

MENGELWERK,

VOOR

1803.

ALGEMEENE VADERLANDSCHE LETTER-OEFENINGEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELYKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRYMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

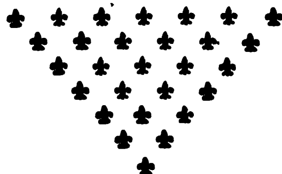
tot Fraaije Letteren, Konsten en Weetenschappen, betrekkelyk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1803.

Met Plaaten.

Te AMSTERDAM, by
A. v. D. KROE EN G. S. LEENEMAN v. D. KROE,
en by
J. W. YNTEMA EN COMP.
1803.

BIBLIOTHECA·BODLEIANA

INHOUD

VAN HET

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Konsten en Weetenschappen, betrekkelyk.

Redenvoering, over de onkostbaare wyzen om goed en nut te doen. 1
Waarneeming van eene Watervrees, gevolgd op den beet van een dollen Hond. Door L. S. POPTA, *Med. Stud. te Franeker.* 10
Proeve over Langleevenheid. Volgens JOHN SINCLAIR, *Bart.* 14
Natuurlyke Historie van den Tyger. Naar GEORGE SHAW, *M. D. F. R. S.* 26
Uitsteekende Byzonderheden in het Character der *Morlachiërs.* Volgens JOSEPH LAVALLÉE. 30
Geschiedenis van de Markgravinne DE VALMONT. 32
De verongelukking van het Schip *de Vrede*, op de hoogte van *Dunchurch*, den 23 Nov. 1802. *Dichtstuk.* 40
Het Orgelspook. 44
Redenmaatig en zedelyk betoog, omtrent het voornaamste, waarop men in de regte waardeering van eene zaak te letten hebbe. 45
Geschiedkundig Verslag van de Onderverdeeling der H. Schrift in Hoofdstukken en Versen. Volgens JOHN REEVES, *Esq.* 52
Iets, over het inwendig gebruik der *Mercurius praecipitatus ruber*, (Neergeploste Roode Kwik.) 55
Wyze, om ruw Zeezout wit, en ten keuken-gebruike onmiddelyk geschikt te maaken, zonder behulp van vuur. Door PAJOT DESCHARMES. 57

I N H O U D.

Opheldering van de Natuurlyke Historie der Draaken. Volgens G. SHAW. 58
Leevensgeschiedenis van Dr. JOHN HAWKESWORTH. 60
Characteriseerende Onderscheidingen in de Gelaatstrekken der *Copten*, *Arabieren*, *Turken*, *Grieken*, *Jooden* en *Barabraanen*; nevens iets over de *Almehs*, of danssende jonge Dogters, in *Egypte*. Volgens DENON. 72
Geschiedenis van de Markgravinne DE VALMONT. (*Vervolg van bl.* 40.) 77
Heelmiddel tegen de Verbranding. Door F. BUCHNER, *Oog- en Stads Breukmeester te Amsterdam*. 85
Zonderling begrip eens *Egyptenaars*, over den Donder en Blixem. Volgens DENON. 87
Koning GEORGE DE III en des *Americaanschen* Afgezants ADAMS eerste ontmoeting. 87
ROBERT CECIL, *Graaf van Salisbury*, en diens Knegt. 88
Woord van Dr. JOHNSON, den Heere GARRICK te gemoete gevoerd. 88
Over den Huisselyken Vrede. 89
Beslissende Proef met Koepokstof. Door F. G. VAN INGEN, *Heelmeester te Dordrecht*. 103
Proeve, over de Beoefening der Natuure. Volgens W. BINGLEY, *A. B.* 107
Verslag der Reize van LA JAILLE na *Senegal*. 115
Losse Gedagten, over Trotschheid en Eerzugt. 125
Geschiedenis van de Markgravinne DE VALMONT. (*Vervolg en Slot van bl.* 85.) 128
De Veldslag van *Sempach*. 134
Engelsche Anecdote. 135
Treffend zeggen van den *Chineeschen* Keizer CHUN, over de Wetten en Straffen. 136
Gelykenis, naar die van den *Farizeeuw* en *Tollenaar*. Een Stukje van de XVIIde Eeuw. 137
Bydraage tot de Historie der Koepokken. Door J. D. M. CLEVE, *Med. Dr. te Dordrecht*. 142
Beschryving van den *Platypus*. Volgens SHAW. 147
Leevensberigt van MICHAËL DE MONTAGNE. 150
Verslag van de Egyptische Pyramiden, den Sphinx, en andere Colossale Ruïnen. Volgens DENON. 157
Verslag der Reize van LA JAILLE na *Senegal*. (*Vervolg en Slot van bl.* 124.) 166
PYRAMUS en THISBE. 176

I N H O U D.

Indiaansche Overleevering, wegens den *Mammouth.* In eenen Brieve van een *Americaan.* 181
De *Chineesche* Keizer SOUNG-TAY-TSOU en de Wyze OUANG-TCHAO-SOU. 183
De Boer en het Horologie. 184
Volernstige uitoefening, in alle loflyke onderneemingen, aangepreezen; of, Redenvoering over 2 *Kronyken* XXXI: 21. Door den Eerw. W. ENFIELD, *L L D.* 185
Waarneeming, aangaande het nuttig gebruik van het *Laurierkers-water*, in een geweldigen Catarrhalen Hoest. Door QUENTIN, *Med. Dr. te Vlotho, in 't Graafschap Ravensberg.* 196
Byzonderheden, wegens *Lapland.* Het voedzel der Rendieren. — De *Musquetoes.* — De *Zee-zwaluw.* — Een *Laplandsche* Avondmaaltyd. — De *Laplandsche* Tent. — *Havesund.* — *Noord-Kaap.* — De *Laplanders* en derzelver Kleeding. Door ASCERBI. 197
Aanpryzing van het *Aqua Mephitica Alcalina*, of Loogzoutig Lugtzuur Water, (zynde eene Oplossing van vast Loogzout in Water, verzadigd met vaste Lugt) in Graveel- en Steenkwaalen. Door J. G. THIN VAN KEULEN. 204
Iets over de onderscheidene Rassen in de Menschen-soort. Volgens L. DE GRANDPRÉ, *Officier in de Fransche Armée.* 210
ADELA. Eene *Zwitzersche* Geschiedenis. 216
Beschryving van een, onlangs ontdekt, oud Muntstuk. Door den Eerw. S. HANEWINCKEL, *V. D. M. te Vierlingsbeek.* 228
Byzonderheid wegens de Tygers op de oevers van den *Ganges.* Door L. DE GRANDPRÉ. 230
Anecdoten aangaande LINNÆUS. 231
Proeve over de volmaakbaarheid van het Menschlyk Character. 233
Eenvoudig, doch zeker middel, om Rotten en Muizen te dooden. 242
Proeve, over de Beoefening der Natuure. (*Vervolg en Slot van bl.* 115.) 243
Berigt van een Mummi, te *Auvergne*, in *Frankryk*, ten jaare 1756, gevonden, in een staat van bewaaring, verre die van de Mummis in *Egypte* overtreffende. Door Mr. LE GRAND. 252

I N H O U D.

Het Jagtvermaak der *Engelschen* in *Bengale*. Door den Colonel G. IRONSIDE. 257
Brief van Dr. BURNET aan Koning CAREL. 265
Het Land- en Stad-leeven vergeleeken. 269
Aan den Godsdienst. *Dichtstukje*. 276
Anecdotes van CATHARINA DE II, *Keizerin van Rusland*. 278
CAREL DE II en de Schilder ANTONIO VERRIO. 280
Proeve, over de bronnen van Menschlyk Geluk. Door Sir JOHN SINCLAIR, *Bart*. 281
Koninglyk Pruissisch Reglement, voor het op te richten Instituut der Koepoks-inenting, te *Berlyn*. 290
Waarneeming over de nuttigheid van het uitwendig gebruik van Brandnetelen, in een teruggedreeven Huiduitslag. Door A. SCHWARTZ, *Med. Dr. te Verden*. 294
Byzonderheden wegens DANTE. 297
Aanmerkingen over de bezwaarlykheid van *St. Domingo* te onder te brengen, en het belang van *Frankryk* en *Engeland* in de Zuiker-Eilanden. 298
Narigten wegens de Inwoonderen van het Gebergte *Caucasus*, en byzonder wegens de *Circassiers*. Volgens P. S. PALLAS. 305
PHILARIO en CLARINDA. Eene waarschuwing aan de jeugd, tegen Twyfelaary, Ongeloof en Zedeloosheid. Door den Eerw. JOHN THOROWGOOD. 312
Ontmoeting tusschen Dr. JOHN COAKLEY LETTSOM en een Straatroover. 324
Overal Lugtbollen! 325
Twee zonderlinge Gevallen, tot de Geschiedenis der Honden behoorende. Door Mr. DIBBIN. 327
Redenvoering over het Middelaarschap van CHRISTUS. Door JAMES FOSTER. 329
Berigt, aangaande eene zeer voordeelige manier om het *Rood Precipitaat van Kwik* te bereiden. Door J. W. C. FISCHER, van *Berlyn*. 340
Beschryving van drie konstige, Astronomische, Mechanische, openbaare Uurwerken, te *Straatsburg*, *Lyon* en *Praag*. Door LUCAS OLING, te *Leeuwarden*. 343
Waarneemingen over het verplanten der Kruidnagel-, Kaneel- en Nootmuscaat-boomen, op de *Fransche* Eilanden. Door L. DE GRANDPRÉ. 353
Byzonderheden, ontleend uit Mejuffrouw GUTHRIE's Rei-

Reize. De Heilige Rondendans. — Anecdote van eene *Griekſche* Dame. — De Geſchiedenis van CHAGIN GIRREY, laatſte Chan van de *Krim*. 356
Eenige Aanmerkingen over het Character en de Gewoonten der *Spanjaarden* in 't algemeen. Volgens JENS WOLFF. 362
Over 't Huisſelyk Geluk. 365
Iets over de Rouwberigten in de Couranten. 369
Anecdotes van den tegenwoordigen Keizer van *Rusland*, ALEXANDER DE I. 371
Edelmoedige daad van Capitein GEORGE CLARKE. 374
Gadelooze ſpotterny van den Atheist, Mr. TILLY. 375
Schoonheden van AUGUST LAFONTAINE. 376
Overdenkingen, gebooren uit het bywoonen van eene Capitaale voorſtelling van twee jeugdige gevangenen, te *Amſterdam*, den 19 Jan. 1803. 377
Waarneemingen, betreffende de heilzaame Geneeskragten der *Caſcarilla*. Door den Geheimraad C. W. HUFELAND. Met eene Aanmerking van den Redacteur. 388
Ophelderende waarneemingen, over de verheffing der voorwerpen boven den Horizont. Door den Hoogleeraar PALLAS. 391
Berigten, wegens het Eiland *Ceylon*. Volgens ROBERT PERCIVAL, *Esq*. 398
Verſlag van de Overdaad en Weelde der nieuwlings ryk gewordenen te *Parys*. 405
Nadere byzonderheden, betreffende den Brief van Dr. BURNET aan Koning CAREL. (*Zie bl.* 265.) Door den Eerw. P. J. DE FREMERY, in *den Bosch*. 406
Ontmoeting van den Abbé BARTHELEMY en den geleerden BAÏARDI. 408
Men moet den Duivel aanbidden, op dat hy ons geen kwaad doe. 411
Aanmerkingen, over het verſchillend voedzel der Menſchen en andere Dieren. Volgens WILLIAM SMELLIE. 417
Suiker van Beetwortel. 423
De Oranjeboom. 424
De in Geloofsbelydenis wisſelbaare Vicaris SYMON SYMONDS. 424
Redenvoering over de voortreffelykheid van den Mensch. Door den Eerw. H. TICHELAAR, te *Amſterdam*. 425
Iets over de bereiding en de beproefde kragten van het *Vinum Chalyb. Londinenſe*. Door D. A. DE GRAAF, te *Dordrecht*. 437

Over de nieuw-uitgevondene Filtreer-werktuigen. Door LUCAS OLING. 441
De Zuiker een tegengift tegen Koperroest. 446
Over de zogenaamde Reuzen- of Weer-harp, en de Æolus- of Wind-harp. Door LUCAS OLING. 447
Vergelyking van twee uitsteekende Vaderlandsche Mannen, D. ERASMUS en H. DE GROOT. 449
Berigten, wegens het Eiland *Ceylon*. (*Vervolg van bl.* 405.) 452
Byzonderheden, het Eiland *Malta* betreffende. Volgens ÆNEAS ANDERSON. 459
Bedenkingen, over gedwongen Huwelyken. 463
De Misdaad vervolgd door het Geweeten; of, de trouwlooze Vriend. Eene waare Geschiedenis. 469
Antwoord van MAUPERTUIS aan FREDRIK DEN II, *Koning van Pruissen*. 472
Iets over de Leer van GODS Eenheid in de Schriften van MOZES. Door G. STANLEY FABER. 473
Opheldering van Aartsvader JACOBS zegen over NAPHTALI, *Gen.* XLIX. 21. 474
Berigt, aangaande de gelukkige Herstelling van een schynbaar Gestorvenen. Door den Eerw. N. VAN RYSSEL, *V. D. M. te Oostburg, in het Land van Cadsand*. 477
REDI's Proeven op het leeven der Schildpadden. 479
Over de Automaten. Door LUCAS OLING. 480
Byzonderheden, betreffende den Abbé DE VATTEVILLE. Door L. MUIRHEAD. 489
Berigten, wegens het Eiland *Ceylon*. (*Vervolg van bl.* 458.) 491
Byzonderheden, ontleend uit Mejuffrouw GUTHRIE's Reize. (*Vervolg en Slot van bl.* 362.) Joodsche Citadel, — Eene zeldzaame Kapel. 497
Verslag van een Onthaal, door een *Kaimakam* aan de *Franschen* en de *Shechs* gegeeven. Volgens DENON. 502
Vlugtige Gedagten over een, onlangs ontdekt, oud Muntstuk. 504
Aanmerkingen, over de onheilen, welke ontstaan uit het verwaarloozen der Vrouwlyke Pligten, en de elenden, voortspruitende uit eene losbandige Leevenswyze. 509
Eene zeldzaame Ontmoeting van JENS WOLFF. 514
Versch voorbeeld der Schranderheid en Getrouwheid van eenen Hond. 516
Iets, over het beleezen of betoveren der Slangen in het Oosten. Door DE GRANDPRÉ. 518
Ge-

Gedachten by het Graf van een Zuigeling. *Dichtstukje.* 519
Chineesche Anecdote. 520
Onderzoek, hoe men, in Verschillen, zyne zaak behoore te verdeedigen. 521
Verhandeling, over eene verbeterde manier, om den zogenoemden Mineraalen Kermes (het *Hydrothionzuur Spiesglas*) te bereiden. Door GOTTLING. 529
Leevensberigten van Dr. EDWARD JENNER. 533
Byzonderheden en Waarneemingen, de *Tszee* betreffende. Door MARTIN SAUER. 538
Verdere Byzonderheden, ontleend uit Mejuffrouw GUTHRIE's Reize. De verkoop van jonge Meisjes. — Een zonderling soort van Volcaan. — Tartaarsch Paleis. — Huwelyks- en Begraafnis-plegtigheden. 544
Waarneemingen van de Zeden der *Malteesen*. Volgens ÆNEAS ANDERSON. 550
Bedenkingen, over het oneigen en verkeerd gebruik van het woord *Buikspreeken*; als ook betreffende sommige Persoonen, die met een zonderling Spraakvermogen zyn begaafd geweest; benevens eenige waare Berigten, aangaande den Heer FITZ JAMES. Door A. FOKKE SZ. te *Amsterdam*. 555
De twee Soldaaten. 567
Anecdote van Lord CHESTERFIELD. 568
Monniken-werk. 568
Redenvoering, over de handelwyze, door CHRISTUS gehouden, ten opzigte van de Vrouwe in Overspel gegreepen. (JOH. VIII: 10, 11.) Door den Eerw. W. ENFIELD, *L. L. D.* 569
Uittrekzel uit een Brief van Dr. JENNER aan Dr. MARCET, over eene byzondere Eigenschap der Koepokstof. 579
Waarneeming, betreffende de Inenting der Koepokken, door middel der Stoffe van het Overhoef (*le Grease.*) Door den Geneesheer L. SACCO, van *Milaan*. 581
Verslag van de onlangs gedaane Graadmeeting in *Lapland*, door eenige *Zweedsche* Geleerden. 584
Beschryving van de Stad *Washington*, de nieuwe Zetel des Bestuurs der Vereenigde Staaten van *America*; met aanmerkingen, over de waarschynlyke oorzaaken van derzelver bloei of verval. Door een Reiziger, die dezelve in den Jaare 1802 bezogt. 587
Aanmerkingen, over het Geluid en de Stemleiding; en verklaaring van het geheim van het spreekend Kunsthoofd, uitgevonden door den Kunstenaar ISAÄC BENNIE,

NIE, en deszelfs verplaatsbaar sprekend Beeld. Door A. FOKKE SZ. te *Amsterdam*. 595
Bydraage tot de Natuurlyke Historie det Vossen. Door D. HANEGRAAFF, in *'s Bosch*. 610
De Schildery. Eene waare Gebeurtenis. 611
IBRAHIM. Een *Persiaansch* Vertelzel. 614
Aanmerkingen, over het Gebruik en de Uitoefening der Muzyk. 617
Berigt, aangaande een zonderling Hulpmiddel voor schynbaar Gestorvenen. Door den Hofraad VAN HILDEBRAND, van *Lemberg*. 626
Leevensberigt van wylen den Natuur- en Plantkundige, JOSEPH GAERTNER. Volgens DELEUZE. 627
Proeve, ter ontcyfering van het woord TRIDT, op het onlangs ontdekte Muntstuk te *Cuik*. Door W. H. J. VAN WESTREENEN, in *'s Hage*. 639
Nader Berigt, wegens het, onlangs ontdekt, oud Muntstuk. Door den Eerw. S. HANEWINCKEL, *V. D. M.* te *Vierlingsbeek*. 640
Berigt wegens *Stonehenge*, in het Graafschap *Wiltshire* in *Engeland*, op de heerlyke Vlakte van *Salisbury*, tusschen de Rivieren de *Willy* en de *Avon*. Uit echte Bescheiden samengesteld door D. PIGEAUD THZ. te *Schiedam*. 642
EMMA. 647
Toevallige ontdekking van QUESTIER, om den Kalander van de Koornzolders te verdryven. 661
Eene veelzins leerzaame Ontmoeting en Les. 661
De Hertogin VAN NEWCASTLE en GRAY. 662
Voorbeeld van Onverschilligheid en Ongevoeligheid, wegens begaan Misdryf. 663
Sir ISAAC NEWTON en Dr. STUKELEY. 663
Spaansche Trots wél betaald gezet. 664
Wat dagten de Apostelen over eene kort op handen wederkomst van CHRISTUS ten algemeenen Oordeele? 665
Iets, over het onlangs opgericht *Amsterdamsch* Genootschap, ter bevordering der Koepok-inenting, voor minvermogenden. Door A. YPEY, *Med. Doct.* en *Secretaris van gemelde Genootschap*. 673
Leevensberigt van wylen den Natuur- en Plantkundige, JOSEPH GAERTNER. (*Vervolg en Slot van bl.* 638.) 677
Berigt, wegens het diepst verlaagd Menschen-ras in *Eu-*

INHOUD.

Europa. Volgens de laatste Berigten van L. F. CASSAS en den Abbé FORTIS. 682
Verslag van eenen *Engelschen Albinos.* Door J. P. ELLIDGE, van *Hereford.* 684
Iets, over de Cultuur van het *Chineesch* Raapzaad. 686
Verslag van de Paarl-visschery op het Eiland *Ceylon;* alsmede van de Gewoonten der onderscheidene *Indiaansche* Natien, welke die Visschery bywoonen en verrigten. Volgens ROBERT PERCIVAL, *Esq.* 687
Berigt van het beklimmen des Bergs *Tsherderdak*, in de *Crim.* Door een Secretaris van het *Russisch* Gezantschap na het Hof van SELIM DEN III, in den Jaare 1793. 701
Verslag van een belangryk uitlandsch Werk: *Inquiry into the Colonial Policy of the European Powers.* Of, Onderzoek naar het Koloniaal Bestuur der Europische Mogendheden. Door HENRY BROUGHAM, JUN. 703
Treffend Voorbeeld van Vrouwenmoed. 710
Aan de Deugd. *Dichtstukje.* 711
Over de zucht tot het nieuwe, met betrekking tot het onderzoeken der Waarheid. 713
Beschryving van den *My-Attic*, of *Berg-Ram.* 718
De jongste poogingen der *hedendaagsche Grieken* om hun Vaderland in vryheid te stellen. Met een Berigt van de voornaamste Persoonen, daarin werkzaam, en derzelver lot. — Ontleend uit eenen Brief, uit *Weenen* geschreeven. 721
Berigten, wegens het Eiland *Ceylon.* (*Vervolg van bl.* 497.) 726
Zonderlinge Ontmoeting, twee *Engelsche* Reizigers, door *South Wales* en *Monmouthshire* trekkende, overgekomen. Door Mr. BARBER. 737
Zinryk Antwoord, door eigen Voorbeeld bekragtigd. 740

De *Afbeelding* van het *Kunst-hoofd* enz. te plaatzen tegen over bladz. 610.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

REDENVOERING, OVER DE ONKOSTBAARE WYZEN OM GOED EN NUT TE DOEN.

Zilver en Goud heb ik niet; maar 't geen ik heb, dat geef ik u!

PETRUS.

Dat gedeelte des Menschdoms, aan 't welk de onderscheiding des Rykdoms ten deele valt, is veeltyds het voorwerp van Nyd by allen, die voor hun, in Middelen en Staat, moeten onderdoen.

Door den zelfzoekenden Man, geheel aan veragtlyke Eigenbaat overgegeeven, worden de Ryken benyd, ter oorzaake van de veelvuldige gelegenheden, die zich voor hun opdoen, tot zinnelyk genot en verzadiging der hongerende Begeerlykheden.

Edelmoedigen zelfs, schoon verre vervreemd van de inwilliging eener zo laage drift als den evengemelden beheerscht, voelen zich, als huns ondanks, bewoogen, om met een meer of min wangunstig oog een Leevenslot aan te zien, 't welk niet alleen ruimen voorraad schenkt tot genoegdoening van zinnelyken lust, — van 't geen zich de verbeelding als hoogst aangenaam afschildert; maar ook kan dienen om verstandlyke vorderingen te maaken, en voldoening te schenken aan menschlievende aandoeningen.

Wanneer de tederhartige Menschenvriend rondsom zich voorwerpen van Medelyden ziet, wier armoede en druk dringend om liefderyke hulp en bystand roepen, welke hy niet kan toebrengen; wanneer hy, ten zelfden tyde, opmerkt, dat de noodlydende en hulpsmeekende smaadlyk afgeweezen wordt door een in overvloed leevenden Gunsteling des aardschen geluks, die op een straffen toon hem afwyst, of dit onmedogend werk laat

verrigten door eene Dienstbode, die veelligt, in gevoelloosheid en versmaading der Armen, den Heer of Vrouw van den Huize niet heeft te wyken — hoe natuurlyk is het dan, dat de warme Menschenvriend een zugt van te onvredenheid slaake, en, zonder des zeer te berispen te zyn, in die vervoering zyner opwellende te onvredenheid, betuige: „ Waarom zyn de geluksgoederen deezer aarde dus ongelyk, en, zo als het „ aan het kortziend oog der menschen toeschynt, zo „ onvoegelyk uitgedeeld? Waarom heeft het onder het „ Bestuur eener goede Voorzienigheid plaats, dat het „ *Vermogen* en de *Wil* om goed te doen dikwyls van „ elkander gescheiden zyn; terwyl de elendige in een „ hulp- en hooploozen staat wegkwynt, en het edelmoedig hart, tot weldoen uitgestrekt, die neiging, „ door bekrompenheid van omstandigheden, niet kan „ opvolgen, of die voldoening smaaken?"

Deeze soort van onaangenaame gewaarwordingen, die te onvredenheid, wenschte ik, in deeze uure, tegen te gaan. Dit myn doel zal ik best treffen met u te onderhouden *over de onkostbaare wyzen om goed en nut te doen.*

Ten deezen einde zal ik zoeken aan te toonen, dat elk Mensch Bekwaamheden bezit van onderscheiden aart —— dat elk Mensch veelerlei gelegenheden voorkomen, om geluk onder zyne Medemenschen te verspreiden, welke beide geheel niet van Rykdom afhangen. — — —

Ieder Mensch, hoedanig ook zyne Leevensomstandigheden mogen weezen, bezit, of is in staat om zich eigen te maaken, *Zedelyke Geschikt-* en *Verstandlyke Bekwaamheden*, die hem in staat stellen om iets toe te brengen tot welzyn en vertroosting, in den kring zyner huislyke of vriendschaplyke, of ook in wyduitgebreider betrekkingen, en op onteelbaare wyzen goed te doen, zonder goud of zilver uit te reiken.

Kan, by voorbeeld, de Ryke Man het genoegen hebben om een geschenk in geld te doen, of van zyn welvoorzienen disch het overschot te zenden na de schamele wooning, die door ziekte, of eenige andere oorzaak, het elendig verblyf der behoefte en des rampspoeds geworden is; — de Arme, schoon buiten staat om van 't zyne iets van dien aart te geeven, kan zyn deel krygen in de uitoefening der Weldaadigheid, wanneer

hy zynen bedrukten medemensch bezoekt, diens leed verzagt, door de troostvolle taal des medelydens te laaten hooren; door hem die pligten van medelyden en goedwilligheid te betoonen, waartoe lieden van een hooger staat minder bekwaam, en, over 't algemeen, minder genegen zyn.

En werd de zedelyke verdienste van deeze beiderlei Weldoeneren in eene rechtmaatige weegschaale opgewoogen, dan zou misschien de schaal ten voordeele des laatstgemelden overslaan: want welke is de opoffering, die de Ryke doet, in een klein en niet noemenswaardig gedeelte zyns overvloeds af te staan of weg te schenken, in vergelyking met die, te zelfder gelegenheid, gedaan wordt door den goedhartigen Nabuur, die, enkel uit beginzel van Menschlievenheid, een gedeelte van zynen tyd, dien hy tot winstdoenden arbeid zou hebben kunnen gebruiken, of in het neemen van verkwikkende rust doorbrengen, in bystand van den elendigen besteedt, misschien zich blootstellende aan het gevaar van besmetting, om dienst te doen in een bekrompene en als verstikkende ziekenkamer? Ooggetuige, M. V. was ik te meermaalen van dusdanige dienstbetooningen, amptswege geroepen by kranken en stervenden; — die hulpvaardigheid, dat oppassen, roerde vaak myn hart, en ik gaf der Menschlykheid eere, — en niemand uwer, die weet wat een ziekenvertrek is, twyfelt een oogenblik, of de pligten, daar gevorderd, by aanhoudenheid, voeglyk en met tederheid, te volbrengen, is een hoogst verdienstlyk werk.

Eene *Moeder*, die dag aan dag, nagt aan nagt, met onafiaatende aandagt en staag aanhoudenden kommer, een lief Kind oppast, door ziekte op den oever des doods; — eene *Dogter*, die, verwyderd van alle vervrolykende tooneelen deezes leevens, de stille eenzaamheid eener kamer verkiest, waar een haarer Ouderen allengskens bezwykt onder den last der jaaren en ziekte, om den laatsten pligt van kinderlyke dankbaarheid te betoonen, door een tederen oogslag, door een troostgeevend woord, en alle dienstbetoonngen, welke zodanig een toestand vordert; — een *Vriend*, die by herhaaling het krankbedde zyns Vriends bezoekt, om de verveelende en dikwyls in smert doorgebragte uuren te korten, en met hulpbetoon en troostreden door te brengen; — eene *Dienstbode*, wier dankbaar en

erkentelyk hart zich verheft boven het laagé denkbeeld van winst en voordeel, en door toegenegenheid wordt opgewekt om die zy dient op te passen, zonder moeite of gevaar te ontzien, by te staan in den knellendsten nood, en by te blyven tot de laatste uure: —— deezen, deezen, M. T.! zyn Characters, die, schoon zy op den weg des leevens, by den zogenaamden gemeenen Man, te vaak onopgemerkt doorgaan, in de daad meer weezenlyke waarde bezitten, en tot grooter lof geregtigd zyn, dan behoort aan veelen, wier agteraankomende weldaadigheid, door stigtingen en begiftigingen van Gast- en Godshuizen, hunnen naam vereeuwigt. — — —

By Vrienden, wier harten vereenigd zyn door den heiligen band van onbaatzoekende genegenheid, kan, 't is waar, de Rykdom veele gelegenheden tot weezenlyke Dienstbetooning verschaffen. By een zwaar verlies of nadeeligen slag kan zulks redding, in verlegenheid tydige hulp schenken, tegen verdrukking opbeuring verleenen, en, in gevalle van aangedaan onregt, middelen ter regtsvordering verschaffen.

Maar, zonder behulp van Geld, kan men ontelbaare Weldaaden bewyzen, ten minsten van gelyke waarde met die voor Goud kunnen verkreegen worden:— Weldaaden, die de eene Vriend den anderen toevoegt.

In een oogenblik van twyfel en verlegenheid, wanneer twee leevensplans, waarvan elk zyne byzondere voordeelen heeft, zich aanbieden, valt het bezwaarlyk te bepaalen, welk van beiden verkieslykst is, —— wanneer van twee wyzen om eene zaak te doen, elke met gevaar en bezwaar gepaard, één moet gekoozen worden, —— of wanneer nieuwe leevensomstandigheden en verbintenissen tot nog toe niet uitgeoefende pligten vorderen, of verzoekingen doen ontstaan, waartoe een Jongeling zich niet bereid heeft; —— van hoe groot eene waarde is, in alle deeze dagelyks voorkomende gevallen, die Wysheid, dat Verstand, 't welk zorgvuldig weegt en met juistheid onderscheidt, —— van hoe veele waarde die Ondervinding, welke soortgelyke voorheen gebeurde gevallen ophaalt, en uit het *voorledene* opmaakt, wat men waarschynlyk in het *toekomende* te wagten hebbe; Lessen der Ervaarenheid, welke de Bedagtzaamheid der Jaaren, voor niet, der Jeugd, en den raadbehoevenden van hoogeren ouderdom, kan mede-

deelen, en daardoor den raadvraagenden en der Maatſchappye veelvuldigen dienst doen!

Van eene nog grooter waardye, maar misſchien even zeer over 't hoofd gezien, is de onkostbaare Weldaad van getrouwe *Vermaaning* en tydige *Beſtraffing.* —— De eerſte afwykingen van het ſpoor der Deugd geſchieden dikwyls ongemerkt; dit is inzonderheid het geval van jonge lieden, wier zwervende aandagt veelal een verlustigender bezigheid vindt, dan voorwaards te zien, „en den gang huns voets te weegen." Die eerſte afwykingen, nogthans, hoe gering zomtyds in zichzelven, loopen te meermaalen uit op de verregaandſte ongeregeldheden, zwanger van moeite, verderf en ondergang.

Hoe zeer begeer- en belangryk is 't, overzulks, altoos een verſtandig en getrouw Raadgeever te hebben, die, zonder eene onredelyke ſtreng- en ſtrakheid te betoonen, onze daaden en ons Character naar de maatſtaf van deugd en braafheid afmeet, en, afwykingen ontdekkende, dezelve opregt aanwyst —— die, openbaare beſtraffing hooger ſtellende dan verborgene liefde, en liever verkiezende het gevaar te loopen van de genegenheid zyns Vriends te verliezen, dan diens onſchuld in gevaar te laaten, op de eerſte ontdekking van zedelyke ongeſteltenisſe, het heilzaam geneesmiddel van getrouwen Raad toedient! —— Beſtraffing is een kostlyke gaave, door geenen dan dwaazen veragt. „ Beſtraft „ eenen Wyzen," leert ons SALOMO, „ en hy zal u „ *lief* hebben." Hoe kostloos nu kan Vermaaning en Beſtraffing worden toegediend!

Onder de kostlooze middelen, om den Naasten te verpligten en dienst te doen, mogen wy vrylyk tellen, dat wy hem den verdienden Lof geeven, alsmede dat wy zynen Naam tegen ſmaad, leugen en laster verdeedigen. Eenige weinige woorden, ten rechten tyde, en op eene voeglyke plaats, geſproken, die ons niets kosten, kunnen, langs een der gemelde wegen, veel goeds ſtichten, en een zegenvolle weldaad toebrengen.

Wat het ſchenken van Lof betreft, in dit geval is eene zekere maate van omzigtigheid en kieschheid, in de daad, hoogst noodig. —— Vleiery, beſtaande in een voorbedagt koesteren van Zelfbedrog, is eene belediging, geen dienstbetoon. 's Wysten Konings ſpreuk ſteunt op goeden grond: „ Hy, die zynen Naasten

„ bestraft, zal naderhand meer gunste vinden, dan hy, „ die met zyn tonge vleit." — Ja zelfs welverdiende Lof, te kwistig besteed, loopt aan tegen het bedoelde einde, daar dezelve walging baart, of den gepreezenen benadeelt, door trots te kweeken. — Dan Lof, met oordeel, en met een omzigtige hand, toegezwaaid, is niet alleen eene geheel onschuldige voldoening, aan den natuurlyken trek tot roem geschonken, maar ook een weldaadige prikkel tot verdienstvolle bedryven. — Wanneer die zydelings wordt gegeeven, door het pryzen van afweezigen, staat de schatting van Lof min bloot voor misbruik, en strekt teffens misschien kragtdaadiger om de agting des gepreezenen te vestigen, of te doen ryzen; dewyl hy, die den lof toedeelt, minder van vleiery verdagt kan weezen.

Dan de meeste dienst, welken men ten opzigte van 's Naasten Character kan doen, bestaat in alles aan te wenden om 't zelve te zuiveren van aangewreevene Lastersmetten. — In den tegenwoordigen staat der zamenleevinge, welke zo veele gelegenheden en aanspooringen verschaft tot Laster, worden wy dikwerf opgeroepen tot deeze handhaaving van 's Naastens Eere. En, wanneer wy in aanmerking neemen, dat deeze verschuldigde *Liefdepligt*, om dezelve geen *Regtvaardigheid* te noemen, volvoerd kan worden, ten koste van eenige weinige woorden, strekt het tot geene geringe schande des Menschdoms, dat zy de Agting en den goeden Naam huns Naasten, om zo te spreeken, gewond en bloedend zien, diep getroffen door de pylen van Leugentaal en Laster, zonder de lippen, tot verdeediging dier getroffenen, te openen.

In eenige gevallen moge dit het uitwerkzel weezen van bejammerenswaardige beschroomdheid en bloohartigheid; in andere hebbe men het toe te schryven aan de veel slegter beweegreden, heimlyke boosaartigheid. Dan altoos is zodanig een stilzwygen, wanneer verdienste miskend en onschuld belasterd wordt, en deeze door eene moedige verdeediging te redden zyn, eene laage verlaating van de zaak der deugd, en eene misdaadige schennis van de groote Mensch- en Christenwet, „ om anderen zo te doen als wy zouden wen„ schen dat ons geschiedde."

Een waarlyk Menschenvriend zal zich verheugen, als hy gelegenheid vindt om de tong des boosaartigen Laster-

vermoords te fnoeren. —— En is het geene aangenaame bedenking, dat zo gewigtig een pligt van Goeddaadigheid niet tot den Ryken bepaald is, maar volbragt kan worden door elk, die een *Hart* omdraagt, geschikt om 't leed des verongelykten te voelen, en één *Tong* heeft om tot diens verdeediging te fpreeken. —— Men merke hier op, dat zulk eene Verdeediging, als wy bedoelen, voornaamlyk betrekking heeft tot Menfchen in den Burgerftand, wier Eer, wier goede Naam hun niet minder dierbaar en noodig is, dan lieden, zich in een hooger kring beweegende. — — —

Dat wy onze aandagt wenden tot het Huislyk Leeven, en nagaan, hoe veele van de Pligten, daartoe behoorende, hoe veele der Aangenaamheden, welke hetzelve oplevert, onafhangelyk zyn van Rykdom, en hoe zich hier een verbaazend ruime kring van werkzaamheid, om zonder denzelven goed te doen, opent.

Werwaards wy bykans de oogen wenden, zien wy de Hoofden der Huisgezinnen onvermoeid bezig, om voor zichzelven, en die tot hun behooren, de noodwendigheden, de gemakken, de aangenaamheden des Leevens te bezorgen; hoe meer zy in ftaat zyn om hierin te vorderen, hoe meer zy deswegen zich zelven en elkander gelukwenfchen. Zy befluiten, en men moet toeftaan niet zonder reden, dat zy, door hunnen Rykdom te vermeerderen, ook de middelen tot genot vermenigvuldigen; —— zy gaan verder, en ftellen vast, hunne uiterfte poogingen te zullen aanwenden om Ryk te worden.

Maar de Menfchen, hunne aandagt tot dit voorwerp wendende, en daarop gevestigd houdende, loopen groot gevaar om alle andere uit het oog te verliezen. Zy zyn maar al te gereed om zich te verbeelden, dat zy, aan dit oogmerk voldaan hebbende, zich genoegzaam kweeten van alle Pligten jegens hun Huisgezin. Zy vergeeten, dat *ryk te zyn* het *gelukkig te zyn* niet noodzaaklyk influit. —— De waarheid der zaake is, dat, wanneer de Menfchen hun Gezin met den grootften overvloed van Schatten voorzien, en niets meer daarvoor gedaan hebben, zy 't zelve, ten aanziene van de weezenlykfte benoodigdheden om gelukkig te zyn, geheel verftooken laaten.

Het Hoofd eens Huisgezins moet, wil hy zyn Huis, geduurende zyn leeven, eene Verblyfplaats des Geluks maa-

maaken, 't zelve niet alleen opvullen met kostbaar Huiscieraad, doen pronken met uitgeleezene Kunststukken, en zyne Tafel met keur van Lekkernyen gedekt zien, terwyl de Beker schuimt van de edelste vrugt des Wynstoks — maar hy moet ook Onschuld, Vrede en Liefde tot bestendige dischgenooten hebben.

Om het geluk zyner Kinderen naa zynen dood te verzekeren, moet hy meer voor hun doen, dan enkel de middelen te verschaffen om gemaklyk en pragtig te leeven: hy moet hun goede Beginzels geeven, deugdzaame Neigingen inboezemen, die hun beveiligen tegen de begogelingen der dwaasheid, en de verleiding der ondeugd; — hy moet, door eene zorgvuldige opvoeding, hun vatbaar maaken voor verstandig en zedelyk genot; — hy moet, door den zagten, maar veel vermogenden invloed van een goed voorbeeld, hun eene zugt voor orde, eene hebbelykheid van vlytbetoon, het vermogen van zelfsbedwang, en bovenal eene gezindheid inboezemen, om zyn eigen grootst geluk te vinden in anderen gelukkig te maaken.

Al dit zo weezenlyke kan hy, die geen Schatten bezit, kan de Arme voor zyn Gezin zo wel doen als de Ryke. Is hy slegts in staat, om in zyne laage wooning het dagelyks gewonnen brood te verzorgen, hy doet zulks met een eerlyk hart, en met een lach van weltevredenheid, van genoegen. Zo gesteld, kan hy Vrouw en Kinderen met eene rechtschaape vreugde aanschouwen, in dien kleinen kring een genoegen smaaken, zuiverder dan vaak genooten wordt in de Feestzaal des Ryken. Kan hy, by zyn sterven, zynen Kinderen geene geld-schatten, geene ruime bezittingen nalaaten; hy laat hun agter in 't bezit van eene gezonde lichaamsgesteltenisse, van een onbedorven hart, onbevlekten naam, en vol hoope op GOD, der Weezen Vader.

Verder, M. V.! wat is in den loop der Zamenleevinge, in de voortzetting van de groote belangen der Maatschappye, 't geen den Mensch waardigst en nuttigst maakt, het bezit van groote schatten, dan verstandlyke en zedelyke verdiensten? Schat gy eens Mans hoedanigheden, die hem geschikt maaken om een aangenaam medgezel te weezen, naar den Rykdom, dien hy ten toon spreidt, of naar de goede geaartheid en bekwaamheden, welke hy bezit? — Ondanks de blinde eerbetooning, welke wy te dikmaals zien afleggen aan

Geld

Geld en hoogen Staat, lydt het geen twyfel, dat allerwegen, waar vryheid en verstand eenen behoorelyken invloed hebben, de Man van kunde, van bevallige zeden, schoon hy op geen Rykdom konne boogen, meer de aandagt trekt, meer geschat wordt, dan de lompe Weetniet, die niets te zyner aanpryzinge bezit, dan dat hy zyne koffers met zilver en goud gevuld hebbe. —— Op wien (zo gezond verstand en braafheid de verkiezing bestuuren) zullen de Leden der Maatschappye het oog vestigen, tot het beleid der zaaken, tot het herstel van wanorde, tot het verbeteren van inrichtingen —— op den Rykaart zonder kunde, bekwaamheid en eerlykheid, of op Lieden, die zich meer onderscheiden door hunne bekwaamheden en deugden, dan door hunnen Rykdom?

Zo verre is het 'er af van waar te zyn, dat de menschen, ten aanzien van de bevordering des Maatschappylyken Geluks, in waarde ryzen, naar gelange van hunnen Rykdom, dat deeze eigenste Persoonen, die, door de dryfveer der behoefte aangedrongen, werkzaame en nutte Leden der Maatschappye waren, zo ras zy hunne winst- en baatzugtige oogmerken bereikt hadden, zich dikwyls op het dons der weelde nederwierpen, en het overige hunner dagen in nut- en luisterlooze ledigheid sleeten.

De grootste Weldoeners des Menschdoms heeft men altoos aangetroffen onder de zodanigen, by welken eene ernstige begeerte tot een goeden Naam, eene rechtschaape zugt voor de waarheid, of eene edelmoedige uitgestrektheid om hoogst nuttig te weezen aan het Menschdom, alle laage Geldzugt te onder bragt, en hun aanzette, om, met opoffering van alles wat zelfzoekend mag geheeten worden, wat zy konden te werk te stellen, om waare Verlichting te verspreiden, en rechtschaape Vryheid te bevorderen.

Zelfs in de laagste rangen der Burgerlyke Zamenleevinge, onder de Werklieden, heeft vernuft en vlyt dikwerf nuttige uitvindingen doen te voorschyn komen, en verbeteringen in eene en andere Kunst te wege gebragt, van oneindig grooter dienst ten algemeenen beste, dan al de kostbaare toebrengingen van in 't oog loopende Ryklykheid der vermogendste Stichtingen.

De waarheid der zaake is, dat elk Burger, van welk

een rang of staat hy ook moge weezen, bekwaam is om het Gemeenebest dienst te doen; dat zyne geschiktheid, om nuttig te kunnen weezen, niet afgemeeten moet worden naar zynen Rykdom, maar naar zyne verstandlyke bekwaamheden en zedelyke vorderingen. Terwyl de Arme de bewustheid met zich omdraagt, dat hy het Algemeen Welzyn bevordert, door zyner handen arbeid, zyne wel ingerichte braafheid, zyne huislyke deugden, en den invloed van een goed voorbeeld, heeft hy geene rede altoos om zich te schaamen over zyne Armoede; te midden zyner Medeburgeren kan en mag hy het hoofd omhoog heffen, bewust van in zynen kring het hem meest mogelyk nut gesticht en niet vergeefs geleefd, maar zich voorbereid te hebben tot eenen Staat, waarin de Rang-onderscheiding deezer Wereld niet gekend, maar de Deugd op haare weezenlyke waarde geschat en met eeuwige eere bekroond wordt.

WAARNEEMING VAN EENE WATERVREES, GEVOLGD OP DEN BEET VAN EEN DOLLEN HOND.

Door L. S. PORTA, *Med. Stud.* te *Franeker.*

Den 21 July 1801 wierd het Zoontje van DIRK VAN DER WOUDE, te *Harlingen* woonagtig, bykans vyf jaaren oud, door een grooten Waterhond in zyn boven buitenst gedeelte van de linker kuit gebeeten. De wonde, die den omtrek van een gulden had, was zeer diep, en ontlastte veel bloeds; men liet dezelve uitbloeden, en daarna met warm water uitwasschen, legde op dezelve terstond een spaansche-vlieg-pleister, en liet inwendig pillen, uit 't volgende bereid, gebruiken:

℞ *Pulv. Cantharid. Gr.* VI.
—— *Cortic. Cinnamom. Gr.* XII.
Sacchar. alb. Com. Gr. XLII.
Syr. Rosar. Q. S.
U. f. Pilul. N. XXX.

Van welke pillen den Lyder dagelyks zo veel wierden

den toegediend, als hy, om de pyn in de pisloozing, kon verdraagen.

Met het gebruik van deeze pillen heeft men ruim drie weeken aangehouden, geduurende welken tyd de wonde veel geëtterd had, vermits dezelve of met spaansche-vlieg-zalf, of met het *Unguent. Basilic. cum Mercurio Præcipit. Rubro* verbonden, en met de kwikzalf dagelyks gesmeerd wierd. Toen wierden wy door de Ouders vriendelyk verzogt, om den Lyder door hen zelven te laaten verbinden; nademaal zy zeker meenden onderrigt te zyn, dat die Hond zommige menschen, onder welke zig één met een koppel schaapen had bevonden, voorbygegaan was, zonder aan dezelve eenig blyk van dolheid te hebben gegeeven; en dat men dien Hond een knyper op den staart had gedaan, 't geen dan, zo zy meenden, de reden van zyne kwaadheid zou geweest zyn. Doordien de Ouders van den Lyder niet van hunne dwaaling konden terug gebragt worden, moest men, in weerwil van alle aangewende moeite, den ongelukkigen verlaaten. Van dien tyd af wierd de Lyder dagelyks door zyne Ouders verbonden, en de wonde kwam onder die behandeling schielyk tot geneezing, zodat dezelve binnen korten tyd gesloten was.

Dan, hoe gelukkig die menschen zig toen agteden, door hun kind van de bekomene wonde geneezen te zien, zo veel te ongelukkiger wierd voor hen 't gevolg; dewyl onze Lyder op den 29sten Augustus onpasselyk begon te worden, 't geen met een minderen trek tot eeten, en eene meerdere geneigdheid tot slaap, dan gewoonlyk, zyn aanvang nam. De Lyder sliep egter, des nagts daarop, zeer weinig, en loosde driemaal zyn water, 't geen hem anders nooit by nagt overkwam; dit wierd weldra door eene sterke onaangename opryzing van den *penis* gevolgd.

Den 30sten dito had de Lyder meest het bed gehouden, zonder dat hy eenig blyk van ongesteldheid gaf; daarop des nagts wel gerust, en geen water geloosd.

Den 31sten dito verliet hy het bed, had meer gegeeten en gedronken, dan de twee voorige dagen, speelde als voorheen dien dag tot 's avonds vyf uuren, wanneer hy minder opgeruimd wierd, en ten zeven uuren by onze aankomst niet alleen een afkeer van drinken had, maar zelfs bang wierd voor blinkende en schitte-

ren-

rende lighaamen; desniettegenstaande gebruikte hy, zonder veel moeite, nog eenige stukjes peer. Eene pynlyke benauwdheid omtrent de maag had plaats; de pols was ras, de tong beslagen; hy gevoelde eene benauwdheid in de keel; de pis was witagtig, de afgang goed; en de spraak bedaard. Hy maakte zomtyds eenige stuipagtige beweegingen, inzonderheid wanneer hem water toegediend, of eenig glinsterend lighaam voor oogen wierd gehouden; welke stuipagtige beweegingen veel overeenkomst hadden met het snikken, na 't hevig schreijen van kinderen: deszelfs gelaat was bleek en opgezet; maar wanneer de stuipen zig verheften, wierd het telkens rood; zyne oogen waren glinsterende, en stonden woest.

De toestand des Lyders ons bedenkelyk voorkomende, gaf men zulks aan de Ouders te kennen, en verzogt uit dien hoofde, dat 'er nog iemand geraadpleegd wierd; waarom men een Med. Doctor liet roepen, die, 't voorgevallene gehoord hebbende, met ons des Lyders toestand als zeer gevaarlyk beschouwde. De wonde, die geheel gesloten was, was min of meer ontstoken; dezelve wierd terstond met een spaansche vlieg-pleister overdekt; men diende den Lyder, 's avonds ten half negen uuren, een half grein *Opium* toe; om tien uuren weder; legde om de keel een pleister van de *Empl. Rustingii*, waarin een dragma *Opium* was; inwendig gaf men, om elf uuren, drie greinen *Pulvis Foliorum Belladonnæ*, (de *Radix Belladonnæ* konde men destyds in de Stad niet krygen) waarmede men veel moeite had om in te krygen; hierop bragt de Lyder een rusteloozen nagt door.

Den volgenden morgen, zynde de 11de September, den Lyder weder bezoekende, vonden wy denzelven erger dan voorheen; hy had meer afkeer van eeten en drinken dan den voorigen dag; de pols was heviger; de stuipagtige beweegingen namen meer toe; de opryzing van den *penis* was zo groot niet; om welk deel, den voorgaanden avond, een weekmaakende pap geappliceerd was. De benauwdheid in de keel was grooter; 's nagts had men 't geringste vogt den Lyder niet kunnen inkrygen, zodat men de hulpmiddelen inwendig ook niet konde aanwenden.

Wy verzogten den Wel Ed. Heer S. STYL, Med. Doct., des voormiddags, met ons een visite by den Lyder te gaan afleggen, 't geen zyn Ed. gereedelyk met ons

ens deed; toen waren de omstandigheden nog erger geworden; hy weerde zyne Ouders van zig af, 't geen hy nog niet gedaan had; hevige vlaagen van benauwdheid bleeven hem by. Men vond goed een *Clysma* te appliceeren van vier oncen water, afgetrokken op tien greinen *Belladonna*, 't geen men met veel moeite naar behooren verrigtte; hierop was de Lyder bedaard geworden, 't welk ons gelegenheid verschafte, om een grein *Opium* den Lyder in te krygen; doch dit duurde niet langer dan tot twee uuren, vóór welken tyd men nog een grein *Opium* had toegediend. Daarna was de Lyder zo afkeerig niet van zyne Ouders dan voor den middag, had nu en dan groote benauwdheden; doch tusschen die vlaagen was hy zeer spraakzaam, 't geen zo by afwisseling voortduurde tot 's avonds vyf uuren; toen vond men hem overeind in 't bed zitten, en hy toonde geneigdheid tot eeten en drinken, by welke gelegenheid hy een grein *Opium* met eenige stukjes peer en eenig vogt gebruikte (*); kort daarna wierden de toevallen weder heviger; 's avonds ten zeven uuren bezogt men den Lyder weder, op welken tyd hy zeer hevige stuipagtige aandoeningen had; deszelfs oogen waren rood en traanende; men konde weder niets binnen krygen. Deeze aandoeningen bleeven hem by tot 's avonds tien uuren, wanneer de dood een einde van zyn leeven maakte.

Ten gelyken tyde, den 21 July, wierden van dien zelfden Hond nog twee jonge lieden gebeeten: de eene was C. DE HAAS, oud negentien jaaren; de andere was een jongetje van byna veertien jaaren, met naame JACOB REIJERS, beiden te *Harlingen* woonagtig.

De behandeling, welke men in 't eerst in 't werk stelde, was dezelfde, als die van den bovenstaanden Lyder; met dit onderscheid egter, dat de eene langer, de

(*) Dit was wel in de oogen van sommigen een zeer goed teken; doch de herinnering aan verscheidene voorbeelden van Lyders, die maar weinige uuren vóór hunnen dood nog gedronken hebben, deed ons hier ook 't zelfde vreezen. AVICENNA heeft ook aangetekend, dat, wanneer deeze Lyders water drinken, de dood naby is.

de andere korter aan het etteren gehouden wierd: de reden hiervan was, dat de wonde van den eenen (den eersten deezer Lyderen naamelyk) zo diep niet was ingedrongen, als die van den anderen.

Den 31sten Augustus, toen men ons van den ongelukkigen toestand van dat Lydertje onderrigtte, gaf men geen uitstel aan 't weder openen der wonden van deeze laatstgenoemden, en draalde geenzins met de sterkste middelen ter voorkoming van zulk een akeligen toestand aan te wenden. De wonden overdekte men met een spaansche-vlieg-pleister, en wierden tot in 't midden der maand October aan 't etteren gehouden. Nadat men dit uitwendig middel had geappliceerd, gaf men deeze Lyders inwendig de *Pulv. Belladonnæ.* Nadien zy in jaaren verschilden, moest men ook eenig onderscheid maaken in de dosis, 't geen men goedvond te doen volgens de bepaaling, op pag. 243 van 't VIIIste Deel der *Verhandelingen van 't Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Weetenschappen*, 1794, gegeeven.

November 1800.

PROEVE, OVER LANGLEEVENHEID.

(Uit *Essays on Miscellaneous Subjects*, *by Sir* JOHN SINCLAIR, *Bart.*)

INLEIDING.

De middelen om de Gezondheid te bewaaren, en eenen hoogen Ouderdom te bereiken, zyn voorwerpen, ten vollen geregtigd om de aandagt van ieder denkend Mensch bezig te houden. Het eerstgemelde lydt geen twyfel: het genoegen, 't welk ontstaat uit het genot der Gezondheid, en het verdriet, 't geen Ziekte baart, zyn steeds aanhoudende vermaaningen, dat men de Gezondheid niet hebbe te verwaarloozen. Doch, wat het laatste betreft, de voeglykheid om na een lang Leeven te wenschen heeft men in twyfel getrokken, en gezegd, dat een Mensch, naa vyftig of zestig jaaren geleefd, en aan zyne verpligtingen als

mensch voldaan te hebben, wel mag vertrekken, om plaats voor anderen te maaken; en dat, hoe eer hy deeze aarde, naa dien trap van jaaren bereikt te hebben, verlaat, hoe beter het is. Gedagten als deeze behooren egter geen voet gegeeven of onderfteund te worden. Indien de Menfchen alleen voor zichzelven leefden, om te voldoen aan hunne lusten, en hun eigen belang alleen te behartigen, mogt dit het geval weezen. Maar, indien wy hier op aarde zyn, om het geluk van anderen zo wel als ons eigen heil te bevorderen, gelyk wy behooren te doen; en indien wy, door lang te leeven, van meerder dienst kunnen zyn, door de kundigheden, welke een langer ondervinding en veelvuldiger waarneeming noodzaaklyk moeten verfchaffen, — volgt daaruit, dat wy behooren te leeven zo lang als wy gezondheid en fterkte bezitten om goede dienften aan anderen te bewyzen, en dat het vermogen om goed te doen de eigenlyke eindpaal is, waartoe onze wenfchen, om hier op aarde te verblyven, zich moeten uitftrekken. Daarenboven hebbe men, in dit geval, niet over 't hoofd te zien, dat 'er een blykbaar en noodzaaklyk verband is tusfchen Gezondheid en Langleevenheid; dewyl het onmogelyk is, de eene te bezitten, zonder dat dezelve tot het genot van de andere toebrenge.

In de mededeeling van eenige waarneemingen, dit onderwerp betreffende, heb ik voor, te handelen, 1. Over de Omftandigheden, welke ftrekken om Langleevenheid te bevorderen. 2. Over de Regelen, welke in acht genomen zyn door de zodanigen, die een hoogen trap van jaaren beklommen hebben. 3. De byzondere gefteldheid der Landen, meest beroemd wegens Langleevenheid; en 'er eindelyk, ten 4den, by te voegen eenige Tafels van Langleevenheid, en den duur des Menschlyken Leevens.

I. OMSTANDIGHEDEN, STREKKENDE OM LANGLEEVENHEID TE BEVORDEREN.

De omftandigheden, ftrekkende om Langleevenheid te bevorderen, mogen onder de volgende algemeene Hoofden befchouwd worden: 1. De Lugtftreek. 2. De Perfoonlyke Geftalte. 3. De Afkomst. 4. De Natuurlyke Gefteltenis of Geaartheid. 5. De Leevensftand.

6. De

6. De Beroepsbezigheden. 7. Lichaamsoefening of Arbeid. 8. Echtlyke Verbintenis. 9. De Sexe; en 10. De Vernieuwing der Jeugd.

1. *De Lugtstreek.* In de eerste plaats schynt de Lugtstreek van een verbaazend groote aangelegenheid te zyn; en het mag, als een algemeene regel, nedergesteld worden, dat de gemaatigde, of zelfs de koudere Lugtstreeken, gunstigst zyn voor de Langleevenheid. Hitte schynt het menschlyk gestel te verteederen en te verzwakken; koude, daarentegen, 't zelve te verharden en te versterken. De Spyze in heete Landen is ook zo voedzaam niet als in koude (*); en 'er heeft, over 't algemeen, een grooter geneigdheid en meer gelegenheids plaats, om zich tot verscheide buitenspoorigheden over te geeven, in de eerste, dan in de laatste. Maar, indien de Lugtsgesteltenis koud is, schynt een regenagtige of vogtige dampkring min onguntig voor Langleevenheid te weezen, dan men zich veelligt zou verbeelden: want *Ierland*, een vogtig Gewest, roemt op een groot aantal oude lieden; en een groot gedeelte van de zeer hoogbejaarden, die *Engeland* en *Schotland* opleeveren, hebben in de Westlykste, en by gevolge in de regenagtigste oorden van dit Eiland gewoond (†).

2. *De Persoonlyke Gestalte.* De omstandigheid, welke naast de voorgaande overweeging verdient, is de Lichaamsgestalte en Grootte. Men erkent, in 't algemeen, dat Menschen van eene eenigzins gedronge gestalte, en van middelbaare lengte, groote kans hebben om lang te leeven. Groote lengte ontstaat dikwyls uit een on-

(*) In koude Landen leeft men meest van Dierlyk voedzel, — In heete meest van voedzel uit het Plantenryk. Een wel overlegde vermenging van beide is het beste plan, 't geen men kan volgen; dan van beide is het Dierlyk voedzel meest voedende.

(†) Vogtigheid blykt niet nadeelig voor de Gezondheid te weezen, indien dezelve de zuiverheid der lugt niet bederve. Zelfs stilstaand water is niet ongezond, indien het slegts, door bykomende omstandigheden, niet vervuild en stinkend worde. *Lincolnshire* en verscheide moerassige gedeelten van *Engeland* leeveren een groot aantal hoogbejaarden op; doch waarschynlyk kwamen zy uit de hoogst gelegene gedeelten van dat Land.

onevenredigen groei van eenig deel des Lichaams, 't welk noodwendig eene strekking heeft om zwakheid of ziekte te veroorzaaken. Lange persoonen krygen ligt eene hebbelykheid van gebukt te gaan; dit verengt de borst, en is nadeelig voor de ademhaaling; terwyl lieden van een korter gestalte weinig moeite hebben om zich recht overeinde te houden, en uit eigen aart leevendiger zyn, waardoor de dierlyke verrigtingen in een veel hooger graad van volkomenheid blyven. Het éénig nadeel van eene korte gestalte bestaat hierin, dat dezelve niet zelden vergezeld gaat met zwaarlyvigheid, welke de Langleevenheid niet begunstigt.

3. *De Afkomst.* Gebooren te zyn van gezonde Ouders, en ontheeven van Erfkwaalen, mag men zeker tellen onder de gunstige omstandigheden tot Langleevenheid. Een zwak lichaamsgestel, gelyk dat van eenen CORNARO, mag, door groote zorge en naauwlettend oppassen, in 't leeven bewaard worden; maar zy, die Gezondheid en Sterkte erven, en gebooren zyn met sterke lichaamsgestellen, kunnen alleen verwagten, niet alleen lang te zullen leeven, maar ook de vermaaken en geneugten des leevens te genieten, terwyl zy bestaan.

4. *De Natuurlyke Gesteltenis of Geaartheid.* Langleevenheid hangt ook veel af van eene goede geaartheid, teffens gepaard met een vrolyken, opgeruimden en lugtigen geest (*). Noch de ligt vertoornde, noch de zwaar tillende Man, die onder het kruis des leevens zugt, kan verwagten zyn leeven lang te zullen rekken. Zy zelfs, die hunne leevensgeesten uitputten door gestadig letterblokken, of andere zielswerkzaamheden, bereiken zeldzaam eenen hoogen ouderdom. Op een lange lyst van 1712 Persoonen, die omtrent eene Eeuw leefden, is FONTENELLE (die niet ten vollen honderd jaaren bereikte) de éénige Schryver van naam; en diens Mans hooge ouderdom wordt toegeschreeven aan de bedaardheid zyner gesteltenisse, en die opgeruimde leevendigheid van geest, waardoor hy zo zeer uitstak: want hy behieldt, tot zyn laat-

(*) Van hier de hooge Ouderdom, dien veelen van den *Franschen* Adel bereikten, bovenal vóór het Regentschap van ORLEANS.

laatsten snik; „ een jeugdigen Ouderdom," gelyk de *Franschen* dit gelukkig uitdrukken.

5. *De Leevensstand.* Het is eene algemeene waarneeming, dat het de Ryken en Grooten niet zyn, hoeh ook, die gestadig Geneesmiddelen gebruiken, die oud worden; maar de zodanigen, die veel beweegings maaken, die veel zich in de frisse lugt begeeven, wier voedzel eenvoudig en maatig is. Het gaat vast, dat Persoonen, op welken deeze beschryving past, over 't algemeen, de grootste kans staan van lang te zullen leeven. Teffens staat hier aan te merken, dat, schoon de voorbeelden van hoogen ouderdom by aanzienlyken en grooten deezer wereld niet zo menigvuldig worden aangetroffen, dezelve, egter, zo veelvuldig mogen gerekend worden, in evenredigheid van het kleiner aantal van zodanige Personadien, als by de laagere, doch veel talryker klassen in de Maatschappy. Ook is 'er niets onbestaanbaars in magt, rang of rykdom, om met Langleevenheid vergezeld te gaan, mits de andere omstandigheden de Langleevenheid begunstigen.

6. *De Beroepsbezigheden.* Blykbaar is het, dat een lang leeven veel moet afhangen van de wyze, waarop iemand zyne leevensdagen besteedt. In zichzelven ongezonde Bezigheden vindt men doorgaans leeven-verkortend. Nogthans leefde PETER PRIN, een Glasblaazer, tot 101 jaaren; en JOHN TYLER, een Mynwerker te *Leadhills*, in *Schotland*, wordt verondersteld 134 jaaren geleefd te hebben (*). De ouderdom van deezen laatstgemelden kan niet door stellige bewyzen gestaafd worden, maar rust op zeer groote waarschynlykheden, en op het getuigenis eens Mans van ontwyfelbaare geloofwaardigheid. Dr. WALKER, Hoogleeraar in de Natuurlyke Historie op de Hoogeschool te *Edenburg*, berigt my, dat de muskelen, gewrigten, en de geheele lichaamsgesteltenis van dien Man, de blyken droegen van een hoogeren ouderdom, dan hy ooit by eenig Mensch hadt waargenomen. —— Doch, over 't algemeen, zyn

(*) Men heeft opgemerkt, dat men, over deeze twee laatst bygebragte voorbeelden, zich niet zo zeer te verwonderen hebbe; dewyl een Glasblaazer steeds frisse en drooge lugt inademt, en het werken in de Mynen niet veele uuren daags duurt, terwyl de Mynwerkers ook doorgaans in berggagtige Landen woonen.

zyn Boeren, Tuinlieden en Landwerkers, de langleevendsten. Krygslieden, bovenal Voetknegten, die de gevaaren des Oorlogs ontworstelen, munten desgelyks in Langleevenheid uit. Zy zyn doorgaans rustige en sterke knaapen; de geregeldheid, waaraan overblyvende Soldaaten zich gewend hebben, terwyl de ongeregeld leevenden wegvallen, de recht opgaande lichaamsstand, welken men van hun vordert, brengen te wege, dat zy, van natuure welgevormd, door kunst leeren in eene goede houding te gaan, en, veel lichaamsoefening hebbende, veele voordeelen, tot Langleevenheid strekkende, genieten.

7. *Lichaamsoefening of Arbeid.* Wy mogen desgelyks aanmerken, dat niet alleen gemaatigde beweeging, maar zelfs arbeid, wanneer dezelve niet overmaatig sterk is, tot Gezondheid en een lang Leeven het zyne toebrengt. Veele voorbeelden zyn 'er van Menschen, die vry zwaaren arbeid gedaan, en zich aan den stroom der vrye lugt blootgesteld hebben, naa dat zy 100 jaaren agter den rug hadden; en, aan den arbeid gewoon, schynen zy daarvan geen ongemak te voelen.

8. *Echtlyke Verbintenis.* Wy moeten niet verzuimen op te tekenen, dat een groot gedeelte der Langleevenden den gehuwden boven den ongehuwden staat verkoozen, en doorgaans een talryk kroost nagelaaten hebben. Of het ongehuwde leeven ziekten veroorzaakt, of tot ongeregeldheden aanleiding geeft, of de geaartheid grommig maakt, of aan welk eene oorzaak zulks ook moet toegeschreeven worden, moge stoffe tot verschillende gevoelens opleveren; zeker is het, dat het aantal van ongehuwd leevenden, die een hoogen ouderdom bereiken, niet haalt by dat der Gehuwden (*).

9. *De Sexe.* Schoon het aantal der Mannen, 't welk gebooren wordt, grooter is dan dat der Vrouwen, althans in *Europa*, is 'er nogthans grond om te gelooven, dat van beide de Sexen, naar evenredigheid, de Vrouwen de meeste hoogbejaarden opleveren. Verscheide redenen kan

(*) Dit past op beide de Sexen; doch byzonder op de Mannen. Dr. RUSH, van *Philadelphia*, beweert, dat hy slegts één ongehuwd Man gekend hadt, die meer dan tachtig jaaren telde.

kan men hiervoor bybrengen; als de meerdere geregeldheid en maatigheid haarer leevenswyze, haar minder blootstaan aan gevaaren, moeilykheden, en geweldige aandoeningen; ook is de Sexe, over 't algemeen, van een zagter en minzaamer aart.

10. *De Vernieuwing der Jeugd.* In de laatste plaats is 'er, onder de kentekens van Langleevenheid, geen sterker, dan wanneer de Natuur, als 't ware, zich-zelve schynt te verjongen, door in den ouderdom op nieuw tanden en nieuw hair enz. te schenken; doch de voorbeelden der zodanigen zyn zeer zeldzaam.

II. OVER DE REGELEN, WELKE IN ACHT GENOMEN ZYN DOOR DE ZODANIGEN, DIE EEN HOOGEN TRAP VAN JAAREN BEKLOMMEN HEBBEN.

Wy gaan voort om zodanige Regels op te geeven, als in acht genomen werden door de zodanigen, die een hoogen ouderdom bereikten; dewyl zy eenige wenken kunnen geeven, die anderen kunnen te stade komen.

Het leevensplan, door den beroemden CORNARO gevolgd, is bekend; en de onthoudende wyze, op welke hy zyne dagen sleet, is dikwyls anderen ter navolging voorgeschreeven: doch ik twyfel zeer, of veelen dien zelfden leevenstrant zouden wenschen te volgen, enkel om te bestaan. Het Leeven is niet langer wenschlyk, dan zo lang 't zelve met eenige maate van zelfvoldoening en genoegen kan gesmaakt worden; en het is van zeer weinig beduidenis, of iemand, die enkel als een plant bestaat, leeft of niet.

Zonder ons tot verscheide byzonderheden in te laaten, meer geschikt voor de nafpeuringen der Proefondervindelyke Natuurkunde, dan voor het daadlyk leeven, (als het weegen van het gebruikte voedzel enz. enz.) zullen wy die Regels ophaalen, welke men het bevorderlykst bevonden heeft, en het geschiktst zyn om in praktyk gebragt te worden. — Men kan dezelve onder de volgende Hoofden brengen: 1. Voedzel. 2. Kleeding. 3. Wooning. 4. Arbeid en Lichaamsoefening. 5. Hebbelykheden en Gewoonten. 6. Geneesmiddelen; en 7. Zielsgesteltenis.

1. *Voedzel.* De aangelegenheid van gezond Voedzel, tot bewaaring der Gezondheid en de bereiking van een hoo-

hoogen Ouderdom, en het vermyden van onmaatigheid in eeten en drinken, behoeven wy niet op ſtaan te blyven. Eenige voorbeelden, 't is waar, worden 'er bygebragt van Lieden, die, by aanhoudenheid, boven maate aten en dronken, en lang leefden; doch deezen kunnen in geen ander licht beſchouwd worden, dan als uitzonderingen op een algemeenen regel; en wy mogen met grond beweeren, dat, indien deeze Perſoonen, ondanks hunne onmaatigheid, een hoogen ouderdom bereikten, zy nog veel langer zouden geleefd hebben, indien zy eene andere leevenswyze gevolgd hadden.

2. *Kleeding.* Het is even onnoodig, eenigzins breedvoerig ſtil te ſtaan op de noodzaaklykheid van eene warme Kleeding, bovenal voor lieden, die eenigen aanmerklyken trap van jaaren bereikt hebben, en geduurende het koude jaarſaiſoen, als het beste middel om een aantal kwaalen te voorkomen, waaraan de Ouden zich byzonder blootgeſteld vinden, en die door geene andere middelen ontgaan kunnen worden.

3. *Wooning.* De gezondheid van elk Mensch moet grootlyks afhangen van de plaats, waar hy woont, en de geſteltenis van het huis zyns verblyfs. En, daar het menigmaal is opgemerkt, dat het grootst getal oude lieden in den winter ſterft, alsmede dat veelen, in een zwakken en teeringagtigen ſtaat, verpligt zyn om na warmer lugtſtreek te verhuizen, als het éénigst middel te hunner behoudenisſe, is het Dr. PEARSON voorgekomen, dat het voor de Ouden en Teeringagtigen van grooten dienst zou weezen, wanneer men huizen bouwde van zulk een byzonder maakzel, dat de lugt 'er niet alleen kon gehouden worden in een zuiveren, maar ook ten naasten by in denzelfden ſtaat van gemaatigdheid, aan den warmen kant naast; zo dat de zwakken, die 'er zich in bevonden, niets gevoelden van de verandering der Saiſoenen. Zulk een denkbeeld, moet men toeſtaan, kan als geen algemeen middel aangemerkt worden; maar het is geregtigd tot de aandagt der zodanigen, die zich in ruime leevensomſtandigheden bevinden; en het is te hoopen, dat eenigen hunner een Gasthuis zullen oprichten voor de Ouden en Teeringagtigen, en de proeve neemen, om huns zelfs wil en ten beste van het algemeen.

4. *Arbeid en Lichaamsoefening.* Dat of Lichaamsoe-

oefening of Arbeid noodig zy voor bejaarde Persoonen, om het menschlyk gestel in orde te houden; kan niet wel in twyfel getrokken worden, mits men alle te groote maate daarin vermyde, dewyl niets meer strekt om de Leevensbeginzels te verwoesten, bovenal wanneer deeze zwak geworden zyn. Een gemaatigd reisje te doen, is geenzins te ontraaden; verandering van lugt en voorwerpen kan veel goeds uitwerken.

5. *Hebbelykheden en Gewoonten.* Voorts hangt de Gezondheid en Langleevenheid zeer veel af van zindelykheid, en een aantal van gewoonten en geringe oplettenheden, in welker ontvouwing wy met geene mogelykheid kunnen treeden. Het was zeer te wenschen, dat eenig Schryver de moeite wilde neemen om den uitslag te verzamelen van de algemeene ondervinding des betreffende; zodanige Hebbelykheden en Gewoonten aanwyzende, die, schoon zy op zichzelven zeer beuzelagtig schynen, nogthans, zamengenomen, naar alle reden, geacht moeten worden veel te zullen kunnen toebrengen tot de Gezondheid.

6. *Geneesmiddelen.* Het is een algemeen zeggen, dat elk Mensch, die veertig jaaren oud is, zyn eigen Doctor moet weezen. Dit komt my voor, een gevaarlyke grondregel te zyn. De beroemdste Geneesheeren waagen het zelden, wanneer zy eene ernstige ziekte hebben, zichzelven geneesmiddelen voor te schryven, maar laaten die zorg doorgaans over aan hunne Kunstbroeders. —— Menschen, die voorgeeven hun eigen Doctors te zyn, vindt men doorgaans zeer aan kwakzalvery overgegeeven, en niets is nadeeliger dan dit. Het is voor de Gezondheid allerbelangrykst, dat men geene Geneesmiddelen gebruike buiten noodzaaklykheid, en nooit dan op goeden raad, by het begin eener ongesteltenisse; men moet zulks niet te lang verwylen; anderzins kan men 'er weinig goeds van verhoopen: behoedzaamheid staat ook in acht te neemen omtrent de natuur, de soort, de hoeveelheid, en het langer of korter aanhouden.

Voor tegenwoordig wordt de kragt der Geneeskunde in 't algemeen erkend zeer beperkt te zyn. Dan men mag waarschynlyk stellen, dat zy zich in haare kindsheid bevindt; het is onmogelyk nog te zeggen, tot welk een trap van volkomenheid dezelve zal opklimmen, niet

al-

alleen uit hoofde van de nieuwe vorderingen, welke de Scheidkunde van dag tot dag maakt, maar ook van wegen 't geen kan gebeuren, door de ontdekking van nieuwe en den mensch heilzaame Planten, in Landen reeds bekend, of nog te ontdekken, alsmede de nieuwe gebruiken, van de oude te maaken. Misschien zullen dusdanige ontdekkingen veel meer spoeds neemen, wanneer dezelve, in stede van overgelaaten te worden aan de nafpeuring en vlyt van byzondere persoonen, die aanmoediging en bescherming van hooger hand verkrygen, waarop zy een zo groot en eigenaartig regt hebben.

7. *Zielsgesteltenis.* In de laatste plaats is niets dienstiger tot Langleevenheid, dan het bewaaren van gelykmoedigheid en opgeruimdheid van geest, en niet te bezwyken onder de teleurstellingen der wereld, waaraan alle Menschen, doch inzonderheid de Bejaarden, zyn blootgesteld. In de daad, dit is een stuk, 't welk niet te ernstig kan aangedrongen worden: want de ondervinding bewyst ten vollen, dat veelen bezwyken onder moedloosheid, die, hadden zy hunnen moed en zielskragt behouden, veele jaaren langer zouden geleefd hebben.

III. LANDEN, DIE IN LANGLEEVENHEID HUNNER INWOONDEREN UITSTEEKEN.

De Bergagtige Landen munten byzonder uit in een aantal van Langleevenden op te leveren. De Hoogleeraar PALLAS onderrigt ons, dat de Inwooners der bergagtige streeken van de Provincie *Iselk*, in de noordlykste deelen van *Siberie*, een hoogen Ouderdom bereiken; dat Lieden van 100 jaaren daar algemeen zyn; dat hy onder de Invaliden een Soldaat ontmoette, die 120 jaaren telde. De Bewoonders der vlakte in de nabuurschap steeken daarentegen niet uit in Gezondheid of langen leevensduur. — BUFFON rangschikt de bergagtige gedeelten van *Schotland* vooraan op de lyst der gedeelten van *Europa*, die zich door Langleevenheid op het voordeeligst onderscheiden. En waarlyk, 'er is geen Land in *Europa*, waar, naar gelange der Volkrykheid, een grooter getal menschen, zestig, zeventig, tachtig, ja negentig jaaren telt, by het bezit van alle hunne vermogens, zo van lichaam als van geest, dan

 in

in dat gedeelte van *Groot-Brittanje* (*). —— 'Er is ook alle reden om te gelooven, dat veele der Departementen van *Frankryk*, en de bergagtige streeken van *Duitschland*, *Hongaryen*, *Zweeden*, alsmede die van *Spanje*, *Portugal*, *Italie* en *America*, treffende voorbeelden van Langleevenheid zouden uitleeveren, werd 'er een byzonder onderzoek gedaan omtrent dit belangryk onderwerp.

IV. TAFELS VAN LANGLEEVENHEID.

In deezer voege het onderwerp der Langleevenheid in 't algemeen behandeld hebbende, zal het niet ongepast weezen, den Leezer de volgende Tafels onder het oog te brengen, de kortheid des Menschlyken Leevens aanwyzende, en tevens, hoe weinige 'er zyn, in evenredigheid van het getal der Gebooreneu, die het tydperk van zestig jaaren tellen.

Van de honderd, die 'er gebooren worden, sterven 'er, volgens HUFELAND,

Onder de	10	50
Tusschen de	10 en 20	20
———	20 — 30	10
———	30 — 40	6
———	40 — 50	5
———	50 — 60	3
		94

Hier-

(*) In een Werk, eene verzameling behelzende van voorbeelden van Langleevenheid, uit een tydperk van niet minder dan 733 jaaren opgemaakt, naamlyk van het Jaar 1066 tot 1799, door J. EASTON, waarin de naam, de ouderdom, de woonplaats enz. van 1712 Persoonen, uit alle deelen der wereld, worden opgegeeven, die eene Eeuw of meer bereikt hebben, zyn 'er 170 Inboorelingen van *Schotland*. De twee allermerkwaardigste zyn KENTIGERN, een gebooren *Schot*, en PETER TORTON, van *Temeswar*, in *Hongaryen*, die beiden 185 jaaren telden. Deeze KENTIGERN, ook bekend onder den naam van ST. MUNGO, was de Stichter van het Bisdom van *Glasgow*. De volgende versen werden gemaakt op zynen hoogen ouderdom en de plaats zyner begraafenisse:

Cum octogenas centum quoque quinque vir annos
Compleverat, Sanctus est Glasgow funere functus.

SPOTSWOOD's *History of the Church of Scotland*.

Hieruit zou blyken, dat 'er flegts *zes* onder de *honderd* zyn, die kans ftaan om meer dan *zestig* jaaren te leeven.

Van Lieden, die meer dan *honderd* jaaren bereikt hebben, heeft de vlytige HALLER 1113 voorbeelden verzameld, en geeft de volgende Tafel van den duur hunner Leevensjaaren:

Menfchen, die van 100 tot 110 jaaren leefden, zyn de voorbeelden meer dan			. .	1000
Van	110	tot	120 omtrent	62
—	120	—	130 —	29
—	130	—	140 —	15
—	140	—	150 —	5
			152 (PARR)	1
			169 (JENKINS)	1
				1113

Maar in een nieuwer Werk ontmoeten wy de volgende Tafel, als de uitkomst eener uitgebreider verzameling van voorbeelden van Langleevenden:

Van Mannen en Vrouwen, die leefden van 100 tot 110 jaaren, waren de voorbeelden				.	1310
Boven	110	tot	120	. .	277
—	120	—	130	. .	84
—	130	—	140	. .	26
—	140	—	150	. .	7
—	150	—	160	. .	3
—	160	—	170	. .	2
—	170	—	185	. .	3
					1712 (*)

BESLUIT.

Dit is de hoofdfom van 't geen my, by de nafpeuring van dit onderwerp, is voorgekomen. Ik zal befluiten met aan te merken, dat, over 't geheel, 't meer dan waarfchynlyk is, dat de Menfchen over 't algemeen, door voeglyke oplettenheid en geregeldheid, niet alleen langer zouden kunnen leeven, maar ook daarvan meer ge-

(*) Zie EASTON *on Longevity, printed in* 1799.

genots trekken, dan tegenwoordig doorgaans het geval is: en het is te hoopen, dat, ten deezen opzigte, zo wel als van veele andere byzonderheden, het menschdom nog in eenen ſtaat van vordering zyn moge; dat het nog grooter en gewigtiger kundigheden zal opdoen, zo ten opzigte van de uitgeſtrektheid der perſoonlyke genietingen, waarvoor wy menſchen vatbaar zyn, als van de middelen om dezelve te bezitten met meer voldoenings, en voor een langer tydsbeſtek.

NATUURLYKE HISTORIE VAN DEN TYGER.

(Ontleend uit het zeer onlangs uitgegeeven Werk: *General Zoology, or Systematic Natural History, by* GEORGE SHAW, *M. D. F. R. S. &c.*)

De Tyger, het ſchoonſte maar verſlindendſte onder de Viervoetige Dieren, is een Inbooreling der heetſte gedeelten van *Aſia*, en wordt voornaamlyk gevonden in *Indie* en op de *Indiſche* Eilanden. Deeze Dierenſoort ſtrekt zich egter zo verre uit als *China* en *Chineesch Tartarye*, het Meir *Ural*, en de *Altaiſche* Bergen.

De kleur des Tygers is taanverwig, of oranjegeel; de voorkop, de hals, en de onderkant van den buik, zyn bykans wit; de geheele huid over is getekend met veelvuldige lange zwarte ſtreepen, die zeer ſterk afſteeken by de grondkleur. Omſtreeks den kop en borst zyn de ſtreepen, naar evenredigheid, ſmaller, dan op andere gedeelten. De ſtaart is met zwarte kringen omzet, en korter dan het lyf. 'Er ſchynt eenige verſcheidenheid te weezen in de evenredigheid en het getal der ſtreepen in byzondere voorwerpen; ook is de grondkleur meer of min helder, naar de onderſcheidene omſtandigheden van den ouderdom en de gezondheid deezer Dieren. LINNÆUS noemt den Tyger *Pulcherrimus Quadrupedum*, den *ſchoonſten der Viervoetige Dieren.* —— Wy moeten over de fraaiheid van de huid deezes Diers niet oordeelen uit de opgezette Tygers, welke men nu en dan in Dierverzamelingen aantreft, noch zelfs naar zulke leevenden, die, door lang opgeſlooten te zyn, en de verandering van lugtſtreek, den

aan-

aangebooren schitterenden glans der kleuren verlooren hebben. In volkomen staat gezien, en eer de opgesloote staat de gezondheid heeft gekrenkt, is het naauwlyks mogelyk, zich een fraaijer en met meer verscheidenheids gevlekt Dier te verbeelden, dan de Tyger. Het helder en donker oranje-geel, 't welk de grondkleur uitmaakt; de donkere en net bepaalde zwarte streepen, op eenige plaatzen enkel, op andere dubbel; het zuiver wit der kaaken en van den benedenkant der zyden, waarover een gedeelte van het zwart gestreepte voortloopt, — levert te gader een voorkomen op, in schoonheid den *Zebra*, of eenig ander geregeld gevlekt Viervoetig Dier, den *Panther* zelfs niet uitgezonderd, overtreffende.

In grootte moet de Tyger in 't algemeen onder doen voor den Leeuw; men heeft 'er grooter aangetroffen, naamlyk die vyftien voeten haalden, van den neus tot het einde van den staart gemeeten. De grootste Tygers zyn die van *Indie*, en draagen den onderscheidenden naam van *Koninglyke Tygers*; eene onderscheiding, welke verondersteld wordt alleen betrekking te hebben tot de grootte van het Dier. 'Er is slegts ééne soort van Tyger, schoon 'er rassen van onderscheidene grootte mogen gevonden worden.

Van zodanig een woesten en bloeddorstigen aart is de Tyger, dat dezelve, in verslindenheid, elk ander wild Beest overtreft, en daarom gehouden wordt voor den schriklykśten geessel der heetere gewesten van *Asia*. De Leeuw oordeelt men, in 't algemeen, dat eene zekere maate van edelmoedigheid van aart vertoont, en op eene min boosaartige en wreede wyze met de prooi te werke gaat. De Leeuw wordt ook, in den opgeslooten staat, eenigzins zagt van aart, en betoont zulks zynen Oppasseren; doch den Tyger kan men zyne aangebooren woestheid van aart niet ontwennen, en vertoont hy, in een opgeslooten staat, alle kenmerken van kwaadaartigheid. Des Tygers wyze, om zyne prooi te bemagtigen, is, dat hy zich verbergt, en, met een schriklyk geluid te voorschyn springende, op zyn slachtoffer aanvalt. Hy voert het weg, scheurt het in stukken, naa 'er eerst het bloed uit gezoogen te hebben. Het geluid, 't welk de Tyger slaat, als hy op zyne prooi toespringt, is, boven alle bevatting, verschriklyk. Een Tyger grypt zelfs een Buffel aan, en voert dien weg[1],

schyn-

fchynbaar met zo veel gemaks, dat het hem in 't loopen niet hindert. Men verzekert, dat de Tyger, wanneer hy zyn doel mist, zyne prooi niet vervolgt, maar, als fchaamde hy zich deswegen, wegfluipt.

In den aanvang der tegenwoordige Eeuwe, verhaalt PENNANT, zat een gezelfchap onder de fchaduw van eenige boomen, by den oever eener Riviere in *Bengalen*; 't zelve werd verrast door het onverwagt te voorfchyn fchieten aan een Tyger, zich gereed maakende om den noodlottigen fprong te doen; wanneer eene Juffrouw, met eene bykans voorbeeldlooze tegenwoordigheid van geest, een grooten zonnefcherm tegen den fnoet des grimmigen Diers ftootte; waarop het onmiddelyk wegvloodt, en het gezelfchap dus gelegenheid vondt om zich van dien fchriklyken gast te verwyderen. Met een ander gezelfchap liep het zo gelukkig niet af; daar het, in 't midden der vreugde, op het onverwagtst, in een oogenblik, een des gezelfchaps verloor, aangegreepen en weggevoerd door een Tyger. — Dan het deerlyk onheil, onlangs in de *Oost-Indiën* voorgevallen, moet nog versch in het geheugen liggen van allen, die de ontzettende befchryving van 't zelve lazen, door een ooggetuige van dit bloedig tooneel gegeeven. „ Wy gingen (fchryft de Verhaaler) aan ftrand van het Eiland *Sangar*, om te jaagen; wy zagen ontelbaare fpooren van Wild, doch ontdekten tevens de voetftappen eens Tygers; dan desniettegenftaande zetten wy het jagtvermaak voort, tot omtrent drie uuren, wanneer wy, ons nedergezet hebbende om ons te verfrisfen, een gegrom als het geluid des donders hoorden; een verbaazend groote Tyger greep onzen ongelukkigen Vriend (*) aan, en liep weg, voerende den ongelukkigen door het digtst van het geboomte; alles week en boog voor 's Diers gedrogtlyke fterkte. Eene Tygerin voegde 'er zich by. De vereenigde fchreeuwen van fchrik, droefheid en vreeze reezen in 't midden van ons op. Ik fchoot na den Tyger; het Dier fcheen woedender te worden; een myner Medemakkeren fchoot desgelyks; en, weinige oogenblikken daarnaa, kwam onze Vriend by ons, baadende in bloed. Alle behulp der geneeskunde was vrugtloos; hy gaf, binnen het verloop

van

(*) Mr. MONRO, Zoon van Sir HECTOR MONRO, *Bart.* Dit deerlyk Voorval gebeurde in den Jaare 1792.

van vier-en-twintig uuren, den geest; zulke diepe wonden van de tanden en klaauwen des Tygers ontvangen hebbende, als zyne herstelling terstond geheel hooploos maakten. Een groot vuur, van tien of twaalf boomstammen gemaakt, brandde by ons, ten tyde dat dit allerdroevigst ongeluk gebeurde: tien of meer Inboorelingen bevonden zich by ons. 's Menschen geest kan zich naauwlyks een denkbeeld van dit schriktooneel vormen. Naauwlyks waren wy met de boot van strand gestooken, of de Tygerin vertoonde zich, bykans woedende; deeze bleef, zo lang wy het zien konden, op strand zitten."

De Tyger wordt door PLINIUS beschreeven als een Dier van eene verbaazende snelheid: *Animal tremendæ velocitatis.* Dit wordt egter gezegd niet zo zeer toepasselyk te weezen op den tred des Diers in het loopen, dan wel op de snelheid van zynen sprong, als hy op zyne prooi aanvalt. Egter valt 'er weinig twyfels aan, of de Tyger is een Dier van groote snelheid in 't loopen; en Mr. PENNANT brengt hier voor by het gezag van twee geloofwaardige Reizigers, Vader GERBILLON en Mr. BELL, die beiden het berigt van PLINIUS staaven.

Men weet, dat de Tyger eens een Leeuw aantastte, en dat beide de Dieren in het gevegt sneuvelden. — De Tygerin werpt, gelyk de Leeuwin, vier of vyf Jongen op eenmaal. Zy is ten allen tyde woedend van aart; doch die woede klimt ten hoogsten top, als zy van haare Jongen beroofd wordt. Alsdan braveert zy allen gevaar, en vervolgt die haar nest stooren, die doorgaans verpligt zyn 'er een weder te geeven, ten einde den aanvallenden woedenden loop te stuiten. Zy houdt stand, vat het op, en brengt het in de naaste bergplaats; maar keert op 't eigen oogenblik weder, hervat haare vervolging, zelfs tot voor de deuren der huizen, of den zeekant; en, wanneer de hoop van het herkrygen der Jongen uit is, geeft zy haare smert te kennen, door het schriklykst gehuil, 't geen schrik verwekt zo verre het hoorbaar is.

UIT-

UITSTEEKENDE BYZONDERHEDEN IN HET CHARACTER DER MORLACHIERS.

(Ontleend uit de *Voyage Pittoresque & Historique in Istria & Dalmatie de* L. F. CASSAS, *par* JOSEPH LAVALLÉE.)

De *Morlachiers* oefenen de deugd der Gastvryheid tot een uiterste. Indien een Vreemdeling met de geringste aanbeveeling komt, mag hy zich verzekerd houden, dat hy als een Broeder zal ontvangen worden. Niet alleen onthaalen zy hem ryklyk met alles, wat hunne huislyke voorraad oplevert; maar, indien zy vooraf van de komst eens Vreemdelings verwittigd zyn, trekken zy hem met hunne paarden tot geleide te gemoete. By zyn heenen gaan bieden zy hem teerkost op den weg aan, en doen hem uitgeleide, tot op zekeren afstand, met hunne Kinderen en Dienstboden. De armen zo wel als de ryken onder dit Volk ontvangen den Vreemdeling even hartlyk; het eenig onderscheid bestaat in de kostbaarheid des onthaals.

Deeze Gastvryheid wordt nog sterker uitgeoefend, indien de Gast een hunner Landgenooten is. Wanneer een *Morlachier* in het huis van een *Morlachier* binnen treedt, gaat de Moeder des gezins, en haar oudste of laatst gehuwde Dogter, hem ter omhelzinge te gemoet; een vriendschapsbetoon, 't welk zy aan geen Vreemdeling bewyzen: de gewoonte, in tegendeel, vordert, dat de Vrouwen, zo lang hy ten huize vertoeft, zich voor hem niet vertoonen.

Een *Morlachier* vindt zich nooit in de harde noodzaaklykheid van te moeten bedelen. Hy treedt ten huize van zynen naasten in, zet zich aan tafel neder, eet, blyft 'er zo lang het hem goeddunkt, en vermoeit nimmer de hartlykheid zyns Gastheers. Geene angstige bezorgdheid voor den dag van morgen kennende, verteeren zy te meermaalen met hunne Vrienden en Gasten op éénen dag, 't geen maanden voor het Huisgezin zou hebben kunnen strekken. Het is geenzins ongewoon, dat men, op den weg, Veehoeders en Landwerkers ontmoet, die den Reiziger op hunnen teerkost, voor dien dag medegenomen, onthaalen. De *Morlachiers* schynen niet

niet te weeten wat spaarzaamheid of huishoudelykheid is, dan alleen ten opzigte van hunne kleederen, waarin zy zulks op eene belachlyke wyze betoonen. Moeten zy een kladdigen weg doortrekken, zy doen hunne schoenen uit, om dezelve te bespaaren; worden zy door een regenvlaag beloopen, zy ontdoen zich van hunne kleederen, zo veel zy kunnen, en zetten hun hoofddekzel af, om het voor nat worden te bewaaren.

By edelmoedigheid en onbaatzoekenheid voegen zy eene verregaande getrouwheid in het vervullen van hunne beloften. Het woord van een *Morlachier* is heilig, en men kent geen voorbeeld van deszelfs verbreeking. Heeft hy schuld gemaakt, en vindt hy zich buiten staat om dezelve op den gezetten tyd te betaalen, hy doet altoos den schuldeischer eén geschenk, bykans van dezelfde waarde, enkel als eene erkentenis voor het uitstel, nooit faalende om vervolgens de geheele schuld af te doen.

Niet alleen geeven zy dus blyk van eerlykheid in het voortzetten hunner zaaken, maar ook betoonen zy in hunne Vriendschap een vuurige geestdrift. Vriendschap, zo edel en zo beminnelyk, is by hun een stuk van Godsdienst, en gaat van eenige plegtigheden vergezeld.

Wanneer 'er Vriendschap stand grypt tusschen twee Persoonen van onderscheide Sexe, vervoegen zy zich na de Kerk, vergezeld van hunne Bloedverwanten. Aldaar zegent de Priester die vereeniging. Vrouwen, door dien Vriendschapsband verbonden, draagen den naam van *Posestrima*, en de Mannen dien van *Probatimi*; alles is onder deezen gemeen, en zy zyn voor hun gansche leeven aan elkander verbonden. Niets is 'er, 't welk de *Probatimi* niet wil deelen met zyne *Posestrima*, en deeze met haaren Vriend. De opoffering des leevens zelfs gaf te meermaalen een bewys van de hegtheid deezer verbintenisse. Indien 'er oneenigheid ontstaat tusschen deeze door Vriendschap verknogten, merkt men zulks aan als een Volksramp, en een teken van een Volksoordeel. In ouden tyde was zulk eene breuke zonder voorbeeld; maar twee of drie Eeuwen geleden heeft de gemeenschap met de *Italiaanen* de zuiverheid hunner zeden veran-

anderd; het invoeren van ſterken Drank heeft aanleiding gegeeven tot dronkenſchap en daaruit ryzende geſchillen, en het *Probatimismus* heeft hun niet altoos van andere Menſchen onderſcheiden.

GESCHIEDENIS VAN DE MARKGRAVINNE DE VALMONT.

(Ontleend uit *Memoirs of a Family in Switſerland; founded on Facts.*)

Een Weeskind, toen ik even zeven jaaren telde, werd ik, in gevolge van den Uiterſten-wil myns Vaders, der zorge van eene verre Nigte aanbevolen. Zy was myne éénige Vrouwlyke Bloedverwante, eene Vrouw van een zeer vrolyken aart, die, door haare Egtverbintenisſe met den Graaf DE BELLCOUR, rang, middelen en een ſchitterenden leevensſtand verkreeg. Een leeven, meest in vermaakneemingen geſleeten, verhinderde haar, meer voor my te doen, dan my in een Klooster te plaatzen, waar ik myne opvoeding kreeg en een veilig verblyf had, 't welk ik zelden verliet, dan om eene korte wyl te verblyven op het Kasteel van *Bellcour*, eenige mylen van *Parys*. Alles, wat ik daar zag, maakte eene treffende ſtrydigheid met de plaats myns verblyfs. Ik vergeleek de droeve muuren des ſtillen Kloosters met de vrolyk opgecierde kamers van het Kasteel, welke my dubbel verrukkend voorkwamen, daar groote en kostbaare ſpiegels alles terug kaatſten. —— De vastbepaalde uuren, naar welke ik my in het Klooster moest ſchikken, waren verſchriklyk verveelend, vergeleeken by die in het Kasteel, welke een ſteeds rondgaanden kring van verlustigende vrolykheid uitmaakten. De kamers en gaanderyen, van muzyk en gejuich weergalmende, deeden my met te grooter wederzin de donkere cellen en zwaare gewelven van myn Klooster beſchouwen, die onophoudelyk weergalmden van de klok, die ten Vesper riep, en de eentoonige gebeden, gepreeveld door de Zusterſchap, wier bleeke en treurige weezens, zonder eenig cieraad, nog naargeestiger zich vertoonden door haar zwart gewaad, en te meer afſtaken, als ik dezelve vergeleek by de vrolyke gelaatstrekken en lustige houding der opgeſchikte Perſoonen, die op het Kasteel bezoeken kwamen afleggen; deezer vrolyke ommegang en geſprekken maakten my nog afkeeriger van de eenzelvige en ſmaaklooze praate der Nonnen; van tyd tot tyd verveelde dezelve my meer en meer.

Geduurende myne Kindschheid werd ik ſchaars by de Gravin

van DE BELLCOUR verzogt; grooter wordende, vermenigvuldigden die bezoeken. Het vermaak, 't welk zy my verschafften, schonk my eene leevendigheid, welke aan myne jeugd een grooter aantreklykheid byzette. Ik zag den Graaf en de Gravinne DE BELLCOUR aan, als de Persoonen, die my genoegen by genoegen verschaften; en ik gedroeg my ten hunnen opzigte op eene inneemende wyze, welke my beider toegenegenheid deedt winnen.

Wanneer ik myn zestiende jaar voleindigd had, verzogt de Gravin my, om eene maand op het Kasteel door te brengen. Dagelyksche Feesten dienden tot tydmerken van dien bepaalden tyd; en, toen dezelve bykans verstreeken was, beschouwde ik zulks met een onbeschryflyk hartzeer, 't welk my ten vollen deedt bezeffen, welk een smaak voor vermaak ik had ingezoogen, alsmede den beslisten afkeer van het Kloosterleeven, welken ik voelde, zonder te weeten waarom.

Onder het gezelschap, 't welk ik menigmaal ten Kasteele zag, hadt myne verbeelding een voorwerp van bewondering uitgekoozen. —— Dit voorwerp was de jonge Ridder DU CHATEAUFORT. Kloek, welgemaakt, schoon, geestig en inneemend, erkende myn hart zyne uitsteekenheid. De genoegens, welke ik zo dikmaals genoot in zyn gezelschap, scheenen geheel in hem zamen te loopen. —— Verbeelding vertoonde my vrolykheid en genot, als persoonlyk eigen aan den beminnelyken CHATEAUFORT. —— Wanneer ik aan gelukzaligheid dagt, dagt ik aan hem; en deeze denkbeelden werden, door het dikwyls zamenvoegen, onafscheidelyk van elkander.

De Ridder was de Neef des Graaven DE BELLCOUR, en de bestendige gast van zynen Oom van Moeders zyde, geduurende diens Zomerverblyf op het Kasteel. Wanneer hy daar was, dagt het Landgoed my een Paradys, en ik betreurde het vast naderend einde myns bezoeks, tellende het voorbyloopen van elk uur als een onboetbaar verlies.

Een week vóór myn vertrek berekende ik, met een bezwaard harte, de weinige dagen, welken het my zou vrystaan uit het Klooster te blyven. Juist als ik daar mede bezig was, tradt de Gravin in myne kamer, en gaf my te verstaan de noodzaaklykheid, waarin ik my bevond, om my toe te rusten tot het aanvaarden van den Nonnen-sluier; dewyl het geringe erfdeel, my door mynen Vader nagelaaten, (by wiens sterven de Familiegoederen, door hem bezeten, overgegaan waren op een verren manlyken Bloedverwant) niet toereikte, om my in eenigen stand te plaatzen, dan in den Geestlyken.

Verslaagen door die kundschap, zat ik beweeg- en spraakloos, van smert geheel vermeesterd. —— De Gravin scheen ge-

getroffen door mynen toestand; zy zogt my te troosten en op te beuren met het heerlyk vooruitzigt van toekomend eeuwig geluk, als de belooning voor eene kortstondige berooving eens onzekeren genots. Myne aandoeningen maakten my onvatbaar voor haare vertroostingen; maar myne droefheid zweeg — traanen waren myne eenige klagten. Mevrouw DE BELLCOUR zogt ze op te droogen: eindelyk herinnerde zy my aan een luisterryk Bal, 't welk dien avond in het Kasteel zou gehouden worden.

Schoon, tot hiertoe, zeer op vermaaken van dien aart gesteld, zou de droefheid, welke myne ziel bevangen hadt, my daarvan afkeerig gemaakt hebben, hadt het denkbeeld van den Ridder zich niet aan myne verbeelding opgedaan. Het denken aan hem scheen het vermogen te bezitten om myne verslagenheid op te beuren, en zelfs myne vrees te verbannen. Vreugde en hoop vervulden my, met het denkbeeld van hem te zullen ontmoeten; — hierdoor bezield, kreeg myn gelaat leeven, myne traanen hielden op, en Mevrouw DE BELLCOUR verbeeldde zich, dat ik beter bevredigd was met het denkbeeld der Klooster-opsluiting.

Zy verliet my, om zich te gaan kleeden. Vervuld met de herinnering aan CHATEAUFORT, wandelde ik in het parterre, en van daar in het geboomte rondsom het huis; eindelyk beklom ik eene hoogte, van waar men een wydstrekkend gezigt heeft op de omliggende landen. Terwyl myne oogen zweefden over dit wyduitgestrekt gezigt, herinnerde de tooren van een afgelegen Klooster my aan dat Klooster, geschikt om vervolgens myne leevensjaaren in door te brengen. Ik huiverde op het denkbeeld, klom af, en ging met snellen tred na een overdekte laan; daar wierp ik my op een bank neder, en gaf lugt aan de ontroering van myn hart.

My dagt dat ik den gezigteinder voor de laatste keer aanschouwde; — ik verbeeldde my de dikke muuren van myn Klooster te zien, die my, voor altoos, aan het gezigt der wereld zouden onttrekken, — aan de wereld, my nu dubbel dierbaar geworden; — ik hoorde, als 't ware, de zwaare yzeren deur myner gevangenisse op de roestige scharnieren krassen, en digtslaan om my voor altoos op te sluiten!

Ik gilde — wrong myne handen, in eene vervoering van wanhoop; — myn aangezigt met myn zakdoek overdekkende, borst ik uit in traanen, en snikte overluid. —— Eindelyk voelde ik, dat een hand de myne aangreep, dat een arm zich om myn middel sloeg, en dat lippen myn nek zagtlyk drukten, terwyl een zagt gefluister na de oorzaak van myne verregaande bedruktheid vroeg. —— Ik sprong op — zag rond — en bemerkte den Ridder DU CHATEAUFORT.

Ik was maar weinig over de zestien jaaren; hy omtrent

drie

drie jaaren ouder. Meer dan vyf jaaren hadden wy elkander met wederzydsche goedkeuring aanschouwd; maar dit was het eerste oogenblik, 't welk aan onszelven en aan elkander eene drift ontdekte, die langen tyd bestaan hadt in harten daarvan onbewust.

De Natuur onderrigtte thans ons beiden, wegens eene algemeene aandoening, die, in den beginne, geene woordlyke verklaaring behoeft. Wederzydsche lonken ontdekten na eene wederkeerige betrekking. —— Te vrede met dit te voelen en aan te kweeken, bekleedden wy onze aandoeningen met geene woorden. —— Wy spraken van alles, behalven van Liefde.

Het verrukkende van 's Ridders gesprek, de drukte en vrolykheid van het Bal verbanden bykans te eenemaal, gedurende dien avond, het denkbeeld van myne aanstaande opoffering.

De verzekerdheid, welke ik had, van eenen vermeesterenden indruk op CHATEAUFORT gemaakt te hebben, zette aan myn voorkomen iets treffends by. Niets ciert meerder op dan eens Minnaars aanbidding. —— Myne oogen stonden leevendig; myne kleur gloeide. Ik kleedde my met alle oplettenheid, en danste op eene wyze, die de aandagt van allen trok. —— De Ridder danste met my. —— De Natuur hadt hem veele voordeelen geschonken; de Opvoeding dezelve voltooid: hy wist zulks, doch maatigde zich niet meer aan dan hy verdiende. —— Altoos had ik hem als bevallig beschouwd; maar nu kwam hy my innemender dan ooit te vooren. Zo lang ik in zyn gezelschap was, dagt ik alleen aan hem; doch na myne kamer gaande, om te slaapen, mengde ik met de berdenking aan hem die van myne aanstaande scheiding van hem — misschien voor altoos. —— Ik bragt de uuren, tot den slaap bestemd, door, zonder een oog te luiken. Rustloos en ongeduurig, stond ik vroeg op; en, dewyl het Gezin nog niet op was, begaf ik my in den tuin.

Als van zelve daartoe aangedreeven, zette ik myne schreeden na den boom, waarby de Ridder my den voorigen dag verrascht hadt. Daar komende, bemerkte ik hem, zittende op die eigenste plaats. Hy rees op, naderde my met eene vrolyke houding; de myne was neerslagtig; hy ontdekte zulks.

„ Waarom," vroeg hy, „ zo neerslagtig, Mejuffrouw?"

Ik was buiten staat om te spreeken, maar zugtte diep, en traanen borsten my ten oogen uit.

„ Helaas!" voer de Ridder voort, my treurig aanziende, „ deeze droefheid herinnert my aan 't geen ik gister zag, „ en 't welk ik vergeeten had, door de vrolyke glimplachjes „ van den avond diens dags: altoos zyt gy bekoorlyk; maar

„ als de vrolykheid uwe trekken opklaart, wordt gy onwe-
„ derstandlyk. —— Staa my toe, dit u, om onzer beider
„ wil, te herinneren; en laat ik in vreugde de herdenking
„ aan uwe droefheid weder verliezen. —— Ach, Mejuf-
„ frouw! waarom vaart gy voort met weenen?"

„ Ik ween," was myn antwoord, „ om myn vast naderend
„ vertrek — en —"

„ Maar gy zult niet lang wegblyven?" hervatte de Ridder.

„ Ja, Mynheer! het zal lang duuren."

„ Neen, Mejuffrouw! gy moet zo wreed niet weezen,
„ en uw woord geeven om weder te komen! en schielyk,
„ zeer schielyk —"

„ Helaas! nimmer."

„ Hoe! wat zegt gy, Mejuffrouw? —— Nimmer! ——
„ Ach! wat meent gy daarmede? —— Is het om te speelen
„ met myne aandoeningen, dat gy boertende zo wreede taal
„ spreekt? —— Of is het, liever, om my te beproeven,
„ dat gy zulk een voorstel doet?"

„ Ach! neen, Ridder! noodd wang perst my om te hande-
„ len tegen myne neigingen, welke opkomen tegen 't denk-
„ beeld van het Kloosterleeven, waartoe men my zal dwin-
„ gen te besluiten."

„ Een Kloosterleeven! Hebt gy dan voor, den Sluier aan
„ te neemen?"

„ Ik zal 'er toe verpligt worden."

„ Door wien?"

„ Mevrouw, uwe Moei, stelt het voor, en ik mag 't niet
„ weigeren."

„ Gy moet het weigeren, Mejuffrouw! of gy moet ten
„ oogmerk hebben my tot wanhoop te dryven. Nooit zou
„ ik uw verlies kunnen overleeven. —— Ach, Mejuffrouw!
„ staa my toe, dat gy dit plan zult wederstreeven; volg
„ het myne, en maak my geheel gelukkig!"

„ En zal dan een onbeschermd Weeskind, van middelen
„ verstooken, zich verzetten tegen de begeerte der geenen,
„ aan welken zy zo veel verschuldigd is? De Gravinne, uwe
„ Moei, heeft my met gunstbewys op gunstbewys als over-
„ laaden, en ik mag niet ondankbaar weezen."

„ Ach, myne dierbaare HELOISE! gy zult geen Bescher-
„ mer ontbreeken, indien gy my met dien titel wilt ver-
„ eeren. —— Zeg, wil uw hart my denzelven opdraa-
„ gen?"

Een toestemmende glimplach was het antwoord. De ver-
rukte Ridder wierp zich aan myne voeten neder, en wagtte
een antwoord, 't welk wy meenden dat ons beider lot zou
beslissen. Ik stemde met eene beevende stemme toe in zyne
begeerte, terwyl zyne lippen de gelofte van eeuwige stand-

vas-

vastigheid verzegelden op myne hand, die ik hem toeliet aan zyne borst te brengen. De tyd snelde heen op de vleugelen der liefde; terwyl wy bedagtloos waren op dien voortgang. —— Wy werden in het Kasteel gemist. De Graaf kwam ons opzoeken, en, ons te zamen vindende, werd hy bevestigd in zyn vermoeden van onze genegenheid tot elkander. —

„ Dat zal nooit aangaan, myn waarde Ridder!" riep zyn Oom, het hoofd schuddende; „ gy vergeet, dat de hand „ van Mejuffrouw DE LA MOTTEVILLE voor u bestemd is; en „ gy kunt nimmer hoopen vryheid te zullen hebben om die „ van de beminnelyke HELOISE te vraagen."

De Ridder stondt versteld — myne aandoening was dezelfde. De Graaf bragt het op een ander gesprek, om onze verlegenheid voor anderen te dekken.

Gedurende het overige van den dag was de Ridder CHATEAUFORT ernstig, peinzend, en hield zich zelfs van my verwyderd. Hoop was in wanhoop verkeerd — vreugde in droefheid — liefde werd door gebelgdheid gevolgd. 's Anderen daags 's morgens vertrok de Ridder. Ik vond my gebelgd, dat hy vertrokken was zonder een teder afscheid te neemen, hoedanig ik my verbeeldde van hem te mogen verwagten: myn ongenoegen was zo sterk als myn genoegen voorheen geweest was.

In deeze gemoedsgestalte kwam de Gravin DE BELLCOUR 's morgens in myne kamer, met eene houding, welke aanduidde, dat zy my iets meer dan gewoons te zeggen hadt. Op een stoel naast my gaande zitten, onderrigtte zy my, dat zy last hadt om my een voorstel te doen van wegen een Heer, die, op den avond van het laatste Bal, in eene sterke liefde tot my ontstooken was. Mevrouw DE BELLCOUR wenschte my geluk met myn bevallig voorkomen ten dien tyde, en met de overwinning door my behaald. „ Alles „ wat schitterend is," voerde zy my te gemoete, „ wagt u „ op het aanvaarden van deezen voorslag. Rang, middelen, „ en alles wat groot is, wordt u aangeboden door den „ Marquis DE VALMONT. Het is egter noodig, dat ik u den „ Persoon doe kennen, die uwe liefde hoopt te verwerven. „ Hy is meer dan vyftig jaaren oud, klein van persoon, ma„ ger, zwart, onbevallig in zyne manieren, knorrig van aart; „ en zyne natuurlyke leelykheid en ouderdom worden ver„ meerderd door de gevolgen van eene jeugd, in buitenspoo„ righeden gesleeten. —— Maar, om dit alles op te wee„ gen, hy is zeer ryk."

„ Ach, Mevrouw!" riep ik uit, „ uw opgehangen portrait, „ hoe onbevallig ook, is te vleiend voor het oorspronglyke,

„ De leelykheid van den Marquis trok myne aandagt op het
„ Bal, wanneer wy elkander, schoon met een geheel verschil-
„ lend oog, aanzagen."

„ Ik mag hem dan," viel de Gravin my in de reden,
„ berigten, dat gy door elkander getroffen waart, — dat
„ hy zich mag vleijen met uwe opmerking?"

Ik kon my niet wederhouden van te glimplachen over de slimme wyze, waarop Mevrouw DE BELLCOUR eene wending aan ons onderhoud gaf; terwyl ik haar verzogt, by den Marquis alle hoop op myne hand uit te dooven, in stede van dezelve op te wakkeren.

„ Gy weigert dan zyn aanzoek?" hervatte de Gravin.
„ Bedenk u wel, eer gy volstrekt besluit, myne lieve HE-
„ LOISE! Bedenk de schraalheid van 't geen uw Vader u
„ heeft nagelaaten; en dat, wanneer ik niet meer ben, gy
„ u mogelyk vindt zonder iemand, op wiens goedheid en
„ bescherming gy u kunt verlaaten. Ik ben veel ouder dan
„ gy, en de vrees van u arm agter te laaten bewoog my tot
„ het voorstel van het aanneemen des Kloostersluiers, als het
„ éénig middel om u eene wykplaats te verschaffen. De Graaf,
„ myn Egtgenoot, heeft agting voor u — maar hy is bejaard,
„ en by zyn sterven moeten zyne goederen komen aan den
„ Baron DE VILLERRÈS."

„ Mevrouw," hernam ik, „ verbeeld u niet dat ik op u
„ iets meen te eischen te hebben: uwe goedheid heeft my
„ reeds met weldaaden overlaaden, waarvoor ik u my-
„ nen dank betuig. Helaas! ik weet dat ik ontbloot ben
„ van middelen, en dat gy alleen myne Vriendin en Be-
„ schermster zyt."

Ik borst uit in traanen, op de herdenking aan den Ridder. —— Hy hadt beloofd myn Beschermer te zullen weezen, doch zich daaraan onttrokken. —— Myn hoogmoed voelde zich geraakt. —— Teleurgestelde liefde wapende zich met wraak, en zette my aan om een laistervollen levensstand te omhelzen, die vervolgens met nydverwekkenden glans in de oogen mogt schitteren van hem, die my verlaaten hadt. —— Ik verbeeldde my, dat hy zyne liefde voor my hadt opgeofferd, om een ryker huwelyk aan te gaan met myne gehaate Mededing ster, van welke de Graaf gesproken hadt. Ik was niet ten agteren gebleeven om onderrigt te krygen van Mejuffrouw DE MOTTEVILLE, en had vernomen, dat zy Erfgenaame was van een zeer grooten schat. ———

Van natuure waren myne driften sterk, en in derzelver bedwang had ik my nooit geoefend; —— my daaraan overgegeven, in een oogenblik, wanneer ik my gedree-

ver vond door woede, jaloufy en wanhoop, verzogt zy der Gravinne, om den Marquis DE VALMONT te kennen te geeven, dat zy zyn voorftel aanvaardde.

Hy kwam dien eigen dag aan het Kasteel, de plaats myns wisfelenden lots, met een fchitterende equipagie en talryken ftoet. Staande op het terras, zag ik hem naderen met een mengsel van trots en afkeer. De Marquis ftapte af, en ik ontdekte by den klaaren dag eene leelykheid, welke ik flegts ten halve by het kaarslicht gezien had. —— Hy tradt het Kasteel in — ik mede, doch door een andere deur, en wilde hem ontvlooden hebben in myn eigen kamer, als eene wykplaats tegen zyne ontmoeting; doch terwyl ik met haast op myne teenen den trap opging, kwam ik op eene plaats, waar de Marquis was gaan zitten om adem te haalen: onwillig was myn uitroep: „ ô Hemel! welk een fchriklyk „ Figuur!"

Vervuld met de herinnering aan den Ridder, voelde ik my ten fterkfte getroffen door de verbaazende ftrydigheid, welke zich zo onverwagt aan myn oog opdeedt, en de uitboezeming van verbaasdheid en afkeer was geheel onwillig.

Ik heb reden om te veronderftellen, dat de Marquis deeze eerfte begroeting onderfcheiden hoorde. Hy was, egter, niet gevoelig genoeg, om zich te kreunen aan deeze betuiging myns afkeers. Zyn drift hadt niets van 't geen men ligtgeraaktheid noemt. Hy wenschte, indien het mogelyk was, het overfchot van eene gefteltenisfe, bedorven door eene onmaatige opvolging van fchandlyke minnaryen, te herftellen; en verbeeldde zich, dat myne gezondheid, jeugd, onfchuld en afhangelykheid, hem verzekeren zouden van eene vlytige Oppafter, getrouw door belang.

De eerfte indruk van mynen nieuwen Bewonderaar was verre van de onaangenaamfte, welken ik ontwaarde. Elke dag ontdekte eenig nieuw voorwerp van wederzin; en ik zou myne toeftemming herroepen hebben, om met hem in den egt te treeden, hadt het denkbeeld van eene Non te moeten worden my daarvan niet terug gehouden. Het denkbeeld om den Marquis te trouwen was verfchriklyk; maar het vooruitzigt, om, voor altoos, in een akelig Klooster begraaven te worden, was nog verfchriklyker. Dit zou my voor altoos berooven van het genot dier vermaaken, voor welke ik een fmaak had ingezoogen, en die zeker binnen myn bereik zouden weezen, als ik meesteresfe van myzelve bleef, en van middelen, die my alles konden verfchaffen. Deeze beweegredenen ftelden my in ftaat, om de opoffering, waarover ik peinsde, te doen. De Huwelyksplegtigheid werd voltrokken, eer de Marquis het Kasteel verliet, om zyn Hotel voor my te *Parys* gereed te maaken. —— Ik kreeg

de weet, dat hy derwaards ging, om eene Matres, die voor my moest wyken, te doen verhuizen. Ik was geheel onverschillig over het vertrek van deeze: ik zou zelfs hebben kunnen wenschen dat hy haar hieldt, had ik mogen denken dat zy met my gedeeld zou hebben in de omhelzingen van den Marquis, die my ondraaglyk voorkwamen. —— Twee dagen naa het voltrekken des Huwelyks vertrok de Marquis na de Hoofdstad.

(*Het Vervolg in onze naastkomende.*)

DE VERONGELUKKING VAN HET SCHIP DE VREEDE, OP DE HOOGTE VAN DUNCHURCH, DEN 23 NOVEMBER 1802.

De nacht vliedt van den hemeltrans,
En 't stargewelf verbleekt;
De dageraad, in purp'ren glans,
Die door de dunne wolkjens breekt,
Ontdekt het blaauwend strand.
De zee wiegt zacht op 't oeverzand;
En slechts in 't onbegrensd verschiet,
Ruischt, van den Zephyr zacht gewekt,
Die over 't vlakke water trekt,
Het golfjen van een' vliet.

God regeert. Zyn alvermogen
Strekt zich over zee en land.
Met één' wenk slechts van zyne oogen
Steekt hy 't vast gebergte in brand.
Op zyn' stemme woên de stormen
Aan den Noord- en Zuider-As.
Hy kan brullende onweêrs vormen,
Waar nog straks de Lente was.
Hy gebiedt — de orkanen zwygen,
En de donder rolt niet meêr.
Hy doet straks de Schepping hygen ——
En nu rust die Schepping weêr.

ô Schepeling! vertrouw de diepe stilte niet.
Hy, die 't Heelal gebiedt,
Kan in een' oogenblik den Oceaan doen brullen,
Nu zacht bewogen door den vloed;
Dien effen' hemel in de zwartste wolken hullen,
Waar aan slechts hier en daar het oog een wolkje ontmoet.

Nog

Nog duurt de stilte voord.
Geen windjen wordt gehoord;
En ieder tuurt het strand
Van 't magtige Engeland,
Langs eene vlakke baan,
Met vrolyke oogen aan,
Onkundig van den nacht,
Waarop het onweêr wacht.
Zoo ziet de tortel rond,
Langs een' bebloemden grond,
Gezeten in een' boom,
Zich spieg'lende in den stroom;
Zy waant zich immer vry,
En kirt en huppelt bly: ——
Daar schiet een roofdier uit,
En 't duifjen wordt zyn buit.

Hoe ak'lig wordt de stilte in 't onafmeetbaar rond!
Zoo zwygen ouderen met bleek bestorven' mond,
Daar zy de doodmaar van hunn' een'gen zoon bekomen,
Terwyl na dezen schrik hunn' tranen sterker stroomen.
't Wordt avond, en de Zon zinkt in den Westervloed,
En verft den hemel met een' ak'lig rooden gloed:
Die gloed verflaauwt allengs. Aan de effen' Zuiderkimmen
Verspreidt zich luchtig zwerk. De held're starren glimmen
Niet meêr. Een witte streep, die uit het Westen koomt,
Gelyk aan 't Noorderlicht, dat langs den hemel stroomt,
Schiet achter eene bank van saamgepreste wolken.
De heele Schepping zwygt. Maar in de diepe kolken
Der zee hoort men gedruis als van een dond'rend weêr.
De wimpels hangen op de bruine zeilen neêr.
Eene yslyk zwarte lucht bedekt en Zuid en Noorden.
Men hoort een ligt geruisch van Eng'land's verre boorden.
Daar barst de stormwind los; daar bruischt de ontstoken zee,
En rukt de zware kiel op woeste golven meê.
Een donk're nacht gebiedt; en 't klett'ren van den regen
Loeit met den fellen wind 't gebrul der baren tegen.
De orkaan smyt steng en zeil in 't koken van den vloed.
Het roer slaat van de kiel. Een groote zee, verwoed,
Rolt over 't sling'rend Schip, en stort al schuimend neder;
Maar, waar zy nederstort, daar woedt zy loeiend weder.

Wie zal u, Scheep'ling, hulpe biên?
De noodkreet moog' den toon verheffen;
Waant gy, ô worm! zyn' hand te ontvliên,
Op wiens bevel de donders treffen?

ô God! daar stoot het Schip — een golf — het scheurt vaneen.
't Gekerm van jong en oud dringt door de wolken heen'.

Een

Een enkel oogenblik, — en honderden verdrinken,
Die huilend met een wrak ten duist'ren afgrond zinken.
De een reikt zyn' zwakke hand nog zynen lieven vrind,
Terwyl de wilde zee hen beiden ras verslindt.
Hem, die den wissen dood nog worst'lend hoopt te ontkomen,
Wordt door een' rukwind straks de ranke mast ontnomen.
Een nieuwe golf bruischt aan, — en alles is vernield;
En vader, broeder, zoon en vriend zyn alle ontzield.
Hy, die nog op een plank was naar het land gedreven,
Laat tegen 't klippig strand zyn afgemarteld leven. ——
Ach, God! . . . maar neen, aanbid, ô nietig Sterveling!
Ook waar zyn' hand ons treft, daar schenkt zy zegening.

God is groot. Zyn' wyze wegen
Blyven boven ons verstand.
Wat wy schepselen verkregen,
Gaf ons zyne algoede hand.
Hy wil, dat wy tranen plengen,
By een' smartelyken dood.
Zo wy hem die hulde brengen;
„ God is liefde — God is groot."

Schreit met my, natuurgenoten,
't Is de menschheid, die 't gebiedt.
Ied're traan, door u vergoten,
Rolt vergeefs op 't aardryk niet.
Ied're traan veredeldt uw wezen,
En herinnert u uw lot,
Doet den dood u minder vrezen,
En voert uwe ziel by God.

Schreit met my, ô Batavieren!
Heft een' bitt'ren klaagtoon aan.
Uwe wimpels mogen zwieren
Op den breeden Oceaan;
Ach! als de Almagt, door orkanen,
Uw' gewaande magt verslindt;
Waar toch spelen dan uw' vanen
Met den zachten Zuidenwind?

Beeft, wanneer g' op Duncburch's stranden
't Bruischen van de baren hoort;
Waar de zee, in 't heftig branden,
Vriend en broeder heeft gesmoord.
Yst, als g' op die nare boorden
Naakt gekneusde lyken ziet;
En de stilte van die oorden
Diepen eerbied u gebiedt.

Daar

Daar ligt een Jongeling, met half gesloteue oogen,
Nog naauwlyks schreiende der oud'ren arm onttogen,
Geworpen op een strand, waar hem geen sterv'ling kent,
En waar geen maag of vriend zich naar zyn' grafplaats wendt.
Ongunstig door Fortuin in 't Vaderland bejegend,
Wierd elders ligt door haar zyn jeugdig lot gezegend;
Maar, waar zyn loop begon, daar eindigt dien de dood.
Hier rust een Jongeling (*), wiens ziel, zoo eêl als groot,
Zich yv'rig, door geen gift van laf vermaak bedorven,
In Nederland een schat van wysheid had verworven;
Hy liet twee broeders daar, — keert naar zyn Vaderland,
En hier sneeft hy, helaas! aan een verwyderd strand.
Ginds, aan den voet der rots, met lillend schuim omgeven,
Vertoont zich 't lyk eens Mans, nu hier dan daar gedreven;
Zyn' wonden zyn een blyk van zyn' standvasten moed:
Ligt stortte korts zyn' hand nog 't ongewroken bloed
Des trotschen vyands, en by 't dond'ren der mortieren
Deed ligt zyn stalen vuist zyn' bende zegevieren:
Door 't lot zoo lang gespaard, zyn Vaderland gewyd,
Sneeft hy, daar hy niet meer voor haard en altaar strydt:
Plengt op zyn dierbaar lyk uwe ongedwongen' tranen;
Zy zyn hem tot een zuil, versierd met eerevanen.
Hier ligt, gelyk een bloem van haren steel gerukt,
Of door de dart'le hand eens wand'laars afgeplukt,
Een Meisjen, jeugdig, schoon, maar met verbleekte lippen,
Die nog de laatste zucht des levens schynt te ontglippen:
Haar' handen, waar zy mede om redding had gebeên,
Zyn nog te saam' geklemd: haar' net gevormde leên
Zyn deerelyk gewond. — Ach! neen, Ellendelingen,
Gy eischt niet om de lier voor dit taf'reel te dwingen,
Gy vraagt een schildering van alle uw' rampen niet,
Terwyl de oprechte traan der Batavieren vliet:
Die hulde zal den glans des schoonsten zangs verduist'ren,
En 't nageslacht nog naar uw' naam en ramp doen luist'ren.

God is groot. Zyn' wyze wegen
  Blyven boven ons verstand.
Wat wy schepselen verkregen,
  Gaf ons zyne algoede hand.
Hy wil, dat wy tranen plengen,
  By een' smartelyken dood.
Zo wy hem die hulde brengen;
  „ God is liefde — God is groot."

23 December 1802. K . . . . ê . a.

(*) Jacob berrangé, geboortig van *de Kaap de Goede Hoop.*

HET

HET ORGELSPOOK.

Onlangs by een myner Vrienden het middagmaal houdende; gebeurde het, dat, van een in de kamer staand Huis-Orgel, de toetzen van het klavier zich begonnen te beweegen, zonder eenige aanraaking van iemand der in het gezelschap tegenwoordig zynde persoonen. Dit veroorzaakte eene algemeene verwondering, welke, by nadere oplettenheid, ten hoogsten top klom, en zelfs, onder eenigen, tot schrik overging, toen men duidelyk zag, dat het Orgel, als door eene onzichtbaare kragt, wierd bespeeld. —— Een Dochtertje myns Vriends, die op gemelde Orgel leert speelen, hadt moeds genoeg, toen zy zag dat haar Vader en ik daar nader by kwamen, om met den vinger een der toetzen te drukken; doch het kind konde denzelven niet nederwaards beweegen, en liep bevreesd heen, zeggende: *Wie weet of Oom niet komt speelen!*

Het Bygeloof, dat dikwils zeer schielyk, by zwakke gemoederen, weet in te sluipen, zou welhaast, by eenigen der gasten, zyn rol hebben gespeeld, te meer, daar, juist in den ogtend van dien dag, myns Vriends Broeder was overleden, van wien hy, een jaar te vooren, het Orgel hadt overgenomen, en waarop de overledene dagelyks gewoon was te speelen: zoo dat het aanwezen van Spooken, door dit geval, buiten twyffel scheen te worden gesteld.

De Gastheer, een man boven alle vooroordeel verheven, en ik, aan Spooken, of al dergelyke wederkomende Geesten, geen waarde hegtende, besloten, het geval van naby te onderzoeken. —— Intusschen wierd het Orgel nog al op dezelfde wyze, evenwel met tusschenpoozen, bespeeld. —— Wy openden het Orgel, doch ontdekten nog niets; vervolgens het Deksel met den Lessenaar onder de Pronkpypen wegneemende, vonden wy het Spook. —— Een jonge Kat was, door de opening van de Blaasbalgkas, daar in geslopen, en bragt, door heen en weder te loopen, dit verschynzel te weeg.

Zie daar een gewaand Spook ontdekt. —— Gelukkig dat het Dier niet daadlyk, nadat wy de eerste beweeging hadden gezien, stil was weggelopen; want dan hadt men nimmer de oorzaak van dit buitengewoon verschynzel kunnen opspeuren, en zou, daar verscheide persoonen getuigen van 't gebeurde waren, Proselyten voor het geloof aan Spooken gemaakt hebben. ——. Nu lachten wy elkanderen uit, en verblydden ons, weder een nieuw bewys daar tegen te hebben gevonden.

Hage, Wintermaand 1802. P.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

REDENMAATIG EN ZEDELYK BETOOG, OMTRENT HET VOORNAAMSTE, WAAROP MEN IN DE REGTE WAARDEERING EENER ZAAK TE LETTEN HEBBE.

Een Leermeester, die de *wysheid* en *goedheid zelve* was, en die het *volmaaktste Voorbeeld van een deugdzaam leven* met zyne *Lessen* paarde, vermaande zyne Dicipelen op het nadruklykst: „ Eerbiedigt God bo„ ven alles; bemint uwe Naasten als u zelven: ja ook, „ hebt uwe vyänden lief, zegent ze, die u vervloe„ ken, doet wel den geenen, die u haaten, en bidt „ voor de geenen, die u geweld doen, en die u ver„ volgen." Maar veelen hunner gedroegen zich, by verloop van tyd, zodanig, alsöf hy hun bevolen had: „ Acht niets geringer, dan God; weest zo „ vyändig tegen uwe Naasten, als gy liefhebbers van „ u zelven zyt; haat zelfs uwe vrienden, vervloekt „ ze, die u zegenen, mishandelt hen, die u wel „ doen, en vervolgt heftiglyk de geenen, die voor u „ bidden." —— Hier vertoont zich eene tegenstrydigheid tusschen *gemeenschaphouding* en *samenwerking*, tusschen *belydenis* en *beleeving*, waarvan men zich naauwlyks eenige andere bevatting kan maaken, dan dat deeze *flegtgezinden* nog zo veel besef hadden, 't zy van de *uitstekende waardigheid* van hunnen Leermeester, en van diens Leere; 't zy van den *eerbied* en de *hoogachting*, daaräan door de vroomsten en deugdhartigsten wordende toegedragen; of van het *goed vertrouwen*, 't welk in derzelver opregte Aanhangeren algemeen werd gesteld; dat zy het van hun onvermydelyk belang rekenden, hun wangedrag onder den, waarlyk schoonen, dekmantel van *Dicipelen in naame*, zo veel mooglyk, te verbergen: dewyl zy, zonder dit besef, dat alles, naar hunne bedorvene gesteldheid, zowel

met *woorden*, als met *de daad*, reeds lang verzaakt zouden moeten hebben.

Anderen, *buiten* de Dicipelen, welke derzelver Leermeester, of diens Leere, niet kenden, noch daaräan de vereischte kennis zogten te verkrygen, maar die alleenlyk hun oog gevestigd hadden op *deeze ontaarte* Dicipelen, riepen, met eene verfmaadende afkeerigheid, uit: „ Wie zouden Dicipels van *zulk een' Leermeester* willen zyn? 'Er moet wel veel kwaads in *deszelfs Schoole* geleerd worden!" Doch de *waare* en *echte* Dicipels van dien Leermeester, met eene edele schaamte over deeze opgeworpen *schynreden* aangedaan, en zich gedrongen voelende, door een' regtmaatigen yver voor de eer van hunne Schoole, en van derzelver Stigter, om daar tegen in te leggen, vraagden hunne Verwyters: „ Wanneer gy nabuuren waart van een Koningryk, alwaar een *goed* Koning *wys* regeerde, naar *billyke* Wetten; en alwaar, intusschen, veele *slegte* Onderdaanen zich aan u opdeeden; zonder dat gy kennis had aan het *karakter* van dien Vorst, aan de *wyze* van zyn Bestuur, aan zyne *Wetten*, of ook aan het *getrouw gedeelte* zyner Onderdaanen; zoudt gy dan maar, zo blindeling, zeggen: „ Wie zouden Onderdaanen van *zulk eenen Koning* willen zyn? Hy „ moet wel eene *slegte Heerschappy* voeren!" Zeker, niet ligt zoudt gy het voor goede munt opneemen, zo wy u daartoe bekwaam achteden. Neen, als *redelyke* Menschen, zoudt gy, alvoorens, onderzoek doen na het *Opperhoofd* en deszelfs *Verördeningen*; en zo gy, dusdoende, in hem een' *goeden* Koning vond, met *wysheid* regeerende volgens *billyke* Wetten, tot *bescherming der goeden*, en tot *bestraffing der kwaaden*, en tevens in zyn Ryk veele *braave* en *getrouwe* Onderdaanen; ongetwyfeld zoudt gy, in dit geval, met een *eerlyk gemoed*, een *gantsch ander* besluit opmaaken: gy zoudt dan zeggen: „ Die *slegte* Onderdaanen zyn geene *waare* „ *Burgers* van zyn Ryk; het zyn *Wederspannelingen*, „ die zich tegen den Vorst en de Wetten aankanten, „ 's Vorsten ongenoegen op zich laaden, en de gedreigde „ de straffen niet zullen ontduiken." Ja, men zou het *wys* en *kloekzinnig* in u keuren, wanneer gy hier byvoegde: „ Gaarne willen wy ons, onder *zulk een' Koning*, in dat Ryk nederzetten, hem hulde doen, en „ het getal zyner *getrouwe* Onderdaanen vergrooten, „ om met dezelven te deelen in een gelukkig leven,

„ en tegen de *ingetrouwen* des te beter opgewasſen
„ te zyn."

„ Vergunt ons nu de vryheid, dat wy deeze eigenaartige Vergelyking op uwe ſtraks gebezigde woorden toepasſen: *wie zouden Dicipels van* ZULK EEN' LEERMEESTER *willen zyn? 'er moet wel veel kwaads in* DESZELFS SCHOOLE *geleerd worden!* Immers gevoelt gy thans de verkeerdheid uwer handelwyze, dat gy onzen Leermeester en diens Leere, zonder daaräan kennis te hebben, hebt durven verſmaaden, alleenlyk uit aanmerking van de *ondeugdſaamen*, welke gy onder ons, zyne Dicipelen, meent te ontmoeten. Wilt gy des maar recht doen aan uw gezond verſtand, en aan den pligt van alle eerlyke Menſchen, zo keert van eene zo blinde veröordeeling terug, om *eerst* uw oog op het *karakter* van onzen Leermeester, op den *inhoud* van zyne *Leer*, en op zyne *trouwhartige* Leerlingen en Navolgeren te vestigen: en hierby ſtil te ſtaan met de oplettenheid der verſtandigen, daartoe noodigen wy u, op het ernſtigst, uit. — *Hoedanig* onze Leermeester was, de *wysheid* en *goedheid zelve*, terwyl hy het *volmaaktſte Voorbeeld van een deugdſaam leven* met zyne *Lesſen* paarde: — welke de *Hoofdſom* is van zyne aan ons verkondigde Leer, aldus luidende: *eerbiedigt God boven alles; bemint uwe Naasten als u zelven: ja ook, hebt uwe vyänden lief, zegent ze, die u vervloeken, doet wel den geenen, die u haaten, en bidt voor de geenen, die u geweld doen, en die u vervolgen*; dit kunnen wy u, in de eerſte plaats, doen opmerken, als boven alle tegenſpraak verheven zynde. Doch hy vertoont zich tevens aan u als iemand, die, uit de volle opregtheid zyner ziele, gezegd heeft, en konde zeggen; *neemt myn juk op u, en leert van my; dat ik zagtmoedig ben, en nederig van harte: en gy zult ruste vinden voor uwe zielen: want myn juk is zagt, en myn last is ligt.* — Gy beſchouwt, daarbenevens, deeze uitmuntende Grondſtellingen van zyne Leer: *zalig zyn de armen van geeste: want hunner is het Koningryk der Hemelen. Zalig zyn die treuren: want zy zullen vertroost worden. Zalig zyn de zagtmoedigen: want zy zullen het aardryk beërven. Zalig zyn die hongeren en dorſten na de geregtigheid: want zy zullen verzadigd worden. Zalig zyn de barmhartigen: want hen zal barmhartigheid geſchieden. Zalig zyn de reinen van harte: want zy zullen God zien. Zalig zyn*

de

de vreedsaamen: want zy zullen Gods Kinderen genaamd worden. —— En zo gy acht slaat op zyne *waare* Dicipelen, welk een' *goeden wil* zult gy in deezen ontdekken tot eenen *Godsvereërenden wandel*, tot een *maatig* en *regtvaardig leven* in deeze tegenwoordige Waereld! Welk een *ernstig poogen*, om, by het *verzaaken der waereldsche begeerlykheden, zich zelven te reinigen van alle besmettingen des vleesches en des geests*, en aan hunne *zedelyke volmaaking* te arbeiden in de *vreeze des Allerhoogsten!* Welk een *heerschende neiging tot al wat waaráchtig, al wat eerlyk, al wat rein, al wat lieflyk, en al wat welluidend is!* En welk eene *yverige uitgestrektheid*, om *standvastig, onbeweeglyk en altoos overvloedig te zyn in het werk van hunnen pligt, zo jegens God en hunne Medemenschen, als jegens hun zelven!*

„ Nu doorzoekt uwe gedagten, of gy, op deeze beschouwing, niet geheel tot eene *tegenövergestelde overtuiging* zyt gebragt. En hoe zouden wy daaräan mogen twyfelen, als gy wilt geloofd hebben, dat gy *reden* en *zedelyk gevoel* bezit? Dus behoort dan uw besluit omtrent de waarheid dier zaake, veeleer, hieröp uit te komen: *dat de* ONDEUGDSAAMEN, *onder de Dicipelen van onzen Leermeester, slegts* VALSCHE *Dicipels zyn, welke hunnen Leermeester en diens Leere tot* SCHANDE *verstrekken, waardoor zy zelfs den* NAAM *van zyne Leerlingen niet verdienen, gelyk zy door denzelven ook geenszins voor zyne* WAARE *Dicipelen erkend worden.* — Maar ook, hoe zult gy, by deeze gedagten, kunnen nalaaten van, uit een' diepen eerbied voor zulk eenen *waardigen* Leermeester, hem, als zodanig, hulde te doen, en te ombelzen? Hoe zult gy kunnen nalaaten van, uit een leevendig gevoel der *inwendige schoonheid* en *dierbaare strekking* zyner Leere, dezelve aan te kleeven, en te betragten? Hoe zult gy, eindelyk, kunnen nalaaten van, uit een hartelyke zugt tot eene *vreedsaame* en *gelukkige samenleeving*, u met zyne *opregte* Leerlingen en Navolgeren te veréénigen, ten einde op de *valsche* Dicipelen, meer en meer, de overhand te verkrygen, en tot den bloei, tot de uitbreiding, van zyne uitmuntende Schoole zo trouwgezind mede te werken, als de pligt vordert van elk redelyk Mensch, die zyn edel doel stelt op den weläangenaamen tyd, dat zalige kennis en deugd met troost en blydschap zich, onstoorbaar, in ons midden vestigen,

an-heerschen over de gantsche Aarde; en, bovenal, op dien volmaakteren Staat in eene andere Waereld, waarna alle bezielde Wezens reikhalzen, waartoe wy door onzen Leermeester geroepen zyn, en waaröp hy de reine behartigers van zyne Leer onwankelbaar doet hoopen.

„ Of waant Gy, mooglyk, nog in onzen Leermeester (als eene *beletöorzaak* om u aan zyne leiding over te geeven) de kenmerken eener *onredelyke slapheid* en *partydigheid* omtrent zyne Dicipelen te vinden, derwyze, dat hy dezelven niet behoorlyk tot hunnen pligt houdt, noch beloont of kastydt naar hunne verdiensten; dat zelfs veele *valsche* Dicipels in zyne School een' voorrang schynen te hebben, en begunstigd te worden, boven zyne *waare* Dicipelen, en dat aan *geenen* onverhinderd wordt toegelaaten om *deezen* te mishandelen en onderdrukken: —— Bedenkt dan, dat zyne School eene School van *allerleie deugdsöefeningen* en *deugdsbeproevingen* is, waarvan de *vryheid tot het bedryven van goed en kwaad* niet *kan* uitgesloten zyn. —— Immers, hebt gy ooit wel voor *beproefde Vrienden* anderen erkend, dan wier vriend- of vyändschap zich, alvoorens, in de neteligste gevallen, op de toets van hunne *vrywillige werking* openbaarde? ooit wel anderen voor *rechtschapene Getrouwen*, dan die gy aan de verzoekingen zaagt blootgesteld om *ontrouw* te weezen? ooit wel anderen voor *Helden in deugd*, dan die gy, van vryer harte, manmoedig zaagt stryd voeren *tegen de ondeugd?* ooit wel anderen voor *echte Braaven*, dan die gy, in weêrwil van daardoor ramp en lyden te ondergaan, zaagt *vasthouden aan hunne opregtheid?* Bedenkt verder, dat hetgeen u, naar zinnelyke beschouwing, aldaar een *voorrang* toeschynt, dikwerf geheel en al *geen voorrang* is: onze Leermeester is geen aanneemer des persoons, op *uitwendigheden* gezet; by hem wordt de meeste als de minste, en de minste als de meeste, geächt. Bedenkt nog, dat het *goede*, ten deele vallende aan zyne *valsche* Dicipelen, hen dat wezenlyk geluk nooit doet smaaken, 't welk zyne *waare* Dicipels, met de daad, altoos, in lief en leed, genieten; dat de *ondeugden*, door de eersten begaan, gemeenlyk op derzelver *eigen nadeel* uitloopen, en bestuurd worden *tot voordeel* van zyne *waare* Dicipelen, gelyk al het *kwaade*, 't welk den

den laatsten overkomt, hun *ten goede* gedyt. Maar gedenkt, bovenal, aan deeze gulde Spreuk van onzen Leermeester: „ Laat (zegt hy) het *onkruid* met de „ *tarwe* te samen opwassen tot den Oogst, opdat gy, „ mooglyk, *met hetzelve* ook de *tarwe* niet uittrekt: „ eens zal *ik* de Maajers zenden, om het *onkruid* te „ verzamelen en te verbranden; maar de *tarwe* te brengen in de schuure." — En dus heeft hy zich daarmede terstond ook, voor altyd, uitdrukkelyk verklaard *tegen alle bevoegdheid tot vervolging door zyne Dicipelen, ter oorzaake van zyne Leer*, waaraan zyne *valsche* Naambelyders, zyns ondanks, zich, naderhand, zo liefdeloos en baldadig vergrepen hebben.

„ Doch byaldien 'er van ulieden mogten zyn, die, ongeacht zy als *onder het oog* van onzen Leermeester, en *in het aanhooren* van zyne Lessen, leeven en verkeeren, echter, met schuldwyting aan zyne *onheugdsaame* Dicipelen, hem en zyne Leer blyven verwerpen; betuigt zelve, bidden wy u, geeven *de zulken* ons niet het volkomenst recht om van hun te denken, dat zy die *bastaarden* slegts tot een *voorwendsel* van hunne verwerping gebruiken; en dat zy in verbysterdheid van verstand, in bedorvenheid van smaak en hart, in weerspannigheid van gedrag, met dezelven te eenemaale gelyk staan; even, als die, afkeerig van het goede, gezind tot het kwaade; en welke dus de voetstappen van onzen Leermeester schuwen, weigeren in het licht van zyne Leer te wandelen, opdat zy zich de pyniging bespaaren van hunne werken door dezelven te zien veroordeeld worden? —— Ja, dit recht geeven zy ons, wanneer wy nog eenmaal doen opmerken, hoe de zulken aandruischen tegen de grootste blykbaarheden, dat 'er niemand ter waereld *zo waardig en beminnelyk* is als onze Leermeester, en geene Leer *zo voortreflyk en dierbaar* als zyne Leer. —— Aldus spreeken wy naar de Reden, om te overtuigen, en geenszins als Rechters, om te veroordeelen; daar wy weeten, dat die volmaakte Leer ook deeze nadruklyke woorden insluit: „ wie zyt gy, die eenes anderen Huisknegt oordeelt? „ hy staat, of hy valt zynen eigen Heer." Maar u voegt het, in de hoogste maate, om te oordeelen of *wy recht* gesproken hebben, en of gy, tot gerustheid van uw eigen verstand en hart, niet de *beste keuze* doen

zoudt

zoudt het uwen gang, te rigten op dezelfde loopbaane, die wy zyn ingetreden: dit zy dan aan uw *ernstig nadenken* overgelaaten; en hiermede achten wy, ten uwen opzigte, genoeg gezegd te hebben.

„ Wy, echter, van *éénzydigheid*, als het ons betaamt te weezen, mogen wy niet afzyn, ten besluite, ons nog te wenden tot *die geenen* onder ons, Dicipelen, *zelven*, welken wy met smart beschouwen zich zo onwaardiglyk onzen Leermeester en diens Leere te gedragen, dat wy deeze op hun slaande woorden niet kunnen verbergen: *zy zyn als het onkruid onder de tarwe: eene gedaante van het Dicipelschap aangenomen hebbende, verloochenen zy daarvan de wezenlyke kragt, of deszelfs heilige pligten*, *door hunne werken*; — en hen (indien nog eenige bedenking op hun gemoed kan weegen) uit dit alles te doen opmerken, hoe hun geveinsd en ongeregeld gedrag tot aanstoot verstrekt niet alleen van hunne *Mededicipelen*, zodat zy, met reden, zich zelven mogen afvraagen, of op hun niet, waarlyk, dit gezegde van onzen Leermeester past: „ wee de zulken, „ door wie de ergernissen komen! nutter was het voor „ hen, ware hun eenen moolensteen om den hals ge„ daan, en zy in het harte der zee geworpen, dan dat „ zy een der minsten van myne getrouwe Leerlingen, „ door hunne slegtigheden, aanstoot doen lyden, of ten „ kwaaden verlokken;" maar ook van *die geenen*, welke *buiten ons* zyn; en hoe zy, met de daad, veelen derzelven afschrikken en terug houden, om zich ter onzer Schoole te begeeven, allen, ten minsten, daartoe het verderflyk *voorwendsel* verschaffen, waardoor zy wel te dugten hebben, dat derzelver versmaading van onzen Leermeester, en volhardende heromdooling in de duisternis en vreemdelingschap, ten dage der Vergelding, mede op *hunne* rekening zal komen, zo veel te meer, als hunne verpligting te grooter was, om te tragten, door hun leven en voorbeeld, een iegelyk tot de omhelzing en aankleeving van deszelfs heilryke en volmaakte Leer over te haalen.

„ Ja, wy kunnen, wy willen, eindelyk, *onze eigene gebreken* hierby niet over het hoofd zien, daar wy moeten belyden ook dagelyks in veelen te struikelen, wienaangaande wy aller toegeevendheid zo zeer behoeven, als dezelve ons jegens allen, ten pligt, is opgelegd;

legd; en voorzeker, zo daaromtrent iets tot onze *verschooning* kan dienen, het is, dat wy *geene Engelen*, maar *brooze* en *feilbaare stervelingen*, zyn; dat wy steeds, opregt berouw hebbende van onze misslagen, *ernstige poogingen* in het werk stellen tot onze verbetering; dat wy, nog verre af zynde van de volmaaktheid, echter *daarna streeven* met een *uitgestrekt verlangen*; en dat wy hierin *ons zelven oefenen*, om altyd een onberispelyk geweten te bewaaren voor God en voor de Menschen. Dit meenden wy, met een kort woord, nederig gevoelend, van *ons*, in het byzonder, te mogen aanduiden; terwyl wy alle onze Natuurgenooten, wier harten zodanig gesteld zyn, als *brooze* en *feilbaare stervelingen*, eene *gelyke verschooning* waardig achten. Ook de liefde van onzen Leermeester doet ons hieröp vertrouwen; en wy zeggen, met eene volkomene gerustheid, ten aanzien van zyne Leer: waar elders vindt men *zulke sterke Drangredenen* tot een allezins welwillend, nuttig en prysbaar leven? waar elders *zulke kragtige Hulpmiddelen*, *zulke vaste Troostgronden*, voor die het kwaade vlieden en het goede najaagen? en waar elders *zulke klaare Uitzigten* op een voldutirzaam gelukkig toekomende? Wie, derhalven, is hy slegts verstandig en deugdsgezind, kan nog weigeren met ons gemeenschap te hebben aan eene *zelfde roeping*, en aan een *zelfde lot*?" —— Dus eindigden zy hunne Rede.

J. D.

GESCHIEDKUNDIG VERSLAG VAN DE ONDERVERDEELING DER HEILIGE SCHRIFT IN HOOFDSTUKKEN EN VERSEN.

(Uit *The Preface to a new Edition of the Holy Bible*, by JOHN REEVES, *Esq.*)

De wyze, om den inhoud van een Boek in kleine Versen af te deelen, is byzonder eigen aan den Bybel; en 't is het misbruik van dus een bedryf, tot geheel andere einden ingerigt, 't welk den oorsprong en voortgang van 't zelve belangryk maakt.

De

De Heilige Boeken, zo *Hebreeuwsche* als *Grieksche*, kwamen uit de hand der Schryveren, en in die der zodanigen, voor welken zy oorspronglyk werden opgesteld, zonder eenige verdeeling van dien aart. Het eerst, dat men iets van dusdanig eene verdeeling noodig hadt, was naa de Babylonische Gevangenis: de *Jooden* hadden het oorspronglyk *Hebreeuwsch* meest vergeeten; wanneer het in de Synagoge geleezen werd, was 'er eene vertaaling in het *Chaldeeuwsch* voor het Gemeen noodig. Om deeze vertaaling verstaanbaar en nuttig te maaken, was de Leezer van den *Hebreeuwschen* Text gewoon, by korte afdeelingen op te houden, terwyl de Vertaaler die afdeeling in het *Chaldeeuwsch* overbragt. Deeze ophoudings-plaatzen kreegen allengskens eene vastere bestemming, en werden in de Handschriften uitgemerkt, vormende eene soort van Versen, gelyk die in onze hedendaagsche Bybels. —— Deeze verdeeling in Versen was bepaald tot de *Hebreeuwsche* Afschriften, en tot het Volk, waarvoor dezelve bestemd was. Geen zulk eene Verdeeling werd gemaakt in de Vertaaling der LXX, noch in de *Latynsche*; zo dat de Bybel, in de *Grieksche* en *Westersche* Kerk in gebruik, zonder eenige verdeeling van dien aart was, beide in het Oude en Nieuwe Testament.

In laateren tyde vondt men het egter noodzaaklyk, eene Verdeeling en Onderverdeeling in de Heilige Boeken te maaken: doch het was met een geheel ander oogmerk; te weeten, om met meer gemaks en zekerheids aanwyzingen te doen. Men verhaalt, dat Cardinaal HUGO, in de XIIIde Eeuw, eene Concordantie van den geheelen *Latynschen* Bybel maakte, en dat hy, ten wille van aanwyzing, beide het Oude en Nieuwe Testament in Hoofdstukken verdeelde, zynde dezelfde verdeeling, welke wy nog hebben. In deeze Hoofdstukken maakte hy Onderverdeelingen, dezelve onderscheidende door de Letters van het Alphabet; hierdoor was hy in staat om overwyzingen van zyne Concordantie tot den Text van den Bybel te maaken. De nuttigheid van zulk eene Concordantie deedt dezelve hooge agting verwerven; en de verdeeling in Hoofdstukken, op welke dezelve gebouwd was, werd met dezelve door de Godgeleerden van *Europa* aangenomen.

Deeze Afdeeling in Hoofdstukken werd naderhand,

in de XVde Eeuwe, omhelsd door eenen geleerden *Jood*, met het zelfde doel om aanwyzing te doen, daar hy eene Concordantie op den *Hebreeuwschen* Bybel maakte. Deeze was Rabbi MORDECHAI NATHAN, die het werk een stap verder bragt; want, in stede van de Onderverdeelingen van Cardinaal HUGO te blyven aankleeven, maakte hy andere veel kleindere, en onderscheidde ze niet door Letters, maar door Getallen. Deeze vinding werd in de *Latynsche* Bybels aangenomen, en zy maakt de tegenwoordige Verssen van het Oude Testament uit. Mogelyk is hy, die dit deede, voorgevaaren op den voet der oude Onderverdeelingen, lang voorheen tot de *Chaldeeuwsche* vertaaling in gebruik.

Hieruit blykt; dat de tegenwoordige verdeeling van het Oude Testament, in Hoofdstukken en Verssen, eene uitvinding is, deels *Joodsch*, deels *Christens*, en by beiden alleen tot een aanwyzings-middel diende, en niet ten eersten oogmerke hadt eenige eigenaartige verdeeling van de onderscheide onderwerpen, daarin begreepen.

Het Nieuwe Testament bleef zonder eenige onderverdeeling in Verssen, tot 'er in 't einde een gemaakt werd, met het zelfde oogmerk om eene Concordantie te vervaardigen, omtrent het midden der Zestiende Eeuwe. De vervaardiger daarvan was ROBERTUS STEPHENUS, de beroemde Drukker te *Parys*. Hy volgde het voorbeeld van Rabbi NATHAN, met de Hoofdstukken in kleine Verssen af te deelen, en Getallen 'er by te zetten; hy drukte eene Uitgave van het *Grieksche Testament*, zo gemerkt. Welhaast kwam deeze verdeeling in algemeen gebruik, gelyk de vroegere van het Oude Testament, daar zy zich aanprees tot het maaken van eene Concordantie, daarop gebouwd; en *Latynsche Testamenten*, zo wel als *Bybels*, werden naderhand altoos in Hoofdstukken en Verssen afgedeeld.

Het bleef voor de Overzetters van den *Engelschen* Bybel bewaard, deeze uitvinding tot een uiterste te brengen. De Aanvang van elk Hoofdstuk was in alle gedrukte Bybels met een nieuwen Regel begonnen; maar de Verssen waren alleen gemerkt door het Getal, of op den Kant, of in den Text: zodanige snipperende afdeelingen oordeelde men toen niet geschikt om onderscheide Paragraphen te maaken. Maar de *Engelsche* Overzetters, die, gedúurende de vervolging van Koningin

gin MARIA, na *Geneve* gevlugt waren, en daar eene nieuwe Overzetting uitgaven, naderhand bekend onder den naam van den *Geneefschen Bybel*, scheidden alle Versen van een; maakende van ieder een onderscheide Paragraaph. Deeze nieuwe wyze van doen werd met zo veel goedkeurings als de voorgaande ontvangen, en men begon alle Bybels, in alle Taalen, op dezelfde wyze met onderscheidingen in Versen te drukken, 't welk tot heden heeft stand gehouden.

Eene zonderlinge bestemming in de daad, welke geen ander Boek is wedervaaren. Want, in alle andere Werken, is het Register of de Concordantie, of wat ook ten hulpmiddel voor den Leezer diene, zo ingerigt, dat het onderworpen is aan het oorspronglyk Werk; maar in den Bybel alleen is de Text, of het Lichaam des Werks, misvormd, om denzelven te schikken naar de Concordantie, daartoe behoorende; en het begrip, van als een Leesboek gebruikt te worden, is opgeofferd aan dat van Overwyzing.

In gevolge hiervan vertoont zich de Bybel, by het openen, aan het oog veeleer als een Boek van aanwyzing, dan van leezing; en het is zeer te vreezen, dat deeze omstandigheid den Bybel dikwyls als zodanig een Boek doet gebruiken: men bedient 'er zich van, om eene aanhaaling te doen, die te wettigen, en zet den Bybel weg!

Welk Boek kan grondig verstaan worden, wanneer men 't zelve op zulk eene wyze raadpleegt! Zy, die hunne Schriftuurleezing wyder uitstrekken, maar steeds dezelve blyven regelen naar de Hoofdstukken en Versen, hebben niet veel meer kans, om die Schriften uit het waare oogpunt te beschouwen.

IETS, OVER HET INWENDIG GEBRUIK DER *Mercurius præcipitatus ruber*, (NEERGEPLOFTE ROODE KWIK.)

Eenige dagen geleden, kreeg ik aan myn Apotheek een Recept met de *Mercurius præcipitatus ruber*, van een Man, die uit Braband kwam, 't welk het Recept, zo door het schrift als door de manier van schryven, ook aanduidde. Hy verzogt my, dit voor hem

hem gereed te maaken: het bestond uit de volgende Pillen:

> ℞ *Sem. Cataput. minor. decortic. dr.* j
> *Gum Guttæ Gamb.*
> —— *Scammon. Alepp.*
> *Merc. Præcipit. Rubr.* āā *dr.* ß
> *Sapon Venet. Scr.* ij
> *M. f. Pilulæ gr.* iv

Signetur 's morgens en 's avonds twee Pillen in te neemen.

Ik verwonderde my over dit Voorschrift, daar ik my niet kan te binnen brengen, dit Middel ooit op zulk eene wyze te hebben bereid, zo min te Middelburg, Utrecht, Amsterdam, als te Goes, daar ik van den Jaare 1774 tot heden die affaire heb bygewoond. De brenger verhaalde my, dat hy aan deze Pillen zedert zes jaaren zoo gewoon was geraakt, dat hy dezelve om de veertien dagen moest gebruiken; dat hy voor dezen veele andere sterke Purgeermiddelen had ingenomen, zelfs wel Jalappe met Coloquinten gemengd, doch zonder eenig effect; en dat hy dus al van tyd tot tyd sterkere begeerd, dan zoo lang vruchteloos gezogt had, tot hy dit Recept was magtig geworden, daar zyn gestel zich zoo wel by bevond, dat hy dezelve volstrekt niet missen kon. Te meer trok dit myne aandagt, daar ik nooit inwendig, maar altyd uitwendig dit Vergif met omzigtigheid had bereid, en by een bekend Autheur over de *Merc. præcip. rubr.* het volgende had geleezen: „ Met *unguentum Basilicum* gemengd, zuivert het de vuile zweeren, maakt witten en dikken etter; inwendig ontsteekt het, door zyn brandende kragt, de ingewanden, veroorzaakt braaking, buikontlasting, pyn, benaauwdheden; hierom moet men het niet ligt, schoon zelfs met *Alcohol* gebrand, ingeeven." — enz. enz. Dus is dit bovenstaande Recept, wegens de *Sem. Cataput. Scammon. Gum Guttæ*, met de *Merc. præcip. rubr.* gecombineerd, onder een der sterkste Purgeermiddelen te tellen, die in de Apotheeken voorhanden zyn.

Aantekening van den Redacteur.

Dit buitengewoon sterk en scherp Recept past niet dan in zeer kundige en voorzichtige handen.

WY-

WYZE, OM RUW ZEEZOUT WIT, EN TEN KEUKEN-GEBRUIKE ONMIDDELYK GESCHIKT TE MAAKEN, ZONDER BEHULP VAN VUUR. Door PAJOT DESCHARMES.

Ruw of ongezuiverd Zeezout is, gelyk elk weet, overdekt met eene dunne aardagtige korst, welke de witheid van 't zelve meer of min vermindert. Het is eene zaak van eenig aanbelang, zo ten aanziene van de zindelykheid als van de gezondheid, het Zout te zuiveren van die vreemde zelfstandigheden, die alle de zyden der crystallen bezetten.

Tot dus lange heeft men het Zout gezuiverd, door ontbinding, doorzyging of nederploffing, naar gelange men die werking verrigt op een grooter of kleinder schaal, en voorts door uitdamping. Deeze handelwyze vordert tyd, hout of andere brandstoffe, daartoe geschikte ketels. Veelen, nogthans, zyn van die bewerking onkundig; soms hebben zy geen tyd om dezelve in 't werk te stellen; ook ontbreekt het wel eens aan de noodige ketels en brandstoffe. Ik heb, daarom, geoordeeld, dat eene bewerking, welke noch byzondere ketels, noch brandstoffe vordert, die van geene kosten vergezeld gaat, ten allen tyde in 't werk kan gesteld worden, en binnen elks bereik valt, van eene algemeene nuttigheid kan weezen. Die bewerking is de volgende:

Neem vier Onçen Ruw Zeezout; bespreng het, met een weinig waters, als het droog is, tot het eenigzins vogtig wordt; doch deeze bewerking zal zeldzaam noodig weezen. Doe het Zout in den hoek van een tafellaken, of ander linnen; maak daarvan eene soort van zak, welke gy in de eene hand moet houden, terwyl gy met de andere het Zout wryft en schudt tegen den binnenkant des doeks, een half uur lang. Doe dan het Zout in een ander gedeelte van het doek, herhaalende deeze behandeling zes, zeven, of agt keeren, naar gelange het Zout meer of min vuil heeft. —— Na dat het Zout de eerste keer gerold is, begint het doek vlekken te vertoonen, veroorzaakt door de aardagtige stoffe, welke het Zout loslaat, en welke

merk-

merkbaar afneemt, by elke plaatsverandering, tot zy geheel verdwynt. Doorgaans moet het Zout elke twee of drie keeren, dat men het van plaats verandert, besprengd worden. De witmaaking zal te spoediger toegaan, als men het Zout, vóór het besprengen, eenigzins kneust.

Naa twee of drie besprengingen en schuddingen is het Zout doorgaans zo zuiver en wit als het gerafineerde, volgens de gewoone ontbinding en uitdamping. Het verlies aan gewigt is in beide de gevallen bykans 't zelfde, te weeten: omtrent een agtste, wanneer het Zout droog is, en men zorg gedraagen heeft, om, by elke plaatsverandering, de korrels, welke aan het doek kleeven, af te schudden. 't Is, over 't algemeen, het witste Zout, 't welk in deezer voege blyft kleeven, en men kan het onbeschroomd afschudden, naardemaal de aardagtige stoffe, welke zich aan het doek zet, 'er niet van los gaat, voor dat het doek droog is. Het Ruwe Zout, in den gewoonen handel voorkomende, heeft doorgaans 12½ ten honderd vreemde stoffe, waarvan de helft water is, en omtrent even veel aarde.

Deeze bewerking, welke ik, uit hoofde van de eenvoudigheid, aanzie als geschikt om nuttig te weezen ten huislyken gebruike, zou misschien toepasselyk gemaakt kunnen worden op Zoutbewerkingen in 't groot.

OPHELDERING VAN DE NATUURLYKE HISTORIE DER DRAAKEN.

(Ontleend uit G. SHAW's *General Zoology*, Vol. III.)

Het Geslacht der *Draaken* bestaat uit enkel éene soort, of twee soorten ten meesten, verondersteld zynde dat de *Præpos* van LINNÆUS eene verscheidenheid zy van den *Draak*, met den Bynaam van *Volans* onderscheiden. De laatstgemelde, tot nog de Bullebak van Onkunde en Kindschheid, en een veelzins dienstig werktuig in Vertellingen en Romances, verschynt in Boeken der Natuurlyke Historie, waarin men de ondervinding alleen ter Leidsvrouw neemt, als een aartig, klein en onbeschadigend schepzel, voorzien met een vliesagtig, naar een vleugel gelykend bekleedzel, springende,

met

met de behendigheid van een Eekhoorntje, van tak op tak.

Niet onvoegelyk is het, by deeze taal der waarheid te voegen, dat alle de andere Dieren, in de Werken van eenigen der oude Dierbefchryveren befchreeven en afgebeeld, en onder de benaaming van *Draaken* voorkomende, enkel vercierde Weezens zyn, of kunftig zamengefteld uit de huiden van onderfcheidene Dieren, of gemaakt, door eenige byzondere foorten van de Roch-visfchen in de gedaante van *Draaken* te vormen, door de vinnen in een opgerichten ftand te zetten, te droogen, en 'er de pooten van Vogelen aan toe te voegen, of op andere wyzen te hervormen. Van deezen zelfden aart zyn de gedrochtlyke verbeeldingen (welke men vindt in GESNER en ALDROVANDUS) van Zevenhoofdige Draaken, met gaapende bekken, een lang lichaam, flangenhals en ftaart, en vogelpooten.

Dusdanige bedriegeryen fchynen voortyds, met eenen gewenschten uitflag, ondernomen, en niet alleen het gemeen, maar zelfs kundige Mannen, misleid te hebben. Een treffend voorbeeld hiervan komt op het einde der Zeventiende Eeuwe voor. Dr. GRAINGER vermeldt het in volgender voege uit eene Aantekening van Dr. ZACHARY GREY, in diens Uitgave van *Hudibras*. "Mr. SMITH, van *Bedford*, merkte by my op het woord *Draak* aan, dat Mr. JACOB BOBART, Opzigter van den Kruidtuin te *Oxford*, omtrent veertig jaaren geleden, een dooden Rot in den tuin vondt; hy deedt deezen gelyken naar de algemeene afbeeldingen der *Draaken*, door den Kop en den Staart te veranderen, en onder de huid fcherpe pennen te fteeken, die dezelve te wederzyden in de gedaante van vleugels opzetten. Hy liet dit kunstgewrogt, zo hard mogelyk, droogen. De Geleerden hielden het voor een *Draak*. Een hunner zondt 'er eene naauwkeurige befchryving van aan Dr. MAGLIABECHI, Boekbewaarder des Groot-Hertogs van *Toscaanen*: verfcheide verzen werden op dit zeldzaam voorwerp gemaakt. In het einde ontdekte Mr. BOBART het bedrog, fchoon het aangezien werd voor een meesterftuk van kunst, en als zodanig werd het geplaatst in het Mufeum der Anatomie, waar ik het, eenige jaaren laater, gezien heb."

Het alleropmerkenswaardigst voorbeeld van dit bedrog, in laateren tyde, is dat eens *Draaks* van bovengemel-

melde soort, in 't bezit eens Koopmans te *Hamburg*, door den Eigenaar geschat op de waarde van niet minder dan 10,000 Guldens. Doch het scherpziend oog van LINNÆUS ontdekte, als hy zich te dier Stede bevondt, welhaast, dat het een volslaagen bedrog was, aartig zamengesteld door de zamenvoeging van Slangenvellen, Weezels-tanden, en Vogel-klaauwen. LINNÆUS zelve zegt 'er van, dat het was *non Naturæ, sed Artis opus eximium.* —— *Een uitmuntend werkstuk, niet der Natuure, maar der Kunst.* —— Men voegt 'er by, dat LINNÆUS, ingevolge van deeze ontdekking, genoodzaakt was, *Hamburg* te verlaaten, om de wraak van den vreeslyk op hem gestoorden Eigenaar te ontgaan, die de agting, zyn eigendom toegedraagen, zo zeer beledigd vondt. —— Eene naauwkeurige Afbeelding van dien zogenaamden *Draak* heeft SEBA gegeeven; die egter niet, gelyk gemeenlyk ondersteld wordt, deezen *Draak* beschryft als eene daadlyk bestaande *Draakensoort*, maar enkel als eene vermeende of daarvoor gehoudene.

LEEVENSGESCHIEDENIS
VAN
Dr. JOHN HAWKESWORTH.

(Uit het *Engelsch.*)

„De naam van Dr. HAWKESWORTH, — wiens veel„vuldige Schriften elken Leezer, die *Engelsch* „verstaat en leest, ten overvloede bekend zyn; wiens „in onze taal overgezette Stukken, van grooter en „kleinder omvang, 't zy met of zonder zynen naam „te vermelden, in des enkel *Nederduitsch* leezenden „handen zyn, — is in het Gemeenebest der Fraaije „Letteren van eene genoegzaame beroemdheid, om eene „Leevensgeschiedenis deezes Schryvers eene plaats te „doen vinden in ons *Mengelwerk*. Wy beslooten te „meer, dezelve te geeven, dewyl wy die zodanig von„den opgesteld, dat ze teffens licht verspreidt over een „gedeelte der Letterkunde der afgeloopene Eeuw, 't „geen wel oorspronglyk in *Engeland* t'huis hoort,

„maar,

„ maar, door de Overzettingen, 't zy geheel of gedeeltlyk, by ons landeigen geworden is. — Wat „ van deeze aanmerkingen ook zyn moge, wy geeven „ het Stuk hier te leezen."

JOHN HAWKESWORTH, wiens Ouders lieden waren van geringen doene, werd ten Jaare 1715 gebooren. Naa, in eene zeer middelbaare maate, de voordeelen der Opvoeding, althans om in de Letterkundige wereld eenen naam te maaken, genooten te hebben, werd hy op het Horologiemaaken besteld; een kunst-handwerk, 't welk eene eigenaartige strekking heeft, om eene hebbelykheid van opmerken en denken te doen gebooren worden, waardoor de Handwerksman zich ongevoelig voelt opgeleid, om een Wysgeer, en, in zekeren zin, een Geleerde te worden.

Nog Horologiemaaker zynde, begon hy stappen te doen en vorderingen te maaken op de loopbaane der Beschaafde Letteren. Zyne poogingen werden begunstigd door een voordeel, 't welk de toenmaalige staat der Letterkunde hem aanboodt, en waarvan hy, dertig of veertig jaaren vroeger, zich niet zou hebben kunnen bedienen. De *Snapper*, de *Spectator*, de *Guardiaan*, ten dage der Regeeringe van Koningin ANNA, gaven een voorbeeld van Tydschriften, deels onderschraagd door de vrywillig geleende hulpe van Medeschryveren, welke, zints dat tydperk, niet opgehouden heeft in *Engeland* te volduuren.

HAWKESWORTH zondt zyne eerste Proeven van eigen opstel om plaats te krygen in het *Gentleman's Magazine*. Het gunstig onthaal, 't welk dezelve genooten, wekte hem op tot het leveren van meerder bydraagen in dit Maandwerk. Hy voer 'er mede voort, tot zyne hulp zo nuttig werd, en 't geen uit zyne pen kwam zo zeer uitsteekende, dat hy, met het Jaar 1743, zich liet verbinden, om, onder Mr. CAVES opzigt, de Uitgeever te worden van het gezegde Magazyn.

Hy schreef in dicht en ondicht. Zyne Dichtstukjes waren doorgaans korte Versjes, eer ernstig dan lugtig, en, schoon zinryk, niet geheel verstooken van eenige kleine uitlokkende aanvalligheden. In ondicht strekten zyne poogingen zich uit, om zedekundige waarheden

in te fcherpen, door dezelve met het kleed der verbeelding te omhangen; eene fchryfwyze, toen ten tyde in *Engeland* het meest gezogt. Veele Stukjes vertaalde hy uit het *Fransch.* Hy vervaardigde Uittrekzels uit eenige nieuwe Werken, en Verkortingen van andere. De Debatten van het Parlement; voor dat Magazyn, van July 1736 tot November 1740, werden gefchreeven door WILLIAM GUTHRIE, den Gefchiedfchryver; en van dat tydperk, tot in Maart 1745, door Dr. SAMUEL JOHNSON, die desgelyks zedert, voor eenigen tyd, dit gedeelte zamenftelde of overzag met behulp van Mr. HAWKESWORTH. Het aandeel van deezen laatstgemelden was desgelyks, de ingezondene Stukjes te onderzoeken, en, 't geen de Staatkundige en andere Gefchiedenisfen betrof, zamen te ftellen.

Deeze foort van Letter-arbeid liet Mr. HAWKESWORTH, gelyk hy zelve betuigde, geen tyd, om iets, tot eigen vermaak, te leezen. Maar, in deeze werkzaamheid van Uitgeever, werd zyn fmaak verbeterd en gezuiverd; zyne ziel vondt zich vervuld met onderwerpen, om nieuwe fchepzels der verbeelding te doen gebooren worden; zyn oordeel werd opgefchranderd, om op vaste beginzels te werk te gaan; hy leerde vertrouwen ftellen op zyne eigene kragten; hy kreeg eene hebbelykheid om vaardig en gemaklyk te fchryven, welke, behalven het nut, 't geen dezelve aanbrengt om veel arbeids af te leggen, het voordeel heeft van naauw verwant te weezen aan kragt en doorzigt van geest.

Omtrent tien jaaren lang bleef het beftuur deezes Maandwerks in Mr. HAWKESWORTH's handen. Geduurende al dien tyd leefde hy in vriendlyken ommegang met verfcheide Poëeten en Geleerden, Hulpbieders aan het *Gentleman's Magazine.* Men vindt in FAWKES *Poems* een geestigen Brief in verzen, waarin die Dichter, een Kerkelyke, toen niet verre van *Londen* woonende, Mr. HAWKESWORTH ten maaltyd noodigt. Deeze Brief was eene naavolging van de fraaije uitnoodiging door HORATIUS aan VIRGILIUS, teffens gebruik maakende van eenige wenken uit diens Dichters noodigingen, in twee andere Odes aan MECENAS, en van diens Brief aan TORQUATUS, zo fchoon gevolgd door den geestigen en vrolyken Epicurist, Dr. KING. —— FAWKES belooft zynen gast goed Schapenvleesch en ouden Porter; hy raadt

hem,

hem, om, indien CAVE op het hebben van Copy mogt dringen, de agterdeur van zyn huis uit te gaan, zonder te laaten weeten, dat hy den agtermiddag elders zou doorbrengen.

In zyne verbintenis met Mr. CAVE kreeg hy kennis aan Dr. SAMUEL JOHNSON. Hy deelde in de hoogagting, welke CAVE voor JOHNSON's geleerdheid en verstand hadt. Met allen yver lag 'er HAWKESWORTH op toe, om een goeden styl in ondicht te schryven, door de voorbeelden van JOHNSON te volgen. Deeze nam hem op in zyne vriendschap, en schiep zomtyds vermaak met hem ten strydperk van geschilvoering te lokken, waarop hy zo zeer gesteld was; ook zomtyds was hy deelgenoot van die onderrigtingen, welke uit de geschilvoeringen hervoortkwamen.

JOHNSON richtte, in den Jaare 1749, zyn eerste Letterkundige *Club*, of vast Gezelschap, op. HAWKESWORTH werd verzogt, 'er een Lid van te worden. Zints dien tyd, ten minsten tot dat hy na *Bromley* in *Kent* ging woonen, vervoegde hy zich gewoonlyk op dat Gezelschap by het weeklyks avondeeten dier Club, waarop JOHNSON zelden verzuimde te komen. Hier vervrolykte hy zynen geest met gezellige zamenspraak en tafelvreugde, naa de vermoeijenis van zynen gewoonen Letter-arbeid; en ontleende uit den ryken overvloed, dien JOHNSON by die gelegenheden uitstortte, nieuwe kundigheden, welke zich niet opdeeden op het pad van gezette Letteroefening.

Terwyl deeze Club de zamenkomsten hieldt, begon JOHNSON, in 't Jaar 1750, de Vertoogen van de *Rambler* of *Rapsodist* by Nummers uit te geeven, en zette dien arbeid voort tot den Jaare 1752. In JOHNSON's Werk hadt de Club geen onmiddelyk deel. Geduurende den Zomer, toen JOHNSON zyn Werk in Maart geëindigd hadt, en het vertier het welslaagen van zulk een Werk verzekerde, moedigde de Club HAWKESWORTH aan tot het plan, om een Weekblad, onder den naam van de *Adventurer*, te schryven. Mr. J. PAYNE nam op zich, de Uitgeever te weezen, met toezegging van twee Guinjes copygeld voor elke Nummer. HAWKESWORTH zou 'er het opzigt over hebben, en de voornaamste Schryver weezen. Dr. BATHURST nam aan, hem te ondersteunen. JOHNSON, die, zo korten tyd geleden, in zyne Vertoogen, meest alle onderwer-

pen van smaak en zeden hadt behandeld, en voorneemens was een uitgebreider taak van Letter-arbeid op zich te neemen, deelde in 't eerst niet in dit nieuw ontworpen Weekblad; doch hy schreef aan zynen Vriend JOSEPH WARTON, om 'er de hand aan te leenen.

In Slachtmaand deszelven Jaars 1752 zag het eerste Vertoog van de *Adventurer* het licht. Gunstig werd dit Zedeschrift ontvangen, en het getal der leezeren groeide steeds aan. Twee Nummers kwamen 'er weeklyks uit, en dit duurde tot in Lentemaand des Jaars 1754. HAWKESWORTH was de Schryver der meeste Vertoogen; dan het mangelde hem niet aan helpers. Dr. BATHURST zondt 'er weinige, met de letter A getekend; dan men gelooft, dat hy tot dezelve weinig anders gedaan heeft dan de pen te voeren, terwyl JOHNSON hem alles opgaf. Toen BATHURSTS bezigheden hem noodzaakten, geen verder deel altoos in dit Werk te neemen, liet JOHNSON zich overhaalen om 'er in te schryven. Zyne Vertoogen onderscheiden zich door de letter T, en maaken geen gering gedeelte uit. Dr. JOSEPH WARTON stelde de verwagting, welke men van zynen bystand hadt opgevat, geenzins te leur. Geregeld leverde hy zyne Vertoogen onder de letter Z. Deeze bragten niet luttel toe tot den volkbehaagenden opgang deezes Tydschrifts.

De *Adventurer* steekt minder uit in geestigheid en diepe bedenkingen, dan de *Rambler*. HAWKESWORTH slaagde zelden gelukkig, als hy geestig en aartig wilde weezen. In de bespiegelende Zedekundige Wysbegeerte was hy niet diep doorgedrongen, en hy miste die scherpheid van bevatting, die schranderheid van waarneeming in den ommegang, zonder welke oorspronglyke aanmerkingen op de zeden der menschen zich zelden voordoen. De lof, welke hem byzonder en by uitstek toekomt, is de kunst, om algemeene waarheden, door eene wel uitgedagte vereeniging van voorvallen, en door characterschetzen, voor te draagen; deeze, schoon niet zelden oppervlakkig, hebben veel natuurlyks.

Het was het tydperk van Romans zo wel als van Vertoogen. HAWKESWORTH bleef niet in gebreke, de beste te leezen. Alle die voorvallen des menschlyken leevens, die geschiktst waren om met voordeel in een verciérd verhaal gebragt te worden, waren gemeenzaam voor zynen geest. Hy bezat smaak en oordeel, om te on-

onderscheiden, in welk eene zamenvoeging zy moesten staan, om, op 't natuurlykst vereenigd, te dienen tot opheldering van eenige algemeene waarheid of zedeleere. Hy bezat eene leevendigheid van verbeeldingskragt, in staat om de wisselingen van der menschen lot zo te schikken, dat ze in een nieuw en gelukkig verband kwamen. Vanhier de oorsprong dier schoone Vertelzels, welke den *Adventurer* zo onderscheiden kenmerken, en die, uit hoofde van de schoonheid des oogmerks, van de natuurlyke verscheidenheid en eigenaartigheid der tusschenvallende gebeurtenisfen, van de kragt en klaarheid, waarmede zy de zedelyke waarheden doen uitkomen, tot welker leering zy bestemd waren, grootlyks alles overtreffen, wat immer der wereld van denzelfden aart, in eenig Zedekundig Tydschrift, werd aangeboden. —— In zyne *Oostersche* Vertellingen mist hy de egte gelykvormigheid met de zeden en de uitdrukkingen, den *Oosterlingen* eigen. Maar verschoon in hem dat gebrek; want gy zult het vergoed vinden door verdiensten van eenen anderen aart. —— Zyne Vertellingen, waarin de zeden *Engelsch* zyn, hebben die toegeevenheid niet noodig, en zullen der oordeelkundigen goedkeuring wegdraagen. —— In zyne kortere Vertellingen en Allegorien munt hy doorgaans uit; nogthans niet, zonder, nu en dan, die ligte gemaklykheid en bevalligheid te ontbreeken, waarin de heimlyke toverkragt van meest alle vercieringen bestaat, en teffens kortheid by bevalligheid paart.

Wanneer HAWKESWORTH het zich onderwindt om in het vak der Zedekunde regtstreeks den leertoon te voeren, schiet hy te kort in ernsthaftigheid en klem van taal. In de bespiegelende Zedekunde, of 't geen eigenlyk het wysgeerig deel der Zedekunde mag genoemd worden, is hy zomtyds verward en onzeker in zyne bespiegelingen. Mr. WILLIAM DUNCOMBE heeft aangetoond, dat HAWKESWORTH onberaaden en ongelukkig in zyne Historie van *Tamodin en Samira* getragt heeft te bewyzen, dat 'er geen algemeene regel van zedelyk gedrag ten opzigte van de Maatschappy plaats heeft (*). In andere gevallen zou men 's Mans algemee-

(*) In *the Appendix of a small Volume of very elegant Letters by Archbishop* HERRING *to* WILLIAM DUNCOMBE, *Esq.*

meene Zedekundige Stellingen in de *Adventurer* met een dergelyk voordeel hebben kunnen aantasten.

HAWKESWORTH's ſtyl, in zyne Vertoogen in 't gemelde Werk, heeft de vorm, en in 't algemeen de naauwkeurigheid, maar geenzins de cierlykheid, de kragt, noch de *ardentia verba* van JOHNSON. Zyne Vertoogen waren de gemeenzaamſte in de geheele verzamelinge; en het ſchynt, uit het Slotvertoog, dat hy niet ongenegen was om zyn eigen werk op hoogen prys te zetten, als voortkomende uit een vernuft, vrugtbaarder en fraaijer dan dat zyner Medehelperen.

Eenigen tyd vóór dat hy aan de *Adventurer* de hand ſloeg, was hy getrouwd aan eene Juffrouw, wier bekwaamheden hem aanzetten om een Kosrſchool op te richten, tot opvoeding van jonge Juffrouwen, te *Bromley* in *Kent*. De Kostſchool kreeg beroemdheid, van wegen zindelykheid, fraaiheid en deugd. Door het welſlaagen deezer onderneeming zag dit waardig Paar zich in ſtaat geſteld tot het overleggen van zo veel gelds, dat zy den ouden dag zonder bekommeringe konden te gemoete zien

Een andere weg, om in leevensſtand hooger te klimmen, ſcheen zich, ten eenigen tyde, voor HAWKESWORTH te openen. Aartsbisſchop HERRING, een zeer fraai en zuiver Schryver in het *Engelsch*, onthieldt zich te *Lambeth*, ten tydé dat de *Adventurer* by Vertoogen uitkwam. Hy vondt zich verrukt door dit ſchryven, vermaakt door de blyken van een vindingryk vernuft in de Vertellingen, en bewoogen om agting toe te draagen aan den Hoofdſchryver. Zyn patroonſchap hadt reeds den zedigen en geleerden JORTIN met onderſcheiding doen behandelen. Hy wilde ook HAWKESWORTH een blyk van zyne goedkeuring geeven. In gevolge van de magt, welke de Aartsbisſchop van *Canterbury* bezit, droeg hy hem de waardigheid van Doctor in de Regten op; eene eer, hem toegedagt van wegen de Menschkunde, in de *Adventurer* ten toon geſpreid.

HAWKESWORTH ſtreelde zich met het denkbeeld, dat hy iets meer dan een bloote Eertitel van deeze goedgunſtigheid des Aartsbisſchops zou kunnen wegdraagen. Als Doctor in de Regten, was hy geregtigd om als Raadsheer te zitten en te pleiten in die Geregtshoven, waar men regt ſpreekt naar de Burgerlyke en Kerklyke Wetten van *Engeland*. Hy zogt zich van dit regt te be-

bedienen; maar men was niet genegen van iemand gebruik te maaken, tot de Regtsgeleerdheid niet opgevoed; en de eigenlyke Regtsgeleerden, die de lange oefenbaane betreeden, volgens den gebruiklyken trant de waardigheid van Doctor in de Regten verkreegen, en lang de pleitzaal bygewoond hadden, waren zeer verontwaardigd, dat iemand zich onder hun zou indringen, alleen in gevolge van een besluit, door den Aartsbisschop te *Lambeth* genomen. — HAWKESWORTH, toen slegts vyf- of zes-en-dertig jaaren oud, zou, misschien, met vol te houden, over zyne tegenstanders hebben kunnen zegepraalen; dan hy versmaadde, langer te harrewarren met de vooroordeelen van lieden, die hy oordeelde zeer verre beneden hem te staan in weezenlyke waarde en begaafdheden. Hy stapte 'er geheel van af, en hervatte zyne voorige Letterbezigheden.

Met het *Gentleman's Magazine* hieldt hy steeds gemeenschap; althans hy verdeedigde daarin zynen Vriend, den Aartsbisschop HERRING, tegen letterziftende aanvallen van Mr. MELMOTH. —— Lord BOLINGBROKE, in den Jaare 1751 overleden zynde, hadt zyne Philosophische Werken aan den Heer MALLET gemaakt, die dezelve, verzameld, spoedig in het licht gaf. Alle waare voorstanders des *Christendoms* vonden zich over die Schriften zeer gebelgd. HAWKESWORTH vatte, onder anderen, daartegen de pen op, en plaatste in het *Gentleman's Magazine* voor October 1754 eene schets van Lord BOLINGBROKES Wysbegeerte, met eene duidlyke ontvouwing van derzelver nietsbeduidenheid. Dit Stuk, 't welk eer doet aan zyn hart zo wel als aan zyne bekwaamheden, verdient nog geleezen te worden.

De schikking van eenige der Vertelzelen in de *Adventurer* duidde aan, dat Dr. HAWKESWORTH wel in staat was om een Tooneelstuk te vervaardigen. Hy nam 'er de proeve van, met in den Jaare 1759 de *Ooronoko* van SOUTHREN te hervormen. De uitslag, schoon niet vry van berisping, voldeedt zodanig, dat hy een meer oorspronglyk Tooneelstuk onder handen nam. De *Edgar en Emmeline* kwam 'er uit voort, werd in den Jaare 1762 gespeeld, zeer toegejuichd, en is nog niet geheel ter zyde gelegd, en wordt met vermaak geleezen.

Vóór deezen tyd, hadt hy zich meer en meer beginnen af te zonderen, van de verkeering met JOHNSON.

 Hy

Hy was dermaate ingenomen met de volksgoedkeuring, aan zyne Schriften gegeeven, dat hy oordeelde voor JOHNSON, in aangeboorene begaafdheden, niet te behoeven te wyken. Nogthans kon hy niet nalaaten de voetſtappen van dien ouden Leermeester te volgen; hy zelf mogt dit met den naam van een edelen nayver beſtempelen, anderen noemden het de voetſtappen van JOHNSON van naby drukken. JOHNSON hadt onlangs, in zyn *Rasſelas*, *Prins van Abysſinie*, eene Wysgeerige Verciering uitgegeeven, teffens voorſtellende een getrouw, fraai en diep doordagt tafereel van de rampen deezes leevens, en de grilligheden des menschlyken gedrags; een meesterſtuk, met groote greetigheid geleezen. —— HAWKESWORTH wilde de proef neemen, of hy JOHNSON, in dit ſoort van opſtellen, niet kon overtreffen. Hy ſchreef zyn *Almoran en Hamet*; eene zeer fraaije Vertelling, waarin de huishouding der Voorzienigheid, in het ſtraffen der ondeugd en het beloonen der deugd, in het tegenwoordig leeven, treffend wordt voorgeſteld: doch het Stuk ſchiet verre te kort, in het bewaaren van den *Oosterſchen* ſtyl en voordragt; alsmede in het verſchaffen dier rykheid van zedelyk onderwys, waarin de *Prins van Abysſinie* zo zeer uitſteekt. *Almoran en Hamet* blykt duidelyk geſchreeven te zyn tot vermaak en onderwys eens Konings, en werd aan den tegenwoordigen Koning van *Engeland*, met diens toeſtemming, opgedraagen, niet lang naa diens komst ten throon. Het werk werd gunſtig ontvangen en veelmaal herdrukt: maar het moet in dit en in andere opzigten voor dat van JOHNSON onderdoen.

Het fraaije Heldendicht, de *Telemachus*, het uitmuntendst werk van FENELON, was niet in 't *Engelsch* overgezet op eene wyze, welke dit werk dubbel verdiende. Dr. HAWKESWORTH vondt zich opgewekt, boven al van wegen de nuttigheid in de opvoeding der jeugd, om 'er eene nieuwe vertaaling van te vervaardigen. Zyne vertaaling ſmaakte, en is herhaalde keeren gedrukt.

Staande al dien tyd bleef HAWKESWORTH te *Bromley* in *Kent* woonen, en begon allengskens de gemeenzaame verkeering met die te vooren zyne Vrienden geweest waren, toen hy de *Adventurer* ſchreef, te verlaaten. De agting voor de Kostſchool van Mejuffrouw HAWKESWORTH bleef ſtand houden, tot dat zy en haar

Egt-

Egtgenoot het voegelyk oordeelden, eene kostwinning van zo veel omflags en zorge te laaten vaaren. Wegens twee Juffrouwen, van groote middelen, met den ommegang van Dr. en Mejuffrouw HAWKESWORTH, en met de aangenaamheid der woonplaatze, zeer ingenomen, werd de voorflag gedaan, dat zy vervolgens alleen de Kostgangfters en Opvoedelingen zouden weezen, terwyl de geldige voordeelen naby evenaarden wat zy anderzins trokken. Zulk een voorflag werd terftond omhelsd. Zints dien tyd leefde de Doctor op zyn gemak, als een Heer van vermogen. In deezen ftand maakte hy nieuwe kennis met lieden van rang en middelen.

In de befchikking, op de vrugten van zyn eigen en zyner Vrouwe vlyt gemaakt, hadt hy aandeelen in de Geldbeleggingen op de *Oost-Indiën* gekogt. Deeze waren groot genoeg om hem te geregtigen tot het ftaan na het Directeurfchap. Zo groot was de agting voor zyn character, bekwaamheid, braafheid, en gefchiktheid tot dien post, zo groot was de invloed en yver zyner Vrienden, en wel inzonderheid die betrekking hadden tot de by hem inwoonende jonge Juffrouwen, dat hy tot een der Directeuren van de *Oost-Indifche* Compagnie verkoozen werd. Hy bekleedde dien post op eene wyze, der opgevatte goede gedagten waardig, tot zyn eigen eer, en ten algemeenen beste.

Uit hoofde van zyne beroemdheid als Schryver, en den rang, tot welken hy was opgeklommen, werd hy, door het Gouvernement, benoemd, om voor de pers te vervaardigen de Verhaalen der Reizen, ter Ontdekkinge gedaan door *Britfche* Zeelieden, geduurende de eerfte tien jaaren der Regeering des tegenwoordigen Konings. In een tydsbeftek, zeer kort, met den arbeid vergeleeken zynde, fchreef hy de verhaalen der Reistochten af, uit de Dagboeken der Scheepsbevelhebberen, hem in handen gegeeven; onderwierp zyne Reisverhaalen aan het oog en de verbetering der Heeren, op wier last hy deeze taak op zich genomen hadt; en met volle goedkeuring van de Lords der Admiraliteit liet hy het Werk ter perfse gaan.

De loop van Dr. HAWKESWORTHS voorgaande Letteroefeningen was niet van die natuur, als hem byzonder gefchikt maakte tot eene onderneeming van deezen aart. Ook was het geheele beleid deezer zaake hem niet op die wyze toevertrouwd, dat hy zich in volkomene

vryheid gesteld vondt om alles te schikken overeenkomstig met zyne denkbeelden, tot de volmaaktheid van zulk een Werk behoorende. Hy was geen Zeeman, geen Land- en Zeebeschryver, geen Natuur- of Scheidkundige. De Kaarten waren hem niet medegedeeld, toen hy de Reisverhaalen vervaardigde. Het was hem niet vergund, de Kaarten met de Reisverhaalen te vergelyken, voor dat het te laat was, ten einde dezelve volmaakt te doen zamenstemmen. Nogthans moet men bekennen, dat hy, ondanks alle deeze tegenheden, zyne taak met veel bekwaamheids, getrouwheids, en fraai volvoerd heeft. 'Er zyn in het *Engelsch* geene Reisverhaalen, die, zo goed als deeze, eigenaartigheid en schoonheid van styl bezitten; daaraan ontbreekt geene deftigheid, en gemaaktheid is 'er verre van geweerd; alles stemt overeen met hetgeen tot eene Reisbeschryving behoort.

De voordeelen, welke hy van deezen schryf-arbeid zou trekken, konden hem niet onthouden worden: deeze beliepen niet minder dan 6000 Ponden Sterling. Dan het Werk zag het licht niet, of al de strengheid der beoordeelinge stelde zich tegen hem in de weer. Men hieldt het voor 't Werk van het Gouvernement; en, uit dien hoofde, waren allen, die strydige denkbeelden met die van het Ministerie koesterden, greetig om het te berispen. Verscheide Persoonen, die de Reizen gedaan hadden, waren te onvrede, dat zy ieder hun eigen wedervaaren niet hadden mogen te boek stellen, en overzulks gereed om te zeggen, dat een ander het niet naar eisch verhaald hadt. Veele Mannen van Letteren voelden zich min of meer gebelgd, dat HAWKESWORTH boven hun gesteld was, om een zo groot Nationaal Werk te schryven. Het Algemeen hadt geene klaare of juiste denkbeelden van 't geen tot zodanig een Werk behoorde, verwagtende dat het iets zodanigs zou weezen, als de Geschiedkundige Schriften van ROBERTSON, HUME of VOLTAIRE; zy hielden het voor een misslag in HAWKESWORTH, dat hy zo veel plaats hadt ingeruimd aan de drooge en tot kleinigheden afdaalende byzonderheden, alleen belangryk voor Zeelieden. Zeker slag van Leezers hieldt het daarvoor, dat HAWKESWORTH, in zyne bespiegelingen, zich al te stout en te verre gewaagd hadt op de paden der Vrydenkerye. —— Mr. DALRYMPLE, die zyne denkbeelden, wegens

gens het bestaan van een Vastland in 't Zuiden, hier voluit wedersproken vondt, was misnoegd, dat het beschryven, byzonder der Reize van COOK, op welke deeze Zeeman zich vergezeld vondt van Mr. BANKS, hem niet was toevertrouwd. Deeze Schryver liet zyne gevoeligheid blyken in een Geschrift tegen het Werk van HAWKESWORTH.

Nogthans deedt zich, in die tegenstreeving, niets op, 't welk zeer te duchten was. De eerste Uitgave deezer Reizen geschiedde in Mey des Jaars 1773. In 't zelfde jaar voegde HAWKESWORTH voor eene tweede Uitgave een geschrift, ter beantwoordinge van de aanmerkingen, op zynen schryf-arbeid gemaakt, waarin hy zichzelven en zyn Werk verdeedigt, byzonder tegen Mr. DALRYMPLE.

Maar zyn hart was dieper gewond, dan hy wilde bekennen, door de tegenspraak en aanmerkingen op dit zyn Werk. Zyne geestvermogens bezweeken onder den druk. Lichaams-ongesteltenis verzwaarde die der Ziele. Hy hadt het beneden zich gerekend, zelfs voor een naavolger van JOHNSON aangezien te worden, en zag nu zyn arbeid voorgesteld als zyn Land tot schande strekkende!

HAWKESWORTH eindigde zyne leevensdagen op den 16 November 1773; en wy zyn niet zeker, of deeze braave Man, een zo groot beminnaar en leeraar der Deugd, — zo groot is de menschlyke zwakheid! — niet door eigen toedoen zyn leeven verkortte. Men vergeete dit laatste bedryf — men geeve toe aan de mismoedigheid van gekwetste eerzugt — zyn leeven was anders voorbeeldlyk deugdzaam. Hy stierf in het negen-en-vyftigste jaar zyns leevens. Hy werd te *Bromley* in *Kent* begraaven. Zyne Werken blyven onverminderd in smaak by zyne Landgenooten en by Buitenlanders; zy stichten nog veel goeds (*).

(*) Behalven de vermelde, heeft Dr. HAWKESWORTH eene *Leevensbeschryving* van SWIFT gegeeven, en der wereld eene goede Uitgave van de Werken diens Mans geschonken.

CHA-

CHARACTERISEERENDE ONDERSCHEIDINGEN IN DE GELAATSTREKKEN DER COPTEN, ARABIEREN, TURKEN, GRIEKEN, JOODEN EN BARABRAANEN; NEVENS IETS, OVER DE ALMEHS, OF DANSSENDE JONGE DOGTERS, IN EGYPTE.

(Volgens DENON.)

DENON, zyne waarneemingen bepaalende tot de voorwerpen, die hem omringden, ontdekte de gemaklykheid, waarmede hy, te midden eener verscheidenheid van voorwerpen, de onderscheide Volks-soorten, die *Rashid* (*Rosetta*) bewoonden, van elkander zou kunnen onderscheiden. Hy besloot, dat die Stad, een Stapelplaats des Koophandels, noodwendig een punt van vereeniging moest weezen tusschen alle Volken, die over geheel *Egypte* verspreid zyn, en deezen onderscheidener en oorspronglyker aanwyzen, dan een groote Stad, gelyk *Kaira* (*Cairo*), waar ze vermengd en bedorven zyn door de ongebondenheid van zeden.

Hy geloofde, in den *Copt*, den ouden *Egyptischen* Stam te ontdekken, eene soort van taankleurige *Nubier*, met een plat aangezigt, omtrent wollig hair, half opene oogen, aan de hoeken opwaards geboogen, uitsteekende kaaken, een neus eer kort dan plat, een wyde en vlakke mond, ver van den neus, met breede lippen, een korte en dunne baard, met weinig persoonlyke bevalligheid, kromme beenen, zonder een vloeijenden omtrek, teenen en vingers lang en plat. Hy tekende de hoofden van verscheidenen deezer Volks-soorte; onder andere een van een dronken en dommen Priester, en een van een schrander Rekenaar.

Het eerste tydperk hunner verbastering mag gesteld worden ten dage van CAMBYSES, die, een nayverig en woedend Overwinnaar zynde, met een schrikbewind heerschte, de wetten veranderde, de godsdienst-instellingen vervolgde, verminkte 't geen hy niet kon verwoesten, en, om gehoorzaamheid af te dwingen, de vermeesterden vernederde. —— Het tweede tydperk was dat der vervolging onder DIOCLETIAAN, toen de *Egyptenaars* het *Christendom* hadden aangenomen; deeze ver-

vol-

volging, waarin veele *Egyptenaars* den marteldood leeden, baande den weg tot hunne volgende te onderbrenging door de *Mahomedaanen*. —— Onder het laater bestuur werden zy hervormd in Hovelingen en Agenten van de *Beys* en *Kiachefs*. In deeze hoedanigheid besteelen zy hunne meesters dagelyks; doch, dit doende, schenken deeze, in zekere maate, zich eenige vergoeding; naardemaal de verdrukking van den anderen kant, in 't groot, hun berooft van 't geen zy in 't klein zich eigen maakten. Om dit tegen te gaan, gebruiken zy meer kunsts om te verbergen 't geen zy hebben weeten te krygen, dan onbeschaamdheid om het te bekomen.

Naast de *Copten* komen de *Arabieren*, de talrykste der Inwoonderen van hedendaagsch *Egypte*. Zonder te meer invloeds te hebben naar maate van hunne aangelegenheid, schynen zy in *Egypte* geplaatst om het land te bevolken, den grond te bebouwen, het vee op te passen; en, hoe zeer in veele opzigten het vee gelyk, zyn zy vol vuurs, en hebben spreekende trekken. Hunne oogen, diep gezonken, en eenigermaate verhoolen, glinsteren van werkzaamheid; alle hunne gelaatstrekken zyn hoekig; hun baard is kort, met gepunte knevels; hunne lippen zyn dun; de mond staat eenigermaate open, en ontdekt schoone tanden; welgespierd zyn hunne armen; voor het overige zyn ze meer vlug dan schoon, meer welgespierd dan juist van evenredigheid. 't Is in de *Arabieren*, die op 't land, en nog meer die in de woestynen wooneu, dat men deeze characteriseerende trekken het duidelykst aantreft. —— Drie zeer verschillende soorten van *Arabieren* hebbe men wel te onderscheiden: De *Helder*, die de oorspronglyke soort schynt te weezen, en in wien de even opgegeevene trekken zich het duidelykst vertoonen; — de *Bedouin*, of *zwervende Arabier*, aan wien de kryg, waarin hy leeft, een woeste grootheid van character inboezemt; — de *Landbouwer*, de meest beschaafde, de meest bedorvene, de meest onderworpene, en gevolglyk de meest in gedaante en character van allen verschillende. Dit ontdekt men in de *Shechs* of Hoofden der Dorpen, in de *Fellachs* of Boeren, in de *Fakirs* of Bedelaars, en, om te besluiten, in de Handwerkers, die de vernederdste klasse van allen uitmaaken.

De *Turken* hebben schoonheden van eene ernstiger uitdrukking, vereenigd met gedaanten van een zagter oftrek. Hunne dikke oogleden maaken, dat hunne oogen min-

minder uitdrukkings hebben; hunne neuzen zyn niet ſcherp; zy hebben een fraaijen mond en lippen, lange volhairige baarden, een min geele kleur, en korte halzen. Hun geheele voorkomen is deftig en traag. Over het geheel beſpeurt men eene logheid, welke zy voor iet edels houden, en het voorkomen van veelbeduidenheid geeft, ondanks de nietigheid huns vermogens: om als een Kunstminnaar te ſpreeken, niets kan van hunne ſchoonheid gemaakt worden, dan de ſchoonheid van een *Turk*.

Het is in diervoege niet geſteld met de *Grieken*, die gerekend mogen worden onder de vreemdelingen, die eene Volksklasſe uitmaaken, van de oorſpronglyke onderſcheiden. Hunne fyner leden, hunne oogen vol ſcherpheid en verſtand, de kieschheid en voor verandering vatbaarheid van hunne trekken en character, roepen voor onzen geest op, alles, wat men zich verbeelden kan van hunne Voorvaderen, en alles, wat de gedenkſtukken hebben agtergelaaten van hunnen fraaijen ſmaak. — De vernederde ſtaat, waartoe zy gebragt zyn, ter oorzaake van de vrees, welke de meerderheid hunner zielsbekwaamheden nog inboezemt, heeft veelen hunner tot ſchelmſche ſtreeken gebragt; dan, aan zichzelven wedergegeeven, zouden zy waarſchynlyk welhaast, even als voorheen, listig en eerzugtig worden. Deezen zyn van allen, die men in *Egypte* aantreft, het meest op eene Omwenteling geſteld, uit welk een hoek dezelve ook moge opdaagen. By het ſtaatlyk bezitneemen van *Rosetta* door de *Franſchen* naderde een jonge *Griek* den Burger DENON, kuschte diens ſchouder, en, met den vinger op zyne lippen, zonder het te waagen een enkel woord te ſpreeken, gaf hy hem een bloemruiker, ten dien einde medegebragt, over; een bedryf, waardoor hy ſcheen te willen ontdekken alle zyne aandoeningen, zyne ſtaatkundige begrippen, zyne vrees en zyne hoop.

Op de *Grieken* volgen de *Jooden*, die in *Egypte*, even gelyk overal, gehaat zyn, zonder gevreesd te worden; veragt en weggeſtooten, zonder dat men ze uitrooit. Het zy men het toe te ſchryven hebbe, of niet, aan de nabyheid van *Egypte* aan hun eigen Vaderland, hun Character als *Jood* ſpreekt hier ſterker in hun gelaat dan ergens elders: de zodanigen, die niets byzonders in hunne gelaatstrekken hebben, gelyken op de

Joo-

Jooden in *Europa*; terwyl zy, die 'er wel uitzien, en bovenal de jongen, veel gelykheids hebben op het hoofd, zo als de Schilders dat van JESUS verbeelden. — In de groote Steden van *Egypte* zyn de *Jooden* de mededingers met de *Copten*; zy dienen in de koopkantooren, hebben het opzigt over geldzaaken, en de hand in alles, waar berekenen te passe komt; zy geeven de middelen aan de hand om geld te verzamelen en den rykdom te verheelen.

Een ander slag van menschen, die een groot aantal uitmaaken, is door zeer sterke trekken gekenmerkt: dit is het Volk van *Barabra*, Inboorelingen van het hooge gewest van *Nubia* en de grenzen van *Habbesh* of *Abyssinia*. In deeze brandende streeken heeft de spaarzaame natuur niets overtolligs geschonken. De *Barabraanen* hebben, om zo te spreeken, noch vleesch noch vet, en niets dan spieren en zenuwen, meer buigzaam dan sterk: zy verrigten, wat anderen door kragt doen, door werkzaamheid en vlugheid. Het schynt alsof hun brandende lugtstreek het deel der zelfstandigheid, hun door de natuur geschonken, uitgedroogd heeft. Hun vel is donker doorschynend zwart. Zy gelyken meest op de *Negers*, of de Inboorelingen van het Westen in *Africa*. Hunne oogen staan diep en schitterend, beschaduwd door elliptische wenkbraauwen; hunne neusgaten zyn wyd, hunne neuzen scherp; hun mond is wyd, doch zy hebben geen dikke lippen; hair en baard zyn schraal, doch eenigzins gekruld. Lang en gespierd zyn hunne lichaamen. Hun uitzigt is vrolyk: zy zyn werkzaam en goedaartig. Doorgaans worden zy gebruikt als bewaakers der magazynen en timmerwerven. Zy gaan gekleed in een wit wollen gewaad; zy hebben zeer weinig behoeften, en dienen hunne meesters met verknogtheid en getrouwheid.

Wanneer de Generaal MENOU zich te *Metubis* bevondt, zondt hy, om op een avond tydverdryf te hebben, na de *Shecks*, verzoekende dat by hem zouden komen eenige *Almehs*, eene soort van Dansende Jonge Dogters in *Egypte*, gelyk aan de *Bayaders* van *Indostan*. Het Gouvernement van *Metubis*, van 't welk zy mogelyk een gedeelte uitmaaken, bragt eenige zwarigheid in 't midden tegen deezer verschyning by de *Franschen*. Be-

smet

ſmet door de oogen der Ongeloovigen, mogten zy haare agting en misſchien haaren ſtand verliezen. Dit ſtrekt ten doorſteekenden blyke van de verſmaading, in welke een *Frank* ſtaat by een *Moslem*; daar men oordeelde, dat de verdorvenſte des Volks zouden verontreinigd worden, door hem aan te zien! —— Eenige oude beledigingen, egter, die geboet moesten worden, de tegenwoordigheid van den Generaal, en bovenal van tweehonderd Soldaaten, weerden alle hinderpaalen uit den weg.

De *Almehs* kwamen, en ſcheenen geen deel te hebben in de ſtaatkundige of godsdienſtige bezwaaren van de *Shechs*. Zy weigerden, egter, met eene behaagende bevalligheid, 't geen de *Franſchen* voor een gunstbetoon van de minſte ſoort rekenden, — haare oogen en lippen te ontdekken: want voor 't overige was alles los en als ongemaakt ten toon geſpreid; en ſcheenen zy ras die bedekthouding vergeeten. Zy waren gekleed in gekleurde dunne zyden ſtoffe, met onagtzaam vastgemaakte gordels, welke zy nu en dan even onagtzaam digt haalden, met eene aartigheid, die de *Franſchen* aan de Vrouwen huns Lands deedt denken. Zy hadden twee Speeltuigen medegebragt; het een was een Doedelzak, het ander een Tambourin, gemaakt van een aarden pot, waarop zy met de handen ſloegen. Zy waren zeven in getal. Twee begonnen een dans, terwyl de overige zongen, den deun volgende met Castagnetten, in de gedaante van kleine Cymbaalen, van de grootte van een Kroon-ſtuk gelds: de beweeging, waardoor zy deeze deeden raatelen, vertoonde de vingers en armen der *Almehs* op het voordeeligst. De dans begon wellustig, en werd zulks welhaast in de hoogſte maate. Zy dronken Brandewyn uit groote glazen, gelyk Limonade; en, ſchoon jong en aartig, waren zy voor 't meerendeel verſleeten en leelyk.

De *Almehs* worden, niettegenſtaande de ongebondenheid haarer zeden, in de Harems van de aanzienlykſten ontvangen, als de Opvoedſters der jonge Juffrouwen, om dezelve te onderwyzen in alles wat bevallig is. Zy geeven lesſen in 't danſen, zingen, en alles wat een bevallig voorkomen kan byzetten. Het is geenzins te bevreemden, dat, in een Land, waar wellustigheid de voornaame bezigheid der Vrouwen is, de zoda-

danige der Sexe, die haar werk van Galanterie maaken, de Leermeesteresfen der overige zyn.

De *Almehs* zyn gezogt, en komen op de vermaakpartyen, die de Grooten aanrichten; en, wanneer de Man vrolykheid in zyn Harem wil verfpreiden, worden de *Almehs* genoodigd, ten dien einde daar tegenwoordig te weezen.

GESCHIEDENIS VAN DE MARKGRAVINNE DE VALMONT.

(*Vervolg van bl.* 40.)

Ik bleef, naa dat de Marquis DE VALMONT, ten gemelden einde, na *Parys* was, in het Kasteel van *Bellcour*. In den laaten naamiddag ging ik na myne kamer, om de afweezigheid myns Egtgenoots te genieten. De lugt was helder en warm. Ik zette my aan 't venfter, om de koelheid. Myne oogen werden getroffen door de onverwagte komst van den Ridder, in myn oog fchooner, leevendiger en inneemender dan ooit. Myn hart erkende deszelfs bezitter. Hy naderde met voorzigtigheid; en ontdekkende, dat men zyn aankomen niet hadt opgemerkt, wenkte hy my om beneden te komen; met veelbeduidenheid wees hy na den bewusten boom, ging den weg, derwaards leidende, in, een teken maakende, 't welk ik opnam voor eene beduiding om hem te volgen. Myne ftappen voerden my hemwaards; met fnelle fchreden bewandelde ik het pad, derwaards leidende. Ik kwam, en zag, dat hy myne komst met ongeduld wagtte. Toen ik naderde, vatte hy my in zyne armen. De liefde, welke hem ten oogen uit ftraalde, verdreef al myn ftoorn en wantrouwen. Ik vergat zelfs myne Egtverbintenisfe, en gedoogde zyne omhelzingen, zonder op de onvoegiykheid daarvan te denken.

Eenigen tyd fleeten wy in dezelve, zonder door fpreeken zulks af te breeken. Eindelyk deedt de Ridder dit, met my te verhaalen, dat hy, zints zyn vertrek, zich hadt toegelegd om middelen uit te denken, welke konden dienen tot verzekering van ons onderling geluk. „ Ik gevoelde," dus voer hy voort, „ dat ik my aan onwelvoeglykheid had fchuldig „ gemaakt, en eene belediging tegen de liefde begaan, in „ deswegen verklaaring te doen, vóór dat de omftandighe„ den die verklaaring wettigden. —— Alleen door liefde„ drift vervoerd, had ik den pligt vergeeten, aan mynen Va„ der verfchuldigd, alsmede den eerbied, die ik u en de

„ jonge Juffrouw, aan welke ik zints lang was toegeschikt, „ verschuldigd was. —— Uwe tegenwoordigheid verbande „ haar aandenken zo zeer uit myn hoofd, dat ik niet „ dagt om 't geen tusschen ons was omgegaan en overeen„ gekomen. Dit alles was geschied vóór dat myn hart in „ staat was de indrukken der Liefde te gevoelen. Was dat hart „ niet geheel vermeesterd geworden door uwe bekoorelykhe„ den, ik zou het een kinderpligt gerekend hebben, de ver„ bintenis gestand te doen, om Mejuffrouw DE LA MOTTE„ VILLE te trouwen, wier geluk het eerste voorwerp zou ge„ weest zyn van een hart, volkomen vry om zich over te „ geeven aan de pligten van een staat, dien ik zonder we„ derzin zou hebben aangegaan. Maar eene ziel, diep ge„ troffen door uw beeld, voelde de onmogelykheid om eene „ verbintenis aan te gaan, welke my onregtmaatig zou hebben „ doen handelen, ten opzigte van Mejuffrouw DE LA MOTTE„ VILLE; en ik voelde de noodzaaklykheid om haar te ver„ staan te geeven, dat myn hart niet te myner beschikking „ stondt, en dat ik afstand deed van de eer, dat ik op haar „ eenigen eisch had.

„ Myn Vader, die dit Huwelyk hadt ontworpen, en voor„ lang aangezien als het middel om my ten Hove invloed en „ vermogen te bezorgen, en tevens middelen, welke my „ daar met glans zouden hebben doen verschynen, was hoogst „ verstoord, dat ik dit schoon vooruitzigt myner bevorde„ ringe en toekomend geluk liet vaaren. Maar liefde is blind „ voor belang; en de eer gaf de voorkeuze aan het onheil „ van een Vader te mishaagen, boven het zedelooze van een „ onverschillig Egtgenoot te worden, 't welk myne eigene „ deugd in gevaar bragt, en het geluk eener hoogst bemin„ nelyke Juffrouw, aan welke ik zo veel verschuldigd was.

„ Ik heb niets om u aan te bieden, myne bekoorelyke HE„ LOISE! dan een uw getrouw hart, en een inkomen, zo ver„ re beneden myne wenschen, als het beneden uwe verdien„ sten is. —— Voelt gy, dat Liefde het mangel aan goede„ ren kan boeten? Ik ben buiten staat om de laagheid te be„ gaan, dat ik u verleide om deelgenoote der behoefte te „ worden. —— De post, dien ik tegenwoordig bekleed, en „ de hoop op bevordering in den krygsdienst, stellen my „ in staat om u een leevensstaat aan te bieden, aanzienlyk „ genoeg, schoon niet groot; en ik verwagt myn lot te ver„ neemen van uwe genegenheid en voorzigtigheid."

Ik zweeg; — wat kon ik antwoorden? Wat ik behoorde te zeggen, kon ik niet uitbrengen.

„ Waartoe dit stilzwygen," hervatte CHATEAUFORT, „ my„ ne beminde HELOISE? Hebt gy opgehouden my niet onder„ scheiding aan te zien, en vreest gy my egter te beledi„ gen?

„ gen? — Spreek! — Spreek! — By al wat dierbaar is!
„ wat heb ik te hoopen? wat heb ik te vreezen? Hoe weinige
„ dagen zyn 'er verloopen, zints gy my veroorloofde my te
„ verbeelden dat ik hoopen mogt de onschatbaare gift van
„ uwe hand te zullen ontvangen? —— Ik heb my gehaast
„ om my los te maaken van voorige verbintenisse, opdat ik
„ vryheid zou hebben om uwe hand, op eene eerlyke wyze,
„ te mogen vraagen. Ik ben op de vleugelen der Liefde
„ herwaards gekomen; en tot op dit oogenblik vleide ik
„ my, dat ik met toegenegenheid zou ontvangen worden. ——
„ Hier op deeze plaats, waar ik zo onlangs myne liefde ver-
„ klaarde, durfde ik hoopen, thans de blyken van gevoe-
„ lens, daarmede overeenkomstig, te zullen ontdekken. ——
„ Waarom doet uw tegenwoordig stilzwygen en afgewend
„ oog deeze hoop eener liefdevolle ontmoeting verdwynen?
„ Waartoe eene liefde ingeboezemd en aangevuurd, welke gy
„ ten oogmerke hadt te laaten vaaren? Ach, verban dit
„ denkbeeld! Helaas! Geen aardsche magt kan eene verknogt-
„ heid verbreeken, te diep geworteld om uitgerooid te kun-
„ nen worden. Neen, HELOISE! gy moogt ophouden my met
„ een oog vol liefde aan te zien, maar ik moet u beminnen
„ zo lang ik leef!"

Bewoogen door de tederheid, met welke hy my aansprak, neigde myne ziel, om my geheel aan hem over te geeven. De verrukte Ridder vierde bot aan de geestdrift zyner liefde; terwyl hy aandrong, myne hand aan hem te geeven, die te myner beschikking stondt. —— „ Gy," voerde hy my te gemoete, „ gy zyt geheel de meestresse van uw lot, en ik
„ maak u meestresse van het myne. —— Ach! schenk my,
„ zo ras mogelyk, uwe vrygelaate hand! —— Hebt gy gee-
„ ne vryheid om over uzelve te beschikken? Wie heeft regt
„ om u te dwingen? Gewis niemand zal zich eene magt dur-
„ ven aanmaatigen, welke geene menschlyke of godlyke wet-
„ ten hem kunnen geeven!"

Deeze dringende aanspraak deedt my ten vollen den ellendigen staat, waarin ik my gebragt vond, gevoelen.

„ Helaas, Ridder!" riep ik uit, „ ik ben niet langer
„ vry!" ——

„ Wat hoor ik?" viel hy my in de reden; „ Wat wilt gy
„ my bekend maaken?"

„ Dat ik getrouwd ben!"

„ Dood en verderf!" schreeuwde CHATEAUFORT, opstaande, en zyn voorhoofd verwilderd wryvende.

Ik sloeg, in stille wanhoop, myne handen zamen.

„ Gy kunt," hernam de Ridder, zyne oogen op my slaande, terwyl hy voor my stondt, „ niet ernstig zo spreeken.
„ —— Gy zyt de Vrouw niet van iemand anders, — het

„ is onmogelyk. —— Wreede HELOISE! hoe dryft gy den „ spot met een hart, 't geen u aanbidt! Maar Liefde zal alle „ deeze kwellende angsten doen vergeeten, indien gy wilt ver„ klaaren, dat gy voor my leeft!"

„ Ja!" riep ik uit; „ HELOISE wil voor den beminnens„ waardigen CHATEAUFORT leeven!"

„ En," viel hy met drift my in de reden, „ en voor hem „ alleen. HELOISE! ik ben driftig, jalours. Ik kan geen me„ dedinger in uw hart dulden."

„ Vrees," hernam ik, „ voor geen Mededinger: het min„ nend hart van HELOISE is geheel het uwe in eigendom. — „ Maar helaas! " ——

„ HELOISE, gy spreekt geheimzinnig. Ik kan u niet be„ grypen. Hemel! gy schreit — uwe traanen voeren my tot „ wanhoop."

„ Verwonder u niet dat ik schrei op de herdenking van de „ schriklyke opoffering, welke jalousy my, drie dagen gele„ den, op het altaar van wanhoop deedt toebrengen! —— „ De haatlyke herinnering daarvan doet my beeven. —— „ Ach! CHATEAUFORT!" gilde ik uit, daar hy nevens my zat, my in zyne armen werpende, „ gy zyt te laat gekomen om „ een elendig slagtoffer te behouden!"

„Aan wien en door wien is zy opgeofferd?" riep de Ridder vol drifts, zyne hand aan zyn degen slaande: „Dit wapentuig „ zal het leed, u en my aangedaan, wreeken. Woedende „ liefde kan 'er toe komen, om 't zelve in 't hart te boo„ ren van eenen Oom, indien hy oorzaak is van haare te„ leurstelling."

CHATEAUFORTS houding ontzette my ten hoogsten. Ik bemerkte de noodzaaklykheid, om een tederer aandoening, dan hem nu beheerschte, in hem op te wekken. Ik vatte zyn hand, bragt die aan myn boezem, en sloeg myne oogen op de zyne met de tederste liefdeblyken. Ik verzekerde hem, dat ik alleen de veroorzaakster was van myn onherstelbaar ongeluk, en haalde kortlyk voor hem op de onderscheide redenen, welke my aangespoord hadden om my aan een haatlyk voorwerp te verbinden. Myne tedere liefkoozingen hadden de gehoopte uitwerking. CHATEAUFORTS woede ruimde plaats in voor liefde: want voor eenige oogenblikken gaf zyne ziel zich geheel over aan deeze bedwelmende drift; — de myne ontgloeide teffens. Deeze oogenblikken, waaraan ik altoos met genoegen zal denken, snelden haastiglyk heenen. — CHATEAUFORT zelve maakte 'er een einde aan, met te vraagen, aan wien de hand behoorde, welke hy aan zyne lippen durfde drukken?

„ Aan den Marquis DE VALMONT!" antwoordde ik. „ Hy „ heeft een regt op myn Persoon verkreegen, niet op myn

„ Hart.

„ Hart. HELOISE DE VALENCE fchonk dit aan den beminnens-
„ waardigen CHATEAUFORT, en de Marquifinne DE VALMONT
„ kan die gift niet terug trekken."

De Ridder boog zich, zeggende: „ Madam! ik zal myn
„ best doen om uwe agting te verdienen. Het voorwerp,
„ daarmede verwaardigd, zal zorg draagen dezelve niet te
„ verbeuren. Ik zal myne dagen flyten, geheiligd tot het
„ aandenken van u, en overgegeeven aan de fmertendfte her-
„ inneringen. - Aanbidding en hoogagting zullen uw beeld in
„ myn hart drukken. Ik moet, indien mogelyk, ophouden
„ te gedenken aan HELOISE DE VALENCE, terwyl ik fteeds den-
„ ke aan Mevrouw de Marquifinne DE VALMONT! — Vaar
„ wel, Madam! Vaar wel voor eeuwig!"

„ Wat is uw oogmerk?" vroeg ik, daar hy oprees om
heen te gaan; „ Waarom wilt gy my verlaaten?"

„ 't Is mogelyk," hervatte hy, „ dat gy de noodzaaklyk-
„ heid van dit vertrek niet gevoelt; maar myne drift, van
„ geweldiger aart dan de uwe, gebiedt dit volftrekt. Ik kan
„ aan u niet denken als beftemd voor een ander. Met geen
„ geduld altoos kan ik uwe hemelfche bekoorelykheden aan-
„ fchouwen in 't bezit van den Marquis. Zelfs het denk-
„ beeld van u vereenigd te zien aan een weezen, zo haat-
„ lyk, is meer dan ik kan verdraagen. Hemel! zich voor te
„ ftellen, dat een fchepzel, zo engelagtig fchoon als gy,
„ moet gedoogen, dat een zo afzigtig gedrocht u nadert!
„ — een gedrocht, geheel van kiesch gevoel ontbloot! —
„ en dat uwe zuiverheid en onfchuld ten prooi ftrekken van
„ een Man, die deeze zo menigmaal in andere fchondt! —
„ Maar ik vergeet, Madam! de hoogagting, welke ik u ver-
„ fchuldigd ben. Ach! ik gevoel reeds, hoe fchielyk ik uwe
„ agting en myzelven zou vergeeten. —— Vaar wel, Ma-
„ dam!" —— Hy boog zich, en vertrok.

De zo zeer bepaalde hoogagting, welke hy aangenomen
hadt, eer hy heenen ging, en de koelheid, met welke hy die
betoonde, beledigden my, en bragten eene omwending te
wege. Eenige traanen en eenige zugten fcheenen het vermo-
gen te bezitten om myne genegenheid uit te wifchen. Elken
dag dagt ik aan hem; elk voorwerp deedt het denkbeeld van
hem in mynen geest opkomen: maar ik herdagt eer aan hem
met geraaktheid dan met liefde.

De Marquis keerde fchielyk terug, en berigtte my, dat al-
les in orde gebragt was, in zyn Hotel, om my te ontvangen.
Ik vergezelde hem onmiddelyk derwaards. Zints myne kind-
fche jaaren had ik *Parys* niet gezien. Ik verlangde daar te
weezen, en by myne aankomst voelde ik my getroffen door
die Hoofdftad zonder wederga. Grootsch op de Equipage,
welke my derwaards bragt, voelde ik my ingenomen door de

woeling en vrolykheid op de ftraaten, waar ik door ging. Nog meer vond ik my voldaan over het pragtig Hotel, 't welk my een heerlyk verblyf beloofde. Eene opeenvolging van kamers, heerlyk opgecierd — een fleep gehoorzaame huislyke dienstboden — een aangenaame kring van bezoekers — ontelbaare en fchitterende byeenkomften — inneemende oplettendheden van myne eigene Sexe, en aanbidding van de andere, — verfchaften my eene leevenswyze vol afwisfelings, vol vermaaks. Ik was vrolyk; men fchreef my fchoonheid en geest toe, en myn aandeel aan beide werd vergroot door bewondering. Ik was elken dag overal. Ik bezogt de openbaare wandelplaatzen, de fchouwburgen, de byzondere asfemblées en avondmaaltyden, waar ik het oog der bewonderaaren trok. De Dames noodigden en vleiden my, omdat de Heeren my volgden; en deezen fchaarden zich rondsom my, omdat het de mode was.

Omringd door een ftoet van bewonderaaren, was ik verpligtend omtrent allen, byzonder toegenegen aan niemand, en hierdoor behield ik een onbevlekten naam. Onder de meest beminnelyke myner veelvuldige aanbidderen rekende ik den Markgraaf DE VILLEROI. Hy was fchoon, bevallig, algemeen bewonderd en gezogt. De trots, om hem onder myne baniere te brengen, hadt my bewoogen om hem aan te lokken door eenige kleine genegenheidsbetooningen, gefchikt om hem met de hoop op grooter gunst te ftreelen. Zyne oppasfingen een jaar lang hadden myne verbeelding gekitteld, zonder myn hart te raaken; en het hoogfte genoegen, 't welk zy daaraan fchonken, was de trots om een Bewonderaar te winnen, die een der meest verknogte geweest was aan Madame DE LA BEAUCE. Deeze Dame was eene verre Bloedverwante van den Marquis, myn Egtgenoot, en, zonder benyding gefproken, de bewondering, welke haare fchoonheid hadt weggedraagen, waardig: zy was, in de daad, zeer fchoon. Onze verwantfchap dwong ons, eene verkeering te houden, voor ons beide onaangenaam, en eene houding van genegenheid aan te neemen, aan wederzyden even weinig gemeend. Eene hoogmoedige houding en gedwongene manieren ftootten, als 't ware, my van haar af, by onze eerfte kennismaaking, en baarden van myne zyde een wederzin, welke welhaast van eene wederwerking gevolgd werd, uit hoofde van mynen overmeesterenden invloed op den Markgraaf DE VILLEROI, om niet te fpreeken van andere haat verwekkende oorzaaken, welke myne Gefchiedenis zal ontvouwen.

Door hem opgepast, ging ik dikwyls na de groote Opera. Op een Zondag avond ging ik derwaards in het gezelfchap des Hertogs DE ROCHEBONNE. Hy hadt langen tyd my vereerd met tekenen van een vaardig oppasfen. Korten tyd

naa

naa dat ik in myne Loge gezeten was, zag ik de Gravin DE LA BRAUCE in de naaste, trotscher dan ooit, van wegen de oppassing onzes gemeenen bewonderaars, den bevalligen VILLEROI. Onze wederzydsche groete was onvermydelyk; maar van wederzyden trotsch en gedwongen. De afweezigheid des Markgraafs hadt my getroffen — zyn oppassen van Madame DE LA BRAUCE gaf my stoorenis; en ik wreekte de belediging, myner bekoorelykheden aangedaan, door met de meest doorsteekende welgevalligheid de oppassingen des Hertogs te ontvangen. VILLEROI werd des ongeduldig; hy kon zulks niet verbergen: zyne aandoening bemerkende, had ik het genoegen, eenigen tyd die gaande te houden. In 't einde bekroop my de lust om te toonen welk een vermogen ik op den Markgraaf bezat. Ik wierp op hem een lonk; hy vondt zulks onwederstaanbaar. Hierdoor in myne Loge gelokt, vondt zich de Gravin DE LA BRAUCE verlaaten, en myn zegepraal was volkomen.

Ik beloonde VILLEROI met duizend kleine gunstbetooningen. De Hertog DE ROCHEBONNE, verstoord over myn gedrag, verliet my, om de plaats des Markgraaven te bekleeden; en ik werd met VILLEROI alleen gelaaten. Niets kon zyn oppassen overtreffen. Ik zag rond met eene zegepraalende houding — aller oog was op my gevestigd. De oogslag van een zeer uitsteekend persoon was op my geslaagen, en die trok myne aandagt wederkeerig. In Militaire kleeding herkende ik den belangvollen Persoon van CHATEAUFORT — myn hart klopte zwaar op die herkenning. Aan hem te denken, was eene herinnering van myne geraaktheid, nu drie jaaren geleden; en, ondanks dien afstand van tyd, wapende dezelve my met eene koelheid omtrent den Ridder, wiens diepe buiging ik beantwoordde met eene flaauwe hoofdbuiging.

CHATEAUFORT werd bleek, en de verslaagenheid van zyne houding nam toe. Deeze aanduidingen van eene Liefdedrift, in staat om te zegevieren over tyd en afweezigheid, waren te streelende, om voor my onverschillig te weezen. Ik sloeg myn oog herhaalde keeren op den Ridder, en bemerkte dat zyne oogen op my gevestigd waren met de uitdrukking van eene aandoening, omtrent welke men zich niet kon vergissen, en al te natuurlyk om nagebootst te kunnen weezen. De overtuiging van zyne tederheid mywaards deedt de myne ontwaaken. Toen ik opstond om heen te gaan, boog ik my voor hem met eene houding, welke myne aandoening te kennen gaf. Met een zugt liet ik toe, dat VILLEROI myne hand vatte. My uitleidende, bragt hy my den trap af, en in die kamer, waar men zamenkomt naa de Opera; hy ging na myne koets zien. Middelerwyl zag ik rond, en CHATEAUFORT mywaards naderen. . . . .

Toen hy myne hand vatte, voelde ik de zyne beeven. Hy sprak, op een zagten toon: „ Vereert de beminnelyke Mark„ gravinne DE VALMONT den ongelukkigen CHATEAUFORT nog „ met haare herinnering? 't Is lang — 't is eene eeuw geleden, „ Madam! dat hy begunstigd geweest is met" — hy zugtte.

„ De Ridder heeft geen regt om iemand, dan zichzelven, „ deswegen te beschuldigen," hervatte ik, op een toon van misnoegen; „ en had ik hem vergeeten, het zou zyn eigen „ schuld geweest zyn."

De Ridder hernam: „ Ik verstaa u, Madam! en bemerk, „ dat gy verstoord zyt, Madam! gelyk ik, helaas! vreesde. „ Ik heb u gezogt om met u te verzoenen, en u te bid„ den, om de strengheid van een lot, reeds zwaar genoeg, „ niet te verzwaaren, door het toevoegen van uwen toorn."

„ Indien gy u verbeeldt," was myn woord, „ dat ik op u „ misnoegd ben, en weezenlyk vergiffenis by my zoekt te „ verwerven, dan moet gy de middelen gebruiken om myne „ vergiffenis te erlangen."

„ Ach!" riep hy uit, „ wys my de middelen aan, „ en —"

„ Gy," viel ik hem glimplachende in de reden, „ Gy „ wilt dan alles doen om myne vergiffenis te verwerven?"

„ Alles, Madam!"

„ Welaan dan, Ridder! vervoeg u dan op morgen aan het „ Hotel van VALMONT."

„ Op welk een tyd, Madam?"

„ Omtrent den middag," was myn antwoord.

De Ridder boog zich neder op myne hand, en gaf die aan den Markgraaf DE VILLEROI. Deeze was nog vrolyk; doch hy behaagde my niet meer. Geduurende het overige van den avond zweefden myne gedagten elders, en was ik by wylen vol luimen. De Marquis was uit. Het avondmaal werd opgedischt; ik schikte my daar aan met den Markgraaf. De aanmoedigingen, welke ik hem in den Schouwburg gegeeven had, verstoutten hem, om vryheden te onderstaan, die ik nimmer had toegelaaten. Vervuld met de herdenking van den beminnelyken, inneemenden en getrouwen CHATEAUFORT, vond ik VILLEROI onbeschoft en zelfs haatlyk. Ik weerde zyne liefkoozingen af met koelheid en versmaading. —— Myne wederstreeving was de eerste, welke hy ontmoet hadt. Hierdoor getroffen, boezemde hy klagten uit over myne gestrengheid, en besloot zyn bezoek met te verklaaren, dat hy zich op my zou wreeken. —— Ik heb naderhand ontdekt, dat hy ten oogmerke hadt, ten einde my kwelling aan te doen, zich geheel aan Madame DE LA BEAUCE te hegten; dat hy van my af na haar toe ging, om de middelen te beraamen om myn hoogmoed te snui-

smeeken; 't welk het beste, en misschien éénig middel was, om zich by haar weder in gunst te brengen — by haar, die niets sterker zogt dan myne vernedering.

(*Het Vervolg en Slot hiernaa.*)

HEELMIDDEL TEGEN DE VERBRANDING.

Het is geene vreemdigheid, in de Almanakken middelen te plaatsen, om den gemenen man in staat te stellen, zigzelven in verscheide gevallen Genees- en Heelkundige hulp toe te dienen: de uitmuntende Hoogleeraar ROSEN VAN ROSENSTEIN verledigde zig daartoe opzettelyk; zie de Voorreden van deszelfs Werk *over de Ziekten der Kinderen*, door onzen voortreffelyken Landgenoot, den Hoogleeraar E. SANDIFORT: maar! behoeft het wel eenig betoog, dat het opzigt over het plaatsen van deze middelen een kundig man vordert, en niet een, die zyn voordeel heeft om een Almanak te vullen; ten einde het goede, dat men schynt te willen, niet tot groot onheil der menschen verstrekke? — De Almanak *tot Nut van 't Algemeen*, by den Boekhandelaar *Schalekamp* in 1801 uitgegeven, is hiervan een voorbeeld. In dezelve wordt opgegeven eene zogenaamde *uitmuntende Oogzalf.* Deze Zalf nu is zeer nadeelig, en de opgave van deszelfs gebruik zo onkundig, dat ik niet geloove, dat dezelve een man van beproefde bekwaamheid tot opsteller heeft; hiervan had ik eene Waarneming by eenen Lyder, die, had hy geen kundiger raad gezogt, gewis blind zou geworden zyn.

Het is evenwel niet op dezelfde wys gelegen met alle de voorschriften, in bovengem. Almanak geplaatst; in dezelve leeze ik: *Als men zich gebrand heeft*, „ dan neeme men „ eenvouwig een Aardappel, schraape dien, geschild zynde, „ fyn, en legge dit schraapzel op een doek, die men om het „ gebrande lid slaat; dit middel trekt den brand uit, stilt de „ pyn, en komt het zweeren voor. Men ververscht het ver„ band drie a viermaal daags." —— Zeer veel had ik van dit middel gehoord, maar nimmer beproefd, en doe hulde aan de waarheid, met door de volgende Waarneming deszelfs voortreffelykheid nader te bevestigen. Zeer onlangs wierd ik gehaald by het omtrent 5 jaarig Kind van den Heer N. N., 't welk, den avond te vooren, de hand en onderarm in een ketel met kokende melk had gebrand. Men had toen, om dat ik te verre van hun af woonde, dien avond en nagt de verbranding behandeld met doeken in zoete melk nat gemaakt.

Ik

Ik bevond bladders als handpalmen, boven en onder de hand en arm; ook aan de vingertjes. Ik waagde het, van dit middel te spreeken; en verneemende dat hetzelve door een van de naaste bloedverwanten, aanstonds na de verbranding, reeds was aanbevolen, bond ik het verder aan; en men was spoedig overreed. Tot myne groote verbazing was de grootste blaar des anderen daags voor het meerderdeel reeds weg; schielyk kwam 'er een zuivere etter, en de meer ingebrande plaatsen, waardoor korsten gemaakt waren, scheidden spoedig; de opperhuid verliet vingers, hand en onderarm, en wierd ras vervangen door een nieuwe; en de Patient was genezen, zo schielyk als ik nimmer zag. Had men van dit middel dadelyk gebruik gemaakt, het voordeel ware misschien nog grooter geweest. —— Ik kan niet voorby hier aan te merken, dat de Aardappelen, op de bovengemelde wys gereed gemaakt, zeer veel waters geeven: dit veroorzaakt een groot gemors; waarom ik dit water 'er deed afscheppen, en, om de geweldige koude, dezelve een weinig deed warm maaken; hierdoor kreeg het meer de gedaante van een pap, die vaster om het deel floot.

Ik beveele myne onbevooroordeelde Kunstbroeders en het geëerde Publiek dit middel aan, als het beste tegen de verbranding. Men zegge niet, dat ik te schielyk besluite uit een enkel voorbeeld; want zulk eene verbranding kan wel bestaan voor een drievouwige proef, en ook anderen hebben dezelfde ervaaring van dit middel; en het ware wel te wenschen, dat men voor alle middelen, die men dagelyks met ophef hoort aanpryzen, zo veel zekerheid had als voor dit.

Indien ik door deze opgave dit dubbel oogmerk bereikt hebbe, —— bedagtzaamheid, namelyk, in het voetstoots overnemen der voorschriften van anderen, en, door de aanbeveling van een onkostbaar en minder pynlyk middel tegen de zo dikwyls voorkomende verbrandingen, dat spoediger geneest dan eenig ander, nuttig te zyn voor myne natuurgenoten, —— zal ik my rykelyk beloond rekenen.

F. BUCHNER,

Oog- en Stads Breuk-meester te Amsterdam.

ZON-

ZONDERLING BEGRIP EENS EGYPTENAARS OVER DEN DONDER EN BLIXEM.

(Uit DENON's *Voyage in Egypt &c.*)

De Donder behoort onder de zeldzaame Verschynzelen in *Egypte*. Het antwoord, aan den Generaal DESSAIX deswegen gegeeven, als hy over den oorsprong deezes Verschynzels aan een *Egyptisch* Regtsgeleerde te *Girgeh* eene vraag voorstelde, wyst genoegzaam de diepe onkunde deezes Volks aan. De *Egyptenaar* antwoordde, met het volmaaktst vertrouwen van verzekerdheid desaangaande: „ Wy weeten „ zeer wel, dat het een Engel is, doch zo klein van ge„ stalte, dat hy in de lugt niet kan ontdekt worden; hy be„ zit egter het vermogen om de wolken van de *Middelland„ sche* Zee tot in *Abyssinia* te voeren. Wanneer de Zonden „ der Menschen hoog geklommen zyn, laat hy zyne stem „ hooren; dit is eene stemme van bedreiging en bestraffing; „ en ten blyke dat hy ook de straffe te zyner beschikking „ hebbe, opent hy de poort des Hemels een weinig, en laat „ 'er den Blixem uitgaan; maar dewyl de Genade van God „ oneindig is, gaat zyn wraak nooit verder in *Opper-Egypte*." Het was, in de daad, voor ons ten hoogsten vreemd, eenen Man, die een verstandig voorkomen hadt, en agtbaar door zyn witten baard, zulk een kinderagtig vertelzeltje te hooren doen. —— DESSAIX deedt zyn best om hem dit Verschynzel op eene andere wyze te verklaaren; maar de oude *Egyptenaar* oordeelde die uitlegging zo verre beneden de zyne, dat hy de moeite, om 'er na te luisteren, te veel scheen te rekenen.

KONING GEORGE DE III EN DES AMERICAANSCHEN AFGEZANTS ADAMS EERSTE ONTMOETING.

Wanneer de Heer ADAMS by Koning GEORGE DE III het eerste gehoor kreeg, als Afgezant der *Vereenigde Staaten van America*, merkte die Vorst dit onderhoud aan, als een der gewigtigste oogenblikken zyns leevens; dan hy ontving den Staatsdienaar op de heuschste wyze. Hy voerde hem te gemoete: „ Sir! ik was de laatste Man in het Koning„ ryk, die myne toestemming gaf aan de Onafhangelykheid „ van *America*; maar nu dezelve erkend is, zal ik de laat„ ste

„ ſte in de Wereld zyn, om eene Schennis daarvan te be-
„ kragtigen!" Dit zeggen, gepaard met de houding, welke de Koning voorts aannam, trof ADAMS in dier voege, dat hy, ten hoogſten ontroerd, uit dit eerſte onderhoud vertrok; en betuigde, een diep gevoel te hebben van 's Konings gedrag, voor wiens Character hy vervolgens groote hoogagting behieldt.

ROBERT CECIL, GRAAF VAN SALISBURY, EN DIENS KNEGT.

ROBERT CECIL, Graaf van *Salisbury*, en Secretaris van Staat, onder de Regeering van JACOBUS DEN I, was van eenen zeer haastigen aart; deezen betoonde hy bovenal, wanneer hy, in bezigheid zynde, ontydig geſtoord werd. Ten zynen tyde was het niet vreemd; dat Edellieden en Heeren hunne Dienstboden, wanneer zy iets niet naar hunnen zin bedreeven, met gevoelige reden des onderrigtten. —— Een van 's Graaven Knegts, die hem in zyne kamer oppaste, om het vuur te ſtooken en dergelyke kamerdienſten te verrigten, hadt van een Man, die iets by den Graaf hadt verzogt, een klein geſchenk ontvangen, om den Graaf des te herinneren. De arme Kaerel deedt dit op een oogenblik, wanneer Lord SALISBURY over iets anders zat te peinzen, en kreeg daarop een ſlag aan 't hoofd.

Uit de kamer komende, trof hy den Verzoek-inleeveraar aan, en zeide: „ ô, Mynheer! ik heb zo even over uwe
„ zaak Mylord in werking gebragt." —— „ Ja," ſprak een ander, die 'er by geweest was, toen hy den ſlag ontving,
„ ik kan getuigen, dat hy Mylord in werking gebragt heeft;
„ gy kunt 'er u zelf van overtuigen, als gy zyne ooren be-
„ ſchouwt."

WOORD VAN DR. JOHNSON, DEN HEERE GARRICK TE GEMOETE GEVOERD.

WAnneer GARRICK aan Dr. JOHNSON zyn fraai Huis, wel-aangelegde Tuinen, Standbeelden, Schilderyen enz. te *Hampton-court* vertoonde, verwekten deeze zonderlinge denkbeelden in de ziel van dien grooten Man: in ſtede van eene vleiende betuiging, hoedanig de Bezitter verwagtte te hooren, riep hy uit: „ Ach! DAVID, DAVID, DAVID, deeze
„ zyn juist de dingen, die het Doodbedde verſchriklyk maa-
„ ken!"

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

OVER DE HUISSELYKE VREEDE.

Huisselyke gelukzaligheid, dat voornaamste en onontbeerlykste gedeelte van onze gezamenlyke aardsche welvaart, laat zich onmooglyk voorstellen zonder die verschoonende zagtmoedigheid en eendracht, die de harten van echtgenooten onderling moet verbinden, en die men gewoon is de Huisselyke Vreede te noemen. In eenen meer uitgestrekten zin van het woord verstaat men zeker daaronder de rust en eenigheid in 't algemeen, die onder alle de bewooners van een huis heerscht, onder de echtgenooten zoowel, als met betrekking van den Heer tot zyn gezin, en zelfs ook onder het laatste. Doch in eenen meer bepaalden zin, en volgens het eigenlyke taalgebruik, is men gewoon, onder het woord Huisselyke Vreede de echtgenooten alléén te verstaan, en de zulken als hoogst ongelukkigen te beschouwen, die zich daarin niet kunnen verheugen.

Ik kenne ook in de daad geene beklaagenswaardigere menschen, dan deezen; zoo dat het my wel der moeite waard schynt, eenige gedachten daarover ter neder te stellen, om daardoor den zulken, die dit geacht Maandwerk leezen, misschien eenigzins van nut te zyn. Ik zal daarin zekerlyk eenige waarheden ontmoeten, die zich niet wel openlyk laaten zeggen; ook wilde ik niet gaarn met het mannelyk, veel minder nog met het schoone geslacht in eenig geschil geraaken. Daar het my ondertusschen alleen om de Waarheid zelve, en om de tevreedenheid myner medemenschen te doen is, zo zal men het my ten goede houden, als ik menige zaak uit het huisselyk leven zoodanig voorstel, als ze, myns bedunkens, wezenlyk is, dewyl, buiten dat, myn arbeid nutteloos zyn zoude. — —

Is het waar, hetgeen men in gezelschappen van Mannen zoo dikwyls hoort beweeren, dat, wanneer de Huisselyke Vreede menigwerf gestoord wordt, wanneer veelerleie ligchaam en ziel bedervende oneenigheden tusschen echtgenooten ontstaan, de schuld daarvan meestendeels aan de Vrouw ligt? Of oordeelen de Mannen te partydig, te éénzydig? —— Ja! zegt men dan, was die Vrouw zoo heerschzugtig niet, wist zy haare eigenzinnigheid te matigen; toonde zy meerder verschooning omtrent de zwakheden, meerder verstand by de gebreken van haaren Man, zo zoude het zaad der tweedracht nooit in haar huis opgaan. — Misschien beeldt zich de Man wel te veel in op het voorrecht, dat hy de Heer van het huis heet; misschien heeft hy ook in 't geheel niet geleerd, zyne eigenzinnigheid te beheerschen; misschien zyn zyne gebreken van zoodanigen aart; dat de Vrouw, die meerder nadenkt, dieper gevoelt, en zomtyds ook wel verder ziet dan de Man, dezelven niet meer stilzwygend kan aanzien; en het ligt dus maar alleen aan hem, om haare voorstellen zoo, als hy wezenlyk moest, aan te neemen.

Dit zy nu, zoo het wil! Men zal overal Mannen vinden, wier huisselyk geluk door het gedrag hunner Vrouwen gestoord wordt; doch ook tevens genoeg Vrouwen, die door haare Mannen ongelukkig wierden, en welker gesteldheid nog ongelyk treuriger is, dewyl haar eenigste toevlugt is en blyft, in stilte te zugten, en in de eenzaamheid, door verborgene traanen, haaren kommer te verligten. —— Ik wil hier in geen verder onderzoek treeden, maar alleen eenige raadgeevingen voordraagen, door wier opvolging, myns bedunkens, de Huisselyke Vreede het zekerste zal kunnen verkreegen worden; raadgeevingen, die voor den Man en de Vrouw van het zelfde gewigt zyn, dewyl het, eens vooral, myn onveranderlyk gevoelen is, dat beide partyen het haare daartoe moeten bydraagen.

Hetgeen men van den omgang onder menschen in 't algemeen gezegd heeft, dat zelfde geldt ook ten aanzien van het Huisselyk leven; dat men namelyk op geenerleie wyze vorderen moet, dat echtgenooten in alle zaaken van hetzelfde gevoelen zyn; dat zy by alles, wat voorgenomen, of waarvan gesproken wordt;

be-

bestendig overeenstemmen; dat zy, uit vrées van den anderen te wederspreeken, zich op eene slaafsche wyze naar zyne gevoelens, naar zyne denkwyze enz. schikken. Zulke menschen zouden in de daad een treurig, eentoonig leven leiden; hunne gesprekken zouden zouteloos en van korten duur zyn. Elke zaak toch, zy mag dan zyn, welke of hoedanig zy wil, krygt altoos eene andere gedaante, als twee andere oogen dezelve beschouwen; immers heeft de één altoos deeze of geene kennis vooruit, of wel meerder dingen gezien en ondervonden dan de ander. Dat dus ook echtgenooten, uit blinde vereering, of uit slaafsche onderwerping, elkander niet in alle dingen gelyk geeven; dat de één zyn eigen gevoelen, zyn tegenovergesteld oordeel zegt; dat hy — het verstaat zich van zelven met liefde en zagtmoedigheid, niet met beledigende spottërny en bevigheid — den anderen tegenspreekt, waar het noodzaaklyk is, en juist daardoor levendigheid en vrolykheid in den eentoonigen en stillen loop des huisselyken levens tragt te brengen; dit, zeg ik, kan men op geenerhande wyze mispryzen. Al blyft de één zelfs by zyn tegenovergesteld gevoelen, zo is dat by dingen, die niet regtstreeks de welvaart van het Huis betreffen, geene stoorenis der hooggeschatte Huisselyke Vreede.

Het zoude echter eene geheel andere zaak zyn, wanneer de eene party zich aanmatigde, volstrekt altoos gelyk te willen hebben, en te vorderen, dat de andere party, zelfs in de onverschilligste dingen, zich naar hem en zyne gesteldheid schikken zal; wanneer de een den ander door kleinachting beledigde; of wanneer het hem eene heillooze gewoonte is geworden, den ander over alles verwytingen te doen, en zyne aanmerkingen op zulk eene hoonende wyze voor te draagen, dat het zelfs-gevoel den ander noodzaakt, daarop te andwoorden, waardoor als dan niet zelden twist en tweedracht ontstaan moet.

En wie, die zyn huisselyk geluk nog op prys stelt, zou dit niet gaarn verhoeden? —— Men kan toch niets treurigers zich voorstellen, dan in zyn eigen huis zulk een hel te hebben. ——

De voornaamste middelen nu, om de Huisselyke Vreede te bewaaren, schynen my te zyn; *Wederzydsche Achting*,

ting, *Verstandige Toegeevenheid* en *Wederzydsche Volmaaking*.

Wederzydsche Achting. By alle de vertrouwelykheid in 't Huisselyk leven, mogen echtgenooten toch niet ophouden, elkander met achting te bejegenen, en daardoor die hoogschatting aan den dag te leggen, die hunne harten wederzyds voor elkander koesteren. Hunne verbinding is zeker de naauwste, die men zich denken kan. Zy hebben slegts één gemeen belang, één gemeen doel, waartoe hunne vereende poogingen zyn ingericht. Wat is natuurlyker, dan dat de één voor den ander zyn hart opensluit, hem zyne geheimste wenschen openbaart, dewyl het recht en de bystand van den ander vereischt wordt, om ze gelukkig te doen slaagen. De dagelyksche omgang, de dagelyksche opmerking by de verschillendste voorvallen en omstandigheden maakt hen wederzyds met de geheimste plooijen hunner harten bekend. Het behoort mede tot het geluk en de voorrechten des huisselyken levens, dat men in den omgang met de zynen alle styve ceremonien en bloote complimenten geheel vergeet, die in de verkeering met andere menschen gevorderd worden, doch ook tevens zoo menig gezelschap lastig en onaangenaam maken. Vorsten zelfs, die gevoel voor huisselyk geluk hebben, haaken zomtyds naar het byzyn van de hunnen, om in hun midden te vergeeten, dat zy Vorsten zyn; om dáár, vry van den dwang der Etiquette, als *Menschen*, als *Vaders* te gevoelen.

Dan, gelyk men het aan Vrienden altoos als een hoofdregel eener duurzaame Vriendschap heeft aanbevolen, hunnen vryen omgang nimmer in eene laage, onedele vertrouwelykheid te doen ontaarten, dewyl zulks vroeg of laat walging baaren, en hunne harten van elkander verwyderen moet; even zoo moeten ook Echtgenooten, wier verbinding de naauwste vriendschapsband behoort te zyn, zich nog meer wagten, dat de vertrouwelykheid, waarin zy leeven, hunne Wederzydsche Achting niet doe verflaauwen. Juist daarom, wyl hunne band de naauwste is, moeten zy des te zorgvuldiger daarover waaken, en deeze Hoogschatting, in woorden en daaden tevens, bewyzen. Men mag dit zelfs zeer wel tot eene gepaste, zindelyke kleeding uit-

uitstrekken; waaromtrent de Vrouw, uit achting voor haaren Man, zich byzonder moet in acht neemen, dewyl het uiterlyke maar al te veel indruk op ons maakt.

Zekerlyk is wel menig een in het geval, dat de persoon, waarmede hy verbonden is, geene Achting van hem verdient, en dat is wel de grootste elende, die men zich kan voorstellen. Natuurlykerwys echter zou dit by weinigen het geval zyn, wanneer een ieder zoo dacht en handelde, als hy moest. Al maakt ook een langduurige omgang echtgenooten met hunne wederzydsche zwakheden en gebreken bekend, zo blyven 'er toch altoos goede zyden over, die insgelyks door eene lange kennis zigtbaar worden, en alzoo moest iedereen, by het bewustzyn zyner eigene fouten, meer en meer van het denkbeeld terug koomen, een geheel vlekloos schepsel, een engel tot reisgenoot in dit leven voor zich te willen hebben.

De Achting nu, welke echtgenooten voor elkander koesteren, moet by voorkoomende gelegenheden zich duidelyk aan den dag leggen. Hiertoe behoort voornamelyk, dat de één den ander in zyne byzondere bezigheden niet hinderlyk zy. In de meeste huisgezinnen heeft eene verdeeling der bezigheden plaats. De Man, die aan zyne bediening of beroep gebonden is, kan zich met de menigerleie huisselyke aangelegenheden, als wasschen, kooken, enz. niet bemoeijen, en hy is gelukkig, wanneer hy eene Vrouw heeft gevonden, die dit alles met wysheid en opmerkzaamheid bezorgt. Deeze nu ziet daarin, zoo als ook in de zorg voor de Kinderen, haare werkzaamheden bepaald. Het raadzaamste is dus, dat ieder zich by zyne bezigheden houdt. Het maakt altoos eenen onaangenaamen indruk, indien de Vrouw haare Keuken vergeet, en zich tot adsistente haars Mans in de bezigheden van zyn beroep opwerpt; en — (myne Lezeressen vergeeven het my, zo zy hierin te veel mannelyken hoogmoed moggen vinden) — beledigend is het, byaldien zy de vryheid neemt, den Man voorby te praten, of in zyne plaats andwoord te geeven, 't welk aan hem alleen stond; of ook wel zich aan hem op te dringen, wanneer de eene of andere vreemdeling hem wenscht te spreeken, enz. Gesteld ook, hy nam zynen post, onder haaren bystand, waar, zo moest zy toch bescheiden-

denheid genoeg bezitten, haaren Man de eer daarvan te laaten, en hem liever in ſtilte met haar ryper oordeel onderſteunen, dan hem openlyk van de achting berooven, die men hem bewyst; want de Eer van haaren Man is onafſcheidelyk met de haare verbonden. — Die Man is, verdraagt zulks niet; en al ware hy ook zwak genoeg, het eenen tydlang te dulden, zo koomen 'er toch weder oogenblikken, waarin hy zich daardoor beledigd rekent; wanneer zulk een inbreuk en aanmatiging zeer ligt den grond konden leggen tot den ondergang der Huisſelyke Eendracht.

Gelyke oplettenheid nu kan ook de Vrouw vorderen by het verrichten der huisſelyke bezigheden, die aan haare zorg zyn toevertrouwd. Het is onbillyk, als de Man zich daarin mengt, als hy dingen beoordeelt en berispt, die hy niet verſtaat, als hy, zonder medeweeten der Vrouw, ſchikkingen maakt, of haar met verwytingen over huisſelyke voorvallen overlaadt, zonder de zaak onderzogt te hebben, ja zelfs zonder die behoorlyk te kunnen onderzoeken. Van Mannen, die hunne Vrouwen voor bloote Huishoudſters aanzien, en verlangen, dat zy zich, even als de zulken, naar hunne luimen ſchikken, ſpreek ik niet. Voor dezulken is geen raad, byaldien zy de Huisſelyke Rust misſen.

Hiertoe behoort ook, dat de Man geen behaagen daarin ſcheppen moge, de zwakheden zyner Vrouwe in gezelſchappen te doen opmerken, ongepast te ſchertſen ten haaren koste, en haar aldus aan het algemeen gelach prys te geeven. Al had zy ook haare eigenzinnigheden en gebreken, zo zou het nogthans verſtandiger zyn, die te bedekken, dan, door het dusdanig onvoeglyk openbaar maaken derzelven, de regtmatige gevoeligheid der Vrouw te prikkelen, en haaren toorn gaande te maaken. —— Zal de eene echtgenoot in een gezelſchap geacht zyn, zo moet de andere, in zyne handelwyze omtrent den eerſten, zelf daartoe den grond leggen.

Tot het daadlyk bewyzen deezer Achting onder echtgenooten reken ik ook nog inzonderheid, dat de één behoorlyk acht geeve op het aanzien des anderen by huisgenooten en kinderen: en dit is wel voornamelyk de plicht der Mannen; want gewoonlyk is de Heer van het huis, de Vader, het meeste gevreesd, en men

waagt

waagt het niet ligt, zyne auctoriteit te kwetsen: de Huisvrouw echter, die gestadig met het huisgezin in betrekking is, en altoos onder haare Kinderen leeft, is eerder in gevaar, door den moedwil der Kinderen, of door den weinigen eerbied der Dienstboden, in het een of ander eene vernedering van haar gezag te lyden. In zoodanig geval moet de Man haar noodwendig ondersteunen; hy moet toonen, dat eene belediging zyner Vrouwe eene belediging van Hem zelf zy, en haar gekwetst gezag trachten te herstellen.

Dusdanige Wederzydsche Achting is voorzeker het onfeilbaarst middel, om de Huisselyke Vreede te bewaaren. Want hoe oprechter myne Achting voor iemand is, des te zorgvuldiger wacht ik my, iets te doen, dat hem zou kunnen beledigen; des te meer doe ik myn best, zyne goedkeuring, zyn welgevallen te erlangen. Men beschouwe slegts menschen, onder welken dikwerf twisten ontstaan, of zy niet weldra elkander verachten, en of hunne oneenigheden niet veelal uit gebrek aan de elkander verschuldigde hoogachting ontstaan. Veroorlooft de Man zich in 't byzyn zyner Vrouwe ongepaste vryheden, zo veroorlooft hy zich ook spoedig, iets te doen, 't welk beledigend voor haar is; hy slaat 'er ten minsten zoo zorgvuldig geen acht meer op, zoo iets te vermyden. En hoe ligt ontstaat dan niet huisselyke Oneenigheid, wanneer de Vrouw haare gevoeligheid op eene manier aan den dag legt, zo als men niet gewoon is te doen jegens menschen, die men in de daad hoogacht.

Daarenboven is het punt van eer voor den mensch van te veel gewigt, dan dat hy gevoelige vernedering, of zelfs maar onachtzame behandeling, onverschillig zou kunnen verdraagen. Is nu de eene echtgenoot van natuur driftiger, zo wordt hy, by gebrek van de hem toekoomende Achting, gemelyk, en de Huisselyke Vreede is voor altoos verlooren, indien de andere 'er zich niet op toelegt, deeze zyne zwakke zyde met voorzichtigheid te behandelen, en de noodlottige aanleiding tot nieuwe oneenigheden uit den weg te ruimen. —

Hoeveel ondertusschen deeze Wederzydsche Achting daartoe bydraagen moge, om huisselyken twist te verhoeden, zo is toch daarmede alles nog niet verricht, maar het is veeleer volstrekt noodzaaklyk, dat de Man, zowel

wel als de Vrouw, zich aan eene Verstandige Toegeevenheid gewenne. — De Styfkop, de Eigenzinnige ligt met de gantsche waereld overhoop. Hy vindt overal in den omgang, even als by het verrichten zyner bezigheden, menschen, die met hem in gevoelens verschillen, en waarmede hy in oneenigheid geraakt, dewyl hy niet geleerd heeft, zich naar anderen te schikken. Zo volgt hier dan uit, dat men hem uit hoofde van zynen twistzieken aart vermydt, en voor hem uit den weg gaat, waar men kan. In alle gesteldheden des menschelyken levens, in alle deszelfs betrekkingen, is het dus hoogst heilzaam, wanneer men zyne eigenzinnigheid leert beheerschen, zich naar de gevoelens en neigingen van anderen schikken, en van zyne vermeende rechten, zooveel zulks voegzaam geschieden kan, afstand doen. — De huisselyke vereeniging, echter, vereischt wel byzonderlyk deeze groote kunst. Ik kenne niets onvoeglykers, dan wanneer de Man zyn voorrecht, dat hy Heer des huizes heet, zoo verre overdryft, dat één woord van hem toereikende zyn moet, alles, wat hem omringt, tot zwygen te brengen, en met eene angstige vrees te vervullen; wanneer hy hoegenaamd geene tegenbedenkingen, al worden ze ook nog zoo redelyk en verstandig voorgedragen, kan veelen; wanneer hy alle by hem opkoomende invallen en luimen oogenbliklyk opgevolgd en uitgevoerd wil zien, zonder bedaardelyk te overleggen, of het zich doen laat. Wy leeven niet meer in die tyden, waarin de Vrouwen slegts als halfmenschen, en als slavinnen der Mannen, wierden aangezien. By verstandige lieden hebben Man en Vrouw gelyke rechten, met dat onderscheid alleen, dat den Man het recht van beslissen toekomt, dewyl hy, eenige weinige halfmannen uitgezonderd, die alles door hunne Vrouw zyn, en dus ook wel gehoorzamen moeten, het hoofd des geheels, de steun des huizes, de verzorger des huisgezins is. — Zich naar alle de luimen van den Man te voegen, zyne magtspreuken gehoorzaam te zyn, wanneer zy het nadeelige daarvan inziet; by het maaken eener aanmerking, zich met de harde woorden: Ik wil het zoo hebben! tot stilzwygen te laten brengen; voor alle zorg en moeite, welke zy tot de getrouwe bezorging van al het huishoudelyke, en ter instandhouding en vermeerdering van den bloei haars gezins, steeds aanwend-

wendde, niet eens de belooning te smaaken, dat haar woord iets gelden zoude —— Wie kan dat van eene Vrouw verwagten, die zelf-gevoel heeft, en een edel hart bezit?

Dat men hier en daar goedaartige Vrouwen vindt, die onder de tiranny haarer Mannen zugten; die liever in stilte lyden, dan de Vreede te stooren, — is zekerlyk waar; doch wie staat u borg, dat uwe Vrouw ten allen tyde tot het getal der zulken zal behooren? Wie staat 'er u voor in, dat niet de overredingen van de eene of andere heerschzugtige Vrouw eens haar hart bederven, en haar leeren zullen, zich tegen zulk een ondraaglyk juk te verzetten? En dan — weg is de Vreede uwes huizes!

Niet minder is het te mispryzen, wanneer de Vrouw zich rechten aanmatigt, die haar niet toekoomen; wanneer zy verlangt, dat de Man in alle dingen haar volgen, haare, veelligt dwaaze, wenschen, haare begeerte naar ontbeerlyke kleeding of vermaaken eerst bevreedigen, en dan daarnaa aan noodige behoeften denken zal; wanneer zy, by de geringste tegenspraak, aanstonds tot traanen haare toevlugt neemt, en den Man, die door hevigheid niet te winnen was, door geduurige zugten, klagten, en een verdrietig humeur, zoo lang kwelt, tot dat hy, gedwongen, toegeeft.

Echtgenooten, die met gelyke drift hunne, tegen elkander strydende, oogmerken willen ten uitvoer brengen, en zich niet gewennen, elkander toe te geeven, verstooren voorzeker de rust hunnes levens. —— Verstandige Toegeevenheid is dus beider plicht. Geen van beiden moet zich voor onfeilbaar houden, maar naar den anderen luisteren. Dingen, die het gemeenschaplyk welzyn van hun Huis betreffen, moeten door beiden overwoogen, en de gronden vóór en tegen behoorlyk gewikt worden. Geen één moet volgens drift handelen, iets willen, omdat hy het wil, maar naa verstandig overleg het beste kiezen. —— Gebeurt het, dat de één door het een of ander voorval minder opgeruimd, dat hy door verdrietelykheden gemelyk is, zo moet de andere het eerst van zyne gevoelens en eischen afstaan, en niet door ontydige tegenspraak zyne zinnen nog meer trachten in oproer te brengen.

Beter is het dus, zyn recht te laten vaaren, dan den band des Vreedes te verbreeken; want de kwaade ge-

volgen daarvan treffen gewis den geenen het meest, die uit dwaaze eigenzinnigheid zich niet naar den anderen schikken wilde. Het ware zekerlyk wel goed, zo overal de regel wierd gevolgd, van in zulke dingen, die eigenlyk tot het vak des anderen behooren, zich naar zyn gevoelen en oordeel te schikken. Doch het is tevens onloochenbaar, dat ook by andere gelegenheden eene Verstandige Toegeevenheid veel heilzaamer is, dan de styfhoofdige doordryving zyner begrippen.

Van waar nu oneenigheid, van waar stoorenis der dierbaare Huisvreede, indien de echtgenooten van beide zyden zulke naauwgezette behoedzaamheid aanwenden.

O! was men in staat, de getuigenissen te hooren van de zulken, die door dit middel hunne vereeniging tot een Hemel op Aarde maakten. Sterk en dringend zouden ze spreeken tot de harten van hun, die, door nalatigheid in deezen, tot hier toe zoo menig uur hunnes levens, door hunne eigene schuld, verbitterden. Ze zouden ons zeggen, hoe spoedig elk opkoomend onweder bedaarde, en hunne hemel op nieuw helder wierd; hoe zy, onder den weldaadigen invloed deezer stille rust, hunne dagen zoo regt gelukkig doorbrengen, en aldus, ten naauwste vereenigd, de eeuwigheid te gemoete zien!

Ik wil met dit alles niet gezegd hebben, dat men by eene Verstandige Toegeevenheid onderdrukkingen lyden moet. Dikwyls behoeft men slegts het oogenblik te laten voorbygaan, waarin de ander eene zaak van de verkeerde zyde beschouwt, en met drift op zyn gevoelen staan blyft. Kort daarop koomen voorstellingen te pas, en, worden die dan op de regte wyze voorgedraagen, zo is zyn hart gewonnen. Dit nu leert een verstandig mensch wel door de langduurige ondervinding en omgang; op welke wyze, namelyk, men het hart des anderen het beste treffen kan. Ook hier kon men dus zeggen: de verstandigste geeft toe. Ter zyner tyd zal hy het oogenblik wel weeten te vinden, waarin hy den draad des gesprekс weder aanknoopen, en, wanneer hy zelf behoorlyk daartoe gestemd is, den echtgenoot tot bevordering zyner oogmerken overhaalen kan.

Ik waage het, hier eenen voorslag te doen.

Byaldien Echtgenooten in geruste uuren met elkander af-

afſpraken, hoe zy zich in zulk een oogenblik moesten gedragen, wanneer de één met drift op zyn gevoelen mogt blyven ſtaan? — Zou op zoodanige manier hunne handelwyze niet de zekerſte waarborg zyn ter vermyding van twist en oneenigheid? —

En nu nog een woord over de derde raadgeeving, ter bewaaring der Huisſelyke Vreede. Deeze is Wederzydſche Volmaaking, zoo wel des verſtands, als van het hart. Ik wil echter voor het tegenwoordige my by het laatſte bepaalen; hoewel het zeker is, dat ook het eerſte, by menigvuldige gelegenheden, zyne heilzaame uitwerkſelen aan den legt. — Menſchen, die een verbond ſluiten, 't welk de dood noch het graf kan verbreeken, 't geen door alle eeuwen heen voortduuren zal, moesten het zich van zelf tot plicht maaken, voor de wederzydſche veredeling hunner harten te zorgen, om des te zekerder te zyn, dat zy elkander eens wedervinden, en, met de hunnen en hunne kinderen vereenigd, des te volmaakter de zaligheid des Hemels genieten zouden. Reeds op deeze waereld kunnen voorvallen genoeg ontſtaan, waarby ſchoonheid, aanzien, rykdom van den echtgenoot niets vermoogen, waarby alleen eene ſchoone ziel en edel hart in ſtaat is, het gantſche geluk van een geſlooten verbond te doen gevoelen en genieten. En wie heeft betere gelegenheid, ons te leeren kennen, onze zwakheden, onze gebreken op te merken, dan de reisgenoot onzes levens, die ons op roozenpaden en ongebaande wegen vergezelt, voor wien wy ons hart ontſluiten, en die ons in oogenblikken kan gadeſlaan, waarin geene ſluijer hoegenaamd de ziel omhult? Hy is getuige van de eerſte opwellingen onzer gewaarwordingen, vóór dat nog ryp overleg of geſleepene waereldkennis ons onze driften leert matigen of beheerſchen. — Wat kunnen dus echtgenooten niet al voor hun hart verrichten, wanneer zy het zich tot eene onverbreeklyke wet maaken, op de gebreken des anderen acht te ſlaan, hem aan dezelven te erinneren, hem de plooijen van zyn hart, die hem zelf onbekend zyn, te ontwikkelen, en hem ten ſpoorſlag te ſtrekken, byaldien onverſchilligheid en koelheid jegens plicht en deugd zyne ziel trachten te vermeesteren!

Is het u bewust, hoeveel het in zich heeft, zich zelven te leeren kennen; is het u ernst, een beter mensch, een volmaakter Christen te worden, zo

zult

zult gy van zelfs den vriend dankbaar de hand reiken, die u op uwe gebreken opmerkzaam maakt, en zoo zult gy des te zorgvuldiger den band des huwelyks tot dit groote oogmerk doen ſtrekken, als welke zoo geheel daartoe ingericht, en, ik mag wel zeggen, daartoe mede beſtemd is.

Lieten ſlegts veelen 'er zich meer aan gelegen zyn, in hunne woningen Godsdienst te oeffenen, leerryke Schriften te leezen, en gemeenſchappelyk hun Gebed aan den Allerhoogſten op te draagen, zo zoude daardoor reeds zeer veel gewonnen worden.

Nooit zal het huisſelyk leven regt gelukkig zyn; nooit zullen echtgenooten, in oogenblikken van bitteren kommer, troostryke toeſpraak van elkander ondervinden, byaldien niet te vooren Wederzydſche Volmaaking of bevoordering van hunnen zedelyken toeſtand hun onderling doel was. Zelfs hunne eendracht zal buiten dat niet ſtaande blyven. Slegts zoo lang zullen zy in Vreede leeven, als hunne gebreken elkanders belang niet in den weg ſtaan, en hunne neigingen ongeſtoord haaren weg vervolgen. —— Doch moet de één om des anderen wille eene onzuivere neiging bedwingen, moet hy, om het vergenoegen, om de rust van den ander te bewaaren, tegen zyne aangenomene gewoonte handelen, dan ontbreekt het hem, by gebrek van een waarlyk edel hart, aan ſterkte en aandrang. Onverſchillig ziet hy neder op de verlegenheid van den echtgenoot, daar hy reeds lang jegens zyn hoogſte goed; zyne deugd, even onverſchillig was. —— Geenerleie plicht is hem heilig. —— Voort te gaan op den éénmaal betreeden weg, de zinnelyke vermaaken, waarin hy tot hiertoe zyne gantſche gelukzaligheid ſtelde, te blyven genieten, dit is zyne eenigſte zorg. —— Nu moet by den ander natuurlyk wrevel, verdriet, onverſchilligheid enz. ontſtaan, en op die wyze moet het ſpoedig met hunne eendracht gedaan zyn, als welke op niets minder, dan op eenen zekeren grond, gebouwd is.

Geraakt de welvaart van dusdanige menſchen agteruit, worden zy door tegenſpoeden overvallen, zo weeten zy zich op geenerhande wyze te redden. De één doet den ander verwytingen, waardoor hunne geſteldheid nog oneindig beklagenswaardiger wordt, en — verre zyn alsdan de onbeweeglyke ſteunſels van dien getroosten moed,

moed, waarmede echtgenooten in duistere tyden elkander opbeuren, wier eerste en voornaamste doel was de bevordering hunner deugd.

Door Wederzydsche Volmaaking, integendeel, wordt de Huisselyke Vreede gesterkt en behouden; want daardoor gewint de wederzydsche dankbaarheid; daardoor gevoelt de echtgenoot hoe langer hoe dieper, hoe dierbaar hem de reisgenoot zyns levens zy; hoe hy zonder die liefderyke herinneringen, zonder die zagte teregtwyzing, zonder die hartelyke toespraak nog gantsch niet vry van veelen zyner voorige gebreken zyn zoude, en hoe hy eindelyk, zonder dit alles, dien yver, die standvastigheid in de vervulling zyner plichten nog niet zou verkreegen hebben. —— Alles, waardoor hy zich dankbaar en erkentelyk aan zyne echtgenoote kan betoonen, wordt hem nu heilig. Dierbaar wordt hem haare rust, haare tevreedenheid, en elke handeling, waardoor haar edel hart eenige krenking zou kunnen lyden, baart hem een afschrik. Dan eerst beoogen beiden slegts één doel; dan eerst zyn zy slegts één hart en ééne ziel. — Duizenderleie aanleidingen tot oneenigheid vallen by hun geheel weg, waardoor de zulken in twist geraaken, die geenen anderen levensregel kennen, als hunne driften; ook wordt allerleie stryd, als iets geheel onregtmatigs, meer en meer gehaat in hunne oogen.

In dusdanig eene wooning tracht dan ook de Laster, die altoos 'er op uit is, de Vreede in hutten zoowel als in paleizen te verstooren, te vergeefs het zaad der tweedracht te strooijen; want men geeft hem geen gehoor. — Bekend met de denkwyze van den echtgenoot, overtuigd van zynen yver om een waardig mensch te worden, mistrouwt men de verzekeringen dier laage schepsels, die het masker van vertrouwen en medelyden aanneemen, en daaronder hunne boosaartige oogmerken trachten te bereiken. Men wagt het uur af, waarin men met eene voorzichtige openhartigheid den echtgenoot daarover onderhouden kan, en behoedt zich aldus voor de schadelyke uitwerkselen, welken het gif der kwaadspreekenheid in staat geweest ware te veroorzaaken.

Zyn nu de harten der echtgenooten door zoo vaste banden der eendracht verbonden; doet ieder het zyne, om dezelven al vaster en vaster te knoopen, dan verbrei-

den zich ook de heilzaame gevolgen daarvan op allen, die by hen woonen. Hun voorbeeld werkt met een levendig vermogen op Kinderen en Dienstboden. Hunne wooning is eene wooning des Vreedes. Byzonderlyk worden in de harten der kinderen zeer diepe indrukfelen ingeprent, die in hun geheel overig leven hunnen invloed aan den dag leggen. — Van kindsbeen af leeren zy toegeevenheid, verschooning en zagtmoedigheid. Vreede te ftigten, en Vreede te bewaaren, wordt hunne hoogfte lust en begeerte, en zy beyveren zich op eene edele wyze, ter eeniger tyd waardige en gelukkige huisvaders en huismoeders te worden.

Hetgeen ik tot hiertoe gezegd heb, nog eens overdenkende, valt my nog iets in, hetgeen voor alle dingen, als een hoofdmiddel ter bevoordering van het Huisfelyk Geluk, verdient te worden aanbevolen, te weeten: Overeenftemming der grondftellingen omtrent de Opvoeding der Kinderen. 'Er zyn zeker ontelbaare huisgezinnen, waarin juist daardoor de grond tot misverftand, tot verwytingen, ja tot bitteren twist gelegd wordt, dat één gedeelte der ouders te toegeevend, een ander weder te hard is omtrent de gebreken der kinderen, en dat zy nimmer naar vaste grondftellingen, in den zwaarwigtigen arbeid der kinder-opvoeding, handelen. Dit punt, echter, komt my belangryk genoeg voor, om afzonderlyk verhandeld te worden. Veelligt wordt dit nu of dan eens ondernomen door een Man, die ondervinding en waereldkennis genoeg daartoe bezit; en die meer, dan ik, de gave heeft, tot de harten van hun te fpreeken, die hierin eene teregtwyzing behoeven.

Op de beandwoording der Vraage: hoe kan men dezulken helpen, die nu eenmaal de vreedzaame Huisfelyke Rust verwaarloosden; die met eenen echtgenoot verbonden zyn, wien de twistzucht tot eene tweede natuur geworden is? kan ik my hier niet inlaaten. Zeker is het ondertusfchen, dat het opvolgen der gemelde raadgeevingen ook voor hun heilzaam zyn zal, en dat zy, met eenen volhardenden moed in het gebruiken derzelven, allengskens tot het genot der beste en zuiverfte aardfche gelukzaligheid, de Huisfelyke Vreede, zullen geraaken. Het is, wel is waar, niet het werk van éénen dag, doch het loon laat zich gerustelyk opweegen tegen de aan te wendene poogingen. —

Hy,

Hy, die nog voor eenig gevoel vatbaar is, en nog eenige liefde heeft voor zich zelf, zal ten minsten geen middel onbeproefd laten, om twist te weeren, en de Vreede in zyn huis op nieuw te vestigen; want —— wie toch zoude wenschen, die geen te zyn, die eenmaal, in die plegtige uure, wanneer de Dood eene scheiding maakt, en men den reisgenoot zyns levens naar zyne rustplaats vergezelt, tot zich zelven zeggen moest: Gy hebt hem zyn leven verbitterd, zyne dagen verkort: hy wandelde misschien nu nog aan uwe hand op eene vrolyke levensbaan, had gy niet door zoo menigvuldige onzalige twisten en kibbelaryen den grond tot zynen dood gelegd. Zaliger is het toch, en geruststellender voor alle de nog overig zynde dagen des levens, wanneer de laatste adem des stervenden echtgenoots ons zegent, en wy hem dan reikhalzend naaoogen in eene betere waereld.

BESLISSENDE PROEF MET KOEPOKSTOF. Door F. G. VAN INGEN, *Med. Doct.* te *Dordrecht.*

Onder de Natiönale gebreken van den *gezonden mensch* zyn 'er vast geene, welke meer ten nadeele van het *lydende menschdom* dienen, dan *vooroordeel* en *ingebeelde zelfkennis.* Hy vooral, die de *Genees-* of *Heelkunde* uitoefent, zal de waarheid van dit gestelde dagelyks gewaarworden. Hoe zeldzaam, immers, treft een *Genees-* of *Heelmeester* Lyders aan, die niet, of zelven, of door hunne naastbestaanden, met den Artz, ingewikkeld of openlyk, over den aart der ziekte zelve willen handelen; zonder nogthans in aanmerking te neemen, dat zodanig iets volstrekt buiten hun bereik is! Hoe menigmaal verzet zig een verwaande Zoon tegen de heilzaame middelen, welke, volgens de beste regels der reeds genoemde vakken, tot behoud van den lydenden Vader werden toegediend! Hoe dikwyls, vooral in deze tyden, verzet zig de Vader, op kwalyk geplaatste godsdienstige gronden, tegen het gansche tydelyk geluk, somtyds, van zyn Kind! En dit alles uit vooroordeel en ingebeelde zelfkennis. Deze gebreken door redeneeringen uit den weg te ruimen, of te geneezen, is volstrekt ondoenlyk; en eene gedeeltelyke ver-

be-

betering kan nimmer, dan door fterk fpreekende voorbeelden, verkreegen worden.

Hoe onaangenaam deze taak dan ook zy, is 't echter de plicht van hem, die hiertoe ftoffe voorhanden heeft, zulks ten voordeele der Maatfchappy te verrichten. Uit dit grondbeginzel vinde ik my gedrongen, het volgend Geval, ter gerustftelling van Ouders, en ten voordeele van 't aankoomend Geflacht, bekend te maaken.

De zo gelukkige als grootfche Ontdekking van JENNER wordt terecht door alle kundige mannen omhelsd, maar door het vooroordeel en de ingebeelde zelfkennis der onkundigen tot hiertoe geweldig tegengewerkt; waardoor dezelve, vooral in ons Land, onderfcheide fchokken heeft moeten ondergaan, welke derzelver heilzaamen voortgang hebben vertraagd, of fomtyds geheel doen ophouden. In weerwil dezer botzingen, heb ik my, ftaande den tyd dat de Koepokken in ons Land zyn ingevoerd, uit gevoel van derzelver weezenlyk nut, altoos daarmede bezig gehouden, en myne Waarneemingen in de *Brieven over de Koepokken*, No. 7, by *A. Loosjes* te Haarlem uitgegeeven, bekend gemaakt; dan eene, myns inziens, alles beflisfende Proef moet ik nu der Maatfchappy mededeelen.

Op den 28 November 1802 wierd ik geroepen by den Heer J. P. C., die van de reeds genoemde gebreken radicaal was geneezen, of wel nimmer aan dezelve had gelaboreerd; deze Heer raadpleegde my over een zyner tien Kinderen, 't welk, naa gedaan onderzoek, bleek, de beginzelen der natuurlyke Pokken om te draagen. Ik verwittigde hiervan den Vader, die my daarop zyne bekommering mededeelde voor nog drie andere van zyne Kinderen, die nog nimmer fchaduw van Pokziekte hadden gehad; voor de gevolgen waarvan hy, zo wegens de huisfelyke omftandigheden als voor zyne Kinderen zelve, bevreesd was. —— Ik floeg hem daadelyk voor, de inoculatie met Koepokftof aan de drie overige Kinderen te verrichten; waarop gemelde Heer my te verftaan gaf, „ dat hy my geroepen had om de zorg voor het lydend „ Kind op my te neemen; dat ik derhalven moest wee„ ten wat my te doen ftond, zo wel in 't een als in „ 't ander geval; en dat ik moest handelen naar myn „ beste weeten, en ten meesten voordeele zyner Kin„ deren."

Ik

Ik aarzelde geen oogenblik om daadelyk werkzaam te zyn, ten einde de bewuste ſtof magtig te worden (wyl ik op dien tyd geen ſtof voorhanden had); dan ongelukkig ſlaagde ik niet dan op den tienden dag, naa de ontwikkeling der natuurlyke Pokken. Ik entte, in weerwil van den reeds verloopen tyd, de genoemde drie Kinderen in, waarvan het oudſte nog geen drie jaaren, en het jongſte een zuigeling was. —— Staande het ganſche beloop der natuurlyke Pokziekte waren deze Kinderen in 't zelfde vertrek geweest, hadden met het beſmette Kind omgegaan en geſpeeld, en ik liet deze converſatie den volgenden tyd volhouden. Met ongeduld zag ik den uitſlag dezer alles beſlisſende Proef te gemoet; en ziet hier het reſultaat.

Naa verloop van eenige dagen zag ik de gewoone beginnende ligte ontſteeking der wondjes by de twee oudſten der drie Kinderen, terwyl 'er by het jongſte geen ſpoor van ontſteeking te vinden was. Deze ontſteeking ging by de twee genoemde Kinderen haaren gewoonen weg, terwyl dezelve by het jongſte geheel agterbleef; 't welk ten gevolge had, dat het jongſte Kind op den tienden dag (juist op het tydſtip dat men meestal de tweede beſmetting ziet ontwikkelen) ziek wierd, en geweldig door de natuurlyke Pokken wierd aangetast; en dat de twee, by welke de Koepokſtof gevat had, op elk der gemaakte wondjes met een ſchoone Koepok waren voorzien. Zonderling, echter, was het, dat deze beide Kinderen, op het zelfde tydſtip dat het jongſte de Pokken kreeg, met valſche natuurlyke Pokken hier en daar wierden aangetast, welke den vyfden en zesden dag (het eenigſte kenmerk, waaraan dezelve recht gekend worden) geheel verdroogden; en dat een dier Kinderen, op dat zelfde tydpunt, dezelfde toevallen had, als het Kind, 't welk door de natuurlyke ſtof was aangedaan (*). Hiernaa genazen alle deze Kinderen

(*) In 't Voorjaar verzogt my een Dorps-Heelmeester om Koepokſtof, ten einde één Kind mede in te enten, 't welk, uit hoofde haarer jaaren, dit zelf verkoos; terwyl de Vader zyne overige vyf Kinderen de, zoogenaamde, bezoeking niet willekeurig wilde op den hals haalen; — en in September berigtte my die zelfde Heelmeester, dat deze vyf Kin-

ren volmaakt, hoezeer het jongste verscheide dagen blind was geweest.

Ziet daar, myne Landgenooten! eene alles beslissende Proef. Mogen wy nu niet, by gevolgtrekking, veilig veronderstellen, dat deze twee Kinderen door de Koepokstof van de natuurlyke Kinderpokken volkomen zyn bevryd gebleeven; en dat ook het jongste bevryd zou geweest zyn, indien het 't zelfde geluk had genooten als de twee anderen, naamelyk dat de Koepokstof had gevat? Verzekerender Proef van de waare werking der Koepokstof kan niemand verlangen; immers had 'er eene daadelyke besmetting plaats, welke vermeerderd of vernieuwd wierd door de Pokken van het jongste Kind; en dat de twee Kinderen niet geheel van de besmetting zyn vry geweest, bewyzen de valsche Pokken van beide, en de toevallen van het middenste Kind. — Laaten dus deze en andere Proefneemingen, zo binnen als buiten ons Land genomen, in staat zyn, u van de reeds genoemde dwaalingen terug te brengen; — draagt de taak van *Genees-* en *Heelkunde* aan deskundige mannen op, en weest verzekerd dat deze, met eenen voorbeeldeloozen yver en onafgebroken arbeid, soms huiverig zyn om te beslissen, daar elk onkundige daadelyk zulks uitoefent, en dat zy nimmer voorbedagtelyk iets zullen in 't werk stellen, 't welk ten nadeele van het menschdom kan uitloopen; — offert, derhalven, uwe Kinderen niet langer aan de onberekenbaare gevolgen der natuurlyke Kinderziekte, ja aan den dood zelve op, en stelt uzelven niet langer in gevaar, van, als zy tot jaaren van onderscheid gekoomen zyn, het bittere verwyt te ondergaan: *Gylieden zyt oorzaak van ons rampspoedig leeven!*

Kinderen alle door de natuurlyke Pokken waren aangetast geweest, en dat het ééne geheel was vry gebleeven, 't welk met de Koepokstof in 't Voorjaar was ingeënt.

PROEVE, OVER DE BEOEFENING DER NATUURE.

(Ontleend uit *Animal Biography*, *by* W. BINGLEY, *A. B.*)

„De Zeven Wyzen van *Griekenland* bevonden zich by elkander te *Athene*. Men stelde voor, dat elk hunner zou in 't midden brengen, wat hy voor het grootste wonder in de Schepping hieldt. Een hunner, van hooger geest dan anderen gedreeven, ontvouwde de gevoelens van eenigen der Starrekundigen, ten aanziene van de Vaste Starren, als zo veele Zonnen, die elk haare Planeeten hadden, rondsom dezelve beweegende, die voorzien waren met Planten en Dieren, even als de Aarde. Aangevuurd door dit denkbeeld, kwamen zy overeen, om JUPITER te bidden, dat hy hun zou toelaaten eene reis na de Maan te doen, en daar drie dagen te blyven, om alle de wonderen te aanschouwen, en des een verslag te doen aan de wereld, by hunne wederkomst.

„ JUPITER gaf zyne toestemming, en beval hun, op eenen hoogen Berg zamen te komen, waar eene Wolk in gereedheid zou weezen om hun na de Maan te voeren. Zy verkoozen eenige Mannen van bekwaamheid, om hun op dien tocht te vergezellen, en bystand te verleenen in het beschryven en afbeelden der voorwerpen, welke zy aldaar zouden aantreffen. Zy kwamen in de Maan, en vonden eene plaats, welgeschikt om hun te ontvangen.

„ Den volgenden dag, zeer vermoeid van de reis, bleeven zy in huis tot den middag; en zich nog zwak bevindende, gingen zy aan tafel, om zich door een ruim onthaal te verfrisschen; dit smaakte zodanig, dat zulks de overhand kreeg op hunne nieuwsgierigheid. Deezen dag dus zagen zy alleen door de vensters het lustig land, vercierd met de schoonste bloemen, waaraan de straalen der zonne een byzonderen luister gaven; zy hoorden het gezang der verruklykst zingende vogelen, tot de avond viel.

„ Op den tweeden dag stonden zy 's morgens vroeg op, om hunne waarneemingen aan te vangen; maar eenige schoone jonge Maagden des lands vervoegden zich by hun, met raadgeeving, dat zy eerst volkomen

 tot

tot hunne kragt moesten weezen, eer zy het moeilyk werk, 't geen zy ſtonden te onderneemen, ter hand ſloegen. De lekkere ſpyzen, de keurige wynen, en de ſchoonheid deezer Dogteren, kreegen de overhand op het genomen beſluit deezer Maanreizigeren. Men bragt 'er Muzyk; de Dans begon; alles werd vrolykheid; de geheele dag ſcheen der galanterie gewyd; tot dat eenige Buuren, de daar gehoudene vreugd benydende, gewapend ter ſpeel- en dans-zaale intraden. Met eenige moeite werden zy gegreepen; en men beloofde, dat die rustverſtoorders den volgenden dag zouden geſtraft worden.

„ Ten deezen derden dage hoorden zy het Regtsgeding, de beſchuldigingen, de verdeedigingen, de daar op gemaakte uitzonderingen, en het vonnis zelve; de geheele dag werd daarmede geſleeten, en de tyd, door JUPITER vergund, was geëindigd.

„ Wanneer de Reizigers in *Griekenland* wederkeerden, liep het Volk toe, om de wonderen, in de Maan gezien, te hooren vermelden; doch alles, wat zy konden zeggen, (want het was alles, wat zy wisten) kwam hier op neder, dat de grond als met een groen tapyt belegd was, doormengd met bloemen; dat de vogels in de boomen verruklyk zongen; maar welke de natuur was van de bloemen, die zy zagen, of van de vogels, welke zy hoorden, — hiervan wisten zy volſtrekt niets. — In gevolge van deeze onkunde werden zy allerwegen met verſmaading bejegend (*)."

Deeze Fabel werd zeer eigenaartig door LINNÆUS op het Menschdom in 't algemeen toegepast. In de Jeugd zyn wy, in alle opzigten, te zwak, om de groote voorwerpen rondsom ons te onderzoeken: al die tyd des leevens gaat, overzulks, verlooren in bedryfloosheid en vermaakneeming. —— Weinig beter draagt het zich toe in de Manbaare Jaaren: wy vestigen ons in een leevensſtand, trouwen, dompelen ons in drukke bezigheden, zorgen bekruipen ons, en zo vliegen de jaa-

(*) LINNÆUS maakte, in zyne Voorleezingen over de Natuurlyke Historie, veelvuldig gebruik van gepaste Gelykenisſen, om de aandagt zyner Toehoorderen op te wekken. De hier medegedeelde voegde hy voor zyne Lesſen over de Inſecten.

jaaren heenen. —— De Oude Dag komt; nog houden wy met arbeiden aan, tot dat wy in 't einde dit leeven doorgegleeden zyn, zonder naauwlyks ooit op de Werken van onzen Schepper te letten, zelfs zonder immer het einde, waartoe wy geschaapen zyn, overwoogen te hebben.

Zodanig is, met weinig uitzonderingen, de loop des menschlyken leevens. 't Is waar, elk Mensch slaat eenigzins agt op de natuur; allen kunnen het groen der velden en boomen opmerken, de fraaiheid der bloemen waarneemen, het verrukkend gezang der vogelen hooren; weinigen, egter, geeven zich de moeite om een enkelen stap verder te gaan, of eenig verlangen te betoonen om de natuur deezer Werken van GODS Almagt te onderzoeken.

Het is een der weezenlykste nuttigheden, uit de Beoefening der Natuure te trekken, dat dezelve ons de grootste van alle Waarheden opheldert — de Waarheid „ dat 'er een GOD bestaat; dat die GOD Almagtig, Alweetend, en onbegrensd in Goedheid moet weezen; en dat, schoon Hy in een licht woone, 't welk geen sterflyk oog kan zien, nogthans onze bekwaamheden Hem klaar en onderscheiden zien in zyne werken."

In deeze worden wy gedrongen op te merken eene maate van grootheid, ver boven de bevatting onzes Verstands om te begrypen; —— wy zien eene juiste schikking van deelen, een verbaazend geheel uitmaakende; eene eenpaarige volkomenheid en goedheid, welke niet alleen geregtigd zyn tot onze bewondering, maar die van ons de schatting van eerbied, dankbaarheid en liefde vorderen, toe te brengen aan den Vader des Heelals. Elke stap, dien wy doen, in onze waarneemingen der Natuure, verschaft ons de ontwyfelbaarste proeven van 's Hoogsten toevoorzigt; uit deeze leeren wy de ydelheid van alle wysheid, waarop wy ons zo vaak verheffen, en krygen eene heilzaame les van nederigheid. Wy voelen ons gedrongen, onze afhanglykheid te erkennen van de beschermende hand GODS, en dat wy, van diens ondersteuning ontzet, op dat eigen oogenblik, tot *niet* zouden worden.

Elk voorwerp in de Schepping is gekenmerkt met de leesbaarste letteren van de oneindige volmaaktheid en overvloeiende weldaadigheid des Maakers. Indien wy met de naauwkeurigste onderscheiding de zamenstelling

der lichaamen onderzoeken, en zelfs hunne kleinste deelen in aanmerking neemen, zien wy klaar eene noodzaaklyke afhanglykheid, waarin het een tot het ander staat; en, indien wy letten op den verbaazend grooten samenloop van oorzaaken, welke zich vereenigen in de onderscheide werkingen der Natuure daar te stellen, zullen wy opgeleid worden om verder te gelooven, dat de geheele wereld een zamengestelde reeks is van oorzaaken en uitwerkzelen, waarin alle de deelen, 't zy naby of verder af, eene noodzaaklyke betrekking tot elkander hebben. Wy zullen niets op zich zelven staande, niets onafhanglyk van iets anders aantreffen. Elk deel strekt ter ondersteuning van andere, en ontleent, op zyne beurt, een steun van andere.

Eer wy verder tot ons onderwerp toetreeden, willen wy, voor een oogenblik, stilstaan by dat deel van elk dierlyk lichaam, het Oog geheeten, 't welk, schoon een der meest zigtbaare, niet het meest verbaazend deel des lichaams is. Hier vertoont zich eene keurigheid van maakzel, zamenstelling en gebruik, welke ons verbaast. Wy zien 't zelve geplaatst in een beenigen ommekring, omzet met vet, als een gemaklyk kussen, waarop het rust, en waarin alle de beweegingen van het Oog gereedlyk plaats grypen. Wy vinden het Oog, behalven verscheide andere byzonderheden, voorzien met de wondervolle schikking van de iris, den oogappel en de onderscheidene vogten, en die onbegryplyke bewerktuiging, de gezigtzenuw, welke, op eene wyze, verre ons begrip te boven gaande, aan onze bevatting de beelden der uitwendige voorwerpen vertoont. —— Hoe wonderbaar is de zamenstelling van het Geraamte! Elk byzonder been is geschikt naar de behoefte en leevenswyze van ieder Dier. Het Zenuwgestel is nog meer tot onze bewondering geregtigd; en indien wy tot de Ingewanden komen, de Huid en andere deelen des lichaams, kunnen wy geene paalen stellen aan die bewondering.

Maar alle de gewoone werkingen der Natuure, hoe groot ze zyn, worden, in 't algemeen, zo gemeenzaam aan ons, dat zy, voor geen gering gedeelte, ophouden onze kennisneeming te trekken. Zo worden ook alle de nuttige vermogens des dierlyken leevens, die, slaan wy 'er agt op, niet kunnen nalaaten de ziel met de ontzagwekkendste indrukken te vervullen, als onopgemerkt voor-

voorby gezien. Wy allen weeten, by voorbeeld, dat wy, wanneer onze neiging daartoe aandryft, door eene ligt volvoerbaare werkzaamheid onzer leevensvermogens, onze hand aan ons hoofd brengen. Niets schynt eenvoudiger, gemaklyker, dan die werking: wanneer wy 't nogthans onderneemen, ons een denkbeeld te vormen van de wyze, waarop dat onlichaamlyk deel, 't welk wy de *Ziel* noemen, op de stoffe kan werken, en dezelve dus in beweeging brengen, verliezen wy onszelven in het onbegryplyke, 't geen ons omringt.

Wanneer wy de proeve neemen om de eigenschappen der stoffe na te gaan, ontdekken wy, dat wy door aandagt en geduld eene vordering kunnen maaken in kundigheden, aan welke, volgens onze bepaalde denkbeelden, naauwlyks paalen kunnen gezet worden. De beweegingen der Planeeten kunnen bepaald, derzelver afstanden gemeeten, en de omlooptyden uitgerekend worden. De Wiskunstenaar kan met de beslissendste zekerheid betoogen, dat geen vlieg op den aardkloot, dien wy bewoonen, kan opvliegen, zonder daarin eene beweeging te veroorzaaken; en hy kan, verkiest hy zulks, met de grootste naauwkeurigheid verzekeren, welk het beloop dier voortgebragte beweeging zyn moet. In deeze nasspeuring kan de ziel van eenen NEWTON haare meer dan gemeene vermogens ten toon spreiden, en tot eene hoogte zweeven, ver buiten het bereik der navolginge; en nogthans, in de proeve om de oorzaak der dierlyke beweeging te verklaaren, staat het geringste Diertje, 't welk op aarde kruipt, hoe vernederend dit denkbeeld ook moge weezen, volmaakt gelyk met eenen NEWTON: zy kunnen even zeer de vermogens, door den Almagtigen hun verleend, te werk stellen, zonder in staat te zyn om het geringste denkbeeld te vormen van de wyze, waarop zy in staat gesteld zyn, deeze uitwerkzels hervoort te brengen. De Mensch, egter, kan, indien hy wil, deeze uitwerkzels beschouwen; de Mensch is, mogelyk, van alle Schepzelen, die op deezen Aardbol bestaan, alleen dat weezen, 't welk, de wonderen, daar ten toone gespreid, bespiegelende, wanneer het hem behaage, eenig denkbeeld kan vormen van zyne eigene nietigheid, om daardoor zyn trots te dempen, en zich teffens te verheffen boven de des onbewuste weezens, welke hem omringen.

Wanneer de Ontleedkundige overweegt, hoe veel spieren 'er in beweeging moeten gebragt worden, eer 'er eenige dierlyke werking plaats grype.; wanneer hy die een voor een nagaat, en tragt de naauwkeurige maate te bepaalen, tot welke ieder spier moet gespannen of losgelaaten worden, eer eenige bepaalde beweeging kan geschieden, — vindt hy zich ingewikkeld in een onuitkomelyken doolhof van berekeningen. Wanneer hy verder nagaat, dat het niet zyn eigen lichaam alleen is, 't welk zich begaafd vindt met het vermogen om deeze onbegryplyke werkzaamheden (dat ik my dus uitdrukke) op te roepen, maar dat het minstbeduidend Insect bekleed is met vermogens van eene dergelyke natuure, staat hy nog meer versteld. Een schrander Natuur-onderzoeker heeft ontdekt, dat in het lichaam van een Rups, onder de laagste soort van weezens gerangschikt, meer dan *tweeduizend* spieren zyn, welke alle met zo veel gemaks in werking gebragt kunnen worden, op het behaagen van het Insect, en de werkingen met even dezelfde stiptheid en vaardigheid volbrengen, als by het volmaaktste Dier; en dat dit alles door dit Insect geschiedt, met gelyke bewustheid van de wyze hoe, als dezelfde eigenwillige beweegingen door den Mensch zelven verrigt worden.

Zommigen, hoe volzeker eene waarheid het ook zy, zullen bezwaarlyk kunnen gelooven, dat de kleine *Ephemera-vlieg*, of het *Dagdiertje*, welks leeven slegts eenige weinige uuren duurt, in alle deelen, tot de verrigtingen, welke het te volvoeren hebbe, zo volmaakt bewerktuigd is als de staatlyke Olyphant, die, eene eeuw lang, de bosschen van *Indie* betreedt. —— Weinig veronderstellen zy, dat dus een Diertje, onder een zeer vergrootend Microscoop gebragt, in alle opzigten, zo fraai gevonden wordt, en zo volkomen, als eenig der grootere Dieren! Zeer ongelyk aan de gebrekkige kunststukken der menschen, vertoonen zich alle de kleine deeltjes van deeze werken des Scheppers in de grootste volmaaktheid, en vorderen van ons des te grooter bewondering, naar maate wy ze aandagtiger beschouwen. De Heer DE LISLE zag met een vergrootglas een zeer klein Insect, 't welk in één seconde tyds drie duimen wegs aflei, daartoe *vyfhonderd-en-veertig* stappen doende; en veele der ontdekkingen van den keurigen Waarneemer LEEUWENHOEK zyn nog verbaazen-

aender. —— Op deeze wyze ontdekken wy ten duidlykste, dat alle de Werken GODS vol schoonheid en volmaaktheid zyn, en dat Hy zo zeer te bewonderen en te aanbidden is in het Insect als in den Leeuw en Olyphant.

Indien wy van deeze voorwerpen, alleen door het Microscoop naar eisch te ontdekken, onze aandagt wenden op het verbaazend Stelzel des Heelals, en de hemelen beschouwen, — welk een verbaazend veld van bewondering doet zich dan op aan ons oog! Deeze Aarde, welke wy betreeden, maakt slegts een gedeelte uit in ons Zonnestelzel; en dit Zonnestelzel, hoe ruim en groot ook, verliest zich, als 't ware, in de onmeetelykheid der ruimte: onze Zon wordt een Star voor Planeeten, wentelende om andere Zonnen, even gelyk derzelver Zonnen Starren voor ons zyn. Van deeze kunnen 'er niet minder dan *vyf-en-zeventig millioenen* ontdekt worden in het uitspanzel, aan onze waarneeming opengesteld: maar wat zyn deeze alle, vergeleeken met de menigte, verspreid door het paallooze uitspanzel! Het Heelal moet een aantal bevatten, de uiterste strekking der menschlyke verbeelding verre overtreffende. Om eenig flaauw begrip van de uitgestrektheid der ruimte te vormen, mogen wy aanmerken, dat Starren van de eerste grootte, of die ons de grootste toeschynen, omtrent 19,000,000,000,000 mylen van onze Zon verwyderd zyn, en dat eenige der kleindere Starren in afstand dit verbaazend getal eenige keeren verdubbelen! „ Groot is onze GOD! Groot is zyne „ magt! ô GOD! wie is u gelyk?"

Dan, om tot het Dierlyk gedeelte der Scheppinge weder te keeren, wy treffen daarin ontelbaare bewyzen voor onze stelling aan. Wy zien, dat alle de kleindere Schepzels, die ons ten voedzel strekken, by uitstek vrugtbaar zyn, en in veel grooter aantal, dan andere, voortteelen. In het Vogelgeslacht is het byzonder opmerklyk, dat, ten einde zy niet te kort zouden schieten in het leggen van zeker getal eijeren, zy voorzien zyn met het vermogen om andere voort te brengen, in stede van de weggenomene; doch wanneer het getal vol is, houden zy op. Hier heeft eene werking plaats, die, even als veele andere, welke onder het oog onzer bespiegelinge zullen vallen, onze bevatting verre te boven gaat. Hoe de enkele berooving van een ge-

deelte eene nieuwe voortbrenging daarstelt, valt niet gemaklyk te bevatten. Het verwekken van nakroost schynt, in dit geval, bykans eene vrywillige daad van het Wyfje; maar hoe dit geschiedt, weeten wy nog niet, en waarschynlyk zullen wy daaromtrent altoos onkundig blyven. —— Beschadigende Dieren vermenigvuldigen doorgaans zo traaglyk, dat zy nimmer het bedwang der menschlyke vermogens te boven gaan. En, wanneer wy by dezelve eene sterke vermenigvuldiging aantreffen, ontdekken wy in 't algemeen door de Voorzienigheid iets daargesteld om ze te verwoesten en het evenwigt te houden. Veele soorten verslinden elkander; en veele, die anderzins, door derzelver menigte, welhaast den Menschdomme nadeelig zouden weezen, strekken andere tot voedzel. De Insect-geslachten teelen het sterkst voort, eenige tweeduizend ieder. Hoe zeer zouden deeze de lugt vervullen, werden ze niet vervolgd en verdelgd door ontelbaare vyanden!

Het getal der Jongen, door elk Dier voortgebragt, staat steeds in zekere evenredigheid tot den leevensduur. De Olyphant wordt gezegd, eene eeuw, of langer, te leeven. Het Wyfje brengt slegts één jong tegelyk voort, en dit heeft zestien of agttien jaaren noodig om te volgroeijen. Bykans het zelfde neemt men waar, ten opzigte van den Rhinoceros, en alle de Dieren van de grootste soort; doch de kleindere, wier leeven veel korter duurt, of wier vermenigvuldiging voor den Mensch niet zo nadeelig zou weezen als die der anderen, hebben een veel grooter aantal van Jongen: veele, als de Konynen, baaren herhaalde keeren in 't jaar, en brengen telkens een aantal Jongen ter wereld. Nimmer heeft men bevonden, dat éene soort zo zeer vermenigvuldigde, dat ze eene andere geheel uitroeide; en deeze zo zonderlinge evenredigheid heeft verscheide duizend jaaren stand gehouden. Ten opzigte van de Dieren geldt de regel, „ het eene geslachte gaat, het ander geslachte komt;" zo wordt het evenwigt, door alle eeuwen, en in alle landen, in stand gehouden.

Dat wy, voor een oogenblik, de aandagt vestigen op de eerste bevolking der aarde, als behoorende tot dit onderwerp, en daarover licht verspreidende. In den beginne vinden wy, dat 's Menschen Leevensduur tien of twaalf maalen het tegenwoordig tydsbestek haalde. Naa den Zondvloed blykt die dezelfde geweest te zyn. Wy tref-

treffen een berigt aan van een man, die meer dan negenhonderd jaaren telde. Verscheide van die in de eerste eeuwe gebooren werden, bereikten vierhonderd jaaren; geen van de tweede, zo veel wy weeten, bereikte tweehonderd-en-veertig; en slegts één van de derde leefde tweehonderd jaaren. Het getal der Kinderen stondt in volle evenredigheid tot den Leevensduur; in deezen tyd werden maatschappyen gevormd, steden gebouwd, volken kwamen tot stand. Ten tyde van MOSES, wanneer de aardbodem genoegzaam bevolkt was, werd zeventig of tachtig jaar de duur des menschlyken leevens. „ Aangaande de dagen onzer jaaren," zingt de *Psalmist*, „ daarin zyn zeventig jaar, of, zo wy zeer „ sterk zyn, tachtig jaar, en het uitneemendste van die „ is moeite en verdriet; want het wordt snellyk afgesneeden, en wy vliegen daar heen!" —— Van deeze juiste schikkingen, naar tyden en gelegenheden, kunnen wy geene andere, voldoende reden geeven, dan door op te klimmen tot GOD, de eerste Oorzaak.

(*Het Vervolg en Slot hiernaa.*)

VERSLAG DER REIZE VAN LA JAILLE NA SENEGAL.

„ Het Reisverslag, 't welk wy hier aanvanglyk mededeelen, is getrokken en overgezet uit een „ Werk, 't welk het laatste en belangrykste berigt „ geeft van de *Fransche Vastigheid* in dat gedeelte van „ *Africa*; het is uitgegeeven op gezag van het tegenwoordig Bestuur van *Frankryk*; het werd geschreeven met het voordeel van den toegang tot „ alle de Papieren, *Senegal* betreffende, voorhanden „ by den Raad van Scheepvaart en Volkplantingen."

* * *

Wy staken op den een-en-twintigsten January des Jaars 1784 van *Brest* in zee, aan boord van de Corvette *La Baijonnaise*, waarover ik de eer had het bevel te voeren. De Heer DE REPENTIGNY, die vertrok om het Gouvernement der *Fransche* Vastigheid te *Senegal* op zich te neemen, de Heer BAILLY, die een ondergeschikten post zou bekleeden, en de Heer DESTANCHES, een

een uitsteekend Ingenieur, en Capitein van een Bataillon *Africaansche* Vrywilligers, waren de Reisgenooten, die ik overvoerde.

Niet meer dan vyf-en-twintig mylen waren wy Westwaards op gestevend, of wy kreegen te worstelen met tegenwinden. Met eenige moeite zeilden wy den storm door, en hielden onzen koers. Wy zeilden het Eiland *Madeira* voorby, liever verkiezende een der *Canarische* Eilanden aan te doen.

Op den agtsten February bereikten wy het Eiland *Forta Ventura*. Wy hadden eenige moeite om den stroom van Kaap *Bojador* dood te zeilen. Die Kaap omgezeild zynde, kwamen wy binnen minder dan zes mylen van het land, op een tyd, dat wy ons, volgens onze rekening, nog een-en-twintig mylen van daar moesten bevonden hebben: dit kan veroorzaakt weezen door het geweld der stroomen, of toe te schryven zyn aan de onnaauwkeurigheid der Kaarten, waarop wy vertrouwden.

By het omzeilen van Kaap *Barbas* liet ik alle twee uuren het dieploot uitwerpen, en vond de diepte van vyf-en-dertig tot vyftig vademen, op niet meer dan een en een half myl van 't land. Op één myl afstands van den oever was de diepte nog twintig vademen. Daar is, derhalven, zulk eene Zandbank niet, als die, welke de Kaarten plaatzen tusschen Kaap *Barbas* en Kaap *Blanc*, en verbeelden, als zich drie mylen Westwaards uitstrekkende. —— 'Er is, met de daad, eene Zandbank, bykans tot de oppervlakte der zee reikende, en zich uitstrekkende, tot op een halve myl afstands van het strand, in eene richting tusschen N. N. O. en Z. Z. W. zo verre als Kaap *Coryeiro*: dan loopt dezelve Zuidwaards, en vormt een kleine Baai, een halve myl wyd, en eindigende by Kaap *Blanc*, dat is op de Breedte van 20°. 50'.

Op eene myl afstands van Kaap *Blanc* wierpen wy het anker uit. —— Vyftien mylen ten Zuiden van die Kaap ligt het Eiland *Arguin*, waarop de *Portugeezen* in den Jaare 1455 eene Sterkte bouwden. Deeze Sterkte geraakte ten Jaare 1633 in handen der *Hollanderen*; doch werd hun in het Jaar 1678 ontweldigd door DUCASSE, Directeur van de *Fransche* Compagnie van *Senegal*. De *Pruisschen* namen het in 1685 in bezit; dan het werd den *Franschen* wedergegeeven by het Vredes-

ver-

verdrag, in 's Gravenhaage den 13 February 1727 geslooten.

Weleer viel 'er veel te doen in de Factory van dit Eiland. De groote hoofdzaak was Gom, gehaald uit een bosch op den rechter oever van *St. Jans* Rivier, niet wyd van dit Eiland gelegen. De *Fransche* Compagnie brak in 't Jaar 1727 de versterkingen af; en van dien tyd af kwamen de *Mooren*, die Gom om te verkoopen aanvoerden, op eene plaats, de *Stapelplaats der Woestyne* geheeten, naby het Eiland *St. Louis*, 't welk tot *Senegal* behoort.

Volgens een Verdrag, in 't Jaar 1763 gesloten, bleeven de *Engelschen* in 't bezit van *Senegal*; doch het was toen een geschilstuk, of deezen ook een uitsluitend regt van handel verkreegen hadden op het Eiland *Arguin*. De vermeestering der *Franschen* van *Senegal* in 1779, en het Vredesverdrag op den 3 September 1783 te *Versailles* gesloten, maakte een einde aan die zwaarigheid. Het Eiland *Arguin* werd aangemerkt als afhangelyk van het vermeesterd grondgebied.

Dit Eiland zou tot een goede plaats voor de Visschery kunnen gemaakt worden. Dit toonden de *Hollanders*, toen zy 't zelve in bezit hadden. Op de Zandbanken daar digt by zwemmen geheele schoolen van groote Labberdaan, geschikt om gedroogd of ingezouten te worden; het Eiland levert een overvloed van Schildpadden op, te lekker om te eeten, dan dat zy myne aanpryzing zouden noodig hebben.

Den Keerkring snydende, zagen wy eene menigte van Keerkringvogelen. Zy zyn witagtig van kleur, en de staart bestaat uit een enkele veder; zy vliegen zeer hoog. Ons kwam desgelyks de Vliegende Visch te vooren. In gedaante heeft dezelve veel van den Haring, doch twee groote zydvinnen als vleugelen. Hy vliegt alleen zo lang die vinnen nat zyn, wanneer hy zich weder te water begeeft om ze in te doopen. De Dolphyn aast zeer sterk op den Vliegenden Visch; hy wagt het oogenblik des nederdaalens, en hapt dan toe.

Kaap *Blanc* verlieten wy op den veertienden February, en zeilden Z. W. waards, tot wy eene plaats bereikten, waar het water van dertig tot vyftien vademen verminderde; waarop wy het geraaden oordeelden, een westlyker koers te neemen: schoon BELLIN, op zyne Kaart, de groote Bank in de streek van Z. Z. O.

en

en N. N. W. plaatst, vondt de Heer DE VAUDREUIL, over een smaldeel schepen het bevel voerende, hier dezelfde diepte in 't Jaar 1779. Twee Koopvaardyschepen en een Galjoot vergingen in den Jaare 1783, door al te blind op de Kaarten af te zeilen. De juiste ligging van de Bank is Z. W. ¼ Z. van Kaap *Blanc*. Zeelieden, behoorlyk acht slaande op deeze aanwyzing, kunnen hunnen koers veilig inrichten van Kaap *Blanc* na *Portendic*.

Dertig mylen Zuidwaards van *Arguin* ligt een groep Eilanden; het voornaamste van dezelve is *Tider*. Tusschen dit Eiland en Kaap *Mirik* is de mond van de Rivier *St. Jan*, welker loop weinig bekend is. Onze Zeelieden kennen de trouwloosheid der *Mooren* al te wel, om zich verre op die Rivier te waagen.

Kaap *Mirik* kreegen wy den vyftienden February in 't gezigt. By waarneeming bevond ik, dat het ligt op de Breedte van 18°. 51′ schoon BELLIN het op de Breedte van 18°. 15′ plaatst. De afstand tusschen Kaap *Blanc* en Kaap *Mirik* is dus vier mylen minder dan men tot hier toe ondersteld heeft.

Langs de kust heen vaarende, ontdekten wy de kleine Baai van *Tindal*, welke thans door een Zandbank geslooten is, uitgenomen een smalle doortocht aan het Noordeinde. Voorts kreegen wy *Portendic* in 't gezigt; een reede, niet aan *Frankryk* toebehoorende. Te *Portendic* wordt sterke handel in Gom gedreeven. De *Fransche Senegal-Compagnie* verkreeg *Portendic* van de *Mooren* op den negen-en-twintigsten July des Jaars 1717. Der *Mooren* afstand werd den zesden Maart 1723 bekragtigd door een nieuw Verdrag met ALI-CHANDOURA en BOR-ALI, Hoofden der *Moorsche* Stammen, aan welken deeze plaats oorspronglyk toebehoorde. Daar was eene Sterkte, welke geslegt werd in 't Jaar 1727, en naa dien tyd verplaatste zich de handel na de *Stapelplaats der Woestyne*. De *Engelschen* behielden, by een Verdrag des Jaars 1783, voor zich het regt om te handelen op *Portendic* en *St. Jans* Rivier, maar niet om 'er eenige vastigheid te stigten. Zy zyn zints dien tyd gewoon geweest, elk jaar, op deeze reede niet minder dan 600,000 Ponden Gom te krygen.

Den agttienden February te *Senegal* komende, ankerden wy op den afstand van een myl van de Bank, op de diepte van 8½ vadem water, goede ankergrond. Het

Fort

Fort van *Senegal* ligt op de Breedte van 15°. 53′ N. en op de Lengte van 18°. 51′ W. van *Parys*.

Naardemaal groote Schepen niet over de Bank heen kunnen, wagtten wy na Sloepen, om ons na het Eiland *St. Louis* te brengen, vyf mylen van den mond der Riviere gelegen, waar de Hoofdstad is van de *Fransche* Volkplanting in *Senegal*.

Dit Eiland is omtrent eene halve myl in den omtrek. In de lengte strekt het zich van het Noorden na het Zuiden uit. De gedaante is die van een langwerpige zandbank, gelegen op een punt van de kust, die tusschen de rivier en de zee uitsteekt.

De oppervlakte van dit Eiland is plat, dor, en slegts weinig boven den stroom uitsteekende. Het is derhalven niet tot den akkerbouw geschikt. In den regentyd bespeurt men eene sterke groeijing in eenige van de daar aangelegde tuinen. — De lugtstreek is ongezond; maar minst tusschen December en May, wanneer het water laag is. De algemeen heerschende ziekten, wanneer de Rivier overstroomt, zyn Lyfloop en eene kwaadaartige Koorts. Nooit heeft zich een Arts in *Senegal* nedergezet; maar Chirurgyns, eenige meer, andere min bedreeven in hun vak, zyn 'er van tyd tot tyd heen gezonden. Men heeft bevonden, dat, geduurende het ongezondste gedeelte van het jaar, de lugt zeer ten voordeele kan gezuiverd worden door het branden van die zelfde Gom, welke het byzonder voortbrengzel is des gronds van *Senegal*: deeze wordt daarom gebruikt om de barakken en de hospitaalen te berooken. Het branden van drie oncen Gom is genoeg tot het berooken van een vertrek. De deuren en vensters moeten, onder het rooken, wel digt gesllooten worden. Palm-wyn, wanneer dezelve jong is, vond men desgelyks zeer heilzaam. Maar, dewyl men dien moet krygen van een afgelegen eiland, is dezelve dikmaals zo bedorven, als men dien op het Eiland *St. Louis* krygt, dat de drinkers 'er groot nadeel van hebben.

Dit Eiland, de zetel zynde des Handels en van het Bewind der Volkplantinge, is sterk bevolkt door *Mulatten* en *Vrye Negers*. In July des Jaars 1779 was het geheele getal der Inwoonderen 4018 Zielen; onder deezen telde men 1115 Mannen en 2903 Vrouwen. Ten Jaare 1786 was dit aangegroeid tot 5000 Zielen, en derzelver getal bedroeg in 1801 niet minder dan 10,000.

Dee-

Deeze Bevolking is egter te ſterk voor de uitgebreidheid des Eilands en de middelen van beſtaan, welke hetzelve oplevert. Maar de Eilanden *Babagué*, *Safal* en *Gueber* zyn onlangs door den Gouverneur BLANCHOT gekogt, om een gedeelte van deeze te overvloedige bevolking te ontvangen. De *Mulatten* en *Vrye Negers* woonen zeer gaarne op dit Eiland. Zy houden eene groote menigte niets uitvoerende Slaaven; en deezen weigeren zy te verkoopen, dan alleen in geval van de uiterſte noodzaaklykheid. Zy dryven handel op de rivier, in dat gedeelte des jaars, wanneer de leevensvoorraad valt, en zich andere artikelen van koopmanſchap voordoen. Door de *Europeaanen* worden zy voornaamlyk gebruikt om de Schepen in de havens te laaden en te losſen.

Naby den zetel der voornaamſte Vastigheid, vindt men verſcheide andere Eilanden, door eenigen beſchreeven, als in ſtaat, om, bebouwd zynde, Tabak, Katoen en Graan voort te brengen. Tot duslange zyn ze ongerept en onbewoond gebleeven. Deeze Eilanden zyn zo zeer blootgeſteld aan overſtroomingen der riviere, gepaard met afkolkingen, dat het bezwaarlyk valle vooruit te zien, hoe eenig beſtendig en nuttig gebruik daarvan konne gemaakt worden. *Babagué*, 't welk hooger dan de andere boven het waterpas der riviere ligt, zou misſchien met veiligheid bebouwd, en vervolgens ter woonplaatze geſchikt kunnen worden.

Koophandel alleen ſtrekt ter dryfveere aan de *Europeaanen*, om als Volkplantelingen zich op deeze Breedte neder te zetten. Negers, Goud, Gom, en Olyphantstanden, zyn altoos de voornaamſte Artikelen geweest, welke *Africa* oplevert, en die de Kooplieden uit *Europa* van daar haalen.

Kort naa onze aankomst op het Eiland *St. Louis*, gaf de Heer DUMONTET, de voorige Gouverneur, zyn gezag over in handen van den Heer DE REPENTIGNY, daar gekomen om hem op te volgen.

Ik gaa voort om zulke waarneemingen mede te deelen, als myne tegenwoordigheid aldaar my toe in ſtaat ſtelde. —— D'ANVILLE en DE LISLE, twee der uitſteekendſte Aardrykskundigen in *Frankryk*, waren de eerſte hedendaagſche, die, met eenig vertrouwen, dagten, dat *Senegal* eene Rivier was, onderſcheiden van de *Niger*.

Hun

Hun gevoelen is, in laateren tyde, versterkt, door de waarneemingen van den *Schotschen* Reiziger MUNGO PARK.

De Rivier *Senegal* ontlast zich, gelyk ik reeds gelegenheid gehad heb aan te merken, in den *Atlantischen* Oceaan. De mond dier Riviere is aldaar bezet met een Zandbank, welke alleen eene naauwe en moeilyke opening openlaat, door welke open barken en kleine overdekte schepen den heen- en weder-weg neemen, dikwyls niet zonder groot gevaar. Het Eiland *St. Louis* ligt vyf mylen boven die droogte. De *Senegal* verdeelt zich in verscheide takken, als dezelve den Oceaan nadert. Naa vyf-en-twintig mylen noord- en zuidwaards geloopen te hebben, in eene richting, evenwydig met de kust, neemt dezelve eene schielyke wending, en loopt van daar, slegts met eenige bogten, ten naasten by oost en west. Vyf mylen hooger, waar dezelve weder van koers verandert, en vyf-en-twintig mylen van het Eiland *St. Louis*, is de plaats, bekend onder den naam van de *Stapelplaats der Woestyne*, beroemd, als de plek, waar men de *Mooren* ontmoet, om de Gom te verhandelen. Zestig mylen hooger op ligt een Eiland, bekend onder den naam van het *Eiland der Olyphantstanden*, of het *Yvoor-Eiland*; aan den uithoek van 't zelve werd, in den Jaare 1743, eene Sterkte gebouwd door de *Fransche Senegal-Compagnie*. Het Fort draagt den naam van het *Fort Podor*. De handel in Gom wordt aldaar ook sterk gedreeven.

Behalven deeze zyn 'er twee andere Stapelplaatzen, de een genaamd de *Haanen-grond* en de ander de *Roodehonden-grond*, werwaards zich de *Mooren* desgelyks met hunne Gom vervoegen. Beide deeze Handelplaatzen liggen in de nabyheid van het Fort *Podor*.

De *Arabische* Gom is eene lymerige en hartsagtige zelfstandigheid, van veelvuldig gebruik. Dezelve sypelt uit den Gomboom; de *Mooren* verzamelen dezelve, om ze aan de *Europeaanen* te verkoopen. De handel in dit artikel is zo veel te dierbaarder, dewyl dezelve byzonder eigen is aan *Senegal*. De Gom van dezelfde soort, die uit de *Levant* komt, bedraagt geen vyftiende gedeelte van de hoeveelheid, in *Europa* tot verscheide einden gebezigd.

Het is byzonder in de drie Bosschen, *Sahel*, *Lebiar*, en *Alfatak*, ten noorden van het Eiland *St. Louis* ge-

legen, dat de *Mooren* deeze Gom verzamelen: 'er zyn egter verscheide andere kleindere Gomboom-plantadien op het grondgebied van *Senegal.*

De Gom wordt verzameld in de maand Maart. Gelyk met alle andere voortbrengzels, is de inzameling nu eens grooter, dan eens kleinder; en de prys daaraan geëvenredigd. Maar de Gomboomen missen niet, twee jaaren agtereenvolgend Gom uit te leveren.

Het jaarlyks gebruik van deeze Gom in *Europa* wordt geschat op 2,000,000 Ponden. Van deeze hoeveelheid werd voorheen, door de *Fransche* Compagnie, 1,080,000 Ponden ingevoerd. De Compagnie heeft naderhand haaren handel gebragt tot een jaarlykschen invoer van omtrent 1,350,000 Ponden. *Frankryk* zou in staat weezen, de volle benoodigdheid van 2,000,000 Ponden te verschaffen, ware het niet, dat de *Engelschen*, uit kragte des Verdrags van den Jaare 1783, handel dreeven op *Portendic*, een uithoek aan de kust, omtrent dertig mylen van de Rivier *Senegal* gelegen. — Het voordeel, 't welk *Frankryk* jaarlyks van deezen Handel in Gom alleen trekt, wordt op omtrent 957000 Gulden begroot.

Het Gom uitleverend Gewest is in 't bezit van drie *Moorsche* Stammen, elk onder de heerschappy van een byzonder Opperhoofd. Deeze *Mooren* spreeken *Arabisch*, en zyn van *Arabische* afkomst. Zy volgen de leevenswyze der Herderen, hebben geen vaste woonplaats, en legeren zich altoos by hoopen. Hunne Kampen of verplaatsbaare Dorpen draagen den naam van *Adouar*. Zy blyven slegts zo lang op ééne plaats, als zy 'er voedzel voor hun Vee kunnen vinden. Zy zyn *Mahomedaanen.* Hunne Priesters noemen zy *Serins;* by ons staan zy bekend onder den naam van *Marabouts.* Deeze *Marabouts* worden in 't algemeen aangemerkt als een byzonderen Stam uitmaakende. Zy houden zich met den handel onledig. Te hunner verdeediging laaten zy het meer op Godsdienstige vooroordeelen dan op persoonlyken moed aankomen. Hunne wapens zyn hunne Gebedesnoeren en de Koran. Zy dryven desgelyks een vry veel winsts aanbrengenden handel in Tovermiddelen of Reliquien, aan welken zy den naam van *Gigris* geeven: deeze bestaan meestal uit stukjes Papier, beschreeven met *Arabische* Letteren; elke *Gigris* heeft haare byzondere kragt. Zy hebben 'er ook, die tot beschutmiddelen dienen voor alle soort van kwaad; en de zodani-

nige zyn hoogst in prys. De *Marabouts* wenden een zeer verregaanden yver voor, en worden aangezien als Leeraars in de Wetten van MAHOMETH. Onder begunstiging van deezen titel reizen zy veilig door de diepst gelegene woestynen van *Africa*.

De drie *Moorsche* Stammen, die bestendig zich in de streeken ten noorden van de *Senegal* onthouden, zyn die van *Trarzas*, *Aulade-el-Hagi*, en *Ebraquana*. — De *Trarzas* beslaan het land tusschen *Arguin*, de Rivier *St. Jan*, en de Rivier *Senegal*. In die streek is het Bosch *Sahel* gelegen. — De Stam van *Aulade-el-Hagi* bezit de landen ten oosten en noorden van het voorgemelde Grondgebied. Onder de heerschappy van deezen Stam is het Woud van *Lebiar*. — De derde Stam, *Ebraquana* geheeten, bewoont het land ten oosten van de eindpaalen van *Aulade-el-Hagi*; zy bezitten het Woud van *Alfatak*. — De *Bracknas-Mooren*, wiens Opperhoofd HAMET MOCKTARD is, maaken een gedeelte uit van den Stam *Ebraquana*.

Gemelde Stammen zyn dikwyls met elkander in oorlog. De reden van hunne oneenigheid is het bezit van zekere weiden, of Gom-bosschen. Zy bedienen zich van Schietgeweer en korte Dolken. Zeer zyn zy gesteld op Snaphaanen met dubbele loopen. Hunne krygsmagt bestaat voornaamlyk in ruitery. Zelden brengen zy meer dan drieduizend man te velde. Zy doen desgelyks stroopende invallen op het grondgebied van de Neger-Vorsten, hunne nabuuren, die, in vaste en onverdeedigbaare woonplaatzen zich onthoudende, veel van hunne strooperyen te lyden hebben. De buit, door de overwinnaars t'huis gebragt, bestaat in Vee en Slaaven.

Deeze Stammen zien den Keizer van *Marocco* aan als hun Souverain; dan hy woont van hun op een te verren afstand, om eenigen dwang te oefenen over hunne natuurlyke onafhangelykheid.

Zy doen hunne Gom in lederen zakken, en vervoeren dezelve op hunne kameelen en ossen na de Stapelplaatzen van de *Woestyne* en *Podor*, in de maanden April en Mey. Zy verkoopen dezelve by de *quantar*, die, in vroegeren tyde, van 1800 tot 2000 Ponden haalde, maar zedert tot 2400 Ponden vermeerderd is. Op de Stapelplaatzen treffen zy de *Europische* Kooplieden aan, die tot vermangeling voornaamlyk medebrengen Brandewyn, Yzer- en Staal-werk, Kleederen, en opschik van

Glas. Wanneer de Gom te *Portendic* gereed aan den man wil, voeren de *Trarzas*, die het naast aan den weg derwaards woonen, een gedeelte huns voorraads derwaards; en de voorraad is schaars in de *Stapelplaats der Woestyne*. Dan de Stapelplaatzen van *Podor*, den *Roodehonden-grond*, en den *Haanen-grond*, lyden daardoor geen afbreuk; daar komt alles ter markt uit de Bosschen van *Lebiar* en *Alfatak*.

De *Mooren* hebben geene vaste Bezitting aan de Rivier *Senegal*. — Aan deeze Rivier hebben de *Franschen* alleen gevonden de drie Neger-Koningryken *Hoval*, *Foules*, en *Galam*. Het Koningryk *Hoval* strekt zich omtrent dertig mylen uit langs de Zeekust ten noorden en zuiden, en veertig mylen landwaards in. De Koning voert den titel van BARAC. *St. Louis* en de aangrenzende Eilanden behooren tot het grondgebied van deezen Vorst. Onder deeze Eilanden zyn *Babagué*, *Saure*, *Thiunk*, en het *Hout-Eiland*: verder de Rivier op treft men de Eilanden *Boukjar* en *Bifeche* aan, gevormd door de verdeeling van een der armen van de Rivier. *Bifeche* is met houtgewas beplant; tusschen beiden doen zich vlakten op, waar Vee zou kunnen weiden.

Tien mylen boven het Eiland *Bifeche*, en aan geene zyde de *Stapelplaats der Woestyne*, vindt men de *Portugeesche Rivier*. Deeze is een natuurlyk kanaal, vyf mylen lang, en heeft gemeenschap met het Meir *Panier Foulé*. De ligging is op den slinker oever van de *Senegal*; door welker overstrooming, in den regentyd, het dikwyls opzwelt. De oevers van het Meir worden vrugtbaar door deeze overstroomingen; zy brengen ryst, maiz, en andere graangewassen, in overvloed voort. Rondsom het Meir liggen eene menigte Neger-Dorpen.

Ten zuidoosten van de *Senegal* is een ander kanaal, gemeenschap hebbende met het Meir *Cayort*, waarvan het den naam ontleent. Dit Meir is veel uitgestrekter dan *Panier Foulé*.

(Het Vervolg en Slot hiernaa.)

LOSSE GEDAGTEN OVER TROTSCHEID EN EERZUGT.

(Naar het *Engelsch.*)

Weinige dagen naa den Slag van *Salamis* werden alle de Veldheeren opgeroepen, om, voor het Altaar van den God der Zee, te verklaaren, wie zich in den Veldslag het meest onderscheiden hadt. Elk noemde zichzelven; de tweede plaats aan THEMISTOCLES toewyzende. —— Dit is de Geschiedenis van heel het Menschdom. Verzamel elke klasse uit de Maatschappy, de Kunstenaars van iedere benaaming, de Geleerden, — allen zullen zy de *Atheensche* Veldheeren volgen.

Een Dansmeester, die den Graaf van *Oxford* zekere pas niet kon leeren, hoorende dat Koningin ANNA hem tot eersten Lord der Thesaurie hadt aangesteld, gaf, te deezer gelegenheid, zyne verregaande bevreemding te verstaan. Hy riep uit: „ Welke verdiensten kon de Ko„ningin in HARLEY ontdekken? Ik had hem twee jaa„ren onder handen, en kon eindelyk niets van hem maa„ken!"

Ieder schat alleen de bezigheid hoog, waarop hy gesteld is. De Schilderkunst is in 't oog van iemand, die in het beoefenen daarvan wel slaagt, de schoonste van alle kunsten; vraagt gy het gevoelen van een tweeden, het is de Beeldhouwkunde; en, volgens een derden, moet men den voorrang geeven aan de Muzyk. Deeze zal u het Schilderstuk der Gedaantverandering op den Berg, een ander u den *Apollo van Belvedere* voorhouden, een derde u uitnoodigen om HAYDN's Symphonien te hooren, om deezerwyze hun gevoelen door voorbeelden te staaven. Buiten twyfel is een gevoelen van Trots verschoonlyk, als men zulke Modellen naby komt; maar, over 't algemeen, staat Trots in eene omgekeerde rede tot verdiensten en bekwaamheden.

Men wenscht, over 't algemeen, dat de rest der wereld hunne wyze van denken en doen en smaak naar de onze regele; en wy gelyken meer of min naar den *Cynischen* Wysgeer, die, wanneer een hoop volks rondsom hem verzameld was, om zyne zonderlinge bedryven te aanschouwen, uitriep: „ Ik lach om allen, die myn doen belachlyk „ achten!" —— „ Dan," riep een der Omstanderen uit, „ moet niemand op aarde veelvuldiger lachen, dan gy!"

Buitensporige Trots ontstaat uit verregaande onkunde van zichzelven. Een geruimen tyd moeten wy besteeden in het beoefenen van onszelven, eer wy kunnen slaagen

om heen te dringen door het masker, 't welk de deugden, de goede hoedanigheden, de ondeugden of gebreken van anderen bedekt. Wy hegten hoogagting of verfmading aan de daaden van anderen, in evenredigheid der maate van overeenkomst of ftrydigheid met onze eigene, welke wy daarin ontwaaren. Uit deezen hoofde is het beroep, 't welk iemand bekleedt, de kunst, waarin hy zich oefent, het werk, ft geen hy bepeinst, altoos het eerfte, het beste, het voortreflykfte.

Hy, die gezegd heeft, dat Eigenliefde de ziel was der menschlyke Natuure, maakte zich zeker gemeenzaam met eene naauwkeurige kennis van het menschlyk hart: —— Dit gevoelen van Trots heeft menigvoud invloed op ons oordeel, 't welk anderzins afhangt van de voorwerpen, die ons omringen, en den kring, waarin wy leeven. Wy neemen eindelyk aan, het charaćter des lands, waarin wy woonen, van de bezigheden, waarmede wy ons onledig houden, van den kring, waarin wy ons beweegen. Naar deezen maatftaf bepaalen wy, wat groot, fchoon, waar en goed is: wy vormen zekere denkbeelden; zy worden ons gemeenzaam; wy koesteren, wy bewonderen dezelve; wy verwerpen met verfmaading, wat 'er tegen aan loopt, of tegen ftrydt. Het is, als 't ware, een zedelyke fchaal, naar welke wy de gevoelens van anderen, alsmede hunne daaden, en zelfs hunne inzichten, afmeeten. Veelen zouden, indien zy daartoe de magt hadden, den dwingeland volgen, die, met eene wondryke wreedheid, een werktuig bedagt, 't geen hy te werk ftelde omtrent allen, die zyne woede geterged hadden, en hun deedt verminken of uitrekken, naar maate zy langer of korter waren dan het werktuig der ftrafoefeninge.

't Geen wy gezegd hebben van de onderfcheide rangen en foorten, die de Maatfchappy uitmaaken, mag op geheele Volken worden toegepast. Geen is 'er, of hetzelve denkt andere Volken te overtreffen. Van de *Chineezen*, die zeker de voornaamften niet zyn onder de Volken der Aarde, fchoon men ze voor de talrykften houdt, tot de twee- of driehonderd Inwoonders van een der kleine Eilanden in de *Zuidzee*, heeft elk Volk, elke Stam, een eigen Trots, en fchryft zichzelven hoedanigheden toe, welke hun onderfcheiden van alle Volken des Aardbodems. De *Chinees*, die zich verbeeldt dat de Aarde een Vierkant is, en dat zyn Land in 't midden gelegen is, begrypt, dat elk ander Land in barbaarschheid gedompeld ligge. De *Arabier*, die zich verzekerd houdt, dat zyn *Caliph* onfeilbaar is, lacht om de eenvoudigheid van den *Tartaar*, die aan de Onfterflykheid van zyn *Lama* niet twyfelt. De *Ethiopier*, die voor een Boom op zyne kniën nedervalt, en buigt op het gezigt van een

Plant,

Plant, vindt elken dag een nieuw voorwerp zyner aanbidding, en beklaagt allen, die slegts één God vereeren.

Een Wilde, door zyne Landslieden gevraagd, welke Menschen de *Franschen* waren, een Volk, waarvan hy zo veel hadt hooren spreeken, dagt, dat hy de grootste lofreden over hun uitsprak, als hy ten antwoord gaf: *Zy zyn Menschen, juist gelyk ik ben!*

De *Indiaansche* Fabelschryvers, wier vertellingen meestal eene schoone zedeleer bevatten, verhaalen, dat in den *Indischen* Oceaan een Eiland gevonden wordt, welks Inwoonders allen misvormd zyn. Een jong Vreemdeling kwam op 't zelve; hy was kloek van gestalte en welgemaakt. De Eilanders schoolden om hem heen, om zulk eene zeldzaame gedaante te zien. Gelukkig bevondt zich onder hun een geleerd man, die beweerde, dat het mogelyk was, zonder bochel gebooren te worden, en badt hun, den ongelukkigen Vreemdeling te spaaren; zy moesten hem niet bespotten of beledigen, om dat de Hemel hem geene bevallige gedaante gegeeven hadt, maar den Hemel danken, wegens de meerdere fraaiheid en bevalligheid, aan hun geschonken.

Aan de oevers van de Rivier *Missouri* gaat het Opperhoofd eener Horde alle morgens uit zyne hut, wyst met zyne hand het pad aan, 't welk de Zon te oopen hebbe, en roept, op het oogenblik dat de Zon zich boven de kim vertoont: *Gaa voort!*

In deezer voege geeft elk Volk den voorrang aan zyne eigene gewoonten, staatsbestuur en wetten, boven die van alle andere Volken. GUY PATIN bestempelde de *Engelschen* met de benaaming van *verscheurende Wolven*; en de beschaafder ADDISON vergenoegde zich met aan te duiden, dat de *Franschen volmaakt Aapen geleeken.*

Volks-trots, wanneer dezelve alleen gegrond is op beuzelingen en kinderagtigheden, is zeker belachlyk in het oog van den Wysgeer; maar dezelve houdt op, zodanig te weezen, wanneer hy eenen anderen grondslag heeft; en, waarlyk, in alle opzigten moet de Staatkunde denzelven aanmerken als een denkbeeld, waarvan men party kan trekken.

Hoogmoed is, egter, altoos geene ondeugd. Dit gevoel, voor veele wyzigingen vatbaar, wordt de bron van de edelste daaden, wanneer het ontstaat uit de rechtmaatige bewustheid van iemands eigene verdiensten. De toetssteen van rechtmaatigen Hoogmoed is de gewaarwording, in ons hervoortgebragt, door de talenten en verdiensten van anderen. Indien wy alleen wenschen een mededinger te evenaaren of te overtreffen, indien wy by diens dood een traan storten, voelen wy in ons hart een wettigen Hoogmoed, of liever Nayver.

De *Grieken* bezaten een wettigen Hoogmoed, welke de

bron was van daaden, die den naam van dat Volk der Onsterflykheid gewyd hebben. Naa een' ftryd werden de beenderen der zodanigen, die voor de zaak des Vaderlands gefneuveld waren, den Volke vertoond, met bloemen beftrooid: men hieldt een lofreden over deeze dus vereerde flagtoffers: dezelfde eerbetooningen fchonk men den Soldaat als den Veldheer. Zy verftonden volmaakt de kunst om nuttige driften op te wekken en aan te kweeken. Hadden zy ten oogmerk, affchrik van de Dwinglandy in te boezemen, en dankbaarheid jegens de verdeedigers der Vryheid op te wekken, dan werden de Standbeelden van HARMODIUS en ARISTOGITON openlyk opgecierd. Verlangde men den bezwykenden geest van Godsdienftigheid op te wekken, men vertoonde de Standbeelden der Goden als gefchonden.

De Ouden, de *Grieken* en de *Romeinen*, hadden de ftaatkunde, om den heilzaamen Volks-hoogmoed te onderhouden door gedenktekens, door zegepraalen, door openbaare lofredenen, en wyze inrichtingen. Niets werd verzuimd, 't welk kon medewerken om deezen Volks-geest op te wekken.

Men kan niet ontkennen, dat laatere Volken, op verfchillende wyzen, dit voetfpoer gevolgd hebben; niet lochenen, dat deezen daarin beter flaagden dan geenen. Vooringenomenheid, vooroordeel, partydigheid, hebben op de beoordeeling deezer laatere en hedendaagfche poogingen zo veel invloeds, dat het veiliger is, het by deeze algemeene aanduiding te laaten berusten, dan zich tot een beflisfend Regter op te werpen.

GESCHIEDENIS VAN DE MARKGRAVINNE DE VALMONT.

(*Vervolg en Slot van bl.* 85.)

Geheel overgegeeven aan, en volftrekt ingenomen met het denkbeeld van CHATEAUFORT, ging ik na myne kamer. Aan myn Toilette zittende, om de Juweelen, waarmede ik my opgecierd had, te bergen, ontdekte ik den kleinen Ring, my ten gefchenke gegeeven, op den avond van het gedenkwaardige Bal, door den Ridder, in het Kasteel van *Bellcour*. Met de herdenking aan zyne ftandvastigheid vermengde ik zelfverwyten van myne veranderlykheid. Den Ring aan een lint vastmaakende, hing ik denzelven op myn boezem, met een vernieuwd gevoel van toegenegenheid, — met een geestdrift, verfchuldigd aan den beminnelyken CHATEAUFORT, welke door de welvoegelykheid fcheen geregtvaardigd te worden.

Stipt

Stipt op het uur, door my bepaald, verscheen hy den volgenden dag, en werd in myne kleedkamer gelaaten. Van het vensterraam, waar ik zat, opstaande, zette ik my op een Sopha, haalde een stoel daar naby, en wees den Ridder op denzelven plaats te neemen. Hy zette zich dus naast my neder. Eene houding vol beschroomdheids maakte hem wonder belangryk. Hy sprak weinig; maar alles, wat hy sprak, was vol gevoel. „ Ik hoop," ving hy aan, „ de Marquisinne DE „ VALMONT heeft het geluk gevonden, 't welk zy verdient." —— Ik zugtte. —— „ Het denkbeeld, dat gy gelukkig zyt, Ma„ dam!" voer hy voort, „ zal myne elende verminderen, „ en —"

„ Zyt gy," vroeg ik, „ dan zo elendig, Ridder?"

„ Ach! Madam! indien gy des kunt twyfelen, moet gy „ ongevoelig geweest zyn voor de aandoeningen, welke ik „ ondervonden heb; maar beken," voegde hy 'er nevens, „ dat gy geheel opgehouden hebt aan my te denken. Zedert „ uw Huwelyk, Madam! heb ik u menigmaalen mogen zien. Ik „ zag den lach van gelukkige onverschilligheid, en ik heb my „ bykans verheugd dat ik by u vergeeten was."

„ Ik wil niet erkennen," riep ik lachende, „ dat gy eenig „ regt hebt om my verwyten te doen!"

„ Ik heb geen regt, Madam!" viel hy in myne reden; „ en ik bedank u voor de herinnering, hoe ik de Egtge„ noote van den Marquis DE VALMONT moet aanspreeken."

„ In het vervolg," was myn antwoord, „ zal ik my aan „ geene vergeetelnis schuldig maaken." Ik haalde hierop den Ring, op myn boezem hangende, te voorschyn. „ Dee„ ze; welken ik voortaan bestendig zal draagen, zal my den „ Ridder berinneren, schoon hy zich op nieuw van my ver„ wyderde."——Hy vestigde zyn oog op den Ring, en, voor over bukkende, greep hy het Lint. en bragt het aan zyne lippen. Ten deezen oogenblikke werd de deur opengedaan, en de Gravin DE LA BEAUCE met den Markgraaf DE VILLEROI werden aangemeld. Hunne opspeurende en blykbaar kwaadaartige oogslag, maakte my eenigzins verlegen, en de Ridder, blykbaar onthutst, vertrok op 't oogenblik. Madame DE LA BEAUCE sprak: „ Wy dringen ons, lieve Nigt! „ hier op een ongelegen uur in!" Zy sprak dit op een bitzen toon, en keek met versmaading op CHATEAUFORT, wiens diepe buiging zy met eene zeer kleine beantwoordde. —— „ Geheel niet, lieve Nigt!" was myn antwoord. Ik tragtte my, zo goed mogelyk, te herstellen. — Het gesprek, 't welk wy vervolgens hielden, was vol betuigingen zonder eenige meening, en wy verheugden ons, toen wy van wederzydsch bedwang ontheeven waren. Wanneer myne onwelkome Bezoekers opstonden om te vertrekken, naderde VILLEROI

my, en sprak, op een zagten doch schimpenden toon: „ Vaar „ wel, Madam! Ik zal vervolgens afslaaten u te vervolgen „ met oppassingen, die nu onvoegelyk geworden zyn, naardemaal een meer begunstigd voorwerp geen reden heeft „ om over uwe koelheid of gestrengheid te klaagen. Den „ gelukkigen Ridder CHATEAUFORT laat gy toe, dat hy met „ zyne lippen uwen boezem drukke, terwyl ik het niet durf „ waagen uwe hand te kusschen, zonder dit bedryf met een „ grimmigen oogslag te zien betaald gezet." —— Dit verwyt sloeg blykbaar op myn gedrag den voorgaanden avond, en hy bedoelde zich hierdoor te wreeken.

Geheel onverschillig omtrent den Markgraaf, deedt het gedreigd gemis zyner oppassingen my in 't minst niet aan; schoon de zegepraal van Madame DE LA BEAUCE my kwelling baarde; maar zelfs myn stoorenis uit dien hoofde ging schielyk over, door de by my zwaarder weegende bedenking, dat zy den beminnelyken CHATEAUFORT hadt doen heenen gaan. Diens verhaast vertrek hadt my belet, eene nadere zamenkomst te bestemmen, welke ik zo hartlyk verlangde, alsmede om zyn Adres te bekomen, waarvolgens ik hem zou hebben kunnen beschryven.

Onverduldig wegens 's Ridders afweezen, fleet ik een week in de hoop van hem te zullen zien. Veertien dagen verliepen 'er nogthans, zonder dat hy opdaagde. Myne verwagting veranderde in vreeze, dat hy ten oogmerk hadt om my te vermyden, gelyk hy tot hiertoe gedaan hadt.

Op een avond alleen zittende, my over 's Ridders afweezig blyven beklaagende, kwam een knegt met een Brief binnen; ik opende denzelven terstond, en las het volgende:

„ Madam!

„ De sterke zugt om eene vergiffenis te verwerven, noodig voor myne rust, bewoog my om in uwe tegenwoordigheid te verschynen; en ik zou de goedheid, welke dit toestondt, slegt beloonen, ware ik in staat om 'er misbruik van te maaken.

„ Verbeeld u niet, Madam! dat ik ten oogmerk heb u te berispen, wegens uwe toegeevenheid mywaards; naardemaal dezelve voortkwam uit eene zuiverheid, van onschuld bewust, en die in andere veronderstellende. Maar, helaas! Madam, alle zyn zo deugdzaam, alle zo schuldloos niet als gy. Madame DE LA BEAUCE is zo verre beneden u in ziel als in lichaam, en vatbaar voor eene jalousy, by u onbekend. De tegenwoordige Gravin was voorheen Mademoiselle DE LA MOTTEVILLE, en haat u van wegen uwe uitsteekenheid boven haar. De kwaadaartige oogslag, welken zy op ons beiden liet

val-

vallen, op den morgen, toen ik my in uw gezelschap bevond, verzekerde my, dat wy beiden de voorwerpen waren van haare afgunst, uit hoofde dat gy eene plaats in myn hart hebt ingenomen. Weetende dat ik u met geen onverschillig oog kan beschouwen, wil zy elken oogslag in eene meening duiden, ons beiden onwaardig. Dit bezef versterkt in my het besluit om my van uw gezelschap te verwyderen. Helaas! Madam! ik voel, dat ik u niet zien moet, — dat de afweezigheid, waartoe ik myzelven verwys, herinneringen zal kweeken, onafscheidelyk van het bestaan van

CHATEAUFORT."

Deeze Brief, zonder dag- of plaatstekening, bragt my meer onrusts dan troost aan. Ik bevatte terstond den haat van Madame DE LA BEAUCE, en dat ik alles te vreezen had van de woede haarer jalousye. Maar liefde deedt welhaast voorzigtigheid zwygen, en dreef my aan om een bezoek van CHATEAUFORT te verlangen. Ik zond onmiddelyk om den Brenger des Briefs, en maakte hem myne boode, om een spoedig antwoord over te brengen aan den Heer, die hem den Brief in een nabuurig Koffyhuis gegeeven hadt. Vreezende dat hy reeds van daar zou vertrokken weezen, nam ik een stuk papiers, waarop ik de volgende woorden schreef: „De Markgravinne DE VALMONT verzoekt de eer te mogen hebben, „ om onverwyld den Heer te zien, die den Brenger van dit „ Briefje met een Brief deezen morgen aan my zondt." — Zonder my tyd te gunnen tot het schryven van een opschrift, liet ik het geschreevene wegbrengen, en wagtte de uitkomst in angstige verlegenheid af.

—Binnen minder dan een half uur hoorde ik een zagten tred op den trap, en verwagtte den Ridder te zullen zien: ik snelde na de voorkamer, om hem te ontmoeten; dan by een onverloop kwam my de Markgraaf DE VILLEROI tegen! — Op één oogenblik lag hy op zyne kniën aan myne voeten. Uit het zelfde Koffyhuis, van waar CHATEAUFORT geschreeven hadt, hadt ook de Markgraaf een Briefje van *rendezvous* aan Madame DE LA BEAUCE gezonden. Dit, veronderstelde hy, was, by misslag, my in handen gekomen; en verneemende van den Oppasser in het Koffyhuis, dat myn Briefje gerigt was aan een Heer, door den Boodschapper, welken hy gebruikt hadt; streelde zyn hoogmoed hem met het denkbeeld, dat ik, jalours over zyne verstandhouding met myne mededingster, hem by my verzogt had, *en* om voldoening te schenken aan myne nog overgebleevene genegenheid voor zyn persoon, *en* om de Gravin te kwellen, door het ten toon spreiden myns meerderen vermogens. Gereed om haar, wier gunsten hy langen tyd

tyd genooten hadt, op te offeren aan eene drift, welke hy nog niet hadt kunnen uitdooven, gehoorzaamde hy oogenbliklyk aan eene uitnoodiging, welke hy dagt, dat van hem vorderde, zich voor my te moeten nederwerpen.

Myne verwondering en kwelling kon alleen geëvenaard worden door de zyne, toen de wederzydsche ontdekking aan beide den misslag deedt zien. Hy bedekte de woede niet, welke myne onverschilligheid deedt aangroeijen: de uitoefening van de schriklykste wraak zweerende, verliet hy my in de hoogstgaande ongerustheid over de veiligheid van den Ridder, die ik niet twyfelde of zou hem ontmoeten in het Koffyhuis, waar zy beiden kwamen.

Door de hevigste gemoedsbeweegingen geslingerd, bragt ik het overige van den dag in myne kamer door, last gegeeven hebbende, om niemand, die my kwam bezoeken, toe te laaten. Met het vallen van den avond klom myne ongerustheid. De duisternis scheen my tevens van alle hoop te berooven. Gedurende den nagt verbeeldde ik my CHATEAUFORT, vallende door den degen van VILLEROI. De morgenstond brak aan; maar de hoop daagde niet teffens op. Eindelyk ontving ik een Brief; het opschrift wees my de hand des Ridders aan. De moed herleefde, toen ik zyne letteren zag; de geopende Brief gaf my het volgende te leezen:

„ Madam!

„ Door ongelukkigen misslag is een Briefje, waarmede gy ten oogmerk hadt my te vereeren, in handen gekomen van DE VILLEROI, die, in myne tegenwoordigheid, zich verstoutte, ten nadeele van uw Character te spreeken, welks zuiverheid ik my verpligt vond met den degen te handhaaven — deeze heeft zyne onbeschoftheid gestraft.

„ VILLEROI leeft nog — maar ik moet vlugten.

„ Myn ballingschap zal verzagting vinden, en de elende van myn afweezen verminderd worden, door het denkbeeld, dat hetzelve dient om de onbevlekte agting te bewaaren van eene, wier Eer my dierbaarder is dan myn Leeven.

„ Laaten wy beiden de noodzaaklykheid van myn vertrek zegenen.

„ Ach! Madam! ik voel, dat ik het vermogen niet zou gehad hebben om vrywillig myzelven, voor een langen tyd, uit uwe tegenwoordigheid te verbannen. Zelfs nu, beevende voor de veiligheid van myn persoon, kan ik bezwaarlyk ongehoorzaam zyn aan uwe uitnoodiging. Ik ben gereed om alles te braveeren, en het laatst vaarwel aan uwe voeten uit te boezemen —— Maar van deeze onberaade daad word ik wederhouden, door de vrees, dat een heimlyke zamenkomst

twee goeden naam zou krenken, voor welks verdeediging ik myn leeven veil heb.

„ Wanneer deeze u ter hand komt, zal ik reeds verre weg zyn.

„ Indien gy, Madam! my vereert met uw aandenken, denk dan aan my, als een persoon, die overal, en in alle omstandigheden, den leevendigsten indruk omdraagt van ontzagvolle eerbied, welke steeds uw beeld drukt in het hart van

CHATEAUFORT."

Deeze weinige regels gaven my het laatste berigt van hem, die myn hart bezit.

Het denkbeeld, dat de vergramde VILLEROI, door zyn meerder vermogen en invloed, de middelen van bestaan den Ridder zou kunnen ontneemen, en dat hy waarschynlyk op nieuw na zyn leeven zou gestaan, of hem van vryheid beroofd hebben, bevredigde my eenigermaate met de vlugt van een Man, wiens verkeering ik zou gezogt hebben, met gevaar van myn goeden naam. VILLEROI durfde dien niet weder lasteren. Wy schuwden elkander; en Madame DE LA BEAUCE verloor, ingevolge hiervan, of de geneigdheid, of het vermogen om ten mynen nadeele te spreeken.

Myn kommer over het vertrek van CHATEAUFORT was hooggaande. In 't eerst vermydde ik allen gezelschap; dan eerlang voelde ik de noodzaaklykheid om myn boezemsmert door verstrooijing van gedagten en uitspanning te leenigen. —— De dood van den Markgraaf DE VALMONT, twee jaaren naa dit voorval, was de eerste stoorenis in een rondloopenden kring van vermaakneemingen, die alleen myne aandagt konden aftrekken van mynen naargeestigen toestand.

De dood myns Egtgenoots stelde my in het bezit van die schatten, waaraan ik myzelve had opgeofferd. Volkomen in vryheid gesteld om dezelve te gebruiken hoe, en te maaken aan wien ik wilde, verlangde ik in staat te zyn om ze aan CHATEAUFORT te besteeden. Maar helaas! hy was heenen gegaan, na eene plaats my onbekend.

De wensch om de plaats zyns verblyfs te ontdekken, alsmede om de lastige inachtneeming der *Parysische Etiquette* in myn Weduwestaat te ontwyken, deedt my tot eene Reis besluiten. Reeds heb ik een gedeelte van *Duitschland* doorreisd, zonder den Persoon, dien ik zoek, te ontdekken. —— Ten Hove van *Wirtemberg* genoot ik zo veele aangenaamheden, dat ik daar zou gebleeven zyn, had ik, in den loop myner naspeuringen, geene aanduidingen ontvangen, welke my hoope gaven, dat ik den Ridder in *Italie* zou ontmoeten.

ten. Op den weg derwaards noodzaakten omstandigheden van geld-overmaaking my, de verdere reis, voor een tyd, te staaken. 't Is in deeze omstandigheid, dat ik het Verhaal myner Lotgevallen dusverre opstelde, vol hoope van eenmaal het doel myner Reize te zullen bereiken, — CHATEAUFORT en myzelve gelukkig te maaken.

DE VELDSLAG VAN SEMPACH.

LEOPOLD DE III, Hertog van *Oostenryk*, in den Jaare 1386, eenen inval in *Zwitzerland* gedaan hebbende, besloot aan den uitslag van éénen Veldslag alles te waagen. Een enge en oneffene vlakte verkozen hebbende, alwaar de Ruitery van kleinen dienst kon weezen, geboodt hy alle de Edellieden en gewapenden af te stygen. Deeze uitgeleezene benden plaatsten zich in het eerste gelid, vast beraaden om in de eere van den dag te deelen. Veelen zyner vrienden raadden den Hertog, om, te paard zittende, aanschouwer van het gevegt te blyven; doch het dapper Opperhoofd weigerde zulks. „ Ik „ stryd, zeide hy, voor myne vrienden en voor myn erfdeel. „ — God verhoede, dat gy zoudet sterven en ik in voor„ spoed leeven! — Ik wil het goede en het kwaade met u „ deelen. —— Heden wil ik met myne Ridders en Onder„ daanen sterven, of de overwinning met hun genieten." — De beide Krygsbenden rukten aan. De Oostenrykers bestonden uit vierduizend man, de bloem van Duitschland; zwaar waren hunne harnassen, en hunne lange lanzen hielden den vyand op eenen afstand; in de gedaante van een langwerpig bataillon rukten zy langzaam aan, met geslotene gelederen, even als eene beweegende vesting van staal. — De Zwitzers waren ongeveer dertienhonderd man sterk, slegt gewapend, zonder harnassen, voerende slegts een korten hellebaard en zwaard, en een klein schild aan hunne armen, om de eerste slagen af te keeren. Zy rukten aan in de gedaante van een Driehoek, en met den eenen hoek voornit begonnen zy den aanval. Vrugtloos egter waren alle hunne poogingen, om in het vyandlyk bataillon door te dringen; van de lange Lanzen der Oostenrykers wierden zy doorboord, eer hunne korte Zwaarden konden treffen. Reeds hadden zy verscheiden vrugtlooze aanvallen gedaan: zestig van hun waren 'er gevallen, en van des vyands zyde geen man gesneuveld. Met de Helvetische vryheid ware het misschien gedaan geweest, hadde niet ARNOLD WINCKELRIED zulks verhoed. Zich tot zyne Landslieden wendende: „ Ik wil sterven, riep hy, voor u „ en voor myn Land — draagt zorge voor myne vrouw en

„ kin-

„ kinderen. Gedenkt aan my, en volgt my!" Straks ſtelde hy zich aan 't hoofd van zynen Driehoek — wierp zyne wapens neder — greep zoo veele Lanzen aan als hy kon vatten, en liet zich doorbooren op de plaats, alwaar hy viel, om voor zyne landgenooten den weg ter overwinninge te banen. Toen drongen de Zwitzers door het Oostenrykseh batailjon, zwaaiden met hunne hellebaarden aan alle zyden, en dreeven welhaast den vyand op de vlugt. De Oostenrykers, zwaar gewapend, van vermoeidheid en hitte overmand, en met hunne lange Lanzen verlegen, hadden het nadeel op hunne zyde; de Edellieden beklaagden, toen het te laat was, het verlies van hunne paarden; aan 's vyands genade waren zy nu overgelaaten; zy bezwoeren den Hertog, dat hy toch wilde wyken: doch de grootmoedige Prins hernam: „ God verhoede, dat ik zou vlugten! —— Hebben zoo veele dappere Mannen, Graaven, Ridders en Voetknegten, hun leeven voor my gewaagd, en zal ik hen verlaaten? — Neen, liever wil ik met eere ſterven, dan zonder eere leeven." Thans de Oostenrykſche banier in gevaar ziende om veroverd te worden, en den Standaartdraager om hulp hoorende roepen, wierp hy zich in het digtſte van 't gevegt, ſnelde na zyne banier, en ſneuvelde in haare beſcherming. —— Zodanig was het roemryk einde van dien Prins, in het dertigſte jaar zyns ouderdoms. Omtrent zevenhonderd Edelen lagen rondom hem op het Slagveld. Veele doorluchtige Huizen wierden vernietigd; en naauwlyks was 'er een Geſlagt in *Opper-Duitschland*, den *Elzas* en *Swaben*, 't welk geen rouw droeg. De Standaartdraager wierdt dood gevonden, met een gedeelte van het vaandel in den mond; het overige hadt hy doorgeſlokt, ter verhoedinge dat het in 's vyands handen viel. Des Hertogs Lyk wierdt weggedraagen in een Kist, die gevuld geweest was met Stroppen, beſtemd om 'er de Inwooners van *Sempach* aan op te hangen.

ENGELSCHE ANECDOTE.

Een Knecht van Doctor ROWLANDHILL kwam te ſterven. By gelegenheid zyner begraavenis hield zyn meester voor eene talryke vergadering eene Lykreden over hem, waarin de volgende Anecdote voorkwam:

„ Verſcheiden myner toehoorers hebben den overledenen gekend, en gelegenheid gehad om zyn character en gedrag op te merken: allen zullen toeſtemmen, dat ik ſlechts der waarheid hulde doe, wanneer ik zeg, dat hy, gedurende een lange reeks van jaaren, zich als een verſtandig, zedig en godvruch-

tig

tig man gedragen heeft, vervullende, zo veel in zyn vermogen was, de pligten van zyn beroep, en dienende God met yver en standvastigheid; en ondertusschen, deze achtingwaardige, deze eerlyke en vroome man was eertyds een Rover der gemeene wegen. Het is dertig jaaren geleden dat hy my op den grooten weg aanrandde, en om myne beurs vroeg; zonder ontsteld te wezen, liet ik my met hem in een gesprek in: ik vroeg, wat hem had kunnen nopen om zich aan zulk eene gevaarlyke en misdadige levenswyze over te geven. „ Mynheer!" zeide hy, „ ik was Koetsier; ik bevind my „ buiten dienst, en geen getuigschrift hebbende, kan ik 'er „ geen weder krygen, en ben genoodzaakt om te stelen." Ik nodigde hem om by my te komen; hy beloofde het my, en hield zyn woord; wy spraken breedvoeriger, en ik eindigde met hem voor te slaan om hem in myn' dienst te nemen; hy nam dit aan. Sedert dien tyd heeft hy niet opgehouden, God met yver en met getrouwheid te dienen; eindelyk, in plaats van zyn leven schandelyk op een schavot te verliezen, met een bedorven en verstokt hart, gelyk waarschynlyk zyn lot zou geweest zyn, is hy in vrede gestorven, vervuld met eene vertroostende hoop, en bereid, wy moeten het geloven, om de zaligheid in gemeenschap der rechtvaardigen te genieten. Deze byzonderheid is tot dezen dag in zyn en myn hart begraven gebleven; myne beste vrienden hebben 'er niets van geweten."

TREFFEND ZEGGEN VAN DEN CHINEESCHEN KEIZER CHUN, OVER DE WETTEN EN STRAFFEN.

Keizer CHUN, wegens zyne Regtvaardigheid beroemd, en niet min uit hoofde van zyne Menschlievenheid bemind, niemand dan met den hoogsten tegenzin straffende, verklaarde omtrent de Wetten en Straffen: „ De Wetten bewyzen „ genade aan hun, die meer ongelukkig dan strafschuldig „ zyn. Alleen betoonen zy alle haare gestrengheid omtrent „ euveldaaden, met opzet gedaan, of by herhaaling gepleegd. „ Daarenboven, welke oplettenheid, welke eerbied moeten „ de Regters niet voor de Menschheid hebben! Men moet „ niet straffen, dan wanneer de Goedertierenheid zelve geene „ vergiffenis verleenen kan!"

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

Aan de Heeren Schryveren der *Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Myne Heeren!

Om de *verkeerde en schadelyke gevolgen* aan te toonen, welke uit eenen kwalyk begrepenen, of uit *eenen kwalyk voorgedragenen en kwalyk toegepasten,* Godsdienst dikwyls, onvermydelyk, plagten voort te komen; en die zo veel te nadeeliger, zo veel te gevaarlyker, mogten genoemd worden, daar zy niet alleen de *tydelyke* — maar ook wel grootelyks de *eeuwige* belangen der Menschen betroffen; brengt het, myns inziens, zyne nuttigheid mede, dat men zulk eenen kwalyk begrepenen Godsdienst, of wel de *verkeerde praktikale behandeling van dien,* met deszelfs *hoogstnadeelige gevolgen,* nog, by tyd en wyle, nu onder deze, dan onder die gedaante, in *Periodieke* Werken van goeden naam en achting, met nadruk aan den dag legge: mits dat men verre af zy van de liefdelooze en slegte bedoeling, om daardoor eenen eerbiedwaardigen Godsdienst, partydiglyk, in een verachtlyk licht te stellen; maar dat het alleenlyk geschiede uit eene opregte, welgezinde zugt, om regtmaatiger en Godewaardiger gevoelens van Godsdienst en Godsdienstige praktyk de plaats van eenen kwalyk begrepenen Godsdienst, of *van deszelfs verkeerde behandeling in den Leerstelligen voordragt,* van tyd tot tyd, meer en meer, te doen inneemen, ten einde de *zeer schadelyke gevolgen* des laatsten voor de zielen der Menschen daardoor ook, meer en meer, uit den weg te ruimen.

Zo ik my hierin niet bedriege, en Gyl. kunt goedvinden, van het navolgend Stukje, benevens dit, in uw geächt *Maandwerk* gebruik te maaken, zy het Ul.

daartoe aangeboden van hem, die zich met hoogachting tekent

Myne Heeren!

UL. D. V. Dienaar

1803. J. D.

De opregte Belyders en Beleevers van de Leere der Waarheid, die naar de Godzaligheid is; de getrouwe Aankleevers van het waare zaligmaakende Geloof, 't welk vrugtbaar is in de hoogste liefde tot God, en in ons alle onze Natuurgenooten zo hartlyk als ons zelven te doen beminnen, — verheugen zich, dat de Godsdienstige Verlichting, en eene algemeene *Euangelische* Menschenliefde, na de tyden van verblindheid, bygeloof, vooroordeelen, dweep- en geestdryvery en zedelyke verbastering onder het Christendom, reeds wederom zo veel velds gewonnen hebben, dat het verre de meeste welopgevoedde en verstandiglyk onderwezene Christenen zeer ontstichten, en aan de ziele smarten, zoude, wanneer een hunner Leeraaren het woord voerde *uit zulk eenen geest*, en *in zodanige uitdrukkingen*, als hetzelve voorkomt in de navolgende

GELYKENIS

naar die van den *Farizeeuw* en *Tollenaar*.

Een Stukje van de XVIIde Eeuw.

Een *dweepziek* en *laatdunkend Yveraar*, onder de Predikers des *Euangeliums*, ging met eene groote schaare op tot JEZUS KERK. Aldaar zyne handen ten Hemel heffende, sprak hy met eene luide, zielroerende stemme: „ ô Eeuwige, heilige GOD! geloofd en gedankt „ zyt Gy, dat *ik* en een *klein kuddeken* in *deeze Ge-* „ *meente*, uwe *Uitverkorenen* van vóór de grondlegging„ ge der Waereld, *eeniglyk* door ons leevendig gemaakt „ en *bevindelyk* geloof in de bloedige zoenofferande en „ genoegdoening van CHRISTUS, zyn afgewasschen en „ gereinigd van alle onze zonden! dat wy een gruwel „ hebben van alle werken van *eigen geregtigheid*, van „ alle poogingen ter deugd, die de menschen *uit zich* „ *zelven* aanwenden, en die *niets* zyn, dan *blinkende*

„ god-

„ *godloosheden!* dat wy in geen ding onze waarde stel-
„ len, dan in onze eigen nietigheid en doemwaardig-
„ heid! dat wy, door uwe vrye ontferming, uit de
„ magt van Duivel, Hel en Verdoemenisse getrokken,
„ en in den staat der Genade overgebragt (gelyk uw
„ Geest met onzen geest getuigt), wel is waar, *naar*
„ *den ouden Adam*, en *naar onze gantsch verdorvene*
„ *vleeschelyke lusten en zinlykheden*, op ieder oogen-
„ blik, kunnen *uitspatten* en *vallen*, wat zeg ik? met
„ de daad, *naar den uitwendigen mensch*, nog geduu-
„ riglyk de strafbaarste zonden pleegen; maar nimmer-
„ meer, by ons onwrikbaar geloof, uit dien Genade-
„ staat kunnen *vervallen!* Gy hebt ons duur gekogt;
„ en de verheerlykte Heiland is ons Randsoen, onze
„ Borg, tot in eeuwigheid! —— Ja, ik dank U, dat
„ wy niet zyn gelyk zo veele Gedoopten in het mid-
„ den der Christenheid, die zich niet alleen *naar den*
„ *vleesche*, maar ook *naar den geest*, nog in den staat
„ der *Verdoemenisse* bevinden, aan de ketens van den
„ *Satan* geklonken, en in eene *volslagene onmagt*, om
„ tot het regtvaardigmaakend Geloof, en onder uwe
„ *Uitverkorenen*, te geraaken; niettegenstaande 'er van
„ de zodanigen zeer veelen mede, in deezen heiligen
„ Tempel mogten zyn opgekomen, in de verblindheid
„ hunner harten nog waanende, dat zy, *uit zich zel-*
„ *ven*, *iets* kunnen doen, om zich uwer Genade, en der
„ aanneeminge tot Kinderen van uw Ryk, waardig te
„ maaken; doch waardoor zy, des te meer, een gru-
„ wel in *uwe* en in *onze* oogen zyn, en zich toorn ver-
„ gaderen als een schat, tegen den dag des toorns en
„ der verbolgenheid, welke zich aan alle uwe *Verdoe-*
„ *melingen* openbaaren zal! — Beeft ter deezer plaatse,
„ gy *gantschlyk Verdorvenen in Adam*, gy *geestelyk on-*
„ *herborenen*, gy *onbegenadigden;* want deeze plaats
„ is *heilig*, — is voor *u* eene plaats van *verschrik-*
„ *kinge!*"

Veelen, onder de vergaderde menigte, die, of zich durfden achten onder het *kuddeken* der zo even genoemde *Uitverkorenen* begrepen te zyn, of niet dwaas genoeg waren, om aan zulke woorden van dien Kerkleeraar hunne toestemming te geeven, of ook niet vermetel genoeg, om zich onder dat *klein getal* van *Uitverkorenen* te tellen, geraakten, op 't aanhooren dee-

zer dankreden des Predikers, en op het klinken zyner *Vleek-bazuin*, in onderscheidene gemoeds-beweegingen (*).

Eenigen staken hunne hoofden byéén, en zeiden met eene ernstige opgetogenheid: „ Dat was een „ dierbaar woord! ô hoe worden wy, op deeze „ wyze, gesticht, en in ons geloof bevestigd, onder „ de middelen! ô hoe gerustelyk kunnen wy ons daar- „ by nederleggen! och! is ons hart niet als bran- „ dende in ons?" —— Doch hierop eene trotse en verachtelyke blik in het rond werpende, vervolgden zy: —— „ Wat schriklyke ergernis voor vroome zie- „ len, als men, intusschen, let op de ligtzinnige on- „ achtzaamheid van de meesten, die alhier tegenwoor- „ dig zyn! Zeker, door den mond van deezen zynen „ getrouwen Wagter op de muuren van *Sion*, heeft de „ Heere wel naar waarheid getuigd, dat *schier alle* „ *menschen* onder de *Verdoemenis* liggen opgesloten. „ Zy, *natuurlyke* schepsels, *onherborenen*, hoe zouden „ zy ook de dingen, die des *Geestes* zyn, begrypen „ kunnen? Kinderen deezer waereld is hun naam; ver- „ duisterden in het verstand, en vervreemden van het „ leven Gods; de welken de hooggeduchte JEHOVA zel- „ ve, reeds vóór zy bestonden, ter betooninge van zyn „ wreekend Gerichte, van zyn regtvaardig Oordeel, „ aan den *Satan*, en de eeuwige Helsche straffe, „ schynt te hebben overgegeven. —— Ach! dat *wy*, „ dat *wy* maar blyven de schaapen van des Heeren „ stal, en gedrenkt worden, ten eeuwigen leven, met „ het zoenbloed van het geslagte Lam!"

Zommigen verlieten, met verontwaardiging, JEZUS KERK, en spraken onder elkanderen: „ Is dat *Chris-* „ *tentaal* van dien Prediker? Het schynt, veeleer, het „ *raaskallen* eens *Onzinnigen* te weezen. *Liever*, dan „ naar zulk eenen *Euangely*-Verkondiger te luisteren, „ *liever*, dan zulke Gode- en mensch-onwaardige Leer- „ stellingen op te volgen, verkiezen wy *dan On-Chris-* „ *tenen*, in *naame*, te zyn; verkiezen wy *dan* naar „ het *licht der Reden*, dat in ons is, en naar de hier- „ mede overeenstemmende *geöpenbaarde Zedewetten*, „ buiten Kerkgemeenschap, den algemeenen Vader te „ vereeren, Hem te gehoorzaamen, en op zyne liefde,

„ zy-

(*) Men lette nu op de *gevolgen*.

„ zyne barmhartigheid, omtrent alle zyne schepselen
„ te hoopen."

Anderen sloegen op hunne borsten, en riepen, al kermende: „ ô God der gramschap en der wraake, de
„ donder uwer Mogendheid is, door het woord van
„ uwen Knegt, op ons gevallen! Wy, uitgesloten van
„ de *bevinding* der Genade, *onmagtig* ter bekeeringe,
„ zyn in de uiterste wanhoop gedompeld! — Voor eeu-
„ wig, eeuwig gaan wy verloren!"

Nog anderen zeiden, in stille bede, by zich zelven:
„ *Heer, wees ons, arme zondaars, genadig!* GY *wilt het*
„ *gekreukte riet toch niet verbreeken;* GY *wilt het roo-*
„ *kend vlaschwiekje niet uitblusschen.* 't Is waar, *hier*
„ hoorden wy het *onveranderlyk noodlot* onzer *Vervloe-*
„ *kinge*, naar de taal van onzen Leeraar, uitspreeken;
„ doch *gy* zyt het niet, die *partydiglyk* verdoemt:
„ neen, *zo waarachtig als gy leeft*, GY *hebt geen lust*
„ *in den dood des stervenden zondaars; maar daarin*
„ *hebt* GY *lust, dat alle menschen zich bekeeren, hun*
„ *leven verbeteren, en behouden worden.* Ja, *alzo lief*
„ *hebt* GY *de waereld gehad, dat gy uwen* EENGEBORE-
„ NEN *gegeven hebt, opdat een iegelyk, die in hem ge-*
„ *looft, niet verderve, maar het eeuwig leven hebbe.*
„ Ook van uwent wege worden wy, waarlyk, verze-
„ kerd, *dat* GY *geen* AANNEEMER *des* PERSOONS *zyt;*
„ *maar dat in* ALLEN VOLKE *zy, die u vreezen en ge-*
„ *regtigheid werken, u behaagen.* Wederom gedenken
„ wy, hoe ernstig, hoe minzaam, *gy* de geheele Na-
„ komelingschap van *Adam* doet uitnoodigen: *ô* ALLE
„ *gy dorstigen, komt tot de wateren, en gy, die geen*
„ *geld hebt, komt, koopt en eet, ja komt, koopt, zon-*
„ *der geld en zonder prys, wyn en melk.* Dus noodigt
„ *gy allen*, dus ook *ons*, tot de fontein des Levens in
„ uw Hemelsch Koningryk. En gewislyk ware het
„ *uw* welgevallen, *dat de* VOLHEID DER HEIDENEN
„ *inginge, dat* GANTSCH ISRAËL *zalig wierde!*

„ Zou het dan ook CHRISTUS zyn, die *partydiglyk*
„ veroordeelt? Wel verre; HY *is gekomen, om te zoe-*
„ *ken en te zaligen, dat verloren was;* en *deezen zynen*
„ *Oogst* noemde hy een' *grooten Oogst.* *Hy* zegt, by
„ gelykenis: *gaat uit op de wegen, op de markten, en*
„ *op de hoeken der straaten, en verzoekt dringende* AL-
„ LEN, *die gy vindt, om tot myn gastmaal binnen te*
„ *komen, opdat myn huis* VOL *warde.* *Hy zelf* roept,

„ op

„ op het liefderykst: *komt herwaard tot my*, GY AL-
„ LEN, *die vermoeid, belast en beladen zyt, en* IK *zal*
„ *u ruste geeven!* Dus roept *hy*, van harte gezind,
„ om ALLE MENSCHEN *byeên te vergaderen, gelyk een*
„ *klokhen haare kiekens byeên vergadert onder de vleu-*
„ *gelen.* Ja zelfs, CHRISTUS *is* GESTORVEN *voor de*
„ *zonden der* GEHEELE WAERELD; en *God was in*
„ *Christus, de* WAERELD *met zich zelven verzoenende,*
„ *haare zonden haar niet toerekenende.* —— ô Geluk
„ en troost voor het Menschdom! deeze is de CHRIS-
„ TUS, *die ook is* OPGEWEKT, *die ook ter* REGTER-
„ HAND GODS *is, en die ook voor ons* BIDT!

„ In dit ons geloof dan, ô God! kloppen wy aan
„ uwe deure, u nederig biddende ons in genade aan
„ te neemen, ons te verlossen van alle ongeregtigheid,
„ en *ons mede te reinigen tot uw eigen Volk, 't welk gy*
„ *wilt, dat altoos yverig zal zyn in de liefde en in goe-*
„ *de werken.*"

Dus waren hunne verzugtingen; en, in de daad, deeze *laatstgemelden* gingen *meer gëregtvaardigd* uit JEZUS KERK, dan de *dweepzieke* en *laatdunkende Prediker* des *Euangeliums.*

BYDRAGE TOT DE HISTORIE DER KOEPOKKEN.

Door J. D. M. CLEVE, *Med. Dr.*
te *Dordrecht.*

Hoewel het Geneeskundig Committé, te Parys, tot onderzoek der *Vaccine*, benoemd, uit deszelfs gedaane Waarneemingen besluit: *dat de Vaccine eene eigenaartige Ziekte is, van alle uitbottingen onderscheiden, die ook wel met geene uitbotting vergezeld gaat*; en de Proeven, hier en elders genomen, dit ook schynen te bevestigen; heeft echter ook hierin wel eens eene afwyking plaats. Daar ik my echter in geene verhevene Bespiegelingen wil inlaaten, om de wyze, *hoe* zulks geschiedt, te verklaaren, maar, opdat ik het gezegde van den grooten VAN DER HAAR bezige, dit *voor de van alles reden geevende Theoretici* overlaate; zo wil ik hieromtrent geen beslissend oordeel vellen. Dan hoe dikwerf zoeken wy, kortziende Stervelingen, na de Reden, om het verband tusschen Oorzaak en Uitwerking te verklaa-

klaaren! En hoe gepast haalt niet de schrandere en zeer geleerde DAVIDS, in zyn *Byvoegsel voor* JENNER's *Onderzoek omtrent de Oorzaaken en Uitwerking der Koepokken*, het schoone gezegde van den wysgeerigen, nu onlangs overleedenen, HERTZ aan: *De noodzaakelykheid van behoorlyk doorzigt des verstands in onze daaden heeft altyd meer betrekking op de intensive verbetering van onzen beoordeelingsgeest, meer op de beschaaving van onszelven, dan op de volmaaking van het voorwerp onzer handelingen, wanneer dit geheel tot het Ryk der Ondervinding behoort.* —— Ik bepaal my dus ook hier maar alleen tot het volgend, op ondervinding steunend Geval:

Op den 25 December 1802 vaccineerde ik, onder anderen, ook een subject der Stads Diaconie Armen, welker helft aan myne geneeskundige verzorging is aanbevolen, en wel een Meisje van een scrophuleus gestel, 6 jaaren oud, met naame MARIA LAARMAN, door haar op ieder opperarm een steekje toe te brengen. De gang deezer wondjes was langzaam. *Op den 4den dag* tekende de regter arm *eenigzins* gevat te hebben, vertoonende een *klein bleek* knopje, terwyl de linker nog twyffelagtig scheen. Toen ik dezelve *op den 6den dag* bezigtigde, ontdekte ik met spyt, dat de opkomende pok, op den regter arm, door de schuuring der kleederen, was opengekrabd, waaruit zig veel vocht ontlast had, zynde derzelver omtrek aanmerklyk ontstooken, verbeeldende daardoor een grooten straalkrans (*Areola*), terwyl ik te gelyk op eenen afstand van nagenoeg 2 vingeren breedte een puistje bemerkte, zo als wy wel meer by kinderen, onder den naam van vuurigheid, zien verschynen, zynde voor my, zo als het my toen voorkwam, van weinig belang; echter ondervond ik weldra het tegendeel, zo als hierna zal blyken.

Daar ik nu, door het openkrabben, de pok niet in haare natuurlyke gedaante zag, en dus ook niet in haaren regelmaatigen loop konde volgen, nog minder het haar eigenaartig *signum characteristicum* waarneemen; besloot ik reeds by my zelven, indien de linker arm, na een genoegzaam tydsverloop, niet tekende, tot eene tweede inenting over te gaan. Den linker arm beziende, begon het inentings-wondje op te komen, terwyl ik aan de binnenzyde van den arm, in de nabyheid van 2 vingeren breedte afstands van hetzelve, nagenoeg

 in

in eene lyn, ook een puistje, eenigzins aan het bovengenoemde gelyk in gedaante, ontwaarde. Hoe zeer my dit vreemd verſchynſel had moeten verbaazen, als ik deszelfs gevolg *a priori* had kunnen inzien, beſchouwde ik dit als eene nietsbeduidende omſtandigheid, my alleen vergenoegende, dat ik ten minſten nu, aan *deezen* arm, op het vatten en de waarſchynlyke echtheid der pok zou kunnen rekenen.

Den 7den dag ontlastte de opengekrabde pok, op den regter arm, hoezeer met eene roof bedekt, nog veel vocht, en bleef pynlyk; ook was het bygekomen puistje in grootte toegenomen. Het inentings-wondje, op den linker arm, bleek eene regelmaatig toeneemende pok te zullen worden, vertoonende nu een knopje, aan deszelfs punt iets ingedrukt, met een verheeven randje, terwyl het bygekomene puistje eenigzins grooter was geworden.

Door den langzaamen gang deezer Pokken, het Kind, dat by tyden ook wel eens van huis was, *den* 8, 9 *en* 10*den dag* niet gezien hebbende, ontdekte ik, tot myne verwondering, *op den* 11*den dag*, dat het naast bygekomen zweertje, op den regter arm, in eene volmaakt ſchoone *Vaccine*, met alle haare eigenaartige tekenen, veranderd was, terwyl de opengekrabde pok met eene roof bedekt bleef, nog vocht ontlastende.

Maar hoe veel grooter was myne verwondering, toen ik den linker arm ontblootte! My byna zelve niet geloovende, zag ik echter twee ſchoone *Vaccinae*, die al het kenmerk van echtheid droegen. De naastſtaande *Vaccine* was volmaakt aan de inentings-pok gelyk, en het ſcherpziend oog van den geoeffendſten kenner kon hier geen onderſcheid in de naauwkeurige gelykheid vinden. . . .

Niet te vreden met deeze zeldzaamheid voor my alleen te houden, vertoonde ik dezelve aan myne Collegae, de Doctoren VERHOEVEN, BODEL, PENN, CROL en DINGEMANS, als ook aan onzen kundigen Lector HAVER DROEZE, allen kenners, en meestal voortplanters, deezer op de ondervinding ſteunende, en zo heilzaame als weldaadige Uitvinding. De drie eerſten, als ook de laatstgenoemde, hebben uit deeze Bypokken, die zy allen met my voor waare *Vaccinae* groetten, ſtoffe genomen, die ook wederom, *by herhaalde inentingen*, echte Koepokken heeft voortgebragt.

Hoe

Hoe zeer nu ook de Plaaten van Dr. JENNER in ſtaat zyn, ons hiervan een duidelyk denkbeeld te doen vormen, ſcheen het my echter toe, het bericht van dit, zo ver ik weet, vreemd verſchynſel meer gewigt te kunnen byzetten, byaldien ik hetzelve ook aan myne elders woonende Kunstgenooten in Plaat kon laaten zien. Ten dien einde had zig onze zo kundige Schilder, als Beminnaar der ſchoone Wetenſchappen, A. VAN STRY, reeds belangeloos verledigd, daarvan, op den 13den dag na de *Vaccinatie*, eene fraaije Tekening te maken, die onder my berust, doch van welker gravure en verdere uitvoering ik door de groote kosten, daaraan verknogt, wederhouden ben; te meer, om dat ik 'er geen voordeel mede beöoge.

Nu zy het my vergund, eenige gisſingen, welke dit Geval aan de hand geeft, aan te roeren; derzelver uitlegging aan anderen overlaatende. —— Voor het verſchynſel op den regter arm zou men als een argument kunnen bybrengen, dat de huid door de wryving daarnaast gekwetst, en hierdoor, als 't ware, eene tweede inenting gemaakt was; doch men vergeete niet, dat deeze ſchuuring niet is veroorzaakt, door de ontbloote huid met de vingeren of nagelen open te krabben (want daartoe was de inenting te hoog geplaatst, en dus buiten derzelver bereik), maar door de kleederen. En dit al eens toegeſtaan zynde, waar is dan de reden voor de pok op den linker arm? Hier immers had geene ſchuuring of open krabben plaats gehad; de huid was in haar geheel; en niettemin komen 'er *twee* ſchoone, volmaakt aan elkander gelykende Pokken, de duidelykſte kenmerken draagende, van door de eigen werking der *Natuur* te zyn voortgebragt, alzo zy volſtrekt geene wanvormige gedaante hadden, en nagenoeg in eene regte lyn met de ingeënte Pokken geplaatst waren.

Voor den langzaamen gang deezer Pokken heb ik geene reden noodig by te brengen; immers ligt dit zomtyds aan het *virus*, doch meestal, volgens de beste Waarneemingen, aan de conſtitutie der Lyderen, en wordt zelfs als het zekerſte teken van het wel vatten aangenomen.

Hieruit nu ſchynt het my toe te mogen beſluiten, dat het gezegde van den geleerden DAVIDS op pag. 24 van zyn reeds aangehaalde *Byvoegſel voor* JENNER's *Onderzoek* enz. *Hieruit nu dunkt het my waarſchynlyk, dat de Eruptie, die men ſomtyds by de Vaccine waar-*

neemt, in de meeste gevallen, een dusdanig zacht en onbesmettend vocht bevat, waardoor men zelfs geen goedaartig zweertjen kan voortbrengen, — op dit myn Geval niet toepasfelyk kan gemaakt worden, alzo (gelyk ik boven zeide) de ondervinding geleerd heeft, dat de ftoffe, in de Bypokken bevat, andere echte Koepokken heeft voortgebragt.

Alhoewel nu dit verfchynfel, in dit myn Geval, als vreemd, en niet noodzaakelyk met de Koepokken verbonden, kan befchouwd worden; verzoek ik echter, dat men my niet befchouwe, als of ik, door de opgave deezer Waarneeming, een argument tegen deeze heilzaame Uitvinding zou trachten te maken, en haar den bodem in te willen flaan. Neen, daartoe verklaar ik my een te groot Voorftander deezer weldaadige Ontdekking, en ben verplicht zulks te blyven, tot dat men my van het fchadelyke tegendeel overtuige. Ook vertrouw ik, dat de volgende flotrede my voor deeze verdenking zal beveiligen. Ik geef het Geval flechts als eene zeldzaamheid op, beöog 'er niets mede, en weet 'er geene reden van te geeven; ik heb 'er zelfs niets tegen, dat men het een *Lufus Naturae* noeme.

Ten flotte van dit Verhaal kan ik niet voorby, zo wel aan myne Kunstbroederen als aan recht geäarte Ouderen, bekend te maken, dat de ondervinding my, even als Dr. DAVIDS, geleerd heeft, dat de Koepokken niet alleen het vermogen hebben om den Mensch voor de Befmetting der verderflyke Kinderziekte te beveiligen, maar zelfs van andere ziekten te geneezen. In het voorleeden jaar, naamlyk, behandelde ik eenen jongen Lyder, die zints lang aan eene kwaadaartige Kinkhoest laboreerde, tegen welke ik de meest beproefde geneesmiddelen vruchtloos had aangewend; tot dat ik eindelyk befloot, aan dit Kind de Inenting der Koepokken, als een afleider van de Kinkhoest, te beproeven, met dat gelukkig en voor my zo genoeglyk gevolg, dat alle toevallen der bovengen. ziekte met de verfchyning der Pokken verdweenen, en het Kind door dit onwaardeerbaar middel geheel en al herfteld werd. — Dit nu behoort voorzeker niet anders dan tot eene volkomene overreeding te verftrekken voor hun, die, als Beoeffenaaren der Geneeskunde, zig voor als nog niet aan de voortplanting deezer heilryke Uitvinding hebben willen toewyden; alsmede voor zodanige Ouderen,

ten, die hunne Kinderen, door een ongelukkig vooroordeel, liever aan de yzelyke verwoestingen der natuurlyke Kinderziekte zien blootgesteld, dan hun, door deeze onwaardeerbaare Uitvinding, het aangenaame des Leevens en het voortreffelyk geluk eener volmaakte Gezondheid te doen smaaken.

BESCHRYVING VAN DEN PLATYPUS.

(Uit SHAW's *General Zoology.*)

De eerste beschryving van dit hoogst zonderling Viervoetig Dier, met een Bek in gedaante gelyk aan den snavel eens Eendvogels, en met gevliesde Pooten, kwam ons te vooren in *the Naturalists Miscellany*: maar, dewyl het Dier, daar vermeld, het eenige was, 't geen men 'er ooit hier te lande van gezien hadt, was het onmogelyk, geene twyfelingen op te vatten, wegens de waare natuur deezes Schepzels, en niet te vermoeden, dat, schoon het voorkomen geheel natuurlyk ware, men eenige kunstenaaryen ter bedriegerye in het maakzel hadt te werk gesteld. Ik twyfelde, derhalven, om 'er eene plaats aan in te ruimen, in myne Historie der Viervoetige Dieren. Doch, dewyl de Gouverneur HUNTER, zeer onlangs, twee van deeze Dieren uit *Nieuw Holland* aan Sir JOSEPH BANKS heeft toegezonden, zyn myne deswegen voorheen opgevatte vermoedens en twyfelingen te eenemaale verbannen.

Dit Dier maakt een nieuw en zonderling Geslacht uit, 't welk, in de *Linnæaansche* Rangschikking der Viervoetige Dieren, onder de *Bruta* moet geplaatst, en naast het Geslacht der *Myrmecophaga* gezet worden.

Van alle Zoogende Dieren, tot nog bekend, schynt de *Platypus* de zeldzaamste in zyne vorming. Het Dier levert de volkomenste gelykvormigheid op van den Bek eens Eendvogels aan den Kop eens Viervoetigen Diers. Zo volkomen is die gelykvormigheid, dat, op het eerste gezigt, het denkbeeld moet opryzen van een tot bedrog ingerigte zamenvoeging. De opperhuid, de evenredigheid, de inkeepingen, de wyze van opening, en alle de andere byzonderheden van den Bek eens Vogels van het Eenden-geslacht, doen zich op aan het ooge;

en

en het is niet zonder de naauwkeurigste en sterkste nasspeuring, dat wy onszelven overreeden kunnen, den Bek of Snoet eens Viervoetigen Diers voor oogen te hebben.

Het Lichaam is plat, en heeft eenige gelykheid met dat eens kleinen Otters; het is bedekt met een zeer dik, zagt en bever-gelykend bont, boven op vry donker bruin van kleur, en vuil wit beneden. De Kop is platagtig, en eer smal dan breed: de Mond of Snoet gelykt, zo als wy reeds hebben opgemerkt, zo volkomen naar den Bek eens Eendvogels, dat men denzelven daarvoor zou neemen: rondsom het grondstuk is een plat rond vlies, beneden iets breeder dan boven; het haalt beneden byna een vyfde van een duim, en boven omtrent een agtste. De Staart is plat, hairig, gelyk het lichaam, kort en stompagtig, bykans in tweeën gespleeten uitloopende; dezelve is breedst aan het grondstuk, en neemt af na het einde, omtrent drie duimen lang, in kleur gelyk aan het lyf. De lengte van het geheele Dier, van de punt des beks tot het einde des staarts, is dertien duimen; de Bek zelve een en een half duim. De Pooten zyn zeer kort, en loopen uit in een breed vlies, 't welk aan de voorpooten zich verre over de klaauwen uitstrekt; doch aan de agterpooten komt dit vlies niet verder dan tot den wortel der klaauwen. Aan den voorpoot zyn vyf klaauwen, recht, sterk en scherp gepunt; de twee buitenste zyn iets korter dan de drie middenste. Aan den agterpoot telt men zes klaauwen, langer en meer gekromd dan die aan den voorpoot; de buitenste teen en klaauw zyn veel korter dan de vier middenste; de binnenste van de zes zit veel hooger dan de overige, en gelykt na een sterke scherpe spoor. Alle de pooten zyn van boven hairig; de voorvoeten zyn boven en beneden zonder hair, doch de agtervoeten hairig van boven en kaal beneden. —— De binnenkanten van het onderkaakebeen ('t welk smaller is dan het bovenkaakebeen) zyn getand, of met veelvuldige uithoolingen, even als de bek der Eendvogelen. De neusgaten zyn klein en rond, en hebben omtrent een vierde duim afstand van de punt des beks; zy staan een agtste van een duim van elkander. —— 'Er is niets in den bek, 't welk na tanden gelykt. Het verhemelzel was niet te zien in de medegebragte voorwerpen; maar het schynt overeenkomstig geweest te zyn met dat eens Eendvogels;

gels: de tong ontbrak ook in de gezondene *Platypus-sen.* De ooren of gehoorgaten staan omtrent een duim agter de oogen: het zyn twee langwerpig ronde holen, niet meer dan een agtste van een duim over dwars haalende: geen uitwendig oor is 'er te ontdekken. Aan den bovenkant van den kop, aan wederzyden, een weinig van den bek af, zyn twee ovaale kleine witte vlekken: in het laagste gedeelte van deeze vinden de oogen plaats, of ten minsten de deelen, dit Dier verleend om iets te zien: want, van wegen de digtheid van het hair, en de kleinheid van de werktuigen des gezigts, schynt dit Dier slegts duisterlyk te kunnen zien, hierin gelyk staande met de Mollen en eenige van dit Dierengeslacht; misschien schuilt het gezigt meest onder de huid: de geheele diameter van de oogholte haalde naauwlyks een tiende gedeelte van een duim.

Wanneer wy de gedaante van dit Dier in 't algemeen in aanmerking neemen, en byzonder op den Bek en de gevliesde Pooten letten, begrypen wy terstond, dat het zich in wateragtige streeken moet onthouden; dat het de gewoonte hebbe, aan de kanten der rivieren, of onder den grond, te wroeten; dat zyn voedzel bestaat in waterplanten en dieren. Dit is alles, wat wy tegenwoordig daaromtrent met grond mogen gissen. Volgende waarneemingen, gedaan in het geboorteland deezer Dieren, zullen, is te hoopen, ons uitvoeriger berigten verschaffen, en geheel bekend maaken met de Natuurlyke Historie van een Dier, zo wyd verschillende van alle andere Viervoetige Dieren, en 't geen op het kragtigst bewyst de waarneeming van BUFFON, „ dat, wat voor de Natuur mogelyk was voort te „ brengen, met de daad door de Natuur voortge- „ bragt is."

Ten aanziene van een Voorwerp, zo zeldzaam als het tegenwoordige, is eene maate van twyfelaary niet alleen verschoonbaar, maar zelfs loflyk: en ik moet bekennen, dat ik bykans het getuigenis van myne eigen oogen wantrouwde, ten opzigte van het maakzel van den Bek deezes Diers: nogthans moet ik erkennen, dat ik geen blyk altoos van bedrieglyke toebereiding heb kunnen ontdekken; alles heeft een geheel natuurlyk voorkomen, en de naauwkeurigste beproeving eens ontleedkundigen kan 'er geen zweem van bedrog in ontwaaren.

LEE-

LEEVENSBERIGT VAN MICHAËL DE MONTAGNE.

(Naar het *Engelsch*.)

Wegens MICHAËL DE MONTAGNE, of MONTAIGNE, zyn de overgebleevene Leevensberigten schaars. Zyne *Proeven*, die 's Mans voornaamste Werk uitmaaken, hebben zints lange voor 't oog van allen opengelegen; maar van zyn Leevensbedryf zyn wy van minder toelichtings voorzien, dan wy wegens zodanig eenen Man, met reden, zouden wenschen.

Ten aanziene van deeze zwaarigheid zal men mogelyk, met eenigen schyn van waarheid, aanvoeren, dat MONTAGNE, in alle zyne Schriften, zo veel van *zichzelven* spreekt, dat zulks ten vollen genoegdoening kan verschaffen aan den opzamelenden Leevensbeschryver; nogthans zou het niet weinig moeite in hebben, daaruit eene Leevensbeschryving te vervaardigen; en dat Leevensberigt, schoon opgemaakt met de uiterste oplettenheid en naauwkeurigheid, zou dan nog veeleer op een vermelden van gevoelens, dan het opgeeven van gebeurtenisſen, nederkomen. Wy hebben het, met dit alles, der moeite waardig geoordeeld, eenige byzonderheden, deezen zeldzaamen Man betreffende, op te zamelen, welke wy vermeenen niet algemeen bekend; of althans in zulk een daglicht nimmer gesteld te zyn.

't Geen meest algemeen erkend is van MONTAGNE's Geboorte en Opvoeding, verdient eerst geplaatst. Hy werd in den Jaare 1533, te *Perigord*, in *Frankryk*, gebooren, en stamde af van eene oude en adelyke Familie. Zyn Vader bragt hem met groote zorgvuldigheid op, en deedt hem het *Latyn* leeren, even als andere Kinderen hunne Moedertaal. Het middel, 't geen hy, ten dien einde, bedagt, was, dat hy zyn Zoon, toen deeze nog by de Minne was, en eer hy begon te spreeken, der zorge van een *Duitscher* aanbeval, die geheel geen *Fransch* verstondt, doch vry goed in de *Latynsche* taal bedreeven was. Aan deezen *Duitscher* werden vervolgens nog twee Persoonen toegevoegd, die met hem nimmer in eenige andere, dan de *Latynsche* taal, spraken; en het was een steeds standhoudende regel in het Huis-

gezin, dat, ten zynen aanhoore, geene andere taal gesproken wierd. Meer dan zes jaaren hadt hy bereikt, toen hy even zo veel van het *Fransch* als van het *Arabisch* verstondt; doch hy hadt geleerd zo zuiver *Latyn* te spreeken als zyne Leermeesters. Zyne Huisonderwyzers waren Mannen van uitsteekende bekwaamheid; NICHOLAS GRONCHI, die een Werk schreef: *De Comitiis Romanorum*; WILLIAM GUERENTE, die *Aantekeningen* op ARISTOTELES vervaardigde; MARCUS ANTHONIUS DE MURETA, en de zeer beroemde GEORGE BUCHANAN. Deezen verhaalden hunnen Kweekeling naderhand, dat hy het *Latyn* in zyne kindschheid met zo veel vaardigheids geleerd hadt, dat zy bykans schroomden, hem in die taal aan te spreeken.

Deeze handelwyze, om een Kind eene nutte doode of leevende Taal te leeren, heeft men, in laateren tyde, met vrugt te werk gesteld, en bevonden, dat een Kind, ten zelfden tyde, twee verschillende Taalen teffens konne aanleeren. Men brenge hier niet tegen in, dat zulks het geheugen der Kinderen overlaade met de onderscheidene benaamingen der dingen: want het zyn de benaamingen alleen, waarin men hun onderrigt, en die zy gereedlyk onthouden. MONTAGNE's Vader moet voor deeze zwaarigheid niet beducht geweest zyn, daar hy zeer vroeg zynen Zoon het *Grieksch* by wyze van uitspanning liet leeren. Het ontbrak den Vader niet aan bezorgdheid voor het harsfengestel zyns Zoons: in het denkbeeld staande, dat de harsfens der Kinderen te zeer geschokt worden, wanneer men dezelve spoedig of met geweld uit den slaap wekt, deedt hy zyn geliefden Kweekeling alle morgens door het speelen op eenig Muzyk-Instrument wekken.

Omtrent zes jaaren bereikt hebbende, werd hy na het Collegie van *Guyenne*, toen het bloeiendste in *Frankryk*, gezonden; waar hy, onder het opzigt der beste Meesteren, vorderingen maakte, aan zyne vroegtydige vatbaarheid om leering te ontvangen beantwoordende.

Drie-en-dertig jaaren bereikt hebbende, tradt hy in het Huwelyk; schoon hy voorheen in eene zyner Proeven geschreeven hadt, dat hy zelfs met de Wysheid niet zou hebben willen trouwen, al hadt zy zich aangeboden. Hy verwierf het Lint der Orde van *St. Michaël*, waarop hy, nog jong, boven alles een hoogen prys stelde; zynde dit

Or-

Ordeslint, ten dien dage, het uitsteekendst eerbetoon onder den *Franschen* Adel, en schaars toegedeeld. Eenigen tyd was hy Raadsheer in het Parlement van *Bourdeaux;* en de Regeering dier Stede verkoos hem tot Stads-major, op een tyd, dat hy zich te *Rome* bevondt, en zulk eene eer noch kon wenschen, noch verwagten. Hy stierf in den Jaare 1592, omtrent zestig jaaren bereikt hebbende, en werd te *Bourdeaux* begraaven; tot zynen dood toe, even als zyne Voorvaders, in de belydenis van den *Roomsch-catholyken* Godsdienst geleefd hebbende.

MONTAGNE gaf in den Jaare 1580 zyne *Proeven* in 't licht. Hy hadt ze, gelyk hy rondelyk verklaart, enkel geschreeven om eene Schildery van zichzelven te geeven, zyne eigene luimen en neigingen, zyne zwakheden en zyne goede hoedanigheden teffens aan aller oog bloot te leggen. Dit plan deedt hem doorgaande van zichzelven spreeken, en heeft hem den naam van een *Egoïst* doen bekomen. Zulks gaf den zodanigen, die zyn Persoon of Beginzels niet toegedaan waren, de handen ruim, om hem, naar hun welgevallen, scherp door te haalen. Het onthaal, 't geen zyne *Proeven* ondervonden, by de eerste verschyning in de wereld, was, even als in vervolg van tyd, zeer wyd verschillende. Zy werden toegejuichd of gewraakt, naar de begrippen der menschen hun oordeel bepaalden. De zodanigen, die laag van de menschlyke natuur dagten, waren ingenomen met MONTAGNE: zy, in tegendeel, die 'er hooger denkbeelden van vormden, laakten hem; en het grootste deel des menschdoms is deezen laatsten toegedaan, als de Zelfliefde en Hoogmoed 't meest streelende. Men kan egter niet ontkennen, dat MONTAGNE zeer te wraaken is, uit hoofde van de onkieschheid eeniger zyner gevoelens, en den zweem van ongeloof, in andere doorstraalende; in deeze opzigten kan hy zo min als eenig ander Schryver, daaraan schuldig, verdeedigd worden; schoon allen toestemmen, dat hy onbetwistbaar een groot vernuft en een aanmerkelyken voorraad van geleerdheid bezat.

Dan, hoe verschillend men hem ook allerwegen beoordeelde, vondt hy bovenal in *Engeland* zyne bewonderaars. De vernuftige CHARLES COTTON, *Esq.* die ongetwyfeld onder de eerste Vernuften van *Engeland* mag gerangschikt worden, heeft zich de moeite gegeeven

ven om MONTAGNE's *Proeven* in de *Engelsche* taale over te zetten, en betuigt te twyfelen, of 'er wel een beter Boek, dan dit oorspronglyke, van deeze soort bestaat. Lord HALLIFAX, aan wien deeze Overzetting, in den Jaare 1700, werd opgedraagen, noemt dit „ Het Boek, 't welk van alle, die in de wereld zyn, hem meest behaagde." Hy voegt 'er by, dat het vertaalen van 't zelve, en het dus het onze te maaken, niet alleen voor ons een dierbaar geschenk is, maar ook eene rechtmaatige bestraffing van de boekbeoordeelende onbeschaamdheid eeniger *Fransche* Schryveren, die zich de moeite gegeeven hebben om daarover te hairklooven, en uitzonderingen te maaken, ten einde den roem te bezwalken van deezen grooten Man, die de Natuur op een te uitsteekende schaal gevormd hadt, dan dat hy zich zou bepaalen tot de kieskeurigheid van een zeer gepolysten styl. MONTAGNE liet zyn geest een vrye en volle vlugt neemen; en toonde, door een aartig soort van agtloosheid, dat hy de pen niet voerde om lof te behaalen, maar om der wereld eene waare schets te geeven van zich zelven en van het Menschdom. Hy hadt een afkeer van gemaakte en afgemeetene zinsneeden, en van zo veeler Schryveren toeleg, om de Leezers te vermaaken met zaakledige woorden-schuim. Hy liet alles aankomen op de natuurlyke kragt van eigen vinding, en eene uitsteekende toepassing van 't geen hy aan anderen ontleende. —— De beste Uitgave van MONTAGNE's Werken is die van P. COSTE. Deeze is vermeerderd met verscheide Brieven van dien Schryver, en doorgaande opgehelderd met Aantekeningen van den Uitgeever.

Dit zyn de weinige byzonderheden, welke wy wegens het Leeven deezes Mans hebben opgezameld. Wy zullen 'er byvoegen eenige getuigenissen hem betreffende, en oordeelvellingen over hem gestreeken. —— De geleerde HUET schryft, „ dat de *Proeven* van MONTAGNE met regt den naam mogen draagen van *Montaniana*, als behelzende de gedagten van MONTAGNE, byeenverzameld zonder eenige orde of rangschikking. Deeze byzonderheid maakt misschien die *Proeven* zo onderhoudend voor zyne Landgenooten, die geen smaak vinden in het leezen van lange Verhandelingen; eene eigenschap, byzonder toe te kennen aan de *Franschen* van den tegenwoordigen tyd, die eenen afkeer hebben van de gevestigde

aandagt te leenen, welke Werken, met juistheid geschreeven, vorderen. De vryheid, met welke hy schryft, de verscheidenheid zyner stoffe, het overvloedig en gelukkig gebruik, 't welk hy maakt van metaphorische uitdrukkingen, hebben het Character van MONTAGNE, als een Volkbehaagend Schryver, meer dan eene Eeuw staande gehouden, en doen hem nog waarde bezitten. Metaphoras maaken een geliefd gedeelte uit in de schriften; zy toonen, naar het gevoelen van ARISTOTELES, eene sterkte van geestvermogen, vol van beelden, en blyken draagende van de leevendigheid der verbeeldingskragt; terwyl zy, wel te passe gekoozen, en door het gezond oordeel wel toegepast, eene juistheid van begrippen aan den dag leggen. De misslagen in MONTAGNE bestaan in zyn Egoisme en losheid van styl. Een eerbied voor het Publiek mag men verwagten van allen, die zich tot hetzelve vervoegen; 't welk het geval eens Schryvers is." Zo verre de geleerde Bisschop van *Avranches*.

BAYLE, die onder de Bewonderaars van MONTAGNE mag gerangschikt worden, berigt ons, „dat de beroemde CHARRON de *Proeven* van MONTAGNE hoog agtte, en verscheide van diens Grondregelen omhelsde." — „Wy mogen gelooven," voegt 'er BAYLE nevens, „dat, van deeze twee Vrienden, de persoon, die hadt behooren te onderwyzen, de leerling was, en dat de Godgeleerde meer ontleende van den Heer, dan de Heer van den Godgeleerde. Men vindt in diens *Boeken der Wysheid* eene menigte van gedagten, die reeds te voorschyn getreeden waren in de *Proeven* van MONTAGNE. Die leerzaamheid van CHARRON bragt ongetwyfeld zeer veel toe tot de byzondere genegenheid van MONTAGNE voor dien Godgeleerde, welke hem bewoog om *deezen* by uitersten wille het draagen van alle de Wapentekenen zyner Familie toe te staan, naa zynen dood; dewyl 'er geene manlyke afstammelingen waren. CHARRON betoonde zyne dankbaarheid wederkeerig door zynen uitersten wil: want hy besprak vyfhonderd Kroonen aan Madame LEONORA DE MONTAGNE, Egtgenoote van den Heer CAMEIN, Raadsheer in het Parlement van *Bourdeaux*; terwyl hy deezen CAMEIN, voor het overige, tot zynen eenigen en vollen Erfgenaam benoemde.

Te *Rome* gaf men, in den Jaare 1774, *Gedenkschriften eener Reize na Italie, over Zwitzerland en Duitschland*,

land, *door* MICHAËL DE MONTAGNE *in de Jaaren* 1580 *en* 1581 *gedaan*, in 't licht, vergezeld van Aantekeningen, door M. DE QUESLON; II Deeltjes in 12mo. Deeze Reize is van weinig aanbelangs, dan alleen om den naam des Reizigers. By de Beoordeeling deezes Werks, in *the Monthly Review* 1775, verschaft ons de Steller van dezelve eenige aanmerkingen over het Leeven en Character van MONTAGNE, welke wy, als een zeer aanmerkelyk toevoegzel, hier plaatzen.

„ Deeze buitengewoone Man, zo zonderling in zyn schryven, heeft de wereld in de gedagten doen vallen, dat hy niet minder zonderling was in zyn leeven, dat hy, als 't ware begraaven in de stilste eenzaamheid, een afkeer van het gezellig leeven voelde, of zich geliet zulks te gevoelen; en dat zyne leevenswyze getuigenis droeg van een Man, zich kwellende over de zwakheid zyner natuure. —— Wat ons betreft, wy hebben altoos, over 't algemeen, deswegen een ander begrip gekoesterd. Wy hebben MONTAGNE aangemerkt als een Man, die vry redelyke begrippen vormde *en* van de eenzaamheid *en* van het gezellig leeven; en wy herinneren ons by hem geleezen te hebben, *dat het draaglyker is altoos alleen te weezen, dan niet in staat te zyn om in 't geheel alleen te zyn.* Voor de zodanigen, die denken, dat, nu en dan, stille overdenking en afzondering noodzaaklyk zyn, voor zodanige weezens als wy menschen, tot ernstige bedagtzaamheid en het wel betragten van onzen pligt, zal het gevoelen van MONTAGNE zeer juist zyn.

„ Het Leevensberigt van MONTAGNE, door den Heer BOUKIET, eenige jaaren geleeden, in *Londen* uitgegeeven, is ongenoegzaam om zelfs een eenigzins voegelyk denkbeeld van dien beroemden Zedeschryver te verschaffen. Veel lichts, ten deezen opzigte, heeft men naderhand kunnen verzamelen uit den Heer DE MONTESQUIEU *de Jonge*, den Abbé BERTIN en anderen, uit welken een veel volkomener Leevensschets zou vallen op te maaken.

„ De Uitgeever der opgemelde Reize heeft, in eene Voorreden van eenige uitgebreidheid, ons met eenige byzonderheden bekend gemaakt, strekkende om ons te versterken in de gunstiger denkbeelden, welke wy gevormd hadden van het gezellig Character deezes Mans. Begaafd met eene groote maate van natuurlyke leeven-

digheid van aart, drift en vernuft, was zyn leeven verre van dat eens stilzittenden Bespiegelaars verwyderd; gelyk zy gereedlyk denken, die hem alleen beschouwen in den bepaalden kring zyns boekvertreks, bezig met het opstellen zyner Proeven. MONTAGNE sleet zyne jeugdige leevensjaaren op verre na niet in de armen der ruste. — De onlusten en beweegenissen, waarvan hy getuige geweest was, geduurende vyf Regeeringen, welke hy hadt zien opkomen en ondergaan voor die van HENDRIK DEN IV, strekten in geenen deele om de hem eigenaartige werkzaamheid van geest te doen sluimeren. Zy zouden genoegzaam geweest zyn om de werkloosheid zelve in beweeging te brengen. Hy hadt *Frankryk* voor een groot gedeelte doorreisd; en, 't geen menigvoud beter doel beschiet dan eenig soort van Reizen, hy kende de Hoofdstad, hy kende het Hof. Hoe zeer hy aan *Parys* gehegt was, blykt uit het Derde Boek zyner *Proeven*.

„ THUANUS merkt op, dat MONTAGNE even gelukkig slaagde in zyn hof te maaken by den Hertog van GUISE, HENDRIK VAN LOTHARINGEN, en den Koning van NAVARRE, naderhand HENDRIK DE IV, Koning van *Frankryk*. Die Geschiedboeker voegt 'er by, dat MONTAGNE zich op zyn Landgoed in *Blois* bevondt, toen de Hertog van GUISE, in den Jaare 1558, vermoord werd. MONTAGNE, schryft hy, voorzag, dat de Volksonlusten alleen een einde zouden neemen met het leeven van dien Prins, of van den Koning van NAVARRE; dit blyk hebben wy van zyn staatkundig doorzigt. Hy bezat eene zo grondige kennis van het character en de geaartheid deezer Prinsen, hy las zo wel in hunne harten en verstondt hunne gevoelens, dat hy zynen Vriend THUANUS zeide: de Koning van NAVARRE zou zeker wel terug gekeerd zyn tot de Godsdienstbelydenis zyner Voorvaderen (die van de *Roomsche Kerke*), indien hy niet gevreesd hadt door zyne Party te zullen worden verlaaten.

„ MONTAGNE, met één woord, hadt begaafdheden om op het openbaar tooneel eens Staatsmans op te treeden; maar zyne Wysbegeerte hieldt hem op eenen afstand verwyderd van Staats-onlusten; en hy bezat de bekwaamheid, om zich in de woelendste tyden van hevige partyschap zo te gedraagen, dat hy geen der twistende Partyen aanstoot gaf. Schoon 's Mans wys-

 gee-

geerige kunde niet zeer sterk in zyne Proeven uitsteekt, valt het gemaklyk te ontdekken, dat zyne veelvuldige en uitgebreide kunde van 't menschlyk leeven en character alleen konden opgedaan zyn in het daadlyk leeven. 't Is niet in het stille boekvertrek, dat wy kundigheden, als de zyne, opdoen: dit geschiedt alleen door een oplettend beschouwen van, en diep inzigt in de zedelyke daaden en beginzelen des gezelligen leevens."

Men vindt in 's Mans Schriften veele trekken, ter aanduiding dienende van zyne Staatkundige denkwyze. „ Het valt zeer gemaklyk," schryft hy, onder andere, „ een Staatsbestuur onvolmaaktheid ten laste te leggen: want alle ondermaansche dingen zyn des vol. Het is zeer ligt, by een Volk veragting te doen ontstaan ten opzigte van oude gebruiken; niemand ondernam dit immer, of het gelukte. Doch om een beteren Staat te vestigen in de plaats des verwoesten, daarin hebben veelen zich te vergeefs afgesloofd. —— In de openbaare zaaken is 'er niets zo slegt, indien het oud en vast is, dat niet beter gekeurd moet worden dan verandering en beroering. —— Zy, die een Burgerstaat in beweeging brengen, vinden zich dikwerf het eerst in het verderf gesleept: hy, die verwarring veroorzaakt, trekt 'er zelden de vrugt van: hy maakt het water troebel voor andere Visschers!"

VERSLAG VAN DE EGYPTISCHE PYRAMIDEN, DEN SPHINX EN ANDERE COLOSSALE RUÏNEN.

(Volgens DENON.)

„ Hoe veel 'er ook over de *Egyptische* Pyramiden „ geschreeven zy, en wy *Nederlanders*, in onzen „ Vaderlandschen Reiziger CORNELIS DE BRUYN, een „ der keurigste Berigtgeevers hebben van die ontzettende Gevaarten (*), kunnen wy niet nalaaten in „ ons

(*) C. DE BRUYN's *Reize*, I Deel, bl. 190 enz. Men vindt 'er keurige afbeeldingen, zo van de Pyramiden als van de omliggende streeken.

„ ons *Mengelwerk* over te neemen, wat de *Fransche* „ Burger DENON dienaangaande, alsmede wegens den „ *Sphinx*, vermeld hebbe."

DENON, die BONAPARTE op den tocht na *Egypte* vergezelde, was een van het klein getal, die den tocht na de Pyramiden deeden. Zy vingen 's morgens de reis aan langs de kanaalen der onderwater-zetting. Naa verscheide keeren aan land gegaan te zyn, in een welbebouwden oord, verlieten zy eindelyk de Vaartuigen, aan den kant der woestyne.

Naauwlyks zette DENON, met zyne Reisgenooten, voet aan land, of zy bevonden zich in zeer diep zand, door 't welk zy heen worstelden na de vlakte, waar de Pyramiden staan. Deeze verbaazend groote Gedenktekens naderende, neemt derzelver hoekige en schuins opgaande gedaante veel weg van het voorkomen van derzelver hoogte, en bedriegt het oog: daarenboven, dewyl elk stuk, dat geregeld is, zich alleen klein of groot vertoont door vergelyking, doen deeze Steenklompen, schoon zy elk voorwerp, 't welk dezelve omringt, overtreffen, daar zy egter de uitgebreidheid van eenen Berg niet evenaaren, ('t eenig groot lichaam, waarmede de geest die voorwerpen natuurlyk vergelykt) den beschouwer verbaasd staan, daar hy by zichzelven eene vermindering ontwaar wordt van dien indruk, welken zy, op een afstand, hadden veroorzaakt; maar zo ras de aanschouwer deeze reusagtige voortbrengzels van kunst begint af te meeten, met eene bekende schaal, herkrygen zy al hunne verbaazende grootheid weder: in de daad, een honderd man, die aan de opening stonden, toen DENON 'er boven op was, vertoonden zich zo klein, dat zy geen menschen scheenen. —— Ik denk, voegt DENON 'er nevens, dat, om in eene afbeelding een denkbeeld te geeven van de afmeetingen deezer Gebouwen, het best zou weezen, in die zelfde tekening eene godsdienstplegtigheid af te beelden, overeenkomstig met de oude gebruiken. Deeze Gedenkstukken, ontbloot van een leevenden maatstaf, enkel vergezeld van eenige beelden op den voorgrond der tekeninge, verliezen al de uitwerking van derzelver evenredigheden, en den indruk, welken zy behooren te maaken.

ken. Wy hebben in *Europa* een voorbeeld van vergelyking in de *St. Pieters Kerk* te *Rome*, waar de overeenstemming der evenredigheden, of liever de opklimming der lynen, de hoogte verbergt; waarvan men het denkbeeld niet weder krygt, tot dat men na beneden kykt, en ziet op de Priesters, die de Mis doen, gevolgd van een hoop Kerkgangers, die niet grooter zyn dan de Poppen in een Poppenspel.

De Pyramiden van *Kaira* naderende, is de eerste, welke men ontmoet, en ook de éénigst geopende, die, welke onderscheiden wordt door den bynaam van CHEOPS. Op de hoogte van zestig voeten van het grondstuk deezer Pyramide heeft men eenen ingang ontdekt, dien de Bouwkunstenaar verborgen hadt onder het derde of buitenste bekleedzel van het gevaarte. Tot deezen ingang klimt de reiziger op over een hoop puin en zand; een gedeelte is 'er misschien blyven liggen van den tyd dat men den grondslag lag deezer Pyramide. Het is de mond van eene gaandery, vyf-en-zestig voeten lang, welke loopt na het middenpunt en den grondslag des Gebouws, zonder egter tot een van beiden te reiken. Puin en gruis, ten tyde des bouwens misschien niet schoon weggeruimd, of 't geen met den tyd is nedergestort, gevoegd by het zand, 't welk de noordewind 'er dagelyks uit de woestyne doet heen waaijen, maaken deeze gaandery zeer ongemaklyk om door te gaan. —— Aan het einde zyn twee blokken Granit, welke, den voortgang stuitende der zodanigen, die voorheen dit gevaarte bezogten, hun eene horizontaale uitholing in den klomp zelve deeden ondernemen; een werk, 't geen vrugtloos afliep. Tot de Granitblokken wederkeerende, bewerkten zy rondsom dezelve een opklimmingplaats, twee-en-twintig voeten lang. Zy ontdekten een tweede gaandery, desgelyks opwaards loopende, honderd-en-twintig voeten lang. Deeze Gaandery is zeer nauw, en zo steil, dat men, om 'er in op te klimmen, het noodig vondt, holen te maaken, om 'er de voeten in te zetten. Aan het boveneinde is eene vlakte, omtrent vyftien voeten in 't vierkant; men mag deeze eene rustplaats noemen. —— Hier bieden zich drie openingen aan. De eerste loopt in eene rechtstandige richting, en draagt den naam van de *Put*. Tyd, licht en touwen zyn noodig om de diepte te bepaalen; doch het geluid van eenen daar in ge-

geworpen steen deedt ons besluiten, dat de rechtstandige richting kort is. De wydte van den mond is twee voeten en agttien duimen. Ter rechter zyde is eene Gaandery, die horizontaal loopt, honderd-en-zeventig voeten lang, en leidende tot het middenpunt der Pyramide. Daar vindt men eene kamer, de *Koninginne-kamer* geheeten, langwerpig vierkant, de eene zyde agttien voeten en twee duimen, en de andere vyftien voeten en agt duimen lang. De oorspronglyke hoogte is onzeker; dewyl vroegere bezoekers hier gegraaven, en de zyden voor een gedeelte geschonden hebben, 't welk den grond bedekt heeft met de overblyfzelen dier werkzaamheden. Het verwelfzel loopt hoekig, en meest gelykzydig. In dit vertrek is geen cieraad altoos, geen kroonwerk, geen opschrift, geen hieroglyphische tekenen; maar 't zelve is vervaardigd van een fynen kalkagtigen steen, en welgemetzeld. Indien dit vertrek bestemd geweest hebbe om eenig Lyk te ontvangen; dan is het waarschynlyk, dat de Pyramide, geschikt ter begraafplaatze van twee Persoonen, niet volkomen gesloten werd ten tyde der plaatzing van den eersten; dat dezelve daadlyk voor de Koninginne geschikt geweest hebbe; en dat de twee gemelde Granitblokken bewaard werden tot de volkomene sluiting van het geheel.

Wederkeerende tot de plaats waar de Put is, en waar, gelyk wy gezegd hebben, openingen in drie richtingen zich opdoen, beproefden wy de derde. Na eenige weinige voeten opwaards geklommen te zyn, ontdekt men een breede en heerlyke Gaandery, honderd-en-tachtig voeten lang, en loopende, even als de eerste, na het middenpunt des Gebouws. De wydte is zes voeten en zes duimen; hier onder begreepen twee parapets van negentien duimen diameter, ter lengte van drie voeten en zes duimen, doorboord met gaten, twee-en-twintig duimen lang en drie wyd. Dit was ongetwyfeld geschikt om den Grafsteen op te heffen, en de gaten dienden ter plaatzing van eenig werktuig, dienende om dien steenklomp op te heissen, op eene plaats zo steil afloopende. Dat zelfde werktuig zou waarschynlyk de hulp van dergelyke inkeepingen vorderen boven de zyden van elk deezer gaten, die men, na het gebruik daarvan gemaakt, zou hebben aangevuld. De wydte van de Gaandery wordt allengskens nauwer

wer aan den top. Deeze zamentrekking der zyden wordt daargesteld door agt uitsteekzels, elk ter hoogte van zes voeten, welke gevoegd by de twaalf voeten van den vloer tot de eerste vlakte, geeft een geheele hoogte van zestig voeten aan dit zonderling verwelfzel. Door het behulp van eenige geregelde inkeepingen van laateren tyd, aan het boveneinde gekomen, ontmoeten wy eene kleine vlakte of rustplaats; en vervolgens eene soort van kamer van granit, aan de zyde van welke groote stukken van denzelfden steen, de tusschenruimte vullende, met zwaluwenstaarten ingelyfd zyn. Deeze afsluiting was bestemd om voor altoos de deur van de voornaamste Begraafplaats te bedekken en te beschermen; — eene diep doordagte zamenstelling, welke het hoog belang, 't geen de *Egyptenaars* in de onschendbaarheid hunner Graven stelden, in den klaarsten dag haalt: doch alles, wat die zugt bewerkte, heeft de gierigheid nutloos gemaakt. Met oneindigen arbeid heeft men eene opening gemaakt door dertig voeten Granit heenen, en eene vierkante opening van drie voeten en drie duimen ontdekt (*). Deeze is de deur van de *Konings-kamer*, de Grafplaats bevattende; het kleine heiligdom, om 't welk te bewaaren men zulk een gevaarte gesticht heeft; één gevaarte, zo monsteragtig groot, in vergelyking met alles, wat de menschen gebouwd hebben. De Konings-kamer is zestien voeten diep, twee-en-dertig wyd, en agttien hoog. De deur in deeze, alsmede in de Koninginne-kamer, is in den hoek van de langste zyde. In het diepst van de kamer, aan de rechte hand van de deur, is de Grafplaats, zes voeten en elf duimen lang, drie voeten wyd, drie voeten één duim en zes linien hoog. Wanneer wy vermelden, dat deeze Graftombe een enkele brok Granit is, dat de Grafkamer een Kabinet is van dezelfde stoffe, half gepolyst, en zo keurig zamengevoegd, dat 'er geen kalk noodig geweest hebbe in eenig gedeelte van dit werk, — dan hebben wy dit

(*) Van deezen arbeid geeft de Heer DE MAILLET een zeer omslagtig berigt, in zyne *Beschryving van Egypte*, bl. 277—317, vergezeld van eene aftekening van het binnenste gedeelte.

dit zonderling gedenkteken beschreeven, en een denkbeeld opgeleverd van de ontzettende grootheid.

De Begraafplaats is open en ledig, en zyn 'er geene blyken van eenige begraaving over. De eenige schennis in de Konings-kamer is, dat men in een der hoeken van den vloer heeft tragten te graaven, en twee gaten, bykans rond, ter halve hoogte van een mensch, gemaakt, aan welke men meer heeft willen toeschryven dan zy verdienen. Hier neemt de nafpeuring een einde, en ziet men tevens het einde van deeze verbaazende onderneeming, waarin de mensch eene proeve schynt genomen te hebben van zyne kragten tegen die der natuur.

De Heer GROSBERT, een Ingenieur, die de Pyramiden bezogt heeft, geeft eene grondvlakte van 720 en eene hoogte van 448 *Parysche* voeten aan de Pyramide van CHEOPS. Hy berekent de grondvlakte door de midden-evenredigheid van de lengte der steenen; en de hoogte, door de maate van ieder der trappen by elkander te voegen. Volgens de berekeningen van GROSBERT en MAILLET, is de Grafkamer 160 voeten boven de grondvlakte, op welke de Pyramide staat.

De grondvlakte van de Pyramide, CHEPHRENES genaamd, wordt, door denzelfden Schryver, op 655 en de hoogte op 398 voeten gesteld. Het bekleedzel van dezelve, waarvan in het opperste gedeelte nog iets is overgebleeven, is een pleister, bestaande uit Gyps, Zand, en Steengruis. — De MISBRINUS, of derde Pyramide, haalt, volgens GROSBERT, aan de grondvlakte 208 en in de hoogte 162 voeten.

Niet meer dan twee uuren tyds hadt DENON om deeze Pyramiden te bezigtigen. Een en een half besteedde hy in het bezien van het binnenste gedeelte der eenige geopende Pyramide, en keerde gansch vermoeid terugge, vindende zyne nieuwsgierigheid veeleer meer opgewakkerd dan voldaan.

Alleen was hem vergund, door de bepaaldheid des tyds, om den *Sphinx* met een oppervlakkig oog te beschouwen; — de *Sphinx*, een Gedenkstuk der Oudheid, 't welk de naauwkeurigste bezigtiging verdient, en die 'er nog niet aan schynt besteed te weezen. Schoon de evenredigheden van dit Beeld reusagtig mo-

gen

gen weezen, zyn de omtrekken zo kiesch als naauwkeurig. De uitdrukking van het hoofd is zagt, bevallig en gerust. De charactertrek is *Africaansch*; maar de mond, welks lippen dik zyn, heeft eene aangenaamheid in de tekening, en eene fraaiheid in de uitvoering, die in de daad bewondering verdienen: het is, als 't ware, vleesch en leeven. Ten tyde dat een stuk der beeldhouwkunde, gelyk dit, werd voortgebragt, moet de kunst eene hooge maate van volkomenheid bereikt gehad hebben. Bezit dit Beeld niet, 't geen de *Grieken* aan de Beelden hunner Godheden hebben weeten te geeven, — men heeft, aan den anderen kant, geen regt gedaan aan dit Beeld, van wegen de eenvoudigheid, de groote en zagte uitdrukking der natuur, welke de hoogste bewondering verdienen. Over het geheel is de bewondering gaande geworden over de afmeetingen van den *Sphinx*, terwyl de volmaaktheid der uitvoeringe die nog sterker moet opwekken (*).

Wy weeten bykans zo min van den tyd, op welken de Pyramiden geschonden, als van dien, op welken zy gebouwd zyn: het laatste tydperk verliest zichzelven in den nagt der eeuwen, en kenmerkt in de Jaarboeken der Kunsten een zeer wyd afgelegen tydruimte; uit dit gezigtpunt beschouwd, kunnen wy niet te zeer bewonderen de metzelkunst der Pyramiden, de onveranderlykheid van derzelver gedaante en zamenstelling; en, ten opzigte van derzelver afmeetingen, mag van deeze reusagtige Gebouwen gezegd worden, dat ze de laatste schakel zyn tusschen de Colosfusbeelden der Kunst en der Natuure.

Herodotus verhaalt, dat men hem onderrigt hadt, dat de groote Pyramide de Graftombe was van Chæops; dat de naastvolgende in grootte die ware van Chephrenes, den Broeder en Throon-opvolger van Chæops; dat de eerstgemelde alleen gaanderyen van binnen hadt; dat honderd duizend man twintig jaaren bezig geweest waren in den opbouw; dat de arbeid, daar

(*) Volgens Thevenot heeft het Hoofd de hoogte van 26 voeten, en van het oor tot de kin de breedte van 15. Het is, schryft de Bruyn, een schriklyk Gevaarte, waarin de proportie egter zeer wel is waargenomen. De Bruyn's *Reize*, bl. 197.

daar aan besteed, den Prins gehaat maakte in het oog zyner Onderdaanen; en dat, niettegenstaande hy dien arbeid hun voor niet afdwong, de kosten van voedzel, aan dit werkvolk te verschaffen, alleen zo hoog liepen, dat hy zich genoodzaakt vondt de kuischheid zyner Dogter veil te geeven; en dat, uit de geldsommen door dit bedryf verkreegen, die Prinses zich in staat gesteld gevonden hadt, om de kleine Pyramide, daar tegen over staande, te doen bouwen. Nu moeten de *Egyptische* Prinsessen, die zich deezerwyze veil gaven, haare gunsten zeer duur hebben doen betaalen, of de Dogter van CHÆOPS moet zeer langen tyd die verleend hebben; naardemaal zy, in haare geestdrift, veel meer deedt dan haar Vader vorderde, genoeg verzamelende om eene tweede Pyramide te doen bouwen.

Maar welk eene pooging, dat iemand zyn leeven besteede, om zich, naa zynen dood, eene verblyfplaats te verschaffen! Men moet hier byvoegen, dat CHÆOPS, die Tempels geduurende zyne Regeering hebbende doen sluiten, gestorven zynde, geen Lofredenaars onder de Priester-geschiedschryveren van *Egypte* vondt; en dat HERODOTUS, de vroegste Schryver, die licht over dit Land verspreidt, het oor leende aan veele Fabelvertellingen deezer Priesteren.

Wy voegen hier by, het geen DENON vermeldt wegens Colossale Ruïnen aan den Zeekant gevonden. Met zeer groot genoegen ontdekte hy in eene baai een zeeweering uit dezelve zamengesteld: eerst kwam hem voor eene Hand; de voorste vinger, veertien duimen lang, behoorde tot een Standbeeld, 't welk zes-en-dertig voeten in hoogte haalde. De Granit, het werk, en de styl van dit stuk, lieten hem niet toe te twyfelen, of dit was een overblyfzel van de vroegste eeuwen der *Egyptische* Geschiedenis. Door de houding van de Hand, uit de brokken, welke 'er nevens lagen, en de gewoonte van *Egyptische* Figuuren te zien, welke in tekening weinig verscheidenheids hebben, oordeelde hy zich geregtigd om te besluiten, dat die Hand behoord hadt aan een *Isis*, een Nylmeeter houdende. Gemaklyk hadt hy dit stuk kunnen medeneemen; doch door het van deeze plaats weg te voeren, zou het zeer veel van de waarde hebben verlooren.

Niet verre van daar weezen verscheide stukken uit, dat ze behoord hadden tot een groot en schoon Gebouw van de *Dorische* Orde. De zeegolven hadden tegen deeze ruïnen zints eeuwen aangeslaagen; doch zy hadden 'er niet door geleden. Nader aan zee ontdekte hy, onder de brokken van een Colosfaal Beeld, de stukken van een *Sphinx*, van 't welk, zo verre de madreporen en schelpen toelieten te oordeelen, het hoofd, en het voorste gedeelte van den tronk, waren afgescheiden. Het was in den styl der *Grieken*, de stoffe geen Granit, maar andere steen, gelykende op wit marmer, en van eene doorschynendheid, hoedanig DENON nimmer in eenige zelfstandigheid, in eenig ander land dan *Egypte*, gezien hadt. De evenredigheden weezen uit, dat het beeld tusschen dertig en veertig voeten in lengte moet gehaald hebben.

Iets verder op ontdekte DENON, onder ruïnen van gebouwen, op de reeds gemelde gelykende, eene andere Figuur van *Isis*, volkomen genoeg om uit te wyzen in welke gestalte dezelve gestaan hadt. De beenen waren gebrooken, en de stukken lagen 'er rondsom. Het beeld was van Granit, en tien voeten hoog. Deeze verzameling van stukken bleek in zee geworpen te zyn, om een beschutzel te maaken voor een gebouw, nu verwoest, doch 't welk, voor zo verre men uit het overgebleevene kan oordeelen, een Bad moet geweest zyn, waarvan het grondplan in de rots was uitgehouwen.

Omtrent eene myl van deeze plaats, landwaards in, en na *Alexandrie* heen, ontdekt men verscheide grondslagen van een steenen gebouw; en, schoon men het plan daarvan niet konne nagaan, geeven eenige overblyfzels van zeer kunstigen arbeid reden om te gelooven, dat ze weleer de gedeelten uitmaakten van groote gebouwen. Digt hier by vindt men veele *Corintische* capiteelen van marmer, te zeer uitgesleeten om gemeeten te kunnen worden; doch zy moeten behoord hebben tot grondstukken van dezelfde stoffe, en schaften van twintig duimen diameter. Verder deeden zich op, een groot aantal gegroefde Schaften van rooskleurigen Granit, alle van dezelfde stoffe en evenredigheid, met dezelfde zorgvuldigheid beärbeid, en ongetwyfeld de ruïnen eens heerlyken Tempels van de *Dorische* Orde.

Vol-

Volgens alles, wat ons STRABO geschonken heeft wegens dit gedeelte van *Egypte*, volgens alles, wat DENON daar gezien en beschreeven heeft, en bovenal uit de overblyfzelen, oordeelt hy het als ontwyfelbaar te mogen vastftellen, dat dit de Ruïnen waren van *Canopus* en den Tempel aldaar, gebouwd door de *Grieken*, welke in plegtigheden met dien van *Lampsacus* wedyverde, dien wonderdaadigen Tempel, waarin de ouden gezegd werden humne jeugd, en de zieken hunne gezondheid weder te krygen. Het Bad daar nevens was waarschynlyk een der middelen, door de Priesters gebruikt om deeze wonderwerkingen te wege te brengen.

VERSLAG DER REIZE VAN LA JAILLE NA SENEGAL.

(*Vervolg en Slot van bl. 124.*)

Weinigen der Neger-vorsten zyn volstrekter in hun gezagbetoon dan de Koning van *Barac*. Hy heeft de magt om alle zyne Onderdaanen tot Slaaven te maaken, en als zodanigen te verkoopen, zonder gevaar van gestraft te worden, wegens zulk eene dwinglandy. Hy is alleen eigenaar van alle landen, en zyne Onderdaanen zyn verpligt, voor hem de zodanige te bearbeiden, welke hy in zyn eigen bezit houdt. Zyne reizen, door de landen zyner heerschappye, doet hy op kosten zyner Onderdaanen. Nogthans zyn 'er weinig Prinsen, die in een flegter staat leeven dan hy. De voornaamste inkomste van deezen Koning bestaat in tollen, ter waarde van omtrent 2750 Gulden; deeze komen in van den handel der *Fransche* Compagnie. —— By het ontstaan van eenen oorlog vatten alle zyne Onderdaanen de wapens op. De Hoofden der onderscheide Dorpen volgen hunnen Vorst, die zich aan het hoofd stelt van een ongeoefenden hoop. De voornaamste sterkte bestaat in de Ruitery, en één enkel gevegt beslist den stryd. De overwonne party trekt terugge, en smeekt om vrede. De overwinnaars vorderen doorgaans niet meer dan ongemoeid na huis te mogen keeren met den gemaakten buit. Wanneer het voordeel, in den slag behaald, zeer beslissend is, vindt zich de overwonne Vorst verpligt, zich een Onderhoorige aan zynen Overwinnaar te verklaa-

klaaren, en eene jaarlyksche schatting te belooven. Deeze voorwaarden van den vrede worden weldra verbroken, en 'er ontstaat een nieuwe oorlog. De Soldaaten trekken noch soldy, noch krygen lyftocht. De buit, welken zy kunnen maaken, is de eenige belooning van hunnen dienst. Het geen de Krygshoofden krygen, is omtrent zo veel als het aandeel van den Souverain zelve. Zy vegten dapper in den slag, uit vreeze van slaaven te zullen worden: en wanneer eenmaal een leger aan 't vlugten slaat, neemt gierigheid welhaast de plaats van bloeddorst in; dewyl alle de Gevangenen slaaven worden, en het meest beduidend gedeelte van den buit uitmaaken.

De Beheerscher van het Koningryk der *Foules* voert den tytel van *Siratick*. Zyne heerschappy strekt zich in de lengte honderd-veertig mylen uit te wederzyde van de Rivier. De breedte is veel minder, doch niet volkomen bekend. Het *Tvoor-Eiland* en het Eiland *Bilbas* liggen beide in zyn grondgebied.

Het Fort *Podor*, voorheen vermeld, ligt op het *Tvoor-Eiland*, op een afstand van zestig mylen landwaards in van den mond der Riviere *Senegal*. Dit Eiland is zeer vrugtbaar, levert eene menigte van Gierst op, en verschaft weide aan groote Veekudden. Koffy, Katoen en Indigo groeijen 'er van zelve. Men wil zelfs, dat het Zuikerriet, te deezer plaatze, met eenen goeden uitslag, zou kunnen gekweekt worden. Het oogmerk der Compagnie was, wanneer dezelve, in den Jaare 1743, op dit Eiland eene Vastigheid bouwde, voorraad aan de Inwoonders van het Eiland *St. Louis* te bezorgen, den Koophandel te beschermen, en middelen van gemeenschap met de binnenlanden, aan de Rivier liggende, te verzekeren.

Het Eiland *Bilbas* is zeventig mylen landwaards in gelegen boven *Podor*. 't Zelve is ryk in weiden, en heeft eene allergezondste lugtsgesteltenisse. De overweeging van de laatstgemelde byzonderheid alleen zou genoegzaam weezen om het aanleggen eener Vastigheid op 't zelve aan te raaden. Het zou eene plaats zyn, werwaards de reizigers zich mogten heen begeeven, tot herstel van den zwakken staat hunner gezondheid. En naardemaal aldaar *Moorsche* Stammen zyn, en bosschen met Gomboomen, niet wyd van daar gelegen, zou

zou dit Eiland, binnen korten tyd, de voornaamste markt des Gomhandels kunnen worden.

De *Siratick* is 'er veel magtiger dan te *Barac*. Hy bezit eene talryke ruiterbende. De landen zyner heerschappye zyn verdeeld in verscheide Provintien. Elke dier Provintien wordt bestuurd door een Landvoogd, met volslaage magt bekleed, en die een Krygsmagt ter zyner beschikking heeft. Deeze Soldaaten zyn egter ongeoefend, en slegt gewapend, zo dat zy geen iets beduidenden wederstand zouden kunnen bieden aan eenige vyanden, dan een zamengeraapten hoop *Negers*, gelyk zy zelve. Twee of drie Compagnien *Europische* Soldaaten, met twee of drie Veldstukjes, zouden altoos in staat zyn om het magtigste Neger-leger op de vlugt te dryven.

De Zeden, Gebruiken, Staatsbestuur en Godsdienst van het Koningryk der *Foules*, zyn meest in allen deele gelyk aan die der Inwoonderen van *Barac*. Hunne taal alleen is onderscheiden. De belastingen, door de *Franschen* aan den *Siratick* betaald, beloopen iets meer dan 495 Gulden.

Het Koningryk *Galam*, grenzende aan dat der *Foules*, strekt zich langs de Rivier *Senegal* uit, omtrent veertig mylen lang, en eindigt by eenen Waterval, welke de bevaarbaarheid belet, en boven welken de *Franschen* het zeldzaam gewaagd hebben te komen. De noordlyke en zuidlyke grenzen van dit Koningryk zyn onbekend. De Onderdaanen des Konings, of *Tunka*, van *Galam* zyn van een onrustigen aart, en zyn staat is zeer wankel. Zy doen, nogthans, in gevalle eener omwentelinge, hunne keuze van een Souverain uit de oude Familie, en geeven de voorkeuze aan den bloedverwant, die van de vrouwlyke zyde het naast aan den ouden Souverain vermaagschapt is. De magt van deezen Vorst hangt voornaamelyk af van zyn eigen moed en bekwaamheid om het vertrouwen zyner onderdaanen te winnen.

Het volk van *Galam* en de aangrenzende Landstreeken worden *Serracolets* genaamd. Zy zyn verraadlyk en wreed. Zy vormen verscheide Staaten, die zomtyds van elkander onafhanglyk zyn, zomtyds ook aan elkander onderworpen. Men wil zelfs dat de Koning van *Galam* schatting betaalt aan den Koning van *Casson*; een

een Neger-vorst, wiens grondgebied landwaards in ligt boven den Waterval van *Govina*.

De *Franschen* hadden voortyds eene Sterkte in *Galam*; maar dezelve was aan veele ongemakken blootgesteld, door de ongezondheid der lugtsgesteltenisse, en de veelvuldige overstroomingen der Riviere. De *Engelschen* verlieten daarom, toen zy in bezit van 't zelve waren, die Sterkte. De *Franschen* hadden voorheen ten oogmerk gehad, dezelve te verplaatzen na den voeglyker stand van *Sangalon*, op de Rivier *Felemé*. Het plan, met een Fort te dier plaatze op te richten, was, om den Slaavenhandel gemaklyker te maaken, als die allergereedst daar gekogt worden. Een gedeelte der Inwoonderen van *Senegal* en *Goeree* gaat 's jaarlyks na *Galam*. Zy vaaren af, met veertig booten, in de maand July, en bereiken omtrent het einde van October de plaats hunner bestemminge. Een Markt, tot welke de *Mooren* komen, wordt 'er, geduurende de eerste vyftien dagen van November, gehouden. Goud, Yvoor, Huiden, Ryst, veelerlei soorten van Gierst en Turksch Koorn, behooren tot de Artikelen, die de *Mooren* te koop brengen. Zy ontvangen Guinjes, Snaphaanen, Pistoolen, Yzerwerk; enz. Wanneer de wateren beginnen te vallen, maakt de vloot zich gereed om de Rivier af te zakken. Eene reis van vyftien dagen brengt hun t'huis; en zy worden, gelyk men ligt denken kan, met de grootste vreugdbetooningen ontvangen.

De *Mooren*, die *Galam* gaan bezoeken, draagen den naam van *Mandingoes*. Hun voornaamste bedryf is de Koophandel. Zy woonen by zwervende horden in *Galam* en de landen ten Zuidwesten gelegen, en leeven in eene soort van onafhanglykheid, slegts eene kleine schatting betaalende aan de Hoofden der Landschappen, welke zy van tyd tot tyd beslaan. Zy reizen in Caravaanen, door alle de binnenste gedeelten van *Africa*. Landwaards in brengen zy *Europische* Koopwaaren, en keeren weder met Slaaven, Goud, en Yvoor. Zy zyn allen *Marabouts*, of Wetgeleerden; een beroep, van 't welk zy bescherming op hunne reizen ontleenen.

De reis na *Galam* is eene zeer ongezonde en gevaarlyke reis. De lugt is schadelyk en brandend heet. De reizigers worden deerlyk geplaagd met Insecten, en overvallen door staag nederstortende regenvlaagen. De Rivier, wanneer dezelve tot de grootste hoogte gezwol-

len is, wordt belemmerd door eene ongeloofiyke kragt der stroomen, en de zwarigheden der reize worden, van tyd tot tyd, vermeerderd door tegenwinden. De vaartuigen zeilen in één enkele lyn, de een agter den ander. Daarenboven moeten 'er tollen betaald worden aan verscheide kleine Vorsten, aan de oevers der Riviere. Geschillen daarover vertraagen niet zelden den voortgang. Eenige deezer vaartuigen worden zomtyds genomen. De gezondheid der Inboorelingen is zo sterk, dat zy, onverhinderd, de gevaaren deezer reize kunnen verduuren; doch voor *Europeaanen* is dezelve vaak doodlyk. De terugreize is min gevaarlyk, dewyl dan het slegte gedeelte des saisoens voorby is, en de vaartuigen voor wind en stroom hebben.

Uit het berigt van eenen *Marabout* heb ik geleerd, dat de reis te land korter en gemaklyker valt. 'Er zyn agt maanden in 't jaar, in welke alle de reis na *Galam* te land in vier-en-twintig dagen kan worden afgelegd. De gunstigste tyd, egter, om die reis te onderneemen, is in de maand April. De lugtsgesteldheid is dan koel, en de noordewinden heerschen in die maand.

De Koningryken van *Bambouc* en *Bondou*, ten Zuiden van het Koningryk *Galam* gelegen, zyn vermaard door de rykheid van derzelver Mynen. Ten Jaare 1730 werden deeze Mynen onderzogt door een persoon in dienst van de *Fransche Africaansche* Compagnie, die des een voldoend verslag gaf; dan hy werd op eene tweede reis derwaards vermoord, door een hoop Inboorelingen, by het Fort *St. Joseph*. Op raad van den Heer DAVID, Directeur-Generaal te *Senegal*, werden 'er nieuwe bevelen, in 't Jaar 1741, afgevaardigd, om de Mynen van *Galam* te onderzoeken. Het volvoeren deezer bevelen werd gestaakt door den Oorlog, in den Jaare 1744 uitgeborsten. Met het Jaar 1756 vernieuwde men het uitzigt op de Mynen. Zy werden andermaal nagegaan, en eenige preuven Gouds van de hoogste zuiverheid werden na *Parys* gezonden. De vermeestering van *Senegal*, door de *Engelschen*, in 1758, alleen belette het bewerken. —— De twee voornaamste Mynen zyn die van *Natacou* en *Kelimani*, beiden gelegen naby eene kleine Rivier, die den naam draagt van de *Goud-Rivier*. Dezelve ontspringt by het Dorp *Tambaoura*, en vereenigt zich met de *Feleme*, op den afstand van veertien of vyftien mylen boven den mond van de laatstgemelde. Zy zyn ook tusschen de veertien en vyftien

my-

mylen boven den mond van het Fort *St. Josephs*. Zints den Vrede des Jaars 1783 heeft men geen werk van deeze Mynen gemaakt.

Wat de Gewassen van *Senegal* betreft, onder deeze verdient, in de eerste plaats, gemeld te worden de *Acacia*; dezelve is eer een heestergewas dan een boom, en heeft de hoogte van vyftien tot twintig voeten; het hout is wit, hard, en zeer digt van nerf; de bast is aschkleurig. De stam groeit doorgaans na de eene of de andere zyde overhellende; dezelve is van den wortel tot den top bedekt met door elkander slingerende takken, zeer onregelmaatig geschikt; zo dat de boom verre is van een fraai vertoon te maaken. De bladeren zyn smal, en bestaan ieder uit vier of vyf paar *pinnulæ*, elk twaalf of vyftien paar blaadjes draagende, ieder een linie lang, en een vyfde van een linie breed, zagt, geäderd, stomp, en even gepunt aan het einde. Aan het grondstuk van ieder blad zyn drie punten, kegelvormig, zwartagtig, blinkend, twee linien lang. De bloemen zyn wit. De vrugten zitten in platte schokken, zeer klein, langwerpig, gepunt aan beide de einden, geel, drie en een halve duim lang, negen linien breed, met aderen aan den buitenkant, aan de zyden eenigzins gegolfd, bedekt met witte hairen, zo kort, dat men ze naauwlyks kan ontdekken. Ieder deezer schokken bevat omtrent zes zaaden, zeer plat, en rondagtig, of eenigzins hartvormig. Deeze boom groeit in *Senegal*, gemeenlyk op zandige gronden naby den zeeoever. Dezelve levert de witte Gom, welke van dit gedeelte van de zuidkust van *Africa* na *Frankryk* gebragt wordt, en die, schoon hooger geagt dan die uit *Egypte* komt, egter daarmede verward wordt onder den algemeenen naam van *Arabische Gom*.

De naam van *Aapen-brood* wordt gegeeven aan een Boom, die hier groeit; en eenigen hebben gedagt, dat deeze dezelfde is als de *Tamarinde-boom*. Dezelve groeit ter gewoone hoogte van den Walnoot-boom. De gekuifde takken strekken zich tot eene groote wydte uit. De stam groeit te zulker dikte, dat twaalf man met uitgebreide armen werks genoeg vinden om denzelven te omvatten. Op het Eiland *Sauta* is een deezer boomen, die zestig voeten in den omtrek haalt. In *Senegal* vervaardigen de *Negers* van de vrugt een drank,

 die,

die, met de byvoeging van water en zuiker, of honig, niet onsmaaklyk den dorst lescht.

Onder de verschillende soorten van *Palmboomen* is de Wyngeevende Palmboom de algemeenste in *Senegal*. De Inboorelingen noemen denzelven *Ronu*. De stam is hoog en recht, en vertoont zich als een kolom, vyftig of zestig voeten hoog, met een bladerbosch, dat een ronde kuif aan 't boveneinde vormt. Elk deezer bladerbosschen aan den top der Palmboomen vertoont zich als een waaijer, vyf of zes voeten wyd, en onderschraagd door een tak van dezelfde lengte. De vrugten van den vrouwlyken boom hebben de grootte van een gewoonen Meloen, doch eenigzins langwerpiger van gedaante; zy zyn beslooten in een lederagtig bekleedzel, zo sterk als pergament; daar onder is eene geelagtige zelfstandigheid, vol ruwe draaden, waaraan drie langwerpige pitten hangen. De *Negers* zyn zeer greetig gesteld op het eeten van deeze vrugt, wanneer dezelve onder de asfche geroost is. Dezelve heeft een metaalagtigen smaak; de reuk is sterk, maar niet onaangenaam. Deeze Palmboom draagt by onderscheiding den naam van den *wyngeevenden*, dewyl dezelve een vogt uitlevert, onder den naam van *Palm-wyn* bekend. Dit vogt, een etmaal naa dat het afgetapt is gedronken, heeft eene zeer verfrissende hoedanigheid.

De Kameel is het nuttigste der huisdieren hier te lande. Niet alleen draagt hy de zwaarste lasten, maar is allertamst en soberst van alle viervoetige dieren. Hy reist in de dorre woestynen, verscheide maanden lang, met zeer weinig waters. De melk van het Wyfje is een zeer goede drank, en het vleesch van den Kameel is het beste dierlyk voedzel, 't welk de *Mooren* hebben. —— De *Arabische* Paarden te *Senegal* zyn kleinder, dan die van 't zelfde Ras, welke wy in *Europa* hebben; maar leevendig, welgemaakt, en zeer verschillend van kleur. — De Olyphant, het opmerklykste Wilde Dier van dit gedeelte van *Africa*, is de bron van groot voordeel voor de *Negers*.

Naa eene wyl verblyfs werd ik van *Senegal* na het Eiland *Goeree* gezonden. *Goeree* ligt op 14°, 41', 30" Noorder-Breedte, en op 19°, 45' Wester-Lengte van den Meridiaan van *Parys*. Het is een op zichzelve staande rots, tot eene groote hoogte uit zee opryzende, en ligt op omtrent één en een vierde myl afstands van

het

het naaste land. Het is in het midden van die Baai, welke gevormd wordt tusschen *Kaap Verd* en de zuidlyke strekking van de *Africaansche* kust. Naauwlyks haalt het geheele Eiland zestig Acres in uitgestrektheid; het is ongeschikt ter bebouwinge, en verstooken van rivieren. De leeftogt voor de Vastigheid moet geheel uit *Europa* of uit het vaste land van *Africa* komen. Met de vereischte voorzorgen kan men het water, van de rotzen sypelende, verzamelen, zo dat het bestendig genoegzaam zy tot vervulling van de behoeften der Bewoonderen.

Dit Eiland verschaft egter, uit hoofde van deszelfs ligging, veele voordeelen. De reede is ten allen tyde veilig voor de schepen. Het Eiland is zeer gelegen tot beveiliging van den slaavenhandel, om ter markt daarvan te strekken, en kan tevens een voegelyke plaats opleveren om de *Fransche* Schepen aan de *Africaansche* kust te herstellen en het volk te verfrissen. De reis te land tusschen *Goeree* en *Senegal* is niet meer dan zestig, ter zee slegts veertig mylen.

Dit Eiland hadt voortyds den naam van *Barsaguiche*; het hing toen van *Kaap Verd* af. Koning BEIAM stondt hetzelve, ten Jaare 1617, aan de *Hollanders* af, die het versterkten, en 'er den naam van *Goeree*, eene *Hollandsche* Stad, aan gaven. De *Engelschen* ontweldigden het den *Hollanderen* in 1663. De Admiraal DE RUYTER hernam het in het volgende Jaar. Drie Jaaren laater bemagtigde de Graaf D'ESTRÉES 't zelve met eene *Fransche* Vloot. Het bleef tot den Jaare 1758 in bezit der *Franschen*, wanneer de *Engelschen* het bemagtigden; dan by den Vrede van *Parys*, ten Jaare 1763, werd het den *Franschen* wedergegeeven. Op nieuw viel het den *Engelschen* in handen ten Jaare 1779; dan de *Franschen* herkreegen het in 1783, en tevens op het vasteland hunne Factoryen *Ruffisque*, *Portudal*, *Joal*, *Salam* en *Albreda*. *Ruffisque* werd naderhand verlaaten, als te naby aan het Eiland *Goeree*. *Portudal* staat onder den Koning van *Baol*. Gierst, Boter, en Eijeren in overvloed, met omtrent 120 Slaaven, worden jaarlyks van daar gekreegen. — *Joal*, een Dorp, omtrent honderd-twintig mylen van *Goeree*, verschaft Ryst, Vee, en Vogelen in grooten overvloed. De grond daar rondsom is ryk en vrugtbaar. Men krygt van daar 's jaarlyks 100 Slaaven, eenig groen Leder, Wasch en Y-

Yvoor. —— De Rivier *Salum* loopt ten Zuiden van het grondgebied, in 't welk de *Fransche* Factory te *Joal* staat. *Cahone*, de Hoofdstad des Koningryks *Boursalum*, treft men aan by die Rivier, omtrent veertig mylen landwaards in. Vee wordt van daar verkreegen in groote menigte en voor een laagen prys. Het is ook een der Markten, op welke de *Mandingoes* Goud, Yvoor en Slaaven brengen uit de Oostlykste gedeelten van *Africa*. 'Er kan geen beter plaats voor een Factory uitgedagt worden. —— Het Koningryk *Bar* raakt de grenzen van *Boursalum* aan den noord- en oostkant; de Zee vormt de westlyke grenzen, en die van het zuiden worden door de Rivier *Gambia* gemaakt. —— De *Fransche* Factory *Albreda* ligt in het Koningryk *Bar*, aan den noordlyken oever van de Rivier *Gambia*, op omtrent agt mylen van den mond. De *Engelschen* hebben digt daar by hunne vastigheid, het Fort *James*, werwaards zy allen handel getrokken hebben.

De *Gambia* ontspringt diep landwaards in. Aan den mond is dezelve omtrent twee mylen breed; en de vermindering van die breedte is, als men opvaart, langzaam afneemende. Het *Engelsche* Fort *James* staat op een inham in deeze Rivier, op een afstand van tien mylen van de zee. Het Kanaal der Riviere is daar in twee deelen afgescheiden; in elk derzelven kan een schip van zestig stukken ankeren. Een Fregat van veertig stukken kan deeze Rivier opvaaren tot boven *Europina*, liggende op zeventig mylen van den mond der Riviere. Barken, die honderd-twintig tonnen laaden, kunnen tot *Fatenda* komen, 't welk honderd mylen hooger op ligt. In den regentyd is de stroom van de *Gambia* zo sterk, dat men 'er niet tegen op kan zeilen. Tusschen September en July kan alleen deeze reis gedaan worden. De oevers aan wederzyden zyn bezet met horden van *Negers*. De *Engelschen* hebben op dezelve verscheide Factoryen. De laadingen liggen 'er altoos gereed voor de Schepen, die op de Rivier komen. De *Mandingoes* vervoegen zich derwaards in groote menigte: zy brengen 'er te koop Goud, Yvoor, en Slaaven, opgekogt in de diepste gedeelten van *Africa*. De vastigheden der *Engelschen* zyn niet zeer sterk. Zy hebben 'er geen Krygsvolk, dan alleen op het Fort *St. James*, eene plaats van zo geringe weerbaarheid, dat één Schip van vyftig Stukken de batteryen tot zwygen zou kunnen bren-

brengen. Tot vermeerdering der nadeelen, hangen de Bezettelingen en Kooplieden geheel af van de Inwooners, om van hout, water en leevensmiddelen voorzien te worden. — Vóór den Oorlog des Jaars 1778 zouden de *Franſchen* hunnen handel tot de *Gambia* hebben kunnen uitſtrekken; maar het uitſluitend bezit van die Rivier en van het Fort *James* werd aan de *Engelſchen* afgeſtaan by het Vredesverdrag van *Verſailles*; en der *Franſchen* handel te *Albreda* kan derhalven niet dan over land voortgezet worden. Zy betaalen aan den Koning van *Bar* driehonderd-vyf-en-tachtig Gulden 's jaars, voor de vryheid om hunne Factory van *Albreda* op zyn grondgebied te mogen hebben.

Wat het Eiland *Goeree* betreft; indien 't zelve welverſterkt, met krygsvoorraad en leevensmiddelen voorzien was; indien 'er beſtendig twee oorlogſchepen op deeze hoogte kruisten, om onzen handel te beſchermen; indien zy, die goederen derwaards zenden, eene keuze deeden, overeenkomſtig met het hier verlangde, en alles goed in zyne ſoort zonden; indien zy deeze laadingen aan geene anderen dan lieden van beproefde trouwe en bekwaamheid ter hand ſtelden; en, eindelyk, indien hunne Schepen meer tot zeilen dan tot laaden gebouwd waren, — dan zouden de *Franſchen* met voordeel op dit gedeelte van *Africa* kunnen handel dryven.

Met den aanvange des Jaars 1785 hadden de *Franſchen* op het Eiland *Gambia*, in de *Sierra Leone* Rivier, eene Factory opgerigt. De grond was gekogt van PANABOURÉ, Souverain en Eigenaar des Eilands, onder voorwaarde van eene jaarlykſche betaaling in goederen, ter waarde van honderd ſtaaven yzer, en van vyftien zulke ſtaaven, als een tol aan dien Prins, voor elk Schip, 't welk daar handel komt dryven. Het Fort werd onmiddelyk aangelegd, met eene battery van twaalf ſtukken. Een Magazyn, om 's Konings voorraad te bergen, werd gebouwd ter rechter hand van de battery; aan de ſlinker zyde vondt men de barakken voor het Krygsvolk; op een afſtand van eenige honderd ſchreeden verder was eene hoogte ter verdeediging.

De *Franſchen* koozen het Eiland *Gambia* boven het Eiland *Loss*, dewyl de *Engelſchen* op 't zelve reeds eene Vastigheid hadden. Een allerongelukkigſte zaak in deeze Factory is, dat men op het geheele Eiland niet meer dan zes Acres grond vindt, tot bebouwing bekwaam,

Het overige is een ongezond moeras. De goederen der *Africaanen* bestaan in Wasch en Slaaven. De *Sierra Leone* is eene schoone Rivier. De beste tyd voor de Schepen, om 'er op te vaaren, is in January en February. Met Mey valt de regentyd, en de lugtsgesteltenis wordt zeer ongezond. Op verzoek des Konings van *Gambia* heb ik zynen Zoon met my na *Frankryk* genomen. Diens naam is PEDRO; naa zyne opvoeding in *Frankryk* ontvangen te hebben, zal hy tot zynen Vader wederkeeren.

[Deeze Jongeling, naa twee jaaren te *Brest* geweest te zyn, keerde in 1787 tot zynen Vader weder. Hy kwam andermaal in *Frankryk*, om nog meer te leeren; en kwam in 't Jaar 1790 t'huis. De aankomst werd met vreugde gevierd; dan te welker gelegenheid een Neger-dorp, het voornaamste zyns Vaders, tot den grond toe afbrandde.]

PYRAMUS EN THISBE.

(Vry naar 't *Latyn* gevolgd.)

PYRAMUS was een der schoonste Jongelingen, welke in dien tyd leefden, en THISBE muntte in schoonheid boven de Jongedochteren van geheel het Oosten uit. Beiden woonden zy by hunne Ouderen, wier Huizen naast elkanderen stonden, in de vermaarde Stad Babylon, door hare Ticbelstenen Muren voornamelyk beroemd. Dit beminnelyk paar maakte al ras, uit hoofde der nauwe buurschap, onderlinge kennis, welke, na verloop van tyd, hetgeen niet te verwonderen is, in ene sterke liefdedrift jegens elkanderen verkeerde. Ras was hunne vurigste begeerte, om, door den Huwlyksband verenigd, de vruchten ener reine liefde te smaken; doch hunne Ouderen beletteden, ik weet niet om welke redenen, de vervulling van dezen hunnen billyken wensch, en sneden, om hun lot nog ondraaglyker te maken, de afzonderlyke gemeenschap, die zy te voren hadden mogen genieten, geenschlyk af.

Doch gy waart, ô Ouderen! te onvoorzichtig in uw handelen, en te zwak van vermogen, om die liefdedrift in de jeugdige harten uit te blusschen! Ja gy moest ook tot uwe innigste smart ondervinden, dat dezelve, in plaats van door onderdrukking te verminderen, sterker aanwies! —— Zo heb ik dikwyls ene Rivier, op ene plaats, waar zich niets tegen haren loop verzette, vreedzamer, en met minder geruisch, dan

aan op ene andere, waar zy door opdammingen gestuit werd, zien voortvloeien.

Thans openbaarden zy door tekenen, zonder dat iemand dit merken konde, elkanderen hunne gedachten; welk middel, hoe gebrekkig ook, zy zo lang gebruikten, tot dat 'er zich, op ene wonderbare wyze, ene gunstiger gelegenheid opdeed. De Kamers der twee Gelieven waren slechts door énen dunnen Muur, die tot de splitsing der beide Huizen diende, vaneen gescheiden; en in dezen Muur was, na zyne metseling, ene kleine scheur, die nog niemand ooit in 't oog gevallen was, gekomen; doch zy kon de oogen der Gelieven niet lang ontslippen, — neen; ras werd dezelve van hun ontdekt, en voor enen doortocht hunner woorden geschikt bevonden.

Bekoorlyk, Gelieven! ja aanlokkend scheen u deze ontdekking toe! — Maar ach! zo gy toen enige bewustheid van de vreeslyke gevolgen, die naderhand uit haar voortsproten, hadt kunnen hebben, voorzeker zoudt gy dezelve, als de bron van toekomende rampen, nooit tot uw voordeel hebben aangewend!

Den gehelen dag bragten zy nu op deze plaats, onder vele verzuchtingen, die met een zacht gemurmel van de ene tot de andere zyde doordrongen, en onder het plengen van hete tranen, door. Dikwyls, wanneer zy elkanderen op nieuw verzekering van ene eeuwigdurende liefde gegeven hadden, verweten zy den Muur, om dat hy hun gene groter vryheid toestond, zyne onverbiddelyke wreedheid; maar dan bekenden zy weder, aan hem het geluk verschuldigd te zyn, dat zy, in hunnen beklagenswaardigen toestand, nog genieten mogten.

De Zon was alree onder de Wester Kimmen geweken, en de Maan verlichtte met hare zilveren stralen, terwyl millioenen Sterren aan enen zuiveren Hemel gloorden, bereids het Aardryk, toen de Gelieven eerst besluiten konden, om hunne standplaats te verlaten; doch eerst drukten zy nog hunne lippen tegen de scheur des Muurs, en wenschten elkanderen al snikkende, even als of dit voor de laatste reis zyn zoude, vaarwel!

Den volgenden Morgen had de Dageraad nog maar even de Nachtlichten aan het oog der Stervelingen onttrokken, toen de Gelieven, uit de zachte boeien des slaaps gerukt, zich reeds beieverden, om naar de vorige plaats terug te keren. Hier gaven zy nog enigen tyd hunnen hartstochten den vryen teugel, en beweenden hun ellendig lot. —— „Laat ons," spraken zy eindelyk als uit énen mond, „laat ons de wreedheid onzer Ouderen, vermits door tranen en zuchten niets kan gewonnen worden, ontvluchten, en door

dien weg enen eindpaal aan onze wederwaardigheden stellen!" — Iets aangenamer dan deze woorden kon hun nooit in de ooren klinken. —— Als met énen geest bezield, riepen zy nogmaals in vreugde uit: „ Ja, wy zullen de wreedheid onzer Ouderen ontgaan!"

Dit stout en gewichtig besluit genomen hebbende, was het hun ook ondoenlyk, de uitvoering zelve lang te vertragen; neen! den volgenden Nacht besloten zy nog de vlucht te beproeven: elk zoude dan van zyne zyde het huis trachten uit te komen, en, dit gelukkende, zich naar ene zekere Grafstede, buiten de Stad gelegen, begeven, om aldaar den Beminde óf te ontmoeten, óf, indien deze 'er nog niet wezen mogt, op te wachten.

Nu zagen de Gelieven met een heigend verlangen den Nacht te gemoet; en ieder uur, dat 'er vóór dien tyd nog te verlopen stond, kwam hun, in 't vooruitzicht, langer dan een jaar voor. Eindelyk maakte het licht plaats voor de duisternis; en nu spreidden zich ras de wieken des langgewenschten Nachts over het Aardryk uit. —— Thisbe vond het eerste gelegenheid, om hare Huisgenoten op ene listige wyze te misleiden, en de deur uit te komen; en toen haar gezicht bedekkende, geraakte zy ook veilig buiten de Stad, en kwam nu spoedig op de afgesproken plaats aan. Daar zette zy zich zonder vreze, want de Liefde maakte haar stoutmoedig, onder enen hogen en volgeladen Moerbezienboom, zeer naby ene beek staande, neder; in hope van nu ras haren Minnaar te ontmoeten, en hare lippen op de zyne te drukken. —— Maar ach! het noodlot had haar iets anders beschoren. Ja! ras zullen wy uit dit voorbeeld ontwaren, dat een Mensch weinig van de gevaren, die hem boven het hoofd hangen, bewust zy; en dat zyne hoop, op het ogenblik zelfs van hare gewaande vervulling, nog kan worden te leur gesteld.

Zy had hier maar weinig tyds gezeten, toen zy, by het flauwe licht der Maan, niet verre van haar, enen Leeuw met opgesperden muil, met geronnen bloed van verscheurde Lammeren bemorst, naar de naburige beek, om zynen dorst te lesschen, zag toetreden. Door het gezicht van dit verschrikkelyk Dier als van schrik bestorven, vloog zy uit al haar macht, om zyne woede te ontwyken, naar een afgelegen hol, dat zy veilig, alleen met het verlies van haren sluier, die door het snel lopen van hare schouderen viel, bereikte. —— De Leeuw, zynen dorst gelescht hebbende, vond, by zyne terugkering in het bosch, dit kleed liggen, 't welk hy, met zyne tanden vaneen scheurende, met het bloed zynes beks bevlekt achterliet.

Ondertusschen naderde PYRAMUS, die eerst later had kunnen ontvluchten, met rasse schreden de bestemde plaats. By

toe-

toevallig zyne oogen op den grond slaande, ontdekte hy in het zand de voetstappen van enig wild Dier, dat over dien weg moest gekomen zyn; hetgeen hem niet alleen over zich zelven, maar ook vooral over zyne Beminde, enigzins bekommerd maakte; doch groter werd zyne verbaasing, toen hy, op de plaats zelve gekomen zynde, haar overal zocht en riep, maar nergens vond of antwoord kreeg. Thans in wanhoop zyne oogen naar alle zyden wendende, ontdekte hy van verre iets wits op den grond gespreid; al bevende trad hy nader; maar hoe groot werd zyne ontzetting, hoe steeg zyne woede ten top, toen hy den met geronnen bloed bevlekten sluier zyner Hartsvriendin herkende!

Sterk klopte het hart in zynen boezem; — zyne knien knikten; — hy wilde spreken; doch zyne woorden konden genen uitgang vinden; — sterke gemoedsbewegingen verscheurden ondertusschen zyne ziel; — eindelyk borst hy woedende in deze woorden uit: „ Ryt thans, ô wild gedierte! dat deze Rotsen bewoont, ook my met uwe scherpe klauwen, gelyk gy myne Beminde deedt, vaneen, en laat myn lichaam u tot spys verstrekken! —— Gy, ô myne Beminde! hadt dit lot niet verdiend, maar ik .... ik .... die u alleen, midden in den nacht, naar ene plaats, wier gevaar my bekend was, heb laten gaan, ben het dubbel waardig! —— Gy zyt reeds omgekomen, maar ik zal u volgen! —— Ja, deze Nacht zal de laatste voor ons beiden zyn!"

Nu raapte hy de stukken des vaneen gereten sluiers op, en, ze onder dien Moerbezienboom, onder wiens takken zy, nog den vorigen morgen, zich de vermaaklykste oogenblikken beloofd hadden, gebragt hebbende, drukte hy ze aan zyne bleke lippen en besproeide ze met hete tranen; — en toen het zwaard, waarmede hy omgord was, trekkende, gilde hy uit: „ Ontvang thans, ô schim myner vermoorde Zielsvriendin! door myn bloed zelfsvoldoening voor myne gruweldaad!" —— Deze woorden in wanhoop geuit hebbende, duwde hy het zwaard in het binnenste zyner ingewands, en stortte, na het staal nog uit de wonde gerukt te hebben, ylings op de aarde neder. Zyn bloed steeg met zulk een sissend geluid en kracht in de hoogte, als het water uit ene buis, die door de slechtheid van het lood vaneen berst; en de Moerbezien, welke in dien tyd wit waren, door hetzelve besprengd wordende, namen ene purperachtige kleur aan.

Middelerwyl verliet THISBE, vrezende dat zy haren Minnaar, door haar lang wegblyven, in ongerustheid brengen zoude, hare schuilplaats, en spoedde zich, offchoon nog met vreze, naar de vorige plaats; vol van verlangen, om hem de gevaren, die zy in dien tusschentyd had uitgestaan, te ver-

verhalen. By den Boom komende, stond zy als in verwondering opgetogen over de verwisseldo gedaante zyner vruchten; zy twyfelde of het wel dezelfde was, dien zy te voren gezien had; zy wilde dit wonder, vermits zy hare ogen zelve niet betrouwde, nauwkeuriger beschouwen; maar juist op dit oogenblik hoort zy, niet verre van haar, enige beweging; met beving zich naar den kant, vanwaar het geluid komt, wendende, ontdekt zy een zieltogend lichaam op de aarde uitgestrekt; geheel in ontzetting gebragt, wykt zy enige schreden achterwaards; — ene koude huivering verspreidt zich door alle hare leden; — zy staat besluiteloos, en weet niet wat voor haar het raadzaamste is, te vluchten of te blyven; — eindelyk wordt zy door nieuwsgierigheid aangespoord, zich te verkloeken en nader te komen; — zy doet dit; — zy komt by het lichaam; — en nu .... nu herkent zy ras haren Minnaar, ja, haren reeds met den dood worstelenden Boezemvriend!

Gene pen is in staat, de ontroering, die haar op dit oogenblik bezielde, te beschryven; — gene tong, om ze uit te drukken! — Gelyk de Zee, wanneer hare oppervlakte door enen Orkaan beroerd wordt, de vreeslykste woede aan den dag legt, eveneens steeg de wanhoop van THISBE ten top. Op hare borst geslagen, en het hair uit haar hoofd gerukt hebbende, viel zy troostloos op het lyk ter neder; en, hare tranen met het bloed, dat uit de wonde stroomde, vermengende, kuschte zy de yskoude leden, en riep al gillende uit: „ ô PYRAMUS! . . . ô myn beminde PYRAMUS! welk wreed noodlot heeft u aan my ontrukt? — Antwoord, PYRAMUS! — Uwe THISBE roept u! — Hoor toch! en hef uw hangend hoofd weder op!"

Op den naam van THISBE, opende hy nog eenmaal zyne stervende oogen; doch haar gezien hebbende, sloot hy ze weder. Sterker werd thans hare wanhoop, en woedender verhief zy nu hare stem. „ Ja, PYRAMUS!" boezemde zy uit, „ ik zie uwe gapende wonde! — ik zie het ontblote zwaard naast uwe zyde! — doch ik zie ook mynen met bloed bevlekten en door den Leeuw vaneen gereten sluier; de aanleiding tot uwen dood! — Ja, door de grote liefde, die gy jegens my in uwen boezem koesterde, hebt gy u met eigen handen — waarom zoude ik hieraan langer twyfelen? — omgebragt! — Maar myne liefde is niet minder, en myne armen zullen door dezelve, ter volvoering van een gelyk bedryf, kracht ontvangen! — Ja, ik zal u volgen tot de Geesten onzer Vaderen, en u, die door den dood alleen my konde ontrukt worden, daar ene Metgezellinne in den dood zelven zyn! — En dan zullen onze schimmen eeuwig — eeuwig voor de oogen onzer rampzalige Ouderen zweven! —

Dan

Dan zal onze nagedachtenis hunne gehele ziel met schrik en afgryzen vervullen! —— Ja, dan zullen zy zich voor de bewerkers van het verschriklyke lot hunner Kinderen erkennen, en zichzelven vloeken!

„En gy, ô Ouderen! zo gy nog enig menschelyk gevoel bezit, en van den eeuwigdurenden Vloek der onsterflyke Goden, die anders op uwen kop zoude rusten, bevryd wilt blyven, verbreekt dan, door myne laatste bede te horen, uwe stenen harten, en doet *ons* — *ons*, die ene reine liefde, ja zelfs het jongste oogenblik verenigde — in éne grafplaats rusten! —— En U, grote Goden! — U, die de Menschelyke lotgevallen bestiert! — U, die bewustheid van myn tegenwoordig lyden hebt! — zy ook nog éne bede gedaan! —— ô! Indien Gy met enig medelyden over myn lot bezield zyt, schenkt my dan gunstryk de vervulling van mynen wensch: doet, tot een gedenkteken van deze afgryslyke gebeurtenis, dezen Boom voortaan zwarte vruchten, de kleur der droefheid, voortbrengen!"

Dus sprak zy; — en toen het zwaard, dat nog van het verschvergoten bloed rookte, opvattende, wrong zy het diep in haar hart. Zy stortte in haar bloed nevens PYRAMUS neder; en hare Geest vloog op in de luchtige winden.

Hare laatste bede werd ook door de Goden en Ouderen verhoord: de Moerbezien hebben van dien tyd af, tot op den huidigen dag, terstond by hare ryping ene zwartachtige kleur gekregen; en hunne asch, die van den brandstapel overig bleef, is in éne lykbusch gelegd.

J. A.

INDIAANSCHE OVERLEVERING, WEGENS DEN MAMMOUTH.

In eenen Brieve van een *Americaan*.

(Uit het *Engelsch*.)

Myn Heer!

Gy hebt ons berigt, dat Mr. PEALE, een *Americaansch* Kunstenaar, onlangs te *Londen* gekomen is met een volkomen Geraamte van het uitgerooide Dierengeslacht, de *Mammouth*. Eenige jaaren geleden had ik gelegenheid om de volgende Overlevering wegens deeze Dieren te vernee-

mên,

men, welker mededeeling misschien sommigen niet onaangenaam zal weezen.

„ In myne jeugd," sprak de oude *Indiaan*, die my het Vertelzel mededeelde, „ was ik menigmaal in de gelegenheid om heen te trekken over die plaatzen op de oevers van de *Ohio*, welke zo veele overblyfzels aanbieden van de boenderen, toegekend aan den *Mammouth*. Ik deed daaromtrent eenige navraagen, en ontving van mynen Grootvader en andere Opperhoofden het volgende berigt:

„ Wanneer de Groote Geest de Wereld maakte, schiep Hy ook alle de onderscheidene soorten van Vogelen en Beesten. Hy vormde ook den Mensch. Maar dewyl dat soort van Menschen wit of blank was, en zeer onvolmaakt, plaatste hy dezelve in een ander gedeelte der Aarde, waar zy nog woonen, en van waar zy het middel gevonden hebben om het groote Meir over te steeken, en te komen als een Geessel van het Volk in ons Wereldsdeel. Naardemaal de Groote Geest geen welgevallen schiep in den witten of blanken Mensch, nam hy zwarte aarde, en vormde daaruit de *Neger-soort*, wier hoofd met wol, in stede van hair, voorzien was. De zwarte Mensch was veel beter dan de blanke, egter nog niet volkomen beantwoordende aan het oogmerk des Scheppers. Eindelyk nam de Groote Geest een handvol roode aarde, zeer fyn en zuiver; van deeze vormde hy het roode Menschen-soort, volmaakt beantwoordende aan zyn oogmerk.

„ Over deeze roode Menschen-soort was de Groote Geest zo wel voldaan, dat hy dezelve op het groot Eiland plaatste, 't welk wy thans bewoonen, en even wyd afgelegen is van de oorspronglyke woonplaats der Zwarten, als van die der Blanken. Hy gaf aan deeze Menschen-soort regelen voor derzelver gedrag, en beloofde 't zelve een geluk, overeenkomende met de maate, waarin zy deeze regelen in acht namen. Zy vermenigvuldigden sterk, en leefden langen tyd voorspoedig. Maar een jong opkomend geslacht, onbedagt de regelen, door den Grooten Geest voorgeschreeven, verwaarloozende, werd slegt en snood. Te hunner straffe schiep de Groote Geest de groote Buffels, wier Beenderen wy hier vinden. Deeze Dieren kreegen last van den Grooten Geest om aan te vallen op het Menschlyk Geslacht. Zy verdelgden diensvolgens alle de roode Menschen; behalven eenige weinigen, die de voorige verkeerdheden verzaakten, en beloofden, overeenkomstig met de regelen van den Grooten Geest te zullen leeven, indien hy de overigen der roode Menschen wilde bevryden voor een verder verderf. Hun gebed vondt verhooring, en het geheele Geslacht der Buffels werd verdelgd door vuur uit den Hemel, te deezer zelfde plaatze,

te; waar wy hunne Beenderen aantreffen: —— Alleen één Mannetje en één Wyfje werd gespaard. Deezen sloot de Groote Geest op in het gindsche Gebergte, om ze weder tegen de Menschen los te laaten, wanneer onze misdryven zo zwaar eene straffe verdienen."

Zodanig is de *Indiaansche* Overlevering, den *Mammouth* betreffende, *groote Buffels* door den *Indiaan* geheeten. Het Verhaal is weetenswaardig, als een voorbeeld van de Verdichtzelen, waarmede Wilde Volken gewoon zyn reden te geeven van de verbaazende Verschynzels der Natuure. Het bevat mogelyk eenig inmengzel van waarheid, byzonder ten opzigte van de schielyke verdelging der geheele Soort van den *Mammouth*.

Men houdt het daarvoor, dat de *Mammouth* een vleeschvreetend Dier moet geweest zyn, en te deezer oorzaake veel verschriklyker voor het menschdom dan de Olyphant, die alleen van het Plantenryk leeft. Men heeft my berigt, dat men verscheide Kiezen van den *Mammouth* gevonden heeft, die elk zes voeten lang waren, en twintig duimen in den omtrek haalden. Mr. JEFFERSON verzekert, dat de Tanden van den *Mammouth* zesmaal de grootte haalen van de Olyphantstanden.

DE CHINEESCHE KEIZER SOUNG-TAY-TSOU, EN DE WYZE OUANG-TCHAO-SOU.

De *Chineesche* Keizer SOUNG-TAY-TSOU, die, naar het zeggen der Geschiedschryveren zyns Ryks, de vyf hoofddeugden, Menschlievenheid, Regtvaardigheid, de opregte Gemeenzaamheid, de goede Trouw, en de liefde voor de Orde, de Plegtigheden en Gewoonten des Volks, in zeer hooge maate bezat, ontboodt een Wyze, OUANG-TCHAO-SOU, ten Hove. Naa eenige gesprekken over de zonderlinge verkiezing deezes Mans, om de Eenzaamheid boven de Bedieningen, welke hy door zyne kennis en deugden verdiende, te stellen, stelde de Keizer hem ten slot voor: „ Ik wenschte „ wel, dat gy my de vriendschap bewees, om my met weinig woorden te onderrichten, wat ik doen moet om wel „ te regeeren, om altyd over my zelven voldaan, en over „ anderen vergenoegd te zyn?" —— De Grysaart antwoordde: „ Bemin uw Volk, en gy zult het altoos wel regeeren. „ — Vergun uzelven zeer weinig, en gy zult altyd het zelfde „ genoegen genieten. —— Vergun aan anderen veel, en gy „ zult vergenoegd over uw Volk, zy over u weezen." — De Kei-

Keizer riep uit: „ Deeze woorden zyn verwonderlyk „ schoon!" Hy gaf onmiddelyk aan een zyner Staatsdienaaren, by dit onderhoud tegenwoordig, last, om die lessen des Wyzen met groote letteren te schryven, en ze te plaatzen in die vertrekken, waar hy gewoon was te gaan peinzen.

DE BOER EN HET HOROLOGIE.

Lord Brooke ('t was in den jaare 1630) op zekeren dag door het Land rydende, vondt zich, door den drang der natuure, genoodzaakt, van 't paard te stygen, leggende zyn Horologie naast zich neder in het gras. Het was een stuk van groote waarde, zynde de kas met diamanten omzet. Zyn werk verrigt hebbende, dagt hy niet aan zyn Horologie, tot dat hy zyne reisgenooten hebbende ingehaald, een van hun hem vraagde, hoe laat het ware? Dit deedt hem na zyn Horologie tasten, 't welk hy zich straks herinnerde te hebben verlooren. Allen keerden met hem terug; en ter plaatze, alwaar hy het hadt vergeeten, eenen Boer ontmoetende, vraagden zy hem, of hy een Horologie hadt gevonden? —— „ Wat is dat voor een ding?" zeide hy, hebbende nooit te vooren een Horologie gezien. Zy zeiden hem, dat het een ding was, 't welk tikte en sloeg. „ Is het dat! (zeide „ hy) ik zal het u laaten zien — ik heb het braaf afgerost, „ en het zyn tikken afgeleerd, met myn stok. Gy moogt „ 'er nu wel digt by koomen, het zal u geen kwaad meer „ doen, dat verzeker ik u." Hy hadt het Horologie in stukken geslagen, meenende dat het een vergiftig dier was.

Dit brengt my den Hooglander in gedagten, die, een Horologie hebbende gevonden, het met veel omzigtigheids na zyn huis bragt, van meening zynde dat het een nog niet beschreeven zonderling dier was. Naadat het Horologie was afgeloopen, en gevolglyk het tikken ophieldt, riep hy zyne buuren om het te bekyken, zeggende hun, dat het, ondanks alle zyne aangewende zorge, dien morgen ten twee uure was overleeden!

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

VOLERNSTIGE UITOEFENING, IN ALLE LOFLYKE ONDERNEEMINGEN, AANGEPREEZEN, OF REDENVOERING OVER 2 KRONYKEN XXXI: 21.

In allen werk, dat JEHIZKIA *begon, in den Dienst van het Huis* GODS, *en in de Wet, en in het Gebod om zynen* GOD *te zoeken, deedt hy met zyn gansche harte, en hadt voorspoed.*

(Naar het *Engelsch* van den Eerw. W. ENFIELD, *L L D.*)

Wanneer den onsterflyken NEWTON gevraagd werd, ,, door welke middelen hy in staat geweest was, ,, zulke snelle en gelukkige vorderingen in de weeten- ,, schappen te maaken, die de wereld deeden versteld ,, staan?" gaf hy ten antwoord: ,, Dat, indien hy, ,, in eenig opzigt, meer gedaan hadt dan anderen, die ,, zich op soortgelyke naspeuringen bevlytigden, dit zo ,, zeer niet was toe te schryven aan eene meerdere kragt ,, des verstands, dan wel aan de gewoonte, welke hy zich ,, eigen gemaakt hadt, van gezette aandagt, en geduldig overweegen." Dit antwoord was, ongetwyfeld, eenigermaate, het uitwerkzel van die zedigheid, welke steeds de gezellinne is van uitsteekende verdiensten; maar het kwam tevens voort uit eene proefondervindelyke overtuiging van het voordeel, in alle najaagingen, te haalen, door een naarstig gebruik en volernstige uitoefening der verstandlyke bekwaamheden. Deeze groote Man, schoon onbetwistbaar door de Natuur met ongemeene Talenten beschonken, zou nimmer die wonderbaare ontdekkingen gedaan, nimmer die verbeteringen in de Wysbegeerte te wege gebragt hebben,

ben, welke zynen Naam der onsterflykheid waardig maaken, hadt hy zich niet met alle zyne zielsvermogens op de verkryging van kundigheden toegelegd.

In onderneemingen van eenen zeer verschillenden aart van die des gemelden Wysgeers, en in omstandigheden, welke poogingen van eene geheel andere natuur vorderden, ondervondt JEHIZKIA het voordeel van deeze belangneemende toebrenging der gezette aandagt. — Ten tyde dat JEHIZKIA den Throon van Juda beklom, vondt hy veele wanordes en misbruiken te herstellen, en hadt veel te hervormen, bovenal ten opzigte van den Godsdienst. Staande de Regeering van den snooden AHAZ, waren de Afgoderyen, en wel van de aanstootlykste soort, aangemoedigd. Daadlyk deeze Godloosheden te stuiten, en den zuiveren Eerdienst des GODS van Israël te herstellen, was eene taak, die wysheid, braafheid en standvastigheid vorderde. Een vloed van tegenkanting der zodanigen, die belang hadden by de volduuring deezes Zedebederfs, moest wederstand geboden worden. De driften en vooroordeelen van dat gedeelte des Volks, 't welk hetzelve begunstigde, hadt men te onder te brengen, nieuwe inrichtingen met voorzigtigheid in te voeren, en kragtig te ondersteunen. Dit alles volvoerde JEHIZKIA voorspoedig.

Van de waardy en kragt der gesteltenisse, welke dien Vorst bezielde, en waarvan hy een voorbeeld heeft nagelaaten, verschaft de ondervinding ons ontelbaare proeven.

Wie ziet niet, hoe, in de gewoone bedryven deezes leevens, de gelukkige uitslag veelal afhangt van de maate der aandagt en ernst, met welke zy worden voortgezet. Laat een mensch, die eene keuze gedaan heeft van een leevensberoep, overeenkomstig met zyne bekwaamheden en neigingen, en die zich met onafgaanden ernst op het waarneemen daarvan toelegt, en een ander, die met wederzin zyn beroep aanvaard heeft, en eer alles, wat 'er aan vast is, volvoert als een last, hem opgelegd, dan met vermaak, in de hoop van in zyn vak uit te munten, in alle andere opzigten gelyk staan, — 'er kan geen twyfel vallen, wie deezer beiden het meeste uitzigt hebbe van gelukkig te zullen slaagen. De vlytigste en oplettendste in zyn beroep kan, 't is waar, in den tegenwoordigen staat der dingen, zich niet onfeilbaar van voorspoed verzekerd houden; doch

de

de waarschynlykheden zyn zeker zeer ten zynen voordeele. In het aanleeren van allerlei weetenschap, in het verkrygen van vaardigheid in nuttige of tot cieraad strekkende kunsten, is het blykbaar, dat meest alles afhangt van vlytige beoefening, — eene hebbelykheid om 'er zich bestendig op toe te leggen. Geen Mensch steeg ooit tot de vermaardheid eens Geleerden of Wysgeers op, zonder zich, met al zyn hart, te bevlytigen in alles, wat strekken kan om den naam van een Geleerde of Wysgeer te verwerven. Niemand onderscheidde zich immer als Dichter of Kunstenaar, of hy voelde eene groote maate van aandrift, tot het bereiken van zyn doel, en zette zich bepaald om in zyn vak uit te steeken. Zelfs kan men in het aanleeren van 't geen enkel tot welstandigheid behoort niet uitmunten, zonder gevestigde aandagt toe te brengen. — Met één woord, wanneer ik eenen algemeenen regel moest opgeeven, om in eenig beroep of bedryf uit te steeken, dezelve zou weezen: *Stelt belang in alles, wat gy onderneemt*; of, gelyk dit in het geval van JEHIZKIA wordt uitgedrukt: *Doet alles, wat gy begint, met uw gansche hart.*

'Er is geene omstandigheid, waarin het beschaafde leeven een grooter voordeel heeft boven den staat der onbeschaafdheid, dan in de verheevener maate van kragt en werkzaamheid, welke hetzelve aan elke verstandige bekwaamheid byzet. De Wilde blyft, wanneer geen sterke aandrift van behoefte of hartstogt hem tot werkzaamheid noopt, in vadzige luiheid liggen, en vindt zyn hoogste genoegen in de volkomene opschorting zyner vermogens om te werken. Niet gewoon aan verstandsbeoefeningen, beschouwt hy de voorwerpen, welke hem omringen, met geene uitdrukking van bewondering of vermaak, of met het naspeurend oog der weetgierigheid, maar met den stommen aanblik der onweetenheid. Voorwerpen, geheel nieuw en vreemd, kunnen naauwlyks voor één oogenblik zyne aandagt wekken. Men verhaalt, dat, wanneer de *Europeaanen*, voor de eerste keer, de zuidlyke kust van *America* bezogten, de Inboorelingen, schoon zy nooit voorheen een Schip gezien hadden, geene verwondering betoonden. — Beschaaving roept de slaapende vermogens der ziele op. Elke vordering, welke men in kennis maakt, verschaft aan den geest nieuwe voorwerpen van be-

schouwing, en schenkt nieuwe bezigheid aan de verstandsbekwaamheden. Te deezer oorzaake zegt men zeer regtmaatig van Volken, by welken zeer onlangs de Kunsten en Weetenschappen groote vorderingen gemaakt hebben, dat zy *ontwaakt* zyn. Van deezen *ontwaakten staat* mogen wy groote dingen verwagten, ter verbetering van de veelvuldige kwaalen, natuurlyke, burgerlyke en godsdienstige, welke de lange slaapziekte van vroegere eeuwen veroorzaakt heeft, en ter verdere beschaaving des menschlyken leevens; en elk, hoofd voor hoofd, behoort, in zynen stand, zyne eigene vermogens *wakker* te houden, ten einde hy het voordeel moge genieten van het Licht, 't welk hem van alle zyden omschynt, en opdat hy zyn aandeel toebrenge, zo door vry onderzoek als door daadlyke eigene werkzaamheden, tot den dagelyks toeneemenden voorraad van kennis en geluk.

Maar het is niet alleen in de gewoone leevensbezigheden en het verkrygen van kennisse, dat eene hebbelyke aandagt en werkzaamheid nuttig is; zy brengen tevens groote voordeelen aan, ten opzigte van onze Zedelyke en Godsdienstige belangen; en het is uit deezen hoofde, dat het voorhanden zynde onderwerp bovenal onze opmerking verdient.

Wat is het, 't geen den eenen Mensch zo veel nuttiger maakt dan een ander, in de betrekkingen en pligten des gezelligen leevens? Is het niet, ten grooten deele, de meerdere maate van yver, waarmede hy de belangen der Maatschappye voorstaat? Iemand moge veel eerlykheids en braafheids en groote bekwaamheden bezitten, en kan nogthans, door eene vadzigheid van aart, welke hem verhindert een werkzaam deel te neemen in de algemeene belangen, van weinig nuts weezen voor zyn Stad of Vaderland. Werwaards zal de Maatschappy het oog wenden, om uit te zien na Mannen, die de groote zaaken, tot dezelve behoorende, met wysheid, standvastigheid, en het vooruitzigt op eenen goeden uitslag, zullen volvoeren, dan op de zodanigen, die gereed en wilvaardig zyn om hun eigen gemak aan het bevorderen van het algemeene welzyn op te offeren? Van welke Persoonen mogen wy te gemoete zien, dat zy eene wenschlyke hervorming in begrippen, gewoonten en zeden, zullen daarstellen, dan alleen van de zodanigen, die eerlyke beginzels en uitgebreide inzigten veree-

eigen met een warm hart en werkzaamen geest? Is het niet by deeze soort van Menschen alleen, dat wy mogen verwagten die aandagt, dat vlytbetoon, noodig om groote Plans uit te voeren, of het Regt naar eisch te handhaaven? Indien niet hier en elders zich eenige weinige waardige Mannen opdeeden, die deel namen in de algemeene belangen, en zich overgaven om het goede voor hunne Medeburgeren te bewerkstellingen, wat zou 'er worden van alle onze openbaare Inrichtingen, daargesteld om te voorzien in de hulptoebrenging aan elendigen, in het ondersteunen der zwakken, in het aanmoedigen van vlytbetoon, of die, in andere opzigten, tot heil werken van de plaats, waar zy stand grypen? Of hoe zouden de heilzaamste Wetten gehandhaafd, of de nuttigste Plans ten uitvoer gebragt worden? Het is aan dien werkzaamen geest, welke niet zoekt, 't geen zich zelfs, maar 't geen eens anderen is, dat de armen zo veel verligtings verschuldigd zyn in den druk, welke hun prangt, en dat het algemeen zo veel heeft dank te weeten, van alles, wat tot veiligheid en voorspoed strekt.

De meer bepaalde betrekkingen des Maatschaplyken leevens trekken desgelyks veel voordeels van deeze geestgesteltenisse. Werkzaamheden tot onderling gemak en voordeel zyn de steunzels van handelbetrekkingen. Onderlinge agtneeming op elkander is de ziel der verkeering en het weezen der beschaafdheid. De wederzydsche uitwisseling van vriendschapsbetooningen, die zamensmelting der harten, welke ieder aanzet om zichzelven als te vergeeten, de vuurigste wenschen en volyverigste daadlyke betooningen ten welstande van een ander, maaken de ziel der Vriendschap uit. De Huisgezinnen zyn gelukkig in eene juiste evenredigheid tot die maate van genegenheid, welke bestaat tusschen de onderscheidene leden, en de drift, waarmede ieder den vrede en voorspoed zoekt te bevorderen van het geheel. —— In 't kort, de zielsgesteltenisse, welke ik ten oogmerk heb aan te pryzen, is het bezielend beginzel van elke deugd, en, gelyk de Zon, verspreidt het leeven, kragt, en heil, waar men het vermogen daarvan ondervindt.

Indien de invloed van eenen werkzaamen aart zo kragtdaadig zich betoont in het Zedelyke, mogen wy, met reden, vermoeden, dat dezelve niet minder zal zyn in het Godsdienstige. Godsdienst is een belang

van het uiterste gewigt. Daar het groot voorwerp van Godsdienstige beschouwing, eerdienst en gehoorzaamheid, de Eeuwigleevende Godheid is, die in haare natuur elke volmaaktheid bevat, welke indruk kan maaken op 's menschen hart, mag men eigenaartig veronderstellen, dat eene ziel, die zich in andere betrekkingen met kragt bevlytigt, niet in staat zal weezen, om die, welke tot den Godsdienst behooren, met onverschilligheid te behandelen. Waar een vast geloof plaats heeft in het Bestaan en de Voorzienigheid van den almagtigen GOD, gepaard met zodanige rechtmaatige bevattingen van 's Allerhoogsten natuur, als opgemaakt kunnen worden uit diens werken, mag men verwagten, dat 'er gevoelens van eerbiedenisse zullen gevonden worden, beantwoordende aan dat geloof en die bevattingen; en, naardemaal 'er weinigen gevonden worden, of deeze gevoelens huisvesten in hunnen boezem, door opvoeding en openbaar onderwys, schynt het niet onredelyk, te veronderstellen, dat 'er by het Menschdom eene algemeene overhelling tot den Godsdienst gevonden wordt. Gevolglyk zou men, op de bespiegeling afgaande, besluiten, dat, welk eene maate van aandagt en vuurige geestdrift iemand, door natuurlyke neiging of hebbelykheid, gewoon is te betoonen in andere belangen, hy ook dezelve doorgaans in die van den Godsdienst aan den dag zal leggen. — Stemt de daad met deeze redenkaveling overeen? Neemen de menschen, over 't algemeen — ik spreek van de zodanigen, die betoonen Godsdienstig te zyn, door zich te vervoegen by de openbaare Godsvereeringen — zo veel belangs in zaaken van den Godsdienst, als zy doen in andere zaaken, van mindere aangelegenheid? Denken en spreeken zy, over het Eerste Weezen in het Heelal, zelfs met zo veel hartlyken eerbied, dankbaarheid en toegenegenheid, als zy denken en spreeken van een aardsch Vriend en Beschermer? Wanneer zy betuigen zich onmiddelyk tot Hem te vervoegen, vestigen zy dan zo geheel hunne aandagt op Hem, zyn ze zo bezorgd om Hem te ontmoeten met allen vereischten eerbied, als zy zouden weezen, indien zy opgeroepen wierden om hulde te bewyzen aan een aardsch Vorst? Wenschen zy zo vuurig na de tyden tot den openbaaren Eerdienst, welke hun gelegenheid geeven om hunne Godsdienstige gevoelens uit te boezemen, als zy verlan-

langen na de wederkomst der uuren, tot gezellige vermaakneemingen bestemd? Zyn zy, eindelyk, geduurende den tyd, tot den Godsdienst afgezonderd, zo geheel aandagt, zo geheel deelneeming, als wanneer zy zich bezig vinden in de gewoone bedryven of vermaaken deezes leevens?

Het moet aan ieder overgelaaten worden, deeze vraagen, overeenkomstig met de inspraaken van zyn eigen geweeten, te beantwoorden. Ik zal alleen aanmerken, dat, indien iemands geweeten hier een ontkennend antwoord geeve, hy, zonder twyfel, mag besluiten, dat zyn Godsdienst, zo dezelve opregt is, die vastheid in zyne ziel niet hebbe; of zo diep geworteld is in zyn hart, als het behoort.

Wanneer wy in aanmerking neemen den afgetrokken aart van Godsdienstige waarheden, en de meerdere kragt dier indrukken, welke op het hart en de verbeelding gemaakt worden door middel onzer zintuigen, boven die, welke gebooren worden door middel des verstands alleen; wanneer wy daarbenevens overweegen het natuurlyk uitwerkzel van de veelvuldige wederkeeringen derzelfde uitwendige Godsdienstverrigtingen, om het vuur der aandoening te verdooven, — zal men misschien vraagen, of eenige sterke werking der driften, in Godsdienstverrigtingen, natuurlyk te verwagten zy? En wanneer men de ontelbaare ongepast- en onwelvoeglykheden, welke de geestdryvery veroorzaakt heeft, zich te binnen brengt, zal men verder mogen vraagen, of die soort van Godsvereering, welke in zodanig eene gemoedsbeweeging bestaat, of dezelve hervoortbrengt, over 't algemeen verdient aangemoedigd te worden? — Dan Godsvereering, indien dezelve iets betekene, duidt ongetwyfeld aan, de uitdrukking van zekere gevoelens en aandoeningen ten opzigte van het Opperweezen. Indien deeze gevoelens en aandoeningen niet eenigermaate onze Gebeden vergezellen, zyn dezelve *enkele woorden* zonder beduidenisse. Wanneer wy niet aandagtig zyn op de Godsdienstverrigtingen, zodanig, dat wy derzelver meening begrypen, en 'er gebruik van maaken als onze eigene verwoeging aan den Hemel, kunnen wy in geenen voeglyken zin dier bewoordinge gezegd worden te bidden. Dit is het minste, 't geen begreepen kan zyn, in onzen Maaker, in geest en waarheid, te dienen. Zonder zulks, kan nimmer van ons gezegd worden,

den, 't geen wy van JEHIZKIA leezen, dat hy GOD diende met al zyn hart.

Maar, behalven dit, indien de aandagtige en werkzaame Geestgesteltenisse, welke ik aanprys, op ons Godsdienstig Character werkt, zal dezelve haaren invloed uitbreiden veel verder dan de uitwendige Godsdienstpleeging, en ons, door den geheelen loop onzes leevens, zorgvuldig doen zyn, voor de instandhouding en uitbreiding des waaren Godsdiensts in de wereld, ons vlytig maaken, om onzen invloed en voorbeeld tot ondersteuning daarvan te doen werken. Wy zullen ons steeds gereed betoonen om de zaak van den Godsdienst te verdeedigen door het eenig wapentuig, welk dezelve vordert, - gezond verstand en redelyke blykbaarheid; en het gezag daarvan handhaaven door de beste verdeediging, welke 'er voor bygebragt kan worden, - een deugdzaam leeven. Beminnende den Heere, onzen GOD, met geheel ons harte, zullen wy Hem dienen met eene gewillige ziele.

Zo kragtdaadig werkende is de invloed van welgevestigde aandagt en eenen werkzaamen geest in alle de belangen des leevens. Een gelukkige uitslag is 'er de eigenaartige vrugt van. In alle aardsche zaaken is de uitwerking zo waarschynlyk, als de onwisse toestand van dit ons tegenwoordig bestaan gedoogt. In Godsdienst en Zeden gaat dit uitwerkzel gewis. Geen mensch bevlytigde zich immer met zyn geheele hart op de betragting van zynen pligt, en slaagde daarin ongelukkig. Waarlyk, te besluiten in dit stuk is volvoeren: want het besluit duidt eene deugdgezinde geaartheid aan. Welke zwaarigheden ook de volvoering mogen vergezellen, zy zyn steeds van zodanig eenen aart, dat ze, door een welgevestigd besluit en kragtdaadige pooging, kunnen te boven gekomen worden: want de eerste stap om van een zondig tot een deugdzaam leeven over te gaan, het besluit om zyn leeven te verbeteren, vordert meer kragts van geest, dan eenig volgend bedryf van gehoorzaamheid aan de voorschriften der deugd.

De najaagingen van Godsdienst en Deugd hebben één voordeel boven alle andere najaagingen; hierin bestaande, dat, onder 's Hemels zegen, ons gelukkig slaagen geheel van onszelven afhangt. Veel hebben wy met de wereld te doen, om aanzienlyk, om ryk te worden; maar, om deugdzaam te zyn, alleen met GOD

en

en ons eigen hart. Eene menigte van omstandigheden, welke buiten den kring van ons beheer liggen, kunnen zich opdoen, en onze best overlegde en yverigste poogingen, in het staan na aardschen voorspoed, te leur stellen; maar wy kunnen ons in geen stand geplaatst vinden, of wy kunnen in denzelven Godsdienstig en liefhebbend weezen. Elke opregte zugt van het hart vol hemelschgezindheid zal ons beginzel van Godsvrugt versterken; elke zagte aandoening, elke edelaartige wensch, zal de hebbelykheid van goeddoen bevestigen. Zalig is de man, wiens lust is in des Heeren Wet: want wat hy doet in gehoorzaaming van die wet, moet zyne gelukzaligheid vermeerderen.

Genoeg heb ik, zo ik vertrouw, gezegd, om het nut en de waarde te toonen van volernstige uitoefening, in alle loflyke onderneemingen, en om u eene naarstige navolging aan te pryzen des voorbeelds van JEHIZKIA, „ om alles met geheel ons harte te doen en voorspoe„ dig te zyn."

De eenige zwaarigheid, welke ten aanziene van dit stuk kan ontstaan, is, dat eene geschiktheid en bekwaamheid, om onze daaden op de aangepreeze wyze te verrigten, meer afhangt van onze natuurlyke geaartheid, dan van het besluit onzes wils. Zeker is 'er, in dit opzigt, een weezenlyk onderscheid in de oorspronglyke gesteltenis van verschillende persoonen. Eenigen schynen, mag ik my dus uitdrukken, zamengesteld van een groover en logger stoffe, of bedeeld met eene mindere maate van natuurlyke werkzaamheid, dan anderen; maar de neiging tot werkloosheid en onverschilligheid, welke uit deeze tot traagheid aanleiding geevende gesteltenisse ontstaat, wordt, even als dezelve door botvieren grootlyks aangroeit, ook tegengewerkt, en eenigermaate te ondergebragt, door 'er zich tegen aan te kanten. Weinigen zyn zo ongelukkig in de gesteltenis hunner lichaamen, of zo gebrekkig in hunne zielsvermogens, dat zy buiten staat zyn om ze ten eenigen nuttigen leevensgebruike aan te leggen, om hunne vermogens te verbeteren, en het nut, 't welk zy kunnen doen, te vermeerderen. Dit veld kan gewoonlyk door opvoeding worden uitgebreid. Door de zodanigen, die het voordeel van vroegtydig onderwys ontvangen hebben, kan veel gedaan worden tot het doen ontluiken hunner vermogens; zy hebben veel, 't welk hun aan-

spoort om met gezette aandagt en vlytbetoon te werk te gaan. —— Men draage zorg om naauwkeurige denkbeelden te vormen van de natuur en gesteltenisse des Menschen, als een redelyk, een gezellig en onsterflyk weezen, omringd van de belangrykste verpligtingen, en in staat om steeds in volmaaktheid toe te neemen. Gewent uzelven, het menschlyk leeven aan te zien als een dierbaare schat, die, wyslyk aangelegd, ten grondslage kan strekken van het heerlyk gebouw van eer en geluk; merkt uzelven aan, als verbonden met elk menschlyk weezen door den band der natuure, en als belang hebbende in alles, wat rondsom u gebeurt; in 't kort, heft menigmaalen uw oog op tot den grooten Beheerscher des Heelals, en bedenkt, dat gy steeds werkt onder diens op- en toevoorzigt, en dat diens goed- of afkeuring, met alle de belangvolle gevolgen, zo in dit als in het toekomende leeven, noodzaaklyk verbonden is met de wyze, waarop gy u in het tegenwoordige gedraagt. Laaten deeze groote en gewigtige begrippen steeds in uwe zielen leevendig zyn; en het is onmogelyk, dat gy u niet zult aangespoord vinden tot de bestendige aankweeking en in 't werkstelling uwer vermogens. Alle de groote Characters, die immer de Geschiedenis des Menschdoms vereerden, ontstonden uit verheevene denkbeelden en edelaartige gevoelens. Het was om dat JEHIZKIA zynen GOD vreesde, en zyn Vaderland beminde, dat hy met zyn geheele hart zich bevlytigde om de edelste oogmerken te volbrengen, tot eer van den Godsdienst, en ten welzyn des *Joodschen* Volks. Het was om dat JESUS het zyne spys rekende, den wil te doen zyns Vaders, die Hem gezonden hadt, en Hy de zodanigen beminde, die de Vader Hem gegeeven hadt, „ dat Hy het land „ doortrok, goeddoende aan allen."

Ik moet niet eindigen, zonder de aandagt te vestigen op het jeugdig deel myner Toehoorderen. By uwe intrede, myne jonge Vrienden! op den gewigtigen weg des leevens, wensch ik, dat gy, nevens de hoede tegen de snoodheid en slegtheid van een verkeerd pad op te slaan, u wapent tegen de zwakheid en dwaasheid om kruipend en traag op den goeden weg voort te gaan. Geloof my, wanneer ik u verzeker, dat het leeven geen beuzelagtig spel is, waarin gy veilig naar welgevallen moogt speelen; maar eene gewigtige en ernstige bezigheid,

heid, welke al uwe aandagt, al uwe bevlytiging vordert. Van de wyze, waarop gy u in dit ftuk gedraagt, hangt de geheele gelukzaligheid uws beftaans af, niet voor de weinige jaaren, in welken gy in ftaat moogt weezen om alle de geneugten der jeugd te genieten, maar door alle de tooneelen van middelbaaren leeftyd en ouderdom op deeze wereld, en door oneindig belangryker tooneelen van eene eindlooze duuring in de toekomende wereld. — Van uw tegenwoordig gedrag hangt grootendeels af de troost der zodanigen, die, uit de zuiverfte beweegredenen van genegenheid, onmiddelyk belang ftellen in uwen welftand, en wier genoegen gy uit allen hoofde verpligt zyt te bevorderen. — Van de hebbelykheden, welke gy nu vormt, hangt het geluk af der zodanigen, met welken gy u vervolgens in de naauwst mogelyke huislyke betrekkingen zult begeeven, en in zekere maate dat van uwe nabuuren, van uw Vaderland, en zelfs der naakomelingfchap.

Door het vlytig te werk ftellen van uwe verftandige vermogens in uwe vroege jaaren, kunt gy een voorraad van kundigheden opleggen. — Door eene hebbelykheid van onderzoek zult gy een ryk fonds opdoen van onderhoud voor uzelven en voor anderen. — Door vroegtydig u te gewennen tot bevordering van algemeen nut, tot edelmoedigheid, beleefdheid en goeddaadigheid, zult gy een zegen worden voor uw Gezin, voor uwen Vriendenkring, en voor uwe Medeburgeren. — Door de gevoelens van Godsdienftigheid aan te kweeken in bedryven van Godsvereering, zult gy nu een Godsdienftig beginzel in uwe ziel vestigen, 't welk u kragtdaadig zal behoeden tegen volgende verzoekingen; en gy zult een grond van vertroosting leggen, waarop gy veilig zult kunnen bouwen, als ftormen van tegenheid u vervolgens beloopen — ftormen, die gy u niet moet verbeelden altoos te zullen kunnen ontwyken. Zinkt, bid ik u, daar zo veel u, met luider ftemme, toeroept, om u tot aandagt en vlytbetoon op te wekken, niet neder in vadzige luiheid; ftelt u niet te vrede met dien ftaat van flaaperige werkloosheid, welke naauwlyks den naam van beftaan verdient; wekt uwe aandagt op voor alles, wat belangryk is in uwen toeftand; brengt elke veer van werkzaamheid, binnen in u, in beweeging; laat eerzugt, genegenheid, dankbaarheid, hoop en vrees, alle zamenfpannen, om vastheid

te geeven aan uwe besluiten; en kragt aan uwe uitoefeningen; spant alle kragten in op de loopbaane des menschlyken leevens; gedenkt, dat de opgehange prys GELUKZALIGHEID is. — — „In allen goed werk, 't welk „ gy aanvangt, doet zulks met al uw hart, en gy zult „ voorspoedig zyn."

WAARNEEMING, AANGAANDE HET NUTTIG GEBRUIK VAN 'T LAURIERKERS-WATER, IN EEN GEWELDIGEN CATARRHALEN HOEST. Door den Heer QUENTIN, *Med. Doct.* te *Vlotho*, in 't Graafschap *Ravensberg*.

Geduurende, en na den harden Winter van 1799, wierden te *Vlotho* en in de nabuurschap veele lieden aangetast door een geweldigen *Catarrhalen* hoest, gepaard met bloedspuwing, en dikwyls aanleiding gevende tot het Zydewee. Zelden volgde de scheiding alleen door de Longen; dewyl de *Catarrhale* stof teffens viel op de buiksingewanden, en eene opzetting des benedenlichaams veroorzaakte, die eene voorzichtig aangewende de buikzuiverende Geneeswyze noodzaakelyk maakte. In veele gevallen bedreigde de tot uitwerping rype, doch taaije slym, de kranken, door afmatting en verstikking, te dooden. Alle gewoone *expectoreerende* middelen bleeven onwerkzaam, of verergerden den benaauwden toestand der zieken. 'Er wierd dus een middel gevorderd, in staat, om teffens als oplossend, en als krampstillend, te werken. Deeze eigenschappen bevond ik, boven verwagting, vereenigd, in het Laurierkers-water, alle twee of drie uuren tot 20, 25 of 30 druppen gegeeven. De kranken loosden hierdoor, met gemak, geheele slymklompen, en herstelden spoedig. Tot een bewys der voortreffelykheid van het middel, en hoezeer de zieken die zelf gevoelden, strekt hunne algemeene begeerte, om nog langer met het middel aan te houden, dan ik doorgaans noodig, of dienstig, oordeelde. Meerdere voorspoedige waarneemingen, door den Schryver, met dit, tot hiertoe te weinig gebruikt, middel, genomen, in kropzeerige en scirrheuze verhardingen, belooft hy ten bekwaamen tyde te zullen mededeelen.

PROE-

BYZONDERHEDEN WEGENS LAPLAND.

(Ontleend uit ACERBI's *Travels through Sweden, Finland and Lapland.*)

HET VOEDZEL DER RENDIEREN.

De grond rondsom ons in *Lapland* leverde een zeer ongewoone vertooning op, en voor ons geheel nieuw. Het Mos, waarmede de Rendieren zich voeden, bedekt den geheelen grond, welke vlak is, en alleen op eenigen afstand door heuvelen omzoomd; maar deeze heuvels zyn ook met dit Mos bedekt. De kleur deezer Plant is bleek geel, en verandert, gedroogd zynde, in wit. De regelmaatigheid der gedaante, en de eenpaarige wyze, waarop de grond met dit gewas bedekt is, heeft iets zonderlings en treffends: best gelykt dezelve na een heerlyk vloertapyt. Deeze Mosplanten groeijen in eene bykans agthoekige gedaante, aan het ronde grenzende: en dewyl ze digt by elkander staan, vormen ze eene soort van Mosaic-werk of Borduurzel. —— Het witte voorkomen des lands, 't geen hieruit ontstaat, moge, voor een oogenblik, iemand in het denkbeeld brengen, dat de grond met sneeuw bedekt is; maar de gedagte van eene wintervertooning verdwynt, op het gezigt van kleine volgroene plekjes, hier en daar verspreid, en nog meer door de tegenwoordigheid der zonne, en de warmte, welke dezelve verspreidt. Naardemaal dit Mos zeer droog is, kan 'er niets aangenaamer zyn om op te wandelen, en niets zagter om tot een bed te dienen. De zuiverheid en witheid is uitlokkend voor het oog; en toen wy onze tent hadden opgeslaagen, vonden wy ons, in alle opzigten, zeer wel gehuisvest. Menigmaal te vooren had ik deeze Mosplant ontmoet; maar nergens in zo grooten overvloed. Het was alhier het eenig voortbrengzel, 't welk de Natuur scheen te begunstigen en te ondersteunen: geen ander gewas groeide 'er by op dezelfde plaats, behalven eenige weinige Berken-boomen, met kreupelhout, en eenige Dennen, op den heuvel verspreid van den rivierkant. Alle deeze scheenen met moeite te groei-

groeijen, alsof ze van den groei beroofd werden door het Mos. Eenige Boomen, 't is waar, die zeer digt by het water stonden, hadden een blyder gedaante, waarschynlyk uit hoofde van de vogtigheid des gronds; doch, in 't kort, de Mos was de heerschende Plant, die over geheel het groeiend ryk bewind voerde, en haaren heilzaamen invloed verspreidde over een zonderling slag van Menschen en Dieren.

DE MUSQUETOES.

Wy kwamen in den avond te *Lappajervi*; en onze Bootslieden waren blyde, eenige rust te kunnen neemen, naa eene moeilyke reis. Toen wy aan den oever van het Meir kwamen, ontmoetten wy twee *Laplandsche* Visschers, die hunne visschery voor dien dag geëindigd hadden, en zich gereed maakten om dien nagt aldaar door te brengen. Wy werden na de plaats, waar zy zich bevonden, geweezen door een zwaare rookkolom, die in de lugt opsteeg. By hun komende, vonden wy, dat zy hunne aangezigten met teer besmeerd, en hunne schouders met een kleed digt overdekt hadden, om zich te beschutten tegen de Musquetoes. Een hunner rookte tabak, en de ander was bezig om den gevangen visch te beveiligen tegen den roof deezer Insecten. De Visschers, wier mager en ongedaan gelaat de duidelykste tekens droeg van armoede, waren van het hoofd tot de voeten door zwermen van Musquetoes overdekt, en al hun toestel kon hun naauwlyks voor het steeken deezer Insecten beveiligen. Zy smolten, als 't ware, van hette, doch durfden zich van hunne kleederen niet ontdoen, veel min zich van voor het vuur begeeven. Onze komst bragt duizenden van deeze Vliegen by de millioenen, die zich daar bevonden. Het was onmogelyk, een oogenblik stil te staan; telkens moesten wy ons hoofd in den rook steeken, of over het aangelegd vuur heen springen, ten einde verlost te worden van deeze vervolgers.

Wy haalden onze boot op 't strand, en wandelden omtrent eene myl landwaards in, om een bezoek te geeven aan de Huisgezinnen deezer twee *Laplandsche* Visschers, die daar bestendig woonden. Wy vonden overal vuuren gestookt; de Varkens hadden hun vuur, zo ook de

de Koeijen; een lag 'er te branden in 't midden der wooning, een ander buiten, digt aan de deur.

De Huizen der *Laplanderen* zyn zo groot niet als die der *Finlanderen*. De opening van de deur was slegts vier voeten hoog; zo dat het noodwendig was, by het ingaan te bukken. Wy hadden onze Tent agtergelaaten, in de veronderstelling, dat wy zo wel huisvesting by de *Laplanders* zouden vinden als by de *Finlanders*; doch wy vonden ons hierin misnomen, en in de noodzaaklykheid om ons te behelpen met het gemak, 't welk deeze lieden ons konden verschaffen. —— Wanneer de tyd, om ter ruste te gaan, gekomen was, werden ons Rendieren-huiden gegeeven, gelegd op dunne berken-takjes en bladeren, over den grond gespreid, in een klein vertrekje, geheel vol rook. Wy gingen al tastende na ons slaapvertrek: de dikke rook verhinderde ons, iets te zien.

DE ZEE-ZWALUW.

Vlugten van Zee-zwaluwen kundigden de wederkomst der Visschers aan van hunnen arbeid, lang vóór dat wy deeze lieden zagen. Deeze Vogels voeden zich met de kleine vischjes, die de Visschers aan dezelve toewerpen, of in de Vischschuiten laaten, wanneer zy de netten klaaren. 'Er scheen eene overeenkomst en verstandhouding te zyn tusschen deeze Menschen en Vogelen, die van de vischvangst geduurende dit saisoen leeven. Zy kwamen geregeld op het zelfde uur in den morgen, als 't ware om de Visschers te herinneren, dat het voor hun tyd was aan den arbeid te gaan, en de laatstgemelden hadden geen anderen tydwyzer noodig. Deeze Vogels vertrekken te gelyk met de Vischschuiten, en dienen de Visschers tot gidsen om hun beroep voort te zetten, door te zweeven boven die plaatzen van het meir, waar de Visschen zich in de grootste schoolen zamen vinden. Het gezigt deezer Vogelen is by uitstek scherp; zo dat, wanneer de Visschers het geschreeuw dier Vogelen hooren, en dezelve na 't water zien duiken, zy zich mogen verzekerd houden, dat dit de plaats is, waar zy hunne netten, met de grootste waarschynlykheid van een goede vangst, kunnen uitwerpen: zy gingen zeker van zich hierin niet bedroogen te zullen vinden; maar, in tegendeel, dat het nooit miste, overvloe-

vloedigst visch te vangen, wanneer zy het geleide dee-zer Vogelen volgden. — Deeze Visfchers hadden zodanig eene verknogtheid aan die Vogels, dat zy eene groote maate van verlegenheid betoonden, toen wy te kennen gaven, 'er eenige van te willen medeneemen, om ze op te zetten. Die Vogels waren zo tam en gemeenzaam geworden, dat zy de kleine vischjes uit de netten by het ophaalen pikten, en zelfs in de visch-fchuiten, naast de Visfchers. Zy betoonden zulk eene vaardigheid in hunne vlugt, dat zy, wanneer een visch omhoog werd geworpen, daarop toevloogen, en dien in het vallen greepen, eer dezelve het water bereikte. Naardemaal de Visfchers vreesden, dat deeze Vogels hun zouden verlaaten, als 'er een fnaphaanfchoot gedaan werd, beproefde ik, dezelve door middel van een lyn en hoek te vangen. Ik deed ten dien einde een hoek geheel in een visch, en wierp dit lokaas op een grooten afftand van my af aan een lang fnoer; doch die toeftel was vrugtloos; want zo fcherp is hun gezigt, dat zy het bedrog ontdekten; en fchoon zy den visch aangreepen, wilden zy dien niet doorflikten, toen zy bevonden dat dezelve aan een koord vast was.

EEN LAPLANDSCHE AVONDMAALTYD.

De Avondmaaltyd der *Laplanderen* beftondt uit verfcheide foorten van visch, in ftukken gefneeden en in een pot gekookt, met eenig gedroogd vet van het Rendier en een weinig meel: dit maakte eene foort van foup. Terwyl de pot nog op het vuur ftondt, zaten alle de *Laplanders* daar rondsom, elk met een lepel in de hand, om te proeven of de foup gaar was. Genoeg gekookt zynde, begonnen zy allen daarvan te eeten. Wanneer iemand zo veel geëeten hadt als hem lustte, viel hy in flaap; ontwaakende, ving hy weder met eeten aan, terwyl anderen fliepen: die ontwaakten op hunne beurt weder, en aten, daar anderen inflie-pen. In deezer voege aten en fliepen zy beurtlings, tot zy van het eene verzadigd, en onbekwaam waren om van het andere meer te neemen. 'Er fcheen by dit Volk orde noch regel plaats te hebben; geen begin of einde te weezen. Zy volgden geene andere gidfen dan honger en flaap.

DE LAPLANDSCHE TENT.

De Tent der *Laplanderen* was van eene kegelvormige gedaante, en niet gemaakt als de tenten in 't algemeen. Zy brengen eenige boomſtammen, nieuwlings geveld, byeen, ſteeken het eene einde in den grond, de andere in den top vereenigende. Deeze ſtaaken bedekken zy in 't rond met ſtukken van wollen ſtoffe, die zy het een aan 't ander vasthegten. Over 't kruis gemeeten, haalde de tent agt voeten. In 't midden lag het vuur; rondsom 't zelve zat des *Laplanders* Vrouw en een Jongen, die hun Zoon was; by deezen waren eenige gansch onvriendlyke Honden, die niet aflieten van te blaffen en te grommen, zo lang wy ons digt by dezelve bevonden. Niet verre van de tent ſtondt een luifel, beſtaande uit vyf of zes ſtaaken, digt by den top aan elkander vastgemaakt, even als de tent, gedekt met huiden en lappen. Onder deeze afluiving hielden de *Laplanders* hunnen voorraad, beſtaande in kaas van Rendieren-melk, eene kleine hoeveelheid van die melk, en eenige gedroogde visch. Een weinig verder was een ruwe omheining, beſtemd tot een verblyfplaats der Rendieren, waar zy kwamen om zich te laaten melken. Deeze Dieren bevonden zich niet by de Tent, toen wy 'er kwamen; zy liepen op het gebergte, van waar zy niet ſtonden te komen dan omtrent den avond. Dewyl wy deeze Beesten wenschten te zien, namen, op het aanbod van eenigen Brandewyn, de *Laplanders* hunne Honden, zonden dezelve af, en welhaast hadden wy het genoegen, dat wy eene menigte van niet minder dan driehonderd van het gebergte zagen afdaalen en tentwaards komen.

HAVESUND.

Haveſund mag misſchien voor de ellendigſte plaats op den aardbodem gehouden worden. Het geheele land daaromſtreeks draagt geen boom of kreupelhout; neen, 'er groeit zelfs geen grasſcheut; niets is 'er te zien dan kaale rots. De Zon is 'er, drie geheele maanden agtereen in het jaar, niet te zien; en werd, in dat tydsbeſtek, de dampkring niet opgeklaard door het Noorderlicht, 'er zou eene volſtrekte duisternis heerſchen.

— Schriklyke plaats om te bewoonen! Het eenige, 't welk Menschen derwaards trekt, is de Visschery en daaruit komende winst. Hoe nader men aan de *Noord-kaap* komt, hoe meer de Natuur zich bevroozen vertoont. De groei versterft, en alles is naakte rots.

NOORD-KAAP.

Onze reis voortzettende, lieten wy aan onze regter hand de Straat, gevormd door *Mageron*, of *Bare Eiland*, en het Vasteland. De ontzettende uitgestrektheid van den bevroozen Oceaan opende zich aan onze slinker hand, en wy kwamen eindelyk op het uiterst punt van *Europa*, bekend onder den naam van de *Noord-kaap*; 't was middernagt, toen wy deezen oord bereikten, en wy mogten uitroepen:

Sistimus hic tandem, nobis ubi defuit orbis (*).

De *Noord-kaap* is een verbaazende rots, die, verre in zee uitsteekende, blootgesteld aan al het woeden der golven en woedende onweeren, van jaar tot jaar afneemt. Hier is alles eenzaam, alles dor, alles treurig. Het schaduwryk bosch verciert niet meer het hangen van 't gebergte; het gezang der Vogelen, 't welk zelfs de *Laplandsche* bosschen vervrolykte, wordt niet langer gehoord op dit tooneel van woestheid; de donker-graauwe rots wordt door geen kreupelgewas eenigzins bedekt; het eenig geluid, 't welk men hoort, is het geklots der golven, by aanhoudenheid de slagen vernieuwende tegen de ruwe rotsklompen, welke daaraan wederstand bieden. De Zon kroop, als 't ware, ten middernagt, op een afstand van vyf haarer schynbaare diameters, langs den gezigteinder; en de onmeetelyke Oceaan, in schynbaare aanraaking met het uitspanzel, vormde den omtrek in de grootsche schildery, welke zich aan 't bespiegelend oog biedt. De onophoudelyke zorgen en najagingen der kommervolle stervelingen herdenkt men hier als een droom; de onderscheide gedaanten en kragten der bezielde Natuur worden vergeeten; de Aarde wordt alleen in de eerste beginzelen be-

(*) *Hier stonden w' eindlyk stil, waar de aarde ons begaf.*

beschouwd, als een gedeelte van het Zonnestelzel uitmaakende.

DE LAPLANDERS EN DERZELVER KLEEDING.

De *Laplanders* zyn, in 't algemeen, kort van gestalte, doch hebben eene vry goede maate van lichaamssterkte. Zeker maaken zy een Menschensoort uit, welke veel kan uitstaan, zwaaren arbeid verrigten, en 't geen zich, onder de buitengewoone strengheid der lugtstreeke, met eene wonderbaare maate van geduld en kloekmoedigheid gedraagt.

Het hoofddekzel der *Laplanderen* is een kap van eene kegelvormige gedaante, doorgaans gemaakt van rood karsay, bestaande uit vier stukken, beneden breeder dan aan den top, waar ze in een punt zamenloopen; tusschen de zamenvoegzelen deezer vier stukken loopt een streep geel karsay; aan den top is een knot, uit strooken van onderscheiden gekleurd laken zamengesteld. De onderrand van die muts is van Ottervel; dan de *Russische Laplander* boort zyn kap, op een kostbaarder wyze, met Hermelyn.

De rok, of het aan 't lichaam sluitend kleedzel, *Tork* geheeten, wordt gemaakt van een schaapenhuid, met de wol daaraan, en de wollige zyde binnenwaards. Dezelve heeft een hoog opstaanden kraag, styf gemaakt door karsay of ander laken, het gewerkt met draaden van onderscheide kleur, en strekt zich uit een weinig beneden den boezem. Aan de slinker zyde vooraan vertoont zich een smalle streep of boord van laken of bont; aan de rechter zyde, bovenal in de *Tork* der Vrouwen, ziet men kleine zilveren vergulde knoopjes; de omslagen der mouwen zyn desgelyks bedekt met een boordzel van karsay of ander laken, geboord met Ottervel; een boord van dezelfde soort als die om de borst en opslagen loopt aan den benedenkant; en de wollige zyde van de schaapenvagt is binnenwaards gekeerd; de wol hangt 'er beneden uit. Deeze kleeding draagt de *Laplander* op het bloote lyf, als een hembd.

Boven deezen rok draagen de *Laplanders* een kleed van karsay of eenig ander soort van grof laken, of van een Rendierenhuid, graauw van kleur, met een styven halskraag, doorwerkt met draaden van onderscheide kleuren. Op ieder schouder is een soort van epaulet-

te, verſchillend in gedaante, maar van dezelfde ſtoffe. Het benedeneinde van dit kleed is met figuuren bewerkt, waartoe men onderſcheiden gekleurde draaden bezigt. De halskraag, de opening aan de borst, en de ſchouderband worden alle gevormd uit ſtukken van onderſcheiden gekleurd laken, en genaaid met draaden van verſchillende kleur; de omſlagen der mouwen zyn op dezelfde wyze opgecierd. Aan den rand deezes kleeds ſtrekt zich een boordzel uit van eene onderſcheide kleur; is het kleed van rood karſay, dan is de boord geel, groen of wit. —— De *Laplander* heeft geen zak in zyn opperkleed, doch draagt, in ſtede daarvan, een kleinen zak, hem over de borst hangende, waarin hy zyn gereedſchap doet om vuur te maaken, 't geen hy nooit mist by zich te draagen, alsmede andere dingen van dagelyks gebruik; deezen zak noemen zy *Meuſah-gierdo*.

Om zich te dekken tegen de ſtrengheid van de koude, en tegen de regenvlaagen, draagen zy een opperkleed van een Rendierenvel, met de hairzyde buitenwaards. In ſtede van broeken, draagen zy pantalons van karſay of andere wollen ſtoffe. Hunne laarzen en ſchoenen vervaardigen zy van Rendierenleder.

Alle deeze ſtukken der kleeding zyn alleen het werk der Vrouwen; de Mannen neemen het huiswerk waar, van kooken, en wat 'er verder toe behoort, 't welk in andere Landen door de Vrouwen verrigt wordt, — hierin van het overige der wereld verſchillende. Onderſcheide gereedſchappen van hout worden desgelyks door de Vrouwen vervaardigd, en de beste ſnywerken in hout zyn de arbeid der Sexe.

AANPRYZING VAN HET AQUA MEPHITICA ALCALINA, OF LOOGZOUTIG LUCHTZUUR WATER, (ZYNDE EENE OPLOSSING VAN VAST LOOGZOUT IN WATER, VERZADIGD MET VASTE LUCHT,) IN GRAVEEL- EN STEENKWAALEN.

Onder de menigvuldige kwaalen, waarvoor de Mensch is blootgeſteld, zyn de ſmartelyke ongemakken van Graveel en Steen geen van de minſten. —— Ik zal niet

niet onderneemen af te fchetfen al het onaangenaame en pynlyke, alle de angftige vooruitzichten, welke zy den Lyderen veroorzaaken, en die, nu en dan, zelfs in de zorglyke Steenfnyding uitloopen! —— Deeze kwaal is meer algemeen dan men denkt; en het fchynt, dat 'er in de meeste ligchaamen zekere graveelftoffen huisvesten, welke genegen zyn zich tot fteen te zetten. Men is daarom al voorlang bedacht geweest, tot het uitvinden van geneesmiddelen tegen dezelve; welke ook met minderen of meerderen goeden uitflag worden gebruikt, doch die dit ongemak niet radicaal wegneemen en geneezen. Van hoe veel belang zal het dan niet zyn, dat men eene *proefhoudende geneeswyze*, tegen deeze kwaal uitgevonden, algemeen bekend maake, en overal en op allerleie wyze, ter beproeving, aanpryze!

Dit heilzaam geneesmiddel is het AQUA MEPHITICA ALCALINA, of *loogzoutig luchtzuur water*; voor eenige jaaren in *Engeland* uitgevonden door den Heer BENJAMIN COLBORNE, beroemd Geneesheer te *Bath*; en verder voortgezet, en met menigvuldige proeven in het licht gegeeven, door WILLIAM FALCONER, M. D. en Geneesheer in het generaal Hospitaal te *Bath*, onder den tytel van *Bericht wegens het werkend vermogen of de uitwerkzelen van de* AQUA MEPHITICA ALCALINA, *op het Graveeel en den Steen, en andere ongemakken, die de piswegen aandoen*, enz. —— welk Werkjen, dat men, ter aandachtige leezing, niet genoeg kan aanpryzen, in het Nederduitsch, naar de vierde Uitgave, is vertaald, door Doctor PAUL PHIL. DU CLOUX, te Leyden, en aldaar gedrukt en uitgegeeven by L. HERDINGH, 1796.

Het zy my vergund, ter aanpryzing van dit *Geneesmiddel*, myne eigene ondervinding en waarneemingen den Leezeren bekend te maaken. —— Eenige jaaren geleden had ik eene zwaare krankte, en daarvan herfteld zynde, kreeg ik, van tyd tot tyd, fterke aanvallen van het graveel. Ik had kundige Doctoren, en doorwandelde, aan hunne hand, omtrend twee jaaren lang, byna de geheele Apotheek. Veele middelen gebruikte ik, tot verzachting, tot afdryving der graveelftoffen, tot verfterking, en tot maatiging der lenden-, zyde-. en buikpynen; welke men, nu eens voor colykpynen, dan weder voor verftoppingen hield: — ik nam

 veel

veel beweeging, reed te paard; maar onder dat alles verergerde die kwaal zodanig, dat dezelve my, nu en dan, geheel overmeesterde, en my het leven verdrietig maakte. Ik loosde veele, zo kleine als groote graveelsteentjes, en waterde, by de minste sterke beweeging, veel bloed.

Te dier tyd had ik het geluk, een' Vriend te ontmoeten, die my zeer sterk aanprees het gebruik van het bovengenoemde *Engelsch Konstwater*, en my het gemelde Werkjen van Dr. FALCONER, door Dr. DU CLOUX vertaald, bezorgde. Ik vond daarin zo veele merkwaardige proeven van geneezingen, boven allen schyn van verdenking verheven, dat ik volkomen van de deugdelykheid daarvan overtuigd was, en dit ook by myn' Doctor overwon de vooroordeelen, welke nog maar al te veel tegen dergelyke geneesmiddelen plaats vinden.

Het was op den 14 *October* 1798, — een' dag, waaraan ik altoos met genoegen zal gedenken! — dat ik een aanvang maakte met het gebruik van dat heilzaam Water. Ik nam daags een halve boutelje, in twee reizen. Weinige weeken daarna wierd ik reeds merkelyke beterschap gewaar; en in drie maanden tyds was ik volkomen geneezen, van alle graveelpynen, bloedwateren en onlustigheid, zonder eenige medicynen te gebruiken, en ik was in die drie maanden slechts nu en dan een klein steentje kwyt geraakt, dat zeer zacht was, en op de minste aanraaking vergruisde. —— Zedert dien tyd heb ik dat heilzaam Water tot nu toe, dagelyks een halve fles, blyven voort gebruiken, als myn' gewoonen drank, in de plaats van Coffy en Thee; en ik kan betuigen, in alle die jaaren, nooit eenig verschynsel van graveel of steen meer gevoeld, noch in myn water ooit eenig gruis of aanzetsel meer ontdekt te hebben — maar dat, integendeel, myne gezondheid en krachten zodanig zichtbaar zyn toegenomen, dat het elk, die my kende, in het oog valt. —— En indedaad, de ondervinding van my zelven en anderen heeft my geleerd, dat dit Water, behalven de geneezing van het graveel, zeer veel toebrengt tot de gezondheid van het ligchaam, en de opgeruimdheid van den geest; daar het schynt weg te neemen of op te lossen alle zuure stoffen, eene goede spysverteering maakt, en de maag en ingewanden zuivert en versterkt. Trouwens, het

is

is bekend, hoe zeer de *vaste lucht* alle bederf en rotting tegenwerkt. En ik zou daarom gelooven, dat men, in veele heete en rottende ziekten, door dit Water, met succes, veele proeven zou kunnen doen.

Het komt my voor, dat dit *Konstwater* den steen eerst week maakt, en eindelyk geheel oplost, en den verderen aangroei daarvan, in het ligchaam, belet. —— En om de kracht van dit Water, op de graveelsteenen, te beproeven, heb ik daarvan, op twee van myne eigene graveelsteentjes, eene proef genomen, die ik al te merkwaardig vinde, om dezelve hier niet te plaatzen. —— Ik nam twee zulke steentjes, die ik zelve geloosd had, elk van de grootte van een' rosynenpit, en *zeer hard*; ik deed dezelve in twee kleine flesjes; het een vulde ik met AQUA MEPHITICA, en het ander met schoon regenwater; ik deed 'er kurkjes op, en zette die flesjes zorgvuldig weg. —— Na verloop van agt dagen bezag ik de beide flesjes tegen het licht, en ik bevond dat het eene steentje in het AQUA MEPHITICA geheel opgelost, en daarvan niets meer te zien was; terwyl het andere, in het regenwater, nog gaaf en niets verminderd was. —— Toen, om de proef nog sterker te maaken, deed ik in dat zelfde AQUA MEPHITICA, welk nu reeds veel van deszelfs kracht had verlooren, nog een dergelyk steentje, *hard*, en van gelyke grootte als het andere; en ik vond, na verloop van drie weeken, dat steentje weder geheel opgelost en verdweenen; en het andere, in het regenwater, nu vier weeken oud, was nog overig gebleeven.

Ik kan niet voorby, hier nog by te voegen, een uittreksel uit het meergenoemde Werkjen van Dr. FALCONER, waardoor de vernuftige uitvinding, nevens de bestanddeelen van dit Konstwater blykbaar worden; — men vindt hetzelve aldaar, bladz. 4 en 5. „ Tot de „ ontdekking — van dit AQUA MEPHITICA ALCALINA— „ wierd de Heer COLBORNE gebragt, deels door het waar„ neemen van de ontbindende kracht van het loogzout, „ in pis-steenen, buiten het ligchaam; maar vooral door „ het zien veranderen van de pisse in zodaanige Ly„ ders, die het loog inwendig gebruikten; wordende „ dezelve, in plaats van drabbig of troebel en zeer tot „ zetten geneigd, helder en natuurlyk van kleur. Maar, „ daar het gebruik van enkele loog zeer moeilyk is, „ door deszelfs onaangenaamen smaak en walglykheid

„ voor de maag, zo wel als door deszelfs invreetende
„ en bedervende hoedanigheid, en prikkelende uitwer-
„ king op het dierlyk gestel, en vooral op de water-
„ wegen; moest men dit zien te verhelpen, door de
„ byvoeging van iets, dat zich naderhand weder daar-
„ van konde afscheiden, en aan het loogzout de vryheid
„ laaten, om zich met het zuur, dat veronderfteld
„ wordt tot de steenwording mede te werken, te ver-
„ eenigen. Zou 'er nu aan het oogmerk, te weeten het
„ voorkomen van de steengroeijing, of de ontbinding
„ van het reeds saamgegroeide, grootelyks voldaan
„ worden: kwam het den gemelden Heer voor, dat
„ *vaste lucht* daartoe in allen opzichte bekwaam was,
„ als maakende met het loog een *sal neutrum* of geen-
„ slagtig zout, zeer zacht van aart, aangenaam van
„ smaak en voor de maag niet nadeelig, van veel
„ kracht tegen de verrotting, en tevens zo los in zyn
„ samenhang, dat het loog zeer gemakkelyk van de
„ vaste lucht, daar het mede verbonden was, door het
„ een of ander te ontmoette zuur, kon afgescheiden
„ worden." —— Eene Ontdekking, in de daad van groot aanbelang voor de Geneeskonst, en voor de menschelyke Maatschappy in het algemeen. Eene Ontdekking, welke elk gevoelig Menschenvriend zo gaarne algemeen zou willen verspreiden, en aan alle Lyders bekend doen worden.

Ik heb dan ook niet verzuimd, in den kring myner vrienden en bekenden, waar ik maar konde, dit allerheilzaamst geneesmiddel bekend te maaken en aan te pryzen; hetwelk ik met te meer vrymoedigheid doen kan, daar ik geloove dat dit Water geheel onschadelyk is, en zonder eenig gevaar kan gebruikt worden. Ook kan ik tot myne blydschap hier byvoegen, dat ik meer dan eens het genoegen gehad heb, den goeden uitslag daarvan by anderen te zien.

Dan, het gevoel van dankbaarheid aan de weldaadige Voorzienigheid, in myn geval, gepaard met de hartelykste deelneeming in zo veele Lyders als 'er nog in ons Vaderland zyn, hebben my doen besluiten, dit *Geneesmiddel*, het welk nog te weinig bekend is en gebruikt wordt, langs den weg van dit geachte *Maandwerk*, meer algemeen te verspreiden en openlyker aan te pryzen.

Wat de toebereiding van dit Water betreft, dezel-

ve

... is beſchreeven in het meergenoemde *Bericht* op bl. 6 en 7, en deskundigen zullen daar te recht kunnen raaken; doch de eenvoudiger wyze, waarop ik het voor my laat bereiden, en die iets minder ſterk is als het voorſchrift, beſtaat in 2 *oncen* zeer zuivere *ſal tartari*, op vyf volle wynfleſſen ſchoon zuiver regenwater, 24 uuren in een open aarden pot gedaan, nu en dan eens omgeroerd, en dan zuiver afgegooten — vervolgens moet men dit *ſal tartari water* verzadigen met *vaste lucht* — gemaakt uit grof geſtampt kryt, water en vitriool-oly — zo dat het zacht van ſmaak worde; en hiervan gebruike men alle dagen een halve fles, in plaats van Coffy en Thee; te weeten, 's morgens, nuchteren, de helft, en 's middags, eenige uuren na den eeten, als de maag van ſpyze ledig is, de andere helft; en men kan hierby veilig een weinig heete zoete melk gebruiken, voor den ſmaak, en om de koude te maatigen; en men wagte, na het gebruik van het Water, omtrend een uur, eer men iets anders nuttige.

Het moeilykst van deeze toebereiding is de vereeniging of verzadiging van het *ſal tartari water* met het *luchtzuur*. Doch wanneer men de vaste lucht heeft gemaakt, in groote blaazen, die elk van onderen een koperen kraan en een kurk hebben — dan doet men het Water in groote witte glazen fleſſen, welke onderaan een gaatje hebben met een kurkje, om daaruit, als zy boordevol zyn, en de blaazen met *vaste lucht* daar vast boven op ſtaan en de kraan geöpend is, dan een derdepart water in een kom of bak uit te laaten loopen, en dus den ſtroom van vaste lucht gelegenheid te geeven, uit de blaas op het water neêr te daalen, hetzelve naar beneden te perſſen, en die ledige ruimte te vervullen: dan laat men die fleſſen dus tweemaal 24 uuren ſtaan, telkens zeer ſterk ſchuddende, om de vereeniging van *water* en *luchtzuur* te bewerken.

Voor de geenen, welken deeze toeſtel te moeilyk is, kan men dit AQUA MEPHITICA ALCALINA, wel toebereid, vinden in meer dan eene Apotheek in deeze Stad; en zelfs vindt men hetzelve, tot *Mephiticq Zout* gecristalliſeerd, zo my bericht is, alreeds in onze Stads Apotheek; het welk zeer gemakkelyk is, vooral wanneer men op reize is, om geſmolten en in water ontbonden te worden.

Ziet daar een *Geneesmiddel*, dat zo eenvoudig als onkostbaar is. — Hoe gaarne wenschte ik nu, dat alle verstandige Geneesheeren en kundige Heelmeesters, met aflegging van alle vooroordeelen, proeven, — herhaalde proeven namen met dit middel; en ik vleije my, dat zy daarvan de beste uitwerkingen zouden zien! —— Hoe hartelyk wenschte ik, dat ook zy, door hunnen invloed, dit heilzaam geneesmiddel tegen het Graveel en den Steen overal in de Godshuizen en Hospitaalen invoerden; en ik zou durven hoopen, dat de smartelyke en zeer zorglyke Steensnydingen veel verminderen, en eindelyk geheel zouden ophouden! —— En hoe gaarne zou ik wenschen, dat ook in andere Steden van ons Vaderland, gelyk ik met genoegen verneeme dat reeds in deeze Stad plaats heeft, in de *Stads Apotheeken* zulk een Konstwater, wel toebereid, aan de Armen, even als de andere geneesmiddelen, *om niet* wierde uitgedeeld — opdat ook overal behoeftige Lyders aan Graveel- en Steenkwaalen daardoor verligting en geneezing vonden!

Ik heb met deeze *aanpryzende bekendmaaking* voldaan aan myne verpligting, aan den aandrang veeler myner Vrienden, en aan het gevoel van myn hart; en ik hoop dat dezelve gunstig zal ontvangen worden, en tot wezenlyk nut gedyen!

Amsterdam J. G. THIN VAN KEULEN.
7 April 1803.

IETS OVER DE ONDERSCHEIDENE RASSEN IN DE MENSCHEN-SOORT.

(Volgens L. DE GRANDPRÉ, *Officier in de Fransche Armée.*)

Alle Menschen zyn onbewistbaar van ééne Soort, dewyl zy alle te gader kunnen voortteelen; doch de Rassen zyn zigtbaar onderscheiden. Ik heb 'er *vier* verschillende waargenomen, die zich in verscheide takken nader laaten verdeelen.

Het eerste Ras is dat van *Europa* en *Asia:* want het schynt beweezen, dat de oorsprong dezelfde is, welke ook

ook de kleur-verscheidenheid moge weezen. De kleur wordt donkerder, naar gelange men den Equator nader komt; 't welk my een bewys oplevert, dat de kleur aan de Lugtstreek moet worden toegeschreeven. Ik wil toestaan het zwarte Netvlies, door de Ontleedkundigen gevonden, tusschen het vel en de opperhuid eens *Negers*; ik wil zelfs toestaan, dat dezelfde byzonderheid desgelyks gevonden wordt by een zwarten *Asiaan*, dat is, een *Indiaan* van den laagen rang: want dezelve kan niet t'huis behooren tot dien der *Braminen*, wier kleur bleek geel is, een weinig minder donker dan die der *Mulattos*, en van een frisscher doorschyn. Maar, zelfs toegestaan zynde, dat die Slymhuid of Netvlies by een *Indiaan* gevonden werd, zou ik niettemin overhellen om te besluiten, dat de Lugtstreek alleen 't zelve heeft voortgebragt, en dat, op een hooger Breedte, 't zelve in weinige opeenvolgende Geslachten zou verlooren gaan, zelfs zonder eenige tusschenvermenging met *Blanken*. De *Zwarten*, daarenboven, ik meen de zodanigen, die volstrekt zo genaamd mogen worden, zyn niet zeer talryk in *Asia*. Weinigen worden 'er gevonden, uitgenomen op het Schiereiland van *Indie*, te *Pegu*, en op de Eilanden: want, zo ras wy op de Breedte van 20° komen, ontmoet men een helderder tint. In andere opzigten zyn de gelaatstrekken dezelfde als de onze. De voornaamste zyn, lippen van gemaatigde dikte, een wel uitsteekende neus, langwerpige oogen, zagt lang hair, en een baard. —— —— Dit Ras in *Europa* neemt drie zeer verschillende Schaduwen aan, (mag ik dit woord bezigen) van het *Oost*, het *West*, en de *Laplanders*. De eerstgemelden hebben iets behouden van het *Griekſche* gelaat, niet zo veel veranderd of het kan herkend worden. In *Asia* zyn de voornaamste Schaduwen, die der *Witten*, de *Bramins*, de *Koper-kleurigen*, de *Zwarten*, en de *Chineezen*. De meest in 't oog vallende trekken der laatstgemelden zyn een min vooruitsteekende neus, kleine en schuins staande oogen. Alle deeze onderverdeelingen hebben, myns oordeels, éénen algemeenen oorsprong; de lugtstreek alleen heeft hun het verschil, waardoor zy gekenmerkt worden, ingedrukt.

Het tweede Ras is dat van *Africa*. Dit is volkomen onderscheiden, en moet een verschillenden oorsprong gehad hebben. De voornaamste charactertrekken zyn, over

over 't algemeen, een donkere kleur, zonder glans, de neus plat en breed, weinig uitsteekend, ronde oogen, dikke lippen, gekruld wollig hair en baard. In dit Ras heeft men tot nog toe slegts ééne onderverdeeling waargenomen, naamlyk die der *Hottentotten*, die eene min donkere kleur hebben, en onder welken men eenigen aantreft, die eenigermaate na het Koperkleurige hellen: doch in andere opzigten zyn de charactertrekken dezelfde. De gekrulde wol blykt in 't byzonder de voornaame eigenschap te weezen van het *Africaansche* Ras. —— Een beroemd hedendaagsch Schryver heeft beweerd, dat men de wieg des Menschlyken Geslachts in het vlakke gedeelte van *Tartaryen* moest zoeken. Ik zal deezen oorsprong der *Europeaanen* en *Asiaanen* niet betwisten; want ik houd my verzekerd, dat zy van éénen oorsprong afstammen: maar ik kan zo gereed niet gelooven, dat *Africa* zyne Bevolking aan dien zelfden oorsprong te danken hebbe. De landengte van *Suez* heeft zigtbaar tot eene bedding voor de Zee gediend, in tyden, wanneer *Africa* niet onbevolkt kan geweest zyn. Dat groote Eiland moet een Menschenras, byzonder aan 't zelve eigen, gehad hebben, in tyden, wanneer de Scheepvaard te weinig bekend was, om ons te doen veronderstellen, dat Menschen, door middel der Scheepvaard, over den Aardbol zouden verspreid geworden zyn. —— Wy willen, met zommige Schryvers, toestaan, dat de eerste Inwoonders in staat waren om van den *Caucasus* af te daalen, en zich over de vlakten te verspreiden, naar gelange zy opdroogden. Maar wy hebben geen reden om een dergelyk middel van bevolking aan *Africa* te ontzeggen, die ook zynen *Caucasus* kan gehad hebben, van waar het *Africaansche* Ras de herkomst ontleende. Wy zyn niet genoegzaam kundig van dat gedeelte der wereld, om vastgaande gissingen deswegen te maaken, maar zyn verpligt, onze waarneemingen te bepaalen tot het Menschen-ras, 't welk 't zelve bewoont. Dit Ras is zeker van het onze verschillend. De oorsprong kan gevolglyk dezelfde niet zyn: om dit te bewyzen, zou het noodig weezen, dat een *Africaansch* Gezin, in *Europa* overgebragt, zonder zich met het *Europisch* Ras te vermengen, *Europische* gelaatstrekken aannam; dat het hair sluik werd, enz. en dat het tegendeel by een *Europisch* Gezin, in *Africa* overgevoerd, plaats vondt.

Nog-

—— Nogthans ontdekken wy niet, dat de *Creolen* van de *Kaap de Goede Hoop*, wier Gezinnen de afwisseling van drie of vier geslachten beleefd hebben, het wollig hair aanneemen. Deeze Wol is zo diep het *Africaansche* Ras ingedrukt, dat, wanneer zy zich met *Europeaanen* vermengen, dit het laatste onderscheidend kenmerk is, 't welk verdwynt. Hetzelve kleeft dit Ras zo vast aan, het onderscheidt 't zelve zo volkomen van alle andere, dat het, zelfs op vier-en-dertig Graaden breedte, niets van deszelfs kragt verliest; het is steeds de eigenste Wol. Deeze byzonderheid behoort zo volkomen aan *Africa*, dat dezelve zich binnen de grensscheidingen van dit Werelddeel bepaalt, en deeze niet overschreidt. De *Spanjaarden*, alleen door eene Straat, een-en-twintig mylen breed, van hun gescheiden, hebben lang glinsterend hair. Desgelyks de *Arabieren*, die aan *Africa* grenzen, enkel door de Straat van *Babelmandel* 'er van afgezonderd, hebben allen lang hair. Wanneer de kenmerken zo onderscheidend zyn, hoe kan men dan nalaaten, een verschillenden oorsprong te erkennen (*)?

Het

(*) Ik weet, Mr. BRUCE zegt, Vol. I, p. 172, dat de *Kennoufs*, een Volk, dat de oevers van den *Nyl* bewoont, boven den tweeden Watérval van *Nubia*, geen Wol, maar Hair hebben: dan, hy deedt geen onderzoek, of deeze *Kennoufs* Inboorelingen waren, dan of zy uit *Asia* kwamen. Het geheele land, gelyk wy weeten, is als overstroomd met *Arabieren*; en 'er doet zich geen reden op, tot het ontkennen van den *Arabischen* oorsprong der *Kennoufs*: zo dat deeze daadzaak, welke wy niet willen in twyfel trekken, niets tegen myn stelzel bewyst.

Dezelfde Reiziger verzekert ons, p. 342, dat de Inwoonders ten Zuiden van Kaap *Heli*, tusschen *Yemen* en de Staaten der Sherifs van *Mecca*, in stede van Hair, Wol hebben. Dit stoot mede myne stelling niet omverre: om dezelve te ontkragten, moest men enkelden met wollig hair over den geheelen Aardbodem aantreffen, doormengd met langhairigen: maar dewyl wy hun bepaald zien tot eene kleine plaats, merk ik deeze omstandigheid aan, als een nieuw bewys aan myne zyde; en ik beweer, dat zy een' oorsprong hebben, onderscheiden van de Inwoonders des Lands, waar zy zich bevinden. Op de kust van *Arabie* ontmoet men by elke schreede *Abyssiniers*. Is Mr. BRUCE zeker, dat het Land van Kaap *Heli* tot geene wykplaats kan verstrekt hebben voor uit-

Het derde Menschen-ras wordt voornaamlyk omstreeks *Darion* gevonden; doch is verre het minst talryke. 't Zyn de *Albinos*, die zich meest onderscheiden door de doodsche witheid van hun vel, door vlas-gelykend hoofdhair, en door kleine ronde oogen, te zwak om het daglicht te verdraagen. — Zeer bezwaarlyk valt het, iets beslissends te zeggen over den oorsprong deezer elendige Weezens, aan welke de Natuur zo veel geweigerd heeft. Zy begiftigde hun, 't is waar, met het vermogen van denken en spreeken: doch het laatstgemelde vermogen is by hun zo onvolkomen, dat het veeleer een gemurmel dan een welgevormde spraak gelykt; zelfs op een korten afstand is de beweeging der lippen alles, wat men kan bemerken; geen klank bereikt het oor, of men moet aanraakens-digt by hun weezen. Wat hun denkvermogen betreft, indien wy mogen oordeelen uit de werkloosheid hunner leevenswyze, misschien voortspruitende uit een gevoel hunner zwakheid, gaat hetzelve niet diep. In de daad, acht geevende op zodanige hunner bedryven, welke wy weeten, worden wy gedrongen te erkennen, dat zy geen grooter aandeel van Redeskragt bezitten, dan noodig is om hun het schadelyke te doen vermyden. — Dit ongelukkig Menschen-ras, zwak en weerloos, bestaat nu slegts uit eenige weinigen, hier en daar verspreid, wilde Beesten en Menschen, die beiden hun belaagen, ontkomen. Eenigen deezer zyn onder ons gekomen: en, indien wy voorbaarig genoeg waren om uit deezen te oordeelen, zou men veelligt vaststellen, dat de Natuur eenige weinigen van dit Ras op den aardbodem verspreid hadt, zonder hun toe te laaten, eene eigene Volk-

uitgeweekene *Abyssiniers*, óf geduurende de oorlogen, gevoerd om 'er den *Mahomethaanschen* Godsdienst te vestigen, óf vóór dat tydperk? BRUCE's waarneemingen, hoe zeer over het algemeen schoon, verdienen zomtyds naauwkeurig nagegaan te worden: want het is mogelyk, dat hy te veel vertrouwd hebbe op een slegten zamenvoeger zyner Aantekeningen. Mogen wy, by voorbeeld, onder den rang van hoogst twyfelagtige waarneemingen niet plaatzen, die, welke hem opleidt om 24° 45′ N. B. als de Breedte van *Syenne* op te geeven, welke naby is aan de plaats, waar PLINIUS en STRABO zeggen, dat de Wel was, recht onder den Keerkring gegraaven?

Volkplanting op zich zelve te vormen: althans de uiterste poogingen der Reizigeren hebben 'er nimmer eene kunnen ontdekken. Eenige weinigen deezer elendige Weezens, van beiderlei kunne, heeft men aan de kust gevonden, waar het bleek, dat zy van Visch leefden; en men veronderstelde, misschien ten onregte, dat zy naauwlyks meer verstands bezaten, dan de oesters, die zy van de rotzen raapten. — Indien dit Menschen-ras immer talryk geweest hebbe, is het grootendeels verdweenen: want 'er bestaan thans niet meer dan juist noodig is om 'er de gedagtenis van te bewaaren. Daarenboven is het te weinig bekend, om te bepaalen of 'er eenige onderverdeelingen in plaats hebben, of zelfs om 'er iets bepaalds van te zeggen. — Men heeft zich verbeeld, dat en de Natuurlyke en de Zedelyke staat deezer Weezens veroorzaakt was door Ziekte; zommigen hebben zelfs gedagt, dat dit voorkomen de Ziekte zelve was: maar dit zyn bloote gissingen, en wy moeten hun als een byzonder Ras beschouwen, tot wy berigten ontvangen hebben, die allen twyfel, ten deezen aanziene, verbannen.

Het vierde Menschen-ras is dat van *America*. Een Volk, zich verspreidende onder een hemel, zo verscheiden, dat dezelve de koude, de gemaatigde en de brandende Lugtstreeken bevat, kan niet anders dan zeer veele onderverdeelingen hebben; en, in de daad, zy strekken zich bykans tot het oneindige uit; doch, met uitzondering van eenige Horden van Wilden in het Noorden, onderscheiden zy zich voornaamlyk door Baardloos te zyn. — Dit kenmerk van Baardloosheid is zo treffend en zo onuitwischbaar als de Wolhairigheid der *Africaanen*, en komt my voor, even onbetwistbaar te bewyzen, dat dit Volk eenen oorsprong heeft, van den onzen verschillende. — De nieuwheid van dit Vasteland schynt my toe, geene onloochenbaare proeve op te leveren, dat de Inwoonders, uit hetgeen wy de Oude Wereld noemen, afstammen: de Vlakten alleen hebben het voorkomen, dat ze eerst nieuwlings van de wateren des Oceaans bevryd geworden zyn; doch niets is 'er, 't geen ons opleidt om te gelooven, dat de Bergen aldaar onder water zouden gestaan hebben, toen de onze droog waren. Draagen de *Pichincha* en de *Chimborazo* duidelyke merktekens, dat de Oceaan, ten eenigen tyde, over die hooge Bergtoppen heen stroomde, on-

onze *Alpen* draagen blyken van denzelfden aart; en het komt my redelyk voor, te gelooven, dat de Bergen van *America* de verblyfplaatzen waren van de eersten der *Americaansche* Menschen-soort; gelyk de *Caucasus*, de *Atlas*, en andere Bergen, misschien de Geboorteplaatzen geweest zyn van de onderscheide Rassen, die thans *Europa* en *Africa* bevolken. —— Met één woord, het Hair en de Baard zyn, myns bedunkens, merktekens, door welke de Natuur de drie groote Afdeelingen van de Inwoonderen der Aarde (want de *Albinos* zyn zo weinig in getal, dat ze naauwlyks by de andere in aanmerking komen) onderscheiden heeft: die merktekens, welke zy wilde, dat de Menschen zouden draagen, zyn niet uitgedelgd; zy hebben van den beginne af bestaan, en zullen ten altoosduurenden blyke strekken van het verschil der oorsprongen, waaruit zy afstamden (*).

(*) Vóór dat wy de Inleiding lazen van het Werk, getiteld: *De Mensch, zoo als hy voorkomt op den bekenden Aardbol*, (Zie onze Aankondiging in dit zelfde No. *Lett.*) was dit Stukje door ons vertaald. Schoon wy veel van het door DE GRANDPRÉ gestelde wedersproken, zo niet wederlegd, vonden, hebben wy 't niet willen terughouden.

ADELA.

Eene Zwitzersche Geschiedenis.

Korten tyd naa den aanvang der *Fransche* Omwenteling, doch vóór de uitbreiding der gevolgen, welke dezelve voor *Zwitzerland* heeft te wege gebragt, werd ik na het Collegie te *Bern* gezonden, onder het opzigt van een Gouverneur; alle myne Vrienden van Moeders zyde woonden aldaar. Weinige dagen te *Bern* geweest zynde, deed ik eene wandeling door de Voorsteden van die fraaije Stad. Ik was alleen; myn Gouverneur, die alle de hoedanigheden, vereischt in een Man, tot deezen post bestemd, in zich vereenigde, en wiens handelwyze alzins geschikt was om eerbied en ontzag in te boezemen, verzelde my ten dien stonde niet. Hoe zeer ik bekoord werd door de fraaiheid des omliggenden lands; hoe zeer de schoone geregeldheid der straaten my behaagde, — kon ik niet nalaaten, my diep getrof-

troffen te gevoelen, op het gezigt eener menigte myner Medemenschen, bezig met vuilnis en vuiligheid van de straaten weg te neemen. Niet dat deeze bezorging van reinheid my mishaagde, — deeze op zich zelve was bekoorelyk, — maar ik gevoelde eene moeilyke aandoening, op het gezigt, dat weezens, my gelyk, gebukt gingen onder een yzeren halsband! Medelyden belette my, eenige oogenblikken, te spreeken, of te vraagen, wat dit wilde beduiden; doch welhaast werd ik onderrigt, dat deeze ongelukkigen de Wetten huns Lands geschonden hadden, en veroordeeld waren, om dat teken van mismoegen en straffe, hun leeven lang, te draagen. Terwyl ik peinsde op het heil, uit deeze wyze van strafoefening voortvloeiende, en, als 't ware myns ondanks, de voorkeus daaraan moest geeven, boven die in *Engeland* plaats grypt, werd myne aandagt byzonder getroffen door het voorkomen van een deezer misdaadigeren, wiens gelaat en houding geschikt waren om agting in te boezemen. —— Kan, — sprak ik in myzelven, naa dat ik het gelaat deezes Mans naauwkeurig had gadegeslaagen, — kan die man schuldig zyn aan eene enkele daad, welke door zulk eene strafoefening gevolgd wordt? Nimmer zag ik zulk eene waardigheid in houding; nimmer eene zo groote ziel in de weezenstrekken uitblinken! Ik gevoelde eene heimlyke begeerte om agter zyne geschiedenis te komen: 't was geene bloote nieuwsgierigheid; want die zou myne begeerte verlaagd hebben; maar ik gevoelde eene belangneeming in 's Mans lot, voor welke ik geen reden wist te geeven; en eene soort van tot drift verhoogd medelyden scheen myn hart te ontroeren. —— Ik verlangde hem aan te spreeken, doch vreesde voor bemoeizugtig te zullen worden aangezien; ook kon ik niet wel gepaste woorden vinden, om de gevoelens, welke zyn ongelukkige staat my inboezemde, uit te drukken. Ik vervolgde daarom in diep gepeins den weg, dien hy hadt ingeslaagen; eene voeglyker gelegenheid, om hem aan te spreeken, verbeidende.

Een teken van de Opzigters deezer ongelukkige Werklieden gaf hun te verstaan, dat de tyd om te gaan eeten voor hun daar was. Ik zag, dat het voorwerp, 't welk myne aandagt getroffen en myn medelyden gaande gemaakt hadt, zich, met snelle schreeden, vervoegde tot eene Jonge Dogter, die na deeze plaats kwam. Nieuwsgierigheid dreef my aan, hem te volgen; en ik ging hem met zo stil een tred agter naa, dat ik hem digt op de hielen was, zonder dat hy wist, dat iemand getuige ware van de ontmoeting tusschen deezen ongelukkigen Vader en eene teerbeminde Dogter. „ Myne „ ADELA!" sprak hy, zyne armen uitbreidende, om haar te omhelzen, en met drift aan zynen heigenden boezem te drukken, „ waardigst voorwerp van myne tederste zorg, nog-

 „ thans

„ thans tevens de vloek en troost myns leevens!" De bekoorelyke Maagd beantwoordde zulks, door, met eene stem, door smert bykans gesmoord, uit te boezemen: „ Myn Vader! myn waarde Vader! Ach, dat uwe ADELA de oorzaak „ is van zulk een verdriet! de heilloze oorzaak van de ongenade haars Vaders!" —— „ Spreek niet in diervoege, „ myn Kind!" hernam de Vader, de traanen van haar bekoorelyk aangezigt afwisschende; „ was het niet om myne „ Lievelinge voor schande te behoeden, dat ik myzelven „ blootstelde om de zwaarte van deeze onteerende keetenen „ te draagen? Maar de Snoodaart," voer hy voort, zyne stem tot een toon van gejuich verheffende, „ is weg, om de straffe, door zyn misdryf verdiend, te ontvangen; die bedenking bevredigt my met deezen vernederenden dienst, en „ schynt de elenden myns leevens te verzagten. Maar, „ helaas! myn lieve Kind!" sprak hy verder, met zagter stem, en de traanen van aandoening afdroogende, myne jammeren zyn te treffend; zy hebben een hart doorwond, 't welk, tot zeer onlangs, de wooning des vredes „ was! Ach! myne ADELA! Ik kan myne eigene onheilen „ draagen; maar ik kan het uitwerkzel niet verdraagen, 't „ geen ze op u hebben te wege gebragt!"

Had ik diep deel genomen in het lot van den ongelukkigen Vreemdeling, enkel op het gezigt, 't welk zyn voorkomen in my verwekte; hoe zeer moest de indruk daarvan verdiepen, door de ontdekking, dat de boosheid van eenen Snoodaart de oorzaak was van zyn ongeluk! Hoe zeer ik my bevlytigd had om dit onderhoud af te luisteren, nog meer was ik bezorgd om onontdekt weg te komen van de plaats, die, als 't ware, geheiligd was tot deeze ouderlyke en kinderlyke uitboezemingen. En Vader en Dogter waren gelukkig zo zeer met elkanders lot ingenomen en vervuld, dat zy geen van beiden den indrang bemerkt hadden, welken ik maakte op de afzondering, die zy zogten; en ik sloop weg, met zo veel schrooms van ontdekt te zullen worden, alsof ik my schuldig gemaakt had aan het schandlykst misdryf.

Op een afstand van driehonderd schreeden van de plaats, waar ik deeze diepgetroffenen verliet, zag ik den Opzigter deezer Werklieden; en besloot, indien het mogelyk ware, uit hem te verneemen de Geschiedenis van twee Persoonen, in wier lot myn hart zo zeer deel nam. Ik had my geen zeer gunstig denkbeeld gevormd van de zodanigen, die den post op zich namen, om het toevoorzigt te houden op lieden, door de Landswetten diep vernederd, en tot den laagsten arbeid verweezen: zeer stond ik, derhalven, versteld, in deezen Persoon eenen man te vinden, die, toen ik hem aansprak, de duidelykste merktekens van zagtheid en goedaartigheid

heid op zyn gelaat vertoonde. Na, onder eenig ander voorwendzel, met hem in gesprek getreeden te zyn, bragt ik het ongevoelig op het voorwerp, 't welk mynen geest geheel vervulde; en, hem berigt gegeeven hebbende van de treffende ontmoeting, door my zo even beschouwd, verzogt ik hem, te mogen weeten, wat oorzaak mogt weezen van zulk eene schynbaar onverdiende ongenade.

„ Uit kieschheid voor de Familie van deezen Heer," zeide hy, „ zal ik noch zyn naam, noch zyne betrekkingen noe-„ men; — in de daad, zy hebben reden genoeg om deeze „ te bedekken! — maar ik geloof, dat rampspoed genoeg-„ zaam is, om de nieuwsgierigheid te verstompen; want my „ is nog nooit eenige vraag, wegens deezen Man, gedaan. „ De Vreemdeling, in welken gy zo veel belangs schynt te „ stellen, was de jonger Zoon eens aanzienlyken Edelmans, en „ bevondt zich, by zyns Vaders afsterven, alleen in het bezit „ eens kleinen landgoeds. Liefhebbery voor den Landbouw, „ en een smaak in het landleeven, deedt hem besluiten, dit „ kleine landgoed te bebouwen; en hy genoot aldaar allen „ huislyk geluk, tot vóór weinige maanden. Zyne Broeders „ waren van eene geheel andere geaartheid, en mispreezen „ de laage keuze, door hem gedaan; in gevolge hiervan „ werden de natuurlyke banden van bloedverwantschap by-„ kans tot verbreekens, althans tot verslappens toe gerekt.

„ Omtrent twaalf maanden geleden, kreeg een *Italiaansch* „ Edelman, door dit land reizende, het ongeluk, dat hy „ met zyn rydtuig omverre viel, digt by het Landgoed van „ Mr. S——, die, met al de goedaartigheid, eigen aan zyn „ character, hem noodigde, in huis te komen. Hy was, of „ gaf voor, zeer gewond, door dit voorval, nam met „ blydschap de uitnoodiging aan, en werd door den gastvryen „ Inneemer met alle oplettenheid en zorge behandeld, die „ zyn toestand scheen te verderen.

„ Gy, myn Heer! schynt getroffen door de bekoorelyk-„ heid der Dogter van Mr. S——, en zo was het ook met „ den veragtlyken schurk, dien hy zo veel dienstbetoons be-„ wees; in vergelding voor diens gastvryheid, was deeze laag „ genoeg, om het verderf van diens éénig en teder bemind „ Kind te beraamen. De niets ergs denkende Maagd hadt „ slegts met eenige Landmeisjes verkeerd, en was geheel „ onkundig van de snoodheden en kunstenaryen der wereld; „ zy gaf overzulks geloof aan alle de betuigingen en verzeke-„ ringen van den *Italiaanschen* Edelman, en nam voor egte „ munt op, de betuigingen, welke hy dag aan dag deedt. „ Hy hadt reeds zulk een indruk op haare aandoeningen ge-„ maakt, dat hy haar wist te beduiden, hoe het tot hun we-„ derzydsch geluk noodig was, dat haar Vader onkundig bleef

„ van hunne wederzydsche genegenheid, onder voorwendzel,
„ dat hy, door een Huwelyk, eene genegenheid niet kon wet-
„ tigen, welke zyn Vader mogt mishaagen. —— Dan het was
„ te vergeefs, dat hy haar eene heimlyke egtverbintenis voor-
„ sloeg: besef van pligt, en van welvoeglykheid, deedt haar
„ zulks van de hand wyzen. Eindelyk werd afgesproken, dat
„ hy na *Italie* zou vertrekken, om zyns Vaders toestemming
„ te verwerven. Eene reis derwaards was zo min zyn oogmerk
„ als om haar immer tot zyne Vrouw te neemen: want hy
„ hadt met zynen Knegt een plan beraamd, om haar, op den
„ dag, naa dat hy afscheid zou genomen hebben, te schaa-
„ ken. Dan de Knegt, gedreeven door de beswaarende ge-
„ dagten van zich medepligtig te maaken aan zulk een be-
„ dryf, ontdekte het geheele plan aan Mr. S——, die,
„ aangevuurd door het besef van de belediging zyner eere,
„ onmiddelyk heenen toog na de plaats, waar die Snoodaart
„ zich onthieldt, en, door drift vervoerd, hem het zwaard
„ door 't harte stak.

„ De vrienden van deezen *Italiaan* waren hoogst verbit-
„ terd, en riepen de straffende hand in, over den ongelukki-
„ gen bewerker van diens dood: en, ondanks alle aangewen-
„ de moeite om dit te voorkomen, hebt gy gezien, tot het
„ ondergaan van welk eene straffe hy verweezen is. ——
„ Het beminnenswaardige jonge schepzel, de onschuldige oor-
„ zaak van haars Vaders ramp, bezoekt hem geregeld alle dagen.
„ Ik beschik het zo, dat deeze tedere ontmoetingen nooit
„ gestoord worden; en, wanneer de uuren des arbeids voor-
„ by zyn, noodig ik ze ten mynen huize. Dan, myn Heer!
„ heb ik het geluk om het character van Opzigter af te leg-
„ gen, en my in dat van 's ongelukkigen Mans Vriend te ver-
„ toonen: hierdoor geniet hy alle avonden het gezelschap
„ zyner Dogter, en, geduurende dien tyd, schynt hy ze-
„ kere maate van inwendige gerustheid te gevoelen. Maar,
„ wanneer het oogenblik komt, dat zy afscheid neemt, (want
„ ik gaa zelf tegen myne orders aan, met die wederzydsche
„ ontmoetingen zo dikwyls te begunstigen) geeft hy zich
„ over aan eene zwaargeestigheid, welke ik vrees, dat op
„ bysterzinnigheid zal uitloopen."

Naa deeze ontvouwing gehoord te hebben, riep ik uit: „ De
„ Hemel, myn Heer! zal u beloonen voor zo veel mensch-
„ liefde en goeddaadigheid! Maar kan geene tusschenkomst
„ van eenigerlei aart dit onheil verzagten? Ik zou de helft
„ myner middelen wel willen geeven," voegde ik 'er met
„ driftvervoering by, „ indien ik deezen ongelukkigen van
„ die ketens kon verlossen!" —— Naauwlyks had ik dee-
ze betuiging uitgeboezemd, of ik bemerkte, dat myn Gouver-
neur, Mr. LESSINGTON, naast my stondt, die, my op den

schou-

schouder kloppende, zeide, „ dat ik gesproken had in de „ drift der jeugd. Dan (voegde hy 'er nevens) mag ik wee„ ten, wat die drift tot zulk eene hoogte heeft opgevoerd, en „ zulk eene deelneeming by u verwekt heeft?" —— Ik verhaalde het hem omstandig, met byvoeging van 't geen ik zo even vernomen had van den menschlievenden Opzigter; ik deed het met al dat vuur, 't welk de leevendige aandoening des voorvals in my deedt ontbranden; en het schonk my het gevoeligst genoegen, te bespeuren aan Mr. LESSINGTONS gelaat, dat hy desgelyks een gevoelig deel nam in dit treffend voorval.

Mr. LESSINGTON, zich tot den menschlievenden Opziender wendende, vroeg: „ Oordeelt gy het mogelyk, dat 'er „ iets ten behoeve van deezen ongelukkigen Man gedaan „ worde? Want wy hebben Brieven van Aanbeveeling by „ de voornaamste Persoonen in dit Land; en aan eenigen is „ deeze Jonge Heer naauw vermaagschapt. Van de Familie „ van ***, by voorbeeld, (hier noemde hy een Edelman „ van rang, die ten deezen tyde een der eerste Staatspos„ ten bekleedde) heeft hy reden, allen bystand te verwag„ ten; deeze bestaat hem zeer na van Moeders zyde."

„ Is het mogelyk!" riep onze menschlievende Opzigter uit, met de spreekendste tekenen van verbaasdheid op zyn gelaat; „ Wy zullen, myn Heer! indien het u behaagt, over „ dit onderwerp op een gelegener tyd spreeken; tegenwoor„ dig moet elk op zyn post weezen; doch ik zal u, indien „ het u behaagt, deezen avond ten negen uuren nader spree„ ken." —— Schoon 'er iets byzonders was in zyne houding, toen myn Gouverneur den naam noemde van de Familie, tot welke ik behoorde, was egter myne ziel te zeer getroffen en vervuld met het ongeluk des vreemdelings, om byzonder te letten op 't geen hy zeide; en ik voelde het grootste ongeduld na het uur, op 't welk de goeddaadige Oppasser ons bescheiden hadt. Hoewel de Heer LESSINGTON zich minder onverduldig betoonde, deedt de menschlievenheid zyns harten hem in myne verlangens deelen; en, gedourende den avond, keeken wy, nu de een, dan de ander, op onze horlogien, onverduldig wagtende na het afgesproken uur. —— Het kwam eindelyk; onze Gast nam het juist in acht. —— Ik begon het gesprek, met te vraagen, of onze tusschenkomst, zyns oordeels, van eenigen dienst zou kunnen weezen. Niet weinig stond ik versteld, als ik hoorde, dat hy mynen Gouverneur verzogt, eenige minuuten, in eene andere kamer, te mogen spreeken. Ik kon niet begrypen, wat die geheimhouding te beduiden hadt, naa my de geheele zaak verhaald te hebben: ik wist dit niet overeen te brengen. Dan, nog meer was ik verlegen, wat van dit alles te maaken,

wanneer ik ontdekte, dat zy beiden, sints een half uur, ten huize uit gegaan waren.

Ik putte myne verbeelding uit, om te verzinnen, wat de oorſprong mogt weezen van dit vreemd gedrag: eindelyk ſchreef ik het toe aan de vrees myns Gouverneurs; en dat hy zich verbeeld hadt, dat myne deelneeming in het ongelukkig lot des Vaders herkomſtig was uit eene ſchielyk opgevatte genegenheid voor de Dogter. Hoe zeer my het denkbeeld trof, dat dit zyne opvatting zou kunnen weezen, begon ik myn eigen hart te onderzoeken, en myzelven af te vraagen, of het mogelyk ware, dat het enkel gezigt dier ſchoone bedroefde zulk eene drift in myn hart hadt kunnen ontſteeken. —— Dat haare gedaante gevormd ſcheen door de hand der Bevalligheden, en dat haare houding en gedrag my beminnelyker voorkwamen dan iets dat ik ooit te vooren aanſchouwde, bewees alleen, dat zy myne aandagt getrokken hadt, zonder dat daaruit hoogagting of liefde volgde. Ik wist, dat ſchoonheid altoos op de driften wrogt, en ongevoelig eene belangneeming inboezemde; doch vóór dat ik ADELA zag, had ik my bezorgd en bekommerd gevoeld over het deerlyk lot van haaren Vader, en was eene begeerte ontwaar geworden om hem een blyk van myne belangneeming te toonen! ——

Bykans twee uuren lang hadt men my aan deeze overdenkingen overgelaaten, wanneer ik Mr. LESSINGTON, tot myne blydſchap, zag wederkeeren. „ Wel, myn Vriend," was zyn woord, „ ik veronderſtel, dat gy myn gedrag vreemd „ gevonden hebt; maar ik verlangde, den ongelukkigen, in „ wiens lot gy zo diep deelde, te zien" — „ En," liet ik 'er op volgen, hem in de reden vallende, „ hebt gy de be„ minnelyke ADELA gezien?" —— „ Ja," hervatte hy koeltjes, „ ik heb haar gezien; doch ik kan niet nalaaten „ verwonderd te ſtaan, dat ik u een vuurig deel zie neemen „ in het lot van een jong Meisje, dat uwer oplettenheid ge„ heel onwaardig kan weezen!" —— „ Onwaardig!" riep ik uit; „ hoe! haare kinderliefde jegens haaren Vader is een „ genoegzaam bewys voor de ongegrondheid van zulk een „ denkbeeld." —— „ Aan haar gebrek van Kinderpligt," gaf hy my, op een eenigzins ſtraffen toon, te verſtaan, „ heeft haar Vader te wyten, dat de Wet hem deeze ſtraffe „ oplegt! Moet gy niet toeſtemmen, dat deeze Schoone zeer „ te laaken is, in de liefdeverklaaringen aan te neemen van „ eenen Man, toevallig ten haaren huize in gekomen, zonder „ dus den Vader te kennen, die haar gelukkig te maaken „ tot het grootſte doel zyns bedryfs ſtelde? —— Wy moe„ ten," voegde hy 'er, op een zagter toon, by, „ nooit „ gedoogen, dat onze driften ons verſtand benevelen. De

„ Jon-

„ Jonge Juffrouw is zeker zeer schoon, doch heeft zich bui-
„ ten twyfel aan eenen grooten misstap schuldig gemaakt.
„ Dan ik zal, zo 't u behaagt, van haaren Vader spreeken,
„ wiens naam, schoon bedekt, ik heb weeten uit te vor-
„ schen; en, zints die ontdekking, voel ik, dat zyne onge-
„ lukken by my eene dubbele belangneeming verwekken."
—— „ Goede GOD!" riep ik uit, „ zeker, hy is geen van
„ myne Bloedverwanten? Is hy zulks, dan bid ik u, my zy-
„ nen Naam te melden. ô, ik zal hemel en aarde bewee-
„ gen, om hem te verlossen, — om die schandlyke ketens
„ van hem af te doen vallen!" —— Mr. LESSINGTON voerde
my te gemoet: „ De drift, welke gy gevoelt, moet door
„ eenige voorzigtigheid gemaatigd worden, of gy zult uw
„ oogmerk doen mislukken. Hy heeft ongelukkig de Wetten
„ zyns Lands overtreeden; en het is niet in de magt eens
„ Jongelings, die te doen herroepen." Hierop verhaalde hy
my, dat, zo ras hy ontdekte dat Mr. S—— myn Bloedverwant
was, hy den edelmoedigen berigtgeever verzogt hadt, met
hem na diens huis te gaan, waar zy een plan beraamd had-
den, om de vryheid des ongelukkigen te bewerken; doch dat
hy ten oogmerk hade, aan mynen Vader te schryven, om te
verneemen, of deeze zulks goedkeurde. Het plan, door hun
beraamd, was, dat hy over de *Alpen* na *Italie* zou trekken,
en zyn verblyf in het *Milaneesche* neemen: want daar zyn
persoon aldaar geheel onbekend was, hadt hy geen vrees
te voeden van ontdekt te zullen worden. *Engeland* was eerst
voorgeslaagen, als eene voeglyke wykplaats; doch Mr. LES-
SINGTON dagt, dat, indien wy by elkander gevonden wer-
den, wy ons zouden ingewikkeld vinden in de ontkoming;
en, om allen vermoeden van oogluiking, welk op den Op-
passer zou kunnen vallen, weg te neemen, stelde men vast,
dat hy, voor het oog der andere Gevangenen, zyne tot hier-
toe geboudene handelwyze zou veranderen; dat hy 's anderen
dags, wanneer ADELA, volgens gewoonte, by haaren Vader
kwam, haar strenglyk zou aanzeggen, zulke zamenspraaken
niet langer te gedoogen.

Het is my onmogelyk, eene beschryving te geeven van de
onderscheide gemoedsbeweegingen, welke ik gevoelde, onder
het aanhooren deezes berigts van mynen Gouverneur. ——
Dat ik haare hand zou mogen drukken, was het verrukkend
denkbeeld, 't welk zich aan mynen geest opdeedt! — dan,
hiermede niet voldaan, dagt ik, als haar Neef, haar aan myn
hart te zullen mogen drukken. ô! In dit enkel denkbeeld
was veel verrukkings; dan ik droeg alle mogelyke zorg, om
die verrukking te bedekken. Hierom nam ik schielyk afscheid
van mynen Gouverneur; wenschende, dewyl ik my zeer ver-
moeid vondt, na bed te gaan: maar het denkbeeld van myne

nieuw gevonden Bloedverwanten belette my te slaapen. En de volgende dag, dagt ik, zou niet ten einde komen: want Mr. LESSINGTON hadt my beloofd, my by deeze nieuw ontdekte Bloedverwanten te zullen inleiden, zo ras het 's avonds negen uuren was, — het uur, waarop alle de ongelukkige Gestraften afzonderlyk worden opgeslooten.

Nooit had ik zo veel moeite genomen om my op te schikken; nooit den traagen voortgang des tyds zo zeer ontwaard; nooit te vooren myn best gedaan om de weezenlyke aandoeningen van myne geschokte ziel voor het oog van mynen waardigen Gouverneur te verbergen! —— Eindelyk kwam het gewenschte uur; de klok sloeg negen. Myn pols kreeg heftiger gang, myn hart klopte, en myn gelaat moet zeker verraaden hebben, wat 'er in myn binnenste omging.

Had ik my getroffen gevoeld door het gezigt myns Bloedverwants, onder den last van schandlyke ketenen; hoe veel te meer was ik zulks, wegens de deftigheid en bevalligheid zyner houding, nu hy niet langer onder die zwaarte gebukt ging. Zyne ontmoeting was deftig en teder tevens. Ik zag met greetig zoekend oog de kamer rond, in de hoope van haar te zullen zien, die aandoeningen, nooit te vooren door my ontwaar geworden, in myne ziel verwekt hadt. Naa eenigen tyd op de pynbank der verwagting uitgestrekt gelegen te hebben, zeide ik, „ my gevleid te hebben met de hoope „ van ook onze andere Bloedverwante te zullen zien, die, „ door het betoon haarer Vaderliefde, de leevendigste be- „ langneeming in myn hart hadt opgewekt." —— Ik kreeg ten antwoord: „ Myne ADELA hadt berigt gekreegen, dat „ ik deezen avond u zou zien, en heeft daarom haar bezoek „ vroeger afgelegd dan op het gewoone uur: want zy wei- „ gert, zints het ongelukkig geval, haaren Vader overgeko- „ men, iemand, zelfs haare beste Vriendinnen, te zien; zy „ heeft haaren naam veranderd, en leeft met eene oude Dienst- „ bode, op wier trouwe en geheimhouding zy zich ten vol- „ len kan verlaaten." —— Dit onverwagte antwoord van Mr. S—— vernietigde op eenmaal al de vuurige hoope, door my gekoesterd; en met veel moeite bedekte ik de kwelling, welke deeze kundschap my veroorzaakte. Naa omtrent een half uur doorgebragt te hebben in betuigingen van dankbaarheid aan de zyde myns Bloedverwants, en verklaaringen van hoogagting en vriendschap van Mr. LESSINGTON en my, verliet ik een huis, waarin ik met de sterkste gemoedsbeweegingen was getreeden.

Volstrekt had ik beslooten, een gesprek met ADELA te hebben; maar het viel niet gemaklyk te bepaalen, hoe dit oogmerk te volvoeren: want ik kon niet nalaaten my te verbeelden, dat, haar dien avond niet te ontmoeten, van de bestelling

ling myns Gouverneurs kwam. Ik vreesde, den beminnenswaardigen man, die zich zo zeer een vriend der bedrukten betoond hadt, over dit onderwerp te raadpleegen, om het vertrouwen, 't geen ik in hem gesteld had, niet te verraaden, of de weezenlyke gesteldheid myns harten te ontdekken. —— In 't einde besloot ik, bedaard den volgenden avond af te wagten, en dan my te verschuilen naby het huis van den Opzigter, op den tyd wanneer myne Nigt haaren Vader ging bezoeken, en haar dan, by het na huis keeren, te volgen. —— Gelukkig vond ik my niet andermaal te leur gesteld: want ik zag haar ten gewoonen uure naderen, vergezeld door eene oude Vrouw, die heen en weder wandelde, tot dat zy ten huize uit kwam.

Ten huize uit komende, sprak zy: „ Gy zyt al te goed, „ JENNET! Waarom zyt gy niet in huis gegaan? Ik vrees „ zeer, dat dit wagten in de avondlugt u zal hinderen." —— „ Medelydende Engelin!" riep ik by myzelven ongewillig uit, en volgde het voorwerp myner tederste belangneeming. Ik nam waar, dat zy stil hieldt by een klein huisje, op den hoek van een naby zynde straat. —— JENNET sloot de deur open, en in minder dan een minuut was ADELA uit myn oog. Ik was nu egter haare woonplaats te weeten gekomen, en dit baarde my geen gering genoegen.

Het duurde een geruimen tyd, eer ik kon besluiten, onder welk een voorwendzel ik het zou waagen, in dit heiligdom in te dringen, 't welk ik niet kon nalaaten als zodanig te beschouwen, uit hoofde van den betoonden Kinderpligt: maar ik voelde my gedrongen door eene te geweldige drift, dan dat ik dezelve kon te onder brengen. Eindelyk besloot ik, op den volgenden morgen, digt by de deur een struikelenden val te doen, en voor te wenden, dat ik myn enkel zodanig beschadigd vond, dat zulks my in de noodzaaklykheid bragt om te verzoeken in huis te mogen komen. Deeze kunstenary, dagt ik, zou niet kunnen ontdekt worden: want het was slegts eenige weeken geleden, dat ik myn been zeer zwaar geschaafd had, en ik droeg 'er nog een windzel om.

Het plan gelukte, zelfs boven myne verwagting: want juist toen ik op die hoogte kwam, tradt JENNET de deur uit, die, my ziende vallen, met alle bezorgde deelneeming toeschoot, om my haare hulp te bieden. De welgebootste pynlyke aandoeningen maakten haar mededogen gaande; zy nam my by den arm, en bragt my ondersteunende in huis. De ontroering, welke ik voelde, op het denkbeeld, dat ik myne bekoorelyke Nigt zou zien, veroorzaakte eene beeving door myn geheele gestel; en het geen veroorzaakt werd door eene zamenvoeging van genoegen en tederheid, werd toegeschreeven aan het uitwerkzel van ondraaglyke pyn.

Jennet bragt my binnen als een vreemdeling, die een ongeluk gekreegen hadt, en ging terstond heenen, om iets te haalen, 't welk tot verzagting op myn been zou gelegd worden; dan zy keerde onmiddelyk terug, om zelve my bystand te bieden. Had ik my zodanig getroffen gevoeld door de veel uitdrukkende vertooning van de houding deezer maagd, by een enkel voorbygaand gezigt van de leevendigheid haarer uitdrukking, hoe veel sterker moest alles op my werken, toen ik de werking des medelydens in haar bespeurde! Zo aangenaam was het, my het voorwerp van die aandoening te vinden, dat ik naauwlyks kon besluiten te verklaaren dat de pyn verminderde: dan eindelyk besloot ik my te bedienen van het voorregt, 't welk my het dusver welgeslaagde ontwerp aanboodt. Naa mynen dank betuigd te hebben aan Jennet, op de hartlykste wyze, welke een gunstbetoon kan inboezemen, wendde ik myne reden tot haare jeugdige Huisgenoote, met alle zorgvuldigheid verbergende, wat in myn hart omging. Elk woord, 't geen zy sprak ter beantwoording van 't geen ik bybragt, zette kragt by aan die genegenheid, welke ik bevond dat niet te bedwingen was; en ik besloot in 't einde haar te spreeken van onze bloedverwantschap, en haar mynen naam bekend te maaken. Toen zy haar leedweezen te verstaan gaf over het ongelukkig toeval my bejegend, de toevallige oorzaak deezer ontmoeting, was myne taal, dat ik dit ongeval altoos zou rekenen als de gelukkigste ontmoeting in myn leeven, indien het tot een middel kon strekken, om haar te beweegen, my als een Vriend aan te merken. Haar antwoord was, op eenen toon, die duidelyk uitwees haar ongenoegen over de vryheid, welke ik onvoorzigtig gebruikt had: „ Toevallige Vriendschappen, myn „ Heer! heb ik geleerd, dat zorgvuldig moeten vermyd wor„ den: want de meest vertrouwdste worden veeltyds mis„ bruikt." —— Ik hernam: „ Indien Vriendschap eene „ uitdrukking is, zo onaangenaam voor uwe aandoeningen, — „ mag ik hoopen, dat Bloedverwantschap by u een sterker „ eisch zal maaken? Ik ben de Zoon van uws Vaders Zus„ ter, en heb besslooten diens Vryheid te bezorgen, of allen „ eisch op Familie en Naam te laaten vaaren. Ja, Adela," voegde ik 'er nevens, „ van dit oogenblik af zweer ik, dat „ geen afzonderlyk belang myne ziel zal beheerschen. Uw „ vrede, uw troost, uw geluk, zal het rigtsnoer weezen van „ alle myne volgende werkzaamheden. —— Indien ik in u „ eene wederkeerige genegenheid kan verwekken; indien „ ik immer het geluk mag hebben, u myne Vrouw te noe„ men, — dan zal ik het geluk genieten van een ze„ gen, zo uitgeleezen, als weinige stervelingen in hun „ leeven mogen smaaken. Maar, indien gy mywaards nooit

„ eenige warmte van genegenheid gevoelt; indien ik al-
„ leen gezegend ben met het vermogen om uwe agting
„ te winnen, — dan zal het genoegen, 't geen ik voel
„ in my uwer Vriendschap waardig gedraagen te hebben,
„ my tevens tot belooning strekken!" —— Terwyl ik deeze zwakke poging deed om met woorden myne aandoeningen uit te drukken, en tragtte haar van myne hartagesteltenisse te overtuigen, sloeg ik naauwlettend acht op ADELAS gelaat en houding, en verbeeldde my het genoegen te mogen hebben van te zien dat myne verklaaring niet werd afgekeurd.

De eerste keer, dat ik mynen Gouverneur, naa dit onderhoud, ontmoette, gaf ik hem myn besluit te kennen, om nooit te trouwen, ten zy ADELA my met haare hand wilde begunstigen; hem nogthans, ten zelfden tyde, verzekerende, dat ik alle die Letteroefeningen, welke geschikt waren om op eene voegelyke wyze myne intrede in de wereld te doen, met allen yver zou voortzetten. —— Naardemaal ik my verzekerd mogt houden, dat Mr. LEMBETON mynen Vader onmiddelyk van dit myn besluit zou verstendigen, kan ik de bezorgdheid niet beschryven, welke my knelde, tot 'er Brieven in antwoord van mynen Vader aankwamen. Deeze ademden niets dan de uiterste bezorgdheid om myn geluk te bevorderen, en alles te doen om het ontslag of de ontkoming van onzen Bloedverwant te bewerken. Het plan, daartoe ontworpen, droeg myns Vaders goedkeuring niet weg. Liever wilde hy, dat onze Vriend na *Geneve* zou gaan, en van daar de *Rhone* af, tot hy de *Middellandsche* Zee bereikte, waar hy scheepsgelegenheid genoeg zou aantreffen om na *Engeland* over te steeken.

Ik kreeg den stelligsten last om myne Letteroefeningen voort te zetten, en werd hiertoe aangeprikkeld door de hoope van ADELA tot eene belooning van mynen arbeid te zullen ontvangen; die niet langer poogingen deedt, om de voorkeus, welke de vuurigheid van myne drift hadt ingeboezemd, te bedekken. —— De beminnenswaardige Man, die zo vriendlyk de strengheid van de straffe myns Ooms verzagt hadt, deedt alles, wat in zyn vermogen was, om diens ontkoming te bevorderen; en zyne kennis van de bywegen in den lande diende gelukkig om alle nazetting vrugtloos te maaken. Op het oogenblik dat het wegzyn van Mr. S—— kon bekend worden, toonde hy zich daarover op het geweldigst aangedaan; allerwegen heen werden Lieden afgezonden om hem te ontdekken en weder te brengen.

Myns Vaders eerste brief, naa de aankomst van Mr. S—— en diens Dogter in *Engeland*, weerde alle bezorgdheid uit myn hart: want dezelve behelsde, dat, indien het aan mynen Vader gestaan hadt, voor my de keuze eener aanstaande

Egt-

Egtgenoote te doen, by ADELA zou verkoozen hebben. —— Nagt en dag zette ik myne Letteroefeningen voort, met eene drift, die ADELA alleen kon inboezemen; zy was de Geleigeest, die myne stappen regelde, en my steeds met de edelaartigste verlangens vervulde. —— De tyd kwam eindelyk, waarop ik die hoogte in de Weetenschappen beklommen had, welke Schoolsch onderwys den Leerling schenkt; en ik kreeg verlof, om in den schoot myner Familie weder te keeren, en daar het loon van al mynen arbeid te ontvangen. De zodanigen, die het genoegen hebben mogen smaaken, van een dierbemind voorwerp, naa eene scheiding van twee traag voortkruipende jaaren, weder te zien, mogen zich een denkbeeld vormen van het onbeschryfbaar geluk, 't welk ik genoot, toen ik ADELA aan mynen boezem mogt drukken: maar zy, die nimmer zich in dusdanig een geval bevonden, kunnen zich slegts een zeer flaauw denkbeeld maaken van het geluk, 't welk my ten deele viel. —— Agt jaaren zyn 'er thans verstreeken, zints het gezegend oogenblik, dat ik ADELA myne Vrouw mogt noemen; en, zints dat heuglyk uur, groeit ons geluk steeds aan, en maakt ons hoogst dankbaar voor 's Hemels gunstbetoon.

BESCHRYVING VAN EEN, ONLANGS ONTDEKT, OUD MUNTSTUK.

Myne Heren!

In de maand October des vorigen jaars 1802 werd 'er, onder het rechtgebied van het Dorp *Kuik*, twee uren ten zuidoosten van de Stad *Grave* gelegen, ene Medaille opgedolven, welke my, wegens hare byzonderheid, aanmerkelyk genoeg voorkwam, om 'er deze korte tekening van te vervaardigen. Gemeld Muntstuk is van Goud, en verbeeldt op de bovenzyde een gelauwerd Keizershoofd met dit omschrift:

ANTONINVS AVG . . . . . VS P P IMP II.

Op de rugzyde ziet men een Vrouwenbeeldjen; doch van hetzelve is slechts het onderst gedeelte tot de heupen toe duidelyk, zynde het bovenste door den tyd uitgesleten. Zo als het my toescheen, moet het de Faam, of liever een beeld der Overwinning, geweest zyn; dit laatste zou men vooral mogen besluiten uit het volgend randschrift, waarvan slechts weinige letters zichtbaar zyn, op deze wyze:

TRIDT IIII

De drie eerste letters *Tri* zyn nog zeer duidelyk, doch de twee

twee andere kan men, schoon zy zich byna als *dt* vertonen, niet duidelyk onderscheiden, even zo weinig als de laatste IIII. Waar ik de stipjens geplaatst heb, zyn alle de letters weggesleten. De letters der beide omschriften komen volmaakt overeen met onze hedendagsche Capitale Latynsche letters, uitgenomen de T., welke op deze wyze ∴ zich vertoont.

Het Muntstukjen is naauwlyks zo groot als een Dubbeltjen; doch hetzelve is door enen rand, waarin het vast gesoldeerd is, omringd, en dan bevat de gehele Medaille byna de grootte van enen Daler. De bovenzyde van dezen rand was geheel bezet met rode, groene en witte steentjens, alle zeer netjens ingekast; op de rugzyde is deze rand belegd met loofwerk, als ene kabel, gelyk men het noemt, gewerkt. Deze Medaille is rondom op den kant bezet met oogjens, waardoor nog een losse gouddraad getrokken zit; een duidelyk bewys, dat 'er buiten om nog een andere rand van zilver of ander metaal, dat door den tyd verslonden is, heeft gezeten. —— Aan de rugzyde zat een oogjen vast, hetgeen 'er door den Vinder van deze Medaille afgebroken is. Dit oogjen heeft buiten twyfel gediend, om 'er nog iets anders aan te hangen, of om dezelve tot een hals- of borstsieraad te doen strekken. Het geheel stuk is kunstig en zeer schoon gewerkt.

Men ziet ook duidelyk, dat het Muntstukjen in deze Medaille goud is van mindere waardy dan de rand, dewyl hetzelve bleker van kleur is, en reeds door den tyd en ouderdom geleden heeft, daar integendeel de rand niets door den alles vernielenden tyd heeft geleden. —— De Zilversmit, die deze Medaille gekocht heeft en dezelve nog bezit, en by wien ik dezelve heb gezien, heeft, hetgeen te bejammeren is, alle de steentjens, één uitgezonderd, 'er uitgeslagen, om het goud te kunnen wegen. Alle die steentjens vielen, volgends zyn verhaal, tot stof.

Het volgende verdient ook opmerking. By gemelde Medaille heeft men ook een groot oud Zwaard gevonden; doch hetzelve was geheel door den roest verteerd, en viel, by het aanraken, in stukken. De Arbeider, die deze Medaille vond, wilde dezelve in het eerst, niet wetende wat het was, aan zyne Medeärbeiders voor *één pond tabak* verkopen, doch niemand wilde 'er hem zo veel voor geven; eindelyk verkocht hy dezelve, aan gemelden Zilversmit, voor 47 guldens, zynde de innerlyke waarde van dezelve.

Ik had dit bericht u reeds eer toegezonden, doch ik heb gewacht, om dat anderen het omschrift dezer Medaille reeds eer dan ik hadden afgeschreven, of niet iemand, gelyk ik hoopte, 'er iets van in het een of ander Maandwerk zou mededelen; maar tot nog toe is zulks, zo ver my bewust is, niet geschied. Jammer is het, dat men op de plaats, waar men

men die Medaille gevonden heeft, niet verder gezocht of gegraven heeft, wie weet of men 'er niet nog iets anders zou gevonden hebben.

De plaatsing van dit bovenstaande in uw geächt Maandwerk zal gewis aangenaam wezen aan alle Liefhebbers der Oudheden. Deze Medaille strekt, myns bedunkens, benevens het gevonden Zwaard, ten duidelyken bewyze, dat daar, waar dezelve gevonden is, eene Begraafplaats geweest zy van den enen of anderen Romeinschen Veldheer; of anders zeer zeker blykt hier uit, dat ook in deze streken Romeinsche Legerbenden zich hebben opgehouden.

Uw Bestendige Lezer.

Vierlingsbeek S. HANEWINCKEL,
14 April 1803. *V. D. Min.*

BYZONDERHEID WEGENS DE TYGERS OP DE OEVERS VAN DEN GANGES.

(Uit L. DE GRANDPRÉ's *Voyage dans l'Inde et au Bengale.*)

Aan de oevers van den *Ganges* zyn gedeelten, weinig bebouwd en schaars bevolkt. Tygers bevinden zich daar in grooten getale. De Reiziger GRANDPRÉ was ooggetuige van derzelver wreedheid. Hy geeft 'er dit Verhaal van:

By het opvaaren van den *Ganges* is het de gewoonte, dat de Schippers boots huuren, om hun te vergezellen, en hulp te bieden in het wenden en keeren, ankers uit te brengen, enz.; en myn Schip vry groot zynde, had ik twaalf van deeze boots. Wy lagen ten anker een weinig boven *Kedjeree.* Zo veele boots, agter het Schip liggende, werden geoordeeld het kabeltouw te zwaar te vallen: de Loots beval, derhalven, dat de boots van agter het Schip zouden gaan, en zich langs de oevers der Riviere schaaren, tot dat de sterke drift van het Gety voorby was gegaan.

Ongelukkig voor de Bootelingen, ontdekten zy eenige doode boomstammen op den oever; en brandhout was zeer schaars te *Calcutta:* zy gingen daarop spoedig aan land, en maakten het hout klein, om het in te laaden. Zy waren slegts op driehonderd roeden afstands van het Schip. Naauwlyks hadden zy een aanvang met hunnen arbeid gemaakt, of wy zagen hun, met alle blyken van schrik, het werk staaken, en na den waterkant loopen. Het was niet zonder reden: zy werden nagezet door een Tyger, van grootte als een gemeen

Kalf.

Kalf. Hy schoot te voorschyn uit het bosch, en greep den agtersten man, dien hy oogenblikkelyk wegvoerde, zonder dat iemand eenige de allerminste pooging deedt om het woedend Dier weerstand te bieden of te verjaagen. De Broeder van den ongelukkig gegreepen en weggevoerden Man was de éénige van alle de Bootelingen, die over dit geval ontsteld scheen, en niet weder uit de boot ging: de overigen keerden terstond weder, om den gestaakten arbeid te hervatten; zich verzekerd houdende, dat de Tyger, zyn maal weg hebbende, niet weder zou komen, en 'er geen gevaar meer was.

Veel deezer gronden heeft men onlangs tot de aanteelt van Zuikerriet bekwaam gemaakt; — een werk, 't welk menigen Werkman het leeven gekost heeft. Het allervreemdst is, dat de *Indiaanen*, wanneer zy door Tygers overvallen worden, schoon zomtyds ten getale van vyfhonderd met elkander, te zelfder plaatze, werkende, nooit denken om zich tegen den aanval deezer Dieren te verdeedigen. Zy gelooven, dat de Tyger 'er slegts één zal wegneemen, zonder weder te keeren om een tweeden aan te vallen. Men bemerkt dus geen Tyger, of elk stelt al de hoop op de vlugheid zyner beenen, zo veel te slimmer voor den minst vluggen — de Tyger scheurt hem weg, en de overigen vangen den arbeid weder aan. —— In het aanrichten dier vernielingen verloor geen Tyger het leeven, tot dat eenige gewapende *Europeaanen* gezonden werden om de Werklieden te bestuuren en te verdeedigen.

ANEKDOTEN AANGAANDE LINNÆUS.

Eene aanzienlyke Vrouw, uit de Provincie *Upsal*, die nooit over derzelver grenzen geweest was, deedt by eenen Vriend van LINNÆUS aanzoek om brieven van voorschryvinge, ten einde gelegenheid te hebben om kennis te maaken met deezen beroemden Man, en tevens zyne Verzameling van Natuurlyke Zeldzaamheden te zien. Met veel beschaafdheids ontving haar de Wysgeer, en, terwyl hy haar zyn Museum deedt bezigtigen, stondt de goede Vrouw van verbaasdheid derwyze opgetoogen, op het gezigt van eene verzameling van zulk een groot getal onderscheidene voorwerpen, op ieder van welke LINNÆUS telkens iets hadt aan te merken, dat zy uitriep: „ Nu verwonder ik my niet meer, dat LINNÆUS „ zoo wel bekend is in de geheele Provincie van *Upsal!*" LINNÆUS, die, in stede van de *Provincie van Upsal*, verwagt hadt, het *gantsche Heelal* te zullen hebben hooren noemen, was dermaate geraakt, dat hy haar niets meer van het Mu-

Museum wilde laaten bezien, en liet de Dame gaan, geheel bedremmeld over de verandering van zyn humeur, en tevens vast geloovende, dat haare hooge lofspraaken de kieschheid des grooten Wysgeers gekwetst hadden.

Op zekeren dag in een droefgeestigen luim zynde, gaf hy bevel, dat geen mensch tot hem moest worden toegelaaten, en zette zich, in zynen Nachtrok en Muts, mismoedig en in diepe gedagten, op eene Sofa neder. Thans kwam 'er een Officier in Zweedschen dienst, geleidende eenige Vrouwen van hoogen rang, die met voordagt eene reize gedaan hadden, met oogmerk om LINNÆUS's Verzameling te zien. Men weigerde den Officier binnen te laaten; doch des Wysgeers grilligheid kennende, wilde hy zich door den Knegt niet laaten afwyzen, maar drong door, en tradt in de kamer, alwaar LINNÆUS zat. In 't eerst toonde hy zich eenigzins misnoegd over deeze indringing; maar de Officier leidde de Dames binnen met eene hoogdraavende lofspraak op *den doorluchtigen Wysgeer, die het eenig doelwit haarer reize was*; op *den Man, welken de geheele Waereld als den Grootsten erkende*; op *den Man, die de Natuur zelve op den pynbank had gelegd, om haare dierbaarste geheimen te openbaaren*, enz. Straks week van LINNÆUS zyn kribbige luim, en nimmer vertoonde hy zich beminnelyker in zyne manieren, dan aan deezen Officier, dien hy tederlyk ombelsde, hem zynen waarden Vriend noemende.

Zoo driftig was hy op roem gesteld, dat nooit zyne ziel zich in een toestand bevondt, bedaard genoeg, om hem waaren lof van vleiery en bedrog te doen onderscheiden. Zeker Geestlyke, die in 't eerst aan dusdanige berigten geen geloof kon slaan, wierdt van derzelver echtheid overtuigd, door eenen zyner Vrienden, die eene zoo belachelyke Lofrede op LINNÆUS schreef, dat een kind het voor een Spot- of Hekelschrift zou gehouden hebben. Dezelve was gesteld in de grootspraak der Middeleeuwe, of in den Asiatischen styl. Hy noemde hem de *Zon der Kruidkundigen*, den JUPITER *der Letterkundigen*, den *Geheimschryver der Natuur*, een *Oceaan van kunde*, een *beweegenden Berg van Geleerdheid*, en meer andere soortgelyke benaamingen. LINNÆUS, verre van over zulke buitenspoorige en belachelyke pligtpleegingen eenig misnoegen te betoonen, viel den Lofredenaar by elke zinsnede in de rede, hem omhelzende, en zynen waardsten Vriend noemende.

Toevalligerwyze heeft in de Titulature van den Heere F. G. VAN INGEN (in het *Mong.* van No. III.) een misslag plaats gehad, dien wy door zyn Ed. verzogt zyn te herstellen; 'er staat *Med. Doct.*, moet zyn *Heelmeester*.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

PROEVE, OVER DE VOLMAAKBAARHEID VAN HET MENSCHLYK CHARACTER.

(Naar het *Engelsch*.)

Think nothing gained till nought remain.

JOHNSON.

Het gewoone uitwerkzel van den ſtryd tusſchen wonderſpreukige Nieuwigheid en oude Dwaaling is, dat men, in den zegepraal van het eene of andere uiterſte, de waarheid, welke natuurlyk tusſchen die beiden ligt, verdrukt. Onder duizend voorbeelden, waarmede men deeze waarheid voldingend zou kunnen ſtaaven, is 'er mogelyk geen, 't welk meer eene eenigzins uitvoerige beſchouwing verdient, dan hetgeen men aantreft in de thans heerſchende denkbeelden, betreffende de Volmaakbaarheid van het Character der Menſchen.

Een aantal Wysgeeren is 'er opgeſtaan, wier Leer niet alleen de Volmaakbaarheid der Menschlyke Natuure beweert, maar dat dezelve zeer ras kan daargeſteld worden; ja dat de tyd eindelyk gekomen is, waarin de Mensch zich eensſlags kan verheffen boven alle de hindernisſen en nadeelen zyner aangeboorene zwakheid en onkunde.

Aan den anderen kant wordt, met eenen ernst en aandrang, alsof niets meer te ſchuwen ware, dan het vooruitzigt van der Menschlyke Natuure eene hoogere volkomenheid by te zetten, door veelen beweerd, dat het Menschlyk Character, door alle Eeuwen heen, bykans op dezelfde hoogte moet blyven; en dat, indien de Menſchen, in het algemeen beſchouwd, met het verloop der Eeuwen niet minder in vermogens en

bedorvener in zeden worden, voorzeker de Naakomelingen nooit wyzer of beter zyn dan hunne Voorvaders.

Geen deezer zo zeer tegen elkander over gestelde Partyen mangelt het aan een overvloed van schynbaare bewyzen, ten voordeele van elks meening.

Aan den eenen kant zal de verbetering in Kunsten, de uitbreiding van den kring der Beschaafdheid, de vermeerdering van Kundigheden, de voortzetting der Weetenschappen, de opklaaring in Regeerkunde, de beteugeling van zekere Ondeugden, voorheen zeer in zwang, de geheele verdryving van eenige der strengste Geessels des leevens, een allerbeslissendst bewys schynen te bevatten van de Volmaakbaarheid der menschlyke Zamenleevinge, welke die der Menschen, hoofd voor hoofd, eenigermaate insluit. —— Doch, aan den anderen kant, hoe zelden is de Zoon wyzer, om dat zyn Vader in wysheid uitsteekt? Eindigt ouderdom van kloeke verstanden niet doorgaans in de beuzelaryen der kindschheid? De overblyfzels van *Egyptische*, *Hetrurische* of *Grieksche* kunst zyn misschien, in veele opzigten, boven de mededinging van de uiterste poogingen der hedendaagsche verheeven. Volgende Eeuwen hebben geene Heldendichten voortgebragt, boven die van HOMERUS te schatten. Geen hedendaagsch zamenstel van Wetten gaat, in alle deelen, de burgerlyke Wet der *Romeinen*, gelyk men die by JUSTINIAAN aantreft, te boven. Republikeinsche Vaderlandsliefde is, in de laatere tyden, geen stap nader gekomen tot eene gelykheid met de *Romeinsche*, in die dagen, wanneer de Republikeinsche Staatsgesteltenis, by dat Volk, in vollen bloei was. Waare Godsdienstigheid blonk onder het Menschdom alleen uit in de eerste dagen der Nieuwe Wereld, en in de vroegste tyden der Christen-Kerk.

Dan, schoon twyfelary en bygeloof treffende en sterke waarschynlykheden aan beide zyden des geschils mogen vinden, zal opregte en onderscheidende naspeuring haare moeite beloond vinden met de ontdekking, dat deeze waarschynlykheden zodanig niet zyn, dat men ten deezen opzigte altoos in twyfel moet blyven hangen. De Mensch is, in de daad, een Weezen, tot volmaaking geschikt, schoon niet volmaakbaar juist op die wyze, als sommige hedendaagsche Wysgeeren stellen.

Waar-

Waarlyk, de Volmaakbaarheid der Menschen zou men mogen beweeren, en boven allen twyfel verheffen, door de volgende bedenking alleen, schoon wy niets anders daarvoor konden bybrengen. In elk opeenvolgend Geslacht zyn, ten minsten, eenige weinige Persoonen, die, geduurende hun leeven, eenige nuttige kundigheid opdoen, door persoonlyke ondervinding en waarneeming, welke hun niet werd medegedeeld door anderen, die zy niet met zich ter wereld bragten, en die niet te vinden was in eenige boeken, hun te leezen gegeeven. Ten anderen; lieden, die, onder hunne tydgenooten, uitsteeken, door eene ongemeene schranderheid in het leevensbeleid, missen nooit de aandagt te trekken, waardoor ten minsten een gedeelte van hunne byzondere ondervinding bewaard blyft ten nutte van anderen. Laat deeze verkryging van nieuwe ondervinding, en deeze mededeeling van iemands ondervinding aan zyne kinderen en nabuuren, door eene lange opeenvolging van Geslachten herhaald worden, en 'er zal door die mededeeling meer nuttige kennis verspreid zyn aan het einde van die Geslachtreeks, dan in den beginne. Kundigheid, nu, wordt nimmer, als zodanig, door het verstand begreepen, zonder meer of min invloeds op het gedrag te hebben. Met de natuurlyke vermogens, der menschlyke natuure verleend, is het onmogelyk, dat geslachten by geslachten elkander opvolgen, zonder eene trapswyze vermeerdering van Wysheid; en kan de Wysheid der menschen niet toeneemen, zonder eene daaraan geëvenredigde vermeerdering van Deugd, by de zodanigen, die waarlyk wys zyn.

Daarenboven is het eene stelling, welke geenzins doorgaat, dat de vermogens van 's Menschen Geest natuurlyk alleen in kragt van werking zyn tot op zekere hoogte van leevensjaaren; na welke bereikt te hebben, die vermogens onvermydelyk afneemen, en de mensch tot de kindschheid wederkeert. Wanneer het Lichaam verzwakt is door ziekte en de gebreken des ouderdoms, bovenal in die deelen, welke meer onmiddelijk tot de zielswerkzaamheden behooren, of wanneer de ziel verslaafd is aan hebbelykheden, die den wil bederven, of de kragt des verstands knakken, dan, 't is waar, zullen, wanneer de jaaren hoog klimmen, de Ouden veelligt dat gering gedeelte van Wysheid verliezen, 't welk zy uit vroegere leering en ervaarenisse heb-

hebben opgedaan. Doch, wanneer de aandoenlykheid der lichaamlyke Zintuigen onverzwakt blyft, uitgenomen die afneeming, welke het verloop der jaaren natuurlyk medebrengt, en onvermydbaar is; wanneer de ziel, ten zelfden tyde, niet verzwakt wordt, door eenige hebbelyke verkeerdheden, daarin huisvestende, — zal de Mensch in den ouderdom wyzer en beter zyn dan in de jeugd en vroegste manbaarheid; en hoe ouder hy worde, hoe meer zyne zielskragten zullen uitsteeken.

Laaten wy dit door eenige voorbeelden ophelderen. Uit den aart zyner werken, die zo veel persoonlyke waarneeming en lange ervaarenheid aan den dag leggen, en volgens de overleveringen, hem betreffende, dat HOMERUS zyne Verzen zong, toen hy oud en blind was, mogen wy opmaaken, dat zyne Dichtwerken de vrugten waren van een vernuft, in ouderdom ryp en vrugtbaar. —— MILTON schreef zyn beste Dichtstuk, toen hy oud en blind was; en het is niet waarschynlyk, dat hy 't zelve zo goed zou hebben kunnen vervaardigen in zyne jeugd, toen hy die twistschriften vervaardigde, ten dienste van het Lange Parlement en van CROMWELL, welke geagt worden hem veel min tot eere te strekken. —— SEPTIMIUS SEVERUS, misschien de bekwaamste van alle de *Romeinsche* Keizeren, was, zo ik meen, vry verre boven de zeventig jaaren geklommen, toen hy de Keizerlyke Waardigheid verkreeg. Hy bereikte omtrent negentig jaaren; wanneer hy, te midden eens aanvals van jichtpynen, zich voor zyn leger liet brengen en op den krygsthroon zetten, verklaarende aldaar, dat de menschen bestuurd worden, niet door de *voeten*, maar door het *hoofd*; door welke woorden, en de kloekberaadenheid zyns besluits, hy alleen een opstand dempte, die zyn leeven gedreigd hadt, en zyne Soldaaten noodzaakte, op 't eigen oogenblik, de doodstraf te volvoeren aan eene menigte hunner spitsbroederen, in wier misdryf zy meest allen, weinig oogenblikken vroeger, gedeeld hadden. —— DANDOLO, Doge van *Venetie*, trok, meer dan negentig jaaren tellende, uit, als het hoofd eener Krygsonderneeming, die, door zynen raad, en door het voorbeeld zyner persoonlyke onverschrokkenheid, de bemagtiging van *Constantinopole* ten gevolge hadt. —— MORONE, Cancelier van *Milaan*, naderde de vervulling van eenen eeuwkring,

kring, ten tyde als hy den Marquis van PESCARA en den Constable BOURBON, twee der bekwaamste Mannen van dien tyd, elk op zyne beurt, tot den speelbal maakte van zyne Staatsstreeken. — FONTENELLE bereikte bykans honderd jaaren; en in de laatste veertig jaaren diens langen leeftyds schitterde zyn vernuft het helderst, en waren, volgens zyn eigen berigt, zyne persoonlyke genietingen het grootst. — By horden van onbeschaafde Volken bestuuren zomtyds de oude Mannen of oude Vrouwen, maar altoos de Oudsten, de algemeene belangen en verrigtingen. — Volstandigheid en onbezweeken voortzetten, de ziel van 't welgelukken in alle groote onderneemingen, is byzonder den hoogbejaarden eigen. Niets, met één woord, kan blykbaarder weezen, zo uit het getuigenis der Geschiedkunde, als uit de eigene waarneeming van elk verstandig en oplettend mensch, dan dat, met het groeien der jaaren, wysheid en beleid toeneemen, en dat de Ouden, alle andere dingen gelyk staande, wyzer en beter zyn dan de Jongen.

Uit deeze Volmaakbaarheid van eenige byzondere Persoonen zou men verkeerdlyk besluiten tot eene algemeene Volmaakbaarheid van het Menschdom in alle omstandigheden. Planten groeijen op tot rypheid, en verwelken; maar volgende planten trekken zeldzaam eenig voordeel van de verbetering der geenen, die het zaad verschaften. Een jong Paard wordt weinig onderweezen door het voorbeeld van een oud. Ja, het gebeurt menigvoud, even als in het voorbeeld van SEPTIMIUS SEVERUS en CARACALLA plaats hadt, dat, onder de Menschen, de Zoon, uit hoofde van 's Vaders voorbeeld, niet beter is. Het gebeurt, dat één Kind van waardige Ouderen hunne Wysheid aanneemt, en hun voorbeeld van Deugd volgt, terwyl de overigen zich daarvan verre verwyderen. Maar, zelfs ondanks deeze nadeelen, kan kennis en wysheid van Geslacht tot Geslacht, en van Eeuw tot Eeuw, medegedeeld worden. — Lieden van allerlei ouderdom leeven te gader; niemand is, by uitsluiting, bepaald tot het gezelschap der zodanigen, die hy met geene mogelykheid door zyne lessen kan bevoordeelen. De Tydgenooten, die van denzelfden ouderdom zyn met een verstandig en braaf Man, hebben misschien diepgewortelde begrippen en gevestigde hebbelykheden, die hun wederhouden, om na hem te hoo-

 ren,

ren, of zyn voorbeeld te volgen. Zy, die veel jonger zyn, mogen de ernsthaftigheid zyner jaaren veragten, en zich laaten wegsleepen, om het pad van onervaarene jeugdige drift te volgen. Zelfs zy, die, schoon jonger dan hy, jaaren genoeg bereikt hebben, om een juister waardeering te maaken over de beginzelen van gedrag, mogen liever verkiezen hunne eigene zinnelykheid te volgen, dan hem ten leerryken voorbeeld te neemen. Vreemdelingen en ver af zynde Volken weeten niets van hem; zyne Bloedverwanten en Nabuuren zien hem al te gemeenzaam, om hem op den regten prys te schatten. —— Maar, schoon dit des waarlyk voorbeeldigen Mans toestand moge weezen, ten aanzien van meest allen, die hem omringen, kan het egter niet missen, of 'er zal de een of ander gevonden worden onder de opgemelde soorten, die de vooroordeelen overwint en de driften beteugelt, welke de rest wendig maaken van zyne lessen te hooren, zyne voetstappen te drukken. 'Er leefde nimmer een wys en braaf Man, of hy hadt, te midden van eene menigte versmaaders en vyanden, eenige bewonderaars, naavolgers en vrienden.

Nuttig onderwys en uitsteekende voorbeelden, schoon deeze nimmer alle de heilzaame gevolgen baarden, welke men daarvan mogt verhoopen, zyn nooit geheel mislukt of vrugtloos geweest. 'Er bevinden zich rondsom zulke voorbeelden meer of minder persoonen, in eenen toestand, gelukkig genoeg, om de stem der Wysheid te hooren, en het uitlokkende van een deugdzaam Voorbeeld te zien. Een Vader ondervindt somwylen, dat een jonge onbekende zynen raad vraagt en zyn voorbeeld volgt, terwyl zyn eigen Zoon beide versmaadt.

Het is, in de daad, ontwyfelbaar zeker, dat, in spyt van de veelvuldige mislukkingen, zo van les als voorbeeld, noch de een, noch de ander, in eenig treffend geval, geheel voor de wereld verlooren gaat. Indien eenig mensch ooit iets in leering of eenige voortreflykheid der menschlyke natuure toeneemt, in zynen geheelen leevensloop, van de wieg tot het graf, zal, in de voordeelen dier vorderinge, de rest des menschdoms altoos deelen. Anderen zullen 'er meer door verlicht worden, en minder snood weezen, om dat hy wys en deugdzaam geweest is.

De

De geheele Geschiedenis des Maatschappelyken Leevens stemt overeen met deeze inzigten van de Volmaakbaarheid des Menschdoms, zo hoofd voor hoofd als in 't algemeen beschouwd. Welke vorderingen zyn 'er, zints de vroegste Eeuwen, niet gemaakt in de Dieren te temmen en in nuttige Huisdieren te herscheppen! Indien het geluk bestaat in de menigte, de kragt, de verscheidenheid en voldduuring onzer aangenaame gewaarwordingen; hoe oneindig gelukkiger is dan de wyze en goede niet, wanneer hy alle de aangenaamheden deezes leevens geniet, in zodanig eene zamenwooning als het beschaafd *Europa* den Inwoonderen aanbiedt, dan de Wilde, die, uitgenomen de weinige oogenblikken dat hy met verscheurende graagte eet, of op de jagt is om zich dien voorraad te bezorgen, zo veel mogelyk de ongemakken des leevens ontvliedt in de armen van den slaap, en in eene lustlooze ongevoeligheid!

In deezer voege de maate van geluk te vergrooten, is de Volmaaking onzer Natuure bevorderen. Wanneer wy, by nieuwe Land- en Volk-ontdekkingen, bevinden, dat de Menschen in eene geordende maatschappy leeven; wanneer wy bebouwde akkers aantreffen, kunsten en weetenschappen in een gevorderden stand vinden, — maaken wy terstond het besluit, dat zodanig een Land of Eiland langen tyd moet bewoond geweest zyn. Het is openbaar, dat deeze allerblykbaarste tekens des gezelligen leevens niet op eenmaal kunnen daargesteld weezen, maar allengskens ontstaan zyn, en tot die hoogte gebragt, in gevolge van het beginzel der Volmaakbaarheid, aan 's Menschen Natuur eigen.

Vergelykt de Zedelyke Beginzels, als grondwaarheden onder de Wilden aangenomen, met die, welke even zeer als groote Waarheden erkend, doch niet altoos naar eisch gevolgd worden onder beschaafde en verlichte Volken, hoe oneindig meer bestaanbaar ook met Zedelyke Schoonheid en Nutheid — hoe groot is het verschil! —— Een Wilde heeft geen kragt, dan die zyns lichaams, over 't geen hem omringt. Zelfs in de verlichtste tyden der oudheid waren de vermogens der menschen door uitvinding en kunstmaatige zamenstelling, hoe verre ook boven die der Wilden uitsteekende, nogthans niet meer daar boven verheeven, dan zy moeten onderdoen voor die wy aanschouwen in het Kompas, in de Gezigtkundige werktuigen, in Scheidkun-

de, in Stoommachines, en de Spin- en Weefgetouwen, door water aan den gang gehouden. Een weinig gevorderd Kunstenaar onder ons weet zeer veele dingen, van het hoogste aanbelang ten dienste en veraangenaaming des leevens, welke de schranderste Mannen der Oudheid geheel niet kenden.

Doch het is in kennis en vermogen, dat de Volmaakbaarheid der Menschlyke Natuure bovenal als begeerlyk mag worden aangemerkt; en, naardemaal hierin de Hedendaagschen de Ouden zo wyd en verre overtreffen, kan die algemeene Volmaakbaarheid daaruit, met voldingende kragt, beweezen worden. —— Wat is deugd, dan de strekking van oogmerken en daaden, om, naar gelange der omstandigheden, de hoogst mogelyke maate van geluk daar te stellen? In onze kunsten, in onze inrichtingen, in onze zeden, in onzen handel, in de onderlinge betrekkingen, waardoor het eene volk aan het andere verbonden is, in de middelen zelfs, waardoor de slordigste eigenbaat alleen die voldoeningen, welke dezelve zoekt, kan bekomen, is thans oneindig meer van die heilzaame strekking, en by gevolge meer deugds, dan 'er, in die eigenste dingen, in ouden tyde, plaats vondt. Een Mensch, heden ten dage, van dezelfde goede geschiktheid, en met dezelfde voordeelen van vermogen en onderwys, kan door de kunstverbeteringen, behulpzaam aan de zedelyke en natuurlyke vermogens der menschlyke natuure, en door het inspannen dier kragten, waardoor byzonder heil zich overal verspreidt, meer goeds stichten, dan het mogelyk was voor een der Ouden, van die voordeelen verstooken.

Daarenboven is het menschdom in aantal zeer veel toegenomen; en 'er is niet een éénige onder de menschen, hoe slegt, wiens aandoeningen, denkwyze, besluiten en daaden, over 't geheel genomen, niet meermaals goed dan kwaad zyn: en in zekere evenredigheid tot de vermeerdering van het getal der menschen, moet, by gevolge, de geheele som hunner deugden grooter worden. —— Men voege hierby, dat een grooter getal der Geboorenen nu tot rype of zelfs hooge jaaren komen, langer het geluk des leevens genieten, langer de pligten van 't zelve vervullen, dan in ouden tyde. Waar men in *Europa* Sterflysten houdt, blykt het, dat het getal der Dooden, binnen de laatste tweehonderd jaa-

jaaren, veel kleinder geworden is, in vergelyking met de Geboorenen.

Nogthans, schoon de algemeene Volmaakbaarheid des Menschdoms, dus, aan den eenen kant, bewysbaar is door eene menigte van onbetwistbaare daadzaaken, gaat het, aan den anderen kant, vast, dat de kragt deezer Volmaakbaarheid zeer traaglyk over 't algemeen werkt. De tegenwoordige staat en het character des Menschdoms munt zeker zeer verre uit boven dien der vroegste Eeuwen des menschlyken Geslachts. Maar, in het verloop van bykans zesduizend jaaren, is het geheele menschlyke Geslacht zo verre niet gekomen, in den voortgang tot eene geheele Volmaaking, als eenige harssenschimmige Wysgeeren zich zelven en anderen beloofden, dat heden ten dage zou plaats grypen. De Eik, die Eeuwen noodig heeft tot zynen vollen groei — niet het schielyk opwassend Mostaardzaad — is een gevoegelyke zinschets van den langzaamen voortgang der menschlyke Volmaaking.

Het verminderen der Pyramiden, die standhoudende gedenktekens van den bewonderenswaardigen arbeid der oude *Egyptenaaren*, gaat niet langzaamer toe, dan de werking van het beginzel der Volmaakbaarheid van het Menschdom. Millioenen van Eeuwen zullen 'er misschien moeten verloopen, eer Wysheid en Deugd de algemeene Wetten aan 's menschen gedrag met volle uitwerkende kragt voorschryven. Toevallen van eenen natuurlyken aart, en de veelvuldige omkeeringen van de beste beginzels, zo verstandlyke als zedelyke, werpen steeds hinderpaalen op tegen den voortgang der menschlyke Maatschappye tot Volmaaktheid — hinderpaalen, niet gemaklyk uit den weg te ruimen.

Het is alleen uit de verbetering van 't geen men het algemeen begrip van het gros eens Volks noemt, dat men kan oordeelen over de algemeene vordering in nuttige Kennis en weezenlyke Deugd. De heffe des Volks is in groote Steden nog heden ten dage weinig anders dan in oud *Rome*.

Te midden van dit alles blyft het eene aangenaame gedagte, dat de voor Volmaaking vatbaare vermogens der Menschlyke Natuure steeds meer kragts ontleenen uit elken stap, die tot Volmaaktheid gedaan wordt. De loopbaane van algemeene Verbetering werd met rasser tred betreeden in het laatste dan in het eerste

gedeelte der Agttiende Eeuw. In de Negentiende mogen wy verhoopen en verwagten, dat die vorderingen met eenen nog fneller fpoed zullen voortgaan.

Maar wat betekent alles, 't geen wy hier gezegd en aangevoerd hebben, by den traagen, den laaghartigen, den wellusteling, de vrolyk dartelende Jeugd? —— Hoe! juist dit: dat zy van hunne verkeerdheden moeten aflaaten, na de Volmaaktheid ftreeven; want dezelve is niet onbereikbaar: dat zy aflaaten zich boven maate te verheffen op hunne bekwaamheden, op hunne vorderingen; want deeze zyn van geene weezenlyke beduidenis: dat zy opftaan uit hunne traagheid, en het beuzelagtige verwerpen; aan deeze gehegt, op het andere gefteld te blyven, verzwakt de beste fpringveeren der Menschlyke Natuure.

EENVOUDIG, DOCH ZEKER MIDDEL, OM ROTTEN EN MUIZEN TE DOODEN.

In de *Boekzaal* voor October 1802, bl. 423 en 424, las ik, in een der Uittrekfelen, Middelen om de Rotten en Muizen te verdelgen en te vangen; als met het Rottenkruid, Kraanoogen (*Nux vomica*), Spons in Boter gebraaden, met turkfche of witte Boonen, in Oly gebraaden, met Schotels met water op de Pakzolders der Boekverkopers te plaatfen, en eindelyk met een byzonder zoort van Vallen, dezelve in een ketel met water te doen verdrinken, enz. enz. — aldaar breeder te leezen. Ik beken en geloof, dat alle deze dingen goed en nuttig zyn om dit fchadelyk ongedierte te verdryven; egter heb ik by ondervinding, dat dezelve met Slaapmiddelen fpoedig te verdelgen zyn. Eens geplaagd zynde met Muizen, nam ik een theefchoteltje, deed het half vol met Syroop van witte Maankoppen (*Syropus papaveris albi*), gemeenlyk Syroop van Heulbollen genoemd, en in de Apotheeken aldus gevraagd, om Kinderen te doen rusten; ik plaatfte hetzelve op myne Kamer, alwaar ik dat ongedierte ontdekt had, en vond des anderen daags dat fchoteltje byna ledig, en vyf doode Muizen niet verre van hetzelve liggen; ik vernam daarna niets meer. ——

Op

Op eenen anderen tyd in myn Pakhuis Rotten ontdekt hebbende, stelde ik het zelfde middel wederom in 't werk, doch vond het schoteltje wel geheel ledig, maar geene doode Rotten. Veronderstellende dat dit middel te zwak was, en het lokaas door den Reuk willende beproeven, nam ik circa een agtste pond oude commynde Kaas, en een half lood Opium, met een weinig gemeene Suiker, stampte en mengde dit ondereen, zette het op een schotel, en bevond des anderen daags, dat daarvan ruim de helft geconsumeerd was, en in een hoek van het Pakhuis vond ik twee doode Rotten liggen.

PROEVE, OVER DE BEOEFENING DER NATUURE.

(*Vervolg en Slot van bl.* 115.)

Dezelfde evenredigheid, welke wy in het Dierenryk waarnamen, doet zich op in het Plantenryk. Naauwlyks is 'er eene Plant, die niet door zommige Dieren ten voedzel verworpen, door andere greetig gezogt wordt. Planten, die aan zommige Dieren een eigenaartig voedzel verschaffen, schuwen andere, als voor hun vergiftig. Vergift is een alzins betrekkelyk woord. Gewassen, allerschadelykst voor den Mensch, eeten eenige Insecten met greetigheid. Langs deezen weg krygt elk schepzel zyn bescheiden deel; en dit alles is derwyze beschikt tot de wyste einden. Hadde de Schepper der Natuure alle Planten even aangenaam gemaakt voor alle soorten van Dieren, dan moesten noodwendig eenige soorten verbaazend zyn toegenomen, terwyl andere door gebrek aan voedzel omkwamen. Maar nu elke soort genoodzaakt is eenige Planten voor zekere Dieren over te laaten, vinden wy dat ze alle in staat zyn om hun bescheiden deel van voedzel te verkrygen.

Alle Dieren zyn, in alle opzigten, op de best mogelyke wyze, geschikt naar de lugtstreeken, in welke zy zich onthouden, en de byzondere wyze van leeven, die zy leiden. In de droeve noordsche gewesten worden donkerkleurige Dieren wit, ten einde de gelykheid met de daar heer-

heerfchende kleur des lands hun dekke voor het oog hunner belaagende vyanden. Derzelver dekzel wordt, geduurende den Winter, bykans de helft dikker dan in den Zomer. Onder de verzengde Lugtftreeken verliest het Schaap zyne wol, en wordt overdekt met hair. De Kameel, die de brandende Zandwoestynen doorkruist, heeft zagte pooten, die door de hitte niet fplyten; hy heeft verzamel- en bergplaatzen voor water, waardoor hy verfcheide dagen lang den dorst wederftand kan bieden, in een gewest, waar het water fchaars te bekomen is; daarenboven houdt dit Dier zich te vrede met het kauwen des fchraalen voedzels, 't geen het op zynen weg aantreft.

In het Plantenryk ontdekken wy dezelfde merktekens van Oppertoevoorzigt. Eenige Planten kunnen alleen leeven op hooge bergtoppen; zommige groeijen in moerasfen, andere op zandige vlakten. De Planten der woestyne zyn alle van dien aart, dat ze, voor een langen tyd, het ontbeeren van vogt kunnen verdraagen. Die men op den zeeoever ontmoet, zouden, in veele gevallen, zich in dien ftand niet kunnen houden, indien derzelver wortels niet als in het zand waren ingeweeven, of zo diep gefchooten, dat ze onbeweeglyk vast ftaan, te midden van alle fchokken, welke zy van wind en water moeten verduuren. Het is desgelyks eene opmerkenswaardige omftandigheid, dat altyd-groene planten voornaamlyk in de heetfte gewesten tieren, waar men dezelve meest aantreft in woeste wouden, en zy dus een natuurlyk befchutzel opleveren aan verfcheide Dieren, tegen de fteekende hitte, waaraan zy anderzins zouden zyn blootgefteld.

Indien wy letten op de befchikkingen der Natuure tot behoudenis der Dieren, die anderzins, in de koudere lugtftreeken, van voedzel, geduurende den Winter, zouden verftooken weezen, vinden wy daarin eene bykomende bron van bewondering. De meeste der Infecteetende Geflachten verhuizen na andere landen, of leeven in een ftaat van flaap, geduurende dit ftreng faifoen. De Infecten zelve, niet in ftaat om geweldige koude te verduuren, verfchuilen zich zelven in holen, waaruit zy in de Lente vliegende voor den dag komen. Eenige Dieren, als de Bever, en andere, die uit het groeiend ryk fpyze neemen, welke den Winter door kan

be-

bekomen of bewaard worden, slaapen geen Winterslaap, maar leeven in hunne wooningen van den voorraad, dien de Natuur hun geleerd heeft in den Zomer op te leggen.

De zorg voor de Jongen aller Dieren is niet min wonderbaar. Hoe wild ook de natuurlyke geaartheid der Dieren moge weezen, zyn dezelve zeer genegen tot hunne Jongen, en verzorgen hun al het noodige, met de uiterste tederheid. Hoe magtig hunne vyanden ook mogen weezen, de Moeder staat tot verdeediging der Jongen op, en sterft dikwyls veel liever, dan ze onverdeedigd ten prooije te laaten. By niet meer dan drie soorten, van alle, die onze Dierbeschryvers vermelden, kunnen wy eenig gebrek van die toegenegenheid ontdekken by de Wyfjes, op welke de bezorging der Jongen grootendeels berust; en zelfs die voorbeelden zyn misschien toe te schryven aan de misvatting der waarneemeren: want de Natuur schynt zo eenpaarig in deeze zo noodwendige als aangenaame werkzaamheid, dat wy 'er geene uitzonderingen op kunnen toelaaten, zonder voldingende bewyzen. De Viervoetige Dieren, Jongen gebaard hebbende, zyn voorzien van Melk tot derzelver voeding. Met dit vogt worden zy gespysd, tot dat de tanden hun in staat stellen om vaster voedzel te neemen. — Vogels zyn hiervan verstooken; dan de Jongen vinden zich in staat, zo ras zy gekipt zyn, het voedzel, door de Ouden voor hun geschikt, te gebruiken. ——De Insecten komen doorgaans ter wereld in nesten, waar zy het voor hun geschikt voedzel vinden. Zo strekt deeze eenpaarig schoone en hoogstnoodige schikking der Natuure, om elke soort der dierlyke schepping in stand te houden.

Zeer opmerkelyk is het, dat Vogels van dezelfde soort altoos nesten van denzelfden aart maaken, en van dezelfde bouwstoffen, geschikt in dezelfde orde, en van eenerlei gedaante; zodanig, dat, wanneer men het nest ziet, daaruit de Vogel, die 't zelve vervaardigde, gekend wordt. Deeze byzonderheid is onveranderlyk by alle Vogels, in alle landen; zo wel by de zodanige, die even gekipt uit het nest genomen en in een kooi opgevoed worden, als die hun gansche leeven in den staat der natuure doorbragten.

Alle Schepzels weeten, hoe de wapens, hun geschonken, te gebruiken, door Instinct. Het Kalf en het Lam stooten met den kop, lang voor dat de hoorens zyn te

voor-

voorschyn gekomen. Het jonge Zwyn weet zyne slagtanden te gebruiken, een Kat zyne klaauwen, een Hond zyne tanden, een Paard zyne hoeven, en een Haan zyne spooren. Het Kalf, hoe jong, poogt nooit den aanvaller te byten; het Veulen stoot niet met den kop; de Hond en Kat maaken van hunne agterpooten ter verdeediging geen gebruik.

Nogmaal het oog van het Dieren- tot het Planteryk gewend, en het beleid der Natuure in 't zelve nagegaan. Indien wy rondsom ons zien, valt het beswaarlyk, een geheel van gewas ontblootte plek te ontdekken. Is 'er door vernieling zodanig een ontstaan, niet lang blyft dezelve onbezet. Zaaden worden 'er welras over verspreid: de met pluis voorziene der Distelarten doorgaans eerst wortel; naa deeze komen 'er andere, en de ledige plaats wordt opgevuld. Indien een Rots geheel bar gelaaten is door mangel aan water, de kleine omkorstende Planten dekken dezelve, binnen weinig jaaren, geheelenal. Deeze stervende, veranderen in aarde; en de eerst gegroeide planten hebben eene bedding, om 'er dieper wortel in te schieten. Deeze sterven desgelyks, en verscheide soorten van Mosch volgen; en, wanneer, naa eenigen tyd, eene genoegzaame hoeveelheid gronds gevormd is, vestigen 'er zich grooter planten; zelfs kreupelhout wortelt 'er en leeft.

De schielykheid van den groei in heete en koude Gewesten is zo verwonderbaar, dat dezelve geheel onoplosbaar zou weezen, riepen wy geene Godlyke Wysheid in. Men slaa het oog op deeze schets van een *Siberisch* of *Laplandsch* jaar:

Juny	23	De Sneeuw smelt.
July	1	De Sneeuw is gesmolten.
——	9	De Velden staan geheel groen.
——	17	De Planten in vollen groei.
——	21	De Planten in bloei.
Augustus	2	De Vrugten ryp.
——	10	De Planten in 't zaad.
——	18	Sneeuw.

Van 18 Augustus tot 23 Juny Sneeuw en Vorst.

Hieruit blykt, dat de Planten, van het eerste uitspruiten uit den grond tot het rypen der zaaden, slegts ééne maand noodig hebben. Lente, Zomer en Herfst

zyn

zyn in den tydkring van niet meer dan zes-en-vyftig dagen begreepen.

In de brandende of verzengde lugtstreeken, waar een schroeiende hitte, verwoestend voor den groei, door het grootste gedeelte van het jaar heerscht, ontdekken wy eene dergelyke wonderbaare schikking. Wanneer in *Indie* het natte saisoen begint, stort de regen in zulk een overvloed neder, dat het water de geheele oppervlakte der aarde, als met een kleed, overdekt; zo dat, in het verloop van weinig uuren, watervetzamelingen van eene verbaazende diepte gevormd worden in plaatzen, waar men verscheide maanden lang, geen water bespeurd hadt, zelfs zo veel niet als tot voedzel der planten noodig was. Nogthans, zo ras deeze regenvlaagen nederstorten, begint de groei in de velden, die, naar oogenschyn, zo ontbloot waren van groei als sterk betreeden straatwegen, en in minder dan vier-en-twintig uuren kan men allerwegen de beginzels van den wederkeerenden groei aanschouwen. —— Doch de meest verbaazende omstandigheid is, dat, bykans zo schielyk als deeze groei zich vertoont, deeze nieuwlings gevormde waterverzamelingen vervuld zyn met Visschen, van zulk eene grootte, dat ze met netten kunnen gevangen worden, en voedzel aan de menschen verschaffen: deeze worden voor een groote lekkerny gehouden. Dr. ANDERSON verhaalt dit op het getuigenis van een agtbaar man in *Bombay*; en men stelde het niet als aanneemenswaardig vast, eer men de volkomenste nasporing gedaan, en de voldoendste getuigenissen bekomen hadt.

In deezer voege roept de stem der Natuure eenpaarig ons toe: „ GOD is liefde! De Heere heeft zyne „ wonderbaare werken zo gemaakt, dat zy verdienen „ vermeld te worden." Het geheele Stelzel in hemel en op aarde vertoont een tooneel vol veranderingen, veelvuldig in gebruik, ryk in schoonheid; waar niets verlooren gaat, en alle schepzels, de geringste niet uitgezonderd, hunne bestemming en aangelegenheid hebben. Geen van alle deeze bestaanlykheden werd te vergeefs geschapen; en 't geen zo mag schynen voor onze bepaalde en onvolmaakte bevatting, is nogthans het werk van oneindige wysheid. Het voegt ons niet, vermetel in de oogmerken der Godheid in te dringen; de klei mag niet stoutlyk na het oogmerk des pottebakkers vraagen. Wy, wier leeven, als 't ware, slegts een

een handbreed gesteld is, zyn onbevoegd om te oordeelen over den Raad dier Voorzienigheid, welke zich niet bepaalt tot zaaken, die enkel onze zinnen treffen, maar het geheele stelzel der Natuure omvangt. Wy kunnen niet doordringen in de werken GODS, noch, met al onze, dikwyls hooggeroemde, wysheid, de groote verbintenissen ontdekken, tusschen voorvallen, die in tyd op eenen grooten afstand van elkander verwyderd zyn, en alleen bekend aan een vermogen, het onze oneindig overtreffende. De Schepper ontwierp de orde der Natuure niet volgens onze bekrompene stelzels van berekening. Het verbaazend werkstuk der Godheid is door het gansch Heelal één; en indien de Voorzienigheid niet altoos te werke gaat volgens onze wyze van berekening, voegt het ons, in onzen laageren kring, in stede van na onvolmaaktheden te zoeken, vast te stellen, dat deeze alleen bestaan in onze verkeerde beoordeeling. Wy doen wel, indien wy, in stede van op eigen belang alleen in de werken der Scheppinge te zien, volgens de aanmerking van zekeren Schryver, deeze dingen in 't zelfde licht beschouwen, als wanneer onderscheide Zeelieden in dezelfde haven liggende, om een goeden wind af te wagten, elk dien wind verlangt, welke hem ter gewenschte haven zou voeren; wanneer het duidlyk blykt, dat zy allen, welk een wind 'er ook waaije, niet voldaan kunnen weezen.

In *Lapland*, en in eenige andere Noordsche Gewesten, heeft de Voorzienigheid het gunstig beschikt, dat, hetgeen een kwaad schynt, en, in sommige opzigten, een groot ongemak aan de Ingezetenen toebrengt, tot een der middelen van hun behoud strekt. Zy worden geplaagd door eene ontelbaare menigte Vliegen, die dermaate steeken, dat zy, om 'er zich tegen te wapenen, hunne aangezigten besmeeren, en steeds in hunne hutten een dikken rook aan den gang houden. Deeze Insecten leggen hunne eitjes op het water; zulks lokt eene ontelbaare menigte Watervogels derwaards, welke 'er op aazen, en het voornaamste voedzel der Inwoonderen opleveren: dus zyn die zelfde menschen ongelukkig in die eigenste byzonderheid, welke hun leevensonderhoud bezorgt. Vraagt men: waarom is het noodig, dat zy ongelukkig zouden weezen om te kunnen leeven? — wy antwoorden, dat wy, één stap ontdekt hebbende, ons zo zeer met duisternis omgeeven

vin-

vinden, als zy, wier kortzigtigheid dus verre niet is doorgedrongen; doch wy leeren hieruit, met niet te veel zelfvertrouwen te berusten op ons eigen oordeel, ('t welk dikwerf niet op een goeden en hegten grondslag rust) wanneer wy de werkstukken van een hooger verstand berispen; en te veronderstellen, dat, wanneer een stap meer, dan wy vermoedden, ontdekt was, het overige ons even klaar zou voorkomen, hadden wy slegts het vermogen om het te bevatten.

Om een voorbeeld, by ons voorhanden, by te brengen: de Vogels worden, in 't algemeen, aangezien, als nadeelig voor den Landman; zy worden beschuldigd met het verslinden van hunne veld- en boomgewassen, en de helft van hunnen arbeid te vernielen. Weinig bedenken de Landlieden, dat, waren zy verlost van deeze by hun zo zeer gehaate schepzels, maar een zeer klein gedeelte van 't geen zy thans inoogsten tot rypheid zou komen. Om niet te gewaagen, hoe veel zy toebrengen aan de bemesting, leeft eene groote menigte alleen van Insecten, en leeft dus ten Landmans baate. Zelfs de graaneetende Vogels verdelgen oneindig meer schadelyke Insecten, dan noodig is, om de schade, welke zy toebrengen, te vergoeden. Men heeft met eenige naauwkeurigheid berekend, dat een paar deezer Vogelen, terwyl zy de Jongen in het nest hebben, meer dan drieduizend van het Rupsen-geslacht elke week verdelgen. Overwoog de Landman zulks, zou hy dan nog om een bevelschrift te hunner uitdelging wenschen? De menschen missen, over 't algemeen, eene genoegzaame maate van vertrouwen op dat Weezen, dat niets te vergeefs schiep: enkel op hun eigen verstand vertrouwende, 't welk zy alle oogenblikken bevinden dat voor dwaaling blootstaat, berispen en bedillen zy, 't geen zy niet verstaan.

Uit de voorgaande waarneemingen blykt, dat de Natuurlyke Historie eene veel uitgestrekter Zedeleere verschaft, dan men in 't algemeen veronderstelt. En de loutere nieuwsgierigheid, welke voorheen de groote dryfveer was, om verzamelingen van natuurlyke voorwerpen te maaken, is thans hervormd, om den weg te baanen tot edeler en verheevener denkbeelden; en hoe veel zyn nog in het groote Leerboek der Natuure de bladen, welke geen sterveling geleezen heeft!

Het is blykbaar, dat de algemeene strekking van het be-

beschouwen der Natuure is, om ons van de bewondering haarer werken op te leiden tot de kennis van haaren Maaker; ons te leeren, om door de Natuur op te klimmen tot den God der Natuure. Het is eene oefening, welke uitloopt in de overtuiging van het bestaan, en in de aanbidding van dat Weezen, aan 't welk wy alles verschuldigd zyn, wat wy genieten.

Toen MUNGO PARK, in de wildernissen van *Africa*, uitgeschud was door roovers, en bykans berooft van alles, wat hy bezat, ontdekken wy, van welk een wezenlyk nut voor hem de bespiegelingen waren eens onderwerps, 't welk veelen zo onbeduidend voorkomt. „ Werwaards ik my wendde," schryft hy, „ bevond ik my in het midden van eene groote wildernis, te midden van den regentyd, meest naakt, en alleen, omringd door wilde dieren, en van menschen, nog wilder. Ik was op een afstand van meer dan vyfhonderd mylen van eenige *Europische* Vastigheid. Alle deeze omstandigheden drongen op eens in myne gedagten in, en ik moet bekennen dat my de moed geheel begon te ontzinken. Ik beschouwde myn lot als beslist, en dat my niets te doen stondt, dan te gaan nederleggen om te sterven. De invloed van den Godsdienst, nogthans, hielp my, en beurde my op. Ik merkte op, dat geen menschlyk beleid of voorzigtigheid myn tegenwoordig ongeluk hadt kunnen voorkomen. Ik was een vreemdeling in een verafgelegen Gewest; nogthans bevond ik my steeds onder het beschuttend oog van die Voorzienigheid, die zich te meermaalen een Vriend der Vreemdelingen betoonde. Op dit oogenblik, hoe moedbeneemend myne omstandigheden ook waren, trok de uitsteekende schoonheid van een kleine Moschplant, in volle rypheid, myn oog. Ik vermeld dit, om te toonen, uit welk eene geringe omstandigheid de ziel zomtyds vertroosting kan ontleenen: want, schoon de geheele plant niet grooter was dan het bovenste van een myner vingeren, kon ik niet nalaaten, de keurige vorming van derzelver wortels, bladen, enz. met bewondering te beschouwen. Kan dat Weezen (dagt ik) 't welk, in deezen afgelegenen hoek der wereld, deeze plant deedt worden, groeijen en tot volmaaktheid komen, — eene plant, die zo weinig opmerkings schynt te verdienen, — met onverschilligheid nederzien op den toestand en het lyden van schepzelen, naar zynen beelde gevormd? Zeker neen!

Be-

Bedenkingen van deezen aart lieten my niet toe te wanhoopen. Ik rees op, en, zonder honger of vermoeienis in aanmerking te neemen, trok ik voorwaards, verzekerd, dat 'er uitkomst te wagten was — en ik vond my, in die verwagting, niet te leur gesteld. —— Het is onmogelyk, alle deeze gewigtige voorwerpen, naar eisch, te beschouwen, en dan nog, met eene koelheid, aan volstrekte onverschilligheid grenzende, te vraagen: van welk nut is de Natuurkunde?

De Natuurlyke Historie is een stuk, 't welk zeer wel berekend is voor de Vrouwen. Zy heeft dit voordeel boven meest alle betragtingen, dat, met hoe veel meer ernsts men zich daarop toelegge, dezelve te belangryker worde. Zy verbetert het hart, terwyl zy het verstand bezig houdt. Elke tak derzelve gaat met vermaak en leering vergezeld. De Plantkunde zelfs, welke de onkunde bestempeld heeft met den tytel van een bloot Naamregister, is, wel ingericht en naar eisch voortgezet, leerzaam en inneemend.

Het zou geen onbelangryke verbetering zyn voor het opkomend geslacht, indien de Natuurlyke Historie, in zekere maate, onder deszelfs aandagt kon gebragt worden, en de voorkeuze verwerven boven laffe vertellingen, der jeugd te meermaalen in handen gegeeven; indien dezelve zich daartoe kon vervoegen als een bron van redelyk vermaak, liever dan tot Boeken, die de verbeelding verwilderen en het hart bederven. Vroegtydige indrukzels geeven menigmaal zulk een merkteken op het Character, dat eene geschikte wyze, om dezelve te doen gebooren worden, eene zaak is van de uiterste aangelegenheid. —— Die bedagtlooze wreedheid, welke wy thans zo menigmaal zien pleegen aan de laagere rangen van geschaapene weezens, zou naauwlyks bekend zyn, kon men slegts de menschen leeren, dat dezelfde GOD, die de vleugels van de Insecten met zo veel luisters opciert, aan deeze zo wel, als aan ons, het regt tot leeven en geluk geschonken heeft, en dat uit dartelheid of wreedheid de schepzels daarvan te berooven, eene schennis is der werkstukken van Hem, die niets te vergeefs schiep.

Eene aandagtige Natuurbeschouwing, van de vroege kindschheid af, zou desgelyks zeer veel toebrengen tot het geluk des menschdoms in 't algemeen, en van het

Vrouwlyk geslacht in 't byzonder, door haar in staat te stellen om alle die vooroordeelen en bevreesdheden te overwinnen, welke doorgaans plaats grypen ten opzigte van de kleindere Viervoetige en Kruipende Dieren, of die tot het geslacht der Insecten behooren. Zy zouden dan geen grooter wederzin hebben, om een Spin, een Haagedis te behandelen, dan zy nu betoonen in het aanvatten van een Vogeltje of Bloem.

Nogthans is het hoog noodzaaklyk, de jeugd te onderrigten, dat zy zich niet moet te vrede houden met enkel leezen; het groot oogmerk daarvan is, hun op te leiden tot de beschouwing van de voorwerpen zelve, en hun een smaak in te boezemen tot eene meer byzondere nasspeuring. Het is door die nasspeuring alleen, dat zy zich in staat gesteld zullen vinden om alle voordeelen van deeze weetenschap in te oogsten; voordeelen, welke Boeken alleen met geene mogelykheid kunnen schenken.

BERIGT VAN EEN MUMMI, TE AUVERGNE, IN FRANKRYK, TEN JAARE MDCCLVI, GEVONDEN, IN EEN STAAT VAN BEWAARING, VERRE DIE VAN DE MUMMIS IN EGYPTE OVERTREFFENDE. Door Mr. LE GRAND.

Op den vierden February des Jaars 1756 waren twee Boeren, uit het Dorp *Martres d'Artier*, te zamen bezig met in het veld te werken en te spitten, wanneer een hunner, zyne spaade ter diepte van een voet in den grond brengende, bevondt, dat dezelve tegen een steen stootte. In eenig ander gedeelte van *Auvergne* zou zulks zo weinig zeldzaam geweest zyn, dat de Boer, zonder zich over den steen te bekommeren, met zynen arbeid zou hebben voortgevaaren. Dan, in de ommestreeken van *Martres* zyn steenen in den grond ten hoogsten zeldzaam. De Landman begeerde deezen enkel voorkomenden steen uit den grond te ligten, om 'er vervolgens gebruik van te maaken. Naa het wegneemen van een gedeelte der aarde, ontdekte hy, dat het een Steen was met twee schuinsche zyden, vlak van boven, en aldaar agt duimen breed. Hy en zyn makker, veronderstellende dat zy een schat gevonden

hadden, begonnen met allen yver te arbeiden, om het geheel te ontdekken. Door zwaar twee dagen en een nagt te werken, bereikten zy hun oogmerk. De steenen Kist was zeven voeten lang, drie voeten en drie duimen hoog, en twee-en-dertig duimen breed. Met eenige moeite kreegen zy eene opening in de eene zyde. Binnen deeze steenen Kist stondt een looden. Zy veronderstelden, dat daarin een schat zou zitten, en bragten dit dierbaar stuk, 's nagts, na het huis van een hunner. Naa dat dezelve daar twee-en-twintig uuren geweest was, bragten zy dit weggenomen gedeelte weder ter plaatze, waar zy het gevonden hadden, en gaven berigt van hunne ontdekking. De nieuwsgierigen kwamen welhaast uit een omtrek van verscheide mylen in 't rond toeschieten.

Aan de steenen Kist was niets merkwaardigs te zien. Dezelve bestondt uit graauwen steen, van eenen poreussen aart, zeer ruw gehouwen, zonder eenige figuuren van beeldwerk of cieraad. De looden Kist bestondt, gelyk die, waarin dezelve gezet was, uit twee onderscheide zamengevoegde deelen. 'Er waren twee openingen, een aan den mond, en de andere tegen over den buik van het daar in liggend lichaam.

't Was het Lichaam eens Jongelings van tien of twaalf jaaren. 't Zelve was in eene volkomene frisheid bewaard gebleeven, en de volkomenheid van alle deelen was verbaazend groot, en verwekte elks verwondering.

Door alle Eeuwen heen, en by alle Volken, heeft de zugt voor de overledenen de Menschen opgewekt om verscheide middelen uit te vinden tot het bewaaren van de Overblyfzelen der Afgestorvenen. De *Egyptenaars*, de *Peruviaanen*, de *Guanches* en de *Jooden* staan bekend, als de zodanigen, die, ten deezen einde, de kunst van de Lyken te balzemen in 't werk stelden. Te *Memphis*, waar deeze kunst tot eene vry groote maate van volkomenheid was opgevoerd, bleef dezelve nog verre van die te bereiken. Dezelve bestondt daar in de vogtige deelen des lichaams op te droogen met een schroeiend vogt. De balzemers maakten eene insnyding in de zyde des lichaams, en namen 'er eerst de ingewanden uit. Zy doorboorden de harssenpan, en trokken het brein uit de neusgaten. Vervolgens vulden zy met balzemagtige en lymagtige stoffe de holligheden van de borst, het hoofd, en den buik. Alsdan wieschen

zy het lichaam, en lagen het in *natrum*. Dit zout uit eigen aart geschikt zynde om zich met vet te vermengen, werden de olyagtige en andere vogten ontbonden en in eene scheidkundige vereeniging gebragt, en werkte dit op het vleesch juist even eens als de kunstbewerking van het looijen op de huiden. Maar dewyl het *natrum* de eigenschap heeft om het vogt des dampkrings in te slorpen, strekte het daardoor, om, na eenigen tyd, de verrotting, welke het moest voorkomen, te bevorderen. Om dit voor te komen, werd het 'er afgewasschen, en het lichaam in de open lugt gedroogd, met windzelen omzwagteld, en overdekt met eene balzemende stoffe, welke 't zelve bewaarde voor alle werking des dampkrings. Men lag dan de armen kruislings over elkander op de borst, de beenen werden zamengedrukt, en het geheel op nieuw omzwagteld. Zo ging men in *Egypte* te werk. Maar een Mummi was, dus bereid, gelyk gemaklyk valt na te gaan, niets meer dan een Geraamte, onder het dekzel van een zwart getaande huid. Zodanige overblyfzels leveren een schriklyk beeld op, het afzigtigst beeld van den dood zelven.

Maar de Mummi van *Auvergne* was bewaard gebleeven, door eene veel beter wyze van balzemen. Dezelve scheen in een diepen slaap te liggen, veeleer met alle de bevalligheden des leevens begaafd, dan of zy daarvan beroofd geworden was door de hand des doods. De waare natuur der stoffe, tot het balzemen gebruikt, heb ik niet kunnen te weeten komen; maar dezelve hadt niets bitters, niets scherps: het was een mengzel van reukwerken, zo volkomen, dat geen der bestanddeelen daarin van de overige konden onderscheiden worden: dit mengzel was zo sterk en doordringende, dat de handen, 't zelve eens aangeraakt hebbende, den reuk daarvan verscheide dagen lang behielden, schoon men heet water en azyn, ter afwasschinge, gebruikt hadt. De steenen Kist, na meer dan een maand open en in de lugt gestaan te hebben, rook nog sterk.

In eenige opzigten schynt de kunstbewerking, by deeze Mummi gebruikt, eene overeenkomst met de *Egyptische* gehad te hebben. Eene laag van balzemende stoffe was verspreid over de geheele oppervlakte des lichaams, waaraan dezelve eene geelagtige kleur ge-

gee-

geeven hadt. Daar boven was een zeer dun bekleedzel van touw. Over dit waren de zwagtelbanden gebonden. De voeten en handen ſtaken in kleine zakken, met ſpeceryen. Op het hoofd was een dekzel, 't welk men bieldt voor de huid van eenig Dier, tot dat einde geſchikt. In deezen ſtaat vertoonde zich de Mummi juist als een gezwagteld kind. Ten uiterlyken dekzel dienden twee omgeſlaagen doeken; de eene zeer fyn, de andere grof. Alle deeze bedekzels waren vol van de ſpeceryagtige zelfſtandigheden, waarſchynlyk daar in gebragt door de twee gaten, naa dat het lichaam in de kist gelegd was.

Geen teken van beſnydenis altoos was aan het Kind te ontdekken; weshalven het noch van *Joodſche*, noch van *Mahometaanſche* herkomst was. De voeten ſtrekten zich na het Westen uit, en de handen lagen langs het lichaam beenen. Het hoofd was groot, het voorhoofd geheel kaal, het hair kastanjebruin van kleur, en omtrent twee duimen lang. Op de kruin des hoofds was eene insnyding in de huid; doch niet doorgaande tot de harsſenpan. De tanden, ooren, tong, en alle de deelen des aangezigts, waren geheel onveranderd. De lippen zelfs waren roodkleurig. De handen vertoonden zich witagtig en dik. De oogen, 't geen het wonderbaarſte van alles was, en die men zeggen zou dat met geene mogelykheid konden bewaard blyven, ſtonden leevendig in 't hoofd. De leden waren alle buigzaam, en ſchikten zich naar de rigtingen, welke men daaraan gaf. De vingers omgeboogen zynde, herſtelden zich weder in den voorigen ſtand. Dan de geledingen van de voeten waren verſtyfd. De dyenbeenderen en die van den rechter arm waren zagt en ligt verbuigbaar geworden; maar de andere beenderen des lichaams, en de hoofdſchedel inzonderheid, hadden de natuurlyke hardheid behouden. Een Chirurgyn deedt eene insnyding, en bragt 'er zyn vinger in, om den staat van het middelrif, alsmede dien van de laagere ingewanden, te onderzoeken. Het middelrif was uitgebreid, en week voor de drukking van de hand: de andere deelen waren veerkragtig en volkomen, als in eenen eerst geſtorvenen. De borst, door deeze opening opgeheeven, liet zich beweegen, en keerde, met uitlaating van wind, tot den ouden ſtand weder. Alleropmerklykst was het, dat men de ingewanden van dee-

ze Mummi zo geheel bewaard hadt. Dezelve was niet, gelyk de *Egyptische* Mummis, opgedroogd; maar met alle de vogten, daar aan eigen, bewaard. De ingewanden hieldt men voor van beide zyden omkleed, met eene stoffe, die ze doorschynend maakte, en verschilde van de stoffe, gebezigd om het overige des lichaams te balzemen. Dewyl 'er geene insnyding in de huid te zien was, veronderstelde men, dat het vogt, tot bewaaring der ingewanden dienende, van agteren was ingespooten.

De Boeren van *Martres* hielden het daarvoor, dat een Lichaam in dien staat bewaard gebleeven was door een Wonderwerk. Zy bragten de Mummi in hunne Kerk, onder klokkengelui, en met andere plegtigheden. Zy namen 'er de met speceryen doortrokken windzels en doeken af, alsmede het hoofddekzel, en haalden 'er de voortanden uit, om dezelve als zo veele dierbaare heiligdommen te bewaaren. —— De Bisschop van *Clermont*, onderrigt van deeze bedryven des bygeloofs, oordeelde het zyn pligt, 'er een einde aan te maaken, en gaf last, dat de vermeende Heilige weder zou begraaven worden; 't geen vervolgens geschiedde.

Zonder tusschenkomst der Regeeringe van *Riom* zou een overblyfzel van zo zeldzaam eene kunstbewerking geheel verlooren geraakt weezen. Dan zy gaf last tot het weder opdelven. Men bragt de Mummi daarop na *Riom*, en plaatste dezelve in het Stads Hospitaal. Om dezelve voor de lugt te bewaaren, werd 'er een glazen kast om gemaakt. Het oogmerk der Magistraat was, om 'er giften voor het Hospitaal door te verzamelen van de Vreemdelingen, die de Mummi kwamen zien. —— Dan intusschen kwam 'er last van *Versailles*, om dezelve te plaatzen in het Kabinet der Natuurlyke Historie te *Parys*. Aldaar bevindt zy zich tegenwoordig; doch wankleurig, opgedroogd, ineengekrompen; en zy, die dit zo kunstig bewaard Kind eerst zagen, kunnen 'er nu naauwlyks het zelfde voorwerp in ontwaaren.

HET

HET JAGTVERMAAK DER ENGELSCHEN IN BENGALE.

„ De Colonel G. IRONSIDE heeft de volgende breed-
„ voerige Befchryving van het Jagtvermaak der
„ *Engelfchen* in *Bengale* gegeeven, welke op zich zel-
„ ve, en om het toelichtende in de kennis der Die-
„ ren, ons der Vertaalinge en plaatzinge overwaar-
„ dig fcheen."

* * *

Weinig Vermaakpartyen kunnen aangenaamer zyn dan de Jagtpartyen, die Heeren en Dames in *Bengale* neemen, byzonder op eenigen afftand van Fort *William*, waar de landftreek aangenaamer en het Wild van allerlei foort veelvuldiger is. Een zekere tyd tusfchen het begin van November en het einde van February wordt tot deezen uittocht gekoozen; vermids, geduurende dat faisfoen, de lugtsgefteltenis eene aangenaame gemaatigdheid heeft, de hemel volmaakt helder, en dikwyls zonder eenig wolkje is.

Om de tenten en andere benoodigdheden, tot het huisvesten des gezelfchaps, na een groene plek gronds, naby een boschje en water, te vooren uitgekoozen, te voeren, dienen Olyphanten en Kameelen: kleine Landwagentjes, Osfen en Draagers worden tot geen zeer hoogen prys gehuurd: de prys van alle foort van voorraad en de verdere kosten zyn zeer draaglyk. De bevelvoerende Officier der troepen in die ftreeke weigert zelden een wagt van *Sepoys*, om het gezelfchap te befchutten tegen het gevaar van wilde Dieren (want deeze vervoegen zich te meermaalen op de Jagtplaatzen) of de rooveryen van de nog wilder Bandits, nu en dan door het land zwervende.

De grootfte tenten worden allen in een vierkant, of in 't ronde, geplaatst, terwyl die voor de Wagten en Bedienden doorgaans de buitenzyde beflaan. Elke tent, voor eene Dame beftemd, is verdeeld in twee of drie vertrekken, een flaapplaats, een kleedkamer, en een tot verblyf, en met matten of tapyten belegd. Over alles is een zeil gefpannen, om den regen uit te fluiten en de hitte af te weeren: de lugt, fpeelende tusfchen de

de ruimte van de tent en het overdekzel, is in eene gestaage beweeging. De deuren of gordynen van de tent, waarby men welriekend gras geplaatst heeft, worden, by heet weêr, aan de buitenzyde steeds met water besprengd; voorts zyn alle tenten tot gemak geschikt.

Is 'er naby de verkoozene plaats geen Vlek, om de dagelyksche benoodigdheden van daar te haalen, kleine winkeliers en kraamers vervoegen zich na de Jagtplaats, blyde, zulk eene gelegenheid, om winst te doen, te mogen aantreffen. Sterke dranken en allerlei soort van *Europische* behoeften neemt de Jagtparty zelve mede.

De Heeren ryden 'er te paard heenen; de Dames en deezer Dienstmaagden zitten in draagstoelen, of bedienen zich, als de weg zulks toelaat, van digte of opene *Engelsche* rydtuigen.

Een gedeelte van de morgen-vermaaken der Heeren, een aanvang neemende met den dageraad, bestaat in het opwekken en jaagen van wilde Zwynen, Wolven, Antelopes of Gazellen, wilde Geiten, Muskusdieren, Herten, Haazen, Vossen en Jakhalzen: van kortborstelige Dieren zyn 'er veele soorten. Wilde Zwynen treft men doorgaans aan in de onbebouwde streeken, ook in de plantadien van Zuikerriet, welk voedzel aan het vleesch deezer dieren den fynsten smaak geeft, welken men zich kan verbeelden. Wolven en Jakhalzen ziet men zwerven en zoeken, by het aanbreeken van den dag, in den omtrek van bewoonde plaatzen, of van daar wederkeerende na hunne holen. Haazen verbergen zich op dezelfde wyze als in *Europa*. Het Zwyn, de wilde Geit en het Muskusdier verschuilen zich in het digtste van het kreupelhout en de hoogstaande gewassen; de Antelope en andere Hertensoorten zwerven over de velden. Alle deeze Dieren vervoegen zich niet zelden in de *Jungles* (een zeer hoogstaand en digt ineen gevlogte Gras), op de vlakten van *Hindostan* veelvuldig voorkomende, zo om 'er te graazen, als om 'er de jonge planten af te knaagen en prooi te zoeken.

Een Landstreek in *Asia*, vol van dusdanig Wild, is, ingevolge daarvan, niet onvoorzien van Roofdieren: de voornaamste zyn, de Tyger, de Luipaard, de Panther, de Tyger-kat, het wilde Zwyn, de Wolf, de Jakhals, de Vos, de Hyæna en Rhinoceros. Luipaarden vindt men 'er 'er in drie of vier soorten.

De

De Heeren vermaaken zich met jagt te maaken op het Gevogelte, 't geen te land en te water in grooten overvloed wordt aangetroffen. Behalven veele soorten, in *Engeland* desgelyks voorkomende, vindt men 'er veele van eene vreemde gedaante en allerschoonste pluimadie. Het Watergevogelte is 'er in zulk een overvloed, dat het, zwemmende, het water als bedekt, en, 'er uit opvliegende, als een wolk het licht verdonkert.

De Vossen zyn klein, dun van pooten, fraai gedekt met een ligt bruinen vagt, en geenzins stinkende: zy voeden zich meest met graan, veldvrugten, en fruit. Zy zyn by uitstek vlug, doch niet sterk. Loopende, maaken zy veele wendingen, om de Jaagers te ontkomen, en schenken dus een groot Jagtvermaak. Zy woonen in holen, niet in de bosschen, maar op hoogten, op een effen groenen grond, waar men ze 's morgens en 's avonds met hunne jongen ziet speelen. Koorn voeden zy zich meest mede, en veelvuldig treft men ze aan in de velden met Mostaard- of Lynzaad, als het hoog genoeg is opgeschooten te hunner bedekking.

Een Letterzifter van de geringste soort lachte, by het leezen der Fabelen van AESOPUS, of liever van PILPAY, als hy las van Vossen, die druiven aten; maar hadt hy de *Asiatische* Natuurlyke Historie geraadpleegd, hy zou geleerd hebben, dat de Vossen graan, moeskruiden, vrugten, en bovenal druiven aten, alsmede pynappelen, wanneer zy dezelve kunnen bekomen, en 'er meer op gesteld zyn dan op vleesch en gevogelte. Of hadt hy alleen den Bybel ingezien, hy zou daar gevonden hebben: „ Vangt gylieden ons de Vossen, de „ kleine Vossen, die de Wyngaarden bederven: want „ onze Wyngaarden hebben jonge druifkens."

De Jakhalzen zyn grooter dan de *Engelsche* Vossen; donkerder van kleur en logger van gestalte, en niet zo scherp van neus. In aart hebben zy meer van den Wolf dan van den Hond of Vos. De eigen *Asiatische* naam is *Shugaul*, door de *Engelsche* Matroozen, op de *Levant* vaarende, (waar dezelve op de kusten van *Syrie* en *Klein Asie* veelvuldig zyn) in *Jakhals* veranderd.

Patryzen vindt men 'er van verscheide soorten; eene met een witten buik, en eene andere met meer kleurmengeling gevederd. *Pluiten* zyn 'er van verscheidenerlei

lei soort; en by warm weêr loopen de *Ortolans*, by geheele troepen, over de velden.

'Er zyn geen Phaisanten in de wouden van *Bengale* of *Bahar*, voor dat men op de grenzen komt van *Assam*, *Chittagong*, en de bergreeks, die *Hindostan* van *Thibet* en *Napaul* scheidt. Doch daar, byzonder omstreeks *Morung* en in *Betiach*, zyn ze groot en schoon, byzonder de gouden, de bruine, de gevlekte, de blaauwe en de bruine Argus Phaisant.

Pauwen worden overal in groote menigte gevonden, en men treft 'er twee of drie soorten aan. Een landstreek in *Orissa* wordt *Morje-bunje*, of het Pauwenland, geheeten. —— Van de Kraanvogels zyn 'er drie soorten, alle trekkende na het hemelsblaauw. Eene zeer uitmuntende, met een rooden kop, *Sarus* geheeten: de kleinste, *Curcurrh* genaamd, (de *Demoiselle* van LINNÆUS en BUFFON) is ongemeen schoon en fraai; diens sneeuwwitte pluim, boven de scharlaken-roode gloeiende oogen, strekt ten cieraad van 's Keizers Tulband alleen: die van eene middelbaare grootte, met een zwarten kop, is de gewoone Kraanvogel. Zy keeren, omtrent de herfstnagtevening, na het noordlyk Gebergte, naa het ophouden van den regentyd, met hunne jongen, by groote vlugten. Zomtyds, wanneer de wind vry sterk is, stygen zy, in eene verbaazende menigte, zeer hoog in de lugt, maaken wendingen in regelmaatige kringen, zo 't schynt met geen gering vermaak, ten zelfden tyde een hard en onaangenaam geschreeuw maakende, 't welk op een grooten afstand gehoord wordt.

In de Wildernisfen van *Hindostan* hebben de gewoone Huisvogels zeker hunnen oorsprong: want men ontdekt ze in ieder woud. Zy behooren tot het Hoendergeslacht, zonder vederen aan de pooten; de Haanen zyn alle van dezelfde kleur; zy hebben op den stuit een schoon bos witte donsagtige veeren, zyn wonder staatig in hunne houding, en vegten woedend. De Hennen zyn alle bruin. Het is ongemeen vermaaklyk, in den vroegen morgen door deeze wildernisfen te trekken, de Haanen te hooren kraaijen, de Hennen en Kiekens tusfchen de takken te zien weemelen. Tot voedzel zyn ze zo smaaklyk niet als de tamme Hoenders.

De Vogels, *Florekins* geheeten, behooren, zo ik geloof, onder de niet beschreevene in de Boeken der Vogel-

gelkunde. Een welgekleurde tekening kan alleen een volledig denkbeeld van deezen schoonen Vogel geeven. Dezelve huisvest in de velden onder het lange gras, aan den kant der meiren, en van vogtige gronden, tusschen moerassige en hooge landen gelegen. Van deeze gewoone verblyfplaats schynt het vleesch en smaak en kleur te hebben, zynde tusschen dat van den Phaisant en Eendvogel in; de kleur van het borst- en vleugelvleesch is bruin, dat der pooten blank; het is by uitneemendheid goed van smaak.

De *Florekins* hebben slegts drie vingers aan elken poot; de wortels der vederen van het Wyfje zyn van een fyne violetkleur. Wanneer het Mannetje opstaat, verheffen zich eenige schoone zwarte fluweelagtige veeren, die anders doorgaans vlak op den kop nederliggen, en maaken een vederbos op zynen nek. Door de Honden naagezet, gaat deeze Vogel vlak op den grond liggen, en staat bykans nooit op, vóór dat de Vogelaar bykans zo naby is, dat hy 'er als op trapt: het nest is onder 't gras gemaakt. Men leest van deeze Vogels in de beschryvingen der oude Ridderfeesten van de NEVILES, PERCYS, MORTIMERS, BEAUCAMPS, MONTACUTES, DE COURCEYS, MOHUNS, COURTENAIS en MOUBRAIS, onder den naam, zo ik meen, van *Flanderkins*; doch of ze in *Engeland* vallen, weet ik niet. De hoogte van het Mannetje in *Bengale* is, wanneer hy staat, van den grond tot op den rug gemeeten, zeventien duimen; de hoogte, van den grond tot het bovenste van den kop, wanneer hy dien recht overeinde houdt, zeven-en-twintig duimen; even die zelfde maat haalt de lengte, van den bek tot het einde van den staart.

In geen gedeelte van het Zuiden van *Asia* hoorde ik ooit van Houtsneppen; maar onder het geslacht der Sneppen, hier voorkomende, is 'er een, de *Geschilderde Snep* geheeten, grooter dan de gewoone, en die het gemis der Houtsneppen wel kan vergoeden.

Visfen met hoeken en allerlei soort van netten is de bezigheid van een ander gedeelte der Jagtparty: eenigen vermaaken zich met de Valken- of Sperwer-jagt. Nu en dan gaan de Dames mede vroeg te velde: is het om het Valken by te woonen, dan trekken zy uit, gezeten op kleine aartige Wyfjes Olyphanten, gedekt met zetels, over welke schuifgordynen hangen; anders ryden

den zy te paard; dikmaaler laaten zy zich in draagstoelen te veld brengen, onder welke, zo wel als onder de Olyphanten en Paarden, de Vogels, wanneer zy door de Jagtvogels gejaagd worden; en de kleine Vossen, door de Honden nagezet, de toevlugt neemen en bescherming zoeken. In 't algemeen, egter, staan de Dames niet vroeg op, noch gaan uit vóór den tyd van andere vermaakneeming dan die der jagt.

De wapenen, waarvan men zich op de Jagtpartyen bedient, zyn vogelroers, pistoolen, ligte lanssen of pieken, en zwaare jagtsprieten; elk heeft daarenboven een knegt by zich, gewapend met een zwaard, een snaphaan met een bajonet, om 'er zich van te bedienen, als 'er Tygers, Hyænas, wilde Zwynen, of Buffels, de Jagtparty ontmoeten. —— Eenige van de Dames trekken ter jagt, geheel als *Diana*, met ligte boogen en pylen, en vermaaken zich met de kleine jagt. —— Aan Jagthonden van allerlei soort en hoedanigheid is geen gebrek. Omstreeks *Calcutta* houden eenige weinigen *Engelsche* Jagthonden; doch zy verliezen ras hunnen reuk, en verbasteren schielyk.

Dan het leevendigst vermaak wordt genooten, wanneer alle de Mannen te paard, de Olyphanten, de Dienstboden, de Wagt, en de gehuurde Dorpelingen, verzameld zyn, en in één ry geplaatst, met kleine witte vlaggen, op zekere afstanden, vry hoog opgeheessen, ten einde voor te komen, dat een gedeelte van de ry verder dan het andere voorttrekt. Op deeze wyze voorttrekkende, is die ry als een net, en dryft voor zich heenen al het Wild in den omvang. Wanneer eenig Wild verbergend houtgewas by zodanig eene bezette vlakte staat, is het allervermaaklykst, te zien, welk eene menigte en verscheidenheid van Dieren teffens uit de schuilplaatzen te voorschyn treeden; eenige worden 'er, tegen wil en dank, uitgedreeven; andere komen vlugtende te voorschyn. De Jaagers dus voor den dag komende en zich verstrooid hebbende, wordt 'er, op allerlei wyze, eene groote slagting aangerigt; terwyl het Landvolk en de Kinderen, met stokken en knodsen, jong wild van allerlei soort dooden.

Het gebeurt nu en dan, dat de bewoonders in de nabuurschap de jaagende Heeren verzoeken, een Tyger te dooden, die in de ommestreek het vee vernielt, en

en de landlieden in gestaage onrust houdt. Schoon dit een hachlyk en gevaarlyk bedryf is, en van zodanig eenen aart, dat men, in bedaarder oogenblikken, zulks van de hand zou wyzen, wordt het verzoek zelden afgeslaagen, en men onderneemt dit werk van stoutmoedigheid. De vuurigheid om iets moeilyks te bestaan, gepaard met mededoogen, doet de stem der voorzigtigheid geheel zwygen, en zy ondernemen dit werk; de Dorpelingen staan van verre. Indien alles met beleid geschiedt, en met behulp der *Sepoys*, volvoeren zy het welhaast, en het verschriklykste van alle wilde Dieren wordt, te midden van de dankbaare toejuiching des Landvolks, dood aangebragt. Maar verliezen de Jaagers de tegenwoordigheid van geest, verwylen of verhaasten zy het jagtbedryf, gaan zy onvoorzigtig te werk, vallen zy op het woedend beest met verwarring aan, dan is de uitslag menigwerf allerongelukkigst, dewyl de Tyger vat en verscheurt, wat in zyn bereik komt.

De Inboorelingen doen ook, nu en dan, de jaagende Heeren den voorslag, om hun te bevryden van de wilde Buffels (de grootste van alle bekende Dieren, uitgenomen de Olyphant), dewyl dezelve groote verwoesting, op hunne bezaaide gronden, aanrigten, en, op andere tyden, om hunne poelen en meiren te zuiveren van Alligators, die den visch opeeten en ander verderf te land veroorzaaken. Met aan deeze verzoeken te voldoen, loopt men zo veel gevaars niet, als met het jagtmaaken op den Tyger: want, schoon de huiden deezer Dieren bestand zyn om het schot van een gewoonen snaphaan op den anders treffenden afstand te wederstaan, zyn dezelve geenzins ondoordringbaar voor het schot uit een vuurroer van zwaarder kaliber of met ééne kamer.

Het slaan op een trommel en het uitsteeken van een vlag op de voorraad-tent strekken tot tekens voor het gezelschap om zich tot eeten te verzamelen. Het ontbyt is een allervermaaklykste party. De Jaagers keeren fris en hongerig terug. Het voorkomen der Dames, in een loshangend morgengewaad van neteldoek, met wapperende linten, terwyl de hairlokken onbedwongen zwieren, verrukt de verbeelding. Het gehemelte wordt niet min gestreeld. Vleeschgeregten, op de wyze der *Engelschen*, *Franschen*, *Italiaanen* en *Hollanders* toegemaakt, lokken den smaak uit. 'Er staat een overvloed ge-

gereed van vleesch en visch met toespyse; chokolade, koffy, thee, versche melk, vrugten en eijeren, — alles werkt mede om de Morgenvreugd te vergrooten.

Naa het ontbyt wordt alles beschikt om een verlustigende party te maaken — niet alleen uitspanningshalve, maar ook om het een of ander voorwerp van natuur of kunst te bezigtigen, — een eenigzins vermaarde plaats, uitsteekende mosqué, eerwaardige begraafplaats, heilig bosch, afgezonderd verblyf van Fakeers, of een uitneemend gezigt van den top der steile hoogten, hangende over eene uitgestrektheid van water, zomtyds grenzende aan een wyde laan, wier groen overschaduwd wordt door staatlyke kolommen van Palmboomen, van vier verschillende soorten, wier bladeren met eene bevallige buiging nederhangen, alsmede vercierd met Daadels, Kokusnooten en ander geboomte.

Tusschen dit uittochtje en het niet laat genomen middagmaal worden de uuren onbepaald besteed, naar het geval wil, of de smaak voorschryft. Eenigen speelen met den bal, kaatzen, zwemmen, springen, harddraaven, of schieten na 't wit; terwyl anderen de Berg- en Boschbewoonders (die zich in menigte by zulk een Jagtparty vervoegen) leeren, hoe zy het wild verschalken, verstrikken, en visschen vangen moeten: hiertoe hebben zy eene verscheidenheid van werktuigen in gereedheid, in 't byzonder alles, wat verrassing en bedekte onderkruiping of vervaardmaaking betreft; zich ten deezen einde bedienende van 't geen de ondervinding geleerd heeft dat geschikt is om verscheurende Dieren en het Wild te misleiden. — De Dames doen, op dien tyd, naar welgevallen, eene wandeling, of neemen eenig vrouwlyk vermaak, 't zy in de open lugt, 't zy in de tent, met leezen, speelen, en dergelyke lichaam en geest vervrolykende bezigheid.

Naa het gehouden middagmaal begeeft zich ieder, als het weêr heet is, of vermoeienis daartoe aandryft, te rust. — Uit dit verkwikkend middagslaapje ontwaakt, staan de rydtuigen weder klaar, of liggen de kleine vaartuigjes op een niet verafzynd meir gereed, om het gezelschap een avondvermaak te bezorgen, 't welk de bewoonders van kouder gewesten alleen in verbeelding smaaken, vergeleeken by het daadlyk genot alhier; 't is eene verrukkende en de gezondheid bevorderende verlustiging.

De

De scheemering onder de keerkringen kort vallende, is het, als 't ware, avond, wanneer de zon ondergaat. Men brengt den avond met allerlei spel, naar welgevallen, door, zomtyds afgewisseld door het aanschouwen van de vrolykheden der *Hindoos*, — van hunne dansen: en zo nadert ras het uur des avondmaals, waarvan men het meeste werk maakt, en aan 't zelve alles byzet, wat kan strekken om den geest op te beuren en te vervrolyken. Hiermede neemt de dag een einde.

Deeze Jagtpartyen duuren gewoonlyk, met eenige veranderingen in de uitspanningen, vyftien of twintig dagen. Het afscheid gaat meestal gepaard met een beklag over den korten duur, en met den wensch om die dagen te hervatten.

Aan de Heeren Schryveren der *Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Myne Heeren!

Onder alle de Brieven, van Onderdaanen aan hunne Vorsten, heb ik 'er weinige gevonden, met *zo veel rondborstigheid*, op eenen *bestraffenden* toon, doch tevens met *zulk eene ernstige Godsvrugt*, geschreven, als die van *Dr.* G. BURNET aan KAREL DE II, Koning van *Engeland*: desniettemin, wanneer men in aanmerking neemt, dat zo wel Koningen als Onderdaanen niets meer, dan menschen van gelyke natuur en beweegingen, zyn, hoe aanstootlyk dan voor de gezonde Reden, hoe mishaaglyk, dat de *deugdzaame* Onderdaan nog zulk een deemoedig voorkomen moet aanneemen omtrent eenen *ondeugenden* Vorst, gelyk wy dit mede in dien Brief zien doorstraalen; doch 't welk BURNET, voor zyn behoud, of om nog eenigen toegang tot 's Konings harte te vinden, waarschynlyk, onvermydbaar noodig achtte.

Het voorzeide nu heeft my bewogen, den gemelden Brief, uit het Werk: *Bibliotheque Britannique, ou Histoire des Ouvrages des Savans de la Grande-Bretagne*, Tome 3me, pag. 295, in het *Nederduitsch* te vertaalen, en aldus UL. aan te bieden. Waarby ik nog voege, dat deeze Brief aan KAREL DE II werd toegezonden des avonds vóór den dag, waarop men in *Engeland* de Verjaaring viert, of pleegde te vieren, van den *Marteldood* van KAREL DE I; en dat ik, by de mededeeling van deezen Brief, geen berigt gevonden heb, maar

wel eene verwyzing naar een voorig gedeelte der *Memorien*, waaruit dezelve getrokken was, aangaande de uitwerking, welke die op Koning KAREL heeft gehad, en hoe dit schryven van BURNET door den Vorst is opgenomen geworden; offchoon men, uit het verder Leven des laatstgemelden, mag veronderstellen, dat hem, ter dier oorzaake, in zyn *persoon* of *waardigheid* geen leed is overgekomen. —— Hoeveel gelukkiger, met dit alles, voor eenen SULLY, dat deeze groote Staatsdienaar eenen *braaven* HENRIK DE IV tot zynen Koning had! En hoe gelukkig het Land, alwaar deskundige Ingezetenen de *misslagen der Regenten*, of de *gebreken in het Bestuur*, met eene bescheidene vrymoedigheid, ongestoord, aan den dag mogen leggen!

Zo GYL. goedig keurt, aan dit myn geschryf eene plaats in het *Mengelwerk* van uwe *Letteroefeningen* te geeven, zal zulks regt aangenaam zyn hem, die zich met alle achting tekent

Myne Heeren!

1803. UL. D. V. Dienaar

J. D.

BRIEF VAN DOKTOR BURNET AAN KONING KAREL.

Zedert eenige maanden heb ik my voor uwe *Majesteit* niet durven vertoonen, ten einde u geen verlies toe te brengen in uwen kostelyken tyd. Thans verstout ik my, u deezen Brief te schryven; en ik heb dit middel des te liever verkozen, vermits de diepe eerbied, die ik u verschuldigd ben, my zoude belet hebben vrymoediglyk by u te spreeken. Ik vermeet my, raadgeevingen aan uwe *Majesteit* te doen, en doe dezelve in de tegenwoordigheid van God, aan wien ik eenmaal van myne daaden zal moeten verantwoorden. Ik smeek u, *Sire*, niet ten kwaade te duiden de getrouwheid en yver van uwen ootmoedigen Onderdaan, welke niets beöogt dan uw *welzyn*, en om zich te ontlasten van *zyn geweeten*.

In de eerste plaats vordert myn pligt, uwe *Majesteit* te verzekeren, dat ik onder alle die geenen, waarmede ik verkeere, nooit eenigen beraamden toeleg van oproer ontdekt hebbe; maar ik moet hier byvoegen, dat bykans het gantsche Volk verbitterd is, zeer misnoegd op u zynde, en dat het u mistrouwt. Eertyds werd de schuld der dingen, welke der *Natie* mishaagden, op uwe *Ministers*, of op zyne *Koningl. Hoogheid*, uwen *Broeder*, geworpen; maar tegenwoordig valt die

die op u zelven, en de tyd, die, gewoonlyk, andere kwaalen geneest, doet deeze flegts erger worden. Uwe laatste *Aanspraak* geeft aan veelen grond om te gelooven, dat alle de Steden van het Ryk zeer gemaklyk zouden over te haalen zyn, om u *Adresfen* aan te bieden, tot verbetering der misflagen, die 'er begaan worden. Men heeft daartoe nog geen volkomen befluit genomen; maar zo als de gemoederen zich gefteld bevinden, is zulks wel te verwagten. Indien uwe *Majefteit* een nieuw *Parlement* byëen roept, denkt men, dat die geenen, welke op het inleveren van *Adresfen* hebben aangedrongen, in het algemeen zullen verkoren worden; het Volk zal, over 't geheel, zyne ftem ten voordeele van die zich op deeze wyze gedraagen uitbrengen. De gemaatigdften onder hun, welke over uw gedrag niet voldaan zyn, ftellen zich voor, dat de ftaat van uwe buitenlandfche zaaken, en van uwe Schatkist [*Echiquier*] alhier, u tot de noodzaaklykheid zal dringen, om toevlugt tot uw *Parlement* te neemen; en dat men alsdan de misflagen zal herftellen: deeze hoop beweegt hen, om gerust te blyven. Zo uwe *Majefteit* het *Parlement* in de maand *April* byëen roept, om nieuwe *fubfidien*, tot byftand van uwe *Bondgenooten*, te vraagen, zullen veelen van oordeel zyn, dat de benoodigde penningen, ter nakoming uwer Verbindtenisfen, gefteld moeten worden in handen van *Commisfarisfen*, in dier voege, dat dezelve daarvan kunnen verantwoorden aan de *beide Kamers*. Deeze *Commisfarisfen* zullen, naar alle waarfchynlykheid, beftaan uit u niet aangenaame perfoonen; maar dewyl zy *Schatbewaarers* zyn, zullen zy eene foort van *Staatsraad* formeeren, om alle uwe Raadflagen tegen te werken. Voor zo veel de toeftand van uwe Schatkist [*Echiquier*] betreft, merk ik niet, dat men zich bekommere u in verlegenheid te zien. De gezindheden zouden kunnen veranderen, indien gy zekere zaaken aan uw Volk toeftond; maar het geen men van u zal eifchen, zal u, ongetwyfeld, al te hard om te verduwen voorkomen, en misfchien zou het met uwe Eer niet beftaanbaar weezen, daarin te bewilligen. In de wanorde, derhalven, waarin de zaaken zich bevinden, is het gemaklyk, hinderpaalen aan te treffen; maar zeer moeilyk, om redmiddelen uit te denken.

Alle braave lieden, nogthans, komen hierin overeen, dat 'er één weg voor u open blyft, en, mooglyk, de *eenigfte*, om u uit de verlegenheid te redden: en deezen zult gy niet inflaan, door de verandering van het *Minifterie*, of van den *Staatsraad*; noch ook door de byëenroeping van een nieuw *Parlement*; maar (duld, *Sire*, dat ik zo rondborftig tot u fpreeke) door het veranderen van uw *hart*, en van uw *gedrag*. Dit nu gezegd hebbende, *Sire*, vergun my, zo gy

mynen Brief niet met verontwaardiging verwerpt; dat ik 'er, met al den ootmoed van eenen aan uwe voeten te nedergebogenen Onderdaan, byvoege, dat men het misnoegen, 't welk de *Natie* tegen u heeft opgevat, de nood, die u dringt, de gramschap van God, zo blykbaar doorstraalende in de verydeling van alle uwe ontwerpen; dat men, zeg ik, dit alles moet toeschryven aan *deeze eenige oorzaak*, dat *gy geene Godvreezenheid bezit*; en dat gy *niets bemint*, *dan de vermaaken en den wellust.* Uwe *Majesteit* verbeeldt zich, mooglyk, met reden, dat veelen, die zich tegen uwe oogmerken aankanten, zulks niet doen uit liefde voor den Godsdienst: ondertusschen heeft uw Volk meer eerbieds voor denzelven, dan gy denkt. Ik raade u niet, u met de uitwendige vertooningen van Godsvrugt te bekleeden, gelyk, weleer, HENRIK DE III, Koning van *Vrankryk*, deed, om den storm, die hem bedreigde, af te wenden: neen, men ontdekte, welhaast, het bedrog; en gy zoudt daardoor uw misdryf slegts te grooter maaken. Uwe Godsvereering moet *in de daad* bestaan, en gy behoort daarvan *onverdagte bewyzen* in het licht te stellen. Verwyder van u alle voorwerpen van verleidinge; bovenal de *Vrouwen*, die u kluisteren. Hervorm uw Hof. Zo gy u opregtelyk tot den Godsdienst wendt, zult gy, eerlang, eene zuiverer vreugde genieten, dan die uit het genot der vleeschelyke vermaaken voortvloeit. God zal alle uwe Raadslagen bestuuren en zegenen. Gy zult de harten der braafste Mannen van uw Koningryk winnen. De kwalykgezinden zullen ongerust en bedremmeld worden. Hun party zal verzwakken, zo niet te gronde gaan. Ik weet, op gewissen grond, dat 'er niets is, 't welk de gemoederen van uw Volk zo zeer van u heeft afgetrokken, dan het geen aan hetzelve, *wegens het leven, dat gy leidt*, ter oore komt; en dit maakt het genegen, om geloof te slaan aan alle de schandelyke gerugten, welke ten uwen opzigte verspreid worden.

Sire, de *Raad*, dien ik u geef, betreft uwe zaaken, en het heil van uwe ziele, op gelyke wyze; en alhoewel gy dien God, die de barmhartigheid u heeft bewezen van u in den slag van *Worcester*, en geduurende uwe lange ballingschap, te bewaaren, en die u op zulk eene wonderbaare wyze op den Throon heeft hersteld, zwaar beledigd hebt, is Hy, echter, altoos goed. Indien gy ernstig berouw hebt, en uw gedrag verbetert, zal Hy u alle uwe zonden vergeeven, en u wederom in zyne gunste aanneemen. Wat zou 'er van u worden, zo gy, in het midden uwer ongebondenheden, kwaamt te sterven? Van den Rechterstoel, waarvoor gy moet verschynen, zal men op de Kroon, die gy draagt, geen' den minsten prys stellen: zy zal alleenlyk dienen, om het vonnis

te

te verzwaaren, 't welk men tegen u uitspreeken zal: want ik houde my verzekerd, *Sire*, dat gy gelooft, dat 'er een God is, en dat de misdaad niet ongestraft zal blyven.

Ik ben geen *Geestdryver*, noch uit geäartheid, noch naar grondstellingen; desniettemin heeft myn hart my zo sterk gedrongen om u deeze Vermaaning toe te zenden, dat ik geenerhande ruste heb gehad, alvoorens dit geschied ware. Ik hoop, dat uwe *Majesteit* niet beledigd mag zyn door myne stoutmoedigheid. Ik stel my hierby niets anders voor, dan *uw welzyn*; want dit is het middel niet, om *myne belangen* te bevorderen. Ik werp my dan aan uwe voeten, en ik bezweer u, in den naam van God, dat gy ter harte neemt, hetgeen ik zeg, en de geringheid van hem, die spreekt, niet veracht. Verbind u ernstiglyk aan den Godsdienst, en ik durf u allerlei soorten van ligchaamelyke en geestelyke zegeningen in dit leven, en eene eeuwige glorie in het toekomende, toezeggen. Maar byaldien gy volhardt in uwe zonden, zal het oordeel van God, van nu voortaan, u zodanig vervolgen, dat gy tot een voorbeeld zult strekken voor de toekomende Eeuwen. En ik, uw arme Onderdaan, zal dan in den grooten Dag tegen u getuigen, dat ik u deezen getrouwen en opregten *Raad* gegeven heb.

Sire, niemand is 'er, die weet wat ik u zende, en ik heb, met voordagt, *deezen* avond verkozen, opdat de Plegtigheid des dags van morgen u geschikt maake, om myn geschrift rypelyk te overweegen.

HET LAND- EN STADLEEVEN VERGELEEKEN.

ô Zalig Landvermaak! ô Veldvreugd, zoet en aardig!
ô Aller weelden Stoel!
U kroont verdiende lof. Gy zyt der glorie waardig.
Het dwarlend Steegewoel
Kan by u slechts een krans bereiken of berennen,
Daar 't waanen 't weeten schupt, en 't kiezen gaat voor 't kennen.

„ Met deeze schoone regels van onzen *Abtswoudschen* Dich-
„ ter besloot een uwer Schryveren een Stukje, *Land-*
„ *vermaaken* getiteld, in uw *Mengelwerk* van den voorleden
„ Jaare, bl. 317. Ik plaats dezelve boven het Vertoog, naar
„ het *Engelsch* gevolgd, 't welk ik u toezende, als in dit
„ saisoen niet ongepast."

De maanden des Jaars keeren weder, waarin zy, die zich

vermoeid vinden van Stadsgewoel, van de bezigheden, de vermaaken, de vertooningen van kunst en vernuft, welke daar genoten en ten toon geſpreid worden, met uitſluiting van de onbezoedelde bekoorelykheden, welke de Natuur ſchenkt, — gaarne de tegen elkander botzende belangen, eiſchen, grillig- en dwaasheden, alsmede de misdryven, zich daarmede menigmaal paarende, ontvlieden, om de zagte onbedorven koeltjes, die over de velden waaijen, in te ademen; om op te merken, waar de groeiende kragt der Nature over de zich daar onder mengende kunst heerscht; om in ſtille eenzaamheid genoegens te ſmaaken, die in den drom der woelige Stads-bezigheden niet kunnen gevonden worden; en, indien het mogelyk is, geneugten te erlangen uit alles, wat bevallig is in de gezellige verkeering; vergeetende die onaangenaamheden, welke wy ontwaaren, door een te lang verblyf op de drukke, opgepropte tooneelen des Stadleevens.

Het is ten deezen tyde, dat zy, die onverduldig zich uit de Stad na het Land haasten, de eerſte aanzien met al den wederzin, welken men kan opvatten en koesteren tegen eene plaats van opſluiting en gevangenis. Hoe veelen, nogthans, zyn 'er, die, langen tyd vóór het wederkeeren des Winters, allen ſpoed maaken, om weder te keeren van dat verblyf, 't geen zy thans als een Paradys beſchouwen, met alle de aandoeningen van afſchuw baarend ongenoegen, alsof zy een oord ontvlooden, of een woest eiland verlieten, waar geene voetſtappen eener weldaadige Voorzienigheid te vinden waren.

't Zal, overzulks, geene geheel nutlooze taak weezen, dat wy ons zetten om eene getrouwe Vergelyking te maaken tusſchen de voordeelen van het Stad- en Landleeven; om, in dit geval, tegen te gaan, eenige der begogelingen, aan welke de menſchen, door hunne hoop en vrees, hunne begeerten en afkeerigheden, ten deezen opzigte zich blootgeſteld vinden, voornaamlyk in die gevallen, van welke hunne Deugd en Geluk het meest afhangen.

Dit is, ik ſtaa het toe, een onderwerp, 't geen vaak behandeld is; nogthans zal de Vergelyking van het Stad- en Landleeven, ten aanziene der vergelyking van de onſchuldige Vermaaken, de aanſpooringen tot Deugd, en de gelegenheden, welke zy verſchaffen, om den Geest met nutte Kundigheden te verryken, zo ik hoop, iets aanbieden, 't welk in ſtaat is, de aandagt van iets goeds begeerende Leezers en Leezeresſen bezig te houden.

De Mensch is geſchaapen, om, met onvermengde vreugd, die ſchuldlooze Geneugten te ſmaaken, welke het vertoon des Lands, inzonderheid wanneer de groei al haar kragt betoont, allen aanbiedt. — 'Er is iets in de zagte koeltjes

van

van een Mayschen morgenstond, ryk in eene gepaste maate van leevenslugt, zwanger van eene electriciteit en eene warmte, die dezelve zagt en gemaatigd doet zyn, door geen geweld geschokt, en als 't ware de adem schynt van de koesterende Natuur — iets, 't welk, zelfs zonder dat wy 'er bepaald op letten, onuitspreeklyk aangenaam is voor de zinnen.

Wanneer de Zon onbeneveld opgaat, en nog niet tot haare volle kragt gekomen is, wanneer zy de schaduwen nog maar gedeeltlyk verlicht, mengelende haare schitterende witheid met de andere kleuren des tooneels, elke kleur verleevendigende, op welke zy schynt, en zelfs aan het menschlyk oog, als 't ware, eene nieuwe kragt verleenende, — hoe veel, hoe zeer veel loopt 'er dan zamen om ons te verrukken!

Op zulk een morgen vond ik my eens op een belommerden oever, waar een murmelende stroom, op een kleinen afstand, voorby liep: een laag weidland, en verder een zagt opgaanden heuvel, had ik ter rechter hand; aan de slinker bouwlanden, dun met houtgewas omzet, en hoogerop een ouderwets landhuis, met geboomte omplant. In deezen stand voelde ik zodanig een genoegen, alsof ik op eenmaal my verwyderd vond van alle de woelingen deezer aarde, alsof alle bekommering verwekkende denkbeelden op eenmaal uit mynen geest verdreeven waren, en alle, die zich wilden indringen, slegts moesten aangemerkt worden als de harssenschimmen van een ongerusten droom.

Zomtyds zullen zich, te midden van de veranderingen der lugtsgesteltenisse, nog sterker verrukkende vertooningen opdoen. Een zeer opmerkelyke van deeze soort deedt zich aan myn oog op, wanneer ik te paard reed over een dorre heide, grenzende aan een welbebouwd en allerschoonst oord, 't geen zich verre boven dien heigrond verhief. Een donderbui hadt het omliggend tooneel verdonkerd, toen ik nader kwam tot de plaats, waar het gezigt van het vrugtbaar en bebouwd gedeelte zich voor myn oog zou opgedaan hebben. De onweersbui borst los; een stortregen, met hagel vermengd, viel rondsom my neder, en hieldt eenige minuuten aan, met een geweld, alsof een waterval van de hoogte nederstortte. Terwyl het nog bleef regenen, schoon met minder gewelds, klaarde de lugt gedeeltlyk op, en ik bevond my aan het einde der heide. Op eenmaal, als ware het een lugtverschynzel geweest, door eene toverroede verwekt, deedt zich het schoonste landtooneel aan myn oog op. De lugt daar boven was helder; de Zon verlichtte de oppervlakte; het was, onafhangelyk van deeze bykomende voordeelen, een stuk lands, ryk in ongemeene schoonheid; de voorgrond, over welken ik daartoe naderde, bleef nog, in

vergelyking gesproken, donker. Het was even alsof ik de *Elisesche* Velden zag, door den *Tartarus* vaneen gescheiden. De verrukking, welke ik gevoelde, laat zich met geene woorden beschryven; nooit smaakte ik ergens eene vreugde, daaraan gelyk.

Dan het is niet alleen, waar smaak, verbeelding en aandoening zich vereenigen, om deeze onbetwistbaare vermaaken der natuure te smaaken, dat het Land geschikt is om waar genoegen te verschaffen. Wanneer ik op de straaten van een groote Stad wandel, word ik gestoord door veelvuldig geraas; door een stofwolk omgeeven; en het gedrang van menschen, het gewoel der rydtuigen, alles dwingt my, op myne hoede te weezen. —— In het veld ontmoet ik die stoorenissen, die gevaaren, in geenen deele; ik kan zonder zorge allerwegen heen wandelen, en myner bespiegelingen botvieren. De room, de melk, de boter, de kaas, de eijeren des Lands (de keurigste lekkernyen voor een onbedorven verhemelte) kunnen in derzelver frisheid en zuiverheid in de Stad niet gesmaakt worden; en komen 'er de versnaaperingen der kunst niet by in vergelyking, dan om zeer te kort te schieten. —— De lugt, welke wy in de Stad inademen, verschilt, van die wy op het Land scheppen, niet minder, dan het bezoedeld water in een regenbak, by het zuivere, 't welk uit de zyde van een rots stroomt, en loopt op een met steentjes bezetten grond.

De opgenoemde eenvoudige en algemeene vermaaken, of middelen om vermaak uit te scheppen, aan het Land eigen, kunnen, in die volkomenheid, in de Stad niet genooten worden: en welke heeft deeze, die 'er mede in vergelyking komen?

Het hoogste, waarop de Stad kan boogen, ten aanziene van onschuldige en natuurlyke vermaaken, is, dat, schoon dezelve geen van deeze op eene wyze zo zuiver en verrukkend kan schenken als het Land, zy deeze in een veel grooter verscheidenheid en overvloed oplevert; ons in geen opzigt verlegen laatende om iets, 't welk schuldlooze begeerte kan verlangen. Het oog kan daar zich niet verlustigen op het frisse schoon der Natuure, doch wordt onthaald op de schoonheden van Schilder-, Beeldhouw- en Bouwkunde. — Het bloemtuintje, de vensterraamen, vol gezet met bloempotten, de vertrekken, pronkende met half verlepte Planten en Gewassen, kondigen ons aan, hoe elk allerwegen verlangt en haakt na de schoonheden der Natuur; hoe onvolkomen deeze door de Kunst kunnen worden nagemaakt, en hoe zeer elk arbeidt, om ze eenigzins, schoon zeer onvolkomen, te genieten. —— In stede van de verfrissende koeltjes der landlugt, schenkt de Stad, ten besten genomen, welgelugte kamers. Zy stelt ons voor, de speceryen, de zuiker, de

thee,

thee, de koffy, de chokolade, de wynen, en de olien van het zuiden, het oosten en het westen, de vrugtbaarſte en wydafgelegenſte landen, ter vergoeding van het onvermogen, om ons op te disſchen de eenvoudige geſchenken van onzen geboortegrond, door de Natuur zelve aangeboden in al derzelver volkomenheid. Voor peinzende eenzaamheid biedt zy ons aan, boeken, wetten, en gemeenſchaplyke Godsdienſtige vereeringen. Voor het hartſtreelend geruisch van ſtroomende waters, het verrukkend gezang der vogelen, en den groei der gewasſen, onthaalt de Stad ons oog en oor met de veelvuldige beweegingen en werkzaamheden der kunst, bezig in alle de woelingen der nyvere menſchen.

Dusveel ter vergelyking van de Stad met het Land, ten opzigte van die eenvoudige vermaaken der zinnen en der verbeelding, aan ieder eigen. Ten opzigte van derzelver onderſcheidene middelen om Deugd te bevorderen, zal de vergelyking niet min belangryk weezen. Men zal ten minſten toeſtemmen, dat op het Land minder verzoekingen tot Ondeugd zyn. Ondeugd beſtaat niet zo zeer in de natuurlyke voldoening van onze aangeboorene begeerlykheden en driften, dan wel in de geſtadige ſchepping van, en botviering aan, eigen gemaakte verlangens, en eene ontydige opwekking van de waare verlangens der natuure, wanneer dezelve, niet door kunst opgewekt, ons in rust zouden laaten. Het Land, nu, is, in vergelyking geſproken, verſtooken van alle die voldoeningen en opwekkingen van kunstbegeerten. De vermaaken bepaalen zich tot die eenvoudige begeerten, welke de Natuur ons geſchonken heeft, om onze verzorgeresſen te zyn van de eerſte noodwendigheden des leevens, en de beſchermengels van ons beſtaan. Het leevert weinig op van die dingen, welke aan zatheid en verveeling grenzen, en laat dus zinnen en verbeelding in eenen ſtaat, die kunst-aanprikkeling behoeft, om ze weder tot heilzaamen arbeid op te wekken. Het Land vertoont ons de maatſchappy niet in die gedaante, waarin dezelve een verleidend voorkomen aanneemt. Het leidt ons niet tot die beſpiegelingen, in welker diepte verſtand en hart groot gevaar loopen om zich van de Natuur en van GOD te verwyderen.

Maar de Deugd op het Land mag, by vergelyking, zwak en werkloos genaamd worden. De Stad is de plaats, waar alle de kragten van werkzaame Deugd worden opgeroepen tot het betoon van haare kragt en vermogen. Het is, waar de verlokzels tot ondeugd en misdryf ons in zo veele bekoorende gedaanten voorkomen, en met zulk eene kragt aandringen, dat enkele onſchuld niet gehandhaafd kan worden zonder helden-deugd.. Hier mengt gy u in de drukke woeling

des zamenleevens; en hoe zwaar is de taak, maar hoe edel de deugd, om te bedwingen die kwaade neigingen, die zelfzoekende aandoeningen, welke, zelfs te midden van het dingen na waare verdiensten en maatschaplyke uitsteekenheid, in het hart opwellen! Hier alleen vindt men de werkzaamheid des vernufts en vlyts in beweeging gebragt, die den mensch, als 't ware, in een scheppend weezen hervormt, en waarin hy, die zich onbesmet van ondeugd bewaart, de man moet weezen, die de uiterste poogingen tot deugd aanwendt. Hier, terwyl gy, als 't ware, omwandelt in een drom van menschlyke elende, worden, op elken stap, alle edelaartige en weldaadige aandoeningen met een geweld bestormd, sterk genoeg om tederheid en medelyden te verwekken, zelfs in den zelfzoekendsten boezem. Hier, in stadigen handel met uwen medemensch, vindt gy steeds gelegenheid tot betoon, en ook tot schennis van Regtvaardigheid —— die deugd, welke, om zo te spreeken, alle andere vervangt, en die, schoon in den gewoonen loop der dingen de minst in 't oog vallende der deugden, verreweg de gewigtigste mag heeten. Hier worden alle de menschlyke aandoeningen in volle werking gebragt; en de mensch wordt tevens verzwakt en versterkt, door zich gesteld te vinden in een staat van benoodigdheid van menschlyke hulpe, terwyl hy egter tienmaal meer magts bekomt over de natuur en de fortuin, dan wanneer hy, van de menschen afgescheiden, alles moest laaten aankomen op de vinding van eigen vernuft en de kragt van eigen arm. —— Ja, laat my, indien ik my te zwak bevinde voor de uitoefeningen van werkzaame deugd, my verschuilen in een Landverblyf. Dan, is myne zielskragt sterk genoeg, om die Deugden uit te oefenen, die de grootste cieraaden zyn der menschlyke natuure, laat ik dan my liever in de woelingen van het Stadleeven begeeven.

Maar vergelyken wy de Stad met het Land, ten aanziene der voordeelen om Kundigheden te bekomen, hoe staat dan de vergelyking? 'Er zyn zekere gronden onzer kundigheden, welke wy niet kunnen verkrygen, dan door eene daadlyke beschouwing der natuure, door veelvuldige en naauwe verkeering met menschen, waar zy het hart het bevrydst vertoonen van vermomming —— dan door een aandagtig letten op het geen by voorkomende gelegenheden in onzen eigen boezem omgaat. Deeze beginzels der kundigheden zullen ongetwyfeld beter door iemand op het Land dan in de Stad worden opgedaan. Men zou zeker zeer ontydig te werk gaan, met een Jongeling vroeg in den maalstroom te werpen van drukke woeling, als hy, even gelyk de Wilde van *Aveyron*, nog weinig of geen kennis hadt van zyn eigen hart en zyne vermogens. Het zou zeer verkeerd zyn,

ie-

iemand aan kunstwerken te zetten, die niets wist van de stoffe, daartoe noodig, of de modellen, naar welke hy moest werken. Ook is het blykbaar, dat ik van anderen niets kan leeren, dan door middel van die overeenkomst, waardoor ik, uit myne eigene aandoeningen, redeneer tot de hunne. Het Land, derhalven, verschaft ongetwyfeld de beste middelen tot het verkrygen van deeze eerste beginzelen van kundigheid, zonder welke het verstand, hoe zeer ook overlaaden met kunstterinen, voor altoos een vreemdeling zal blyven in gezond verstand en waare Weetenschap. Het Land is de rechte plaats tot opvoeding der Jeugd. Hoe ongelooflyk groot is veelal de onkunde der zodanigen, die enkel Stads-onderwys ontvangen hebben!

Met dit alles zal de geest, eenmaal met die rechtschaape beginzelen doordrongen, vervolgens niet missen, in de Stad de beste school tot aankweeking van kennis aan te treffen. Weetgraagte, edelaartige weetgraagte, wordt door niets sterker aangespoord en geprikkeld, dan door veelvuldigen ommegang. Het is enkel in de Stad, dat men gereedlyk aantreft alle die middelen van onderrigting door de leevende stem, door de boeken, en het gezigt der talryke verzamelingen van voorwerpen, die het verstand een ruimen voorraad van kundigheden schenken; van welke men, op het Land blyvende, zich geheel versteoken vindt, en niet is by te haalen, door middelen, welke men zich op 't Land zou kunnen aanschaffen. Daarenboven zal de verkeering in de Stad ons ter beste oefenplaats strekken, om Menschen te leeren kennen, en Characters te onderscheiden.

Dit is dan de slotsom onzer Vergelyking van het Land- en Stadleeven, ten opzigte van Vermaak, Deugd, en Kundigheid. Die Vermaaken, welker volkomenheid bestaat in derzelver eigenaartige zuiverheid, eenvoudigheid, en geschiktheid voor het natuurlyk character van den Mensch, zoekt men best op het Land. —— Het Land levert een leevensstand op, waarin men zich gemaklykst van de Ondeugd terug houdt; — de Stad biedt eene oefenplaats aan voor verhevene, moeilyke, en helden-deugden. —— Grond-kundigheden worden best op het Land opgedaan; — de Stad is het tooneel van noeste werkzaamheid in Weetenschap en Zedekunde, en van alle die poogingen, waardoor Weetenschap en Kunst de gelukkigste vorderingen maaken.

AAN DEN GODSDIENST.

ô Waardste schat der wislende aarde!
ô Eêl geschenk van zo veel waarde!
U zy dit nedrig Lied gewyd,
U, zaligheid der zaligheden!
Die, boven alles hier beneden,
Het rustpunt van genoegen zyt.

Wat vreugd kan ons het aanzyn geeven,
Wat heil verschaft een zwoegend leven,
Zo gy ons niet ten gids wilt zyn?
Een droom, verschriklyk by 't ontwaken,
Een drom van ydele vermaaken,
Wier loon bestaat in ydlen schyn.

ô Sterveling! wagt hier beneden
Geen waar geluk, geen zaligheden,
Zo gy den Godsdienst niet bemint;
Een poos mag 't schyngeluk u streelen,
U zyn bedwelming mededeelen,
Maar 't is een schaduw, die gy vindt.

Een slag van 't noodlot doet u beeven;
't Geluk ontwykt u; en dit leven
Schynt u vervuld met bang verdriet:
Te kleen om 't noodlot te verdraagen,
Zinkt gy, wanhopend, weg in klaagen,
En kent de waare grootheid niet.

Maar hy, die Gods getuigenissen,
Die, wat ooit wankelt, nimmer missen,
Als zynen grootsten schat beschouwt,
Hy is het, die, schoon stormen loejen,
Schoon dondrende onweêrswolken broejen,
Altoos zyn vasten moed behoudt.

Hy denkt — wat my moge overkoomen,
Voor geen gevaar hebbe ik te schroomen,
Al wat God doet, is wèl gedaan;
Hy treft in 't allerbitterst lyden,
In 't grootst gevaar, in 't heetste stryden,
De goede hand eens Vaders aan.

Zich onbewust van euveldaaden,
(Schoon 't ongeluk hem soms moog' schaden)
Draagt hy grootmoedig ramp en smart;
Hy weet, dat dit kortstondig leven
Geen vreugde zonder smart kan geeven;
Ja! 't lyden reinigt hier zyn hart.

Zo staat een rots in 't hart der baaren,
Die schuimend rondsom heenen waaren;
Maar zy, zy spot met hun geweld;
Zy durft haar trotsche kruin verheffen,
Verzekerd, dat geen golf kan treffen,
Geen storm haar ooit ter nedervelt.

Doch' niet alleen in bitter lyden,
In bange smart, in angstig stryden,
Is 't Godsdienst, waar zyn oog op staart;
Maar dan ook, als een milde regen
Van voorspoed daauwt op al zyn wegen,
Is hy 't, die waar genoegen baart.

Hy leert hem voorspoed regt gebruiken,
Een te overdreeven lust te fnuiken,
Die hem het waar genot ontrooft; —
Hy leert hem aan die waarheid denken,
Dat de aard geen vast geluk kan schenken;
Waardoor zyn hoogmoed wordt verdoofd.

Door zynen invloed aangedreeven,
Slyt hy vernoegd zyn vlugtig leven
Op 't stil, van woeling vrye land,
Hier smaakt hy duizend zaligheden,
Natuur schynt hem een bloejend Eden,
Wyl hy zyn hart der deugd verpandt.

Ziet hy den morgen glansryk ryzen,
Dan moet zyn hart Gods grootheid pryzen;
En, wen de scheemrende avond naakt,
Dan vergt Natuur op nieuw zyn klanken,
Hy blyft zyn God, zyn Vader danken,
Tot rust zyn blyde toonen staakt.

Zyn grootste zorg is wel te leeven,
Den armen hulp en troost te geeven,
Menschlievendheid zyn grootste vreugd;
Mag hy de dwalenden verlichten,
Doet hy voor weldoen rampen zwichten,
O! Dan, dan is zyn hart verheugd.

Dus weldoend flyt hy zyne dagen,
Omringd van heil, bevryd van klagen,
Tot dat de Dood zyne oogen fluit,
En dan, vertrouwende op zyn Vader,
Treedt hy de hoogste Godheid nader,
En blaast gerust den adem uit.

ô Godsdienst! waardste schat der aarde!
ô Eêl geschenk van zo veel waarde!
Met u kan ik gelukkig zyn;
Blyf gy my by in ramp en smarten;
Met u kan ik het noodlot tarten,
En, buiten u, is alles schyn......

Houdt vry, gy, laag gezonken' zielen!
Die 't ongeloof ten prooije vielen,
Den Godsdienst slegts voor iedlen schyn,
Maar, weet ook tevens, dat, by 't sterven,
Gy niets dan wroeging zult beërven,
En wanhoop dan uw deel zal zyn.

Welzalig 't volk, dat Gods geboden,
Zo regt geschikt naar zyne noden,
Ver boven aardsche glorie mint!
Wat ongeluk het ook moog' treffen,
God zal het uit den nood verheffen,
Hy is zyn Vader en zyn Vrind.

Dat Godsdienst dan op de aarde woone!
Dat hy alom zyn' invloed toone!
Dat deugd het ongeloof verteer'!
Dan zal de zon van voorspoed schynen,
De nev'len van verdriet verdwynen,
En 't menschdom kent geen rampen meer!

1803. N.

ANECDOTES VAN CATHARINA DE II, KEIZERIN VAN RUSLAND.

(Ontleend uit de *Secret Memoirs of the Court of Petersburg*, Vol. III.)

Men berigtte CATHARINA DE II, dat haar Borstbeeld van fraai Marmer, zorgvuldig bewaard onder een glazen klok, in een der vertrekken van de *Hermitage*, met rood be-

beschilderd gevonden was. Men wendde alles aan, om haare gramschap gaande te maaken, wegens die schenddaad, den daader op te speuren en te doen straffen. —— CATHARINA, zonder zich des verwonderd of verstoord te betoonen, vergenoegde zich met alleen te zeggen: „ 't Is waarschynlyk „ het bedryf van een der Pages, die met my wilde boer„ten, om dat ik de gewoonte heb om in 't rood gekleed „ te gaan. Men heeft niets te doen, dan het rood 'er af te „ wasschen."

De Keizerin hadt een kleinen Jongen, door de wagt verlaaten op straat gevonden, onder haare bescherming genomen, en liet hem dagelyks school gaan, in de *Hoogduitsche* School. De Jongen kwam, op zekeren dag, uit de School, en bleek zeer bedroefd te zyn. CATHARINA riep hem, en vroeg, waarom hy zo bedroefd was. —— „ Ach!" sprak het Kind, „ ik heb zeer geschreid; onze Meester is gestor„ven; zyne Vrouw en Kinderen weenen bitter; elk in huis „ is in den rouw gekleed; en zy zeggen, dat deeze Vrouw „ en Kinderen zeer ongelukkig zyn, van wegen de armoede, „ en dat 'er niemand is om hun eeten te geeven." —— De Keizerin vaardigde onmiddelyk iemand na de School af, om by den Opzigter te verneemen, wat 'er van de zaak was. Hy bragt berigt, dat dien dag een der Schoolmeesteren overleden was, die Vrouw en Kinderen in een zeer behoeftigen toestand agterliet. Onmiddelyk zondt zy door den bedroefden Jongen driehonderd Roebels aan de Weduwe, met bygevoegden last aan den Opperschoolmeester, om de drie Kinderen der Weduwe op kosten der Kroone op te voeden en te onderwyzen. —— In dit geval zien wy het hart van CATHARINA! zo bragt zomtyds de eenvoudige onschuld de klagten der lydende menschheid aan haar over, en zy haastte zich om dezelve bystand te verleenen.

't Is zeer bekend, dat eene kunstkoude kan veroorzaakt worden door een mengzel van Sneeuw en Salpeter: hette en vuur zelfs kan desgelyks verkreegen worden, door een mengzel van Geest van Nitrum en Olie van Terpentyn; deeze twee zelfstandigheden vatten vuur, zo ras zy vermengd worden, even gelyk verscheide andere, gelyk men door de Scheikundige proeven weet. —— Eenige jaaren geleden ontstondt 'er brand aan boord van een Fregat, te *Kroonstad* liggende, en dreigde het Schip met eene geheele vernieling. Men deedt onderzoek, om de oorzaak van dit ongelukkig geval te ontdekken; men schreef het toe aan het bedryf van eenige kwaadwilligen. Verscheide matroozen werden in hegtenis genomen, en men poogde hun tot bekentenisse te beweegen. —— De Keizerin, van dit voorval verwittigd, stelde den vermelder voor: „ Maar, Mynheer! my „ dunkt,

„ dunkt, in myne jeugd, geleezen te hebben, dat eenige „ op zich zelve koude zelfstandigheden, vermengd wordende, zonder het bykomen van iets anders, vuur vatten: „ misschien is deeze brand door een ongelukkig toeval veroorzaakt; en het zou eene droeve zaak weezen, de onschuldigen te straffen." — Zy benoemde daarop terstond eene Bezending, om het Fregat te onderzoeken, en de oorzaaken van den brand op te speuren. KRAFT, Hoogleeraar in de Natuur- en Schei-kunde, was een der Leden. Men ontdekte; dat de Brand was veroorzaakt door een oliekruik, uitgestort op een hoop roet in den hoek des schoorsteens. Dit was althans de gissing, en men deedt des verslag aan de Keizerinne, die bevel gaf om de vastgezette Schepelingen te slaaken. —— CATHARINA verhaalde dit geval te meermaalen, ook aan de jonge Groot-Hertogen, die met haar spraken over de lessen in de Natuurkunde; ten einde hun te doen begrypen, hoe nuttig deeze Weetenschap voor hun kon weezen.

CAREL DE II EN DE SCHILDER ANTONIO VERRIO.

ANTONIO VERRIO, een *Napolitaansch* Schilder, door CAREL DEN II na *Engeland* genoodigd en daar gekomen, vervaardigde veele Schilderstukken. De Koning betaalde hem ruim en ryklyk, gaf hem een eerepost en huisvesting. Hy leefde zeer ryklyk, hieldt een overdaadige tafel, en was menigwerf zyne Majesteit om Geld aan. Eens te *Hampton-court* zynde, naa dat hy zeer korten tyd geleden 1000 P. St. ontvangen hadt, vondt hy den Koning zo zeer van Hovelingen omgeeven, dat hy geene gelegenheid hadt om hem te naderen. Hy verstoutte zich, te roepen: „ Sire! ik wenschte „ uwe Majesteit te spreeken!" ——. *Wat*, VERRIO, zeide de Koning, *is uw verzoek?* — „ Geld, Sire! Ik ben zo schraal „ by kas, dat ik myn werkvolk niet kan betaalen; en uwe „ Majesteit weet, dat Marskraamers en Schilders geen lang „ crediet kunnen geeven." De Koning glimplachte, en bragt hem onder 't oog, dat hy nog zeer onlangs 1000 P. St. ontvangen hadt. Hy antwoordde: „ 't Is waar, Sire! doch „ dat was schielyk vervloogen, en ik heb geen stuk „ gelds meer over." —— *Op die wyze*, sprak de Koning, *zoudt gy meer verteeren dan ik doe, om myne Familie te onderhouden.* — „ 't Is waar," voegde VERRIO hem te gemoete; „ maar houdt uwe Majesteit open tafel, gelyk ik doe?"

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

PROEVE, OVER DE BRONNEN VAN MENSCHLYK GELUK.

(Uit de *Essays on Miscellaneous Subjects*, by Sir JOHN SINCLAIR, *Bart.*)

De voorwerpen van 's Menschen Leeven kunnen onder drie algemeene Hoofden begreepen worden. I. Dierlyke Geneugten, die elk voor zichzelven raaken. II. Maatschaplyke Voldoeningen. III. Verstandlyke Genietingen. Met andere woorden, de Mensch kan beschouwd worden als een Dier; of als een schepzel, gevormd om in Maatschappy met zyne Medemenschen te leeven; of als een Weezen, met redelyke vermogens begaafd, en voor de Eeuwigheid geschikt.

I. DIERLYKE GENEUGTEN.

Enkel als Dier beschouwd, heeft de Mensch; 1. Voedzel, ten 2. Kleeding, ten 3. Wooning noodig; en niets behoort, in eenen welgeregelden Staat, eenig arbeidzaam mensch te beletten, om, door zyn vlyt en poogen, deeze onvermydelyk noodige vereischten tot een voeglyk bestaan te verkrygen.

1. *Voedzel.* De noodzaaklykheid van Voedzel, om het dagelyks verlies, 't welk het lichaamsgestel ondergaat, aan te vullen, vereischt niet, dat wy 'er by stilstaan. Zonder eene geregelde en genoegzaame toevoeging van gezond voedzel, kwynt het sterkste gestel, en zou spoedig geheel vervallen. Een geregelde en genoegzaame toevoeging van Voedzel is, derhalven, de eerste en weezenlykste behoefte van den Mensch. Hoe dat Voedzel werke in het onderhouden van 's Menschen gesteltenisse, hoe zulk eene menigte van byzonderheden, van elkander

onderscheiden in uiterlyk voorkomen, in smaak, en in hoedanigheid, alle kunnen zamenwerken tot het zelfde einde, om het menschlyk lichaam, voor een geruimen tyd, te voeden, en in volle sterkte te bewaaren alle de deelen, waaruit het lichaam is zamengesteld, zal misschien nooit ten vollen ontdekt worden.

Dan Voedzel hebbe men niet alleen aan te merken als weezenlyk behoorende tot 's Menschen bestaan; het vlytbetoon, noodig om zich 't zelve aan te schaffen, mag men aanmerken als een bron van gezonde bezigheid en onschuldig vermaak; desgelyks is de voldoening en smaak, welke zich by dat genot paart, geenzins onzer opmerkinge onwaardig; schoon 'er niet te veel tyds en bezorgdheids behoore besteed te worden aan een stuk, 't welk, ten hoogsten genomen, alleen beschouwd kan worden als een louter dierlyk genoegen.

'Er is alle reden om te gelooven, dat de Menschen, in den eersten tyd, voornaamlyk leefden van de uit zichzelven voortkomende voortbrengzels der aarde, of hetgeen de jacht hun bezorgde. Maar wanneer deeze min overvloedig werden, werden veelen genoodzaakt zich te behelpen met Insecten, kruipende en andere afzigtige Dieren: ja de prang des hongers dwong nu en dan de Menschen tot het schriklyk uiterste, om het vleesch hunner Natuurgenooten ten voedzel te nuttigen. —— Maar deeze rampzalige tyden zyn gelukkiglyk thans meestal voorby; en gelukkig voor het Menschdom, zyn de bronnen, waaruit zy het noodige tot hun bestaan kunnen ontleenen, veelvuldig, en kunnen deeze, door vlytbetoon, derwyze vermenigvuldigd worden, dat ze verreweg de vereischte behoeften te boven gaan. Voorzeker is het onder de gewigtigste voordeelen der staatkundige en geregelde Zamenleeving te tellen, dat lieden, in dezelve leevende, zich een geregelder en voldoender hoeveelheid van Voedzel mogen belooven, dan de leden van een omzwervenden hoop.

2. *Kleeding.* Naast het Voedzel is de Kleeding een der weezenlykste behoeften voor 's Menschen bestaan. In eenige Landen, 't is waar, zyn de Inwoonders gewoon, naakt te gaan; en zy rekenen de Kleeding, die anderen draagen, als lastig en noodloos. Dan, welk ook het geval moge weezen, in zommige daartoe gunstige oorden, en in zeer byzondere omstandigheden, op het grootste gedeelte des aardbodems wordt, uit hoofde

van

van de koude of de veranderlykheid der lugtstreeke, de Kleeding als iets weezenlyks beschouwd, niet alleen uit hoofde van de welvoeglykheid en betaamlykheid, maar als een bescherm- en behoedmiddel, zeer passende aan de tederheid en zagtheid van 's menschen vel. In de daad, hadden de Menschen, even als de Dieren des velds, een natuurlyk dekzel, het Menschengeslacht zou niet zo wel in staat geweest zyn, om te leeven onder alle de onderscheidene lugtstreeken, als tegenwoordig. Bekwaam zynde om zich Kleeding te verschaffen, door middel van ontelbaare stoffen, daartoe dienstig, kunnen zy hunne Kleeding veranderen, naar elks byzondere gesteltenisse en de plaats zyner wooninge.

3. *Wooning.* Het vermaak van eene Wooning te hebben, mag eigenaartig geteld worden onder de Dierlyke Genoegens; dewyl 'er veele Dieren zyn, van den heerschappy voerenden Leeuw tot het weerloos Konyn, die zich in holen, in bosschen, verbergen, en dus dekken tegen de ruwheid der Saisoenen, tegen de gevaaren, waaraan zy en hunne jongen zich blootgesteld vinden, tegen de aanvallen hunner vyanden, bovenal wanneer zy ziek zyn, of rust verlangen. —— Dergelyke oorzaaken bragten de Menschen eerst in de noodzaaklykheid om eene schuilplaats te zoeken; en terwyl zulke holen en spelonken, als de natuur vormde, eerst van hun bezogt en bewoond werden, kwam het denkbeeld welhaast op, om woon- en verblyfplaatzen te zoeken in de bosschen; vervolgens maakten zy hutten van hout, van aarde, of steen; voortgaande en leerende, werd een voeglyk huis gebooren, verder eene meer opgecierde en gemaklyker landwooning, aangroeiende tot het heerlyk paleis, naar de kunst der bouworde gesticht. Toen verschafte de Wooning niet alleen eene schuilplaats tegen de ongestadigheden des weêrs, en veiligheid in dagen van ziekte en rust; maar eene verscheidenheid van andere gerieflykheden werd daaruit gebooren; wel inzonderheid het gebruik der brandstoffe, om te verwarmen, en de spyze beter te bereiden; en alles geschikter tot wooning voor den Mensch gemaakt.

II. MAATSCHAPLYKE VOLDOENINGEN.

Dat de Mensch ter gezelligheid verordend is, blykt

allenthalven. Het vermogen der Spraake, waarmede hy begaafd is, de voordeelen, welke hy door den byſtand van anderen geniet, de verbaazende verrigtingen, welke kunnen volvoerd, en de voorwerpen, die verkreegen kunnen worden, door de byeenvoeging van kragt en bekwaamheid, bewyzen alle de noodzaaklykheid en de voordeelen, ontſtaande uit de vereeniging van Menſchen. In de daad, veele van de voornaamſte geneugten, tot welker genot de Mensch bekwaam is, ontſpringen uit deeze bron. Onder deeze zyn verreweg de voornaamſte, die, welke ontſtaan, 1. Uit Familiebetrekkingen of Vriendſchap. 2. Uit het Huwelyk, of de vereeniging der Sexen. 3. Uit het genot des Eigendoms. 4. Uit nutte Bezigheden; en 5. Uit Staatkundige Inrichtingen.

1. *Familiebetrekkingen* en *Vriendſchap*. Het eerſte Gezellige Vermaak betytelen wy met deeze benaamingen: want 'er ſchynt geen weezenlyk onderſcheid tusſchen dezelve. In de vroegſte tyden werden de Banden van Vriendſchap zeer aangepreezen; dewyl de menſchen toen veeleer opgebragt werden als Burgers van eenen byzonderen Staat, dan als Leden van een byzonder Gezin. Maar, gelyk JOHNSON te regt heeft waargenomen, „ Bloedverwanten worden zeer gereedlyk Vrienden;" eene genegenheid tot Ouders, Broeders, Zusters, en andere Bloedverwanten, kan niet te zeer worden aangepreezen, als, in veele opzigten, een onvermydelyke en noodige pligt. Deeze, egter, is niet onbeſtaanbaar met perſoonlyke Vriendſchap jegens anderen, die ons niet in den bloede beſtaan, doch met welken wy, door nabuurſchap, door vroegtydige kennis, door eene gezamenlyke opvoeding, door gemeenzaamen ommegang, door gelykaartige geneigdheden enz., een naauwe gemeenſchap vormen.

2. *Het Huwelyk*. De tweede bron van Maatſchaplyke Voldoening ontſtaat uit de vereeniging der beide Sexen door het Huwelyk, 't geen ongetwyfeld een grooter geneugte en ſtreelender voldoening ſchenkt, dan Familieverbintenis, of Vriendſchap, kan opleeveren. In beide deeze heeft niet zelden een onderſcheid van belangen plaats, waaruit verwydering kan ontſtaan; maar in het Huwelyk, wanneer het op rechte gronden gevestigd is, kan zulks geen plaats vinden, uit hoofde van den naauwen en onverbreeklyken band, die de Egtgenooten zamenbegt.

hegt. Het is ook uit deeze Verbintenis, dat alleen die byzondere geneugten kunnen ontstaan, welke gebooren worden uit de tedere aandoeningen van ouderlyke toegenegenheid. Hoe genoeglyk eene taak is het, Kinderen van de geboorte af tot manlyke jaaren op te brengen, en in staat te stellen tot het volbrengen dier pligten, welke die verdere Leevensstand van hun vordert! Zodanig, waarlyk, zyn de ontelbaare voordeelen, zo algemeene als byzondere, welke ontstaan uit dit slag van verbintenisse; en de grootste Staatslieden hebben onveranderlyk beweerd, dat het Huwelyk op eene byzondere wyze door de Wetten moet begunstigd worden, als de hegtste grondslag van de sterkte eens Staats en van Maatschaplyk Geluk (*).

3. *Eigendom.* De naastvolgende bron van Gezellig Genoegen ontstaat uit het genot des Eigendoms; welke een afstammeling is, en buiten tegenspraak een der gewigtigste voordeelen, uit de Maatschaplyke Vereeniging herkomstig. Indien het vermogen om Eigendom te verkrygen niet op een zekeren grond steunde, zou 'er geen spoorslag tot werkzaamheid, geen aandrift tot vlytbetoon weezen (†). Want wie zou het ooit in gedagten genomen hebben, om den grond, tot het voortbrengen van

(*) Zo groot was te *Athene* de eerbied voor den Huwlyken-Staat, dat alle Bevelhebbers, Redenaars, en Persoonen, aan welken eenige openbaare post van vertrouwen werd aanbevoolen, verpligt waren, om gehuwd te weezen. De *Romeinsche* Wetten tegen den Ongehuwden Staat waren in de Eeuw van AUGUSTUS zeer streng.

(†) My is niet onbekend, met welke sterke kleuren de Dichters de Gouden Eeuw afgeschilderd hebben; die dagen als de alleen gelukkige voor het Menschdom afbeeldende, wanneer, volgens de by hun geliefde taal des Dichters,

Mollia securæ peragrabant otia gentes,
Nec domus ulla fores habuit &c.

Maar Verciering is het Eigendom der Dichteren; en het voegt niet, inbreuk te maaken op datgeen, waaruit zy allen hunne schoonheden ontleenen. Genoeg is het, aan te merken, dat het onregtmaatige der Dichteren ruim vergoed wordt door de toejuiching der beste beoefenende Wysgeeren, en de goedkeuring der verlichtste Staatsmannen.

van voedzel, te bearbeiden; om een voeglyk en gemaklyk huis ter wooninge te bouwen; indien hy, in ftede van een uitfluitenden Eigendom te bezitten van 't geen hy in deezer voege bearbeid en geſticht hadt, en het vermogen om daarover naar welgevallen te beſchikken, moest zien, dat een ander zich meester maakte van 't geen hy gearbeid hadt, en, zonder zyne toeſtemming, het zich toeëigende? In de daad, de invoering en vastſtelling van Eigendom is het groote middel, waardoor het Menschlyk Geſlacht veredeld en verbeterd is. Toen het Eigendoms-regt welgevestigd was, bevondt men welhaast, dat ſlegts een gedeelte der Maatſchappye noodig ware om handwerken te verrigten, tot het noodig beſtaan van allen; anderen kreegen tydruimte en gelegenheid om hunne Zielsvermogens aan te kweeken, nuttige Kunſten uit te vinden, en de grondſlagen der Weetenſchappen te leggen.

4. *Nutte Bezigheden.* Het vierde Maatſchaplyk Genoegen ontſpringt uit het vlytig beoefenen van eenige Nutte Bezigheid. De Mensch is uit den aart tot bedryf genegen, en kan het niet wel verdraagen, indien zyne lichaams- of zielsvermogens geen bedryf oefenen. Wanneer de menigte van eene Maatſchappy vermenigvuldigt, moeten 'er nieuwe bezigheden worden uitgedagt, ten einde de Leden in ſtaat te ſtellen tot het verkrygen van een inkomen, genoegzaam om voor zichzelven te beſtaan, en een Gezin, ten voordeele van den Staat, op te brengen. Een gedeelte van eene zo talryke Maatſchappye is beſtemd tot de weezenlyke bezigheden, om Voedzel, Kleeding en Wooning te verſchaffen; een ander gedeelte neemt het beſtuur op zich, en beoefent het Regt, de Godgeleerdheid en de Geneeskunde; anderen verdeedigen den Staat te water en te lande; nog anderen dryven buitenlandſchen Handel, en houden zich onledig met het vertieren der onderſcheidene Artykelen van binnenlandſche benoodigdheden, en ook die elders gezogt worden. Ook zyn die beroepsbezigheden, welke herkomſtig zyn uit de verfyning of de weelde eens Volks, niet als noodloos te wraaken; noch ook die, welke alleen tot vermaak des Volks ſtrekken: want de mensch kan niet altoos in ernſtige beſpiegeling en werkzaame bezigheid onledig zyn; hy heeft nu en dan uitſpanning en vermaak noodig. Ja, wanneer het binnen behoorlyke paalen beſlooten blyft, is

is eene geneigdheid tot de Muzyk, tot Tooneelvermaaken, tot de schoone Kunsten, en tot alle bezigheden, daaruit herkomstig, niet als nutloos te verwerpen, en veel min aan te merken als schadelyk voor eene groote Volksmenigte: want zonder de beroepsbezigheden, verbonden aan de Kunsten, tot de weelde betrekkelyk, kan geen groote Stad met mogelykheid bestaan, geen volkryke plaats de middelen des leevens bekomen.

5. *Staatkundige Inrichtingen.* De laatste bron van gezellige voldoening ontspringt uit de Staatkundige Inrichtingen, en uit zekerheid voor onze Persoonen en Goederen, en veele andere daaraan verknogte voordeelen.

Onder de Staatkundige Geneugten hebbe men te tellen het geluk, 't welk eigenaartig voortkomt uit het getrouw waarneemen van de veelvuldige pligten, welke den Leden van eene Staatkundige Gemeenschap te volbrengen staan; als, het aandringen op het bewaaren van gehoorzaamheid aan de Wetten; het verdeedigen des Vaderlands tegen buitenlandsche vyanden, en het bedwingen van binnenlandsche oproerigheden; het beloonen en aanmoedigen van verdiensten; het verrigten van weldaadige bedryven, en het voldoen, naar het beste hunner bekwaamheden, aan zulke verpligtingen, als geboren worden uit den stand, waarin zy zich geplaatst vinden; by voorbeeld, indien zy bekleed zyn met het regt om hunne Overheden te kiezen, de keus te laaten vallen op de zodanigen, die, naar alle waarschynlykheid, de geschiktsten zyn om de belangen huns Lands te bevorderen; of, indien zy zelven eenig aandeel in het Landsbestuur hebben, dat groot oogmerk onveranderlyk te bedoelen.

Ongelukkig, egter, worden de Staatkundige Geneugten, althans die op een groote schaal kunnen worden afgemeeten, over 't algemeen, de minst voldoende van alle gevonden. Nogthans worden zy het meest en vuurigst gezogt door vuurige en na eer streevende gemoederen, wier groote doel is, niet zo zeer om waar en ongestoord genoegen te smaaken, dan wel om den hoogmoed te voldoen, door het bekleeden van gezag en het bevel voeren over anderen: aan dit stuk wordt alles opgeofferd. Geen Volk, egter, kan volkomen gelukkig weezen, wanneer staatkundige streeken en geschil-

ſchillen over oppergezag de hoofdvoorwerpen zyn van aandagt en bedoeling. De vrede en eensgezindheid der Maatſchappye wordt, in dat geval, niet alleen geſtoord door Partyſchap; maar het wordt, in zekeren voege, het belang van het eene gedeelte der Natie, het Volk in een geduurigen ſtaat van onrust en beweeging te houden; 't zelve in partyen te verdeelen; in veele gevallen het eene gedeelte tegen het andere te wapenen; en misſchien, in 't einde, de toevlugt te neemen tot het ellendig middel, om eene vreemde magt in te roepen, om hun te onderſchraagen in hunne oogmerken. Aandagt op Staatkundige onderwerpen is, tot eene zekere maate, noodzaaklyk in alle Landen, en bovenal in die vry zyn; doch wanneer zulks ontaart in een geest van partyſchap, zullen de geneugten, uit Staatkundige inrichtingen oorſpronglyk, grootendeels verlooren gaan, en de gevolgen moeten voor een Volk hoogst heilloos weezen.

III. VERSTANDLYKE GENIETINGEN.

De laatſte en algemeene bron van 't Geluk, waarvoor de Mensch vatbaar is, ontſtaat uit het aanwenden van zyne zielsbekwaamheden, en het genot, herkomſtig uit Godsdienſtige en zedelyke betragtingen.

Wanneer men, met gepaste aandagt, overweegt, tot welke groote vorderingen de Mensch bekwaamheden bezit, kan het niet wel in twyfel getrokken worden, of de redelyke vermogens zyn hem tot edeler oogmerken geſchonken, dan enkel om als middelen te dienen tot het voldoening verſchaffen van dierlyke aandoeningen; en dat de zielsvermogens, met welke hy boven alle zyne medeſchepzelen hier op aarde begiftigd is, het waardigſte van alle zyne hoedanigheden uitmaaken. — Van Rede ontbloot, zou de Mensch in niets anders van de Dieren onderſcheiden weezen, dan alleen in gedaante; en, wanneer dat redelyk vermogen onaangekweekt gelaaten wordt, welk een arm en gebrekkig ſchepzel is dan de mensch! Hy moet behoeften gevoelen, welke hy niet in ſtaat is te vervullen; hy moet zich beroofd vinden van voordeelen, die van elders niet geboet kunnen worden: ſchoon hy alle de dierlyke en gezellige voordeelen, hier boven opgeteld, genoot, hy zou eene ledigheid ontwaaren. — Het

be-

behoort weezenlyk tot zyn Geluk, dat zyne Zielsvermogens aangekweekt worden door eene daaraan passende opvoeding, en dat elk, hoofd voor hoofd, overeenkomstig met den stand, waarin hy, naar alle waarschynlykheid, zal geplaatst worden, zich bekwaam maake om die Zielsgeneugten te erlangen, waartoe de menschlyke natuur bestemd is.

Bovenal is de Mensch met het vermogen der Rede begiftigd, om de Werken des Almagtigen te beschouwen, en zich tot de Eeuwigheid toe te rusten. Wat zyn de andere voorwerpen des leevens, daarmede vergeleeken? Het korte tydsbestek, 't welk de Mensch hier op aarde bestaat, blootgesteld aan zo veele gevaaren, onrust, kwelling en verdriet, zou geen bezitten waardig weezen, merkte men dit leeven niet aan, als slegts eene voorbereiding tot een ander.

Ten voordeeligste genomen, bereikt het menschlyk leeven zeventig of tachtig jaaren. De eerste twintig jaaren van 't zelve worden gesleeten in de kindschheid, in de schoolen der opvoeding, om bekwaam te worden tot het verschynen op het tooneel des openbaaren leevens; de twintig jaaren naast het leevenseinde maaken veelal een tydperk uit van ziekte en ongesteldheid, waarin men zich weinig geluks kan belooven; zo dat 'er, in de daad, ten besten genomen, slegts veertig jaaren overschieten, waarop een mensch, als het tydperk van ondermaansch geluk, kan rekenen; en hoe veel valt 'er nog van die veertig jaaren af te trekken? Welk een gedeelte gaat 'er slaapende voorby, wordt in ziekte gesleeten, in het zoeken van ongeoorlofde najaagingen, doorgebragt in het lyden van onheil, uit eigen kwelling en het boosaartig bedryf van anderen gebooren!

Zeker, zodanig een Leeven is niet genoegzaam om te voldoen aan de wenschen van een redemagtig weezen. Zulk een weezen moet een oneindig genoegen scheppen uit de vertrouwende hoope, welke het Geloof in de Leerstellingen des *Christendoms* alleen kan verschaffen, dat dit Leeven zal volduuren in eene andere en betere Wereld. In de daad, dit groote doel van 's Menschen bestaan, het genot van de zaligheden der Eeuwigheid, is 't geen al het andere smaak byzet. Vervuld met dit denkbeeld, geniet een mensch de geneugten deezes leevens, zonder eene smertlyke teleurstelling te ontwaa-

 ren,

ren, wanneer hy dezelve niet langer kan ſmaaken; en hy verdraagt met manlyk geduld de veelvuldige ongerustheden en tegenſpoeden, welke hem hier op aarde beloopen; volzeker vertrouwende, dat hy eene volkomene vergoeding hiervoor zal ontvangen op een ander tooneel zyns voortduurenden beſtaans.

Zodanig zyn, over 't algemeen, de Geneugten, voor welker genot de menschlyke natuur vatbaar is. Geen Mensch kan verwagten, die alle te zullen ſmaaken; dan hy is de gelukkigſte mensch te achten, wien 'er het grootſte gedeelte van te beurte valt; en dat Volk is het beste beſtuurd, waarin het grootſte gedeelte van die tot hetzelve behooren zulke zegeningen onder hun bereik vinden.

KONINGLYK PRUISSISCH REGLEMENT, VOOR HET OP TE RICHTEN INSTITUT DER KOEPOKS-INENTING, TE BERLYN.

(Uit het oorſprongelyk Hoogduitsch vertaald.)

WY FREDERIK WILHELM, *door Gods Genade Koning van Pruiſſen, Markgraaf van Brandenburg, Des Heiligen Roomſchen Ryks Aartskamerheer en Keurvorst, enz. enz.* doen kond en laaten hier mede weeten. De gelukkige voortgangen, welke de Inenting der Koepokken, overal, ten besten des gantſchen menſchelyken geſlagts, heeft gemaakt, hebben ons eene nadere aanleiding gegeeven, op middelen te denken, hoe wy aan deeze weldaadige uitvinding een ſnelleren en ruimeren werkingskring, voor onze getrouwe Onderdaanen, zouden kunnen bezorgen. Hier toe heeft ons een byzonder Inentings-Inſtitut het doelmaatigst geſcheenen; en na dat wy hiertoe ons de geſchiktſte ontwerpen, door den Chef van ons Medicinaal Departement, voor oogen hadden laaten leggen, zo keuren wy genadiglyk goed, dat 'er, in onze Reſidentieſtad alhier, een Inentings-inſtelling, op de volgende wyze, worde gemaakt.

§ 1.

Het oogmerk van deeze Inſtelling is, om aan een ieder, vooral aan de Armen, de gelegenheid te verſchaf-

schaffen, om hunne kinderen, met de Koepokken, te kunnen doen inenten, geheel om niet, en met zekerheid voor alle onechte stoffe; naardien daar steeds echte stoffe, zo tot verzending, aan buiten de Hoofdstad woonende Artzen, in onze Staaten, als tot mededeeling, aan de hier aanwezenden, door in deeze zaaken kundige mannen, verzameld, en zorgvuldig bewaard zal worden.

§ 2.

Om dit oogmerk te bereiken, zullen steeds twee kinderen, die met echte Koepokken zyn ingeënt, in het gebouw des Instituts, om niet gehouden en gevoed worden, zodanig, dat, wanneer een kind, volgens de bevinding der Artzen, uitgelaaten wordt, wederom een ander in zyne plaats treedt. Kunnende Ouders, Voogden, en alle anderen, die over zulke kinderen eenig opzicht mogten hebben, verzekerd zyn, dat voor dergelyke, aan het Staats-opzicht overgegeevene kinderen, vaderlyk gezorgd zal worden.

§ 3.

Voor deeze Ingeënten, zo wel als voor zodanige Persoonen, wie ook hunne Ouders zyn mogen, die om niet begeeren ingeënt te worden, is een byzonder vertrek in ons Frederiks-Weeshuis opgeruimd, met de volgende bevelen.

§ 4.

Den Geneesheer van dit huis, onzen Hofraad, Dr. BREMER, die zich, door het bevorderen der Koepoks-Inenting, ons vertrouwen ten vollen heeft waardig gemaakt, stellen wy aan, tot inentenden en dirigeerenden Artz van het, in gemelde Weeshuis, opgerichte Inentings-Institut, en maaken het hem tot eenen pligt:

1°. Te zorgen voor zuiverheid en orde, gelyk ook, dat de ingeënten, volgens zyne voorschriften, met gepast voedzel, en, zo het nodig is, met geneesmiddelen, uit onze Hof-apotheek, voorzien worden, en dat zy behoorlyk, door eene oppaster, bezorgd worden.

2°. De te ontvangene Inentelingen, waar toe niet liefst kinderen, beneden de drie, en boven de twaalf jaa-

jaaren, dienen genomen te worden, na een voorafgaand onderzoek omtrent hunne voormaalige Gezondheids-omstandigheden, behoedzaam te kiezen, op dat niet, met het van hun verzameld vogt, andere ziektestoffen overgedraagen worden.

3°. De Inenting deezer kinderen zelf te verrichten; ook dezelve niet eerder uit het huis te laaten gaan, voor dat zy ten vollen hersteld zyn: waartegen het hem vrygelaaten wordt, de kinderen, vóór hunne inkomst in het huis, in te enten, en dezelve dan aan te neemen, als de Inenting gevat heeft.

§ 5.

De verzameling, bewaaring en verzending, der Koepokstoffe maakt een aanzienlyk gedeelte uit van het Ampt onzes inentenden Geneesheers. Hoedanig hy hieromtrent te handelen hebbe, laaten wy enkel over aan zyne beproefde bekwaamheid en rechtschaapenheid. Hy blyft aan ons echter, wegens mogelyke misslagen, verantwoordelyk.

§ 6.

Onze Inentings-artz zal, tot de Inenting der geenen, die zich aan het Institut aanmelden, weekelyks een of twee dagen bepaalen, en daarvan, in de hier uitkomende Intelligenzbladen, het Publiek, door een kort bericht, kennis geven.

§ 7.

Die geenen, die, in het huis van het Institut, zyn ingeënt, moeten, agt dagen na de Inenting, zich daar wederom naar toe begeven; op dat de loop der krankheid beoordeeld, en beslist zal kunnen worden, of men den Ingeënten beschouwen kan, als beveiligd tegen de natuurlyke pokken. Zo de Ingeënte, wegens ziekte, of andere gelykzoortige beletzels, niet in staat mogt zyn, aldaar in persoon te verschynen, moet daar van echter kennis aan den Inentings-artz worden gegeeven; op dat hy, door de hem toegevoegde helpers, de noodige ophelderingen zou kunnen doen inwinnen. Waarom wy ook

§ 8. Het

§ 8.

Het den Inentings-artz tot een pligt maaken, een naauwkeurig Journaal te houden, over alle de Ingeënten; by ieder Ingeënten aan te tekenen, van wien de stof genomen is; ook alle vierendeels jaaren een daar uit gemaakt Extract, verzeld met de daarby ter zaake dienende aanmerkingen, aan ons Opperst Collegie van Geneeskunde en Gezondheid over te reiken.

§ 9.

Daar intusschen de belangrykheid van dit Institut een bestendig opzicht vordert, zo draagen wy zulks op, aan ons Opperst Collegie van Geneeskunde en Gezondheid, en aan ons Armen-Bestuur; zodanig, dat deeze steeds, uit hun midden, daar toe, aanblyvende Directeuren zullen benoemen. Ook keuren wy by deezen goed, dat, ten dien einde, van wegen het Geneeskundig Lichaam, onze Geheime Raad en Lyfmedicus FORMEI, en van wegen het Armen-Bestuur, onze Geheime Raad en Lyfmedicus HUFELAND is aangesteld.

§ 10.

Deeze Gedeputeerden bekleeden de plaats van zaakkundige Consulenten des inentenden Geneesheers, in dringende en bedenkelyke gevallen, in welke hy dan verpligt is, hun raad te volgen. Verder zyn zy verbonden, om, zo zy, in hunne plaatzelyke bezoeken, eenige wanorde of gebrek mogten waarneemen, daarvan, aan hunne Committenten, ten spoedigsten, tot het bekomen van verbetering, kennis te geven. Ten welken einde de Geneesheer van het Huis, schoon wy hem niet als een ondergeschikten aan de Deputatie aangezien willen hebben, toch verpligt zal zyn, voor hun het Journaal over de Ingeënten, zo wel als de Correspondentie over de verzending der Pokstof, die volgens de orde des tyds verzameld en Actenmaatig geschikt moet worden, zo dikwyls zy daar uit onderrichting begeeren, open te leggen.

§ 11.

De Geneesheeren, die Koepokstoffe van den Inentings-

tings-artz begeeren, moeten zich voorts in postvrye brieven tot denzelven wenden, of voor goed neemen, dat de port vervolgens, door den Post, wederom van hun worde ingevorderd.

§ 12.

Bepaaldelyk willen wy het Inſtitut met den 1 December deezes Jaars openen, en ter zyner tyd het Publiek doen onderrichten van de voortgangen, die daar mede worden gemaakt. Ten oirkonde hier van hebben wy dit Reglement hoogst-eigenhandig geteekend, en met ons Koninglyk Zegel laaten bevestigen. Aldus gedaan en gegeven te Berlyn den 19 October 1802.

(L. S.) FRIEDRICH WILHELM.

Graf v. d. SCHULENBURG.

WAARNEEMING OVER DE NUTTIGHEID VAN HET UITWENDIG GEBRUIK VAN BRANDNETELEN, IN EEN TERUGGEDREEVEN HUID-UITSLAG. Door A. SCHWARTZ, *Med. Doctor* te *Verden*.

Het ſtryken en ſlaan met Brandnetelen was, van ouds, een beroemd middel tegen verſcheidene ſleepende kwaalen, inzonderheid tegen Verlammingen, hardnekkige Zinkingen enz., waar door men dikwyls nog hulp aanbragt, wanneer alle andere middelen te vergeefs gebruikt waren. In het zo leerzaam Chirurgisch Clinisch Inſtitut van den Hoogleeraar ARNEMAN, te Gottingen, in het welk alle mogelyke middelen, zo oude als nieuwe, ſteeds, ten nauwkeurigſten, beproefd worden, heb ik meermaalen de heerlykſte uitwerkingen, door 't gebruik der *Urticatie*, gezien, vooral in Verlammingen, tegen welke alle andere vermogende middelen te vergeefs gebruikt waren. Dan of men voorheen ook ooit van dezelve gebruik heeft gemaakt, by teruggeweekene Huid-uitſlagen, zulks is my onbekend. Voor eenigen tyd ben ik reeds op den inval gekomen, om zulks, by eene gunſtige gelegen-

genheid, te beproeven, die door het volgend Geval eerlang, tot myn groot genoegen, aanwezig was.

Een twee-en-twintig-jaarig zwakkelyk meisje, de Dochter van een hier woonenden Heelmeester, dat reeds een half jaar lang ziekelyk geweest was, wierd, op den 6 December 1801, aangevallen door eene hevige Koorts, met halspynen, groote vermoeidheid en zwaarte in de leden, flaauwten enz. Alle tekenen gaven eene Scharlaken-koorts te kennen, die, toen ter tyd, algemeen heerschte. Ik schreef eene Mixtuur voor, uit de *Infusi rad. Valerian.*, met *spir. Mindereri* en het *Extr. Hyoscyami;* teffens met een *Lin. Volatil. Camphor. c. Opio*, om den pynelyken hals mede te wryven. Zy bevond zich, hier door, ras merkelyk verligt, terwyl, twee dagen daarna, de Scharlakenuitslag zich openbaarde. Met het Geneesmiddel wierd intusschen aangehouden: wordende teffens, van wegen de vermeerderde Keelpyn, een spaansche vlieg in den nek gelegd, en het vlytig gorgelen, benevens het spuiten in de keel, aanbevoolen. Ten volgenden dage was de uitslag nog meerder voor den dag gekomen, zo dat het geheele lichaam daar mede bedekt was. De Keelpyn en de Koorts waren thans merkelyk afgenomen, en de kragten vermeerderden: zo dat de Lyderesse thans, zonder bezwaar, in het bed kon opzitten.

Op den tienden had zy meer koorts, en meer vermoeidheid, terwyl zich, onder den scharlaken-uitslag, kleine blaasjes vertoonden, die met een melkagtig vocht gevuld waren. Tegen den avond van dien dag, nadat de Lyderes eene koude gevat had, sloeg de uitbotting naar binnen, 't welk ik, door de onachtzaamheid der ouders, eerst op den volgenden morgen, ten elf uuren, gewaar wierd. Thans was haar pols zeer klein en ras, de handen en voeten waren koud, het gezicht miskleurig en met koud zweet bedekt. De doorslikking was zeer bezwaarlyk. Ook was zy ylhoofdig, doofachtig, en zeer woelig, zo dat zy zich bestendig van den eenen kant van het bed naar den anderen wierp. Aan ieder been liet ik eene spaansche vlieg leggen, met bevel, om, zo ras de huid behoorlyk rood was geworden, dezelve te verplaatzen: waar by ik beval, aanhoudend wryven en borstelen der huid, krampstillende klysteeren, inwendig eene Mixtuur uit *Infus. Concentr. Valer. cum Naphtha Vitriol. Camph. et Opio*, en,

van

van tyd tot tyd, een glas kragtigen wyn. Des avonds waren de toevallen alle verergerd. De angst was tot den hoogsten trap gesteegen; hevige ylingen wisselden af met flaauwten; de pols was naauwelyks voelbaar, de koorts nog heviger, het slikken geheel onmogelyk, de tong zeer gezwollen en vol spruw, enz. In 't kort, de Zieke was zo erg gesteld, dat 'er weinig hoop van geneezing overbleef.

Onder deeze omstandigheden, geduurende welke zy noch kon, noch wilde inneemen, terwyl 'er, tot het aanwenden van een warm bad, geene gelegenheid was, geloofde ik maar alleenlyk, door middel der *Urticatie*, hulpe aan te kunnen brengen. Ten dien einde liet ik oogenblikkelyk een bundel Brandnetelen, die gelukkiglyk, van wegen het zachte weder, nog te bekomen waren, haalen, en liet haar daar mede, door haaren Vader, niet zo zeer slaan, dan wel, over het geheele lichaam, stryken. In den beginne voelde zy daar niets van, doch, na dat zulks, geduurende den tyd van twee uuren, vier maalen herhaald was, gaf zy eenige tekens van gevoel. Dit hield ik voor een goed teken; waarom ik met de *Urticatie*, eenmaal in het uur, zo lang aanhield, tot dat 'er eene zichtbaare uitbotting, over het geheele lichaam, was voor den dag gekomen.

Op den morgen van den 12 vond ik haar merkelyk beter: de koorts was veel geringer, zy zelve was geruster en minder afgemat, de ylhoofdigheden kwamen zeldzaamer en waren zagter. Zy klaagde ook, dat haare spaansche vliegen zeer pynelyk waren; waarom ik dezelve, met eene verzachtende en heelende zalf, verbinden liet. De *Urticatie* wierd nu, geduurende deezen geheelen dag, alle twee uuren hervat. Des avonds vond ik haar nog beter, schoon 'er geene wezendlyke Scharlaken-uitbotting weder verscheenen was. Het gebruik der Brandnetelen wierd nu nog, alle drie uuren, herhaald.

Geduurende den volgenden nacht had de Lyderes redelyk geslaapen, en sprak, op den morgen van den dertienden, vry verstandig. Zy wist niets van hetgeen met haar gebeurd was, doch verzekerde, dat zy thans als in den Hemel was. Haare angst was nu geheel verdweenen, doch zy was ten hoogsten afgemat. De koorts kwam nu eerst tegen den avond; het slikken was vry goed, en de pynen in den hals waren draa-

ge-

gelyk. Zy bekwam eene Mixtuur uit de *Infus. Conc. Rad. Valerian. cum Liq. anod. min. Hoffm. et Elix. Stomach. Whytt.* met nu en dan een glas wyn, vleeschsoupen, en 's avonds eene dosis Opium. Daarby wierd de *Urticatie* nog, geduurende eenige dagen, viermaal herhaald. Vervolgens bekwam zy een *Decoct. Cort. Salic. cum Essent. Quassiae &c.* maakte gebruik van eene voedende Dieet, en genas, hoewel langzaam, toch volkomen, nadat het geheel lichaam was afgeschilferd.

BYZONDERHEDEN WEGENS DANTE.

Van deezen ongemeenen en oorspronklyken Italiaanschen Dichter, die in den Jaare 1265 gebooren wierdt, wordt verhaald, dat hy eene vuurige liefde hadt opgevat voor eene Jonkvrouwe, onder den naam van BEATRIX, op den vroegen leeftyd van negentien jaaren door hem bezongen. Zyne Minnaresse eenige jaaren daarnaar overleeden zynde, raadden hem zyne Vrienden, ter verdryvinge van zyne zwaargeestigheid, zich in 't huwelyk te begeeven. Hy volgde dien raad, doch hadt 'er welhaast berouw van: want ongelukkiglyk viel zyne keuze op eene Juffer, die vry veel overeenkomst hadt met de befaamde XANTIPPE van vroegere dagen. En dewyl onze Dichter de lydzaamheid van SOKRATES niet bezat, scheidde hy zich van haar, met uitdrukkinge en blyken van veragtinge, zoo geweldig en hevig, dat hy vervolgens haar nooit wederom in zyne tegenwoordigheid liet verschynen.

Dus ongelukkig in zyne minnaryen, leende DANTE het oor aan de stemme der eerzucht, en begaf zich in den draaikolk der Staatkunde. Ongelukkig slaagde hy hier ook wederom, en stondt aan menigerhande gevaaren ten doel, tot dat hy eene schuilplaats vondt aan het Hof van *Verona*, by Prins CAREL DE LA SCALA. Doch DANTE's hooghartigheid was voor hoofsche afhanklykheid weinig berekend, en de doorgestaane onaangenaamheden hadden zynen Geest tot zwaarmoedigheid gestemd. Dit stelde hem vóór kwaade behandeling en veronagtzaaminge bloot, aan een Hof, alwaar alles vrolykheid en gedruis was, en van den Hofnar meer werks wierdt gemaakt dan van den Dichter. De Vorst merkte

dit op, en vraagde hem: „ Welke de reden ware, „ dat een onwaardige Knaap, zoo als de Nar was, „ wierdt bewonderd, terwyl hy, een Man, die in ge- „ leerdheid, vernuft en opregtheid geenen weergaê hadt, „ algemeen versmaad wierdt?" —— „ Waarom ver- „ wondert gy u daar over?" was DANTE's antwoord: „ Weet gy niet, dat gelykheid van Zeden de „ sterkste band van verknogtheid is?" Dit, en veele andere even scherpe antwoorden, mishaagden zynen Patroon, en noodzaakten DANTE, *Verona* te verlaaten. De verheffing van HENRIK, *Graave van Luxemburg*, ten Keizerlyken throon deedt in 't eerst hem eenige hoop opvatten, aan zyn Vaderland te zullen terug gegeeven worden; doch 's Vorsten dood, kort daarnaa voorgevallen, ontzette hem van allen uitzigt op herstelling. Eindelyk vondt hy een gerust verblyf te *Ravenna*, alwaar hy, in dienst van den Heere dier Stad, in den Jaare 1321, overleedt.

AANMERKINGEN OVER DE BEZWAARLYKHEID VAN ST. DOMINGO TE ONDER TE BRENGEN, EN HET BELANG VAN ENGELAND EN FRANKRYK IN DE ZUIKER-EILANDEN.

(Ontleend uit *The Crisis of the Sugar Colonies. In Four Letters to the Right Hon.* HENRY ADDINGTON, *Chancellor of the Exchequer.* 1802.)

„ Men mag, het opschrift, hier boven geplaatst, „ leezende, by zich zelven zeggen: De bezwaar- „ lykheid van de te onderbrenging deezes Eilands heeft „ geen bewys *van vooren* noodig; de langduurige Kryg, „ door de *Franschen* aldaar, tot nog toe zonder berei- „ king des oogmerks, ten koste van zoo veel schats „ en bloeds, gevoerd, en nog aanhoudende, staaft het „ *van agteren* ten voldingendste. Met dit alles kwa- „ men ons de Aanmerkingen des ongenoemden *Engel- „ schen* Schryvers voor, van dien aart te zyn, dat ze „ de vertaaling, en eene plaats in ons *Mengelwerk*, ver- „ dienden. De Schryver heeft zich veele jaaren in de „ *West-Indiën* onthouden; en de Aanmerkingen, welke „ wy hier mededeelen, zyn geschreeven en gedrukt,

„ vóór dat men iets wist van de laatst aangewende „ en nog aanhoudende poogingen der *Franſchen*: ter- „ wyl de bygevoegde Staatkundige Bedenkingen ook de „ aandagt onzer Landgenooten verdienen."

Het Eiland *St. Domingo* is ten minſten 45,000 vierkante mylen groot (*), en misſchien moet 'er een half Millioen volks te ondergebragt worden. De tyd, doorgaans beſteed in eene *West-Indiſche* vermeestering, zou niet genoegzaam weezen voor een geen tegenſtand ontmoetenden doormarsch van het begaanbaarst gedeelte des lands. Het heeft een overvloed van natuurlyke vastigheden, van engten, ſchriklyk voor den aanvaller, van bosſchen, naauwlyks door te dringen, van bergen, voor een *Europeaan*, ſchoon met geene wapenen belemmerd, onbeklimbaar. Een Oorlog, hier gevoerd, ſtaat niet ſpoedig te eindigen. De Krygsverrigtingen zullen veelvuldig, uitgeſtrekt, werkzaam, afmattend en van langen duur zyn.

Het volſlaagen te onderbrengen van het geheele binnenlands gedeelte zal zo wel een verdrietig als hachlyk werk weezen; de te onderbrenging op den duur daar te ſtellen, is nog bezwaarlyker; by de onberekenbaare zwaarigheden en moeilykheden van eenen Oorlog tusſchen de Keerkringen komt de uitgeſtrektheid van de *Europiſche* bezittingen.

Doch, wanneer wy in opmerking neemen den nieuwen Vyand, die beſtreeden moet worden, zwellen deeze hinderpaalen, hoe groot en vervaarlyk zy in zichzelven mogen weezen, tot eene veel grooter en min overkomelyke geduchtheid.

De zieklyke ontſcheepte Krygsmagt, ter te onderbrenging aangevoerd, ontmoet wederſtand van Manſchappen, geheel bevryd van den verzwakkenden invloed

(*) De Aardryks-beſchryvers verſchillen grootlyks in de opgave van de uitgeſtrektheid van *St. Domingo.* GUTHRIE beſchryft het Eiland als 450 mylen lang en 150 breed. Mr. EDWARDS geeft 'er, in zyne Historie van dit Eiland, ſlegts de lengte aan van 390 mylen en 140 in de breedte. Ik heb de laatſte begrooting gevolgd; maar met veel aſtarring, wegens de groote onregelmaatigheid van de breedte.

vloed der lugtftrecke; van menfchen, by welken de Geele Koorts onbekend is, die gewoon zyn den zwaarften arbeid te verrigten onder de op hun kruin brandende zon, die niet ziek worden door zwaare hitte of de afwisfelende vogtigheid des dampkrings.

Terwyl de *Franfche* Krygsknegt door vermoeienis bezwykt, en misfchien een doodlyke ziekte fcheept door een gewoonen *Europifchen* marsch, zal de *Neger*, veeleer vervrolykt dan neergeflaagen door de heete lugt, die zyn tegenftander uitput, ten minften even fterk als hy, en veel vlugger door gefteltenis en hebbelykheid, den zelfden afftand voort of terug trekken, als eene verrigting veeleer van uitfpanning dan van arbeid, en met eene vaardigheid, waartoe de ander, onder die lugtftreeke, geheel onbekwaam is.

Daar de blanke Soldaat het leeven moet onderfchraagen door aangebragten leeftogt, welke hem niet dan met veel moeite en groote kosten kan toegevoerd worden ver van de Zeekust, vindt de *Neger*, in de binnenfte gedeelten des Eilands, en zelfs op de toppen der bergen, in het groeiend ryk voedzel genoeg, om zyne hardvogtige natuur te onderhouden, en zich boven alle de wisfelkansfen des oorlogs te verheffen. De grond zelve is zyn onuitputbaar magazyn, daar dezelve, door de fpoedigfte en gemaklykfte aankweeking, en zelfs door voortbrengzelen, uit eigen aart, de voedzaamfte planten en vrugten verfchaft, waarvan hy zeer wel weet te beftaan, inzonderheid nu, daar de vrugtbaare Zuikerlanden, voor geen gering gedeelte, tot voorraadlanden aangelegd zyn.

Gewoon op eene fchraale wyze te leeven, en naaktheid zo wel als honger te verduuren, is het zeer bezwaarlyk mogelyk, den *Neger* te onder te brengen, door hem den voorraad af te fnyden; hy kan, derhalven, in de behoeftigfte omftandigheden vegten, en in wyken en uitftellen de zekerfte middelen vinden om den magtigften inval te verduuren en te verydelen.

De oppervlakte des lands verfchaft hem onfeilbaare middelen, om een invallende Legermagt, door een wykend oorlogvoeren, te kwellen en te vernietigen. Door de verbaazend fterke waterbeeken, die, in den regentyd, van het gebergte na zee ftroomen, zyn de *West-Indifche* Eilanden vol diepe fpleeten, of, gelyk ze door de *Engelfche Creoolen* genoemd worden, *Guts*, zo-

danig, dat het naauwlyks mogelyk is, ééne myl ver te gaan, zonder een deezer aan te treffen. De zyden zyn dikwyls te steil om 'er met gemak af te daalen, en daarenboven doorgaans bezet met boomen of kreupelhout; de wegen, derhalven, over deeze moeilyk begaanbaare plaatzen, zyn voorzien van bruggen, onmogelyk voor Ruiters, en zelfs bezwaarlyk voor voetgangers, aan dit land ongewoon, over te trekken.

Het is blykbaar, hoe zeer van deeze landsgesteltenisse party getrokken kan worden; niet alleen om hinderlaagen te leggen, maar ook door het gereede middel van de bruggen en overgangen af te breeken, en dus des vyands voortgang te stuiten: in de daad, het valt veel bezwaarlyker, deeze wegen te behouden dan te verwoesten; dikwyls worden dezelve, in den regentyd, door de afsnellende waterstroomen vernield, en niet hersteld dan met veel arbeids en groote kosten.

Zelfs daar, waar geene zwarigheden van evengemelden aart zich opdoen, als in de vlakkere deelen des Eilands, of waar de bergen zich niet zo steil verheffen, doen zich hinderpaalen van eenen zeer belemmerenden aart op, tegen den voorttocht van een inrukkend Leger. In de onbebouwde streeken is het kreupelhout zo digt en doornagtig, dat het zeer bezwaarlyk valt 'er door te dringen, dan voor *Negers*, wier behendigheid, om zich met behulp van hunne bylen eenen weg te baanen, verwonderlyk groot is: en zelfs op bebouwde gronden zou een Leger, door het hooggegroeide Zuikerriet, Koffy, en meest alle andere daar landeigene voortbrengzelen, niet dan bezwaarlyk kunnen voortkomen, langs de gewoone wegen, zonder hulp van Pioniers op bykans elken voetstap, en zonder blootgesteld te zyn aan veelvuldige hinderlaagen.

Ruitery in een land van die gesteltenisse te gebruiken, is baarblyklyk een hooploos bestaan; naardemaal, om reeds aangevoerde redenen, de wegen gemaklyk onbruikbaar kunnen gemaakt worden voor den doortocht van Paardevolk. Derzelver herstelling door de Blanken zou geen gemaklyke taak weezen, en, op zommige plaatzen, zou misschien de arbeid eens Legers van eenen dag niet in staat weezen, de vernieling van één enkel uur te herstellen. Daarenboven zou dit Krygsvolk, deeze wegen doortrekkende, zich steeds blootgesteld vinden aan hinderlaagen, daar zy, te paard gezeten,

ten, aan den begluurenden vyand zich te meer bloot geeven; terwyl zy deezen ontdekt en verjaagd hebbende, met geen voordeel zouden kunnen nazetten. Het lot van een gedeelte Vrywilligers op *St. Vincent*, die te paard uittoogen, om de *Charibben*, in den laatsten oorlog, aan te vallen, dient ter genoegzaame bekragtiging van 't geen ik hier bybragt.

De wykplaatzen der *Negers*, wanneer zy de nederlaage bekomen, zouden de bosschen en bergen zyn; werwaards het niet alleen voor Ruitery, maar ook voor *Europeaansch* Voetvolk, ten uiterften moeilyk zou weezen, hun te vervolgen.

De meerderheid van den *Neger*, onder die lugtstreeke, is in geen stuk aanmerkelyker, dan in de snelheid en gemaklykheid, waarmede hy de steilste zyden der bergen op en af klimt, zonder vallen, of buiten adem te geraaken; een vermogen, 't welk hy ongetwyfeld voornaamlyk verschuldigd is aan eene vroeg verkreegene en langduurige gewoonte, in het bewoonen en bearbeiden van die hooge en steile plaatzen, zo veelvuldig op de Zuiker-eilanden. Door deeze zelfde hebbelykheid, grootlyks geholpen door niet gewoon te zyn aan het bedwang van schoenen, en daar uit volgende vlugge beweegbaarheid der spieren van voeten en teenen, vindt de *Neger* geen ongemak of hinder by de glibberigheid van de oppervlakte der bergsteilten, schoon nat door gestadig vallenden regen: op plaatzen, waar een Blanke het zeer moeilyk zou vinden met een vasten tred te wandelen, zal de *Neger*, tot verbaazing der vreemdelingen, afdaalen met een snellen voortgang, met een bundel gras of hout op zyn hoofd, zonder ééns mis te stappen, of de vragt, welke hy draagt, te verliezen.

Het is op het gebergte, dat de weggeloopene *Negers*, in menigte, op de Eilanden der *Engelschen*, het nazetten hunner Meesteren verydelen; het was op het gebergte, dat de *Maroon-Negers* van *Jamaica*, door zich te bedienen van de gemelde voordeelen, hunne onafhangelykheid vestigden en langen tyd staande hielden; en het was voornaamlyk door de ontoeganglykheid van zodanige wykplaatzen, dat een handvol *Charibben*, op *St. Vincent*, zo lang de poogingen der *Engelschen* wederstand booden.

Het mag overtollig gerekend worden, breeder stil te staan

ſtaan op de algemeene voordeelen, voortvloeijende uit deeze bronnen van eigenaartige verdeediging; want hoe veele voorbeelden heeft men niet aangetroffen, zelfs in de Geſchiedenis van *Europa*, dat een ruw en in den kryg onopgetoogen Volk, niet voorzien van krygsvoorraad, den ſluitboom van een bergagtig land ſtelde tegen de langduurig voortgezette poogingen van magtige en krygshaftige Volken, te hunner te onderbrenging vereenigd?

Dan, om de reeds aangevoerde redenen, is deeze hinderpaal veel grooter en geduchter tusſchen de Keerkringen, dan onder de gemaatigde lugtſtreek van *Europa;* en hadden de *Zwitzerſche* en *Corſicaanſche* Bergbewoonders dezelfde land-eigene meerderheid niet boven hunne aanvallers, die de *Negers* der Zuiker-eilanden, in hunne eigene gebergten, bezitten boven den *Europiſchen* Soldaat.

Wanneer ik, over 't geheel, alleen in aanmerking neem de phyſike ongelykheid tusſchen de ſterke Kinderen van de Zon in hunne eigen landſtreeke, en de Krygslieden uit gemaatigder lugtſtreeken tegen hun opdaagende, vergelyk ik dien ſtryd omtrent by het gevegt tusſchen een Matroos en een Haai in 't water, of van een Lugtreiziger tegen een Arend in de lugt.

Wy moeten niet vergeeten hier mede in rekening te brengen de bezwaarlykheid, om de zodanigen, die eens uit den beker der Vryheid gedronken hebben, te doen wederkeeren tot de wreedſte Slaaverny, en den rug te bieden aan de zweep van den Slaavendryver.

Uit alle deeze oorzaaken meent de Schryver van het Stukje, waaruit wy het bovengemelde ontleenden, reden te hebben om te gelooven, dat *St. Domingo* de wieg zal worden van de Vryheid der *Africaanſche Negers*, gelyk dit Eiland voorheen die was van hunne Slaaverny in het Westlyk Werelddeel; en de gevolgen van de Vryheid eens zo grooten aantals *Negeren*, voor den ſtaat der Slaaverny op de *Engelſche* Eilanden, laaten zich, zyns oordeels, gemaklyk gisſen.

En, voegt hy 'er nevens, zelfs eens veronderſteld zynde, dat het den *Franſchen* in 't einde gelukke, om de *Zwarten* het voorige juk om den hals te klemmen, of wanneer zy de zaak met hun vinden, zal 'er een zo ſterke Krygsmagt op *St. Domingo* moeten onderhouden worden, dat *Jamaica* en de overige *Engelſche* Volk-

plantingen onophoudelyk bloot liggen voor eenen inval; en zouden dezelve, by het ontstaan van eenen oorlog, wel ras in de handen der *Franschen* overgaan.

De Schryver, (opdat wy, verkort, dit nog uit hem ontleenen) de gevaaren van der *Engelschen* Bezittingen in de *West-Indiën* ontvouwd hebbende, voegt 'er de middelen by, welke hy oordeelt, dat verstandige Staatkunde, in deezen hachlyken toestand, moet aanwenden. Naa het aanbeveelen van eene stipte onzydigheid, door de *Engelschen* in agt te neemen in het tegenwoordig geschil tusschen de *Franschen* en hunne Volkplantingen, en het aantoonen van de bekrompene Staatkunde der Planteren, ten opzigte van de Neger-slaaverny, merkt hy op, dat de eenige volvoerbaare grondslag, op welken de toekomende veiligheid der *Engelsche* Zuikervolkplantingen kan gebouwd worden, bestaat in het verbeteren van het lot eens zo grooten aantals menschen, en hun van gevaarlyke vyanden in verdeedigers te veranderen; 't welk alleen kan geschieden door uitoefening van de wetgeevende magt des Parlements. Indien, door verkeerd begreepene beginzels van Staatkunde, of uit inschiklykheid voor eene werkzaame en veel vermogende party, dat regt, en, laat ik het zo noemen, die pligt, steeds verzuimd blyft, zal het stelzel van Slaaverny een bron blyven van inwendige zwakheid en gevaar, tot dat opstand, of eene vermeestering van eene vreemde magt, de welverdiende uitslag worde.

Engelschen en *Franschen* beiden hebben de droeve ondervinding gehad van de schielyke en ontzettend groote sterfte der *Europische* Krygslieden in de *West Indische* Eilanden; en, indien noodzaaklykheid de Republiek dringe om de Vriendschap met de *Negers* aan te kweeken, en Staatkunde dezelve beweege om de Negerkrygsbenden voor dat gedeelte haarer heerschappye te organiseeren, moeten de *Engelschen* denzelfden weg inslaan; naardemaal met de Republiek tusschen de Keerkringen te stryden, zonder daar te lande een groot aantal van die zelfde daar gevormde Krygslieden te hebben, even 't zelfde zou weezen als het aanwerven van manschap tegen CADMUS, die, op één oogenblik, Legers uit den grond kon doen opkomen.

By het wraaken van het Stelzel der Slaavernye, op staat- en zedekundige gronden, brengt de Schryver de sterk-

sterkste waarschuwingen by tegen het aanleggen van eene nieuwe Slaaven-volkplanting op het door de *Engelschen* nieuwlings verkreegen Eiland *Trinidada*. Hy raadt in tegendeel, dat een gedeelte van den ryken en nog niet ontgonnen grond deezes Eilands, voor een laagen prys, of om niet, zal uitgegeeven worden aan allen, die zich daar als Volkplantelingen willen nederzetten, om alles te laaten bewerken door *vrye Negers*. De handelgeschiktheid des Eilands *Trinidada* wordt door den Schryver hoogst aangepreezen. De hevige Stormen en Orkaanen merkt hy op dat zich nimmer zo verre zuidwaards uitstrekken als dit Eiland; terwyl hy de diepe en ruime Baai van *Paria* beschryft als eene veilige Haven voor de Schepen: ook zal de ligging van dit Eiland, zyns oordeels, eene nutte en allerbelangrykste handelplaats opleeveren voor de Manufacturiers van *Groot-Brittanje* en de handelaars van *Spaansch America*.

NARIGTEN WEGENS DE INWOONDEREN VAN HET GEBERGTE CAUCASUS, EN BYZONDER WEGENS DE CIRCASSIERS. Volgens P. S. PALLAS.

„ Veelerlei berigten loopen 'er, wegens de onder„ scheidene Stammen, in de bergagtige streeken van „ den *Caucasus* zich onthoudende; de beste hier aan te „ treffen, twyfelen wy niet of zal onzen Leezeren „ behaagen. Wy hebben ze ontleend uit de *Bemerkun*„ *gen &c.* van den Hoogleeraar PALLAS, op zyne „ Reize door de Zuidlykste Gedeelten van het *Russi*„ *sche* Ryk, gedaan in de Jaaren 1793 en 1794. Het „ eerste Deel deezes Werks, in 4to, met gekleurde Plaa„ ten, zag te *Leipzig* het licht in den Jaare 1799."

I. PALLAS gewaagt, in de eerste plaats, van de Zes Stammen of de Inwoonders van *Klein Abassa*. Deezen waren voorheen *Christenen*; doch hunne Edelen omhelzen tegenwoordig den *Mahomethaanschen* Godsdienst. Hunne Zeden, Kleeding en Leevenswyze gelyken op die der *Circassiërs*, (waarover wy uitvoeriger zullen spreeken); ook is 'er eenige gelykheid in hunne taal. De Landbouw wordt by hun gebanteerd; doch de Veehoedery is hun voornaamste bestaan. Beroemd is hun

Ras van groote en ſchoone Paarden. Zy zouden, naar hunne eigene gedagten, ryk weezen, indien zy geen geduurigen overlast leeden door de invallen der *Circasſiſche* Prinſen.

II. De Inwoonders van *Groot Abasſa*. Aan deeze zyde zyn de *Natuſchaki* de magtigſten. Zy leeven in het gebergte, doorgaans met kreupelhout bezet. In gevolge hiervan is hunne Landbouw van weinig beduidenis; doch zy moesten, ter oorzaake van de ſchoone weidlanden, hier voorkomende, de heerlykſte kudden hebben. Dan hunne onophoudelyke vyandſchappen, en geneigdheid tot roof, beletten hun om aan eenig geregeld plan van huishoudkunde te denken. Zy leeven in twist met alle hunne nabuuren, de *Saninzi* alleen uitgezonderd. Zy gaan ſlegt gekleed, en leeven op eene jammerhartige wyze. Zy teelen eenigen voorraad van rogge, en houden zomtyds zwynen, 't welk het geval niet is der andere Stammen in deeze Gewesten. In hunne ſmalle aangezigten, in hunne ter zyde plat gedrukte hoofden, in de kortheid van het onderſte gedeelte des gelaats, en in het uitſteekende der neuzen, vertoonen alle de *Abasſiërs* een byzonder Nationaal Character. Hun hair is donker bruin. Het blykt, dat zy de zeer oude Bewoonders geweest zyn der Noordwestzyde van den *Caucaſus*, dat zy zich verder verſpreidden, tot dat zy door de *Circasſiërs* in het Gebergte gedreeven, en door by aanhoudenheid gevoerde oorlogen tot een kleinen Stam gebragt zyn. Hunne taal heeft geene verwantſchap met eenige bekende *Europiſche* of *Aſiatiſche* taal. Het blykt, dat zy ook voorheen van roof leefden. Zy zyn waarſchynlyk het zelfde Volk, 't welk, volgens STRABO, in deezen oord Zeeſchuimers waren.

III. Het krygshaftig Volk, de *Circasſiërs*, bewoont de hoogere gedeelten van het Gebergte *Caucaſus*. Dit Volk breidt zich uit in de aangrenzende ſchoone vlakten, waar het de voorige Bewoonders verdreeven of te ondergebragt heeft. —— De *Circasſiërs* zyn eene ſoort van Ridders, die onderling een volkomen leenroerig ſtelzel aankleeven, en jegens hunne Onderhoorigen uitoefenen; een ſtelzel, hoedanig de *Duitſche* Ridders, voortyds, met eene grooter maate van ontmenschtheid, in *Pruisſen* en *Lyſland* invoerden. Uit dit oogpunt beſchouwd, en op de veronderſtelling, dat de Hoof-

Hoofden en Edelen alleen de Natie uitmaaken; dat hunne Onderdaanen meest allen ſlaaven zyn, afkomſtig van te ondergebragte Volken, die de taal hunner vermeesteraaren hebben aangenomen, en als de zodanigen zagt behandeld worden; alsmede dat een vrye, moedige Ridderſchap geen vreemd juk, dan met den grootſten wederzin, kan draagen —— zouden wy meer toegeevenheids gebruiken, ten aanziene van hunne Ariſtocratiſche Regeeringsgeſteltenisſe, hunne beſtendige Oorlogen, voortyds tegen den Khan van de *Crim*, en tegenwoordig tegen *Rusland*. Het is gelukkig, dat hunne onderlinge vyandſchappen, en de verdeeling van magt van dit heldhaftig volk onder een aantal kleine Opperhoofden, hun min vreeslyk maaken. Het ware te wenſchen, dat zy, zonder dat hunne dapperheid daarby leedt, tot goede Onderdaanen konden gevormd, en eenigzins aan geregeldheid gewend worden; in zulk een geval zouden de *Circasſiërs* eene zo moedige ligte Ruitery uitmaaken als immer te velde trok.

Het gedeelte van dit Volk, waarmede *Rusland* te maaken heeft, is dat, 't welk woont op en naby de Caucaſiaanſche Grensſcheiding. Zints het daarſtellen van die Grensſcheiding, heeft het nu eens op eenen vriendlyken voet met *Rusland* geleefd, dan eens bloedige oorlogen met dat Ryk gevoerd: dan tegenwoordig wordt het, volgens het laatſte Verdrag met de *Porte*, aan de Keizerlyke Kroon onderhoorig gerekend. Dit gedeelte der *Circasſiërs* is bekend onder den tytel van de groote en kleine *Kabarda*.

De *Kabardiaanen* agten zich van *Arabiſchen* oorſpronge. Misſchien zyn zy de overblyfzels van de Legers, in vroegeren tyde door de Kalifs na het Gebergte *Caucaſus* gezonden. Anderen doen hun van de *Mamelukken* afſtammen. De algemeene overlevering, onderſteund door nog overgebleevene naamen, toont, dat zy voorheen de *Crim* bewoonden.

De Edelen zyn verdeeld in oude edele Ridders en Edelen van Edelen. De *Circasſiërs* in 't algemeen, en in 't byzonder de *Kabardiaanen*, leeven in Dorpen, welke zy van tyd tot tyd verlaaten, uit hoofde van de opeenhooping der vuiligheid, de onveiligheid der plaatze, of andere ongelegenheden. Zy voeren ſlegts het beste en zwaarſte houtwerk van de huizen mede, en verbranden de rest. Zy zoeken eene plaats, die hun

best

best geschikt schynt, op, en slaan 'er zich neder. Bouwen zy op eenigen afstand van het water, dan maaken zy een kanaal tot het naast by gelegen meir, door dyken op te werpen, waarin zy zich zo behendig toonen als de *Crimsche Tartaaren*. Zy bouwen hunne huizen digt by elkander, in een of meer kringen, of ook wel in langwerpige vierkanten, derwyze, dat het plein in 't midden eene ruime plaats voor het Vee open laate; deeze plaats heeft slegts ééne opening, is omringd en in zekervoege beschermd door de huizen.

Doorgaans woonen de Mannen in een afgezonderd gedeelte dier wooningen. Zy vertoonen zich niet gaarne met hunne Vrouwen in tegenwoordigheid van vreemdelingen. De *Circassiërs* zyn, over het algemeen gesproken, een schoon Volk. De Mannen, inzonderheid de Opperhoofden, zyn doorgaans groot, vlug, vry dun boven de heupen, klein van voeten, sterk van handen. Het meerdergedeelte heeft een *Romeinsch* en krygshaftig voorkomen; in zommigen zyn de overblyfzels van het *Nogai*-Bloed zigtbaar. De Vrouwen zyn alle geene *Circassische* Schoonheden, doch over 't algemeen welgemaakt, fraai van kleur, zwarthairig, geregeld van gelaatstrekken; en men ontmoet onder de Sexe hier meer Schoonheden, dan by eenig ander onbeschaafd Volk.

De *Circassiërs* neemen eene groote zindelykheid in agt in hunne Dorpen en in hunne Huizen, alsmede in hunne Kleeding en Eeten. Het is bekend, dat een bekleedzel of breede riem van onbereid leder van onder de borst tot de heupen by de Jonge-dogters gedraagen wordt; by de aanzienlyke is dezelve met zilveren gespen vastgemaakt. Deeze gordel mag niet afgelegd worden vóór den Huwelyksnagt, wanneer de Bruidegom dezelve wegneemt met een scherp zwaard; een bedryf, 't welk niet volvoerd wordt zonder groot gevaar voor de Bruid. Om der lyfsgestalte wille, worden de Dogters schraal gevoed. Melk en Gebak maaken haare spys uit. Volgens de *Circassische*, alsmede de *Turksche* denkbeelden van schoonheid, moet eene Vrouw zeer smal op de heupen zyn, en de buik nederwaards uitsteeken. —— De Mannen tragten ook hunnen middel zeer dun te maaken, door den gordel, aan welken hun sabel hangt. Zy hebben zeer kleine voeten, en sluiten dezelve zo naauw mogelyk in laarzen van Marocco-Leder;

der; dit geeft hun het voorkomen van dansfers; zy ftygen ook daarmede te paard.

Geene andere bezigheid hebben de Hoofden en Ridders, dan de oorlog, de roof, en de jagt. Zy leeven vrolyk, buiten de gemelde hoofdbedryven. De Ridders houden het volk in orde, en zyn aan de Hoofden of Prinfen niet verbonden, dan in Krygsdienst. —— De Boeren of Onderdaanen, die eene blinde gehoorzaamheid aan de Prinfen en Ridders bewyzen, wier leeven en bezittingen van deezen afhangen, gaan by erfenis van den eenen tot den anderen over; maar ik weet geen voorbeeld van derzelver verkoop. Deeze lieden, en de flaayen in den oorlog gevangen genomen, die vervolgens een gemeen goed worden, ploegen het land met zwaare ploegen, voeden het vee, draagen hout, bouwen de huizen, oogften, zamelen hooi in, en verzamelen alles tot den wintervoorraad. In den Oogsttyd worden zy geholpen door de Vrouwen en volwasfene Dogters, die hier zo afgezonderd niet gehouden worden als by de *Crimfche Tartaaren.*

Onder de Boeren moet ieder Man oogften en hooi werken, drie dagen lang, voor den Edelman of Prins, drie dagen hout hakken en t'huis brengen, en zeven zakken gerst leeveren voor iederen Os, welken hy bezit. Een Bruidegom van deezen rang moet ook twee Koeijen en twee Osfen aan zynen Heer opbrengen. De bewoonders van het Gebergte, door de *Circasfifche* Prinfen cynsbaar gemaakt, geeven voor ieder Huisgezin een Schaap, of de waarde daarvan. Elk een, die Vee heeft, 't zy veel of weinig, moet in den Zomer een Schaap fchenken aan den Prins, ten tyde der te veldtrekking: dan hiervoor houdt de Prins alsdan open tafel.

Over 't algemeen moet een Prins, fchoon door geene wetten verbonden, zich bevlytigen om de liefde zyner Onderdaanen te winnen, en hunne verknogtheid in den oorlog te verwerven door ryklykheid, gastvryheid en minzaamheid. Hy kan een verdienstlyk Onderdaan tot den Adelftand verheffen. By gelegenheid van groote onderneemingen verzamelt hy de Edelen, en door hun worden de befluiten der Vergaderinge den Volke bekend gemaakt. —— Het valt zeer bezwaarlyk, het getal der *Circasfiërs* te bepaalen. De Stammen rondsom de *Cuban* gerekend, maaken zy een groote magt uit, die,

der-

derzelver dapperheid en krygsgeest in aanmerking genomen zynde, gevaarlyk zou weezen, was dit aantal niet verdeeld onder zo veele niet met elkander zamenſtemmende Prinſen.

Twee tegen elkander over ſtaande gebruiken, die van Gastvryheid en van de *Lex talionis*, worden by de *Circasſiſche* Ridders heilig onderhouden, alsmede by de meeste andere Volken van het Gebergte *Caucaſus*. De Gastvryheid is tot vaste regelen gebragt; en een ieder, die zich onder de beſcherming der Gastvryheid bevindt, is volkomen veilig tegen allen overlast. De Gastheer beveiligt hem, al zou hy 'er zyn eigen en zyns volks leeven voor waagen; hy geeft geleide, en is 'er voor verantwoordlyk aan de Bloedverwanten; een moord of belediging, eenen Gast aangedaan, wordt even zwaar geſtraft als die eens Bloedverwants. Een Vreemdeling, die zich onder de beſcherming van eene Vrouwe begeeft, of de borst van eene Vrouw met zynen mond kan aanraaken, wordt, ſchoon hy een vyand of een moordenaar van een bloedverwant ware, geſpaard en beſchermd, alsof hy een lid des Gezins ware.

De *Lex talionis* wordt by de *Circasſiërs* even heilig gehouden. De naaste Erfgenaam, of de naaste in den bloede, zelfs ſchoon hy op dien tyd een kind ware, moet, 't zy openbaar, 't zy door list, wraak neemen wegens den moord eens Bloedverwants, of hy wordt uit de maatſchappy verbannen. De Bloedprys draagt den naam van *Thil-Ueſa*. Prinſen, nogthans, en Edelen, neemen geen prys aan, maar vorderen bloed voor bloed.

De opvoeding van de kinderen der Prinſen is, van de vroegſte kindsheid af, ingerigt om alle bloedverwantſchaplyke genegenheid uit te dooven. Zoons en Dogters worden terſtond aan eenigen Edelman gegeeven, en dikwyls niet aan de vermogendſten. De Ouders, inzonderheid de Vader ziet den Zoon niet, voor dat hy in ſtaat is om de wapenen te draagen, en de Dogter niet, dan wanneer zy getrouwd is.

Landbouw en Veehoedery bovenal is gemeen by de *Circasſiërs*. Inzonderheid zaaijen zy Gerst, van welk gewas zy niet alleen verſcheidenerlei Spyzen, maar ook een Drank maaken, *Hanthups* genaamd. Zy teelen ook Mais, of Turksch Koorn, welke hun op reis en by krygstoch-

tochten des noods ten voedzel dient. Zy planten verscheidenerlei moeskruiden. De Vrouwen vervaardigen vry sterk gaaren van wilde Hennip; doch verstaan de kunst niet, om linnen te weeven.

Onder een Volk, 't welk zo veel gebruik van Paarden maakt, moet de Paardenstoetery een gewigtig bedryf des leevens zyn. En, in de daad, de *Circassiërs* behoeven, in bezorgdheid en yver, ten dien aanziene, voor de *Arabieren* niet te wyken. Zy zoeken in de Paarden niet alleen fraaiheid, maar ook sterkte, en bekwaamheid, om honger, lang en snel loopen te verduuren; dewyl de gelukkige uitslag hunner Krygstochten zo zeer van de hoedanigheid hunner Paarden afhangt. Bykans elke Prinslyke of Edele Familie boogt op een byzonder Ras van Paarden; en branden zy hun merk op de heupen van de egte Veulens. In dit opzigt zyn zy zo naauwkeurig, dat hy, die het merk van een edel Paarden-geslacht op een gemeen Veulen drukte, zulks met zyn leeven zou moeten betaalen.

IV. De *Nogai* of *Cuban Tartaaren*, de overblyfzels van het ontzaglyk Ras der *Mongulen*, maaken een enkel herderlyken stam uit, woonende digt by of onder de *Circassiërs*. Zy zyn dermaate te ondergebragt, dat zy naauwlyks den naam van een Volk verdienen. Alle de *Nogais* draagen, min of meer, de kenmerken van hunne *Mongulsche* afkomst. Eenigen zien 'er volmaakt uit als de eerste afstammelingen van een mengzel van *Mongulsch* of *Kalmucksch* met *Tartaarsch* of *Russisch* bloed. Ingevolge van hunne ongevestigde leevenswyze, zyn de *Nogais* verknogt gebleeven aan plunderziekte; schoon zy deswegen zwaare, doch welverdiende straffen ondergaan hebben.

Een byzonder soort van Volk, dat zich genoodzaakt gevonden heeft in de bergen de wyk te neemen, zyn de *Osseten* of *Irones*. Onder deezen zyn de *Dugenous* de magtigsten. Zy hebben eenen langen tyd afgescheiden geleefd, deels onderworpen aan de *Badiletters*, een geslacht van wakkere Paardenryders, zich in het gebergte onthoudende, en deels onafhangelyk. —— Digt by hunne Ysbeddingen, waar de Chamois weiden, zegt men dat een groote Vogel van het Geslacht der Phaisanten gevonden wordt, zeer schoon van Pluimadie;

ge-

gewoon de Chamois te waarschuwen, wanneer zy menschen zien op de eenzaame bergtoppen.

Een andere Stam, geheel in taal, gestalte en gelaatstrekken onderscheiden van de overige Inwoonderen van het Gebergte *Caucasus*, maaken de *Galgur* of de *Gamur* uit, of de *Bergbewoonders*, gelyk zy zichzelven noemen. Zy spreeken alsof zy den mond vol steenen hadden. Men beschryft deezen als een opregt en dapper Volk, 't welk zyne onafhangelykheid heeft weeten te handhaaven, alleen onderworpen zynde aan de Oudsten uit hun eigen Stam, die tevens het Priesterampt bekleeden. Zy zyn bykans de eenigen onder de Bewoonderen van het Gebergte *Caucasus*, die het schild onder hunne wapenrusting behouden hebben.

De *Suani* maaken een ander, dit Gebergte bewoonend Volk uit; doch valt van deezen, gelyk van eenige andere, weinig byzonders te vermelden.

PHILARIO EN CLARINDA.

EENE WAARSCHUWING AAN DE JEUGD, TEGEN TWYFELAARY, ONGELOOF EN ZEDELOOSHEID.

(Naar het *Engelsch* van wylen den Eerw. JOHN THOROWGOOD.)

PHILARIO verwierf, nog zeer jong zynde, de agting en vriendschap eens deftigen en Godsdienstigen Gezins, waarin zich de schoone en beminnenswaardige CLARINDA bevondt, die welhaast een diepen indruk op PHILARIO's hart maakte. De eerste ontdekking dier genegenheid ontmoette afwyzing, en herhaalde aanzoeken kreegen geen hem voldoening schenkend antwoord.

PHILARIO kreeg de weete, dat hy, om zich tot een gezetten leevensstand te bekwaamen, na *Londen* moest vertrekken. Zyne ziel was met angstige bekommerdheid vervuld, op het denkbeeld, dat de plaats, welke hy in CLARINDA's hart bekleedde, zo onzeker was, en de betrekking tot haar zo geheel onvast. —— Op het punt staande om de reis na *Londen* te aanvaarden, vernieuwde hy zyne verklaaringen van de opregtheid zyner Liefde, en drong ten sterksten aan om verzekering van haare wederkeerige gevoelens hemwaards. Naa dat CLARINDA veele poogingen gedaan hadt om haar harts-

ge-

geheim bedekt te houden, dwong hy haar, ten laatsten, als 't ware, de bekentenis af, dat wederkeerige Liefde haare ziel beheerschte.

Dan laaten wy PHILARIO meest zelve hooren, als hy zynen toestand en val te *Londen* vermeldt. „Ik zag de ondeugd, of althans het openlyk bedryf daarvan, met afschrik aan. Het gezelschap en de vermaakneemingen der losbandigen waren de voorwerpen van myne veragting en afkeer. Dewyl ik niet kon zien, waarin het vermaak van wyn en overdaad, van schitterende vertooning en opschik bestondt, voelde ik geen de minste neiging om my onder de volgelingen der wellust te begeeven. —— Myn geluk bestondt in het vermeerderen myner kundigheden. Boeken, en leerzaame veeleer dan zich verlustigende gezelschappen, maakten myn vermaak uit. —— Ik was onbedreeven, en wenschte niet ervaaren te worden, in de kunst van veinzen en galanterie. Opregtheid en openhartigheid maakten myne aangeboorene geaartheid uit, en straalden in myne geheele verkeering door."

Vóór dat het bederf in zyne ziel huisvestte, bleef zyne geneigdheid tot CLARINDA zuiver en vuurig; doch naa dat zyn geest besmet werd door de beginzels van Ongeloof, greep het tegendeel plaats.

PHILARIO's beginzels werden bedorven door één jong Heer, Zoon van een waardig Man. Deeze prees zich aan, door de fynheid zyns vernufts, door de kloekheid zyns verstands, en zyn beminnelyk gedrag. De ongemeene bekwaamheden deezes Jongelings deeden PHILARIO wenschen, gemeenzaam met hem te verkeeren: want schoon hy, in het gezelschap zynes losbandige medemakkeren, zich aan alles wat ongeregeld was overgave, gedroeg hy zich, in het byzyn van anders gezinden, met zo veel omzigtigheid, list en veinzery, dat zy daadlyk geloofden, dat hy zodanig was, als zy wenschten.

PHILARIO geeft zelf de maatregels, welke deeze Verleider volgde, in deezer voege op. „Myn verkoozen boezemvriend, wel weetende, dat, indien hy het masker afligtte, en zich op eenmaal vertoonde in zyne eigene gedaante, ik met afschuwen en schrik zou weggevlooden hebben, deedt zyne naderingen langzaam, maar zeker. Zomtyds (ô met hoe veel beleids!) weidde hy breed uit over de waardigheid en voortreflykheid der Menschlyke Natuure; — zomtyds nam hy voor het onderhoud de eigenaartige schoonheid en verheevenheid der Deugd, de haatlykheid en afzigtigheid der Ondeugd, en, gevolglyk, hoe weinig noodig het ware, dat deeze aangepreezen, en geene verboden werd door eenige Wet; zy waren zodanig in haaren eigen aart, dat 'er geene verpligting tot de deugdsbetragting behoefde gevoegd te worden by het natuurlyk gevoel van elk onbevooroordeeld

hart; — zomtyds voer hy fterk uit tegen de bygeloovigheden en vooroordeelen des Menschdoms, de ongerymdheden der Geestdryveren, de vastverkleefdheid aan begrippen der Leerftellige Godgeleerden, de bekrompene denkbeelden der Sectarisfen; ten flot van alles met toejuichende goedkeuring fpreekende van de tegenwoordige Wysgeerige Eeuw, waarin de Menfchen het hadden durven beftaan, den onedelen eisch des gezags te verfmaaden, en hun aangebooren regt van vry onderzoek te handhaaven.

„ Over deeze en dergelyke onderwerpen waren zyne redeneeringen voor my nieuw; en ik was niet in ftaat om de fchadelyke ftrekking zyner leeringen te bevroeden. Zyne gefprekken waren vernuftig, hadden het voorkomen van iet verheevens, en ademden vryheid van denkwyze. Hy wagtte zich zorgvuldig van eenigen openlyken aanval te doen op de aangenomene Godsdienftige leerbegrippen; hy liet het op gevolgtrekkingen aankomen. Kan het, derhalven, verwondering baaren, dat ik, een onbedreeven Jongeling, onfchuldig, niets kwaads vermoedende, het flagtoffer wierd van zyne meerderheid en kunftig ingerigte vertoogen?

„ Om te kragtdaadiger myne beginzels te bederven, wees hy my tot veelen dier Schryveren, die de by hem geliefde begrippen voorftonden, en wier Werken berekend waren om het zelfde einde te bewerken. —— Ik begon met de fraaije en inneemende Werken van SHAFTESBURY, en eindigde met de Schriften van HOBBES en SPINOSA te leezen.

„ Ten einde al zyne hoop om in de verleiding te flaagen niet mogt afhangen van myn gebrek aan doorzigt, nam hy zyne toevlugt tot verftrooijing en vermaak, en poogde te eenemaal myne beginzels te ontwortelen en myne zeden te bederven. Om dit plan te volvoeren, hadt hy medehelpers noodig; hy bragt my by zyne medegenooten, prees my dezelven aan. Zy hadden vooraf onderrigting ontvangen, hoe zich, in myn byweezen, te gedraagen. Deeze allen vereenigden zich om my in te wyden tot de vermaakpartyen, die *Londen* aanbiedt. Alles was ingerigt om my in derzelver genot als te bedwelmen, en te gewennen aan de dwaasheid der ongebondenheid. —— Gezelfchap, goed gezelfchap, hielden zy my voor, was volftrekt noodig voor iemand, die de wereld wilde leeren kennen; het fteeds bywoonen der Schouwburgen een onontbeerelyk vereischte voor ieder, die juistheid van uitfpraake, fmaak voor fraaije fchriften, zuiverheid van taal, en fchoonheid van dichtwerken, wenschte te verkrygen.

„ Met veel fchynende voorgeevens, en aanneemelyk bygebragte redenen, haalden zy my over om hun te vergezellen na alle plaatzen van openbaar vermaak; langs veele, langs

als

als onmerkbaare trappen, bereidden zy my ten vollen tot allerlei ondeugd. —— Terwyl zy dus bezig waren om my langs alle met bloemen bestrooide paden van vermaak om te leiden, gaven zy my geen tyd tot nadenken; maar putten hun vernuft uit, om my in een gestaagen kring van verlustigingen om te voeren. Zy bragten my van de Asſemblée na den Schouwburg, van den Schouwburg na de Opera, en van daar na elke plaats, die eenig vooruitzigt opende van verlustigend onderhoud. Wanneer ik in de Asſemblée kwam, of in de Opera ging zitten, welk eene pen kan de aandoeningen, die ik gevoelde, beſchryven? De lachende en lonkende Schoone, de ſchitterende kleeding, alles heerlyk verlicht, de verrukkende muzyk, de bekoorelyke dansſen, alles verzwakte de zenuwen der deugd, en deedt my wegzinken in eene zagte verwyfde onbekwaamheid om de edeler vermogens van mynen geest te laaten werken. Op den toon der harmonie geſtemd, voelde myne ziel de kragt der muzyk, en werd geheel gehoorzaam aan derzelver zagtſte en ſmeltendſte toonen: geheel magtloos, lydelyk en zonder wederſtand, zeeg ik, als 't ware, neder, en gaf my over aan den invloed van elke ontwaakte drift. —— Ach! kon ik hier luide genoeg ſpreeken, ik zou der Jeugd allerwegen toeroepen: *Vlie, vlie voor altoos deeze gevaarlyke oevers! Luister, luister nimmer na den Syreenen-zang!*

„ Dan, om niet te langwylig te worden, ik vond my onlosmaaklyk verbonden aan myne Medegenooten des Vermaaks, die in 't einde allen bedwang aflagen, en my en anderen met ſpot en lacherny onderhielden (hun gevaarlykst wapentuig) op het ſtuk van den Godsdienst, dien zy afmaalden als eene dwaaze bygeloovigheid, alleen geſchikt om invloed te hebben op de zwakken, de ligtgeloovigen, de laagzieligen. Ik beminde hun gezelſchap. Ik werd tot nadenken onbekwaam; en, door eene geſtadige opeenvolging van 't geen verſtrooijing en dwaasheid baarde, werd ik, ten laatſten, even buitenſpoorig en even ſnood als zy zelven, en gaf my over aan allen beſpiegelend en daadlyk misdryf.

„ Het leedt, 't is waar, een geruimen tyd, eer ik de beſchuldigingen van het geweeten kon ſtillen: maar ik nam de kragtigst werkende middelen by de hand, om door dien lastigen vermaaner niet ontrust te worden. Myne rust en opgeruimdheid beſtonden in t'huis een vreemdeling te weezen, in nimmer ledig te zyn: zo dat ik de tusſchenruimte van woelige vermaakneemingen aanvulde met het leezen van Romans en Tooneelſpelen. Door eene geſtaage toevlugtneeming tot deeze hulpmiddelen, en eene beſtendige voorzorg om alle gelegenheden tot denken te ontvlieden, werd ik eindelyk verhard in de ondeugd, en roemde op de verheevenheid, welke

ik beklommen had: heen ziende over alle gevoelens van menschlykheid en de vooroordeelen der opvoeding, naderde ik met groote schreeden tot de ontaartste Ongebondenheid.

„ De zodanigen myner voorige Vrienden, wier kennishouding ik dagt dat my eenig voordeel kon aanbrengen, bezogt ik nu en dan: doch ik had altoos eene verschooning in gereedheid, om myne bezoeken kort te maaken. —— Nogthans had ik zo veel geleerd uit de lessen en het voorbeeld myner Medegenooten, dat ik, ter gelegenheid van zodanige bezoeken, geene zwaarigheid maakte, om de taal te voeren en de houding aan te neemen der Deugdzaamen, en de geheele verandering, welke in myne gevoelens en gedrag was voorgevallen, te bedekken.

„ By gemelden ging ik met dit masker; doch, in andere gezelschappen, was ik voorstander des Ongeloofs, en belachte, met de uiterste schaamtloosheid, alles, wat ernstig was. 't Is waar, ik ontdeed my niet zonder de grootste moeite geheelenal van de my eigene zedigheid, welke my langen tyd niet toeliet, my op een onbetaamelyken en heiligschendenden trant uit te drukken; doch daar ik zulks eerlang begon aan te zien als eene onvoeglyke beschaamdheid en onmanlyke beschroomdheid, nam ik een besluit, het daar over heen te zetten, en, met den bystand van een sterken dronk wyns, bragt ik het zo verre, dat 'er naauwlyks iets zo snood en schendig was, of ik kon het, zonder bloozen, uitbrengen. —— Maar, in stede van het papier te bezoedelen met het verbaal en de optelling myner schandlykheden en misdryven, zal ik alleen zeggen, dat ik een overgegeeven slegt mensch werd, en, zonder knaaging, botvierde aan elke misdaadige voldoening."

Naar gelange by PHILARIO de invloed van Godsdienstige beginzelen overmeesterd werd door de verleidende kunstenaryen zyner Medemakkeren, verminderde zyne genegenheid voor CLARINDA. Zyne brieven aan haar droegen de blykbaarste kenmerken van koelheid en onverschilligheid. CLARINDA vaardigde, in gevolge daarvan, deezen Brief aan PHILARIO af:

„ Myn Heer!

„ Het bleek ten eenigen tyde, dat Gy my van de rest myner Sexe onderscheidde, en met uwe genegenheid vereerde. —— Ik was toen (gelyk nu) bewust, dat 'er niets in my was, 't geen zulk eene maate van onderscheiding verdiende, als ik my verwonderde te ontdekken in uwe aanhoudende verklaaringen; doch in 't einde, bewoogen door die betuigingen, ondersteund door myne eigene wenschen, geloofde ik,

dat Gy opregt waart, en verbeeldde my gereedlyk, dat 'er iets in my huisvestte, in ſtaat om uwe Liefde op te wekken.

„ Misleid door deeze verbeelding, gaf ik in 't einde (ſchoon niet zonder grooten en zigtbaaren ſtryd) myn hart aan U, en vleide my, dat ik nimmer reden zou hebben om des berouw te gevoelen, — zo groot was myn vertrouwen op uwe braafheid; — maar helaas! ik ſtreelde my met een ydelen droom, en daarom vind ik my bedroogen. —— Nogthans, zelfs ten tyde dat ik het grootſte vertrouwen ſtelde op uwe deugd, was ik niet zonder eenig voorgevoel, zonder eenige vrees voor den uitſlag, welken ik nu ondervind. Gy weet, met welk een ernst, met hoe veele traanen, ik U menigmaalen bad, zonder eenige agterhoudenheid my te onderrigten wegens de daadlyke geſteltenis van uw hart, en niet roekloos te ſpeelen met betuigingen, die in een zo naauw verband ſtonden met myn aanſtaande geluk of ongeluk. —— Gy zyt bewust van myne poogingen, om U te overtuigen, dat Gy U ten mynen opzigte misnomen hadt. —— Egter, Gy volhardde; —— ſteeds verklaarde Gy uwe Liefde met nog ſterker betuigingen. —— Ik haal dit niet op om U verwyt aan te doen; neen, ik moet U het regt laaten wedervaaren van te gelooven, dat Gy toen waarheid geſproken hebt, ſchoon Gy vervolgens uwe genegenheid van my hebt afgewend. —— Ja, PHILARIO! Gy bemint my niet meer! ——

„ Myn eigen toegenegen hart beklaagt uwe onſtandvastigheid, om uws zelfs wil; doch myne geheele ziel ſtort klagten uit uwenthalven, omdat Gy zo veele heilige verbintenisſen geſchonden, zo veele plegtig gedaane beloften verbroken, en Uzelven zo diep, in zo veel misdryfs, gedompeld hebt. —— Daar uw rust en geluk my zo zeer ter harte gaan, hoe zal ik juichen, indien Gy, op eenigerlei wyze, uw misdryf kunt verſchoonen, althans verzagten!

„ Wat my betreft, alles, wat ik kan zeggen, is, dat ik my geheel heb overgegeeven aan bitter nadenken en hooplooze ſmerte. Ik heb geen oogmerk, U vervolgens lastig te vallen; maar het ſtaa my vry, U te onderhouden over uw tegenwoordig gedrag. Ik gaa op geen gisſingen of een onzeker berigt af, wanneer ik ſchryf. Ik weet, dat Gy uw gedrag niet kunt goedmaaken voor uw eigen geweeten: hoe kunt Gy dan ſtrydig handelen met de vermaaningen en waarſchuwingen van dien beſchermer uwer deugd? Eens hebt Gy met vermaak de paden van Godsdienst bewandeld; en zeker heeft niets dan eene allerheillooste begoogeling U bewoogen dezelve te verlaaten. —— Ik behoef U niet te vermelden, dat geluk onafſcheidelyk aan onſchuld verbonden is, en dat, indien Gy deeze laatſte verzaakt, Gy niet hoopen kunt het eerſte te bezitten, voortwandelende op de glibbergladde paden

den van wellust. —— Ach! ſtaa my toe, U te vermaanen; om te bedenken, waarvan Gy uitgevallen zyt, en U te bekeeren!

„ Misſchien zal ik U nooit wederzien, — misſchien nooit weder het minſte blyk ontvangen van uwe hoogagting: nogthans zal ik altoos uw geluk my aantrekken; nogthans zullen myne wenſchen zich vuuriger daarvoor uitſtorten dan voor myn eigen. Aangeſpoord door deeze belangneeming, moet ik U nogmaals vermaanen — op het ernſtigst vermaanen — acht te geeven op de onvermydelyke gevolgen van uw tegenwoordig gedrag. —— Vaarwel!"

PHILARIO beantwoordde dit ſchryven op deezen trant:

„ Mejuffrouw!

„ Ik ben overtuigd, dat Gy geheel met my in één begrip ſtaat, met te denken, dat eene gelykaartigheid van gevoelens, zo wel als van neigingen, den weg moet baanen tot elke Huwelyksverbintenisſe: en daar, derhalven, Gy en Ik, ten deezen opzigte, wyd van elkander verſchillen, kan het U niet bevreemden, dat ik afiaate, die betuigingen te vernieuwen; waarmede ik U te voorbaarig ontrust heb.

„ Ik beken openhartig, dat 'er een tyd geweest is, op welken Gy my niet onverſchillig waart; maar op dien tyd waren myne vermogens gering, myne denkbeelden weinig, onvolkomen, en naauw beperkt, overeenkomſtig met den engen kring, waarin ik rondliep om kundigheden op te doen. —— Geleid door de vooroordeelen der Opvoeding, en onder den invloed ſtaande van het geen Minne en Priester leerde, betrad ik dat eigenſte naauwe pad met weinig of niet onderrigt Gemeen, en oordeelde het ongeoorlofd, één ſtap bezyden het betreeden ſpoor te doen.

„ Terwyl dit myne gevoelens en gedrag waren, was het niet vreemd, dat ik U met eene ſoort van bewondering beſchouwde; en het is, nu ik de dingen in een geheel ander licht zie, dat ik my verwonder over myne zwakheid in zo te handelen. —— Ik beken, dat ik my ſchaam, te herdenken, dat ik zo laag gezonken bleef liggen in de diepte van bygeloof; ſchoon ik, ten zelfden tyde, niet kan nalaaten myne voldoening te verklaaren, dat ik my als in eene nieuwe wereld geplaatst vinde, en in ſtaat om de voorwerpen in een ander licht te beſchouwen. —— Ik verheug my, in ſtaat te weezen, om klaar te zien, dat de verſchrikkingen van een hiernamaals, de *Acheron* en de *Styx* der Dichteren, het Paradys van MAHOMETH, en de Toekomende Staat der *Christenen*, alle even zeer de kinderen der verbeelding zyn, en de bedriegly-

ke

ke harsſenſchimmen van een ongeſteld hoofd, en dat ze alle hervoortkomen uit geestdryvery, of de werktuigen zyn van Priesterlist, om de wereld in toom te houden.

„ Naardemaal myne denkbeelden van zaaken dus zeer van de uwe verſchillen, is het geenzins te bevreemden, dat 'er tusſchen ons geene naauwe verbintenis konne plaats hebben; en dit houd ik voor een volkomen antwoord op uwe klagten. —— Doch ik moet in waarheid zeggen, dat geene betuigingen, ooit door my gedaan, U eenen regtmaatigen grond geeven voor de vryheid, welke Gy neemt, om U te vermeeten, myn tegenwoordig gedrag te berispen, en myn toekomend te willen regelen. —— Zodanige vryheden, moet ik bekennen, zyn onverantwoordelyk, en voegen U zo luttel als zy my weinig aangenaam zyn; want ik berigt U tegenwoordig, dat ik nu geen Toeziender op myn gedrag noodig heb, maar my te over in ſtaat reken om myzelven te beſtuuren. Ik blyf, met dat al,

uw Welwenſcher

PHILARIO."

PHILARIO bleef op denzelfden verkeerden leevensweg voortgaan, omtrent zes maanden naa het ſchryven deezes Briefs; „ wanneer ik," om de eigene woorden, waarmede hy deeze gebeurtenis beſchryft, te gebruiken, „ aangetast werd door een geweldige koorts, naa een zeer ongebonden nagt. Deeze bragt my, binnen weinig dagen, voor de poorten des doods, en vertoonde aan myn oog, vol ontzetting, de ſchriklykheid van een gehoond Opperweezen, en de ſtraffen, zodanige zondaars als my boven 't hoofd hangende. —— Het ontwaakt geweeten ſtelde alle myne overtreedingen in het licht, en doorſtak myne ziel met de knaagendſte wroegingen. —— In één oogenblik verdweenen alle de drogredenen, en alle de ſchoonſchynende bewyzen tegen de Onſterflykheid der Ziele, tegen het beſtaan eens regtvaardigen Opperweezens, door my, in dagen van gezondheid en verwildering, zo vaak aangevoerd. —— Al te diep waren die Leerſtellingen in myn hart gedrukt; al te ſterk was de blykbaarheid, ontſtaande uit mynen toenmaaligen ſtaat, om my een oogenblik aan derzelver waarheid te laaten twyfelen. —— Ach! met welke benaauwdheden verſcheurden zy mynen boezem! Hoe dikwyls wenschte ik, dat ze geen grond mogten hebben; maar helaas! ik wenschte zulks te vergeefs. Ik durfde het my niet onderwinden, het oog tot den Allerhoogſten op te heffen; geen gebed uitſtorten; maar wentelde wanhoopig in myn ziekbedde om. By tusſchenpoozen werd myne ziel geſchokt door het denkbeeld van myne ontrouw aan CLARINDA, en myne ſchennis van zo veele betuigingen en liefdesverklaaringen, met eede geſtaafd. Dan weder kwamen, met het bitterst zelfverwyt,

boven, myn afval van Godsdienstige beginzelen, myn slegt en slordig gedrag. Dan weder bestormde my de herinnering van het geluk, eenmaal door my genooten, en 't welk ik ongestoord zou hebben kunnen blyven bezitten. Te meermaalen kwam in my het denkbeeld op, om door eenig gewelddaadig middel een einde aan myn leeven te maaken; doch de vrees voor de straffe der verdoemden wederhieldt myne hand.

In deezen verlooren toestand, alsof de maat myns lydens nog niet was volgemeeten, en 'er nog iets ontbrak om myn ziekbedde tot het akeligst tooneel te maaken, werd my een Brief ter hand gesteld. Ik sloeg het oog op het opschrift. Ik herkende de hand van CLARINDA. Vol schrooms het zegel losmaakende, las ik, by het openen, deeze woorden: 'Om U 'te verzekeren, dat geene beweegredenen, van belang ont- 'leend, de Schryfster van deezen Brief aanzetten om U te 'ontrusten, zo weet, dat, op het oogenblik wanneer Gy dee- 'zen leest, de Schryfster niet langer eene Bewooneresse dee- 'zer Aarde is. —— Zy heeft zodanige maatregels genomen, 'dat dezelve U niet in handen zal komen, vóór dat zy, door 'uwe ongetrouwheid, en afwyking van de paden der deugd, 'in de stille verblyfplaats der dooden is nedergedaald.'

„ Wanneer ik deeze regels geleezen had, kon ik het gewigt myner opeengestapelde rampen niet langer verdraagen; myn bezef begaf my geheel; ik viel in zwym; en het leedt een geruimen tyd, eer ik, door den bystand myner Vrienden, weder bekwam, en als uit den arm des doods gerukt werd. Door hunne oppassende zorg herkwam ik, als 't ware, weder in het leeven; doch eene ylhoofdigheid, eenige dagen aanhoudende, greep my aan. In 't einde namen deeze vlaagen af, en ik herkreeg het gebruik myns verstands; doch alleen om my een te dieper gevoel van mynen jammerstaat te geeven.

Lotwisfel, hoe geducht! van ramp in ramp gedompeld!

„ My toen herinnerende wat 'er gebeurd was, verzogt ik, met allen aandrang, het overige des Briefs te leezen, welks aanvang eene zo sterke uitwerking op my baarde. Myne Vrienden stemden 'er, schoon niet zonder weerzin, in toe. De verdere inhoud was:

'Ja, PHILARIO! van den rand des grafs vervoeg ik my 'thans tot U! en zeker, die ernstige toestand, mag ik my 'belooven, zal gewigt aan myne vermaaningen byzetten. Wan- 'neer Gy deeze letteren leest, (indien Gy ze uwer leezing 'waardig keurt) zal ik geheel ontslaagen zyn van al die zorg 'en kommer, welke nu myn hart vervullen — myn hart 'drukken, en voor altoos ontheeven weezen van alles, wat 'be-

„ hemelsche vreugde zou kunnen stooren. Niet langer zal angstige
„ bekommerdheid, niet langer diepgaande boezemsmerte myne
„ rust stooren, maar onvermengde vreugd en voldoening, voor
„ altoos, in mynen geest heerschen. Nogthans, terwyl ik nog eene
„ bewooneresse van deezen aardbol ben, kan ik niet nalaaten
„ eene pooging tot uwe beterschap te doen, of althans myne
„ volernstige wenschen tot uw herstel uit te boezemen. Ik
„ weet, dat de grootste en laatste belangstelling, welke myn
„ tot vertrek gereeden geest zal bezig houden, uwe tegen-
„ woordige naare en hoogst beklaaglyke toestand zal weezen.
„ Ach! waar is die beminnenswaardige Jongeling, wiens uit-
„ steekende hoedanigheden, wiens schitterende deugden, wiens
„ kloek verstand, zamenwerkten om hem een voorwerp te
„ maaken van algemeen genoegen, en eens myne vuurigste ge-
„ negenheid gaande maakten? Ach! waar is hy, wiens ver-
„ maak, wiens roem, wiens voornaamste najaaging Deugd was,
„ en in wiens boezem de Gezellinnen der Deugd, vrede, ge-
„ rustheid en genoegen, bestendig huisvestten? —— Indien
„ Gy die Jongeling zyt, ach hoe diep gevallen! — Staa my
„ toe, te vraagen: is het U mogelyk, op dat tydperk van on-
„ schuld, van vrede, zonder berouw terug te zien? —— Of
„ vervult de jammerzalige vergelyking van het voorledene met
„ het tegenwoordige uwen geest niet met verlegenheid en
„ smerte? — Ach! welk eene begoogeling heeft U bevan-
„ gen? welk eene dwaasheid U vermeesterd? — Schielyk,
„ zeer schielyk zal het tydstip opdaagen, wanneer Gy zult wee-
„ ten, dat Deugd en Godsdienst meer dan ydele klanken
„ zyn: met rasse schreeden haast het oogenblik, wanneer 'er
„ geene bewyzen zullen noodig weezen, om U te overtuigen
„ van derzelver weezenlykheid en ontzettend aanbelang.
„ —— Wat zeg ik, dat het nadert! het is reeds daar: want
„ ik houd my verzekerd, dat Gy thans uw hart niet kunt on-
„ derzoeken — met onpartydigheid onderzoeken — zonder
„ de regtmaatigheid deezer vermaaningen te erkennen. — En
„ zult Gy U niet tot dit onderzoek zetten? Of zult Gy
„ voortvaaren, uwe oogen te sluiten voor het licht, 't geen
„ U omstraalt, tot het te laat is?
„ Ach, PHILARIO! myn waarde PHILARIO! ontwaak. De traa-
„ nen, welke thans myne wangen bespróeijen, zouden tot een
„ vloed aanwassen, kon ik my belooven, dat myne traanen,
„ of myne betuigingen, U zouden overhaalen om van uwen
„ dwaalweg terug te keeren. —— Ik beken (en ik mag het
„ thans zonder agterhoudenheid erkennen) dat ik U allerte-
„ derst beminde. —— Myne toegenegene belangneeming in
„ uw lot heeft my op den oever des grafs gebragt, en zal my,
„ waarschynlyk, binnen weinig weeken, in het stof des
„ doods doen nederdaalen. — Kan ik dan veronderfteld wor-

 „ den

,, den U een ongepasten raad te geeven? Of verdient myne ,, genegenheid dit slegte loon?

,, Alleen, (en dit is alles wat ik verzoek) besteed een uur ,, aan ernstig nadenken. Laat uw hart hier op antwoorden, ,, en het zal zeggen: *Ik durf niet!* Hoe zult Gy U dan durven ,, vervoegen voor den Regterstoel des Hemels, bezoedeld, als ,, Gy zyt, met misdryven, te bekend, te snood, om de minste ,, vergoelyking te gedoogen? Myn hart bloedt, op het ,, vooruitzigt van de zielpynigende smerten, die Gy, binnen ,, kort, zult moeten gevoelen, of in deeze wereld, wanneer uw ,, geweeten wakker wordt, of onvermydelyk in de toekomende, ,, wanneer uwe oogen niet langer zullen geblinddoekt worden, ,, en wanneer eene volkomene overtuiging des misdryfs U zal ,, doen wegzinken in den poel der wanhoope. Ach! mogt het ,, eerste spoedig uwe harde, maar heilzaame, uwe smertlyke, ,, maar gelukkige ondervinding weezen!

,, Ik heb medelyden met U; ik schrei over U; ik bid voor U; ,, en, blyft myn verstand my tot myn einde by, dan zal de laatste ,, zugt van myne stervende lippen eene ernstige uitboezeming ,, weezen voor de behoudenis van den verlooren PHILARIO!

,, Met heete traanen beween ik, dat Gy my immer kende; ,, naardemaal onze kennis zulke elendige gevolgen gebaard ,, heeft, en de schennis van uwe betuigingen en verklaaringen, ,, aan my gedaan, de lyst uwer misdryven niet weinig vergroot, ,, en eenmaal uwe ziel met veele smerten zal doorsteeken: ,, egter bemin ik U zo zeer, dat ik volernstig wensch, ,, dat een smertlyk nadenken hiervan uwen boezem aangrype.

,, Ach! mogt ik, vóór myn sterven, die genoeglyke, die ,, gelukkige kundschap bekomen, dat Gy uwen verkeerden weg ,, verlaaten hadt — dan zou ik gerust ten grave daalen. Deezen ,, eenen raad wil ik U geeven, dit enkel woord uwer ,, overweeginge aanbieden. —— Wanneer de herinnering van ,, alle uwe misdryven uwe ziel overweldigt, geef U dan niet ,, over aan wanhoope: want 'er is genade voor den snoodsten ,, en slegtsten Zondaar. —— Op dit oogenblik zyt Gy mogelyk ,, niet in staat om de reden en de gepastheid deezer vermaaninge ,, te zien; maar, indien Gy dit Papier bewaart, tot het ,, GOD behaage U uit den slaap der zonde te doen opwaaken, ,, zult Gy ontdekken, dat ik niet zonder oorzaake U waarschuw ,, tegen zulk eene uitkomst, en U niet zonder reden dit gevaar ,, onder 't oog breng.

,, Dan, om te besluiten: schoon ik weet, dat een Brief, en ,, inzonderheid een Brief als deeze, geschreeven door iemand ,, zo weinig gerekend als ik ben, verveelend en wansmaaklyk ,, moet weezen, zult Gy my der zendinge wel willen verschoonen, ,, als ik U tevens de weete doe, (misschien de welgevallige ,, weete) dat ik U niet meer zal stooren op uwe tooneelen

,, van

, van vrolykheid — dat ik U niet meer in uwe vermaaknee-
, mingen zal lastig vallen — dat ik niet meer de ongevallige
, vryheid zal neemen om U over uw gedrag te onderhouden.
, —— Maar bedenk, egter, dat, indien deeze Brief mist
, eenige heilzaame uitwerking te baaren, en indien Gy den-
, zelven zonder eenige ontroering kunt leezen, deeze eigenste
, Brief uwe schuld zal vergrooten, uw gedrag onverschoonlyker
, maaken, en op den grooten Oordeeldag tegen U getuigen.
, De eenige hoop, met welke ik myn leeven eindig, (en
, daarmede zal ik deezen Brief besluiten) is, dat de Godlyke
, Genade U in deeze wereld zo moge bezoeken, dat, wan-
, neer Gy 'er van moet scheiden, het my vergund zal wee-
, zen, U de eerste te verwelkomen in de eeuwige woonste-
, de: want ik sterf, bezield met de leevendigste hoope, dat ik
, door mynen Verlosser zal toegelaaten worden in de tegen-
, woordigheid van mynen GOD, waar ryke stroomen van zegen
, voor eeuwig vloeijen: en zeker zal het een toevoegzel zyn
, tot de hemelvreugde, wanneer het my vergund zal worden
, te zweeven over het hoofdkussen van uw sterfbedde —
, om de ontslooping van uw lichaam by te woonen — U by
, dit afscheiden troost en moed te schenken — en vol ver-
, rukking U te vergezellen in uwen overgang tot zaliger Ge-
, westen. —— Tot dien gezegenden dag, Vaarwel!'

„ Was deeze Brief my eenige dagen vroeger ter hand gekomen, ik zou denzelven aangemerkt hebben als niets behelzende dan uitboezemingen eener verhitte geestdryverye; maar myne tegenwoordige omstandigheden deeden my de betekenis en de volle kragt gevoelen van elke uitdrukking. — Ach! riep ik uit, zy is heenen gegaan! Welke gebeden boezemde die stervende Heilige voor my uit! En kon zy in de daad vergeeven de onstandvastigheid, de ondankbaarheid, de meineedigheid van den Snoodaart, die haar ontydig ten grave deedt daalen! — niet alleen vergeeven — kon zy voor hem bidden, pleiten, en over hem traanen storten! — Beminnelyke goedheid! — Haare gebeden zyn niet vrugtloos hemelwaards gezonden. Ik waak op uit mynen droom. Maar helaas! het zal haar nimmer vergund worden, my in de woonstede der Zaligen te ontmoeten. Myn schuld is te zeer opeengehoopt, myne misdryven zyn te snood! — Dit was de alleenspraak, dit waren de aanmerkingen, die zich in myne ziel opdeeden, by het aanbreeken van den dageraad des berouws."

Men oordeelde het voor PHILARIO noodig, dat hy, tot herstelling zyner kragten, zich na het Land zou begeeven. Alleronverwagtst ontmoette hy CLARINDA. Eene Vriendin, aan welke zy den opgemelden Brief ter hand stelde, hadt denzelven, in hoope van daardoor beider geluk, ware het mogelyk, aan deeze zyde des grafs nog te bewerken, onmid-

middelyk aan PHILARIO doen toekomen. Eene volkomene verzoening greep plaats. Dan CLARINDA's hart was te diep gewond om te herstellen. Zy stierf den zagtsten dood. —— PHILARIO onttrok zich aan de wereld, en gaf zich geheel over aan mymerende zwaargeestigheid.

ONTMOETING TUSSCHEN Dr. JOHN COAKLEY LETTSOM EN EEN STRAATROOVER.

(Uit *Hints designed to promote Beneficence, Temperance and Medical Science. By* JOHN COAKLEY LETTSOM, *M. & L. L. D.*)

Eenige jaaren geleeden werd ik op den weg aangevallen door een Persoon te paard, die 'er wel uitzag; hy vorderde my myn Geld af, en zette het pistool op myn borst. Ik verzogt hem, het pistool te willen wegneemen. Hy deedt zulks terstond. Ik bemerkte zyne ontroering; waaruit ik opmaakte, dat hy niet lang dit hachlyk en boos werk by de hand gehad hadt. Ik voegde 'er nevens, dat ik goud en zilver by my had, 't geen ik hem gereedlyk zou overgeeven; maar dat het my leed deedt, te zien, dat een jong Heer zyn leeven op eene zo ongepaste wyze in gevaar stelde; dat hy groote kans stondt om het aan de galg te eindigen; dat, ten besten genomen, de toevallige verrykingen, op deeze wyze verkreegen, hem een zeer onwis en kortstondig onderhoud verschaften; maar dat, indien ik hem door een heimlyken onderstand dienst kon doen, meer overeenkomende met zyn uiterlyk aanzien, hy verder over myne beurs kon beschikken: teffens verzogt ik hem, een kaartje te willen aanneemen, myn Adres behelzende; voorts, dat hy op myn woord mogt vertrouwen voor zyne vryheid en zyn leeven.

Hy nam myn Adres aan; maar ik hoorde, dat zyn stem in 't spreeken haaperde. 't Was laat in den avond; doch genoegzaam starrelicht, om my te doen ontdekken, daar ik voorwaards uit het portier overleunde, dat zyn boezem vol was van strydende aandoeningen: in 't einde kreeg hy het vermogen van te kunnen spreeken weder, en, zich tot my vervoegende, was zyn antwoord vol ontroering: „ Ik dank u „ voor uw aanbod. — De *Americaansche* zaaken hebben my „ bedorven. —— Ik zal, myn Heer! myne opwagting by u „ komen maaken."

Twee weeken daarnaa kwam 'er een Persoon ten mynen huize, dien ik terstond voor deezen eigensten herkende. „ Ik „ kom," was zyn woord, „ u eene zaak mededeelen, die „ my

„ my zeer na betreft; ik vertrouw, dat gy uw woord heilig „ zult houden." —— Ik gaf hem te verstaan, dat ik my zyn Persoon herinnerde, en verzogt hem, zyn geval in alle opregtheid aan my te verhaalen, als het beste middel om my ten zynen behoeve werkzaam te doen zyn. Het verhaal zyns gevals was zodanig, dat het elk hart tot medelyden moest opwekken. Zyne middelen hadt hy in *America* verlooren, en naa eene langduurige gevangenis was hy dezelve ontkomen, en herwaards gevlugt; doch geene middelen van bestaan hebbende, en te grootsch om te bedelen, hadt hy onbezonnen beslooten, door straatroovery bestaan te vinden, en in zyne tweede pooging van dien aart my ontmoet.

Ik bevond zyn verhaal volkomen waarheid, 't welk my bewoog om verscheide wegen in te slaan tot te gemoetkoming in zyne verlegenheid. Vrugtloos vervoegde hy zich tot de Commissarissen, aangesteld om verlegene *Americaanen* te helpen. In 't einde vervoegde hy zich na *Windsor*, en gaf der Koningin een geschrift over, een kort verhaal behelzende van zyn wedervaaren, van zyn lyden, en de oorzaaken van dit alles. De Koningin, getroffen door zyn voorkomen, bewoogen door zyn vertoog, beloofde hem haare bescherming, indien zyne verzoeken bevonden werden op goeden grond te steunen. De uitslag was, dat zy, binnen kort, hem eene plaats in het Leger schonk; en, door zyn wel oppassen, heb ik reeds twee maalen zynen Naam onder de bevorderden in den Krygsdienst geleezen.

OVERAL LUCHTBOLLEN!

Aan den Uitgeever van de *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Myn Heer!

Luchtbollen waren, zints etlyke jaaren, aan de orde van den dag. Geen gewest bykans is 'er in Europa, waarin geene poogingen gedaan zyn, om in het gewest der gevleugelde geslagten door te dringen, met den Arend omhoog te stygen, of met de Leeuwrik in de lucht te zwemmen.

Over deeze drift, om Luchtbollen te zien opgaan, of eene Luchtreize te doen, hebben zommigen hunne verwondering betuigd. Doch, naar myn oordeel, kan 'er niets natuurlyker zyn.

Wat is de Mensch zelf dan een Luchtbol? Zyn lichaam, zoo rank, zoo buigzaam, zoo ligt scheurende — wat is het anders dan een overtrekzel van gegomde Taf? Zyne ziel, zwanger van kanswisselingen, van ongeneugten, vreeze, hoop, gereed om weg te vliegen, wanneer 'er in haar overtrek-

trekzel een breuk ontstaat, vuur vattende by het aanblikken van gevaar, door eene of andere drift. — Gewisselyk, dit mag wel in geen ander licht, dan dat van een weinig ontvlambaare Gas, worden aangemerkt.

De meeste onderneemingen der menschen zyn niets anders, dan het opgaan van een Luchtbol. Wat anders is de Opvoeding, dan het vullen van een Luchtbol, en om op te gaan denzelven toe te bereiden? Dikmaals mislukt zy, zelf wanneer zy met de meeste moeite, en het omslagtigst vertoon van bespiegelend vernuft, bestuurd wordt. Verscheiden hedendaagsche Stigtingen kunnen daar van ten bewyze dienen.

Wat anders zyn de angsten eens Minnaars, dan de bezorgdheden van iemant, die zynen Luchtbol wenscht te vullen, en zich aan denzelven in een schuitje vast te maaken, waarin hy met denzelven kan ryzen en daalen?

De Held, die moordt, brandt, en verwoest, met oogmerk om een naam te maaken, heeft, zo als de Dichter het eigenaartig uitdrukt, geen ander doel dan

—— *virûm volitare per ora;*

„ over de hoofden der menschen, en voor hunne oogen, te „ vliegen." En dit, indedaad, is niets anders, dan een Luchtbol maaken, en in denzelven omboog te stygen. Eens Krygshelds Luchtreize is gewisselyk de gevaarlykste, en van allen de minst lofwaardige.

Welspreekendheid is niets anders, dan de kunst om Luchtbollen te maaken. Des Redenaars opzettelyk oogmerk is, „ te „ zwellen, op te blaazen, om hoog te doen stygen." Doch deeze zyn de werkzaamheden, aan het werktuiglyke van Luchtbollen eigen. Hy gebruikt slegts woorden, die wy allen weeten, dat ze niets anders dan wind, adem of lucht zyn; en deeze is ook de stoffe, van welke de Luchtbolmaaker zich bedient. Des Redenaars welspreekendheid wordt algemeen erkend, haar hoogste toppunt te hebben beklommen, wanneer zy zuivere ontvlambaare stoffe, dat wil zeggen, lucht is, of, zoo als een Dichter zich uitdrukt, „ ademende gedagten, en „ brandende woorden." En 't is alleenlyk zuiver ontvlambaar Gas, 't welk tot des Luchtbolmaakers oogmerk meest kan bevorderlyk zyn.

Aldus, Mynheer, alle de leevensstanden doorloopende, zou het blykbaar kunnen gemaakt worden, dat niets zo algemeen is als Luchtbollen, en ontwerpen van Luchtreizen; dat 'er, gevolglyk, niets natuurlyker zyn kan, dan de nieuwsgierigheid en de toeloop omtrent het bereiden en doen opgaan van Luchtbollen. Ik ben, enz.

NUGACULUS.

TWEE ZONDERLINGE GEVALLEN, TOT DE GESCHIEDENIS DER HONDEN BEHOORENDE.

(Getrokken uit Mr. DIBBIN's *Observations on a Tour through almost the Whole of England, and a considerable Part of Scotland.*)

Ik nam (schryft de Heer DIBBIN) den laatstvoorleden Zomer met my een dier gevlekte Honden, welke men *Deensche Honden* noemt; maar het is een *Dalmatisch* Ras. Men kan zich geen Dier verbeelden, leevendiger, aartiger en onbeledigender dan deeze Hond. In het bergagtig gedeelte van *Cumberland* en *Schotland* schiep hy zyn vermaak in de Schaapen te jaagen; hy volgde deeze Beesten, met de grootste vaardigheid, tot op de schroomlykste steilten: wanneer hy dezelve bevreesd gemaakt en gejaagd hadt tot zyne voldoening (want nimmer deedt hy eenig leed) kwam hy terstond terug, kwispelstaartende, en wel voldaan over ons streelen, 't geen wy, misschien, in dit geval, te onpas deeden.

Omtrent zeven mylen aan deeze zyde van *Kinros*, op den weg van *Sterling*, hadt hy zich vermaakt met die potzen te speelen; de Schaapen waren in allerlei rigtingen weggevlugt; wanneer een zwart Lam zich na den Hond wendde, en hem sterk aankeek. De Hond scheen voor een oogenblik versteld; doch, eer hy besloot iets te doen, begon het Lam met hem te speelen. Dit maakte een zonderlingen indruk op het Beest; hy hieldt den staart tusschen de beenen, scheen zeer bevreesd, en sloop vol verlegenheid weg. Dan deeze nieuwe kennis poogde door allerlei sprongen hem uit te noodigen om goede vrienden met hem te zyn. Welk een oogenblik voor PYTHAGORAS of LAVATER! De Hond, allengskens van de vreeze bekomende, nam de aanbieding van vriendlyk spel aan. Zy liepen te gader weg, en rolden over elkander heen.

Hun spel baarde verlegenheid. De Herdersjongen kwam, om zyn Lam weder te haalen; doch het hadt geen aandagt dan op den Hond; en zy waren op een vry grooten afstand verwyderd. Wy gingen langzaamer, om den wil van den Herdersknaap; doch het betekende niets; wy konden met ons roepen den Hond zo min tot ons doen komen, als hy het Schaap beweegen om tot hem te naderen. Zy bleeven een groot end wegs met elkander speelen. Eindelyk, eenen omweg genomen hebbende, waren zy agter ons; en, naa het overgaan van eene kleine brug, kreeg de Herdersknaap met zyn staf het Lam, zo dat het hem niet kon ontkomen. Uit vrees voor den Herder, en uit gehoorzaamheid aan ons roepen, volg-

volgde de Hond, maar met ongewillige schreden. Het Schaap deedt alle moeite om den Herder te ontkomen, en zou, losgelaaten zynde, eer in het water gesprongen, dan zyn Speelmakker verlaaten hebben. Dit worstelen des Lams duurde zo lang wy het zien konden. Het zonderlingst van alles was, dat onze Hond, naa dit voorval, nooit weder jagt op de Schaapen maakte.

Het andere Geval doet ons de schranderheid eens Honds kennen. By een Klooster in *Frankryk* werden, alle dagen, op een bepaald uur, twintig Armen van Spys verzorgd. Een Hond, tot het Klooster behoorende, miste nimmer, die spysuitdeeling by te woonen; dewyl 'er nu en dan voor hem wat afviel. De Spyshaalders alleen hongerig, en dus geenzins mild zynde, moest de Hond zich te meermaalen met den enkelen reuk vergenoegen; terwyl hy gaarne wat beters hadt. De Portien werden een voor een uitgedeeld, op het teken van het trekken aan een schel. Die de Portien kwamen haalen, zetten hun pot op een werktuig, dat binnenwaards gedraaid, en gevuld na buiten gebragt werd, zonder dat men den persoon, die de beweeging maakte, zien kon. —— De Hond wagtte, op zekeren dag, tot dat alle de Armen vertrokken waren, nam het touw in den bek, en haalde de schel over. Zyne list gelukte: de Kok, geen pot vindende, voorzag, uit medelyden, ook in dat gebrek. De Hond herhaalde het den volgenden dag, met even gelukkige uitkomst. De Kok, eindelyk bemerkende, dat hy een-en-twintig in stede van twintig Portien hadt weggegeeven, besloot het bedrog uit te vinden. Dit viel hem niet moeilyk. Hy tekende, op een verboolen plaats zich vervoegd hebbende, de Armen op, die geregeld om hunne Portien kwamen, en telde 'er niet meer dan twintig; dat 'er dus geen zich ingedrongen hadt, dan alleen de Hond. Hy begon vermoeden op te vatten, en dit vermoeden werd volkomen bewaarheid. De Hond wagtte, met alle bedaardheid, tot dat de Armen bedeeld en heen gegaan waren, waarop hy de schel trok. De Kok bleef niet in gebreke, deeze list des Honds te melden; men besloot dezelve te beloonen, en men stondt den Hond toe, alle dagen de schel te trekken, tot het bekomen van het voor hem geschikte eeten.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

REDENVOERING

OVER

HET MIDDELAARSCHAP VAN CHRISTUS.

(Uit het *Engelsch* van JAMES FOSTER.)

—— *Daar is ook een Middelaar* GODS *en der Menschen; de Mensch* JESUS CHRISTUS.

PAULUS: 1 *Timoth.* II: 5.

Ik heb, in deeze Redenvoering, ten oogmerke, het Character en de Bediening van CHRISTUS, als *Middelaar*, te ontvouwen, 't welk zulk eene *ruimte* en *verbreeding* geeft aan onze denkbeelden van de huishouding en orde van GODS zedelyk bestuur, als de ongeholpe Rede niet kon bereiken. De onderscheidene takken van dit *Middelaarschaplyk* stelzel zyn, in de daad, de voornaamste stukken, waardoor de *Euangelieleer* zich onderscheidt van den enkel *Natuurlyken Godsdienst*, — den eersten en onveranderlyken Godsdienst des geheelen Menschdoms. En nogthans zal het elk bedaard en bedagtzaam onderzoeker blyken, dat, schoon deeze, als 't ware, de byzondere *gesteltenis* en groote *kenmerkende* eigenschappen zyn van de Christlyke Leere, ze niet bestemd waren om een geheel *nieuw* stelzel te vormen; maar alle naauw *verbonden* zyn aan, en naauw *verknogt* met de weezenlyke takken van den *Godsdienst der Natuure*, om welken op te helderen en aan te dringen zy oorspronglyk bestemd zyn.

Dus, by voorbeeld, dat GOD de Wereld, met volmaakte Wysheid en Regtheid, regeert, is het duidelyk en onbedorven begrip der Natuure, „ welke zich moet

„ te vrede houden met deeze *algemeene* kundigheid, en „ geen eisch kan maaken om *naauwkeurig* te bepaalen, op „ welk eene *byzondere wyze* die Regeering is inge- „ richt." — Hier dan komt het *Euangelie* eigenlyk de *Rede* te hulpe, en leert ons, dat die Regeering bediend wordt door JESUS CHRISTUS, met het gezag van GOD bekleed. De Regeering is onlochenbaar *één* en *dezelfde*, of zy *onmiddelyk*, dan door eene *aangestelde magt*, worde uitgeoefend: zo dat in de algemeene waarheid de stem der *Rede* en der *Christenheid* overeenkomen. En hoewel de Rede, door haar eige kragt en schranderheid, nimmer zou hebben kunnen ontdekken, dat dit beheer toevertrouwd was aan eenen *Afgezant*, genoegzaam gevolmagtigd en in staat gesteld tot de volvoering van een zo wydstrekkend oogmerk; is het nogthans even zeker, dat zulks geene *beslissende* tegenwerping kan opleeveren tegen dit denkbeeld van een *Middelaarschaplyk* Koning en Heer van allen; of men moest in staat zyn om klaar te betoogen, „ dat de *opperste* „ en *oorspronglyke* Regeerder der Weereld onder eene „ *onveranderlyke* verpligting ligt om altoos zelf *alleen* „ te regeeren; en, dat *groote* en *wyze* oogmerken niet „ kunnen bereikt worden door eene *ondergeschikte magt*." Maar dit te beweeren, in gevallen, waar wy geene *toereikende* denkbeelden, en naauwlyks eenige bevatting in 't geheel van het onderwerp hebben, „en in een *byzonder* „ *geval*, waarin wy volstrekt *onbevoegd* zyn om met „ zekerheid te oordeelen, ten ware wy daadlyk voor „ oogen hadden *alle* de *mogelyke* redenen, die het in „ eene byzondere huishouding *voeglyk* en *geschikt* maa- „ ken, in het oneindig bestuur des Almagtigen," — is eene hoogte van vermetelheid en waan, zo *ongerymd* als *godloos*.

Wederom, dat GOD in zyne natuur volmaakt *Goed*, en genegen is om *Barmhartigheid* te betoonen, is een der *eerste* beginzelen, welke de *onbedorve Rede* leert. Maar, dan, schoon de Rede, wanneer dezelve door Bygeloof niet verschrikt of verslaafd is, zulks moet aanzien als eene *weezenlyke* volmaaktheid in GODE, en als het *heerlykst* en teffens *beminnenswaardigst* gedeelte van GODS zedelyke natuure, moet zy ook veronderstellen, dat de *verleeningen* en *ten toonspreidingen* zyner *Genade*, zo wel als die zyner *Magt*, in alle gevallen, bestuurd en geregeld worden door *Wysheid*. „ En wat

„ de

„ de *geschiktste* en *eigenlykste* weg is, om of zyne Ge„ nade te betoonen aan *het geheel*, of ten aanziene van „ eenig *byzonder* zoort van schepzelen, vordert veel „ *uitgebreider* vermogens, dan den *Mensch* geschonken „ zyn, om te bepaalen." —— In het *algemeen* beginzel, dat GOD *genadig* is, *stemmen* de Natuurlyke en Geopenbaarde Godsdienst ten vollen *overeen*; maar ten aanziene van den *bepaalden weg*, om zyne *gunstbetooningen* te verleenen, op zodanig eene wyze, als kragtdaadigst strekke om het einde van zyn *zedelyk* bestuur te bereiken, is eene buitengewoone Openbaaring *alleen* in staat om ons klaare en uitmaakende *voldoening* te schenken. „ Hier, derhalven, (en het was niet onredelyk, te „ veronderstellen, dat het zo zyn zou) heeft het Euan„ gelie *daadlyk* voor ons eene *nieuwe regeling* ge„ openbaard, in de Leer van CHRISTUS, *den Mid„ delaar*."

Het *algemeen begrip* van een *Middelaar* is, het geen de zodanigen, die, in stede van hunne Rede zediglyk te gebruiken en aan te kweeken, daarvan een afgod maaken, gereed zyn, op het eerste voorstellen, en zonder te *weeten* of te *onderzoeken* wat het weezenlyk betekene, te versmaaden en te beschimpen. En, in de daad, de redenen voor het *Middelaarschap* zyn vaak zo deerlyk *misvormd*, dat men aan oppervlakkige denkers maar al te veel oorzaak gegeeven hebbe om hetzelve met smaadredenen te overlaaden. Want GOD, op zichzelven aangemerkt, heeft men beschreeven als een Voorwerp van *Schrik*, en volstrekt *ontoeganglyk* voor zyne zwakke en zondigende schepzelen. —— Een onnatuurlyk *verwyt*, en *ongerymd godslasterlyk!* — Want waar kan *toegang* gevonden worden, indien niet by *oneindige Barmhartigheid?* Tot wien kan de ellendige, tot wien kunnen boetvaardige zondaars, zich zo *vrylyk* vervoegen om *redding* en *schuldvergiffenis*, als tot het éénig Weezen in het Heelal, welks Goedheid *onbegrensd* en volstrekt *onveranderlyk* is? Kan *medegedeelde* Genade edelaartiger, ontfermvoller en medelydender weezen, dan *oorspronglyke* en *eeuwige* Genade? Of indien het Opperweezen, in byzondere gevallen, een *afkeer* hebbe van alle ontferming, durfe dan een minder Weezen het zich *vermeeten*, om als Middelaar tusschen beiden te treeden? om *Genadebetoon voor te schryven* aan Hem, die geheel volmaakt is? het onder-

ſtaan, om Hem *buigzaamer* te maaken, te *verzagten*, tot *grooter goedertierenheid* en *toegeevenheid* te beweegen? Indien GOD, in zichzelven, een onveranderlyk en nimmer dwaalend Voorbeeld is van al wat *recht* en *gepast* mag heeten, zou dan zulk een Middelaar geene *onvoeglyke*, ja *zedelooze* rol ſpeelen, — zou Hy zich niet gedraagen op eene wyze, een *verſtandig* Weezen onwaardig, — indien Hy om genadebetoon aanhield, eenigzins *verder* dan GOD uit zyne *eigene natuur* genadig is? —— In tegendeel, indien men omſtandigheden kon veronderſtellen, waarin het hoogſte Voorbeeld van alles, wat waardig en edel is, geagt kon worden, *op zichzelven* beſchouwd, *ongenadig* en *ontoeganglyk* te weezen; gaat het dan niet onlochenbaar vast, dat de *Middelaar ook* ontoeganglyk moet zyn? Of kan de Godheid *vernederd* worden door het betoon van mededoogen, in het eigenſte geval, waarin de *Middelaar* verhoogd en vereerd wordt door het *pleiten* om mededoogen? En, om hier niet meer by te voegen, moeten niet onze nederige ſmeekingen, zelfs wanneer zy opgedraagen worden door *eenen Middelaar*, *in 't einde* voor de Godlyke Genade komen? —— Is het zo, dan volgt het onvermydelyk, dat de *waare* grond, op welken het ſtelzel van eenen Middelaar gebouwd is, niet kan zyn, „ dat „ GOD in zichzelven of te *ſchriklyk* of te *wraakzugtig*, „ of te *onverbiddelyk* was, om rechtſtreeks aangeroe„ pen te worden;" maar deeze, en deeze *alleen*, dat 'er eenige groote en weldaadige oogmerken door konden bereikt worden, ten aanziene van de *zedelyke Wereld*, meer in 't groot beſchouwd, doch byzonder met opzigt tot het *Menschdom*, tot het welk dit plan zelve blykt eene *byzondere* betrekking te hebben. En de waare *Christlyke* Leer van eenen *Middelaar*, welke hoofdzaaklyk hier op neder komt, „ dat onze gezegende „ Zaligmaaker, door het Hoogst Gezag in hemel en „ op aarde, beſtemd was, om afvallige en wederſpan„ nige Menſchen te *bevredigen* met hunnen beledigden „ Maaker en Opperheer, en om de *Uitdeeler* te wee„ zen van GODS gunst aan het Menschdom;" ik zeg, deeze oorſpronglyke en onbedorve Leer van het Euangelie, wegens *éénen Middelaar*, heeft niets, wat het algemeen begrip betreft, 't welk de minſte ſchaduw draagt van eene *ſtrydigheid* met eene van de *waarheden*, welke de Natuur leert; en het zal, zo ik vertrouw,

trouw, blyken, dat, by de onderscheide ontleeding van de byzondere deelen, ze *alle* zich daarmede *vereenigen* en *zamenstemmen*.

Of het Character van CHRISTUS als Middelaar eerst eigenlyk gezegd mag worden eenen *aanvang* genomen te hebben naa zyne *Verryzenisse*, wanneer Hem *alle magt* was opgedraagen, en Hy gesteld was tot *den éénen Heer*, *door wien alle dingen zyn*, zal ik thans niet in 't byzonder onderzoeken. Zo veel, dunkt my, mag egter vrylyk beweerd worden, dat 'er verscheide waarschynlykheden zich opdoen, die ons overhaalen om te gelooven, dat dit het stelzel is, in de Schriften des Nieuwen Verbonds geopenbaard; en, in 't byzonder, dat de *Tytel* van *Middelaar* door CHRISTUS zelven nooit *uitdruklyk* werd aangenomen, staande den tyd van zyne eigen openbaare bediening op aarde; en Hem nooit werd toegeschreeven, dan *naa* zyne *verheffing* tot de *Koninglyke* waardigheid en magt. Maar indien wy zyne bediening als *Middelaar*, naar het algemeen begrip, stellen, als een *aanvang* neemende met zyne zending als Propheet, en *insluitende* alles, wat Hy *deedt* of *leedt*, als de getrouwe Gezant en Dienaar des Allerhoogsten; zal dezelve, in elk gedeelte, aan de onbevooroordeelde en rechtschaape rede des menschdoms zich aanpryzen. — Want dat GOD een byzonder Persoon zou zenden, en begiftigen met *echte geloofsbrieven*, om den waaren Godsdienst te doen herleeven, wanneer dezelve bykans geheel gestorven was, en begraaven onder een hoop van *barbaarsche* en *schadelyke* bygeloovigheden — en dat Hy zelfs ten dien einde, en om de eeuwige behoudenis des Menschdoms uit te werken, een Weezen, van den *eersten rang* en *waardigheid* in de zedelyke schepping, *bestemde* — geen van deeze zaaken, zeg ik, kan ons vreemd dunken, wanneer wy in aanmerking neemen, dat GODS genadebetooningen oneindig zyn, en niet afgemeeten moeten worden volgens den bekrompen maatstaf van menschlyke aandoeningen en genegenheden; en dat de *oorspronglyke waardy*, en vroegere *overheerlyke glorie*, van het *Werktuig*, tot dit edelaartig oogmerk gebezigd, eene natuurlyke strekking hadt om aan zyne Leer eene grooter maate van *aandagt* en hoogere *eerbiedenisse* by te zetten; welk laatste ons rechtstreeks aangeweezen wordt, als het *onmiddelyk* oogmerk der Voorzienigheid, in dit verbaazend blyk van Gena-

de en Gunstbetoon (*). En wanneer die zelfde uitmuntende Persoonadie, ter oorzaake dat Hy zich aankantte tegen de *vooroordeelen*, de *bygeloovigheden* en *ondeugden* der wereld, naa een lange wyle voorloopige verongelykingen ondergaan te hebben, mishandeld, en tot de schandvolste doodstraffe verweezen werd, strydig met alle beginzelen van regtvaardigheid en dankbaarheid; en dat zyn besluit en onbesmette braafheid, betoond in het ondergaan van zulke onverdiende wreedheden, zonder eens te wankelen in de geheiligde zaak der waarheid, hoogst *vereerd* en uitsteekend *beloond* werd door den Opperbestuurder en Regter des Menschdoms, — is een denkbeeld, volkomen overeenstemmende met onze *natuurlyke begrippen* van GODS Wysheid, Billykheid en Goedheid.

Maar de *Dood* van CHRISTUS wordt in het Euangelie nog in een ander licht voorgesteld. Wy vinden 'er niet alleen in vermeld, *dat* GOD *in of door* CHRISTUS *de wereld met zichzelven was verzoenende* (†); maar *dat wy met Hem verzoend zyn door den Dood zyns Zoons* (‡); *dat wy de Verlossing hebben door zyn Bloed, de vergeeving der misdaaden* (§), en *dat Hy de zonde heeft te niet gedaan door zyn zelfs offerande* (**). — Men zal buiten twyfel vraagen, welke is de *waare zin* deezer Leere? en hoe kan dezelve overeengebragt worden met de eeuwige beginzelen der *Rede*, en de begrippen, welke de *Natuur* ons leert van GOD vormen?

Ik antwoord hier op, dat het de *onlochenbaare* Leer van het Nieuwe Verbond is, dat de *Dood* van CHRISTUS niet bestemd was „ om de Godheid *vergeeflyk* te „ maaken, dat is, genegen, om, op geschikte en ge„ paste voorwaarden, met zyne Schepzelen bevredigd „ te worden;" dewyl die Dood door GOD *zelven* voorgesteld, en alle kragt deezes Doods ontleend wordt uit de bestemming en verklaaring van GOD zelven, dat deeze Hem *eene aangenaame Offerande* was. Weshalven men noodwendig GOD zich moet voorstellen, als *vooraf* ter zondvergiffenisse genegen. De waarheid der zaake is, „ dat die Dood een *middel* was, oorspronglyk

(*) MATTH. XXI: 37. (†) 2 *Corinth.* V: 19.
(‡) *Rom.* V. 10. (§) *Eph.* I: 7. (**) *Hebr.* IX: 26.

„ lyk herkomstig uit de Genade van GOD, en geen *be-* „ *weegreden* om Hem *genadig te doen zyn.*" Wat kon het, derhalven, *het mogelykheid* weezen, dan de *voegzaamste* en *wyste* weg, langs welken Hy oordeelde zyne Genade te kunnen *betoonen?* —— Maar hoe de *wyste?* Niet, zeker, ten aanziene van *eenigen invloed* op Hemzelven, wiens *Genade volmaakt* was en *onveranderlyk*: het kon, derhalven, alleen weezen uit hoofde van de Zedelyke *gebruiken* daarvan, of om de *gewigtige einden* van GODS Zedelyke Regeering te bevorderen. De *groote oogmerken*, welke blykbaar *bereikt* worden, door het uitdruklyk bevel van GOD, om den *Dood van* CHRISTUS onder het denkbeeld van eene *Offerande* te beschouwen, zyn de volgende:

Vooreerst. Dat die *Dood* een *standhoudend gedenkteken* zou zyn van GODS Vergeeflykheid en gereedheid om der menschen zonden kwyt te schelden; en een aandrang van dat grondbeginzel van *allen* Godsdienst, dat Hy een *Belooner is der geenen, die Hem zoeken.* —— „ Een Gedenkteken, zamenstemmende met „ het bykans *algemeen heerschend begrip* en de *handel-* „ *wyze* der Wereld, (die de *Offeranden* voor een wee- „ zenlyk deel van den Godsdienst hield) en uit dien „ hoofde geschikt om een *zekerder* en *kragtdaadiger* „ invloed te hebben."

Ten anderen. Om desgelyks tot een *standhoudend* Gedenkteken te strekken van de *snoodheid* en *wanverdiensten* der Zonde, en, gevolglyk, een steeds werkende aansporing tot *nederigheid* en *bekeering* des leevens.

Wyders. Schynt die Dood wyslyk bestemd te zyn, om alle *Offeranden*, in het vervolg, te doen ophouden —— *Offeranden*, die zich tot *Menschen-offer* hadden uitgestrekt, de snoodste en bedorvenste tak des *Heidenschen* Bygeloofs. Ten einde dezelve te beter *die uitwerking* mogt baaren, welke oneindige Wysheid en Goedheid waardig was, worden wy uitdruklyk geleerd, dat JESUS CHRISTUS *door ééne Offerande in eeuwigheid volmaakt heeft de geenen, die geheiligd worden* (*).

Eindelyk. Is door deeze *inrichting* „ eene schoone „ *overeenkomst* daargesteld, in een allerbelangrykst stuk, „ tusschen de *bepaalde handelwyze* van GODS *natuurly-* „ *ke Voorzienigheid*, en de *buitengewoone werkingen* zy- „ ner

(*) *Hebr.* X. 14.

„ ner *Genade*; welke misschien met regt als een der „ *voornaamste* redenen daarvan mag worden aange- „ merkt." —— Door *overtreeding* van ADAM in het eeten van de verboode vrugt, leert ons de *Christlyke Openbaaring*, was *de Dood in de wereld gekomen*, en van *hem* tot diens *geheele naakomelingschap* doorgegaan. Zo behaagde het den Almagtigen Maaker der Wereld, de *orde* en *loop* der natuure vast te stellen ten aanziene van het Menschdom. En de zaak uit dit oogpunt beschouwd, moet de dood van ADAMS geheele naakomelingschap enkel beschouwd worden als een *ongeluk*, hun beloopende, door het *misdryf van eenen anderen*, (iets, 't welk in ontelbaare andere gevallen gebeurt) en niet als eene *eigenlyke straffe* eens *misdryfs*, door *hun zelven* gepleegd. Maar *dit kwaad*, voor zo verre het alle menschen trof, door eene vastgestelde en onveranderlyke wet der *Natuure*, en het *gevolg* niet was van hunne eigene *vrywillige* overtreeding, is *opgewoogen*, (dit woord is misschien beter dan *hersteld*) door het Menschdom in de mogelykheid der verkryging des *Eeuwigen Leevens* door JESUS CHRISTUS te brengen; — eene beschikking, niet meer de *belooning* van hunne eigene deugd en regtvaardigheid, dan de oorspronglyke en algemeene wet des *Doods*, volgens het Schriftuurlyk berigt, daarvan gegeeven, eene *straffe* was van hunne *persoonlyke* misdryven. — Hier, derhalven, doet zich eene *overeenkomst* op in het oogmerk, alsmede eene wonderbaare *overeenstemming* in de Godlyke handelwyze. Het geheel is *allerwyst* en *allerbillykst* aan elkander geevenredigd. —— Hier zien wy de Genade van GOD een *redmiddel* beraamen, even uitgebreid als het *ongeluk*, 't welk, door GODS *regtmaatige bestemming*, de Zonde hadt veroorzaakt. En even als de eerste bestemming, ten aanziene van de magt des *Doods*, niet gezegt moet worden enkel naar *grillige willekeur* plaats gegreepen te hebben, maar diende tot een ontzagwekkend getuigenis van GODS *mishaagen* tegen de zonde; en daar, met oogmerk om dit einde te bereiken, de menschlyke natuur zodanig gevormd was, dat de *voortplanting des Menschdoms* tevens de *voortplanting der Sterflykheid* was, naa dat dezelve *eenmaal* hadt plaats gegreepen: — zo mag de herstelling ten *Leeven*, door den *Dood* van CHRISTUS, aangemerkt worden als een *doorstaand* blyk van goedheid en *medelyden*, van *onvergel*-

gelyke braafheid, en *pligtmaatige onderwerping* aan het Opperweezen; en strekt dus tot een *schitterend* en *bemoedigend* blyk van GODS welgevallen in uitsteekende Deugd, en van de hooge eere, welke Hy genegen is daaraan te schenken; 't geen by gevolge een scherpe prikkel is tot de verhevenste daaden van *Godsvrugt* en *Goeddaadigheid*: „ weshalven dezelfde *algemeene rede* „ in *beide* de deelen plaats hebbe, en het *geheel* won- „ der *geschikt* is om de einden des Zedelyken Bestuurs „ te bereiken."

Het geen ik hier aanvoerde, houd ik voor de *gepaste* verklaaring deezer plaatzen uit den Brief van Apostel PAULUS aan de *Romeinen*: *Want indien door de misdaad van eenen veelen gestorven zyn, zo is veel meer de Genade* GODS, *en de gaave door de Genade, die daar is eens Menschen* JESUS CHRISTUS, *overvloedig geweest over veelen.* —— *Zo dan gelyk door eene misdaad de Schuld gekomen is over alle menschen tot verdoemenisse; alzo ook door eene regtvaardigheid komt de Genade over alle menschen tot regtvaardigmaakinge des leevens.* —— *Op dat gelyk de Zonde geheerscht heeft tot den Dood, alzo ook de Genade zou heerschen door regtvaardigheid tot het Eeuwig Leeven, door* CHRISTUS *onzen Heere* (*). — En indien de *mogelykheid* voor *allen*, om het eeuwig leeven te verkrygen, en de *daadlyke* erlanging daarvan door GODS getrouwe Dienaaren, het *vastgesteld gevolg* is van CHRISTUS *opoffering* in den dood —— ziet elk gereedlyk, dat de *Dood* van CHRISTUS meer eigenlyk als eene *Offerande* mogt beschreeven worden, dan eenige Offeranden van Dieren, welke geen zodanige kragt hadden; en zullen dan ook de uitdrukkingen, (schoon met dat al ten grooten deele *zinnebeeldig*) *dat wy verlost zyn door zyn Bloed*, en *met* GOD *verzoend door den Dood zyns Zoons*, (met veele andere soortgelyke spreekwyzen) eene *duidelyke* en zeer *nadruklyke* betekenis hebben.

Dan, om hierover niet breeder te handelen. De Euangelieleer heeft ons verder verklaard, hoe, om dat onze Gezegende Zaligmaaker *zich zelven vernederd heeft*, en (overeenkomstig met het bevel des Allerhoogsten GODS en Vader van allen) *gehoorzaam geworden is tot den dood, zelfs den dood des kruizes*, GOD *Hem uitermaate ver-*

(*) *Rom.* V: 15. 18. 21.

verhoogd; alle magt in hemel en op aarde gegeeven, en *Hem tot een hoofd boven alle dingen*, onder Hem, gesteld heeft, ten welstand zyner Kerke (*). Weshalven het Bestuur van GOD thans door eenen *Middelaar* geschiedt, en Hy zyne gunst door eenen *Middelaar* betoont. Ten slot van dit geheele plan zal CHRISTUS in zyn *Koninglyk* Character verschynen, om de *wereld te oordeelen*, overeenkomstig met die *wyze* inrichting, volgens welke *de Vader niemand oordeelt*, *maar allen oordeel den Zoon heeft overgegeeven* (†). Dit is een kort begrip van het *Middelaarschaplyk* stelzel, van den *beginne* af tot den eindlyken *afloop* toe; wanneer het *lot* van alle menschen *regterlyk* zal bepaald worden, en gevolglyk de einden van het *Middelaarschap* geheel bereikt zyn; dan ook zal *het Koningryk overgegeeven worden aan* GOD *den Vader zelven*; *dan zal de Zoon zelve onderworpen worden aan Hem*, *die Hem alle dingen onderworpen heeft*; *opdat* GOD *zy alles in allen* (‡).

Volgens dit groot en wyduitgestrekt Plan, zyn de *wyste* en *beste* Weezens in het Heelal werkzaam in bedryven, voegende aan hunne waardigheid, verheeven rang en character. GOD zelve komt ons voor als de oorspronglyke Beraamer en Bewerker, handelende naar de voorschriften zyner onfaalbaare Wysheid, en gedreeven door zyne onbegrensde Goedheid. —— Het hoogste Weezen *naa* Hem (wiens volmaaktheden van natuure geene *vergelyking* toelaaten) is de Persoon, ten *Middelaar* bestemd. —— De Heilige Geest, als de *naaste* in rang en eere, werkt als de *eerste Minister* in dit *Middelaarschaplyk* bestuur, en heeft tot zyne *Medehelpers* de *Engelen*; deeze allen vereenigen zich tot het heerlyk oogmerk om het Menschdom op de oorspronglyke paden van Deugd, Waarheid en Gelukzaligheid te brengen, — om de Erfgenaamen der Zaligheid te versterken, op te beuren en te vertroosten. Zo dat hierdoor, als 't ware, een schakel van goeddaadigheid van de eerste Oorzaak alles goeds loopt door de onderscheidene rangen van de verheevenste Weezens, tot op de *Menschen*, die door deeze voorbeelden geleerd, en sterk aangespoord worden, om medelyden, belang-

(*) MATTH. XXVIII: 18. *Philipp.* II: 8. 9. *Eph.* I: 22.
(†) JOAN. V: 22. (‡) 1 *Cor.* XV. 24—28.

looze goedwilligheid, en tedere bezorgdheid voor elkander te betoonen, en zelfs zagtaartigheid tot dieren uit te ſtrekken; ten einde een kragtdaadig werkende geest van goedheid en meewaarigheid zich uitſtrekke door het wyd bevang van de geheele redelyke ſchepping GODS.

En is 'er in het ſtelzel van *Middelaarſchap* in 't *algemeen* niets, dan 't geen volkomen eenſtemmig is met het bepaalde ſtelzel, zo der *Natuure* als der *Voorzienigheid*. De wereld wordt, volgens het *eerſte* plan, gevormd en vastgeſteld door den Almagtigen Opperheer, grootendeels *middelaarſchaplyk* beſtuurd, en zal zo altoos beſtuurd worden. *Vaders*, *Opzienders*, *Burgerlyke Regeerders*, *Vrienden*, *Menſchen* jegens *Menſchen*, zyn, in de noodzaaklyke uitoefening der pligten deezes leevens, in de meeste gevallen, *tusſchen beide komende* werktuigen van dat heil, 't welk oorſpronglyk uit de Godlyke Goedheid voortvloeit. Het ſtelzel der Natuure zigtbaar een ſtelzel van *Middelaarſchap* zynde, kan het denkbeeld van een *Middelaar* in *zichzelven* niet ongerymd weezen, of het Stelzel der Natuure moet verkeerd zyn; en, in gevolge daarvan, zal volſtrekte *Godverzaakery* de plaats van het *Christendom* moeten bekleeden.

Ik zal beſluiten met een zeer kort verſlag van 't geen, myns oordeels, het *waare Euangelie van* CHRISTUS is, waarvan de Leer des *Middelaarſchaps* een weezenlyk en gewigtig gedeelte uitmaakt. —— De algemeene inhoud deezer Godlyke Leere is: *De herſtelling van den Natuurlyken Godsdienst en Deugd*, wanneer beider kennis, als 't ware, door ondeugd en ſpoorlooze geestdryvery, uit de zielen der menſchen verbannen was; met de byvoeging van twee of drie *Stellige Plegtigheden*, op de ſterkſte wyze tegen *bygeloovige misbruiken* beſchut, en ſtrekkende om de eeuwige wetten van Zedelykheid aan te dringen, alsmede eene naauwkeurige inagtneeming aller takken van weezenlyke braafheid te bevorderen. — Dan meer byzonder zyn de Beginzels, daarin voorgehouden: Dat 'er *één* GOD is, de Vader en Opperheer van allen, die alle dingen *ſchiep* en *beſtuurt*, door JESUS CHRISTUS —— Dat de Menſchen, by dit oneindig Weezen, van 't welk hun geluk volſtrekt afhangt, aangenomen worden, door de *Regtvaardiging des Geloofs*, in de eindbe-

bedoeling zamenstemmende met de algemeene Wet van Opregtheid, die, ten zelfden tyde dat zy alle *opzettelyke ondeugd* veroordeelt, toegeevenheid gebruikt omtrent de *onwillige zwakheden* der menschlyke natuure — Dat de gunst van GOD zich tot het *geheele Menschdom* uitstrekt, en zyne vergeevende Genade tot alle waare Boetvaardigen; maar verleend op zulk eene wyze, dat de Rede die niet kon *ontdekken*, noch met regtmaatigheid *wraaken*; eene schikking, wyslyk beraamd, om de Bekeering aan te moedigen door de hoop op *Genade*, en zondige menschen, de Godlyke gunst niet verdienende, met bestendige gevoelens van *Nederigheid* te vervullen, en Bygeloof uit te rooijen — Dat de Vader des Menschdoms altoos gereed is om hun *bystand* te verleenen in het najaagen van zedelyke regtheid en heil; dat Hy namaals *de wereld* (aan zyn bestuur onderworpen en verantwoordelyk wegens haar gedrag) *in regtvaardigheid zal oordeelen*, *door* JESUS CHRISTUS — En dat, daar Hy alle onboetvaardige Zondaaren, naar gelange hunner overtreedingen, zal straffen, Hy zyne getrouwe en gehoorzaame Dienaars met oneindig geluk en heerlykheid zal bekroonen, ingevolge van het onveranderlyk genoegen, 't welk Hy schept in de Deugd, en om dezelve eindelyk over boosheid en ondeugd te doen zegepraalen. — Een Stelzel als dit, 't welk ieder *bedagtzaam*, ieder *godsdienstig*, ieder weezenlyk *zedelyk goed* mensch moet hoogagten en eerbiedigen, zal allen, die het van harte gelooven, en toelaaten dat het den natuurlyken en regtmaatigen *invloed* hebbe, hier *waarschynlyk* geluk, en vrede der ziele, en *zeker*, hier namaals, de eeuwige gunst van GOD doen deelagtig worden.

BERICHT, AANGAANDE EENE ZEER VOORDEELIGE MANIER, OM HET *Rood Precipitaat van Kwik* TE BEREIDEN. Door J. W. C. FISCHER, van *Berlyn*.

Schoon dit middel doorgaans, in het groot, in de Fabrieken, bereid wordt, zou een Apotheker, zo door omstandigheden, als tot zyn eigen vermaak, toch ook bewoogen kunnen worden, om de bereiding daarvan

van zelve te onderneemen. Den zodanigen zal het voorzeker aangenaam zyn, eene manier van werken te leeren, die meerder voordeel aanbrengt, dan de gewoone.

In het twaalfde Stuk van het Algemeen Journaal der Scheikunde, p. 242, vestigde de Heer VAN MONS de aandacht der Scheikundigen op deeze waarheid, dat 'er, geduurende de bereiding van den rooden geprecipiteerden Kwik, door middel van het Salpeterzuur, eene grootere menigte van Kwikzilver geoxydeerd kan worden, dan tot hier toe plaats heeft gehad. Ja hy geloofde, men zou het 'er toe kunnen brengen, om, door twintig deelen maatig geconcentreerd Salpeterzuur, eene genoegzaame hoeveelheid Zuurstof daar te stellen, tot oxydatie van vyftig deelen Kwik.

De Heer SCHMIDT, Apotheker te *Sonderburg*, zogt het door den Heer VAN MONS voorgeslagene door proeven te onderzoeken, en ondernam, zo tot dit, als tot andere einden, eene bewerking, die in het agtentwintigste Stuk van 't Algemeen Journaal voor de Scheikunde, van p. 355 tot p. 366, is medegedeeld. De Proeven des gemelden Scheikonstenaars waren voornaamelyk ingericht, om eene grootere hoeveelheid van Kwik, dan gewoonlyk plaats heeft, met het Salpeterzuur te vereenigen, en daardoor eene grootere menigte van Rood Precipitaat, zonder eene merkelyke verspilling van Salpeterzuur, te bekomen. Intusschen mislukte deeze onderneeming.

De Heer J. W. C. FISCHER was gelukkiger in de uitvoering van de denkbeelden, door den Heer VAN MONS daargesteld, door, met eene bepaalde hoeveelheid van Salpeterzuur, eene grootere hoeveelheid van Kwik, dan tot hier toe had plaats gehad, te oxydeeren. Volgens hetgeen, ten opzichte zyner ontdekking, is medegedeeld, in het drieënveertigste Stuk van 't Algemeen Journaal, p. 55—57, heeft hy het volgende waargenomen. Hy ontbond vierhonderd deelen Kwikzilver, in een geschikt glas, met eene kookende hitte, door zo veel, van tyd tot tyd, bygevoegd Salpeterzuur, tot dat hy eene volkomen verzadigde vereeniging, tusschen het Kwikzilver en het Salpeterzuur, bekwam. De daardoor bekomene ontbinding dampte hy, in eene glazen schaal, af, tot droogwordens toe; waarna hy, al wryvende, daar nog onder meng-

de

de vierhonderd deelen loopende Kwik, 't geen, met elkander, een zwartachtig poeder daarstelde. Tot het verkrygen eener volkomene vereeniging, tusschen het Kwikzilver-oxyde en de bygevoegde Kwik, wierd het poeder, door byvoeging van water, tot de zelfstandigheid van een pillendeeg gebragt, waardoor het mengzel eene graauwachtige kleur aannam, en 'er nu vervolgens maar vyf minuten tyds noodig waren, om het nog niet ten vollen verbonden Kwikzilver, door wryven, verder geheel onzichtbaar te maaken. Vervolgens wierd het vogtig deeg, op de kagchel maatig gedroogd, in eene Retort gedaan, en aan eene plotzelyke hitte blootgesteld. Reeds, na verloop van drie minuten, openbaarde zich het, uit de beärbeide materiaalen opstygend, Zuurstofgaz, ten teken van het eindigen der bewerking: hebbende thans het mengzel zyne witgraauwe kleur in eene donkere, zwartroode verwisseld. Wanneer hierop de arbeid wierd geëindigd, en alles was koud geworden, zo bevond men, dat het mengzel van eene schoone gelykformige roode kleur was, volkomen overeenstemmende met die van het gewoon Precipitaat, 't geen, door wryving, tot zyn grootsten trap van fynheid is gebragt; eene bewerking, die aan het, op deeze nieuwe wyze bereid Precipitaat, niet in het werk behoeft gesteld te worden, om dat hetzelve, uit eigen aard, een allerfynst poeder is. Hier kon insgelyks het voortgebragt middel, zonder eenige moeite, uit de Retort worden geschud, zonder derzelver verbreeking noodig te maaken. In den aangelegden ontvanger bevond zich geen loopend Kwikzilver, ten bewyze, dat alles in Oxyde veranderd was geworden.

Zeer in het oog loopend zyn de voordeelen, welke door deeze manier van werken bekomen worden, en wel;

1°. De bespaaring van meer dan de helft Salpeterzuur, en de mogelykheid, om dezelfde Retort nogmaals, tot denzelfden arbeid, te gebruiken.

2°. De bespaaring des tyds en der moeite, om het Precipitaat tot een fyn poeder te brengen; dewyl hetzelve, volgens deeze bewerking, zo fyn, als mogelyk is, gebooren wordt.

3°. De bespaaring des tyds en der brandstoffen, anderzins, tot het maaken van rood Precipitaat, vry aanmerkelyk. Door, immers, volgens deeze manier te werken, is men in staat, binnen den tyd van een half uur, etta-

ly-

lyke ponden wit Kwikzilverdeeg in een rood Oxyde te veranderen: dewyl by de hoeveelheden, waarmede de proeven genomen zyn, maar eene plotzelyke hitte van drie tot vyf minuten noodig was, om de bewerking ten einde te brengen.

Deeze voordeelen, geloove ik, zouden nog voor vermeerdering vatbaar zyn, zo men, daar 'er toch bevogtiging noodig is tot het vereenigen des Kwikzilvers met het Salpeterzuur Kwikzilver-oxyde, de afdamping der Kwikzilver-ontbinding maar deed gaan tot de dikte van eene bry, en niet tot die van een poeder: naardien daardoor, by de bewerkingen in het groot, eene aanmerkelyke besparing, zo van tyd, als van brandstoffen, plaats zou vinden.

Aan de Heeren Schryvers en Uitgeevers der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Myne Heeren!

Daar my geene dan eene oude en zeer gebrekkige Beschryving van de drie volgende Konst-Uurwerken in het Nederduitsch bekend is, zoo twyffele niet, of veelen Uwer Lezeren zullen in de volgende Beschryving genoegen vinden. — Hierom gebruike de vryheid, UEd. dezelve aan te bieden. Wordt zy ter plaatzing waardig gekeurd, dan zal ik UEd., in een volgende, eene Beschryving van nieuwe, nog weinig bekende, en zeer zeldzaame Mechanische Konstwerken doen toekoomen.

T. T.

Leeuwarden,
den 1 Juny 1803.

L. OLING.

BESCHRYVING VAN DE DRIE KONSTIGE, ASTRONOMISCHE, MECHANISCHE, OPENBAARE UURWERKEN, TE STRAATSBURG, LYON EN PRAAG.

Onder de verwonderingswaardigste uitvindingen van het menschelyk vernuft, kan men voornamentlyk, en

en ook te recht, tellen, de *Astronomische Uurwerken*; te weeten, dezulken, welke de beweeging der hemelsche ligchaamen, derzelver veranderingen enz. voorstellen; en die dus wel onderscheiden moeten worden van die, welke enkel als naauwkeurige Tydmeeters, tot het doen van Sterrekundige waarneemingen, worden gebruikt. —— Reeds was de *Sphær* van ARCHIMEDES zulk een konstig Astronomisch Uurwerk, gelyk 'er in volgende tyden meerdere zyn te samen gesteld, welke allen gewoonlyk door het Water in beweeging wierden gebragt. Daartoe behoorde, by voorbeeld, het Uurwerk van den *Præfect* CHROMATIUS te Romen, dat van BOETIUS, van PACIFIKUS, van den *Chalif* AARON, het welk naderhand Keizer KAREL *de Groote* verkreeg, en meer anderen.

Zulke konstige Uurwerken, zoo van de Romeinen, als van andere Volkeren, die Waereldstelzels, Zons- en Maans-verduisteringen enz. voorstelden, vindt men in *Recueil des Machines avant* 1669, *par Mr. Perrault*, No. 22—24, beschreeven. Derzelver uiterlyke gedaante was meestal kostbaar, en zy rusteden op zeer fraai te samen gestelde voetstukken. Zoortgelyke Uurwerken bevinden zig nog thans op de Nationaale Bibliotheek te Parys, gelyk by voorbeeld het *Planisphærium* van CASSINI, (*Journal des Sçavans*, 1682, p. 22.) Ook REGIOMONTANUS vervaardigde een Uurwerk, het welk de beweegingen der hemelsche ligchaamen voorstelde (*Pet. Gassendi in vitis Astronomorum* p. 364. *de vita Regiomontani*), en dit wierd ontwyffelbaar niet door Water, maar door Gewigten in beweeging gebragt.

Maar onder alle konstige Astronomische Uurwerken is 'er geen, het welk meer de verwondering in vroegere tyden heeft weggedraagen, dan dat van *Straatsburg*, in de Dom-kerk aldaar; by hetzelve vindt men in de daad ook alles vereenigd, wat de Werktuig- en Uurwerkmakerskonst in staat zyn wonderbaars voor te stellen. Het is te bejammeren, dat dit Konstwerk reeds meer en meer een prooi van den alles vernielenden tyd wordt.

Het was in 't Jaar 1570, wanneer den toen ten tyde beroemden Wiskonstenaar COENRAAD DASYPODIUS door den Magistraat der Stad Straatsburg wierd opgedragen, om, in plaats van het oude gebrekkige Uurwerk, in de Kathedraal-kerk, welk in het Jaar 1371 ver-

vaardigd was, een plan tot een geheel nieuw te ontwerpen, welk alles, wat men zoortgelyks nog ooit gezien had, in konst en pracht zou overtreffen, en daarmede aanstonds een begin te maken. Dit wierd ook, onder deszelfs opzicht, door drie bekwaame Konstenaars, ISAAK, ABRAHAM en JOSIAS HABRECHT, in het jaar 1571 begonnen, en in 1574 reeds gelukkig voleindigd. — Men zegt, dat het gevolgd is naar een Uurwerk te *Pavia*, door WILHELM ZELANDIN vervaardigd, en onder KAREL DEN V door JANELLUS TURRIANUS verbeterd; het welk toenmaals, wegens deszelfs konstige en fraaje inrichting, zeer vermaard was.

Het geheele Straatsburger Konstwerk is in drie byzondere afdeelingen gebragt, en met een fraai traliewerk omringd. Aan den voet van hetzelve ziet men een Pellikaan, torschende een *Globe* van 3 voeten middellyns, wegende over de 100 ponden. Hetzelve is uit een compositie van leem, kryt en papier te samen gewerkt, en bezit in de daad een buitengemeene vastheid. — 48 Sterrebeelden zyn op hetzelve getekend; en door middel van konsttuigen, in den Pellikaan verborgen, volbrengen de Zon, Maan en Planeeten daar om haaren omloop, eveneens gelyk zulks aan den hemel geschiedt. Tegen over deeze Globe ziet men drie raden of schyven, waarvan de grootste een Almanak voorstelt. *Apollo* en *Diana* staan aan weêrzyden, doende de dagen en nachten voortgaan: dit rad koomt dus jaarlyks naauwkeurig eenmaal rond. — Het middelste rad toont het *Gulden-getal*, den *Zondags-letter*, de *beweeglyke Feesten* en de *Schrikkeljaaren*. Dit heeft 100 jaaren nodig om eenmaal rond te koomen. — Het derde en kleinste rad is onbeweeglyk: behalven de Kaart van Duitschland en de Platte Grond van Straatsburg, bevat hetzelve de naamen der geenen, die dit werk vervaardigd hebben. — De vier Monarchyen zyn op de vier hoeken van deeze schyf beschreeven; en op de twee andere zyden zyn, op twee groote tafels, de Zon- en Maan-eclipsen van 1575 tot 1605 voorgesteld. Op de Globe staat volgende inscriptie:

Omnia metitur tempus, sed metior ipsum,
Artificis fragili Machina facta manu.

Onmiddelyk boven deeze werktuigen ziet men de *Ze-*

van Planeeten. Dezelve zyn in Figuuren, ieder op een Wagen zittende, voorgesteld; welke Wagen door de aan hun toegewyde Dieren getrokken wordt. Deeze Figuuren verschynen agtervolgends, de eene naa de andere, ieder op dien dag, welke naar hun genaamd is. Zy heeten *Apollo*, *Luna*, *Mars*, *Mercurius*, *Jupiter*, *Venus* en *Saturnus*, en naar dezelve vindt men de naamen der dagen in de volgende orde geschreeven:

DIES SOLIS	*Zondag*, Apollo, of de Zon.
DIES LUNÆ	*Maandag*, de Maan.
DIES MARTIS	*Dingsdag*, Mars.
DIES MERCURII	*Woensdag*, Mercurius.
DIES JOVIS	*Donderdag*, Jupiter.
DIES VENERIS	*Vrydag*, Venus.
DIES SABBATI	*Saturdag*, Saturnus.

Slaat men de oogen eenigzints opwaarts, dan ziet men een schyf, welke de Minuuten en Vierendeels-uuren aantoont. Op iedere zyde staat een Engel, waarvan de eene, op elken slag van het uur, zyn scepter, welken hy in zyne hand houdt, opligt, terwyl de andere een zandlooper omdraait.

Gaat men tot de tweede afdeeling, dan wordt men een groot Astrolabium, of Hemelsplein, ontwaar, op welk zich onderscheidene wyzers ronddraajen. De grootste koomt in het etmaal eens rond, en wyst de Uuren; de overigen toonen de beweeging der Planeeten in den Dieren-riem aan. In het middenpunt bevindt zich een Aardglobe, op welker vier zyden de Jaargetyden geschilderd zyn. Twee Leeuwen houden aan wederzyden de Wapens van de Stad en Voorstanders der Kerk. Onder het Astrolabium is een klein Quadrant aangebragt, het welk den loop en den tyd der Maan aantoont, en teffens derzelver verschillende gedaanten of *Phasen* voorstelt.

In de derde afdeeling zyn de metaalen Klokken, welke ieder vierendeels-uur, door vier gewapende mannen, die de onderscheidene trappen des menschelyken ouderdoms voorstellen, in beweeging gebragt, een zeer welluidend Klokkenspel veroorzaaken. Een weinig hier boven is de kleine Uurklok geplaatst. Aan derzelver eene zyde staat een figuur, welke Christus beduidt, en aan

de

de andere zyde de Dood, welke by ieder quartier tot de klok nadert, om het uur te slaan, maar daarin tot zoo lange verhinderd wordt, dat de laatste der gewapende mannen het laatste quartier slaat; dan gaat de Christus-figuur terugge, en de Dood slaat het uur. Op de klok vindt men deeze inscriptie: *O Rex gloriæ Christe, veni cum pace.* 1375. 3 *Non. Augusti.* Inwendig hangen nog onderscheidene kleine klokken, welke, door derzelver fraaje harmonie, een aangenaam klokkenspel doen hooren.

In de kleine Toren ter linkerhand hangen de gewigten tot dit uurwerk. Hetzelve is met fraaje schilderstukken van TOBIAS STIMMER verfierd. Boven op hetzelve ziet men een Haan, welke, naa het eindigen van het klokkenspel, ieder maal met de vleugels klapt, en tweemaalen zeer luide roept. Een weinig lager staat *Uranie*, als de Godin der Wiskunde, en onder haar een Colossus met de vier Monarchyen, waarvan by *Daniel*, Cap. 7, gesproken wordt. Digt daarby ziet men het afbeeldzel van den beroemden Sterrekundige NICOLAUS COPERNICUS, het welk DASYPODIUS uit Dantzig heeft ontvangen. De drie Schikgodinnen van het menschelyke leeven wordt men op de linkerzyde gewaar: *Lachesis* houdt de spinrok, *Clotho* spint, en *Atropos* snydt den draad af. De Trap, welke op de rechterzyde naar het Uurwerk gaat, is een der konstigsten, welke misschien ooit gemaakt is.

Tegenwoordig staat dit prachtig Uurwerk byna geheel stil, en is, niettegenstaande de van tyd tot tyd gedaane reparatien, zodanig vervallen, dat het zeer bezwaarlyk ooit weder in orde zal kunnen gebragt worden. Desniettemin zal hetzelve altoos in de geschiedenis der Mechanische konsten een merkwaardig overblyfzel zyn.

Menigeen zal wel het algemeen gerugt ter ooren zyn gekomen, dat het Straatsburger Uurwerk door COPERNICUS vervaardigd zy, welken naderhand de Magistraat de oogen liet uitsteeken, opdat hy niet elders een zoortgelyk zou kunnen vervaardigen. Dit verdigtzel is belachelyk, en door ANGELUS ROCCA uitgedacht (*in Oper. Rom.* 1719. fol. T. I. p. 170.) waaruit het wederom anderen, by voorb. THOM. CORNEILLE (*Dictionn. géograph. artic. Strasbourg*) overgeno-

nomen hebben (*). COPERNICUS is nooit in Straatsburg geweest, offchoon hy wel naar Italien reisde. Zyn afbeeldzel, het welk men, gelyk wy reeds verhaald hebben, onder het Uurwerk ziet, heeft misschien aanleiding tot dit valsch gerucht gegeeven.

Gelyk dit Straatsburger Uurwerk met recht voor het wonderbaarste in Europa wordt gehouden, zoo is ook dat van *Lyon* het fraaiste in Frankryk. Dit laatste wierd in het jaar 1598 door NICOLAUS LIPPIUS, uit Basel, vervaardigd, en in het jaar 1660 door WILHELM NOURISSON, een bekwaam Uurwerkmaker te Lyon, verbeterd, en met nieuwe stukken voorzien. Hetzelve staat in de Kathedraal-kerk, of die van St. Joannes; en niemand heeft hetzelve nog, dan met de grootste verwondering, beschouwd. Hetzelve vertoont insgelyks den loop der Sterren, en derzelver periodische beweeging. Men ziet daaraan een altoos duurenden Tydwyzer, welke het Jaar, de Maand, den Dag, het Uur en de Minuuten aantoont; verder een Kerkelyke Almanak, welke de feestdagen en de verrigtingen van iederen dag met de kerkelyke ceremonien enz. aanwyst. Aan een Astrolabium, het welk de vlakte des hemels vertoont, ziet men de byzondere plaatzen der gesternten, de *phasen* van de Maan, den stand der Planeeten en Sterren tegen elkander, derzelver Conjunctien en Oppositien. Iedere dag koomt van buiten, in een zoort van *Nis*, een zekere gedaante of beeld ten voorschyn. Op *Zondag* verschynt een beeld, het welk de Opstanding voorstelt; op *Maandag* treedt de Dood voor den dag; op *Dingsdag* de H. Stephanus, als eerste Beschermheilige van deeze Kerk; op *Woensdag* de H. Joannes Bapt. als de tweede Beschermheilige; op *Donderdag* het beeld van de instelling van het H. Sacrament; op *Vrydag* de Passie, of het lyden van Christus; en op *Saturdag* het beeld van de H. Jongvrouw, met de woorden: *Dies Dominica Feria* 2, 3 enz.

Dee-

(*) De Heer J. H. VAN SWINDEN schryft dit Uurwerk, in deszelfs *Beschryving van een beweegl. Hemels-gestel*, p. 3. *noot* (c), ook aan COPERNICUS toe; doch het tegendeel zoude men gemakkelyk uit de schriften van DASYPODY, LAGUILLE, FRISCHLINO, SCHWEIGHAUSER, BLUMHOF, KÄSTNER, en meer anderen, kunnen bewyzen.

Deeze figuuren verwisselen onderling derzelver plaatzen; iedere middernacht maakt de eene voor een volgende ruimte, en gaat terug. Een Haan verkondigt het uur, door het slaan met zyne vleugels en door zyn geschreeuw, het welk hy tweemaalen herhaalt. Vervolgens ziet men een Engel verschynen, welke een deur opent, om de Maagd Maria te begroeten; de H. Geest daalt, onder de gedaante van een Duif, nederwaarts op haar; en de eeuwige Godheid, beeldelyk voorgesteld, zegent haar. Leeuwen ontmoeten elkander, bewegen derzelver tongen en oogen; terwyl zich een harmonieus Klokkenspel laat hooren, het welk den lofzang van den H. *Joannes Baptista* speelt: *Ut queant laxis*. Eindelyk worden de uuren op een cyfferplaat aangeweezen, en de Minuuten staan op groote ovaale lynen, op welken een wyzer rondgaat.

Dit Uurwerk, het welk zeer oud is, was eindelyk geheel onbruikbaar geworden, en genoegzaam als een ligchaam zonder ziel en beweeging; het welk door de nalatigheid der geenen, die daarover het opzicht hadden, veroorzaakt wierd. De Bisschop MESSIRE CLAUDE DE ST. GEORG, naderhand Graaf en Cantor der Kerk van Lyon, liet hetzelve wederom herstellen. Hy zelf was in mechanische konsten niet minder ervaaren, als hy een grondig Leeraar der Theologie was; waardoor hy in staat was om onder zyn eigen bestier den beroemden Uurwerkmaker NOURISSON de verbeteringen op te dragen, en hem daartoe de nuttigste voorschriften te geeven; terwyl hy zelf veele zinryke uitvindingen maakte, welke hy den Konstenaar mededeelde, en daardoor het Werktuig tot eene grootere volmaaktheid verhief. In het jaar 1660 wierd deeze groote reparatie, of liever byna geheel nieuwe vervaardiging, voleindt.

In de *Histoire civile ou consulaire de la Ville de Lyon, par le P. Claude François Meneftrier, de la Compagnie de Jesus. Lyon 1696 fol.* is p. 200 dit konstig Uurwerk op een fraaje koperen Plaat afgebeeld. Men ziet met den eersten opslag, welk een stout en grootsch voorkomen dit Konstwerktuig heeft. De Wyzerplaaten en de beweegbaare Figuuren, als b. v. de beelden van de Dagen, de Haan, de Engel, de Moedermaagd, de H. Geest enz. alles vindt men aldaar uitgedrukt. De Kas is insgelyks in een zeer goeden smaak; door

vier Statuen wordt hetzelve in de gedaante van een Toren of Kasteel gedragen op hunne schouders. Onder leest men deeze Latynsche woorden: *Opera et studio Guillelmi Nourissen Lugduni.*

Niet minder merkwaardig in de geschiedenis der konstige Uurwerken is ook het beroemde Uurwerk te *Praag* op het Raadhuis in de Oude Stad, waarvan men een voortreffelyke beschryving vindt, onder anderen in een belangryk Manuscript, het welk JOHANN TABORSKY VAN AHORNBERG heeft opgesteld. Dit, aan den toenmaaligen Magistraat toegeëigende werk, is een van de fraaiste Boheemsche handschriften uit de 16de Eeuw. —— Hetzelve bestaat slechts uit 14 beschreevene perkamentbladen in groot quarto; en uit de Voorrede ziet men, dat het boek in het jaar 1570 geëindigd is. Wy zullen hieruit het een en ander overneemen.

Het is ontwyffelbaar, dat dit Uurwerk alle verwondering en achting verdient, en dat het toenmaals bykans eenig in zyn zoort was. Geen kinderspellen of beuzelaryen zyn aan dit werk te zien; maar de Wysgeer of Wiskonstenaar, die hetzelve met oplettendheid beschouwt, vindt hier voor zynen geest een ryke stof tot nadenken en onderzoek. FOURNIER (*in Notitia urbis Prag. Lib. IV. a. 6.*) getuigt, dat het Uurwerk te Praag naauwlyks zyns gelyken in de wereld vindt; en hy heeft, in de daad, geen ongelyk. Niet enkel de uuren van den dag en nacht ziet men op dit Uurwerk vertoond, maar ook den datum, de maand, het jaar, den op- en ondergang van Zon en Maan, het Guldengetal, den Zon- en Maancirkel, en de voornaamste Feestdagen van het jaar. En zo men het misschien speelwerk wil noemen, dat de Dood op een zekere plaats staat, en, bevoorens het uur slaat, een klokje luidt, in deszelfs linkerhand een zandlooper houdt, welken hy ieder uur omkeert; dat tegen den Dood over een sidderende Grysaard is voorgesteld, die van geene wel herinnerd wordt weg te gaan, maar die met hoofdschudding te kennen geeft, dat het voor hem nog te vroeg is, om zich aan de algemeene wet der natuur te onderwerpen; wanneer men dit alles, zeg ik, kinderspel wil noemen, dan overweege men, dat ook aan

dee-

deeze stukken veel konst is besteed, en tessens, dat hetzelve ook niet tot het wezendlyke van het werk behoort, maar slechts tot versiering daarvan dient.

Men vindt hier dus alle de voornaamste Feestdagen van den Almanak, het Guldengetal, de Schrikkeljaaren, de Boheemsche en de gewoone Uuren, welke niet op eens, maar agtervolgens, ieder op zich zelven, door het slaan op een klok worden aangetoond; verder de Zon- en Maankklooten (in het vuur verguld) eveneens gelyk dezelve aan den hemel op- en ondergaan, voorgesteld; vervolgens ook de afwisselingen der Maan, de verduisteringen, den loop der Planeeten, met één woord, het waare afbeeldzel van ons geheele Waereldstelzel, met alle deszelfs veranderingen.

Naa dat bovengenoemde TABORSKY de opgetelde merkwaardigheden in zyn geschrift verhaald heeft, gaat hy over tot het onderzoek der oudheid van dit beroemde Uurwerk. Nooit heeft hy kunnen ontdekken, zegt hy, noch uit mondelinge berichten, noch uit eenigerhande handschriften, van wien en op welken tyd dit Uurwerk gemaakt zy: slechts zoo veel heeft hy kunnen naspooren, dat de eerste, tweede en vierde afdeeling, met de daartoe behoorende hemelspleinen, door een' zeker Magister HANUSCH, omtrent het jaar 1490, vervaardigd is, en dat dezelve tot aan zynen dood het opper-toezicht daarover heeft gehad. BALBIN (*Miscell.* B. 3. C. 12. § 1, 2, 3.) heeft in een oud Manuscript aangemerkt gevonden, dat het bovengemelde bericht gegrond is; dat JACOB, een leerling van bovengemelden HANUSCH, naderhand het werk in een goeden staat heeft onderhouden, tot dat het vervolgens door de onkundige en ongeschikte handen van ZWUONEK in wanorde geraakte, en dat TABORSKY, in 't jaar 1552, het van nieuws herstelde.

In het bovenste gedeelte van het Uurwerk, aan den muur, stond een opschrift van het jaar 1629, wanneer hetzelve gerepareerd wierd. Dit is ook naa de laatste reparatie, welke de Uurwerkmaker LANDESPERGER, in het jaar 1787, onder de directie van den Heer STRNADT, ondernam, slechts met een veranderd jaargetal zodanig staan gebleeven: *Anno domini Millesimo septingentesimo octogesimo septimo, Senatus populusque Pragensis horologium hoc renovatum æternitati (posteritati mavelim) dicat.* Onder deeze inscriptie bevindt

vindt zig de *Tabula horarum inaequalium five Planetarum* (de Tafel van de ongelyke of Planeeten-uuren), waardoor men, volgens het Aſtrologisch Jaar, kan vinden, welke Planeet in ieder uur regeert. Men verſtaat, namentlyk, door Planeet-uuren het twaalfde gedeelte van een natuurlyken dag, en het twaalfde gedeelte van een natuurlyken nacht; is de dag lang, gelyk b. v. in den Zomer, dan zyn ook de uuren lang, maar is dezelve kort, als dan zyn de uuren ook kort. Doch tegenwoordig is deeze verdeeling niet meer in gebruik. Onder deeze Tafel van de Planeet-uuren ziet men den beweegbaaren Uur-ring, met groote vergulde cyffer-letteren van I tot XXIV, waarop de Boheemſche Uuren aangeweezen worden. Voorheen ſloeg de Boheemſche klok altoos, zo ras de zon onderging, 24; maar thans niet meer; alleen toont nog een Zonnewyzer deeze verdeeling van den dag aan. Neffens deezen beweeglyken Uur-ring is op de grondplaat de gewoone Duitſche verdeeling aangebragt, en in tweemaal 12 uuren verdeeld; waarby de woorden ſtaan: *numerus medii horologii.*

Van drie op deeze plaat getrokkene concentriſche kringen, betekent de eerſte den keerkring van den Kreeft (*Tropicus Cancri*), de tweede den Equator (*Circulus Aequinoctii*), en de derde den keerkring van den Steenbok (*Tropicus Capricorni*). Op alle deeze werkt het Uurwerk zodanig, dat men daaraan even dezelfde veranderingen, gelyk wezendlyk aan den hemel, kan beſchouwen. Driemaal verandert de grondplaat van kleur, zoo, dat het donkere of zwarte gedeelte, het welk ter rechter en linkerzyde by de romeinſche cyfferletteren IX en III eindigt, den nacht, en de iets helderder de morgen- en avond-ſchemering beduidt. Hierom ſtaat ook om de laatſte het woord *Crepusculum* op de eene, en *Aurora* op de andere zyde geſchreeven. Het geheel lichte of bovenſte halve gedeelte toont den dag, of liever den tyd van deszelfs duuring, aan.

Ook vindt men op deeze grondplaat den Dierenriem met de Zon- en Maanwyzers. De Zodiak is beweeglyk en tamelyk breed; op dezelve vindt men de 12 hemeltekenen, ieder gelyk gewoonlyk in 30 graaden verdeeld; welke zodanig verdeelde ring van 5 tot 5 graaden met wit en rood afwisſelt. Hierop wordt de waare en ſchynbaare beweeging der Zon, en dus de middel-

delbaare en waare tyd, aangetoond; desgelyks ook de synodische en periodische omloopstyd der Maan.

Onder dit Hemelsplein is een nog grootere plaat, welke tot den Almanak behoort, en veele in dien tyd nuttige en bruikbaare zaken bevat; namentlyk alle de dagen van iedere maand, met die der hoofd-feestdagen en het guldengetal, het welk dus standvastig den tyd der nieuwe Maan zal aantoonen, alsmede in welk jaar de 13de Maanemaand moet bygevoegd worden. Van den 21 Maart tot den 18 April is het Guldengetal dubbeld; waardoor men gemakkelyk den dag kan bepaalen, op welken het Paaschfeest moet invallen. Verder vindt men hierop 12 zinnebeelden voor de 12 Maanden, welke op den arbeid en het in iedere Maand door den Landman te verrichtene betrekkelyk zyn, byzonder ten opzichte van de luchtsgesteldheid en voortbrengzelen in Boheemen. Dit geheele Konstwerk doet den vervaardiger uitneemende eere, inzonderheid dewyl alles zeer eenvoudig is, en het geheele mechanismus maar uit een klein aantal raderen bestaat.

Een uitvoerige beschryving van dit Konstwerk vindt men in ANTON STRNADT, *Beschreibung der berühmten Uhr-und Kunstwerke am Altstädter Rathhause und auf der königl. Sternwarte zu Prag.* 1791. 4. Een kortere beschryving staat in HAEFTENI *monastic. disquisit. fol. P. II. Tract. IX.* p. 775. en in SIMONIS MAJOLI *diebus canicular. ed. Moguntiae*, 1614. *fol. colloq.* 23. p. 420. Ook spreekt LAURENTIUS BAYERLINK *in Theatro vitæ human. voc. Horol. et Mechan.* van dit en andere konstige Uurwerken.

WAARNEEMINGEN OVER HET VERPLANTEN DER KRUIDNAGEL-, KANEEL- EN NOOTMUSKAAT-BOOMEN OP DE FRANSCHE EILANDEN.

(Ontleend uit L. DE GRANDPRÉ *Voyage dans l'Inde et au Bengale.*)

„Te meermaalen hebben wy, by voorkomende gele-„genheden, in ons *Mengelwerk* gewaagd van der „*Franschen* pooging, om ons, toen wy nog in 't be-„zit van de *Moluccas* waren, te ontzetten van den Spe-

„ cery-handel, of althans te wege te brengen, dat wy
„ denzelven niet alleen dreeven. Een berigt van den uit-
„ slag dier pooging, vollediger dan ons voorstaat elders
„ te hebben aangetroffen, vonden wy in de opgemel-
„ de Reis van DE GRANDPRÉ; het is van deezen
„ inhoud."

* * *

Planten der Speceryboomen, den *Hollanderen*, ondanks hunne waakzaamheid en toevoorzigt, ontnomen, werden na *Isle de France* overgevoerd, en aldaar in den Koninglyken tuin zorgvuldig opgepast. Eenige gunstige jaaren van eene welaangelegde en kostbaare opkweeking gaven hoope, dat ze aldaar landeigen aan den grond zouden worden. Men deelde jonge Planten aan de Inwoonderen uit, met de noodige onderrigtingen wegens het opkweeken; doch deeze schoone vooruitzigten werden eerlang verydeld door deeze Planten verdelgende stormen en onweeren. De Inwoonders waren moede om veel zorgs en gelds te besteeden aan een voorwerp van onzeker, en, ten besten genomen, nog wydafgelegen voordeel. De voortgang, zelfs in de Koninglyke tuinen, was onvoldoende. De Kaneelboomen gaven slegts een dunnen bast, weinig sappig, en veel min prikkelend op den smaak dan die der *Moluccas*. De Kruidnagelboomen voldeeden niet; schoon dezelve tierig stonden, beantwoordde de vrugt geenzins aan de verwagting. Met één woord, die Speceryboomen kon men daar niet hooger aanmerken dan als voorwerpen van aartigheid.

Het Ryksbestuur liet toen het oog vallen op de *Isles de Sechelles*, die, meer overeenkomsts met de Lugtsgesteldheid der *Moluccas* hebbende, een gunstiger uitslag beloofden. Met zeer veel voorzorge om het geheim te houden, voerde men Planten derwaards over. Dewyl de Schepen doorgaans het Eiland *Mahé* aandoen, om water in te neemen en schildpadden te vangen, werden de Planten na de andere zyde des Eilands, tegenover de gewoone Waterplaats, gevoerd, om ze dus te meer voor het oog te verbergen. Men beval ze aan den grond te *l'Anse Royal*, en liet het geplante aan de zorg der natuure over.

Dit slaagde boven verwagting. De Kaneelboomen, inzonderheid, teelden voort met zulk een spoed, dat, binnen korten tyd, die geheele streek 'er mede bedekt was,

was, uitgenomen de plaatzen, daar ander Houtgewas den groei verhinderde. De Kruidnagel- en Nootmuskaat-boomen slaagden desgelyks, doch teelden zo sterk niet voort.

In deezen staat bevonden zich die Boomen, toen de Oorlog tusschen *Frankryk* en *Engeland*, in den Jaare 1778, verklaard werd. M. LE VICOMTE DE SOUILAC, Gouverneur van *Isle de France*, *Bourbon* en de onderhoorige Eilanden, door Vaderlandsliefde gedreeven, droeg de noodige voorzorgen, om te beletten, dat de Vyand in bezit zou geraaken dier kostbaare Plantsoenen, waaraan zo veel arbeids, zorgs en gelds besteed was; maar de Man, met de volvoering van diens bevelen belast, bezat geen kunde genoeg tot het volvoeren van denzelven. —— Men hieldt doorgaans op dit Eiland eenig Krygsvolk; doch 't zelve was van daar genomen, by den aanvang des Oorlogs, uit vreeze dat het in de handen der vyanden zou vallen. Men hadt 'er alleen een Opzigter met eenige Zwarten gelaaten. 'Er was last gegeeven om alles bestendig in gereedheid te houden om de Boomen in brand te steeken, zo ras de vyand eenige pooging deedt om het Eiland te vermeesteren. Ongelukkig zette een groot *Fransch* Schip van *Madagascar* koers na *Mahé*, om versch water in te neemen. De Opzigter hieldt het voor een vyandlyk Schip; hy dagt zich reeds aangevallen; en, geen tyd willende verzuimen, om den hem opgelegden last uit te voeren, stak hy het vuur in de Specery-boomen, en vernielde, door dien brand, alles.

In deezer voege verdween de hoop der *Franschen*! De Vogels, nogthans, doorgaans zeer greetig op de besien der Specery-boomen, hadden een goed deel daarvan weggenomen, en laaten vallen in de dieper landwaards in gelegene streeken; en men bevondt, by den Vrede des Jaars 1783, dat daaruit nieuwe Planten waren voortgesprooten. Men kweekte ze zorgvuldig aan; en ten tyde dat ik deeze Eilanden bezogt (1790), waren de Kaneel-, Kruidnagel- en Nootmuskaat-boomen, schoon in geene groote hoeveelheid, in een tierigen staat. Het lydt geen twyfel, of *Frankryk* zal alle deeze Specery-boomen, op de *Sechelles*-Eilanden, met eenen gelukkigen uitslag, kunnen aankweeken; en, niettegenstaande derzelver kleine uitgestrektheid, zyn ze in staat om eene genoeg-

noegzaame hoeveelheid ten gebruike der Republiek voort te brengen: maar, zints de proeven te *Cayenne* genomen, schynt het ontwerp, om op deeze Eilanden die teelt voort te zetten, door het Gouvernement uit het oog verlooren (*).

(*) Het grootste van de *Isles de Sechelles* (in de Kaart van M. GENIER best opgegeeven) is, volgens de beschryving van M. DE GRANDPRÉ, *Mahé*, zo genaamd naar M. MAHÉ DE LA BOURDONNAIS; dit geheele Eiland is een enkele Berg, waarop veele toppen zyn, doch geene valeijen van eenig meldenswaardig aanbelang. Het bestaat uit graniet; op sommige plaatzen vertoonen de bloote zyden der bergboogten, regtstandig opryzende, kaalen steen. Voorts rusten de *Sechelles* op eene zandbedding, waarmede zy alle omgeeven zyn. Men merkt op, dat een Groep van kleine Eilanden, deezerwyze in het midden van den Oceaan gelegen, geregelde diepten tot op eenen grooten afstand hebbende, eene niet weinig bevreemdende byzonderheid is.

BYZONDERHEDEN, ONTLEEND UIT MEJUFFROUW GUTHRIE'S *Tour through the Taurida, or Crimea, the Ancient Kingdom of Bosphorus.*

DE HEILIGE RONDENDANS. —— ANECDOTE VAN EENE GRIEKSCHE DAME.

Wy bezogten deezen morgen eene *Tartaarsche* Mosqué (in de taal des Lands *Metcher* geheeten); dezelve hadt niets byzonder merkwaardigs, noch in grootte, noch in fraaiheid; doch het geen onze teleurstelling ten vollen vergoedde, was eene soort van Heiligen Rondendans, bestaande uit ronddraaijende Geestdryvers, die in een kring rondzweefden, meer gelykende na vereerders van BACCHUS, dan na Belyders van MAHOMETH, die zeker het gebruik des Wyns verboodt, maar vergat, desgelyks dat van Opium te verbieden, het bedervendst en dronkenmaakendst van beiden. Ik geloof vast, dat, onder den invloed van dit bedwelmend vogt, deeze *Tartaarsche* Groep die beweegingen maakte. MAHOMETH verzuimde desgelyks, sterke Dranken te verbieden: zo dat de *Turken*, *Tartaren*,

tan, enz. geen zwaarigheid maaken, Brandewyn te drinken; het is, zeggen zy, geen Wyn.

Een oude Dervis draaide als een tol rond in het midden van deezen kring, zingende al den tyd, nevens den heiligen ommekring, den verstandigen grondregel uit den *Koran*: „ Dit leeven is kort en onzeker; maar 't is hier (wyzende op den grond) dat wy ons verblyf zullen moeten neemen." —— Eene waarheid, die zeker een min belachlyke wyze van aankundiging verdient.

Het middenpunt van deezen kring is steeds een plaats van eer, doch ook tevens van gevaar; dewyl de eerwaardige Vader, die hetzelve beslaat uit hoofde van zyne jaaren en wysheid, met ronddraaijen volhoudt, tot in 't einde zyn hoofd begint te draaijen; indien hy op de plaats niet dood blyft, gelyk zomtyds het geval is; wanneer hy een Martelaar of Heilige der *Mahometaansche* Kerk wordt, en het voorwerp van benyding zyner sterkhoofdiger mededansers.

By dit voorbeeld van *Tartaarsche* kleinverstandig- of liever dwaasheid, is het regtmaatig, dat ik een ander voege, 't geen meerder eers aan hunne menschlievende aandoeningen geeft; schoon ik vermoede, dat MAHOMETH even zeer op beiden invloed hebbe. Eene zeer bevallige *Grieksche* Dame, oorspronglyk uit *Constantinopole* afkomstig, schoon tegenwoordig de Gravin van W——, Egtgenoote eens *Russischen* Generaals, bevondt zich onlangs te *Upatoria*, op een Reisje gelyk het onze; de *Tartaaren* waren dermaate ingenomen met de schoonheid van haar Persoon, en met haare gesprekken in de *Turksche* taal, dat zy, onkundig van haaren rang en staat, in het denkbeeld kwamen, dat zy eene schoone *Mahometaansche* Dogter was, door het regt des Oorlogs in slaverny onder de *Christenen* gekomen. Zy openden heimlyk eene inschryving, om haare Vryheid te koopen; ja zy booden daadlyk eene geenzins versmaadlyke geldsomme den *Russischen* Bevelhebber aldaar, ten lospryze, aan. Men heeft my verzekerd, dat een zeer aanzienlyk *Tartaar*, voor zyn aandeel, duizend Dukaaten inschreef, om de deur van het Paradys weder te openen voor deeze beminnelyke Hourie, waarschynlyk om zich haarer gunste aan te beveelen in eenen anderen Staat. En het zou my niet zeer verwonderen, indien deeze *Tartaaren* haar daadlyk voor een hooger wee-

weezen, voor eene hemelsche Vrouw namen; zo weinig aardsch hadt zy aan zich!

DE GESCHIEDENIS VAN CHAGIN GIRREY, LAATSTE CHAN VAN DE CRIM.

CHAGIN GIRREY, de laatste Chan of Souverain van *Crims-Tartarye*, hadt, in zyne jeugd, een Gezantschap van den toen regeerenden Chan na het Hof van CATHARINA DE II vergezeld. Hy werd door die staatkundige Vorstinne overgehaald, om als Capitein van haare Lyfwagt te *Petersburg* te blyven; zy rekende het zich ongetwyfeld een geluk, een van de Keizerlyke *Ottomannische* Familie in haaren dienst te hebben, die, by eenige volgende gelegenheid, haar van nut kon weezen. Het leedt niet lang, of 'er boodt zich eene gunstige gelegenheid aan, om hem voor *Rusland* by uitstek dienstig te doen zyn; toen, naa den *Turkschen* Oorlog, met zo veel beleids gevoerd door den Veldmarschalk ROMANZOFF, en geëindigd by den Vrede van *Kainardgi*, ten Jaare 1774, *Crims-Tartarye* te ondergebragt door de wapenen der Keizerinne, en de *Onafhangelykheid* daarvan, als een der voornaamste Artikelen, door den Sultan was erkend. Dit stelde CATHARINA in staat om haar Capitein der Lyfwagt te doen kiezen tot Chan van het Schier-eiland; het regt om een Souverain te kiezen, door het *Ottomannische* Hof, aan de *Tartaaren* overgelaaten zynde.

CHAGIN GIRREY bekleedde die waardigheid, tot dat Prins POTEMKIN hem wist over te haalen, om, in den Jaare 1783, zyne Oppermagt af te staan aan de Keizerlyke Kroon van *Rusland*, en na *Woronetz* te vertrekken, begiftigd met eene Jaarwedde van 100,000 Roubels. Te deezer stede en te *Kalouga* onthieldt hy zich omtrent twee jaaren lang, wanneer hy, een tegenzin opvattende in een verblyf onder menschen, van hem in Godsdienst, gewoonten en zeden verschillende, CATHARINA verzogt, zyne Bloedverwanten te *Constantinopole* te mogen gaan zien.

De Keizerin stemde in dit verzoek, en de Chan werd als een Souverain, en een Afstammeling van MAHOMETH, ontvangen door den Basfa van *Cotchim*, die hem met een aanzienlyk gevolg te gemoete ging. Na den boord zyns mantels gekuscht te hebben, gaf hy hem een

een Brief over van zynen Bloedverwant den Sultan, hem met de vriendlykste bewoordingen uitnoodigende om in de Hoofdstad te komen, met verzekering van zyne gereed- en bereidvaardigheid om een ongelukkigen te ontvangen en te helpen.

Op deeze vleiende uitnoodiging trok CHAGIN GIRREY na *Constantinopole*, waar hy, in den aanvange, een zeer gunstig onthaal ontmoette; doch het leedt niet lang, of hy kreeg bevel om zich na het Eiland *Rhodes* te begeeven. Hy begreep zo duidelyk, dat dit eene soort van ballingschap, en tevens de voorboode van zynen dood was, dat hy de bescherming zogt van den *Franschen* Consul, die gezegd wordt daadlyk een klein Vaartuig in gereedheid gebragt te hebben tot 's Mans ontkoming. Maar de wind steeds tegen zynde, kwam de Bassa hem opzoeken; en door het onderrigt van een uit 's Chans gevolg, die ter pynbank gebragt werd, ontdekte men, dat hy ergens onder den vloer des Consuls verborgen was.

De Bassa bestrafte den ontdekten, wegens zyn ontvlugten van eenen, door den Sultan gezonden om hem op te wagten en eere aan te doen. Een kop Koffy, hem kort daarnaa aangebooden, maakte een einde aan zyn leeven vol ongelukken. Zyn hoofd werd aan zyn vriendlyken Bloedverwant gezonden, naar den gewoonen styl van *Turksche* barbaarschheid en despotisme.

De Heer, van wien ik het boven gegeeven Verhaal, zo weinig in *Europa* bekend, ontving, hadt met CHAGIN GIRREY zeer gemeenzaam verkeerd, zo lang deeze zich in *Woronetz* onthieldt, en hem nu en dan in *Kalouga* bezogt. Deeze schonk my teffens de volgende Anecdotes van 's Chans leevenswyze in eerstgemelde Stad, waar hy gelegenheid hadt, hem meest alle dagen te zien.

De Chan, zeide hy, was een Man van eene goede gestalte, met een allerscherpstziend oog; hy bezat een schoon verstand, en 't zelve was niet weinig geoefend, het land zyner afkomst in aanmerking genomen zynde. Zyn gelaat was zeer bleek, en droeg de duidelykste kenmerken, dat inwendig leed zynen boezem knaagde: een vermoeden, niet weinig versterkt door zyn gewaad, daar hy, naa zynen gedaanen afstand, steeds in 't zwart ging; steeds droeg hy een zwarten zyden halsdoek op 't hoofd, te wederzyde onder de kin vastgeknoopt, en

over

over zynen tulband getrokken. Zyne angstvalligheid ontdekte men, door de kleine kringen op zyn hemd, veroorzaakt door een gemaliden kolder, dien hy onder zyne kleederen droeg, waarschynlyk om daardoor af te keeren een onverwagten slag, dien eenig geestdryvend *Mahometaan* hem mogt zoeken toe te brengen: omtrent tweehonderd *Mahometaanen* hadt hy op deeze plaats zyner afzondering in zyn gevolg; zy maakten eene kleine hofhouding uit.

Hoe zeer hy zich dus tegen heimlyk hem misschien gelegde laagen zogt te beveiligen, was hy een man van grooten moed in het veld, en in alle hachlyke omstandigheden. Hiervan gaf hy een zonderling blyk, toen hy zich eens genoodzaakt vondt eene schuilplaats te zoeken onder de *Russische* Troepen, ter gelegenheid van eenen opstand zyner onderdaanen, door de *Turksche* party tegen hem verwekt, staande den korten tyd zyner regeeringe. De Opstandelingen tegen zyne verdeedigers aanrukkende met een leger, niet minder dan 30,000 man sterk, trok de Chan, in den nagt, stil uit het klein *Russisch* Leger, om, indien het mogelyk ware, de bloedstorting van den volgenden dag te voorkomen; hy reedt rechtstreeks in 't midden zyner tegen hem opgestaane Onderdaanen, alleen, ongewapend, vroeg na de oorzaak huns misnoegens, en waarmede zy hem beschuldigden. Deeze stoute maatregel verbaasde en ontkragtte de vyandlyke bende zodanig, dat de Soldaaten betuigden, geen persoonlyke vyandschap tegen hunnen Chan te hebben; doch dat zy herwaards geleid waren door eenige *Mursas* of Opperhoofden, zonder te weeten wie. —— Hierop beval CHAGIN GIRREY, dat de *Mursas* voor hem zouden gebragt worden, om hunne bezwaaren in te brengen; dan zy, even zeer versteld als de hun gevolgde manschap, konden niets, het geen iets in 't minst betekende, aanvoeren. Hy gaf daarop den Soldaaten onmiddelyk bevel om die Verraaders op te hangen; het werd op 't oogenblik volvoerd. Onverwyld reedt hy alleen na het *Russisch* Leger terug, 't welk wegens zyne afweezigheid zeer ongerust was.

Niets kon eenvoudiger weezen dan zyne leevenswyze. Nooit hadt hy meer dan ééne schotel op tafel, bestaande altoos uit gekookte ryst en schaapenvleesch, op de *Tartaarsche* wyze toegemaakt; zyn drank was wa-

ter;

ter: naa het eeten dronk hy een kleinen kop koffy, en rookte zeldzaam dan wanneer hy alleen was. Zyn voornaame of ſtaatskamer was met blaauw laken behangen, zonder eenig huisraad dan een laage *Turkſche* Sopha, waarop hy zat. 's Nagts ſtondt 'er een hooge zilveren Kandelaar in 't midden van zyn ſlaapvertrek op den vloer, met een waschkaars. Doorgaans hadt hy handſchoenen aan; daar hy de zonderlinge gewoonte hadt, om een zesponder kanonskogel van de eene hand in de andere te werpen, terwyl hy met iemand ſprak.

Het grootſte vermaak ſchiep hy in zyne Havikken en Paarden. Van deezen hadt hy een groot getal uit de *Crim* medegenomen; doch daar hy het vermaak van de Jagt niet zo goed kon genieten, terwyl hy in de Stad woonde, ſchonk de Aartsbisſchop van *Woronetz* hem een Landverblyf; — eene beleefdheid, welke hy edelmoedig beloonde, door hem een Kruis, ryklyk met diamanten omzet, te vereeren, in den ſmaak gemaakt als de *Rusſiſche* Aartsbisſchoppen gewoon zyn op de borst te draagen aan een blaauw lint, om den hals hangende. De Chan deedt op dit Landgoed verſcheide kleine *Chineeſche* huizen bouwen, waarin hy de daaromſtreeks woonende Heeren onthaalde; en hy was zo milddaadig, dat weinigen hem bezogten, zonder by hun vertrek eenig geſchenk te ontvangen.

De Heer, die my deeze byzonderheden mededeelde, vertoonde my een gouden geëmailleerde Snuifdoos en een gouden Zakhorlogie, welke CHAGIN hem verzogt hadt ſteeds te draagen, om telkens, wanneer hy een ſnuifje nam, of keek hoe laat het was, zyns te gedenken.

CHAGIN zondt eens een Diamanten-ring, 20,000 roubels waardig, aan een zeer aanzienlyk Minister te *Petersburg*: doch het Hof belette de overgave, en verzogt den brenger, aan CHAGIN te melden, dat een Geſchenk aan een *Rusſisch* Minister te geeven onvoegelyk was; ſchoon de Chan dit geſchenk vergezeld hadt doen gaan met een klein geſchrift, vermeldende, dat het de gewoonte der Oosterlingen was, kentekens van hoogagting te zenden aan Perſoonen, welken men liefde toedroeg. Deezen Ring terug ontvangende met dit berigt, gaf hy alleen ten antwoord, dat de *Rusſen* niet in dit denkbeeld ſtonden, toen hy Ministers hadt. — CATHARINA zondt hem de Ridderorde van *St. Andries*, met

een Diamanten Halve-maan daaraan hangende, in ftede van het Kruis en den Heilig. CHAGIN merkte daarop aan, dat, indien 'er de gewoone tekens aan gehangen hadden, zyn Godsdienst hem het draagen daarvan zou verboden hebben, en dat het zonder zulks flegts een ftuk Lint was met fnuisteryen behangen, 't welk hy weigerde aan te neemen.

(*Het Vervolg en Slot hiernaa.*)

EENIGE AANMERKINGEN OVER HET CHARACTER EN DE GEWOONTEN DER SPANJAARDEN IN 'T ALGEMEEN.

(Getrokken uit JENS WOLFF's *Sketches and Obfervations on a Tour through a Part of the South of Europe.*)

By het befchouwen van het Character en de Gewoonten der *Spanjaarden* in 't algemeen, kan niet uitblyven, dat wy terftond het oog laaten vallen op de fchoone geftalte der Vrouwen, de byzondere zagtheid en het fchitterende teffens van haare oogen: het is egter de invloed deezer bekoorelykheden niet, welke de *Spaanfche* Vrouwen zo onwederftandlyk voor de Mannen maakt, en de *Spanjaarden* doet zeggen: „ In „ *Spanje* maaken wy ons niet aan Zelfmoord fchuldig; „ maar wy fterven van Liefde!" —— het is bovenal de toon der ftemme, die zo zagt en betooverend is, dat ik eens hoorde aanmerken, „ dat 'er meer melodie „ in de ftem eener *Spaanfche* Vrouwe was, dan in den „ zang van een *Italiaan.*"

Uit de toevallige en kortftondige verkeering eens Reizigers met de Inboorelingen eens hem vreemden Lands, is het misfchien te voorbaarig, een uitfpraak te doen over het Volks-character. Het Character der *Spanjaarden* wordt doorgaans befchreeven als oploopend en wraakzugtig: indien ik, vooroordeel aan een zyde gezet, de trekken vermeldde, welke my het meest troffen, als waardig om voor een Nationaalen Charactertrek te worden opgegeeven, dan zou het Eerlykheid en Braafheid weezen.

Elk Werk, 't geen in *Spanje* uitkomt, en na ongods-

godsdienstigheid, onbetaamelykheid, of dartelenden wellust smaakt, wordt terstond verbrand; — dit maakt zeker die verboden Boeken schaarscher, doch doet ze des te meer gezogt worden.

Ontelbaar veele zyn de Koffyhuizen in *Spanje*. De *Spanjaarden* zyn boven maate gesteld op Koffy en Chocolade: zy maaken ze beter toe, dan in eenig ander land. De Chocolade is in de daad uitmuntend, en als zodanig de wereld door vermaard: de armste Boer in *Spanje* zou zeer te onvrede weezen, als hy zyn kop Chocolade moest missen. Hoe veel beter drank dan onze Thee!

Gemeene tafels kent men 'er niet; — des te slimmer. Een Vreemdeling wordt aan dezelve gemeenzaam met het Volks-character en de Volks-zeden; bedwang houdt 'er op, en gezetheid wordt 'er verbannen. De *Franschen* en *Duitschers* rekenen de gemeene tafels voor het halve vermaak huns leevens.

Het gebruik van Schoorsteenen is in *Madrid* bykans onbekend. Men geeft 'er de voorkeus aan Vuurkomvooren, op welker koolen men van tyd tot tyd eenig reukwerk strooit, 't welk een aangenaamen geur verspreidt. —— Eenigen tyd geleden klaagde eene zeer schoone Actrice, by den tegenwoordigen Hertog van ALBA, dat ze arm was, in een koude kamer woonde, en bykans stierf van koude. De Hertog zondt haar een Vuurkomvoor, gevuld met Piasters. —— Zodanige trekken van Galanterie en Menschliefde zyn niet ongewoon in *Spanje;* en hoe ook zou een *Spanjaard* een Vuurkomvoor, of iets anders, kunnen weigeren aan eene schoone Actrice, die geen Geld hadt en over koude klaagde? —— De Marquis DE LANGLE verhaalde my dit gevalletje.

Vrydag wordt voor een ongelukkigen Dag in *Spanje* gehouden. Een Schip zou op denzelven bezwaarlyk uit de haven vertrekken, of een Capitein op dien ongelukkigen Dag der weeke in zee steeken. Alle ongelukken gebeuren op Vrydag, of worden althans aan dien ongelukkigen Dag toegeschreeven. — En nogthans wordt door anderen de Vrydag voor een Dag des Geluks gehouden. Koning HENDRIK DE IV gaf aan dien Dag den voorrang boven alle andere. Het was op Vrydag, dat hy voor de eerste keer de schoone Markgravinne van VERNEUIL zag, van alle zyne Zielsvoogdessen

de eenige, die hy naast of boven GABRIELLE D'ESTRÉES zette, die hy nimmer kon vergeeten, van welke hy (volgens het berigt van ST. EVREMOND) honderd maalen op eenen dag ſprak, wier Pourtrait hy ſteeds opvatte, en, zo men verhaalt, aan zyne lippen drukte, toen hy onder den poinjaardſteek van den Moordenaar RAVILLAC nederſtortte.

In uitbundigheid van pligtpleegingen, en ſterke betuigingen, ſteeken de *Spanjaarden* boven alle andere Volken uit. Een *Spanjaard* voegt u ſteeds toe: *Dios guarde a Uſted!* „ God bewaare U!" — of: *Beſſa las manos.* „ Ik kusch uwe handen." — *Viva Uſted muchos annos; Mil annos!* „ Dat gy duizend jaaren moogt „ leeven!" —— Men vertelt van een *Spanjaard*, die eene ryke erfenis beurde van zynen Oom, en, onder het hooren leezen van den Uiterſten Wil, met oogen vol traanen uitriep: *Mio Tio, viva Uſted mil annos!* „ Myn „ Oom, dat gy duizend jaaren moogt leeven!" —— Dan hy was den dag te vooren begraaven.

Schoon ik verſcheide Voorſchryvingsbrieven te *Madrid* had, van welke eenige my zeer te paſſe kwamen, kan ik niet nalaaten de ontmoeting te vermelden, welke ik had ten huize van een Bankier. Terwyl ik in een kamer ſtond te wagten, eer ik myne papieren kon overgeeven, viel myn oog op eene ſpreuk, met gouden letteren op den wand geſchreeven, op deezen zin loopende: *Niets kan verveelender weezen voor een Man, die zaaken te doen heeft, dan de Bezoeken der zodanigen, die weinig te doen hebben.* —— Deeze wenk was voor my te zigtbaar om niet begreepen te worden; ik wierp myn Brief en Kaartje op tafel neder, en vertrok, toen Don PEDRO ter kamer intradt.

'Er zyn misſchien weinig Landen, waar de Tytels zo weinig eers geeven als in *Spanje:* derzelver veelvuldigheid neemt de belangſtelling weg. Eenen onbekenden aanſpreekende, tast men zelden mis, met hem Marquis, Graaf of Ridder te noemen. De grootſte onderſcheiding van den Ouden Adel is gelegen in het aantal Doopnaamen: dan deeze worden zomtyds vermenigvuldigd door Lieden van een laager afkomst. Ik ontmoette 'er een van dit ſlag, wiens naam enkel VELASQUEZ was; doch zyn Vader, een braaf Zydeſtofweever in *Murcia*, liet hem eene goede geldſomme na; waarop de Zoon den Tytel van *Don* aannam, en zyne Naamteke-

ning

ning schreef: ANTONIO FERNANDO PHILIPPE HENRIQUEZ BRAMEDA GOMES DE VELASQUEZ, CAVALLERO DE ORDE D'ALCANTARA.

De wyze, waarop de *Spanjaarden* na iemand luisteren, is met open mond: hieruit zou men veelligt opmaaken, dat Doofheid hier een algemeen gebrek was, als men zich herinnert de waarneeming van een Hoogduitsch Geneesheer, die beweerde, dat doove lieden met open mond luisteren, om de lugtgolving rondsom hunne tanden te ontvangen. Wanneer men egter het oog slaat op de ooren der *Spanjaarden*, schynen zy, althans wat het uitwendig gedeelte des gehoors betreft, daarvan ryklyk voorzien: verbaazend groote heb ik vry algemeen waargenomen.

OVER 'T HUISSELYK GELUK.

Hoe weinig men zich ook Huisselyk Geluk als het voornaamste doel der menschelyke bemoeijingen hier beneden gewoon is voor te stellen, zoo zeer schynt hetzelve dit nogthans in alle opzigten te zyn, en daarenboven elk ander geluk in eenen zoo hoogen graad te overtreffen, dat men byna op het vermoeden zou geraken, als of men die menschen slegts gelukkig zou mogen rekenen, die zulks door Huisselyk Geluk zyn.

De waereld is te groot, de menschen zyn door hunne oogmerken, wenschen, neigingen en begeerten te zeer van elkander verwyderd, of soms wel zyn hunne belangen te zeer tegen elkander inloopende, dan dat de mensch zyn waar geluk in de liefde tot alle menschen zou kunnen vinden. Men bemint in zekeren zin zich zelven, zyne naasten, zyne medeburgers, zyn vaderland — ja de gantsche waereld; dit is het rechte waereld-burgerschap, wiens vuur aan alles leven, warmte inblaast, en gelukkig maakt. Immers het grootste, het eenigst waare geluk des menschen is: beminnen, en bemind te worden. Doch hoe dikwyls worden onze poogingen ter uitoeffening van werkdaadige liefde jegens onze natuurgenooten niet miskend, ja soms geheel gedwarsboomd! Hoe dikwyls wordt de menschenvriend niet moedeloos gemaakt, by het zien mislukken zyner beste plans, zyner onbaatzugtigste oogmerken, ten beste zyner medeburgeren! —— En waartoe moet dan de treurige ondervinding daarvan ons aanspooren?

Vooreerst, moet zy ons bevestigen in het geloof aan die onveranderlyke waarheid: dat Huisselyk Geluk alle andere genoegens in wezenlykheid en duurzaamheid overtreft.

Ten tweeden, moet zy ons alle onze poogingen doen inspannen ter verkryging en vestiging van dien onwaardeerbaren schat, ten einde wy in den kring onzer huisselyke gelukzaligheid eene baak vinden, die ons telken reize in de woeste en onstuimige zee van wezenlyke en gewaande verdrietelykheden en misnoegens in eene veilige haven van bedaarde gemoedsrust en stille tevredenheid behouden doet aanlanden.

Ik zeide zoo even: het grootste, het eenigst waare geluk des menschen is: beminnen, en bemind te worden. —— Wel nu? Waar kan de mensch beiden met meerder zuiverheid, meerder warmte vinden, dan onder zyn eigen dak? —— De liefde des mans jegens zyne vrouw, der ouders jegens hunne kinderen, en weder omgekeerd, heeft iets zoo aantrekkelyks, zoo bekoorlyks, dat de koelbloedigste zoodanige tooneelen niet ongeroerd kan aanschouwen.

Wat is ook de man, die op Gods wyden aardbodem geheel alleen en op zich zelven staat? Hoe levenloos is niet de gantsche schepping rondom hem! Met wien zal hy zyn gevoel deelen? Wie zal zyne aandoeningen zoo regt hartelyk met hem willen deelen? Zal hy, die slegts luisterde naar de uitgalming zyner vreugde, ook een open oor hebben voor zyne klagten? — Zal hy dit alles echter niet vinden in den schoot eener getrouwe gade, die hy bemint, en die hem weder mint? Zal hy niet in elk tydvak zyns levens zyn hart voor haar kunnen uitstorten, en eene warme deelneemster in alles, wat hem bejegene, in haar aantreffen? — 'Er is geen lyden zoo hard, dat op deeze wyze niet te verdraagen ware; geene vreugde zoo groot, die niet dubbeld te gevoelen zou zyn.

De zagtaartige vrouw weet het harde, het onbuigzame des mannelyken characters te verzagten, te beschaaven; even gelyk haare natuurlyke zwakte door hem verminderd, haar verstand opgeklaard wordt. De liefde maakt de vrouw tot eene heldin; den man maakt zy zagt. Het zou my niet aan stoffe ontbreeken, wanneer ik eene lange verhandeling over de vrouwelyke heldhaftigheid schryven wilde; de geschiedenis biedt ons daartoe eene menigte van daadzaken aan; doch het is tot myn tegenwoordig oogmerk niet noodzakelyk; ook komen de gevallen, waarin vrouwelyke heldhaftigheid vereischt wordt, niet zoo menigwerf voor; maar de zagte, lydzame verknogtheid van de vrouw, maakt den man gelukkig. —— Hoe geheel moet zyne ziel niet gehegt zyn aan die vrouw, die zyne luimen weet te verdragen, zynen toorn te verzagten, zyne drift te matigen; die hem met eene zagte, liefderyke

band

hand het voorhoofd droogt, wanneer hy in het zweet zyns aanschyns voor haar gearbeid heeft! hoe ligt moet hem niet elke arbeid worden, als hy bedenkt, dat ze niet slegts voor zich zelven, maar ook voor zyne wederhelft, voor zyne getrouwste vriendin, zyne verzorgster, zyne troosteres — voor de moeder, de opvoedster zyner kinderen geschiedt!

En nogthans kan de man, indien hy van veele groote genoegens in dit leven afstand wil doen, zonder byzonder groote ongemakken alleen en op zich zelven staan — Maar de vrouw, de zwakkere, zagtere, fyner bewerktuigde vrouw, wie de natuur tot huwelyks-liefde bestemde, en die voor gezellige huisselyke genoegens geschaapen is, — hoe verdrietig en walgelyk zelfs zal voor haar de waereld worden, wanneer haare schoonheid en aantrekkelykheden hebben uitgebloeid, en de schaare van vleijers, die haar tot hiertoe altoos omringden, tot op den laatsten toe vervloogen is! Het vrolyke, schertzende meisje wordt knorrig, zwaarmoedig, met de waereld en zich zelve te onvreden — haar gantsche character verandert — zy wordt dweepagtig, zucht over de vermaken der jeugd, welke zy in haar hart om dezelven benydt. — En wie zal voor het ouderlooze meisje zorgen? wie haar raaden, haar behoeden voor misstappen? — wie zal de dunne wynrank stutten, indien deeze geen vriendschappelyken olm heeft, waarom zy zich slingeren kan?

Het is niet goed, dat de mensch alleen zy, leert ons het Heiligste Boek: en hoezeer is dit ook niet door de natuur in ons hart geschreeven! Hoezeer heeft zy in den aanleg onzer neigingen daarvoor niet gezorgd! Zy heeft den ouderen de vuurigste liefde tot hunne kinderen in het hart geplant; doch deeze liefde werkt niet in zoo sterken graad terug — maar wordt het kind zelf eens vader of moeder, dan erkent het, wat ouderlyke liefde zy, om zyne kinderen weder even zoo vuurig, even zoo hartelyk, ja met opoffering van zich zelven, te beminnen.

Ook maaken de jaren en het geslacht een groot onderscheid in den graad der kinderlyke liefde. — Zoolang de jongen en het meisje nog geheelenal kinderen zyn, zyn zy slegts aan hunne ouders alleen gehegt — zy doen hun best, om alleen *van hun* gepreezen, *van hun* niet gelaakt te worden. Deezen zyn het middenpunt, waaruit alle hunne denkbeelden ontspruiten, en waarin ze zich weder vereenigen.

Spoedig, echter, merkt men het onderscheid des geslachts. Het opschietend knaapje kan zich reeds met minder moeite van zyne ouders verwyderen; kan buiten's huis genoegens vinden, die hy tot zynent te vergeefs zoekt. Heeft hy eindelyk de jongelingsjaren bereikt, zo heeft hy meer eerbied dan lief-

liefde voor hen; zyne liefde begint op erkentelykheid, op dankbaarheid te steunen; zy spruit alsdan reeds meer uit het verstand, dan uit het hart. Hy zal nooit ophouden, zorg voor hen te dragen; hy zal alles aanwenden, om hen werkdadige hulp te verschaffen, en door zyne jeugdige krachten datgeen te vervullen, waarin de zwakkere vader in gebreke blyft: doch hy doet dit alles, zonder juist de behoefte te gevoelen, van in hunne tegenwoordigheid te leven. — Echter blyft de ouderlyke grond hem heilig. De vaderlandsche lugt, al woont hy ook in de koude en ruwe lugtstreek van Nova Zembla, is hem aangenamer en verkwikkender, dan de schoonste landstreek in Italie. Aan zyn vaderland heeft hy zyne eerste opvoeding te danken; daaraan wydt hy ook het liefst zyne krachten.

Geheel anders is het gelegen met het meisje. —— Zy is met nog meer liefde, met nog meer verkleefdheid aan haare ouders gehegt; maar zy verlaat ook ligter ouders, speelmakkers, vaderland, om den echtgenoot te volgen, waarheen hy haar ook voeren mag, — om aan de zyde haars mans, in den kring haarer kinderen, te gevoelen, wat liefde zy. Zy verkoelt in eenen hoogen graad jegens al het teruggelatene, om alle liefde voor man en kinderen onverdeeld in haar hart te vereenigen.

Wat kan ook aanlokkelyker en treffender zyn, dan zyne kinderen rondom zich te hebben, die de onschuld der eerste tyden door hunne naïve invallen en bedryven weder terug roepen; wanneer wy onder ons opzicht hunne krachten zien toeneemen, hunnen geest beschaaven, hun hart veredelen! Zy zyn het, in welken wy nog voortleeven, wanneer wy niet meer zyn; voor hen spannen wy onze krachten in; door hen hoopen wy rust en gemak te vinden, als de ouderdom ons vuur verdoofd, onze armen tot verderen arbeid krachteloos gemaakt heeft. Hoe zoet klinkt de naam van *vader* en *moeder* in de ooren! —— welke vreugde, wanneer gy uit hunne, oppervlakkig niets betekenende, spelen reeds hun toekomstig character ontcyfferen kunt; als gy in het, voor de kleeding van haare pop bezig zynde, meisje de zagte huisvrouw, in den wilden jongen, die zyn houten paard slaat, omdat het niet met hem voortspringt, den driftigen, werkzamen man ontdekt! —— als zy onderling om uwe liefkoozingen wedyveren; als zy hunne kunstelooze kunstenaryen vertoonen, uwen byval meer trachten te verdienen dan zy gelooven te kunnen doen, en dan de een voor den ander op uwen schoot dringen wil, om u te streelen en te kusschen! — hoe by 't geringste toeval, 't welk u bejegent, alles met u lydt — uwe vrouw u oppast, uwe geneezing, als 't ware, uit uwe oogen leezen wil, den Hemel beevende om

uw behoud smeekt, en de kleinen in de onschuld hunnes harten hunne handjes vouwen, en het gebed der moeder naastamelen! —— ô! Het is boven alle beschryving, zich zoo bemind te zien, en zoo te beminnen!

Dan, wanneer uw veelbelooveude zoon, naa jaren-lange afweezenheid, als steun uwes ouderdoms terug keert —— zich in uwe, in uwer vrouwe armen werpt — niets zeggen kan, en gy even min één woord uiten kunt van vreugde, tot dat het overstelpte hart zich in traanen kan ontlasten — dan koome de huwelyks-hater, en zegge, of hy ooit, zelfs de schaduw van zulk een genoegen, genooten heeft —— roep alsdan de tandelooze oude juffer, die, uit coquetterie of andere onwaardige beginzelen, in haare jeugd het huwelyk versmaadde, en thans de fyne speelt; en haar gloeijend gezicht en de bytende rouw in haar oog zullen u zeggen, dat zy gevoelt, dat alléén Huisselyk Geluk waare, echte gelukzaligheid in dit aardsche leven zy!

IETS, OVER DE ROUWBERICHTEN IN DE COURANTEN.

Aan de Schryvers der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Myne Heeren!

Onlangs was een Uwer bestendige Leezers in een gezelschap, alwaar toevallig het discours kwam op de toeneemende gewoonte, om zo wel het overlyden van naastbestaanden als de voltrekking van huwelyken en de geboorte van kinderen door de nieuwspapieren bekend te maaken. De een maakte remarques op de zichtbaar toeneemende huwlyksliefde onder getrouwden, daar 'er geen man of vrouw sterft, of den overblyvenden treft *de zwaarste slag des levens*, alschoon buuren en bekenden weeten, dat de menschen harmonieerden als gescheurde klokken; — een ander verwonderde zich over de singuliere gewoonte, om, als 't ware, in de Couranten belydenis af te leggen van zyn Godsdienstig geloof, en demonstreerde uit één nieuwspapier, wie Roomsch-Catholyk, wie orthodox Gereformeerd, wie ruimer dacht; —— alle leden van dit gezelschap kwamen 'er in overeen, dat dit de plaats niet was om met zyne Godsvrucht te pronken, en dat dit naar Phariseïsmus zweemde, als vertoonende breede gedenkzeduls. De optelling van tytels en de nauwkeurige beschryving der ziekten kregen ook een beurt; dan hoe zeer dit alles wel afgekeurd wierdt, wierdt het meer belachen dan veroordeeld, daar alle deeze handelwyzen geen direct nadeel doen, en de Couranten alleen tot een dagelyksch *memento mori* maaken, en, door het bericht van het afsterven van den

een of ander onzer bekenden, eene herinnering geeven, dat wy hier geen blyvende plaats hebben.

Dezelfde Courant, echter, gaf, by het inzien van eene treffende bekendmaaking van het overlyden eener Kraamvrouwe, en van het verhaal van de treurige omstandigheden der ontydige verlossing van eene andere, eene wending aan ons discours tot ernst, en aanleiding tot een onderzoek van de vraag: of zulke Advertentien in waarheid niet hoogst nadeelig zyn, en zomtyds de deerlykste uitwerking kunnen hebben op de gemoedsgesteldheid van veele jonge Vrouwen, die zich in gezegenden toestand bevinden? —— Allen overtuigd, dat de Vrouwen in het algemeen wel niet *nieuwsgierig*, echter *weetgierig* zyn, moesten wy by ondervinding erkennen, dat de aandacht onzer Echtgenooten meest altyd het eerst op die Kraam-, Trouw- en Rouw-berichten valt. Een onzer verhaalde, dat zyne Beminde eens bitter naargeestig was geweest by het verneemen van den dood van eene Kraamvrouw, met haar gelyk van jaaren, in wier getal van kinderen en opgegeevene omstandigheden zy eene juiste overeenkomst met de haare meende te vinden. Een ander wierp hierna de vraag op: of dit waarlyk geen poinct was, waar op de Regeering haare attentie mogte en moeste vestigen? —— De meesten van ons stemden dit toe, vooral om dat 'er geen stand in de maatschappy eerwaardiger is, en meer het toezicht van het Gouvernement vordert, dan die der zwangere Vrouwen.

Zommigen van ons hadden op de eene of andere plaats in ons Vaderland nog de gewoonte gekend, om, by het begraaven van Kraamvrouwen, een' *witten doek* over het baarkleed te doen leggen; — men had dit aldaar, om wyze redenen, afgeschaft; — verstandigen hadden deeze afschaffing goedgekeurd. Dan hoe weinig was het nadeel van de vertooning van zulk een' witten doek, by de bedoelde Rouwberichten! —— de eerste wierdt alleen gezien in plaatsen, alwaar het sterfgeval bekend was — de laatsten worden door het geheele Land geleezen. —— Een onzer meende, dat men herstel of voorkoming van dit nadeel verwachten moest van het doorzicht en de redelykheid der berichters zelf. Dan hier tegen wierdt aangevoerd, dat het menschkundig zeker was, dat een ieder, die in leed gedompeld is, verligting meent te vinden van rouw, door denzelven aan veelen mede te deelen; en dat veelen alsdan geen meester zyn van den stroom der aandoeningen. En hierna wierden wy het eens, dat waarlyk deeze zaak de attentie van het Gouvernement vereischt.

Ik begreep, dat het in allen gevalle geen kwaad konde, den inhoud van ons discours aan Ul. te melden. Misschien heeft het eene goede uitwerking, door een Lid van het

het Gouvernement, wiens menschlievende zucht voor de gezondheid der Ingezetenen uit de voordracht van een Reglement op het Geneeskundig Toevoorzicht is gebleeken, bedacht te maaken, om de plaatzing van Advertentien van het overlyden van Kraamvrouwen en van ontydige Verlossingen te verbieden, of particulieren af te houden om hiervan advertentie te doen. —— Ik ben, enz.

ANECDOTES VAN DEN TEGENWOORDIGEN KEIZER VAN RUSLAND, ALEXANDER DE I.

Regtvaardigheid en Goedertierenheid zyn, in alle gevallen, de schoonste en hegtste pylaaren van den Throon; en de Vorst, die, gelyk ALEXANDER DE I, eenpaarig volgens die beginzelen te werk gaat, mag op de genegenheid zyns Volks staat maaken. De korte tyd zyner Regeeringe heeft zich reeds onderscheiden door de edelste bedryven. Ten bewyze hiervan hebbe men slegts het oog te slaan op 's Keizers uitsteekende Bevelschriften, die zo vol zyn van menschlievenheid, gemeenzaamheid, regtvaardigheid en zagtmoedigheid; byzonder op zyne bevelen, welke verspieders en verklikkers weeren. Hy wenscht, dat zyn Volk onderweezen en verlicht worde; en haat, ingevolge hiervan, alle soort van dwang. Hy houdt zich volkomen verzekerd, dat een Opperbestuurder zo noodig is voor een verlicht Volk, als voor een Volk in onkunde gedompeld en in dwaaling omzwervende; dan hy weet, dat het eerstgemelde Volk den Souverain met duizendmaal meer genegenheids dan het laatst aangeduide zal eerbiedigen. Hy weet, dat het beste Staatsbestuur alleen kan voortgaan in eene evenwydige richting met de beste vorderingen des gezonden verstands. Men slaa een aandagtig oog op den brief, door hem onlangs aan een der Ryksgrooten geschreeven, die als een parel aan zyne kroon mag worden aangemerkt. Met welk eene menschlievende en vaderlyke taal drukt hy zich daarin uit over de vernedering en slaafsche elende, waaronder de *Russische* Boeren, voor het meerendeel, zugtende waren! Hy verfoeit het denkbeeld, dat de menschen op dezelfde wyze als het vee verkogt en gekogt worden; en houdt zich ernstig bezig om schikkingen te maaken, die zodanige misbruiken, voor het toekomende, weeren.

ALEXANDER DE I vergunt zich zelven, behalven de bezigheden des Ryksbestuurs, zo weinig uitspanningen en vermaaken, dat men den Keizer voor een Heer zou aanzien, die geen byzonderen rang bekleedde. Geen grootschheid in zyn voor-

voorkomen: doorgaans gekleed in krygsgewaad, vertoont hy zich meest alle dagen op de parade, en ontvangt de verzoekschriften zelve, of geeft daartoe last aan zynen Adjudant. Met de grootste gemeenzaamheid, en een inneemenden glimplach, groet hy elk, die hem ontmoet, en geeft vaardig gehoor aan die het verzoeken. Hy rydt te paard uit, vergezeld van één knegt: en wanneer hy iemand ontmoet, dien hy voorheen, nog Groot-Hertog zynde, kende, vangt hy onverwyld een gemeenzaam onderhoud aan, en spreekt over de vroegere ontmoetingen op eene inneemende wyze. Zelfs de zodanigen, die hem geheel vreemd zyn, hoe onaangenaam en zelfs zomtyds onvoegelyk hunne voorstellen ook mogen weezen, hoort hy veelal met alle bedaardheid. Men verneeme dit uit de twee volgende Gevallen.

Eene Jonge-dogter, van Hoogduitsche afkomst, wagtte den Keizer op by den trap, welken hy gewoonlyk na de parade ging. Wanneer de Keizer te voorschyn kwam, tradt zy hem te gemoet met deeze woorden: „ Met verlof van uwe Majesteit, ik heb u iets te zeggen." —— *Wat?* vroeg de Keizer, met allen, die hy by zich hadt, stilstaande. —— „ Ik," voer zy voort, „ wenschte wel te trouwen, maar ik heb „ geen Huwelyksgoed; mogt het uwe Majesteit behaagen, my „ iets te schenken!" —*Ach, Kind!* sprak de Keizer, *indien ik Huwelyksgoed aan alle de arme Jonge-dogters in Petersburg gaf, die gaarne willen trouwen, waar denkt gy dat ik 'er Geld toe zou vinden?* — Zy ontving egter, op zyn last, vyftig Roebels.

By eene andere gelegenheid, op 't eigen oogenblik dat de Keizer het bevelwoord gegeeven hadt, en de wagt op de parade gereed stondt om hem de gewoone krygseere te bewyzen, naderde hem een knaap met gescheurde kleederen, met het hair in wanorde, en een wildstaand gelaat, en tikte den Keizer op den schouder. De Monarch, die, op dat oogenblik, met zyn gezigt na het Krygsvolk gewend stondt, keerde zich onmiddelyk om, en den knaap, met gescheurde kleederen omhangen, beschouwende, stondt des versteld, en vroeg, met een oog, waarin de bevreemding te leezen was, wat hy verlangde. „ Ik heb," sprak hy in 't *Russisch*, „ iets aan u „ te zeggen, ALEXANDER PAULOWITZ!" — *Spreek op!* was 's Keizers antwoord, met een lach van aanmoediging, en de handen op de schouders van den ongehaavenden man leggende. 'Er volgde een poos stilzwygens; de krygswagt stondt stil; niemand veroorloofde zich, een woord te spreeken, of eenige beweeging te maaken, uit vreeze van den Keizer te zullen hinderen in dit zonderling onderhoud. De Groot-Hertog CONSTANTYN alleen, wiens aandagt opgewekt was door deezen ongewoonen stilstand, kwam eenigzins nader aan zynen Broeder. —— De Vreemdeling brak dit stilzwygen af, door

door het verhaal, dat hy Capitein geweest was in *Russischen* Dienst; dat hy de Veldslagen in *Italie* en *Zwitzerland* hadt bygewoond; doch dat hy door den bevelvoerenden Officier in zulk een licht was voorgesteld aan SUWAROW, dat de laatstgemelde hem van zyn post ontzet hadt. Zonder geld, zonder vrienden, in een vreemd land, hadt hy vervolgens, als gemeen Soldaat, in het *Russisch* Leger gediend; en zeer gewond in den slag by *Zurich*, (dit vermeldende, rukte hy de lappen, die hem dekten, open, en vertoonde de lidtekens van verscheide wonden) hadt hy zynen veldtocht beslooten met by de *Franschen* krygsgevangen te worden. Uit die gevangenis geslaakt, hadt hy al den weg over tot *Petersburg* toe gebedeld brood geëeten, en vervoegde zich thans tot den Keizer zelven, om regt te vraagen, en hem te smeeken dat hy onderzoek wilde doen na eene zo schandlyke ontzetting van zyn post. —— De Keizer hoorde hem met het uiterste geduld, en vroeg, wanneer de zich beklaagende Krygsman zweeg, op een veelbeduidenden toon: *of 'er geene vergrooting plaats hadt in het verhaal.* —— „Dat men my," hervatte de Krygsman, „onder de Knout doe sterven, indien „ik eenig woord, 't welk onwaar is, gesproken heb!" — De Keizer riep zynen Broeder, droeg deezen op, den Man na het Paleis te bezorgen, terwyl hy zich tot de wagtende menigte keerde. De bevelvoerende Officier, die zich zo slegt gedraagen hadt, schoon van eene aanzienlyke Familie, en een Prins in rang, werd ernstig bestraft, en de braave Krygsheld, dien hy ten onregte afgezet hadt, werd in zyn voorgaanden rang hersteld, en ontving daarenboven een aanzienlyk geschenk van den Keizer.

Alles, wat naar hardheid of wreedheid smaakt, is eene afschuwlykheid by dien beminnenswaardigen Vorst. Tot een spreekend bewys hiervan strekt het geval van een armen *Rus*, die in verdenking gevallen was van brand gesticht te hebben. De Keizer hadt het berigt niet ontvangen, dat men, op enkel vermoeden, deezen Man de zwaarste pyniging hadt aangedaan, zodanig dat hy onder dezelve den geest gegeeven hadt, met betuiging van onschuld tot zyn laatsten snik, of hy zondt onmiddelyk een Officier na *Casan* af, om die zaak in den grond te onderzoeken, en vaardigde teffens het hem vereerend Bevelschrift uit, waarby het woord *Pyniging* of *Pynbank* voor altoos uit het *Russisch* Wetboek geschrapt wordt.

EDELMOEDIGE DAAD VAN KAPITEIN GEORGE CLARKE.

Terwyl de voorbeelden van ſchraapzucht en onregtvaardigheid zoo menigvuldig zyn op de aarde, verheugt zich ieder Menſchenvriend, wanneer hy perſoonen aantreft, wier edeler denkwyze hen boven die vernedering der menschlyke natuure verheft. Tot die vereerende klaſſe behoort, onder andere, de Engelſche Kapitein GEORGE CLARKE, aangaande welken wy in het *Feuilleton du Journal des Defenſeurs de la Patrie* het volgende vermeld vinden.

In het zevende jaar der Franſche Republiek bevondt zich de Burger DUBUE, een Opperofficier in Franſchen Zeedienst, op *Isle de France*, en bezorgde aldaar in een Deensch Schip, na Indie beſtemd, de ſomme van vier-en-twintig duizend Livres, om bezorgd te worden aan zyn Gezin, 't welk, geduurende zyne afweezigheid, zonder beſtaan was. Het Schip wierdt ontmoet en doorzogt door den Heer CLARKE, Kapitein van een Schip in Engelſchen Dienst, die in de papieren des Deenſchen Kapiteins de onlochenbaarſte bewyzen vondt, dat de ſomme aan den Burger DUBUE behoorde, en, diensvolgens, als een wettige prys des veroveraars kon worden aangemerkt. De dappere en agtenswaardige Engelſche Kapitein, onderricht zynde omtrent de rampen, welke de Oorlog aan het Gezin van den Burger DUBUE hadt berokkend, verzogt aan zyn ſcheepsvolk de toeſtemming, om de gemelde ſomme aan het ongelukkig Gezin te doen toekoomen. Die toeſtemming verkreegen hebbende, ſchreef hy een zeer beleefden brief aan Mevrouw DUBUE, met verzoek om die penningen te willen aanneemen, als een blyk van agtinge en dankbaarheid, aan haaren Echtgenoot verſchuldigd, voor de uitſteekende dienſten, door hem, by verſcheiden gelegenheden, aan de Engelſche Krygsgevangenen beweezen; 'er nevens voegende, dat zy op te onbetwistbaare gronden tot het geld was geregtigd, dan dat elk en een ieder, die onder zyn bevel ſtondt, zich niet zou genoopt gevoelen, om het haar ter hand te ſtellen. —— Aan den Franſchen Journalist was door den Burger DUBUE het berigt wegens deeze edelmoedige daad medegedeeld.

GADELOOZE SPOTTERNY VAN DEN ATHEIST, MR. TILLY.

(Uit JOHN BRITTON's en EDWARD WEDLAKE BRAYLEY's *Beauties of England and Wales.*)

Volgens Mr. GLIPIN's verhaal, in diens *Observations on the Western Parts of England*, geeven gemelde Schryvers, te *Pentilly Castle* gekomen, deeze byzonderheden van den voormaaligen Bewooner deezes Kasteels.

Mr. TILLY, in vroegeren tyde Eigenaar van *Pentilly House*, was de vermaardste *Atheist* der laatst verstreeke Eeuwe. Hy was een man van vernuft, en hadt in gereedheid alle de spot- en smaadredenen tegen den Godsdienst en de Heilige Schrift, zo geschikt om losbandigheid en dwaasheid aan den dag te leggen, en een ydeltuitig hart te vermeesteren; doch die hoogst aanstootelyk zyn voor Mannen van verstand, welke ook voor het overige hunne denkwyze moge weezen; en die nooit het onderzoek der waarheid beoogen, en ook nimmer daartoe opleiden.

Het schitterende van Mr. TILLY's vernuft (mag ik het dien naam geeven) voerde hem eenige schreeden verder, dan wy voorbeelden vinden in de Jaarboeken der Spotteren met den Godsdienst. Over 't algemeen vergenoegt zich de zogenaamde geestige *Atheist*, met zyne *Tydgenooten* op zyne wyze te onderhouden; maar Mr. TILLY wilde daarin de *Naakomelingschap* doen deelen. Met dit oogmerk, en om de Opstanding uit den Dooden te bespotten, verpligtte hy de Volvoerders van zynen Uiterften Wil, om zyn Lyk, in zyne gewoone kleeding, en in zyn leuningstoel, te plaatzen op den top van een heuvel, een tafel voor hem te zetten, met vlesfen, glazen, pypen en tabak. Dus nedergezet, moest hy beslooten worden in een Tooren van door hem opgegeevene afmeetingen, waarin hy, naar zyn zeggen, die gebeurtenis gerust zou afwagten.

Dit alles werd volvoerd, en de Tooren, nog diens Lyk insluitende, staat als een gedenkteken van 's Mans alles overtreffende Godloosheid en Spotzugt. Het Landvolk schrikt om 'er voorby te gaan.

—— Religio pavidos terrebat agrestes
Diva loci: — sylvam saxumque timebant.

De Godsdienst jaagde den beängsten boeren der plaatze vreeze aan — zy waren bang voor bosschen en steenen.

SCHOON-

SCHOONHEDEN VAN AUGUST LAFONTAINE.

Het Hart is het voornaamste by den Mensch: het Hoofd hebben wy slegts noodig om te *leeven*, maar het Hart om te *sterven*.

De schoonste overwinningen der Deugd zyn die, welke niemand bemerken kan. Het *voorneemen* ten goede is toch niet ons doel, maar het *goede zelf*; en dit bereikt men slegts langzaam.

Zeg iedereen al wat gy van hem denkt, maar zeg het hem zó alsof hy op zyn sterfbed lag. Zoudt gy eenen stervenden een hard woord kunnen toevoegen? Wel nu, wy menschen *zyn* immers stervende.

De Dood is voor de moede Ziel, voor het uitgeputte Hart, wat de Slaap is voor het vermoeide Lichaam: herstel van alle krachten, verdwyning van alle elende.

De Wellust is de verschrikkelykste Ondeugd, om dat men nooit kan zeggen: hier houdt zy op.

Jammer is het, dat de hoogste schoonheid, de zuiverste deugd, zich niet laat beschryven. —— 't Is, als of men iemand, die nooit den hemel had gezien, eene beschryving wilde geeven van het zuiver blaauw uitspanzel op een schoonen zomerdag. Men kan slechts zeggen: *zie het*; het kan niet beschreeven worden, om dat het te eenvoudig is.

Men moet nimmer doen, wat wraak of toorn ons ingeeven — 'er kan een tyd komen, dat men wanhoopig wordt over dingen, waarover men eerst juichte.

Het gantsche geheim van de groote wereld is: aan niets van harten deel te neemen.

Menige onschuld schuwt niet het kwaad, maar den kwaaden naam.

De Kleeding van een Meisje is de Spiegel haarer Ziele — de Thermometer haarer Onschuld.

Waar Liefde en Schoonheid de Belooning is, die de Wetten aan den Man toekennen, daar is hy alles, wat de Staat wenscht.

Rust is gif, zo dezelve niet voor Moeite gekocht is.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

OVERDENKINGEN, GEBOREN UIT HET BYWOONEN VAN EENE CAPITAALE VOORSTELLING VAN TWEE JEUGDIGE GEVANGENEN, TE AMSTERDAM, 19 JANUARY 1803.

Alwie immer heeft bygewoond eenen Gerichtshandel, zo als 'er deezer dagen hier ter Stede gehouden is, — Gerichtshandel, by welken, tegen overtreeders der burgerlyke wetten, in hunne tegenwoordigheid, de eisch des doods geschiedt, — Gerichtshandel, welke door eene beslissing van het lot dier gevangenen, en de uitspraak van het rechterlyk vonnis, gevolgd wordt; — Alwie immer zulk eenen Gerichtshandel heeft bygewoond, heeft ook, buiten twyffel, gedeeld in dat roerende, waardoor het hart getroffen wordt by zulk eene staatelyke en aandoenelyke plegtigheid. Wat al werkt dan niet mede, ter opwekking van gevoel, van leevendige en buitengewoone gewaarwordingen! —— Het sombere eener Zaale, die, door haaren ruimen omvang en grootschen aanleg, reeds op zich zelve eerbied inboezemt, — dit sombere opzettelyk vermeerderd door de afsluiting van de straalen der zonne, van een doffer kaarslicht vervangen, — de achtbaarheid der Rechteren, — de menigte der Vergaderden, by welken de diepste stilte heerscht, en op wier gelaat de aandoeningen van ernst en deelneeming getekend staan, — de Gerichtshandel, met een plegtig gebed tot den Rechter van Hemel en Aarde geopend, — het deftige en straffe, ook door het gemoedelyke afgewisseld, in de voordragt der geenen, die in onderscheiden betrekkingen het woord voeren, — het gezigt der Gevangenen, wanneer hunne heerslagtigheid, weedom, en geheel verbryzeld hart,

waarvan gelaatstrekken, houding en gebaarden getuigen, het innigst mededogen opwekken, — de gedachte aan de onzekerheid van hun lot en het veege hunnes leevens, — en 't geen hun, eindelyk, vergund wordt te spreeken, zo mogelyk ter ontschuldiging, dit op eenen onbeschryflyk roerenden toon uitgedrukt, die de hevigste aandoeningen gaande maakt, en niet zelden Rechteren en Toehoorderen meêwaarige traanen afperst: — dit alles moet, als met vereende kracht, indrukken veroorzaaken, die by nadenkenden en gevoeligen niet spoedig uitgewischt worden; indrukken, die vruchtbaar kunnen zyn in allerheilzaamste overleggingen.

Welk opmerkzaam en deelneemend Aanschouwer toch van zulk een Tooneel kan geheel ledig blyven van gepeinzen, die nu eens het belangryke van de handhaaving der veiligheid, en het beteugelen van den moedwil, ten onderwerpe hebben, — dan wederom zich bepaalen by het dwaaze, verkeerde en rampzalige, waartoe onbezonnenheid, jeugdige losbandigheid, losgelaaten driften en woeste begeerlykheden den Mensch kunnen vervoeren; — of ook voor den geest roepen die hoogste en geduchtste aller gerichtsoeffeningen, welke, volgens stellige verzekering der Heilige bladeren, staat gehouden te worden in den grootsten en doorluchtigsten aller dagen, waarin allen, zonder onderscheid, voor den Rechterstoel van Christus verscheenen, rekenschap zullen geeven van 't geen hier geschied is, en eene uitspraak hooren, welke hun lot beslissen zal! —— Aan soortgelyke overleggingen — geboren onder het bywoonen van de rechterlyke voorstelling des zwaaren misdryfs door twee Gevangenen, wier deemoedig gedrag en jeugdige jaaren, by allen, deelneeming en mededogen gaande maakten — wenscht men eene uitgebreider nuttigheid te geeven, door dezelve, ook langs deezen weg, op aanzoek der Uitgeevers van dit Maandwerk, iets nader te ontwikkelen.

1. Vooreerst, dan, bepaalen zich, onder de bywooning der bedoelde en kortelyk omschrevene plegtigheid, eigenaartig de gedachten by het noodzaaklyke en heilzaame dier verordeningen in de burgerlyke maatschappy, waardoor de veiligheid van eigendom, eere, vryheid en leeven beschermd, de misdryven, zo veel mogelyk, voorgekomen, en de euvelmoed van de schenders

ders der vastgestelde wetten voorbeeldig gestraft wordt. Aan deeze gedachte verbindt zich natuurlyk eene andere, die ons met erkentenis doet bezeffen het geluk van in eene zamenleeving te woonen, waarin, overeenkomstig deeze verordeningen, de Rechtvaardigheid wordt gehandhaafd. —— Wel is waar (en wie stemt daarmede niet van harten in?) dat het niet wel uitblyven kan, om onder deeze gedachten te vermengen de hartelykste wenschen, dat eene heerschende godvreezendheid, door haare veelvermogende kracht, oorzaak ware, dat 'er nimmer de nu bedoelde Rechtshandelingen gehouden werden, — dat de naauwgezetheid in het houden der Goddelyke geboden, op eene wyze, welke allen betaamt, ten gevolge hadde, dat geen Rechter onder de menschen de zo gewigtige als ontzettende taak op zich behoefde te neemen, om over het leeven zyner medeburgeren te beslissen, — en dat de Geest der Rechtvaardigheid en der Liefde, welken het Euangelie ademt, in Christen-maatschappyen alle soortgelyke verordeningen en uitvoering van straffen noodeloos maakte! —— Dan helaas! hoe duidelyk leert de ervarenis van alle tyden, dat deeze vroome wenschen nimmer vervulling erlangden, en dat in dit ondermaansche de tyden nimmer zullen beleefd worden, waarin eene zedelyke volkomenheid, daartoe noodzaaklyk, het menschdom tot eere en luister zal verstrekken! Vernederende gedachte voor schepselen, die, onder de gewrochten des opperften Formeerders hier op Aarde, naar diens beeld geschapen, in aanleg, vermogens, verordening, zo gadeloos uitmunten! —— Terwyl de gantsche Natuur aan de vastgestelde wetten gehoorzaamt; — terwyl de ontzachelyke gevaarten, die, in het Heelal, als stofkens door elkander zweeven, de hun gezette grenspaalen nimmer overschreeden, geduurende de voortwentelende Eeuwen, niet ophouden eene eerbiedwekkende orde te volgen, en steeds voor schok en val beveiligd blyven; – terwyl, in het Ryk der gevoelige wezens, de behoeften zonder stoornis worden vervuld, en de vreedzaame involging van het dierlyk instinct, met uitsluiting van pyn en kwelladie, door eigen verkeerdheid berokkend, die maate des geluks doet genieten, welke voor deeze schepselen, naar hunne verschillende vatbaarheden, verordend is: — doet zich de Mensch, helaas! in te veele opzichten kennen als den verwoester

van zyn eigen geluk, van de genoegens der gezelligheid, van het welvaaren der maatſchappye!

In deezen toeſtand van zaaken is 'er voorziening noodig. En hoe zeer, te recht, de post van Uitvoerder der Wetten, om meer dan ééne reden, vooral door zamenloop van netelige en op het menſchelyk gevoel krachtig werkende omſtandigheden, in het algemeen als zwaarwigtig, ja allermoeilykst beſchouwd wordt; —— ſchoon, daarenboven, op meer dan éénen grond, ſommigen zouden aarzelen, om aan den ſtrengen eisch der Wet, waar zy doodſtraffe vordert, te voldoen: — *dit* blyft over 't geheel waarheid, dat, zonder de handhaaving des Rechts, de overtreeders der orde, de ſchenders der veiligheid, de beroovers der eigendommen, nu nog zo menigvuldig, nevens de pleegers van andere nog gruwelyker euveldaaden, tot eene tallooze menigte zouden aangroeien; ja dan ware de goede orde ſpoedig geheel onderst boven gekeerd, en de zegepraalende boosheid zoude juichen op de puinhoopen der weerlooze onſchuld! — Gelukkig dan, in deezen onvolmaakten ſtand, dat 'er eene Overheid geëerbiedigd wordt, die, terwyl zy de verachters van de vreeze Gods en diens geboden in toom houdt en ten goede dwingt, het ſtraffe haarer hand doet gevoelen, maar tevens het lieflyke haarer gezindheden laat uitblinken; — gelukkig, dat wy, te midden der onvolmaaktheden, leden zyn van zulk eene geregelde Maatſchappy, waar de Overheid niet den goeden, maar tot vreeze is der kwaaden, — waar zy, als Gods dienaaresſe ten goede, den welgezinden lof geeft, en, als Gods dienaaresſe, die het zwaard niet te vergeefs draagt, eene wreekſter is tot ſtraffe der boosheid (*).

2. Naa dit Algemeene vestigt zich de aandacht, geduurende de bywooning van de bedoelde Plegtigheid, op Byzonderheden, welke daarmede in verband ſtaan, doch meer bepaaldelyk betreffen de oorzaaken, den aart, en de rampzalige uitwerkſels der euveldaaden, ter beteugeling en beſtraffing van welke de Rechterlyke Magt, als Gods Dienaaresſe, aangeſteld en werkzaam is.

Dáár, waar de vreeze Gods heerscht, — dáár, waar zy

(*) *Rom.* XII: 3, 4.

zy het beginzel is der wysheid, die in het houden van de geboden des Allerhoogsten uitblinkt, — dáár, waar zy de bron is van een leevendig gevoel van Gods Tegenwoordigheid; — dáár werkt zy, voorzeker, als het krachtigste behoedmiddel tegen het verlies der onschuld, tegen het verlies van een gerust geweten, tegen het vermogen der aanlokselen ten kwaade, tegen de kracht der verleiding, tegen het geweld van onbestuurde driften, tegen den invloed eener vermetele losbandigheid, en tegen het verpestend vergif van verderflyke gezelschappen, kwaade zamenspreekingen, en voorbeelden van zedeloosheid. —— Dan, by talloos veelen oeffent deeze eerbiedige vreeze weinig krachts, en wordt by anderen in het geheel niet gevonden. —— Wat heeft men dan te wachten, wanneer, dit beginsel afwezig zynde, veelvuldige bronnen des verderfs zich openen, die dan, in plaats van vroegtydig gestopt te worden, onzuivere wateren opwerpen, die zich eerst tot beeken vormen, daarna tot stroomen aangroeien, aan welker onweerstaanbaaren voortgang eindelyk geene paalen zyn te stellen! Zeer zeker wordt hy verachtelyk, by wien die eerbiedwekkende stemme, welke in zyn binnenste spreeken kan en moet, door eigen schuld verdoofd, en uit wiens vermetele en zedelooze buitenspoorigheden af te leiden is, dat geene vreeze Gods, geene achting voor diens geboden, geen ontzag voor andere zo hoogwaardige als heilzaame Inzettingen, den geest beheerscht. En hy, die tot zulk eene laagte zinkt, dat hy op eene geelddadige wyze gruwelen pleegt, en zich aan euveldaaden schuldig maakt, waardoor hy zich blootstelt aan eerloosheid, of andere zwaarder straffen, door de burgerlyke wetten bepaald, — met welk eene rechtmatige verfoeijing verdient hy behandeld, en, al ontduikt hy de strengheid der wetten, met welk eene openlyke verachting verdient hy overladen te worden! Maar terwyl de weldenkende deeze verontwaardiging voelt opryzen, en zich te recht bedroeft, dat veelen, die, tot schande der maatschappy, en ten verderve van byzondere leden, zich in misdryven verloopen, die geene voorwerpen zyn van burgerlyke straffe, doorgaands veel te weinig die openbaare verachting ondervinden; — de weldenkende, zeg ik, slaat met dat al acht op zamenloopende omstandigheden; en, naauwkeurig onderzoekende, eer hy veroordeelt, kan hy, in

 zeer

zeer veele gevallen, niet ontveinzen, meer tot mededogen en beklag, dan tot strenge verachting, genoopt te worden. Dit laatste heeft vooral plaats, wanneer de beschouwing zich bepaalt tot voorwerpen, die, wegens ouderdom, stand en opvoeding, met recht geagt kunnen worden aan groot gevaar der verleidinge, te zyn blootgesteld. —— Het jeugdig tydperk des leevens, hoe dikwerf, en als van zelf, wordt het, door de zwakheid des verstands en de heftigheid der driften, als een tydperk van onbezonnenheid en overhaaste bejagingen gekenmerkt! Komt hierby, dat deeze leeftyd, welke het meest den raad der wysheid behoeft, niet alleen van denzelven verstoken blyft, maar, door ongepaste maatregelen, in de opvoeding gebezigd, en slegte voorbeelden, als 't ware opgeleid wordt tot dwaasheid en veelerleie verkeerdheden: — wat zal dan de veeltyds overspannen verbeelding van zich zelven, het roekeloos vertrouwen op eigen krachten, en de vermetele stoutheid, door gesprekken, voorbeelden, of andere verhittende middelen aangevuurd, beteugelen? En voegt zich by dit alles werkeloosheid, ledigheid, en daaruit veelal geborene luiheid — hoe eigenaartig worden hieruit de verderfelykste gevolgen geboren; daar werkeloosheid en luiheid erkend worden „ zo onbestaanbaar „ te zyn met gezondheid van lichaam en geest beiden, „ dat het moeilyk valle te bepaalen, of zy voor groo„ tere vyandinnen van uitwendig geluk en welvaren, „ dan van deugd en goede zeden te houden zyn (*)."

Smartelyk is van daar het gevoel, uit de gemengde aandoeningen van verontwaardiging en mededogen geboren, by de bepeinzing, hoe veele oorzaaken den Mensch van zynen edelen aanleg doen verbasteren, en tot welke uitersten de wegen der dwaasheid, eenmaal ingeslagen, vooral de onbedachte Jeugd kunnen heenen voeren. Maar deeze overweeging doet tevens den hartelykften wensch opwellen, dat niemand, by wien de vreeze Gods werkzaam is tot loffelyke gezindheden en bedryven, dat goede zaad, door eigen verwaarloozing, laate uitsterven, — dat niemand, door te veel op zich zelven te betrouwen, de noodige waakzaamheid verzuime, ter voor-

(*) *Zedekundige Schoonheden* van H. BLAIR, pag. 108, by den Drukker deezes, *Yntema*, onlangs van de pers gekomen.

voorkoming dat 'er onkruid in den akker gestrooid worde, 't welk tot eenen wortel der bitterheid kan opschieten, en doodelyke vruchten teelen. Elk onzer spiegele zich aan ontzettende voorbeelden. De verleiding loert overal. Opvoeding, stand en jaaren kunnen voorzeker, in veele opzigten, grond van hooge waarschynlykheid leveren, dat men niet derwyze in het verderf zal nederstorten, om aan eerloosheid, of der gestrengheid van burgerlyke straffen, ten prooje te worden; — maar opvoeding, stand en jaaren strekken daarvoor nimmer ten onfeilbaaren waarborge. Zonder aankweeking van de vreeze Gods, zonder geduurige waakzaamheid, zonder herhaalde vuurige gebeden, wat is de mensch veeltyds anders, dan eene ranke kiel, herwaarts en derwaarts gevoerd in de holle zee der waereld? Hoe spoedig zegepraalt de overheerschende zinlykheid, in den stryd tusschen Vleesch en Geest! Wat baat Rede en Godsdienst, als reeds de driften, door gebrek aan zelfbestuur, meesters zyn? En wie zou zich verbeelden, hier onwrikbaar vast te staan; daar niet alleen de wegen glibberig, de voeten wankel, maar ook de neigingen en begeerlykheden, op veelvoudige wyze, het hart des stervelings, waaruit de uitgangen des leevens zyn, tot zulk een onverklaarbaar raadsel maaken, dat wy gedrongen worden met den Dichter uit te boezemen:

Wat licht ooit sterflyk mensch ontving,
Uw ondoordringbaar hart blyft zyn gezigt ontweeken,
Uw hart, die wondre mengeling
Van halve deugden, en gebreken. ——
Vry, slaaf van hoogheid en gezag;
Bewogen — straks gevoelloos weder;
Fier, kruipend; stout, bevreesd; mild, gierig; wreed en teder,
In 't zelfde hart, op éénen dag! (*)

Wie, derhalven, kan zich, by overweegingen van zulken aart, onthouden, inzonderheid te gedenken aan de noodzaaklykheid, dat de min-ervarene Jeugd zich tydig beeiytige om het hart boven alles te bewaaren; dat zy zich verheuge, wanneer zy, door liefderyke ouders en voorgangers, in de vreeze des Heeren wordt op-

(*) Feith, *Ode aan den Mensch.*

opgevoed; dat zy de tugt niet versmaade, waaraan zy ten haaren beste onderworpen is, en zich op die werkzaamheden met lust toelegge, waardoor niet alleen veel zedelyk bederf verhoed, maar tevens de welstand van lichaam en geest bevorderd wordt? —— Bedenkt dan, gy allen, die nog zyt in de lente uws leevens, hoe veelen van uwe jaaren in den draaikolk des verderfs verzwolgen werden, om dat zy het zo even genoemde in den wind sloegen; — bedenkt, hoe veelen, door losbandigheid vervoerd, „ als op steile rotzen klauter„ den, en op den rand eens afgronds zich vermetel „ begaven, om schaduwen te grypen (*);" — bedenkt, dat zy, die in hunne jeugd gehoor gaven aan de verleiding, en van stap tot stap voortgingen op den weg des kwaads, dikwerf, aan het einde van hun pad, zich in de uiterste rampzaligheid vonden ter neder gestort; — en wacht u dan voor zulk eene begocheling der ondeugd, waardoor (naar de keurige taale van den meermaals aangehaalden Schryver) „ de natuur, als 't ware, een ge„ heel tooneel van misleiding wordt, voor het door zin„ lyke lusten ingenomen gemoed, — waardoor 'er stem„ men zyn, die rondsom ons zingen, maar welker too„ nen tot het verderf lokken, — waardoor 'er gastmaalen „ worden aangericht, waar vergif is in elke schotel, „ — waardoor 'er legersteden zyn, welke tot rusten „ noodigen, maar op welke te sluimeren reeds de dood „ is. —— Soberheid, derhalven, behoort onvoorzigtige „ drift te maatigen; Zedigheid haastige vermetelheid „ te beteugelen; Wysheid liever nu het gevolg te zyn „ van ernstig nadenken, dan te spade de bittere „ vrucht der ondervindinge (†)."

Maar kan het tevens uitblyven, by het aanschouwen van jeugdige voorwerpen, door werkeloosheid, losbandigheid en teugellooze driften, tot euveldaaden vervoerd, aan den duuren pligt der Ouderen te gedenken, welken zy behooren op te volgen in de opvoeding van hunne kinderen? Verwaarloosde Opvoeding toch is eene hoofdbron van elende; — en hierdoor gebeurt het menigmaalen, dat zorgelooze Ouders de hoofdbewerkers worden van den rampspoed hunner kinderen. Verschriklyk

(*) BLAIR, als boven, p. 128.
(†) BLAIR, als boven, p. 15.

lyk denkbeeld! — Verre zy het echter, de verbastering der kinderen altyd op rekening eener verkeerde Opvoeding te ſtellen. Menig voorbeeld leerde, dat braave Ouders het bitterst hartzeer beleefden aan kinderen, wier geboorte, trapswyze ontwikkeling, en toeneemende blyken van ontluikend verſtand, en veelbelovende vermogens, hun eene onbeſchryflyke vreugde baarden; — het bitterst hartzeer beleefden, in weerwil van alle aangewende middelen, om hunne jeugdige harten vroegtydig in te prenten de vreeze Gods, en de belangſtelling in al wat loflyk en eerlyk is. Niets is daarom meer vermogend om het gevoel van meêwarigheid gaande te maaken, dan de rouwe, welke in zulke gevallen het ouderlyk hart moet verſcheuren; — en wie vindt het dan vreemd, dat 'er als een tweeſnydend zwaard door de ziele gaa, wanneer men eenen Jongeling zelven, op den rand des afgronds, waarin losbandigheid hem geſtort heeft, met bitteren weedom en veege lippen hoort betuigen: „ Het bange des Kerkers wordt „ bovenal verſchriklyk door het ontzettend bericht, „ dat myn Vader reeds om mynentwille van hartzeer „ is geſtorven, en myne Moeder zich in radeloozen toe„ ſtand bevindt (*)!" — Beklagenswaardige Ouders, die, op deeze of ſoortgelyke wyze, uwe trouwhartige poogingen, by de opvoeding aangewend, verydeld ziet! Maar hoe veel beklagenswaardiger is uw toeſtand, zo gy, door moedwillig verzuim, of een beſmettend voorbeeld, u zelven als oorzaaken van de verbastering der kinderen moet beſchuldigen, en dan uwe onvergeeflyke dwaasheid, te ſpade, wanhoopig vervloekt! — —

Wie, dan, is 'er onder hun, welke in deeze heilige betrekking leeven, die onvatbaar zich zou kunnen betoonen, om deeze overweegingen ter leering en nadruklyke waarſchuwing toe te pasſen? — Dringt dan het innerlyk welvoeglyke, het welzyn der Maatſchappye, en elks tydlyk heil; dringt dit reeds zo ſterk, in de jeugd, in ryper jaaren, en in de verſchillende betrekkingen, waarin wy leeven, tot een geregeld beſtuur der driften, ter behartiging van 't geen oirbaar is, en ter aankweeking der vreeze Gods; eene ſterker en allerkrachtig-

(*) De eigen woorden van eenen der Gevangenen, in het opſchrift deezer Verhandelinge aangeduid.

tigste drangreden hiertoe kunnen wy nog ontleenen uit de bewustheid, dat wy allen eenmaal voor eenen Rechterstoel zullen verschynen, en tot zulk eene verantwoording zullen opgeroepen worden, de zinnebeeldige voorstelling van welke, van eenen gerichtshandel onder de menschen ontleend, zich als van zelf aan den geest, by de herinnering aan de staatelyke plegtigheid, vertegenwoordigt. —— Eenige weinige oogenblikken de aandacht te vestigen op dat verhevene en ontzachlyke, 't welk den dag aller dagen zal kenmerken, zal genoeg zyn, om, ten besluite, het hart te vervullen met diep ontzag voor Gods rechtvaardige vergeldinge.

3. Hoe eerbiedwekkend het Tooneel geweest zy, waarvan het staatelyke aanschouwd werdt, waarvan het hart al het roerende gevoelde, — als een flaauw afdruksel, als eene vlugtige schaduwe, zal dit mogen aangemerkt worden, van die toekomstige verschyning van den Zoon des Menschen in zyne heerlykheid, wanneer Hy, omstuwd van alle zyne heilige Engelen, zittende op zynen Throon, alle Volkeren voor Hem zal doen vergaderen, en, door zyne uitspraak, in den naam des Allerhoogsten, aller lot beslissen. ô Dag aller dagen! Hoe zwak is de verbeelding der bewooneren van het stof, om te bevatten dien indruk en dat gevoel, die bedwelming en verstomming, dat luisterryke en geduchte tevens, wanneer, op het geschal der bazuine, de dooden uit de graven opgeroepen, de gedenkboeken geopend, en ieder werk, 't geen hier verborgen was, in het gerichte zal gebragt worden! —— Welke ook, hier op Aarde, de mogelykheid zy, om het waakzaam oog der Gerechtigheid te verblinden; hoe sterk zomtyds de hoop op straffeloosheid tot misdryf verlokke; — het oog des opperften Rechters sluimert nooit; en niemand, volstrekt niemand, kan hetzelve ontwyken! —— Is het onderzoek van aardsche Rechters, die hunnen post waardiglyk bekleeden, zorgvuldig, naauwlettend in het opspooren van de aanleiding, het ontwerp, de omstandigheden, het begin, de volvoering, en de gevolgen der bedryven, waarover zy vonnissen; de mogelykheid van dwaaling is nimmer geheel buitengesloten; met het scherpste doorzigt blyven zy feilbaar; — Onfeilbaarheid, daarentegen, kenmerkt den opperften Rechter; zo min deeze zich bespotten laat, even min kan Hy misleid worden; Hy kent alle de uitwendige om-

stan-

ſtandigheden, de aanleiding en gevolgen der bedryven; geene getuigenisſen behoeven hier op trouwe en hoogere bevestiging te worden aangenomen; en daar zyne uitſpraak gaan zal over verborgene zo wel als openbaare overtreedingen, over de betragting en ſchennis van alle de geboden, en over den aart, de maate en de grootheid der deugd en zonde, — zo dringt zyne onfeilbaare weetenſchap door tot alle de dryfveeren en oogmerken, tot de verborgenſte ſchuilhoeken des harten.

Met deelneeming verneemt men hier de pooging van welgezinde Rechters, om, 't geen ter verſchooning der beſchuldigden kan dienen, ten hunnen voordeele aan te voeren; maar wy gevoelen tevens de verpligting, hun opgelegd door de veiligheid der maatſchappye, het eenigst oogmerk van de handhaaving der wetten, 't welk meestal het deemoedigst berouw vruchteloos maakt; — de opperſte Rechter, JEZUS, ſchoon verheven boven hartstogtlyk gevoel, 't welk de achtbaare ſtemme der Rechtvaardigheid verdooft, is echter de Liefde zelve; de aart en het doel zyner rechtspleeging gunt plaats aan berouw, zo het oprecht zy, en niet te ſpade kome; Hy weet welk maakzel wy zyn, en is gedachtig dat wy ſtof zyn; met eene kennis, die ons verſtand te boven gaat, bedeeld, beoordeelt Hy alles naar de regels der billykheid; en by eigen bevinding weetenſchap draagende van den toeſtand der aardbewooneren, is het licht, 't welk zy ontvingen, zyn richtſnoer, en hunne zwakheden de grondſlag van zyn ontfermend mededogen. —— Vryſpraak of veroordeeling, eindelyk, zal, gelyk hier, ook voor dien hoogen rechtbank der gedaagden lot beſlisſen. Wie is 'er, die, met deeze bewustheid, vermetel voortzondigt? Wie is 'er, die den rykdom eener onbezefbaar groote langmoedigheid verſmaadt; die daaruit aanleiding neemen durft van het opzetlyk volharden in de verkeerdheden? —— *Gaat weg van my, gy, die de ongerechtigheid werkt!* (*)

De krachtigſte beſchryving is onvermogende om het verſchriklyke dier uitſpraak en van den toeſtand der veroordeelden te vermelden, 't welk geen tong of teken uitdrukken kan! —— Maar even krachteloos is alle poo-

(*) *Matth.* VII: 23.

pooging, om dat zalige te schetzen, 't welk *nimmer oogs gezien, noch oore gehoord heeft, noch in het hart des menschen is opgeklommen* (*); — dat zalige, 't welk het deel zal zyn van alle oprecht boetvaardigen en welgezinden, op welken de opperste Rechter zal toepassen: *Gezegenden myns Vaders, beërft het Koningryk, 't welk u bereid is van de grondlegging der waereld; — over weinig zyt gy getrouw geweest, over veel zal ik u zetten; gaat in in de vreugde uwes Heeren* (†).

Naa de verlevendiging deezer wel ontzettende, maar tevens troostryke gedachten, hoe overtollig zou het weezen, hier meer ter waarschuwing en aanmoediging by te voegen voor allen, die doordrongen zyn van de waarheid, dat, wegens het toekomstig Oordeel, dit Leeven allergewigtigst is; dat hetzelve veel, dat het alles voor de Eeuwigheid zal beslissen, en te gelyk, als kortstondig en onzeker, by eene schaduwe, by eene bloeme des velds, mag vergeleken worden. — Daar dan, eenmaal, alles, 't geen hier geschiedt, 't zy goed, 't zy kwaad, in dat Gericht zal komen; wat moet dan het einde zyn van alles, 't geen overwogen is? — *Vreest God, houdt zyne Geboden, gelyk betaamt allen Menschen* (‡)!

(*) 1 *Kor.* II: 9.
(†) *Matth.* XXV: 34, 21.
(‡) *Pred.* XII: 13.

WAARNEEMINGEN, BETREFFENDE DE HEILZAAME GENEESKRAGTEN DER CASCARILLA. Door den Geheimraad C. W. HUFELAND.

De waardige, zo wel door Daaden, als door Geschriften, in onze Konst verdienstvolle, bejaarde Geneesheer, Dr. KRÜGELSTEIN, te *Ohrdruf*, schreef my onlangs het volgende. „ Bestendig heb ik van de *Cascarilla*, een der heerlykste middelen, op het voetspoor van STAHL en HOFFMAN, geduurende myne veertigjaarige Praktyk, gebruik gemaakt, en haar in een groot aantal ziekten, niet alleen heilzaam, maar zelfs eenig in haare zoort gevonden. By de onrustigheden der eerstgebooren Kinderen, met groenen afgang en buik-

buikpynen, bedien ik my van de waterige Tinctuur van *Cascarilla*, met *Sal Tartari* bereid, tot 30 of 40 druppen, als van een waar eigendommelyk middel: laatende ik teffens de Moeder, of Minne, daarvan een eetlepel vol neemen. In zenuwagtige Hoofdpynen en scheele Hoofdpynen, vooral by Hysterische Vrouwen en Meisjes, gelyk ook tegen de daar mede gepaard gaande lastige misselykheid en braakzucht, is de *Tinctura Spirituosa Cascarillae*, meermaalen met *Valeriana* vereenigd, myn gewoon hulpmiddel. In de roode Loop, de ontstookene en rottige uitgezonderd, bedien ik my doorgaans, na voorheen een braakmiddel uit *Ipecacuanha*, zo de omstandigheden het vorderen, gebruikt te hebben, in 't geheel van geen ander middel, dan van een *Infusum saturatum Cascarillae*, met *Sal Tartari* gemengd, als 'er geen koorts aanwezig in. In langduurige verkoudheden, heeschheid, moeilyke slymontlasting, met sleepende pynlykheden der borst, is dit middel, voornaamelyk in Extract, van de grootste werkzaamheid. Na overwonnene koortzige ziekten, herstelt het beter, dan alle andere, de verloorene kragten, vooral der Maag, en der Spysverteering. Insgelyks is dit middel van het uitgebreidste nut in de Hypochondrie, en tegen de daaruit ontstaande toevallen van bezwaarlyke Spysverteering, Winden, Krampen, Benaauwdheden, enz."

Ik verheug my over deeze Aanmaaning van mynen hooggeachten Amptgenoot, om ons wederom opmerkzaam te maaken op een middel, 't welk voorheen zo hoog geschat wierd, doch 't welk thans zo weinig gekend en gebruikt wordt. Het verschaft ons in der daad eene der geschiktste en weldaadigste verbindingen der versterkende zamentrekkende stoffe, met vlugge bestanddeelen. Deeze is voorzeker veel verteerbaarder, en, in gevallen van groote zwakheid, vergezeld met eene ziekelyke prikkelbaarheid van de werktuigen der spysverteering, veel bruikbaarder, dan de Koortsbast en andere vastere versterkende middelen. Van daar doet deeze Bast zo veel dienst in ziekten van Kinderen, in ziekelyke belemmeringen der Spysverteering, in Loopen en roode Loopen, in Zenuwkwaalen, en in tusschenpoozende Koortzen; in alle welke gebreken dezelve veelmaalen het eenigst dienstdoend middel is. Niet minder voortreffelyke uitwerkingen heb ik menigmaal

van

van dit Geneesmiddel gezien in langduurige Slymziekten der Borst, in sleepende Verkoudheden, in verslymingen der Longen, door gelykzoortige oorzaaken daargesteld, en eindelyk in waare Slymteeringen, uit verslapping der vezelen gebooren.

Aanmerking van den Redacteur.

De *Cascarilla* is voorzeker een voortreffelyk middel, schoon door de *Stahliaanen* te hoog verheven, en aangewend in ziekten, in welke in 't geheel geene prikkelende middelen te pas komen, by voorb. in de Longontsteekingen. De groote loftuitingen van zommigen, die de *Cascarilla*, in de tusschenpoozende Koortzen, als met den Koortsbast gelyk staande, hebben aangepreezen, verdienen insgelyks zeer beperkt te worden. Want schoon deeze bast zeer te pas komt, wanneer de koorts, door zwakheid der vaste deelen, wordt onderhouden, is dezelve steeds schadelyk, als 'er eene ontstookene gesteldheid, of iets dergelyks, aanwezig is. Eene te groote en te winderige opvyzeling van dit middel, boven deszelfs waare kragten, is denkelyk de oorzaak, dat hetzelve, niet aan de uitbundige loftuitingen voldoende, buiten algemeen gebruik is geraakt. Zeer billyk vind ik het oordeel van den grooten MURRAY, *App. Medic.* T. IV. p. 138. — „ Zo wy hier by in aanmerking neemen, dat dit middel eene maagversterkende, windbreekende, algemeen versterkende en zweetdryvende kragt bezit, blykt het, dat hetzelve onder de voortreffelykere Geneesmiddelen eene plaats verdient. Doch steeds moeten wy in het oog houden, dat het een heet middel is, en dat, wanneer het bloed reeds te veel in beweeging is, hier door nog een prikkel wordt toegevoegd. Hierom heeft ook reeds de beroemde FR. HOFFMAN dit middel dienstiger geoordeeld voor waterige voorwerpen en voor Vrouwen, dan voor meer gevoelige en galachtige lichaamen: waarby ik voege, voor volbloedige en schraale gestellen."

OP-

OPHELDERENDE WAARNEEMINGEN, OVER DE VERHEFFING DER VOORWERPEN BOVEN DEN HORIZONT. Door den Hoogleeraar PALLAS.

Het is eene zeer bekende zaak, dat aan de oevers van meiren, aan de kamen van groote rivieren, en op 't strand van baaijen, zeker gezigtsbedrog dikwyls plaats hebbe, wanneer de aanschouwer zich op een eenigzins verheven standpunt geplaatst vindt. De tegenover liggende oever wordt, in zekere omstandigheden, gezien als in de lugt vlottende. Men schryft dit verschynzel doorgaans toe aan de Straalbreeking; doch het ontstaat, myns oordeels, uit eene andere oorzaak.

Omtrent twee jaaren geleden nam ik dit verschynzel waar by een dier uitgestrekte moerassen, welke in zo groot eene menigte voorkomen tusschen de hoogten van *Bremerlande*, waar ik toen reisde. De boomen, welke dit moeras naar den Gezigteinder omzoomden, scheenen my toe in de lugt te dryven. In 't eerst giste ik, volgens de analogie, dat 'er aan het einde van dit Moeras een meir of rivier moest weezen; doch myn voerman verzekerde my, dat dit het geval niet was.

Ten deezen jaare my in die eigenste streek bevindende, zag ik een dergelyk verschynzel, en onder omstandigheden, welke my opwekten om het met meer aandagts te beschouwen. Ik was op den weg tusschen *Bremervörde* en *Brederkesa*, noord-oost-waards aan rydende. Het was omtrent negen uuren 's voormiddags: de lugt was eenigzins met dunne wolken bedekt; de zon kwam 'er nogthans door heen, een weinig agter my ter rechter hand, en bescheen een Moeras, 't welk zich tot den Horizont uitstrekte, en omzoomd was met een ry boomen. Toen het verschynzel zich eerst aan myn oog opdeedt, reed ik van eene hoogte af, op een weg aan den kant van het Moeras, die 'er zich eenigzins in uitstrekte, en dan na eene tegenover liggende hoogte liep. De veranderingen, welke ik waarnam in dit verschynzel, onder het voortryden, langzaam van de hoogte afdaalende, bewoogen my om af

te klimmen, ten einde my, naar welgevallen, voor- of agterwaards te kunnen begeeven. Ik nam toen het volgende waar.

Op het oogenblik toen ik gereed ſtond af te daalen, kon ik van het hoogſte punt des heuvels een vry groote oppervlakte van het Moeras zien, 't welk zich, met toeneemende breedte, na den gezigteinder uitſtrekte; den afſtand giste ik op een *Duitſche* myl. Van dit vry hooge gezigtpunt kon ik ontdekken, dat de boomen, aan het einde van het Moeras, niet juist in eene lyn ſtonden, maar eene ſoort van bosch vormden, 't welk zich agterwaards aan de andere zyde uitſtrekte, en aan den kant naast my eenige uitſteekende kromten hadt; doch op zodanig eene wyze, dat de boomen-ry onafgebroken ſcheen.

Het eerſte, 't welk my in 't nedergaan trof, was, dat beneden aan deeze ry van boomen, en digt by het uiteinde tegen over my, zich eene opening opdeedt, waar geen boomen ſcheenen te ſtaan, en waar het my dagt dat ik den hemel kon zien, beneden een ry boomen, welke ik aanmerkte als op een grooter afſtand, dewyl derzelver kleur zo donker niet was, en dezelve my voorkwamen kleinder te weezen dan de boomen van de eerſte ry, tusſchen welke ik ze zag. Dit afgeſcheiden gedeelte der boomry ſcheen volkomen in de lugt te hangen. De Horizont in de tusſchenruimte der boomen van de eerſte ry werd bepaald door de oppervlakte van het Moeras, en ik verbeeldde my den hemel te zien tusſchen deeze verſte oppervlakte van het Moeras en de ry der verst afſtaande boomen.

Op dien ſtond ſteeg ik van het rytuig af, keerde terug, en klom de hoogte eenigzins op; ik zag, dat de boomen, die myne aandagt trokken, allengskens derzelver voormaalig voorkomen aannamen. Het geheele afgeſcheiden gedeelte zonk weder ter aarde, nam de oude donkere kleur en ook de oude hoogte aan, zo dat ik naauwlyks in ſtaat was om dit gedeelte van het overige te onderſcheiden. Eenige ſpooren, nogthans, van de voorige gedaanteverwisſeling bleeven 'er over. Dit bewoog my, om de geheele boomreeks, met alle oplettenheid, na te gaan; en, dit doende, verbeeldde ik my, waar te neemen, dat eenige gedeelten eenigzins meer aan den agtergrond gelegen waren, en die ik uit zekere tekens giste, dat zich op dezelfde wyze

van

van gedaante veranderd zouden vertoonen, wanneer zy uit een eenigzins laager gezigtpunt beschouwd werden. Ten opzigte van de laagste grondlyn van de boomenry bleek, dat dezelve, uit hoofde van den afstand en de dikheid des dampkrings, al te onbepaald was om 'er bogten in te ontwaaren. Ik kon de stammen der boomen niet zien, welke ik alleen van de oppervlakte van het Moeras onderscheidde door de bruine kleur, minder bleek geworden door de tusschenbeide komende lugtbedding, door de boomen, die een hooger stand hadden, en doordien ze gezien werden door een zuiverder gedeelte des dampkrings. —— Weder na beneden daalende, zag ik die gedeelten van de ry boomen, welke ik aanmerkte als de verst afstaande, zich allengskens boven de horizontaale vlakte verheffen: zo dat zy zich afscheidden van de ry, waarin zy stonden, en scheenen in de lugt te dryven agter de ry, die nu het voorkomen hadt van gebroken te weezen. Toen ik de valei intrad, waar ik egter eenigzins verheven stond boven het waterpas van het Moeras, begonnen die verschynzels zich te vertoonen in de voorste ry, waar zich de eerste breeking opdeedt. Ik zag wederom, zo my dagt, den hemel beneden de boomen aan den buitenkant van het Moeras. Deeze boomen scheenen ook in de lugt te hangen; doch zy verhieven zich niet zo verre boven den grond, als die ik eerst waarnam. Wanneer ik verder in de valei voorttrad, veranderde myn gezigteinder op geene aanmerkenswaardige wyze: schoon myn stand, ten opzigte van eenige gedeelten der boomenry, zeer veel veranderd was, baarde zulks slegts eenige wyzigingen in het verschynzel. De verheffing der boomen boven de horizontaale oppervlakte nam toe, naar maate ik verder voorttrad; doch nam allengskens af in die deelen, van welke ik my verwyderde, en waar dezelve eerst begonnen was; in 't einde verdween alles, toen ik de tegenoverliggende hoogte beklom.

Deeze omstandigheid van het verschynzel bragt my tot eene waarneeming, waaruit ik besloot, dat de Straalbreeking 'er geen aandeel altoos in hadt. De stammen der boomen op eenen afstand, die zich als van den grond opbeurden, waren gelegen tusschen de deelen van de voorste ry, welke voor eenen geruimen tyd derzelver stelling niet veranderden; en deeze onveranderde gedeelten gaven my vaste punten, door welke ik my

 in

in staat gesteld vond om de hoogte der voorwerpen te berekenen; en 't was die berekening, welke my bragt tot de kennis van den aart deezer verschynzels.

De tusschenruimten, alwaar, in gevolge van myn voorwaards treeden, de hemel zich vertoonde onder de verst afstaande boomen, werden grooter, hoe laager myn standpunt was op de hoogte, en hoe dieper ik de valei intrad; maar de toppen der als in de lugt hangende boomen reezen niet; in tegendeel scheenen dezelve iets laager, in vergelyking met de vooraan staande boomen. Beneden werden de voorwerpen verkort; maar aan den top hielden zy dezelfde hoogte. Ik had genoegzaame gelegenheid om my van deeze omstandigheid te vergewissen, daar ik, mynen stand veranderende, nu eens van het toppunt, dan eens horizontaal, de drie onderscheidene voorwerpen, welke zich aanboden, zo geheel zag verdwynen, dat, in de tusschenruimte, welke zy te vooren in de boomry besloegen, niets meer te zien was dan de hemel alleen. Op een deezer boomhoopen, op die wyze verdwynende, wanneer ik van myn standpunt terugge week, vertoonden zich eerst aan den hemel een'ge donkere vlekken, die de hoogste boomtoppen waren; en hoe meer ik agterwaards ging, hoe meer het scheen als of een gordyn werd nedergelaaten, 't welk een gedeelte des hemels, te vooren zigtbaar, bedekte. Maar met hoe veel oplettendheids ik keek na de plaats, waar dit gordyn nederviel, en de toppen der boomen eindelyk verdweenen, niets kon ik zien dan den zuiveren hemel. Hadde iemand, zonder iets te vermoeden van deeze gezigtkundige hervorming, de ry boomen in den horizont blykbaar afgebroken uit de valei gezien, en wederom van de hoogte bekeeken, zonder de trapswyze verandering, terwyl hy voortging, waar te neemen, dezelfde ry boomen aan den horizont wederom geheel aanschouwd, zonder eenige breuke, hy zou zeker zyne eigene oogen niet geloofd hebben.

Tusschen dit verschynzel, en dat, waarin de kusten, op eene gelyke wyze, in de lugt als opgeheven zich vertoonen, kan ik geen verschil, ten aanziene van de oorzaaken, ontdekken: en dit zelfde is toe te passen op die verschynzels, welke ik waarnam by een ander Moeras in die zelfde streeken, omtrent twee jaaren te vooren; alleen met dit onderscheid, dat de boomen, welke de horizontaale grensscheiding maakten, daadlyk

in

in eene lyn stonden; zo dat de geheele ry boomen op eenmaal in de lugt scheen te hangen, en niet by gedeelten.

Alle deeze verschynzels zyn, derhalven, weezenlyk van denzelfden aart; en het volgt uit de omstandigheden, hier opgegeeven, dat ze niet van de Straalbreeking afhangen. De oorzaak is alleen te zoeken in de lichtstraalen, door de dampen terug gekaatst, welke, in gevolge van deeze terugkaatzing, zo verleidend aan het oog voorkomen, dat ze de beneden gelegene voorwerpen bedekken, en het zelfde vertoon als de hemel voorstellen.

De zon, gelyk ik reeds heb opgemerkt, was aan die zyde, alwaar ik het verschynzel zag; dezelve stondt vry hoog; dewyl ik de boven gemelde verandering der voorwerpen waarnam op den 18den July, tusschen negen en tien uuren. Terwyl ik uit de valei verscheide van deeze afgebrokene deelen in de eerste ry boomen waarnam, stondt de zon 'er recht boven. De verheffing der voorwerpen boven den grond nam in 't algemeen meer en meer toe, naar maate myn stand allengskens laager werd; en naar gelange ieder gedeelte der voorwerpen, om veranderd te worden, nader aan een rechtstandigen stand onder de zon kwam, in gevolge van myn voorttreeden in eene horizontaale richting. Wanneer ik afdaalde, had ik tusschen my en de voorwerpen een bedding van den dampkring, die alzins dikker was, en gevolglyk geschikter om de straalen terug te kaatzen. Wanneer ik voortging op de horizontaale vlakte, greep deeze terugkaatzing plaats in eene meer rechte lyn; en als ik in zulk een stand kwam, dat de dampen de lichtstraalen terugkaatsten, op gelyke hoogte met de toppen der verst af gelegene boomen, zag ik niets dan deezen lichtenden damp, die zich in den hemel verloor, en daarmede een voortloopend veld uitmaakte. Wanneer ik in het laagste gedeelte der vlakte gekomen was, alwaar ik een gunstig gezigtpunt aantrof, konden eenige der voorste boomen zich van den grond verheffen, dewyl zy nader by my waren; en om die grootere nabyheid goed te maaken, moesten de lichtstraalen een veel digter bedding van den dampkring doorgegaan weezen, en gekomen zyn van een punt, zo veel nader aan den loodrechten stand onder de zon.

Het schynen der zonne is een volstrekt vereischte om

 dit

dit verschynzel te doen ontstaan; zonder de werking der zonnestraalen zouden de dampen niet dik genoeg weezen om de voorwerpen te bedekken; en het is door middel der zonnestraalen, dat zy van voor het oog verdwynen. Deeze straalen kunnen egter alleen onder een gegeeven hoek in 't oog komen, op dezelfde wyze als 'er een zekere hoek vereischt wordt om den Regenboog te vormen. De bedding van lugt, die eene genoegzaame digtheid heeft om deeze wederkaatzing der zonne te wege te brengen, beklimt zekere hoogte; doch kan alleen voor het oog merkbaar weezen, wanneer de dampen daadlyk een groot aantal straalen terug kaatzen. Zo ras men het gezigtpunt treft, beantwoordende aan dit uitwerkzel, ziet het oog alleen den damp, welken het niet van den hemel kan onderscheiden. Deeze verdwyning, egter, grypt plaats, zo wel ten opzigte van de afgelegener als van de naderby zynde voorwerpen, en eerder omtrent het laager dan het hooger gedeelte des voorwerps; dewyl, in het eerste geval, de richting der gezigtlyn door een grooter klomp van dampen heen gaat, en in het tweede door een digter bedding. Het minder digte gedeelte van den damp, 't welk de lichtstraalen niet terug kaatst, maar 't welk allengskens digter wordt; hoe laager myn standpunt werd, werkende als een sluier, die nederhing tusschen myn oog en de boomen, die nog niet verdweenen waren, deedt my derzelver afstand waarneemen, en wrogt mede om de hooge boomen te doen schynen als of zy agter de ry hingen.

Wat de omstandigheid betreft, dat de toppen der verder afstaande boomen zich niet boven de voorste verhieven, schoon derzelver laagere gedeelten boven den grond scheenen te ryzen, als ik afdaalde, en dat deeze toppen in tegendeel eenigzins nedergedrukt scheenen, dit ontstondt uit de vermindering in de hoogte van myn standpunt, een grooter evenredigheid hebbende tot de min afgelegene, dan tot de verst af staande boomen: hierdoor werden de eerstgemelde, in dezelfde evenredigheid, boven den horizont verheven.

Wanneer dit zelfde verschynzel wordt waargenomen aan den kant van groote wateren, en wanneer de voorwerpen op verschillende afstanden zyn van het oog des waarneemers, kan de waarheid van de hier ter neder ge-

gestelde beginzelen bekragtigd worden, door aan te merken, dat het verschynzel gewyzigd wordt, door eene verandering van stand; maar indien de waarneemer zich kan beweegen in eene horizontaale richting, zal het van grooten dienst zyn, waar te neemen, welke veranderingen het voorwerp ondergaa in de toppunts-richting, verondersteld dat hy gelegenheid hebbe, om langs eenige trapswyze afneemende schuinte op en neder te gaan. Indien de toppunts-afmeeting der voorwerpen als dan verandere, zo dat derzelver geheele hoogte afneemt, maar gelange de voorwerpen uit den grond schynen op te ryzen, wanneer de waarneemer de schuinte afgaat, strekt dit ten genoegzaamen bewyze, dat het geheele beeld niet wordt opgeheven; maar dat deszelfs laagste gedeelte van voor het oog verdwynt, agter eene verzameling van dampen, zo verdikt, dat zy niet kan onderscheiden worden van de lugt boven en het water beneden.

Ik twyfel niet, of dit is de waare oorzaak van alle verschynzelen van deezen aart; dewyl ik nimmer heb kunnen begrypen, hoe zulke verschynzels konden hervoortgebragt worden door Straalbreeking.

Wanneer de voorwerpen, die onder water gezien worden, in onderscheidene trappen zich opgeheven vertoonen, begrypt men gereedlyk, dat de lichtstraalen uit het water voortkomen, 't welk vry digt is, in de lugt, welke veel yler is. Wanneer wy de hemelsche lichaamen boven den horizont zien, terwyl zy zich met de daad daar nog beneden bevinden, valt het ligt te bevatten, dat de lichtstraalen, in eene schuinsche richting voortloopende, zomtyds door yler, zomtyds door digter beddingen van den dampkring heen gaan. Maar, in het tegenwoordige geval, is 'er geen onderscheid in de specifike digtheid of ylheid, en het daar aan beantwoordende vermogen van straalbreeking der middenstoffe, door welke de lichtstraal in het oog valt; en, indien eene daadlyke opheffing plaats greep door straalbreeking, moest de werking van water of van een meir, en op de voorwerpen daar tegen over, even groot zyn; en gevolglyk moest de geheele verzameling dier voorwerpen even hoog verheven zich voordoen, zonder dat men 'er eenig onderscheid in ontwaar werd.

Ik zal hier nog byvoegen, dat ik omstreeks de gezegde moerasfen my zeer dikwyls bedroogen vond, zo

 dat

dat ik my verbeeldde op een grooten afstand meiren en rivieren te zien, waar myne voerlieden my stellig verzekerden dat 'er geene gevonden werden. Dit was altoos het geval in den morgenstond, wanneer de zon, boven de voorwerpen staande, aanleiding gaf tot deeze gezigtsbegoocheling. Was de horizont, by zodanige gelegenheden, niet omzoomd geweest door een ry van kleine heuvelen, ik zou zeker geloofd hebben, dat ik niet alleen een waterplas, maar zelfs den hemel zag. De heuvels beletteden my om op eenmaal den hemel en den lichtenden damp te zien; en de damp, alleen gezien, scheen my toe, een wyduitgestrekt water te zyn, verlicht door de wederkaatzing des hemels.

BERIGTEN, WEGENS HET EILAND CEYLON, Volgens ROBERT PERCIVAL, *Esq.*

„Niet onaangenaam waren onzen Leezeren de Byzonderheden, welke wy hun, eenigen tyd geleden, mededeelden, wegens de *Kaap de Goede Hoop*, ontleend uit de Berigten der *Engelschen*, terwyl zy dien Uithoek van *Africa* in bezit hadden: wy mogten, by derzelver opgave, ons verheugen over de wedergave dier Volkplantinge aan ons Gemeenebest. Schoon wy dit genoegen niet mogen smaaken, ten opzigte van het Eiland *Ceylon*, waar onze Bezittingen in der *Engelschen* handen geraakt en gebleeven zyn; zal het egter, ter zaake van de Aardrykskunde, niet ongepast zyn, dat wy de jongste kundschappen, dit Eiland betreffende, van de *Engelsche* zyde opgegeeven, mededeelen, uit een zeer onlangs uitgegeeven *Account of the Island of Ceylon*, door ROBERT PERCIVAL, *Esq.* in dienst by het Negende Regiment Voetvolk des Konings van *Groot-Brittanje*, die, in den Jaare 1797, dit Eiland geheel doorreisde, en tot de Officieren behoorde, die het Gezantschap naar den Koning van *Candia*, ten Jaare 1800, vergezelden. — Men moge daarmede vergelyken het *Iets over het Eiland Ceylon*, door J. HAFNER, voorheen in ons *Mengelwerk* geplaatst (*).”

Cey-

(*) Zie onze *Letteroef.* voor 1801, bl. 535. 566. 620. en voor 1802, bl. 36.

Ceylon, een Eiland in de *Indische* Zee, aan den Westhoek des ingangs van de Baai van *Bengalen*, is gelegen tusschen de 5°, 50′ en 9°, 50′ Noorder Breedte, en 79°, 40′ en 81°, 50′ Ooster Lengte. Aan den Noordwest-kant wordt dit Eiland van de kust van *Coromandel* afgescheiden door de Straat van *Palk* en de Golf van *Manaar*, die beide vol zyn van ondiepten, en voor groote Schepen onbevaarbaar. De omtrek wordt op omtrent 900 mylen geschat. De lengte, van het Punt *Pedro*, aan den noordlyksten uithoek, tot den zuidlyken uithoek *Dondra* Punt, is 280 mylen. De breedte is zeer ongelyk; op eenige plaatzen slegts van 40 tot 50, op andere van 60 tot 120 mylen. Naar de Zuidlyke deelen is het veel breeder dan in de Noordlyke, en het heeft in gedaante veel van een Ham. Het Schiereiland *Jafnapatam* wordt, te deezer oorzaake, door de *Hollanders*, de *Hams-hiel* geheeten; en het Punt *Pedro* het *Hamshiel-punt*.

Wanneer men uit zee het Eiland nadert, vertoont het aan 't oog een frisser groen, en heeft alleszins een vrugtbaarder voorkomen, dan de meeste gedeelten van de *Malabaarsche* en *Coromandelsche* Kusten. Alle de vlakke streeken aan de Zeekust zyn omzet met schoone bosschen van Cocoa-nooten-boomen; terwyl de tusschen liggende vlakte bedekt is met ryke Rystvelden, en het gezigt doorgaans stuit op bosschen, die de zyden van het gebergte bedekken, en, alle jaarsaisoenen door, het groene loof ten toon spreiden.

Het voorkomen van de Oostkust is kaal en rotsagtig, en eenige riffen van rotzen strekken zich in zee uit ten Zuidoosten tusschen Punt *de Galle* en *Batacolo*. Het diepe water aan de Oostkust laat het veilig naderen der grootste Schepen toe; en is die zyde des Eilands de minst vrugtbaare; dit gebrek wordt ruim vergoed door de Havens van *Trinconomale* en *Batacolo*. De Noord- en Noordwest-kust van het Punt *Pedro* tot *Columbo*, is vlak, en overal met zee-inhammen, niet zelden van eene aanmerkelyke grootte. De grootste deezer inhammen strekt zich bykans over 't geheele Eiland uit, van *Mullipatti* tot *Jafnapatam*, aan den Noordwest-hoek des Eilands, en vormt het Schiereiland *Jafnapatam*. Verscheide van deeze inhammen vormen

kleine havens; doch de kust is zo vol zandbanken en droogten, dat het voor groote Schepen onmogelyk is, dezelve te naderen. Kleindere vaartuigen vinden hier egter verblyfplaatzen, die gemaklyk en veilig genoeg zyn.

Het binnengedeelte des Eilands is vol hooge en fteile bergen, met zwaar houtgewas bezet, en gevuld met ondoordringbaare ftruiken en kreupelhout. De bosfchen en bergen omringen geheel en al de landen des Konings van *Candia*, en fchynen door de natuur beftemd om hem te befchutten tegen die buitenlandfche vyanden, wier meerdere kunde en grootere magt hem van de opene landftreeken aan den zeekant ontzet hebben.

De hoogfte bergketen verdeelt het Eiland ten naasten by in twee deelen, en fcheidt dezelve zo volkomen van elkander, dat en de lugtftreek en de faifoenen aan wederzyden weezenlyk verfchillen. Deeze bergen bepaalen ook geheel en al het uitwerkzel der Moufons, die, op gezette tyden, van derzelver tegen over elkander geftelde zyden afkomen; zodanig, dat niet alleen de daar tegen over liggende zeekust, maar het geheele binnen liggende land zeer weinig van deeze ftormen lydt.

De Moufons op *Ceylon* zyn naauw verbonden met die op de *Coromandelfche* en *Malabaarfche* Kusten; doch zy vallen veel vroeger in aan de westlyke dan aan de oostlyke zyde des Eilands. Aan de Westzyde, waar *Columbo* ligt, heerfchen de regenvlaagen in de maanden Mey, Juny en July, — het faifoen, wanneer zy mede op de *Malabaarfche* kust gevoeld worden. Deeze Moufon is doorgaans zeer geweldig, vergezeld gaande van fchriklyke donder- en blixem-buijen, zwaare ftortregens, en vervaarlyke ftormen uit het Zuidwesten. Zo lang deeze duuren, worden de Noordlyke gedeelten des Eilands 'er weinig door aangedaan, en zyn zelfs in 't algemeen droog. In de maanden October en November, wanneer de tegenovergeftelde Moufon op de kust van *Coromandel* heerscht, is het de Noordzyde van *Ceylon*, welke daardoor wordt aangedaan; en men voelt 'er, in de Zuidlyke deelen, naauwlyks iets van.

Over het binnenfte gedeelte des Eilands gaan deeze Moufons zagtlyk heen, en veroorzaaken 'er zeldzaam ee-

eenig noemenswaardig ongemak. Maar dit gedeelte des Eilands is niet geheel bevryd van de schriklyke stormen, die in de lugtstreeken van den Keerkring zo veel verwoestings aanrigten. Op gezette tyden, invallende in de maanden Maart en April, stort de regen by stroomen neder; donder en blixem valt 'er, op zo ontzettend eene wyze, dat een *Europeaan* 'er zich naauwlyks een denkbeeld van kan vormen.

Door de ligging van dit Eiland, zo naby aan den Equator, zyn de dagen en nagten altoos van eene bykans gelyke lengte: de verandering, geduurende de twee Saisoenen, is niet meer dan vyftien minuuten. De Saisoenen worden 'er meer geregeld door de Mousons, dan door den loop der Zonne: want, schoon het Eiland ten Noorden van de Linie ligt, is het koelste Saisoen geduurende den Zomer-zonnestand, terwyl de Westlyke Mouson heerscht. De Lente begint in October, en het heetste Jaargetyde valt in van January tot het begin van April. De hette op den dag is bykans een geheel Jaar door dezelfde; het regen-saisoen maakt egter de nagten veel koeler, door de vogtigheid van den grond, en de heerschende winden, geduurende de Mousons. De lugtsgesteltenis is, over het geheel, veel gematigder dan op het Vasteland van *Indie*. Zulks moet toegeschreeven worden aan de bestendige zeekoeltjes, waardoor dezelve verfrischt wordt, zonder onderworpen te zyn aan de heete en verstikkende landwinden, die zo veelvuldig op het Vasteland waaijen. Het is uit deezen hoofde, dat, schoon de zonnestraalen bykans loodrecht nedervallen, en bygevolg zeer heet zyn, de schaduw en de huizen altoos een draaglyk koel verblyf verschaffen.

Die gemaatigdheid van Lugtsgesteltenisse is egter voornaamlyk bepaald tot de kust, waar de Zeewindjes waaijen. In het binnenste des Lands, met groote en digte bosschen bezet, en waar de bergen als opeengestapeld zyn, is de hette veele graaden grooter dan aan de Zeekust, en de lugtsgesteltenis dikwyls zeer vogtig en ongezond.

De voornaamste Havens des Eilands voor groote Schepen zyn *Trinconomale* en Punt *de Galle*: zy komen ook ten anker, en onthouden zich, in zekere jaarsaisoenen, veiliger op de Reede van *Columbo*. 'Er zyn verscheide andere mindere Havenplaatzen rondsom het ge-

geheele Eiland, die schuil- en legplaats verschaffen aan de kleindere Kustvaarders. Deeze zyn *Batacolo* in 't oosten; *Matura* in 't zuiden; *Barbereen*, *Caltura*, *Negombo*, *Chilou*, *Calpeteen* en *Manaar* in 't westen, en Punt *Pedro* in 't noorden. —— Op alle deeze plaatzen zyn Rivieren van meerdere of mindere grootte, zich in zee ontlastende. Deeze Rivieren, welke, voor het meerdergedeelte, breed, diep, en bevaarbaar zyn, tot op zekeren afstand, voor klein vaartuig, schenken veel gemaks en voordeels aan de Inwoonders digt by de zeekust; dewyl zy, op eene goedkoope en gemaklyke wyze, hunne voortbrengzels en koopwaaren kunnen brengen na de plaatzen, waar de Schepen uit *Europa* ter inlaadinge wagten.

Maar deeze Rivieren, schoon doorgaans zeer effen en vlak by de onmiddelyke uitwatering aan de zee, zyn zelden bevaarbaar tot op eenen aanmerklyken afstand. Zo ras zy in het gebergte komen, die het eigenlyk Koningryk *Candia* bedekken, worden zy vol rotzen, en krygen een snellen loop: zy storten neder met zulk een snellen stroom, dat de ligtste Canoe ze niet kan bevaaren. Dit is een der hoofdoorzaaken van de weinige gemeenschap tusschen de Inboorelingen hoog in 't Land, en de zodanigen, die onder de heerschappy der *Europeaanen* aan de Zeekust woonen: de weg te land valt zeer moeilyk; en de Inboorelingen hebben zich nooit bekommerd om deeze hinderpaalen weg te neemen.

De twee voornaamste Rivieren zyn de *Malivagonga* en de *Mulivaddy*. De eerstgemelde ontspringt van onder de bergen in het Zuidoosten van *Candia*, en loopt bykans die Stad rond. Naa eene menigte van zeer bogtige wendingen, door het gebergte heen, ontlast dezelve zich in zee by *Trinconomale*. Deeze Rivier is by den oorsprong alleen doorwaadbaar; maar de rotzen, die allerwegen den loop stremmen, beletten het bevaaren. —— De *Mulivaddy* ontspringt aan den voet van een hoogen berg, by de *Europeaanen* bekend onder den naam van *Adams Berg*, of *Pico de Adam*, omtrent zestig mylen ten Noordoosten van het Fort *Columbo* gelegen. Deeze Rivier stort in zee met verscheide takken: de grootste derzelven, de *Mutwal Rivier* geheeten, ontlast zich omtrent drie mylen van *Columbo*, naa een groote vlakke streek lands bykans

om-

omringd te hebben, waarvan zy een zeer ſchoon Schiereiland vormt. Het land, langs de oevers van de *Mutwal*, is, verſcheide mylen ver, hoogst ſchilderagtig en vermaaklyk. Ik bevond my in de gelegenheid om de nuttigheid deezer Riviere te ondervinden; een Krygsgeleide vergezellende van *Columbo* na *Sittivacca*, vyf-en-dertig mylen landwaards in gelegen: want wanneer wy langs de ſchoone oevers voorttrokken, werd onze krygs- en andere voorraad in boots de Rivier zeer gemaklyk opgevoerd.

Behalven de Rivieren, die op *Ceylon* veelvuldig zyn, treft men veele Meiren en Kanaalen aan, die 'er gemeenſchap mede hebben, bovenal in de nabyheid van *Columbo* en *Negombo*. Dezelve zyn veelal van eene zeer groote uitgeſtrektheid, en brengen den Inwoonderen daaromſtreeks veel nuts toe, hun gelegenheid verſchaffende tot het gemaklyk vervoeren van veele Koopwaaren; deeze zyn het ook, die aan de Steden op de kust een ruimen voorraad van Riviervisch bezorgen.

De binnenlandſche gemeenſchap te land op *Ceylon* heeft naauwlyks den eerſten trap van verbetering bereikt. Langs de Zeekust, 't is waar, zyn wegen en rustplaatzen voor de reizigers; doch deeze wegen zyn, op veele plaatzen oneffen en ſteil, daardoor niet alleen moeilyk, maar ook gevaarlyk, uit hoofde der menigte van Wilde Zwynen, Buffels en Olyphanten, welke men op dezelve aantreft. Deeze Dieren ontmoet men bovenal van *Chilou* tot *Manaar*, en van *Matura* tot *Batacolo*; te deezer plaatzen vallen 'er uit dien hoofde niet zelden onheilen voor. —— Zints het land in 't bezit der *Engelſchen* gekomen is, heeft men de wegen niet weinig verbeterd. De Gouverneur NORTH beval, dat men ze in 't algemeen zou overzien, en de afſtanden bepaalen, eer men maatregels nam om de gemeenſchap gemaklyker te maaken.

De grond, over 't algemeen, is zandig; doch met een gering inmengzel van klei. In de zuidwestlyke gedeelten, egter, bovenal omtrent *Columbo*, is veel moerasſige grond, zeer ryk en vrugtbaar. Deeze ſtreek is, evenwel, voornaamlyk bezet met Kaneelplantadien; en het overige des Eilands levert, in den tegenwoordigen ſtaat der bebouwinge, geen genoegzaamen voorraad van Ryst op tot voeding der Ingezetenen; jaarlyks is 'er

toe-

toevoer noodig van *Bengalen* en andere plaatzen des Vastenlands. Dit is geheel toe te schryven aan verkeerd bestuur; dit verbeterd zynde, zou de noodzaaklykheid van invoer geheel ophouden.

Het Eiland *Ceylon* was oorspronglyk verdeeld in een groot aantal kleine Koningryken, van elkander gescheiden door veele rivieren en bergen, over het geheele Eiland verspreid; elk deezer Koningryken was onderworpen aan zyn eigen onafhanglyken Vorst. In vervolg van tyd, nogthans, werd geheel het Eiland gebragt onder de heerschappy des Konings van *Candia*, en door hem verdeeld in een klein aantal groote Landschappen, van welke verscheide der veelvuldige Tytels, welke hy nog voert, den oorsprong ontleenen. De Landschappen waren *Candia*, *Coitou*, *Matura*, *Dambadar* en *Sittivaoca*, die de ryke oorden aan de Westkust inslooten. Het voornaamste deezer Landschappen was *Candia*, gelegen in het midden des Eilands, en vereerd met het voorregt des Koninglyken verblyfs. De Koning houdt aldaar, tot deezen dag toe, zyn verblyf; en schoon op alle de andere Landschappen meer of min inbreuks gemaakt is, werd geen gedeelte van *Candia* ooit in bestendige onderwerping van eene vreemde magt gebragt. Deeze Landschappen waren gesmaldeeld in Distrikten, aldaar *Corles* geheeten. Men heeft die onderverdeelingen nog behouden, in de streeken, door de *Hollanders* den Inboorelingen ontweldigd; en het Gouvernement van elk derzelven is gegeeven aan de Burger- en Krygs-officieren, die in derzelver nabuurschap zich onthouden.

De groote verdeelingen des Eilands zyn thans twee; de eene bevat de streeken onder de *Britsche* Heerschappy, — de andere die, welke nog onder het gebied der Inboorelingen staan. De *Britsche* Heerschappy omgeeft, volkomen als een ring, het grondgebied des Konings van *Candia*. —— *Columbo* is aan de rykheid van den grond daar rondsomme haare grootheid en bevolking verschuldigd; en is die Stad steeds aangemerkt als de Hoofdstad der *Europeaanen* op dit Eiland; schoon, ten aanziene van alle voordeelen, van hetzelve te trekken, wat den Koophandel betreft, *Trinconomale* ongetwyfeld voor veel gewigtiger moet gehouden worden.

Naardemaal de *Britsche* Bezittingen op *Ceylon* de kusten volkomen in een kring beslaan, zal ik in de be-

beschryving die rigting volgen, van *Columbo*, de Hoofdstad, beginnende, en voorts het geheele Eiland omgaan.

(*Het Vervolg hiernaa.*)

VERSLAG VAN DE OVERDAAD EN WEELDE DER NIEUWLINGS RYK GEWORDENEN TE PARYS.

(Ontleend uit *A Rough Sketch of Modern Paris, &c. Written during the last two Months of* 1801 *and the first five of* 1802. Uitgegeeven in 1803.)

Niets kan de pragt overtreffen, ten toon gespreid door de nieuwlings ryk geworden in *Parys*. Het Huiscieraad, de Kleeding hunner Vrouwen, hun Tafel, hunne Buitengoederen, met één woord, alle de agrementen des Leevens zyn in den hoogsten styl van Oosterſche grootheid.

Om u eenig denkbeeld te geeven van hunne leevenswyze, zal ik u eene beschryving doen van het Huis van Madame * * *, 't geen ik gisteren gelegenheid had, in haar afweezen, te bezigtigen.

Dit Huis is in een straat, die van de *Boulevart* afkomt; men komt 'er in door een schoon en vry groot voorplein. Het Huis ziet van agteren op een schoonen tuin, in den *Engelschen* smaak aangelegd. Het was voorheen de woonplaats van een Staatsdienaar.

De Kleed- en Eetzaal waren nog niet volkomen af. Het Huiscieraad was daartoe verordend. De vertrekken zelve kwamen my niet byzonder schoon voor; maar de Slaap- en Bad-kamer waren voltooid, en overtroffen in weelde, wat ik ooit zag, of immer in myne verbeelding opkwam. —— Het verhemelzel des Ledikants was van het fynste neteldoek; de gordynen waren van rood satyn, het Ledikant zelve van schoon Mahognyhout; de pylaaren bestonden uit vergulde antique beelden. De opstappen na deeze rustplaats waren belegd met rood fluweel, aan wederzyden vercierd met kunstbloemen. Aan de eene zyde stondt, op een voetstuk, een marmeren Standbeeld der Stilzwygenheid, met dit opschrift:

TUEATUR SOMNOS ET AMORES CONSCIA LECTI (*).

Aan den anderen kant was een vry groot verguld Standbeeld, ge-

(*) *De Stilzwygenheid bewaakt de Sluimeringen en de Minnekoozeryen dezer Legerstede.*

geschikt om een kaars of lamp te houden. Een fraaije Spiegel vulde de eene zyde van het Ledikant; de andere, tot wederkaatzing, was boven geplaatst; nog hing 'er een Spiegel aan de overzyde van het vertrek. De wanden waren van Mahognyhout, met vergulde randen, en hier en daar met spiegelglas. Alles was in den heerlykften smaak.

De Badkamer daar naast was even weelderig. Het Bad, niet gebruikt wordende, vormt een Sofa, overdekt met laken, met goud geboord: het geheel van dit Kabinetje is zo fraai als het Slaapvertrek. Daar naast is de Slaapkamer van *Monsieur*, eenvoudig, net, en niet opgepronkt; aan de andere zyde is een klein kamertje, met groene zyde behangen, waarin *Madame* zit, als zy zich met Tekenen vermaakt. — Ik ontdekte, dat de Minnaryen, welke de Stilzwygenheid bewaakt, en waarvan deeze *Paphiaansche* koets getuige is, die van *January* en *Mey* zyn: want de Vrouw (een der eerste Schoonheden van *Parys*) is twintig jaaren, en haar Egtgenoot telt iets minder dan zestig.

NADERE BYZONDERHEDEN, BETREFFENDE DEN BRIEV VAN DOKTOR BURNET AAN KONING KAREL (*).

Aan de Schryvers der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Myne Heeren!

De Vertaler van den Briev van Dr. BURNET verdient de dankzegging van elken Vriend van den Godsdienst. Zyne taal is overredend, om aanzienlyken en slegten de rampzalige gevolgen van het leven in de zonde onder het oog te brengen. Voor my, en myne medebroeders in het werk der heilige bediening, is dat voorbeeld van belang, om ons te leeren, hoe wy, in het bestryden van het zedenbederv in onze dagen, bedagtzaamheid met heiligen yver paaren moeten. Die de wereld kent, kan niet nalaten te wenschen, dat de Grooten der Aarde minder de taal der vleiery, en meer het belangryk voorstel der zuivere waarheid hooren mogten. MARMONTEL, in zynen *Belisarius*, mogt met rede schryven: „ De Vorsten zyn te beklagen, om dat zy geen waare Vrienden hebben, die genoeg verlicht, en genoeg vrymoedig „ zyn, om hen op den weg van hunnen pligt te leiden."

Intusschen, de achtenswaardige Vertaler betuigt: „ Ik heb „ geen berigt gevonden, aangaande de uitwerking, welke die „ Briev

(*) Zie hier boven, bl. 265.

„ Briev op Koning KAREL heeft gehad, en hoe dit fchryven „ van BURNET door den Vorst is opgenomen geworden." — Ik ben in ftaat om daar van aan den Vertaler een berigt te geven, 't welk mogelyk voor zommigen van Uwe Lezers niet onaangenaam zal zyn. Het is bekend, de Bisfchop (wiens naam ook in ons Vaderland met lof genoemd wordt, vooral om zyne uitlegging van de 39 Artikelen der Engelfche Kerk) heeft ook de *Gefchiedenisfen van zynen tyd* gefchreven; dat Werk is ook in onze taal overgezet; ik heb daarvan eene Uitgave in agt Deelen in kleen 8vo. Het agtfte Deel bevat het Leven van den Schryver; en wy vinden daar, bl. 259, zynen Briev aan den Koning. In het derde Deel, bl. 549, geevt BURNET het volgende berigt der uitwerking van zyn fchryven: „ De Lord ARRAN waakte dien nacht by den „ Koning. Hy kwam den volgenden dag by my, en zeide, „ dat hy verzekerd was, dat de Koning een wydlopigen „ Briev van my had ontvangen; want dat hy hem met de kaars „ gelicht had, terwyl hy ze las: dat hy van verre onder „ 't lichten gezien had, dat het myn fchrivt was: dat de Ko„ ning denzelven tweemaal had overgelezen, en toen in het „ vuur geworpen: dat kort daarna de Lord ARRAN gelegen„ heid gevonden had, om my te noemen; en dat de Koning „ met veel verbitterdheid van my gefproken had: zoo dat „ hy daar uit begreep, dat hy over mynen Briev gantsch „ niet voldaan was." —— Intusfchen, wy lezen niet, dat de Koning den Bisfchop dadelyke bewyzen van zyne gevoeligheid gegeven heeft; in tegendeel, hy wierd niet lang daar na door Lord HALIFAX by den Koning ingeleid; in dat bezoek zeide de Vorst tot hem, „ dat „ hy van hem niet langer dienst verzogt, dan zoo lang „ hy volhardde aan de Kerk en aan de Wetten getrouw „ te zyn." Ik ben niet ongenegen, om die gunftige ontmoeting te befchouwen als een bewys der Godlyke goedkeuring, over het beftaan van eenen Man, die in treffende gevallen bewyzen gav van zyne heerfchende zucht, om liever de grootfte voordelen van dit leven te laten varen, dan ontrouw te zyn aan het licht van zyn Geweten. De twee volgende Gevallen verdienen onze opmerking. —— KAREL, die over den ftaat der Natie dikwils met BURNET raadpleegde, bood hem het Bisdom van *Chicester* aan, *indien hy volkomen in zyne belangen wilde overgaan*; maar hy antwoordde met eene edele vrymoedigheid, „ dat hy niet wist wat die „ uitdrukking zeggen wilde, en dat hy niet graag zien zou, „ dat iemand, door het geen hy zeggen mogt, misleid „ wierdt. Hy wist wat eeden hy in die gelegenheid moest „ afleggen; deze wilde hy heilig nakomen, en hy verzogt „ van alle verdere verbintenisfen ontflagen te zyn, of van

„ al-

„ algemeene beloften, die verscheide uitleggingen onderworpen zyn." —— Op eenen anderen tyd wierd hem eene Prebende, die jaarlyks drie honderd pond Sterlings opbragt, aangeboden, op voorwaarde dat hy beloven zou te *Londen* te blyven; maar hy wees dit van de hand, zeggende, „ dat, „ ingeval hem een zorg van zielen aanbetrouwd wierd, hy „ zich zodanig verpligt zou achten op de plaats te woonen, „ dat 'er hem geen andere overwegingen van zouden kunnen „ verschoonen." Om die reden wierd het Beneficie aan een ander gegeven. —— Welk een voorbeeld van navolging! Voor het overige is het mogelyk niet onbekend, dat wylen D. ALBERTHOMA, Leeraar der Hervormden te *Groningen*, in zynen *Elia*, bl. 438, van BURNET's Briev gebruik gemaakt, en 'er zyne aanmerkingen heeft bygevoegd.

Indien UE. de goedheid hebben, om dit berigt in Uw *Mengelwerk* te plaatsen, zal het aangenaam zyn aan hem, die met achting en heilwensch zich noemt

UE. Dv. Dienaar

's den Bosch, P. J. DE FREMERY.
d. 19 Juny 1803.

ONTMOETING VAN DEN ABBÉ BARTHELEMY EN DEN GELEERDEN BAÏARDI.

BAÏARDI, de groote en onvermoeide zamenbrenger van geleerdheid, agtbaar wegens de hoedanigheden van zyn hart, en vreeslyk, van wegen zyn geheugen, voor allen, die hem hooren spreeken, of het waagen zyne Schriften te leezen, heeft zich in allerlei slag van Letterkunde geoefend, en in zyn hoofd een verbaazenden, doch ongevormden hoop van kundigheden verzameld, welke hy zeer verward uitstalt. —— Hy ving aan met eene Algemeene Lyst te zullen geeven van de Overblyfzels te *Portici* gevonden, die in *één Boekdeel in Folio* zou te voorschyn treeden; en dewyl de Plaaten, die dezelve zouden afbeelden, nog niet in gereedheid waren, verwierf hy van den Koning vryheid om aan 't hoofd van dit Werk eene *Voorreden* te plaatzen, bestemd om het tydperk aan te wyzen, de gevolgen en het gebruik aan te toonen van de naspeuringen te *Herculaneum*. Hy zondt het eerste Deel van dit Werk in 't licht in *Zeven Deelen in Quarto*, zonder het onderwerp nog te hebben aangevangen.

Ik zal, zegt BARTHELEMY, zyne wyze van schryven vermelden; zulks kan dienen tot eene handleiding der geenen, die

die hem willen volgen. Een Verklaarder deezer Oudheden moet derzelver evenredigheden kennen; wat heeft hy, ten dien einde, noodig? —— Hier komt eene breedvoerige ontvouwing van de Maaten der *Assyriers*, der *Babyloniers*, der *Persiaanen*, der *Grieken* en der *Romeinen*. —— De Gedenkstukken waren voor het grootste gedeelte uit de tuinen van *Herculaneum* gehaald: deeze Naam, dezelfde als die van *Heraclea*, werd gegeeven aan eene menigte van Steden: van alle deeze Steden wordt diensvolgens gesproken, met veele en breede uitweidingen in het veld der oude Aardrykskunde. —— *Herculaneum* was gegrondvest door HERCULES; doch 'er waren veele Helden, die deezen naam droegen; de *Tyrische*, de *Egyptische*, de *Griekische*, enz.; alle de Heldendaaden dier HERCULESSEN worden beschreeven. Nu kwam het 'er op aan, om te bepaalen, aan wien deezer allen *Herculaneum* de Stichting verschuldigd was; 't geen gelegenheid verschaft tot eene nieuwe uitweiding in het Ryk der Mythologie.

Het valt van zelve in 't oog, dat nasspeuringen van deezen aart den Schryver zeer gemaklyk tot het vullen van *Twaalf Boekdeelen* zouden kunnen brengen: dan ongelukkig werd hy gestuit op deeze loopbaan, door een verzoek, dat hy voor een wyl dit werk zou staaken.

Eenigen tyd daarnaa keerde hy na *Rome* weder; te welker stede ik hem ontmoette. Ik vroeg hem, of hy zyne Voorreden hadt afgewerkt? Hy gaf my ten antwoord, dit werk voor eenigen tyd te hebben opgeschort; en dat hy, om in dien tusschentyd niet ledig te zitten, zich gezet hadt om eene verkorte Algemeene Historie te schryven, welke hy in Twaalf Deeltjes in Duodecimo zou bevatten, en dat hy een aanvang zou maaken met de oplossing van een zeer belangryk vraagstuk in de Geschiedenis en de Starrekunde, naamlyk het bepaalen van het punt des Hemels, waar God de Zon geplaatst hadt, by de Schepping der Wereld. Hy hadt zeer onlangs dit punt ontdekt, en wees het my aan op een Hemelglobe.

Voorheen had ik deezen zeldzaamen Schryver te *Napels* gezien; en deeze ontmoeting zal BAIARDI nog beter doen kennen. Ik vond hem in eene groote kamer: zwaar verkoud synde, zat hy op een Sofa, die uitwees reeds veele jaaren hem gediend te hebben. Hy was in zulk ouderwets gewaad gedoscht, dat iemand het veelligt zou genomen hebben voor een kleed, een der oude Bewoonderen van *Herculaneum* ontnomen. Hy was bezig met zyn Amanuensis. Ik verzogt hem voort te vaaren, en zette my neder aan den voet van zyn Sofa.

Eenige Monniken uit *Calabria* hadden hem weezen raadpleegen over eene Kettery, welke zich in hunne nabuurschap

schap begon te verspreiden. Zy hadden ontdekt, hoe zeker COPERNICUS beweerd hadt, dat de Aarde rondsom de Zon liep. Wat, vroegen zy, zou 'er dan worden van de plaatzen der Schriftuure, die verklaarden, dat de Aarde onwankelbaar gegrondvest stondt; — van het bevel, door JOSUA gegeeven aan de Zon, dat zy stil zou staan? om niet te reppen van het getuigenis onzer eigene zinnen; of hoe wy ons voor vallen zouden hoeden, indien onze hoofden alle nagten nederwaards hingen? —— De Prelaat beantwoordde alle deeze vraagen breedspraakig en geleerd, handhaafde de eer der Heilige Schrift, sprak van de wetten der zwaartekragt, ging het getuigenis der zinnen te keer, en besloot met de Monniken te raaden, de asch van COPERNICUS, die zo lang gerust hadt, niet te stooren, maar met dezelfde gerustheid te slaapen, als zy dus lange gedaan hadden.

Zyn antwoord gegeeven hebbende, hervatte hy de gegeevene verdeedigingen. Intusschen gaf ik hem berigt, dat ik door den Koning van *Frankryk* na *Italie* gezonden was, om zodanige Medailles op te speuren als nog in 's Konings Kabinet ontbraken, over welk Kabinet my de zorg was aanbevolen. Behalven dit had ik op my genomen kennis te maaken met Mannen, die in geleerdheid boven anderen uitsteken. —— Dit hoorende, nam hy zyn muts af, verdubbelde zyne beleefdheden, en naa een geruimen tyd gehoest te hebben, verzogt hy my te mogen voorstellen Signora MARIA LAURA, zyne oude Vriendin, wier deugden haare geleerdheid en begaafdheden evenaarden, die *Latyn*, *Grieksch* en *Hebreeuwsch* verstondt, tekende en schilderde als APELLES, op de lier speelde als ORPHEUS, en borduurde als de Dogters van MINOS. —— Deeze lofreden hadt hy niet uitgesproken, of MARIA LAURA verscheen. Zy mogt zestig of vyf-en-zestig jaaren oud weezen, maar zag 'er uit als een tachtigjaarige Signora.

In den loop onzes gespreks verzekerde hy my, dat hy afstamde van den Ridder BAYARD; dat hy niet alleen een *Franschman* was van geboorte, maar ook in zyn hart. Hierop boezemde hy zyne klagten uit, over de wyze, waarop men met de werken van *Herculaneum* handelde, de agteloosheid, welke de Regeering omtrent de Manuscripten betoonde, en over de jalousy, tegen hem ontstooken, van wegen de onderscheidende handelwyze, waarmede de Koning hem bejegend hadt.

By zekere gelegenheid noemde ik den naam van den Graaf CAYLUS: deezen hoorende, riep hy uit: „ Hoe! kent gy „ den Graaf? Hy is myn goede Vriend." —— Zich tot Signora LAURA wendende, voer hy voort: „ Weet, Signora

„ LAU-

„ LAURA! deeze Graaf CAYLUS is een der eerste Edellieden in „ *Frankryk*, een van de geleerdste Mannen in de Wereld; „ hy bekleedt het Voorzitterschap in alle de Academien van „ *Parys*; hy is de Beschermheer aller Kunsten; hy verstaat „ alles, schryft over alles, en zyne Werken strekken tot „ verbaazing van geheel *Europa*!" — Hierop keerde hy zich mywaards, vraagende in zeer slegt uitgesproken *Fransch*: „ Wat „ toch heeft deeze CAYLUS geschreeven? Ik heb nooit iets „ van zyne Werken gezien." —— Zonder myn antwoord af te wagten, trok hy aan de schel, en deedt een Bediende binnen komen, dien hy beval, een groote doos met Papieren te brengen. Deeze bevatte, zo als ik welhaast ontdekte, eene verzameling van Latynsche Dichtstukken.

BAÏARDI stelde my de leezing van een stuk of twee voor: op myne betuiging, dat het my tot vermaak zou strekken, maar dat hy zo zwaar hoestte, gaf hy ten antwoord, „ dat „ hy alles over hadt om my eenig vermaak te verschaffen." Om my dit te bezorgen, koos hy een Dichtstuk, getyteld: *Eene ontleedkundige beschryving der Herssenen.* Behalven myne onkunde van het Onderwerp, is de wyze, op welke de *Italiaanen* het *Latyn* uitspreeken, zo wydverschillend van de onze, dat al het schoon der verzen voor my verlooren ging. —— MARIA LAURA, die zulks bemerkte, deedt hem ophouden, toen hy omtrent honderd verzen geleezen hadt; zy merkte aan, dat een zo diepzinnig onderwerp, om eigenlyk regt gevat te worden, eene gezette leezing vorderde; zy stelde hem voor, liever zyn Dichtstuk op de *Fontein van Trevi* te leezen. Zich tot my wendende, sprak hy: „ Signora „ heeft gelyk; gy komt van *Rome*; gy moet menigmaalen „ deeze Fontein bewonderd hebben. Ik was tegenwoordig „ by de ontdekking; de *Oestro Poetico* beving my; en ik „ heb, die aandrift volgende, zeer breed daarover uitge„ weid in het volgend Dichtstuk." —— Ik herinnerde hem nogmaals aan zyn hoest; maar te vergeefs; my bleef niets over, dan met geduld te luisteren.

MEN MOET DEN DUIVEL AANBIDDEN, OPDAT HY ONS GEEN KWAAD DOE.

Spreekwoorden zyn kinderen der ondervinding. —— De kragt van waarheid, die zy bezitten, rust niet alleen op de algemeene overeenstemming der menschen, maar ook al veeltyds op de weezenlyke gesteldheid, of den gewoonen loop, van menschelyke zaaken en bedryven. Daarenboven heeft men te regt opgemerkt, dat de meest in zwang gaande

Spreekwoorden niet onduidelyk het nationaal character eens volks, den meer- of minderen trap van beschaafdheid, dien het bereikt heeft, aanwyst, zoo wel, als dat zich daar uit gemakkelyk laat afleiden, welke de voornaame middelen en bronnen van deszelfs bestaan, of nog zyn, of voorheen geweest zyn. Slegts weinig omgang behoeft men met de waereld gehad te hebben, om te ontdekken, dat veelen in hunne zeden en manieren ongemerkt iets overneemen van het beroep, dat hun dagelyksch werk uitmaakt, vooral, wanneer zy hetzelve met een doorzettenden yver behartigen; en dat zy min of meer hun geheele taal, en wyze van uitdrukken, op dien leest schoeijen. Hoort den Landbouwer, den Zeeman, den Handwerksman, den Handelaar, den Geleerde, elk van deezen spreekt niet alleen gaarne van het bedryf, waarin hy door eene bepaalde en langduurige oeffening eenige bedreevenheid boven anderen verkreegen heeft, maar van dat zelfde zal hy ook in de gemeenzaame gesprekken, over onderwerpen van een gemengden aard, veele kunsttermen, gelykenissen, voorbeelden en andere zegswyzen ontleenen. —— Spreekwoorden inzonderheid zyn hieraan hunne geboorte verschuldigd, en verkrygen door den tyd een aanmerkelyken invloed op de volksbegrippen en zeden. Achtbaar door hunnen ouderdom, en gewettigd door het algemeen gebruik, bekleeden zy dikwyls de plaats van eigenlyke bewyzen; vooral by den zoogenoemden gemeenen man, die, niet gewoon of genoegzaam geoeffend, om zyne gedagten in eene behoorlyke leiding voor te draagen, en door eene geregelde aaneenschakeling van goede bewysredenen te bevestigen, zich gereedelyk bedient van gemeenzaame Spreekwoorden, als zoo veele Schriftuurplaatzen, door welke de zaak kort wordt afgedaan, en als door een onfeilbaar gezach beslist. Ongelukkig, egter, dat dezelven, gelyk het wel gaat met Bybelteksten, niet altoos ter goeder trouw en van pas worden aangehaald. Het is daarom van geene geringe aangelegenheid, dat men ook in dit opzicht de volkstaal zuivere, of den gezonden zin en de regte toepassing aanwyze.

Hiertoe zal ik eene kleine proeve in het werk stellen, omtrent een Spreekwoord, dat misschien meer dan eenig ander aan misduiding onderhevig is; my vleijende, dat dezelve, van hoe weinig waarde in den eersten opslag ook, wel den weg zal kunnen baanen tot eenige belangryke waarneemingen. Vooraf zal ik iets aanmerken wegens den oorsprong en de eigenlyke betekenis van het bovenstaand opschrift in het gewoon gebruik; en vervolgens onderzoeken, of, en in hoe verre, hetzelve met de gezonde beginzelen der zedelykheid bestaanbaar zy, en dus in eenig geval *kan* of *mag* te pas gebragt worden.

De

De Ouden, verlegen met de oplossing van het kwaad, dat in de waereld gevonden wordt, namen hunne toevlugt tot het bestaan van twee tegen elkander werkende Beginzelen, waarvan het één, uit den aard *goed*, deugd en geluk op aarde bevorderde, doch het ander, uit den aard *kwaad*, bederf en onheil voortbragt. —— Dit stelzel, schoon niet overal op gelyke wyze begreepen, en in vervolg van tyd door afsnaatingen en byvoegzels veelerleije veranderingen ondergaande, heeft waarschynlyk den eersten grond gelegd tot het naderhand zoo algemeen geworden, en nog heden ten dage gansch niet uitgesleeten gevoelen, wegens het bestaan van zeker boosaardig Weezen, bekend onder den naam van Duivel, 't welk, als het hoofd der booze of gevallen Engelen, zich eeniglyk zou bezig houden met de menschen tot weerspannigheid tegen hunnen Schepper op te zetten, tot zonde te verleiden, en alzoo in het verderf te sleepen; en van 't welk ook in de laatere schriften der gewyde boeken dikwyls melding gemaakt wordt; hoewel men ongetwyffeld niet daarin, of by het Joodsche volk alleen, maar elders, den oorsprong van dit gevoelen te zoeken hebbe. Maar dit onderzoek behoort niet tot myn tegenwoordig bestek, even weinig als de beslissing over de gegrondheid of ongegrondheid van het bestaan en de veronderstelde werkzaamheden van zoodanig Weezen. Genoeg; al in overoude tyden geloofde men in eenen Duivel; en dit geloof heerscht nog onder ons, voornaamelyk by de groote en onkundige menigte.

De vrees voor het kwaad zoo wel, als de hoop op het goede, heeft ten allen tyde eene sterke heerschappye gevoerd in de harten der stervelingen, en wel het sterkst, naarmaate de ruwheid van zeden, of de verblindheid en onbeschaafdheid grooter waren. Van hier stigteden Heidensche volken Tempels voor den Schrik, en offerden zoo wel aan hunne Hel- als Hemel-goden. Geen wonder dan ook, dat men dien gedugten vyand van 's menschen geluk, zoo als men zich den Duivel voorstelde, door offeranden, gebeden, of eenige andere eerbewyzen, zogt te paaijen en te verzoenen, om deszelfs vyandige aanvallen af te weeren; geen wonder, dat men, uit vreeze voor zyne magt, in den eigenlyken zin en regtstreeks den Duivel aanbad, opdat hy geen kwaad zoude doen, daar men zich verbeeldde, dat alle tegenstand vrugteloos en onmogelyk ware voor den zwakken mensch, of eene uitdaaging zoude zyn, die hem des te meer zou verbitteren, en de verderffelyke aanslagen doen verdubbelen. Het bidden om genade werdt diensvolgens beschouwd als het eenigste overschietend middel, dat met eenige hoop van een goed gevolg gebruikt konde worden tegen het booze Weezen, dat ons zoo geheel en al (gelyk men geloofde) in zyn magt en ge-

geweld had; zoo als nog hedendaags de inwoonders van Ambuella, met dat oogmerk waarschynlyk, den Duivel aanbidden.

Een kwalyk geplaatste vrees en het bygeloof mogen wy dus aanmerken als de eerste beginzelen van het Spreekwoord: *Men moet den Duivel aanbidden, opdat hy ons geen kwaad doe.* Ik weet niet, kan althans voor tegenwoordig my niet herinneren, of ook in andere taalen hetzelfde Spreekwoord gevonden worde; moetende het dus onbeslist laaten, of hetzelve van uitheemsch maakzel zy, dan op eigen grond geteeld; schoon ik zeer wel zou kunnen verdraagen, dat onzen Landaard in deezen de roem der uitvindinge betwist wierde. En, van vooren beschouwd, zou ik ook wel geneigd zyn te gelooven, dat wy met regt genoodzaakt kunnen worden, dien roem aan anderen af te staan, daar het genoemde Spreekwoord, inzonderheid wat de eerste aanleidende oorzaak betreft, niets in zich heeft, dat byzonder eigen is aan onze taal of landaard, maar voor het minst gelyke betrekking heeft tot andere volken en landen; want, zoo veel my bekend is, kan het niet historisch beweezen worden, dat de oude Batavieren, schoon zekerlyk Heidenen, gelyk de overige volken buiten Palestina, eigenlyke aanbidders van den Duivel geweest zyn, of zich daardoor boven anderen onderscheiden hebben.

Hoe dit zy; het Spreekwoord, daarvan afkomstig, heeft reeds voorlang in onze taal het burgerregt gewonnen, en oeffent hetzelve ook nog in den tegenwoordigen tyd niet zelden openlyk onder ons uit. —— Niemand denkt gewisselyk daarby aan het regtstreeks aanbidden van dat Weezen, het welk men den Duivel noemt. Belyders van het Christendom inzonderheid, welken uitdrukkelyk bevolen is, den Heer hunnen God te aanbidden, en deezen alleen te dienen, moeten daarvan den sterksten afkeer gevoelen. Egter wil men ongetwyffeld zoo veel door dit gewoon zeggen te verstaan geeven, dat men in zekere gevallen liever gedwee en onderwerpelyk zich behoort te schikken naar het welbehaagen van menschen, schoon zy in boosheid en geweld naar den Vader der leugen en den Vorst der duisternis mogten gelyken, om, ware het mogelyk, hunne harten eenigermaate te vermurven, en het gedreigde kwaad af te wenden; dat men eerder dit moest doen (zeg ik) dan eene onbuigzaame standvastigheid toonen, die ons zou blootstellen aan het onmiddelyk gevaar van daadelyk onder het gewigt hunner geterg de woede verpletterd te worden. Indien wy deeze betekenis aanneemen (en ik zie niet, welke andere met meerder grond aangenomen zou kunnen worden) denkt mogelyk iemand, dat het genoegzaam overeenkomt met het geen wy door een ander, hoewel beschaafder Spreekwoord uitdrukken, naamelyk: we-

ter, in den wyn mengen. Maar tusschen beiden heeft egter dit aanmerkelyk onderscheid plaats, dat het een alleen kan gelden in gevallen, wanneer wy voor onregt, met overmagt gewapend, moeten bukken; en het ander, wanneer bescheidenheid, de liefde tot rust en vrede, of dergelyke beginzelen, ons den weg van toegeevendheid en inschikkelykheid doen inslaan. Geenzins b. v. kunnen wy anderen, die slegts in begrippen van ons verschillen, of met ons twisten over eenig regt van eigendom, als Duivels beschouwen, — als zulke kwaadaardige weezens, die 'er alleen op uit zouden zyn, om ons te plaagen, en *kwaad te doen;* integendeel kunnen wy, zelfs staande het verschil, ons volkomen van hunne welmeenendheid en goedwilligheid overtuigd houden. En wanneer men uit eene zoodanige overtuiging, of om een einde aan het twisten te maaken, liever iets van zyn regt, het zy dan weezenlyk, het zy vermeend, of van zyne byzondere begrippen wil afstaan, wanneer partyen elkanderen beginnen te naderen en meer te verdraagen, schoon de zaak zelve onbeslist gelaaten worde, zou ik hierop alleen het laatste, en nooit het eerst-genoemde Spreekwoord toepassen. Het aanbidden van den Duivel geeft te kennen, dat men geene achting of liefde in 't geheel bezit voor den Persoon, omtrent welken dit soort van aanbidding geschiedt. Men schrikt alleen voor den wil en de magt, die hy heeft om ons kwaad te doen. Dit wil men afbidden, en daarom alleen valt men hem te voet.

Na deeze verklaaring van den tekst, of bepaaling van den grond en de natuur van het onderwerp, zal ik het ander deel van myn bestek, of, naamelyk, en, zo ja, in hoe verre ons Spreekwoord, behoudens het character van een regtschapen man en de beginzelen der zedelykheid, steek kan houden, met weinige woorden kunnen afdoen.

De onderwerping, voortkomende uit de vrees voor het kwaad, dat ons de menschen kunnen doen, moet nooit zoo verre gaan, dat wy hun in den eigenlyken zin aanbidden, en eene afgodische eere bewyzen. Wat ook ons lot op aarde zyn mogt in geval van weigering en tegenstand, pligt en geweeten behooren ons daarboven te verheffen, of anders zouden wy ten uitersten verachtelyk en strafbaar worden in de oogen van God en menschen. Maar dit behoort ook eigenlyk niet tot den staat des geschils, noch is de bedoeling van het meergemelde zeggen, gelyk wy gezien hebben. De vraag is alleen, of hetzelve in de straks aangeweezene betekenis ooit te pas komen, en tot een rigtsnoer van ons gedrag dienen kan. En, naar myn inzien, kunnen 'er gevallen zyn, waarin zulks door den strengsten regel van eerlykheid niet afgekeurd kan worden. Indien ik in de banden viel van een woest en

barbaarsch volk, dat voor myne oogen een vreesselyken toestel maakte om my onder de wreedste folteringen te doen omkomen, zou ik denken, dat de betooning dier kiesche eerzucht, of naauwgezetheid, welke my belette voor myne geweldenaars op de knieën te vallen en hun om genade te bidden, waardoor ik misschien myn leeven konde redden, eerder dwaaze styfzinnigheid, dan roemwaardige standvastigheid, mogt genoemd worden. Ware ik een onderdaan geweest van het Rusſisch gebied, ten tyde dat *Paul I* regeerde, ik zou veel liever uit myn rydtuig gestapt en op den grond gevallen zyn, om naar 's Lands wyze den aankomenden Alleenheerscher te begroeten, dan my na Siberiën laaten voeren. Het zelfde zou ik liever gedaan hebben, wanneer ik in de Hoofdstad van Neêrlands Indiën den vorstelyken Oppergebieder ontmoette, dan my door de zwarte Hardloopers met hunne knodzen laaten doodslaan. En ik geloof, dat zelfs de practische Rede van den Koningsbergschen Wysgeer in dit gedrag niets onbehoorlyks zou kunnen vinden. — Als het Geweld komt, is het Regt uit. Niet, dat het Regt in zyne natuur verandert; maar deszelfs verdediging kan voor eenen tyd geheel vrugteloos, en alle tegenstand ontydig en dwaas zyn. —— Die dan in zulk een geval zich daarvan onthoudt, zwigtende voor het Geweld, en zelfs den Geweldenaar, schoon hy denzelven in het hart veracht, de afgedwongene eere bewyst, om een groot kwaad voor te komen, is, myns bedunkens, noch van laagheid of zwakke vrees, noch van misdaad te beschuldigen, daar een tegenovergesteld gedrag niets dan nutteloozе opofferingen zou ten gevolge hebben, welke rede en voorzichtigheid ons verbieden. Ik twyffel daarom, of het in den Jood *Mordechai* wel grootmoedigheid of sterkte van ziel kan heeten, en niet eerder eigenzinnige hardnekkigheid, dat hy alleen zich bleef verzetten tegen het gewoon gebruik des Lands, weigerende zich neder te buigen voor den toen gezach hebbenden, schoon trotschen *Haman*; en stellende alzoo, ter zaake van eene ydele pligtpleeging, zyn eigen leeven, en dat van alle zyne Landslieden, in de waagschaal. De wraakgierige *Haman* bereikte wel zyn oogmerk *om kwaad te doen* niet, daar hy, in stede van *Mordechai* en de zynen te verdelgen, zyn eigen ondergang bewerkte: maar deeze gelukkige uitkomst was niet te voorzien, veel minder te verwagten; ten zy men veronderstelle, dat het gedrag van *Mordechai*, in deeze zaak, door een hooger beleid, dan dat van menschelyke schranderheid, bestuurd wierd; en dan zou hetzelve, als wykende buiten den gewoonen loop der dingen, voorzeker niet tot een' algemeenen regel aangenomen kunnen worden.

Voor het overige zullen de aangehaalde voorbeelden duidelyk

lyk genoeg de gevallen bepaalen, op welken wy den titel van dit opstel alleen toegepast willen hebben. Wy zien 'er tevens uit, dat zoodanige gevallen zeldzaam, in de daad zeer zeldzaam voorkomen, en dat by gevolg de algemeenheid van het Spreekwoord meer toegeschreeven moet worden aan het misbruik, dan aan het gebruik, waartoe het geschikt is. —— De kleinmoedige, uit zwakke vrees terug deinzende voor het geringste gevaar, de man zonder beginzelen, wiens vlottende ziel met den weerhaan van het fortuin om het zelfde spil schynt rond te draaijen, de vleijende aanbidder van aardsche magt en grootheid, en de listige priester van den Mammon, behelpen zich dikwyls met dit volkszeggen, om hunne laaghartigheid, hunne onstandvastigheid, hunne kruipende onderdanigheid en onverzadelyke hebzucht te verschoonen. Over het geheel, geloof ik, ware het te wenschen, dat de Nederlander nooit dit Spreekwoord in den mond had genomen, en dat het alsnog uit onze taal verbannen konde worden, daar het toch niets anders is, dan een overblyfzel der ruwste bygelovigheid, en het eener Natie weinig tot eere strekt, dat zy eene Spreuk, zoo onheblyk in de uitdrukking zelve, en vermengd met zoo veele onzuivere en valsche denkbeelden, steeds blyft behouden.

H, H.

AANMERKINGEN, OVER HET VERSCHILLEND VOEDSEL DER MENSCHEN EN ANDERE DIEREN.

(Getrokken uit de *Philosophy of Natural History* van WILLIAM SMELLIE.)

(Medegedeeld door den Heer R. ARRENBERG, te *Rotterdam*.)

In het algemeen bestaat het Voedsel der Dieren, en byzonder van het Menschlyk Geslacht, in dierlyke en groeijende zelfstandigheden, vereenigd met water en andere vloeistoffen. De *Gentoos* en andere Zuidlyke Natien leven alleenlyk van Gewasfen. Volgens de berigten, die wy hebben uit de verschillende streken van den aardbodem, blykt het, dat de inboreelingen van warme lugtstreken, waarin de aankweking van planten uitgeoeffend wordt, veel meer gewasfen tot voedsel gebruiken, dan die van meer Noordlyke landen. De bewoners van *Lapland* hebben weinig of in 't geheel geen

gebruik van eenige vrugten van den aardbodem. Zy zaaijen noch maaijen. Zy leven, en zullen waarschynlyk, uit hoofde van den aart hunner lugtsgesteldheid, altyd blyven, in een schaapherderlyken staat. Hunne grootste rykdom is geheel gelegen in het getal der Rendieren, het welk byzondere personen bezitten. Derzelver voornaamste voedsel bestaat in het vleesch en de melk dezer Dieren. In den Herfst vangen zy egter een groot aantal Vogels, van welken de meesten van het wilde soort zyn; dan, terwyl dezelven nog versch zyn, gebruiken zy die nimmer om alsdan hunne behoeften te vervullen, maar gedroogd zynde, bewaren zy dezelven voor den Winter. Zy vangen ook wel Hazen en andere Dieren, welke in menigte op het gebergte en in de bosschen gevonden worden; doch het vleesch der Beeren is hunne grootste lekkerny. In hunne Meiren en Rivieren hebben zy eene onuitputbare menigte Visch, welken zy in den Zomer en Herfst in de zon of in ovens droogen, en in den Winter bewaren door de vorst. Wyders drinken de *Laplanders* enkel water, of oly van Dieren, maar nimmer gebruiken zy brood of zout. Zy leven in eene zuivere lugt, en hebben eene genoegzame beweging. Hunne lighaamsgestellen zyn gehard door de koude, en zy bezitten eene verwonderlyke sterkte, en leven doorgaans zeer lang. De jigt, de steen, de verkoudheden en andere ziekten, die een pynbank zyn voor de wellustigen in gematigder lugtstreken, zyn by hen niet bekend. Met de weinige giften, met welken de Natuur hen beschonken heeft, zyn zy vergenoegd, en leven gelukkig onder hunne bergen en stormwinden. Indien de Zuidlyke Natien voorbeelden opleveren van Volken, die alleen door Gewassen gevoed worden, geven ons de *Laplanders* een voorbeeld van het tegendeel, dewyl men hen genoegzaam voor vleesch-etende Dieren moet houden. Op *Noorwegen*, *Zweden*, *Duitschland* en *Groot-Brittanje* is dezelfde aanmerking toepaslyk. In deze Landen wordt meer dierlyk voedsel gebruikt, dan in *Frankryk*, *Spanje*, *Italie*, *Barbaryen*, en andere Zuidlyke landstreken van den aardbol. Zeer veele redenen zyn 'er van dit verschil in het Voedsel der Natien te geven. De natuurlyke voortbrengsels van den grond hangen geheel af van de lugtsgesteldheid. In warme lugtstreken zyn de gewassen overvloediger, groeijen weeldriger en in grooter verscheidenheid. Het getal en de overvloed van derzelver vrugten gaan die van kouder landen ver te boven. Hierdoor moeten de inwoners noodwendig worden aangedreven om eene naar evenredigheid grootere hoeveelheid van gewassen te gebruiken; ook leeren wy uit de Historien en berigten der Reizigers, dat zulks in de daad plaats heeft. In koude landen, daartegen, zyn de gewassen niet alleen minder, maar ook

stegter, leveren minder voedsel uit, en diensvolgens zyn de inwoners wel genoodzaakt hunne toevlugt tot dierlyke zelfstandigheden te nemen. Indien wy onderzoek doen naar de wyze van voeding by verschillende Natien, zal men bevinden, dat, naar gelang men de Polen nadert, of van dezelven afwykt, eene grootere of mindere hoeveelheid van dierlyke of groeijende zelfstandigheden tot voedsel gebruikt wordt. Het is waar, gewoonten, wetten en godsdienstige plegtigheden maken een aanmerklyk verschil in het voedsel onder byzondere Natien, het welk niet afhangt van de lugtsgesteldheid, of van de natuurlyke voortbrengsels van den grond; dan wanneer de menschen niet gedwongen of bevooroordeeld worden door bykomende omstandigheden, of staatkundige instellingen, wordt de natuur van hun voedsel onveranderlyk bepaald door de lugtsgesteldheid, onder welke zy wonen. Op de verscheidenheid van voedsel heeft, in sommige Landen, ook zeer veel invloed de bebouwing van den grond en de navolging van anderen: ook geeft de Koophandel dikwyls toevallig nieuwe soorten van voedsel aan de hand, byzonder van het groeijend soort. In *Schotland* leefde het gemeene volk, in het begin der vorige Eeuw, genoegzaam alleen van Granen; doch sedert dien tyd is de aankweking en het gebruik van Aardappelen, Kool en andere vrugten ingevoerd, en onder de geheele Natie verspreid.

Of de Mensch oorspronglyk door de Natuur bestemd zy om enkel van dierlyk dan van groeijend voedsel te leven, is eene vraag, die by de ouden en hedendaagschen dikwyls gedaan is; dan vele gebeurdtenissen en omstandigheden hebben te samen medegewerkt om het denkbeeld daar te stellen, dat de Mensch noch door dierlyke, noch door groeijende zelfstandigheden alleen, maar door een mengsel van beiden, moet gevoed worden. —— De Landbouw is eene konst, welker uitvinding meestal afhangt van een aantal gelukkige omstandigheden; dezelve vereischt een lang verloop van jaren, om ze wilde Natien te doen leeren. Zy leven enkel van de jagt op wilde Dieren, van het visschen, en van zulke vrugten, welken hun land, by geluk, in overvloed oplevert. Dit is de eenparige levenswyze onder alle de wilde Natien, van welken wy eene genoegzame kennis hebben; en dit schynt een onwedersprecklyk bewys te wezen, dat de menschlyke natuur niet afkeerig is van dierlyk voedsel. Hier komt by, dat de oppervlakte van den aardbodem, zelfs in de allerweligste lugtstreken, en ondersteund door de konst van den Landbouw, niet in staat is om eene genoegzame hoeveelheid van groeijend voedsel voor het menschlyk geslacht op te leveren, na dat verscheiden van die streken zoo zeer in volkrykheid zyn toegenomen, als *Groot-Brittanje*, *Frankryk*

ryk en andere Natien. De algemeene trek van het menschdom, wanneer dezelve niet door vooroordeel of bygeloovigheid wordt tegengehouden, om zich gelyklyk met dierlyke en groeijende zelfstandigheden te voeden, schynt eene sterke aanduiding te wezen, dat de Mensch, ten minsten voor een gedeelte, een vleesch-etend Dier is. De *Gentoos*, schoon hun voornaamste voedsel vrugten zyn, leveren hier tegen geen bewys op, Zy zyn, door hunnen Godsdienst, verpligt, zich van het vleesch der Dieren te onthouden, maar gebruiken egter melk, dat in de daad een dierlyk voedsel is; dan, in weerwil van deze toegevenheid van hunnen Godsdienst, zyn de *Gentoos*, over het algemeen, van eene magere, zieklyke en zwakke gesteldheid. In heete lugtstreken kan men eene groote hoeveelheid van vrugten, zonder eenig kwaad gevolg, gebruiken.

Andere bewyzen, om dit besluit te bevestigen, worden ontleend, niet uit de gewoonten en gebruiken van sommige Natien, maar uit het maaksel van het menschlyk lighaam zelve. Alle Dieren, welker voedsel alleen in gewassen bestaat, hebben maagen en ingewanden, die evenredig grooter zyn dan die, welke alleenlyk van dierlyk voedsel leven, De Mensch is, even gelyk alle vleesch-etende Dieren, voorzien met snydende en hondstanden, gelyk ook met eene dubbele ry kiezen. De grootte van de maagen en ingewanden der Menschen heeft eene evenredigheid tusschen die beide soorten van Dieren, welke zoo wezenlyk in derzelver karakters en manieren verschillen. —— Uit deze en andere gelyksoortige bewyzen, maak ik geene zwarigheid te besluiten, dat een gemengd gebruik van dierlyk en groeijend voedsel geene afwyking is van de oorspronglyke natuur en bestemming van den Mensch, welk Land hy ook bewone.

Wat aangaat de verschillende evenredigheid van het dierlyk en groeijend voedsel, het welk meest overeenkomt met de gezondheid en kragt van den Mensch, kan men geen algemeenen regel voorschryven, die in de verschillende lugtstreken en door de verschillende lighaamsgesteldheden van byzondere personen zou kunnen in acht genomen worden. Dierlyk voedsel geeft, buiten tegenspraak, kragt aan het lighaam, en mag zeker in ruimer maate gebruikt worden door den Werkman, dan door Geleerden en anderen, die een zittend leven leiden, Eene groote evenredigheid van groeijend voedsel, en byzonder van brood, is, door de beste Geneeskundigen, het geschiktst geoordeeld voor hun, die de Wetenschappen en de Letterkunde beoeffenen. Het ryklyk gebruik van dierlyk voedsel bezwaart de maag, en veroorzaakt niet zelden stompheid, lusteloosheid, ongevoeligheid en andere ziekten.

De

De meeste Dieren, wanneer zy lang leven van een byzonder soort van voedsel, krygen eene geschiktheid tot ziekten, welke gemeenlyk ontstaat uit hardlyvigheid, of wel uit eene tegengestelde oorzaak. Wanneer de Biggen of jonge Varkens een tydlang niet anders gegeten hebben dan kool, krygen zy eene loslyvigheid, welke dikwyls den dood veroorzaakt; dan wanneer deze Dieren in volle vryheid zyn, komen zy dat ongemak voor, door eene natuurlyke neiging, welke hen aanzet, om, in plaats van vogtig, droog voedsel te zoeken; en wanneer zy daar in wederhouden worden, eten zy, daar voor in plaats, papier, linnen, en zelfs wollen lappen.

Schoon sommige Dieren en zeer veele Gewassen gevaarlyk voor den Mensch kunnen zyn, om dezelven als voedsel te gebruiken, beweert men dit meer uit toevalligheden en gewoonten, dan uit beredeneerde gronden. Door ondervinding en het behulp van onze zintuigen kunnen wy gemaklyk genoeg het heilzaam van het schadelyk voedsel onderscheiden. Andere Dieren kiezen hun voedsel door eene natuurlyke neiging, en derzelver keur wordt meestal bepaald door hunnen reuk. De Patryshond jaagt zyn prooi na op zynen reuk, doch de Windhond op zyn gezigt. Als de Windhond den Haas uit zyn gezigt verliest, houdt hy terstond met jagen op, kykt zeer scherp in het rond, maar maakt nimmer gebruik van zynen reuk, om het spoor te ontdekken. Sommige verslindende Dieren, als Wolven en Raven, ontdekken de krengen zelfs op zulk een verren afstand, dat, indien wy het naar ons reukvermogen wilden beoordeelen, het ongeloofly̆k moet voorkomen. Anderen, als Arenden, Valken, Zee-meeuwen en dergelyk-soortigen, doen ons niet minder verwonderd staan over de scherpheid van hun gezigt. Zy ontdekken, van groote hoogten in de lugt, Muizen, kleine Vogels, en naauwlyks zigtbare Visschen in het water.

Eene groote oorzaak van de verspreiding der Dieren over alle gedeelten van den aardbol is de verscheidenheid van smaak voor een byzonder soort van voedsel, door de Natuur de verschillende geslachten ingeplant. Sommige Visschen worden maar op zekere breedten gevonden. Sommige Dieren bewonen de koude, anderen de verzengde lugtstreken. Aapen, Olyphanten en Rhinocerossen houden zich in de verzengde lugtstreken op, om dat zy zich met planten voeden, die aldaar het geheele jaar door gevonden worden. De Rendieren bewonen de koude streken van het Noorden, om dat die landen, in groote hoeveelheid, het Leverkruid voortbrengen; een soort van mosch, het welk hun geliefd voedsel is. De Pelikaan zoekt eene drooge en afgelegen plaats, om hare eijeren te leggen; en wanneer hare jongen uitgebroed zyn, is zy verpligt voor dezelven water te halen op een verren af-

afstand: om dit te verrigten, heeft de Natuur haar voorzien met een grooten zak, welke zich uitstrekt van het uiterste einde van den stuit tot aan den hals, en die zoo veel water inhoudt, dat zy den dorst van haar broedsel 'er eenige dagen mede kan lesschen. Leeuwen, Tygers, en andere verscheurende Dieren, begeven zich naar die nesten, om dat uitgestorte water te drinken; doch men zegt, dat zy de jongen, die 'er in zyn, nimmer beledigen. De Bokken beklimmen de rotzige hoogten, om de bladen der beestergewassen, en die van andere planten, af te knabbelen. De Luijaard en het Eekhorentje voeden zich met de bladen en vrugten der boomen, en zyn daarom voorzien met pooten, die hen in staat stellen om te kunnen klimmen. Watervogels aazen op Visschen, Insecten en de Eijeren der Visschen: derzelver snavels, nekken, wieken, pooten en geheel gestel zyn juist geschikt om zich van dat voedsel te voorzien, het welk met hunne natuur overeenkomt: dat zy zich meest voeden met de Eijeren der Visschen, is de reden, dat 'er zoo veel verscheidenheid van Visschen gevonden worden in de meiren en poelen, die men dikwyls ziet op de toppen der bergen en hooge gronden, welke ver van de zee en rivieren afgelegen zyn. De Vleêrmuis en de Geitenmelker vliegen gedurende den nagt, wanneer de lugt vervuld is met Motten en andere Nagt-insecten. De Beer, die in den Zomer eene groote hoeveelheid vet verzamelt, leeft daarvan in den Winter, wanneer hem voedsel ontbreekt; geheele maanden lang bestaat zyn eenig voedsel in de opslorping van dat vet, hetwelk in zyn celachtig vlies is opgehoopt. —— Een Veelvraat, die uit *Siberie* naar *Dresden* gebragt was, at, volgens het verhaal van den Heer KLEIN, daaglyks dertig ponden vleesch; 't welk het verbazend vermogen der spysvertering van zulk een klein viervoetig Dier aanwyst.

Siberie, *Kamschatka* en andere by de Polen gelegen Landen worden door ons beschouwd als schuilplaatsen van ellende en verwoesting; en, het is waar, zy worden bewoond door talryke Beeren, Vossen, Vraaten en andere Roofdieren; maar men moet 'er tevens by in aanmerking nemen, dat deze verslindende Dieren de inboreilingen van kleeding en voedsel voorzien. Om de wreede aanvallen dezer Dieren te ontgaan, en zich van de huiden en het vleesch dezer schepselen meester te maken, bezitten de wilde Natien eene ongemeene bekwaamheid en behendigheid. Het bont van dezelven wordt door de buitenlanders gezogt; en hierdoor leeren de inwoners den Koophandel: zoo dat, by verloop van tyd, Beeren en andere Dieren de werktuigen worden om eene andere barbaarsche Natie te beschaven. Dus komt menigmaal een wezenlyk goed uit een waarschynlyk nadeel voort.

'Er

Er is naauwlyks eene plant, die sommige Dieren tot voedsel verwerpen, welke niet ten sterksten door anderen begeerd wordt. Het Paard laat de gemeene Waterscheerling aan den Bok over, en de Koe de langgebladerde Waterscheerling aan het Schaap. De Bok, daartegen, laat den Wolfswortel aan het Paard. Planten, die aan sommige Dieren een eigenaartig voedsel verschaffen, worden door anderen gemyd, niet alleen om dat zy voor hen schadelyk, maar zelfs vergiftig zyn. Geen plant, derhalven, is volstrekt doodlyk voor het dierlyk leven. Vergift is alleen eene betreklyke benaming. De Euphorbia, of Springkruid, zoo schadelyk voor den Mensch, wordt door sommige Insecten met gretigheid gegeten.

SUIKER VAN BEETWORTEL.

Dr. ACHARD heeft te *Berlyn* door den druk gemeen gemaakt den uitslag eener tweede proeve, in 't groot genomen, om uit den Beetwortel Suiker te trekken, onder het opzigt eener Commissie, door zyne Pruissische Majesteit daartoe benoemd. By den afloop deezer proefneemings bleek het, dat vyftienhonderd Kwintaalen (*) Beetwortel gaven vyfduizend negenhonderd twee-en-vyftig ponden ruwe Suiker, vierhonderd vyftig Kwintaalen bogt of droesem, en honderd oncen Siroop. Dertig Kwintaalen Beetwortel, naar het voorschrift van Dr. ACHARD behandeld, gaven ieder zes ponden drie oncen ruwe Suiker. De bogt kan in plaats van koffy gebruikt, of daarvan by overhaaling een geestryke drank bereid worden; daarenboven verdient dezelve, om tot voeder voor het Vee gebruikt te worden, de voorkeuze boven den Beetwortel zelven. De ruwe Suiker kan tot allerlei oogmerken bereid worden. Volgens de berekening der Commissie, tot het onderzoek van deeze ontdekkinge benoemd, zal dezelve aan Pruissen eene jaarlyksche bespaaring, of liever een voordeel van twee en een half millioen Ryksdaalders opbrengen.

(*) Een Kwintaal, of Centenaar, maakt honderd pond.

DE ORANJEBOOM.

De Oranjeboom wordt, in het Zuidlyk gedeelte van Europa, van den Zaadkorrel voortgeplant, en vervolgens geënt. Hy vordert eene aanhoudende en ryklyke besproeijing. Gemeenlyk worden deeze boomen by wyze van kleine boschjes geplant, en het water langs kanaalen derwaarts gevoerd, die, daar zulks noodig is, door middel van waterwerktuigen gevuld worden. Aan den wortel der boomen wordt de aarde by hoopjes opgeworpen, die, van tyd tot tyd, vernieuwd worden. In December en January beginnen de Appelen rood te worden. In 't laatst van January, en in 't begin van February, worden de Appelen, ter verzendinge bestemd, terwyl zy nog onryp zyn, geplukt, in kisten gepakt, en ingescheept. Omtrent het einde van Maart beginnen zy ryp te worden; in May hebben zy haare hoogste volkomenheid van rypheid bereikt. Dan verspreiden de Oranjeboomen wyd en zyd een lieflyken reuk. De mengeling van gouden vrugten en witte bloesfems aan de takken deezes booms stelt denzelven tot het meest bekoorlyk voorwerp, waarop zich het oog kan vestigen. Een eenige Oranjeboom kan, in een enkel saisoen, van vyftienhonderd tot vyf-en-twintig honderd Appelen voortbrengen, ieder van welke op de waarde van een duit mag gerekend worden.

DE IN GELOOFSBELYDENIS WISSELBAARE VICARIS SYMON SYMONDS.

Bray, een klein Dorp, omtrent eene myl van *Maidenhead*, is eenigzins vermaard, door het gedrag van eenen Vicaris, die dit Vicariaat bezat, onder de Regeering van Koning HENDRIK den VIII en de drie hem opvolgende Monarchen. Deeze Vicaris, SYMON SYMONDS genaamd, was twee maalen *Protestantsch* en twee maalen *Roomsch*. — Aangesproken en bestraft wegens zyne onstandvastigheid in Godsdienstbelydenis, die hem by elke Regeeringsverandering deedt wenden, gaf hy ten antwoord: „ dat hy zich altoos gedraagen hadt, overeenkomstig met het geen hy voor een zeer pryslyk beginzel hieldt; 't welk was, van nimmer, om eenigerlei oorzaak, indien hy het kon vermyden, van zyn *Vicariaatschap* afstand te doen."

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

REDEVOERING OVER DE VOORTREFFELYKHEID VAN DEN MENSCH:

Door H. TICHELAAR. (*)

Onder de menigerhande voorwerpen, die de opmerkende aandagt van 's Menfchen Geest kunnen onledig houden, verdient de befchouwing van de Werken der Scheppinge wel mede in de eerfte plaats genoemd te worden. Om meer dan ééne reden verdient die befchouwing deezen voorrang. 't Zy wy te raade gaan met *fchoonheid* en *orde*, of met *verfcheidenheid* en *menigte*, of met *nuttigheid* en *voordeel* — meer dan de best befteede menschlyke leeftyd kan omvatten, zal elk der opgenoemde byzonderheden ter befchouwinge, ter beoeffeninge, ter bewonderinge opleveren. Niets dan herzeggen zou ik doen, van 't geen duizendmaal gezegd is, indien ik, uit den fchatryken voorraad, voorbeelden aanvoerde. Begeert gy *fchoonheid* en *orde*, niet zoo hoog behoeft gy op te klimmen, als tot het uitfpanzel, 't welk met agtbaaren luister boven uwe hoofden praalt, om aldaar op te merken tallooze wonderklooten, die, ondanks eener fchynbaare verwarringe, met de naauwkeurigst afgemeetene orde, door de onmeetelyke gewesten, hunnen loop volbrengen. Zonder eene zoo hooge vlugt te neemen, merkt op, 't geen gy da-

(*) Uitgefproken in de Vergadering van het Amfterdamfche Eerfte Departement der Bataatfche Maatfchappye *Tot Nut van 't Algemeen*.

dagelyks onmiddelyk voor oogen hebt. Geene bloem, hoe min geagt, geen diertje, hoe fchynbaar gering, geen plant of gewas, hoe nietsbeduidende voor 't oog — dat alles, en elk van deeze, met een naauwtoeziend oog befchouwd, zal over derzelver fchoonheid en orde uwen geest door opgetogenheid gevangen neemen. —— Verlangt gy *verfcheidenheid* en *menigte*, ô! hoe verliest gy u zelve, en wordt uw geest als overkropt, indien gy den kans gingt waagen, om eenen eindpaal te vinden! *Verfcheidenheid!* zy is als een keten, aanvang neemende van het diertje, 't welk, om zyne kleinheid, bykans aan het *Niets* grenst, en, door tallooze fchakels, eindigende in den zwaarlyvigen Walvisch. *Menigte!* eene hoeveelheid bevattende, om de fomme van welke uit te fpreeken geene taal misfchien gepaste woorden heeft. —— Zoekt gy, eindelyk, *nuttigheid* en *voordeel*, gy vindt die, niet flegts in de meest bruikbaare voortbrengzels uit het Ryk van plantgewasfen en dieren, maar ook in die gewrogten, welke, door mindere ervarenis, in vroegere dagen, als volftrekt fchadelyk, aangezien, op de lyst der gedrogten in de dierlyke fchepping gerangfchikt wierden.

Ruimen voorraad aldus ontmoet de weetgraage, oeffenende geest, om dien met voortreffelyke kundigheden te ftoffeeren — allen ligtverkrygbaar — allen ontleend van voorwerpen, die hy dagelyks voor oogen heeft —— voorwerpen, die hy met geen vlugtig oog overzien, veel min mag gering fchatten, naardien zy, als zoo veele gewrogten, in onmiddelyk verband ftaan met dat verwonderlyke Alvermogen, die onnaagaanbaare Wysheid des aanbiddelyken Formeerders, wiens fcheppend bevel zo wel den Worm voortbragt, dien gy met den voet treedt, als den Elefant, die, door zynen zwaarlyvigen last, in zynen ftaatelyken gang, den grond onder zich doet fchudden.

Intusfchen, M. T. onder alle deeze voorwerpen, die zich uwer beoeffenende, bewonderende, aanbiddende befchouwinge aanbieden, één is 'er, 't welk, om meer dan ééne reden, deels van zyne eigen voortreffelykheid ontleend, deels om het belang, welk gy daarby hebt, zich boven alle de overigen den voorrang toeeigent. Het voorwerp, daar ik het oog op heb, is — DE MENSCH; hoofdfchepzel onder alle de gefchapenheden, Beeld des Almagtigen, — DE MENSCH, over wiens luisterryke begaafdheden opgetogen dankbaare

ver-

Verwondering een Joodsch' Dichter der Godheid ter eere deedt zingen:

> Gy schenkt aan hem, bevryd van mededingren,
> Het grootsch gebied der werken uwer vingren.
> Niets leeft op aard', dat hem niet dienen moet.
> Al 't schepsel valt gehoorzaam hem te voet (*).

't Is de *Mensch*, met de beschouwing van welken ik thans uwe aandagt eenige oogenblikken wilde onledig houden. Vreest niet, dat ik met hoogvliegende, overnatuurkundige bespiegelingen u zal lastig vallen of verveelen. Want, behalven dat dusdanige bespiegelingen nooit in mynen smaak vielen, ben ik, onder verbetering, van oordeel, dat dezelve niet vallen in het plan onzer loflyke Maatschappye, medebrengende om zich toe te leggen op het verspreiden van algemeen nuttige en bruikbaare kundigheden, niet van dezulken, die voor geleerde Genootschappen, of voor de Schoolen der Wysbegeerte, meer byzonderlyk zyn berekend. „De „Voortreffelykheid van den Mensch te schetzen, in „eene ongetooide opgaave of verhaal van zyne vermo„gens en begaafdheden, zoo uit- als inwendige, zoo „naar het Lichaam als naar den Geest," —— ziet daar het plan myner Redevoeringe.

Eene aanmerking, ter voorkoominge van misverstand of van verkeerde oordeelvellinge, moet ik vooruitzenden. Wanneer ik den Mensch, zoo als ik hem wilde schetzen, aan u gaa voordraagen, moet die hoedanigheid met zekere bepaaling worden opgevat. Die van *Mensch* is eene algemeene benaaming, op alle weezens slaande, welke, ten aanzien van gedaante, houdinge en gestalte, onder die klasse kunnen gerangschikt worden. Verre, intusschen, is 't 'er af, dat de edele begaafdheden, immers het daadlyk te werk stellen van dezelve, alomme gevonden worden, alwaar het uitwendig in 't oog vallende van den *Mensch* zich aanbiedt. Gewaagen wil ik niet van bewooners van verscheiden gewesten des aardbodems, die, op de gedaante na, niets bykans van het gedierte des velds verschillen, wier uitmuntenheid boven hetzelve, ten aanzien van verstandsbegaafdheden, zoo goed als geene is. Ook elderswege,

(*) Psalm VIII: 4.

ge, ook in den ſtaat der, dus genoemde, beſchaafde zamenleevinge, ontmoet men voorwerpen, die mynen voordragt zouden logenſtraffen. Wanneer Godsdienſtige of Burgerlyke dwingelandy haaren yzeren ſcepter zwaait — wanneer de eene of de andere, om haar gebied te vestigen, het ſtugge bygeloof, blind vooroordeel, of dierlyke onkunde voedt, voor alles, wat verſtandsverlichting heet, bange vreeze inboezemt — of wanneer, by mangel aan, of door het verwaarloozen van gepaste ſchikkingen, de ontwikkeling der vermogens van den geest agterblyft — ô! welk eene afzigtige houding neemt vaak, in die en in andere gevallen, de menschlyke natuur aan!

Te weeten, het zelfde, als van eenen uit zynen aart vrugtbaaren grond, mag ook van den Mensch gezegd worden. Heb eenen akker, door zynen oorſpronklyken aanleg voor het draagen van voortbrengzels van de beste ſoort berekend — 't en zy gy dien beploegt, beëgt, bezaait, bewiedt — onkruid, immers weinig voordeels geevend groen, moge, door eene geile kragt, uit zynen ſchoot uitſpruiten — Tarwe, of ander dierbaar graan, zult gy vrugtloos verwagten. Eveneens, om zich in zynen luister en agtbaarheid te kunnen vertoonen, moet aan den Mensch de ontwikkelende, de kweekende hand geſlagen worden. Geplaatst worde hy onder het opzigt eens kundigen onderwyzers, in de gronden van lichaamlyke, verſtandlyke en zedelyke opvoedinge dooroeffend en volleerd — alwat kunde, beleid en ervarenis vermogen, worde met eene milde hand hem toegedeeld — in één woord, een *onderwyzer*, gevormd naar het plan onzer loflyke *Maatſchappye*, vorme den Mensch, en gy zult hem zien ten voorſchyn treeden in die voortreffelykheid, van welke ik nu eenige der meest in 't oog loopende trekken gaa opnoemen.

Eerst wil ik hem, zoo als hy zich *uitwendig* vertoont, voorſtellen — van zyne verſtandsvermogens en zedelyke begaafdheden naderhand gewaagen.

De Mensch, van de zyde des uitwendigen bekleedzels beſchouwd, zy het eerſte voorwerp onzer beſpiegelingen. Dit bekleedzel, hoewel van 't verwonderlyk zamenſtelzel het geringſte deel, verſchaft, nogthans, voldingende proeven van waare voortreffelykheid, en die een' hoogen oorſprong, een' Godlyken formeerder, aankondigen. Uitweiden wil ik niet over een aantal byzonder-

derheden, van eene ontleedkundige beſchouwing van het menſchelyk Lichaam ontleend — over de overgroote verſcheidenheid en menigte der inwendige deelen; hunne gantsch verwonderlyke, ik had ſchier gezegd onbegrypelyke, werking tot afſcheiding en voeding; de vastheid en ſterkte van zommigen — de fynheid en tederheid van anderen; de wederkeerige werking, de onderlinge zamenſpanning, ter inſtandhoudinge van 't geheel; en hoe van dat alles elk het zyne bydraage tot die bekoorlyke orde en welſtandigheid, welke, naar gelange het kunstkundig oog in dat alles dieper doordringe, hoe zyn hart door aandoeningen van bewonderinge en opgetogenheid kragtiger zal geroerd worden, en zyn mond, ter eere des aanbiddelyken Maakers, de lofſpraak voortbrengen: „ Ik loof U, om dat ik op eene „ heel vreezelyke wyze wonderbaarlyk gemaakt ben."

Doch dat ruime veld thans niet willende binnen treeden, bepaal ik my tot het geen de beſchouwing van den Mensch, als van zyne buitenzyde, onmiddelyk doet in 't oog vallen. Zyne ryzige en rechtopgaande geſtalte vertoont iet edels, iet ſtatelyks, iet agtbaars; boven alle de overige ſchepzelen doet zy hem uitmunten. Zy — die ryzige geſtalte, vertoont, als 't ware, het afbeeldzel zyner oppermogendheid over alle andere leevende aardbewooners, die, door hunne vooroverhellende lichaamshouding, hem, als den Heere onder het geſchapene, hunne minderheid en onderdaanigheid betoonen, hunne hulde van eerbied toebrengen. Eene geſtalte is deeze, welker voortreffelykheid, door meer dan éénen onder de Ouden opgemerkt, door een' Romeinſch' Dichter aldus wierdt bezongen:

Dewyl een ieder Dier na d'aarde ziet in 't ſlyk,
Bootſeerde God den Mensch met aangezigt en oogen
Regt opwaarts, om 't geſtarnt' te aanſchouwen, en bewoogen
Zig zelf te ſpiegelen in 't ſtarrelichte hof (*).

't Is deeze ryzige geſtalte, welke, beter dan eenige an-

(*) *Pronaque cum ſpectent animalia caetera terram,*
Os homini ſublime dedit, Coelumque tueri
Jusſit, et erectos ad ſidera tollere vultus.
OVIDIUS, *Metam.* Lib. I.

andere, voor 's menschen ſtand en verordening is berekend — beter dan eenige andere, tot zyne onderſcheidene werkzaamheden gepaste bevoegdheid geeft. Niet moeilyk viel het, indien 't noodig ware, dit by de ſtukken te doen blyken.

In de trekken van zyn gelaat, daarenboven, hier deftig, eerbiedwekkende en ernsthaftig, elders aanminnig en bekoorlyk, allen voor onderſcheidene wendingen vatbaar, het karakter meer of min, en wat 'er in de ziel omgaat, uitdrukkende — ook hier vertoont zich de hoogſte voortreffelykheid, de volkomenſte overeenſtemming, met de meestmogelyke verſcheidenheid tusſchen den eenen Mensch en den anderen, binnen een zeer engen omtrek: alle 't welk zoo wel de kunſtige hand, als de wysheid en het beleid des grootheerlyken Formeerders aankondigt.

Zyn gang en beweeging, al verder, vlug en gemaklyk, vertoont eene deftigheid en agtbaarheid tevens, die hem onder alle zelfbeweegende ſchepzels kenmerkt, en zyne verhevene waardigheid meteen ten toon ſpreidt.

Hoewel zamengeſteld uit een onnoemelyk getal tedere en fyne deeltjes, bezit, nogthans, zyn lichaam eene ſtevigheid en kragt, door welke het, zonder veel ongemaks, zwaare lasten torſchen, menigerlei vermoeienisſen kan verduuren; door welke het tegen ſchokken, toevallen en aandoeningen beſtand is, welke, aan deskundigen, van eene oogenbliklyke ſlooping van het kunſtig maakzel zouden kunnen ſchynen te moeten gevolgd worden — zo niet een hooger hand telkens over haar gewrogt ware uitgeſtrekt, om het te ſtutten en te ſchraagen, en in zyne tegenwoordige gedaante te doen ſtand houden, tot op den dag zyner inſtortinge, wanneer het, gelyk een hooger onderricht ons leert, even als een zaadkorrel in de aarde zal geworpen worden, om eerlang onder eene andere gedaante uit te ſpruiten, zich te ontwikkelen, en, nog ſchooner, nog vaster en ſteviger dan voorheen, tot in Eeuwigheid te bloeien.

Ziet daar eenige trekken, wel met flaauwe kleuren geſchetst, zichtbaar genoeg, nogthans, om in dezelve een Beeld te aanſchouwen, te bewonderen, 't welk, 't en zy iemant in hetzelve de fikſe hand eens hoogeren dan menschlyken kunſtenaars erkenne, hem, voor de vierſchaar der welwikkende Reden, aan domheid, zo niet aan iet ergers, zal doen ſchuldig ſtaan.

In-

Intusschen, M. T. dit uitwendig bekleedzel, hoe vernuftig uitgedagt, hoe kunstig, hoe fraai bewerkt, van 't geen 's menschen geheele weezen zamenstelt, is, nogthans, het geringste deel; 't is als de bewaarplaats van een edel kleinood, van een' schat van onberekenbaare waarde. Binnen den tabernakel van vleesch en been woont en werkt een weezen van hooger orde, 't welk nog treffender blyken van voortreffelykheid oplevert, nog duidelyker zyne hooge herkomst aankondigt. 't Is het beginzel, welk in hem denkt en werkt en wil — 't is de *ziel*, of de *geest*, daar ik het oog op heb. Volgt met uwe voortduurende aandagt myne opgave van de begaafdheden en vermogens, welke aan dat verwonderlyk beginzel eigen zyn.

De ziel, of het weezen, welk in den Mensch denkt en werkt en wil, is enkelvoudig, afgescheiden van alle grover of fyner aardsche deelen, — is onstoffelyk. Gevoed noch onderhouden wordt zy door toevoer van buiten, maar bezit den grond haarer voortduuringe in zich zelve. Een weezen is zy, in zekere, en wel in veele opzigten, van de lotgevallen en wedervaaringen des lichaams onafhanklyk, in aanzyn kunnende volharden, naadat het omkleedzel in stof zal zyn ontbonden; een weezen, derhalven, uit zynen aart voor de onsterflykheid berekend, 't welk Dood en Graf en Eeuwen kan trotseeren, op een ander tooneel, nog luisterryker dan thans het sterflyk oog aanschouwt, met staatelyke agtbaarheid kan optreeden.

Dit weezen nu, of de menschlyke geest, bezit de volgende begaafdheden.

Hy bezit, *vooreerst*, het vermogen van *verstand* of *gewaarwordinge*, hem in staat stellende, om van de dingen, die buiten hem aanweezig zyn, denkbeelden te kunnen vormen. Zonder my in te laaten tot een onderzoek ('t welk toch de zaak onbeslist zou laaten) omtrent de wyze, op welke de denkbeelden van stoffelyke voorwerpen, door middel der zintuigen, tot den onstoffelyken Geest worden overgebragt, zy het genoeg, te hebben aangemerkt, dat de Mensch, door opmerking, een aantal kundigheden opvangen — dezelve, in zyn *Geheugen*, als een voorraadschuur of verzamelplaats, kan opstapelen — om van daar, in tyd en wyle, opgeroepen, en door zamenvoeging of verge-

lyking met nieuwen voorraad vermeerderd, bykans tot het oneindige te worden uitgebreid.

Vermogens zyn deeze, die ieder afzonderlyk, en allen bveen genomen, tot de verhevenste, de verwonderlykste, de nutste verrigtingen, als zoo veele werktuigen dienen. Aandagtig opmerkende de verscheidenheid en menigte van geslagten, klassen, soorten, rangen van schepzelen in het Planten-, Dieren- en Mineraalen-ryk, klimt hy van dat alles, als zoo veele gewrogten, op tot den ongezienen Oorsprong, en diens luisterryke volkomenheden, om, in zielverrukkende bespiegelingen, met dien aanbiddelyken Oorsprong te verkeeren in de gewesten van het ongeschapen licht. In den geest doorwandelt hy de ruime gewesten des onafmeetbaaren Heelals. Verplaatst in het middenpunt van ons Zonnestelzel, overziet hy van daar den loop der Planeeten — van den naasten *Merkurius* tot aan den wydafstaanden *Uranus* — overziet de onderlinge betrekking dier lichaamen tot elkander, en de overfraaie orde, in welke zy rondom de algemeene bron van licht en warmte zweeven. Volgende den loop der Komeeten, verre buiten de grenzen van ons Zonnestelzel, erkent en bewondert hy aldaar, in elke vaste Star, eene Zon, aan de onze gelyk, licht en warmte doende uitgaan tot zoo veele Waerelden, die, even als onze Aardbol, met alle het noodige en nutte ryklyk gestoffeerd, van redelyke schepzelen bewoond worden.

Daalt hy vervolgens met zyne bespiegelingen op de Aarde neder, ô noemt my een getal, de somme der denkbeelden uitdrukkende, die hy in zyn *Verstand* kan ontvangen! Nu beklimt hy de hoogten der Bergen, of doorsnuffelt hunne ingewanden. Straks daalt hy neder in den kolk des Oceaans, of volgt de Rivieren in haaren loop, zints den oorsprong, tot daar zy zich in de Zee ontlasten. Op een anderen tyd het ruime veld van de voortbrengzelen der Aarde intreedende, of by het gevederde, of het viervoetige, of het zwemmende, of het bloedlooze Geslagt zyne opmerking bepaalende, vergadert hy den rykften voorraad van kundigheden, allen weetenswaardig, allen opleidende tot de erkentenis en aanbidding van den ongezienen Maaker.

Naast het *Verstand* paart zich een ander vermogen van den menschlyken Geest, van onberekenbaare voortref-

treffelykheid, vooral wanneer het met de andere begaafdheden in verband geplaatst is. 't Is het *Geheugen*, daar ik het oog op heb — verwonderlyk en onmisbaar vermogen! Want, welke baate toch zou de Mensch van alle de kundigheden hebben, die hy, door opmerking van de voorwerpen buiten zich, verzamelt, indien dezelve in zynen Geest niet vaster kleefden, dan een Spiegelbeeld, 't welk, met het wyken van het voorwerp, ſtraks verdwynt! Wat al de ſterkte des Geheugens by zommigen vermoge, tot het aanleeren van menigerlei taalen van onderſcheiden Volken — hoe eenigen, door eene onbegrypelyke vasthoudenheid, in eenen bykans letterlyken zin, kunnen gezegd worden, van al wat zy eenmaal hoorden of lazen, niets te hebben vergeeten — zonder van dat alles iets te vermelden, met eene draaglyke maate diens vermogens zy de Mensch bedeeld — wat niet al, tot nut en ter veraangenaaminge des leevens, kan dat vermogen bydraagen! Nu eens, in ſtille eenzaamheid gezeten, brengt hy zich voor den geest, wat het getrouwe Historieblad, zints de vroegſte tyden, in alle gewesten des Aardbodems, omtrent de omwentelingen en lotgevallen der onderſcheidene volken melde. Zoms herinnert hy zich de merkwaardigheden van Natuur en Kunst, in een of ander Waerelddeel voorhanden. Dan, wederom ſtelt hy zich voor oogen de Godsdienſtige plegtigheden, de gebruiken, zeden en gewoonten, die de verſchillende Aardbewooners onderſcheiden. Hy vervroegt aldus zyn aanweezen tot aan den oorſprong aller dingen, doorreist, in zyne verbeelding, zee en land, en wordt een inwooner der geheele waereld.

Eene fraaie begaafdheid, uit zulk een oogpunt beſchouwd, is het Geheugen; van ongelyk hooger waarde, egter, een ander vermogen, waar mede de hoogſte wysheid den Mensch bedeelde, het *Oordeel* geheeten — waardoor hy het waare van het valſche, het nutte van het nadeelige onderſcheidt, door vergelyking of zamenvoeging van reeds bekende zaaken de ſchepper van nieuwe kundigheden wordt. 't Is dit vermogen, waaraan het Menschdom is verſchuldigd die menigte van uitvindingen, kunſten, werktuigen in allerlei vakken, welke over de Menschlyke Zamenleeving onberekenbaar nut verſpreiden. Dat de Starrekundige de afſtanden en den loop der hemelſche lichaamen kan be-

rekenen — dat de Natuurkenner de verborgenheden der aardſche voorwerpen kan doen openbaar worden — dat de Wiskunſtenaar de afgetrokkenſte waarheden kan betoogen, en duidelyk aan 't verſtand brengen — dat de Zeeman, over den wyden oceaan, zyne rykbeladene kiel, in onbekende gewesten, kan in behouden haven brengen — dat de Werktuigkundige zyne vernuftige kunstgewrogten vervaardigen, de moeiten des leevens duizendwerf kan verminderen en bekorten — dat het ſcheppend vernuft des Dichters in het Heldendicht, op het Tooneel, in het Leer- of Zededicht kan behaagen, treffen, roeren — van dat alles moet aan het *Oordeel* de eere gegeeven worden. Aan die begaafdheid koomt ook de eere toe, om uit de beſchouwing van de onderlinge betrekkingen der dingen te kunnen afleiden, wat met 's menſchen ſtand en hoedanigheid overeenkomſtig; wat ſtrydig — wat goed, wat kwaad — wat geoorlofd en pligtmatig, wat ongeoorlofd en verboden zy. Een niet beſchreeven wetboek draagt aldus de Mensch in zynen boezem om, waar mede hy, in de onderſcheidene leevensſtanden, te raade gaan, waar aan hy zyn gedrag kan toetzen.

Gewisſelyk mag deeze kennis van zedelyk goed en kwaad eene van 's menſchen hoogſte voortreffelykheden genoemd worden, die hem boven de Dieren, by welke men niets van dien aart beſpeurt, inzonderheid doet uitmunten.

Weinig baate, intusſchen, zou de Mensch van de kennisſe van zynen pligt hebben, zo hy niet daarnevens het vermogen paarde, om naar die kennis zyn gedrag te kunnen regelen. Met dit vermogen (dank hebbe de Godlyke wysheid!) is ook de Mensch begaafd. Wat ook het ſpitsvondig vernuft voorwende, om, door drogredenen, hem zyne Zedelyke Vryheid te betwisten — het inwendig gevoel, welk alle die drogredenen trotſeert, verzet zich daar tegen. Hy gevoelt, dat hy even min door inwendige noodzaaklykheid, als door den drang der uitwendige voorwerpen, onwederſtandelyk genoopt wordt, maar dikmaals, door eigen werkzaamheid, oproeit tegen den ſtroom, die hem na een anderen kant wil medeſleepen. Hy gevoelt zyne Vryheid aan het wroegende zelfverwyt, zo vaak hy onder de verleidingen of door onbeſuisde drift bezwykt.

Want, behalven de nu vermelde begaafdheden, den Mensch

Mensch tot Deugd en Regtvaardigheid toerustende, schonk hem de Almagtige het vermogen, *Zedelyk Gevoel*, by anderen het *Geweeten* genoemd, waardoor hy alle trouwloosheid, bedrog, onregtvaardigheid en geweld afkeurt en veroordeelt — alwat eerlyk, regtvaardig, rein, lieflyk en welluidende is, goedkeurt, hoogschat, bewondert, ook dan, wanneer zyne neigingen tot het tegengestelde overhellen; waar door hy over zyn eigen hart en gedrag het vonnis van goedkeuringe of veroordeelinge strykt, naar gelange de zaaden van goed of kwaad, regt of onregt, aldaar gekoesterd of gesmoord werden, en uitwendig evenredige vrugten voortbrengen.

't Is dit vermogen, 't welk, met de *Hartstogten* of *Driften* gepaard, nevens alle de overige begaafdheden, den Mensch tot een weezen vormt, tot Deugd en Regtvaardigheid volkomen toegerust. De Reden, hoe zeer van de pligtmaatigheid van eenig bedryf overtuigd — met schroom ziet zy dikmaals op tegen de zwaarigheden, daaraan vast; van elders moet zy opgewonden, en tot werkzaamheid genoopt worden. 't Is de taak der Driften, om deeze schroomvalligheid en traagheid te overwinnen, in het hart een yvervuur te ontsteeken, alle zwaarigheden te trotseeren, en, in de moeilykste loopbaane, te doen zegepraalen; het hoofd des Mans van beleid, van eer, van moed, van deugd, met nooit verwelkende laauwren kroonende.

Genoeg, oordeel ik, zyn deeze byzonderheden, om u, M. T. in dezelve een Weezen te doen bewonderen van uitsteekende voortreffelykheid — weezen, welk, onder de zigtbaare Kunstgewrogten des Almagtigen, den hoogsten rang bekleedt, en van 't welk, op dien almagtigen Formeerder, de hoogste eere en heerlykheid terugstraalt.

Iets, egter, ontbreekt 'er nog, door my niet te verzwygen, en 't welk over myn flaauw tafereel geen geringen luister zal verspreiden. Gy allen, die aan hooger onderwys, dan dat der Reden, geloof slaat, zult, voorzeker, in de hoogere tusschenkomsten, door de gewyde oirkonden vermeld, de menschlyke Natuur vereerd en verheerlykt vinden, in een hooger graad, dan de wensch der heilbegeerte van de meest vaderlyke liefde by mogelykheid kon verwagten. Gewaagen

wil

wil ik niet, hoe, zints de vroegſte tyden, een hooger toezigt over 't Menschdom waakte, om het, al gaande de weg, door de onderſcheidene trappen van kindsheid en jongelingſchap, tot den ſtaat van volwasſenheid te leiden. Vestigt ſlegts uw oog op het gedenkwaardig tydſtip, waarin de weldaadige Vader aan de Godsdienſtige en Zedelyke opvoeding van zyn kroost de laatſte hand legde. Een Perſoon van hooger orde, dan immer deezen aardbodem heeft betreeden, wordt 's menſchen Natuurgenoot. 't Geen deeze, in den verbasterden ſtaat zyner Natuure, door eigen vernuft nimmer zou hebben uitgevonden, onderrigt hem die Godlyke Leeraar. Nu beſtraalt zynen geest, nu vertroost zyn hart, de blyde waarheid, dat de Oneindige zich aan het Eindige laat gelegen zyn. Nu ligt voor hem bloot het belangryk pad, voor hem ter bewandelinge afgeperkt. Nu aanſchouwt hy met heldere klaarheid het volwigtig doel zyner wordinge. Nu, om dat doel te bereiken, bevindt hy zich in de heuchelyke mogelykheid. Dood, Graf, en al wat verder zyner begeerte na geluk tegenwerkt — hy braveert dat alles. Nu is hem bewust, hoe dit ſterflyk vleesch door de onſterflykheid zal verſlonden worden. Nu, in eene verrukte verbeelding, loopt hy vooruit tot die gewesten van licht en klaarheid, alwaar een beter doorzigt in de geheimenisſen der Natuure en van het plan der zedelyke Godsregeeringe zal geopend worden. Nu, als by voorraad, zich zelven als een bewooner van die gewesten aanmerkende, vervroegt hy zyn heil, in den geest der opgetogenheid aanheffende:

Hier leert men Wonderen verſtaen,
Daer all' der Schoolgeleerden weten
Niet door en kan, zuf voor blyft ſtaen:
Hier voelt, hier tast men, aen wat keten
't Grof aerdrond hangt: hier word geſpeurt,
Wat kracht de watren op hun beurt
Nu vallen doet, nu weder hoogen:
Ja door wat wigt het Firmament
Dat maghtig vuurwerk word bewogen
En om zyn' Polen omgewend. —

Hier

Hier weet men d'oorzaek van den ftryd
En van de maetfchappy der zaken:
Waerom de ftroohalm 't amber vryt,
De zeilfteen 't yzer poogt te naken,
't Quickzilver tochtig is naer 't goud,
Word hier begrepen en befchout;
En duizend andre vreemdigheden,
All' wondren van den grooten Al;
Die 't oog wel ziet, maer daer de Reden
De reden noit van vatten zal.

Maer dat my bovenal bekoort,
Is, dat hier d'oirzaek word doorkeken
Der Liefde, die 't oneindig Woord,
Woord, door geen' woorden uit te fpreken,
Van uit den fchoot des Vaders trock
In onzen vleefchelycken rock,
Ja in den bittren nood van fterven
Om ons van ftervens nood t'ontflaen,
Waerdoor wy hier thans vreugden erven,
Die alle vreugd te boven gaen (*).

(*) JEREMIAS DE DECKER, *Rym-oeffeningen*, Deel II, bl. 327, 328.

IETS, OVER DE BEREIDING EN DE BEPROEFDE KRAGTEN VAN HET *Vinum Chalyb. Londinenfe.* Door D. A. DE GRAAF, te *Dordrecht*.

Daar thans, door veele Geneesheeren, het *Vinum Chalyb. Londinenfe*, in meerdere of mindere giften, aan onderfcheidene Lyders wordt voorgefchreeven, zoo blyft het onbetwistbaar zeker, dat, zal de Geneesmeester zig in zyne verwagtingen niet te leur gefteld zien, ook dit middel, door de Schei- of Artfenymengkundigen, zuiver, helder en kragtig diene bereid te worden; om welke reden ik my niet heb willen onttrekken, dit weinige, tot medewerking daar van, ter ne-

neder te stellen; — vooral ook voor hun, wien deeze bereiding nog onbekend is. Zie hier het voorschrift.

℞ *Limat. Mart.*
per magnet. depur. ℥iß.
Cinnoi.
Macis. āā ʒiß.
Vini Rhenani. ℥xxx.
Digere frigid. dies triginta.

Over ieder deezer zelfstandigheden, haare wording, bestaandeelen, en derzelver byzondere kragten, of wat de Scheikunde daar uit zou kunnen daarstellen, zal ik niet spreeken, hoe deeze te zamengestelde geneesmiddelen op elkanderen werken, zal ik niet poogen op te lossen, maar om het voorgeschreevene geneesmiddel de vereischte gedaante, zuiverheid, en vermogen te doen erlangen, is myn doel. —— Wat 'er dus tot deeze drie noodzaakelyke hoedanigheden vereischt worde, is, *eerstelyk*, dat men de *Limatur. Mart.*, in weerwil aller bevestigingen van derzelver zuiverheid, door den Yzersmeeder, of Vyler, afgelegd, met eigen hand, door aftrekking van den Magneet, van het geringste koperdeeltje zuivere; ten *anderen*, dat men het *Vinum Rhenanum* echt, oud, en vuurschoon kieze; en, ten *derden*, dat men de *Cinnamom.* en *Macis* ook beide van de beste soorten bezige, by het voorige onder elkander werpe, en koud aftrekkende, dagelyks drie- of viermaalen omschudde, tot 'er volle dertig dagen verstreeken zyn: na welken tyd men door filtreering een helder roodverwig bruin gekoleurd *Vinum* zal zien te voorschyn komen, dat van die groenachtige olyfgedaante, welke men by veelen in dit geneesmiddel vindt, en altoos onzuiverheid of koperdeeltjes aanduidt, geheel vry zal bevonden worden. —— Mogelyk zullen eenige Artsenymengkundigen, dit leezende, denken: dit alles is door ons in acht genomen, en echter ontfingen wy, by iedere nieuwe bereiding van dit middel, nooit de waare, maar altoos verschillende kleur en sterkte. Dan dit zal worden weggenomen, als men de *Limat. Mart.* niet in een Koperen, maar in een Yzeren Vyzel tot een *Pulv. Subtilisf.* doet stampen. Want het is onbetwistbaar beweezen, dat een zagter me-

metaal altoos wykt voor een harder, en iets van zyne zagte zelfstandigheid, door stamping of wryving, aan het harde mededeelt. Dit dus betoogd zynde, zou men kunnen denken: het voorschrift meldt geenzins van een *Pulv. Subtilisf. Lim. Mart.* Maar dit kan en moet men natuurlyk begrypen: hoe dikwyls schryft men zagter zelfstandigheden, die ligt doorweeken, en doortrekken of afkooken, enkel met hunne benaamingen voor, die men nogtans tot een *Pulv. Grosf.* brengt of klein snydt, om dat hunne buitenste gedeelten het eerste vatbaar zyn voor doortrekking en mededeeling hunner kragten; hoe veel te meer dan het yzer? dat toch de bazis en het vermogen van dit middel uitmaakt, en veele Lyders herstelt. Wat het vermogen betreft, daar van heb ik kennelyke blyken gezien en ondervonden. Drie Lyders, zynde eene bejaarde vrouw, en twee jongens, de oudste veertien, en de jongste dertien jaaren, zal ik nu slegts aanhaalen, die door hetzelve geneezen zyn. De eerstgenoemde was onderhevig aan eene algemeene verzwakking, zo dat zy genoegzaam geen dag het eeten konde inhouden, zonder hetzelve weder uit te braaken; waar by haar ook, veele dagen agtereen, slegts door eenen enkelen stoelgang, de Endeldarm uitging, en niet dan met veel moeite weder in te brengen was; aan welker geneezing de kundigste en bekwaamste Geneesheeren met de kragtigste middelen te vergeefs hunne kragten beproefden; tot eindelyk een derzelven, die ik om reden niet noeme, het *Vin. Chalyb. Lond.* als een huismiddel voorschreef, met bevel, om drie maal daags daar van een eetlepel te gebruiken; waar door de Lyderes, na agt dagen tyds, reeds het eeten begon binnen te houden, de Endeldarm minder uitzakte, en zy eindelyk, na ruim zes weeken tyds, volkomen hersteld was. —— By de twee laatsten, waar van de eene door verslyming, de andere door eenen dikken opgezetten en harden buik zodanig was aangetast geworden, dat men, by het verlies hunner kragten, aan beider herstel begon te wanhoopen, hadden de behoeftige ouders dier kinderen vergeefs veele onkosten en de yverigste poogingen tot derzelver geneezing aangewend; waar door ik bewoogen werd, hun viermaal daags een paplepel van het voornoemde *Vinum*, om niet, te doen toedienen. De verwagting, die ik van dit middel in hun-

hunne omstandigheden koesterde, deed my hoopen, niet vruchteloos te zullen uitkomen; dan de schielyke verandering van hun vrolyk voorkomen, de ontspanning hunner polsen, de opluikende kleur van hun aanschyn, de helderheid hunner oogen, en beider toeneemende kragten, verrasten my in de daad, eer ik zulks gedagt had; na ruim vyf weeken was de oudste, wiens maag al het ingenomene voedsel tot slym scheen te herscheppen, volkomen gezond, en de jongste begon allengs dunner van buik te worden. Ik liet nauwkeurig op zyne stoelgangen acht geeven; dezelve waren, na het voorgemelde gebruik, niet meer dan twee- a driemaalen daags, en deeden taaije, harde en kluitsgewyze stoffe te voorschyn komen, in plaats van die wateragtige en slymige uitwerpselen, waaraan hy te vooren op éénen dag zo menigmaal was onderhevig geweest; en dit gevoegd by zyne toeneemende vrolykheid, dunte des lichaams en kragten, zag men niet anders te gemoet, dan eene voorspoedige geneezing; maar eensklaps veranderde zyne gesteldheid, de stoelgangen werden minder, en loomheid, droefgeestigheid, krimpingen des buiks, en bleekheid des gelaats, scheenen de tolken te zyn van de mislukking van het voornoemde medicament; dus liet ik by voorraad deszelfs toediening staaken, en gaf hem het volgende:

℞ *Pulp. Cass. rec. Express.* ℥iß.
Pulv. Rhei elect. ℈i.
Ol. Ricin. rec. Express. ℥ß.
M. f. Electuar.

Hier van beval ik, den jeugdigen Lyder om de twee uuren een eijerlepeltje te geeven, en zo hetzelve eene ruime ontlasting had veroorzaakt, dien dag het daar by te laaten; 't welk, na het gebruik van ongeveer de helft, geschiedde. Weldra ontdekte zig nu by hem eene aanmerkelyke beterschap. Zyn gelaat werd vrolyk, zyne buikpynen minder, en het bloed scheen weder een leevendiger en natuurlyker loop op zyne wangen aan te duiden, 't welk zyn pols bevestigde. Echter bleef zyn eetlust agter; waarom ik hem den volgenden dag alle medicamenten deed onthouden, maar den derden dag de helft van het overige gedeelte van het *Electuarium* op nieuw liet toedienen, 't welk zyne stoelgan-

gangen deed aanhouden, en veele ſtoffe te voorſchyn komen. Niets ſcheen dus klaarblykelyker by zyne toeneemende beterſchap, dan dat de belette ſtoelgangen hem zulks hadden veroorzaakt; waarom ik hem het laatſte gedeelte van het laatstgenoemde van lieverleede beval in te neemen. —— De natuur dus weder langzaamerhand tot gezette ſtoelgangen gebragt zynde, maar geene volkomen ſlinking van den buik ontdekkende, ſchoon de pynen nu geheel geweeken waren, beval ik hem weder, de drie volgende dagen, des morgens een paplepel van het meergenoemde *Vin. Chalyb. Lond.* te neemen, en zo met drie dagen een lepel opklimmende, tot men op den zevenden dag, als te vooren, des morgens, des namiddags, en des avonds, den Lyder een paplepel deed gebruiken; by welks gebruik ik hem, in ruim negen weeken tyds, tot eene volkomen gezondheid bragt, en hy tot nog toe, zo ver ik weet, gezond gebleeven is.

Deeze en meer andere geneezende uitwerkſelen, die my, toen nog in *Amſteldam* woonagtig zynde, door verſcheiden Geneesheeren, zo in de zogenaamde Engelſche Ziekte, als van derzelver overgebleevene verlammingen, zo duidelyk gebleeken zyn, ſpoorden my aan, dit te melden, niet alleen om het voorgenoemde Geneesmiddel onverbeterlyk te doen bereiden, maar ook, ware het mogelyk, om hetzelve der vergetelheid te ontrukken, en een aanzienlyken rang onder de Geneesmiddelen te doen behouden.

OVER DE NIEUW-UITGEVONDENE FILTREER-WERKTUIGEN. Door LUCAS OLING, te *Leeuwarden*.

Naauwlyks kan 'er eenige ontdekking van meerder belang voor het Menschdom zyn, dan die van bedorven Water in een zuiver en drinkbaar te herſcheppen. De nieuwlings uitgevondene Filtreer-machines verdienen hierom onze grootſte oplettendheid. En daar de koolſtof hierby de hoofdrol ſpeelt, zullen wy, bevoorens eene beſchryving deezer Werktuigen te geeven, de werkingen van de koolſtof op verſchillende ligchaamen aantoonen.

Over de betrekkingen van de koolſtof tot andere ligchaamen, hebben de Chemisten LOWITZ en DUBURGUA de meeste proeven genomen; uit welke volgt, dat de nieuwe Franſche Filtreer-machines, tot verbetering niet alleen van bedorven Water, maar ook tot die van andere vloeiſtoffen, kunnen gebruikt worden. De menigvuldige Proeven van den eerſten hebben geleerd, dat

1.) Neemt men van Koolen, welke door gloeijen in beſlootene vaten gezuiverd zyn, 3½ Oncen, en bevogtigt dezelve met 24 druppels Zwavelzuur, dan kan men daarmede 3½ Ponden bedorven Water zuiveren, zonder dat het water daardoor eene aanmerkenswaardige zuurheid heeft aangenomen. De geheele hier by waar te nemene verrichting beſtaat eenvoudig hierin, dat men het water over gemelde Koolen digereere, en vervolgens filtreere.

2.) Zulke op de bovengemelde wyze toebereide Koolen verſtooren het adſtringerende grondbeginzel, en ontkleuren de aftrekzels van de Meekrap en Saffraan, van de zwarte Syroopen en de oploſſing van Indigo in Zwavelzuur; welke werking door de warmte bevorderd wordt.

3.) Dezelfde Koolſtof reduceert de Metaalen in de gewoone temperatuur van den dampkring.

4.) Zy abſorbeert het vet en de vetachtige ſubſtantien.

5.) Dezelve verſtrooit het ruikend principium van alle de Harsſen, van de Zwavelbalzem, Benzoë-bloemen, Barnſteenzout, de afkookzels van Baldriaan, Alzem, Uijen-zap, enz. Dus men zich van hetzelve, met voordeel, tot het ſchoonmaken van vaten, waarin deeze ſtoffen geweest of bereid zyn, kan bedienen.

6.) Dezelve vermindert de aanvallen van het Scorbut, gelyk ook van de Kinkhoest, en is een middel om de tanden lang wit en gaaf te behouden.

DUBURGUA onderzogt insgelyks de werkingen van de Koolſtof op de kleuren van de ſappen en aftrekzels der planten. Hy vondt dat de gepulveriſeerde koolſtof dezelve van alle kleuren beroofde, en wel het twaalfvoudige van hun gewigt. Hy gebruikte hier toe koolen van willigen-hout, naadat dezelve vooraf, door middel van de drooge deſtillatie, van het waterſtof-

gas

gas en koolstofzuure-gas waren beroofd, en nu brokkelig, klinkend, ligt, en zonder smaak of reuk waren. Zyne proeven leverden de volgende uitkomsten:

1.) Eén deel koolstof beroofde 12 deelen wyn van deszelfs kleur.

2.) Laat men de Most over koolen gisten (waardoor de wyn geen wezenlyke verandering ondergaat) zo kan men hierdoor bewerken, dat de wyn zich niet te sterk kleure.

3.) Twee deelen koolstof ontnamen 15 deelen Oxymel (een mengzel van Honing en Azyn) deszelfs zuur, en bragten hetzelve byna in een staat van Zuikersyroop, het welk, afgeklaard en toereikend verdikt, zich fraai kristallizeerde.

4.) Twaalf deelen ranzige en met Alcanna-kruid gekleurde Oly verlooren, door drie deelen koolstof, den smaak en kleur geheelenal.

5.) De koolstof ontkleurt alle zoorten van Alcohol, zonder deszelfs natuur te veranderen. De Gentiaanbrandewyn verliest byna geheelenal deszelfs bitterheid.

6.) Dezelve reinigt het onzuiverste Water volkomen, en ontneemt daarentegen de aftrekzels van Kamillen, van de Korenbloemen en andere sappen, welke dezelve ontkleurt, niets van derzelver reuk of smaak.

7.) Insgelyks wordt de Azyn kleureloos, doch verandert teffens ook, te lange over dezelve staande.

Uit alle deeze Proeven volgt, dat de Apothecar zich van de Koolstof met veel nut kan bedienen, als een goedkoop middel, om de Plantsappen, de zwarte of donkere Spiritussen en meer andere, helder te maken: dat dezelve insgelyks in de Huishouding kan gebruikt worden, om Olyen, morzig Water, Most, of slechten Wyn, waaruit men Azyn wil maken, te zuiveren en op te helderen, enz.

Naadat wy nu kortelyk de uitwerking van de koolstof op onderscheidene ligchaamen hebben aangetoond, zullen wy thands eene beschryving van het Fransche Filtreer-apparaat laaten volgen.

In Parys is, gelyk men weet, gebrek aan goed Water; waarom de Inwoonders genoodzaakt zyn, het water uit de Seine tot kooken en drinken te gebruiken. Offchoon men nu dit water wel in verscheiden verlaatbakken eenigen tyd laat staan, om te bezinken en zich

 op

op te klaaren, bevoorens het door buizen in de Stad verdeeld wordt, is het echter zeer zelden nog geschikt tot kooken en drinken; weshalven men nog, in byna iedere Huishouding, gereedschappen aantreft, om het Seine-water door te zygen. Het gewoonste bestaat uit groote kommen of vaten van zandsteen of van gebrande leem, welke van onderen met een kraan, en daar boven met twee losse dunne houten bodems voorzien zyn, welke losjes op een rand liggen, en met een paar duimen hoog zand bedekt zyn. Zeer troebel water wordt zelfs daar door, dat het door de beide laagen zand doorsypert, nog niet volkomen helder. Ook zet zich spoedig op het zand een taaije, kleverige stof; waarom hetzelve geduurig moet vernieuwd en gezuiverd worden, of 'er zal byna niets doorlekken. Hierom hebben veele Huishoudingen nog een anderen toestel met een filtreersteen, door welken het reeds eenmaal doorgesyperde water nog eens moet loopen. Deeze laatste toestel geeft wel een kristal-helder en zeer zuiver water, maar in eene geringe hoeveelheid.

Eene nieuwe en betere inrichting van den Filtreertoestel moest derhalven zeer welkom zyn. Die van de Heeren SMITH en CUCHET worden thans door geheel Parys met de grootste goedkeuring gebruikt. Wat het uitwendige betreft, zyn deeze aan de voorgemelde volkomen gelyk; maar inwendig ziet men, in plaats van zand, een looden bodem, welke zodanig bevestigd is, dat dezelve niet kan uitgenomen worden. In eene verdieping in het midden van denzelven zyn, in een zoort van tappen, twee waschsponzen of zwammen aangebragt, waar door het te filtreerene water gaat. In deeze sporzen laat het water deszelfs groove en aardagtige deelen agter; welke daarom ook alle agt dagen weder moeten uitgewasschen worden. Het eigenlyke Filtreer-apparaat houden de Uitvinders alsnog geheim.

Deeze nieuwe toestel maakt niet alleen, gelyk de oude Filtreer-machines, het troebel water klaar, maar zelfs bedorven Water drinkbaar, en wel met een enkele reis door het Filtreer-apparaat te loopen, waar toe slechts een korte tyd vereischt wordt. De hiermede in Frankryk genomene Proeven zyn merkwaardig. Volgens een, in April 1797, aan het Nationaal Instituut gedaan verslag, hadden de Commissarissen van het Instituut

wa-

water, waarin een reeds vervuilde Osſentong zedert eenige dagen gelegen had, zo dat het geheel met rottende deeltjes bezwangerd was en heftig ſtonk, in de Filtreer-machine gegooten. Naa omtrent 10 minuuten ſyperde het water, zonder eenige kleur, reuk of ſmaak, weder uit het Werktuig. In Brest beproefde men, in het zelfde jaar, de deugdzaamheid van het Filtreer-werktuig aan twee Tonnen geheel bedorven Water uit een Schip. Reeds naa verloop van een quartiersuur was het volkomen helder, frisch en zuiver doorgeloopen. Alle de tegenwoordig zynde Commisſarisſen proefden het, en vonden het volmaakt goed. Zy lieten hierop onafgebroken, een week lang, bedorven Water door het Werktuig loopen. Wanner 'er aldus 32 Vaten doorgeloopen waren, was het laatst doorgeloopene volkomen zoo zuiver en klaar als het eerſte. Op het laatst wierden 'er nog 40 Emmers Water uit de kuilen van het Chirurgisch Amphitheater, dat vol verrotte en half vergaane deelen van dierlyke ligchaamen was en afgrysſelyk ſtonk, in hetzelfde Filtreer-apparaat gegooten. Ook dit kwam volmaakt helder, zonder eenigen reuk of ſmaak, weder te voorſchyn.

ROCHON, die een der Commisſarisſen by de Brester proeven was, zegt men, heeft opgemerkt, dat SMITHS *Filtrum* uit ſtukjes van koolen, en uit een dubbeld Filtreer-apparaat van klein geſtampten en gewasſchen Tufſteen, welke het eerſte omringde, beſtond. En zulks bekent SMITH zelve daar door, vermits hy verklaart, dat de proeven, welke DARBEFEUILLE, in het voorleden jaar, met zyne Filtreer-werktuigen te Nantes openlyk gedaan heeft, dezelfde zyn, als de zoo even genoemde Brester proeven.

De Filtreer-ſtof, welke DARBEFEUILLE gebruikt, beſtaat uit gelyke deelen houtskool en koolen zuure kalkſteen, die wel onder elkander vermengd zyn. De koolen worden tot gruis, ter grootte van kleine ſpeldeknopjes, geſtampt, gezeeft, vervolgens gespoeld, en van alle Koolſtof gezuiverd, zoo dat dezelve, tusſchen de vingers genomen, niets meer afverwen. Even eens wordt de Kalkſteen bereidt, waartoe men de hardſte en vastſte uitzoekt. De Filtreer-vaten zyn 3 voeten hoog en 1 voet wyd, hebben naby aan den bodem een kraan, en 4 duimen boven den bodem

een ronden houten rooster, aan deszelfs bovenzyde met een hairzeef overtrokken. Onmiddelyk op deeze Zeef wordt de Filtreer-stof gedaan. Nu stortte men hier op het onzuiverste water, het welk uit een goot van het Stads-hospitaal, digt aan een Leerloojery, wierd opgeschept. Het liep 'er volmaakt zuiver en helder weder uit, en had reuk noch smaak.

In de maand Maart 1801 deed het Geneeskundig Genootschap nogmaals proefneemingen met de nieuwe Filtreer-machines. Water, waarin halfvergaane dieren en planten reeds weeken lang gerot hadden, dat groenachtig, dik als oly was, en allerondraaglykst stonk, liep 'er, naa een vierendeel uurs, zonder reuk, smaak of kleur, wederom uit. De Zeep wierdt 'er volkomen in opgelost, zoo dat het water 'er geheel klaar en zonder den minsten smaak weder doorliep. Ook gaf de zoutzuure *Baryt* maar weinig, en de gefiltreerde Loojersloog geheel geen neerzetsel, offschoon die 14 dagen lang aan een matige warmte was blootgesteld; ook bevatte het, eveneens als het gezuiverde Water van de Seine, in 8 Oncen maar 1 Grein vaste bestanddeelen.

De Hof-mechanicus KLINGERS, te Breslau, heeft, zoo ras deeze gemelde Proeven bekend wierden, eveneens Filtreer-machines vervaardigd. Dezelve bestaan uit een looden Cylinder, van onderen met een koperen kraan voorzien. Een paar duimen boven deeze kraan ligt een hairzeef. Op dezelve wordt, eenige duimen hoog, zeer zuiver zand gestort, en op deeze komt de gestampte kool. Vuil, stinkend Water, in deezen toestel gegooten, komt klaar en helder te voorschyn, en heeft reuk noch smaak, zoo dat het by gevolge in drinkbaar Water als herschapen is.

DE ZUIKER EEN TEGENGIFT TEGEN KOPERROEST.

Het geval heeft onlangs den burger GALLET, oud Artzenybereider der Legers van het Noorden en van Italië, eene der gelukkigste ontdekkingen bezorgd tegen de doodelyke en ongelukkiglyk maar al te gemeene uitwerksels van den koperroest in slecht vertinde vaten. Deeze Artzenybereider zelve op deeze wyze vergiftigd zynde, door thee te drinken uit eenen niet schoon-

schoongemaakten koperen pot, was reeds bezet met braakingen, kramptrekkingen en zo geweldige pynen, dat hy zyn einde naby waande. In afwachting, dat men hem melk of oly bezorgde, welke hy geëischt had, begreep hy water te drinken, waarin zuiker ontbonden was. Naarmaate hy de gift hiervan vermeerderde, namen de pynen af; eindelyk de proef neemende van zuivere zuiker te eeten, zonder ze in water te ontbinden, hielden de braakingen op, en na eene sterke buikzuivering van vier-en-twintig uuren geraakte hy in slaap. Wakker wordende, gevoelde hy geheel geene pyn meer, en is 'er naderhand geen letsel van gewaar geworden.

Dit middel is ons zo eenvoudig, zo onschadelyk, en tevens zo gereed by de hand voorgekomen, dat wy geoordeeld hebben, het uit een *Fransch* Maandwerk te moeten overneemen. Men is hier te lande doorgaans vry omzichtig omtrent koperen vaatwerk; maar heeft evenwel meermaalen de kwaade gevolgen van verwaarloozinge in dat stuk ondervonden. Zuiker is in genoegzaam alle huizen in gereedheid, of ten minsten ieder oogenblik te bekomen. Of het middel altoos doorga, is eene vraag, die alleen door de ondervinding kan beantwoord worden, maar de proef dubbel waardig is.

OVER DE ZOOGENAAMDE REUZEN- OF WEER-HARP, EN DE ÆOLUS- OF WIND-HARP. Door LUCAS OLING, te *Leeuwarden*.

Het merkwaardig Werktuig, 't welk, by elke weersverandering, menigvuldige en zeer onderscheidene Toonen geeft, onder den naam van *Reuzen-* of *Weerharp* bekend, is onlangs, by toeval, door P. VENTAN, Proost te *Burkli*, niet verre van *Basel*, uitgevonden. Hy had, namentlyk, zomwylen de liefhebbery om uit het venster van zyn slaapkamer naar de schyf te schieten; en om niet genoodzaakt te zyn, telkens, op elk schot, naar de schyf te gaan, hing hy dezelve op aan een lang en horizontaal gespannen Yzerdraad, aan het welk hy, door middel van een paar aan de schyf vastgemaakte koorden, dezelve van zich af en weder naar zich toe kon trekken. Menigmaalen bespeurde hy, dat het

het Yzerdraad, byzonder des nachts, een aanmerkelyk geluid gaf. Hy wierd hierop opmerkzaam, en vond, dat elk yzerdraad, evenwydig met de Middaglyn gespannen, by iedere verandering van het weer, telkens eene mengeling van verschillende Toonen en Klanken voortbragt. Koperdraad, daarentegen, gaf geen geluid, even zoo min als het yzerdraad, wanneer hetzelve Oost en West wierd gespannen. De Hopman HAAS, die aan deezen toestel den bovengemelden naam heeft gegeeven, heeft in zynen Tuin 15 yzerdraaden, ieder van 320 voeten lengte, op 2 duimen afstands van elkander gespannen. De dikste heeft 2 lynen in middellyn, de middelste 1½ en de kleinste 1 lyn. Dezelve loopen evenwydig met den Meridiaan, doch maaken met den Gezichteinder eenen hoek van tusschen de 20 en 30 Graaden, en worden door middel van houten rollen sterk gespannen. Telkens, als het weer verandert, klinken deeze snaaren; nu eens is het als of men het geluid van een Theeketel hoort, bevoorens het water aan de kook raakt; dan weder verbeeldt men zich, de fraaiste Harmonica te hooren; nu eens een Orgel, en dan weder als of 'er van verre op veele Dorpen de klokken luiden. Ja meermaalen is het geluid zoo sterk geweest, dat Muzykanten, welke in een nabygelegen Tuinhuis muziceerden, met speelen moesten uitscheiden.

Wanneer men insgelyks op een houten Klankbodem, ten naasten by gelyk aan dien van een Clavecimbel, 8 of 10 darmsnaaren in *unison* spant, en alsdan dit Instrument in een eenigzins geöpend venster zodanig plaatst, dat de invallende luchtstroom over de snaaren heenstrykt, dan geeven dezelve een zeer aangenaam geluid, veel met de *voix humaine* in onze Orgels overeenkomende. Dit Muzyktuig is bekend onder den naam van *Æolus-* of *Wind-harp*, en kan tevens dienen, om de meer- of mindere sterkte van den wind, alleen door het gehoor, te bepaalen.

VERGELYKING VAN TWEE UITSTEEKENDE VADERLANDSCHE MANNEN, D. ERASMUS EN H. DE GROOT.

Aan de Schryvers der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Myne Heeren!

„ Met reden beklaagen zich de Beoordeelaars en
„ Aankundigers eeniger uitvoerige Werken, in
„ ons Land uitkomende, dat plaatsgebrek hun ont-
„ zegt, daaruit aan te stippen, 't geen zy dubbel
„ overneemenswaardig oordeelden. Dit blykt het ge-
„ val geweest te zyn van hem, die het IIIde en laatste
„ Deel der *Vergelyking der Gemeenebesten door* HUGO
„ DE GROOT, *met Aanmerkingen van Mr.* JOHAN
„ MEERMAN, in uwe *Letteroefeningen* bekend maak-
„ te en beoordeelde. Hadt hy plaats gehad, zeker
„ zou hy die ingeruimd hebben aan de Vergelyking
„ tusschen ERASMUS en DE GROOT, in de Aanmerkin-
„ gen op het XXIVste Hoofddeel voorkomende. — My,
„ by het leezen daarvan, herinnerende, hoe een en an-
„ der *Maandwerk*, zo in *Engeland* als in *Frankryk*,
„ zomtyds, uit daar te Lande in 't licht gegeevene
„ Werken, een gedeelte plaatzen, 't welk, om deeze
„ of geene reden, meer dan gemeen, de aandagt trekt,
„ en geoordeeld wordt die van veelen waardig te wee-
„ zen, - dagt ik, of die handelwyze, nu en dan,
„ niet dienstig zou zyn om uw *Mengelwerk* te verry-
„ ken; 't geen, met behoorlyke spaarzaamheid en oor-
„ deel geschiedende, aan de Werken, waaruit het ont-
„ leend is, wel verre van afbreuk te doen, tot der-
„ zelver vertier behulpzaam kan weezen, als de aan-
„ dagt uitlokkende en vestigende op het Werk, waar-
„ in dit schoone, zonderlinge, of treffende, voorkomt.
„ — Hoe het zy, ik getroost my de moeite der over-
„ schryvinge; en wagt, of het Ul. behaagen zal, daar-
„ aan plaats in te ruimen. — De Heer MEERMAN
„ schryft."

Wie kan nalaaten, wanneer men DE GROOT zyn letterkundig en nuttig leeven heeft zien ten einde brengen, de twee uitmuntende *Hollanderen*, ERASMUS en DE

 GROOT,

GROOT, die omtrent eene Eeuw na elkaêr gebloeid hebben, in vergelyking te doen treeden, vooral wanneer men hunne Biographien, door de pen van denzelfden BURIGNY geschetst, heeft doorloopen?

Beiden met het gelukkigst geheugen ter waereld gekomen, gaf wel ERASMUS, in zyne eerste jeugd, die voortekens niet van 't geen hy worden zou, gelyk DE GROOT, noch die vroege proeven van beleezenheid en schranderheid; doch de School van *Deventer* vormde hem evenwel al ras tot den toekomenden Schryver, en zyn twintigste jaar zag hem evenwel met deezen rol reeds een' aanvang maaken.

De onbegryplyke verscheidenheid van beider Werken staat met elkander schier in evenwigt; en zo ERASMUS in zyne Eeuw minder hulpmiddelen gereed vondt, om het in de oude Letterkunde tot de hoogte, tot welke hy zich verheft heeft, te brengen, dan DE GROOT in de zyne, werd deeze laatste wederom byna de schepper van het Staatsrecht.

Beiden Verklaarders van het Nieuwe Testament; beiden grondige Godgeleerden, ieder naar het Stelzel, waarin hy opwies, en eigen denkers in deeze Weetenschap; beiden Schryvers van menigvuldige boeken van Godsdienstig onderzoek en van stichting, — leefde de een zoo wel als de andere in eene Eeuw van scheuring in het Kerkgenootschap, tot welk zy behoorden, en waren met dezelfde drift bezield, om den Vrede der Kerke te bewaaren, en deeze scheuring voor te komen. Dat ERASMUS in HUGO's plaats de party van ARMINIUS omhelsd zou hebben, is uit zyne denkwys omtrent zommige Theologische verschilstukken hoogst waarschynlyk; of DE GROOT, in ERASMUS tyd terug gezet, de hervormingen van LUTHER zou verworpen, en by den Godsdienst der Vaderen, na al de ingeziene misbruiken, volhard hebben, schynt my op verre na zoo zeker niet toe.

Oprechtheid, eerlykheid en een deugdzaam gedrag kunnen aan beiden, (zo de jeugd van ERASMUS al niet zoo rein als die van DE GROOT moge geweest zyn) gelyk het my voorkomt, niet betwist worden.

In de *Latynsche* Dichtkunst waren noch de een noch de andere vreemdelingen, en ieder heeft een of twee Tragoedien van EURIPIDES uitgegeeven. De schoonheid van beider styl wordt met rede bewonderd. Zo

ERAS-

ERASMUS aan meer eigentlyk gezegde Werken van Vernuft en aan Wysgeerige Schriften het licht heeft doen zien, dan onze HUGO, wint deeze het wederom zynen voorganger, in Historische, Staatkundige, Physische en Rechtsgeleerde Weetenschappen, grootlyks af.

Van schranderheid van oordeel hebben beiden de sterkste proeven opgeleverd; en 't is meer aan hunne Eeuw toe te schryven, dan aan hunne Genie, zo zy zich somwylen voor verwyten van het tegendeel mogten blootgesteld hebben.

DE GROOT werd door zyne geboorte tot aanzienlyke Posten opgeroepen, doch verloor zyne nederigheid en deugd niet onder derzelver bediening; het Geestlyk Gewaad riep ERASMUS tot andere plichten, nog meer evenwel zyn afkeer van alle eerzucht, die hem verscheide gunstige aanbiedingen van de hand deedt wyzen. Gelyk de laatste door KAREL V, zyn Souverain, door meer dan éénen Paus, door FRANCISCUS I, door HENDRIK VIII geëerd werd; zo hadt DE GROOT reeds vroeg de gunst van HENDRIK IV, en daarna die van LODEWYK XIII, van JACOB I, en van CHRISTINA, weeten te winnen.

Wie zonder partyschap of verachtelyken nyd op waare Geleerdheid prys stelde, schattede hen, ieder in het tydperk, waarin hy leefde, even hoog. Doch gelyk de Godgeleerde Geschillen onder MAURITS bewind, en de Staatkundige verdeeldheden, die zy naar zich sleepten, of waar zy meê verbonden waren, aan den Pensionaris van *Rotterdam* de onaangenaamste vervolgingen hebben op den hals gehaald; zo hadt de groote Inbooreling van die zelfde Stad het ook aan de Reformatie te danken, dat hy, hoe zeer aan de rechtzinnige zyde gehecht blyvende, zyne Samenspraaken door de *Sorbonne* veroordeeld zag, om dat 'er tegen de Monniken, Geloften, Pelgrimages, Vasten, Aanroeping der Heiligen, Echtloozen Staat, en dergelyken, in geyverd wierdt, en dat men hem van allerlei soort van Ketteryen beschuldigde; behalven dat men nog op zoo veel andere zyner Schriften hevig is aangevallen.

ERASMUS, by een zwakker ligchaams-gestel, bereikte nog een hoogeren ouderdom, dan DE GROOT by zyne meerdere sterkte; en beiden stierven zy buiten hun Vaderland, zat van roem, en na sommige hunner Schriften, by hun leeven, op eene verbaazende wyze te hebben vermenigvuldigd gezien.

BE-

BERIGTEN, WEGENS HET EILAND CEYLON. Volgens ROBERT PERCIVAL, *Esq.*

(*Vervolg van bl.* 405.)

COLUMBO.

Colum'o, de *Britsche* Hoofdstad op *Ceylon*, en de zetel des Bestuurs, is eene plaats van vry groote uitgestrektheid. Schoon *Trinconomale*, ter oorzaake van de Haven en Ligging, voor de *Engelschen* van meer aangelegenheids is, overtreft *Columbo*, in alle andere opzigten, die Stad verre. Het getal der Inwoonderen is veel grooter; het Fort en de Stad der Zwarten zyn veel uitgestrekter; het omliggend Land is veel vrugtbaarder, en het ryk district, daartoe behoorende, veel uitgebreider, haalende niet minder dan twintig mylen in de lengte en tien in de breedte. Deeze Stad is gelegen op de Westkust, na het Zuidlyk gedeelte van het Eiland, op de Noorder Breedte van 7° 4′ en 79° 49′ Ooster Lengte.

Het Fort is gebouwd op een Schier-eiland, aan alle zyden blootgesteld aan de Zeewinden, waardoor de lugt gemaatigd en gezond gehouden wordt, schoon zo naby aan den Equator. Het is meer dan eene myl in den omtrek, en aan de natuur veel verschuldigd om het sterk te maaken; schoon de kunst 'er ook het haare aan heeft toegebragt. De vestingwerken zyn vry sterk; zy hebben tien groote bastions, behalven een aantal kleindere, met gordynen enz., die allen gemeenschap met elkander hebben rondsom het Fort; geheel is het omgeeven door een diepe en met water gevulde gragt, over welke ophaalbruggen zyn by elke der drie poorten.

Naast den bedekten weg, en aan den voet van de glacis, is een meir, op zommige plaatzen drie of vier mylen landwaards in loopende, in een Noord-oostlyke richting. Omtrent een myl aan de buitenzyde van het Fort is de landtong, (die de vereeniging maakt met het land) niet meer dan tusschen de vyf- en zeshonderd roeden breed; en in 't midden van die ruimte ligt een gedeelte van het meir, laatende aan wederzyden plaats voor een smallen weg. In het midden van het meir

meir ligt een eiland, gemeenschap hebbende met een fortie aan den oostkant, door een weg en ophaalbruggen.

Het plan, volgens 't welk *Columbo* gebouwd werd, is geregeld. De Stad wordt in vier gelyke deelen gedeeld, door twee hoofdstraaten, die elkander kruissen, en zich door de geheele lengte der Stad uitstrekken. Aan deeze evenwydig loopen eenige kleindere, met tusschen-straatjes. *Columbo* is meer in den *Europeeschen* smaak gebouwd, indien men hier eene vergelyking mag maaken, dan eenige andere Vestingstad in *Indie*. De huizen der *Hollanderen* zyn allen geregeld, schoon weinige meer dan éénе verdieping hoog, en gedekt met pannen. Een *Engelschman* staat verwonderd op het gezigt van glasraamen, naar de wyze der *Europeaanen*; dewyl, in onze *Indische* Bezittingen, *Venetiaansche* blinden en luiken in algemeen gebruik zyn. Voor ieder huis, en daarmede vereenigd, is eene breede open plaats, overdekt met een luiffel, op pylaaren rustende; deeze draagt den naam van *Viranda*, en dient om ten scherm tegen de zon te strekken, en daar onder de verfrissing van de Zeewinden in te ademen. Om te meer zich tegen de brandende zonnestraalen te beschutten, worden de huizen overschaduwd door eene dubbele ry, digte schaduw verspreidende, boomen, te wederzyden der straaten geplant. Deeze verminderen zeer veel de oogen kwellende en verveelend heete terugkaatzingen van de huismuuren, die alle gewit zyn.

De Haven van *Columbo*, aan de Westzyde gelegen, is niet meer dan eene opene reede, die eene goede en veilige ankerplaats verschaft, vier maanden in 't jaar, van December tot April. Geduurende dien tyd heerschen met geweld de Noord-weste winden, waaraan deeze reede niet is blootgesteld; en Schepen, uit verschillende deelen van *Indie*, komen hier handel dryven. Maar, omtrent May, wanneer de Mouson op de *Malabaarsche* kust begint te waaijen, en aan de Westkust van *Ceylon* verwoestingen aanricht, verleent de reede van *Columbo* geene bescherming altoos. *Columbo* is te deezer oorzaake, voor twee derden van het jaar, van de rest des Eilands ter zee als afgescheiden. Naardedemaal dit de voornaamste Stapelplaats des Handels van *Ceylon* is, zyn de nadeelen, uit deeze oorzaaken geboren, vry groot.

Aan

Aan elk Fort in *Indie* is aan den buitenkant der wallen eene Stad of Dorp, in de taal der Inboorelingen *Pettah* geheeten, en by ons de *Zwarte Stad*, dewyl dezelve meestdeels bewoond wordt door zwarte Kooplieden, en die verder tot het handelbedryf behooren. De winkels, bazars, en ſtalletjes langs de ſtraaten geplaatst, zyn opgevuld met de onderſcheidene artykelen van Waaren, bovenal onder de Inboorelingen van *Indie* gewild; en die Voorſtad krielt den geheelen dag door de menigte van lieden van allerlei benaaming.

Columbo, in 't geheel genomen, is, naar maate van de grootte der Stad, eene der volkrykſte plaatzen in *Indie*. 'Er is geen plaats in de geheele wereld, waar zo veelerhande taalen geſproken wordt, of die zulk eene mengeling van Volken, Zeden en Godsdienſten bevat. Behalven de *Europeaanen*, en de *Cinglezen*, de eigenlyke Inboorelingen des Eilands, vindt men door de Stad verſpreid bykans elk ras van *Aſiatiſche* Volken, alsmede een aantal *Africaanen*, *Caffers*, *Buganeſen*, een gemengd ras van *Africaanen* en *Aſiaanen*; behalven het halfſlachtige Volk van de Kleur, en andere rasſen, die voortkomen door de vermenging der oorſpronglyke.

Elk deezer onderſcheidene Volksklasſen heeft zyne eigene zeden, gewoonten en taal. De taal, het algemeenst geſproken, zo door *Europeaanen* als *Aſiatiſche* Volken, te *Columbo* verzameld, is die der *Portugeezen* in *Indie*, een ſlegte en bedorven tongval, geheel verſchillende van dien men in *Portugal* hoort. Die taal mag aangemerkt worden als een barbaarsch zamenmengzel van een aantal *Indiaanſche* taalen, doorſpekt met verſcheide *Europeeſche*, onder welke het *Fransch* zich kennelyk onderſcheidt.

Ondanks de moeilykheid om te *Columbo* te komen, en het volſtrekt gebrek aldaar van eene veilige haven voor groote ſchepen, maaken de rykdommen van de Landſtreeke, waarin die Stad gelegen is, en de onderſcheide Artykelen van Koophandel, deeze Stad tot eene drukke handelplaats. Uit dien hoofde wordt zy druk bezogt door de Inboorelingen van de onderſcheide kusten van *Indie*: en de belasting van vyf ten honderd op inkomende en uitgaande goederen brengt een ſchat van aanbelang aan het Gouvernement op.

De Goederen, van hier uitgevoerd, beſtaan in kaneel,

neel, peper (de voornaame Speceryen van dit Eiland) arrak, coya-touw, alsmede een aantal Artykelen van minder belang, betel, arkea-nooten, jaggery, (eene soort van ruwe zwartagtige Zuiker) cocusnooten, olie, honig, wasch, cardamom, koraal, yvoor, vrugten enz. De voornaamste ingevoerde Waaren zyn, ryst, ruwe katoenen, citzen, gedrukte katoenen, neteldoeken, zakdoeken, kousfen, tin en koper: en 's jaarlyks, omtrent February, komt 'er een *Portugeesch* of *Chineesch* Schip van *Macao*, met thee, zuiker, ingelegd zuikergebak, hammen, zyde stoffen, fluweelen, nankinslinnen, zonneschermen, strooboeden, allerlei soort van porcelynen enz.; alle welke Artykelen een spoedig vertier vinden, en veelal in geld betaald worden. —— Het geld, daar gangbaar, alsmede in de andere *Europeesche* vastigheden op het Eiland, bestaat, naa dat het in handen der *Engelschen* gekomen is, in *Engelsche* munt, door de Oost-Indische Compagnie daartoe geslaagen, van onderscheide grootte.

De leevenswyze te *Columbo* is veel kostbaarder dan men veelligt zou verwagten. Alles op *Ceylon* is in de daad duurder dan op het Vasteland van *Indie*, van waar meest alle Artykelen ten gebruike moeten worden ingevoerd. Paarden en dienstboden zyn by uitstek kostbaar. Eén paard te *Columbo* te houden, loopt zo hoog als twee te *Madras*; der dienstboden loon is ook bykans het dubbele. Moeskruiden en andere tafelspyzen, die 'er voortyds in grooten overvloed waren, zyn schaarsch en duur geworden; maar anders zyn de eigenaartige voortbrengzelen des Eilands in de ruimte, en voor een maatigen prys, te bekomen. Ossenvleesch, visch en gevogelte zyn goedkoop en veelvuldig; Schaapenvleesch by uitstek duur, dewyl men in de nabuurschap van *Columbo* geene Schaapen kan houden; maar Zwynen zyn 'er in grooten getale. Eendvogels zyn 'er veelvuldig en goedkoop; Ganzen zyn 'er zeldzaam, en Kalkoenen kan men niet bekomen, dan by gelegenheid dat 'er eenige weinige, met Schepen uit andere deelen van *Indie* aangevoerd, ter markt komen.

GALKIEST. —— PANTURA.

Van *Columbo* zuidwaards gaande, langs een weg, overschaduwd door Kokusnooten-boomen, zes mylen lang, komt

komt men aan het Dorp *Galkiest*; van daar te *Pantura*, een afstand van twaalf mylen; de weg is wel beschaduwd door Kaneelbosschen. *Pantura* is gelegen aan den mond eener riviere. Hier zyn barakken voor het krygsvolk, om uit te rusten op den weg, als zy van *Columbo* na *Point de Galle* trekken. Van *Pantura* tot *Caltura*, een afstand van tien mylen, mag het geheele land aangemerkt worden als een aangenaam bosch, en de weg als een breede wandelweg door een schaduwryken tuin.

Caltura.

Het Fort en de Stad *Caltura* ligt agt-en-twintig mylen ten Zuid-oosten van *Columbo*, op de Noorder Breedte van 6°, 44′ en Wester Lengte 79°, 56′. *Caltura* ligt aan den mond van een der breedste takken van de *Mulivaddy*, die de beide zyden van de hoogte, waarop het Fort gelegen is, bespoelt. — Eenige handwerken der Inboorelingen worden tot op eene groote uitgestrektheid rondsom *Caltura* voortgezet. Eene groote hoeveelheid van arrak wordt 'er vervaardigd uit de bosschen van Kokusnooten, die zich verscheide mylen, in allerlei richtingen, uitstrekken. Daar is ook eene uitgebreide plantadie van Zuikerriet, en wordt 'er eene Rummaakery voortgezet door eenige *Hollanders*.

Barbareen. — Bentot.

Zes mylen verder op van *Caltura* ligt *Barbareen*, een klein Dorp, met eene soort van haven, gevormd door een uithoek lands, waar de rivier in zee stort. Dit is bykans de eenige plaats, waar de hoogloopende branding en het rotzig strand, op deeze kust, de scheepsbooten van *Europeesch* maakzel toelaaten aan strand te komen. Hier is eene Lynbaan, waar men Kabels maakt van den Kokusnooten-boom: veel van dit touwwerk wordt gezonden na *Columbo* en *Point de Galle*, om de Schepen, die op deeze havens handelen, te voorzien. — Eenige mylen verder is *Bentot*, alleen opmerkelyk om dat men 'er de beste oesters des geheelen Eilands vindt.

POINT DE GALLE.

In 't ftuk van aangelegenheid wordt *Point de Galle* aangemerkt als de derde Stad op het Eiland; deeze is gelegen op de Zuidkust, vyf-en-tachtig mylen Zuid ten Oosten van *Columbo*; op de Noorder Breedte van 6°; en 80°, 10′ Lengte. Het Fort is vry fterk, en van verfcheide buitenwerken voorzien. De buiten-reede is ruim, en de binnen-haven, geduurende een groot gedeelte van het jaar, veilig. De *Pettah*, of *Zwarte Stad*, is uitgebreid, en de huizen daar in, en in het Fort zelve, beter dan die te *Trinconomale*. De Stad is zeer volkryk, en komt in 't ftuk van handel naast aan *Columbo*. De Visfcheryen worden hier in eene zeer groote uitgeftrektheid gedreeven, en maaken 'er een groot deel des beftaans uit. Een groot aantal *Malayers* en Inboorelingen zyn fteeds bezig in het vangen, zouten en droogen van den Visch, om denzelven gereed te maaken tot de vervoering na verfcheide deelen des Vastenlands van *Indie*. Arrak, Olie, Peper, Katoen en Cardamom maaken desgelyks artykelen van uitvoer. In deeze ommeftreeken groeit ook Kaneel, doch niet in zo groote hoeveelheid als rondsom *Columbo*; in deugd ftaat dezelve daar mede gelyk. 's Jaarlyks komt hier een der *Oost-Indifche* Schepen, 't zy voor of na dat hetzelve te *Columbo* gelaaden hebbe, om de Kaneel, ten uitvoer gereed gemaakt, mede te neemen.

MATURA.

Vyf-en-twintig mylen Oost-zuid-oost aan van *Point de Galle* ontmoet men *Matura*, gelegen aan eene rivier, bykans op den zuidlykften uithoek van *Ceylon*, op de Noorder Breedte van 5° 53′ en 80° 28′ Ooster Lengte. Het Fort en de Stad zyn beide klein: het omliggende land heeft een woest voorkomen; doch is wel voorzien van alle foorten van voorraad: Wild treft men hier in groote menigte aan. Olyphanten zyn 'er veelvuldig; hier worden ze voornaamlyk ten uitvoer gevangen. Om de drie of vier jaaren gefchiedt hier de Olyphanten-jagt, op last des Gouvernements. In den Jaare 1797 werden, op een deezer Jagten, honderd en zes-en-zeventig Olyphanten gevangen: zynde dit het grootfte getal, dat men weet op één jagttyd gevangen te zyn.

Uit hoofde van de landsgesteltenisse, ten Oosten en Noord-oosten van *Matura*, treft men geene andere *Europeesche* Vastigheid aan, voor dat men te *Batacolo* komt, 180 mylen van daar gelegen. Het land tusschen deeze beide plaatzen heeft een allerwoestst voorkomen. Weinigen van de *Cinglezen* hebben de koenheid om die landstreeke te bewoonen, waar zy zich in gedurig gevaar bevinden van overvallen te worden door wilde Dieren, in deezen oord zo veelvuldig. Menschen, die, om hunne zaaken te verrigten, in de noodzaake zyn om van *Columbo* na *Batacolo* te reizen, verkiezen liever ter zee te gaan; of, indien het jaargetyde voor de vaart ongunstig is, maaken zy liever een omweg, langs de west- en noordwest-kust van het Eiland, dan dit woeste oord te doorreizen, waar, by het gevaar, 't geen men loopt van Olyphanten, Buffels en andere wilde Dieren, de hachlykheid komt, van de woeste *Bedahs*, die deeze ongastvrye streeken bewoonen, te ontmoeten.

BATACOLO.

Het gedeelte van *Batacolo* is gelegen op de Oostkust van *Ceylon*, zes-en-vyftig mylen Zuid ten Oosten van *Trinconomale*, op de Noorder Breedte van 7° 44′ en de Wester Lengte van 81° 50′. *Batacolo* heeft weinig of geen gemeenschap met de Zuidlyke en Westlyke deelen des Eilands, en is, uit welk een oogpunt ook beschouwd, in de daad eene plaats van weinig aangelegenheids. De haven laat alleen klein vaartuig toe; de plaats zelve bestaat uit een gering Fort met een *Dorp*, waar zich eenige *Hollandsche* Familien hebben nedergezet. Het omliggende land heeft een zeer romanesk voorkomen; en het gezigt op het Eiland uit zee, by *Batacolo*, is zeer treffend. De oever doet zich stout op; en veele der vervaarlyk groote rotzen hebben de aandagt getrokken, en naamen gekreegen, naar de zonderlinge figuuren, welke zy vertoonen.

(*Het Vervolg hiernaa.*)

BYZONDERHEDEN, HET EILAND MALTA BETREFFENDE. Volgens ÆNEAS ANDERSON.

„ Het Eiland *Malta* is thans, door den ongelukkig „ hervatten Oorlog, zo zeer als eenig, aan de or„ de van den dag. Het ontbreekt ons aan geene Be„ rigten des betreffende (*); doch de nieuwste kun„ nen, met dat al, niet onwelkom weezen, inzonder„ heid als dezelve van eene bekwaame hand komen. De „ Heer ÆNEAS ANDERSON, Lieutenant van het 40 Re„ giment in *Engelschen* Dienst, onder ons bekend door „ zyn verhaal des Gezantschaps van Lord MACARTNEY „ na *China*, geeft ons een byzonder verslag van *Malta*, „ geduurende den tyd dat het onderworpen was aan het „ *Britsche* Gouvernement (†), waarin wy zo veel mel„ denswaardigs aantroffen, dat wy het voornaamste den „ Leezeren onzes Mengelwerks niet willen onthouden. „ Als Krygsman laat hy zich breed uit over de veel„ vuldige Sterkten; wy zullen daarin zyne breedspraa„ kigheid niet volgen, dan egter het voornaamste niet „ onaangestipt laaten. Met één woord, het geen wy „ hier leveren, zyn die Byzonderheden, welke ons het „ meest in 't oog liepen, en die wy voor onze Land„ genooten het leezenswaardigst en belangrykst reken„ den; — dat de Krygsman allerwegen doorstraale, is „ niet kwalyk te neemen."

Het

(*) Wy hebben in het *Mengelwerk onzer Letteroefeningen voor den Jaare* 1798, bl. 347, wegens dit Eiland gehandeld.

(†) De breede Tytel des *Engelschen* Werks luidt: *A Journal of the Forces, which sailed from the Downs in April* 1800, *on a secret Expedition, under the Command of Lieutenant General* PIGOT, *till their arrival in Minorca; and continued through all the subsequent Transactions of the Army under the Command of the Right Hon. Gen. Sir* RALPH ABERCROMBY, *K. B. in the Mediterranean and Egypt; and the latter Operations under the Command of Lieutenant General Lord* HUTCHINSON, *K. B. to the Surrender of Alexandria. With a particular Account of Malta, during the time it was subject to the British Government. By* ÆNEAS ANDERSON, *Lieut.* 40 *Regiment. Illustrated by Engravings. In 4to.* 1802.

Het oude Kasteel *St. Angelo* is gelegen in het middenpunt van de groote Haven, en verheft zich op een rots, die, als 't ware, uit het water opkomt. Het ziet na den mond van de Haven; en vier ryen zwaar geschut van het waterpas der zee tot den top der werken hebbende, met eene battery van Mortieren, mag dit Kasteel gezegd worden de Haven geheel te beschutten. Zo dat, onafhangelyk van *St. Elmo* en *Ricasoli*, dit gedeelte van het Kasteel in staat is, om een schip, hoe sterk, oogenbliklyk te vernielen, als het waagt, binnen het bereik te komen. Honderd stukken zwaar geschut kunnen 'er op losbranden.

Dit Kasteel is gelegen op een rotzig Schier-eiland, en mag aangezien worden als eene, door natuur en kunst, onverwinnelyke Sterkte. Het heeft slegts één ingang, over een ophaalbrug, van de Stad *Vittoriosa*; en 'er zyn drie overdekte poorten van verbaazende sterkte, die ten toegang strekken, en dezelve teffens verdeedigen. Men heeft 'er verscheide goede gebouwen, met barakken voor een groot aantal Krygsvolk, en verblyven voor de Officiers. Ter oorzaake van de verheevene ligging, ziet het heen over het grootste gedeelte van *Vittoriosa*, met de Steden *Bormula* en *Isola*.

De valbrug overgaande, treedt men binnen *Vittoriosa*, op eene zeer onregelmaatige wyze aangelegd, en langzaam uit het water opryzende in een schuinschen stand, omtrent eene halve myl lang. De huizen zyn van steen, fraai en gemaklyk; doch de straaten, of liever gangen, want zy verdienen geen anderen naam, zyn naauw en ongeregeld. Daar is een welgebouwd Paleis; 'er zyn twee goede Kerken, met schilderyen en beeldwerk vercierd. Men vindt ook een nette en zindelyke Markt in het midden van de Stad. Op de markt praalt een schoon bronzen Standbeeld van den Grootmeester, die den grondslag gelegd heeft van deeze plaats. Elk gedeelte is wel bewoond, en springende fonteinen schenken eene gestadige verfrisfing.

De Stad *Bormula* is 'er van afgescheiden door een ophaalbrug, over een gragt, omtrent twintig voeten wyd, en tusschen de vyftig en zestig voeten diep, uit vaste rots gevormd. De versterkingen van deeze Stad

zyn

zyn van eene geëvenredigde ſterkte met andere, doch van geene blykbaare nutheid, dewyl de voornaamſte toegang zo wel bezorgd is om allen aanval af te weeren. De Paradeplaats, die zeer ſchoon is, ligt boven een uitgeſtrekte ry Pakhuizen, aan de Kaai gebouwd. Derwaards opklimmende, doet zich een zeer deftig bronzen Standbeeld op, een der Grootmeesters van vroegeren tyde verbeeldende. Dan zo veelvuldig zyn deeze gedagtenis-tekenen van hoogagting en eerbied voor de Mannen, die het Opperbevel over dit Eiland gevoerd, en zich by hunne Landgenooten verdienstlyk gemaakt hebben, dat het vermelden daar van verveelend zou weezen, of ik moest in ſtaat zyn, in eene geſchikte tydorde, van allen melding te maaken.

Bormula is, even als *Vittorioſa*, gebouwd op het afgaan van eene hoogte, en ſpreidt dezelfde ongeregeldheid ten toon. Daar is ſlegts één ruime ſtraat; de overige zyn naauw en zonder ſteenen. De huizen, egter, geregeld gebouwd, maaken geen ongevallig vertoon. De barakken voor het Krygsvolk zyn wel aangelegd en ruim. De veelvuldige fonteinen geeven ſteeds verkoelende en gezonde waterſprongen. Naast de Kaai is een uitſteekende en gemaklyke marktplaats, waar men vleesch, gevogelte, groenten en vrugten in overvloed aantreft. — Deeze Stad is digt bewoond; 'er zyn verſcheide Kerken, wier uitwendig voorkomen en inwendige opciering getuigenis draagen van de milddaadigheid en godsvrugt der Stichteren en hun opgevolgde Beſchermeren. De Straaten, zo hier als te *Vittorioſa*, zyn de verlichting verſchuldigd aan de Lievevrouwen-beelden en die van andere Heiligen. Op elken hoek van een ſtraat ziet men een dier beelden in eene ſoort van alcove, met een glazen deur of latwerk ter beſchuttinge; de lichten, daar in alle avonden ontſtooken, doen den Inwoonderen grooten dienst.

Floriana is zamenverbonden met *La Valetta*, doch gelegen op eene hoogte buiten de wallen dier Stad. *Floriana* beſtaat uit verſcheide nette, aangenaame, ſchoon ongeplaveide ſtraaten. Men heeft 'er een heerlyk uitzigt op de *Middellandſche Zee*, met den ingang van de groote haven, en het grootſche, 't welk zich daar by opdoet. Van de twee Kerken te deezer plaatze, kan de eene, die in het midden gelegen is, op eene bouwkunſtige gedaante boogen; zy is met een tooren

voorzien: terwyl de andere, naby de Vestingwerken, die de haven dekken, geplaatst, niets heeft, 't welk de aandagt trekt.

Deeze Voorſtad is aan alle zyden verſterkt; en wel zodanig, dat dezelve, de Werken wel bemand zynde, wederſtand zou bieden aan de vereenigde Magten van *Europa*. Zodanig is de opeenvolging der Batteryen, de diepte der gragten, het getal en de zwaarte van het geſchut, en de uitgeſtrektheid der mynwerken, dat alle aanval vrugtloos moet afloopen. Eer een vyand *La Valetta* kan bereiken, moet hy vyf afzonderlyke Fortificatien beſtormen, van zulk eene ſterkte, dat ze ieder afzonderlyk onverwinbaar zyn.

In deeze plaats hadt de Generaal PIGOT het gebruik van den Tuin des Grootmeesters, die zeer groot is, en omringd met een ſteenen muur, twintig voeten hoog. Deeze tuin was ryk voorzien van vrugten en bloemen, aan deeze lugtſtreek eigen. De Generaal PIGOT hieldt denzelven in de beste orde: zo dat de Grootmeester, wederkomende, dien tuin in een verbeterden ſtaat zou aantreffen.

Aan de Westzyde van *Floriana* doen zich de barakken op voor verſcheide Regimenten, in de gedaante van een vierhoek, verfrischt door eene fontein in 't midden. Naa door de Poort, *Bomb* geheeten, doorgegaan te zyn, welke de ingang is van de landzyde, en die beſchermd wordt door een diepe gragt, een ophaalbrug en bedekten weg, komt men by eenen anderen ingang van denzelfden aart; deezen doorgegaan zynde, doet zich de hoofdwagtplaats op, met eene fontein *daar* voor, vercierd met een klein marmeren Standbeeld: dezelve ſtaat in 't midden van een klein net vierkant, welks open plein ter marktplaats dient voor vrugten en moeskruiden. Bykans elk huis heeft een tuin, welke een overvloed van druiven, oranje-appelen en andere vrugten voortbrengt.

Men komt van *Floriana* in *La Valetta* over een ophaalbrug. De gragt daar onder is negentig voeten diep, uit rots gehouwen. De Brug wordt van wederzyden beſtreeken door eene zwaare battery, welke geen magt kan wederſtaan, zelfs veronderſteld zynde dat het eenen vyand mogelyk ware de Stad van zo naby te naderen. Op de brug volgt een overdekte weg, vyftig voeten lang, uit rots gevormd; aan de eene zyde is een wagthuis,

huis, op dezelfde wyze gemaakt, en een verblyf voor den Officier. Deeze weg draagt den naam van *Porta Reale*, en geeft den naam aan de ſtraat, die 'er op uitloopt. Boven dien verbaazenden overdekten gang ſtaat een klein net gebouw, het welk geheel *Floriana* overziet en op een grooten afſtand verder: dit is waarſchynlyk eene plaats, beſtemd voor een Generaal of Commandant, om waarneemingen te doen, als de omſtandigheden zulks vorderen. Aan de vleugels van dat gebouw zyn batteryen van eene verbaazende ſterkte, die zich vereenigen met de Stadsmuuren; zy zyn met kanon bezet, en beſtryken *Floriana* en het omgelegen land.

De Poort wordt onderſchraagd door twee *Cavaliers*, gelyk men ze hier noemt, van negentig voeten hoog, tegen bomben beſtand, en ontoeganglyk, behalven langs één ſmal voetpad. Beiden de *Cavaliers* zyn aan elkander gelyk in aanzien, en zy komen ook overeen in grootte en gedaante. Deeze groote Magazynen van Kruid en Kogels zyn zo aangelegd, dat geen toeval 'er nadeel aan konne toebrengen; dewyl zy uit louter rots beſtaan, en gevolglyk niet door kogels of bomben te beſchaadigen. — Het ſchynt my toe, dat deeze twee ontzaglyke Sterkten oorſpronglyk twee ontzettende rotsklompen geweest zyn, die men deeze gedaante gegeeven en vervolgens met den wal vereenigd heeft. Maar, 't zy myne gisſing gegrond of ongegrond is, zy maaken in alle opzigten eene verſchriklyke vertooning; dewyl zy, in allerlei richtingen, elke ſterkte in *Valetta* en daarom heenen beſtryken; alsmede, op een grooten afſtand zeewaards in, *Civita Vecchia*, en een groot gedeelte van het Eiland; zo wel uit hoofde van de verheevene ligging, als haare eigene bouwkundige verheffing. — De *Cavaliers* zyn vierkante gebouwen; het bovenſte is vlak belegd met breede ſteenen, met eene borstweering, omtrent vier voeten hoog, aan alle zyden met zwaar geſchut; en 'er is ruimte te over om 'er meer te plaatzen, indien de nood zulk een toevoegzel vereiſchte.

De Stad *La Valetta* is op een grootsch en verheeven Schier-eiland gebouwd, ſtrekt van het Noordoosten tot het Zuid-westen, met verſcheide hoofdſtraaten, die in dezelfde richting loopen. De *Franſchen* hadden, ten tyde dat zy in het bezit van *Malta* wa-

 ren,

ren, aan die Straaten Republikeinsche naamen gegeeven, en de oude geweerd; doch, wanneer de *Britsche* Krygsmagt bezit van het Eiland nam, werden de oude benaamingen, tot groot genoegen der Inwoonderen, weder hersteld.

In de *Strada Reale*, de voornaamste straat der Stad, die zich van *Porta Reale* tot het Kasteel *St. Elmo* uittrekt, is een fraaije Fontein, die een genoegzaamen toevloed van water heeft om van zonne-opgang tot zonne-ondergang te springen, en alleen dient om de paarden te drenken. —— Naby deeze Fontein is een welvoorzien Arsenaal, en een ruime Werkwinkel tot het maaken van wapentuig en het herstellen van den krygsvoorraad. Men vindt 'er patroonen en kogels in gereedheid tot den Land- en Zee-dienst, en wapenen voor het voetvolk. De *Malteesers* bleeken wel afgerigt te zyn in de werkzaamheden, tot de krygsbehoeften vereischt, de moeilykste niet uitgezonderd. Het Arsenaal wordt in een groot vierkant beslooten, en is overal, waar zulks vereischt wordt, genoegzaam sterk om het geweld van bomben af te weeren. De *Malteeser* Werklieden stonden onder een *Malteeser* Officier, die onderworpen was aan Mr. GREENFIELD.

Verder dan het Arsenaal, in de *Strada di Mezzodi*, doen zich twee Kerken op. Deeze staan tegen over elkander, en maaken een gedeelte van de straat uit. Een deezer heeft een Tooren vol klokken, die geduurig aan den gang zyn, tot groot ongemak van allen, die in de nabyheid woonen. —— In deeze straat, verder dan de Kerk, ontmoet men een groot Hotel, 't welk aan een der Ridderen van *Malta* toebehoorde: dan de ruime vertrekken en de tuinen werden thans ten dienste van het Gouvernement gebezigd; nu eens tot een magazyn van krygsvoorraad en kleederen; dan eens tot barakken voor de Soldaaten.

Op een kleinen afstand treft men de Kerk van *St. Johan* aan, staande op een vierkant, en vormende een gezigtpunt uit vier straaten. Het is een groot gebouw, zonder veel uiterlyk cieraad. Voor de Kerk is het plein bevloerd met groote platte steenen, ter uitgestrektheid van dertig of veertig voeten, en omgeeven met een' kleinen wal met pylaaren; aan de buitenzyde is een bestraat pad voor de voetgangers, eenige duimen

ver-

verheeven boven den gewoonen weg. Aan de westzyde der Kerke doen zich twee toorens op, die klokken van eene ongemeene grootte bevatten, welke steeds de onophoudelyke plegtigheden van den openbaaren eerdienst aankondigen, die in de Kerk plaats grypen. Het eerste gelui der klok van deeze Kerk strekt ten algemeenen teken voor alle de andere Kerken in *La Valetta* en den omtrek: het geheel verwekt een wyduitgestrekt gebengel, 't welk niet ongevallig klinkt.

Het binnenste van deeze Kerk en de cieraaden maaken met elkander een heerlyk vertoon. Het verwelfzel, 't welk keurig beschilderd is, wordt door een dubbele ry heerlyke kolommen, van omtrent dertig voeten hoog, onderschraagd; zy zyn van schoon donker groen marmer, met zwarte aderen. Aan de rechter zyde van het Altaar ryst een staatlyke throon, bekleed met rood fluweel, ryklyk vercierd met borduurzel, waar onder de Ordens-wapenen byzonder uitstaken. Dit was de zitplaats voor den Grootmeester. Het Altaar, zeer ryk in kostbaarheden, bestaat uit een halfronde koepel, die van boven verlicht wordt.

In de Kapel, aan de Maagd MARIA toegeheiligd, heeft een Gouden Lamp, van grooten omtrek en waarde, gehangen aan een keten van 't zelfde metaal. Men zeide, dat dezelve voortyds van *Rhodes* herwaards gebragt was, en steeds door het Volk met den diepsten eerbied werd bejegend. BONAPARTE schatte dezelve zo waardig, dat hy beval, dezelve weg te neemen, en na de plaats zyns verblyfs te brengen.

BEDENKINGEN, OVER GEDWONGENE HUWELYKEN.

Ik herinner my, ergens eene aanmerking te hebben geleezen, dat 'er geen kragtiger bewys van Nationaal Zedenbederf kan gevonden worden, dan in den ergerlyken blaam, welke den gehuwden staat wordt aangewreeven. Doch indien de strekking deezer uitzinnige lasteringe zoo heilloos zy, wat zullen wy dan zeggen van het gedrag, 't welk deezen staat met reden veragtelyk maakt? Wat zullen wy van zulke Ouderen zeggen, die doornen planten, daar men een bed van roozen moest vinden; of slegts onkruid kweeken, daar zich het uitzigt opdeedt op den meest beloovenden en heilzaamsten oogst? Hoe kunnen zy het

het met hunne liefde overeenbrengen, door grilligheid of gierigheid, met het geluk hunner Kinderen te speelen? Hoe kunnen zy het voor de waereld verantwoorden, dat zy dezelve met dwaasheid of krankheid bevolken? en hoe kunnen zy hun geweeten bevredigen, hunne wreedheid dikwyls tot aan geene zyde van het graf uitgebreid, en hun naakroost te hebben blootgesteld, zich met ondeugden te bezoedelen, welke hun eeuwig geluk kunnen in gevaar stellen?

Dat zulke gevolgen inderdaad het uitwerkzel zyn van 't geen ik meen eene schraapzuchtige onteering van het huwelykbed te mogen noemen, wenschte ik wel, de ondervinding niet ten waarborge te kunnen inroepen; doch te menigvuldig zyn de voorbeelden, uit deeze dwaasheid der Ouderen ontstaande, dan dat zy den dagelykschen Waarneemer niet zouden in 't oog vallen. Hier uit ontstaan die tweedragt en oneenigheid, welke, in onze hedendaagsche huwelyken, over eensgezindheid en eenstemmigheid zoo lang hebben gezegevierd; van hier, insgelyks, dat mangel aan huishoudelykheid, welk het vergif van alle deugden is: de man en de vrouw dienen over en weder elkander tot een plaag; hunne heimelyke dwaasheden worden openbaar, en hunne misdryven worden het onderwerp des gespreks in alle gezelschappen.

Doch, 't geen de snoodheid van zulk een gedrag in het helderst daglicht plaatst, is, de menigte der onschuldigen, die, om den man, van welken zy eenen afkeer hebben, te ontwyken, dikmaals vervoerd wierden om zich in de armen der eerloosheid te werpen, en zich aan het uiterste verderf ten prooi te geeven. Met hoe schoonschynende voorwendzels zulke Ouders zich zelven mogen tragten te vrede te stellen, erger zyn ze zeker dan barbaaren, naar gelange zy tot de voorwerpen hunner wreedheid eene nadere betrekking hebben.

Met dit alles is myne meening niet, te beweeren, dat een Ouder zou verpligt zyn, aan alle de dwaasheden van een ydelzinnig Meisje van zestien jaaren te believen, die na elken Losbol zucht, die haar ontmoet; neen, geregtigd niet alleen, maar verpligt zelf is ieder Vader, de neigingen zyner Kinderen tot het rechte oogmerk te bestuuren; en dit regt kunnen zy, van hunne zyde, nooit miskennen, ten zy het dwingelandisch worde uitgeoeffend, tot blykbaare ondermyning van hun geluk. Maar zodanig een schandvlek is het voor de menschlyke natuure, zoo ongemeen laag en veragtelyk is het, rykdom tot zynen eenigen dryfveer te stellen, daar zoo veele weezenlyke voortreffelykheden vereischt worden ter veraangenaaminge van het leeven, dat 'er, van dien kant, veel kan gezegd worden ter verontschuldiginge van het besluit, 't welk, in dit geval, het juk der afhanklykheid bestond af te schudden, en 'er zich stoutmoedig tegen verklaarde, om voor het geheele leeven gekluisterd te worden aan een gouden

den blok, of aan een kistje van lichaamskwaalen, hoewel in goud gevat. Nog meer wordt de misdaad des Vaders verzwaard, wanneer aan de eene zyde middelen genoeg voorhanden zyn, om de bekrompenheid der tydlyke omstandigheden aan de andere zyde te kunnen aanvullen; en 'er kan, naar myn oordeel, geene verglimping plaats vinden, wanneer de wederzydsche genegenheid niet slegts op edelmoedige en pryswaardige gronden steunt, maar daarenboven zoo diepe wortels heeft geschooten, dat zy niet zonder de ontwyfelbaare elende van beiden kan losgerukt worden.

Gemeenlyk klaagt een Vader, van deezen stempel, over de hardigheid, van iets, 't welk de zorge van zyn geheele leeven was, te moeten geeven aan iemant, welke, zonder zelf daartoe veele moeite te hebben aangewend, misschien eenige uitsteekende hoedanigheden bezit, de gaven der natuure, of de gevolgen eener deugdzaame opvoedinge. Van zulk een laag, bekrompen gemoed draagt deeze verdeediging de kenmerken, dat zy geen antwoord schynt te vorderen. Intusschen moet ik 'er nevens voegen, dat 'er, naar myn inzien, meer weezenlyke verdienste gelegen is in het t'onderbrengen van eene eenige drift, dan in het byeenschraapen van millioenen; en dat ik liever zag, dat het eenig Kind, waar mede de Voorzienigheid my hadt gezegend, heerschappy over zich zelf oeffende, dan dat het alle de schatten der beide Indiën bezat. Verder wilde ik aan dit slag van lieden vraagen, aan wien zy hunne rykdommen veiliger kunnen overlaaten, dan aan iemant, wiens goedaartigheid en liefde, het geheele leeven lang, voor het geluk hunner Kinderen zal zorgen; wiens maatigheid, waarschynlyk, hun geslagt met een gezond en welgemaakt kroost zal versieren; en wiens deugd hen in diervoege zal opleiden, dat zy der zamenleevinge tot nutte en vereerende leden verstrekken?

't Geen de voorstanders van dit gedrag in hetzelve allermeest bewonderen, is, de zorge, welke het voor het naageslagt aankondigt. Maar wat zouden deeze vooruitziende mannen zeggen, indien het zoo uitviel, dat hun naageslagt onwaardig was, dat 'er voor gezorgd wierdt? En wat kan men van onnatuurlyke verbintenissen verwagten, dan de geboorte van Monsters? Eene vereeniging van Neigingen dunkt my even noodig te zyn tot het voortbrengen van een gelukkig Kroost, als eene vereeniging der Lichaamen; en ik herinner my eenen Vriend, welke uit dit beginzel de reden afleidde van de ongemeene schranderheid en schoonheid, welke men zomtyds by kinderen, vóór het huwelyk gebooren, aantreft. Doch, hoe dit zy, tot nog toe kan ik geene tegenwerping vinden tegen het gedrag, welk ik zoek aan te pryzen; naardien de man, door my bedoeld, iemant is, wiens bekwaamheden óf zyne kinderen in goeden doen zullen stellen,

len, óf, 't geen nog beter is, hun misschien zullen leeren, rykdommen te veragten.

'Er zyn Ouders, die op hunne Kinderliefde roemen, omdat zy, zoo als zy het noemen, de genegenheid hunner Dochteren niet dwingen, door dezelve tot een enkel voorwerp te bepaalen; terwyl zy haar tevens beletten om den persoon te neemen, op welken haare genegenheid reeds was gevestigd; even alsof het niet genoegzaam het zelfde ware, iemant zyn noodig voedzel te onthouden, als hem te dwingen om vergif door te zwelgen; of, alsof 'er eenige verdienste ware in de beteugeling van eene magt, welke zelf de natuur hun wyslyk ontzegt. Om kort te gaan, zoo veel voorzigtigheids, regtvaardigheids en menschlievendheids dunkt my gelegen te zyn in het bewilligen in de keuze onzer Kinderen, wanneer die keuze weezenlyke voortreffelykheden ten grondslage heeft, dat ik my niet verwonderde, toen ik ergens las, dat de verstandige man en bekwaame Staatsman THEMISTOCLES, volgens zyne korte manier van zeggen, verklaarde, dat hy, in een Man voor zyne Dochter, altyd den voorrang zou geeven aan een Man zonder Geld boven Geld zonder een Man.

Tot de bovenstaande bedenkingen kreeg ik aanleiding, door het ontydig afsterven van een jong Heer, wiens verdiensten hem myner vriendschap aanpreezen. Hy hadt onlangs het Hoogeschôol verlaaten, alwaar hy in allerlei nutte kundigheden vorderingen hadt gemaakt, die zyne overige verdiensten en deugden aanmerkelyk verfraaiden. Eene vriendschap, in de vroegste jaaren tusschen hem en eene jonge Juffrouw van den zelfden ouderdom en rang, doch van onderscheidene tydlyke middelen, ontstaan, was met hun tot wederzydsche vuurige genegenheid opgegroeid. Zoo veel gelykheids hadt 'er tusschen hunne zeden en neigingen plaats, dat elk een verklaarde dat zy voor elkander geboren waren. Intusschen wierdt de jonge Juffrouw aangezogt door een Heer, die niets bezat, 't welk hem kon aanpryzen, dan grootere rykdommen, en eene zekere bekrompenheid van gemoed, welke met de denkwyze van den Vader der jonge Juffrouwe volmaakt overeenstemde. Diensvolgens wierdt zy gedwongen om hem te trouwen; 't welk mynen jongen Vriend derwyze trof, dat hy, van hevige koortzen aangetast, naa verloop van twee maanden een prooi zyner liefde wierdt. Zoo veel weets heeft de Juffrouw van haars Vaders wreedheid, en van den dood des eenigen Mans, dien zy beminde, dat, gelyk zy, door wederkeerige liefde, in 't leeven met hem vereenigd was, zy, vreeze ik, in den dood niet lang van hem zal gescheiden blyven. Indien het gewigt der droefenisse op den Vader nederdaale, kan ik my niet verbeelden, hoe de vermeerdering van tydlyk goed hem zal in staat stellen om het te kunnen draagen.

DE MISDAAD VERVOLGD DOOR HET GEWEETEN; OF, DE TROUWLOOZE VRIEND.

Eene waare Geschiedenis.

(Uit het *Engelsch.*)

Dikmaals bevinden zich de bedryvers van het kwaade buiten staat, om de vrugten hunner euveldaaden te genieten. Het Geweeten, hoewel het voor een poos slaape, ontwaakt en beschuldigt hen, elk oogenblik huns leevens door de herinnering aan hunne schuld vergallende.

De Heer KNIGHTLEY, een Landjonker van geene groote middelen, groot genoeg, evenwel, voor zyne leevenswyze — naardien hy zelden in de hoofdstad kwam, en van de kostbaare vermaaken eens wellustigen leevens een afkeer hadt — was, uit de zuiverste liefde, en eene steeds toeneemende agting, op de kennis van de waardye des voorwerps gegrond, met eene buitenlandsche jonge Juffer in 't huwelyk getreeden, die, als ouderloos, in een Kostschool woonde, niet verre van eenen zyner bloedverwanten, welken hy van tyd tot tyd bezogt. Naardien hy door dit huwelyk zyne bezittingen vermeerderde, noch voordeelige verbintenissen aanging, wierdt hy door zommigen beschuldigd, door anderen bespot. Voor dat alles, egter, vondt hy ryklyke vergoeding in de beminnelyke hoedanigheden en deugden zyner Echtgenoote; die, even als hy, de eerzucht versmaadde, en niets dan de waare genoegens van huislyk geluk bejaagde.

Op zekeren dag, terwyl Mevrouw KNIGHTLEY in een naburig veld wandelde, met haar kind van weinige maanden in haare armen, wierdt zy verrast, en in de daad eenigzins ontzet, op het onverwagt ontmoeten van een man in een morzig en gehavend gewaat, met een langen baard, naakte beenen en voeten, wilden opslag van 't oog, en die door de folteringen van een ontstelden geest veel scheen te lyden. Zy deinsde terug, en begon haare schreden te verhaasten, wanneer hy haar toeriep, dat zy niets hadt te vreezen.

„ Ik," zeide hy, „ moet alleen voor my zelven vreezen. Te veel kwaads heb ik reeds gedaan, en te veel daar voor geleeden, om nogmaals eenig leevend schepzel eenig leed te doen. Ik ben ongetrouw geweest omtrent de bevelen van mynen vriend; zyne onschuldige dochter heb ik opgeofferd; en de vertoornde geest van den beleedigden CLABRISSON volgt my met wraak op de hielen."

De naam van CLABRISSON wekte de aandagt van Mevrouw KNIGHTLEY; want het was haare eigen familienaam.

„ Wat

„ Wat is 'er van CLABRISSON?" zeide zy driftig.

„ ô Mevrouw," hernam de vreemdeling, „ de vertelling is droevig! zy is aanstootelyk! zy doet alle de verschrikkingen myns Geweetens ontwaaken! en evenwel vind ik my onwederstandelyk gedrongen, om overal, waar ik koom, daarvan een verhaal te doen. Het schynt alsof ik door de bekentenis van myne misdaad alleen daar voor kan boeten.

CLABRISSON was myn vriend. —— Voor ongeveer twintig jaaren kwamen wy te zamen van de vaste kust hier te lande. Hy hadt eene zeer aanzienlyke somme gelds by zich, welke hy in eenige onderneemingen van handelbedryf met voordeel gebruikte. Hy hadt eene Vrouw en een Dochtertje. Zyne Vrouw stierf, omtrent twaalf maanden naa onze komst in Engeland: en weinige maanden laater wierdt hy van eene zwaare ongesteldheid aangetast, die zoo spoedig toenam, dat binnen twee dagen zyn toestand hooploos was. In zyn uiterste greep hy myne hand, zoo als ik naast zyne legerstede ongeveinsde traanen stortte.

„ VALORY," dus sprak hy, „ ik verlaat my op uwe vriendschap. Een vierde gedeelte myner bezittingen bespreek ik u; bestuur het overige voor myn Dochtertje. Niemant is 'er buiten u, wien ik haar kan toevertrouwen; en aan u geef ik haar over, met het volkomenste vertrouwen op uwe eerlykheid."

Thans berigtte hy my, waar alle zyne bezittingen zich bevonden, teekende een papier, 't welk my een volkomen regt over dezelve gaf, en stierf kort daarnaa.

Geduurende eenigen tyd overlegde ik steeds, hoe ik den wil van mynen waarden overleedenen vriend op de beste wyze zou volbrengen. Ik stelde zyne Dochter onder zulk een opzigt, als voor haare tedere jaaren meest geschikt was, en hield naauwkeurige rekening van de ontvangene goederen, opdat ik den last, my opgedraagen, getrouw en eerlyk mogt volbrengen. Niet lang, egter, leedt het, of de verzoekingen van den Demon des Gouds overweldigden myne zwakke deugd; ik wist, dat ik, zonder eenig gevaar van te zullen ontdekt worden, den geheelen eigendom, my toevertrouwd, my kon toeëigenen, en laaghartig besloot ik daar toe. Ik besteedde myne onschuldige Pupille in een Kostschool ten platten lande, en betaalde voor haar twaalf maanden op hand, voor reden geevende, dat, vermits ik voor eenige maanden buitenslands ging, ik niet gaarne zag, dat de betaaling ten agter bleef, indien ik wat langer, dan myn voorneemen was, van huis bleef. Deeze kleine somme was al wat myns vriends Dochter van haars vaders nalaatenschap ontving. Met het overige begaf ik my na Frankryk, en genoot, eenige jaaren, de vrugten myner laage trouwloosheid, met weinige kwelling myns geweetens. Doch ten laatste, op zekeren dag de Stad doorwandelende, en voorby het huis, alwaar ik met

CLA-

CLABRISSON 't eerst kennis had gemaakt, gevoelde ik eene gemoedsknaaging, over de laage wyze, op welke ik het vertrouwen, welk hy in my hadt gesteld, had verraaden, en door de herdenking aan de armoede en elende, aan welke ik, waarschynlyk, zyne Dochter had blootgesteld. Kort daarnaa wierd ik van eene zwaare ziekte aangetast, verzwaard, misschien, en gevaarlyker geworden, door de aandoening myns gemoeds en de knaagingen van myn geweeten. Thans deed ik eene gelofte, de rykdommen, welke ik op eene zoo snoode wyze had verkreegen, te zullen afstaan, en my zelven onder de verpligting te leggen, om het overige myner dagen van brood en water te zullen leeven, tot dat ik het ongelukkig weeskind, welk ik had beroofd, konde ontdekken, en haar vergoeding doen; en, indien ik in dit onderzoek niet slaagde, myne onregtvaardig verkreegene bezittingen tot een godsdienstig oogmerk te zullen aanwenden. Ter volvoeringe van dit ontwerp, plaatste ik alle myne bezittingen, uitgezonderd een klein gedeelte, tot onderhoud van myn elendig leeven noodig, in een Klooster, een van welks Vaders myn Biegtvader was, om aan de beleedigde wettige eigenaaresse te worden terug gegeeven, indien 't my ooit gelukte, haar te ontdekken. Daarop vertrok ik na Engeland, en begaf my, naa myne aankomst aldaar, na het Dorp, alwaar het School geweest was, waarin ik de ongelukkige CLARA CLABRISSON had gelaaten; doch die het School hadden opgehouden, waren al voor lang gestorven, en het School was 'er niet meer. Intusschen verstond ik van twee lieden, die veele jaaren in de nabuurschap gewoond hadden, dat zy zich het Weeskind van eenen buitenlander, 't welk aldaar hadt gewoond, zeer wel herinnerden, doch tevens dat het overleeden was. Op dit berigt gaf ik my aan wanhoop over, en heb zedert door verscheiden landen gezworven, draagende den ondraaglyken last van een gekwetst geweeten, waar van ik geene hoop heb te zullen verlost worden."

Zoo sterk trof dit Verhaal Mevrouw KNIGHTLEY, dat zy zich bezwaarlyk op de been hieldt, en bykans van zich zelve viel.

„ Ik," riep zy, „ ik ben CLARA CLABRISSON! Ik wierd ouderloos gelaaten op die wyze als gy hebt beschreeven; doch van 't School zynde genomen, waarin gy my besteed hadt, door eene Dame, die genegenheid voor my hadt opgevat, en zedert na een' afgelegenen oord van 't Koninkryk verhuisde, is 't geen wonder, dat gy my niet hebt kunnen ontdekken. Wat het berigt aangaat, 't welk u my voor dood deedt houden, en, ongetwyfeld, u in uwe naaspooringen, om my te vinden, deedt verslappen, dat moet zynen grond gehad hebben in eene misvatting, welke ik niet kan verklaaren. Doch wat my aangaat, laat de vreeze, dat gy aanleiding hebt gegeeven, om my gebrek en elende te doen lyden,

u niet langer kwellen. Eene weldaadige Voorzienigheid schynt, zints het oogenblik dat gy my hebt verlaaten, te zorgvuldiger over my gewaakt te hebben. Allerwegen heb ik minzaamheid, vriendschap en bescherming gevonden; en thans, gezegend met de liefde van den edelmoedigsten en agtenswaardigsten der Echtgenooten, geniet ik een geluk, waartoe niet slegts het bezit der goederen, van welke gy my beroofd hebt, maar van alle de schatten der waereld, niets kan toevoegen."

Thans vertoonde Mevrouw KNIGHTLEY eenige kleinigheden, onder andere een klein portret van haaren Vader, 't welk men haar in 't School hadt gelaaten, en zy altyd zorgvuldig hadt bewaard. VALORY herkende het terstond, en was overtuigd, dat hy haar hadt gevonden, welke hy zoo lang gezogt hadt.

„ Genadige hemel!" riep hy, vallende op zyne knieën, terwyl de traanen langs zyne kaaken biggelden, „ uwe weldaadigheid heeft goedertierenlyk my van den last myns lydens bevryd; gy hebt myn berouw beloond, door my de gelegenheid tot het doen van vergoedinge te verleenen!"

Thans bragt Mevrouw KNIGHTLEY VALORY by haaren Echtgenoot; en het leedt niet lang, of hy ontboodt haare vaderlyke nalaatenschap uit het Klooster, waarin dezelve ter bewaaringe gesteld was. Met moeite liet hy zich overhaalen om het aandeel te ontvangen, door zynen vriend CLARRISSON hem besproken; een groot gedeelte daarvan besteedde hy tot weldaadige oogmerken. Eerlang keerde hy na Frankryk terug, en sleet het overschot zyner dagen in het Klooster, aan 't welk hy de goederen hadt gemaakt, indien hy het beroofde Weeskind niet mogt gevonden hebben.

ANTWOORD VAN MAUPERTUIS AAN FREDERIK DEN II, KONING VAN PRUISSEN.

By gelegenheid dat de Koninglyke Pruisfische Academie der Weetenschappen te Berlyn, in het Jaar 1784, tot eene Prysvraag opgaf: *une théorie claire et précise de ce qu'on appelle Infini en Mathématiques*, vroeg de Koning aan MAUPERTUIS: wat toch eigenlyk de Differentiaal-rekening was? —— „ Sire," antwoordde MAUPERTUIS, „ het is met de Differentiaal-rekening eveneens als met de geheimen der Vry-metzelaars; die het weeten wil, moet zelf een Medelid van de „ Orde zyn." —— De Koning glimlachte, was met dit antwoord voldaan, en sprak naderhand tegen MAUPERTUIS nooit weder over die diepzinnige Rekening.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

IETS, OVER DE LEER VAN GODS EENHEID IN DE SCHRIFTEN VAN MOZES.

(Uit GEORGE STANLEY FABER'S *Horæ Mosaicæ.*)

Veel is 'er, in de Boeken van MOZES, 't welk dezelve onderscheidt van andere oude Schriften, en de hoogere waarde daarvan, op het uitsteekendst, kenmerkt. Onder andere wordt in dezelve geene melding gemaakt van het weezenlyk bestaan eeniger Onder-godheden; men vindt 'er geen spoor altoos van die Heilig- en voor God-verklaaring, welke men zo algemeen aantreft in de Mythologie der *Heidenen.* In tegendeel; het Godsdienstig Eerbewys der *Heidensche* wereld, schoon by herhaaling vermeld door den Schryver der Vyf Boeken, komt 'er altoos alleen in voor met bewoordingen van de strengste bestraffing en de verregaandste veragting.

De toegeeflyke geest des *Heidendoms* liet gereedlyk eene algemeene verdraagzaamheid toe, en moedigde niet zelden de gemeenschaplykheid in Godsdienstige Eerbetooningen aan; maar, in de *Joodsche* Gedenkschriften, wordt alle soort van Eerdienst, uitgenomen die aan den Eénen waaren GOD toegebragt, voor ydel en afschuwelyk uitgekreeten.

Gelyk een op zichzelven staande hoog uitsteekende Berg, in eene uitgestrekte vlakte, vormt het Wetboek des *Joodschen* Wetgeevers, ten deezen opzigte, eene treffende tegenoverstelling dier Mythologische Fabelen van alle Volken, en staat met eene deftige majesteit geheel afgescheiden van de veelvuldige stelzels der oude Afgodery.

De groote charactertrek van *Heidensche* Godsvereering, hoe zeer ook onderscheiden gewyzigd door grilli-

lige opvatting of door Priesterbedrog, is de Veelgodendienst. De voorwerpen der aanbidding mogen, 't is waar, nu en dan verschillen in aantal, in tytels, in hoedanigheden; maar de veelheid der Godheden maakt steeds de algemeene belydenis des *Heidendoms* uit; en eene verzaaking van den zuiveren Eerdienst, aan den Eénen waaren GOD verschuldigd, komt even zeer op rekening der verfyningen van *Europa* en *Asia*, des vernederden Eerdiensts van het Wester-halfrond, als van de laage bygeloovigheid van *Africa*. De wysheid van *Egypte*, de geleerdheid van *Griekenland*, de grootheid van *Rome*, en de kundigheid der *Hindostanneren*, zo vol verscheidenheid, waren even zeer onbekwaam om hun van de algemeene besmetting der Veelgoderye vry te houden. —— *Israël* alleen maakte eene uitzondering, —— *Israël* alleen bleef 'er van bevryd, schoon het verre moest wyken voor de *Heidensche* Volken in menschlyke geleerdheid. —— Het onderscheidend, het by uitsluiting onderscheidend kenmerk van de Leer, in de Boeken van MOZES begreepen, is de Leer van GODS EENHEID.

OPHELDERING VAN AARTSVADER JACOBS ZEGEN OVER NAPHTALI, *Gen.* XLIX: 21.

NAPHTALI *is eene losgelaatene Hinde. Hy geeft schoone woorden.*

(Ontleend uit *Scripture Illustrated, by Engravings, referring to Natural Science, Customs, Manners, &c. by the Editors of* CALMETS *History of the Bible.*)

Dat deeze voorspellende Zegenbede des Aartsvaders opheldering vordert, straalt elk in 't ooge, die de Taalkunde raadpleegt, of derzelver meening onderzoekt. NAPHTALI is een *Hinde*; eene *Hinde* behoort tot het vrouwlyk geslacht; *Hy* is een teken van het manlyk; NAPHTALI is dan hier en manlyk en vrouwlyk: doch in welken zin, of tot welk oogmerk, wordt hier van een *Hartebeest*, 't zy manlyk of vrouwlyk, gezegd, dat hy *woorden* geeft? en wat betekent het, *schoone woorden*? Welk eene meening hegt de Leezer aan die uitdrukking? Waar is de eenheid van het geheel, of de eigenaartigheid

heid der deelen? Hoe ſtemt deeze zinſpeeling overeen met de natuur, of met de volgende geſteltenis en geſchiedenis van deezen Stam? Wy vinden ſlegts weinig byſtands, wanneer wy oude of laatere Overzettingen raadpleegen.

BOCHART, HOUBIGANT, DURELL, MICHAËLIS en anderen hebben, in overeenkomst met de LXX, deeze Vertaaling gegeeven: NAPHTALI *is een zich uitſpreidende (Terpentyn) boom; geeft ſchoone takken.* Dit maakt de gelykenis eenpaarig; doch de zinſpeeling op één *Boom* ſchynt met voordagt door den Aartsvader geſpaard voor zynen Zoon JOSEPH; ten wiens opzigte hy getuigt: JOSEPH *is een vrugtbaare Tak; een vrugtbaare Tak aan eene Fonteine, en elke der takken loopt over den muur.* JOSEPH nu zou by een *minder* voorwerp vergeleeken zyn, indien NAPHTALI by een geheelen Boom voorheen vergeleeken was: de herhaaling van dit zelfde denkbeeld is ook niet waarſchynlyk.

Alles draagt getuigenis van de verlegenheid, waarin de Vertaalers en Verklaarders zich bevonden hebben. Laaten wy zien, of het behulp der Taal- en Natuurkunde ons niet konne te ſtade komen. Het woord *Aileh* is, even als ons woord *Hartebeest*, toepasſelyk op Dieren van beiderlei Sexe — het woord, *losgelaaten* vertolkt, geeft eene werkzaame beweeging te verſtaan, ééne *uitſchieting*, *voortſpruiting* en *voortzetting* tot zekeren afſtand — het woord, *hy geeft*, kan *uitſchieten* betekenen: de woorden *ſchoone Takken* kan men behouden, en op de hier gelegde gronden dit vers vertaalen:

NAPHTALI *is een Hartebeest, in vryheid zwervende;*
Hy brengt ſchoone takken voort.

De *Engelſchen* bezigen het woord *Takken* ten opzigte van de Hoorns der Hartebeesten, en is dus de zinſpeeling volmaakt dezelfde als in 't *Hebreeuwsch;* de *Franſchen* gebruiken het woord *Bois* (Hout), om Hartehoornen te betekenen. Tot verdere ſtaaving deezer Vertaalinge dient, dat de Hoorns der Harten alle jaaren afvallen, en jaarlyks op nieuw uitſchieten. Die hoorns zyn breed en zwaar, naar gelange van den overvloed en de voedende kragt der weiden; of zy worden in

derzelver groei geſtuit, indien het voedzel ſchaars of ſchraal is. BUFFON is hierover breed, in zyne beſchryving van dit Dierengeſlacht.

Overeenkomſtig hier mede, mag men op de Voorſpelling van JACOB deeze aanmerkingen maaken. NAPHTALI zal een Land bewoonen, zo ryk, zo vrugtbaar, zo gerust, zo ongeſtoord, dat hy, naa zich gevoed te hebben in de rykſte en overvloedigſte weiden, *Takken*, dat is *Hoornen*, zal uitſchieten van de treflykſte grootte.

Hiermede zinſpeelt de Aartsvader op het gelukkig Lot van NAPHTALI, niet rechtſtreeks, maar zydelings; niet door de kragt eener rechtſtreekſche beſchryvinge, maar by toeſpeeling, ontſtaande uit de waarneeming der uitwerkzelen. —— In de daad, het Lot deezer Stamme was ryk in Weidlanden, en de grond was, volgens de aanmerking van CALMET, zeer vrugtbaar in Koorn en Olie: weshalven de eigenlyke kragt der woorden en de vervulling der voorzegging voor de gegeevene uitlegging deezer plaats pleiten. Wy hebben niet noodig, tot de gelykenis, van een Boom ontleend, te komen, om aan deeze plaats eene klaare en eenvoudige betekenis te geeven: veel min zyn wy verpligt, de verkeerde overzetting onzer Vertaaleren te behouden, welke men mag zeggen, dat eene onmogelykheid en tegenzeggelykheid behelst: dit alles komt te ſterker voor, daar waarſchynlykheid en eigenaartigheid voor de thans gegeevene Overzetting pleiten (*).

(*) Het Werk, waaruit wy deeze Vertaaling ontleenden, is met Plaaten uit de Natuurlyke Historie, tot opheldering, vercierd. De hier bygevoegde Plaat vertoont drie Hartenkoppen van een beroemd *Hoogduitsch* Beesten-ſchilder; een deezer vertoont den kop van een Hart, 't welk, langen tyd zich gevoed hebbende in de boſſchen van *Duitschland*, zeer groote Hoornen en Takken gekreegen hadt; de punten, daar aan te tellen, bedroegen niet minder dan zeven-zestig. Laat dit (zegt de *Engelſche* Schryver) ten bewyze dienen van de uitwerkzels der vryheid en des overvloeds, gelyk de Zoon van JACOB, waarvan het een zinnebeeld ſtrekt.

BERICHT, AANGAANDE DE GELUKKIGE HERSTELLING VAN EEN SCHYNBAAR GESTORVENEN.

Aan de Heeren Schryvers der *Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Myne Heeren!

Daar het ongetwyffeld voor het algemeen van het uiterst aanbelang is, door proeven meer en meer verzekerd te worden van de mooglykheid, dat schynbaar gestorvenen weder opleeven; vooral, welke middelen daartoe moeten worden aangewend: daar niet zelden, door onkunde, zulke middelen gebruikt worden, die den schynbaar dooden gewis doen sterven, — zou het my aangenaam zyn, zo UEDL. het hier nevensgaande verhaal van een geval, het welk dezer dagen hier heeft plaats gehad, in het Mengelwerk van uwe *Letteroefeningen* geliefden te plaatsen; blyvende met alle hoogachting

Uw Heilwenschende Vriend

N. VAN RYSSEL, *V. D. M.*

Oostburg, in het land van Cadsand, den 4 Aug. 1803.

Op den 9den February dezes Jaars, wierdt, omtrent een half kwartier uurs buiten de plaats, des voormiddags ten elf uuren, door eenige voorbygangers, in een sloot, op de sneeuw liggende gevonden een persoon, welke bleek te zyn PIETER HAMERS, Burger en Inwooner dezer Commune, styf, roerloos, zonder eenig teken van leven, en zynde, gelyk uit nadere informatien bleek, van 's avonds te vooren ten negen uuren, en dus den tyd van veertien uuren, in de open lucht aan het strengste der vorst blootgesteld geweest. —— Men vondt weldraa goed, gemelden persoon in het naastgelegen huis van een landman te brengen, en te beproeven, of 'er nog mooglykheid ware, den bevroozenen en geheel dood schynenden te ontdooien, en te doen opleeven: waar toe men een groot vuur van tak-

kebosſen vervaardigde, en den bevroozenen daar voor lag; wordende, terwyl men met deze gevaarlyke proef bezig was, naar *Oostburg* gezonden, om den Heer A. F. KANNENGIESSER, Chirurgyn dezer Commune, te haalen, die by den Lyder kwam, nadat hy reeds anderhalf uur voor het heete vuur gelegen hadt. — Voornoemde Heer KANNENGIESSER, de ongelukkige onkunde ziende, die den Lyder, zo hy nog leefde, (waarvan evenwel noch ademhaaling, noch pols eenig het minſte bewys opleverde) weldraa moest doen ſterven, deedt hem aanſtonds van voor het vuur neemen, en overbrengen naar eene plaats, die alleen voor de vorst beveiligd was, (verkiezende tot dat einde een kelder) en liet den Lyder op ſneeuw leggen en met ſneeuw bedekken; welke proef weldraa ten gevolge hadt, dat men den adem beſpeurde. — Men hieldt derhalven aan, met geduurig verſche ſneeuw aan te wenden, en daarmede het lighaam te laaten wryven, en hadt het genoegen, van des avonds ten vyf uuren reeds zeer veel hope tot herſtel te beſpeuren. — Ten zeven uuren bleek het, dat hy reeds alles, wat men ſprak, verſtondt, terwyl hy elk, die by hem kwam, reeds kende, kunnende egter nog niet ſpreeken. — Ten agt uuren hadt de proef reeds die uitwerking, dat hy zonder eenige belemmering met my over het ongeval, het welk hem getroffen hadt, ſprak; my verhaalende, dat hy, van de koude bevangen zynde, gevallen was, en dat op hetzelfde oogenblik eene onwederſtandlyke neiging tot ſlaapen het hem onmooglyk gemaakt hadt om weder op te ſtaan: vooral klaagde hy over gevoelloosheid van verſcheiden deelen zyns lighaams, inzonderheid zyner voeten; moetende intusſchen geduurig wateren, het welk niet zonder inwendig pyn te gevoelen toeging; hebbende men voorts veel moeite, om hem uit den ſlaap te houden, 't welk de Heer KANNENGIESSER evenwel noodig achtte. — Geduurende twaalf uuren wierdt 'er met de ſneeuwbedekking en wryving aangehouden, terwyl hem, tot zich zelven gekomen zynde, warme thee met *Succin. Citr.* wierdt toegediend. Vervolgens liet de Heer KANNENGIESSER hem nog den tyd van vier uuren een koud bad van ſneeuwwater, en daarna een bloedwarm bad, gebruiken, waarop de meeste deelen tot gevoel kwamen; terwyl vervolgens zweetverwekkende afkookſels met *Oxym. Scillit.*

Tit. en *Antim. Diaphor.* en het *pulv. sacchar. cum Camphor.* de uitwaasseming zoo wel bevorderden, dat 'er zich alle hope opdeedt tot eene volkomen herstelling, zonder letzel aan eenig deel des lighaams. Dan negen dagen daarna is voornoemde PIETER HAMERS door eene hevige *febris Catharralis* aangetast geworden, waaraan hy, niettegenstaande het toedienen van gepaste middelen, drie dagen daarna, en dus op den twaalfden dag na het eerste ongeval, in den ouderdom van byna zesen-dertig jaaren, overleden is.

Welke de aanleidende natuurlyke oorzaak tot den dood dezes mans geweest zy, zal noch kan ik bepaalen; alleen doe ik opmerken, dat hy zedert langen tyd geen der gezondste menschen geweest is, maar integendeel eene zeer benaauwde borst en droogen hoest gehad heeft; om niet te zeggen, dat moogly̆k de eerste proef, met het vuur, zeer veel nadeel gedaan heeft, daar zyn lighaam op die plaatsen, welke het meest aan het vuur zyn blootgesteld geweest, overal met roode plekken bezet was. Zeker is het, dat de proef van den Heer KANNENGIESSER groote uitwerking gehad heeft, schoon de man gestorven is; zodat dezelve uit dien hoofde, myns inziens, waardig is, aan het publiek te worden medegedeeld, opdat zy in zoortgelyke gevallen aangewend möge worden, en tot nut van het menschdom verstrekken! Het Fransch Gouvernement heeft reeds, uit erkentenis voor den gedaanen dienst van den Heer KANNENGIESSER in dit geval, hem eene Gratificatie van 150 Francs doen ter hand stellen; hebbende zyn Ed. tevens eenen zeer aanmoedigenden Brief van den *Minister van het Inwendig Bestuur*, en van den *Prefect van het Departement der Schelde*, ontfangen.

REDI'S PROEVEN OP HET LEEVEN DER SCHILDPADDEN.

(Overgenomen uit SHAW's *Zoology*, Vol. III.)

REDI, eenige Proeven neemende op de Leevensbeweeging, nam een Land-Schildpad, en maakte eene groote opening boven in den kop, nam 'er alle de harssens uit, en wiesch de holligheid schoon, zo dat

'er niets van de harsſenen overbleef; hy liet de gemaakte opening zo als dezelve was, en gaf het Dier zyne vryheid. Niettegenſtaande deeze behandeling, liep de Schildpad weg, alsof derzelve geen het minſte leed wedervaaren was: alleen ſloot zy haare oogen, en opende dezelve nimmer. Binnen korten tyd zag hy, dat de gemaakte opening zich ſloot, en in omtrent drie dagen dekte een volkomen huid de wonde. In deezen harsſenloozen ſtaat leefde het Dier, zes maanden lang, liep rondsom, de leden, even als voorheen, beweegende. — Desgelyks ſneedt hy den kop af van een Schildpad, die drie-en-twintig dagen deeze afſnyding overleefde; de Kop zelf bleef meer dan een vierendeel uurs gaapen, naa dat dezelve van het Lichaam geſcheiden was. —— Hy herhaalde de proeve van de harsſens weg te neemen op verſcheide andere Schildpadden, zo Land- als Verschwater-Schildpadden, die allen een geruimen tyd harsſenloos leefden. — Hy nam ook waar, dat hy de Koppen van eenige hebbende weggenomen, en de Lichaamen twaalf dagen daarnaa openende, de beweeging van het hart nog merkbaar was. Zo traag verlaat het Leevensbeginzel deeze werklooze Dieren.

OVER DE AUTOMAATEN. Door LUCAS OLINQ, te *Leeuwarden*.

Door *Automaaten* verſtaat men, in het algemeen, allerhande konſtige Figuuren, welke door middel van verborgene raderen, gewigten, veeren enz. zich kunnen beweegen, gaan, vliegen, ſpreeken, zingen, en andere verrigtingen waarneemen. De uitvinding van dezelve ſchynt zeer oud, en reeds lang vóór de geboorte van Christus, te zyn. Schoon men juist de Zetels der Goden hiertoe niet wel zal kunnen betrekken, van welken HOMERUS (*Il.* Σ. 373.) zegt: „ Dat Vulcanus gouden raderen onder dezelve maakte, ten einde om *van zelve* in den Raad der Goden, en weder „ terug uit denzelven, te kunnen gaan." Terwyl hier enkel een Poëtiſche verſiering ſchynt plaats te hebben. Maar met meerder regt zal men hiertoe kunnen brengen: —— De vliegende houten Duif van ARCHITAS (*Aul.*

(*Aul. Gellii Noctes Attic.* L. X, c. 12.) —— De koperen Arend, welke zich door Mechanische kragt verhefte, en waarvan PAUSANIAS (L. VI, c. 20.) spreekt. —— De kruipende Slak, by eene Praalvertooning van DEMETRIUS PHALERUS (*Polyb.* XII, 13. p. 408.) —— Het groote konstwerk in eene Menschelyke gedaante, by de Bacchus-feesten door PTOLOMEUS PHILADELPHUS te Alexandrie aangerigt (*Athenæus* L. V, c. 7.) —— Zoo verhaalt ook PLATO, in zyn *Dialogo de Virtute*, van Standbeelden, welken hy zelf had vervaardigd, en die, wanneer dezelve niet waren vastgebonden, zouden wegloopen. —— Van eene Automaatische Venus spreekt ook ARISTOTELES (*de Anima*, L. I, c. 3.); insgelyks van de zelfbeweegende Zetels van DEDALUS en VULCANUS (*Politic.* L. I, c. 3.) —— Het is zeer bezwaarlyk, eene voldoende verklaaring van het Mechanismus deezer aloude Konstwerktuigen te geeven. Veele Uitleggeren van PLATO en ARISTOTELES willen, dat de beweeging door middel van Kwikzilver zy te weeg gebragt; hoe dit ook zy, het is ten minsten zeker, dat men aan geen verborgene Raderen, elastieke en gekromde Veeren, of iets dergelyks, kan denken; om dat die allen van eene veel laatere uitvinding zyn.

In de nieuwere tyden kan men reeds eerder aan Automaaten denken, welke door raderwerk en veeren gedreeven wierden. P. GASP. SCHOTTUS heeft, in het eerste Deel van zyn *Magia Universal.* (L. I, c. 6.) veele konstige Automaaten beschreeven, welke, door eene Mechanische kragt bewoogen, menigerlei wonderbaare werkingen voortbragten. In zyn *Technica Curiosa* komen, onder den naam van *Horometra bellicosa*, verscheide vechtende figuuren voor, welke allerlei beweegingen maaken. By voorbeeld, een *Mars*, welke met een Musquet vuurt, zoo dat zelfs in den tyd van 4 tot 6 secunden een schot kan gedaan worden, enz. Dergelyke en meer andere vervaardigde ook P. ATHAN. KIRCHER; by voorbeeld, konstige Vogels, welke met de vleugels klapwiekten, en een geluid, als van natuurlyke Vogels, gaven.

Zoo had ook Keizer LEO gouden Vogels, welke zongen, andere Dieren, welke dronken, Menschen, die op Muzicaale Instrumenten blaasden en met de handen werkten, en dergelyke; gelyk men by SCHOTTUS (*in*

Magia Univ. Part. IV, p. 278.) kan beschreeven vinden. Ook BOËTHIUS maakte, onder anderen, fissende Slangen, waarover men CASSIODORUS (*Lib. Variar. epistol. penultim.*) kan naaleezen. Deeze zelfde BOËTHIUS zou ook een Vrouwen-beeld vervaardigd hebben, welke eenen Appel, met kostbaare juweelen bezet, in haare hand hield; maar die, welke denzelven aanraakte, wierd met veele werpspiesfen doorboord, en was dus op de plaats verlooren. Dit beeld maakte hy voor Koning CHENNETUS, die, door middel van hetzelve, CRUTHLINTUS, Zoon van FENELLA, doodde, welken hy op eene listige wyze daarby had gelokt (HIERON. CARDANI *de varietate rerum*, L. XII, c. 58, p. 430.)

Te Palermo, in Sicilien, heeft de Abt GIEZI, ten tyde van SCHOTTUS, onder andere zeldzaame dingen, ook een beeld gemaakt, welk een Jongen voorstelde, die duidelyk en harmonisch op de Citer sloeg, zich boog, weder oprigtede, op de tafel rond danste, enz. —— Zoo was ook op de Keizerlyke Gallery te Weenen, in denzelfden tyd, een Standbeeld van Keizer FERDINAND DE II te zien, welk, eveneens als of het leefde, zitten ging, weder opstond, rond ging, en van onkundigen, die hetzelve bezagen, voor een leevend Perzoon gehouden en begroet wierd.

Wat de *Koperen Arend* betreft, welke Keizer MAXIMILIAAN I, by deszelfs Intrede te Neurenberg op den 7 Juny 1470, te gemoete vloog; en de *Yzeren Vlieg*, welke uit de hand des konstenaars by de aanschouwers rond vloog en weder tot den eersten terug keerde (twee Konststukken, welke, volgens het verhaal van PETRUS RAMUS, (*de scholis Mathematicis*, L. II, p. 65.) door den beroemden Geleerde JOH. MULLER, of REGIOMONTANUS, zouden vervaardigd zyn); dit schynt een louter verdigtzel, waarschynlyk door gemelden RAMUS, die eerst in 1560 te Neurenberg geweest is, uitgedacht, ten minsten geweldig opgesierd en vergroot. (Men zie onder anderen KÄSTNERS *Geschichte der Mathematik*, T. I. f. 385.)

In Neurenberg maakte zekere JOHAN HAUTSCH, een in de Mechanie zeer ervaaren Konstenaar, in het Jaar 1640, een Wagen met vier raderen, waarmede hy, zonder voorspan, enkel door middel van een raderwerk, met een in den Wagen verborgen medehelper, door de geheele Stad, en buiten dezelve over berg en

dal,

dal, waar heen hy maar wilde, kon ryden. In een uur maakte hy een voortgang van meer dan 2000 schreden. Ook kon hy, door middel van een aan de As aangebragt Roer, naar alle kanten stuuren en wenden. Een Draak, die zich voor aan den Wagen bevond, verdraaide de oogen in het hoofd, en door byzondere persWerken spuwde hy water uit, en dreef daar mede de Menschen uit den weg, die den Wagen in deszelfs voortgang belemmerden. Ook blaasden een paar Engelen, geduurende het ryden, op bazuinen. Dit Konstwerk wierd, in het Jaar 1650, aan den Prins van Zweeden, KAREL GUSTAAF, voor 500 Ryksdaalders verkogt, en bevindt zich nog heden te Stokholm. Hier op maakte gemelde Konstenaar een anderen voor den Koning van Deenemarken, in de gedaante van een Triumf-wagen, waarvoor hy eene aanzienlyke belooning ontving. Zoortgelyke Wagens vindt men beschreeven in P. GASP. SCHOTTI *Magia Universalis*, en OZANAM, *Récréations Mathem. et Physiques*, T. II enz. —— Zelfs Ploegen heeft men door middel van raderwerk zodanig zoeken in te rigten, dat die van zelve voortgingen.

GOTTFRIED HAUTSCH, Zoon van den voornoemden Konstenaar, maakte in de laatste helft der 17de Eeuwe, ten gebruike van den toenmaaligen Dauphin van Frankryk, LODEWYK XIV, een groote Tafel, op welke twee kleine Legers van Ruiters en Voetvolk tegen elkander als in slagorde stonden, en, zoo ras een in de Tafel zich bevindend Uurwerk opgewonden wierd, op elkander los gingen, hieuwen en staken, Karabynen en Musquetten op elkander losbrandden, compagnies-gewyze zwenkten; kortom, alle de Evolutien eener Bataille verrigteden. MARPERGER verzekert (in zyn *Horologiographia*, p. 160.) dat hy in zyne jeugd dit Konststuk zelf gezien heeft. —— Ook de beroemde Wiskonstenaar, LEONARD DA VINCI, stelde LODEWYK DE XII, by deszelfs Intrede te Milaan, een konstryke Automaat voor; namentlyk een Leeuw, welke eenige treden voor den Koning ging, daarop stil stond, de kaaken opsperde, en in deezen het wapen van Frankryk vertoonde.

In de 18de Eeuw zyn onder de Automaaten byzonder beroemd, die, welken VAUCANSON gemaakt heeft, en welke voor de eerste maal in het Jaar 1738 te Parys

rys zyn te zien geweest. —— Het eene was een zittende Fluitspeeler, die 12 stukjes speelde, en wel, gelyk ten minsten verzekerd wordt, door uit den mond in de Dwarsfluit gebragten wind, wier gaten door de vingers van het Konststuk naar vereisch geopend en gesloten wierden. —— Het tweede Automaat was een staande figuur, die even eens op een in de linkerhand gehoudene Provintiaale Herderspyp speelde, en met de rechterhand de maat op een trommel, *Tambour de Basque*, sloeg. —— Het derde was een Eend van eene natuurlyke grootte, die de vleugels bewoog, alle beweegingen gelyk een Eend maakte, gelyk een Eend schreeuwde, water dronk, graankorrels at, en, naa verloop van eenigen tyd, dezelve verteerd wederom uitwierp. Men vindt in de *Encyclopédie*, T. I. p. 448, Art. *Androïde*, gelyk ook in WIEGLEB's *Magie*, I Th. f. 283, eene korte doch zeer onduidelyke beschryving van den Fluitspeeler; van de twee laatsten vindt men nergens eenig gewag. —— In het Jaar 1752 trok een Zilversmid, DU MOULIN, met deeze Automaaten door de Nederlanden en Duitschland rond. In Neurenberg wierden dezelve, wegens schulden, voor 3000 Guld, verpand, en voor dien prys naderhand aan den Hofraad BEIREIS, te Helmstad, verkogt. —— De Fluitspeeler ademt thans nog eenige zwakke toonen; de Eendvogel maakt nog wel alle beweegingen, doch heeft het buitenbekleedzel verlooren, waardoor men het geheele inwendige Mechanismus kan zien.

De beroemde Mechanische Schaakspeeler van den Heer VAN KEMBELEN, die vóór omtrent 20 jaaren in Duitschland met zoo veel ophef en bewondering is vertoond, verdient eerder onder de zoogenaamde Physische en Mathematische Konststukken van eenen OZANAM, COMUS, PELLETIER en GUYOT, waar door onkundigen in verwondering gebragt worden, gerangschikt, dan onder de weezenlyke Automaaten geplaatst te worden; wyl het geheel iets anders is, door allerhande konstgreepen een Mensch te verbergen, welk door de werktuigelyke inrichting van het Konstbeeld, en met behulp van den Magneet, de eerste en willekeurige beweegingen veroorzaakt, dan of zulks, gelyk by de werkelyke Automaaten moet plaats hebben, alleen door raderen, hefboomen, veeren enz. geschiede. Men zie hier over eene fraaije beschryving en afbeelding door den

den Vryheer J. F. ZU RACKNITZ, *Ueber den Schachspieler des Hrn.* VON KEMPELE *und dessen Nachahmung*. Dresd. 1789 (*). —— Even hetzelfde kan men zeggen van het Spreekende Werktuig van denzelfden Hr. VAN KEMPELEN, waarvan men in het *Leipziger Magazyn*, 1784, eene even zoo onvolledige beschryving van Prof. HINDENBERG vindt, als het Werktuig zelve gebrekkig is. —— Over alle voorgewende spreekende Werktuigen in het algemeen, en derzelver physische onmogelykheid als Automaat beschouwd, vindt men eene gegronde, oordeelkundige Verhandeling in WIEGLEB's *Magie*, 5 Th. s. 194. u. f.

Maar de konstigste en meest verwonderenswaardigste Automaaten, welke 'er misschien ooit geweest zyn, zyn door de voortreffelyke Mechanici JACOB DROZ en deszelfs Zoon, te *Chaux de Fond* in Zwitserland, vervaardigd. Deeze twee beroemde Konstenaars, geleid door eene uitgebreide kennis van de theorie der beweeging, en van de verhevenste deelen der Natuur- en Wiskunde, verheffen zich hoe langs hoe meer boven hunne eerste Konststukken, en vervaardigen zulke Automaaten, welke niet alleen het menschelyk vernuft tot eere verstrekken, maar die ook by de beroemdste Konstenaars de grootste verwondering moeten verwekken. Onder de veele door hun vervaardigde Konststukken zullen wy slegts de beschryving van eenige der voornaamsten mededeelen.

Eerste Stuk. Een figuur stelt een tweejaarig Kind voor, welk op een Tabouret zit, en schryft. Dit schryvend Automaat doopt zelf zyn pen in een inktkoker, schudt het overvloedige weg, en schryft naauwkeurig alles naa, wat men hetzelve (ongetwyffeld naar een voorschrift des vervaardigers) dicteert, zonder dat het iemand middelyk of onmiddelyk aanraake. Het plaatst de hoofdletters naar behooren, en laat tusschen ieder woord de vereischte ruimte. Zoo ras een regel is uitgeschreeven, gaat het tot een volgenden over, met waarneeming van den behoorlyken afstand tusschen iederen regel. Terwyl het schryft, zyn deszelfs oogen op zyn werk gevestigd, en wanneer hetzelve een voorge-

(*) Men zie ook, over dit Konststuk, de *Brieven over den Schaakspeeler*, van C. G. VON WINDISCH, by den Uitgeever deezes, YNTEMA, te bekomen.

gelegd schrift copieert, dan werpt het, zoo ras een syllabe of woord ten einde is, een oog op het schrift, welk het naaschryft.

Tweede Stuk. Een andere figuur maakt door haare gedaante en grootte het tegenstuk van de voorgaande uit, en stelt een Kind op een Tabouret voor, welk met een potlood eenige schetzen op een schryftafel tekent. Op eene nette wyze ontwerpt het kleine tekeningjes, welker eerste trekken het opdraagt; dan eerst volvoert het 't geheele, geeft alle deelen de behoorlyke schaduw, en eindelyk herstelt en verbetert het de onvolmaaktheden van zyn werk. Het verwydert ten dien einde zomwylen de hand, om dat geen, wat het gemaakt heeft, des te beter te kunnen zien, en het overtollige potlood weg te blaazen. Het verschaft waarlyk een bekoorlyk gezigt, de beweegingen der oogen, handen en armen te zien, welke op de volmaaktste wyze de natuur nabootzen.

Het *Derde Stuk* vertoont een, op een Tabouret zittend, Meisje van 10 of 12 jaaren, welk op een Clavecimbel speelt. Het lyf, de oogen, armen, handen en vingeren van deeze figuur vertoonen verschillende beweegingen, volkomen gelyk aan de natuur. Zy speelt met veel naauwkeurigheid verscheiden zwaare Muziekstukken van twee en drie deelen. Haar hoofd en oogen zyn op alle zyden beweeglyk, zoo dat zy dan eens op de Muziek, dan op haare handen, en dan wederom op de aanschouwers ziet. Zomwylen buigt zy haar geheele ligchaam, als wilde zy het voorgelegde stuk nader beschouwen: ook ryst en daalt haar borst en keel by afwisseling, om het adembaalen uit te drukken.

Het *Vierde Stuk* is een volmaakt afbeeldzel van natuur en konst, en verwekt in den beschouwer gemengde aandoeningen van bewondering en verbaazing. Men ziet hier rotzen en tuinen, hutten en kasteelen. Groot is de menigte, menigvuldig zyn de onderscheidene voorwerpen, welke dit buitengewoon Konststuk daarstellen, en deszelfs werkingen zyn ten hoogsten verwonderenswaardig.

Het geheele werk beslaat slechts eene ruimte van 4½ voeten in het vierkant, en van 2 tot 3 voeten in de hoogte. De voorgrond stelt een sierlyk Parterre voor, het welk door de voorzyde van een Gebouw geslooten is. Verder

der heen ziet men een Zwitsersch Landschap, omringd met rotzen, achter welken de Zon opgaat, in het Zuiden koomt, en ondergaat; en wel zoo, dat deeze beweegingen met den waaren loop der Zon boven onzen horizont, naar de verschillende jaargetyden, volmaakt overeenkomen.

Op het met planten, struiken en boomen vervulde Landschap ontdekt men een Boerenhut, een Moolen, een Beek, en Kudden, welke op eene weide graazen. De achtergrond stelt een reeks steile, met holen en grotten doorgegravene rotzen voor, op wier kruinen men weidende Geiten ziet.

Het op het herdersleeven betrekkelyke gedeelte vertoont een Herder en Herderin, Lammeren en Geiten, die men ziet weiden, en hoort blaeten; eene Koe, die het gras afeet; een Kalf, dat aan dezelve zuigt, en een Hond, welke de kudde bewaakt. De beweeging en het spel van het stuk begint met een Boer, die, op een Ezel rydende, uit de Hut koomt, dwars door het Landschap gaat, over de beek liggende brug rydt, en zich in den Moolen begeeft, om aldaar zyn meel op te laaden. Terwyl hy de kudde voorbygaat, blaft de Hond eenige maalen, zoo natuurlyk, dat meermaalen leevende Honden door de stem zyn misleid. Kort daar naa verschynt de Herder, die uit het hol eener rots voor den dag koomt, op eenmaal stil staat, zyne fluit aan den mond brengt, en eenige maalen fantazeert; zachtkens herhaalt de Echo de toonen der fluit, en de Herder begeeft zich vervolgens weder op den terugweg. Maar nu ziet hy onverwagt de Herderin by haare Schaapen liggen, met het hoofd op haaren arm leunende. Hy nadert haar, speelende een teder stukje. De Herderin ontwaakt, richt zich op, ziet den Herder aan, grypt haar Citer, en speelt hetzelfde airtje; tot dat de Herder, door de onverwagte terugkomst van den Boer verrast, eene buiging maakt, terug trekt, en in de grot van de Herderin gaat. Deeze, zonder iets te laaten merken, neemt haare voorige slaapende houding wederom aan; en dan wordt men den Boer ontwaar, die nu te voet naar zyne hut terug gaat, en zynen met een meelzak beladen Ezel voor zich heenen dryft.

Een traliewerk omringt het Parterre, tusschen het welk men by afwisseling geplaatst vindt, Eikenboomen,

Beeld-

Beeldzuilen van porcelein, Fonteinen, en eenige Oranjeboomen, waaraan men bloeisels ziet voor den dag komen, welke zich vervolgens openen, en eindelyk in werkelyke vruchten overgaan.

Het Bouwkunstig gedeelte is insgelyks met zeer fraaije Beeldzuilen van porcelein versierd: men ziet aldaar twee Springbronnen, welker spel de oogen op eene aangenaame wyze misleidt; en een Volière, in welke onderscheidene Vogels rondvliegen, en, gelyk in een bosch, den uitneemendsten Wildzang laaten hooren. Midden in het Gebouw is een Portaal, waarin een Uurwerk, met fraai snywerk versierd. By den ingang van het Portaal ziet men eene Boerin, welke op het Hakkebord verscheide Menuetten speelt, waar by twee Vrouwlyke figuuren met zeer veel zwier en regelmaatigheid dansen.

En offschoon alle de figuuren in dit stuk zeer door elkander gewikkelde beweegingen verrichten, handelen dezelve evenwel zoo ongedwongen, dat de natuur zelve naauwlyks iet vooruit schynt te hebben; doch derzelver organisatie voor het muziekalisch gedeelte is voor het overige maar schynbaar.

Deeze vier stukken zyn gemaakt door JACOB DROZ, den Zoon, behalven het eerste, waaraan de Vader het meeste deel heeft. Onder allen is byzonder het Mechanismus van het schryvende Automaat onbegryplyk; want niet alleen alle woorden der Fransche taal, welken men het voorzegt, schryft het; maar zelfs, wanneer het begonnen heeft een gedicteerd woord te schryven, en men beveelt het, dit woord te laaten staan, en 'er een ander voor te plaatzen, dan breekt het aanstonds 't eerste woord af, en begint het tweede te schryven.

De byna alle mogelykheid overtreffende konst van deeze Automaaten heeft ook zederd het Jaar 1774 eene menigte Vreemdelingen, welke zoo door hunnen rang als kundigheden uitmunteden, naar *Chaux de Fond* gelokt. Elk was begeerig, de Heeren DROZ in perzoon te leeren kennen, en de buitengewoone Konststukken te zien, door hen vervaardigd. De verwachting van een ieder wierd aldaar in de daad nog veel overtroffen. Naa dien tyd hebben deeze Konstenaars hunne Automaaten naar Engeland en Frankryk verzonden, waar men dezelve toejuichte, en het groot vernuft bewon-

derde, 't welk in staat was, om zoodanig iets, op eene geheel onbegryplyke wyze, uit te voeren. Zelfs VAUCANSON, de zoo beroemde Mechanicus, had een groot verlangen om deeze Automaaten te zien, en — stond verbaasd. Van den jongen DROZ, die toen nog geen 24 jaaren had bereikt, zeide hy: „deeze Jongeling be„gint daar, waar ik altoos gewenscht hebbe op te hou„den." Deeze Jongeling zette zich vervolgends te Londen neder; doch heeft thans, volgens de openbaare berichten, zyn verblyf te Parys.

Men ziet nog by den ouden DROZ allerhande konstige Automaaten; by voorbeeld, Kanarie-vogels, welke in hunne kouwen rond springen, en verscheiden stukjes zingen, met de natuurlykste beweeging van den bek, keel en het geheele ligchaam. Hy verzendt veele van die stukken naar Konstantinopolen, en verkoopt een aanmerkelyk aantal in het Serail van den Grooten Heer. —— Altoos is hy met de grootste welleevendheid bereid, om vreemden, welke hem bezoeken, zyne Konststukken te toonen; verkrygende hier door zyne verwonderenswaardige bekwaamheden eene dubbele verdienste. (Men vergel. *Beschreib. des Fürstenth. Welsch-Neuenburg und Vallengin.* Berl. 1783. s. 140. u. f. — en J. H. POPPE, *Ausführliche Geschichte der theoretisch pract. Uhrmacherskunst.* Leip. 1801. s. 470. u. f.)

BYZONDERHEDEN, BETREFFENDE DEN ABBÉ DE VATTEVILLE.

(Uit de *Journals of Travels. By* LOCKHART MUIRHEAD.)

De lotgevallen van den Abbé DE VATTEVILLE zyn zo zonderling en zo weinig bekend, dat ik de hoofdtrekken daarvan zal opgeeven. Hy was de Broeder van den Baron DE VATTEVILLE, die ten eenigen tyde Afgezant was aan het Hof van *Londen*. De Abbé, Colonel zynde by het *Burgundisch* Regiment in dienst van PHILIPS DEN IV, Koning van *Spanje*, gaf blyken van zynen moed in herhaalde gevegten. Dan, getroffen door hartzeer, wegens mangel aan bevordering, zag hy van den Krygsdienst af, en werd Kloosterling by de *Carthuizers* te *Besançon*.

Naardemaal zyn woelige geest met de stilte en naargeestigheid van het Kloosterleeven niet strookte, maakte hy afspraak met eenen vertrouwden Vriend, die hem met een paard aan den ringmuur des Kloosters zou opwagten: heimlyk hadt hy, van zyne bekenden, eenig geld, een rydrok en een paar pistoolen gekreegen. Zo toegerust, sloop hy 's nagts uit zyn cel in den tuin, stootte den Prior, dien hy by 't heenen gaan ontmoette, over hoop, klom den muur over, en reedt met allen spoed weg. —— Toen zyn paard door vermoeienis en honger niet verder voort kon, steeg hy af by een geringe herberg, beval dat men eeten voor hem zou gereed maaken, en zette zich met alle bedaardheid aan tafel. — Een Reiziger, die eenige minuuten naa hem kwam, verzogt beleefd, met hem te mogen aanzitten. VATTEVILLE weigerde zulks, op een barssen toon, zeggende dat 'er naauwlyks genoeg voor hem alleen op tafel stondt. Onverduldig om tegenspraak te hooren, nam hy een pistool, schoot den Reiziger overhoop, en dreigde met het ander de Waardin en haar Knegt, indien zy hem in zyn eeten stoorden.

Strafloos dit ontkomen zynde, kwam hy, naa veele ontmoetingen, in *Turkyen*, zette den Tulband op, kreeg eene plaats in het Leger, beklom de waardigheid van Bassa, en werd benoemd tot het Gouvernement van eenige Streeken in *Morea*.

Dan, verlangende zyn Geboorteland weder te zien, tradt hy in eene geheime onderhandeling met de *Venetiaanen*, toen ten tyde met de *Turken* in oorlog, en verwierf vergiffenis, met aanbod van eene niet onaanzienlyke Gemeente in *Franche Comté*. Hy leverde de Steden en Sterkten, onder zyn bevel staande, aan den vyand over; en LODEWYK DE XIV boodt hem de opengevallen Zetel van *Besançon* aan. —— De Paus, nogthans, die de vergiffenis verleend hadt, weigerde de Bulle tot die hooge bevordering; en hy moest zich te vrede houden met de eerst aan hem toegeweezene Standplaats en twee ryke Abtdyen.

Te midden van zyne grootheid verzogt hy zomtyds zyne oude Vrienden de *Carthuizers*, en stierf eindelyk, den ouderdom van negentig jaaren bereikt hebbende, op zyn bedde! — Een Roover, die de helft van deeze misdryven gepleegd hadt, zou het leeven op het schavot gelaaten hebben.

BE-

BERIGTEN, WEGENS HET EILAND CEYLON.
Volgens ROBERT PERCIVAL, *Esq.*

(*Vervolg van bl.* 458.)

TRINCONOMALE.

De Stad *Trinconomale*, naast *Columbo* de aangelegenste op het geheele Eiland gerekend, ligt op de Noordoost-kust, op de Noorder Breedte van 8° 32′ en de Ooster Lengte van 81° 25′. Dezelve loopt in eene Noord-oostlyke richting, langs den eenen arm van de Baai; en ligging en aanleg maaken deeze Stad sterk. Het land daar rondsom is berg- en boschagtig, de grond onbebouwd, en het geheele voorkomen woest. De digtbegroeide wouden strekken ter huisvesting van wilde Dieren van verscheidenerlei soort, byzonder Wilde Zwynen, Buffels en Olyphanten. De laatstgemelden komen dikwyls in de meiren niet verre van het Fort, om te drinken en zich te baaden. Men heeft ze dikwyls op den afstand van een myl van de Stad gevangen.

Trinconomale beslaat meer gronds dan *Columbo*, doch telt een veel minder tal huizen, en deeze zyn kleinder en geringer in 't voorkomen, dan die men ontmoet in verscheide Steden aan de Westkust. De omtrek van *Trinconomale*, binnen de muuren, is omtrent drie mylen. In deezen omvang is ook begreepen een heuvel of hoogryzende grond, onmiddelyk aan zee, en bedekt met veel kreupelhout, waarin wild en gevogelte schuilplaats vindt.

Het Fort is sterk, en bestrykt de voornaamste baaijen, en bovenal den ingang van de groote haven, of binnenbaai, welke in alle jaargetyden, en by alle weersveranderingen, eene veilige legplaats oplevert aan Schepen van allerlei grootte, zynde aan alle zyden ingesloten, en diep en groot genoeg om een zeer groot getal van de grootste Schepen te bevatten. Deeze haven wordt ook bestreeken door het Fort Oostenburg, 't welk zeer sterk is, en op eene hoogte staat, die in zee uitsteekt. Dit Fort is oorspronglyk van *Portugeeschen* aanleg; zy bouwden 't zelve op de ruïnen van

eenige vermaarde Pagodas, die 'er voorheen stonden. 't Zelve kan uit zee niet aangetast worden, voor dat het Fort van *Trinconomale* eerst ingenomen, en de ingang der haven vermeesterd is. In de baai zyn de oevers zo styl, en het water aan dezelve is zo diep, dat het bykans onmogelyk is, van de rotzen in Schepen te stappen, die 'er langs geänkerd liggen. Deeze haven is, van wegen derzelver natuur en ligging, eene zaak, welke *Ceylon* tot een onzer voornaamste verkrygingen in de *Oost-Indiën* maakte.

MALATIVOE.

De naaste post aan *Trinconomale*, aan deeze zyde, is *Malativoe*, in een zeer romanesken en aangenaamen stand gelegen, vyf-en-dertig mylen Oost ten Zuiden van *Jafnapatam*. Hier hadden de *Hollanders* eene kleine Factory met een Fort; doch het werd nimmer gehouden voor bekwaam ter verdeediginge. Digt by het Fort is een klein gehucht; en eene rivier, welke hier in zee stort, vormt eene haven, geschikt voor klein vaartuig. De voornaame bezigheid der Inwoonderen is visschen: de vangst verzorgt *Trinconomale* van visch. Vee en gevogelte is hier in grooten overvloed en zeer goedkoop. Wild komt 'er ryklyk voor, en de bosschen zyn vol wilde zwynen en harten.

JAFNAPATAM. — POINT PEDRO.

Noordwaards van *Malativoe* optrekkende, vinden wy, dat de Noordlykste uithoek des Eilands zich uitstrekt in een langwerpig Schier-eiland, bykans van het overige afgescheiden door een Zee-arm, die het Eiland ten naasten by doorsnydt. Dit District, bekend onder den naam van *Jafnapatam*, ziet rechtstreeks op *Negapatam*, op de kust van *Coromandel*, en wordt voor het gezondste des geheelen Eilands gehouden. Vrugten, moeskruiden, wild en gevogelte komt 'er ryklyk allerwegen voor. 'Er blykt hier iets in de lugtsgesteltenisse te weezen, verschillende van de andere deelen des Eilands: want het is alleen in de streek, welke tusschen *Point Pedro* en *Jaffna* ligt, dat men Schaapen, met voordeel, gehouden heeft. De Artykelen voor buitenlandschen handel, hier geteeld, zyn van geene groote waarde:

de: want schoon 'er Kaneel en Peper geteeld worde, zyn deeze beide voortbrengzels van eene flegter soort, dan die groeijen in het Zuidwesten des Eilands.

Het Fort en de Stad *Jafnapatam* liggen op de Noorder Breedte van 9° 41′ en 80° 10′ Ooster Lengte, op den afstand eeniger mylen van de zee; doch heeft 'er gemeenschap mede door eene rivier, met booten bevaarbaar. De Rivier valt in zee naby *Point Pedro*, waar desgelyks een Fort en Haven is, op de Noorder Breedte van 9° 52′ en Ooster Lengte 80° 27′. De overvaart van *Point Pedro* na *Negapatam* wordt doorgaans, met booten, in weinige uuren afgelegd. Het Fort van *Jafnapatam* is klein, doch by uitstek net en welgebouwd, en de *Pettah* is grooter en volkryker dan die van *Trinconomale*.

Het meerendeel der Inwoonderen is van *Moorsche* afkomst. Zy zyn verdeeld in verscheide Stammen, bekend onder den naam van *Lubbahs*, *Mopleys*, *Chittys* en *Chohars*: zy hebben hier verscheide handwerken van grof laaken, zakdoeken, kousfen, enz.

De weg ten Zuidwesten van *Jafnapatam* is ten uitersten onaangenaam en verdrietig. De paden zyn veelal zeer naauw, en loopen door digte bosschen en zwaare zanden; zy worden onveilig door wilde zwynen, olyphanten en buffels. Deeze omstandigheden maaken de reis, langs deezen weg, zeer ongevallig; en zy, die genoodzaakt zyn hier te reizen, geeven, indien het saisoen zulks toelaat, de voorkeuze aan het langsvaaren van de kust in de groote Booten, *Donies* genaamd. De naauwe Zee, tusschen deeze zyde des Eilands en het Vasteland, draagt den naam van de *Golf van Manaar*, naar een klein Eiland, zo geheeten, omtrent veertig mylen van de kust van *Ceylon*, Zuid ten Westen van *Jafnapatam*.

MANAAR.

Het Eiland *Manaar* is van *Ceylon* gescheiden door een zee-arm, omtrent twee mylen breed, welke, by laag water, meest droog is, uitgezonderd een vaarbaar kanaal in 't midden, niet meer dan veertig roeden breed, en doorgaans de *Straat van Manaar* geheeten. De overtogt van dit Eiland na *Ramiseram*, op de kust van *Coromandel*, is niet meer dan veertien mylen, en een

een reeks van Zandbanken loopt van *Manaar* dwars over na *Ramiseram*; deeze draagt den naam van *Adams Brug*. De naam en ligging dier banken gaan vergezeld van de vreemdste overleveringen by de Inboorelingen. De kortheid des overtogts van *Ramiseram* na *Manaar* is van grooten dienst, uit hoofde van de spoedige gemeenschap, welke dezelve verschaft aan lieden, die zaaken te verrigten hebben, en de gereedheid der verstandhouding. Kleine boots vaaren gestadig tusschen deeze plaatzen heen en weder, en de reizenden worden voor eene kleinigheid overgebragt. Het Gouvernement heeft alhier ook boots, om de *Tapals*, of Brievenzakken, van *Ceylon* na het Vasteland en van daar weder op het Eiland over te brengen.

De *Hollanders* bouwden een Fort op het Eiland *Manaar*, ten einde deezen overtogt te bestryken, en de gemeenschap met het Vasteland over *Adams Brug*. Het diende inzonderheid om te beletten, dat de Onderdaanen des Konings van *Candia* eenige voortbrengzels des Eilands, bovenal Speceryen, smokkelden; en ook om alle gemeenschap af te snyden tusschen deezen Vorst en dien van het Vasteland, waar door hy in staat zou kunnen weezen, om verbintenissen, schadelyk voor hunne belangen, aan te gaan. De bescherming van de Paerelbanken en Paerelvisschery, welke op geen grooten afstand van dit Eiland liggen, heeft desgelyks aanleiding tot het bouwen van een Fort te deezer plaatze gegeeven. Het brengt desgelyks veel toe aan de inkomsten des Gouvernements, als eene plaats, waar zekere tolgeregtigheden geheven worden van de veelvuldige gewerkte stoffen, langs deezen weg, door de *Mooren*, *Malabaaren* en andere Inwoonderen des Vastenlands, ingevoerd. Het Fort ligt naby de Straat, die het Eiland van *Ceylon* afscheidt, op de Noorder Breedte van 9°. 80° 4′ Ooster Lengte, en omtrent 150 mylen ten Noorden van *Columbo*.

ARIPPO.

Langs de kust van *Manaar* voortgaande, is het land zandig, woest en dor; de bosschen zyn zo zeer met wilde dieren opgevuld, dat het alzins gevaarlyk is, de wegen te bereizen zonder een genoegzaame wagt. Omtrent zes mylen voortgegaan zynde, ontmoet men

het

het Dorp *Arippo*, waar de Burger- en Krygs-officieren, die op de Paerelvisschery passen, zich onthouden geduurende het saisoen der visscherye. *Arippo* is de eenige plaats, op dit gedeelte van de kust, waar men goed water kan bekomen. Deeze noodzaaklyke leevensbehoefte, op dit gedeelte van de kust, is niet alleen zeer slegt, maar zeer schaars, en dikwyls niet, dan met groote moeite, te bekomen. De bosschen hieromstreeks zyn vol Harten en wilde Zwynen. Een groot aantal deezer Dieren wordt door de *Cinglese*-boeren derwaards gebragt voor de Officieren, die zich, ten tyde der Visschery, hier onthouden.

CONDATCHY.

Zes mylen verder op, en twaalf mylen van *Manaar*, ontmoet men de Baai van *Condatchy*, waar alle de boots tot de Paerelvisschery zamenkomen. De Baai vormt bykans eene halve-maan. De oever daar om heenen is eene zeer zandige wildernis, met eenige weinige elendige hutten, langs het strand tusschen de Baai en de omliggende wouden. Zodanig is het voorkomen, 't welk de Baai *Condatchy* oplevert, geduurende de meeste saisoenen van het jaar; dan als de Visschery aan den gang is, heeft men eene andere schildery voor oogen. Ten dien dage is de Baai vol kleine vaartuigen, en men ziet op den oever eene verbaazende menigte Volks uit alle oorden van *Indie*. Het onderscheid in hun voorkomen, taal en zeden, levert een zeer onderhoudend tooneel op.

CALPENTEEN. — PUTALLOM. — CHILOU.

De kust zuidwaards op is een vervolg van eene woeste vertooning, uitgenomen waar dezelve bedekt is met bykans ondoordringbaar kreupelhout, en het land onveilig wordt door Olyphanten en Buffels. De eerste post, welke men ontmoet, is *Calpenteen*, omtrent vyftig mylen van *Manaar*. Dezelve ligt tegen over een klein Eiland van denzelfden naam, een weinig zeewaards in gelegen. Dit is een der beste plaatzen op het geheele Eiland, om wild te vangen.

Putallom, vyftien mylen verder op, is opmerkenswaardig van wegen de Zoutpannen. Deeze plaats verschaf-

ſchafte, vóór de aankomst der *Europeaanen*, den Inboorelingen Zout; en, uit hoofde van de geſchikte ligging, koozen de *Hollanders* dezelve, om 'er Zout te vervaardigen, waarmede zy de landen onder de heerſchappy des Konings van *Candia* verzorgden, overeenkomſtig de Artykelen des Verdrags met hem aangegaan. De Zoutpannen worden gevormd door een Zee-arm, welke een gedeelte van het land tusſchen *Putallom* en *Calpenteen* overſtroomt.

Dertig mylen verder zuidwaards ligt *Chilou*, een Dorp, waar de *Hollanders* huizen gebouwd hebben, om 'er de vreemdelingen in te onthaalen. Het ligt aan den oever van eene breede Rivier, en een ander ligt 'er niet verre af. Het land rondsom deeze plaats is by uitſtek woest, en misſchien is 'er geen weg op het geheele Eiland, uit hoofde van de menigte wilde dieren, gevaarlyker te doortrekken.

NEGOMBO.

Van *Chilou* af ontmoet men niets meldenswaardigs voor dat men te *Negombo* komt, een zeer aangenaam Dorp, twintig mylen van *Columbo*. Hier ſchenkt het vlak en open land een allerſchoonst gezigt aan den Reiziger. De weiden vertoonen het lachendst groen; de velden zyn zeer geſchikt tot het teelen van Ryst, daar zy ſteeds bevogtigd worden; en het geheel wordt, geduurende den regentyd, gemaklyk bewaterd. Het aantal waterloopen, die het land doorſnyden, en ſchaduwryke haagen, die deeze ryke velden omzoomen, gepaard met de hier en daar ſtaande boschjes, brengen toe tot de vrugtbaarheid, en ſchenken 'er het weelderigst voorkomen aan.

Negombo is aan de zeekust in een allerſchilderagtigſten oord gelegen, en wordt dezelve voor een der gezondſten op het geheele Eiland gehouden. De *Hollanders* lagen hier een Fort aan, ter beſcherming der Kaneelſnyderen; dewyl eene groote hoeveelheid van Kaneel in het byliggend diſtrict groeit, en gerekend wordt in deugd zo goed te zyn als eenige op het Eiland. Het Fort is niet ſterk, daar het alleen verdeedigd wordt door eene ſterke vierkante zandhoogte, met een digte haag omgeeven; vooraan alleen is een ſteenen wal; het heeft een poort met een ophaalbrug.

Ne-

Negombo is het grootste Dorp op *Ceylon*, en zeer wel gelegen tot den binnenlandschen handel, bovenal met *Columbo* en de nabuurschap, dewyl een tak van de *Mulivaddy* hier in zee stort. Aan den mond dier Riviere is eene kleine haven, waar de sloepen en ander klein vaartuig dikwyls komen, en de laadingen aan wal brengen, die vervolgens de *Mulivaddy* worden opgevoerd, en dan door kanaalen, welke 'er gemeenschap mede hebben, na het Meir, 't welk de Stad *Columbo* omgeeft. Het land, door 't welk deeze gemeenschap geschiedt, is, voor het grootste gedeelte, geheel vlak, en heeft eene menigte van meiren en wateren, waar door men gereedlyk kanaalen maakt. De boorden van de rivieren en kanaalen zyn digt met boomen en kreupelhout bezet, en verschaffen den reizenden eene verkwikkende schaduw tegen de brandende zon; zy bezorgen daarenboven den Inwoonderen overvloed van brandhout, en de rivieren leveren ryklyk visch op.

Van *Negombo* zuidwaards aan is de weg hoogstvermaaklyk, en tot aan *Columbo* toe overschaduwd. En onze wederkomst te deezer plaatze voltooit de omloopende reis van de *Britsche* Vastigheden. De binnengedeelten van het Eiland staan onder een anderen Vorst.

BYZONDERHEDEN, ONTLEEND UIT MEJUFFROUW GUTHRIE'S *Tour through the Taurida, or Crimea, the Ancient Kingdom of Bosphorus.*

(*Vervolg en Slot van bl.* 362.)

JOODSCHE CITADEL.

Op een kleinen afstand van *Batcheserai* staat, op een hoogen berg, of liever rots, een oude Sterkte, *Tchifort Kalchsi*, of de *Joodsche Citadel*, geheeten; zo genaamd, dewyl die plaats, van onheuchlyke tyden af, bewoond geweest is door omstreeks tweehonderd *Joodsche* Familien; een Volk, 't geen wy weeten, dat in *Taurida* zeer talryk was in de negende Eeuw, en waarschynlyk veel vroeger.

Deeze versterkte Stad schynt het *Phoulli* der Ouden geweest, en in de midden-eeuwen den naam van *Kyrk* gedraagen te hebben, en zo genaamd te zyn door den edelen *Arabischen* Aardrykskundige ABULFEDA, Prins van *Hama* in *Syrie*. — Tot groote verwondering der zodanigen, die de *Poolsche* of in 't Noorden woonende *Jooden* kennen, treft men by deeze Kinderen van *Israël* een voorkomen van reinheid en voorspoed aan, 't geen men by de gemelden schaars ontmoet; ja zelfs zyn de straaten van hunne kleine Stad zuiver en net: dan of die reinheid toe te schryven is aan de vlyt der Inwoonderen, dan aan het water van den hemel, zal ik niet op my neemen te bepaalen: de hooge rots, waar op de Citadel gelegen is, mag wel de wolken breeken, en de straaten afspoelen, zonder hulp der *Hebreeuwen*.

Ik hield my als overtuigd, dat ik op deezen *Taurischen* berg, zo lang door de *Turksche* Staatkunde voor de *Europische* nieuwsgierigheid verborgen gehouden, een der verloorene Stammen ontdekt had. Ik verzoek, dat niemand lache ten koste myner ontdekkinge, voor dat ik myne redenen heb bygebragt, waarom ik zo denke.

Vooreerst dan wordt deeze Stam geheeten *Kavery Jasdi*, of *Zwarte Jooden*, om hun te onderscheiden van de overigen hunner Broederen, zo talryk in *Poolen* en alle de Landen daar omstreeks, *Turkyen* enz., waar zy in een algemeenen haat leeven.

Ten tweeden; zy verschillen van de anderen daar in, dat zy de *Tora*, in stede van den *Talmud*, voor hun geleide in den Godsdienst neemen, — in onderscheidene Feesten te houden, en zelfs in de wyze van hun hair te snyden: want daar de anderen het rond houden, en over het voorhoofd neder kammen, scheeren de *Zwarte Jooden* het geheele hoofd. Kortom, zy schynen de aandagt te verdienen van de Rabbis in *Engeland*, waar men *Israëliten* van groote geleerdheid moet hebben, dewyl zelfs Dr. PRIESTLEY 'er een bekwaam tegenstander aantrof.

Kan dit een gedeelte weezen van de oude Volkplanting, voor veele Eeuwen gevestigd in het nabuurig *Georgia*, die, naar 't zeggen hunner Rabbynen, uit *Jerusalem* gevoerd waren na *Media*, door den Musul

PADISHAH, of Koning van *Ninive*, en die, zo ik geloof, de éénige Stam zyn, welke in den ſtaat van Landlieden leeft? Eene byzonderheid, welke wy weeten uit eene Verhandeling, nevens Mr. ELLIS Kaart van *Caucaſus* uitgegeeven. Naardemaal gisſingen, en niet hooger dan gisſingen opgegeeven, plaats vinden in gewigtiger Werken, dan in eene Vrouwlyke Reisbeſchryving, zal ik 'er nog eene waagen by te voegen. — Kan deeze op zichzelven ſtaande Stam van *Zwarte Jooden* een overblyfzel weezen van een oud Volk, *Melanchloeni* genaamd, door alle de Clasſike Schryvers vermeld, als woonende aan de *Palus Mæotis*, of de *Zee van Afoff*, ſchoon nu verlooren, en die zich van alle de Natien deezer landen onderſcheidden door het draagen van zwarte kleederen, zelfs in den tyd van HERODOTUS, zo ongemeen nu als toen in dit gedeelte van de wereld?

By onze intrede in deeze *Joodſche* Citadel, werden wy aan de poort ontvangen door de Oudſten, en van hun rondgeleid met alle oplettenheid, hoewel 'er geene ſchoone SUSANNA in het gezelſchap zich bevondt. Hunne Synagoge is een voorwerp van nieuwsgierigheid voor de Vreemdelingen. Wy bevonden dezelve een klein, doch goed vertrek, zeer net en zindelyk, zonder eenig cieraad, uitgenomen 't geen zy het grootſte van alle rekenen; naamlyk, de heilige Tabernakel, bevattende hunne Heilige Schriften in 't *Hebreeuwsch*, op een oude rol van pergament, volgens de *Mozaiſche* Wet, welke niet gedoogde, den *Egyptiſchen Papyrus* tot dat gewyde einde te gebruiken, ſchoon in algemeen gebruik tot alle andere ſchriften, in de rustige dagen van *Jeruſalem*. — Dit kostbaar overblyfzel werd ons vertoond door eenen eerwaardigen Rabbi, die 't zelve op eene geheimzinnige wyze oprolde, toen wy 'er onze oogen over hadden laaten gaan. Met een deftigen tred werden wy langs den weg, dien wy ingekomen waren, uitgebragt, of, om het plat uit te drukken, men wees ons de deur met alle deftigheid en beleefdheid.

Het moet ieder, even als ons, voorkomen een zonderling blyk te weezen van *Tartaarſche* vriendlykheid en menschlievenheid, dat zy de *Jooden* eeuwen lang in het vreedzaam bezit gelaaten hebben van een verſterkte Stad in 't hart huns Lands; doch met meer

aan-

aandagts lettende op de ligging van de rots, die zy bewoonen, bemerkte ik, dat deeze Kinderen van *Israël* dit voorregt aan hun eigen vlyt te danken hadden: want hun Citadel, schoon omringd door een ouden wal met toorens, is geplaatst op een hooge rots, zonder een drup waters, behalven 't geen zy kunnen verzamelen by regenbuien, of uit de vlakte op ezels haalen, geduurende een groot gedeelte van het jaar; waarom het weinig te verwonderen is, dat een Volk, zo traag als de *Tartaaren*, eenen Stam, zo beroemd van wegen deszelfs werkzaamheid, (en die hun waarschynlyk langs den eenen of anderen weg nuttig is) eene plaats overlaat, in den kryg van geene beduidenis altoos; dewyl de Inwoonders, geduurende het langduurig drooge Jaarsaisoen, verpligt zyn om elke kruik waters na beneden te komen.

Het is egter zeer waarschynlyk, dat, in ouden tyde, toen de overwonnene bewoonders der valeien verpligt waren in het gebergte te vlugten, en zulke Sterkten te bouwen, 'er iets bedagt zal geweest zyn, even als te *Balaklara*, om een voorraad van versch water ten dienste der bezetting te bewaaren; doch 't geen in verval geraakt is, naa de vermeestering der *Turken*, toen de Berg-gedeelten te ondergebragt zyn, en het geheele Schier-eiland genoodzaakt geworden is, éénen meester te erkennen.

EENE ZELDZAAME KAPEL.

Een oneffen pad bragt ons van 't benedenste des bergs aan trappen, in de rots uitgehouwen, welke na het Klooster leiden; wy beklommen dezelve.

Eerst kwamen wy by eenige kleine houten cellen, in zeker voege tegen de rots aangeplakt, en, op eene vervaarlyke wyze, boven de valei hangende, waarschynlyk met oogmerk om den moed te beproeven, en de lichaamen der vetgemeste zondaaren te doen inkrimpen, eer zy in de koude verblyfplaatzen van de uitgeholde rots intreeden; en zeker liepen zy weinig gevaars van veel hunner aardsche dikheid mede te brengen, indien zy, by wyze van beproeving, eenen Zomer in deeze zweethokken doorbragten, en den nek niet braken geduurende dien proeftyd; eene uitkomst, welke, myns oordeels, tot geen gering blyk zou gestrekt hebben,

ben, dat zy onder het getal der uitverkoorenen van de Maagd behoorden. Een enkele Monnik bewoont dit gedeelte, en is zo vermagerd van lichaam, dat hy, om zo te spreeken, in een Konynenhol zou kunnen woonen.

Een weinig hooger op zagen wy twee cellen in de rots uitgehouwen (dit is waarschynlyk de tweede trap van beproeving) voorzien van eenig ruw huisraad; nog hooger klimmende, bereikten wy een klein voorportaal, 't welk leidt tot de Kapel, gelegen in het hart van de rots, en alleen verlicht door de zwakke straalen, welke door het voorportaal inkomen; dan men heeft dit licht te minder noodig, dewyl in de Kapel dag en nagt waschkaarzen branden, die niet weinig toebrengen om iets ontzettends te veroorzaaken.

De Kapel zelve geeft der nieuwsgierigheid schraale voldoening, behalven die de ligging en het maakzel opleveren; men ziet 'er een ruw beeld van de Maagd, en eenige oude munten rondsom haar hangende, geschenken haarer vereerderen: doch het geen onze aandagt allersterkst trok, was een klein wiegje, aan den wand geplaatst. De geschiedenis, welke 't zelve daar deedt brengen, zet 'er gewigt aan by. Het is de dankbetooning eener goede Vrouwe, die, langen tyd onvrugtbaar geweest zynde, herwaards kwam, om door tusschenkomst der Maagd daar van geneezen te worden. Zy verbleef eenige dagen op deeze heilige plaats, om de voorbidding der heilige Vaderen te erlangen. En, negen maanden naa dat zy dit verblyf verliet, beviel zy van een frissen Zoon: naa haare herstelling bragt zy dit wiegje, ten teken haarer dankbaarheid; het wordt zeer zorgvuldig bewaard, of zy ook naavolgeressen mogt vinden.

Het getal deezer Vaderen is zeer verminderd; twee treft men 'er slegts aan van de twee-en-zeventig, het oude volle getal: zo dat de laagere cellen, welk eene schande! thans tot verblyfplaatzen strekken, om de Schaapen der nabuuren te huisvesten.

VER-

VERSLAG VAN EEN ONTHAAL, DOOR EEN KAIMAKAM AAN DE FRANSCHEN EN DE SHECHS GEGEEVEN.

(Volgens DENON.)

De *Franschen* deeden een reis van *Sahmatah* en *Abou Manah* na de grenzen van het Gouvernement van *Thebaid*, ten einde met de Ingezetenen de werken van de dyken en de kanaalen te regelen.

De Generaal werd ontvangen als Gouverneur des Landſchaps. De Kaimakam, of Generaal des Krygsvolks, een zeer ryk man, hadt voor hem op een zyner landgoederen een plaats te zyner ontvanginge in gereedheid doen brengen; dezelve was op een breed plein, wel bewaterd; een groot aantal water-meloenen, en vaten met water, ademden eene koelheid, welke eenigermaate de hette der lugtsgeſteltenisſe verminderde. Met het vallen van den avond deedt hy het avondeeten opzetten voor de *Franſchen*, voor de Shechs van het Gewest, voor het Krygsvolk, 't welk den Generaal ten geleide diende, en voor den ontelbaaren ſtoet van Knegten, die zich in zyn gevolg bevonden: want in het *Oosten* zyn de Dienstbaaren eene ſoort van Ongedierte, 't welk op iemand aast, en zich met den geenen, dien het dient, als voedt, zonder dat men in ſtaat is zulks voor te komen, of zich daarvan te ontſlaan. Hebt gy één Huisbediende, gy moogt u verzekerd houden, dat gy door eenen anderen zult bediend worden, die nimmer zo veel yvers betoont als op den tyd dat hy geen loon ontvangt, en die u nooit weezenlyk oppast, dan wanneer hy de knegt van uw knegt is: dan naauwlyks heeft de laatstgemelde een kleed gekreegen, of hy moet een paard hebben; en vervolgens een hulp, die den derden rang in uwe huishouding bekleedt; welke hulp op denzelfden voet voortgaat als de rest. Deeze menigte van bloedzuigers, welke de Armée ongemerkt vergrootte, was tot grooter last voor het Land, en bragt meer ſtoorenis toe, dan het Leger zelve; zy roofden met eene ſtoutmoedigheid, geëvenredigd aan den rang of het vermogen van hunnen Meester; omtrent wien zy zich zelfs onbeſchoft gedroegen, zo ras zy in den dienst van een ver-

vermogender getreeden waren, onder wiens bescherming zy straffoosheid meenden te zullen vinden. Hunne rooveryen kwamen altoos voor rekening van den Landman, den Manufacturier, en elk ander nuttig en agtbaar lid der maatschappye: 't is waar dat elke veldslag hun in grooten getale verstrooide; maar zy keerden weder tot den roof, en veranderden alleen van stand. Ik heb 'er gezien, die by het begin van den veldtocht Stalknegts waren, doch op het einde drie Bedienden hadden, en door bevorderingen, welke zy onderling onbeschaamd maakten, geen ander deel van dienstbaarheid behielden, dan dat zy den stygbeugel vast hielden, als hun Meester te paard steeg; op welken tyd 'er een minder dienstbaare by de hand was, om hun pyp vast te houden; of liever, om voor aller oog te toonen, tot welk eene hoogte zy waren opgeklommen. — Men moet bekennen, dat wy allengskens medegenooten wierden in dit bederf; dat wy, dezelfde lugt inademende, ook den geest der Oosterlingen als indronken, en met den tyd niet wisten hoe veel oppassers wy wilden hebben.

By deezen avondmaaltyd lag de Kaimakam, uit hoofde van zyne hooge jaaren, op een bed. Hy werd bediend door zyne Kinderen. Alleen zyn Kleinzoon at nevens hem. Kinderlyke eerbied en ontzag liet niet toe, dat de Zoon met zyn Vader aan tafel zat: dan die etiquette hieldt by den Kleinzoon op. Op den grond was een carpet gespreid; rondsom 't zelve zaten alle de gasten. De Generaal en diens Staf zaten aan het hoogereinde. De bedienden volvoerden hun werk met door de schotelen heen te loopen. Op een kleinen afstand was de keuken. Het Landhuis van den Kaimakam, waar men dit Feest hieldt, hadt het voorkomen van een enkel voorplein met een afdak; maar het was gansch rein, verkoeld door gestaag versch water, vercierd met fyne carpetten, en vervuld met een groot aantal persoonen, die elk hun gevolg by zich hadden. 'Er was een praal in paarden en in wapenrusting; 'er heerschte eene deftigheid; groot was het getal der bedienden, die onophoudelyk iets om te eeten of te drinken aanbragten. Op het eerste gezigt verbaast deeze nieuwe soort van weelde; welhaast wordt men overtuigd, dat dezelve, zo wel als die van *Europa*, haare genietingen in geene geringe maate schenkt; in 't einde wordt men 'er geheel

heel mede ingenomen. Ik bragt drie dagen te deezer plaatze van uitspanning door, en dit verblyf strekte tot herstel van myne gezondheid.

De Shechs der Dorpen vergaderden middelerwyl; men handelde over de belangen van het Bestuur, over het welvaaren van den Landman, over de Pryzen, welke uitgedeeld zouden worden aan de zodanigen, die, geduurende het Jaar, 't welk eenen aanvang stondt te neemen, zich best zouden gekweeten hebben: want het Jaar in *Egypte* mag gezegd worden aan te vangen op het tydperk van de bereiding der kanaalen, tot het ontvangen en verdeelen van het water der onderwaterzettingen: op dien tyd neemt al het voorledene een einde, en alles is werkzaam voor het toekomende. —— Deeze Vergadering werd gehouden onder een breed uitgebreide *Sycamore*, die de heerlykste schaduw over het plein verspreidde: hier werden alle de Shechs der Dorpen geraadpleegd over het openen der kanaalen, en de hoeveelheid van 't geen ieder in de kosten zou draagen.

VLUGTIGE GEDAGTEN OVER EEN, ONLANGS ONTDEKT, OUD MUNTSTUK.

Aan de Redacteurs van de *Vaderlandsche Letteroefeningen*, te Amsterdam.

Myne Heeren!

Voorwerpen zonder waare betekenis worden dikwerf gretig opgevangen, voorbedagtlyk, als GELLERTS *Hoed*, vergroot, zorgvuldig, zelfs onder den eerbiedigsten *schyn-yver*, levendig gehouden, en tot beginzelen van allerleye gevolgtrekkingen gesteld; terwyl ernstige zaaken, tot nuttige, aangenaame, noodzaakelyke betragtingen kunnende opleiden, niet zelden, geheel onaangeroerd liggen blyven: —— Dit dagt ik by het leezen der letteren van den Eerw. HANEWINCKEL, *V. D. Min.* te *Vierlingsbeek*, in Ul. geägt Maandwerk dezes Jaars, No. 5, over het oude Muntstuk, in October 1802, onder het Regtsgebied van *Cuyck* opgedolven. Inderdaad is het te verwonderen, dat de ontdekking van een oud Muntstuk, „ hoewel nauwlyks zoo groot als een Dubbeltje, „ nogtans, door de kunstigste incasseeringe, tot die van eene „ Daler gebragt, op zulk eene zonderbaare wyze ten voor„ schyn gekoomen, zoo opmerkingswaardig, door den Vin-

„ der

„ der en zyne mede-arbeiders aanvankelyk miskend geweest," zeven volle maanden onvermeld bleef; ongeägt meerdere Liefhebbers der Oudheid hetzelve by den Zilversmit bezigtigden, en de omschriften afgeschreven hadden. Men betuige dan den Eerw. HANEWINCKEL zynen dank voor Deszelfs eenvouwig, maar belangryk berigt; vooral mede voor het byvoegen van zyn Eerw. gedagten, voor zoo veel het geschiedkundige betreft. „ Dus doende toch alléén" — om met den geleerden STUART te spreeken — „ zal de Verzamelaar nut „ hebben van de kostbaarste Overblyfzelen van zulke vroege „ Eeuwen; zullen dezelve strekken tot opheldering der Ge„ schiedenis, ter wyziging van den Kunstenaar, en worden „ derzelver minst geägte trekken nog allerbelangrykst."

„ Het gemeld Muntstuk is van Goud, en verbeeldt op de „ *bovenzyde* een gelauwerd Keizershoofd met dit omschrift:

ANTONINVS AVG. . . . . . VS P P IMP II.

„ Zynde, ter plaatze der ingevulde stippen, de Letters *ge*„ *heel* weggesleten." Dus spreekt de Eerw. HANEWINCKEL van de *voorzyde*, en meer uitleg behoefde *deze voorzyde* ook niet!

Waarschynlyk zal zyn Eerw. dat Keizershoofd overeenkoomende gevonden hebben met die, welke de onderscheidene *Missilia*, zich van den Grooten ANTONINUS voordoende, bevatten; en het vermelde Omschrift doet genoeg zien, dat de onderhavige Gedenkpenning met het hoofd van *dien* Keizer pronken mag. Dat Omschrift, zal, vóór het slyten door den Tyd, dus geweest zyn:

ANTONINUS AUG PIUS PP IMP II;

dat is:

Antoninus Augustus Pius Pater Patria Imperator secundus,

of, om Moedertaal te spreeken:

Antoninus de Heerlyk-verhevene, de Vroome, de Vader des Vaderlands, ten tweedemaal Overwinnaar.

De Bynaamen van *Heerlyk-verhevene*, *Vroome*, *Vader des Vaderlands*, wierden hem, even als aan de meesten der Keizeren, door elkander opvolgende Raads-Besluiten opgedragen; maar dit was het onderscheid tusschen Hun en Deezen: Dat die Benamingen, als onverdiende Lofspraken, de meesten hunner ter beschimping strekten; terwyl ze, met betrekking

tot den grooten ANTONINUS, wezenlyk bezetene hoedanigheden uitdrukten.

„ Men verbeelde zich" — dus schryft MILLOT, *Oude Gesch. 2de D.* — „ eenen waaragtigen Wysgeer op den Throon
„ bevestigd, alle deugden bezittende, boven den laster-zwad-
„ der zelve in het waarneemen van zyn Beroep verheven
„ gebleven, geheel aan het algemeene Welzyn toegewyd;
„ Burger met de Burgers; Vader des Vaderlands, niet door
„ eenen enkelen Titel; dien men voor de snoodste Keizers veil
„ hadde, maar door daaden, die meer dan alle Titels ver-
„ eeren: zoo was de wyze ANTONINUS, geboortig van Ni-
„ mes, uit een oud Geslagt, dat pas onlangs in aanmerking
„ kwam. —— Had Hy een TACITUS tot Geschiedschryver
„ gehad, zyn Leven zou de beste Lessen van Deugd en
„ Menschlievenheid bevatten." Hy steeg ten Throon in het 138ste jaar van CHRISTUS geboorte, en regeerde, gelyk gesteld met eenen NUMA POMPILIUS, zoo uit hoofde van zyne Vredegezindheid, als wegens zyne zorg voor de gewyde zaaken, drieëntwintig jaaren lang.

Keizer JULIAAN *de Apostaat*, die in 364 verheven wierd, bekend door zyne, meer dan gemeene, geleerdheid, gegispt wegens de onedelmoedige, wreede kitteling, welke Hy, in de vervolgingen, vernederingen, jaa kruisigingen zyner voormaalige Geloofsgenooten, smaakte, wryft, in zyn Schotschrift over zyne Voorzaaten, onzen ANTONINUS (*Voyés* Les Césars *de l'Empereur* JULIEN, *traduit du Grec par Mr.* DE SPANHEIM, 1728, p. 75.) twee fouten aan: „ Hy zou, naamentlyk, weinig gemaatigd in het Mingenot geweest zyn, en zich te veel met vodden en kleinigheden hebben opgehouden." Maar het is gebleeken, dat ook de AANWRYVER *ex professo*, mag men zeggen, geen *Heilige* was; en VAN SPANHEIM tragt ten minste, ter aangeduide plaatze, aan die *vond* van den al te *Critischen* JULIAAN, alle de zynen over dezelfde kam scheerende, eene onschuldige wending te geeven.

Wy vinden daar, p. 74, tevens eene hoofdzaakelyke opgave van de menigvuldige soorten van Medailles, ter vereeuwiging der gelukkige tydvakken der Vaderlyke Regeering van den grooten ANTONINUS voorhanden; het zy ze dan zyne Burger-Deugden, als zyne Vroomheid, Regtvaardigheid, Milddaadigheid b. v., binnen Rome vieren; het zy ze zyn rustig Bewind over de veelvuldige, maar zoo zelden bevredigde, Wingewesten van buiten vermelden; het zy ze de daaden van zyne Magt, waardoor hy twee Koningen aan twee onderscheidene Volkeren gaf, gewaagen; of wel zyne zorg voor de goede Krygstugt, of voor de goede Eendragt tusschen Rome's talryke Legerbenden, bewaaren; of, eindelyk,

lyk, zyn goed geluk, dat hem steeds dienstbaar bleef en nimmer overmande, bevatten: om niet van die geenen op te haalen, welken hy, ter vereerende Nagedagtenis van zyne, door hem vergoode, Echtgenoote AUGUSTA, vervaardigen liet.

En, hoe zeer ik mi, tot myn leedwezen, daar, zoo min als in de Geschiedenis, iets het minste vinde van *Vegten* en *Overwinnen*, om myne boven omschreeve uitlegging der *voorzyde* van de Gedenkpenning te staaven; zoo word ik nogtans zoo zeer gesterkt door het gevoelen van den Eerw. HANEWINCKEL, die het *Onderlyf van het Vrouwe-beeldje*, op de *keerzyde*, voor het *Overblyfzel* van het *Beeld der Overwinning* houdt, en zulks *vooral* besluit uit het Randschrift, waarmede die *keerzyde* omgord is; volgens zyn Eerw. begrip, te leezen:

TRIDT . . . . IIII;

dat ik onmogelyk van my kan verkrygen, om aan de woorden,

IMP II. op de *voorzyde*,

eene andere uitlegging te geven, als deze:

Ten tweedemaal Overwinnaar.

De Engelsche Schryvers der *Algemeene Geschiedenis*, 13 D. 8 B. 20 Hoofdst. gisfen, het is waar, uit dergelyke Gedenkpenningen „ dat ANTONINUS, toen hy, den 25 February „ 138, door Keizer ADRIAAN tot Zoon wierd aangenomen, „ ter gelyker tyd, met den Titel van CÆSAR, en met dien „ van IMPERATOR (en dus natuurlyk IMPERATOR SECUNDUS) „ begiftigd wierd." Maar, waarom zoude men een Vorst, die, door de *Faam zyner Geregtigheid*, de *Bactriaanen*, de *Hyrcaniaanen* en andere uitheemsche Natien dwong, om de Wapenen neder te leggen en hem tot Scheidsman te neemen, ja over *twee* KROONEN beschikte, niet mede als OVERWINNAAR hebben mogen vereeuwigen; wanneer men die Overwinningen aan zyne Deugden en aan zyn Beleid alleen te danken hadde; wanneer Veld-Overste noch Keurbende, Roekeloosheid noch Toeval in zynen Roem deelen mogten; wanneer hem, naa derzelver volvoering, zelfs nog Gedenkpenningen, *als* VERMEERDERAAR DER BURGERY, erkentelyk konnen worden toegedagt.

En mogt nu *zulk bedwingen* met regt onder de wezenlykste *Overwinningen* gesteld worden, dan volgt het overige van zelf: want, of wel, naa het vernietigen van het Gemeenebest, de Titel van IMPERATOR voornaamelyk aan den geenen

gegeven wierd, die het Hoogste Bewind van zaken in handen had; zoo bezigde men denzelven egter, toen nog mede, *en* omtrent andere Veld-Oversten, *en* omtrent de Vorsten zelven; hun, by gelukkigen kryg, naar het getal hunner Overwinningen, met de benaaming IMP. II, III, IV, &c. bestempelende. DEMPSTERUS *Antiq. Rom.* L. 7. C. 12. p. mihi 502.

Ik moet mede bekennen; onder ANTONINUS betraden de Romeinsche Legerbenden den Bataafschen grond niet. Maar zy deeden het tog vóór en naa; en moet juist de een of ander Romeinsche Veldheer met het Hals- of Borst-Cieraad gepronkt hebben: wie zal van het zoo veelvuldig - mogelyk *kundig* of *onkundig* gebruik van oude Penningen reden geeven? My heugt, eenen Franschen Koningsgezinden Uitgeweekenen te hebben zien pronken met de bekende *Geuze-Penning* van onze braave Voorvaderen. De Inscriptie, *Fidelles au Roi jusqu'à la Besace*; die hy op zynen Koning toepaste, had hem bevallen. Wanneer nu de Bezitter deze zyne Medaille, op zyne herhaalde zwerftogten, verlooren, of, by een optogt of vlugt, verhoolen hadde, of met dezelve in *Engeland*, te *Jersey*, te *Quiberon* of elders, ware ten grave gedaald; zou een onbekende vinder, ter zyner tyd, zeker weinig juist besluiten, „ dat daar, waar hy dezelve opdielf, „ de begraafplaats geweest ware van een der verbondene „ Hollandsche Edelen; of anders zeer zeker, dat, ook in „ die Streeke, derzelver Legerbenden zich hadden opge„ houden:" maar zyn uitlegkundig gevoelen omtrent de Penning zelve bleef des niet te minder gegrond.

Dit zy genoeg van de *voorzyde* der *Antoninus-Penning*. Omtrent de *keerzyde* voeg ik 'er niets by. De Eerw. HANEWINCKEL heeft de beteekenis; *en* van het *Kroontje-kopbeeldje*, *en* van de, door zyn Eerw. uitvindig gemaakte, *Letters* TRID ·.·, dat is, TRIDT ·.·........ IIII opgegeeven: wat behoef ik dan myne Taalkundige onmagt hier te belyden? Ik heb my, ten gevalle van zyn Eerw., misschien vrugteloos, beyverd, om den *vredelievenden*, den *Grooten* ANTONINUS, wiens Gulden Spreuk was: „ *Liever het behoud van* EEN „ *Burger*, *dan het verderf van* DUIZEND *Vyanden*," onder de *dubbelde* OVERWINNAARS te helpen plaatzen; en moge my dit maar niet opbreeken! moge het my vooral gelukken, de Attische Scherts te ontgaan, zonder dat deze of geene Spotvogel, van my, *Ironisch* uitroepe, het geen PLINIUS (*2de Brief*, *No.* 22.) van den Regtsgeleerde ARISTUS *ernstig* schreef, en op de wartaal van zoo menigen Spreeker, waaronder de Eerw. HANEWINCKEL zeer zeker niet te plaatzen is, *dubbelzinnig* zoude kunnen worden toegepast:

„ Quan-

„ *Quantum rerum, quantum exemplorum, quantum An-*
„ *tiquitatis tenet. Mihi certe, quoties aliquid abscondi-*
„ *tum quæro, instar Thesauri est.*"

't Welk op het zelfde zoude uitkoomen, als wanneer men, met den Dichter SCHIM., in moedertaal, maar lagchende galmde:

„ Leent uw oor aan dit Orakel,
„ Houdt dees' Noordstar in 't gezicht,
„ Eert dees' Diamanten Schakel,
„ Sleit dees' Bladen, kuscht dit Licht,
„ Dankt den onvermoeiden Schryver,
„ Die zyn Naêm bevryt voor 't graf,
„ Beelt hem om zyn' *trouwen yver*
„ Op een' gouden Penning af."

Vergunt dan, Myne Heeren! dat ik eerst afwagte, hoe de *leezing* van deze geringe Proef, in Ul. geächt Maandwerk geplaatst, het Algemeen smaake, bevoorens ik my noeme en verder gedraage, als

Ul. bestendige Schryver,

φιλαρχαῖος.

AANMERKINGEN, OVER DE ONHEILEN, WELKE ONTSTAAN UIT HET VERWAARLOOZEN VAN DE VROUWLYKE PLIGTEN, EN DE ELENDEN, VOORTSPRUITENDE UIT EENE LOSBANDIGE LEEVENSWYZE.

(Naar het *Engelsch.*)

„ Schoon de groote zaaken, in deeze Aanmerkingen aan-
„ geduid en overwoogen, niet in die volle grootte
„ by ons als by de *Engelschen* plaats vinden, zal egter nie-
„ mand lochenen, dat de aannaderingen daar toe in ons Va-
„ derland veelvuldig en sterk genoeg zyn, om de onder het
„ oog brenging daar van, ten vollen, te wettigen; en is
„ zulks de grond, dat wy dezelve onzen Landgenooten te
„ leezen geeven. Mogten zy by zommigen bedagtzaam-
„ heid, by anderen terugkeering van den kwaaden weg be-
„ werken!"

 „ Mis-

„ Misschien," zegt een beroemd Schryver, Dr. HUNTER, „ kreegen de belangen van waare Vriendschap, fraaije verkeering, verstandlyke bevordering, gezellig vermaak, en huislyk geluk, nimmer een zwaarder slag, dan toen de Mode dat willekeurig en algemeen Besluit uitvaardigde, dat elk een met elk een bekend moest weezen, gepaard met het daar uit volgend, doch zeer heilloos gevolg, dat ieder elken avond of nagt overal mogt gaan."

In eene Eeuw, waar in Ongebondenheid met onbegrensden invloed heerscht, en waar in het Vrouwlyk Character eene geheele verandering schynt ondergaan te hebben, kan het niet te onpasse gekeurd worden, eenige weinige van de heillooze gevolgen aan te wyzen, welke onvermydbaar moeten voortvloeijen uit die heerschende Krankhoofdigheid deezer dagen. —— Ik zal, ondertusschen, my niet zetten, om, in een knorrige luim, alle vermaakneemingen en uitspanningen te wraaken; of willen, dat de leevendigheid der Jeugd met de ernsthaftigheid der hooge Jaaren te voorschyn treede. Myn toeleg is, de onvoeglykheid aan te wyzen, van Vermaak tot de groote bezigheid des leevens te maaken, in stede van 't zelve enkel als eene uitspanning van weezenlyke beroepsbezigheden en huislyke pligten te gebruiken.

De hedendaagsche Moeder of Bezorgster van een Huisgezin houdt het oog niet langer op deszelfs beheer, om elke der Dienstboden tot derzelver werk te verpligten: want die uuren, welke voorheen bestemd waren tot deeze zo heilzaame als noodige bezigheden, worden slaapende doorgebragt; en een voormiddag van slaapende onverschilligheid is het eigenaartig gevolg van een nagt, aan Kaartspel en andere uitspanningen toegewyd. De berekening zelfs van de onkosten der Huishoudinge wordt overgelaaten aan eene Huishoudster, en de rekeningen betaald, enkel op het gezigt van derzelver beloop: in deezer voege wordt de eigendom des Huisvaders geplaatst in de handen zyner Dienstboden, die, indien zy, ten grooten gelukke, niet dooreerlyk zyn, in de geweldigste verzoeking komen, om ontrouw op ontrouw te stapelen. Volslaage verderf van het Huishouden is veeltyds het gevolg van dit zo verkeerd als roekloos geplaatst vertrouwen: en de zodanigen, die, voor een zeer korten tyd, met al den glans van grootheid geschitterd hebben, verdwynen even als een vuurige verheveling aan het uitspanzel, die, hadden zy slegts eenigermaate acht geslaagen op hunne Huishoudelyke schikkingen, met geene mogelykheid, zo bedagtloos, de schulden zouden vermeerderd hebben. Kon het kwaad zich alleen bepaalen by de schuldigen aan deeze hooggaande onvoorzigtigheid,

heid, de zaak zou nog beschreienswaardig weezen; doch de geheel onschuldigen lyden ongelukkig om de misdryven der schuldigen; en de Kinderen worden de slagtoffers der over 't hoofd gehaalde behoefte.

Bedagtlooze Voedsterlingen van vermaak en ongebondenheid, hoe kunt gy het denkbeeld verdraagen, van elenden te laaden op Schepzels, waaraan gy het bestaan gegeeven hebt? Geeft u de Dierlyke Schepping geen voorbeeld van moederlyke teder- en bezorgdheid? En egter kunt gy gerustlyk de pligten van Moeder en Egtgenoote verwaarloozen?! — „Geen Man," merkt Dr. HUNTER op, „maakte immer opgang in een verbeterden staat in dit leeven, zo hy niet gezegend ware met de medewerking zyner Vrouwe; hoe zuinig, hoe geregeld, hoe vlytig hy ook moge weezen, alles gaat ten gronde, indien zy eene Spilpenning is. Met welk een moed, met welk eene voortzettende volharding, zal hy, in het waarneemen zyns beroeps, werkzaam weezen, als hy weet, dat 'er op zyne winsten eene goede beschikking gemaakt worde! Met welk een vertrouwen zal hy na zyne landhoeve, na zyn pakhuis gaan! reizen te land of ter zee doen, en alle gevaaren het hoofd bieden, als hy verzekerd is, dat hy zyne kragt niet te vergeefs aanwendt; dat de gunstryke Hemel alle andere zegeningen bekroond heeft met die van eene vlytige, spaarzaame en getrouwe Egtgenoote!"

Indien de zugt tot losbandige verteering, en de onheilen daar aan verknogt, zich alleen bepaalden tot Menschen, die in de hoogste leevenskringen zweeven, zulks zou zo verwoestend niet weezen voor de belangen der Maatschappye, en zou 'er minder reden weezen om die jammerlyke gevolgen zo zeer te betreuren. Maar de aanzienlykste Mevrouwen zyn naauwlyks iets minder onoplettend op de Vrouwlyke pligten, dan de Vrouw van den Man, die zyn Huisgezin onderhoudt en schraagt door een eerlyk handelbedryf. Zy zyn verslaaft in een steeds rondloopenden kring van bezoeken, van gezelschap, en even onoplettend op de pligten, die Huisgezin en Kinderen afvorderen.

Hoe belangryk eene bezigheid voor eene tederhartige Moeder is het aankweeken van het kinderlyk verstand en het regelen van het kinderlyk hart, om 'er vroegtydig die zaaden van deugd in te planten, welke de tyd de heilrykste en hoogstwenschlyke vrugten zal doen draagen? „De opvoeding, van de zyde der Moeder," merkt de meermaals genoemde Schryver op, „begint van het oogenblik, dat zy het vooruitzigt heeft van dien naam te zullen draagen; en de zorg voor haare eigene gezondheid mag aangemerkt worden als een pligt, verschuldigd aan het Kind, 't welk zy

verwagt ter wereld te zullen brengen." —— De gevoelens van dien beminnenswaardigen Man hebben slegts weinig indruks gemaakt op de Vrouwen naar de Mode heden ten dage; anderzins zouden die bezoeken, tot diep in den nagt gerekt, niet zo veelvuldig bygewoond worden, door eene menigte jonggetrouwde Vrouwen, die zich in gemelden toestand bevinden. Gezondheid wordt, in deeze gezelschappen, opgeofferd aan de Mode; en gezellige vriendlyke verkeering is ook een slagtoffer van dwaasheid en smaak. —— Zelfs de tedere pligten van eene Moeder worden overgedragen aan Huurlingen; en de Moedermelk der algoede Natuur mag het hulploos wicht niet gebeuren. De Kinderkamer wordt gekoozen in zodanig een gedeelte van het huis, dat de Moeder niet kan gestoord worden door het gekryt van haar Kind; en een bezoek van weinige minuuten in dat verblyf is alles, 't geen uitgespaard kan worden van de gewaande gewigtiger bezigheden. Tot welk eene hoogte van dwaasheid, ja van onmenschlykheid, kan de Mode haare Dienaaressen opvoeren, wanneer deeze haar door alle slagboomen kan doen heen breeken; wanneer deeze eene Moeder de pligten doet vergeeten, welke zy aan haar kroost verschuldigd is, en Vermaak haar dierbaarder doet worden dan haar Kind!

Dan, eens toegestaan, dat een Kind, gedurende den staat der Kindschheid, nimmer het mangel aan moederlyke zorge gevoele; dat het zorgvuldig opgepast worde, door die, aan welke men het toevertrouwde; wie zal dan nog, gelyk eene zorgvuldige Moeder, letten op de eerste ontluiking des verstands? wie, gelyk zy, de schranderheid hebben, om den heerschenden smaak van 't zelve te ontdekken? wie zal het schroomagtig Kind aanmoedigen? wie het stoutmoedig Kind bedwingen? of wie zal tragten uit te vorschen, of de misslagen van het Kind voortkomen uit natuurlyk onvermogen, of uit kwaadwilligheid? Hoe kan de Moeder, die nimmer de Vriendin, en in zeker voege de Speelmakker van haare Kinderen geweest is, immer eenig denkbeeld vormen van derzelver weezenlyke neigingen? Of hoe kan zy hun vertrouwen en genegenheid inboezemen, wanneer zy, in stede van tederheid voor haar Persoon te voelen, enkel geleerd worden haar met ontzag aan te zien? Dit is een der diep betreurenswaardige voorbeelden van Losbandigheid, welke de Moeder met de daad doet daalen beneden het peil der Beesten; want, in de Dierlyke Schepping, is de zugt, om de Jongen met de uiterste zorgvuldigheid gade te slaan, allersterkst. Hoe menig een voorbeeld zou men kunnen bybrengen uit de schriften van de waarneemers der Dierlyke Wereld, om deeze zugt tot de Jongen te staaven! En kunnen

nen Menschlyke Weezens het denkbeeld verdraagen, van hier in overtroffen te worden door een Hond, of zelfs een Groenlandsche Beerinne?

Maar, zo als ik boven heb aangemerkt, deeze onoplettendheid op huislyke pligten is niet bepaald tot lieden in de hoogste leevensstanden; want de Dogter van een eenigzins welvaarend Koopman moet tegenwoordig de opvoeding erlangen in een Kostschool, in stede van onder het Moederlyk oog op te groeijen. Hoe veele deezer Kweekschoolen zyn enkel geschikt om ondeugd voort te planten, en mogen aangemerkt worden als de gronden, waar in het zaad der verleiding kiemt en wortelt; — waar het hart, in stede van ten goede gevormd, bevlekt wordt! Ik strek deeze berispende aanmerking niet uit tot alle dusdanige Schoolen; ik ken 'er verscheidene, op welke zulks geheel niet past, en voor welke ik hoogagting heb; ik bedoel alleen de zodanige van eene mindere soort, waar de onkunde der Onderwysters geen hoop geeft van verstandige kweekelingen te zullen voortbrengen.

De ongelukkige Kinderen verkrygen, in de door my gewraakte Schoolen, een deel begaafdheden; en het mist niet, dat zy door trotschheid worden opgeblaazen; en, wat erger is, zy leeren niet zelden haare Ouders veragten, om dat zy de hoedanigheden niet bezitten, die misschien eerlang een bron van elenden voor haar zelven worden. Zy zyn te veel Juffer, om tot de gemeene leevensbezigheden af te daalen; zy versmaaden het denkbeeld van in het huishouden dienst te doen. De Boeken, haar in handen gegeeven, voltooijen het bederf; door derzelver leezing gelooven zy aan de beloften aan een misleidenden Minnaar!

Het is my ondoenlyk, in deeze Proeve, de veelvuldige voorbeelden by te brengen van de ongelukkige gevolgen deezer Vrouwlyke Opvoedinge. Dan misschien zet ik my, by eene nadere gelegenheid, om de Geschiedenis op te geeven van verscheide Vrouwen, zo in hoogen als middelbaaren Leevensstand, in de bewustheid, dat Voorbeelden sterker werken dan Lessen; vol van de hoope, dat eenige althans zullen overgehaald worden om beter aan de Pligten des Leevens te voldoen.

EENE ZELDZAAME ONTMOETING.

(Ontleend uit JENS WOLFF's *Sketches and Observations on a Tour through a Part of the South of Europe.*)

Eenige mylen van *Montpellier* te paard rydende, volgde ik den gewoonen weg, langs den voet der bergen heen loopende, door een valei, waar zich de Schaapherders onthielden, om hunne kudden op de eenigzins van daar verwyderde heuvelen te weiden. Ik reed verder, dan ik in den beginne my voorgesteld had, in dien verrukkend schoonen oord, en sloeg geen agt waar ik my bevond, voor dat de ondergaande zon my den naderenden avond aankundigde.

Onkundig hoe verre ik my van de Stad bevond, steeg ik af, maakte myn paard aan een boom vast, om te zoeken na eenig huis of hut, waar ik het noodig onderrigt bekomen kon. Geen spoor van eenig voetpad deedt zich ten mynen geleide op, voor dat ik, op eenigen afstand, eene brug in 't oog kreeg, die twee rotspunten scheen te vereenigen, tusschen welke een water liep met eene verbaazende snelheid, tot het by eene steilte nederstortte, en een waterval vormde, die het witte schuim in de lugt deedt opgaan, 't geen door de nog teruggekaatste zonnestraalen eene allerschoonste kleurvermenging vormde. Aan den kant deezer steilte stondt eene kleine, doch nette hut, overschaduwd door pynboomen. Twee Kinderen, speelende aan de deur, hadden my niet ontdekt voor dat ik zeer digt by dezelven stond. Zy liepen onverwyld na huis, roepende: *Mama! Mama!*

De Kinderen volgende, trad ik de hut in. Ik zag eene schoone Vrouw, zittende aan tafel, in de houding van eene, die bezig was met leezen. Verschooning gevraagd hebbende, wegens myn stoutmoedig binnentreeden, onderrigtte ik haar van mynen toestand, met vermelding van myn vertrouwen op haare goedheid, om my te onderrigten, hoe ik den verlooren weg zou wedervinden. — Op de bevalligste wyze, en met eene beleefdheid, welke ten zigtbaaren blyke strekte, dat zy de wereld kende, gaf zy my de noodige onderrigtingen. Verneemende dat ik door *Montpellier* trok op myne reis na *Italie*, en dat ik my door de schoonheid van den oord had laaten verlokken om deeze afgelegene plaats te bezoeken, boodt zy my eenige verversching aan, welke ik in myn vermoeiden staat wel zeer noodig had, en daarom ook door my werd aangenomen.

Toen ik opstond om heen te gaan, kwam haar Egtgenoot

noot van zyne schemeravond-wandeling terug. Zeer zigtbaar waren de kenmerken van verwondering, met ontsteltenisse gepaard, op 't gezigt van my. Zyne Vrouwe, aan wier vriendlyke gastvryheid en onthaal ik zo zeer verpligt was, ontvouwde hem de omstandigheden, welke aanleiding tot myn bezoek gegeeven hadden; en alle beduchtheid over myne komst verdween; en ik vond my als opgewekt tot een langer toeven, daar de kleine en aartige JEANNETTE van haare Moeder af by my was gekomen, en aan myne kniën speelde.

Ik voelde eenige nieuwsgierigheid, om ontwikkeld te vinden, waarby het toekwam, dat ik Lieden, in hun geheele voorkomen, en manieren, zo verre verheeven boven het bewoonen van deezen oord, en van die hut, naauwlyks het onontbeerlyk noodige tot het leeven verschaffende, aldaar aantrof: dan de tyd scheen my des alle navraag te ontzeggen. Myne ongeduldigheid deswegen werd voorgekomen door myns Gastheers openhartige verklaaring van eenige omstandigheden betreklyk zynen toestand. Ik vernam daaruit, dat hy een Edelman van *Napels* was, die een Mede-officier, in een tweegevegt, eenigen tyd geleden, overhoop gestooten hadt, 't welk hem noodzaakte, *Italie* te ruimen, om in deeze wydafgezonderde wykplaats die gerustheid te vinden, welke zyn eigen Vaderland hem weigerde.

De avond reeds ver gevorderd zynde, moest ik vertrekken: dit myn voorneemen te verstaan geevende, vergezelde my de Heer zeer vriendlyk, tot wy, langs een veel nader pad, dat gedeelte van den weg bereikten, 't welk my hadt doen dwaalen. Hier namen wy afscheid van elkander. Of het de beleefdheid, het verstandig onderhoud, de braafheid van den Heer, de ongemaakte vriendlykheid zyner Egtgenoote, of het betooverend schoon deezer plaatslyke ligging ware, 't geen my zo zeer aandeedt, weet ik niet; maar vast gaat het, dat ik by het afscheid neemen een leedweezen gevoelde, waarvan ik, uit hoofde van de kortstondigheid onzer kennismaaking, geen reden weet te geeven.

VERSCH VOORBEELD DER SCHRANDERHEID EN GETROUWHEID VAN EENEN HOND.

(Uit het *Fransch.*)

In de nabuurschap van *Châlonne* (*) is een voorval gebeurd, waarvan het verhaal een nieuw bewys levert van de verkleefdheid der Honden aan hunne meesters, en tevens doet zien, welke schranderheid en naauwkeurigheid in het vervullen der plichten, waaraan men ze in hunne opvoeding gewent, zy bewaaren ook in de allerhachelykste omstandigheden.

Een Koopman, LAMBERT geheten, oud omtrent zestig jaaren, kwam van een vlek, *Connard* genaamd, drie of vier uuren gaans ten zuidoosten van *Châlonne*, dryvende voor zich heen twee geladen Paarden, en gezeten op een derde. Hy was verzeld van eenen Hond, die, naar de beschryving, welke 'er my van gedaan is, een gemeene Werfhond moet zyn. Dit Dier bewaarde gemeenlyk de Paarden en Koopgoederen van LAMBERT, terwyl deeze zyne bezigheden verrichtte.

Tusschen *Chaudefont* en *Châlonne*, niet verre van eene plaats, genaamd *la Pierre-Saint Morille*, is een pad, aan de eene zyde bepaald door eenen heuvel, aan de andere door de *Layon*. Deeze Rivier was, toen 'er de Koopman bykwam, buiten haare oevers getreden. De beide beladen Paarden kwamen 'er zonder ongeluk door. Het derde deed eenen valschen stap, en sleepte in zynen val den ruiter mede. Terstond begaf zich de Hond aan het zwemmen, greep zynen meester by eenen slechten gordel, die geknoopt was om deszelfs jas, het eenige gewaad, dat hy op dien tyd aanhad, trok hem na het land, en zoude hem onfeilbaar gered hebben, indien de stof zyne poogingen had kunnen verdraagen; maar zy brak, toen hy bykans den oever bereikt had, en een ellendige lap was al de vrucht van zyne moeite. De Hond leide denzelven spoedig op het zand, en ging weder te water. Maar het was reeds te laat; LAMBERT was oogenblikkelyk by het breeken van den gordel te grond gegaan.

Het getrouwe Dier, geheel ingenomen met het gevaar, waarin het zynen meester zag, en met het gevoeligste verlies bedreigd, had het denkbeeld zyner plichten daarom niet verloren: het begreep, dat de twee voorste Paarden hunnen wech vervorderden zonder beschermer en zonder leidsman; het bedacht, dat zy aan zyne zorge toevertrouwd, en hy 'er,

(*) *Châlonne* is eene Stad in het Departement van *Mayne et Loire*, in het Distrikt van *Angers*, aan den linker oever der *Loire*.

'er, eenigermaate, voor aanspraakelyk was. Hy vliegt hun tegen met zoveel overhaastinge, en houdt ze tegen op eene zo schielyke wyze, dat het ééne, schrikkende, struikelt, valt onder zynen last, en, op het punt van te bezwyken, op de plaats blyft liggen. Deeze misslag, welken men ongetwyffeld wel zal vergeeven aan de ontroering, waarin de getrouwe Hond zich bevond, werd voor denzelven eene vermeerdering van ongeluk: niets kon zynen angst uitdrukken. Hy had alleen de Paarden willen terug houden, om zich geheel en zonder uitzonderinge toe te leggen op het zoeken van zynen meester. Zyne tegenwoordigheid is noodzaaklyk geworden by het gevallen Paard; hy wil het weder op de been helpen; hy spoort het aan, blaft 'er tegen, verlaat het een oogenblik, keert terug, en loopt in de ongemaklykste besluitloosheid heen en weder. Gebonden door zynen plicht, weehgetrokken door zyne genegenheid, zoude hy wel overal te gelyk willen zyn. Niet in staat om eene party te kiezen, jankt hy, huilt, en loopt in een oogenblik honderdmaalen van zyne Paarden na de Rivier, en van de Rivier na zyne Paarden: nooit zag men eene meer treffende verlegenheid, eene werkzaamer bekommering.

Een Jongeling, die na *Chaudefont* ging, was 'er eenigen tyd getuige van. Hy wilde het Paard, dat onder zynen last bezweek, weder op de been helpen: maar de Hond, gewoon geene anderen dan bekende persoonen te laaten naderen, noodzaakte hem niet alleen terug te gaan, maar ook eenen grooten omwech te neemen, om zich na de plaats zyner bestemminge te begeeven.

Te *Chaudefont* gekomen, alwaar LAMBERT somtyds stil hield, verhaalde de reiziger, wat hy gezien had; men kreeg vermoeden van het gebeurde, en begaf zich na de plaats.

Wanneer de Hond de vrienden van zynen meester gewaar werd, haastte hy zich om ze te brengen by den oever, alwaar deeze was omgekomen, toonde hun den lap van den gordel, en begon op eene jammerlyke wyze te huilen, hetgeen hun strekte tot eene aanduiding tot het zoeken van den ongelukkigen, aan wiens lot men niet meer twyffelde.

Ondertusschen had men het Paard weder op de been geholpen, en bragt het met het andere na *Chaudefont*. De Hond volgde hen droevig, niet zonder meermaalen aan den noodlottigen oever te komen treuren. Verscheide maalen, geduurende den nacht en den volgenden dag, ging hy derwaards; totdat de Zoonen van LAMBERT, gekomen zynde, hem met zich namen. Zy houden den handel van hunnen Vader aan: hun Hond verzelt hen telkens als zy te *Châlonne* komen; en men verzekert, dat hy nooit mist stil te staan en te huilen by de plaats, waar hy zynen meester heeft verloren.

IETS, OVER HET BELEEZEN OF BETOVEREN DER SLANGEN IN HET OOSTEN.

(Uit DE GRANDPRÉ's *Voyage dans l'Inde & au Bengale.*)

Onder de kruipende Dieren in *Indie* is eene soort van Slangen, onderscheiden door de benaaming van *Huis-Slang*, die in geenen deele gevaarlyk of boosaartig is. Deeze Slangen-soort kruipt menigwerf in de wiegen of slaapsteden der Kinderen, en doet nimmer eenig nadeel. Daar 'er nogthans andere soorten zyn, en den mensch een schrik bevangt op de ontdekking van een Slang, en de onzekerheid of dezelve ook van de boosaartige en beschadigende soort mogt weezen, tragt men dit Dier te verdelgen; doch, wanneer men hierin niet slaagt, is het de vaste gewoonte, om een Slangen-beleezer te doen komen.

Deeze Beleezer of Betoveraar der Slangen komt, behangen met manden; in sommige deezer is een groot aantal Slangen van onderscheidene soort opgeslooten. Des Beleezers beenen zyn omvangen door ringen, die los om zyne enkels hangen, en zo geschikt zyn, dat zy, op elken stap, dien de Beleezer doet, een geluid maaken, niet ongelyk aan dat van een ketel met hamers geslaagen. Hy is, daarenboven, voorzien van een speeltuig, 't welk veel heeft van een doedelzak; dit werktuig, onder den arm gedrukt, geeft een geluid, 't welk zo sterk is, dat het de Slang als bedwelmt, en dezelve eene onweerstaanbaare neiging krygt om te slaapen.

Naa de Ouverture van zyne Muzyk dus gespeeld te hebben, worden de Slangen, die in de mandjes zyn, ontdekt, en de Beleezer vaart voort met digt by dezelven te speelen, en stampt nu en dan met den voet, om des te schielyker hunne bedwelming te bewerken. Men ziet, dat de oogen van de Slang kwynender staan; en in korten tyd heeft zy, door het opheffen van de kronkelingen haars lichaams, geheel het voorkomen van op de aangeheeven muzyk te dansen.

De Slang, die hy wil uit doen komen, wordt getrokken door den klank des speeltuigs, en mist niet haare verkoozene legplaats te verlaaten. Het gezigt der andere Slangen beslist haar gedrag; zy haast zich om onder dien hoop te komen, en welhaast deelt zy in de algemeen heerschende bedwelming. De Beleezer zet alsdan een mande over den kop van den nieuwen aankomeling, en het getal zyner Slangen wordt door de beleezene vermeerderd.

GE-

GEDAGTEN BY HET GRAF VAN EEN ZUIGELING.

Hier, in dit eenzaam dennenwoud,
Waar 't beekje lieflyk ruischt,
Waar 't koeltje door het lispend loof
Zoo zagt, zoo ſtreelend zuist,
Hier ſlaapt een teeder Zuigeling,
Die in den morgenſtond
Van 's leevens rusteloozen dag
De zoetſte rustplaats vond.

Gelyk een roos, die ſchoon ontluikt,
Door 't lieflykst licht gekleurd,
Om blos en geur elks teed're gunst
Zig waardig ziet gekeurd,
Zoo bloeide ook 't kindjes vroegſte jeugd,
Door onſchulds vleiend ſchoon;
Elk lachje ſchonk aan 't moederhart
't Onſchatbaarst, zaligst loon.

Dan, ylings borst een ſtormwind los;
Nu was de bloem te teêr;
De blaadjes vielen, fel geſchud,
En 't roosje was niet meer!
Maar — ſchoon het bloempje wierd geknakt,
De wortel was niet dood;
Neen — eeuw'ge lente omving de plant,
En, eed'ler bloem ontſproot.

o Treur niet, droeve Moeder! — neen,
Al is uw Zuig'ling dood,
Hy ſlaapt ſlegts voor een oogenblik
In 's aardryks kouden ſchoot.
Uw Zuig'ling wisſelt ſlegts van ſtand,
Herleeft, en juicht dan bly.
Zoo valt de Rups in ſlaap, maar zweeft,
Als Vlinder, ſchoon en vry.

Hoe moedig klopt myn teeder hart
Hier in dit eenzaam oord,
Waar ydelheid noch woeste drift
Die zagte kalmte ſtoort!
Myn God! 'k gevoel myn waarde, als mensch,
Hier, by dit need'rig graf:
'k Ben ook onſterflyk, ja — myn ziel
Legt ſlegts 't bekleedzel af.

Mogt

Mogt ik slegts, lieve Zuigeling,
Zoo rein, zoo kalm als gy,
Zoo vatbaar voor 't volmaaktst geluk,
Hier sluim'ren aan uw zy'!
Hoe zagt was niet die rust voor my!
Verheeven boven 't lot,
Ontvlood my dan geen traan der smart,
Neen — 'k juichte in U, myn God!

Maar 'k bloos. Myn ziel herneemt den moed;
'k Zweer trouw aan u, o Deugd!
Schep gy, hoe lang de proeftyd duur,
Op 't doornigst pad, my vreugd!
'k Treed' aan uw hand gerust en vry
Door 't wiss'lend leeven heen!
Maak my, hoe ook de smart moog' woên,
Toch met myn lot te vreên!

Wees gy 't, die in de doodsvallei
Het troostrykst licht verspreid'!
o Deugd! o Godsdienst! 'k smaak' eens 't heil
Door Jesus ons bereid!
'k Verlaat dit kleen, maar vreedzaam graf;
'k Zoek, wen my de ondeugd boeit,
Myn vryheid weer, hier, waar in 't stof
Een reine Seraph bloeit.

S. N.

CHINEESCHE ANEKDOTE.

In de Chineesche Jaarboeken wordt verhaald, dat zeker jong Prins, met eenigen van zyne Paadjen speelende, kortswylende tot een van hun zeide: „ Ik maak u Koning van „ die Plaatze," tevens dezelve noemende.

„ Wat heeft uwe Hoogheid daar gedaan?" riep zyn Leermeester uit.

„ Het is louter kortswyl," hernam de Prins.

„ Mynheer," sprak hier op de Leermeester, „ het woord „ van eenen Prins moet nooit als kortswyl worden opgevat. „ Gy hebt deezen Jongeling tot Koning benoemd, en hy „ moet het zyn: Gy kunt niet herroepen, 't geen uwe lippen „ hebben voortgebragt."

De benoeming van den Paadje tot de Koninklyke waardigheid wierdt, in vervolg van tyd, bekragtigd.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

ONDERZOEK, HOE MEN, IN VERSCHILLEN, ZYNE ZAAK BEHOORE TE VERDEDIGEN.

Weinigen zullen 'er zyn, die, in eenen langen leeftyd, niet dikwerf gedeeld hebben in, of oog- en oorgetuigen zyn geweest van liefdelooze Verschillen onder de Menschen; nu eens omtrent zaaken, zo gering en beuzelachtig in haar zelve, dat het twisten daarover niet anders, dan belachlyk, kon schynen; dan omtrent zaaken van zulk een groot gewigt en aanbelang, dat men zich moest ergeren en bedroeven, dezelven dus twistende behandeld te zien; en niet zelden ook omtrent zulke ingewikkelde en afgetrokkene zaaken, gaande buiten het bereik van 's Menschen redelyke bevatting, dat met geen mooglykheid over het *gelyk* of *ongelyk* van de eene of andere party regtmaatig kon beslist worden: en elk waarheidlievende zal, geloof ik, my gereedelyk toestemmen, dat hy dezelven, meestal, op eene grootere oneenigheid en verwydering (om niet te spreeken van verbitteringen en scheuringen) tusschen de krakkeelers zag uitloopen.

Daar ik nu eene voornaame oorzaak van dat ongelukkig gevolg van veele Verschillen meen te hebben opgemerkt, bestaande, myns achtens, in de *wyze*, waarop de Menschen als gewoon zyn, elkanderen met hunne twistredenen te bestryden; en zulks, by treurige ondervinding, een onbedenklyk kwaad in de Samenleeving aanrigt, — voelde ik my gedrongen, de aandagt van alle Eendragtsgezinden hierby eens te doen stilstaan; en hun het navolgende voor den geest te brengen.

Waartoe is het noodig, of wat nut heeft het in, dat men, verschilvoerende, en de waarheid, of het recht, aan zyne zyde meenende te hebben, zyne tegenparty op een' hoogen toon, met versmaadende uit-

drukkingen, 't zy door bitse verwytingen, of door schampere spotterny, tragte in het ongelyk te stellen, en uit het veld te slaan?

Zulk eene wyze van zyne zaak te bepleiten moge men zich verbeelden krachtig en beslissend te weezen; doch niet zelden verstrekt die veelmeer tot een bewys van de zwakheid der waarheid, of des rechts, aldus verdedigd wordende; of zy verraadt, ten minsten, een' inborst en ontstoken hartstogten in den Verdediger, welke argvermoedens tegen hem opwekken, en, in allen gevalle, te veroordeelen zyn.

Zoeken wy dan, veelliever, de waarheid, die wy beweeren, of ons vermeend recht, of wettig gezach, op eene waardige wyze, en met achtbaarheid, staande te houden: dat is te zeggen, door eene bedaarde en bescheidene tegenspraak, bekleed met bondige bewysredenen: deeze zetten de meeste kragt by aan onze goede zaak, en geeven ons de beste kans, om onzen tegenstander van zyn wanbegrip, of van zyne mishandeling, te overtuigen, tot schuldbekentenis en vergoeding te brengen; of, ten minsten, dat onzydige en billyke Beöordeelaars ons in het gelyk stellen, en wy derzelver goedkeuring wegdraagen.

Menschen van een hooggevoelenden en driftigen aart zullen denken, dat het, in veele twistgevallen, volstrekt ondoenlyk zy, zodanig voorschrift te volgen. Dit zal men den zulken, waarschynlyk, in eene groote maate moeten toegeeven; althans in zo verre, als die Regel voor de meeste Menschen, hoewel geen ondoenlyk, echter een moeilyk werk, insluit.

Maar is de zaak daarmede te regt gesteld? Kunnen zy daarmede het voorengezegde omverstooten, of, redelykerwyze, ontkennen, dat zy aan het evengemelde voorschrift, naar schuldigen pligt, verbonden zyn? Ja, moet hun bezadigd verstand niet toestemmen, dat men, gelyk in alle dingen, zo ook in dit, steeds dien weg behoore in te slaan, waarlangs men het best tot zyn doelwit kan geraaken?

Laaten zy nu, bid ik, zich zelven eens afvraagen, hoe, *by hun*, onheusche, harde en scherpe twistredenen van *anderen* gemeenlyk worden opgevat? of zy die, op haar zelve, niet reeds als beledigend aanmerken? en of het niet maar al te zelden gebeurd is, dat zy, offchoon gevoelende in den grond des verschils zelven in het onge-

gelyk te ſtaan, daardoor van hunne dwaaling en verkeerdheid zyn terug gekomen, en billyk recht gedaan hebben aan hunne tegenparty? —— Het is dan een gewoon zeggen: „ Voor een oogenblik genomen, hy „ hebbe in *zyne zaak* gelyk; in de *wyze*, echter, waar„ op hy zich tegen ons verweerde, had hy groot on„ gelyk; juist daarom ook achten wy zyne zaak niet „ zuiver te zyn, blyven wy ſtaan op ons ſtuk, en houden „ wy hem geene de minſte vergoeding meer ſchuldig te „ weezen." —— Laaten zy, bovendien, zich zelven afvraagen, of zy wel ooit ſchier in hun leven, door, in Verſchillen, trotsch en onſtuimig, of ſchimpziek, te werk te gaan, hunne tegenparty van eene verkeerde denk- en handelwyze terug gebragt, in hunne gevoelens getrokken, en dus hunne zaak met eere en lof, op den weg van billykheid en eendragt, gewonnen, hebben? dan of zy, in tegendeel, daardoor de middelen, om dat einde te bereiken, niet menigwerf hebben doen mislukken, of, zo anderen het verſchil aanging, zien mislukken?

Mooglyk zal men hierop inbrengen: „ Dat alles „ laat zich byzonder goed hooren, en ſchynt fraai in „ beſpiegeling; maar welk betragtend gebruik is daar„ van te maaken? —— Veronderſtelt, gy houdt u door „ iemand verongelykt of benadeeld, en gy brengt hem „ zulks, met eene beſcheidene rondborſtigheid, onder „ het oog; doch hy verweert zich daarop terſtond drif„ tig en wrevelmoedig; het hem aangetegen vergryp „ of onrecht ontkennende, u een' valſchen beſchuldiger „ heetende, of met nog grootere verongelyking en be„ korting bedreigende: — wel hoe! zoudt gy zulk een' „ tegenſtander alsdan niet, by zyne regt verdiende „ naamen, of eenen lasteraar en eerroover, of eenen be„ drieger en ontvreemder; en althans een' gramſtoorigen, „ een' onbeſchoften, een' boosaartigen en wraakzugti„ gen, mogen en durven noemen?"

Niets anders weet ik hierop te antwoorden, dan hetgeen uwe eigene welbedagte reden u daaromtrent aan de hand moet geeven. —— Het ſpreekt van zelf, dat tegen woedende razerny, of tegen dolle krankzinnigen, oproerige dronkaarts en kwaadwillige ſtyfhoofden geen woordenſtryd te paſſe komt, met geene redeneerende wapenen, en dus zo min ſcheldende, als zyne zaak ſlegts verdedigende, te vechten is: maar wat be-

veelt uwe eigen reden u in zo veele duizend overige gevallen? Zy zegt eenvoudiglyk: „ Maak gebruik van de „ geschiktste middelen, waardoor gy uwe tegenparty, „ met de daad, vreedzaam kunt nederzetten, tot billy- „ ker gedagten, en tot billyker handelingen, brengen; „ en onthoud u, zorgvuldiglyk, van alle de zulken, „ waardoor gy niet anders zoudt doen, dan hem ver- „ bitteren, van u afstooten, en, in plaats van beter-, „ slegter-gezind tegen u maaken: eene verpligting, zo „ veel te sterker, als de zaak des verschils van groo- „ tere aangelegenheid is, en de uitwerksels van twee- „ dragt en scheuring nadeeliger kunnen zyn: ja, dit „ zy uw rigtsnoer des te meer, niet alleen ziende op „ hem, maar op allen, die zich uw of zyn geval, „ regtstreeks of van ter zyde, zouden mogen aantrek- „ ken; terwyl gy daarby nimmer te leevendig kunt „ gedenken aan deeze waarheidvolle spreuk: *Een zagt* „ *antwoord keert de grimmigheid af; maar een smaade-* „ *lyk woord doet den toorn opryzen.*" —— Dit zegt, durf ik vertrouwen, uwe eigene reden; en hoe gaarne moesten wy dan op ons zelven de moeite willen doen, om, met bedwinging onzer oploopende togten, aldus te handelen, ten einde aan alle voorkomende Geschillen, waarin wy ons mogten gewikkeld zien, weldra eene gelukkige wending te geeven, en dezelven, schoon daarby niet altyd eene volkomene overwinning behaalende, ten minsten altoos behoudens onze eer, het meest overeenkomstig met recht en billykheid, en ter meeste bevordering van rust en vrede, te doen afloopen.

Nog eene gewigtige reden meen ik te *kunnen aanvoeren*, welke ons hiertoe verbindt: het *mistrouwen*, naamlyk, dat wy, uit hoofde van onze eigenliefde, vooroordeelen en dwaalingen, in de meeste oneenigheden, op ons zelven behoorden te hebben, of de waarheid, of het recht, waarvoor wy opkomen, wel zo zeker, of zo geheel, aan onze zyde zy. Veele zaaken kunnen uit verschillende oogpunten bezien worden, waardoor ze grootelyks van gedaante veranderen; en het is dus menigwerf zeer mooglyk, dat onze tegenparty, de zaak uit een ander oogpunt, dan wy, beschouwende, van zynen kant in het gelyk meent te staan. —— Dit nu in aanmerking genomen, en daarby, vooral, gelet op de maar al te gewoone wyze van twistvoeren, in zo veelvuldi-

ge

ge twyfelachtige gevallen, by welke de *driften* boven de *reden* gaande zyn; is 'er dan geen genoegzaame grond voor het aloud spreekwoord, dat, *waar 'er twee kyven, de schuld by beiden ligt?* En hoe veel te meer, derhalve, moesten wy ons hierdoor houden aan de wet van gemaatigdheid in alle Verschillen!

In de daad (dit mag ik 'er, diensvolgens, wel byvoegen) het gezond verstand van ieder doorzigtig en bezadigd Mensch kan niet nalaaten te erkennen, dat 'er, voor de menigvuldige knibbelaaryen en verdeeldheden onder het Menschdom, die aan hetzelve niets, dan onrust en kwelling, dan schade en rampen, toebrengen, oneindig meer minnelyke vergelykingen, vrede en vergenoegen op den Aardbodem zouden gevonden zyn, en alsnog gevonden worden, byaldien in alle Rechtszaaken en Pleitgedingen, in alle Staatkundige en Kerkelyke, of Godsdienstige, Verschillen, zo wel als in alle Burgerlyke en Huislyke oneenigheden, die voorgestelde Regel steeds in acht genomen ware, en, by aanhoudenheid, in acht genomen wierde.

Wil men, echter, uit een ander beginsel dan dat van vredelievenheid, op dit alles my nog tegenwerpen, dat niet weinige Menschen juist by de *wyze*, waarop zeer veelen hunner Medemenschen gewoon zyn Verschillen aan te leggen, door te dryven, en uit te houden, hun voornaamst tydelyk bestaan vinden, van het welk zy te eenenmaale beroofd zouden worden, zo eens de Menschen, eendragtiglyk, samenspanden, om die manier en mode van Twistvoeren vaarwel te zeggen, en in hun midden af te schaffen; en dat het, gevolglyk, betaamt, dezelve, als eene oorzaak van wezenlyk nut voor anderen, aan haar beloop volkomen over te laaten. —— Zie my hierdoor dan gedrongen tot eene verklaaring, welke reeds vroeger had kunnen geschieden (schoon ik, trouwens, al in den beginne gezegd heb, myne rede aan de Eendragtsgezinden toe te wyden) dat ik, naamlyk, niet wensch gehouden te worden, met al het voorgaande een regtstreeks woord gesproken te hebben, noch van eigenlyke twistgierigen, dien de lust beheerscht, om in eene hel van krakkeel en partyschap te leeven, of in troebel water te visschen; noch tot de zulken, wier onmiddelyk belang het is om twisten aan te stooken, of, immers, dezelven een reeks van maanden en jaaren uit te rekken, en eindelyk, op zwaardrukkende kosten der

partyen, uit de waereld te helpen; en die dit hun onmiddelyk belang voor de hoofdzaak van alles rekenen; gelyk men de zodanigen onder hun, die het beroep van Rechtsdingeren en Pleitbezorgeren naar de Wet waarneemen, ook ginds en elders meent te ontmoeten: want deezen laat ik, als *eenzydig* tegen myn stuk, met bescheidene uitsluiting, in hunne waarde en onwaarde, boven of beneden myne gemaakte aanmerkingen.

Nogthans zal men, van dien kant, knibbelzugtig, beweeren, dat door deeze myne verklaaring die laatste tegenwerping geenzins is wederlegd. —— Wel nu, schoon ik hierop zoude kunnen antwoorden, standvastig te blyven by myne verkiezing, om dusdanige Menschen, welke, uit een hooger geschat belang, dan dat des vredes, onmooglyk met my kunnen instemmen, maar die veeleer myne redenen moeten bestryden, zelfs niet aan de slippen te roeren; wil ik, echter, tot ontzenuwing van de gezeide tegenwerping, in de navolgende Redewisseling, een Vader en Zoon voor my laaten spreeken, aan welken ik, derhalve, het woord overgeeve.

Een Vader sprak tot zynen Zoon: „ Men kan de bygeloovigheid een nut, ja noodig kwaad heeten; om „ dat zo veele anderen hun belang daarby vinden, en „ 'er een volop, zagt en gemaklyk leven door leiden. „ —— Men kan eene blinde en slaafsche onderwerping „ der Volkeren aan hunne Overheden een nut, ja noo„ dig kwaad heeten; om dat zo veele anderen 'er „ vorstelyk ryk en grootmagtig door worden. —— „ Goud in de mynen te graaven, en paerlen uit de „ diepten op te visschen, kan men nut, ja noodig „ kwaad heeten; om dat zo veele anderen 'er schatten „ en kostbaarheden door verkrygen. —— Men kan de „ weelde en pragt, benevens verkwistende ontugt, bras„ sery en dronkenschap, nut, ja noodig kwaad heeten; „ om dat zo veele anderen 'er tot alle soort van ar„ beid en gewin door geraaken. —— Het twisten en „ verschilvoeren kan men nut, ja noodig kwaad hee„ ten; om dat zo veele anderen 'er een deftigen staat „ door ophouden. —— Men kan den oorlog een nut, „ ja noodig kwaad heeten; om dat zo veele anderen „ 'er hun fortuin door maaken, of 'er grooten buit van „ wegsleepen."

„ Maar Vader (vroeg de Zoon), zou het dan niet

„ be-

„ beter zyn, dat men den ftryd aanginge tegen alle die „ geenen, welke by de voornoemde zaaken zo zeer hun „ onmiddelyk belang vinden, en dat men die zogt te „ onder te brengen, of, ten minsten, het zwaard op de „ keel te zetten, om zich te ontdoen van deeze hunne „ averegtfche belangen; ten einde, door zulk een middel, al dat zoogenaamd nut, ja noodig kwaad uit „ den weg te ruimen, de Menfchen aan zich zelven, „ aan hunnen God, en aan hunne pligten van eer en „ deugd, van maatigheid en regtvaardigheid, weder te „ geeven; voor de aanvallen van de zo veel fchade en „ fchande berokkenende eigenbaat van anderen te beveiligen; en aldus hen, onderling, eendragtiger, „ vreedzaamer en gelukkiger te doen leeven?"

„ Zoon (hernam de Vader), daar zyn 'er, die beweeren, dat alles in de waereld, waaruit anderen „ eenig byzonder heil of voordeel trekken, zo blyven „ moet, als men het ziet; en het is in deezen zin, dat „ ik u van dat onderfcheiden nuttig en noodzaaklyk „ genoemde gefproken heb, doch, wel te regt, met „ byvoeging van het woord *kwaad*, dewyl de Voorftanders van dien derzelver heillooze vereeniging toch „ niet kunnen afwenden, en ik dus van hunne grondftelling gantfchelyk verwyderd ben. — Intusfchen „ fchynt gy uwe gedagten, raakende dit ftuk, op het „ onmooglyke te vestigen: want hoezeer ik uwe edele „ beginfels en bedoeling pryze, voor zo veel gy mogt „ wenfchen in ftaat te zyn, om de verkeerde zelfzoekenheid van duizenden Menfchen te doen verflonden „ worden door eene nog fterkere zugt voor het algemeen belang, en in dier voege al dat zoo gewild nut „ en noodig kwaad uit den loop der dingen weg te „ neemen, ten einde daarvoor een algemeen veel nuttiger en noodiger *goed* (om dus te fpreeken) in de „ plaats te ftellen; zoudt gy u, echter, tot eenen DON „ QUICHOT maaken, zo gy, in weêrwil van den geweldigen tegenftand der eigenbaatzugtigen, dit uw „ doel poogde te bereiken: wat u en my, derhalve, „ betreft, tragten wy, in onzen handel en wandel, „ flegts het tegenovergeftelde van hun te weezen, en „ die taak zal groot genoeg zyn voor ons zelven."

Hier eindigt de Redewisfeling tusfchen Vader en Zoon: — zy, die hun verftand leenden, om op te merken, zullen derzelver ontzenuwende kragt, in verband

met de laatste tegenwerping, begrepen hebben; en hiermede zou ik myn stuk ook voor afgedaan en voldongen rekenen, ware het niet, dat ik nu nog, op het onverwagtst, als in Rechte betrokken wierde door de voorstanders van haatelyke twistgedingen, en door belangzoekers in soorten, my durvende te laste leggen, dat de *wyze* en *middelen*, waarvan *ik zelf* my in deezen bediende, om hen van anderen uit te monsteren, maar geheel niet strooken met die bescheidenheid en heuschheid, welke ik zo ernstig by het Verschilvoeren heb zoeken aan te pryzen; en dat dezelve, mitsdien, wel verre van geschikt te weezen om goede verstandhouding en vrede onder de Menschen te bevorderen, veelmeer strekken ter vergrooting van onrust en verdeeldheden.

Is het mooglyk, dat ik hieromtrent, op het laatst nog, een pleit moet ondergaan van de zulken, die ik zo zorgvuldig getragt heb te vermyden, en om hen, daar zy zich, myns ondanks. op mynen weg plaatsten, toch niet te na te komen? Kan ik deezen *aanval* van hun, of van iemand anders, verdiend, en dus tegen myn eigen oogwit aangewerkt hebben? Maar dan zou ik tevens dienstbaar geweest zyn aan hun belang; en in dat geval voegde het hun des te minder, eenen twistappel tegen my op te werpen. —— Doch hoe het daarmede zy, ik ben bereid, om, met al de lydzaamheid van eenen JOB, deeze myne beschuldigers aan te hooren, en, wanneer zy uitgesproken hebben, myne zaak ter beöordeeling over te laaten aan die bevoegde Rechters onder myne Medemenschen, welke, by eene grootere maate van vredelievenheid, minder verkeerde baatzugt bezitten; daar ik, by herhaaling, betuige, dat ook myn inzigt geen ander geweest is, dan om eigenlyk aan deezen myne voorafgaande overdenkingen voor te draagen. — En zo besluit ik alles met de navolgende, wel te pas komende, Fabel.

Eene Duif sprak tot haare gezelinnen: „ Ei lieven! „ wat twist en plukveert gy onder elkanderen? Zo gy „ oneenig zyt, waarom doet gy uwe verschillen niet „ op eene vriendelyke wyze, niet in het minnelyke, af? „ Gy gelooft, immers, gaarne, dat uwe partydigheden „ en vervolgingen groote smart en onrust verwekken, „ en u des te meer blootstellen aan het gevaar, van „ wege uwe vyanden. Welaan, *vergelykt* dan veellie-

„ ver

„ ver u, onderling, vreedzaam, en op een' billyken voet: „ dus zult gy den naam van zagtzinnigen, dien gy draagt, „ best verdienen, voor alle kwaad van buiten het meest „ beveiligd blyven, en de grootste zoetigheden in uw „ midden smaaken." — De Havik, dit hoorende, werd zeer verstoord, en riep haar toe: „ Wat bemoeit gy u „ met de zaak van anderen? Wie zich, ongeroepen, in „ vreemde krakkeelen mengt, is een dwaas." — „ Wel „ (antwoordde de Duif), ik spreek, in goedigheid, alleen „ tot myne gezelinnen; en u laat ik geheel ongemoeid." — „ Schaamtelooze, wat durft gy voorwenden (schreeuwde de Havik)! uwe raadgeeving gaat myn belang „ volstrektelyk te keer: weet gy dan niet, dat ik van „ den roof moet leeven, en dikwerf een prooi behaal, „ waar onlusten en vervolgingen gaande zyn?" —— „ ô Gy doodelyke vyand van my, en van ons geheel „ geslacht (kirde de Duif)! ik zoek tegen u niet verder in te leggen: zeg, wat partyschap en roofzugt u „ kunnen inboezemen: ik, voor myne gezelinnen staande, wagte eeniglyk van dezelven de uitspraak af, „ of ik haar eenen goeden, dan eenen slegten, raad „ gegeven hebbe."

J. D.

VERHANDELING, OVER EENE VERBETERDE MANIER, OM DEN ZOGENOEMDEN MINERALEN KERMES (HET HYDROTHIONZUUR SPIESGLAS) TE BEREIDEN. Door den Heer GOTTLING.

Er bestaan, gelyk bekend is, veelerhande, meer of minder van elkander afwykende, doch niets minder dan voordeelige, Voorschriften, om den *Kermes* te maaken. De oorzaak van dit verschil, en van de onvoordeeligheid dier bewerkingen, is, ongetwyffeld, te zoeken in de onkunde van de waarheden, die hier ten grondslag moesten dienen. Ook heeft men geene redenen, van zich te verwonderen, dat de Scheikonstenaars, voorheen, in deezen, gewigtige misslagen begingen; naardien de kennis der stoffen, uit welke eigenlyk de *Kermes* gemaakt wordt, gelyk ook die zyner bestanddeelen, nog genoegzaam in het duistere lag, ten tyde, dat

dat die manieren van werken wierden uitgedagt. Terwyl het teffens zeker is, dat geene fcheikundige arbeid volgens voldoende regelen kan worden ingericht, zo lang ons zodanige grondftellingen ontbreeken.

De gemelde kennis hebben wy bekomen, gedeeltelyk door de ontdekkingen van BERTHOLLET, en gedeeltelyk door die van THENARD. De eerstgenoemde bewees met proeven, dat de Minerale *Kermes* een lichaam zy, te zamengefteld uit Spiesglas-oxyde en uit Zwavelwaterftofgaz (*Hydrothionzuur*). De laatfte bevestigde deeze ftelling, en verbeterde dezelve, door eene nadere bepaaling, op de volgende wyze.

„ De *Kermes* beftaat uit 20,298 deelen Zwavelwaterftofgaz (*Hydrothionzuur*), uit 4,156 deelen Zwavel, uit 72,760 deelen bruin Spiesglas-oxyde, en uit 2,786 deelen water; eene kleinigheid, die, geduurende de bewerking, verlooren gaat, niet medegerekend."

Daarenboven toonde de Heer THENARD de wyze aan, op welke het genoemd middel gebooren wordt; gelyk uit de volgende uitlegging blykt. Wanneer men (zegt hy) het gemeene Spiesglas met ontbindingen van Loogzouten behandelt, losfen dezelve het grootst gedeelte van zyn Zwavel op: door die gezwavelde Loogzouten wordt het Water ontleed: deszelfs Zuurftof verbindt zich, met het Spiesglas, tot een Oxyde: zyne Waterftof vereenigt zich met de Zwavel, en vormt Zwavelwaterftofgaz (volgens TROMMSDORFF *Hydrothionzuur*) 't welk zich in tweeën verdeelt; verwekkende het eene gedeelte den *Kermes* met het Spiesglas-oxyde: terwyl het overfchot zich met het Loogzout vereenigt; welk Zwavelwaterftofhoudend Kali den *Kermes* ontbonden houdt, uit welke loog dezelve, door verdunning van het Scheidvogt, of door verkoeling, wordt nedergeflagen.

Dat de gevolgen der behandeling van het ruwe Spiesglas zodanig zyn, als zy hier worden opgegeeven, is eene reeds voor langen tyd bekende waarheid; doch de oorzaaken dier verfchynzelen waren onbekend, 't geen ten gevolge had, dat de van tyd tot tyd voorgeftelde verbeteringen, als op geene genoegzaame gronden fteunende, ondoelmaatig waren, en dus zonder vrucht wierden in het werk gefteld. Laaten wy nu eens zien, of wy niet in ftaat zyn, zekerder gronden van werken,

uit de ontdekking van THENARD, en uit eenige andere proeven, af te leiden.

Als eerste grondstelling schynt my, uit het reeds verhandelde, te volgen: *Dat het Loogzout zo sterk, als mogelyk is, tot de bearbeiding van het ruwe Spiesglas, aangewend moet worden.* En wel om de volgende reden. Het Kali bevat de oorzaaken van 't gelukken der *Kermes*-bereiding, door zyne werking op de Zwavel van het Spiesglas; waarom deeze werking noodzaakelyk 't kragtigst zal zyn, wanneer het Loogzout in zyn meest vermogenden toestand kan werken. Daar nu het ontbonden Kali nooit zo sterk kan zyn als het drooge, volgt daaruit, dat deszelfs gloeijende smelting meerder uitwerking op de Zwavel van het Spiesglas moet doen, dan hetzelve in de gedaante eener Loog vermag. Daar het nu bekend is, dat zuivere drooge Kali eigenlyk alleen, als een sterk geconcentreerd Loogzout, beschouwd kan worden, en niet dat geene, het welk Koolstofszuur bevat, zo schynt daaruit te volgen, dat alleen het eerstgenoemde, doch niet het laatste, tot deezen arbeid zou moeten worden gebruikt. Dan daar het gewoon gezuiverd Potasch-zout (*Sal Tartari*), door de smelting met de Zwavel, in eene gloeijende hitte, zyn Koolstofszuur verliest, en daardoor zyn grootstmogelyken trap van werkzaamheid bekomt, is hetzelve, tot deeze bewerking, voldoende.

Verder leert de ondervinding, dat, hoe meermaalen hetzelfde Spiesglas, by herhaaling, met Kali wordt behandeld, 'er zo veel te minder *Kermes*, en eindelyk daar van in 't geheel niets, gebooren wordt. Waaruit volgt, dat 'er, in het gewoon ruw Spiesglas, geen Zwavel genoeg aanwezig is, om de vereischte hoeveelheid van *Hydrothionzuur* daar te stellen, om al het aanwezend Spiesglas in *Kermes* te doen overgaan. Wy mogen hierom, als eene tweede grondwaarheid, aanneemen: *Dat wy, om de grootstmogelyke hoeveelheid van Kermes, uit eene gegeevene hoeveelheid van ruw Spiesglas, te bekomen, daar nog Zwavel moeten byvoegen.* Hierom hebben ook reeds verscheidene nieuwere Scheikundigen, in hunne leerboeken, den raad gegeeven, om een zeker gedeelte Zwavel, by het Spiesglas, in deeze bewerking, te voegen. HAGEN raadt hierom, by het Spiesglas, te doen een agtste deel, TROMMSDORFF een zestiende deel, en WESTRUMB dezelf-

zelfde hoeveelheid van Zwavel. Door herhaalde proeven heb ik ondervonden, dat, wanneer drie deelen Zwavel, met zestien deelen Spiesglas, zo ras mogelyk, worden te zamengesmolten, zulks voldoende zy, om al het Spiesglas in *Kermes* te doen overgaan. Ook ondervond ik, dat eene meerdere byvoeging van Zwavel, dan de gewoone voorschriften vorderen, veel toebrengt tot eene meer volkomene en spoedige voltooijing van deezen arbeid; hoewel ook eene te overvloedige bymenging van Kali nadeelig is, dewyl daardoor te veel *Kermes* in het scheidvogt opgelost blyft.

Eene vermeerdering van Zwavel, boven de opgegeevene hoeveelheid, vermindert de menigte van *Kermes*, door het daarstellen van een zogenoemden Zwavellever, waardoor een gedeelte van den *Kermes* wordt ontbonden gehouden, die zich, door het bydoen van Zuuren, tot verguld Spiesglas-zwavel (*Sulphur auratum Antimonii*) laat nederploffen. Voorts wordt de *Kermes*, door eene te groote byvoeging van Zwavel, noch verontreinigd, noch in werkzaamheid verminderd, om dat dezelve ontbonden blyft.

Als eene derde grondstelling volgt, uit de verklaaring van THENARD, betrekkelyk het gebooren worden van den *Kermes*, en de daar toe betrekkelyke stelling, dat de *Kermes*, door de met Kali vereenigde Zwavelwaterstof, opgelost blyft, dat men de ontbinding, die den *Kermes* bevat, met veel water verdunnen, en, geduurende eenige dagen, aan de werking der lucht moet blootstellen. Thans wordt de Zwavelwaterstof der Kali-ontbinding, door het bykomen van de Zuurstof des Dampkrings, ontleed; waardoor nog zeer veel *Kermes* zal nedergeploft worden, die wel een derde van het geheel bedraagt. Eindelyk wordt 'er ook nog Spiesglaszwavel afgescheiden, dewyl het Loogzout het Koolstofszuur uit de lucht aantrekt, en daardoor zyne werking op den, door den invloed der zuurstof, veranderden *Kermes* verliest.

Volgens deeze, door reden en door ondervinding, bevestigde grondstellingen arbeidende, werkt men het zekerst, op de volgende wyze. Zestien oncen gezwaveld of gemeen Spiesglas, en drie oncen Zwavel, worden, met vier-en-twintig oncen wel gezuiverde Potasch, door stooten en mengen, zeer naauwkeurig vereenigd, en, in een welgeslooten smeltkroes, ten spoedigsten te zamen

men gesmolten. De gesmolten massa wordt vervolgens grofjes gestooten, en met agt ponden water (ieder van zestien oncen) geduurende een half uur gekookt en opgelost. Dit volbragt zynde, wordt de ontbinding, nog heet zynde, ten spoedigsten, door een dichten linnen doek doorgezegen in eene kom, waarin zestien ponden water zyn gedaan; voorts wel bedekt tegen alle onreinigheden, en dus, geduurende agt-en-veertig, of ook wel twee-en-zeventig uuren, tot dat 'er blinkende oranjekleurige deeltjes in het vogt verschynen, in eene ruime zeer vlakke schotel, aan de werking der lucht blootgesteld.

Het hier door bekomen bezinkzel wordt vervolgens, door het afzoeten met eene genoegzaame hoeveelheid van water, op den filtreerdoek, van alle zoutdeelen bevryd, en, door eene maatige warmte opgedroogd zynde, in eene welgeslootene vles bewaard.

Door deeze manier van werken heb ik, uit zestien oncen Spiesglas, tusschen de twaalf en veertien oncen schoone roodbruine *Kermes* bekomen; zynde al het Spiesglas, eene geringe hoeveelheid van met hetzelve vermengde onreine deeltjes uitgezonderd, in *Kermes* overgegaan. Voorts blyft 'er maar eene geringe hoeveelheid van opgeloste Antimonieele Goudzwavel terug in de alcaline loog, die men vervolgens wederom, tot gelykzoortige oogmerken, kan gebruiken.

LEEVENSBERIGTEN VAN Dr. EDWARD JENNER.

(Uit het *Engelsch.*)

Dr. EDWARD JENNER, die eene zo welverdiende beroemdheid verworven heeft, door de belangryke Ontdekking der Inenting met *Koepokken*, is de jongste Zoon van den Eerw. STEPHEN JENNER, *M. A.* van de Universiteit van *Oxfort*, Rector van *Rockhampton*, en Vicaris van *Berkeley*, in *Gloucestershire*; hy werd ter laatstgemelde plaatze, in den Jaare 1749, gebooren. Zyn Vader bezat in dat zelfde Landschap, behalven 't geen hy van zyne bevordering in de Kerk trok, grooten landeigendom. Zyne Moeder was de Dogter van den Eerw. HENRY HEAD, van eene aanzienlyke

Fa-

Familie in *Berkshire*, die voorheen Vicaris van *Berkeley* geweest was, en tevens Prebendaris van *Bristol*.

Dr. JENNER hadt het ongeluk, dat hy zynen Vader in zyne vroege jeugd verloor; dan dit verlies, 't welk menigmaal de verhindering der noodige aankweeking van jeugdige talenten ten gevolge heeft, werd vergoed door de tedere oplettendheid van zynen ouderen Broeder STEPHEN JENNER, die, met eene waarlyk vaderlyke zorge, de vroegste dagen zyns Broeders gadesloeg.

Na den gewoonen loop der Schooloefeningen afgedaan te hebben, dien hy te *Cirencester* volbragt, werd Dr. JENNER in de beginzelen der Heel- en Kruidmengkunde, door Mr. LUDLOW, van *Sodbury*, onderweezen, dien hy verliet, om geplaatst te worden onder het onmiddelyk opzigt van Mr. JOHN HUNTER; by deezen bragt hy twee jaaren als Huisgenoot door. Dr. HUNTER kreeg, op dien tyd, lust, om Lessen te geeven in de Natuurlyke Historie. De verdiensten zyns Kweekelings op de rechte waarde schattende, boodt hy hem het Deelgenootschap in zyne praktyk aan, welke zeer uitgebreid was, en groote winst aanbragt. Dr. JENNER, die zeer gehegt was aan de plaats zyner geboorte, vondt goed, deeze streelende aanbieding af te slaan; en, om dezelfde reden, weigerde hy den voorslag om in de *Indiën* geplaatst te worden, hoe uitlokkende voorwaarden ook met dien voorslag gepaard gingen.

Zyne leerjaaren in *Londen* volbragt hebbende, zette Dr. JENNER zich te *Berkeley* neder, waar hy welhaast, in de Genees- en Heelkunde, eene zeer uitgestrekte praktyk kreeg; zyne bekwaamheden werden bekroond met steeds toeneemende agting en ryke winst. Welhaast werd hy door bezigheid als overkropt; en hy vondt zich genoodzaakt, het vermoeiendst gedeelte zyns Beroeps te laaten vaaren.

Dr. JENNER trouwde, in 't Jaar 1788, Juffrouw CATHARINA KINGSCOTE, Zuster van den Colonel KINGSCOTE, van *Kingscote* in *Gloucestershire*, eene aanzienlyke Familie in dat Landschap; by welke hy drie Kinderen verwekte, twee Zoonen en ééne Dogter. De Chirurgie hebbende laaten vaaren, vondt hy gelegenheid om zyne Studie in de Natuurkunde en Natuurlyke Historie voort te zetten. Als eene proeve van zyne bedreevenheid in het laatstgemelde vak, mogen wy vermelden zyne opheldering van een duister en veel betwist stuk

in

in de Natuurlyke Historie van den *Koekkoek*. Dit vernuftig onderzoek, gegrond op daadlyke waarneeming en gelukkige gissing, wekte de aandagt van de Liefhebbers der Natuurlyke Historie op; en kort daar naa werd Dr. JENNER tot Lid van de Koninglyke Societeit verkoozen.

Dr. JENNERS onderzoek na den aart der Koepokken nam eenen aanvang omtrent het Jaar 1776. Hy hadt waargenomen, dat veele door hem, met de stoffe der Kinderpokjes, ingeënten, voor die ziekte onvatbaar waren. Deeze Persoonen hadden toevallig de Koepokken gehad; en 'er heerschte een omloopend begrip, dat die gehad te hebben, ten middel van voorkoming der Kinderpokken diende. Naa veelvuldige nasspeuringen en waarneemingen, viel hy op het denkbeeld, om de Koepokken, even als de Kinderpokken, door Inenting mede te deelen, eerst van de Koe, en vervolgens van den eenen Mensch aan den anderen. De eerste proeve van dien aart, welke hy onderstondt, wel slaagende, boezemde hem vertrouwen in; en een geregelde loop van Proefneemingen, ten zelfden einde ingericht, werd met een gelukkigen uitslag bekroond.

Deeze gelukkige ontdekking maakte Dr. JENNER openbaar, in eene Verhandeling, ten Jaare 1798 uitgegeeven, onder den Tytel: *An Inquiry into the Causes and Effects of the* Variolæ Vaccinæ, *a disease discovered in some of the Western countries of England, particulary Gloucestershire, and known by the name of Cowpox* (*). —— In den loop der twee volgende Jaaren deedt hy opgave van zyne verder genomene Proeven; hy deelde ze stukswyze mede, en zy werden vervolgens in één Deel zamengevoegd. Naderhand zondt hy eene kleine Verhandeling in 't licht, getyteld: *The Origin*

(*) Onder de menigvuldige Werkjes en Schriften, over de Koepokken uitgegeeven, bezitten wy ook dit, onder den Tytel: *Onderzoek naar de oorzaaken en uitwerkzelen der* Variolæ Vaccinæ, *eene ziekte in de Westlyke deelen van Engeland ontdekt, voornaamlyk in het Landschap Gloucester, en aldaar bekend onder den naam van Koepokken*; door EDW. JENNER, Med. Doct. In het Nederduitsch vertaald, en met een Byvoegzel vermeerderd, door L. DAVIDS, Med. Doct. te *Rotterdam*. Met *Plaaten*. Te *Haarlem*, by A. LOOSJES PZ. Zie onze *Vaderl. Letteroef.* voor 1801, bl. 481.

gin of Vaccine Inoculation, waarin hy verslag doet van zyne eerste Proefneemingen, en waarneemingen op dit onderwerp.

Ondanks de verdienste deezer ontdekkinge, stondt Dr. JENNER ten doele van de pylen des nyds en der kwaadaartigheid. 's Mans uitvinding werd eerst versmaad, vervolgens ontkend; maar de waarheid zegepraalde in 't einde, op eene wyze, allerloslykst voor den Uitvinder, en voor de Vrienden des Menschdoms: en de Inenting der Koepokken is thans in *Groot-Brittanje* welgevestigd, en maakt spoedige voortgangen de Wereld door.

Mr. RUSH, Chirurgyn Generaal der Armée, voerde dezelve by de Landmagt in; Dr. TROTTER, Geneesheer op de Vloot, deedt het op de Landsschepen; en Dr. BLAINE, een der Commissarissen over de zieken en gekwetsten, kreeg een last van de Admiraliteit tot dit weldaadig oogmerk. Te deezer gelegenheid booden de Doctors en Chirurgyns van de Vloot Dr. JENNER een Gouden Medaille aan, met eene daar by passende Aanspraak. Dit werd gevolgd van andere openbaare Eerbetooningen, hem beweezen, door de Geneeskundige Societeit te *Londen*, de *Suffolk*-Societeit van Chirurgyns, de Weldaadige Geneeskundige Societeit van *Essex* en *Herts*, en de Geneeskundige Societeit aldaar; welke laatstgemelde hem tot Lid van Eer verkoos. Het Parlement kende hem de som van 10,000 P. St. toe; en het haaperde slegts aan vier stemmen, dat hy geen 20,000 P. St. kreeg.

Op het Vasteland werd deeze ontdekking sterk toegejuichd. De Koning van *Pruissen* was de eerste der gekroonde hoofden, die zyne eigen kinderen de Koepokken liet inenten. De Keizer van *Duitschland* volgde dit voorbeeld, en moedigde de algemeene tewerkstelling aan door geschikte belooningen. Haare Keizerlyke Majesteit, de Keizerin-Weduwe van *Rusland*, heeft de nieuwe ontdekking met haare standhoudende bescherming vereerd; en om haare hoogagting voor Dr. JENNER te betoonen, heeft haare Majesteit een zeer kostbaaren Diamantring hem toegezonden door Lord ST. HELENS, gepaard met eenen Brief, vol van de hem vereerendste uitdrukkingen. Met één woord, deeze Koepok-inenting is onderworpen aan eene strenge proeve by de meestverlichte Volken van *Europa*; en hoe naauwkeuriger men dezelve onderzogt, hoe heerlyker haar zegepraal werd. *Ame-*

ri-

rica heeft, onder het Voorzitterschap van JEFFERSON, de goedkeuring der Oude Wereld bekragtigd.

Zie hier de vertaaling des Briefs van de Keizerin-Weduwe. „ Mynheer! De Inenting der Koepokken
„ in *Engeland* met den gelukkigften uitflag bekroond,
„ en wel geftaafd zynde, heb ik volvaardig dat voor-
„ beeld gevolgd, door dezelve in te voeren in de wel-
„ daadige ftichtingen onder myn beheer. Myne poo-
„ gingen aan myne verwagtingen ten volften beant-
„ woord hebbende, gevoel ik een genoegen, daar mede
„ overeenkomftig, in dit te mogen melden, en myne
„ dankerkentenis te betuigen aan hem, die het Mensch-
„ dom deezen gewigtigen dienst gedaan heeft. Die be-
„ weegreden fpoort my aan, om u hier nevens deezen
„ Ring te zenden, als een bewys van de gevoelens van
„ hoogagtinge, waarmede ik ben

Uwe zeer toegenegende

Paulowsky, 1802. 10 Aug. MARY."

Zints de openbaarmaaking van Dr. JENNERS gewigtige en heilzaame ontdekking, heeft men in *Engeland* een loflyken yver aan den dag gelegd, om de voordeelige uitwerkzels deezer vindinge te bevorderen. Men wedyverde onder lieden van verfchillenden rang, om den Uitvinder blyk van bewondering en hoogagting te fchenken. Eene talryke en aanzienlyke zamenkomst werd den 19 Jan. 1803 in de *London Tavern* gehouden, waar men ftemde voor een Adres aan 't Publiek, ter aanpryzing van eene Inftelling in 't midden der Hoofdftad, tot het in zwang brengen van de Koepok-inenting. Te deezer zamenkomfte deedt de Hertog van BED FORT, op het byzonder verzoek van zyne Koninglyke Hoogheid den Hertog van CLARENCE, het voorftel, dat 'er eene dankbetuiging der Vergadering aan Dr. JENNER zou gedaan worden, uitdrukkende het diepgaand gevoel van 's Mans verdienften en het aanbelang van de ontdekking, door hem gedaan. Men omhelsde aldaar ook het voorftel, om eene Societeit op te richten tot het uitrooijen der Kinderziekte: men opende eene Infchryving tot dat einde, waarin de Naamen geleezen worden van verfcheide Edelen van den eerften rang. By den maaltyd, door het Inftituut der Koepok-inenting op den 7 February l. l. gehouden, fchreeven veelen der Gasten ryklyk in, om de weldaadige oogmerken van die

die Societeit te bevorderen. De naam des Ontdekkers van de Koepok-inenting werd met roem vermeld, als mede die van Dr. PEARSON, die de nieuwe Inenting zo zeer bevorderde. Dr. PEARSON weidde, te deezer gelegenheid, zeer breed uit over het aanbelang dier ontdekkinge, met rechtmaatige erkentenisse van de verdiensten des Uitvinders.

Niet lang daarnaa werd, om een verheevener bescherming daar aan te geeven, en de gelukkige uitwerkzels dier ontdekkinge wyder uit te breiden, de *Koninglyke Jenneriaansche Societeit* daargesteld. Deeze heeft den Koning tot Beschutsheer, en de Koningin tot Beschutsheeresse; terwyl de vier oudste Prinsen Vice-Beschutsheeren zyn, en de Prinses van WALES, de Hertogin van YORK, met de vyf Prinsessen, den post van Vice-Beschutsheeressen op zich genomen hebben.

In de daad, het moet hoogst streelende zyn voor Dr. JENNER, het voorwerp te weezen eener zo algemeene goedkeuringe; en eene beroemdheid verkreegen te hebben, op eene wyze, zo heilryk voor het Menschdom, en zo voldoende voor hemzelven: eene omstandigheid, welke zeldzaam plaats vondt, ten opzigte van de groote verbeteraars in Weetenschappen, in vroegeren tyde; als die, met eenige weinige uitzonderingen, zich blootgesteld vonden aan de ondankbaarheid en verwaarloozing hunner Tydgenooten, en alleen troost moesten scheppen in het vooruitzigt op de voordeeliger uitspraaken der Nakomelingschap.

BYZONDERHEDEN EN WAARNEEMINGEN, DE YS-ZEE BETREFFENDE.

(Overgenomen uit MARTIN SAUER's *Account of a Geographical and Astronomical Expedition to the Northern Parts of Russia, performed, by Command of her Imperial Majesty* CATHARINE *the Second, by Commodore* JOSEPH BILLINGS, *in the Years* 1785 *to* 1794.)

„ De Heer SAUER, Secretaris op den zo veeljaarigen Ontdekkings-Tocht onder beleid van den

„ Scheeps-

„ Scheepsbevelhebber BILLINGS, op last der *Rusfische*
„ Keizerin CATHARINA DE II ondernomen, ten einde
„ de Graaden van Breedte en Lengte van den Mond
„ der Riviere *Kovima* te bepaalen, de geheele kust
„ van de *Tshutski*, tot de *Oost-Kaap*, op te neemen;
„ alsmede van de Eilanden in den *Ooster-Oceaan*, zich
„ uitftrekkende tot de *Americaansche* Kust, voegt, by
„ het verhaal van de door het Ys mislukte pooging
„ om meer dan dertig mylen de *Ys-zee* op te zeilen,
„ dit kort verflag, die Zee betreffende."

De kust van de Ys-zee is middelbaar van hoogte, en wordt gevormd door uitfteekende voorgebergten en ondiepe baaijen, blootgefteld aan alle winden, uitgenomen de zuide-wind. De bergen zyn, op veele plaatzen, met fneeuw overdekt, die, fmeltende, kleine ftroomen vormt, in de zee nederftortende. Deeze bergen beftaan uit granit, quartz en een harden zwarten fteen; zy brengen Mosch voort, en eene foort van Wikken, wier wortel eetbaar is; daar groeit een kruipende Willig, en Berkenboomen, niet meer dan tien duimen hoog. De ftranden zyn bedekt met dryfhout, tot op omtrent *Baranoi Kamen*; doch niet verder oostwaards. Langs den oever zyn veele overblyfzels van hutten, en plaatzen, waar vuur hadt gelegen, naar alle waarfchynlykheid door Jaagers daar gebouwd en agtergelaaten.

De Viervoetige Dieren, welke wy zagen, waren Rendieren, en deezen veelvuldig; Beeren, doch geen witte, Wolven, Vosfen, Klipvosfen, wilde Schaapen, en Marmotten. De Vogels waren Meeuwen van verfcheidenerlei foort; Ravens, Havikken, zwartkoppige Geelgorsfen, Sneeuw-leeuwrikken, weinig Patryzen, Ganzen, Eenden en Duikers.

Weinig zyn de Zeevoortbrengzels. Dikwyls vischten wy; eens vongen wy Haring en een kleine foort van Salm. Wy zagen verfcheide Bellugas, Zeekalveren, en één Walvisch; doch geen blyk van Schelpvisfchen hoegenaamd. Het water was versch tot een grooten afftand; het ys proefden wy menigmaal, en vonden het brak. 'Er was geen geregelde ebbe of vloed. De ftroomen liepen zeer onwis, zelden langer een weg

 hee-

heenen dan de wind waaide, in de onbepaalde evenredigheden van eene halve myl, een myl en drie mylen in 't uur.

De lugt was koud. De grootste warmte, welke wy hadden, was, toen wy ten anker lagen, digt aan land, in de *Wolven-baai*, den 15 July, wanneer wy ook verscheide donderslagen hoorden. Het waaide toen een zagt koeltje uit den Zuid-oosten, en het was voorts stil: by het waaijen van dat koeltje rees de Thermometer tot 14° en 16° Graaden boven het Vriespunt van REAUMUR. Geduurende de tusschenvallende stille vlaagen daalde dezelve tot op 6°, 7° en 8°. De koudste dag was op den 12 July, wanneer de Thermometer 2° beneden het Vriespunt stondt. Meermaalen tekende dezelve 1° boven 0; wanneer ons Scheepswant met ys omkorst werd.

De nevels zyn hier zeer opmerkelyk; dezelve hangen boven het ys, op geene groote hoogte. Op een afstand gelyken ze naar eilanden, in damp liggende, en ook wel eens naar groote rookkolommen. Eens meenden wy, dat de *Tschutski* vuuren voor ons ten teken ontstooken hadden; doch, op het naderbykomen, ontdekten wy onzen misslag.

Ik nam waar, dat de gezigteinder zich het helderst opdeedt by het koudste weêr, en ben van oordeel, dat de Scheepvaart omtrent den eersten Augustus moest ondernomen worden. Men kan 'er te meer een gunstigen uitslag van wagten, naardemaal, volgens het getuigenis der Jaagers en anderen, die deeze oorden bezoeken, het Ys nooit breekt, dan op *St. Elias*, den 20 July Oude Styl, of den 31 July Nieuwe *Styl*.

De Heer SAUER, die, blykens dit Reisverhaal, niet wel te vrede was over het ras staaken van den ontdekkings-tocht in de Ys-zee, en te meermaalen klaagt over Kapitein BILLINGS spoedig te rug keeren, liet niet na, te *Takutsk* gekomen, byzonder onderzoek te doen, wegens de reizen van LACHOFF derwaards. LACHOFF wees hem tot PROTODIAKONOFF, die LACHOFF van zyne Winterwooning vergezelde van *Tana* tot *Swatoi Noss*. De opgegeevene waarneemingen komen hier op neder.

Gemelde Heeren zagen eene zeer groote kudde hartenbeesten, na het Zuiden trekkende, en namen waar, dat zy uit het Noorden over de Ys-zee kwamen.

LA-

LACHOFF befloot, ware het mogelyk, uit te vorfchen, welk een weg zy genomen hadden. In het begin van April toog hy 's morgens vroeg op weg, met zyne fleede, door honden getrokken. Omtrent den avond kwam hy op een Eiland, 70 werften van het voorgebergte, in eene recht noordlyke richting; hy bragt 'er den nagt over, en trok den volgenden dag verder; de voetftappen der hartenbeesten dienden hem tot wegwyzers. Omtrent den middag kwam hy op een ander Eiland, 20 werften verder en in dezelfde richting gelegen. De voetftappen verder van het Noorden komende, vervolgde hy zynen weg. Op een kleinen afftand van het tweede Eiland vondt hy het ys zo oneffen en bergswyze opeengehoopt, dat hy met zyne honden niet verder voort kon. Hy zag geen land; waarom hy, den nagt op het ys doorgebragt hebbende, wederkeerde: niet zonder veel moeite kwam hy te *Swatoi Nosf*; het mangelde hem aan eeten voor zyne honden. — LACHOFF deelde zyne ontdekking mede aan de Cancelary van *Yakutsk*; een berigt daar van werd na *Petersburg* gezonden. De Keizerin CATHARINA noemde die Eilanden naar den naam des Ontdekkers, en fchonk hem het uitfluitend voorregt, om Yvoor op te zamelen en te jaagen op dezelve, alsmede op die hy verder mogt ontdekken.

LACHOFF toog, in den Jaare 1773, met vyf werklieden, in een boot, na de Eilanden, voer door ftraaten, waar hy het ys zeer zout vondt, en den ftroom westwaards loopende. Welhaast zag hy land ten Noorden; het weêr was zeer helder; en hy kwam op een derde Eiland. De oever was met daar aangedreeven hout bedekt. Hy vondt het land zeer bergagtig, en het fcheen van eene groote uitgeftrektheid. Geen hout zag hy 'er groeijen, en ontmoette 'er geen tekens dat 'er menfchen geweest waren. Eenige Mammouts-tanden kwamen 'er hem voor, en voetftappen van beesten. Hy keerde, zonder eenige verdere ontdekkingen te doen, weder na het eerfte Eiland, waar hy een hut van het dryfhout bouwde en den Winter doorbragt. Een zyner Tochtgenooten hadt op het derde Eiland een ketel agtergelaaten.

Dit werd voor eene ontdekking van eenige aangelegenheid gehouden; en de Land-opzigter CHVOINOFF kreeg last van de Cancelary van *Yakutsk*, om LACHOFF

te verzellen tot dit verste Eiland, en hetzelve naauwkeurig op te neemen.

In den Jaare 1775, op den 6 February, verliet hy *Yakutsk*, kwam den 26 Maart te *Ust Yansk Zemovia*, of de Winterhutten by de *Yana*. Onmiddelyk voer hy de Baai over na *Swatoi Nosf*, 400 wersten van den mond der riviere, in eene Noord-noord-ooste richting. Den 6 Mey bereikte hy het eerste Eiland; 't zelve is 150 wersten lang, 80 wersten breed op het wydste en 20 op het smalste gedeelte. In het midden is een meir van vry groote uitgestrektheid, doch ondiep; de kanten waren steil. Het geheele Eiland, uitgenomen drie of vier niet zeer aanmerkelyke bergen, bestaat uit ys en zand; en als de yskorsten smelten door het ontdooijen der zonne, vindt men de Tanden en Beenderen van den Mammout in grooten overvloed. Om CHVOINOFFS eigene uitdrukking te gebruiken, is het Eiland gevormd uit de beenderen van dit Dier, gemengd met de hoornen en koppen van den Buffel of een soortgelyk beest, en eenige hoorns van den Rhinoceros. Nu en dan, doch zeer zeldzaam, treft men een dun been aan, zeer recht, van eene groote lengte, en gevormd als een schroef.

Het tweede Eiland ligt 20 wersten van het eerste af; 't zelve is laag, zonder dryfhout, 50 wersten lang, en van 20 tot 30 wersten breed. Men treft hier ook Tanden en andere Beenderen aan. Een groot getal Poolkring-Vossen ontmoet men op beide. De oppervlakte is eene bedding van mosch, zeer dik; deeze brengt eenige weinige laage planten voort, en bloemen, hoedanige 'er groeijen op de oevers van de Yszee. Dit mosch kan men opligten als een vloertapyt, en de grond daar onder is geheel ys, dat nooit ontdooit; deeze Moschplekken worden *Kaltusa* geheeten.

Om tot het derde Eiland te komen, moet men 100 wersten verder trekken. Langs den oever van 't zelve gaande, ontdekte hy eene vry groote Rivier; niet verre van dezelve den Ketel en eenig gekloofd hout, op dezelfde plaats en in denzelfden staat, als dezelve door LACHOFFS metgezellen, drie jaaren vóór CHVOINOFF's komst, daar gelaaten waren. Die Rivier noemde hy *Tzarevaia Reka*, dewyl hy dezelve op den 21 Mey ontdekt hadt. De oevers waren met aangedreeven hout digt bezet, al 't welk zeer veel geleeden hadt. Den top

top van een zeer hoogen berg beklimmende, zag hy een bergagtig land, op een afstand zo verre het oog kon reiken by helder weêr; het strekte zich oost-, west- en noordwaards uit. Langs de kust honderd wersten voortgaande, nam hy drie Rivieren waar, die elk eene groote hoeveelheid houts afvoerden, en vol visch waren: men vondt 'er de Nerk, eene soort van Salm, die men by *Ochotsk* en *Kamtshatka* aantreft, in grooten overvloed, schoon men ze niet vindt in de *Kovima* of de *Indigirka*. Hier verbleef hy den Zomer, en keerde in den Herfst na *Swatoi Nos* weder.

Ik vroeg, of hy eenige geregelde Ebbe of Vloed hadt waargenomen; hy antwoordde, geene aanmerkelyke verandering bespeurd te hebben. Op de vraag, hoe de stroom liep, gaf hy te verstaan, dat hy geloofde Noordwaards; en op die, of het water zout was, gaf hy te verstaan, ja, en zeer bitter. Hy vermeldde verder, dat 'er Walvisschen, Bellugas, witte Beeren, Wolven en Rendieren waren. Geen groeiend hout hadt hy 'er gezien: de bergen waren louter steenklompen. Geen deezer Reizigeren deedt eenige waarneeming op de diepte van het water, en waren zy niet met den aart der watergetyen bekend.

Opmerkelyk is het, dat, zints CHVOINOFF, geen Reiziger die Eilanden bezogt heeft (*).

(*) Wy mogen, ter gelegenheid van deeze Ontdekkingsreize, aanmerken, dat het denkbeeld des Heeren ROBERTSON, (zie het II Deel zyner *Geschiedenisse van America*, bl. 54-64.) dat *America* uit *Asia* bevolkt werd, eenigermaate versterkt wordt; de *Tshutski*, nu nader bekend geworden, spreeken dezelfde taal met de Inwooners van de tegen over gelegene oevers; en de kusten zyn, op het naaste naderingspunt, niet meer dan 40 *Engelsche* Mylen van elkander af: eene ruimte, gemaklyk over te steeken met kleine vaartuigen, of, by sommige gelegenheden, over vast ys.

VERDERE BYZONDERHEDEN, ONTLEEND UIT ME-JUFFROUW GUTHRIE'S *Tour through the Taurida, or Crimea, the Ancient Kingdom of Bosphorus.*

DE VERKOOP VAN JONGE MEISJES.

Daar ik my verzekerd houd, dat de verkoop van jonge Meisjes een aartig voorwerp moet weezen in de oogen der beschaafde Volken van *Europa*, zal ik gewaagen van de wyze, op welke die verkoop aangelegd wordt en toegaat. Ik zal my bedienen van het berigt, des gegeeven door den Heer KEELMAN, een Koopman uit *Duitschland*.

De schoone *Circassische* Meisjes, my in den Jaare 1768 te koop aangeboden, werden uit haare eigene kamer gebragt in de myne (wy waren in dezelfde Herberg gehuisvest) door den *Armenischen* Koopman, de eene naa de andere. De eerste was zeer net gekleed, en hadt, naar de gewoonte der Oosterlingen, het aangezigt bedekt. Zy kuschte myne hand, op bevel van haaren Meester, wandelde daarop heen en weer in de kamer, om haare fraaije gestalte, goede houding en welgemaakte voeten te toonen. Vervolgens ligtte zy den sluier af, en trof my volstrekt door haare uitneemende schoonheid. Zy hadt schoon hair, groote helder blaauwe oogen, eenigzins een arendsneus, en uitsteekende roode lippen; haare gelaatstrekken waren geregeld; haar kleur was schoon en teder; haare wangen hadden een schoon rood van de natuur; om my des te overtuigen, wreef zy dezelve sterk met een doek. Haar hals kwam my wat te lang voor. Maar, ter vergoeding hiervan, zag ik nooit fraaijer boezem, nooit schooner tanden, dan deeze Slavin vertoonde. De *Armenier* vroeg 'er 4000 *Turksche* Piasters voor: hy stondt my toe, haar pols te voelen, om my te verzekeren van haare volmaakte gezondheid. Dit gedaan zynde, kreeg zy last om te vertrekken. De Koopman verzekerde, dat zy eene zuivere Maagd was van agttien jaaren.

Vervolgens boodt hy de twee andere aan, die minder schoon

schoon waren, voor 5000 Piasters beiden: dan ik zal den Heer KEELMAN niet volgen in de beschryving van deeze twee; en ik ben volkomen overtuigd, dat gy zo min een kooper zoudt hebben willen weezen als de Heer KEELMAN, die egter de jeugd en schoonheid der hem eerst aangeboodene op de rechte waarde stelde, schoon haar hals, naar zynen smaak, wat te lang was.

Ik stond meer versteld, dan ik mogelyk moest geweest zyn, (naardemaal algemeen gebruik ons met alles gemeenzaam doet worden) over de volstrekte onverschilligheid, met welke de Inwoonders van *Caffa* deezen Koophandel in Schoonheden, welke my zo zeer stiet, beschouwden. Zy verzekerden my, myne ontroering bemerkende over dus een bedryf, dat dit het eenigst middel voor de Ouderen was, om den staat hunner schoone Dogteren te verbeteren, die toch in allen gevalle voor de *Haram* geschikt waren: want dat de ryke *Asiatische* Heer, die 4000 Piasters voor eene Schoonheid geeft, haar waardeert en behandelt als eene aardsche *Houri*, volkomen overtuigd, dat zyn gelukkig lot, by de *Houris* in het *Paradys*, te eenemaal afhangt van zyn gedrag omtrent derzelver Zusterschap op aarde, die tegen hem zou getuigen, in gevalle van eene slegte behandeling: met één woord, dat zy, door verkogt te worden aan ryke Musulmannen, zeker waren van gemaklyk en in overvloed de rest haarer dagen te zullen slyten, en in eenen staat, welke geenzins vernederend was in *Mahomedaansche* Landen, waar de Propheet het houden van een *Seraglio* veroorlofd hadt: maar dat, in tegendeel, de jonge Dogters, als zy in handen vielen van haare eigene Leenheeren, de barbaarsche Bewoonders van haar eigen gebergte, een allerbeklaaglykst lot te wagten hadden; dewyl deeze ruwe Opperhoofden zeer weinig of geen agting hadden voor, of eenige edelaartigheid betoonden aan de schoone Sexe. Dit is het gevoelen der *Crimsche Tartaaren* over dit onderwerp; die, *Mahomedaanen* zynde, zelve *Harams* hebben, en de Vrouwen zo edelmoedig behandelen als eenig Volk in *Asia*.

ZONDERLING SOORT VAN VOLCAAN.

De Inwoonders van *Phanagoria*, en van de *Europi-*

sche zyde van den *Crimschen Bosphorus*, werden in February des Jaars 1794 verschrikt door een Volcaan van eene nieuwe soort, welke op het onverwagtst ontstondt op een Berg, *Kakou-Oba* geheeten, gelegen aan het Noorden van de Golf *Taman*.

De uitbarsting ging vergezeld van een geraas als dat des donders, een dikken rook, en vuurgloed, 't welk omtrent een half uur aanhieldt, niet ongelyk aan een kunst-vuurwerk, *Gerbe* door de *Russen* geheeten, en dikwyls by hun, op openbaare Feesten, vertoond; doch alles op eene veel grooter schaal. De rook, egter, en het opbruischen van stoffe, nu en dan met uitbarstingen, hieldt aan tot den volgenden dag; wanneer, in stede van Lava, de gewoone uitvloeijende stoffe van andere brandende Bergen, een groote stroom zoute modder te voorschyn kwam, en ter zyde van den berg af in de vlakte daar beneden stroomde, in zes onderscheide kanaalen loopende, van drie tot vyf roeden diep, *maakende* met elkander omtrent honderd duizend vierkante vademen.

In de maand July waren alle deeze zes stroomen droog aan de oppervlakte, welke oneffen was en geborsten, even als een kleigrond in den zomer. Wanner Dr. PALLAS in die maand deeze plaats bezogt, was de mond geslooten met droogen modder, zo dat men 'er veilig over heen kon gaan; schoon men een schrikverwekkend kooken hoorde in de ingewanden des bergs; ten duidelyken blyke, dat alles binnen zo bedaard niet was als buiten.

De modder, uitgeworpen door deeze en alle de andere heete bronnen, zo talryk op het Eiland, *is een* losse klei van eene aschgraauwe kleur, *gemengd met* blinkende deeltjes van mico, en brokjes van mergelagtige, zandige en kalkaartige scistus, in eene kleine hoeveelheid; deeze schynen van de bedding boven den vuurmond in het opwaards gaan afgebroken: terwyl eenige schitterend gecrystallisseerde vuursteenen toonen, dat de hette, aan de beddingen, waar in deeze gevonden worden, toegebragt, niet zeer sterk was; en in de daad, de opgeworpene stoffe was enkel warm, en niet kookend heet, zo als men uit de vertooning des verschynzels zou verwagt hebben: weshalven de vlam, die zich in den aanvange vertoonde, eigenlyk niets meer geweest is, dan ontvlambaare lugt, of gas, in zouten modder veel voorhan-

handen, en die de uitbarsting schynt veroorzaakt te hebben.

Elke omstandigheid, elk verschynzel, by dit zonderling slag van Volcaan, loopt zamen om te bewyzen, dat het middelpunt der werking beneden den grond der zee was. En Doctor PALLAS waagt de volgende gissing over dit onderwerp. —— De veelvuldige bronnen van *Naphtha*, of *Petrolium*, op dit Eiland, en op het Schier-eiland *Kerch*, zo veelvuldig, maaken het waarschynlyk, dat eene bedding van Kool, verre beneden de oppervlakte der aarde liggende, zints eenige Eeuwen gebrand heeft, en zeer mogelyk de oorzaak is van den damp, die *Taman*, by stil weêr, zo dikwyls overdekt.

Wanneer, derhalven, de Zee, (zegt PALLAS) door eenige oorzaak, ingang vindt in deeze brandende holten, is het eigenaartig te veronderstellen, dat zulks veranderd zal worden in damp, die, met de ontbrandbaare gas, door de bovenste beddingen moet heen dringen, om ruimte te vinden in de open lugt. De opening 'eens gemaakt zynde, zal de elastike gas in den modder (welke PALLAS denkt, dat alleen een mengzel is van koolasch, joodenlym en zeewater) het doen opbruischen en overloopen: terwyl de hooger liggende beddingen, by de eerste uitbarsting verstrooid, moeten nedervallen in den kookenden mond, om de hoeveelheid der uitgebarste stoffe te vermeerderen, tot dat de toevallige oorzaak ophoudt, die het geheele verschynzel deedt gebooren worden.

TARTAARSCH PALEIS.

In een der schoonste oorden van *Taurida* werd, door de geheime bestellingen van POTEMKIN, om CATHARINA DE II te verrassen en voldoening te schenken, wanneer zy de reis deedt om deeze nieuw aangewonne Landen haarer Heerschappye te bezigtigen, als 't ware een Toverpaleis opgerigt.

Prins POTEMKIN volgde hier in het voorbeeld van vroegere *Russische* Hovelingen, zints lang beroemd van wegen dusdanige bedryven van Galantery, ten gevalle van hunne Vrouwlyke Souverainen. Zo vondt, by voorbeeld, de Keizerin ELIZABETH, te *Moskou*, al het huisraad en al de opschik van haar Paleis veranderd, ge-

geduurende den langen Kerkdienst op Paasch-zondag; en het geheele Corps Diplomatique liep in verwarring en verbaasdheid rond, om de plaats te vinden, waar zy gewoon waren de opwagting te maaken by haare Majesteit, als zy uit de Kerk terug kwam. De Ceremoniemeester hadt zorg gedraagen niet by de hand te zyn, om de verwarring te vermeerderen.

Het zelfde houten Paleis afgebrand zynde, terwyl ELIZABETH zich te *Moskou* onthieldt, werd het geheel herbouwd, heerlyk verguld, beschilderd, kostbaar behangen, en met huiscieraaden voorzien; alles was, in zes weeken tyds, veel heerlyker en pragtiger dan te vooren. Men weete, dat geheel volkomene houten huizen te *Moskou* gereed gemaakt, oogenbliklyk door een aantal manschap en paarden vervoerd, en als by betoovering zamengevoegd worden; ten minsten men zou overal elders, dan in *Rusland*, zulk een denkbeeld vormen. Alles, wat ten inwendigen opschik diende, werd in alleryl van *Petersburg*, *Riga*, *Archangel* enz. aangevoerd, om dit Paleis pragtiger dan het oude te vercieren. —— Zodanige gevallen vertellen sommige oude Hovelingen van ELIZABETH, nog in leeven. Zy voegen 'er een derde by, hier in bestaande, dat een Schipbrug, *Sampson* geheeten, over een arm van de *Neva*, naby *Petersburg*, geslaagen werd in éénen nagt, terwyl dezelfde Vorstin een bezoek aflei te *Pergula*, het Landgoed van den Graaf SHURALOW. Een gelukkige inval van aangenaame verrasfing voor de Vorstinne: naardemaal men, zints dien tyd, alle zomers dusdanig een brug aanlegt, tot groot gemak voor de nieuwe Hoofdstad.

Maar, om weder te keeren tot het Toverpaleis, waarvan ik begon te schryven, en 't welk een was van die heimlyk vervaardigde op dit Schier-eiland door Prins POTEMKIN, om de Keizerin te verrasfen in den ouden styl der *Rusfische* galantery. CATHARINA, hier aankomende met een gedeelte van haar Hofgezin en eenige Ministers van vreemde Hoven, stondt niet weinig verbaasd, een groot en fraai Keizerlyk verblyf gereed te vinden om haar te ontvangen op een zo verrukkende plek gronds: terwyl de lugtige en ongeregelde gedaante, daaraan gegeeven, om den *Tartaarschen* styl te volgen, niet weinig toebragt tot het vermeerderen van de nieuwigheid des tooneels.

Hu-

HUWELYKS- EN BEGRAAFENIS-PLEGTIGHEDEN.

De jalousy der *Oosterlingen*, die den voorgevel der *Taurische* huizen na de binnenplaats in stede van na de straat gekeerd heeft, en de Jufferschap verpligt om het huisgedierte op de binnenplaats, in stede van de Menschen, die buiten gaan, steeds te zien, heeft nog meer dan dit hier te lande gedaan; teffens het gelaat der Schoonen met een sluier bedekkende, en alles, wat deeze betreft, als omwindende met al wat bedekzel mag heeten; zodanig, dat alles, wat de Sexe betreft, eene verborgenheid is. Zy vinden zich opgeslooten in een *Haram*, alwaar de toegang alleen openstaat voor haare Heeren en Meesters, die, in den letterlykten zin, deezen naam alhier mogen draagen; schoon wy wel eens lachende onze Mannen met die naamen bestempelen.

Zommigen zeggen, dat de Huwelyken in den Hemel geslooten zyn. Gelukkige stelling voor een Inwoonder van *Taurida*, die nimmer zyne Bruid ziet voor dat de Huwelykstoorts ontstooken is: zo dat, ware het niet door de vriendlyke tusschenkomste van eene deftige Matroone, of Koppelaarster, (de *Pronuba* der Ouden) die het voorregt heeft om de Bruid te bezigtigen, een Man de Grootmoeder, in stede van de Dogter, zou kunnen trouwen. Wanneer een Minnaar op die wyze kundschap gekreegen heeft wegens eene huwbaare Dogter, maakt hy zyne opwagting by den Vader (want de Moeder is even onzigtbaar als de Dogter) en wordt het eens over den prys, voor zyne Vrouwe te betaalen, op de wyze der Ouden: 'er wordt eene Koe, of een grooter of kleinder aantal Schaapen, naar den staat der partye, aangebooden. De *Iman*, of de Priester, zegent dan, zonder eenige verdere plegtigheden, het Huwelyk in, en de Egtgenoot neemt zyne Schoone, op het goed geloof en den smaak der *Taurische Pronuba*, na huis. —— De nieuwgetrouwde onthaalt zyne Metgezellen en Vrienden op Tabak, Koffy en Serbet, by deeze heuchlyke gelegenheid; doch alles geschiedt voor de deur van het huis, dat het voorwerp zyner nu jalousche zorge besluit.

Ziet men de Leevenden op de straaten van dit Schier-

eiland met eene groote deftigheid en ſtaatlykheid wandelen; de Dooden worden, in tegendeel, met de grootſte haastigheid ter aarde gebragt. Wy woonden zulks by, en moesten, om de begraafenis te zien, uit al onze magt loopen, om deeze *Scythiſche* Lykdraagers by te houden. Zeer ſtonden wy verſteld op het verneemen dat het de naaste Bloedverwanten des overledenen waren, die hem met zo veel ſpoeds ten grave droegen als vreesden zy voor diens wederbekomen. Deeze uiterſte ſpoed, met welken men de *Mahomedaanen* begraaft, binnen de twaalf uuren naa derzelver afſterven, volgens volſtrekt bevel van den Propheet, kan den oorſprong ontleend hebben van de hitte der lugtſtreeke, waarin hy predikte en zynen Leerlingen Wetten gaf; en ik denk, dat de wasſchingen, de omwindzelen en reukwerken, welke hy by die gelegenheden heeft voorgeſchreeven, deeze gisſing bevestigen.

De kist was overdekt met een eenvoudig kleed, en alleen verciërd, als dit den naam van cieraad mag draagen, met een ſtuk zwarte zyde, waar op plaatzen uit den Koran geborduurd waren: men vermeldde ons, dat dit een ſtuk was van een gewyd Kleed van *Mecca*, van groote waarde geſchat onder de *Mahomedaanen*.

By deeze begraafenis waren geen flambouwen, kaarsſen, reukwerken, of liederen; men zag geen betraand oog, men hoorde geen zugt, ja zelfs geen rouwgewaad deedt zich op. Geene gebeden werden by het begraaven uitgeſtort; maar het lyk in het graf zynde, hurkte de *Iman* ter zyde van het graf neder, om zyne gebeden uit te ſtorten: myns bedunkens was dit tydſtip welgekoozen; dewyl het lyk wel met aarde overdekt zynde, noch de *Iman*, noch de Begraavers eenig gevaar liepen van de ſchadelyke uitvloeizels des lyks, in zulk een heet gewest.

WAARNEEMINGEN VAN DE ZEDEN DER MALTEESEN. Volgens ÆNEAS ANDERSON.

„ By de Byzonderheden, het Eiland *Malta* betreffende, „ in een voorgaand Stukje onzes Mengelwerks op-

„ ge-

„ gegeeven (*), past zeer eigenaartig, het geen die zelf-
„ de ANDERSON ons van de Leevenswyze en de Ze-
„ den des Volks vermeldt; waarom wy niet twyfelen,
„ daaraan plaats in te ruimen."

Ik zal het my niet onderwinden, eene byzondere beschryving te geeven van het Huislyk Leeven en de Zeden der Aanzienlyken op *Malta*; naardemaal onze verkeering met de zodanigen zich bepaalde tot de openbaare zamenkomsten. Geduurende den winter werden wy gestadig genoodigd tot het bywoonen der Bals, door hun gegeeven, op welken Dansfen, en overvloed van Confituuren en *Siciliaanschen* Wyn, het onderhoud en de vergasting uitmaakten. Tot het bywoonen van hunne Middag- of Avond-maaltyden werden wy nooit verzogt: iets, 't welk, myns bedunkens, niet zo zeer moet toegeschreeven worden aan eene ongastvryheid van aart, dan wel aan den bekrompen staat hunner middelen: een Inkomen van vierhonderd Ponden Sterling was het grootste op het Eiland, uitgenomen dat des Bisschops.

De *Malteesen* zyn een zeer arbeidzaam volk; van de wieg af worden zy tot bezigheid opgevoed; nimmer ziet men ze ledig, dan wanneer zy hunne Godsdienstverrigtingen waarneemen, welke aan meer verlichte Belyders des *Christendoms* niet kunnen nalaaten voor te komen te veel van hunnen tyd weg te neemen.

Het Katoen, op *Malta* voortgebragt, levert der Inwoonderen hoofdbezigheid op. Het is wit en geelagtig, doch meest van de laatstgemelde kleur. Van deeze stoffe vervaardigen zy stukken Katoen, omtrent een halve elle breed, met geene verandering hoegenaamd, dan gestreept en ongestreept. —— Het aantal menschen, hierin onledig, is verbaazend groot, daar elk huis omtrent een getouw heeft, en 't zelve in gestaage beweeging is. De Vrouwen zo wel als de Mannen zyn bezig in de onderscheidene takken van deeze Katoen-fabriek. Men ziet ze beurtling bezig in 't zuiveren, spinnen en weeven. Zy spinnen beidshands met het spinrokken en het wiel; en de Vrouwen hoort men doorgaans onder den arbeid op eene aangenaame wyze zingen.

Geen

(*) Zie hier boven, bl. 459.

Geen kleine Handeltak verschaft het kweeken en houden van Hoenderen voor de middelbaare en laagere volksklassen. De menigte van Vogelen en Eijeren, door dit huislyk bedryf voortgebragt, is verbaazend groot. Aan bykans elke deur ziet men een ruim, van teenen gevlogten, Hoenderhok: slegts voor een klein gedeelte van den dag wordt het de bewoonders van 't zelve vergund, in vryheid uit te loopen: dewyl zy aan deezen staat van opgeslootenheid gewoon zyn, van den tyd dat ze gekipt worden, hebben zy 'er eene gehegtheid aan gekreegen. De eigenaars maaken zeker geluid, en zy keeren met haast weder tot het oude verblyf. Dit houden van Hoenderen brengt geen belemmering toe aan de andere bezigheden, en dus zuivere winst op.

De Houtkloovers maaken een byzonder slag van sterke en nutte arbeiders uit. De eenige brandstoffe op dit Eiland is hout, daar van *Sicilie* en *Napels* gebragt. Dewyl dit hout zeer vast en hard is, moet het in kleine stukken ten gebruike gekloofd worden. Deeze Houtkloovers, veel talryker dan men zich verbeeldt, zyn gewapend met byl en zaag, met een hamer en een wigge: zo toegerust, loopen zy de straaten door, en maaken hunne behoefte van werk bekend aan de inwoonderen, door een geroep, hun byzonder eigen. Met deezen verveelenden en zwaaren arbeid kunnen zy daags agt stuivers verdienen.

De Visschery houdt desgelyks een groot aantal van dit naarstig volk bezig. De *Malteesen* zyn zeer afgerigt op het visschen met netten en hoekwant: dit blykt uit den overvloed en de verscheidenheid van Visch, waarmede zy de markt ryklyk voorzien.

Nog is 'er eene andere bezigheid, welke brood geeft aan veele *Malteesen*; naamlyk het verkoopen van Geitenmelk en Boter. 's Morgens en 's avonds komen de Melkverkoopers met hunne Geiten langs de straat, en staan stil, om ze te melken, voor de huizen, waar zy gewoon zyn hunne waar te slyten. Van deeze nuttige Dieren is het aantal over geheel *Malta* zeer groot; men ziet ze, even als de Hoenders, reeds vermeld, in menigte aan de deuren der huizen.

Het Koorn wordt hier door Ossen gedorscht. Dit gebruik ontleent den oorsprong waarschynlyk van de *Arabieren*, die een groot gedeelte der vroegere Inwoonde-

deren uitmaakten, en een mengzel van wier Taal nog merkbaar is in de gemeene Volksſpraake op *Malta*. De Graanſchooven worden op den vlakken grond uitgeſpreid, de Osſen aangebragt, die, onder het juk, de halmen treeden, tot dat het graan van den bast geſcheiden is.

'Er is misſchien geen land in de wereld, waar de Menſchen zo recht overeinde gaan als op *Malta*. Deeze byzonderheid heeft men zeker toe te ſchryven aan de wyze, waarop zy de geſtalte hunner Kinderen vormen. Zo ras een Kind gebooren is, wordt het geplaatst tusſchen twee planken, die van de voeten tot den hals loopen, en aan het lichaam des Kinds vastgemaakt worden met linnen windzelen; doch in dier voege, dat het geen ſmert altoos veroorzaake, of eenige belemmering aan den vryen omloop der vogten toebrenge. Op deeze wyze worden de Kinderen doorgaans behandeld tot zy loopen kunnen; en hierdoor verkrygen zy die recht overeinde gaande houding, welke hun al hun leeven byblyft.

Dat 'er geen andere zorge voor de Armen gedraagen wordt, dan 't geen zy krygen door de giften van byzondere perſoonen, is blykbaar uit het groot aantal Bedelaaren, die de ſtraaten vervullen. Reizigers hebben hierover algemeen geklaagd in de groote Steden van *Roomsch-catholyke* Landen. Onder deeze Bedelaaren is het aantal van Blinden zeer groot: eene byzonderheid, welke moet ontſtaan uit de zandige oppervlakte des Eilands, en de ſteeds werkende wederkaatzing der zonne op witte rotzen.

In *La Valetta* is een groot aantal rydtuigen met twee wielen te huur; ze zyn, even als die van *Londen*, genummerd. Ze zyn van een lomp maakzel, en vierkant, groot genoeg om zes perſoonen te bergen. Dus een rydtuig, en zo belaaden, wordt door één paard, of door één muilezel, getrokken, en legt vier of vyf *Engelſche* mylen in één uur af: doorgaans bedient men zich van muilezels, die op dit Eiland zeer groot en ſterk vallen. Voor een geringen prys rydt men van het eene einde der Stad tot het andere, en de huur voor een geheelen dag is niet groot. De voerman bedient zich noch van zweep, noch van ſpooren, maar heeft in de hand een ſcherpen nagel, waarmede hy het dier in de zyden prikt, om het rasſer te doen loopen. Hy loopt ter zy-

de, met den teugel in de eene, en een flingerkoord in de andere hand. Zelden, dan op heilige dagen, hebben deeze dryvers fchoenen of kousfen aan. Hun doorgaande dragt is een wyde broek, een loshangend hemd, een rok met een langen rooden fjerp, en een wollen muts. Op feestdagen fchikken zy zich iets meer op, naar zinnelykheid.

'Er heeft eene byzonderheid plaats in de Wetten van *Malta*, volgens welke geene fchuld te innen valt, wanneer dezelve niet door eene byzonder daartoe vervaardigde verbintenis bekragtigd is: brengt men dit gefchrift niet te voorfchyn, men kan tegen den fchuldenaar niets doen. Myne eigene ondervinding, in het charakter van Betaaler uit de Regiments-kas, leerde my deeze regtshandhaaving op dit Eiland kennen: in gebreke gebleeven om dit voorfchrift in acht te neemen, werd de Kok gehandhaafd in de weigering van de wedergave van zeventig of tachtig Dollars, welke ik hem had opgefchooten.

'Er is in *La Valetta* flegts één Kerkhof, voornaamlyk gefchikt voor armen, vreemdelingen en ketters. Het is gelegen in het gedeelte der Stad, *Floriana* geheeten, digt aan den wal, en omgeeven met eenen muur, omtrent zestien voeten hoog, voorzien met verfcheide reekzen fteenen vakken, welke de fchedels behelzen van die 'er geduurende eenige Eeuwen bygezet zyn. Men heeft ze zeer geregeld opeengehoopt, en zou ze kunnen aanmerken als het opgefchikt binnenfte van een groot ontleedkundig theater.

Schoon Lieden van alle ftanden op *Malta* zeer gefteld zyn op het ftipt waarneemen van de veelvuldige bygeloovige Kerkgebruiken, en dus het voorkomen van Godsdienftigheid hebben, blykt het nogthans, dat Kuischheid den behoorelyken rang niet bekleedt onder de deugden, welke hun Godsdienst voorfchryft. Deeze zeker is op dit Eiland niet aan te treffen. Getrouwde zo wel als ongetrouwde Vrouwen geeven zich op eene vry openlyke wyze aan ongeoorlofden minnehandel over, met kennis van Mannen en Bloedverwanten; en wordt zulks niet als een misdryf aangemerkt, of het moet met eenige byzondere in 't oog loopende fchandlykheid vergezeld gaan.

BEDENKINGEN, OVER HET ONEIGEN EN VERKEERD GEBRUIK VAN HET WOORD BUIKSPREEKEN; ALS OOK BETREFFENDE SOMMIGE PERSOONEN, DIE MET EEN ZONDERLING SPRAAKVERMOGEN BEGAAFD ZYN GEWEEST; BENEVENS EENIGE WAARE BERICHTEN, AANGAANDE DEN HEER FITZ JAMES.

(Medegedeeld door A. FOKKE SZ. te *Amsterdam*.)

Sedert de Heer FITZ JAMES zyn byzonder Spraakvermogen, en de verdere hem eigene zeldzaame hebbelykheden, onlangs, hier te lande, met zo veel bewondering van de aanwezenden, heeft geöeffend, is het woord *Buikspreeken* weder in dagelyksche wandeling geraakt, en heeft ook alweder, gelyk doorgaands het geval geweest is, wanneer 'er zig persoonen, die een ongewoon vermogen op hunne stem konden oeffenen, voordeeden, by verscheidene onzer Landgenooten een' schadelyken indruk nagelaaten. Veelen, immers, misleid door het aloude kunstwoord, waarmede men uitdrukte de hebbelykheid of kunst om het spraakgeluid op allerleie wyze te dwingen, zo dat 'er veele verschillende spraaktoonen, en wel op onderscheidene afstanden van den spreeker, gevormd kunnen worden, zonder dat men hem eenige merkelyke beweeging met mond of lippen ziet maaken, zyn weder, zo al niet geheel tot de overoude bygeloovige dwaaling vervallen, dat 'er welligt een vreemde geest in den buik dier persoonen zig ophoudt, en van daar uit derzelver mond spreekt, ten minsten tot het twyffelend vermoeden verleid, dat zy het vermogen zouden hebben, om in hunnen buik een spraak te vormen, en dus niet *met den mond*, maar *met den buik*, te spreeken; zo dat het geluid dier gearticuleerde buikstem door de porien des lighaams naar buiten zoude dringen — het welk indedaad, in deze verlichte dagen, een nog veel onverschoonlyker dwaaling is, dan ooit het vermoeden van een' vreemden geest in het lighaam dier persoonen in de oudheid geweest is, daar de leer der zielsverhuizing en der verplaatsing van geesten van het eene lighaam in het andere, gelyk ook de onmiddelyke werking van boven-menschelyke, zo wel goede als kwaade wezens, op den mensch, by de aloudste Oostersche Volken, de Indiaanen, Chaldeen, Egyptenaars, Phoeniciers en anderen, zelfs op gronden van eene soort van wysgeerige gevolgtrekkende redeneering, aangenomen was; volgends welke gronden de Grieksche Wysgeer PYTHAGORAS, die naar Egypten toog, om aldaar de leerstellingen der Wysgeeren te onderzoeken, deze leer omhelsde en in Griekenland voortgeplant heeft, waar-

waardoor de Westersche waereld die gronden van Zielsverhuizing, Geestenleer, Geestenverschyning enz. ontfangen heeft, waar uit vervolgends de ongerymdste gevolgen getrokken en de schadelykste bygeloovigheden ontstaan zyn.

Dat men, op grond dier aloude Geestenleer in het Oosten, zeeker geloofde, dat sommige den mensch vyandige Geesten het lighaam van zekere persoonen tot hun verblyf konden kiezen, ten einde andere menschen met logenachtige, immers schadelyke, voorzeggingen te misleiden, of liever, dat men het daarvoor hield, dat 'er een onophoudelyke vyandschap tusschen goede en kwaade Geesten plaats had, welke elk om het zeerst elkander het gebied over den mensch trachtten te betwisten, blykt ons klaar, wanneer wy de schriften der Hebreen, zo als die liggen, even als overoude Geschiedboeken, zonder raadpleeging met dikwyls zinverduisterende ophelderingen, leezen en bepeinzen. Immers dan zal men vinden, dat de Hebreen, 't zy dan door hun oponthoud in Egypten, of door hun verband met de Chaldeen, van welke Natie ABRAHAM afkomstig was, de leer van het aanzyn en de werking van aan den mensch nuttige en schadelyke Geesten voor eene zeekere waarheid hebben gehouden. Van daar dan ook vindt men, dat MOZES, de Wetgeever der Israëlieten, de Waarzeggers en zulke Kunstenaars, welke door middel van booze of den mensch vyandige Geesten hunne zeldzaame werkingen uitvoerden, op levensstraf uit zyne maatschappy geweerd wilde hebben.

Doch nooit is eenig mensch in de geheele Oudheid op de gedachte gevallen, dat die waarzeggers zelve met hunnen *buik*, en niet met den mond, spraken; ook is het woord *buik* nooit in het Oosten in gebruik geweest, om den oorsprong van de spraak dier waarzeggers uit te drukken; zy hielden het daar voor, dat die persoonen met een boozen Geest bezeten waren, die zig in hun lighaam ophield, en daar *uit*, *niet* door den buik, maar wel door den mond, met een *holle* stem, even als uit een hollen lederen wynzak, sprak. Immers het woord *Oob*, dat men by *Leviticus* XX: 27, *Deuter.* XVIII: 11, *Metonymice*, en by *overnaaming*, voor *Waarzegger* gebruikt vindt, geeft niets anders te kennen, dan een' kwaaden Geest, welke zig in het lighaam van sommige menschen zoude ophouden, en door hunnen mond met een holle stem, even als uit een' lederen zak, zoude spreeken. Men vindt het woord *Oob*, in deszelfs eigenlyke betekenis, in het Boek JOBS, Hoofdst. XXXII: 19, voor een *lederen wynzak* gebezigd.

Maar hoe komen wy dan aan het woord *Buikspreeken* en *Buikspraak?* —— Dit woord is in het Westen in gebruik geraakt, door de Griekſche Vertaaling der Vyf Boeken van MOZES, welke, op last van PTOLOMÆUS PHILADELPHUS, voor

de

de Bibliotheek van Alexandrien, zo men wil, door zeventig Overzetters, zoude gemaakt zyn. Deze lieden waren Grieken, en kenden de wyze, hoedanig de Priesteresſe van APOLLO, in de Stad *Pytho*, heure Godſpraaken uitte, naamlyk door, op een laagen Drievoet zittende, omwonden met het vel eener Slang, verbeeldende den Draak *Python*, (welke door APOLLO, volgends de, almede uit het Oosten ontleende, Fabelleer der Grieken, gedood was) allerleie lighaamsbeweegingen te maaken, even als of de voorzeggende geest haar van onderen door den buik in het lighaam voere, en, zig daar in ophoudende, haar geweldige pynen veroorzaakte, terwyl hy door haaren mond, en dus echter al weder niet door haaren buik, ſprak. — Die Griekſche Vertolkers wisten dus hunnen Landgenooten den zin van het woord *Oob* niet beter te doen gevoelen dan door εγγαςριμυθος of *uit den buik* (niet *met* den buik) *ſpreekende*; of beter zulk een perſoon, welke een' geest in zig hadde, die *als 't ware uit den buik* ſprake. —— Dat 'er onder deze Priesteresſen of *Pythonisſen* wel zeer enkele kunnen geweest zyn, die heure ſtem derwyze wisten te leiden, dat die *niet* uit den mond, maar uit den *buik*, of eenig ander lighaamsdeel, *ſcheen* voord te komen, is mogelyk; — immers men vindt onder de Grieken van eene *Pythonisſa* gewaagd, welke door de *oxelen* ſprak. Doch zo men hier op wilde bouwen, dat *alle* de Orakelen door zulke perſoonen, die hunne ſtem op zo eene ongewoone wyze wisten te dwingen, gegeeven zyn, dan zoude men, myns bedunkens, ten hoogſten dwaalen, daar dit zonderling ſtem- en ſpraakvermogen ſlegts zeer zeldzaam onder de menſchen aangetroffen wordt.

Even zeer dwaalt men, myns bedunkens, wanneer men, op grond van het woord γυνη εγγαςριμυθος, of *uit den buik ſpreekende vrouw*, waarmede men in de Griekſche Vertaaling van het I Boek SAMUELS de Hebreeuwſche woorden *Eſchet bahaala Oob* uitgedrukt vindt, de *Waarzegſter van Endor* voor eene *Buikſpreekſter* houdt. —— Immers wy leezen aldaar niets anders, dan dat SAUL, vóór een' beſlisſenden ſlag tegen de Philiſtynen, na dat hy eerst de geöorloofde middelen, om het toekomende te weeten, in het werk geſteld, den *Urim* of ſteenen borstlap des Hoogenpriesters, en de waare Propheeten, vergeefs en zonder andwoord te bekomen, geraadpleegd had, zig wanhoopend begeeft tot de raadvraaging van kwaade Geesten, en van Waarzeggers, dien hy zelve, volgends de Wet, op ſtraffe des doods verboden had, hunne kunst te oeffenen. Hy zegt, in de uiterſte verlegenheid, tegen zyne byhebbende Knechten, dat is de hem gemeenzaamſte Officieren van zyn Leger: *Zoek my eene Vrouwe, die een* OOB, of kwaaden waarzeggenden Geest, *by zig draagt*.

 Men

Men vindt zodanig een voorwerp, welk te *Endor* (een Dorp, liggende aan den voet van het gebergte, waarop SAUL gelegerd was) zig ophield, en aldaar, naar het schynt, bedektelyk heure kunst oeffende. By deze komt hy, onbekend en verkleed, en zegt: *Doe my* SAMUEL *opkomen*; daar mede bedoelende: „ Laat de Geest, dien gy in u hebt, door „ zyne gemeenschap met afgestorven Geesten, dien van SA- „ MUEL hier doen tegenwoordig zyn, op dat ik dien zou „ kunnen raadpleegen over den uitslag van den stryd, en gy „ my door uwen Geest zyn andwoord zoudt kunnen mede- „ deelen." Hy was dus wel zeeker, dat hy den Geest zelven niet zou kunnen zien; waarom hy, bepaaldelyk, eer hy zyn hoofd nog afkeerde of neigde, en dus wel degelyk in het vertrek rondziende, aan haar vroeg: *Wat ziet gy?* Waar op zy andwoordde: *Ik zie Goden* (Elohim, dat is een' zeer grooten en vermogenden Geest) *uit de aarde opkomen*. Alweder vraagt SAUL, in de zeekere vooronderstelling dat hy zelf niets daar van kon zien: *Hoe is zyne gedaante?* Zy beschryft hem daarop eene gedaante, die meest met die van SAMUEL, die slegts kort te vooren overleden en by haar wel bekend was, overeen kwam. Daarop neigt hy eerst zyn hoofd ter aarde, en doet zyne vraagen. Het ter aarde neigen van zyn hoofd schynt uit eerbied voor de door hem vermoede tegenwoordigheid van SAMUELS Geest geschied te zyn. Inmiddels geeft de Vrouw met eene holle stemme het andwoord. Hy verwagtte dat ook van de Vrouw, of beter, uit de Vrouw, van den Geest of *Oob*, dien hy in de Vrouw vermoedde, gelyk hy zelf vers 8. zegt: *Voorzeg my toch, door den waarzeggenden Geest*, (*Koso mi-na li ba Oob*); want, schoon 'er bepaaldelyk in den Text gevonden wordt: *En Samuel zeide*, enz. leert ons de geheele samenhang duidelyk, dat de Vrouw het andwoord van SAMUEL, als 't ware door middel van heuren inwoonenden Geest, aan hem *overbragt*, en dat SAUL zulks ook alleen uit heuren mond verwagtte. Immers hy was niet ontroerd daar over, dat SAMUEL sprak; maar 'er staat ten duidelykften, dat zyne hevige ontroering, zo dat hy uitgestrekt ter aarde viel, ontstond over de *woorden*, die SAMUEL sprak; naamlyk de aankondiging van den voor hem nadeeligen uitslag van den stryd. —— De Vrouw behoefde dus hier geen kunstenaary of bedrog, 't zy door het namaaken van SAMUELS stem, of wat men ook meenen moge, te bezigen; zy had slegts met een holle stem te spreeken, even als of de Geest, die in haar woonde, uit de diepte van zyn verblyf, door heure spraak-orgaanen sprake. Het neigen van het hoofd van SAUL doet ook niets in dit geval af; dit geschiedde alleen uit eerbied voor den Geest van SAMUEL, dien hy meende dat, voor hem onzichtbaar, tegenwoordig

dig was. Schoon hy ook met opgerichten hoofde gestaan, overal rond- en de Vrouw in het aanzicht gezien hadde, zoude hy evenwel geloofd hebben, dat SAMUEL, door middel van den in haar woonenden Geest, of *Oob*, tot hem sprak. Hier is dus geen grond om te gelooven, dat die Vrouw met dat soort van zeldzaam spraakvermogen, het welk thands by enkele persoonen aangetroffen wordt, voorzien zy geweest; gelyk ook niet, dat SAUL met de woorden: *Zoek my eene Vrouw, die een Oob met zig draagt*, bedoeld heeft eene Vrouw, die met den *buik*, en niet met den mond, spreekt. Het woord *Oob*, immers, heeft, noch in klank, noch in betekenis, eenige gemeenschap met de Hebreeuwsche woorden, *Beten*, *Chachon* en *Kereb*, waarmede, *Num.* V: 22. 1 *Kon.* VII: 20. JOB XIX: 17 en *Lev.* II: 42, de Buik, op eene eigenlyke wyze, of by overnaaming, *Metonymice*, uitgedrukt wordt; zynde *Beten* eigenlyk het woord, dat den Buik van een Mensch of Dier betekent. *Chachon*, betekenende het *middenste deel van iets*, en *Kereb*, het *inwendige*, worden by overnaaming voor den Buik somtyds gebezigd; even gelyk wy ook de midden-uitpuiling van een schip, by overnaaming, den *buik* van het schip noemen. Hadde men in het Oosten slegts eenigzins vermoed, dat die Waarzeggers met of door den *buik* spraken, men zoude de woorden *Beten*, *Chachon*, of *Kereb*, wel in de plaats van het woord *Oob* gebezigd hebben; doch men wilde alleen slegts uitdrukken den hollen klank der stem, waarmede die lieden hunne voorzeggingen spraken, even als of het geluid uit een *lederen wynzak* voordkwame; en vandaar heeft men het woord *Oob*, waarschynlyk, op dezelven toegepast.

Dit achtten wy noodig te zyn, om vooreerst de meening, dat 'er ooit met den Buik gesproken zy, te weeren, en tevens het gevoelen, dat het vormen van stemmen op een' verwyderden afstand oulings zeer gemeenzaam, en by alle of de meeste Orakelen in gebruik zou zyn geweest, uit den weg te ruimen, alvoorens wy overgaan tot de nadere beschouwing dier ten allen tyde zeer zeldzaame persoonen, welke uit de natuur eene hebbelykheid tot het vormen van allerleie geluiden en spraaktoonen, als ook tot de leiding der stem, even als of ze van eene andere dan hunne standplaats gehoord wierd, bezitten, en die hebbelykheid door kunst en geduurige oeffening tot een' trap van sterkte weeten te doen aanwassen, die de onbegrypelykste en verbaazendste uitwerkzelen kan hebben.

Men heeft enkele zulke lieden reeds in voorige Eeuwen opgemerkt, en dezelven, op den hier vooren bestreeden valschen grond, *Buikspreekers* geheeten. Sommigen gaven, in laatere dagen, zig zelven dien naam; van daar het Fransche woord *Ventriloque*, van het Latynsche woord *Ventriloquus*,

het welk eigenlyk *Buikſpreeker* betekent, afgeleid: doch weder anderen werden uit bygeloof en dwaaling, door de verbaasde menigte, die zig verbeeldde dat zy *met* en *door* den Buik ſpraken, aldus betyteld; waar door dit woord in het algemeen als een Kunstwoord in gebruik gekomen is, waarmede men die enkele voorwerpen, welke zodanig een ſpraakvermogen bezitten, benoemt; ſchoon men ook overtuigd zy, dat die ſtem by hen niet met of in den Buik, maar op eene behendige wyze met den mond, gevormd worde. Dus heeft al het gene, wat men in de Oosterſche en Westerſche Oudheid vindt, betreffende de Orakelen, Waarzeggingen en Volksmisleidingen der Ouden, welke eerstgenoemden meestal door klankleidingen van verborgen perſoonen, door middel van ſpreekbuizen, daargeſteld werden, geen de minſte gemeenſchap met de eigenſchap of hebbelykheid dier enkel hier en daar zig opdoende perſoonen, welke een zonderling vermogen op hunne ſtem bezitten, en waaronder de Heer FITZ JAMES, van wiens kunst wy eenige door ons ingewonnen waare berichten hier zullen laaten volgen, met veel recht, als een der aanmerkelykſten, welke 'er zig tot heden toe nog opgedaan hebben, mag aangemerkt worden.

COELIUS RHODIGINUS, een Schryver, die op het einde der XV en in het begin der XVI Eeuw leefde, is de eerſte, welke van een dier zeldzaame voorwerpen, die het vermogen bezitten om de ſtem als van een' verren afſtand te doen hooren, gewaagt, verhaalende in zyn Werk betyteld: *Lectiones Antiquæ*, zodanig eene Vrouw gezien te hebben, welke voorgaf een' Geest in zig te hebben, dien zy *Cincinnatulus*, of *kleine Krullebol*, noemde. Deze konde heure ſtem mede op een' verren afſtand overbrengen, of wel zulk eene ſtem vormen, die als van een' verren afſtand ſcheen te komen. Daarop volgt, omtrent 1563, JEAN BRODEAU, die in zyn *Mengelwerk* gewag maakt van een Kamerdienaar van Koning FRANCISKUS I van Frankryk, LOUIS BRABANT geheeten, die zyne ſtem, als van een' zeer verren afſtand komende, konde doen hooren. HIERONYMUS OLEASTER, een Portugeesch Schryver, welke in de XVI Eeuw leefde, zegt insgelyks, in een Latynsch Werk betyteld: *Iſaias inter Majores Prophetas primus*, gedrukt te Parys in 1656 in folio, eene Vrouw gekend te hebben, welke dat zeldzaam ſpraakvermogen bezat, en voorgaf dat de Geest van zekeren toen reeds overleden PETRUS JOANNES haar op heure vraagen andwoordde. Hier te lande ſchynt zodanig een voorwerp het eerst opgemerkt te zyn in den Jaare 1685, wanneer zig in het Oude-Mannen- en Vrouwen-Huis te Amſterdam eene Vrouw bevond, van 73 Jaaren, genoemd BARBARA JACOBSZ. welke insgelyks het vermogen bezat van eene dubbele en als van eene andere plaats komende ſtem te vormen. Zy zal ne-

nevens heur bed, en fprak, als 't ware, met iemand, dien zy JOCHEM noemde, en dien zy voorgaf nevens haar in het bed te liggen; fchoon het bed geheel ledig bevonden wierd. Dit Geval wordt zo wel door VAN DALE, in zyn Werk *over de Orakelen*, als door B. BEKKER, in zyne *Betoverde Waereld*, verhaald; welke beiden zeggen, zelven die Vrouw aldaar gezien en gehoord te hebben. In 1643 was 'er ook aan het Hof des Konings van Engeland dergelyk een Man, die FANNING geheeten werd, en dit fpraakvermogen bezat. In den Jaare 1735 fchryft VIGNEUL DE MARVILLE, twee dergelyke Perfoonen te Parys gekend te hebben. In 1770 leefde te Weenen de beruchte BARON VAN MENGEN, die deze eigenfchap mede in een' hoogen graad bezat, en met een Pop, dien hy by zig droeg, een langduurige famenfpraak hield; — en eindelyk terzelver tyd ook, te *St. Germain en Laye*, de beruchte Kruidenier ST. GILLES, die door den Abt DE LA CHAPELLE zelven, die een byzonder Werk over deze zeldzaame fpraak-eigenfchap gefchreeven heeft, bezocht is geworden. Met dezen laatstgenoemden fchynt de Heer FITZ JAMES de naaste overeenkomst te hebben; immers al het verwonderenswaardige, dat DE LA CHAPELLE van dezen ST. GILLES verhaalt, wordt ook by den Heer FITZ JAMES aangetroffen.

Het zonderlinge, welk alle deze opgenoemde voorwerpen in hunne ftem hadden, was: 1. dat zy allerleie geluiden konden nabootzen; 2. verfcheidene ftemmen als te famen fpreekende konden doen hooren; en 3. eene ftem konden vormen, die uit eene andere plaats fcheen voord te komen. Het eerfte en tweede dezer ftemvermogens is zo zeer ongemeen niet. Men vindt nog al dikwyls menfchen, die, een zeer goed muzikaal gehoor hebbende, in ftaat zyn, de ftem van onderfcheidene lieden duidelyk na te bootzen; zo dat zy, aan wien die lieden bekend zyn, wanneer zy den fpreeker niet zagen, meenen, die lieden zelven te hooren. Zo ook zyn 'er lieden, die onderfcheiden geluiden natuurlyk kunnen nabootzen. De bekende Kunftenaar BENNIE bezit dit ftemvermogen in zo verre, dat hy zeer natuurlyk, door middel van zekere beweeging der tong, het maauwen van eene Kat, het kwaaken van een Endvogel, en de ftem van een klein Kind, kan nabootzen. Met deze foort van naäaming hebben meest alle de hier opgenoemde voorwerpen begonnen hunne ftem te dwingen, die vervolgends, door dagelykfche oeffeningen, tot de nabootzing van laagere toonen en andere geluiden gewennende. Doch de vorming van eene ftem, die van elders fchynt te komen, is in lange zo gemeen of zo verklaarbaar niet. Sommige, met de Spraak-orgäanen van den Mensch zeer bekende, lieden willen, dat, daar het fpraakgeluid gewoonlyk by *refpiratie*, of *uitademing*, voordgebragt wordt, deze perfoonen het vermogen zouden bezitten,

ten, om by *inspiratie*, of *inademing*, in de borstholte eene stem te vormen, die naar buiten hoorbaar is, doch den hoorer zodanig het gehoor aandoet, als of ze van een verren afstand, buiten het lighaam van den spreeker, kwame. Dit is de eenige waarschynlyke oplossing, welke men van dit zonderling spraakvermogen geeft.

Ondertusschen kunnen zy, die hetzelve bezitten, 'er, of ten goede, of ten kwaade, het verbaazendste gebruik van maaken. *Ten goede*, door sommige persoonen van hun verkeerd gedrag en kwaade zeden te beteren; gelyk men, onder andere voorvallen, verhaalt, dat zeker persoon eens in een trekschuit zittende, de aanwezigen op eene duldelooze wyze met vloeken en zweeren geërgerd hebbende, 'er eene stem gehoord werd, die hem over deze kwaade gewoonte bestrafte, zonder dat iemand wist, vanwaar die stem kwame; het geen hem, van dat oogenblik af, zig van vloeken deed onthouden.

Ten kwaade kan dezelve insgelyks gebezigd worden; gelyk zulks, nog niet lang geleden, te Hamburg plaats gehad heeft, alwaar, op zekeren avond, een Knecht aan zeker groot Logement aanschelde, vraagende of hy daar dien nacht met zyn' Heer zoude kunnen logeeren; het welk met *ja* beandwoord zynde, zeide hy, dat zyn Heer ziek en nog in het Posthuis was, maar dat men hem slegts de kamer zoude wyzen, wyl hy daar eenige Medicynen, die hy by zig had, op de tafel wilde zetten. Men wyst hem de kamer; en hy zet, terwyl het bed gereed gemaakt wordt, ook in de daad een drankflesjen, pillendoosjen enz. op de tafel voor het bed neder; gaat vervolgends weder uit, en begeeft zig by een Joodsch' wisselaar, dien vraagende, of hy, voor een aanmerkelyke som, ducaaten aan een reizend Heer, die goud noodig had, tegen zilvergeld zoude willen inwisselen. Hy spreekt met hem over den prys, en bepaalt den Jood het uur, wanneer, en de plaats, waar zyn Heer te spreeken zoude zyn; gaat voords weder naar het Logement, en aan de tafel voor het bed zitten. Op het bepaalde uur komt de Jood met de gevraagde ducaaten, doch wordt door den Knecht gewenkt van stil te spreeken en zig met hem aan het einde der kamer, op eenigen afstand van het bed, te begeeven, wyl zyn Heer zeer zwak was en geen overluid spreeken kon verdraagen. Hy gaat daarop alleen aan het bed, schuift de gordynen even open, en zegt zagtkens: *Myn Heer! daar is nu de Jood met de ducaaten.* De Jood hoort daarop bescheidentlyk de stem van een zeer zwak mensch, die andwoordt: *Hoeveel vraagt hy 'er voor?* De Knecht zegt den prys. De Heer wederom: *Dat is te veel; bied hem iets minder.* De Knecht komt weder by den Jood; doch deze zegt, de ducaaten niet minder dan tot den geëischten prys te kunnen laaten. De

Knecht gaat daarop weder naar het bed, en brengt die woorden van den Jood over; daarop zegt de Heer: *Nu dan, geef de ducaaten maar hier, en haal myn valies van de kamer hier naast; dan zal ik hem het zilvergeld 'er voor geeven; daar is de sleutel van de kamer.* De Knecht neemt daarop de ducaaten van den Jood af, en gaat weder naar het bed; waarop de Heer zegt: *Zo! zyn ze daar? dat is goed; geef ze maar hier, en haal nu myn valies.* Daarop verlaat de Knecht de kamer, en blyft een geruimen tyd weg; doch de Jood, niet anders denkende, of de Heer, dien hy zig verbeeldde ziek te bedde te liggen, had de ducaaten aldaar by zig, wagt met geduld meer dan een uur lang, en durfde niet aan het bed gaan, om den zwakken Heer, dien hy vermoedde in slaap geraakt te zyn, wyl hy geen 't minste geluid meer uit het bed vernam, niet te verontrusten; eindelyk toch, het wagten moede wordende, begeeft hy zig zachtjens naar het bed, schuift de gordynen even open, en — vindt het geheel ledig; — de Knecht is nooit weder in het Logement terug gekomen.

Het is dus zeer mogelyk om met dit zonderling vermogen *veel goed* en tevens *veel kwaad* te verrichten; maar ook is het dienstig om de aartigste trekken en verrassendste ontmoetingen op te leveren, waardoor de aanwezigen schuldeloos vermaakt en vervrolykt worden. Tot dit gebruik alleen wordt het door den Heer FITZ JAMES gebezigd, die 'er zyn bestaan in gezocht heeft en ook werkelyk nog vindt, en omtrent wien wy de navolgende berichten ontfangen hebben.

Hy is een man van tusschen de 30 en 40 jaaren, welgemaakt en ryzig van statuur, minzaam en welleevend van omgang, en zegt in Frankryk vrouw en kinderen te hebben, naar welker byzyn hy zeer verlangende is. In het negende jaar zyns ouderdoms heeft hy de terugwerkende kracht van zyne stem het eerst ontdekt. Wanneer hy zyne kunst oeffent, kan men slegts zeer weinige, hoewel toch eenige geringe beweeging aan zyn' mond en lippen gewaar worden. Hy wendt niet voor, dat hy *in*, *door*, of *met den buik* spreekt, en ontkent niet, dat hy de stem uit den mond laat gaan; doch zegt, dezelve van zeer laag op te haalen; gelyk men ook wel bemerken kan, als hy eene zeer zachte stem moet nabootzen, en daarby niet in de gelegenheid is, om de beweeging zyner lippen genoegzaam te kunnen verbergen: dit schynt hem eenigzins moeilyk en lastig te vallen; waarom hy altyd liefst het hoofd, wanneer hy zyne kunst oeffent, omwendt. En over het geheel, offschoon hy zeer lang achtereen zyne kunst onvermoeid schynt te kunnen oeffenen, kan men echter wel bemerken, dat zulks hem moeite kost. Hy bezit het vermogen om de door hem geuitte gearticuleerde stem langs allerleie richtingen

te doen hooren; nu eens fchynt het geluid van boven, dan weder van onderen, nu eens van de regtfche, dan weder van de linkfche zyde te komen, zonder dat hy echter eenige merkelyke beweeging met het hoofd maakt, veel minder hetzelve naar die verfchillende richtingen wendt. Ook fchynt het geluid dikwyls als van een' zeer verren afftand gehoord te worden.

Verfcheidene proeven van dien aart heeft hy, geduurende zyn verblyf te Amfterdam; in aanzienlyke Gezelfchappen, tot verwondering en verbaazing zelfs van de oplettendfte en niet ligtelyk te misleidene aanwezigen, gegeeven, die zig echter bepaaldelyk voorgenomen hadden om zyn gedrag ten naauwkeurigften naar te gaan. Behalven de zonderlinge proeven van zyne kunst, welke hy in het openbaar op het Fransch Tooneel heeft vertoond, zyn ook nog de volgende ftukken door hem verricht.

Zig achter een fchut geplaatst hebbende, heeft hy, op de natuurlykfte wyze, eene zeer talryke Volksvergadering, of zogenaamde Club, nagebootst. Men hoorde den Prefident derzelve de Vergadering openen, den Secretaris de Notulen leezen, verfcheidene ftemmen tusfchen beide invallen, het woord vraagen, voorftellen doen, enz.; en altyd konde men de ftem des Prefidents, en die van den Secretaris, als ook die van alle de fpreekende perfoonen, welke zeer talryk fcheenen te zyn, onderfcheiden.

Voords gaf hy, te midden van eenig druk gefprek, voor, eenig gerucht op ftraat te verneemen, begaf zig voords aan het raam, fchuift hetzelve op; en het geheele gezelfchap hoort befcheidenlyk de wagts van verre *Brand!* roepen. Men begeeft zig mede naar de raamen, en ziet — alles is ftil, en 'er wordt niets vernomen.

Hy plaatst zig nevens den Schoorfteen van het vertrek, zegt zig te verwonderen dat 'er des avonds en op zo een ongelegen uur een Schoorfteenveeger op denzelven arbeidt. Hy roept door den fchoorfteen naar boven, en men hoort zeer duidelyk den gewaanden Schoorfteenveeger hem andwoorden, een langduurig gefprek met hem houden, en eindelyk op zyn verzoek een liedjen zingen; alles zo natuurlyk, dat men zig niet anders verbeelden kan, of de andwoordende ftem komt in de daad van boven uit den fchoorfteen. — Voords doet hy zeer duidelyk de onderfcheidene geluiden van Houtzaagen, Vuurflaan, Klokluiden, en van het blaazen der Postillons, hooren.

Verfcheidene verrasfende en een geheel gezelfchap vermaakende ftukken heeft hy, tot ieders verwondering, zo hier als elders verricht; onder anderen, in zeker talryk Gezelfchap ingeleid wordende, zegt hy, na alle de aanwezenden gegroet te hebben, tegen een derzelven: *Myn Heer fchynt insgelyks de kunst te*

ver-

verstaan! En onmiddelyk hoort men, met dezelfde stem van dien aangesproken persoon, andwoorden: *Ja wel, Myn Heer! ik ben ook Buikspreeker.* —— Voords wordt de Knecht, die het gezelschap bedient, door een der aanwezigen, wiens stem by hem bekend is, geroepen. De Knecht begeeft zig by denzelven, vraagt wat 'er van zyn' dienst is; doch die Heer, hem niet geroepen hebbende, zegt: *Ik heb u niet geroepen.* Oogenbliklyk hoort de Knecht met zyn eigen stem andwoorden: *Neem niet kwalyk, Myn Heer! ik meende dat gy my geroepen hadt.* —— Zo ook spreekt de Heer FITZ JAMES een of ander van het gezelschap aan, en eer deze nog andwoordt, hoort hy reeds bescheidentlyk met zyne eigene stem het andwoord geeven. —— Ook verhaalt men, dat hy, in een schuit zittende, en door den Schipper om de vracht verzocht wordende, zeide te meenen dat hy reeds betaald hadde; onmiddelyk daarop hoort elk der aanwezenden door de geheele schuit den Schipper zeggen: *'T is ook waar, Myn Heer! ge hebt gelyk; ik vergis my.* —— Eens alleen met den roeijer in een overhaal-schuitjen zynde, praat hy met denzelven het een en ander; doch, te midden van dit discours, mengen 'er zig verscheidene andere stemmen onder, zo dat de roeijer, geheel verbaasd en ontsteld, naauwlyks zyn' overtogt volbrengen kan. —— In zeker winkelhuis alhier komende, vraagt hy aan de Juffrouw, welke zig in den winkel bevindt, of haar man t'huis was, en of hy dien eens spreeken konde. De Juffrouw andwoordt, dat heur man zo even uitgegaan ware. Hy zegt te twyffelen of zy het wel hadde, en roept aan een' trap, die in den winkel opgaat: *Myn Heer! wees zo goed en kom eens af; ik wenschte u gaarne een woord te spreeken.* Onmiddelyk andwoordt de Heer van boven: *Heb slegts een weinig geduld, Myn Heer! ik ben hier aan iets bezig, doch zal zo oogenbliklyk afkomen.* De Juffrouw, zeeker weetende dat heur man uitgegaan was, geraakt in de uiterste verbaazing, begeeft zig by heure gebuuren, roept die in, weet niet wat haar overkomt; en alles geeft, ontdekt zynde, stof tot een algemeen gelagch.

Meer dergelyke verrassende en aartige trekken, waar voor zyne kunst, die hy met smaak weet toe te passen, vatbaar is, worden door verscheidene oor- en ooggetuigen verhaald. Reeds voor omtrent drie jaaren is in dit Mengelwerk eene aartige Anecdote, hem betreffende, uit een Fransch Tydschrift overgenomen (*), waar by wy thands, tot besluit, nog deze Anecdote zullen voegen:

Toevallig, op zeker Dorp in Frankryk, op een Kerkhof gekomen zynde, waar men zo even een lyk begraven had, en

(*) Zie *Alg. Vaderl. Letteroef.* voor 1800, No. XV, bl. 666.

en ziende dat de Doodgraver nog bezig was den kuil met zand te overdekken, begint hy een gesprek met denzelven, vraagt wie 'er begraaven is, hoe lang hy ziek gelegen heeft, enz. De man bericht hem het een en ander; doch te midden van dit onderhoud zegt hy: *Stil! my dunkt ik hoor eenige beweeging in de kist! wie weet of de man wel waarlyk dood was!* . . . De Doodgraver hoort ook zelf eenig dof gekraak, even als of 'er van binnen tegen het dekzel van de kist gestooten werd, en te gelyk een doffe stem. Daarop zegt FITZ JAMES: *Hoort ge dat niet?* en roept voords den dooden by zyn' naam; en men hoort werkelyk nog onderscheidener een doffe, doch onverstaanbaare stem. De Doodgraver gaat daarop nevens den kuil op den grond liggen, om de stem naauwkeuriger te kunnen onderscheiden, en hoort toen, zeer duidelyk, den begravenen klaagen en om hulp verzoeken, zeggende niet dood, maar slegts in slaap te zyn geweest. Daarop vliegt de Doodgraver in alleryl om hulp; men komt, om de kist weder op te werken; doch, ten einde de lieden geen vergeefsche moeite te laaten doen, ontdekt FITZ JAMES, hoe het met de vermeende stem gelegen was, laat die een en andermaal hooren, en beschenkt de verbaasde menigte met een drinkpenning, die hun de gedaane moeite rykelyk vergoedt, en nog altyd aan deze zonderlinge ontmoeting met genoegen doet herdenken.

Eindelyk bezit deze in de daad verwonderenswaardige persoon een geheel afzonderlyk vermogen op de beweeging der spieren van zyn aangezicht, waardoor hy een *vierënder-tig-tal* onderscheidene Gemoedsbeweegingen en Charactertrekken, onmiddelyk op elkander, door zyn gelaat kan uitdrukken; als *nyd*, *toorn*, *haat*, *liefde*, *laagheid*, *verhevenheid*, en wat dies meer is; ja zelfs is hy in staat om met de eene halve zyde van zyn aangezicht met opgezwollen oogen en wangen te weenen en traanen te storten, terwyl de andere halve zyde vrolyk lagcht, zo dat de aanschouwer zelve tot lagchen bewogen wordt. Dit, in de daad, is iets zo ongemeens en zeldzaams, dat hiervan tot heden nog geene andere voorbeelden bekend zyn; waarom my dagt, dat eenige berichten wegens dezen zo ongemeenen Kunstenaar niet beneden de waarde van dit geächt Tydschrift zouden zyn, maar door deszelfs Leezers met genoegen zouden ontfangen worden.

DE TWEE SOLDAATEN.

In een der akeligfte en behoeftigfte gelegenheden, waarin de *Franfchen* in *Opper-Egypten* zich bevonden, zag de Heer DENON, ten zelfden tyde, twee Soldaaten, van welken de een de verregaandfte hardvogtigheid, en de ander de edelfte gevoeligheid betoonde. Het eerfte geval droeg zich in deezer voege toe. Hy zag een Soldaat uit een hol komen, een Geit met zich fleepende, in dat hol gevonden. Een Grysaart volgde hem, met twee zeer jonge Kinderen in zyne armen. De oude man lag de Zuigelingen op den grond, en viel op zyne kniën: zonder eenig woord te fpreeken, beduidde hy, onder een vloed van traanen, dat zyne Kindertjes moesten fterven, wanneer men de Geit wegnam. De honger, als doof en blind, liet zich door deeze treffende beduidingen niet terug houden. Oogenbliklyk werd de Geit geflagt.

Ten zelfden oogenblikke zag de Heer DENON een ander Soldaat opkomen, een Kind onder den arm draagende, 't welk de Moeder, in het verhaast vlugten voor de *Franfchen*, ongetwyfeld verpligt geweest was in de Woestyn agter te laaten. Niettegenftaande den last, waarmede deeze braave man belaaden was, zyn knapzak, zyn fnaphaan, zyn patroontas met kardoefen, en de vermoeidheid van een geforceerden marsch van vier agtereenvolgende dagen, hadt nogthans de zugt, om dit klein ongelukkig fchepzeltje in het leeven te bewaaren, hem aangezet, om het teerhartig op te neemen; bykans anderhalf uur gaans verre hadt hy het in zyne armen getorscht: wat 'er mede te doen? In dit verlaaten Dorp zag hy toevallig een enkel Inwooner, zag hy nevens hem twee Kindertjes; en, zonder op iets anders te letten, lag hy het voorwerp zyner bezorgdheid by dezelve neder, met de edele geestdrift van een gevoelig fchepzel, dat eene goede daad verrigt heeft.

„ Was ik," laat de Heer DENON op dit verhaal volgen, „ door afgryzen getroffen geweest by het zien dat de honger een weezen van myne foort zo woest als een Roofdier gemaakt hadt, de andere Soldaat deedt myne gevoeligheid bedaaren, en verzoende my weder met de menschlykheid. Welke gewaarwordingen zyn het, die in ons verwekt worden door de ten toonfpreiding der zagtere deugden, te midden van de ysfelykheden des oorlogs! Zy doen de kwynende ziel herleeven; zy zyn een glas frisch en verkoelend water in het diepfte eener heete woestyn. —— Ik had geld en befchuit, om aan den ouden man te geeven;

doch

doch buiten ſtaat om iets voor de Kinderen te doen, vlood ik van daar, om myzelven te ontheffen van het gezigt eener elende, welke het niet in myn vermogen was eenige hulp toe te brengen.

ANECDOTE VAN LORD CHESTERFIELD.

Schoon de Brieven van Lord CHESTERFIELD aan zynen Zoon gerekend worden veeleer ten doorſlaanden blyke van de ſneedigheid zyns Vernufts te ſtrekken, dan de zuiverheid zyns Harten te bewyzen, was deeze Edelman egter niet verſtooken van die menschlievende aandoeningen, welke een goed hart aanduiden. Ten blyke diene het volgende niet onaartige Geval.

Lord CHESTERFIELD, toevallig onderrigt zynde, dat de Weduwe van zynen Jaager in eenen ſtaat van de verregaandſte behoefte vervallen was, zondt haar een Haas, en daarin eene Beurs met vyftig Ponden Sterlings. Dit geſchenk ging vergezeld van het volgend Briefje. —— „ Lord CHESTERFIELD „ ſmert het zeer, de verlegenheid van Mrs. DAWSON te ver- „ ſtaan, en verzoekt haar, deeze Haas aan te neemen: maar „ dewyl hy begrypt, dat de ſmaak van deeze ſoort van Wild „ veel van het *Lardeeren* afhangt, heeft hy, te deezer gele- „ genheid, den post van Kok zelve wel willen waarneemen."

MONNIKEN-WERK.

Het woord *Monniken-werk* wordt vry algemeen gebruikt, om, in eenen overdragtlyken zin, nutloozen arbeid aan te duiden. Dan CASSIANUS verſchaft ons een voorbeeld van dien Arbeid, in eenen letterlyken zin. Bekend is het, dat de Monniken, in ouden tyde, tot zekeren arbeid, hoe weinig dezelve vaak te beduiden hadt, verpligt waren. Doch sommigen deeden het alleen om niet geheel ledig te gaan. Dit was het geval van den Abt PAULUS, door gemelden Schryver opgetekend. Hy woonde in het *Egyptisch* Landſchap *Thebaïs*, in de groote Woestyn *Porphyrio*. Een Palmboom en een kleine Tuin verſchaften hem genoegzaam leevensonderhoud. De Palmboom gaf hem ook geſtadig werk. Hy verzamelde Palmboombladen, en maakte daar van, als of hy 'er van beſtaan moest, dagelyks een zeker aantal mandjes, en vulde 'er zyne kluis mede. Dan hy bevondt zich meer dan zeven dagreizen van de naaste Stad af, waar hy zyn werk zou kunnen ſlyten; en het vragtloon, om het derwaards te voeren, zou meer bedraagen hebben, dan zyn gemaakt werk waardig was. — Wat deedt PAULUS? Als het Jaar om was, verbrandde hy al den arbeid zyner handen.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

REDENVOERING,

OVER DE HANDELWYZE, DOOR CHRISTUS GEHOUDEN, TEN OPZIGTE VAN DE VROUWE IN OVERSPEL GEGREEPEN.

(Uit het *Engelsch* van den Eerw. W. ENFIELD, *L. L. D.*)

JESUS, *zich oprigtende, en niemand ziende dan de Vrouwe, zeide tot haar: Vrouwe! waar zyn deeze uwe Beschuldigers? en heeft u niemand veroordeeld? Zy zeide: Niemand, Heere! En* JESUS *zeide tot haar: Zo veroordeel ik u ook niet: gaa heenen, en zondig niet meer.*

JOH. VIII: 10, 11.

Voorvallen, welke een vlugtige beschouwer ligtlyk zal over 't hoofd zien, als geheel onbelangryk, verschaffen menigmaal, aan een geest, hebbelyk gewoon om op te merken, en de gelegenheden tot leering waarneemende, stoffe van nuttig onderrigt. Het verhaal des gevals, 't welk aanleiding gaf tot de voorgedraagene handelwyze en het zeggen van CHRISTUS, in mynen Text, behelst eenige byzonderheden, onzen Zaligmaaker betreffende, die, in den eersten opslage, geene verdere aandagt schynen te verdienen, dan als omstandigheden, welke den draad der geschiedenisse bewaaren; doch die, op een nader inzien, zonder eene gedwongene verklaaring, zeer leerzaam zullen bevonden worden.

Het verhaal komt eenvoudig hier op neder: dat JESUS, waarschynlyk op den avond naa dat het Feest des Tabernakels was afgeloopen, na den Olyfberg ging; en dat Hy den naastvolgenden morgen vroeg weder in

den Tempel kwam, en al het Volk Hemwaards toevloeide, terwyl Hy zich nederzette om 't zelve te onderwyzen. —— Indien wy dit verhaal vergelyken met andere berigten, by de Euangelieboekeren voorhanden, die van CHRISTUS spreeken, als zich na het digtbygelegene gebergte begeevende om te bidden, zullen wy reden vinden om te besluiten, dat JESUS deeze kleine uitstappen deedt van zyne amptsverrigtingen, om zich in Godsvereering onledig te houden: dit leert ons, by gevolgtrekking, dat de belangrykste posten, waartoe wy opgeroepen worden, niet onbestaanbaar zyn met de byzondere Godsdienstverrigtingen; alsmede, dat zy, die wenschen wel te slaagen, in groote oogmerken, ten dienste des Menschdoms, den onderstand van stille bespiegeling en des gebeds moeten inroepen: terwyl onzes Zaligmaakers spoedig wederkeeren na de Stad, ondanks de vyandlyke oogmerken, welke Hy wist dat men tegen Hem smeedde, een bemoedigend voorbeeld oplevert van standvastigheid in het voortzetten van loflyke oogmerken: en de bereidvaardigheid, waarmede de menigte zich rondsom deezen Godlyken Leeraar schaarde, kan ons tot een les verstrekken van vlyt en aanhoudenheid in het zoeken na wysheid.

De voornaamste gebeurtenis, welke thans onze aandagt trekt, heeft, onder de Uitleggers, veel geschils veroorzaakt, en aanleiding gegeeven tot veel belachens en berispings by de Vyanden van het *Christendom*. Onder de eerstgemelden heeft men getwist, of de Geschiedenis, welke niet gevonden wordt in eenige oude Overzettingen en Handschriften, echt zy. De laatstgemelden hebben zich verbeeld, dat zy in het verhaal eenige omstandigheden ontdekten, onbestaanbaar met de volmaaktheid, aan het Character van CHRISTUS toegeschreeven. Wat de echtheid der Geschiedenisse betreft, zal het genoegzaam weezen op te merken, dat dezelve gevonden wordt in verscheide oude Afschriften des Nieuwen Verbonds; en dat de uitlaating in andere misschien veroorzaakt is door eene vroege misvatting van de meening, als of onzes Zaligmaakers oogmerk geweest ware, het haatlyk misdryf des Overspels door de vingeren te zien. Om de onredelykheid aan te toonen van zulk eene duiding des verhaals, en gevolglyk de ongepastheid der tegenwerpingen, door *Christenen* en anderen daar tegen gemaakt, moeten wy treeden

tot een byzonder onderzoek van de gelegenheid en de omstandigheden der Gebeurtenisse.

De Euangelist JOANNES tekent op, dat, terwyl JESUS, in den Tempel, bezig was met het Volk te onderwyzen, een aantal Schriftgeleerden en Phariseën binnen tradt; en, eene Vrouwe medebrengende, op overspel betrapt, haar te midden des Volks aan Hem voorgesteld hebbende, zeiden zy tot Hem: *Meester! deeze Vrouwe is op de daad zelve gegreepen, overspel begaande.* MOSES *heeft ons in de Wet geboden, dat de zulken gesteenigd zullen worden. Gy dan, wat zegt gy?*

Der Jooden Wet beval, dat beiden, de Overspeeler en de Overspeeleresse, ter dood gebragt zouden worden; het was de gewoonte, deeze Wet aan de overtreeders uit te voeren, door dezelven te steenigen. Het stuk nu, 't welk zy, die deeze Vrouw tot JESUS bragten, Hem ter oplossinge voorstelden, was, of het, in het tegenwoordige geval, regt gehandeld zou weezen, de Wet van MOSES aan te kleeven, of 'er van af te gaan. Het stuk was te klaar, om eenig geschil over te laaten; en, in gevalle de Schriftgeleerden en Phariseën eenige weezenlyke zwaarigheid in het geval gevonden hadden, zy zouden het niet in den zin gekreegen hebben, om zich by JESUS te vervoegen, om opheldering te bekomen. Het misdryf was met de daad gepleegd; de Wet bestemde duidelyk de straf; en JESUS hadt niets te maaken, of met het vonnis, of met de uitvoering van 't zelve. —— Waarom vervoegden zich dan de Schriftgeleerden en Phariseën tot Hem, voorgeevende Hem te raadpleegen? De waarheid der zaake is, dat zy tot Hem kwamen, niet in de verwagting om eenig nader licht te krygen, wegens den aart des misdryfs, of de regtmaatigheid der straffe, maar met het verraadlyk oogmerk om Hem door hunne vraage te verstrikken; niet twyfelende, of zy zouden een antwoord bekomen, 't welk iets beledigends opleverde, of by het Volk, of by de Overheden. *Zy zeiden dit,* voegt 'er de Euangelist nevens, *op dat zy iets hadden om Hem te beschuldigen.* Om een klaar begrip te vormen van den aart deezer valstrikke, thans door zyne vyanden Hem gespannen, alsmede van de wyze, op welke Hy dezelve ontkwam, moeten wy voor onzen geest oproepen de gesteldheid, waarin JESUS zich bevondt, by het afloopen van het Feest der Loofhutten-zettinge.

De *Joodsche* Meesters, ontzet over den toeneemenden invloed, dien JESUS by het Volk verwierf, hadden een plan gevormd om dien Prediker te dooden, onder eenig schoonschynend vertoon van Regtdoening. Op het Feest hadden zy eenigen hunner Bedienden gezonden, om Hem te grypen en voor hunne regtbank te brengen: doch door de wondere kragt zyner leere, waren deeze Dienaars wederhouden in het volvoeren van hunnen last, verklaarende, om zich wegens het niet volbrengen van dien last te verschoonen: *Nooit sprak iemand, gelyk deeze Mensch!* In deeze omstandigheden oordeelden de *Joodsche* Overheden het ongeraaden, een tweeden aanval op den Persoon van CHRISTUS te doen, en beslooten, andere min rechtstreeksche middelen te beproeven. —— Zy hadden, ten deezen tyde, in hegtenisse eene Vrouw, op de daad in overspel betrapt; dit gaf hun gelegenheid tot het vormen van een allerlistigst plan om JESUS te verschalken, door die Vrouwe Hem voor te stellen, en teffens te vraagen wegens de voegelykheid, om aan haar de straffe, door de Wet van MOSES bepaald, te volvoeren.

Zy maakten voorshands het besluit op, dat het Antwoord op de voorgestelde Vraage zodanig zou weezen, als hun een groot voordeel op Hem zou geeven: want, stelden zy zich voor, het zou weezen, dat de Wet van MOSES al te streng was; en, in dit geval, twyfelden zy niet, Hy zou een slagtoffer van den yver des Volks worden, waarby Hy nu in zo blaakende gunste stondt, dat de Wet, in dit geval, even als in alle andere, op alle wyze moest gehandhaafd en stipt volvoerd worden: en dan zouden zy in handen gehad hebben een goed pleit tegen Hem voor de *Joodsche* Meesters, daar Hy het zich aangemaatigd hadt, de strengheid des Regts te verzagten; of, liever, voor hunne *Romeinsche* Overmeesteraaren, daar Hy het zich aanmaatigde, op eigen gezag, een misdaadige te veroordeelen; naardemaal, ten deezen tyde, het aan 't Sanhedrin zelve niet vry stondt, zonder verworven volmagt van den *Romeinschen* Landvoogd, iemand met den dood te straffen; gelyk wy ontdekken uit hun antwoord aan PILATUS, wanneer hy begeerde, dat zy JESUS zouden neemen, en Hem naar hunne Wet oordeelen: *Het is ons niet geoorlofd, iemand met den dood te straffen.* Met één woord, zy waren in de verwagting, of dat het Volk Hem op 't oogenblik zou doo-

dooden, als een Versmaader der *Mosaische* Wet, of dat Hy zou kunnen worden aangeklaagd van het misdryf, dat Hy zichzelven Koning maakte, en dus de straffe in den mond loopen, tegen Staatsmisdaadigers vastgesteld.

Zodanig de diepdoordagte kunstenaary zo wel als de kwaadaartigheid van deezen aanslag zynde, is het duidelyk, dat de toestand van CHRISTUS dermaate hachlyk was, dat niets, dan de tusschenkomst van een wonderdoend magtbetoon, of het aanwenden van zyne hooge wysheid, Hem kon beveiligen van in den gespannen strik te vallen. Het was door dit laatste middel, dat JESUS hunne gelegde laage ontkwam: want, wanneer Hy hun verraadlyk oogmerk ontdekte, bediende Hy zich van een redmiddel, 't geen Hem onthief van de noodzaaklykheid om een onmiddelyk antwoord te geeven. Hy boog zich ter aarde, en schreef met den vinger op den grond, alsof Hy hun niet hoorde, of geen acht sloeg op hun voorstel. Deeze houding van een schryvenden hadt waarschynlyk niet ten oogmerke om iets door geschreevene letteren uit te drukken; maar alleen, om, door een veelbeduidend stilzwygen, den weg te baanen tot het geen Hy wilde voordraagen. Zyne vyanden, die dit stilzwygen aanzagen als een teken van verlegenheid, vorderden met veel ophefs de oplossing van hunne voorgestelde vraage. *Als zy Hem bleeven vraagen, rigtte Hy zich op, en zeide tot hun: Die van u-lieden zonder zonden is, werpe den eersten steen op haar. —— En wederom nederbukkende, schreef Hy in de aarde.*

De wysheid van dit Antwoord verdient de hoogste bewondering. CHRISTUS stelde daar door, op eenmaal, de twee tegenovergestelde valstrikken, Hem gespannen, te leur; noch uitdruklyk aandringende op de volvoering van de straffe door de Wet gevorderd, en zich dus het Regterlyk Gezag aanmaatigende; noch poogende de Wet te doen zwygen, uit hoofde van de gestrengheid, en zich dus de wraak des Volks op den halze haalende.

Ten zelfden tyde, dat JESUS dus den slag, die Hem dreigde, afweerde, deedt Hy een aanval op het Geweeten van de Beschuldigers der Vrouwe, welke hun met onrust en knaaging vervulde; zy gingen, vernederd en tot zwygen gebragt, heenen. *Maar zy, dit hoorende, en van hunne conscientie overtuigd*

zynde, gingen uit, de een naa den ander, beginnende van den oudsten tot den laatsten; en JESUS *werd alleen gelaaten, en de Vrouwe in 't midden staande.*

Om het gedrag van onzen Zaligmaaker in dit gegeeven Antwoord te regtvaardigen, hebbe men in aanmerking te neemen, dat het den Phariseën en Schriftgeleerden niet gegeeven werd als Regters, maar als byzondere Persoonen; het strekte blykbaar, niet om de regtsoefening te stremmen in het gewoon beloop des Regts, maar om hun te onderrigten, (en nevens hun de talryke schaare, by dit voorval tegenwoordig) dat zy, die voorbaarig waren in anderen te beschuldigen, naar alle billykheid, zelve schuldvry moesten weezen.

Het straalt elk in 't ooge, die den aart des aanvals, in deezen op JESUS gedaan, overweegt, dat het voor Hem onmogelyk zou geweest zyn, een redmiddel ter hand te neemen, meer geschikt om zyne eigene veiligheid te bewerken, of zyne Vyanden verlegen te maaken, dan waarvan Hy zich bediende; en dit was alles, wat de zaak vorderde. —— In deezen toestand is het, derhalven, geenzins te verwonderen, dat CHRISTUS noch uitweidde over den haatlyken aart des misdryfs van Overspel, noch aandrong op eene strenge volvoering van de Wet tegen het Overspel; maar dat Hy, de Schriftgeleerden en Phariseën heenen gezonden hebbende, met schaamte overdekt, en met geweetensknaaging getroffen, de schuldige Vrouw liet heenen gaan met eene zagte vermaaning tot Leevensbeterschap.

Bemerkende, dat de Beschuldigers, toen zy *in hun* listig en kwaadaartig oogmerk tegen Hem niet *konden* slaagen, geene verdere maatregels namen tegen de overtuigde schuldige Vrouw, maar haar in 't midden des Tempels lieten, keerde Hy zich haarwaards, met de verklaaring, dat, naardemaal haare beschuldigers zelve het niet goedgevonden hadden haar te veroordeelen, Hy ook het niet op zich nam, over haar het vonnis der Wet uit te spreeken. —— Ten zelfden tyde gedagtig, gelyk Hy altoos was, aan zyne zending en pligt als een Godsdienst-onderwyzer, maande Hy haar aan om zich te bekeeren van het haatlyk misdryf door haar gepleegd, en voortaan een onschuldig en deugdzaam leeven te leiden. JESUS, *zich oprigtende, en niemand ziende dan de Vrouwe, zoide tot haar: Vrouwe! waar zyn*

deeze uwe Beschuldigers? en heeft u niemand veroordeeld? Zy zeide: Niemand, Heere! Toen zeide JESUS: *Zo veroordeel ik u ook niet: gaa heenen, en zondig niet meer.*

In deeze verrigting, zodanig als wy dezelve thans hebben voorgedraagen, is elke omstandigheid volkomen natuurlyk en met elkander bestaanbaar. Geene schaduw van blaam kan op het gedrag van CHRISTUS gelegd worden, alsof Hy, door dit zyn gedrag jegens deeze Vrouwe, eenigen voet tot misdryf gegeeven hebbe. Eene misvatting van dien aart is baarblyklyk daaruit ontstaan, dat men de spreekwyze: *Ik veroordeel u ook niet*, opgevat heeft, als betekenende: *Ik beschuldig u niet;* of: *Ik wraak uw gedrag niet:* terwyl het geheele beloop des verhaals uitwyst, dat deeze spreekwyze niet anders zegt, dan: „ Ik spreek het vonnis des doods, „ volgens de Wet, over u niet uit." Dit is de eenige zin, waarin de spreekwyze kan worden opgenomen; want de beschuldigers hadden genoegzaam hun gevoelen over het misdryf te verstaan gegeeven, door het bybrengen van de beschuldiging tegen de Vrouwe; en JESUS zelve veronderstelt haar misdryf, als Hy haar aanmaant, *heen te gaan en niet meer te zondigen.*

In deezer voege (grootendeels volgens de Verklaaring, die een bekwaam Uitlegger van dit verhaal gegeeven heeft) hetzelve ontheeven hebbende van alle tegenwerpingen, en getoond, hoe het volmaakt bestaanbaar is met het Character en de Bediening onzes Zaligmaakers, zal ik voorts u de voornaamste zedelyke onderwyzingen, welke daarin liggen opgesloten, mededeelen.

Vooreerst leeren wy uit 's Heilands aanspraak tot de beschuldigers der Vrouwe, dat zy, die beschuldigingen, 't zy openbaare of byzondere, tegen anderen in 't midden brengen, zorge moeten draagen om zelve niet schuldig te staan aan bekende overtreedingen. Voor zo verre de burgerlyke handhaaving betreft, is het, in de daad, noodzaaklyk, dat de overtreedingen tegen de rust en orde der Maatschappye (onder welke het Overspel zeker een der haatlykste is) met een strenge hand gestraft worden. Het door ons ontvouwde verhaal behelst niets tegen de voegelykheid van regterlyke vervolgingen, niets, 't welk de Magistraat voet geeft om slap met de strafwetten te werk te gaan. Waren deeze Phariseën by onzen

zen Zaligmaaker gekomen in hunne Regterlyke waardigheid, en bezig geweest in een geregeld regtsgeding tegen deeze misdaadige, JESUS zou, buiten twyfel, niets gezegd hebben om de voortzetting daar van af te maanen. Maar, wanneer Hy zag, dat men, onder den dekmantel van het waarneemen des regts, een listig verraad tegen zyn leeven smeedde, oordeelde Hy het regtmaatig, hunne beschuldigingen tegen de Vrouwe te doen zwygen, door hun te verpligten om zelf-beschuldigers te worden. *Die van u-lieden zonder zonden is, werpe eerst den steen op haar!* —— De herinnering van onze eigene zwakheden en zonden moet ons tot de zagtste zyde doen overhellen, zelfs in onze pogingen om verstoorders van de rust in den Burgerstaat door den openbaaren regter te doen straffen, en ons op onze hoede doen zyn, om, in zodanige regtsvorderingen, onder geenen anderen invloed of beweegreden te staan, dan het gevoel van pligt, aan 't algemeen belang verschuldigd.

Maar in byzondere bestraffing moet deeze overweeging nog veel sterker werken. Dezelve behoort ons terug te houden van het noodloos ten toon stellen en veroordeelen der misslagen onzer Medemenschen, die, schoon zy tot dwaalingen in hun gedrag mogen vervallen, van welke wy de bewustheid draagen dat wy vry zyn, misschien, over het geheel, zo veel verdiensten als wy zelven bezitten: want — om niets te zeggen van de mogelykheid, dat wy onszelven bedriegen, zo verre, dat wy, met groote zelf-toejuiching, anderen bestraffen, uit hoofde van gebreken, aan welke wy zelven, schoon wy zulks weinig vermoeden, schuldig staan, — het kan zeer ligt gebeuren, dat, schoon wy vry zyn van die byzondere ondeugden, welke in ons zo groot eene maate van verontwaardiging veroorzaakten, wy egter schuldig staan aan andere, even haatlyk, en welke ons op dezelfde laagte brengen, met die wy veroordeelden. Eer wy het ons onderwinden, ruimschoots te werk te gaan met onze aanmerkingen over de Characters van anderen, zeer streng en onverzoenlyk te handelen tegen overtreeders, behooren wy volkomen by onszelven verzekerd te weezen, dat wy geene verhoolene gebreken hebben, die, ontdekt zynde, ons even zeer aan berisping zouden blootstellen. — En zelfs op de veronderstelling, dat wy vry zyn van allen boos misdryf, behooren wy te be-

bedenken, dat de Perſoonen, die wy zo gereedlyk veroordeelen, geregtigd zyn tot eene zagtere behandeling van menſchen, die dezelfde driften met hun omdraagen; en dat, in den tegenwoordigen ſtaat van beproeving en onvolmaaktheid, de besten onzer geen grond of regt hebben om te vertrouwen, dat zy, by de eene of andere gelegenheid, de minzaamheid, ja de vergeeflykheid, van hunne Medemenſchen niet zullen behoeven. *Broeders!* vermaant de Apostel, *indien iemand door eene misdaad overvallen is, brengt hem te regt, met den geest der zagtmoedigheid, weetende dat gy ook in verzoeking kunt komen.*

Ten anderen. Laat de kragt des Geweetens, zo klaar doorſtraalende in de zelf-overtuigde Phariſeën, ons leeren, deezen Godlyken vermaaner in ons binnenſte te eerbiedigen, en alle zorgvuldigheid aan te wenden, dat wy onszelven vry bewaaren van zelfverwyt. Het is te meermaalen gebeurd, dat menſchen, die het geweldigst uitvoeren in hunne berispingen van anderen, en zich in 't openbaar vertoonden met al het zelfvertrouwen van meerdere verdienſten, ſchielyk, op het ontdekken van eenig verborgen misdryf, of misſchien de enkele vrees van ontdekt te zullen worden, hun gelaat met ſchaamte overdekt vonden, en verpligt waren vol verlegenheid heenen te gaan. Geen jaaren, geen rang, geen waardigheid kan den mensch vrywaaren van de beſchuldigingen des geweetens, of hem in ſtaat ſtellen, om, zonder verlegenheid, het verwyt of de belaching, welke hy weet dat hy verdient, te gemoet te treeden. Onſchuld alleen is de vaste grond van zelfvertrouwen. *Dan zal ik*, zingt de Pſalmdichter, *niet beſchaamd worden, wanneer ik alle uwe geboden bewaare.*

Eindelyk. Laaten de zodanigen, die by zichzelven bewust zyn, overtreedingen begaan te hebben, die ſtraffen verdienen, is 't niet van menſchen, nogthans van GOD, en, tot dus lange, het oordeel over hun misdryf ontweeken, met dankbaarheid de Langmoedigheid erkennen des Almagtigen, die hun niet geſtraft heeft naar hunne overtreedingen, noch vergolden naar hunne ongeregtigheden; en, in ſtede van te vermeenen, dat het oordeel, 't welk uitgeſteld is, nimmer zal komen, alle naarſtigheid aanwenden, om de wraake te ontvlieden door leevensbeterſchap en bekeering. Het is te vergeefs, dat een mensch zich vleije, in zynen zondigen wandel,

straffloos te kunnen volharden: want het is 't onveranderlyk besluit des Hemels, dat het den Boozen slegt zal gaan; naar het werk zyner handen zal hem geschieden. 'Er is geene ondeugd, of dezelve brengt, zelfs op deeze wereld, haare straffe met zich. Lichaamslyden, verlies van agting, van tydlyke middelen, of zielskwelling, — eenige of alle deeze gevolgen spruiten voort uit snoode bedryven, in den vastgestelden loop der dingen, zonder eenige buitengewoone tusschenkomst des Godlyken Alvermogens. —— Zelfs, schoon een mensch zich opregt bekeere van zyne zonden, en een anderen leevenskoers aanvange, moet hy, in zeker voege, boeten voor zyne gepleegde dwaasheid of verkeerdheid; want hy kan nimmer den smaad uitwisschen, van de Wetten der Natuure en des Godsdiensts geschonden te hebben, of zich volkomen in denzelfden rang schikken, waarin hy zich zou bevonden hebben, indien hy niet overtreeden hadt. —— Maar zy, die by volhardinge voortgaan op hunnen boozen weg, tot dat de hebbelykheden der ondeugd te diepe wortels geschooten hebben om uitgerooid te kunnen worden, kunnen op deeze wereld geen ander vooruitzigt hebben, dan eene gestaage opeenhooping van schande, knaaging en elende, en hebben in de toekomende niets te verwagten dan een eindloos verderf. *Verdrukking en benaauwdheid over alle ziele des menschen, die het kwaade werkt!* —— Dat zy, derhalven, die tot hier toe geleefd hebben in het bedryf van ongebondenheid, oneerlykheid, of eenige andere ondeugd, zonder uitstel, alle zedelyke kragt, welke zy nog bezitten, te werk stellen, om hunne leevens-ongeregeldheden te verbeteren, hunne zondige neigingen en hebbelykheden te veranderen; zynde dit de eenig mogelyke weg, om de veroordeeling, welke iederen zondaar over 't hoofd hangt, te ontkomen, en die zeker den onboetvaardigen zal treffen, op dien dag, waarin GOD elk zal vergelden naar zyne werken: dat zy aflaaten van kwaad doen, en leeren goed doen: dat zy gehoor geeven aan den raad, welken onze Zaligmaaker der Overspeelster gaf, en dien opvolgen: *Gaa heenen, en zondig niet meer!*

UITTREKZEL UIT EEN BRIEF VAN DR. JENNER AAN DR. MARCET, OVER EENE BYZONDERE EIGENSCHAP VAN DE KOEPOKSTOF.

Londen, den 23 February 1803.

Het Rapport, te Coppenhagen in het licht gegeeven, aangaande het gevolg der Koepok-inenting, is even voldoende, als dat van andere Gewesten. Ik kan my intusschen niet ontslaan van de verdenking, dat de stoffe, van welke men in Denemarken gebruik maakt, waarschynelyk eenige verandering hebbe ondergaan. Deeze ontaarding beneemt dezelve wel niet de eigendommelyke hoedanigheid, van de vatbaarheid voor de besmetting der Kinderziekte, in het menschelyk gestel, te vernietigen, maar het brengt daar in eene kleine verandering, of eene geheele ontaarding, te wege. Men zegt immers in dit Rapport, dat de ingeënte voorwerpen dikwyls door eene uitbotting worden aangedaan. Terwyl ik in dit Land, by het groot getal der geenen, die door my zyn behandeld, (een getal, 't geen, die, welke door myne Neeven ingeënt zyn, daar by gerekend, niet minder dan tienduizend zal bedraagen) noch gezien, noch gehoord heb, dat 'er ooit eene uitbotting heeft plaats gehad: ten zy men dien naam wil geeven aan het niets betekenend uitslag, waar over ik geschreeven heb, in myne eerste Werken, 't geen eenigzins gelykt aan de vlek, welke zomwylen, door het tanden-krygen, wordt veroorzaakt: doch ook dit geval is zeer zeldzaam.

Zo hier, als elders, heeft men uitkomsten gezien, overeenkomende met de Deensche waarneemingen. Hetzelfde heeft onder anderen plaats gehad in 't land van Hanover en in eene streek van Schotland.

Den oorsprong deezer afwyking schryve ik hier aan toe, dat men de Koepokstoffe genomen heeft uit eene gevorderde puist, die reeds eenige ontaarding had beginnen te ondergaan, welke haar in de onmogelykheid bragt, om naauwkeurig die zelfde uitwerking daar te stellen, welke zy zou hebben volbragt, zo men die stoffe wat vroeger had genomen. Verscheiden voorbeelden

den schynen voor deeze stelling te pleiten. 'Er kan een onbepaald aantal trappen van ontaarding in de Koepokstoffe bestaan, tusschen het tydperk, in 't welk dezelve de eenvoudige en waare Koepok daarstelt, en dat geene, waar in zy in de volkomen valsche Koepok ontaart. Want men moet aanmerken, dat eene ontaarde puist, door inenting haarer stoffe, eene zal te voorschyn brengen, die volkomenlyk dezelfde ontaarding daarstelt. Men heeft het voorbeeld deezer wyziging gezien, toen de inenting der Koepokken, op het vaste land, in gebruik begon te komen, in 't geval van dien Heer van Vienne, wiens valsche puist eene etter verschafte, welke door twaalf op elkander volgende generatien (te weeten van Inenting) even veel maalen die zelfde valsche Pok te voorschyn bragt. Dezelfde gebeurtenis is herhaald in America, toen men aldaar de Inenting der Koepokken begon in het werk te stellen; en ik moet met leedwezen bekennen, dat zulks ook meermaalen in Engeland is gebeurd.

Ik moet hier nog byvoegen, dat eene ontaarding in de vogten der ingeënte Persoonen zomwylen ook eene verandering in de pokstof te wege brengt; waar van de etterachtige Koepok tot een voorbeeld kan dienen. Dikwyls heb ik waargenomen, dat, wanneer een kind, 't geen bezet is met een korstigen hoofduitslag, (en bovenal met den Daauworm) met de zuiverste Koepokstof wordt ingeënt, by hetzelve eene puist zal te voorschyn komen, die met geene heldere Koepokstof, maar met een etterachtig vogt, door alle haare tydperken, gevuld is. Wanneer ik met deeze stoffe inent, ben ik genoegzaam zeker, dat ik eene gelykzoortige etterhoudende puist zal voortbrengen. De *korst*, die alsdan gebooren wordt, heeft ook niet de *hardte* en de donkerbruine kleur, die aan de gewoone Koepok eigen is, maar zy is teder en heeft eene amberachtige kleur, gelyk zulks plaats heeft by de korsten der gewoone Kinderpokjes.

WAARNEEMING, BETREFFENDE DE INENTING DER KOEPOKKEN, DOOR MIDDEL DER STOFFE VAN HET OVERHOEF (*le Grease.*) Door den Geneesheer L. SACCO, van *Milaan*.

Na verschillende vergeefsche poogingen, is het my eindelyk gelukt, door middel der stoffe van het Overhoef (*le Grease*), de Koepokken te doen gebooren worden. Een Koetzier van den Heer CLARI, die de Paarden van zynen Meester, door deeze ziekte aangedaan, verbond, kwam, op den 22 van Sprokkelmaand deezes Jaars 1803, aan het Hospitaal om raad. De Heelmeester BIGARO, die hem onderzocht, vond aan zyne beide handen, en aan zyne bovenlip, uitbottingen, die hy oordeelde voort te komen uit de verbanden, die hy had gedaan. Hy had tien van deeze puisten aan de rechterhand, zeven aan de linkerhand, en drie aan de lip, met koorts, flaauwheid, loop, en pyn onder de oxels en in de lendenen. Men bragt hem in het Hospitaal der Vondelingen, en gevolgelyk by my. Ik deed, met de stof deezer puisten, de Inenting, aan eene Koe, en aan negen menschelyke voorwerpen. Vier derzelven wierden aan beide armen ingeënt, en vyf enkel aan eenen arm; terwyl hun, aan den anderen arm, de gewoone Koepok wierd ingeënt. By de Koe had de konstbewerking geen gevolg; waarom ik haar naderhand met de gewoone Koepokstof inentte; hoewel ook zonder eenige uitwerking. Van de vier eerstgenoemde Kinderen had een maar eene pok, terwyl andere 'er wel vyf bekwamen. Twee waren onder dezelve, in welke de inenting met het Overhoef volkomen gelukte; terwyl de steekjes, in welke de Koepokstof was aangebragt, alle volkomen slaagden. Met de stof der pokjes, door de stof van het Overhoef voortgebragt, entte ik drie andere Kinderen in, met het volkomenst gevolg. Deeze Inentingen heb ik nu, by wege van agt verschillende generatiën, voortgezet, en steeds is wederom de zelfde stof gebooren geworden. De Ziekte brengt zich steeds wederom voort, met dezelfde standvastigheid en eenpaarigheid, zo in den aard der verzweeringen, als in de goedaardigheid der toe-

toevallen. De Koetzier had de Kinderziekte nog niet gehad: hierom heb ik hem dezelve, op den tweeden Maart laatstleden, aan beide armen ingeënt, doch zonder eenig gevolg, zo op de plaats der Inentingen, als in zyn gestel. Insgelyks heb ik dezelve, zonder eenig gevolg, ingeënt, aan de Kinderen, by welke de stof van het Overhoef had gewerkt. Zie daar den oorsprong der Koepokken voldoende beweezen. Thans valt 'er niets meer te bepaalen, dan op welken tyd men de stoffe van het Overhoef moet neemen, om wel te slaagen. Dit moet zekerlyk plaats hebben, als die stof wel zuiver en helder is; het is dus de post van den Inenter, om zich hiervan wel te verzekeren.

Het Overhoef is een ontstooken gezwel, tusschen de Hiel en de Hoef van het Paard, 't geen ten hoogsten binnen tien of twaalf dagen zyn vollen loop volbrengt. Als men het gezwel met aandagt beschouwt, ziet men daar in een aantal kleine gaatjes, uit welke een vogt vloeit, met een byzonderen reuk voorzien. Men ziet daar insgelyks op eenige kleine verhevenheden, gelykende naar wratjes, die het brandpunt deezer ziekte schynen te zyn. De opzwelling vermeerdert allengskens en wordt pynelyk; het Paard wordt kreupel en eet weinig. Men verbindt het ongemak, met weekmaakende pappen, die, na verloop van twee of drie dagen, het beursje met zyn wratje doen uitkomen, 't geen zomwylen groot, en in andere gevallen klein is: blyvende 'er een tydlang een gat open in den voet. Zo ras het beursje is uitgezwooren, verminderen de toevallen, en het gat sluit zich, binnen vyf of zes dagen: doch 'er blyft steeds een kennelyk lidteken over.

Geduurende den eersten ontstooken toestand van het gezwel, is het de waare tyd, om de stof te verzamelen; wanneer dezelve helder en kleevende is. Zo men de porien of kleine gaten kan zien, heeft men niets te doen, dan nevens dezelve het lancet te brengen, wanneer men het spoedig zal bevogtigd zien. Ook kan men, en dit is nog zekerder, eene naald in den wortel der wratjes steeken, zo men dezelve kan zien. Zomwylen komt 'er eerst bloed voor den dag; doch zo men een oogenblik wagt, vloeit 'er het helder vogt uit, 't welk de zitplaats van 't vergift schynt te zyn. Doch zo men van de eerste Inenting geene uitwerking ziet, moet men zyn geduld niet verliezen, of aan een

goe-

goede uitkomst wanhoopen. Men moet gelyktydig verscheidene voorwerpen inenten, en hun verscheidene steekjes geeven, om eenige kleine uitbottingen te bekomen. Heeft men 'er maar eene bekomen, dan brengt zich dezelve wederom voort, in alle de volgende Inentingen. Myn Paard door dit ongemak aangedaan zynde aan zyn linker voet, nam ik, op den derden dag der ziekte, wanneer het Dier nog geen verband had gehad, de stof van een der wratjes, om daar mede, op den 2 Maart laatstleden, vier Kinderen in te enten. Twee derzelven gaven my alleen eene puist, die de behoorlyke kenmerken droeg, uit welke ik verschillende opeenvolgende Inentingen heb gedaan, steeds met denzelfden gewenschten uitslag. Deeze waarneemingen zal ik in het breede mededeelen, in een Werk, 't welk ik voorneemens ben in het licht te geeven, over het Overhoef der Paarden, in 't welk dat ongemak, in eene gekleurde Plaat, zal worden afgebeeld. Tot hier toe heb ik geen viervoetig Dier gevonden, 't geen niet, meer of minder gemakkelyk, door het Koejen- of Paarden-vergift kan worden aangedaan. Het vergift, in deeze Dieren by herhaaling voortgeteeld, en overgebragt op den Mensch, stelt altoos dezelfde uitkomsten daar, zo op het Paard, als op het Varken, de Geit, het Kalf enz., en van deezen wederom op den Mensch. Het schynt my zeker toe, dat de Honden door deeze bewerking veilig worden gesteld voor eene ziekte, die hun eigen is, gelyk ook de Paarden voor eene gevaarlyke stikzinking, *Etranguillons* genoemd, waar aan zy zeer onderhevig zyn. Reeds heb ik hiervan een aantal voorbeelden gezien; doch ik heb nog geen genoegzaamen tyd tot onderzoek gehad, om my dienaangaande ten vollen te verzekeren. Ik heb insgelyks getragt, het Koepokvergift op de Vogels over te brengen; iets, het geen ik zeer bezwaarlyk heb bevonden, doch echter, onder het neemen van eenige voorzorgen, uitvoerbaar.

VERSLAG VAN DE ONLANGS GEDAANE GRAADMEETING IN LAPLAND, DOOR EENIGE ZWEEDSCHE GELEERDEN.

(Uit een Brief van *Stokholm*, den 17 Mai 1803.)

De Ridder en Cancelary-Raad MELANDERHJELM heeft, in de Zitting van de *Koningl. Acad. der Wetenschappen te Stokholm*, den 13 April, een Verslag van de Onderneeming voorgeleezen, die door zyne Koningl. Majesteit, uit liefde tot de Wetenschappen, in het begin des Jaars 1801 aan de Academie was opgedraagen, om het Voorstel, over de gedaante van den Aardkloot, op eene beslissende wyze op te losfen, wegens het gewigt daarvan voor de Sterre- en Aardrykskunde. De Koning voegde hier een som van 5000 Ryksdaalders by, en benoemde twee Medeleden van de Academie, de Heeren ÖFVERBOM en SVANBERG, om deeze Onderneeming te bestieren; welken ook, zonder verzuim, naar de landen, onder den Poolcirkel gelegen, vertrokken, om alles, wat tot hunne Waarneemingen nodig ware, voor te bereiden; by voorbeeld, de Observatoriums voor de beide grensplaatzen gereed te maken; signaalen voor de geschiktste plaatzen, in een omtrek van 22 Zweedsche Mylen, op te richten; om een zoo voordeelige reeks van Driehoeken, als de plaatzelyke omstandigheden gedoogden, op te richten, enz. Naa alle deeze voorbereidingen keerden zy weder naar Stokholm terug, ten einde om aldaar een *Herhaalings-cirkel* van BORDA te ontvangen, welke te Parys, onder het opzicht van DELAMBRE, door den bekwaamen LENOIR was vervaardigd. Hierby kwam nog een dubbelde Metre, en een Peruaansche Toise van Yzer, welk door het Fransche Nationaale Instituut aan de Koningl. Acad. ten geschenke was gezonden. Doch dit alles kwam eerst in het begin van December te Stokholm aan; waarop ÖFVERBOM en SVANBERG zich aanstonds reisvaardig maakten. De Academie, intusschen, wel vooruitziende, dat twee enkele Persoonen niet in staat zouden zyn, om alle de in het kleine loopende verrichtingen van een zoo ten uitersten naauwkeurigen ar-

arbeid waar te neemen, voegde 'er nog de Heeren HOLMQUIST van *Upſal* en PALANDER van *Abo* by, om met de twee eerſte Heeren gemeenſchappelyk te werken. Deezen reisden te ſamen in het begin van 1802 van Stokholm af, en ſloegen aanſtonds by derzelver aankomst te *Tornea* de yzeren merkpaalen, tot bepaaling van de Standlinie, in den grond, beginnende teffens terſtond met de meeting zelf. Hiertoe wierd naauwkeurig dezelfde ſtreek aan de Rivier van Tornea genomen, die in 1736 desgelyks tot een bazis gediend had. Men bragt met dit werk 8 weeken door, van het midden van February tot aan het midden van April; ſtaande in dien tyd de honderd-deelige Thermometer meestentyds op 25 tot 26, zelfs tot 30 Graaden beneden het Vorstpunt. Nu was het noodig, om alle de, tot de ontworpene reeks van Driehoeken behoorende, hoeken op het naauwkeurigſte te meeten; een arbeid, welke tot den Zomer, die aldaar maar van een korten duur is, moest verſchooven worden.

Het aantal Hoeken bedroeg omtrend 80; en ieder van dezelve moest by herhaaling en ten minſten 30 maalen gemeeten worden, om de fouten in de Graadverdeeling, waarvan geen Werktuig hoegenaamd geheel bevryd is, zoo onbeduidend als mogelyk is te maken. Dit is niet alleen geſchied, maar veele Hoeken zyn zelfs met een 60-, en zomwylen 80-maalige vermenigvuldiging gemeeten; zynde men met het einde van Augustus zoo ver gevorderd, dat de Waarneemingen op de Poolſter, waardoor de grootte van de gemeetene boog des Meridiaans in Graaden en Minuuten bepaald wierd, geſchiedden. Het uiterſte zuidelyke punt was te *Mallörn*, een klein Eiland in den Archipel van Tornea, alwaar men in het begin van September aankwam, en de Waarneemingen, over de breedte van deeze plaats, tot aan het einde van October voortzettede. De afſtand van de Poolſter tot het Toppunt wierd over de 400 maalen waargenomen; en ſchoon het ongunſtig weder niet toeliet, om voor de hand meer dan 54 te berekenen, geloofde men echter den Sterrekundigen een groot vergenoegen te verſchaffen, wanneer men aan dezelven een ſchets van de overeenſtemming der uitkomſten voorleide, welke nu en dan uit de Waarneemingen wierden opgemaakt. Dus kwam de breedte van Mallörn uit een 6voudige herhaaling = 65° 31′ en 33″,67; van 12, = 32″,03;

van 18, = 32″, 60; van 24, = 32″, 61; van 30 = 32″, 50, en van 54 = 32″, 14. De afwykingen, welke by deeze opgaaven voorkomen, worden met de menigte der herhaalingen altoos kleinder; en de waarheid is hier gelyk een Asymptote, in welker nabyheid zich de gebrekkige uitkomsten bevinden, en slechts door zeer geringe verschillen van dezelve afzonderen. Wanneer men eindelyk alle de nodige bouwstoffen tot de bepaaling der breedte van Mallörn byeen heeft, zal men zonder uitstel tot de overeenkomende Waarneemingen van het ander grenspunt naar het Noorden overgaan, het welk op *Pathavara* is, een Gebergte, een halve Myl van de Hamerwerken van *Kengis*, en byna 17 Mylen Noordwaards van Tornea verwyderd. Men heeft ook hier de afstand van de Poolster tot het Toppunt 170voudig herhaald. De breedte van Pathavara, welke uit 18voudige herhaaling is berekend, is 67° 8′ en 51″, 71; die van 36, = 50″, 93; die van 54, = 51″, 39, en die van 72, = 51″, 53. Om, by de volstrekte bepaaling der breedte des eersten en laatsten standpunts, niet van de onzekerheid af te hangen, welke de afwyking van de Poolster kon veroorzaaken, heeft men ook den afstand van het Toppunt by deszelfs benedensten doorgang door den Meridiaan 88voudig herhaald. Eindelyk heeft men ook deszelfs Azimuth door vermenigvuldiging met Pollux, en door een punt op de linie der Driehoeken, bepaald; zoo dat men de breedte van Mallörn zelfs door vermenigvuldiging aan de Zon, naar eene overeenkomende bedoeling, verbeterd heeft. Dit alles verricht zynde, hield men de Onderneeming voor geëindigd, en het Gezelschap keerde terug en scheidde. OFVERBOM en SVANBERG hebben, om zoo ras mogelyk de nieuwsgierigheid der Sterrekundigen, welke in deeze meeting belang stelden, te bevreedigen, aanstonds naa derzelver aankomst te Stokholm, een voorlopige calculatie ondernomen, naar welke op de breedte van 66° 20′ 11″, 83 de lengte van een Graad des Meridiaans 57209 Toisen, of 196 Toisen minder dan de meeting van MAUPERTUIS, gegeeven heeft. Wanneer men dit met de meeting van BOUGUER onder den Equator vergelykt, dan verkrygt men $\frac{1}{313}$ voor de afplatting van de Aarde onder den Pool; en dus juist zoo veel, als de grootste Wiskonstenaars in de verlopene Eeuw gerekend en gesteld hebben. Ondertusschen beschouwen OFVERBOM

BOM en SVANBERG het bovengemeld Voorstel nog geheel niet als volkomen opgelost, vermits in hunne provisioneele berekeningen nog verbeteringen zyn te rug gebleeven, welke misschien nog 20 Toisen beloopen konden; het welk des te eerder mogelyk is, daar 1 Secunde afwyking eene verandering van 16 Toisen veroorzaakt. Alles, wat zy thans gelooven te kunnen verzekeren, is, dat de Afplatting, ten hoogsten genomen, niet boven het $\frac{1}{100}$ deel kan bedragen.

BESCHRYVING VAN DE STAD WASHINGTON, DE NIEUWE ZETEL DES BESTUURS DER VEREENIGDE STAATEN VAN AMERICA; MET AANMERKINGEN OVER DE WAARSCHYNLYKE OORZAAKEN VAN DERZELVER BLOEI OF VERVAL. Door een Reiziger, die dezelve in den Jaare 1802 bezogt.

(Uit het *Engelsch.*)

„ Van den eersten aanleg tot het bouwen der Stad „ *Washington* hebben wy, in ons Mengelwerk, „ berigt gegeeven (*), en voorts iets daarover mede- „ gedeeld uit de berigten, die de Heer H. WANSEY, ten „ Jaare 1796 in *Noord-America* reizende, des bekomen „ hadt (†). Wy twyfelden niet, aan de volgende Be- „ schryving van eenen ooggetuige, die deezen oord „ bezag, deeze Stad bezogt, plaats te geeven."

* * *

De Stad *Washington* wordt gebouwd op een plek gronds, gelegen tusschen het vorkswyze uitsteekzel van den ooster en wester arm der Riviere *Potowmac*, die by derzelver zamenvloeijing een stompen hoek vormen. Deeze grond was oorspronglyk bezet met zwaar hout-

(*) Zie onze *Algem. Vaderl. Letteroef.* voor 1793, *Mengelw.* bl. 497, waar wy eene keurige Afbeelding van de Grondtekening dier te bouwene Stad plaatsten, welke ook afzonderlyk by onze Boekhandelaars te bekomen is.

(†) *Algem. Vaderl. Letteroef.* voor 1798, *Mengelw.* bl. 213.

houtgewas, en is nog zo, uitgenomen op de plaatzen, ter bebouwinge opgeruimd. De Stad neemt eenen aanvang aan de punt der zamenvloeijinge, en verspreidt zich van daar oost- en westwaards van den eenen arm tot den anderen, en noordwaards tot derzelver oorsprongen. Aan de zyde, niet bepaald door een deezer Riviertakken, ligt het land open, zo dat de Stad aldaar, tot eene verre uitgestrektheid, kan uitgebouwd worden, niet belemmerd door eenige andere Vastigheid, uitgenomen *George Town*, welk een gedeelte van dit driehoekig stuk lands bevat, op den westlyken oever, een weinig boven de zamenvloeijing. Deeze Stad is van *Washington* gescheiden door een smalle kreek, en als 't ware eene Voorstad geworden. De streeken, tot de Straaten bestemd, zyn, volgens het plan van den Heer ELLICOTT, door het bosch heen gehakt. *Zy loopen* recht, van arm tot arm, oost- en westwaards, en worden doorsneeden van andere, met rechte hoeken, noord- en zuidwaards. De Straaten, na de groote toegangen loopende, zyn van honderd en dertig tot honderd en zestig voeten wyd; de andere van negentig tot honderd en tien voeten.

Washington maakt tegenwoordig eer eene vreemde dan eene schilderagtige figuur. De onderscheide Eigenaars, die gronden kogten, hebben het houtgewas daar omgehouwen, en huizen of gedeelten van huizen gebouwd, laatende den bygelegen grond ter zuivering over aan den geenen, die 'er vervolgens kooper van mag worden: zo dat, behalven op *Greenleafs Point*, en op nog één of twee andere plaatzen, waar men iets aantreft, 't welk naar eene aaneenschakeling van gebouwen gelykt, het geheelenal stukwerk is. Op de eene plaats doen zich op, geheel voltooide huizen, geheel door houtgewas omringd; elders ziet men een half afgemaakt gebouw; verder op de enkele grondslagen; op andere drie of vier nog onvoltooide geraamten, zo dat men geene juiste opgave kan doen van het getal, of eene plaatslyke beschryving geeven van het geheel. In den Jaare 1799 zal het getal der voltooide huizen omstreeks de vierhonderd geweest zyn, en dat der onvolbouwde de helft van dat getal. By den aanvange des Jaars 1802 bedroeg het getal van beiden omtrent twaalfhonderd. De huizen zyn drie verdiepingen hoog, van steen, en gepleisterd. Behalven deeze is 'er een aantal lootzen van hout op-

ge-

geslaagen, om de werklieden ter huisvesting te dienen: deeze laatstgemelden moeten, overeenkomstig het oorspronglyk plan, eerlang plaats inruimen voor fraaijer gebouwen.

Het Capitool belooft, uit het vertoon van één vleugel, die van hardsteen en afgemaakt is, als het midden en de andere vleugel voltooid zal weezen, en de grond rondsom behoorelyk geslegt, een zeer heerlyk en wel opgecierd gebouw te zullen zyn; maar, vermids de Bouwkunstenaar, die deezen vleugel maakte, uit de Vereenigde Staaten vertrokken is, en geen plan van het middengebouw heeft agtergelaaten, blyft het bestek daarvan over voor zynen Opvolger. Voltooid zynde, is het bestemd, om de twee Huizen van het Congres, alle de vertrekken tot het Staatsbestuur, en de Nationaale Instituuten, te bevatten.

Het Huis van den President is voltooid, en een zeer net vierkant gebouw van gehouwen steen, in een hedendaagschen smaak. Het staat bykans in het middenpunt tusschen de twee takken van de *Potowmac*, en op omtrent ééne myl afstands van derzelver zamenvloeijing. Een straat van de grootste der gemelde afmeetingen loopt 'er op aan; aan het oosteinde zal een steenen brug gebouwd worden over dien tak van de *Potowmac*, om in *Maryland* te komen; over deeze brug zal de hoofdweg zyn van de Noordlyke na de Zuidlyke Staaten. —— Een weinig beneden de plaats, waar deeze Brug zal worden aangelegd, is de Scheepstimmerwerf, waar men thans bezig is met een Schip van vier-en-zeventig stukken te bouwen; doch deeze Scheepstimmerwerf is, even als alle de andere in de Vereenigde Staaten, nog niet met Dokken. — Het *Washington-hotel*, het voornaamste Huis ten algemeenen geryve, is een zeer ruim en gemaklyk steenen gebouw, gelegen tusschen het Capitool en het Presidents-huis. De overige voltooide huizen zyn hegt, gemaklyk en wel gebouwd; doch daar dezelven op zo grooten afstand van elkander verwyderd zyn, en de gezigten daarop door het tusschen beiden komend houtgewas worden afgebroken, kan alleen het oog eens Vogels deeze Stad, die nog in haare geboorte is, overzien. Gissenderwyze mag men iets opmaaken uit het vertoon van een en ander gebouw, ten openbaaren gebruike; uit dat der steenen huizen, voltooide en onvoltooide, gemengd met hutten

en tusschenbeiden komend hoog geboomte. Naauwlyks iets, 't geen naar zamenhang gelykt, doet zich op; doch daar het welgeregeld plan allerwegen stipt word in acht genomen, zal deeze Stad, wanneer die afbreekingen des geheels verminderen, het uitmuntendst stuk van bouwkundige gelykvormigheid opleveren.

De *Potowmac* is eene schoone Rivier; en het reeds gemelde bouwen van een vier-en-zeventiger, aan een van derzelver takken, laat geen twyfel over, dat het kanaal diep genoeg moet weezen, om Koopvaardyschepen, hoe zwaar en diepgaande ook, tot laaden en lossen toe te laaten.

De *Americaanen* koesteren het denkbeeld, dat, op geenen verren tyds-afstand, *Washington* niet alleen de schoonste, maar ook de grootste Stad in de geheele Wereld zal weezen. BRISSOT veroordeelt deeze sterke aandrift der *Americaanen* om groote Steden te bouwen (*). Hy noemt dit een groot kwaad, 't welk, meer dan iets anders, zal strekken om den Republikeinschen geest uit te dooven. Dit moge waar zyn, uit een staatkundig oogpunt beschouwd; doch uit een zedelyk bezien, is het tegendeel waar. Gelukkig zou het voor het menschdom weezen, indien men het voorbeeld der *Americaanen* volgende, de twist tusschen de Volken voortaan ware, wie de schoonste Steden bouwde, niet, wie de meeste verwoestte. Het stemt met het gevoel der menschlykheid veel meer overeen, getuige te weezen van de mededinging tusschen de helden van den Troffel, dan van die der helden met het Zwaard: ook is het voor de naakomelingschap veel wenschlyker: *baarblyklyk* is het, dat *Blenheim* de voordeelen, *door de Britsche* Natie behaald door de overwinningen, te welker gedagtenis het gebouwd werd, lang overleefd heeft.

Washington staat op een allerschoonsten en besten stand. De geregeldheid van het plan, volgens 't welk de straaten zyn aangelegd, de eenpaarigheid, in het bouwen der huizen in acht genomen, zal verre alles, wat in dit slag van werk ooit onderstaan is, overtreffen; en, indien deeze natuurlyke oorzaaken, welke noodwendig moeten zamenloopen tot het vestigen van groote Steden, met andere zamenstemmen, zal *Washing-*

(*) BRISSOT's *Commerce of America with Europe.*

hington een gedenkstuk weezen van den geest der onderneeming, der werkzaamheid en volharding van de Stichters dier Stad. Maar zelfs deeze eigenschappen, zo noodig tot het welslaagen, verzekeren zulks niet altoos. Het kan gebeuren, dat *Washington* nooit de verwagtte grootheid bereike; het kan zelfs nadeelig voor de Vereenigde Staaten weezen, wanneer zulks plaats greep. Indien *Washington* de Koopmarkt werd der Vereenigde Staaten, zouden de andere handeldryvende Steden en Plaatzen, *Boston*, *New-York*, *Philadelphia*, *Baltimore*, *Norfolk*, *Charlestown*, enz. vervallen, door het vertrek der vermogendste Kooplieden, die zich natuurlyk na *Washington* zouden begeeven, om deel te erlangen aan de voordeelen, daar te behaalen. Dit zou gelyk staan met het voeden van eenig gedeelte des lichaams ten koste van het andere, 't welk oneenpaarigheid en geheel verval ten gevolge heeft.

Brengt men hier de vraag in 't midden, waarom de verbaazend groote onevenredigheid tusschen *Londen* en de andere deelen van *Engeland* deeze heillooze gevolgen niet gehad hebbe? Hier op valt gereedlyk te antwoorden. Alle gedeelten van *Engeland* hebben eene zo talryke bevolking, als door den Landbouw bestaan kan; de overigen worden natuurlyk aangedreeven om zich na groote gemeenschappen te vervoegen, ten einde door Koophandel en Handwerken den kost te winnen (*). Het geval in de Vereenigde Staaten is juist het

(*) Alle *Engelschen* staan, ten aanziene van *Londen*, met deezen Schryver, niet in het zelfde denkbeeld. Onze Landgenoot DUMBAR, over de keuze van *Washington* ter Hoofdstad van de Vereenigde Staaten spreekende, tekent op: „ De *Engelsche* staatkundige Schryvers klaagen onophoudelyk over de nadeelen, welke uit de naar evenredigheid van de bevolking des Ryks gedrogtlyke grootte hunner Hoofdstad voortspruiten. Maar welke is de oorzaak van deeze verderflyke grootte anders, dan dat men ongelukkig den Zetel der Regeering daar geplaatst vindt, waar zich natuurlyk tevens de voornaamste Zetel van den Koophandel moest vestigen. *Parys*, geen Koopstad zynde, is, hoe zeer de staatkunde der Vorsten de bevolking derwaards trok, in evenredigheid van den geheelen Staat, veel kleinder gebleeven dan *Londen*. Nogthans schynt *Parys*, by de tegenwoordige Staatsinrichting, veel te uitgebreid te zyn, om als een gevoeglyke plaats voor de

het tegengestelde; daar is eene geringe bevolking, in vergelyking met de ontzettend groote uitgebreidheid des grondgebieds. Deeze in overweeging genomen zynde, moet de verspreiding van een aantal kleine Steden veel voordeeliger weezen, dan het bouwen van eenige weinige groote; en misschien zou het bouwen van éénc Stad het voordeeligst weezen. Van dit gevoelen zyn de Abbé MABLY, Dr. PRICE, de Graaf DE MIRABEAU, BRISSOT, en andere Schryvers, die gepoogd hebben te bewyzen, dat groote Steden, Koophandel en Handwerken, nadeelig zyn voor de *Americaanen*, die zich alleen, huns oordeels, op den Landbouw moesten toeleggen.

Indien de bewyzen der gemelde Schryveren steek houden, hebben de *Americaanen* ongelyk in het streeven na Koophandel en Handwerken, zonder welke zy nogthans geene groote Steden kunnen hebben. Handwerken inzonderheid kunnen zich niet zeer wyd uitbreiden in de Vereenigde Staaten; dewyl de hooge prys der dagloonen hun noodzaakt, om hunne gebrekkige werkstukken, in navolging van anderen gemaakt, ten hoogeren pryze te verkoopen, dan de veel fraaijere, van buiten ingevoerd, kosten. De duurte van den arbeid wordt veroorzaakt door de onevenredigheid der bevolking in *America* naar gelange der uitgebreidheid, en daaruit volgende goedkoopheid des gronds, welke al het vlytbetoon des lands tot den Landbouw bepaalt. Het arbeidsloon zal duur blyven zo lang het land goedkoop zal weezen; 't welk, in de Vereenigde Staaten, nog Eeuwen lang het geval moet zyn; naardemaal 'er nog omtrent tweehonderd millioenen Acres onbebouwd land

de Wetgeevende Vergadering beschouwd te worden. Men bedenke, of de Leden dier Vergadering zich in eene minbeduidende Stad niet meer vry, meer onbelemmerd zouden gevoelen, om, zo hunne eigene gedagten, als den wensch der gansche Natie, in hunne redeneeringen uit te drukken, en of zy daar niet meer moeds zouden hebben, om zo wel de toejuiching als het uitjouwen van de gaanderyen, beiden even bespottelyk en even verderflyk, te veragten." Zo schreef DUMBAR, in zyn hoogschatbaar Werk: *De oude en nieuwe Constitutie der Vereenigde Staaten van America uit de beste Schriften in haare grondslagen ontvouwd*, II D. bl. 90. Dit Deel zag ten Jaare 1794 het licht.

land zyn. —— Wanneer, derhalven, de *Americaanen* de Manufactuuren in hun eigen land wilden voortzetten, zouden zy zo zwaare belastingen op den invoer van vreemde moeten leggen, als opklommen tot eene hoogte, die met een volstrekt verbod bykans gelyk stondt. De *Europische* Magten zouden hier op wedervergelding te werk stellen: en daar de *Americaanen* veelal de vervoerders hunner eigene goederen zyn, zou zodanig een maatregel hun eigen Koophandel vernietigen, en hunne schepen in de havens der verrottinge overgeeven. Maar de Koophandel der Vereenigde Staaten is te uitgebreid en te voordeelig, om derzelver Inwoonders tusschen beiden te doen hangen, ten opzigte van de zekere winst, daar uit herkomstig, en de onzekerheid, indien niet de onuitvoerbaarheid, van het oprichten van Manufactuuren: het zal, overzulks, waare Staatkunde by hun blyven, buitenlandsche Goederen in te voeren, in verruiling voor binnenlandsche voortbrengzelen. Gevolglyk zullen Handwerken, een groote bron van Volkrykheid voor groote Steden, in *Washington* ontbreeken.

Het Landbouwend stelzel in de Vereenigde Staaten is nog meer aangekant tegen het Handwerkend dan het Koophandeldryvend. *New-York* en *Philadelphia*, die zints meer dan eene Eeuw gevestigd, en ook de een naa de ander de zetel des Bewinds geweest zyn, alsmede de verzamelplaats van talryke zwermen Emigranten, zyn nimmer tot de grootheid opgeklommen van veele Steden van den derden rang in *Engeland*. —— Waarom? De onbebouwde Landen van *Kentucky*, *Tenesse*, het Landschap *Maine*, *Vermont* enz. hebben ze gestaadig weggenomen; en dit zal altoos het geval weezen, zo lang de Landen goedkoop zyn. De menschen geeven eigenaartig de voorkeus aan het bewerken van een eigen stuk gronds, boven het arbeiden in de werkplaats van eenen anderen. Te deezer oorzaake is het geenzins te verwonderen, dat *Kentucky*, 't welk ten Jaare 1771 geen één honderd Bewoonders telde, nu op meer dan honderd duizend gerekend wordt; daar, niettegenstaande de verbaazende menigte van Emigranten, die 's jaarlyks in *Philadelphia* en *New-York* worden ingevoerd, geen deezer Steden in aantal van volk, op eene zeer merkbaare wyze, is toegenomen. Indien de vaart op de Rivier *Missisippy* voor de Vereenig-

nigde Staaten geopend wordt, zal het westlyke gedeelte nog grooter verlokzels aanbieden aan Emigranten dan het oostlyke; 't geen zich zo wel te *Washington* als te *Philadelphia* en *New-York* zal doen voelen.

Indien, derhalven, *America* geene Manufactuuren kan vestigen, of indien het, door dit *voor zichzelve* te doen, (want het kan nimmer hoopen op uitvoer na *Europa*, daarmede voor geheel de Wereld bezig) haaren Koophandel verwoest, is een der twee hoofdbronnen van bevolking in groote Steden opgedroogd; en het Landbouwend ſtelzel ſteeds tot onttrekking van volk ſtrekkende, zal niet alleen *Washington*, maar ook geene andere Stad in de Vereenigde Staaten ooit tot eene aanmerkelyke grootte opklimmen.

De ſpoedige toeneeming der Stad *Washington*, zints den eerſten aanleg, wordt door ſchrandere *Americaanen* aan den rechten oorſprong toegeſchreeven — *Speculatie*; — een veld, 't welk, eenmaal geopend zynde voor de Land-opkoopers, die in grooten getale in de Vereenigde Staaten gevonden worden, hun groote koopen doet volvoeren; daar zy voorts alle hunne middelen te koste leggen op Huizen te bouwen, en der Stad een uitwendig voorkomen van bloei te geeven. Zo ſterk heeft men dit door- en voortgezet, dat tegenwoordig te *Londen* 500 P. St. gevraagd wordt voor omtrent een zesde gedeelte in een enkel Lot: terwyl veele derzelven, ten aanzien van ligging de beste, oorſpronglyk voor 30 P. St., op drie jaaren crediet, gekogt werden. — Indien deeze ſchielyke aanwas alleen toe te ſchryven ware aan daadlyk gevestigde inwooning, zou men daaruit een onbetwistbaarder bewys voor den bloei van *Washington* kunnen ontleenen, dan uit het betoverend voorkomen van nog onvoltooide gebouwen, die ontſtaan gelyk de paddeſtoelen naa een regenvlaag. Vrugten in een trekkas uitgebroeid beantwoorden zeer wel aan het oogmerk van hem, die ze eerst ter markt brengt; maar zy hebben de eigenſchap niet van natuurlyker geteelde vrugten.

Eene andere gewigtige zwaarigheid tegen de grootheid der *Americaanſche* Steden is de *Geele Koorts*. Deeze ſchriklyke kwaal heeft op het vaste land van *America*, zo aan de zeekust als meerder landwaards in, bykans overal gewoed. Men mag, derhalven, met reden twyfelen aan de juistheid der redenen, opgegeeven door

door Dr. RUSH en andere beroemde *Americaansche* Geneesheeren, dat die Ziekte uit de *West-Indiën* zou ingevoerd weezen, en geen plaats-eigene kwaale zyn. — De Stad *Washington* is in haar eerste opkomen daardoor bezogt geworden: deeze Stad derhalven op te bouwen tot de door zommigen bedoelde en meermaalen vermelde grootte, zou misschien niets anders weezen dan een Kweekery op te richten voor eene toekomende doodlyke kwaal.

Verder mogen wy hier nog in aanmerking neemen, dat de *Geele Koorts* zich *geregeld* opdoet in een of ander gedeelte der Vereenigde Staaten, geduurende de warme maanden van Juny, July, Augustus en September, en alleen in den vernielenden loop gestuit wordt by het aannaderen van koud weêr. Naardemaal de Gemeenschap tusschen de Vereenigde Staaten en de *West-Indiën*, waar die kwaal bestendig heerscht, meer of min is afgebroken, is het niet waarschynlyk, dat eene Ziekte, uit de laatstgemelde Landen overgebragt, in de eerste alleen op bepaalde tyden zou woeden. — Doch, 't zy de oorzaak ingevoerd of plaatslyk zy, de uitwerking dier Ziekte moet min of meer verschriklyk weezen, naar gelange van de groot- en volkrykheid der plaatze, daar mede bezogt.

AANMERKINGEN OVER HET GELUID EN DE STEMLEIDING, EN VERKLAARING VAN HET GEHEIM VAN HET SPREEKEND KUNST-HOOFD, UITGEVONDEN DOOR DEN KUNSTENAAR ISAÄC BENNIE, EN DESZELFS VERPLAATSBAAR SPREEKEND BEELD.

De Natuur verschaft den opmerkzaamen beschouwer en wysgeerigen onderzoeker heurer verborgenheden eene groote menigte van voorwerpen, die, hoe algemeen en onophoudelyk ons voor den geest zweevende, echter eerst na een tydverloop van veele Eeuwen, dat men derzelver onderzoek bereids ondernomen heeft, ons slegts gedeeltelyk bekend geworden zyn.

Onder dezen kan men het *Geluid*, en deszelfs wonderbaare uitwerkselen, met het grootste recht rangschikken, daar de Theorie der Geluiden, zelfs nog tot heden, in derzelver grondslag, veele twyffelachtige stellingen oplevert.

Dat de Ouden, even als van veele Weetenschappen, ook de Grond-

Grondleggers der Theorie van het Geluid geweest zyn, en dat zy zig op eene ongemeene en voor ons thands onnagaanbaare wyze van hunne kennis des Geluids, als eene trillende beweeging der voordgeperste lucht, hebben weeten te bedienen, schynt ons in de eerste plaats te blyken uit het wonderbaarlyk ingericht Paleis, 't welk de Dwingeland DIONYSIUS te *Syracusa* op het Eiland *Sicilien* deed bouwen, welks wanden in alle vertrekken derwyze gebouwd waren, dat hy, waar hy zig bevond, alles, wat ergens in het geheele Hof gesproken werd, bescheidenlyk hooren konde. —— Voords ook getuigt de Roephoorn van ALEXANDER DE GROOTE, waarmede hy op eenen afstand van 100 stadien verre (elke stadium overeenkomstig aan 625 voeten, zyne bevelen aan zyn leger konde mededeelen (*), dat de *Akustica*, of *Gehoorkunst*, te dier tyde reeds tot een hoogen trap van volkomenheid gebragt was, welke, sedert het verbranden der *Alexandrynsche* Boekery, weder, met verscheidene Uitvindingen en Weetenschappen der Ouden, in vergetelheid schynt geraakt te zyn.

Het Geluid is tweeërlei; 1°. dat, het welk in ons inwendig zintuig des gehoors door de geluidgeevende lighaamen opgewekt wordt, en der ziele aldaar eene gewaarwording doet gevoelen, welke met geene woorden kan worden uitgedrukt; en 2°. dat, het welk in de geluidgeevende lighaamen door derzelver trilling gebooren, en aan de lucht, die in dit geval enkel tot geleider dient, medegedeeld wordt.

ARISTOTELES, die de Natuur met de voor die tyden meestmooglyke naauwkeurigheid onderzocht heeft, zegt: *Het Geluid is niets anders dan de beweeging van zekere lighaamen in eene plaats, en die der middenstoffe, welke ons gehoor aandoet.* Hoewel hy nu deze omschryving menigvuldige maalen, met dezelfde woorden, herhaalt, en het daardoor blykt, dat hy dezelve niet anders, dan zeer wel overdacht, en met de, hem in de meeste zyner Schriften gewoone, grootste naauwkeurigheid en omzichtigheid, ter nedergesteld hebbe, zyn 'er echter sommige laatere Natuur-onderzoekers geweest, die deze zyne bepaaling onvolledig gevonden hebben; immers, zeggen deze, zo het Geluid niets anders ware dan de *beweeging eens lighaams in eene plaats*, zoude daaruit volgen, dat, by voorbeeld, de omwending der hand in de lucht een geluid zoude moeten voordbrengen, 't welk echter zo niet bevonden

(*) DERHAM zegt, in zyne *Godleerende Natuurkunde*, bladz. 141, alwaar hy eene Afbeelding van die Spreektrompet, of *Stentorophonieke hoorn*, uit KIRCHERUS geeft, dat zy vyf elbogen, dat is zeven en een halve voeten in middenlyn (diameter) bevatte, en op eenen voet stond, ten einde overal heen en weder gedraagen te kunnen worden. Zy was nog ten zynen tyde (1690) in het *Vaticaan* te *Rome* voorhanden.

den wordt; maar ARISTOTELES fpreekt ook flegts bepaaldelyk van *zekere* lighaamen, naamlyk van dezulken, welken wy *refonantia* of *geluidgeevende* gewoon zyn te noemen, en wier eigenfchappen hy vervolgends ook befchryft. Voords heeft hy ook zeer naar waarheid gezegd: *de beweeging van zekere lighaamen* IN *eene plaats*; want derzelver beweeging NAAR eene andere plaats, dan waar ze zig eerst bevonden hebben, verwekt geen geluid; men kan een geluidgeevend lighaam, zo men het flegts in plaatfelyke betrekkelyke rust weet te houden, van de eene plaats naar de andere beweegen, zonder dat 'er eenig geluid opgewekt worde; doch wanneer men het derwyze beweegt, dat alle de ftofdeelen, waar uit het beftaat, in eene betrekkelyke beweeging tot elkander geraaken, het welk wy *trillen* noemen, dan eerst wordt 'er, in 't algemeen, *geluid* gebooren.

Zulk een trillend lighaam wordt 'er dus ook in 't byzonder vereischt, om de dierlyke ftem en menfchelyke fpraak hoorbaar en gewaarwordelyk te maaken; en in de daad, zeker kraakbeentjen, het welk het boveneinde van de lucht- of longpyp, of het ftrottenhoofd (*Larynx*) overdekt, en *Epiglottis* of *Strottenklapjen* geheeten wordt, dient onder andere tot dat einde. De, op den wil der ziele, uit de longen tegen hetzelve, in geärticuleerde klanken, uitgeädemde lucht brengt hetzelve in eene trillende plaatfelyke beweeging; deze wordt aan de lucht medegedeeld, en veroorzaakt in dezelve eene golvende beweeging, welke zig uit het middenpunt, waar zig het geluidwekkend lighaam, in dit geval de *Epiglottis*, ophoudt, in kringen verfpreidt; omtrend op dezelfde wyze als een ftil water, waarin men een fteen werpt, rondsom denzelven verfcheidene éénmiddenpuntige kringen vormt, welker buitenften zo veel zwakker in voordgolving zyn, als zy verder van het middenpunt der beweeging zyn afgelegen. Even het zelfde heeft ook in de lucht, die door een trillend lighaam voordgeftooten en in kringen voordgedreeven wordt, plaats; dicht nevens dat lighaam is derzelver golving het fnelst; en naar maate dat ze van dat lighaam verwyderd wordt, vermindert dezelve in kracht, zo dat ze, eindelyk ongemerkt ophoudt en geheel in rust geraakt. Van daar dan ook, dat het geluid in de behoorlyke nabyheid van een geluidgeevend lighaam, als wanneer de voordgedreeven lucht, met al den haar eigen graad van fnelheid, tegen het *Gehoor*- of zoogenoemd *Trommel-vlies* (*Tympanum*), in het allerverwonderlykst kunsttuig, dat tot het zintuig des gehoors behoort, en in het oor geplaatst is, aangolft, ten fterkften gehoord wordt; doch deze golving, en dus ook de aandoening van het Trommelvlies, en de daarvan afhangende voor ons nog onbegrypelyke wyze van ge-

waar-

waarwording der ziele, wordt zwakker en zwakker, in reden van den afstand des geluidgeevenden lighaams; waardoor de golvingen van den met het geluid bezwangerden luchtstroom traager voordvloeijen, en eindelyk op zeker punt geheel ophouden. Wanneer dus de hoorer even voor dit punt, tegen over het geluidgeevend lighaam, geplaatst is, kan hy niets van het geluid bemerken; gaat hy echter in een rechte lyn slegts één stap voord, zo dat de zwak golvende laatste, met geluid bezwangerde, luchtkring tegen zyn gehoorvlies aangolven kan, dan wordt hy terstond een zeer zwak geluid gewaar, het welk toeneemt naar maate hy in dezelfde richting voordgaat en tot het geluidgeevend lighaam nadert.

Ten einde nu dit langzaam verdwynend stemgeluid te verlengen, bedagt men van ouds, de cirkelvormige uitbreiding der golvende lucht te beletten, en het geluid te noodzaaken, niet kringsgewyze, maar cylindersgewyze voord te gaan. Hier toe was niets geschikter, dan hetzelve, eer het door de opening des monds in de lucht verspreid werd, in cylindervormige buizen op te vangen; men plaatste, ten einde die proef te doen, zulk eene buis derwyze voor den mond, dat de gevormde stem nergens anders dan door dezelve een' uittogt vondt; op die wyze wordt alleen aan de lucht, welke zig in de buis bevindt, de trillende beweeging van het Strottenklapjen medegedeeld, en dezelve, aldus met het geluid bezwangerd, wordt van rondsom door de wanden der buis naar derzelver midden weêrgekaatst, en het geluid daardoor niet alleen aanmerkelyk in kracht, maar ook in snelheid vermeerderd, en moet, zo lang deszelfs oorzaak, of de voorddryvende uitademing der lucht uit de longen, op hetzelve werkt, door de buis voordgestooten worden, tot het uit derzelver opening weder in de vrye lucht zig kringsgewyze verspreiden kan. Dit is de reden, dat *iemand*, door een wel aan den mond gesloote buis *spreekende*, *door* een' ander, die dicht nevens hem staat, niet *gehoord* kan worden; schoon een derde, aan het eind der buis geplaatst, alle zyne woorden, echter op een' zeer grooten afstand, zo lang men slegts die buizen maaken wil, aan derzelver eindelyke opening zeer verstaanbaar hoort.

De Natuur zelve bezigt dit middel, om de in de longen bewogen lucht in den mond te voeren, daar zy, tot dat einde, aan de luchtpyp even dezelfde cylindervormige gedaante gegeeven heeft; gelyk ook alle de buizen, welke tot voordstooting van eenige vloeistof in het lighaam dienen, rolrond zyn; ten einde, de aanbotzing van alle punten op elkander werkende, de vloeistoffe te sneller en met zo veel te meer krachts voordgestuuwd worde.

De-

Deze Theorie der leiding van de Geluiden door Buizen ligt reeds in de voorverhaalde weergalmende Geluidzaalen van het Paleis van DIONYSIUS, zo wel als in den Roephoorn van ALEXANDER, besloten; en daar deze Buizen tot op een aanmerkelyken afstand verlengd en in allerleie richtingen gebogen en geleid kunnen worden, laat zig daaruit de, door de Oudheid zo zeer geëerbiedigde, Oraculstem, welke in sommige (zeekerlyk daartoe byzonder ingerichte) Tempels de raadvraagers beändwoordde, genoegzaam duidelyk verklaaren; als men slegts in aanmerking neemt, dat een dergelyke holle Spreekbuis, van wederzyden, en door beide derzelver openingen, de lucht laatende doorstroomen, tevens met dezelve het geluid doorlaat, en in allen gevalle aan beide einden voor Spreek- en Gehoor-buis tevens kan dienen. De verborgen spreeker kan dus ook bescheidenlyk hooren, al wat in de nabyheid der andere opening van de buis overluid gezegd wordt; en het valt dus niet ongemakkelyk, daarop eenig andwoord te geeven; te meer nog, daar de omstandigheden van zaaken, welke de raadvraagers (meest Vorsten of Grooten) betroffen, den Priesteren niet onbekend konden zyn, en men duidelyk uit de dubbelzinnigheid der andwoorden kan bemerken, dat zy, die dezelven gaven, even onzeeker van de uitkomst waren, als de raadvraagers zelven. CROESUS, by voorbeeld, vraagt het beroemde Oracul te *Delphos* naar den uitslag van zyne onderneeming tegen CYRUS; het andwoord is: *Hy zal een groot Ryk omkeeren.* Het was aan de toerustingen van beiden wel te bemerken, dat een der partyen de overhand behouden zoude, en dat die zeeker het Ryk van den overwonnenen zig toeëigenen, en dus omkeeren, of van Heer zou doen veranderen. Had het Oracul zeekerheid van den uitslag gehad, het zoude, tot zyn eigene eer, zo bedekt niet gesproken, maar ronduit tegen CROESUS gezegd hebben: CYRUS *zal uw Ryk omkeeren.* Doch zo iets durfden de Priesters, hoe zeer waarschynlyk het ook ware, niet waagen; om door eenigen toevalligen uitslag niet gelogenstraft te worden. Hun Oracul was de vraagbaak des Volks, en strekte ten middel van bestaan voor eene ontelbaare menigte menschen; zy moesten dus deszelfs uitspraaken altyd derwyze inrichten, dat zy 'er in geene gevallen op achterhaald konden worden. De Vrouw van *Endor*, waarover in het voorig Stukjen (*) een woord gesproken is, behoefde in dit stuk zo behoedzaam niet te zyn; zy zegt SAUL rechtstreeks zyn nederlaag aan, wel weetende, dat, zo de kans al eens ten zynen voordeele mogt wenden, hy zig toch, in de vreugd zyner overwinning, niet met eene zo ver-

(*) *Vaderl. Letteroef.* No. XII, in het *Mengelw.* bl. 557.

verachte en onbekende vrouw, die buiten dat zig overal verbergen konde, en reeds verborgen leefde, bemoeijen zoude.

Het is derhalven zeer waarschynlyk, dat de voornaamste Oraculen, als dat van *Delphos*, dat van JUPITER AMMON, en dat van *Dodona*, door Spreekbuizen bewerkt zyn geworden; immers dat van *Dodona*, het welk uit zwaare Eikenboomen gehoord werd, gaf insgelyks eene goede gelegenheid tot de leiding der Spreekbuizen aan de hand. —— En daar de kundigheden, welke eenig licht of vermoeden ter ontdekking van eene dergelyke behandeling konden geeven, slegts alleen vervat waren in de te dier tyd schaars voorhanden zynde geschreevene Boekrollen, die tegen goud opgewoogen werden, en dus alleen in het bezit van enkele groote en vermogende lieden konden zyn, viel het zo veel te gemakkelyker, om eene onweetende menigte, en die nog daarby met een heiligen eerbied vervuld tot de Oraculen naderde, in zeekere verwagting dat een God met hun zoude spreeken, het welk naar hunne beginselen van Godenleer niets ongemeens was, daardoor te verbysteren.

Te meer nog zal dit begrypelyk vallen, daar men zelfs nog heden ten dage eene groote menigte menschen, door middel eener vernuftig uitgedachte verborgen leiding van Spreekbuizen, verbysteren en in verwondering brengen kan; niet zo zeer dat men de verlichten en verstandigen onder hen zoude kunnen doen gelooven, dat de stem, welke men hen doet hooren, een bovennatuurlyke oorzaak hadde, gelyk zulks eer te beduiden ware aan een Volk, welks Godenleer daar heenen leide, en aan 't welk die begrippen door opvoeding eigen geworden waren; noch ook, dat die stemvorming, in eenig stoffelyk figuur, mechaniesch, of werktuigkunstig, te weeg gebragt wierde, daar het andwoorden op willekeurig voorgestelde vraagen zeer blykbaar boven de grenzen van alle mogelyke *Mechanica* stygt; maar de menigte, en zelfs onder dezelve verstandige, naarvorschende en schrandere lieden, wordt niettemin nog heden in haar oordeel verbysterd, in het nagaan van *de wyze*, *hoe* somtyds het geluid op zekere plaats gebragt wordt, waar men geene mogelyke communicatie van den spreeker met den verborgen andwoordenden persoon uitdenken kan.

Dit immers was nog onlangs het geval in alle de voornaame Steden en Plaatzen van *Duitschland*, waar de veel geruchts maakende *Femme invisible*, of onzichtbaare Vrouw, door zekeren Kunstenaar ROBERTSON uitgevonden, vertoond werd. Dit Kunstwerk, ondertusschen, was alleenlyk op de Theorie der Geluidleiding gegrond, en zo eenvouwig ingericht, dat het te verwonderen is, dat men deszelfs geheim niet vroeger, maar, na lang onderzoek, slegts toevallig, ontdekt hebbe. Doch de menschelyke geest, door eenige voor hem onbevattelyke ver-

verborgenheid getroffen, vergroot doorgaands het voorwerp te zeer, denkt het zig veel te famengefteld, en verbystert zig zelven, door verre te zoeken naar het gene dicht voor de hand gevonden kan worden. Deze verbystering wordt door allerleie afleidende voorwerpen, met welken de kunftenaar met voordagt, zo veel hem mogelyk is, zyn geheim omringt en verbergt, niet weinig geholpen. Zie hier hoe het eigenlyk met de *Femme invisible* gelegen was:

Men bragt de nieuwsgierige, en by voorraad, door de aankondiging, dat men door *eene onzichtbaare Vrouw*, die men voorgaf zig in een glazen Kas te onthouden, op zyne vraagen geändwoord zoude worden, verbysterde menigte in een vierkant vertrek tot voor eene baluftrade of hekwerk, achter het welk, in het overige gedeelte der kamer, een ledige Kas met glazen deuren, vry aan vier dunne kettingjens, ter hoogte van 3 à 4 voet boven den grond, aan den zolder was opgehangen; uit deze Kas ftak een Spreektrompet tot over het hek uit, geevende gelegenheid aan de aanfchouwers om daar door hunne vraagen te doen; de buis deezer Spreektrompet liep in de Kas, tot op een zeer kleinen afftand van het achterfte fchot: voor het hek hing een fpiegel.

Zo dra 'er eenige lieden in een byzonder vertrek byeen vergaderd waren, liet men dit gezelfchap in de kamer der *Femme invisible* treeden. Men zag daar dan niets anders dan de achter en boven het hek opgehangene ledige glazen Kas en de Spreektrompet, welke over of door het hek heenen ftak. Een poos tyd in hetzelve zig opgehouden hebbende, hoorde men een dof geklop, dat de tegenwoordigheid der *onzichtbaare Vrouw* aankondigde. Elk, die haar eenige vraagen wilde doen, moest zig eerst voor den fpiegel, die voor het hek hing, begeeven, ten einde de Vrouw (zo zeide de Kunftenaar) den perfoon, die met haar zoude willen fpreeken, alvoorens zou kunnen zien. Daarop begaf men zig naar de Spreektrompet, en deed zyne vraagen. Terftond daarop hoorde men dezelve met eene menfchelyke ftem beandwoorden; en niemand konde, met mogelykheid, uitvinden, op welk eene wyze die ftem in de Kas geleid wierd, daar dezelve aan alle kanten vry, en een voet van den achterwand af, hing, welke daar by nog door een glasraam, 't welk het licht in de kamer gaf, gebroken was. Ware het, dat de Kas, in plaats van aan zeer dunne kettingjens, aan eenigzins dikkere touwen gehangen hadde, dan zoude men zig de buizen daar in verborgen en met touw omwonden hebben kunnen verbeelden; doch ook dit eenig-mooglyk canaal was door de dunheid en afgebroken fchakels der kettingjens ondenkbaar.

Duizenden van menfchen gingen een en andermaal deze

onzichtbaare Vrouw bezoeken; doch altyd met den zelfden vruchteloozen uitslag; niemand kon eenigzins de minste steekhoudende reden van dit verschynsel geeven. Eindelyk, echter, gelukte het een' der nieuwsgierigste en naarvorschendste aanschouwers, het geheim toevallig uit te vinden; en wel op volgende wyze:

Deze onderzoeker had reeds een en andermaal oor- en ooggetuige van het verbaazend verschynsel geweest, de glazen Kas zo veel mogelyk naauwkeurig beschouwd, en het volstrekt onmogelyk gevonden, dat 'er eenige spreekbuis, van welke zyde en hoe verborgen het ook weezen mogte, in geleid konde worden; voords opgemerkt, dat de Kas, hoezeer op een' zeer korten afstand van den muur, waarin het glazen raam was, echter van denzelven geheel vry hing en bewoogen kon worden. Dit deed hem volstrekt besluiten, dat het geluid niet uit de Kas alleen kwame; hy gaf dus naauwkeuriger acht op hetzelve, en meende ook in de daad te bemerken, dat de stem uit een hoek van het vertrek, ter rechterzyde van de Kas, en wel alleen uit die bepaalde plaats 3 a 4 voet boven den grond, en nooit van hooger of laager plaats, kwame, en ook, wanneer hy het oor tegen den rechtschen muur der kamer dicht aanlag, zo veel te sterker gehoord werd; gelyk ook het doffe geklop, dat de tegenwoordigheid der Vrouwe aankondigde, van dien kant en plaats scheen gehoord te worden; als ook, dat men met het oor tegen de Spreektrompet aanliggende, de wind, welken de *onzichtbaare Vrouw* door het beweegen der lucht in het spreeken maakte, veel sterker gehoord, dan wel tegen het oor gevoeld werd; waarby nog kwam, dat de plaats ter linker zyde van de Kas zodanig door het hek afgesloten werd, dat 'er nog plaats overbleef om tot aan den muur te gaan, het welk aan de rechtsche zyde der Kas, waar het hek tot aan den zydwand liep, belet werd.

Dit een en ander deedt den onderzoeker vermoeden, dat het geheim der communicatie zig in den wand, ter rechter zyde achter de Kas, ophield. Ongemerkt trekt hy, terwyl het geheel gezelschap bezig is met weder heen te gaan, de Spreektrompet een weinig zydelings naar zig toe, waardoor de vry hangende Kas zig even wendt — en zie daar het geheele geheim voor hem ontdekt. en by nadere proeven zeer blykbaar en eenvoudig geworden. Een rond gat in den muur, naast het raam ter rechter zyde vlak achter de Kas, rechtlynig overeenkomende met de opening der Spreekbuis in de Kas, loste het gantsche raadzel voor hem op.

De vraager sprak door de spreekbuis; de wind, daardoor veroorzaakt, of de in de buis door den spreeker bewogene lucht, werd tegen het achterschot van de Kas aangedreven,

ven, waarin waarschynlyk eene opening, of een zeer dun schotjen met speldegaatjens doorprikt, genoegzaam om de lucht en het geluid door te laaten, gevonden werd; deze opening kwam regtstandig tegen over het gat, 't welk in den redelyk dikken muur van het vertrek geboord was; in dien muur was de andwoordgeever geplaatst, 't zy dat 'er ruimte genoeg in ware om hem geheel 'er in te verbergen, of dat hy slegts het hoofd van achter tegen het gat brengen konde; daar geplaatst zynde, ontfing hy het, bepaaldelyk uit de tegen overstaande opening der Kas dringend, geluid; en daar alles in de kamer stil en oplettend was, konde hy hetzelve zeer bescheidenlyk hooren. Welligt, doch dat weet men niet zeeker, heeft hy, zo dra de vertooning zoude beginnen, een buis uit dit gat tegen het dunne met speldegaatjens doorprikte schot van de Kas aangehouden; het welk misschien het dof geluid verwekte, waardoor de *onzichtbaare Vrouw* heure tegenwoordigheid, als 't ware, aankondigde; en daar hy, om de los hangende Kas niet te sterk voorwaards te doen beweegen, deze buis 'er niet vast tegen aan drukken konde, is de wind, die door zyn stem verwekt werd, tevens met een groot deel van het geluid, tusschen zyn spreekbuis en het schot der Kas, ontsnapt; het geen den opmerkzaamen onderzoeker het geluid van achter de Kas deed hooren, en ook oorzaak was, dat het geblaas of de wind van den adem des andwoordenden persoons, zig in het vertrek verspreidende, en slegts in zeer geringe maate door de Kas en derzelver naar buiten uitsteekende Spreektrompet dringende, door het oor, dat 'er aan lag, niet gevoeld werd, terwyl door het andere oor des hoorers het in 't vertrek verspreide geluid van het blaazen der stem zeer duidelyk gehoord werd.

Met veel meer behoedzaamheid, vernuft en behendigheid, heeft de Kunstenaar ISAÄC BENNIE het geheim van zyn *spreekend Hoofd*, dat hy in den Jaare 1801 op de *Amsterdamsche* Kermis (*) het eerst vertoonde, uitgedacht, en derwyze verborgen, dat het niemand, hoe doordringend van vernuft hy ook weezen moge, gelukt is, deszelfs geheim te ontdekken. De uiterlyke vertooning van hetzelve deedt zig omtrend op deze wyze voor:

Men zag in eene niet zeer groote Tent, op een zeer weinig van den grond verheven Theater, welks wanden met tapytsery behangen en welks grond met een kleed belegd was, een Bankjen staan, 't welk van twee zeer dunne zydplank-

(*) Zie A. FOKKE SZ. *Amsterdamsche Kermis*, gedrukt te *Haarlem* by F. BOHN, met *Plaaten*.

plankjens, elk ter hoogte van ¾ voet, en een daar op liggend dun plankjen, lang 36 en breed 9½ duim, samengesteld was, en welks zydplankjens door een dun latjen samen verbonden waren. Op dit Bankjen stond een welgemaakt Menschenhoofd, ter hoogte van 1 voet, by eene breedte van 7½ duim, met een Trompet of Spreekbuis in den mond; — en zie daar alles, wat aan het scherpziendst oog en aan de naauwkeurigste opmerking werd aangeboden.

By den aanvang der werking groette het Hoofd, door eene staatige vooroverbuiging, de aanschouwers, en andwoordde met een knik op sommige vraagen, die de Kunstenaar aan hetzelve deed, terwyl het andere vraagen, door eene halve omwending ter wederzyden, met neen beandwoordde. Voords sprak het zeer verstaanbaar door de Spreektrompet; gaf andwoord op alles, wat men het, schoon ook zeer zacht en voor de omstaaners onverstaanbaar, in de trompet fluisterende, vroeg; raadde de getrokkene kaarten, het uur en minuut, dat de horologien, die men hetzelve voorhield, weezen, als ook welk getal iemand heimlyk voor zig op een ly geschreeven, en welke oogen men met dobbelsteenen geworpen hadde, en al dergelyke kunstjens, welke, hoewel geen betrekking op het geheim der Spraakleiding hebbende, echter de verbaazing der nieuwsgierigen opwekten, en teffens, door afleiding, het op zig zelve reeds zo bedekte geheim nog meer onkenbaar maakten.

De algemeene verwondering en nieuwsgierigheid om dit geheim te ontdekken was zo groot, dat veele lieden den Kunstenaar aanzienlyke presenten beloofden, byaldien hy hetzelve aan hun wilde openbaaren; doch daar het hem te dier tyd tot zyne broodwinning verstrekte, en, eenmaal bekend zynde, niet meer tot dat einde zoude hebben kunnen dienen, was het hem niet mogelyk om hierin aan het verlangen dier Liefhebberen te voldoen; thands echter, daar hy, niet altyd met het zelfde voorwerp ter markt willende komen, weder bezig is met eenig ander Kunststuk uit te vinden, heeft hy gedacht, het Publiek niet langer in onzeekerheid omtrend dit geheim te moeten houden, en dus besloten om het den Schryver en Uitgeeveren dezes te openbaaren, met vryheid om 'er gebruik van te maaken, waar en hoe zy zulks mogten goedvinden.

De zaak was eigenlyk aldus ingericht. Het Tafeltjen, hoe zeer dun de zydplanken en het bovenblad, door dezelven van vooren naar de aanschouwers van wederzyden af te schaaven, schynen mogten, was echter in het midden dik genoeg, om 'er, ter rechtsche zyde van het Hoofd, een blikken Buis door te leiden, die in het midden van het Bankjen in een koperen Buis sloot. Het ander einde dier blikken Buis,

wel-

welke met een arm tot in de regt overeinde ſtaande zydplank liep, ging van daar door, op den grond der Tent; zynde in de plankenvloer derzelve een goot of canaal uitgehold, waar door de Buis tot naar den wand der Tent geleid werd; welke Goot, door het op den grond liggend kleed overdekt zynde, door niemand gezien of vermoed kon worden, wyl de Kunſtenaar, zonder gevaar van de Buis te beſchadigen, over het vloerkleed, zelfs ter plaatze waar de Buis in deze Goot lag, heenen kon gaan. De Buis zelve liep voords, achter het behangſel, met een krommen aangezetten arm naar boven, waar zy op de zoldering der Tent, boven het Tooneel, uitkwam, en aldaar in een Spreektrompet, zodanig ingericht, dat ze dicht aan den mond des ſpreekers konde ſluiten, eindigde. Op deze zoldering boven het Tooneel hieldt zig de hulp, of *Compere* (Compeer) des Kunſtenaars op, liggende in een ſoort van kist of houten kas, waarin hy langs eene zyde inkroop, plat op zyn buik, om, zonder dat zyne ſtem zig over den zolder verſpreidde, en zonder dat hy door het geweldig gedruis van de Kermismarkt, en het muziek, trompetblaazen en tromroeren der nabuurige Kunsttenten, of zogenoemde Spellen, gehinderd werd, de ſtem, die door de Buis uitkwam, te verſtaan. Hy hoorde die dus aldaar even duidelyk, als of de ſpreeker hem iets in 't oor luisterde, of wel duidelyk en klaar overluid tegen hem ſprake, en andwoordde op denzelfden toon, of overluid, of fluisterend, al na dat men vroeg. Voords was 'er in den vloer van den zolder en in het kleed, waar mede dezelve in de Tent van onderen overtrokken was, en dat het plafond des Theaters verbeeldde, eene heimlyke kleine opening gemaakt, waardoor de zig op zolder in de kist ophoudende perſoon alles zien konde, wat 'er in de Tent omging, welke perſoonen 'er in dezelve waren, hoedanig gekleed, enz. enz.

Zie daar nu het geheim van het Spreeken verklaard. Maar het Hoofd boog en wendde zig om, knikte op de maat der geſpeeld wordende muziek, enz. Hier toe was een geheel byzondere en aartig uitgedachte min of meer mechanieſche toeſtel noodig. Midden op de horiſontaal liggende plank, rondom de koperen Buis, waardoor het ſpraakgeluid uit het Hoofd en het andwoord weder door het Hoofd in de uit den mond ſteekende trompet gebragt werd, was een houten ronde Plaat of Schyf gelegd, waar door het koper buisjen heen liep; deze plaat was met houten ſtykjens voorzien, en op het bankjen vastgeſchroefd, doch zo, dat ze in de rondte eenigzins verſchoven konde worden; een dun, maar ſterk koord, of touw, liep nevens de buis in de bovenplank door, en werd met een klein koperen katrolſchyfjen over den kant der bovenplank tot in de ſtaande zydplank geleid; van daar volgde dit touwtjen den loop der buis langs den muur,

overal in de boeken over koperen katrolschyfjens glydende, tot het op de zoldering nevens de daar uitkomende spreekbuis doorliep, en in de hand van den aldaar zig bevindenden spreeker vastgebouden werd, die, door aan hetzelve te trekken, de omwending der Schyf, en dus die van het daarop geplaatste Hoofd, bewerkte. —— Maar op welk eene wyze werd het vooroverbuigen en knikken van het Hoofd veroorzaakt? Daar toe was een andere koperen Cirkel noodig, welks vlak in eene schuinsche richting boven dat van de horisontaal liggende schyf geplaatst was, en met een kleinen hoek op dezelve helde. Deze Cirkel rustte met deszelfs rand op de houten staafjens, welke de onder liggende horisontaale plaat drukten, en steunde van vooren op een recht opstaande staalen spiraaldraad, en 'er was van vooren een dergelyk touwtjen als aan de plat liggende schyf aangehecht; dit touwtjen volgde al mede en op dezelfde wyze den weg van het eerstgenoemde, en liep langs de spreekbuis door de goot, en voords achter het behangzel der Tent naar boven, tot het op de zoldering almede in de hand des aldaar liggenden persoons uitkwam, die, aan hetzelve trekkende, den schuinschen Cirkel naar beneden boog, welke zig onmiddelyk, door de spiraal gedrukt, weder in zyn rustland herstelde, 't welk het daar op rustende Hoofd de knikkende beweeging deed maaken.

Het Hoofd zelf was hol en van bordpapier, van vooren met een van linnen gemaakte, en natuurlyk met een schoon aangezicht beschilderde, gryns bedekt; de oogen waren zeer natuurlyk van glas vervaardigd, en alles had een redelyk bevallig voorkomen. In het Hoofd liep een korte lederen en dus buigbaare Buis, wier ondereinde met een koper Buisjen voorzien was, dat van binnen met moer- of ingekeepte schroefdraaden bewerkt was, en om het koper Buisjen, 't welk zig in het midden van het Tafeltjen bevond, en met uitgewerkte of vaerschroefdraaden voorzien was, vastgeschroefd werd. Op deze wyze bleef het Hoofd door de lederen buigbaare Buis beweegbaar, en moest de nederhellende beweeging des schuinschen Cirkels, waar op het rustte, als 'er aan het daar aangehechtte touwtjen getrokken werd, volgen. Al dit werk was achter een houten, om hetzelve los heenen gezetten, breeden krans verborgen, en door een zyden kleedjen, 't welk van den hals tot op het tafeltjen afhing, nog daarenboven ten eenemaal voor het gezicht bedekt.

De hier bygevoegde *Afbeelding* zal voords alles, wat het Spreekend Hoofd betreft, genoegzaam duidelyk maaken. In Fig. I. is

A. Het houten Hoofd, 't welk op het midden van het tafeltjen, dat op den grond vastgeschroefd is, in de koperen spreekbuis geschroefd, staat.

B. De dun schynende, echter in het midden eenigzins dikke-

tore. Bovenplank, waardoor de holle blikken spreekbuis, met eene kromme pyp, geleid wordt tot in

C. De Zydplank, waarop de bovenplank rust, en die, insgelyks in het midden dikker dan aan den voorkant zynde, de verleyde spreekbuis in derzelver middendeel verbergt.

D. De Goot, in den houten vloer der tent gemaakt, waar door de buis heenen loopt, en met het vloerkleed, dat op den grond der tent lag, overdekt en verborgen werd.

E. De Zydwand der tent, door een behangsel bedekt, waar achter de buis naar boven opklimt.

F. De Spreektrompet, aan het einde der buis geplaatst, en op de zoldering boven het tooneel uitkomende.

G. De Persoon, welke, op de boven-zoldering des tooneels, onder een houten tentjen, of overdekt met een kist, voor over liggende, door de spreektrompet hoort en andwoordt.

H. De kleine Opening in de zoldering des tooneels, waar door hy, al wat op hetzelve omgaat, zien kan.

I en K. De Touwtjens, die by alle ombuigingen, op alle hoeken, over koperen schyfjens loopen, waar door de knikkende en omwendende beweeging van het hoofd, door aan dezelven te trekken, door hem bewerkt wordt; geschiedende de knikking, als hy het touwtjen I, en de omwending, als hy het touwtjen K naar zig trekt.

L. De houten Kist, van vooren met een gordyn behangen, waarin de spreeker lag, om niet door het gedruis gehinderd te worden.

In Fig. II. hebben wy het kunstwerk der beweeging afzonderlyk, tot meerdere klaarheid voor den Leezer, in 't groot afgebeeld.

a. Is de schuinsche koperen Cirkel, welke de knikking bewerkt.

b. De horisontaale houten Schyf, welke de wending veroorzaakt.

c. De Spiraaldraad, welke, door tegen den koperen Cirkel aan te drukken, denzelven in zyne voorige richting herstelt.

d. De koperen Buis, welke in het midden der bovenplank zig bevindt, en gemeenschap met de blikken daarin uitkomende spreekbuis heeft, doch in de Afbeelding achter het voorste styltjen schuilt.

e. Het Touwtjen, dat de vlak liggende houten schyf beweegt, en daar door de wending van het hoofd veroorzaakt.

f. Het Touwtjen, dat den schuins liggenden koperen cirkel naar beneden trekt, en dus het voorover buigen van het hoofd te wege brengt.

By Fig. III. is het Hoofd zelve afzonderlyk in het groot afgebeeld, en daar by aangeweezen:

g. De lederen Buis, welke in het hoofd uitkomt, en omgebogen vastgehecht is en sluit aan

h. Het koper Plaatjen, het welk den mond overdekt, en waarin de spreektrompet gestoken wordt.

i. Het blikken Buisjen, het welk om de lederen buis sluit, en in de koperen buis (Fig. II. *d*.), welke op het midden van het bankjen geplaatst is, geschroefd wordt.

k. De Trompet, waardoor men spreekt, welke, in de opening *h*. gestoken zynde, onmiddelyk door de lederen buis *g*. met de spreekbuis vereenigd wordt.

Hier mede achten wy het geheim van het Spreekend Hoofd genoegzaam verklaard en door de Figuur zichtbaar gemaakt te hebben.

Maar wat gebeurt 'er al verder? —— Kort na den tyd, dat dit spreekend en beweegend Hoofd elks aandagt getrokken hadde, doet 'er zig een *Duitscher* op, welke een spreekend zittend Beeld vertoonde, dat niet alleen op eene bepaalde plaats sprak, maar ook, op verscheide plaatzen van het vertrek, waarin het ten toon gesteld werd, verplaatst *zynde*, bleef spreeken en de aan hetzelve gedaan wordende vraagen beandwoorden, en daar by nog een aangestoken tabakspyp uitrookte, den rook natuurlyk als een Mensch ter zyde van de tabakspyp uitblaazende.

Dit zonderling Kunstwerk bragt de aanschouwers nog in grooter verbystering: hier konde men volstrekt geen gemeenschap door Buizen uitdenken; en schoon dit Beeld in zo verre minder kunstig bewerkt scheen, dan het spreekend Hoofd van BENNIE, daar het geene beweeging hoegenaamd met het hoofd maaken konde, was echter het verplaatzen *deszelfs*, het spreeken op allerleie plaatzen der kamer, en het rooken, een nieuw geheim, dat de aanschouwers in nog grootere verwarring bragt, en den Kunstenaar BENNIE, die het een en andermaal met naauwkeurige opmerking ging bezichtigen, hoe zeer hy met de Spraakleiding door Buizen grondig bekend ware, en die zelfs in zyn eigen Kunsthoofd, zo vernuftig als behendig, had weeten te pas te brengen, onverklaarbaar voorkwam. —— Veele Liefhebbers van dergelyke Kunstwerken spoorden hem aan om dit nieuw geheim te ontdekken, en zyn eigen eerzucht en yver dreef hem daarenboven nog veel sterker aan om hetzelve uit te vinden. Dagen en nachten achtereen mymerde hy over deze uitvinding; en eindelyk gelukte het hem, het geheim door eigen naarspeuring te ontdekken, en met een dergelyk Kunstbeeld op een nog volkomener wyze na te bootzen.

Opgemerkt hebbende, dat de in de buizen voortgedrevene stem door alle poreuze lighaamen heenen dringt, en door een papier, dat over de opening der buis gedekt wordt, door een glazen ruit, ja zelfs door een houten schot, gesloten deur en dikke plank heenen dringt, bedacht hy, in een vierkant houten plankjen slegts met een speld eenige gaatjens te prikken, en

aan

aan de andere zyde van hetzelve een holle niet doorgaande opening te booren, waarin een blikken spreekbuis konde sluiten; hy sprak door dezelve, en de stem kwam zeer hoorbaar uit de speldegaatjens, die in het plankjen gestoken waren, naar buiten. Deze ontdekking was genoeg om hem de geheele zaak te doen uitvinden, en hy vertoonde het zelfde verschynsel welra veel volkomener, door middel van de navolgende bewerking.

In het vertrek, waar de vertooning zoude plaats hebben, nam hy eenige deelen van den houten vloer op, zaagde in dezelven, op verscheiden afstanden, vierkante openingen, waarin hy zyne met speldegaten doorprikte plank ens deed sluiten; dezelve slegts van boven, waar de gaatjens uitkwamen, met een stukjen kryt even merkende. Van onderen tegen het plankjen aan lag de spreekbuis, welke onder den vloer langs een der stylen (welke een afschutsel uitmaakten, met een gordyn gesloten, waar achter het Beeld, voor dat de vertooning begon, geplaatst was) heenen en naar boven op een andere kamer in een spreektrompet liep, waar door de *Compere* hoorde en andwoordde. Dit was het zelfde met alle de overige plankjens, wier buizen te samen in nevens elkander geplaatste trompetten uitkwamen. Een der pooten van den Stoel, waar op het Beeld zat, was hol, en strekte tot geleider van het geluid in en uit het Beeld. Het onderste vlak van den poot was overdekt met een plankjen van dun hout, waarin insgelyks gaatjens met een speld gestoken waren, welke de lucht, en dus ook het geluid, doorlieten. Het Beeld dus zullende verplaatzen, nam de Kunstenaar den Stoel op die wyze op, dat dezelve met het vooreinde op de linker hand steunde, terwyl hy hem met de rechter hand zo verre naar de linkerzyde schoof, dat hy het hoofd achter den Stoel konde wenden, en dus het oog in een regte lyn op het met speldegaatjens doorprikte einde van den hollen poot konde hechten, en door den Stoel zelven niet belet werd, om het krytstipjen of vlekjen van het plankjen, dat in den vloer lag, te kunnen zien; waarop hy dan, met eene vlugge behendigheid, en door herhaalde oeffening verkreegene vaste hebbelykheid en slag, den poot juist op het witte stipjen, en dus op de gaatjens van de daar onder gehechtte spreekbuis, plaatste. Zo dra de Stoel nu daar op stond, en de Medehulp zulks bemerkte, (die alweder door een gaatjen in den zolder konde zien, waar het Beeld verplaatst werd, en door welke der nevens elkander geplaatste Spreektrompetten hy spreeken en hooren moest) was hy in staat om de vraagen, die aan het Beeld gedaan werden, duidelyk te hooren, en dezelve langs denzelfden weg, waardoor de stem des spreekers tot hem kwam, ook te beändwoorden; het geen men in de bygevoegde *Plaat* duidelyk aldus vindt aangeweezen:

 Fig. IV.

Fig. IV.

a. De Wyze, hoe de ſtoel gedraagen moest worden.

b. De uitgeholde Poot van den ſtoel, waarop het gezicht van den vertooner gericht was.

c. Het Plankjen, in den vloer gewerkt, dat, door het betreeden vuil geworden zynde, onmogelyk van den overigen houten vloer te onderſcheiden was.

d. Het Stipjen of Tekentjen op het plankjen, ter plaatze waar de ſpeldegaatjens in de ſpreekbuis uitkwamen, dat de vertooner in het oog moest houden, om 'er den poot van den ſtoel juist op te plaatzen.

e. De Spreekbuis, welke van onderen tegen de ſpeldegaatjens van dit plankjen ſloot, en voords onder den vloer langs een ſtyl op de bovenkamer geleid werd.

Door deze zeer verborgen bewerking ging het ſpreeken toe; het rooken werd insgelyks door den *Compere* op de bovenkamer verricht; en daar alles, zo wel de ſtem als in dit geval de rook, door een welgeſloten buis geleid werd, had hy in dezelve door *zuigen* ſlegts den rook op te trekken, en door *blaazen* dien naar beneden uit den mond te doen terug keeren, even als of hy uit een zeer lange pyp rookte.

Wat aangaat het raaden der oogen op de Dobbelſteenen, en van den tyd, waarop de Horologien, die men het Beeld voorhield, ſtonden, als ook van de jaartallen van onderſcheiden Geldſtukken, enz.; zulks werd ter uitvoer gebragt door eene afzonderlyke afſpraak met den *Compere*, welke geen de minſte betrekking tot de Geluidleiding had, en die eene geheel op zig zelve ſtaande, zeer omſlagtige en moeilyke uitvoering vereischte, door een groot aantal byzondere tekenwoorden, welke door den ſchranderen Uitvinder L. BENNIE weldra afzonderlyk aan het Publiek door den druk bekend gemaakt zullen worden.

BYDRAGE TOT DE NATUURLYKE HISTORIE DER VOSSEN.

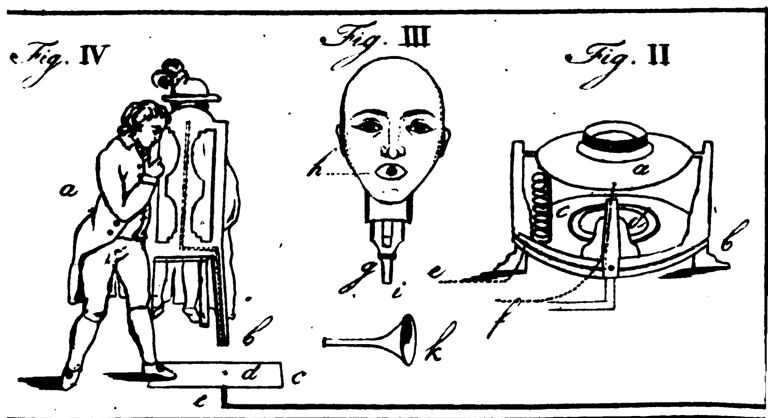
Aan de Schryvers van de *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Myne Heeren!

Als ene Bydrage tot de Natuurlyke Historie der Vosſen, en tot een bewys van de Roofzucht dezer Dieren, neem ik de vryheid Ul. bekend te maken met de volgende Gebeurenis, welke, des waardig gekeurd wordende, in Uwl. geacht Maandwerk kan worden geplaatst.

In het voorleden Jaar ontdekte de Jager van een' myner Vrien-

L
G
F
K
I
H
Fig. I
E
A
B
C
K D K
I
I

Vrienden, te Heeswyk in de Meijery van den Bosch, een Vosfen-hol, waaruit hy een Vos had zien komen. Hy deelde dit aan mynen Vriend mede; en deze nam aanstonds het besluit om het Hol te doen opgraven, in de hoop van daarin een Vosfen-nest te zullen vinden. By het opgraven der pypen vond men ook in de daad de Moeder-vos met een nest van zes Jongen, welke aanstonds wierden gedood; doch, het geen opmerklyk is, en tot ene proeve kan dienen van den verslindenden aart dezer Dieren, men vond nog by een in den omtrek van het nest de dode ligchamen en geraamten liggen van de volgende Viervoetige Dieren, Vogelen en Visschen:

Een Kat.
Vier Hazen.
Een Konyn.
Vyf Mollen.
Vyf Hoenderen.
Drie Patryzen.
Een Snoek.
Een Kwab-aal.
Drie Meer-aalen.

welke waarschynlyk allen door het Mannetjen waren gevangen en aangebragt.

Men kan hieruit opmaken, hoe schadelyk, over het geheel, de Vossen worden zouden, wanneer niet op den duur alle pogingen in het werk wierden gesteld, om dezelve uit te rooijen.

Ik heb de eer met hoogachting te blyven

Uwl. bestendigen Lezer

's Bosch, 29 *Sept.* 1803. D. HANEGRAAFF.

DE SCHILDERY.

Eene waare Gebeurtenis.

Niet veele jaaren geleden, ten tyde dat ENEAS SYLVIUS PICCOLOMINI Gouverneur van *Rome* was, bevondt zich te dier Stede een eerlyk man, door den last der jaaren gedrukt, en gekromd door veelvuldige lichaamsongesteldheden. Buiten staat om het werk, voorheen verrigt tot onderhoud van zichzelven en zyne bejaarde Huisvrouwe, voort te zetten,

ten, was hy genoodzaakt om het een en ander van het weinige, 't welk hy bezat, te verkoopen. Onder andere hing by hem een klein Schilderstukje van RAPHAËL, van zyne Ouders hem nagelaaten; doch hy was niet in staat om 't zelve naar waarde te schatten; de rook en het stof, waarmede het overdekt was, maakten 't zelve van weinig waarde in zyne oogen. Om 'er eenig geld voor te maaken, vervoegde hy zich by eenen Schilder, die (gelyk veelen zyner Kunstgenooten) veel bedreevener was in Schilderyen te koopen en te verkoopen, dan dezelve te vervaardigen. Zo ras hy het Schilderstukje gezien hadt, ontdekte hy daarin de hand eens grooten Meesters, en dat het van veel waarde was. Geldzugt bewoog hem om misbruik te maaken van 's *Grysaarts* onkunde en behoefte. Hy lachte onder het bekyken, en zeide dat het broddelwerk van geene waarde altoos was; dan hy boodt 'er hem egter eenige weinige *Paolis* voor aan, op eene wyze, dat hy die eer scheen te geeven als een aalmoes, dan in betaaling voor het Schilderstukje. Het aanbod werd aangenomen, en hy nam, in 't hart verheugd over dit buitenkansje, en lachende over 's armen mans onkunde, 't zelve naar huis.

Eenige weinige dagen daarnaa bezogt een oude Vriend den armen man; en het Schilderstukje niet op de gewoone plaats ziende hangen, vroeg hy, waar het was. Hy kreeg bericht van de verkoop, van den kooper, en van den prys daar voor gegeeven. De eerlyke Vriend betuigde, met de *grootste* aandoening, zyne verontwaardiging over den trek, den ouden armen en onkundigen man gespeeld; verzekerde hem, dat een groot Meester de Schilder was van het Stukje, als broddelwerk verkogt, en dat hetzelve zeer veel waarde hadt. Teffens raadde hy hem, tot den Gouverneur te gaan, met aanbod om hem te vergezellen.

De geleerde Kerkvoogd, met veel oplettendheids het verhaal des voorvals gehoord hebbende, beval den ouden Man en diens Vriend, hem de grootte van het Schilderstukje op te geeven; en verstaan hebbende wat het verbeeldde, liet hy deezen vertrekken.

Gelukkig bezat hy in zyne Konstzaal twee Schilderstukjes, omtrent van dezelfde afmeetingen als het hem beschreevene. Hy liet het eene uit de lyst neemen, en zondt daarop om den Schilder en Koopman in Schilderyen. Deeze gekomen zynde, vroeg hem de Gouverneur, of hy een Schilderstukje kon bezorgen, geschikt voor die lyst, en om een tegenhanger te weezen van het andere. —— „ Ik heb," was zyn antwoord, „ juist 'er een gekogt, dat hier in zal „ voegen; het is een keurlyk stukje van RAPHAËL; 't is als „ of het voor dit lystwerk gemaakt ware!" —— „ Laat „ het

„ het my zien!" sprak de Gouverneur. De Schilder ging heenen, en keerde terstond met het Schilderstukje weder.

Het Schilderstukje verbeeldde de Heilige Familie. Rook en stof van 't zelve afgedaan zynde, deeden de kleuren zich in de hoogste volkomenheid op. De juistheid der omtrekken, de zagtheid van het vleesch, de bevalligheid der kleeding, de fraaiheid der beelden, de kragt der uitdrukking, duidde alles den grooten RAPHAËL aan, in 't oog eens kunstkenners. Het Schilderstukje in een licht geplaatst zynde, waar het zich op het voordeeligst vertoonde, bekeek de Kerkvoogd het eenigen tyd, en vroeg na den prys. —— „ Een Vriend," antwoordde de Kunstkooper, „ heeft 'er „ my gisteren tweehonderd Sequinen voor geboden, voor „ een *Engelsch* Heer, die 'er zeer op gesteld is. Ik heb het „ geweigerd, en wilde 'er tweehonderd en vyftig Sequinen „ voor hebben: een zo uitmuntend stuk is zulk een prys „ overwaardig. Nogthans, indien de Schildery uwe Excel- „ lentie behaagt, zal ik my vergenoegen met een' prys, „ eenigzins den my aangebodenen te boven gaande."

De Kerkvoogd was onttoerd over den snooden handel deezes Mans; doch hy wederhieldt zich, en zeide met bedaardheid, dat hy hem de waarde van het Schilderstukje niet wilde betwisten, noch ook dat het veel gelds moest kosten, maar dat hy niet kon nalaaten zyne verwondering te betuigen, dat hy zulk een aanbod hadt afgeslaagen. De Schilder verklaarde op het ernstigst, de waarheid vermeld te hebben, en dat hy, des vereischt wordende, zynen Vriend als getuige zou haalen. „ U zyn dan," hernam de Gouverneur, „ tweehonderd „ Sequinen geboden?" — „ Deeze," was het antwoord, „ zyn my geboden, en ik maak staat om 'er meer voor te „ krygen." —— „ Wel nu, 't is genoeg!" kreeg hy te verstaan van den Gouverneur, die een' zyner knegts beval, een gordyn weg te schuiven: dit gedaan zynde, vertoonde zich de Grysaart, daar geduurende dit onderhoud verschoolen.

Men kan zich gemaklyk verbeelden, welk een schok dit den Schilder gaf. Doodbleek, geheel verwarring, beefde hy van 't hoofd tot de voeten. De Kerkvoogd liet hem eenigen tyd in dien staat van schrik en verwarring. Daarop, een strenge houding aangenomen hebbende, voerde hy hem te gemoet: „ Snoodaart! gy hebt, op eene allerlaaghartigste wyze, „ uw voordeel gedaan met de onkunde en armoede van een on- „ gelukkigen Grysaart. Gevoeldet gy niet, terwyl gy hem op „ die laage wyze bedroogt, de Natuur met ontroering in uw „ binnenste spreeken? Kwam uw hart niet op tegen het „ ontneemen van het brood uit den mond eens Grysaarts? „ —— Snoode Schurk! gy weet, welk een straffe uwe „ boosheid wagt. Het is te zagt, u te veroordeelen vol-

„ gens

„ gens het vonnis, 't welk gy zelve velt: dan laat dit egter „ uwe straf weezen. Doch de Hemel bewaare u voor een „ volgend schelmstuk; want dan zult gy dubbel voor beide „ betaalen. Nu zult gy de tweehonderd Sequinen, welke „ dit Schilderstukje, volgens uwe eigene waardeering, waar„ dig is, en omtrent welke gy als 't ware koop gemaakt „ hebt, zonder uitstel aan deezen Grysaart geeven; en het „ eerste bedrog, 't geen ik weder van u verneem, zal uw „ volstrekt bederf naa zich sleepen!"

De overtuigde Schilder ging heenen, verschrikt, verslaagen en raadloos. De goede oude man stortte traanen van bewondering en dankerkentenisse, zegende herhaalde keeren zyn Beschermer en Weldoener, die het dubbel genoegen smaakte van de onschuld voor bedrog bewaard, en den schuldigen in zyne eigene strikken gevangen te hebben.

IBRAHIM.

Een Persiaansch Vertelsel.

Shirvan, een *Persisch* Landschap, hadt langen tyd de zegeningen des Vredes genooten. De gelukkige Inwoonders smaakten, in stille rust, alle de voordeelen, die een verstandig Vorst zynen Onderdaanen weet te verschaffen. 's Vorsten naam was IBRAHIM. Geheel bedagt op het geluk zyns Volks, maatigde hy zyn Oppergezag, door uitmuntende Wetten; sloeg naauw acht op zyne Staatsdienaaren en Volks-overheden, opdat zy allen regt lieten wedervaaren, zonder aanzien des persoons: hy moedigde den Landbouw en de Kunsten allerwegen aan; deelde belooningen en straffen uit, naar billykheid en regt. Door alle deeze middelen hadt hy gerustheid en weltevredenheid in alle deelen zyns Ryks gevestigd, en 'er volvrolyken overvloed ingevoerd. —— Terwyl dit *Volk* ten toppunte des geluks was opgesteegen, en eenpaarig de zegeningen des Vredes en der Regeeringe met dankbaare harten toejuichte, en uitweidde in den lof des Souverains, kwam 'er eene tyding, die de grootste ontsteltenisse baarde.

De groote TAMERLANE, die de schrik van geheel *Asia* geworden was, 'er vuurig op gesteld om de grenzen zyns Gebieds wyder en wyder uit te zetten, naderde het Ryk van *Shirvan*, met een talryk Leger, om 't zelve te onder te brengen, en aan zyne andere vermeesteringen toe te voegen.

Op het hooren deezer droeve maare, deedt IBRAHIM, veel meer bekommerd over het lot zyns Volks, 't geen hy met den grootsten ramp gedreigd zag, dan over zichzelven, terstond alle zyne Raadslieden zamenkomen, om te beraadslaa-

gen,

gen, wat in deezen dreigenden en dringenden nood te doen stondt.

Osman, de Veldoverste zyner Legermagt, een trotsch en dapper Man, riep terstond: „ Oorlog! Oorlog moet 'er verklaard worden! Laat de wreede TAMERLANE komen, — „ hier, hier is het, dat hy Mannen zal aantreffen, die in „ staat zyn om eindelyk zynen hoogmoed te vernederen! Niemand onzer, ô IBRAHIM! die zal weigeren zyn laatsten „ druppel bloeds te storten voor U, voor uwe Kinderen, voor „ ons Land, voor onze Woonsteden. De stoutmoedige vyand „ zal ondervinden, hoe hard het valle, te vegten tegen een „ Volk, 't welk beslooten heeft, liever alles te waagen, alles op te offeren, dan zich te onderwerpen aan zyn wreed „ en afschuwelyk juk."

Wanneer de moedige en dappere Krygsheld zich nedergezet hadt, rees USBEK, 's Konings Schatbewaarder, op, en sprak: „ ô IBRAHIM! ik ben zo gereed als iemand uwer Dienaaren „ om myn bloed te storten, myn leeven op te offeren, indien gy tot den Oorlog besluit, en denkt door dit middel „ ons te kunnen redden. Nogthans, hoe kan ons Volk, zo „ veel minder talryk, door een langen Vrede den Oorlog „ geheel ontwend, zich verzetten tegen een zo magtig Leger, gewoon te overwinnen, en vuurig door herhaalde zegepraalen? Het komt my raadzaam voor, den Vrede te „ verzoeken van den wreeden TAMERLANE, indien deeze verhoopt kon worden, en men ontheeven kon blyven van de „ ondraaglykste slaaverny. Ik zie geen open dan in de vlugt. „ Uw Persoon, uwe Schatten moeten ten spoedigsten geborgen, „ en na elders, in een veilige wyk, gebragt worden. Wy, als „ getrouwe Onderdaanen, zullen u volgen, werwaards gy ook „ verkiest heen te trekken. TAMERLANE zal zich niet lang „ onthouden in een van Schatten ontledigd Ryk; zyne Eerzugt zal hem aandryven tot het maaken van verder afgelegene vermeesteringen; en wanneer de Oorlogsstorm voorby „ is, zal de goede Hemel ons den weg openen om tot ons „ Land en onze Bezittingen weder te keeren."

De gevoelens der Ryksgrooten waren verdeeld tusschen deeze twee tegen over elkander staande Partyen. Eenigen lieten zich sterk uit, om moed en onverschrokkenheid tegen de overmagt van TAMERLANE te stellen; anderen keurden het wyzer en geraadener, het juk deezes Aloverweldigers door eene tydige vlugt te ontgaan.

IBRAHIM, deeze strydige meeningen gehoord hebbende, sprak: „ Ik prys den moed en de dapperheid der zodanigen, „ die zich bereidvaardig toonen om hun leeven voor hun „ Vaderland op te offeren; en, door zulk eene proeve, zou „ myne liefde tot u grootlyks vermeerderen, indien dezelve „ voor vermeerdering vatbaar was; maar die zelfde liefde,

„ wel-

„ welke ik u toedraag, gedoogt niet, om bloed, my zo dier-
„ baar, ten mynen gevalle te doen storten. —— 't Is waar,
„ dat de vlugt my aan zyne overheerschende magt zou ont-
„ trekken; maar de woede van TAMERLANE zou met des
„ te grooter wreedheid vallen op het ongelukkig Volk, dat
„ aan blootgesteld. —— Ik dank den Hemel, dat dezelve
„ my eene betere gedagte heeft ingestort, om u allen te be-
„ houden. —— Gy zult welhaast weeten, welke die is. ——
„ Bidt intusschen den Hemel, dat dezelve myne oogmerken
„ begunstige!"

De Raad scheidde vaneen. IBRAHIM begon onmiddelyk Ge-
schenken van de rykste soort gereed te maaken, en besloot,
met dezelve zich te vervoegen by TAMERLANE, om de vry-
heid en veiligheid zyns Volks te bewerken.

TAMERLANE hadt een bevel doen uitgaan, dat de Geschen-
ken, hem aangeboden, altoos negen in getal moesten weezen.
IBRAHIM, des gedagtig, vervoegde zich tot den Overwinnaar,
en boodt hem ten geschenke aan, negen fraaije Paarden, ryk-
lyk met goud en paarlen vercierd; negen Luipaarden, *tot de
jagt* afgerigt, met gouden halsbanden; negen zyden Dekklee-
den voor Tenten, fraai met goud en zilver geborduurd; ne-
gen Vloertapyten, in den heerlykften smaak *gewerkt*; negen
gouden Vaten, met kostbaare steenen omzet: van dien aart
waren alle de overige Geschenken negen in getal. Eindelyk
boodt hy hem eenige Slaaven aan; doch deezer getal bestondt
uit *agt*. —— „ Waar," vroeg de *Tartaarsche* Koning op
een forschen toon, „ waar is de *negende* Slaaf?"

IBRAHIM, zich voor TAMERLANE nederbuigende, sprak:
„ Hy ligt geknield aan uwe voeten. Gy zult geen onder-
„ werplyker, geen getrouwer Slaaf hebben. De ketenen der
„ Slaaverny zullen my welkom weezen, indien ik daarvoor
„ gunst en veiligheid voor myn verlegen Volk kan bedingen,
„ en 't zelve voor uwe wraak beveiligen. ô Magtige TAMER-
„ LANE! ontferm u hunner alleen; laaten zy bevryd mogen
„ weezen voor allen geweld en hoon. —— Wat my betreft,
„ beschik over myn lot, naar uw welgevallen. Ik ben reeds
„ de uwe."

TAMERLANE, getroffen door dit gedrag, vondt zynen trots
geleenigd. Hy beurde IBRAHIM op, zeggende: „ Een ge-
„ heel ander lot, dan dat van Slaaverny, verdient eene
„ zo verheevene Deugd. Gy zult de eerste plaats beklee-
„ den onder myne Vrienden. Ik zal u beschouwen als een
„ Broeder, als een Vader. Keer volvrolyk tot uw Volk we-
„ der; vaar voort met hetzelve gelukkig te maaken, gelyk
„ gy tot dus lange gedaan hebt. Indien myne bestemming my
„ niet opriep tot uitgebreider en roemryker onderneemingen,
„ dan zou het myn grootst genoegen weezen, in een klein
„ Koningryk te leeven, en alle myne poogingen in te span-
„ nen, om uw voorbeeld na te volgen."

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

AANMERKINGEN, OVER HET GEBRUIK EN DE UITOEFENING DER MUZYK.

(Naar het *Engelsch.*)

The man that hath not music in himself,
Nor is moved by concord of sweet sounds,
Is fit for treasons, stratagems and spoils;
The motions of his spirit are dull as night,
And his affections dark as Erebus:
Let no such man be trusted.

Weinigen zyn 'er, die de bekooringen der Muzyk niet gevoeld, en erkend hebben, dat de uitdrukkingen daarvan verstaanbaar waren voor het hart. Het is eene taal van aangenaame gewaarwordingen, welspreekender dan woorden: zy luistert het oor de klaarste aanduidingen in: doch hoe ze geleerd werd, aan welk een oorsprong wy dezelve hebben toe te schryven, of wat de beduidenis is van eenige haarer meest treffende toonen, weeten wy niet.

Wy gevoelen duidelyk, dat de Muzyk de aangenaame en verhevene driften treft en zagtlyk beweegt; dat dezelve ons in zwaargeestigheid nederdrukt, en in vreugde opbeurt; dat ze ons in tederheid doet wegsmelten, en tot woede vervoert: doch haare werkingen zyn zo kiesch en teder, dat, even als in een treurspel, zelfs de driften, die gewond zyn, behaagen: de klagten der Muzyk bekooren; haare woede heeft iets heldhaftigs en streelends. Naardemaal de menschen de byzondere driften met eene ongelyke maate van kragt gevoelen, moet hun smaak in harmonie naar evenredigheid veranderen.

Muzyk is eene taal, tot de driften gericht: maar de

ruwste driften neemen, als 't ware, eene nieuwe natuur aan, en worden in de harmonie behaagelyk. Men mag 'er byvoegen, dat ze eenige driften opwekt, welke wy in den gewoonen loop des leevens niet voelen. Byzonder ontstaat de verhevenste aandoening der Muzyk uit eene duistere bevatting van denkbeeldige of harssenschimmige schoonheid en verrukking, merkbaar genoeg om de verbeelding aan te vuuren, doch niet klaar genoeg om een voorwerp van kennisse te weezen. Deeze schaduwagtige schoonheid zoekt de geest, met eene kwynende nieuwsgierigheid, tot een onderscheiden voorwerp van bevatting te maaken; doch zy verdwynt en ontglipt ons, even als de loshangende denkbeelden van eenen aangenaamen droom, die wy ons niet klaar kunnen herinneren, maar nog niet geheel zyn weggeweeken. De edelste verrukking van de Muzyk schynt derhalven, schoon weezenlyk en treffend, al te verward en te vlugtig, om 'er een onderscheiden denkbeeld van te vormen. —— Harmonie wordt altoos door het Algemeen verstaan, en veelal miskend door de Muzykanten, dewyl zy dikwyls te zeer de slaafsche naavolgers zyn van den heerschenden smaak, en, veel tyds en arbeids te koste gelegd hebbende aan het werktuiglyk gedeelte, zeer veel stellen in vaardige handgreepen, welke egter geene weezenlyke waarde hebben, dan in zo verre zy dienen om die verzameling van klanken te vormen, welke de driften roeren.

Uitdrukking is de hoogste voortreflykheid der Muzyk. Zonder deeze mag dezelve het oor streelen, den geest des hoorders eenigzins bezig houden, voor een oogenblik de angstvallige bezorgdheden deezes leevens verdryven, des Muzykants behendigheid toonen, de kunst van den Componist of de verdiensten van het Muzyk-instrument aanduiden, en, langs alle of eenige van die wegen, een gering vermaak verschaffen —— maar, zonder de aandoeningen te treffen en in te neemen, kan de Muzyk nimmer die bestendige, nuttige en hartstreelende voldoening verschaffen, welke Wetgeevers, Krygslieden en Geestlyken 'er van verwagten.

Is het ongepast, nutheid en duurzaamheid aan de uitwerkzelen deezer edele Kunst toe te schryven? Dat wy eenigzins den lof daarvan ophaalen. —— Moedigde een der verstandigste en minst den wellust botvierende oude Wetgeeveren, LYCURGUS, de Muzyk niet sterk

aan?

aan? Schryft POLYBIUS, een oordeelkundig Geschiedboeker, de beschaafdheid der *Arcadiëren* niet aan deeze kunst toe? Wyt hy de barbaarschheid hunner nabuuren, de *Cynethiaanen*, niet aan derzelver verwaarloozing? Geeft MONTESQUIEU, een der eerste Mannen in de Staatkundige Wysbegeerte van deezen tyd, aan de Muzyk den voorrang niet boven andere uitspanningen, als die het minst de ziel bederft? QUINTILIAAN is zeer breedspraakig in het pryzen der Muzyk; hy verheft dezelve, als een prikkel tot dapperheid, als een werktuig van verstandlyke en zedelyke beschaaving, als een hulpmiddel tot weetenschap, als een voorwerp, 't geen de aandagt der verstandigsten verdient, als een bron van troost, als een helpster in den arbeid, zelfs voor de geringsten. De Helden van *oud Griekenland* streefden 'er na, om in de Muzyk uit te munten; en het wordt als eene zeldzaamheid in THEMISTOCLES opgetekend, dat hy zulks niet deedt. Het blykt, dat SOCRATES berouw hadt over het niet verder brengen in deeze kunst: want hy verhaalde aan CEBES, korten tyd vóór het drinken van den doodlyken beker, dat hy zyn leeven lang ontrust geweest was door een droom, waarin iemand hem scheen toe te roepen: „ ô SOCRATES! bevlytig u op de Muzyk!" overeenkomstig met welk vermaan hy, onder het vonnis des doods, zich verlustigde met eenige der Fabelen van ESOPUS in verzen te brengen, en een lofdicht ter eere van APOLLO te vervaardigen, — het éénige dichtwerk, 't welk hy toen ter hand kon neemen. By de Legers heeft men de Muzyk altoos aangekweekt, als een bron van vermaak, als een beginzel van geregelde beweeging, en een prikkel tot geestdrift en betoon van heldenmoed. De Zoon van SIRACH rekent de oude Dichters en Toonkunstenaars eere waardig, en rangschikt die Mannen onder de weldoeners des Menschdoms. Ja JESUS CHRISTUS en diens Afgezanten bedienden 'er zich van; te welker oorzaake de Muzyk in den Christlyken Eerdienst is ingevoerd, en men deeze door alle Eeuwen heen heeft gehandhaafd.

De Muzyk zou egter zich zo kragtdaadig aan de algemeene hoogagting niet hebben aanbevolen, indien dezelve allerwegen alleen werktuiglyk geweest ware: want de uitdrukking der Muzyk zonder Dichtkunst is wild en onbestemd: van hier is het, dat het zelfde Air

zomtyds herhaald mag worden in elke afdeeling van een lang Zangftuk. De verandering van de denkbeelden des Dichters, mits het onderwerp bykans het zelfde blyve, vordert niet altoos eene verandering in de Muzyk. En, indien fommigen dit anders beoordeeld hebben, zyn zy tot deezen misflag vervallen, door te veronderftellen, 't geen elk Muzykkundige ongerymd keurt, dat, in de verzen op Muzyktoonen te brengen, of Muzyktoonen aan een vers toe te voegen, byzondere woorden byzonder daar op pasfende toonen moeten hebben; en niet, dat de algemeene toon van de Muzyk zamen moet ftemmen met de heerfchende gevoelens, in het geheele ftuk uitgedrukt.

't Is waar, dat men aan een geliefd Air, zelfs wanneer het niet met woorden vergezeld gaat, doorgaans zekere denkbeelden hegt, welke daarop worden toegepast ingevolge van eenige toevallige zamenvoeging; en zomwylen verbeelden wy ons zekere overeenkomst (welke egter louter verbeelding is) tusfchen zekere melodien en zekere voorwerpen of gedagten. Zo verbeeldt zich een *Schot*, dat 'er eene foort van gelykheid is tusfchen het verrukkend Air, by zyne Landgenooten bekend onder den naam van *Tweedfide*, en het vertoon van een fchilderagtig herderlyk Landfchap; en aan het zelfde Air, zelfs wanneer het alleen gefpeeld wordt, kan hy de denkbeelden hegten van romaneske liefde en de gerustheid des landleevens, dewyl deeze het onderwerp uitmaaken van een klein aartig zangftukje, 't welk hy menigmaal op die wyze heeft hooren zingen. Maar dit alles is het uitwerkzel van hebbelykheid. Een vreemdeling, die deezen toon voor de eerfte keer *hoort*, vat zulk eene verbeelding niet op. Het uiterfte, 't geen men van hem kan verwagten, is de erkentenis, dat het zangftukje zagt en eenvoudig is. Hy zou lachen, indien men hem vroeg, of het eenige gelykvormigheid heeft met de bergen, de velden, rondsom eene fchoone rivier; en zou hy misfchien denken, dat het niet meer ftrekte, om romaneske liefde, dan om huwelyksgenegenheid, ouder- of kinderliefde, vertederde zwaargeestigheid, bedaarde vreugde, of eenige andere zagte drift, aan te duiden. Zeker gaat het, dat op elk deezer onderwerpen een Lied zou kunnen worden opgefteld, met het andere in toonen geheel gelyk. Zo dubbelzinnig is de Muzykaale uitdrukking.

Het

Het gaat desgelyks door, dat de enkel Instrumentaale Muzyk dikwyls betekenis ontleent van uitwendige omstandigheden. Wanneer een Leger in slagorde op den vyand aanrukt, zyn 'er geen woorden noodig, om meening te geeven aan het Krygsmuzyk. Een deftige toon, op het Orgel aangeheeven, by den aanvang of onder de Godsdienstoefening, kan niet alleen de ziel verheffen, en van Godsvrugt vervreemde gedagten verbannen, maar ook, kragt ontleenende van alles, wat ons omringt, Godsdienstige denkbeelden opwekken.

Men kan mede niet lochenen, of Instrumentaale Muzyk kan onze aandoenlykheid en opwekken, en 'er eene richting aan geeven; ik wil zeggen, de ziel voorbereiden tot zekere aandoeningen, en bepaalen tot zeker slag van gewaarwordingen, meer dan tot andere, — by voorbeeld, meer tot zwaargeestigheid dan tot vrolykheid, meer tot bedaardheid dan tot driftvervoering, meer tot Godsdienstigheid dan tot ligtvaardigheid, en omgekeerd. Zekere toonen zyn 'er ook, die, altoos vergezeld gegaan hebbende met zekere bedryven, enkel door kragt van gewoonte, de menschen tot zekere bedryven aanzetten. Van deezen aart zyn de toonen, doorgaans gebezigd om de beweegingen der dansenden te regelen.

Nogthans is het, over 't algemeen, waar, dat de Dichtkunst de onmiddelykste en naauwkeurigste verklaarster is der Muzyk. Zonder dit hulpmiddel, zou men van het schoonste Muzykstuk, voor de eerste keer gehoord, mogen zeggen, dat het *iets* betekende; maar wy zouden niet in staat weezen te zeggen, *wat*. Het moge het hart tot aandoenlykheid stemmen; maar de Dichtkunst, of de taal, zal zeker die aandoenlykheid tot eene weezenlyke opgewektheid verheffen, door de verbeelding te vestigen op eenige bepaalde en aandoenlyke denkbeelden. Een schoone Symphonie, op een speeltuig keurig uitgevoerd, staat gelyk met eene Redenvoering, door de kunst der Welspreekenheid in eene onbekende taal gehouden: deeze moge ons eenigzins aandoen, maar brengt geene bepaalde gewaarwordingen te wege: wy worden 'er misschien door ontbutst, bedroefd, of vertederd; doch het is alles zeer onvolkomen, dewyl wy niet weeten, waarom. De Zanger, dit zelfde Air opvattende, en 'er woorden aan toevoegende, vertaalt, als 't ware, die Redenvoering

in onze eigene taal: dan verdwynt alle onzekerheid; de verbeelding krygt bepaalde denkbeelden, en bepaalde beweegingen neemen bezit van het hart.

Een groot gedeelte van de hedendaagsche geliefde Muzyk schynt veeleer geschikt om de toehoorders te streelen en te verrukken, dan om hun met standhoudende aandoeningen te vervullen. En, indien dit het eindoogmerk der Muzykkunst is, dan zeker is de hedendaagsche juist zo als ze weezen moet, en de eenvoudiger Muzyk van vroegere dagen heeft geene waarde altoos meer; dan is het niet noodig te onderzoeken, of het beter is voor de toehoorderen, dus gestreeld en verrukt te worden, dan dat zich schoone denkbeelden in hunne verbeelding drukken, dan dat hunne harten in tedere driftvervoering wegsmelten, of zich door verhevene opheffen. Maar, indien dit ééne stuk wordt toegestemd, dat de Muzyk meer of min volkomen is, naar maate dezelve meer of min vermogen op het hart hebbe, dan zal volgen, dat alle Muzyk, die enkel in klanken bestaat, en geene betekenis ontleent van eenige der bykomende hier boven gemelde omstandigheden, in zekere maate onvolkomen is; en dat, zo lang de Regels, welke wy nu voorts zullen aanduiden, door de Toonkunst-beoefenaars, in het opstellen en uitvoeren, over 't hoofd gezien worden, de stemmelyke Muzyk, schoon dezelve de menschen moge verbaazen, en eene kortstondige voldoening verschaffen, nooit gepaard zal gaan met de gewigtige uitwerkzelen, welke wy weeten, dat, in vroegeren tyde van eenvoudigheid en onbedorven smaak, plaats hadden.

Vooreerst, Is niet goede Muzyk, op slegte Woorden gesteld, even onbeduidend, en daarom even ongerymd, als goede Woorden op slegte Muzyk gemaakt, of als welklinkende taal zonder betekenis? Nogthans schynen de Muzyk-kunstenaars veelal onverschillig omtrent dit stuk. Indien de klank der woorden goed is, of de betekenis eeniger woorden aangenaam, bekreunen zy zich niet aan den zin of het fraaije. In dit alles schynen zy hunne eer zo weinig te raadpleegen als het schenken van verstandig genoegen aan anderen. Wat zal de ziel verheffen van dien Muzyk-kunstenaar, die zich nederzet om Muzyk te vervaardigen voor laage onderwerpen? De geest van HANDEL zweefde nooit ten hemel, dan wanneer hy een heilige aandrift en verrukking voelde.

Ten

Ten tweeden. Moeten de woorden van ieder Zangstuk niet verstaanbaar weezen voor ieder, ten wiens behoeve het vervaardigd is? Moeten zy niet onderscheiden getoond weezen, zo dat men ze even duidelyk hoort als de nooten? Of kan 's menschen geest, op eene redelyke wyze, voldaan worden door hetgeen dezelve niet verstaat, of, verstaande, niet bevat? En is, uit deezen hoofde, de Muzyk van een Gezang niet gebrekkig, wanneer dezelve zo zamengesteld is, dat de onderscheidene klankgeeving aan de woorden ondoenlyk wordt?

Ten derden. Kan 'er, indien des Zingers stem en woorden gehoord moeten worden in elk gedeelte van een Gezang, eenige eigenaartigheid weezen in veel gerugtsmaakende Accompagnementen? En daar elk Speeler, in een groot aantal Muzykanten, niet volstrekt de regelen van welvoeglykheid in acht neemt, en eenige der uitvoerderen meer bezorgd zyn om zich te onderscheiden, dan om aan het zang- en speel-stuk regt te laaten wedervaaren, zal dan niet het met zang paaren van Speeltuigen bykans noodwendig al te gerugtmaakend worden, indien het dus is zamengesteld?

Ten vierden. Strekt niet de veelvuldige herhaling van dezelfde woorden in een Gezang om de meening te verdonkeren, en de aandagt van den zanger en den hoorder te verbysteren? En zyn niet lang uitgehaalde afdeelingen (of opeenvolgingen van nooten, gesteld boven ééne syllabe) aanleidelyk tot die zelfde verkeerde uitwerking, met dit daar bykomend nadeel, dat zulks de stem onbekwaam maakt ter uitdrukking, door dezelve uit te putten? Is niet eenvoudigheid even zeer eene volmaaktheid in de Muzyk als in de Schilder- en Dichtkunde? Of zouden wy dien Redenaar bewonderen, die verkoos in vyfhonderd woorden een gevoelen uit te drukken, 't geen hy kragtiger en klemmender in vyf kon mededeelen?

Ten vyfden. Behoort niet de Zanger bedagt te weezen, dat hy zo wel gevoelens als woorden hebbe uit te drukken? En indien dit zo is, dan moet hy zo wel verstaan wat hy spreekt als wat hy zingt, en niet alleen zyne nooten den toon geeven met de kunst eens Muzykants, maar ook met de eigenaartigheid van een, die in 't openbaar spreekt. Indien hy geleerd hebbe zulks te doen, zal hy, in gevolge hier van, alle grimassen

en vreemde gebaarmaaking vermyden, en zich in het zingen kwyten als een redelyk schepzel, een man van verstand; terwyl hy, door eene hier mede strydige handelwyze, veeleer moet beschouwd worden als een speelende pop of een blaastuig, dan als een fraai Zanger.

Ten zesden. Is niet de Kerk-muzyk gewigtiger dan eenig ander, en behoort dezelve, te dier oorzaake, niet allerverstaanbaarst en nadruklykst te weezen? Maar dit kan het geval niet zyn, indien de nooten uitgehaald worden tot zulk eene onvoegelyke lengte, dat men de woorden des Zingers niet kan verstaan. Daarenboven, strekt niet de te groote langzaamheid in zingen en spreeken eer om den geest af te matten, dan de verbeelding te verheffen, of het hart te verwarmen? Hieruit zouden wy mogen afleiden, dat het stemlyk gedeelte van het Kerkgezang niet te langzaam moet gaan, zo dat het den Zanger vermoeije, en strekke om de woorden des gezangs onverstaanbaar te doen worden voor de toehoorders.

Ten zevenden. Strekken de te kunstig gevormde Toonvallen, 't zy in 't zingen of in 't speelen, tot geen ander einde, dan om onze aandagt van het onderwerp af te trekken, en ons met verwondering te doen staaren op de buigzaamheid van de stem des Zangers, op de vaardigheid van de vingeren des Speelers, of op den klank zyns Speeltuigs. En, indien dit het éénige is, daardoor te wege gebragt, strekt zulks dan niet om het groot einde der Muzyk te overdwarsfen in stede van te bevorderen? Wat zouden wy denken van een Tooneelspeeler, indien hy, op het einde van elk bedryf, of van elke alleenspraak, zyne stem op eene verbaazende wyze uitzette, een vreemd en schrikbaarend gelaat vertoonde, en eenige voeten hoog sprong? Wy mogten ons verwonderen over de sterkte van zyne stem, de buigzaamheid zyner gelaatstrekken, de vaardigheid zyner ledemaaten, doch zouden in dien Tooneelspeeler den bedreeven man in zyne kunst niet vinden, of hem aanzien als eenen, die een behoorelyk ontzag voor zyne toehoorders betoonde.

Maar, is het niet aangenaam, een kunstvol Gezang te hooren van een afgerigt Muzykant, schoon nu en dan zyne stem onder het volvoeren van zyn stuk als wegzinkt, en schoon de woorden des Gezangs, door hun, die het hooren, niet verstaan worden, en de Zanger

zel-

zelve die misschien niet verstaat? — Hierop mogen wy antwoorden, dat niets recht aangenaam kan weezen, 't geen teleurstelling medebrengt. In het veronderstelde geval mogen de toonen der stemme ongetwyfeld genoegen geeven; doch wy verwagten iets meer, dan enkel bevalligheid van toonen. Van Dichtkunst met Muzyk gepaard hebben wy regt om uitdrukking, gevoel en melody te verwagten, en, met één woord, alles, wat de Toonkunst kan verschaffen. Maar in welluidenheid van toonen is de beste Zanger niet meer dan, of nauwlyks gelyk aan een *Eolus*-Harp, aan VISCHERS Hautboy, of GIRANDINIS Violin. En kunnen wy, zonder ongenoegen te ontwaaren, zien, dat een Mensch als in een Speel-instrument verandere? Kunnen wy voldoening vinden in hetgeen alleen het Oor streelt, daar wy reden hadden om te hoopen dat ook het Hart zyn aandeel zou krygen?

Alles, in kunst, natuur, of het doorgaand leeven, moet genoegen schenken, als het aangenaame driften in 's menschen geest opwekt. En, naardemaal alle de driften, welke de Muzyk kan inboezemen, van eenen aangenaamen aart zyn, zo volgt, dat alle hartstogtwekkende Muzyk aangenaam moet weezen. Muzyk mag Godsdienstigheid, dapperheid, medelyden, goeddaadigheid en gerustheid inboezemen; zy mag eene edele bezorgdheid te wege brengen, welke het hart vertedert, zonder 't zelve te wonden, of een verheven schrik verwekken, die de verbeelding treft; maar de Muzyk heeft geen toonen voor godloosheid, lafheid, wreedheid, haat of misnoegen. Elke weezenlyke regel der kunste strekt om aangenaame zamenvoeging van klanken voort te brengen; en het valt bezwaarlyk te begrypen, hoe daaruit eenige verdriet veroorzaakende of misdaadige aandoeningen kunnen ontstaan. Het moge doenlyk weezen, door middel van harde toonen, ongeregelden rym, en aanhoudende oneenstemmigheid, de ziel in eenen onaangenaamen stand te brengen, en schriklyke gedagten zo wel als misdaadige neigingen en kwellende gewaarwordingen te doen gebooren worden: doch dit zou geen Muzyk weezen; en kan het nooit het belang der Maatschappye zyn, zulk een veragtlyk en snood Kunstmisbruik te bevorderen.

BERICHT, AANGAANDE EEN ZONDERLING HULPMIDDEL VOOR SCHYNBAAR GESTORVENEN.

Door den Hofraad VAN HILDEBRAND, van *Lemberg*.

Het is eene bekende oude Waarneeming, door veele nieuwere bevestigd, dat de uitwendig aangebragte Geneesmiddelen eene uitwerking doen, overeenstemmende met de kragten, die zy, inwendig gebruikt, betoonen. Daar de toestellen tot de Tabaksrookclysteeren, die zich, in het weder opwekken der Schyndooden, dikwyls zo vermogende betoond hebben, alomme niet steeds by der hand zyn, zo verdient deeze Aanmerking toegepast te worden op het uitwendig gebruik der Tabaksbladen, dewyl derzelver kragtige uitwendige werking, door de volgende zonderlinge Gebeurtenis, toevallig is beweezen. Een Escadron van Husaaren, die uit *Hungaryen* naar *Gallicien* verlegd wierden, namen hunne geliefde Tabaksbladen mede over de grenzen; doch om het ontdekken derzelve, aan de tolkamer op de grenzen, voor te komen, lagen zy hunne bladen rondom de borst en den buik, 't geen by hen allen, zonder uitzondering, hoofdpyn, duizeligheid en braakingen verwekte; 't welk zo veel te aanmerkenswaardiger was, om dat deeze lieden aan den prikkel des Tabaks zo gewoon zyn. Dit Geval heeft my op het denkbeeld gebragt, om by Schyndooden, wanneer 'er oogenblikkelyk geene andere middelen by der hand waren, uitwendig van de Tabaksbladen gebruik te maaken, zo om dezelve aan te leggen, als om daar mede, *in plaats* van borstelen, te wryven. Hier van heb ik eenmaal een zeer gewenscht gevolg gezien, en vind my daar door verpligt zulks vervolgens aan te beveelen, in gevallen, waarin zodanig een prikkel van dienst kan zyn. Nog vind ik my verpligt, by deeze gelegenheid aan te merken, dat wy, in onze proeven by in schyn overledene voorwerpen, doorgaans te driftig en te geweldig zyn: wordende wy door de grootheid der zwakte verleid, om te veel te doen, en den Regel te verwaarloozen, die ons gebiedt, in geval van eene *direkte zwakheid*, die doorgaans by in schyn overledenen plaats heeft, den prikkel, in den beginne, zeer zacht, en allengskens op-

opklimmende, te maaken. Het geweldig drukken, schudden en wryven van zodanige menschen, is in den beginne schadelyk, en de werktuigelyke prikkel is op zichzelven niet alleen toereikende. Hierom beveel ik, in het toekomende, op het nadrukkelykst aan, het wryven met Tabaksbladen, die byna alomme gemakkelyk te bekomen zyn, zonder echter daarom het gebruik van andere gepaste middelen te verwaarloozen.

LEEVENSBERIGT VAN WYLEN DEN NATUUR- EN PLANTKUNDIGE JOSEPH GAERTNER.
Volgens DELEUZE.

Geleerden en Beoefenaars der Weetenschappen hebben, door alle Eeuwen heen, als 't ware eene Maatschappy op zichzelven uitgemaakt, welker Leden, schoon in onderscheidene Landen huisvestende, nogthans vereenigd zyn door denzelfden smaak, tot het zelfde einde werken, en eene leevendige belangneeming in elkander stellen. Eenig berigt, derhalven, van zodanige Persoonen, als zich door hunnen arbeid en ontdekkingen voorwerpen gemaakt hebben, der eerbiedenisse en genegenheid des Menschdoms waardig, moet niet alleen strekken tot voldoening der nieuwsgierigheid, maar tevens dienen om liefde tot de Geleerdheid en Weetenschappen te kweeken, en daar door hoogstbevorderlyk te weezen tot Menschengeluk.

Leevensbeschryving, daarenboven, verschaft ons voorbeelden, om den loop op de oefenbaan onzer Studien naar in te richten; teffens aanwyzende, wat 'er reeds gedaan is, en wat 'er nog te doen valt.

In de Leevensbeschryving eens Wysgeers wordt 'er nogthans iets meer vereischt, dan eene ontleedende opgaave zyner Werken, dan een verhaal van byzondere voorvallen hem bejegend, dan eene flauwe afbeelding van diens zeden en character. —— Om deeze soort van Opstellen belangryk en nuttig te maaken, moeten zy ons berigten, welke wyze hy volgde in zyne nasspeuringen der waarheid, welke voordeelen hy genoot, welke hinderpaalen hy moest te boven komen, zo wel als elke geringe omstandigheid, die eene byzondere neiging gaf aan zynen geest.

Jo-

JOSEPH GAERTNER werd gebooren te *Calu*, een klein Dorp in *Swaben*, in het Hertogdom van *Wirtemberg*, op den 12 Maart des Jaars 1732. Korten tyd naa zyne geboorte verloor hy zynen Vader, die den post van Lyfarts des Hertogs van *Wirtemberg* bekleed hadt; ook ontviel door den dood hem zyne Moeder, wier Familienaam WAGNER was.

GAERTNERS Ouders hadden de zorg over zyne opvoeding toevertrouwd aan een Hoogleeraar in de Godgeleerdheid op de Univerſiteit van *Tubingen*, een Man van Letteren, die hem in de eerſte gronden onderwees. Vervolgens werd hy na *Stutgard* gezonden: dewyl men hem tot een Kerklyke beſtemd hadt, was hem de beoefening der Godgeleerdheid byzonder aanbevolen.

De jonge GAERTNER, hierin onledig, beſteedde elk ſhipperuurtje in het naſpeuren van de Natuurlyke Historie, met zich in de Wiskunde te oefenen, en andere takken van weetenſchap, tot welke hy reeds eene overhellende neiging liet blyken. Daaruit ontſtondt, dat hy eene hebbelykheid verkreeg van geſtaage beoefening; nooit van het eene onderwerp afſtappende, dan om een ander, met dezelfde drift, aan te vangen.

GAERTNERS Oom, de onvoegelykheid des Beroeps, 't welk hy voor zynen Kweekeling hadt uitgekoozen, bemerkende, begeerde, dat hy zich op de Regtsgeleerdheid zou toeleggen: met dit doel werd hy, ten Jaare 1750, na *Tubingen* gezonden. Doch de Regtskunde hadt nog minder aanloklykheids voor den jongen Student, dan de Godgeleerdheid: hy verwisſelde dezelve voor de Geneeskunde, welke in alle opzigten meer met zyne neigingen ſtrookte. Agttien maanden te *Tubingen* doorgebragt hebbende, trok hy na de beroemde Univerſiteit van *Gottingen*, waar hy tot het Jaar 1753 verbleef, en de Lesſen hoorde van BRENDEL, RICHTER, ROEDERER, en bovenal die van den wydberoemden HALLER, die hem ſmaak hadt ingeboezemd voor de Ontleed- en Plantkunde.

Ten dien tyde hadt hy ſlegts den ouderdom van twintig jaaren bereikt, en hy beſloot alle andere Studie te laaten vaaren, en zich geheel toe te leggen op de Natuurkunde: met dit oogmerk vervuld, bezogt hy de beroemdſte Steden van *Europa*. Naa een kort vertoeven te *Calu*, trok hy na *Italie*, zag 'er *Venetie*, *Anco-*

cona, *Padua*, *Florence*, *Genua* en *Napels*. Vervolgens wendde hy zich na *Frankryk*, hieldt zich eenigen tyd te *Lyons* op, verbleef zes maanden te *Montpellier* en zes te *Parys*. Geduurende deeze Reizen besteedde hy zynen tyd geheelenal in de beoefening der Natuure, in het bezigtigen van de Kabinetten der Liefhebberen, of in de verkeering met Geleerden, voornaamlyk de Natuur- en Ontleedkundigen. In het voorjaar van 1755 stak hy over na *Engeland*, waar hy tot het einde van dat jaar bleef, en voorts andermaal *Parys* bezogt, daar eenige maanden verblyvende.

In zyn Geboorteland wedergekeerd, wenschte hy Doctor in de Geneeskunde te worden; niet dat hy ten oogmerk hadt, deeze daadlyk te beoefenen, maar dewyl die tytel het voortzetten zyner geliefde Studien gemaklyker zou maaken. In gevolge hiervan boodt hy zyne Verhandeling aan over de Pisleidende Deelen. De waardigheid van Doctor verkreegen hebbende, wydde hy de twee volgende jaaren toe aan de Wiskunde, de Gezigtkunde, en de Werktuigkunde. Niet alleen bepaalde hy zich tot het beschouwend gedeelte dier Weetenschappen, maar vervaardigde een Telescoop en andere Werktuigen tot de Gezigtkunde behoorende, 't geen hem eene verpoozing verschafte te midden van zyne meer denkens vorderende oefeningen.

Met den Jaare 1759 deedt hy eene Reis na *Holland*, en kwam in het begin van Mey te *Leyden*, waar hy tot September bleef. Daar hoorde hy de Plantkundige Lessen van den beroemden VAN ROYEN, met welken Hoogleeraar hy in eene naauwe vriendschapsverbintenisse tradt. Zints dien tyd zyne geheele aandagt op de Natuurlyke Historie vestigende, lag hy zich op de andere Weetenschappen slegts in zo verre toe, als zy hem bleeken strekking te hebben tot het voortzetten van het geliefde voorwerp zyner najaaginge.

Men heeft voorlang met grond aangemerkt, dat de Weetenschappen elkander onderling de hand bieden; en dat de zodanigen, die zich op het voordeeligst onderscheiden wegens hunne kunde in eenig byzonder vak, zelden het aankweeken van andere verwaarloosden. Indien deeze byzonderheid het gevolg is van eene begeerte na kennis, is dezelve misschien desgelyks de oorzaak van het gelukkig slaagen; naardemaal, door de beoefening van verschillende onderwerpen, de ziel een grooter

ter kring beschryft, en dikwyls zodanige betrekkingen ontwaart, welke geheel over het hoofd zouden gezien zyn, hadt dezelve zich op één voorwerp alleen gevestigd. Het is aan de Wiskunde, dat GAERTNER die naauwkeurigheid en ontbindende leerwyze, zo zeer in zyne Werken bewonderd, verschuldigd was; en aan de vergelykende Ontleedkunde het gelukkig denkbeeld van zyne ontleedkunde der Planten. Door zyne bedreevenheid in de Tekenkunde kon hy zyne afbeeldingen zeer getrouw en naauwkeurig maaken, en in veel korter tyd dan hy noodig zou gehad hebben met een Tekenaar des te onderrigten.

Eer GAERTNER zich geheel zette tot de Ontleeding der Planten, begeerde hy een Werk over de *Visschen* en Zeewormen, door hem begonnen, te voltooijen. Ten dien einde keerde hy weder na *Engeland*; en, na alles, wat beziens waardig was over deeze onderwerpen, in de Kabinetten der Liefhebberen te *Londen* bezigtigd te hebben, reisde hy de kusten langs, om op den oever der Zee zyne nafpeuringen voort te zetten. Het was ten deezen tyde, dat hy eene Verhandeling schreef over de *Mollusca*, geplaatst in de *Philosophical Transactions*, en eene andere over de *Zoophyten*, welke de Heer PALLAS uitgaf in zyne *Spicilegia Zoologica*, en verscheide andere over de Ontleeding der Visschen enz., de Planten, onder den naam van *Cryptogamia* bekend, enz. welke tot nog toe het licht niet gezien hebben. De belangrykste van deeze is eene Verhandeling over de Bevrugting en Voortteeling der *Conferva*, *Ulva* enz. Dezelve ligt in 't net afgeschreeven, met alle de Afbeeldingen, door GAERTNER zelven gegraveerd; zyn Zoon zal dezelve uitgeeven. —— Dit Werk, volvoerd door zulk een naauwkeurig Waarneemer als GAERTNER, zal een belangryk Toevoegzel uitmaaken op dat van HEDWIG over de *Mossen*, en veel lichts verspreiden over dat gedeelte van de *Cryptogamische* Planten, tot hier toe de onzekerste en duisterste.

Naa de Kusten van *Groot-Brittanje* bezogt te hebben, keerde GAERTNER weder na *Londen*, en vertoefde 'er twaalf maanden, allergemeenzaamst verkeerende met de uitsteekendste Natuurkundigen, als MORTON, COLLINSON, ELLIS, HUDSON, BIRCH, BAKER, DACOSTA, EDWARDS en meer anderen. —— Met de maand April 1761 scheepte hy zich in op *Amsterdam*, trok

na

na *Tubingen*, waar hy toen ten oogmerk hadt zich neder te zetten. By zyne aankomst vernam hy zyne Benoeming tot Lid van de Koninglyke Societeit te *Londen*: kort daarop werd hy aangesteld tot Hoogleeraar in de Ontleedkunde te *Tubingen*; welke laatstgemelde omstandigheid hem aanspoorde om zyne naspeuringen van de vergelykende Ontleedkunde voort te zetten. Uit verscheide Tekeningen en Schriften, onder zyne papieren gevonden, blykt, dat hy, ten deezen tyde, zich voornaamlyk onledig gehouden heeft met het onderzoek van de Organen der Stem in verschillende Dieren.

De beroemdheid, welke zich GAERTNER in *Engeland* verworven hadt, verspreidde zich welhaast over geheel *Europa*. Dezelve was minder toe te schryven aan de Werken, door hem uitgegeeven, dan aan de kunde en bekwaamheid, welke hy ten toon spreidde in zyne verkeering met de Geleerden, in de onderscheide Landen door hem bezogt.

Ingevolge van deeze steeds aangroeijende hoogagting, werd GAERTNER verkoozen tot Lid van de Academie der Weetenschappen te *Petersburg*, en Hoogleeraar in de Plantkunde en Natuurlyke Historie te dier Stede. Meer aan deeze Weetenschappen dan aan de Ontleedkunde gehegt, vertrok hy na *Petersburg* in Juny des Jaars 1768.

GAERTNER was toen in het zes-en-dertigste jaar zyns leevens. Hy hadt, in de Plantkunde, te *Leyden*, den Hoogleeraar VAN ROYEN gehoord; op zyne Reizen hadt hy dezelve niet uit het oog verlooren, en kende de groote uitgestrektheid dier weetenschap. Zints zyne laatste bevordering oordeelde hy het nogthans noodzaaklyk, dezelve met bepaalder aandagt te beoefenen; en welhaast bespeurende, dat alle vroegere Schryvers over de Plantkunde verzuimd hadden de Vrugten te onderzoeken, besloot hy dezelve ten hoofdvoorwerp zyner beoefening te stellen. Dit doende, sloeg hy eene loopbaan in, waarop hy het grootste gedeelte zyns volgenden leevens sleet, en 't geen hem in staat stelde, om, als 't ware, eene nieuwe Weetenschap te scheppen. Met den aanvange des Jaars 1769 ondernam hy dat groote Werk, 't welk ten grondslage strekte van zynen roem, en aan zyne nagedagtenis de dankbaarheid verzekert van elk beminnaar der Plantkunde.

De strengheid der Lugtstreeke, aan welke hy niet gewoon was, zyne gezondheid verzwakt hebbende, verge-

zelde hy den Graaf ORLOW, die, op verzoek der Academie, van welke hy Voorzitter was, en op last der Keizerinne, met eenige Geleerden na de *Ukräine* vertrok. Daar verzamelde hy eene menigte van Planten, welker grootste gedeelte onbekend was, de beschryving van welke zyn Zoon ten oogmerke heeft in 't licht te geeven aan het einde van het vyfde Deel der *Siberische Flora* van GMELIN.

By zyne wederkomst te *Petersburg* was zyn stand zo gelukkig, dat hy niets meer scheen te wenschen te hebben. De grootste hoogagting genietende, werd zyn gezelschap gezogt door de Geleerden; en hy leefde onder de bescherming eener Vorstinne; die de Kunsten als een der middelen aanzag tot het verbreiden van haaren roem, en, het eene eere rekenende dezelve te beschermen, hem de uitsteekendste bewyzen van haare gunste betoonde. Het beheer des Kruidtuins, en van het Kabinet der Natuurlyke Historie, waarvan hy een Naamlyst vervaardigd hadt, werd aan zyne zorge toevertrouwd. Maar de bezigheden, hier aan vast, zo wel als die van Lid der Academie en Hoogleeraar, namen zo veel van zynen tyd weg, dat hy het bezwaarlyk vondt, zyne verbintenisse met zyne oude Vrienden aan te houden; veel minder kon hy reizen, als voorheen, om met de Geleerden te verkeeren, of zyn voordeel te doen met het bezien en onderzoeken hunner Verzamelingen; daarenboven hieldt het ontwerp, om zyne Historie der Vrugten te voltooijen, hem zo zeer bezig, dat hy steeds na eenzaamheid verlangde, en na tydruimte, om dat plan uit te voeren.

Hy verliet, uit dien hoofde, *Petersburg*, zag af van een ruim inkomen en eereposten; hy stondt zyne plaats af aan zynen Vriend KOELREUTER, die zich in het vak der Plantkunde zo beroemd gemaakt heeft: alleen den tytel van Lid der Academie behoudende, weigerde hy, uit een beginzel van kieschheid, het jaargeld, daar aan verknogt, te trekken, ondanks allen aanzoek ten dien einde; dewyl hy anderzins begreep verpligt te zullen weezen, om, van tyd tot tyd, stukken aan de Societeit toe te schikken; iets, 't geen hy vreesde dat hinderlyk zou weezen aan het groot Voorwerp, waarop hy zyne onverdeelde aandagt wilde vestigen. Niet dat zyne middelen van bestaan zeer groot waren; dan, zyn geluk op een meer vasten grond gebouwd hebbende, —

op

op de Studie, en de hoop van nuttig te zullen weezen, — verre van de Weetenschappen aan te merken als de weg tot rykdom en eere, stelde hy daarin alleen waarde, voor zo verre zy hem in staat stelden om meester van zynen tyd te weezen, of zyne kundigheden wyder en wyder uit te breiden.

Uit *Rusland* wedergekeerd, omtrent het einde van den Zomer des Jaars 1770, zette hy zich neder te *Calu*, de plaats zyner geboorte, waar hy zich in den echt begaf met Mejuffrouw MUTSHELIN. Onmiddelyk sloeg hy de hand aan dat onsterflyk Werk, 't geen hem het overige zyns leevens bezig hieldt, en de vrugt was van eenen twintigjaarigen arbeid.

Naa het plan van zyne *Carpologie* bepaald te hebben, ontdekte hy weldra, dat hem stoffe tot het verder opmaaken mangelde, en dat de Vrugten, welke hy zich te *Calu* kon aanschaffen, een zeer gering getal uitmaakten van die, welke hy verlangde te onderzoeken. Voorheen hadt hy de talryke verzamelingen in *Engeland* en *Holland* bezigtigd; doch bevindende, dat de aantekeningen, toen door hem gemaakt, ongenoegzaam waren tot zyn tegenwoordig oogmerk, besloot hy niet alleen om dezelve nogmaals op de plaatzen zelve te herzien, en dit met de meestmogelyke naauwlettendheid te verrigten, maar zelfs, met de schroomvalligste naauwkeurigheid, alle de onderscheidene deelen af te tekenen van zodanige Planten als hy wenschte te beschryven.

Om dit besluit ten uitvoer te brengen, hadt hy egter eene hem zwaarder vallende opoffering te doen, dan toen hy *Rusland* verliet; daar zyne echtverbintenisse aan eene Vrouwe, welke hy teder beminde, en de geboorte van eenen Zoon, hem een nog gezetter smaak voor het stil huislyk genoegen en het afgezonderd leeven hadt ingeboezemd. —— Vernomen hebbende, dat Sir JOSEPH BANKS wedergekeerd was van zyne Reis rondsom de Wereld, met eene verbaazend groote verzameling van zeldzaamheden, tot de Natuurlyke Historie behoorende, besloot hy, zonder marren, zich te bedienen van de ophelderingen, welke deeze omstandigheid hem kon opleeveren. Met dit inzigt stak hy, in de Lente des Jaars 1778, na *Londen* over. De beroemde Natuuronderzoeker BANKS vergunde GAERTNER niet alleen, met de hem eigene verpligtende heuschheid, de vryheid om te onderzoeken, maar te ontleeden alle de Vrugten in zyne Verzameling voorhanden; hy vereerde

hem van alles, wat hy meer dan één's hadt, een Plant, of Bloem of Vrugt, en deedt zyn best om hem een aantal andere, welke hy in zyne Verzameling niet bezat, te verzorgen. Naa verscheide Afbeeldingen en Beschryvingen afgemaakt te hebben, verliet hy *Engeland*, ryk voorzien van Plant- en Vrugt-geschenken, hem verleend door Sir JOSEPH BANKS, zo wel als andere uit de Tuinen van *Kew*. Hy toog na *Amsterdam*, met oogmerk om den Heer THUNBERG te spreeken, die, korten tyd geleden, eene Reis gedaan hadt na *Japan* en de *Kaap de Goede Hoop*. Deeze beroemde Plantkundige ontving zynen Medeärbeider in dat vak met de grootste hartlykheid; hy bragt hem onder 't oog een groot aantal buitenlandsche Vrugten, en beloofde na *Calu* te zullen overmaaken een veel grooter getal nog niet aangekomene.

Het oog terug slaande op dit tydperk des leevens van GAERTNER, weeten wy niet, waarover wy ons het meest te verwonderen hebben, óf over het vertrouwen, waarmede hy zich vervoegde tot de Natuurkundigen, die hem bystand konden verleenen in zyne naspeuringen, óf over de verpligtende heuschheid, waarmede zy voor hem alle hunne schatten ontslooten. Waarom, nogthans, zouden wy ons des verwonderen? Want, naar gelange wy vorderingen maaken in Weetenschap, wordt onze verkleefdheid daaraan grooter; en de begeerte, om de grenzen daarvan wyder en wyder uit te breiden, zet ons aan, om de kennis, welke wy bezitten, aan te merken als een algemeen goed voor de zodanigen, die bezield zyn met dezelfde geestdrift.

GAERTNER, *Amsterdam* verlaatende, vertrok na *Leyden*, waar het Kabinet veele zeer belangryke stukken bezat. Ongelukkig hadt zyne sterke zugt om zyne geliefde bezigheid voort te zetten, en geen oogenblik te laaten verlooren gaan, ten einde hy te spoediger weder tot zyn stil afgezonderd leeven mogt wederkeeren, hem geheel de zorge voor zyne gezondheid doen verwaarloozen. Door het veelvuldig gebruiken van het Microscoop, gevoegd by veel nagtwerkens, kreeg hy eene zenuwkwaal, en vondt zich, te *Calu* wedergekeerd, bedreigd met verlies zyns gezigts. Geene geneesmiddelen scheenen hem baat te verschaffen; en de kwelling, welke hem aangreep, door in zynen arbeid verhinderd te worden, strekte in geenen deele om zyne gezond-

heid

heid te herſtellen. Twintig maanden lang hieldt hy meest het bedde in een donkere kamer; en alle hoope, om van de Geneeskunde baat te zullen erlangen, opgegeeven hebbende, beſloot hy zynen toeſtand en ongemakken met eene wysgeerige gelaatenheid te draagen: dan de pynen verminderden by trappen, en in vry korten tyd werd daarop zyn gezigt zo volkomen als het vóór zyne ziekte geweest was. —Schoon zyne gezondheid in een zeer zwaklyken ſtaat bleef, kon zyn ſmaak en zugt tot Letter- en Kunstbeoefening hem naauwlyks toelaaten te letten op die ongemakken, welke hem het vermogen om waarneemingen te doen niet ontzeiden; en hy keerde tot zynen arbeid weder met zulk eene aanhoudenheid, dat, in omtrent twee jaaren, en de Tekeningen en de Beſchryvingen van het Eerſte Deel afgewerkt waren. Hy begeerde, egter, het Werk vóór de uitgave na te zien; wanneer hy ontdekte, dat de kundigheden, welke hy in dien tusſchentyd hadt opgedaan, het hem hebbelyk gemaakt hadden om die betrekkingen in agt te neemen, en die meer uiteengezette byzonderheden op te merken, welke eerst zyner waarneeminge ontglipt waren. Hy werd desgelyks gewaar, dat de Beſchryvingen niet genoegzaam bepaald of naauwkeurig waren; en boven dit alles, dat de Inleiding, door hem eerst geſchreeven, niet geheel vry was van veronderſtellingen. Hy beſloot, dit gebrekkige te verbeteren; doch oordeelde het voegelyk, een geruimen tyd tusſchen beiden te laaten verloopen, ten einde zyn geest, door de aandagt in dien tusſchentyd op andere voorwerpen te vestigen, geheel bevryd mogt worden van allen denkbeeld van Stelzelvorming, en hy het herzien zyns Werks mogt aanvangen, vry van vooroordeel, en alsof hy het Werk van eenen anderen onder handen hadt.

Overeenkomſtig met dit plan, liet hy agttien maanden verloopen, zonder de oogen in het Werk te ſlaan; en terwyl de bekwaamſte Kunſtenaars zyne tekeningen in plaat bragten, vervaardigde hy verſcheide werktuigen, onder welke een Aſtronomisch Uurwerk. Hy ſtelde ook op, een Monographie van Planten met zamengeſtelde bloemen, welker Geſlachten hy hervormde, en zorgvuldig alle de ſoorten beſchreef, welke konden bekomen worden. Een Uittrekzel van dit Werk,

 de

de Geslacht-kenmerken behelzende, is gedrukt aan het einde van het Tweede Deel zyns Werks.

De Plaaten voltooid zynde, besteedde GAERTNER agt maanden in het nazien van het Eerste Deel, 't welk te *Stutgard* gedrukt werd, op des Schryvers eigene kosten. Hy droeg het op aan Sir JOSEPH BANKS. Het zag het licht in de Lente des Jaars 1788.

Dit Werk, 't welk zeer schielyk bekend werd by de Plantkundigen, gaf een nieuwen grondslag aan die Weetenschap, zo wel als eene naauwkeurigheid, waartoe dezelve nimmer was opgeklommen. De Afbeeldingen werden nagemaakt in elk Werk, eene beschryving der Planten behelzende; en de Burger LAMARK heeft met dezelve de Plaaten verrykt van zyne *Illustrationes Generum*. De Academie der Weetenschappen te *Parys*, zullende bepaalen, welk Werk, in 't verloop van verscheide jaaren, aan de Weetenschappen het meeste nut hadt aangebragt, kende de tweede plaats toe aan dat van GAERTNER, zelfs schoon de verdiensten daarvan niet genoegzaam bekend waren.

GAERTNER, schoon nu slegts vyftig jaaren oud, hadt rust noodig; doch de zwakheden, welke hy ondervondt, in stede van hem naauwlettender op zyne gezondheid te maaken, dienden hem ten prikkel tot sterker bevlytiging, dewyl hy vreesde dat de Natuur hem geen tyd zou laaten tot het voleindigen van het Tweede Deel, waartoe hy de bouwstoffen verzameld hadt onder het zamenstellen van het Eerste. Zo verdubbelt een vermoeid reiziger zyne schreden, als hy vreest door den nagt te zullen worden overvallen!

De onmaatigheid in Letteroefening, gepaard met de gewoonte om altoos op zyn kamer te zitten, welke hy niet meer dan agt of tien maalen verlaaten hadt zints zyn laatst wederkeeren uit *Engeland*, verergerde zyne aambeijen, met welke hy bezogt was. Eene sluipkoorts ondermynde zyne gesteltenis een jaar lang: nogthans besteedde hy elke tusschenpoos tot het aftekenen en beschryven der nieuwe Vrugten, welke hy van den Heer THUNBERG hadt ontvangen; en het Tweede Deel was afgeschreeven en ter persse gezonden in April 1791.

Welke is dan de verborgene bekoorelykheid, aan de beoefening der Natuure gehegt, daar zy in deezer voege lichaamssmert kan opschorten, en iemand des te

vuu-

vuuriger in zyne navorfchingen maaken, naar gelange van de kortheid des tyds, welken hy zich voorstelt te zullen leeven; daar zy hem het leeven doet kleinagten, behalven dan, wanneer het kan besteed worden in het verkrygen van kundigheden; en daar hy zelfs in de voortzetting van die Weetenfchap, en de hoop om nuttig te zullen weezen, eene streelende voldoening vindt, onafhangelyk van gezondheid, rykdom, en het gevoelen der menfchen!

Gaertner, nu begrypende dat zyn Werk voltooid was, stelde zich voor eenige rust te fmaaken. Doch daar hy langs hoe meer bekend wierd, kreeg hy Vrugten uit alle oorden; 't welk hem aanzette om zonder ontfpanning te arbeiden aan het vervaardigen van een Toevoegzel, 't welk hy hoopte dat een Derde Deel zyns Werks zou uitmaaken. Zelfs op den avond dat hy 's nagts stierf, en zyne zwakheid verregaande was, voltooide hy de befchryving en afbeelding van de *Halleria Lucida.* Hy stierf op den 14 July des Jaars 1791, negen-en-vyftig jaaren bereikt hebbende.

Niet lang zal ik my ophouden met eene fchets van gaertner te geeven. Uit de geheele gefchiedenis zyns leevens is het openbaar, dat de hoofdtrek in zyn Character was, een vuurige begeerte om kundigheden op te doen en te verfpreiden. Zyne zeden waren zuiver; zyn fmaak was eenvoudig. Hy verfmaadde de zugt om ryk te worden, oordeelende dat opoffering van zynen tyd door geene geld-voordeelen, welke ook, kon vergoed worden. Door eene stipte en aanhoudende bezuiniging vondt hy egter middel om zyne reizen te doen, veele boeken en zeldzaamheden der Natuur te koopen, en de kosten goed te maaken van het drukken eens Werks, welks voordeelen hy niet dagt te zullen fmaaken.

Gaertner's eenige bezorgdheid was het onderwys van zynen Zoon, aan wien hy oordeelde de meestwaardige erfenis te zullen nalaaten, door hem eene opvoeding te geeven, die gefchikt was om dezelfde loflyke loopbaane in te treeden, op welke hy zich zo zeer hadt doen uitmunten.

Een andere doorsteekende trek in het Character van deezen Man was Zedigheid. Zyne leerwyze, gegrond op de Organifatie der Vrugten, stelde hy alleen voor als een middel om ons behulpzaam te weezen in het

nafpeuren en fchikken der Planten. Blykbaar is het, egter, dat, indien deeze leerwyze, ten opzigte van eenige Geflachten, niet genoegzaam toereikende is, 'er andere zyn, waarin dezelve ons de beflisfendfte en onveranderlykfte charactertrekken oplevert.

In de Voorreden van het Tweede Deel zyns Werks wyst hy, zonder eenige agterhouding, de misflagen zyns arbeids aan; toont, wat 'er ter volmaaking aan ontbreeke, zo wel als veele dwaalingen, welke het moeilyk zou gevallen weezen te ontdekken; en hy maakt deswegen zyne verontfchuldiging, van wegen zyne byzondere omftandigheden, en gebrek aan tyd. „ Ik bemerk," fchryft hy, „ hoe onvolkomen myn Werk is: en, „ in de daad, hoe kunnen wy, in een nieuw on„ derwerp, in ééns tot volmaaktheid komen? Maar ik „ vertrouw toegeevenheid te zullen ontmoeten, wanneer „ men weet, dat 'er niets verzuimd is, 't welk my „ kon in ftaat ftellen om het met naauwkeurigheid te „ doen; en dat alles volvoerd is, wat kon gedaan wor„ den door een ftil leevend Man, zonder den byftand „ van Boekeryen, van Verzamelingen en Kruidtuinen. „ —— Myne middelen zyn zeer bepaald; nogthans heb „ ik drie kostbaare Reizen gedaan, na *Engeland* en „ *Holland*, om Vrugten op te fpeuren. Zints dien tyd „ heb ik, onafgebroken, elf jaaren geärbeid; fchoon ik „ al dien tyd te worftelen had met de pynlykfte onge„ fteldheden. Ik zal nogthans eene volle belooning voor „ al mynen arbeid ontvangen, indien dezelve de Plant„ kundigen in *Europa* aanzette om meer naauwkeurig„ heids te betoonen in hunne Geflacht-kenmerken, en „ de Reizigers vervolgens zich niet voldaan houden „ met eenige onvolkomene Planten verkreegen te heb„ ben, maar ook de Vrugten verzamelen, om der„ zelver onderfcheidene deelen te befchryven en af „ te beelden. Langs deezen weg zal de Plantkunde „ een trap van volkomenheid bereiken, tot welke de„ zelve by lange na niet is opgeklommen, en 't geen „ het voorwerp is myner vuurigfte verlangens."

(Het Vervolg en Slot by eene nadere gelegenheid.)

PROEVE TER ONTCYFFERING VAN HET WOORD TRIDT, OP HET ONLANGS ONTDEKTE MUNTSTUK TE CUIK.

De taalkundige onmagt, die de Schryver der *Vlugtige Gedagten omtrend het onlangs ontdekte Muntstuk* (te *Cuik*), ter oplossing van het onverstaanbaare woord TRIDT, te kennen geeft, noopt my, eene proeve tot deszelfs ontcyffering op te geeven: te meer, wyl eene naauwkeurige bezichtiging dezer Penning by den kundigen Hr. P. VAN DAMME te *Amsterdam*, in wiens gadelooze Penningschat het zich thans bevindt, my hiertoe byzonder in staat stelt. Het komt my meer dan waarschynlyk voor, dat de veronderstelde I de rechte streep van een P is, waarvan het oogje is uitgesleeten, en de D niet deeze letter, maar een O; het geen dit onuitlegbaar omschrift TRIDT in den zoo gewoonen eertytel TR. POT. herschept: eene stelling, die reeds veel grond bekomt door het getal IIII, na eenige tusschenruimte daarop volgende, en nog veel meer, wanneer men in acht neemt, dat deeze Penning, die de grootte van eene gewoone heeft, niet dan door de incasseering tot de uitgebreidheid van een medaillon is gebragt, en dat van *Antoninus Pius* gouden penningen met de afbeelding eener loopende overwinning en het omschrift TR. POT. XX. COS. IIII. bekend zyn: zelfs scheen het my toe, de overblyfzelen der eerste X naast de T en de letters .. os voor de IIII nog te kunnen ontdekken.

Stilzwygend voorbygaande de *Legenda* der hoofdzyde, die in getallen aldus gevonden wordt, en de incasseering, waarvan genoeg gezegd is door den Hr. HANEWINCKEL, meen ik door deeze weinige regels aan myne pooging ter ontcyffering voldaan te hebben: terwyl het my aangenaam zal weezen, door middel van dit Maandwerk, te verneemen, of iemand hierin beter geslaagd zy.

W. H. J. VAN WESTREENEN.

's Hage, 25 Oct. 1803.

NADER BERICHT WEGENS HET, ONLANGS ONTDEKT, OUD MUNTSTUK.

Aan de Schryvers der *Algemene Vaderlandsche Letteröeffeningen.*

Myne Heren!

Ik had niet gedacht, dat myne korte beschryving van ene gouden Medaille, in het Mengelwerk van uw geächt Maandwerk No. 5 geplaatst, anderen der moeite waardig zou geschenen hebben, om enige aanmerkingen omtrent dezelve te vervaardigen. Toen ik echter No. II van uw Maandwerk doorbladerde, zag ik, dat de Heer, die zich tekent Φιλαρχαῖος, het zich der moeite waardig heeft gerekend, om ons iets naders omtrent ANTONINUS, mede te delen, waar voor ik zyn Ed., schoon onbekend, mynen dank betuig.

De Heer Φιλαρχαῖος schynt niet in te stemmen, met het geen ik in No. 5 van uw Maandwerk schreef, naaml.: „ Deze Medaille strekt, myns bedunkens, benevens „ het *gevonden Zwaard*, ten duidelyken bewyze, dat „ daar, waar dezelve gevonden is, ene Begraafplaats „ geweest zy van den enen of anderen Romeinschen „ Veldheer; of anders zeer zeker blykt hier uit, dat „ ook in deze streken Romeinsche Legerbenden zich heb- „ ben opgehouden." —— Ik beken het, dit gestelde is wat al te algemeen uitgedrukt, en derhalve niet zeer juist, gelyk gemelde Heer niet onduidelyk te kennen geeft; ik ben dus zeer blyde, dat ik, door het geen die Heer in No. II van uw Maandwerk schryft, aanleiding kryg, om nog het volgende over dat gevonden Muntstuk te kunnen mededelen.

De Heer P. VAN DAMME te Amsteldam, Directeur van het Zeeuwsch Genootschap, Lid van het Genootschap van Gottingen, van Saxen, enz. enz., en beroemd wegens zyne Oudheid- en Penningkunde, niet alleen in, maar ook buiten ons Vaderland, in wiens uitmuntend Kabinet de gemelde Medaille zich thands bevindt, schreef my, nadat hy myn opstel over dezelve (*Letteroeff.* No. 5) gelezen had, onder anderen: „ De „ Penningen *van de* ANTONINEN zyn in de verzame-

„ lin-

„ lingen van Penningen, in alle de Metalen, geenzints
„ zeldzaam. *Tridt* moet zyn *Tri. Pot.* — — — *Cos*
„ *IIII.*" Verder: „ De Keerzyde betekent de Over-
„ winning, die deze Keizer op *de Duitſchers* en ande-
„ re woeste Volken en Naburen van *de Batavieren* be-
„ haalde. De Grenspaal by *Naaldwyk* gevonden, on-
„ der dezen Keizer [ANTONINUS PIUS] opgerigt, en an-
„ dere ontdekkingen by de Auсteuren te vinden, illu-
„ ſtreren genoeg al het gene van deze vinding te bewy-
„ zen is." Eindelyk: „ De Penningen van dezen Kei-
„ zer [ANTONINUS P.] zyn, wegens deszelfs langdurige
„ regering, gemeen. Dan daar deze alhier te Lande
„ gevonden is, *en wel om deszelfs bywerk* geſchikt tot
„ *Krygseretekenen*, is dezelve voor de Historie zeer
„ interesſant."

By het geen de Heer P. VAN DAMME my ſchreef, kan ik het volgende nog voegen: dat men, ter plaatze waar men de bewuste Medaille heeft opgegraven, ook ene *Urne* van zeer ſchone rode aarde heeft gevonden; doch dezelve werd door den vinder in ſtukken geſlagen. Neem ik nu alles ſamen, dan krygt het geen door my t. a. p. al te los was opgetekend, myns bedunkens, meer zekerheid. Een *oud Zwaard*, ene *Medaille*, geſchikt tot een *Krygsgreteken*, en ene *Romeinſche Urne* van zeer ſchone rode aarde, bewyzen toch iets voor de begravenis van den enen of anderen voornamen Romein daar ter plaatze, waar dezelve by elkanderen worden gevonden.

Het is waar, in de beſchryving dier Medaille maakte ik gene melding van ene *Urne*, en zie hier de reden waaröm! De ene verzekerde my, dat men ene *Urne* gevonden had; de andere ontkende dit: ik was dus in het onzekere, en wilde niets, dat my nog onzeker was, als zeker opgeven. Enigen myner Vrienden, die by my alle geloof verdienen, hebben my naderhand verhaald, dat zy zeker wisten, dat 'er op dezelfde plaats ook ene *Urne* was gevonden; ik ſtel dit dus hier thands als ene zekere waarheid, aan welke ik niet kan of mag twyfelen.

Ziet daar, myne Heren! alles, wat ik U thands, door de haast, waarmede ik dezen Brief moest vervaardigen, nog nader omtrent het bewuste Muntſtuk kan mededelen. Ik bedank den Here Φιλαρχαῖος nogmaals voor zyne aanmerkingen en nadere ophelderingen; en het zal my aangenaam wezen, wanneer zyn Ed., dien

ik door zynen Brief aan U als een' kundigen en denkenden Man heb leren kennen, zich nader aan my wil bekend maken. —— Ik noem my

Uwen bestendigen Lezer

Vierlingsbeek, 28 Octob. 1803.

S. HANEWINCKEL, *V. D. Min.*

BERICHT WEGENS STONEHENGE, IN HET GRAAFSCHAP WILTSHIRE IN ENGELAND, OP DE HEERLYKE VLAKTE VAN SALISBURY, TUSSCHEN DE RIVIEREN DE WILLY EN DE AVON.

(Uit echte Bescheiden samengesteld door den Heere D. PIGEAUD THZ., te *Schiedam*.)

Wie, die eenigzins bedreeven is in de gesteldheid van Engeland, zal niet moeten bekennen, dat het te bejammeren is, dat de Gedenkteekens der Oudheid, die aldaar nog heden gevonden worden, zoo weinig opgemerkt, en den beminnaaren van kunde en Historien niet meer onder de aandagt gebragt worden, ten einde als een spoorslag tot verder onderzoek en naspeuring deswegen te dienen? —— Het merkwaardige *Stonehenge* verdient ook vooral niet vergeeten te worden. Ik wil derhalven my verleedigen, uit echte bescheiden, daaromtrend het een en ander byeen te zamelen, en den Leezeren van dit Maandwerk mede te deelen.

De verrukkelyke Vlakte, daar dit edel Gedenkteeken der Oudheid gevonden wordt, is in de eerste plaats onze opmerking waardig. Dezelve is, door uitgestrektheid en schoonheid, ongetwyffeld, een der vermaakelykste plaatsen van geheel Engeland. Zy strekt zig uit 28 mylen ten westen naar Weymouth, en 25 ten oosten naar Winchester, en op sommige plaatsen is haare breedte van 35 tot 40 mylen. Het gedeelte, 't welk aan Salisbury grenst, is een Krytheuvel; de andere deelen voeden talryke kudden Schaapen van 3000 tot 5000 stuks, en 'er zyn Landpachters, die 2 of 3 zulke kudden bezitten. Men heeft daar de gewoonte om de Schaapen op het land te houden, na dat het beploegd is, waar door de grond zeer vrugtbaar wordt; dezelve brengt Gerst, Rogge en voortreffelyke Tarw voort. Op deeze Vlakte zyn veele hoogten of heuveltjes, bedekkende de Graven, overblyfselen der Tempelen, en puinhoopen van veele oude Britsche, Romein-

meinsche, Saxische en Deensche Legerplaatsen en Sterkten. Men kan zig niets vermakelyker verbeelden dan de gelegenheid van het oude *Stonehenge*; het staat op den top van eenen zagt ryzenden heuvel; de lugt is 'er zagt, droog en lieflyk, gedeeltelyk veroorzaakt door den harden krytgrond. Op iederen stap, dien men over het bekoorlyk groen doet, 't welk hier den grond als een cierlyk tapyt dekt, wordt de reuk onthaald op de welriekende geuren van *Serpyllum*, *Kwendel* of *wilde Thym* en *Apium*, die met het korte gras, geduurig door de Schaapen afgeschooren, de zagtste en groenste zode voor den tred maaken, welke als met eene veerkragt onder den voet opryst. Het heeft de Rivier Avon aan het oosten, en eene beek, die in de Willy loopt, in het westen; welke stroomen, op den afstand van twee mylen, de vlakte als in een half rond omringen, eene vlakte van 4 of 5 mylen middellyns, die, door de afwisseling van vlakten en heuvelen, het alleraangenaamste tooneel oplevert, dat men zig verbeelden kan.

Wat het Gebouw zelve betreft, het maakt op den afstand van een halve myl eene grootsche en deftige vertooning; en wanneer men nadert, byzonder aan de Noordoost-zyde, daar de overblyffelen van dit wonderstuk het minste geschonden zyn, treft de grootheid van deszelfs ommetrek op eene verbaazende wyze. Die treffende grootheid van den ommetrek des gantschen werkstuks, de hoogte der deelen, waaruit het bestaat, en tevens de grootheid van de lichten en schaduwen, zo wel als derzelver verscheidenheid, ontstaande uit eene ronde gedaante, vereenigen zig om de vertooning allertreffendst te maaken. —— Niemand denke, dat eenig deel van het Gebouw te groot of te klein, te hoog of te laag is —— neen! men heeft alleen de puinhoopen te beschouwen —— hoe zeer met hartzeer over het verval van zulk een schoon geheel —— en zy zullen al aanstonds den voormaligen verhevenen luister aankondigen, en by iederen tred nog vermeerderen.

Dit Wondergebouw ontving zynen tegenwoordigen naam van het Saxisch *Rode Hengenne*, dat is hangende Rotzen; van daar, dat in Yorkshire de hangende Rotzen nog *Henges* genoemd worden. Dit berucht stuk der Oudheid heeft de pennen van zeer veele weetgierigen en geleerden bezig gehouden, en de meesten verschillen in gevoelen over deszelfs oudheid, en waartoe het gebruikt zoude zyn geworden, of waartoe het geschikt was. Verveelende zou het zyn, alle de verschillende gevoelens op te haalen; het zal genoeg zyn aan te merken, dat de beroemde INIGO JONES poogde te bewyzen, dat het een overblyffel was van eenen Tempel van de Toscaansche Orde, door de Romeinen voor den God *Coelum*

of

of *Terminus* gebouwd; maar dat de schrandere Dr. STUKELEY (*) genoegzaam voldongen heeft, door verscheidene bedenkingen, dat het een Tempel was, door de oude Britten gestigt. Sommigen hielden het ook voor een werk der Natuure; maar het is zeer baarblykelyk, dat het een voortbrengsel der Kunst is.

Stonehenge is omringd met eene ronde graft, welker bolwerk binnenwaards is, en een rond terras maakt om het voorplein. Deeze graft overgegaan zynde, gaat men 108 voeten voorwaards, naar het werk zelve, 't welk 108 voeten in zyn middellyn bedraagt. —— Het Gebouw intreedende, en de oogen slaande op de puinhoopen en gescheurde muuren, wordt men vervuld met een verrukkenden eerbied, dien niemand kan beschryven. Verder gaande, baaren het donker gedeelte van de zwaare liggende steenen boven de hoofden, de gaping van het verwulf tusschen de zyposten van de celle, de vreemde bouwing van het geheele werk, en de grootheid van ieder deel, verwondering. Indien men let op dat gedeelte, 't welk nog in zyn geheel is, verbeeldt men zig gantsche Steengroeven, in de lugt opgehaald, te zien; en de ruwe puinhoopen beschouwende, ziet men, als 't ware, de ingewanden van eenen berg naar buiten gekeerd.

Dr. STUKELEY meent, dat de Steenen, waaruit deeze Tempel bestaat, van de *Grey Weathers*, op de duinen van Marlborough, naby Avebury, gebragt zyn, alwaar een ander verwonderlyk werk van dezelfde soort is. Alle de groote Steenen zyn van deeze soort, uitgezonderd het Altaar, 't welk nog harder is, als geschikt zynde om het vuur te verduuren. De piramiden zyn ook van verschillende soort van Steen, die harder is dan de andere. Indien wy den verbaazenden omtrek deezer Steenen in aanmerking neemen, en tevens op den afstand van *Grey Weathers*, 16 mylen van deeze plaats af gelegen, letten, zal de zwaarigheid, om dezelve hier te brengen, onvergelykelyk groot voorkomen. De Steen boven aan de Cel, die neergevallen en midden door gebroken is, is, volgens Dr. HALES, 25 voeten lang, 7 voeten breed, en, door elkander gerekend, 3½ voeten dik; zo dat hy 612½ teerlings-voeten bedraagt. Maar Dr. STUKELEY maakt deezen Steen nog grooter, en stelt, dat hy meer dan 80,000 ponden weegt, en dat 'er 140 Osfen zouden noodig zyn, om hem te trekken; en deeze Steen is egter de zwaarste niet, die hier gevonden wordt.

Dee-

(*) Die Geleerde heeft uit de Oudheidkunde beweezen, dat het Gebouw niet naar een Romeinsche of Grieksche voetmaat, maar naar een ouder maat, de Cubitus of Elle, die by de Egyptenaars of Phoenikiers bekend was, gemaakt is, en dat het dus van de Tyden der oude Druiden moet zyn.

Deeze Steenen hebben door de onbedagtzaame dwaasheid der menschen, die 'er met zwaare hamers stukken afsloegen, (denkelyk om te onderzoeken of deeze Steenen door kunst gemaakt waren) veel nadeels geleeden. Dr. STUKELEY is van begrip, dat het grooter zoude zyn, die door kunst te maaken, dan ze door kunst en kragt 16 mylen verre te vervoeren; doch de beschadigers zyn niet te verontschuldigen. Anderen denken, dat het wonderlyke des werkstuks bestaat, in de moeielykheid van de Steenen te tellen; en hiermede houden veelen, die ze komen bezigtigen, zig bezig; en, in de daad, sommigen slaagen daar slegt in; — dan ze zyn tog geteld, en het wonder is opgelost door die geenen, welke verzekeren, dat het getal, dat der Steenen of Colommen namelyk, uit 140 bestaat.

Het werk schynt ruw; egter is 'er geen Steen, die niet min of meer het houweel en den bytel des werkmans ondergaan heeft; en de omtrek der deelen is zo groot, dat de groeven en houwvasten met groote naauwkeurigheid moeten bewerkt zyn. Zy zyn nogthans zeer eenvoudig gemaakt. De Colommen loopen aan alle kanten een weinig smaller, zo dat de Architraven wel 2 voet en 7 duim uitsteeken, 't welk op eene hoogte van 18 voeten nog al merkbaar is. Boven op elke Colom is een houwvast, gelykende naar een half eirond; het is 10½ duim in zyn middellyn, en geschikt naar de groeven, die zig in de Architraven bevinden. Aan den buitenkant zyn de laatste een weinig uitgerond, om den Cirkel te verbeelden, maar aan den binnenkant zyn zy regtlynig, en maaken een *Polygoon* of veelhoek van 30 zyden, die, zonder iets van de schoonheid des werks te beneemen, veel tot de sterkte des geheels toebrengt. De hoogte der Colommen, of regt overeinde staande Steenen, en de Architraven, is 10½ Ellen, waar van de regt overeind staande 9, en de daar op liggende 1½ El bedraagen.

Van deezen buitensten Cirkel, die, toen hy in zyn geheel was, uit 60 Steenen bestond, namelyk 30 Colommen en 30 Architraven, zyn nog 17 Colommen overig: 11 van dezelve zyn nevens elkanderen, by den grooten ingang, die de wydste is, blyven staan, met 5 Architraven op dezelve. Een Colom agter aan den Tempel, of aan het zuidwesten, steunt op eenen Steen van den binnensten Cirkel; daar liggen nog 6 anderen op den grond, geheel of in stukken, zo dat 'er nog 24 van de 30 overig zyn. Daar is niet meer dan ééne Architraaf op de plaats, daar zy behoort, en twee liggen op den grond, zo dat 'er 22 zyn weggeraakt.

Iets meer dan 8 voeten van de binnenzyde des buitensten Cirkels is een andere van 40 kleinere Steenen of Colommen, zonder Architraven, welke met den buitensten Cirkel een

ronde gallery maakt. Deeze Colommen zyn een El dik en 4½ hoog, zynde dus half zo groot als de buitenste; van deeze zyn 'er slegts 19 over, van welke 'er 11 staande zyn; op eene plaats staan 'er 5 naast elkander op haare plaatzen, op eene andere 3, en nog op eene andere 2. De wandelweg tusschen deeze twee Cirkels is 300 voeten in den omtrek, en moet eene zeer fraaije vertooning gemaakt hebben.

Behalven deeze buitenste, is 'er nog eene binnenste gallery, die eertyds uit omtrend twee derde deelen van een Ovaal bestond; derzelver buitenste gedeelte heeft haare gedaante uit zekere samenvoeging van Steenen, die Dr. STUKELEY den naam van *Trilithons* geeft, omdat ieder van deeze bestaat uit twee Colommen en een Architraaf daar boven op. De Steenen, die deeze *Trilithons* uitmaaken, zyn wezenlyk verbaazend; hunne hoogte, breedte en dikte zyn buitengemeen groot, en moeten elken beschouwer met verwondering vervullen. Iedere *Trilithon* staat op zig zelve, en heeft geene gemeenschap met den nevensstaanden, en dus verschillende met de Colommen en Architraven van den buitensten Cirkel, die door de Architraven geheel in het ronde met elkander vereenigd worden. De breedte van zo een Steen is van onderen 7½ voeten, zo dat twee Steenen 15 voeten breed zyn, en daar is een El of 20⅝ duimen tusschen dezelve in, zo dat iedere *Trilithon* byna 17 voeten beslaat. Deeze Steenen loopen naar boven smaller, waarschynlyk om hun gewigt te verminderen en topzwaarte voor te komen. De Steenen worden aan beide zyden van den voornaamsten ingang hooger en schooner, hoe meer men van het hooger na het laager einde voortgaat; dat is, de twee *Trilithons*, die naast aan de regter en slinkerhand van den ingang staan, worden in hoogte overtroffen door de twee, die daar aan volgen, en deeze weder door die, welke agter het Altaar staan aan het hooger einde. Zy zyn, door elkander gerekend, 20 voeten hoog; hunne byzondere hoogte van 13—14 en 15 Ellen; maar de Architraven alle van dezelfde grootte. Daar zyn 5 van de *Trilithons* overgebleeven, van welke 3 in hun geheel zyn; en schoon 2 eenigzins vervallen zyn, blyven egter de Colommen nog zigtbaar.

Aan den binnenkant van dit ovaal is een nog kleiner ovaal van 19 Colommen, die eenigzins naar Pyramiden gelyken; deeze zyn 2½ voet breed, 1½ voet dik, en door elkander 8 voeten hoog; zy ryzen in hoogte, naar maate zy het bovenste van deezen kring naderen. Van deeze zyn maar 6 overig.

De ruimte in deezen binnensten kring heeft men het heilige der heilige genoemd, waarin men veronderstelt dat alleen de

Drui-

Druïden of Britsche Priesters kwamen, die op het Altaar aan het hoogereinde offerden. Dit Altaar bestaat uit een soort van grof blaauw marmer, 20 duimen dik, 4 voeten breed, en, volgens den Heer WEB, 16 voeten lang.

Wy zullen nog alleen aanmerken, dat het aloud gebruik in het stigten van Tempels was, dezelve van boven open te maaken; en dit geeft een bewys voor de verbaazende oudheid van dit Gebouw. Men moet bekennen, dat zy, die meenden dat men de Godheid onteerde, door haar binnen eene bepaalde ruimte te besluiten, niet gemaklyk (naar hunne denkwyze) een verhevener ontwerp tot Godsdienstige oeffeningen konden uitvinden, of zulks op een grootscher wyze ten uitvoer brengen. Hier is de ruimte wel afgeperkt en bepaald, maar met de grootste vryheid; hier wordt ons een denkbeeld van Gods tegenwoordigheid ingeboezemd, maar zy wordt niet bepaald; hier vertoont zig de overeenkomst en verscheidenheid van vier verschillende Cirkels, op iederen stap, dien men doet, met het afwisselen van licht en schaduwe. Waar men de oogen wende, vormen Natuur en Kunst eene mengeling van haaren verheeven smaak, en baaren eene aangenaame ontroering, die zeer wel voegt by heilige plaatzen. Wie erkent niet, dat 'er iets in den Mensch huisvest, hem aangebooren, waardoor hy bezef van Gods aanwezen niet alleen, maar ook van deszelfs grootheid heeft! Hoe is het niet te bejammeren, dat het Heidendom, met dit alles, omdoolde — nog omdoolt — in eenen nagt van onwetendheid! Wie bidt niet, dat God het Licht zyner kennisse, die in Jesus Christus is, overal doe opgaan, opdat zyn Ryk kome!

EMMA.

(Uit het *Engelsch.*)

Daar is iets zo volstrekt aantrekkelyks in de beminnelykheid der Vrouwen, wanneer dezelve met die zedigheid gepaard gaat, welke het hoofdcieraad is der Sexe, dat het hart, 't welk dien invloed niet gevoelt, geheel koud moet weezen, en de man, die zulks niet met vermaak beschouwt, ongevoelig. De Natuur verdeelt, volgens de aanmerking van eenige koelbloedige Schryveren, haare gaaven met eene gelyke hand: en wanneer de kas van buiten heerlyk bewerkt is, bekommert zy zich weinig over het juweel, daarin opgeslooten. Indien deeze veronderstelling doorging, zou men schoonheid niet

niet langer mogen aanmerken als eene gaave; althans men zou dezelve niet agten eene verlangbaare zaak in eene Vrouw te weezen: want hoewel persoonlyke aanvalligheden het voornaamste mogen weezen, op welk een Man oogt, die eene Matres verlangt, zyn deeze het zeker niet in 't oog van hem, die een Lotgenoot des leevens kiest. Maar welk eene reden kan men aanvoeren tegen de vereeniging van lichaams- en zielsbekoorelykheden? Waarom moet eene door schoonheid lievenswaarde Vrouw geene beminnelyke ziel bezitten? Gaat in de schoone roos de aangenaame geur daarmede niet gepaard? Waarom zou natuurlyke en zedelyke uitsteekenheid niet even goed kunnen vereenigd weezen? Ik zou in staat zyn, eene menigte van voorbeelden by te brengen, waarin deeze vereeniging op eene treffende wyze uitschitterde; doch ik vergenoeg my met 'er één op te haalen, en myne Leezers bezig te houden met de Geschiedenis van eene jonge Dogter, die ik, *by toeval*, in het voorleden jaar, leerde kennen.

'T Zal misschien noodig weezen, dat ik vooraf iets van myzelven zeg, en den Leezer doe weeten, dat ik eene soort van zwervend leeven leide, my hier en daar vervoege, en zelden t'huis kome, dan om van myne vermoeienissen uit te rusten. Myne middelen laaten het my ruim en ryklyk toe om Paarden en Rydtuig te houden; doch van het laatste maak ik zelden gebruik; nogthans heb ik het vermaak van te weeten, dat ik 'er anderen dienst mede kan doen, wanneer ik hun ten mynen huize ten eeten vraag. Myn Stalknegt zal zich veelligt verbeelden, dat ik zyn dienst even min voor myzelven noodig heb als in 't evengemelde geval: want schoon ik altoos te paard uitgaa, zet ik zelden de reis verder dan een myl of zes voort. Met één woord, men mag my een *Natuurbeschouwer* noemen, of een vreemd slag van een Weezen, 't welk begrypt, dat haare werken alleen onder het wandelen te recht kunnen opgenomen worden; want het snelle reizen te paard en de schommelende beweeging op een rydtuig zyn niet recht geschikt om den geest tot bedaarde beschouwing te brengen. Op het oogenblik, dat ik een Gebouw zie, 't welk myne aandagt trekt, styg ik af, en beveel myn Stalknegt, om na de eerste plaats in de nabuurschap te ryden, en daar in de beste herberg te blyven, tot dat het my goeddunkt weder by hem te komen. Indien een Gebouw, het werk van menschen-kunst, het vermogen op my heeft om myne verrigtingen te regelen en te bepaalen, hoe veel te sterker moet dan myne aandagt getrokken worden door het zien van een schoon gelaat, 't geen ik houd voor een teken dat 'er eene schoone ziel mede gepaard gaat!

Omtrent zeven maanden geleden deed ik een reisje door de streeken onzes Eilands, in 't welk de Landbouw het sterkst

wordt

wordt voortgezet. Ik steeg af van myn paard, gaf het mynen Stalknegt, om 'er naar gewoonte mede te handelen, met oogmerk om my te vervoegen by eene party Graanoogsters, die ik in een naby gelegen veld zag. Het dagwerk was op dien tyd afgedaan, en het grootste gedeelte der Werklieden zat in eene gezellige groep, de vermoeienis des arbeids afwisselende door vrolykheden; de vreugde heerschte in hun midden. Ik wierp eenig geld by hun neder, om aandeel te neemen in hun genoegen, en 't zelve te vermeerderen. Ik zette my neder by eene haag: zy naderden, om my dank te zeggen: dan myn hart was reeds overvloedig beloond. Ik vroeg na de omstandigheden deezer waardige kinderen van werkzaamheid, en vernam, op welk eene wyze zy hunne talryke Huisgezinnen onderhielden. Daar het gesprek liep over eene zaak, in welke zy zo naauw betrokken waren, vloog de tyd schielyk heenen. Dan, bemerkende dat zy reeds over den gewoonen tyd op 't veld gebleeven waren, gingen zy t'huiswaards, en lieten my alleen, om myne bedenkingen te laaten gaan over de verschillende standen, welke het der Voorzienigheid goedgedagt heeft voor de kinderen der menschen te bestemmen.

Ik bleef als vastgehegt aan de plaats, waar zy my verlaaten hadden, peinzende op de veelerleie lotgevallen deezes leevens, wanneer myne aandagt werd afgetrokken door eene Vrouwe, die in de omtuining kwam, wier voorkomen weinig scheen te beantwoorden aan haare blykbaare behoefte. Met angstvallige beschroomdheid keek zy rondsom zich heenen, als vreezende eenig haar veragtend oog te zullen ontmoeten. My niet ontdekkende, begon zy terstond de stoppels op te zoeken, en borg ze in haar voorschoot. De wyze, waarop zy bezig was met voor de behoeften der natuur te zorgen, deedt my terstond belang in haar stellen; en toen de avond begon te vallen, zogt ik haar nader te komen, zonder ontdekt te worden. Haar kleed was, zo veel ik zien kon, donker bruin katoen, van zulk een maakzel als juist geschikt was om de volmaaktheid haarer gestalte te vertoonen: een stroohoed bedekte gedeeltlyk gelaatstrekken, geschikt om derzelver aanschouwers aan zich te boeijen: nimmer was my een bevalliger gelaat voorgekomen. Haar licht bruin hair, op het voorhoofd vaneen gescheiden, viel in losse krullen te wederzyde van het bevalligst aangezigt neder, en beschaduwde een paar blaauwe oogen, waarin een helder verstand uitblonk, en alle gevoel, 't welk een menschlyk hart eer aandoet, te leezen scheen.

„ Alvermogen!" dus sprak ik by my zelven, „ dat het Heelal regeert! wat mag de oorzaak zyn, dat een schepzel van eene zo alles overtreffende gedaante zich in deezen staat van behoefte bevindt? Gy, die van den beginne af aan de onge-

lukkigen beschermde, kan zulk eene volmaakte schepzelen, als ik daar aanschouwde, om een beete broods verlegen zyn?" —— Naauwlyks had ik dit by my zelven gesproken, of ik beschuldigde my van voorbaarigheid in het beoordeelen van de wegen der Voorzienigheid; en my des vernederende, bleef ik in eene peinzende gestalte zitten, tot dat eene hoogbejaarde Vrouw zich vervoegde by het voorwerp, dat my zo zeer getroffen en myne gedagten geheel ingenomen hadt.

Ik was voor beider oog verborgen agter een uitsteekend kreupelboschje; en de beminnelyke Jonge Dogter, niet denkende dat haar gesprek werd afgeluisterd, sprak tegen de Oude Vrouw, die waggelend tot haar tradt en nederbukte: „Waarlyk, DOROTHEA, ik kan het volstrekt niet dulden, dat gy helpt aaleezen." —— „Ach! Mejuffrouw," voegde deeze haar toe, „myn Heer is geheel troostloos; en, indien ik slegts een handvol koornhalmen opzamel, alle baat, weet gy, helpt; schoon zeker het bukken voor iemand van myne jaaren zeer lastig valt." —— Op dat oogenblik ontdekte de Jonge Dogter iets van myn persoon, en, snel wegloopende, gaf zy geen antwoord, en verliet het veld.

De verdonkerde oogen der oude Vrouwe waren my niet gewaar geworden. De schielyke vlugt haarer jonge Vriendinne deedt haar versteld staan, en angstvallig agter zich omzien, om eenig voorwerp te ontdekken, 't welk die schielyke vlugt mogt veroorzaakt hebben. Zy riep uit: „Wat toch mag haar uit het veld jaagen?" — Met alle bedaardheid na haar toe treedende, was myn woord: „Ik vrees dat ik daartoe ongelukkig aanleiding gegeeven heb." Ik uitte dit op een toon, welke belangneeming aanduidde, dewyl jaaren en ongeluk eerbied inboezemen: dit alles vermeerderde door de verbintenis, welke blykbaar plaats hadt tusschen de Vrouw, met welke ik sprak, en het schoonste Meisje, 't geen myne oogen immer zagen.

„ô God! help haar!" sprak de oude Vrouw. „Zy is zo vreesagtig als een jonge haas; en nogthans houd ik my verzekerd, dat zy niets te vreezen heeft: want als wy in de Heilige Schrift gelooven, moet iemand van haare goedhartigheid altoos onder de bescherming van een Beschermengel weezen!"

De praatagtigheid der ouden laat zich ligt uitlokken, en ik vond dus geene moeite om DOROTHEA over te haalen, dat zy my eenig berigt gave van deeze Jonge Dogter, haar verzekerende, dat het geene bloote nieuwsgierigheid was, welke my aanzette om haar dit af te vraagen, maar het verlangen om een zo beminnelyk voorwerp uit verlegenheid te helpen.

„Daar is," zo sprak DOROTHEA, „iets in uw voorkomen, 't geen

't geen my gelooven doet aan 't geen gy zegt; doch de naam van myn Heer moet een diep geheim blyven; niet dat hy immer iets bedreef, 't welk zyn character onteert; maar een reeks van ongelukken heeft hem alle uitzigten in dit leeven ontnomen. Ik woonde by zyne Egtgenoote, die thans een Engel in den Hemel is, eenige jaaren vóór de geboorte van dit dierbaar Kind; en schoon hy niet onder de ryken mogt gerekend worden, was nogthans het geen hy bezat, door alles wel aan te leggen, genoegzaam om het Huisgezin niet alleen het noodige, maar ook het aangenaame deezes leevens te verschaffen. Ten tyde dat de Capitein trouwde, hadt hy een Compagnie Paardevolk; doch by het eindigen van den *Americaanschen* Oorlog verkogt hy dezelve, om dat zyne Egtgenoote er op gesteld was, en hy kogt een klein Landgoed in *Devonshire*, omtrent twee mylen van de Zeekust. De edelmoedigheid van zyn aart kon alleen geëvenaard worden door de weldaadige geneigdheid van zyn hart; doch 'er kwamen van tyd tot tyd vermeende Vrienden, die hem bedroogen door vertellingen van druk en verlegenheid. Schoon het zyne Egtgenoote zo min als hem aan goedhartigheid mangelde, hadt zy een dieper inzien in de bedoelingen der menschen; en voorkwam het niet zelden, dat haar Man werd opgeligt door snoode misleiders. Hy mag zyne ongelukken van den dag haares doods af dagteekenen.

„Geene droefheid en rouwe was opregter dan die van myn Heer, en in eenige maanden kwam hy niet uit ons huis: doch de Tyd, welke het vermogen heeft om alle smert te leenigen, verzagtte ook de zyne. Zyne Dogter EMMA, die omtrent veertien jaaren oud was, werd te *Exeter* op eene kostschool besteld; en het geheele huishouden droeg hy aan my op. Nu en dan nam ik de vryheid om hem een wenk te geeven van myne vrees, dat het onophoudelyk ontvangen van gezelschap de uitgaven des Huishoudens meer bezwaarde dan hy dagt. Het antwoord was: „Vrees niet, myn goede DOORTJE: ik „kan niet verdraagen alleen te zyn; alsdan verscheurt het ver„lies van myne ELIZA my het hart!"

„Gedurende het leeven van ELIZA zag men bykans nooit Speelkaarten in huis; maar na haaren dood waren deeze het bestendig tydverdryf van myn Heer en diens talryke bezoekers. Onder deezen bevondt zich een Heer, die voor een valschen Speeler verdagt was, zo niet bekend stondt: dit wekte by de Familie duizend vreezen. Ik haalde daarom een myner Broederen, die niet verre van ons woonde, over, om een naamloozen Brief te schryven, dienende om Capitein D——, des te waarschuwen. —— Een ander zyner Gezelschapslieden was een man van slegte beginzelen, die, staande het leeven van Mevrouw, dikwyls geld van hem geleend hadt en uit

eenige omstandigheden mogt ik opmaaken, dat hy, naa haaren dood, crediet voor vry groote sommen gekreegen hadt. Om kort te gaan, onder de Lieden, die onophoudelyk bezig waren om hem van zyn geld te ontzetten, des houd ik my verzekerd, werd 'er geen gevonden, die hem tien Ponden zou hebben opgeschooten in den dringendsten nood. —— Onvoorzigtig was hy, — dit moet ik bekennen, — doch met dat al de edelmoedigste man; de ongelukkigen vonden altoos in hem een helper; en de giften, welke hy gaf, verdubbelden in waarde, door de wyze, waarop hy ze uitreikte; en daar hy onbekwaam was om anderen te bedriegen, hadt hy geen denkbeeld, dat hy zelve bedroogen werd.

„ Vyf jaaren waren 'er verstreeken naa het overlyden van zyne ELIZA, en van jaar tot jaar wären de uitgaven toegenomen. De Schuldeischers drongen steeds op betaaling aan: eindelyk had ik het verdriet van te hooren, dat hy van zyne opregtheid stondt af te wyken. Pligt, dankbaarheid en genegenheid bewoogen my om in dit geval hem aan te spreeken. Hy bekende, dat zyne zaaken niet goed stonden. Ik raadde hem, zyne Goederen te verkoopen, onmiddelyk *Devonshire* te verlaaten, en te vertrekken na deezen oord, waar hy zich thans bevindt. —— „ Myne Goederen verkoopen, DOORTJE! Ik heb niets te myner beschikking. Alles, volstrekt „ alles is bezwaard. Doch, hoe dwaas ik ook gehandeld heb, „ daar is nog iets voor myne lieve EMMA over. De We„ duwegift van myne Vrouwe is in handen van Mr. TOP„ HAM, en bedraagt agt duizend Ponden."

„ Terwyl wy over dit onaangenaam onderwerp spraken, en ik aandrong op het verlaaten van het duslang gehoudene gezelschap, kwam 'er een Brief, inhoudende, dat TOPHAM bankroet gegaan en gevlugt was.

„ Ik zal het my niet onderwinden eene beschryving te geeven van het hier op volgend tooneel: het berouw en de smert, welke myn Heer aangreepen, gaat alle beschryving te boven. Nog minder kan ik regt doen aan het gedrag van die dierbaare Engelin, wier persoonsaanvalligheden zulk een diepen indruk op eenen vreemden gemaakt hebben. Geene klagten over het verlies der middelen ontglipten ooit haaren mond; — geen trek zelfs van misnoegen was ooit op haar gelaat te leezen. Op de School hadt zy zich in het tekenen geoefend, en daarin verbaazende vorderingen gemaakt; en door haare bekwaamheid in dat vak hebben wy met ons drieën het leevensbestaan gevonden. Eenmaal ter maand worden haare Tekeningen na *Londen* gezonden, en het geld, daarvoor ontvangen, den volgenden dag overgemaakt. Zy heeft noodig eenige lugt te scheppen; doch zy gaat nimmer uit dan by het vallen der avondscheemering. Zints de Oogst

begonnen is, hebben wy voor eene gewoonte om te gadet op het veld eenige naleezingen te doen. —— Berouw over het voorledene heeft zulk een nadeeligen invloed op de gesteltenis van myn Heer, dat ik zeer vrees of hy immer zal herstellen. Ik ben oud en zwak, en ik weet niet wie de Beschermer van myne EMMA zal weezen; want haar Vader wil zich volstrekt by geen zyner Vrienden vervoegen."

Dit Verhaal gehoord hebbende, riep ik vol driftvervoering uit: „Ik zal haar Beschermer, haar Vriend, haar Vader weezen! ô, Goede GOD! hoe hartlyk dankbaar ben ik voor de ruime zegeningen, welke Gy my verleende; daar dezelve my in staat stellen om het leevensgeluk van dat beminnelyk schepzel te bevorderen!"

De oude Vrouw sloeg de handen ten Hemel geheeven zamen vol verrukking, en smeekte dat GOD zyne beste zegeningen over my megt uitstorten. Daarop my met een oog, waarin eenige argwaan te leezen was, aanziende, voerde zy my te gemoet: „Doch gewis kan een vreemdeling nooit zo geheel belangloos zich bezorgd toonen om de ongelukkigen te helpen en de verlegenen te gemoet te komen...."

„Vervloekt zy hy," hernam ik, „die eene gedagte, beledigend voor zulk eene zuiverheid, in zyn boezem koesterde! Myne middelen zyn ruim; ik heb geen nabestaanden te helpen. Doch ik moet my niet ruw indringen in de wooning des ongeluks: voor iemand, die men wil verpligten, behoort men veel kieschheids te betoonen." —— DOROTHEA verklaarde my, dat zulks noodzaaklyk zou weezen; dewyl haar Heer niemand zyner Vrienden met den staat zyner zaaken ooit bekend gemaakt hadt. Ik besloot derhalven eenigen tyd te neemen om de beste middelen te beraamen tot het doen van dit liefdewerk; en zy beloofde, my te deezer plaatze, op dit zelfde uur, den volgenden avond te zullen ontmoeten.

De beminnelyke gedaante van de, voor my door dit berigt nog belangryker EMMA hieldt my zodanig bezig, dat ik, in myn nagtverblyf te rug gekeerd, onmogelyk kon slaapen; ik bragt den nagt door met peinzen op de beste middelen om haaren Vader uit deszelfs verlegenheid te redden. Naa verscheide voorwendzels, onder welke ik my by den Capitein D—— zou vervoegen, overwoogen en verworpen te hebben, besloot ik in het einde my uit te geeven voor een Vriend van Mr. TOPHAM, en dat ik eene zaak van aangelegenheid van wegen hem te zeggen had.

Nooit scheen de tyd my langzaamer voort te kruipen; doch het gewenschte uur was eindelyk daar. DOROTHEA hieldt woord, en zy keurde myn plan goed. Nog ontwaarde ik, dat zy eenig vermoeden koesterde van een toeleg op het voorwerp haa-

haarer zorge; doch het gelukte my eindelyk, al haare vrees te verdryven, en vertrouwen in ſtede in te boezemen.

Wy kwamen overeen, dat het best zou weezen, myn bezoek tot den volgenden morgen uit te ſtellen; dewyl de Capitein D—— reeds lang te bedde lag. Ik keerde daarop weder na de Herberg, ſchreef mynen Bankier, dat ik binnen weinig dagen agt duizend Ponden St. zou noodig hebben.

's Anderen daags ging ik ten tien uuren uitryden, deed een rid van drie mylen in 't ronde, en voorts na de landwooning der behoeftige, vervuld met de aangenaame gemoedsbeweegingen, welke het voorneemen van goed te doen inboezemt.

DOROTHEA en ik ontmoetten elkander als volſtrekt onbekenden. Ik verzogt haar, den Capitein D—— te melden, dat ik hem eene zaak van het uiterſte aanbelang had mede te deelen; dat ik een Vriend van Mr. TOPHAM was, die my belast hadt, de plaats zyns verblyfs op te ſpeuren; en dat ik my vleide met het denkbeeld, dat de tyding, welke ik hem bragt, hem niet onaangenaam zou weezen. —— Onmiddelyk werd ik in een klein kamertje gebragt, en op myne intrede poogde Capitein D —— op te ryzen; doch zyne beminnelyke Dogter hieldt hem terugge, door zagt haare hand op zynen arm te leggen, en ſprak my dus aan: „ Myn Heer! gy zult myn Vader wel willen verſchoonen van op te ryzen: de zes laatſte maanden is hy krank geweest; doch, indien gy van wegen Mr. TOPHAM komt met eenige goede tyding, dan hoop ik het geluk te zullen hebben van mynen Vader, binnen kort, herſteld te zien."

Ik hernam daarop: „ Mr. TOPHAM heeft met het grievendst leedweezen gevoeld de onregtvaardigheid, door hem begaan, in Capitein D —— geen kennis te geeven van den verwarden ſtaat zyner zaaken: doch het afſterven van een zyner Bloedverwanten heeft hem onverwagt in het bezit van geene onaanmerkelyke goederen geſteld, en ik heb last om de ſchuld, welke hy aan uw Vader heeft, af te doen."

„ Af te doen —— myn Heer! —— af te doen, zegt gy!" riep de verrukte Vader, zyn vermagerde hand tot zyne Dogter uitſtrekkende... „ Hoorde ik het wél, myne lieve EMMA? Zult gy waarlyk uw geld krygen? en is de kwelling, die myn boezem vaneen ſcheurde, weggenomen?" —— Ik hernam: „ Het is met de daad zo; houd u bedaard: want ik heb last u agt duizend Ponden St. te betaalen, alleen onder beding van het geheim te houden, dewyl Mr. TOPHAM alsnog niet in ſtaat is om alle zyne ſchuldeiſchers te voldoen. Aan u was hy verbonden, zo wel door de banden van Vriendſchap als van Regtvaardigheid; daarom zyt gy de eerſte en éénigſte, die thans betaaling krygt; doch hy heeft hoope, om,

in vervolg van tyd, alle zyne schuldeisschers te zullen toonen, dat hy een eerlyk man is."

„ Ach! myn Heer!" riep de lieve EMMA uit, „ welk eene aangenaame tyding brengt gy! Ik zegen u, niet alleen als de wederbrenger van myns Vaders eigendom, maar als de redder van zyn leeven! De Hemel beloone u, als de brenger dier herleeving baarende tyding, en de inboezemer van de hartstreelendste blydschap!" —— Zy voer voort: „ Ach! myn Vader!" hem tederlyk omhelzende, „ nu vertrouw ik het genoegen te zullen smaaken van u weder gezond te zien! Dit is het toppunt van myne wenschen; en indien ik dat genoegen niet smaak, zal ik weinig genots van rykdom hebben!"

„ Mogt de Hemel," sprak hy, „ in zyne gunst de wenschen van myne lieve EMMA vervullen, en my herstellen op de bede van dit onschatbaar Kind!" —— Hierop de hand mywaards uitstrekkende, voer hy voort: „ Ik ben buiten staat u naar eisch dank te zeggen; woorden kunnen de beweegingen myns harten niet uitdrukken!" —— Ik zag, hoe zeer zyne krachten leeden door de hevigheid zyner aandoeningen, en stelde voor, dat hy iets zou drinken. EMMA haalde het, bedankte my met de tederste betuigingen voor myne oplettendheid, en bad haar Vader, dat hy zich bedaard zou houden. —— Op het bemerken, dat haar Vader bedaarde, verzogt zy, dat ik haar afweezen voor weinige oogenblikken zou verschoonen. „ Wy hebben," was haar woord, „ eene getrouwe Dienstbode, of liever Vriendin, die deelgenoote geweest is in alle onze onheilen; ik brand van ongeduld, om haar deelgenoote te maaken van derzelver afweering; want ik weet, dat haare blydschap de myne zal evenaaren."

Hoewel DOROTHEA my de stelligste verzekering gegeeven hadt, dat zy myn geheim zou bewaaren, kon ik niet nalaaten te vreezen, dat zy onbedagt zich iets zou laaten ontvallen, en was niet weinig verlegen tot dat de lieve EMMA terug kwam.

By haar weder binnen treeden, zeide de Vader: „ Myne EMMA! doe deeze Tekeningen weg," wyzende op eenige nog onvoltooide, die op tafel lagen; „ want schoon ze strekten om my uwe kinderlyke genegenheid mywaards te herinneren, verwekten ze my altoos smertlyke aandoeningen. — Zints het bankroet van Mr. TOPHAM, myn Heer! heb ik geleefd van de tekenpen van myne EMMA. Doch ik moet u, tot myn innig leedweezen, betuigen, hoe ik, om onwaardig genot, myn goed dwaaslyk heb doorgebragt, en myn Kind in de uiterste behoefte gedompeld."

EMMA voerde hem vol ontroeringe te gemoete: „ Vader! indien gy medelyden hebt met myne aandoeningen, dan verzoek ik u, deeze bedroevende snaar niet langer te roeren.

Indien gy half hadt kunnen weeten, welk een genoegen ik smaakte, in u, op deeze wyze, te ondersteunen, gy zoudt bykans wenschen weder arm te worden. Wat my betreft, ik zal nimmer eene myner Tekeningen aanschouwen, zonder het streelendst genoegen te smaaken, en den Hemel te danken, dat Hy my bekwaamheden verleende, die my in staat stelden om u de noodwendigheden des leevens te verschaffen. Het is meer om uwen dan om mynen wil, dat ik my verheug over het herkrygen van uwen eigendom: want gy zult nu niet langer weigeren, raad ter herstellinge in te neemen: verandering van plaats zou, houd ik my verzekerd, voor u dienstig weezen."

Ik bespeurde duidelyk, dat EMMA haars Vaders aandagt zogt af te wenden van een onderwerp, 't welk zynen geest zo diep gegriefd hadt, en ondersteunde daarom den voorslag, tot welken de Vader in 't einde scheen te neigen. —— Naa nog eenig gesprek haalde ik uit myn Brieventas een Wissel op myn Bankier, om naa verloop van drie dagen te betaalen. Men drong my om by hun te blyven eeten. Ik nam de uitnoodiging aan, zeggende, dat ik, naa een weinig omgereeden te hebben, zou wederkomen.

Het genoegen, 't welk ik smaakte uit het volbrengen van deeze daad, was van die uitgeleezene natuur, dat ik wenschte het te genieten, zonder van anderen gemerkt te worden. Een byweg inrydende, vierde ik bot aan die beweegingen des gemoeds, welke eenen voorsmaak geeven van de gelukzaligheid, ons in een toekomend leeven beloofd! „ Ja," sprak ik by myzelven, „ gy verkwistende en onbedagte Loshoofden, ach! konde gy eens dit genoegen smaaken, hoe gaarne zoudt gy laaten vaaren die beuzelagtige genoegdoeningen, welke de ziel verlaagen, in stede van dezelve te verheffen! Hoe veele duizenden Ponden worden 'er verkwist, in kostbaare onthaalen, waarmede men de elendigen zou kunnen te hulp komen, en de verlegenen redden! Maar de *zugt* tot losbandige verspilling verdooft de gevoelens van menschlievenheid, en weert die goeddaadige aandoeningen, welke het menschlyk hart eere aandoen!" —— Aan deeze bedenkingen en de verdere beweegingen myns harten botvierende, wendden zich myne gepeinzen eigenaartig tot dat Weezen, wiens Goedheid my in staat stelde om deeze geneugten te smaaken; en myn hart vloeide over van dankbaare aandoeningen aan den algemeenen Oorsprong alles goeds, voor het lot my toegeschikt boven zo veelen myner Medemenschen!

Wederkeerende tot het verblyf des Mans, door my uit zyne ongelegenheden gered, stond ik versteld, daar een jong Geestlyke te ontmoeten, wiens voorkomen zeer inneemend was; hy zat naast het bedde, —— schoon DOROTHEA my berigt gegee-

geeven hadt, hoe haar Heer de plaats zyns verblyfs voor zyne naaste Vrienden geheim hieldt. Het gelaat van EMMA spreidde eene verscheidenheid van gemoedsbeweegingen ten toon; doch het was duidelyk tederheid, met genoegen vermengd: en men behoefde niet veel doorzigts te bezitten, om te ontdekken, dat de Heer HARCOURT (zo was de Geestlyke geheeten) een diepen indruk op haar hart gemaakt hadt.

Kort naa den maaltyd verliet zy het vertrek, en werd onmiddelyk gevolgd door dien jongen Heer. Capitein D——, bemerkende, dat ik dit paar met myne oogen volgde, sprak: „ Ik hoop binnen kort HARCOURT myn Zoon te noemen. De verandering in myne omstandigheden kon nooit beter ten rechten tyde gekomen weezen; want het geluk van myne EMMA is de hoogste wensch myns leevens; doch was HARCOURT gisteren gekomen, ik zou het nimmer toegestaan hebben, om eene, zo arm als eene bedelaaresse, tot zyne Vrouw te neemen. Hy is de jonger Zoon van een Heer, die uitgestrekten landeigendom bezit; doch het grootste gedeelte is bezwaard. Wy woonden eene halve myl van elkander af, toen ik in *Devonshire* myn verblyf hield, en wy verkeerden zeer gemeenzaam. Van kinderen af scheenen HARCOURT en EMMA voor elkander gevormd: zo gelykaartig waren de geaartheden dier twee kinderen, zo zeer kwam beider smaak overeen, dat zyn Vader zo wel als ik de aangroeiende genegenheid ondersteunde, tot den tyd dat de ongelukkige verandering in myne omstandigheden plaats greep. Dan, op het oogenblik, wanneer dit bekend werd, verboodt de oude HARCOURT zynen Zoon, immer ten mynen huize een bezoek af te leggen; en, om ongehoorzaamheid in dit stuk volstrekt voor te komen, zondt hy hem binnen weinig dagen buiten 's lands.

„ Schoon myne lieve Dogter nooit eenige klagten over dit verbod uitboezemde, bemerkte ik, welk eene diepe wonde zulks in haar hart maakte, en had de elende van te worstelen met het denkbeeld, dat ik niet alleen haar goed doorgebragt, maar ook haar leevensgenoegen geheel weggenomen had. De poogingen, welke zy aanwendde, om de verwyten, welke my het Geweeten deedt, te verzagten en te stillen, strekten eenigzins om haar boezemleed te leenigen: want in stede van met haare gedagten steeds te verkeeren omtrent haaren afweezigen Minnaar, deeden myne zwakheden haar dikwyls op my denken.

„ Omtrent zes weeken geleden, is HARCOURT, op begeerte zyns Vaders, in *Engeland* wedergekeerd, om eene Standplaats te bekleeden, die ter begeevinge stondt van een zyner Bloedverwanten. Van het oogenblik af, dat hy daar gekomen is, heeft hy geene moeite ontzien, om te weeten te komen, waar wy ons onthielden, en is daarin niet geslaagd voor heden

morgen. Met die belangloozε genegenheid, welke altoos zyn gedrag kenmerkte, boodt hy EMMA zyne hand aan, en bad my by hem te komen woonen, met belofte van alles te zullen doen, wat in zyn vermogen was, om het geluk myns leevens te bevorderen. —— Ik hoorde hem met genoegen, weetende dat ik niet langer het slachtoffer was des ongeluks, en dat zyne verbintenis aan myne EMMA niet vergezeld zou gaan met onaangenaamheden, uit haaren ongelukkigen toestand naar deeze wereld spruitende. Ik heb myne toestemming gegeeven, onder voorwaarde, dat zyn Vader geene tegenwerpingen maake tegen zyne keuze."

„ Zyn Vader," riep ik uit, „ is myn Vriend en geweeze Schoolmakker; schoon ik hem, in veele jaaren, niet gezien heb. Wilt gy my als uw Afgevaardigde, te deezer gelegenheid, gebruiken? Ik heb niets te doen, en moet iets om hand hebben." —— Terwyl wy met dit onderhoud bezig waren, vervoegde de jonge HARCOURT zich by ons. Capitein D —— onderrigtte hem van den voorslag door my gedaan. De jonge Heer vereenigde zyne dankbetuigingen met die zyns aanstaanden Vaders. Ik besloot dien zelfden avond nog na den ouden HARCOURT te vertrekken en een gedeelte van de reis af te leggen. Ik heb altoos zo veel zelfvoldoenings gevonden in mede te werken tot geluksbevordering myner Medemenschen, dat ik in hunne belangen deelneem met eene drift, welke weinigen, zo ik geloof, gevoelen: ik zette daarom myne reis voort met een spoed, dien anderen, min diep in de belangen hunner Natuurgenooten deelende, niet wel zouden hebben kunnen maaken.

Schoon myn oude Vriend my met veel betoons van Vriendschap ontving, scheen een droeve wolk van bekommerdheid zynen geest te beneveleṇ. Ik kon my niet wederhouden, na de oorzaak te verneemen. Hy hadt de openhartigheid van te erkennen, dat zulks veroorzaakt wierd door het ondankbaar gedrag van zynen Zoon. „ Wat heeft hy gedaan," *vroeg ik*, als geheel onkundig van het voorgevallene, „ *waardoor* gy u verzekerd houdt van zyne ondankbaarheid?" —*Het* antwoord was: „ Hy heeft, zonder myne toestemming, beschikking gemaakt om zich te verbinden; misschien is hy, op deezen tyd, reeds getrouwd aan een listig meisje, dat geen kroon bezit!" Hierop volgde een verhaal van de gemeenzaamheid, welke plaats gegreepen hadt tusschen hem en EMMAS Vader. Hy erkende, dat hy, vóór de ongelukkige verandering, in de omstandigheden des laatstgemelden voorgevallen, de keuze zyns Zoons niet wraakte; „ maar," vervolgde hy, „ gy weet, ik kan myne jongere Kinderen geene groote sommen geeven; en het in 't hoofd te krygen om eene bedelaaresse te trouwen, is de dwaasheid ten top gedreeven. Al myne hoop

is

is gegrond op den hoogmoed van Capitein D——, welke hem niet toeliet eenige verpligting te hebben aan zyne gemeenzaamste Vrienden. Ik acht het daarom mogelyk, dat, indien myn HENDRIK al slaage in het verblyf van dien ongelukkigen te ontdekken, hy het Huwelyks-aanzoek zal van de hand wyzen."

Myne vraag was: „Bezit het voorwerp zyner keuze eene ongemeene schoonheid?" — Hy antwoordde: „Neen, verre van daar; zy ziet 'er zo pasfelyk uit." — Ik hervatte: „Dan kan het dezelfde persoon niet zyn: doch ik ontmoette op myne reis eene jonge Juffrouw, die, zeer afgezonderd leevende, my inviel, misschien dezelfde te weezen, die uw Zoon in liefde hadt doen ontbranden. Deeze was de grootste Schoonheid, welke zich de verbeelding kan schilderen: terwyl nogthans haare persoonlyke aanvalligheden verre overtroffen werden door die van haare ziel; want zy onderhieldt haaren Vader en eene oude Dienstbode, door het tekenen en verkoopen van Landschappen, met de grootste kunstbekwaamheid getekend."

Vol ontroering zeide hy: „Myn Heer! zeg my den naam van deeze Juffrouw; want het voorwerp van HENDRIK's Liefde tekent vry goed." — „Ik moet," gaf ik hem te verstaan, „haar toenaam, uit kieschheid, verbergen; doch haar Doopnaam is EMMA, en zy is de schoonste, die ik ooit zag." — „Ik zou schier denken, dat het dezelfde was," viel hy my, met blykbaare ontroerenis in de reden; „maar HENDRIKS EMMA bezit geene van die uitgeleezene bevalligheden, welke gy haar toeschryft."

„Verwekt het," voerde ik hem te gemoete, „uwe verwondering niet, te hooren van eene Dogter, die door haar kunstvermogen haaren Vader onderhoudt, zyne smerten leenigt, en hem tragt te vrede te stellen met het wisselot in zyne omstandigheden, die hy aan eigen wangedrag toeschryft? 'Er is geene groote maate van schoonheid noodig, om zulk een voorwerp belangryk en inneemend te maaken — maar de Juffrouw, die ik beoog, bezit alles, wat schoon, wat bevallig is, en, was ik zelve een jong Heer, en haar hart vry, ik zou haar ongetwyfeld myn hart en wat ik bezit aanbieden. Welk eene maate van Huislyk geluk mag men niet verwagten van de verbintenis aan zulk eene Engelin! welk verfynd geluk zich niet belooven van zulk eene ter Egtgenoote te hebben! En, indien het mogt blyken dat deeze EMMA het voorwerp is van de liefde uws HENDRIKS, kan dan diens Vader in staat weezen om al dit geluk van het leeven zyns Zoons te stooren?"

„Uwe aanmerkingen, myn Vriend!" was het antwoord, „gaan in de bespiegeling uitsteekend door: maar Liefde en Deugd alleen, let hier op, zyn zwakke steunzels; en de behoefte,

te, die weldra op zulk eene Egtverbintenisse moet volgen, zal welhaast die tedere liefde ten huize uitdryven!" — „ Dan," viel ik hier op in, „ veronderstel, dat EMMA, door eenig gelukkig toeval, een gedeelte van haare middelen wederkreeg — veronderstel, dat haar Vader haar vyf duizend Ponden ten Huwelyk kon geeven — zoudt gy dan nog een hinderpaal stellen aan het geluk van uwen Zoon, of zoudt gy hem toelaaten gelukkig te weezen met het voorwerp zyner verkiezinge?"

„ Voorzeker," was Mr. HARCOURT's antwoord, „ ik zou — ik zou gaarne en volvrolyk EMMA voor myne Dogter erkennen; doch nimmer zal ik gedoogen, dat hy eene jeugdige driftvervoering involge, die, door hem in armoede te storten, onvermydelyk zyn ongeluk moet ten gevolge hebben!"

Weinig oogenblikken waren 'er noodig om de verandering in Capitein D——'s omstandigheden te ontvouwen. Ik verhaalde weder het voorgevallene met Mr. TOPHAM, en onderrigtte mynen Vriend van de oorzaak myns onverwagten bezoeks. HENDRIK werd niet langer van ondankbaarheid beschuldigd; en ik kreeg een Brief aan Capitein D——, de goedkeuring des Huwelyks behelzende.

Weetende in welk eene angstvallige bekommerdheid EMMA verkeerde, verliet ik *Devonshire* den volgenden morgen. Ik had beloofd in veertien dagen te zullen wederkeeren; doch met den tienden dag bevond ik my reeds aan haar verblyf. EMMA's bloozende wangen werden, op het zien van my, doodbleek. „ Gy wilde," sprak zy zagtlyk, „ dan de hoop van geluk, waarin ik my heb toegegeeven, uitdooven; gy zyt de brenger van kwaade tyding, en wilde niet dat ik my langer met ydele hoope voedde!" —— „ Laat nooit toe," was myn antwoord, „ dat Spreekwoorden uwe begrippen vormen: gy laat u inneemen door het Spreekwoord: *Slegt nieuws komt altyd vroeg genoeg*; maar was ik slegt nieuws komen brengen, ik zou my zo niet gespoed hebben. Laat, derhalven, de zonneschyn van weltevredenheid en blydschap uw gelaat vervrolyken. De Heer HARCOURT, verzeker ik u, is genegen en gereed om u als zyne Dogter te omhelzen, en ik kom u dit troostryk nieuws brengen." Dit zeggende, verliet ik de geheel ontstelde EMMA, die in traanen van blydschap en erkentenis zwom.

Onnoodig acht ik het, de daarop volgende tooneelen te beschryven. Ik werd dermaate met dankbetuigingen overlaaden, dat ik ze naauwlyks kon draagen. Dan, eer ik afscheid nam van dit gelukkig gemaakt Verblyf, verpligtte ik DOROTHEA, door een Eed, tot een eeuwig stilzwygen.

TOEVALLIGE ONTDEKKING VAN DEN HEER QUESTIER, OM DEN KALANDER VAN DE KOORNZOLDERS TE VERDRYVEN.

In het jaar 1773 wilde de Heer QUESTIER een geneesmiddel gebruiken, te zamengesteld uit de bladeren, de bloemen en de jonge uitspruitzels van den Vlierboom. Hy verzamelde daar van een arm vol, en lag het op een Koornzolder, in de nabyheid van een hoop Graanen, die door den Kalander geweldig beschadigd waren. Op dien dag een gezelschap by zich ten eeten hebbende, in een vertrek onder dien zolder, zag hy, benevens zyne gasten, twee uuren laater, met geene geringe verwondering, dat de muuren dier zaal zwart wierden, door de menigte der Insecten, die, van alle kanten, kwamen vluchten; zelfs eerlang in zulk eene menigte, dat men verpligt wierd, die zaal uit te stoffen. De Gastheer begaf zich toen naar den zolder, en vond het graan zodanig bedekt met vluchtende Kalanders, dat men hetzelve niet eens kon onderscheiden; met dit gevolg, dat de geheele Koornzolder, binnen twee dagen tyds, geheel van Kalanders gezuiverd was. Vervolgens wierd het Koorn, 't welk door dit ongedierte beschadigd was geweest, weggenomen, en daar voor gezond graan in de plaats gelegd, zonder dat iemand van het huisgezin, na dien tyd, ooit wederom Kalanders op dien zolder bespeurde.

Deeze ontdekking geschiedde enkel by toeval, doch gaf den uitvinder aanleiding, om zyne goede vrienden te raaden, om, zo zy met dit vernielend ongedierte geplaagd waren, daar van insgelyks eene proef te neemen. Het gevolg hier van was, dat zy allen het wezenlyk weldaadig vermogen van den Vlierboom, tegen hetzelve, moesten erkennen.

Deeze Heester geeft in 't geheel geen kwaaden reuk aan het Koorn, al wordt dezelve daar boven op geworpen.

EENE VEELZINS LEERZAAME ONTMOETING EN LES.

De Heer FREDERIK HORNEMAN, wiens naam, als Reiziger in schaars of door *Europeaanen* nimmer bezogte gedeelten van *Africa*, allen te over bekend is, vervoegde zich, niet verre van *Cairo*, by de *Caravane*, welke jaarlyks van *Mecca* terug komt, door die Stad en *Fezzan* na de Westlykste gedeelten van *Africa* trekt. Als een *Heer* reizende, hadt hy eene ontmoeting met een ouden *Arabier*, welke hy in deezer voege voordraagt.

Myn Dragoman, of Tolk, zou, zelfs in *Europa*, voor een goe-

goeden Kok hebben kunnen doorgaan. Van het overschot des voorraads, welken onze gastvrye vrienden te *Cairo* ons hadden medegegeeven, was hy bezig een smaaklyke avondmaaltyd te bereiden. Een oude *Arabier* van *Aguila*, des Koks werkzaamheden ziende, en tevens dat ik 'er ledig by zat, voerde my deeze taal te gemoete. —— „ Gy zyt jong, „ en nogthans steekt gy geen hand uit, om een maaltyd te „ bereiden, waarvan gy uw deel zult neemen. Zulks mag „ misschien de gewoonte weezen in het Land der Ongeloo-„ vigen; doch by ons gaat het anders toe, bovenal op reis. „ GOD zy dank, wy hangen in deeze woestyn niet van an-„ deren af, gelyk die arme Bedevaartgangers; maar eeten „ en drinken wat wy ons zelven verschaffen, en als het ons „ behaagt. —— Gy behoorde alles te leeren wat de geringsche „ ste *Arabier* verrigt, ten einde gy in staat moogt zyn om „ anderen, in gevalle van nood, te helpen; anderzins zult „ gy minder geagt, en van minder waarde geschat worden, „ dan eene Vrouw: veelen zullen daarenboven denken, dat „ zy, met regt, u mogen berooven van alles, wat gy be-„ zit, als dier bezittinge onwaardig." Hy voegde 'er op een spottenden toon by: „ Misschien voert gy veel Gelds met „ u, en betaalt deezen Man ryklyk!"

's *Arabiers* vermaaning was niet te vergeefs. Ik leende onmiddelyk en voortaan de hand in alles, wat niet boven myne kragten was; en, naar gelange ik zulks deed, won ik de hoogagting en goede gezindheid myner Reisgenooten, en werd niet langer aangezien voor een zwakken en nutloozen lediggänger onder den reizenden hoop.

DE HERTOGIN VAN NEWCASTLE EN DE HEER GRAY.

De Hertogin VAN NEWCASTLE, die door verscheide Lettervoortbrengzelen haaren doorlugtigen Naam beroemdheid byzette, wist, op eene zeer verpligtende wyze, een behoeftig Schryver haare gunst te betoonen, en blyk van haare Letterliefde te geeven.

Vóór, dat de Heer GRAY op de Universiteit van *Cambridge* bevorderd werd, bevond hy zich in zeer bekrompene omstandigheden. Te *Londen* zynde, ging hy, met een zyner bekenden, eene Verzameling van kostbaare Boeken bezigtigen, die uit de hand te koop waren. Onder deeze was eene Kas, geheel opgevuld met eene Verzameling van de beste Uitgaven der Classike Schryveren. GRAY's oog werd 'er sterk door getrokken; hy bezag dezelve herhaalde keeren, betuigde, luid genoeg om van allen gehoord te worden, hoe zeer hy deezen Boekenschat bewonderde, doch voegde 'er

op een laager toon tot zynen Vriend neven, hoe het hem smertte niet ryk genoeg te weezen om zich denzelven aan te schaffen.

De Hertogin VAN NEWCASTLE, die digt genoeg by hem stondt om dit onderhoud te hooren, en den Heer kennende, aan wien GRAY deeze openhartige betuiging deedt, vroeg, hem ter zyde roepende, den naam zyns Vriends. Deezen verstaan hebbende, kogt zy onverwyld die Kas met Boeken, en zondt dezelve aan de Verblyfplaats van GRAY, met een Briefje van den volgenden inhoud. —— „De Hertogin „VAN NEWCASTLE doet haare groete aan Mr. GRAY, en verzoekt, dat hy haar de Eere wil aandoen, om eene kleine erkentenis aan te neemen voor het vermaak, 't geen zy genooten heeft onder het leezen van diens *Elegy on a Country Churchyard.*"

VOORBEELD VAN ONVERSCHILLIGHEID EN ONGEVOELIGHEID WEGENS BEGAAN MISDRYF.

De verregaande Onverschilligheid en Ongevoeligheid, met welke, onder de laagere rangen in *Italie*, een zo schreeuwend Misdryf, als Moord, wordt aangezien, kan ons het volgende Geval leeren.

Een Heer te *Napels*, nu en dan voorby het Koninglyk Paleis gaande, hadt herhaalde keeren het oog laaten vallen op een Man, wiens voorkomen hem trof. Hy ging gekeetend, en was bezig met puin van een oud Gebouw weg te haalen; en steenen tot een nieuw aan te brengen, waarvan men de grondslagen gelegd hadt. Telkens, als hy in de mogelykheid was om zulks te doen, nam hy den hoed af, wanneer die Heer voorby ging. Deeze, geen reden weetende te vinden voor die oplettenheid, vroeg hem, in 't einde, wat de oorzaak was van zyne beleefdheid; alsmede, waarom hy gekeetend ging. —— Op de eerste vraag gaf hy ten antwoord, „ dat het zyn Pligt was," (*il suo dovere*;) —— op de tweede gaf hy te verstaan, „ dat hy in dit ongelukkig geval gekomen was, wegens een beuzeling," (*una minchionería*;) 'er byvoegende: „ Ik heb maar ééne Vrouw vermoord," (*Ho ammazzata solamente una Donna.*)

SIR ISAAC NEWTON EN DR. STUKELEY.

Sir ISAAC NEWTON werd door Dr. STUKELEY, den Oudheidkundigen, bezogt omtrent eetenstyd. Men bragt hem in de

de eetzaal, waar een gebraade Vogel, overdekt, gereed stondt voor Sir NEWTONS middagmaal. De Knegt bragt zyn' Heer de boodschap, dat Dr. STUKELEY beneden was. Het duurde zeer lang eer hy afkwam. Intusschen bekroop de nieuwsgierigheid Dr. STUKELEY, om te zien, wat 'er in de overdekte schotel mogt weezen; en, daar het reeds ruim tyd was om te middagmaalen, hadt hy goeden honger. De Vogel zag 'er smaaklyk uit, — hy kloof hem schielyk, en dekte de afgekloovene beenderen netjes toe.

Eindelyk kwam Sir ISAAC af, en maakte zyne verschooning, dat hy Dr. STUKELEY zo lang hadt laaten wagten. Teffens gaf hy zyne hoop te kennen, dat de Dr. zyn bezoek niet kort zou maaken, maar by hem als een Vriend blyven eeten. Sir ISAAC nam het dekzel weg: doch daar onder niets anders ziende dan de afgekloovene beenderen, begon hy op nieuw zyne verontschuldigingen; teffens zyne verwondering te verstaan geevende, niet over het afkluiven des Vogels, maar dat hy vergeeten hadt, dien tot zyn middagmaal gebruikt te hebben!

Men verhaalt meer gevallen van dien aart, als Sir ISAAC overgekomen. Wy hebben dit geval gehoord, en geeven 't zo als 't ons ter oore kwam. Zeker gaat het, dat de grootste Mannen vaak aan groote vergeetelnissen onderhevig zyn. Zeker Schryver, deeze afweezigheid van geest gispende, zegt, „ dat dezelve alleen te dulden is by twee soor-„ ten van Menschen; naamlyk jonge lieden in de kwy-„ nende verrukkingen der Liefde, en diep afgetrokkene „ Wiskundigen." Volgens hem is Sir ISAAC NEWTON verschoond, doch hy aan de slegte, en zyn Vriend aan de beste party geweest!

SPAANSCHE TROTS WEL BETAALD GEZET.

Een *Spaansch* Ridder, zo hoog in Geboorte als een Koning, zo goed Catholiek als de Paus, doch zo arm als Job, kwam 's nagts aan de deur van eene Herberg in *Frankryk*. Hy klopte zo lang tot dat de Waard wakker werd. „ Wie is daar?" vroeg deeze, uit zyn venster kykende. — „ DON JUAN PEDRO, HERNANDEZ, RODRIGUEZ DE VILLANOVA, GRAAF VAN MALAFRA, RIDDER VAN SANTIAGO EN ALCANTURA." —— „ Het spyt my zeer," antwoordde de Waard; „ maar „ ik heb geen plaats genoeg in myn huis voor zo veel Edel-„ lieden!" —— en hy haalde met deeze woorden zyn venster digt.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

WAT DAGTEN DE APOSTELEN OVER EENE KORT OP HANDEN WEDERKOMST VAN CHRISTUS TEN ALGEMEENEN OORDEELE?

(Uit het *Engelsch*.)

De schriftuurtexten, welke van de komst van CHRISTUS als *naby* gewaagen, en waaromtrent de Apostelen het eens zyn met de overige Christenen in de algemeene verwagting van dien dag, als kunnende in of omtrent hunnen leeftyd worden te gemoet gezien, hebben tot onderscheiden vermoedens aanleiding gegeeven. De vyanden van het Christendom hebben niet verzuimd, van zoo schoon eene gelegenheid, gelyk zy die beschouwden, zich te bedienen, om de Apostelen van CHRISTUS van bedriegery te beschuldigen, en hun aan de waereld in de hoedanigheid van valsche Profeeten te vertoonen, die het menschdom met voorspellingen om den tuin leidden, die, door de lengte van tyd, zedert verloopen, duidelyk zyn gebleeken, ydel bedrog geweest te zyn. Anderen zyn van meeninge geweest, dat, voor 't minst, de Apostelen zelve misleid zyn in hunne verwagting aangaande de spoedige vervulling van die gebeurtenisse. Om deeze reden hebben de Schriftverklaarers getragt, zoo veele soortgelyke texten, als zy konden, op eene gebeurtenis toe te passen, die in de daad in of omtrent den leeftyd der Apostelen voorviel, te weeten, de verwoesting van Jeruzalem. Met dat alles ontmoet men verscheiden andere texten, in den zelfden styl voorgedraagen, die onbetwistbaar op niets anders, dan de jongste komst van CHRISTUS ten oordeele, kunnen worden toegepast. In hoe verre dusdanige vermoedens gegrond zyn, zullen wy te beter kunnen beoordeelen, indien wy onderzoeken, *vooreerst*, wat in het N. Verbond aangaande die gebeurtenis ver-

meld worde; — *ten andere*, de oogmerken, tot welke de Godlyke Voorzienigheid mag onderfteld worden, dezelve op zulk eene zonderlinge wyze geopenbaard te hebben; of, met andere woorden, de zaak zelve en de redenen daar voor.

I. Met opzigt tot het eerfte mogen wy aanmerken, 1. Dat de dag van CHRISTUS, in 't algemeen, als *naderende*, als *naby* vermeld wordt. Dezelfde uitdrukking ontmoeten wy by de oude Profeeten, die, wanneer zy een oordeel of omwenteling, in den ftaat der volken zullende voorvallen, voorfpellen, zomtyds 'er nevens voegen: *De dag des Heeren komt*, of *is naby*, hoewel zy dikmaals op wydafgelegene tydperken het oog hebben. Waar uit niet onwaarfchynlyk mag worden afgeleid, dat deeze uitdrukking niet zoo zeer eenig byzonder tydftip aankondigde, als wel de zekerheid der voorfpelde zaak, nevens de kortftondigheid van alle menschlyke zaaken, en het naauwlyks noemenswaardig tydperk van den bloei en de grootheid der Koninkryken. Ydel ware het, eenig tydverloop te bepaalen, binnen 't welk eenige gebeurtenis mag gezegd worden, *naby* of *aanftaande* te zyn, naardien het in zoo veele opzigten verandert, en van de natuur des onderwerps, waar van gefproken wordt, geheellyk afhangt. Morgen is naby; het volgende jaar is naby; het einde des leevens en dat der waereld zyn insgelyks naby, dewyl zy beide vast naderen, en geen tusfchenval dezelve voorby het vastgeftelde tydftip kan vooruitzetten. Van den anderen kant, voor iemant, die zich in dreigend gevaar bevindt, en wiens toeftand oogenbliklyke hulp vordert, is de byftand, die flegts een half uur wordt uitgefteld, afgelegen en draalende. Dat het *langfte* tydperk des menschlyken leevens kort is, wierdt door Wysgeeren en Godgeleerden telkens aangemerkt. En de geheele agtereenvolging van geflagten, zints het begin der waereld tot op den dag van heden, wat vertoont zy ons, dan eene reeks van korte leevens, met fnelle voorvallen aangevuld, die, hoe gewigtig dezelve ook mogen voorkomen aan de geenen, die in dezelve waren betrokken, by herdenking niets meer zyn dan eene *vertelling*, en de tyd, welke daar aan wierd befteed, flegts zoo veel als *gister*, *wanneer het is voorbygegaan?* En hoewel wy het zelfde of een veel langer tydperk aan de opvolgende geflagten toekenden, zal, dit niettegenftaande, de fnelle loop, met welken maanden en

jaa-

jaaren voorbygaan, ons niet met regt doen zeggen, dat *de tyd kort, en het einde aller dingen naby is?* Aldus is de geheele voortduuring der waereld, van het begin tot aan het einde, slegts een oogenblik, in vergelyking van dien oneindigen tyd, die haar voorafgaat en op haar zal volgen. Verder mogen wy aangaande eenige Godlyke tusschenkomst, ter bewaaringe van de regtvaardigen of ten oordeel over de boozen, in een eigenlyken zin zeggen, dat dezelve *naby* is, indien zy ten voegzaamen tyde plaats grype, en door onnoodige zammelingen niet worde uitgesteld, maar van dien aart zy, als door de eersten met regt gehoopt, of door de laatsten gevreesd wordt. Om deeze reden wordt God genoemd *eene snelle hulp in vindens tyd;* en de Profeet Jesaia, H. L: 8. van den Allerhoogsten spreekende, zegt: *Hy is naby, die my regtvaardigt,* of myn onregt wreekt, omdat zyne hulp zeker is, en men zich daar op mag verlaaten. En onze Heer, naa de verwoesting van Jeruzalem voorspeld te hebben, voegt 'er nevens: *Als deeze dingen beginnen te geschieden, zoo ziet om hoog — omdat uwe verlossing naby is,* dat is, gewisselyk nadert; *Luk.* XXI: 28. Want, dat zy dezelve niet moesten beschouwen als een voorteeken zyner onmiddelyke komste, zal blyken, wanneer wy beweezen hebben, dat dezelve niet van eenige dusdanige teekens moest voorafgegaan worden. Betaamelyk was het, egter, dat zy bemoedigd wierden, op grond der vervullinge van eene voorzegginge, met te meer vertrouwen op de vervulling van eene andere te hoopen. Ook is het niet waarschynlyk, dat hy op hunne verlossing van Joodsche vyanden doelt, zoo als deeze plaats zomtyds verklaard is: want wanneer zy alle die dingen hadden zien gebeuren, welke aldaar voorzegd worden, zouden zy niet onderkennen, dat zulk eene Verlossing naby, maar veeleer dat zy reeds vervuld was. Daarenboven verdiende deeze korte verademing en gedeeltelyke redding, zoo als zy mag genoemd worden, naauwlyks den naam van Verlossing, naardien zy uit een anderen hoek nog geduchter vyanden hadden te vreezen, en overal, daar zy kwamen, aan de heerschende magten der waereld onderhevig waren, die hen dikmaals met meer strengheids behandelden, dan zy, geduurende de bitterste vervolgingen der Joodsche yveraaren, immer hadden ondervonden.

 2. Hoe-

2. Hoewel deeze gebeurtenis als zeker en naby vermeld wordt, wordt, egter, de juiste tyd haarer vervullinge altyd als volstrekt onbekend voorgesteld. Wanneer onze Heer de verwoesting van Jeruzalem voorspelde, bepaalde hy de vervulling van zyne voorzegging by dat zelfde geslagt. Doch, van zyne eigen komst spreekende, zegt hy: *Van dien dag en uur weet niemant, ook niet de Engelen der hemelen, maar myn Vader alleen*, Matth. XXIV: 36. En in het beloop zyns gespreks met de Discipelen maakt hy opzetlyk de onderstelling van zyne komst als op verschillende tyden zullende voorvallen: by voorbeeld, in de eerste, tweede en derde nachtwaake, volgens de zinnebeeldige voorstelling; waaruit hy het gevolg afleidt: *Waakt dan: want gy weet niet, in welk uur uw Heer komen zal*, Matth. XXIV: 42. Mark. XIII: 35. En, 3. wordt, volgens het Schriftuurberigt van deeze gebeurtenisse, dezelve beschreeven, als snel en oogenbliklyk, dat is, niet van teekens of waarschuwingen voorafgegaan, niet by stappen en langzaam komende, zoodat men haar op eenen afstand zou kunnen verneemen, en zeggen, „ Ziet, hier is de Christus, of hy is daar," maar oogenbliklyk en onverhoeds; en gelyk de blixem van het Oosten na het Westen schiet, uit den eenen hoek der hemelen na den anderen, zoo zal de komst des Zoons des menschen zyn, Matth. XXIV: 27. Om dezelfde reden wordt hy zomtyds gezegd, te zullen *komen als een dief in den nacht*, dat is, onverwagt en zonder aankondiging. En de H. Paulus, over het zelfde onderwerp aan de Thessalonikers schryvende, zegt: *Wanneer zy zullen zeggen, het is vrede, en zonder gevaar, dan zal een haastig verderf hun overkomen*, I Thess. V: 3.

II. De bovenstaande aanmerkingen, gevoegd by eene andere, welke ik straks zal aanvoeren, zal ons de waarschynlykste redenen aan de hand geeven, waarom de juiste tyd, op welken deeze gebeurtenis zou voorvallen, onbepaald, of liever geheel onbekend wierdt gelaaten. Want gelyk het Euangelie den tyd van het Oordeel aan de komst van CHRISTUS heeft verbonden, en geene belofte van vergeldinge vóór dat tydstip doet, dus zou de verbinding van deeze komst aan eenig byzonder tydperk twee duidelyk in 't oog vallende ongelegenheden medegevoerd hebben. *Vooreerst:* hoe afgelegener de leeftyd der menschen van het voorspelde tyd-

stip

ftip, ware, zouden zy zich befchouwen als zoo veel te minder belang hebbende by deszelfs toenadering; en zou, diensvolgens, de verwagting van hetzelve, naar evenredigheid, dies te minder invloeds op hunnen wandel hebben. *Ten andere*: hoe de waereld te meer haar einde naderde, hoe de menfchen fterker geroerd, en ten laatfte van angst en bedremmeling buiten zich zelven zouden gevoerd worden. De fpringveeren der menschlyke bedryven zouden allengs hunne kragt verliezen, de werkzaamheden der waereld ftilftaan, terwyl allen op de naderende omkeering het oog gevestigd hielden. Genoegzaam is tegen deeze ongelegenheden door de wysheid des hemels gezorgd. Want gelyk wy gewaarfchuwd worden, op onze hoede te zyn tegen valfche Profeeten, die mogten voorgeeven, dat CHRISTUS op deeze of die plaats is, en aanftonds zal verfchynen, dus worden wy ook tegen eene andere misvatting vermaand, uit eene tegengeftelde oorzaak ontftaande, te weeten, eene voorgewende verwyling, waar door maar al te veelen zouden gedreeven worden om eene gebeurtenis te trotfeeren, welke zy als afgelegen, en nog in lang niet zullende voorvallen, befchouwden. Matth. XXIV: 48. En al verder heeft de fpoed, met welken dezelve zal plaats grypen, ten oogmerke, de verwarring in de menschlyke zaaken te voorkomen, welke de gedagte van haare aanftaande doch langzaame toenaderinge t'eenigen tyde zou veroorzaaken. *Gelyk zy waren in de dagen vóór den Zondvloed, eetende en drinkende, trouwende en ten huwelyk uitgeevende, tot den dag toe, in welken Noach in de Ark ging, en bekenden het niet, tot dat de Zondvloed kwam, en hen allen wegnam: alzoo zal ook zyn de toekomst des Zoons des menfchen.* Matth. XXIV: 38, 39. Naauwe overeenkomst heeft de onzekerheid deezer gebeurtenisfe met de natuurlyke onzekerheid des menschlyken leevens, en fchynt voor het voortbrengen van het zelfde uitwerkzel berekend. Hy, die tot my zegt, dat ik fterflyk ben, zegt my tevens dat de dood naby is; dat het leeven kort en de dagen weinige zyn; dat ik welhaast of fpoedig kan fterven; dat ik geduurig het einde des leevens moet verwagten, en my niet ontzetten, indien het morgen daargefteld worde. En even zeer is hy een waar Profeet, 't zy ik den volgenden dag fterve, of tachtig jaaren oud worde. Is deeze niet

de taal der Schriftuure, met opzigt tot de komst van CHRISTUS?

Noodig zal het zyn, hier eene plaats te toetzen, die myner stellinge schynt te wederspreeken, en gemeenlyk ten bewyze wordt aangevoerd, dat de Apostelen hunnen bekeerlingen niet leerden, de komst van CHRISTUS als naby te beschouwen, maar veeleer dezelve aan een afgelegen-tydstip verbonden. De text, door my bedoeld, is de volgende: *Dat gy niet haastiglyk bewogen wordt van verstand, of verschrikt, noch door geest, noch door woord, noch door Zendbrief, als van ons geschreeven, alsof de dag van Christus aanstaande ware*, 2 Thesf. II: 2. Hieromtrent merk ik aan, dat het woord, hier door *aanstaande* vertaald, niet het zelfde is, als hetgeen op andere plaatzen der Schriftuure aldus wordt overgezet. En ongetwyfeld moest het hier anders vertaald worden, al ware het om geene andere reden, dan om de leere des N. Verbonds van de kladde eener regelrechte tegenstrydigheid met zich zelve te zuiveren. Veel kragtiger is deeze uitdrukking, dan elders aangaande deeze gebeurtenis wordt gebruikt, en kan op geen ander dan een tegenwoordig voorval worden toegepast, of op zulk een, 't welk zoo naby is, dat het, volgens het gemeene spraakgebruik, mag gezegd worden, *tegenwoordig* of *op handen* te zyn. Zes maalen ten minste wordt het woord in het N. Verbond gebruikt, en door den zelfden Schryver, doch telkens in de beteekenis van den tegenwoordigen tyd. Ook wordt het by Griekfche Schryvers in de zelfde beteekenis genomen. Hier uit volgt, dat de persoonen, aan welke de Apostel schreef, in het gevoelen stonden, dat de dag van CHRISTUS aanstaande was, of *onmiddelyk* zou aanbreeken, misschien binnen het *tydverloop* van eenige weinige dagen of weeken. En niet onwaarschynlyk is het, dat deeze hunne meening haaren grond hadt in 't geen hy in zynen voorgaanden Brief hadt gezegd; of ook wel, omdat eenige lieden op zynen naam een brief of boodschap hadden verzonnen, welke die gebeurtenis als kort aanstaande vermeldde. En dit kan ons niet bevreemden, wanneer wy ons herinneren, dat vroeg en laat in de Geschiedenis persoonen worden vermeld, voorgeevende, den dag des Oordeels te weeten, en de menigte bedriegende. De dwaaling dier Christenen was derhalven niet het algemeen geloof, dat

de

de Heere naby was, of hun uitzigt na zyne tweede komst, maar hunne instemming met bedriegers, welke dezelve aan een bepaald tydstip verbonden.

Uit al het gezegde blykt duidelyk: 1. Dat de Apostelen en de Christenen van dien tyd, bestaanbaar met hetgeen zy van CHRISTUS hadden geleerd, zyne komst vóór de verwoesting van Jeruzalem niet konden verwagten, noch ook, volgens 2 Thesf. II: 3, vóór de openbaaring van den *mensch der zonde*, wien men dan ook daar onder te verstaan hebbe. Doch het eerste voorval wisten zy, dat gebeuren zoude, voor dat het tegenwoordig geslagt was voorby gegaan; en het andere wisten zy niet, hoe spoedig. — 2. Naa de verwoesting van Jeruzalem konden zy niet zeggen, hoe spoedig CHRISTUS zou verschynen; of liever, zy zouden, zints dien tyd, na zyne komst beginnen uit te zien. — 3. Hunne verwagting zou van den zelfden aart zyn, als wy telkens omtrent eene gebeurtenis voeden, die wy gelooven, zekerlyk te zullen voorvallen, doch waar van de nette tyd volstrekt onbekend is. By mangel van dit te hebben opgemerkt, heeft men de Apostelen nu eene dwaaling, dan wederom bedrog ten laste gelegd. Men heeft aldus geredeneerd: „ Klaarblyklyk hebben „ de Apostelen verwagt, dat CHRISTUS in of omtrent „ hunnen leeftyd zou verschynen; maar hy is toen niet „ verscheenen: derhalven zyn zy zelven bedrogen, of „ hebben anderen misleid." Doch, onderstel eens, dat iemant omtrent het een of ander voorval narigt heeft ontvangen, dat het naa verloop van zekeren tyd, naa verloop, by voorbeeld, van een jaar, zal gebeuren, zal hy, naa verloop van dat jaar, na hetzelve beginnen uit te zien, en zoo vervolgens, tot dat het plaats grype; en hoewel hy, in zekeren zin, hetzelve dagelyks verwagte, omdat hy niet weet, of het zal gebeuren, wordt hy, egter, in een eigenlyken zin, door deszelfs draaling niet bedrogen of te leur gesteld, omdat hy tevens wist, dat het ook wel niet kon voorvallen, en hy het op een bepaalden dag niet met zekerheid verwagtte. Van deezen aart schynt de verwagting der Apostelen geweest te zyn, en die zy in de eerste Christenen aanmoedigden. Zy voorspelden de komst van CHRISTUS ten Oordeele niet op zulk of zulk een dag of uur, maar leerden de menschen, altyd uit te zien na dien dag, opdat, wanneer dezelve zou aanbreeken, zy van

 hem

hem in vrede mogten gevonden worden. En voor hoe mogelyk zy het ook aanzagen, dat CHRISTUS spoedig ten Oordeele zou verschynen — dat zy zulks niet als noodzaaklyk tot de waarheid van zynen Godsdienst beschouwden, of dat hy door de woorden zyner belofte zich daar toe hadt verbonden, blykt uit de wyze, op welke zy de tegenwerpingen te keer gingen, die door anderen mogten geopperd worden, alsmede uit hunne menigvuldige vermaaningen aan de Christenen tot een geduldig afwagten van die doorluchtige gebeurtenis. De H. PETRUS, onder andere, in zynen Tweeden Brief, Hoofdst. III: 4. de taal van zulke bestryderen vermeld hebbende, die zich konden opwerpen om te vraagen: *Waar is de belofte zyner toekomste? Want van dien dag dat de Vaders zyn ontslaapen, blyven alle dingen alzoo, gelyk van het begin der scheppinge*, waarschuwt de Christenen, in de verwagting van die gebeurtenis niet te verflaauwen, of door onverduldigheid Gods magt en getrouwheid in twyfel te trekken. Want gelyk het, aan den eenen kant, in 't geheel niet te verwonderen zyn zou, indien dit voorval zeer haast gebeurde, *omdat één dag by den Heere is als duizend jaaren*, die de ontwerpen zyner wysheid en regtvaardigheid even gemaklyk binnen een kort als naa een lang tydverloop kan volvoeren; dus zoude 'er, aan den anderen kant, hoewel de vervulling eene menigte jaaren wierdt uitgesteld, geene reden zyn om aan dezelve te wantrouwen: naardien lengte van tyd geene verandering maakt, zoo in de zekerheid der belofte, als in de getrouwheid van hem, die dezelve heeft gedaan, by wien duizend jaaren slegts als één dag *zyn*, zynde onveranderlyk de zelfde, gister, heden en *tot in* eeuwigheid. Verre was hy 'er derhalven af van traag te zyn omtrent zyne belofte, of twyfelagtig aangaande de volbrenging, maar slegts lankmoedig jegens het menschdom, *niet willende dat iemant verloren gaa, maar dat allen tot bekeering komen.*

Ook strekte hunne onkunde van den netten tyd van 's Heilands komste hun niet tot oneere: want de dienstknegt is niet grooter dan zyn Heer, noch de leerling dan zyn Meester. CHRISTUS zelf wist het niet, terwyl Hy op de Aarde was. Daarenboven is het waarschynlyk, dat zy zelfs niet in hunne verbeelding dezelve als zoo afgelegen beschouwd hebben, als wy nu

wee-

weeten dat zy daadlyk was. Aan ons niet meer dan aan hun is het gegeeven, de tyden en gelegenheden te weeten; doch wy genieten het voorregt, indien het een voorregt zy, zoo lang naa hen geboren zynde, duidelyk te zien, wat 'er gebeurd zy; hoewel wy, ten aanzien der toekomendheid, even zeer als zy in 't duister zyn gelaaten. —— Natuurlyk en overeenkomſtig hunner weetenſchap van de onzekerheid deezer gebeurtenisſe, ſpraken derhalven de Apostelen, wanneer zy van zulke uitdrukkingen, onder andere, zich bedienden: *Wy zullen niet allen ſterven*; en, *Wy, die leevende overblyven zullen tot de toekomst van* CHRISTUS.

IETS, OVER HET ONLANGS OPGERICHT AMSTERDAMSCH GENOOTSCHAP, TER BEVORDERING DER KOEPOK-INENTING, VOOR MINVERMOGENDEN. Door A. YPEY, *Med. Doct.* en *Secretaris van gemelde Genootſchap.*

Toen de lof en uitoeffening der pas ontlokene Koepok-inenting zich, met eene bewonderenswaardige ſnelheid, niet alleen over geheel Europa, maar over de geheele Waereld verſpreidde, had men reden om te denken, dat Amſterdams Geneesheeren en bewooners niet minder greetig, dan andere, zouden zyn, om zich van dit onfeilbaar behoedmiddel, tegen de verſchriklyke woede der vernielende Kinderziekte, te bedienen. Dan een zamenloop van omſtandigheden hield de uitoeffening deezer Konstbewerking alhier lange tegen: tot dat eindelyk eenige waarlyk menschlievende en verlichte Geneesheeren dezelve niet alleen, in hunne dagelykſche Praktyk, met roem begonnen uit te oeffenen, maar teffens op middelen bedagt waren, om de vruchten deezer heilzaame uitvinding ook voor den minvermogenden verkrygbaar te maaken.

Na verſcheiden mislukte poogingen van anderen, gelukte het eindelyk den uitmuntenden, en in dit vak zeer beroemden en werkzaamen, Geneesheer P. H. THEMMEN, door de goede gezindheid der Heeren Regenten van het Engelſche Weeshuis, op de Achterburgwal,

wal, by de Stoofsteeg, in hun gebouw een zeer geschikt locaal, tot dit oogmerk, te bekomen, en aldaar een Gezelschap ten dien einde op te richten, dat onlangs van zyn bestaan en werkzaamheden, by een Programma, aan het Publiek heeft kennis gegeeven.

„ De Bestuurders (dus luidt onder anderen het Programma) van dit Instituut, hetgeen zich noemt HET AMSTERDAMSCH GENOOTSCHAP TER BEVORDERING DER KOEPOK-INENTING VOOR MINVERMOGENDEN, zyn, in het Geneeskundig vak: ADOLPHUS YPEY, *M. D. en Oud Professor*; GERARDUS VROLIK, *M. D. en Professor*; CORNELIUS HENRICUS A ROY, *M. D.*; PHOEBUS HITZERUS THEMMEN, *M. D.*; HERMANNUS HAAKMAN, *M. D.*; BERNARDUS HUSSEM, *Chirurgus*. In het Teken- en Graveerkundig vak; REINIER VINKELES. In het Financieele vak, ANTHONY BACKER, Mr. PIETER ALEXANDER VAN BOETZELAAR, Mr. DAVID CORNELIS VAN LENNEP, Mr. JAN JAKOB VEREUL. In het Huishoudelyk bestuur de Regenten van het Engelsche Weeshuis, zynde thans ABRAHAM JOHANNES SEVERYN, LOUIS HENRI VOUTE, Mr. QUIRIN DE FLINES, Mr. LIEVE PAULUS CORNELIS THIERENS. En hieruit zyn verkoren, tot Praesident, P. H. THEMMEN; tot Thesaurier, Mr. D. C. VAN LENNEP, en tot Secretaris A. YPEY. Tot werkende Leden van dit Genootschap zyn door Bestuurders aangesteld: JOANNES NICOLAUS SEIGNETTE, *M. D.*; ANTHONIUS JOANNES SWAVING, *M. D.*; JOHAN WILHELM KIRCHNER, *M. D.*; WILLEM BLANK, *M. D.*; WILLEM HENDRIK SMITS, *Chirurgus*; GEORGE DAVID BRAND, *Chirurgus*; JOHANNES VINKELES, in het Tekenkundig vak, en JOHANNES JACOBUS HOUSSART, *Chirurgus*, tot tweeden Secretaris."

Verder bestaat dit Genootschap uit een aanzienlyk getal Leden, die met lootjes zyn voorzien, welke zy aan minvermogenden kunnen uitdeelen, om zich, op het vertoonen derzelve, 's Woensdags, of 's Saturdags, van twaalf tot een uuren, in voorzeide Weeshuis, te doen inenten. De werkzaamheden van dit Genootschap hebben reeds eenen aanvang genomen, op Woensdag den 16 Nov. ll., en worden, op de bepaalde uuren, onafgebroken voortgezet. Het getal der Leden vermeerdert ook van tyd tot tyd; en, naar mate deeze Instelling en haar nut meer en meer bekend zal worden, vleijen wy ons, dat derzelver getal zich nog merkelyk zal vermenigvuldigen; daar de te be-

betalene contributien zeer gering zyn, en jaarlyks, voor ieder Lid, slegt zeven gulden bedraagen, voor welke hetzelve twaalf lootjes bekomt, om aan die geenen, welke men wil doen inenten, ter hand te stellen.

Thans heerscht alhier eene Epidemie van Kinderziekte, die niet zeer goedaardig is, en die dagelyks eenigen ten grave sleept, of voor al hun leven misvormt en ongelukkig maakt, welke, door deeze eenvoudige en gevaarlooze konstbewerking, hun leven, schoonheid, of gezondheid, hadden kunnen behouden. Van tyd tot tyd vermeerdert wel het getal van hun, die zich, of hunne kinderen, doen inenten; doch zo men het getal van deezen vergelykt met dat der zodanigen, die, hoewel zy als op den ondermynden rand van een gevaarlyken afgrond staan, het werk besluiteloos, en zelfs onverschillig, aanzien, is het zeer gering. Ja sommigen, bezet met eene ongeneezelyke koppigheid, onkunde, of waanwysheid, doen nog hun best, om de heilzaame Koepok-inenting, met valsche geruchten en nietsbeduidende tegenwerpingen, tegen te gaan. „Wy hooren en leezen wel," is onder anderen hunne taal, „de onbedenkelyk gelukkige voortgangen, die de Koepokken elders gemaakt hebben; maar wy zyn zo dikwyls, door buitenlandsche berichten, by voorbeeld door die omtrent de *Cicuta*, de *Belladonna*, enz. bedroogen, dat wy ons niet zullen laaten overtuigen, of wy moeten hier eerst zelve hebben gezien, dat de Koepokken eene Epidemie hebben doorgestaan." Intusschen onderscheiden deeze Heeren niet den aard deezer gevallen en getuigenissen. De aanpryzingen van de *Cicuta* enz. steunden alleen op de verzekeringen van eenige weinige Geneesheeren, die, in eenige gevallen, niet wèl hadden waargenomen, die Klierverstopping met Kanker hadden verward, of die maar iets nieuws in de waereld wilden brengen, om zich een naam te maaken. De lof en zekerheid der Koepok-inenting bepaalt zich daarentegen niet in den kring der Praktyk van Dr. JENNER (die echter, met zyne Neeven, al over de tienduizend persoonen, met het gelukkigst gevolg, heeft ingeënt) en van eenige weinige andere persoonen; maar zy heeft ten waarborge het getuigenis van beschaafde en onbeschaafde Natien. Het zyn geene honderden, maar duizenden, ja tienduizenden, die ons verzekeren: Dat deeze Konstbewerking, door een kundig man, en

met

met goede ſtoffe volbragt, geene ziekte, die eenige bedenkelykheid kan daarſtellen, veroorzaakt; Dat zy, die dezelve hebben ondergaan, ten vollen beveiligd zyn voor de zo akelige Kinderziekte; Dat zy noch met Koepokſtof, noch met Kinderpokſtof, op nieuw kunnen worden ingeënt; Dat zy op één bed, met lyders, die aan de gevaarlykſte en beſmettelykſte Kinderpokjes ziek liggen, zonder eenigen ſchroom, kunnen ſlaapen; Dat de Koepokſtoffe alleenlyk werkt, wanneer zy, door een wondje, in de dierlyke vogten wordt gebragt, en dat hier dus geenerleije verſpreiding van beſmetting kan plaats hebben; Eindelyk, dat de Koepok-inenting, wanneer zy alomme in een algemeen gebruik is gekomen, in ſtaat zal zyn, de geheele Kinderziekte uit te *rooijen*, zo dat dezelve aan onze Naneeven niet, *dan uit de beſchryvingen* hunner Voorouderen, bekend zal zyn.

„ Edoch," zegt mogelyk iemand, „de Inenting der gewoone Kinderziekte was ook voldoende en zonder gevaar; waarom dan daarby niet gebleeven?" Ik antwoorde, dat de gewoone Inenting voorzeker zeer pryzenswaardig was, zo lang men niets beters had; maar dat het waarlyk, voor weldenkende menſchen, thans niet meer geoorloofd is, daar van gebruik te maaken. Hoe gunſtig men ook over die Konstbewerking moge denken, zo is het toch zeker: Dat 'er, in de groote Steden, één van de honderd door komt te ſterven; Dat twintig of dertig van dat getal bedenkelyk ziek worden; Dat verſcheidene derzelven deerlyk mismaakt worden; Dat eenigen een of beide oogen verliezen; Dat, eindelyk, zommigen, door etterverplaatzing enz., geduurende hun geheel overig leven, kwynende blyven. *De Koepok-inenting levert geene dier zwaarigheden op.* Welke zoort van Inenting is dus de *verkiezelykſte*?

„ Maar," vraagt een ander, „ brengt dan de Koepok-inenting nooit den dood, of gevaarlyke toevallen, te wege?" Ik antwoorde, geenzins, zo maar de ſtoffe, door op eene vogtige plaats te lang bewaard geweest te zyn, geen bederf heeft ondergaan, of uit een, met gevaarlyke kwaalen bezogt voorwerp, is overgenomen. Goede Koepokſtof, uit een maatig gezond mensch overgenomen, verwekt geene ergere ziekte, dan, ten hoogſten, geduurende drie of vier dagen, eene maatige verkoudheidskoorts, waaraan voorzeker niemand zal ſterven, en waaruit ook geenerleije kwaade gevolgen kunnen voortkomen.

Ein-

Eindelyk is de vraag, „ of niet zomwylen die geenen, welke met de Koepokken zyn ingeënt geweest, naderhand door de waare Kinderziekte worden aangetast." Hierop, geloove ik, kan men veilig antwoorden, dat 'er, tot hiertoe, geen voorbeeld bestaat, dat iemand, die de waare Koepokken heeft doorgestaan, ooit wederom de echte Kinderpokjes heeft bekomen. Dit onverwagt evenement ontstaat alleen uit de twee volgende oorzaaken:

1°. Uit het inënten met te oude of bedorven stoffe, waardoor de zogenoemde valsche Koepokken ontstaan, die, uit haare byzondere tekenen kenbaar zynde, en dikwyls veel heviger werkende dan de echte Koepokken, daarenboven niemand, voor de werking der Kinderziekte, bewaaren.

2°. Uit het ontydig afkrabben der reeds opgekomene Koepokpuisten. De stoffe, immers, deezer inenting moet een genoegzaamen tyd hebben, om, uit de Koepokken, in het bloed te worden opgenomen, en de geheele Masfa der vogten aan te doen. Krabben nu Kinderen, of anderen, door onvoorzichtigheid, deeze puistjes af, eer zy hunne werking verricht hebben, dan ontstaat 'er wel eene sterk ontstookene, dikwyls lang etterende, wonde: doch de vereischte hoeveelheid van Koepokstoffe verspreidt zich niet door de vogten. Hier heeft dus geene waare Voorbehoeding, voor de Kinderpokjes, plaats; en zo dergelyke voorwerpen niet op nieuw worden ingeënt, kunnen zy ligtelyk, op het onverwagtst, door de waare Kinderziekte worden overvallen.

LEEVENSBERIGT VAN WYLEN DEN NATUUR- EN PLANTKUNDIGE JOSEPH GAERTNER. Volgens DELEUZE.

(*Vervolg en Slot van bl.* 638.)

Onder de Geschriften, door GAERTNER nagelaaten, is 'er een, welks uitgave allernuttigst zou weezen. Het is een Veeltaalig Woordenboek der Naamen van Planten, 't welk hy opstelde geduurende zyn verblyf te *Petersburg*. Niemand kon volkomener dan hy de

de noodzaaklykheid van een zodanig Werk ontwaaren; dewyl hy menigmaal moest klaagen, dat de Vrugten hem werden toegefchikt onder vreemde Naamen, zonder eenig onderrigt van den Stelzelnaam, waartoe zy moesten t'huis gebragt worden. Zodanig een Werk vorderde de kennis van verfcheidenerlei taalen; en het was uit kragte van GAERTNER's opvoeding in zyne jeugd, zo wel als van wegen de moeite, welke hy zich alzins gaf, om de taalkunde te beoefenen, en by de oude taalen het *Engelsch*, *Fransch*, *Italiaansch* en *Rusfisch* te voegen, dat hy in ftaat was tot het volvoeren van dit Werk.

's Mans andere Schriften beftaan voornaamlyk in Verhandelingen, bevattende de befchryving van een groot aantal *Zoophyten* en *Mollufcæ*, en de ontleeding van verfcheide Visfchen.

Reeds is opgemerkt, dat GAERTNER eene nieuwe loopbaan in de Plantkunde opende; en tot onderrigt der zodanigen, die niet van naby met die Weetenfchap bekend zyn, kan het geenzins ongepast gerekend worden, hier eene korte fchets te geeven van het voorwerp zyner werkzaamheden.

De Plantkunde door de Ouden niet naar eenig Stelzel behandeld zynde, is het menigmaal onmogelyk te verzekeren, van welke Planten zy gewag gemaakt en de kragten aangeweezen hebben. Wanneer men de noodzaaklykheid, om de voorwerpen des Plantenryks te rangfchikken, eerst opmerkte, tragtte ieder eene Rangfchikking te maaken naar zyn eigen begrip; doch, daar men het aanbelang van onderfcheidende kenmerken toen niet ten vollen begreep, booden deeze *fchikkingen* weinig byftands in het bepaalen der *Soorten*, en gaven geene beginzels om de Geflachten te bepaalen.

CÆSALPINUS was de eerfte, die, in den Jaare 1583, de deelen der Vrugtmaaking onderzogt. Hy bewees, dat de Vrugt, het einde van de oude en het begin zynde van de nieuwe Plant, ook het minst veranderlyk deel derzelve was, en teffens dat gedeelte, waaruit men het weezenlyk character kon opmaaken. Nog een ftap verder gaande, ontleedde hy dit beslisfend gedeelte der Plantgewasfen, en kenmerkte de zodanigen, die één en twee *cotyledons* hadden, onder den naam van één en twee kamerige zaaden; nam de ligging van het zaad-

zaadbeginzel, met betrekking tot de bloem, de cellen, en de deelen der vrugt, waar; alsmede de gedaante en ligging van het vrugtbeginzel in het zaad. Dit alles ftelde hem in ftaat, om, op eene genoegzaam naauwkeurige wyze, de zevenhonderd-en-tachtig Planten, door hem befchreeven, te rangfchikken.

Het is, in de daad, te verwonderen, dat men, geduurende eenen zo langen tyd, geene in orde fchikking aan de waarneemingen diens Plantkundigen gegeeven, en dezelve tot geen grooter aantal Planten uitgebreid hebbe. GREW en MALPIGHI, die beiden zo veelvuldige nafpeuringen deeden in de ontleeding der Planten, voegden zeer weinig toe aan 't geen door CÆSALPINUS, ten aanziene van dit onderwerp, ontdekt was.

TOURNEFORT bouwde zyne leerwyze op de Vrugt en de Bloem, egter de voorkeuze aan de laatfte geevende, als het meest in 't oog loopende en gemaklykst te befchryven.

LINNÆUS fchynt niet genoegzaam op de Vrugt gelet te hebben; en, hoe vernuftig het Stelzel diens Mans ook moge uitgedagt weezen, wykt het in veele opzigten te zeer af van de natuurlyke orde.

JUSSIEU, in tegendeel, verzuimde nimmer de Vrugt te onderzoeken; hy was egter zo naauwkeurig niet, als men wel zou hebben mogen wenfchen, in het ontvouwen van het Zaad.

Reizigers, wier toeleg is om Planten te verzamelen, verwaarloozen de Vrugten, en zyn menigmaal onkundig, tot welke Planten de zodanige behooren, welke zy bezitten. RUMPHIUS en KÆMPHER waren bykans de éénige Plantkundigen, die, in hunne uitgegeevene Werken, Befchryvingen en naauwkeurige Afbeeldingen gegeeven hebben van de Vrugten; en de Plaaten in het grootfte gedeelte der Plantkundige Werken vertoonen ze nimmer in den ftaat der rypheid.

Zodanig was de ftaat der Plantkunde, toen GAERTNER zyn Werk onder handen nam. In eene Inleiding tot de ftudie van de deelen der Vrugtmaaking, welke de helft van het eerfte Deel belhaat, en waarover hy eenig nieuw licht verfpreid heeft in de Voorrede tot het tweede Deel, worden de onderfcheide wyzen van de wedervoortbrenging der Planten onderzogt, zo wel als het onderfcheid van ftekken, afzetzels, knoppen enz. met de

de zaaden: hy onderscheidt naauwkeurig de Plantsoorten, die waare zaaden hebben, van de zodanige, die, gelyk de *Fungi*, *Algæ*, *Confervæ* &c., vermenigvuldigd worden door uitspruitzels, en, als 't ware, door eene soort van ontwikkeling. — De Organen, behoorende tot den voortgang der Vrugtmaaking, worden vervolgens in overweeging genomen: hy beschryft alle de omstandigheden, welke dit verschynzel vergezellen; de veranderingen, welke plaats grypen in het vrugtbeginzel, als het leevendig gemaakt is door het zaad: hy onderscheidt vervolgens de onderscheide soorten van vrugten, derzelver bekleedzels, zaadplaatzen en zaaden; en gaat vervolgens over tot die breedere ontleeding der zaaden, waarvan men voorheen weinig wist. Hy wyst aan, de gedaante, de *ligging* en den aart deezer onderscheidene deelen; de kenmerken, die dezelve kunnen opleveren, en het aanbelang deezer kenmerken. Met één woord, hy maakte eene methodische rangschikking der Planten op uit de Vrugt, welke hy ten oogmerk hadt, dat alleen zou gebruikt worden in eene enkele *Carpologie* of Vrugtkennis, niet in een algemeen Stelzel der Plantkunde, en die, niettegenstaande eenige weinige uitzonderingen, genoegzaam de natuurlyke orde bewaart.

GAERTNER verdeelt de Planten in *Acotyledons*, *Monocotyledons*, *Dicotyledons* en *Polycotyledons*; hy erkent egter, dat de laatstgemelde afdeeling niet natuurlyk is, en alleen kan gebruikt worden in de rangschikking der Vrugten. 'Er zyn 'er, die oordeelen, dat hy deeze laatste afdeeling wel geheel mogt agterwege gelaaten hebben, en dat hy in de rangschikking wel eens mistastte; 't geen ten nieuwen bewyze strekt, dat, indien algemeene Theorien alleen het uitwerkzel of de vrugt kunnen weezen van herhaalde waarneeming, dezelve, eens gegrond zynde op eenen hegten grondslag, op haare beurt een volgend waarneemer verlichten en bestuuren.

GAERTNER zelve, het oog op de Plantkunde in 't algemeen slaande, wyst aan, wat hem reeds wel en ten vollen bekend voorkwam, en wat voor volgende Plantkundigen nog te doen staat. Hy beweert, dat het onmogelyk is, de Natuurlyke Methode te doen zamenstemmen met een Stelzel, op een enkel deel gegrondvest. Van begrip zynde, dat de Planten geen opeenvolgende reeks vormen, merkt hy op, dat derzelver schik-

schikking in onderscheidene groepen voor onzen geest oproept het denkbeeld van eene Landkaart, waarop wy landen beschouwen van ongelyke uitgebreidheid, bepaald door verscheide andere; terwyl eenige eilanden zich van het overige der wereld afgescheiden vinden, door zeeën van meerdere en mindere uitgestrektheid. —— Hy wyst de voorzorgen aan, welke men in acht te neemen hebbe, om derzelver onderscheidene deelen waar te neemen; 't welk eenigzins bezwaarlyk valt, by zaaden van de kleinste soort.

Het Eerste Deel van GAERTNERS Werk is de uitslag der waarneemingen, door hem zyn geheele leeven lang gedaan, en verdient hetzelve te over de yverige beoefening van allen, die zich met de Plantkunde bezig houden. Het is egter minder bekend dan het Tweede, voornaamlyk geschikt zynde voor de zodanigen, die reeds eene vry groote vordering in deeze Weetenschap gemaakt hebben. —— Het Tweede Deel bevat duizend en vyftig Geslachten: van dit getal, 't welk de helft der voorheen beschreevene te boven gaat, waren 'er vyftig geheel onbekend. Omtrent een gelyk getal wordt 'er gevormd door de onderscheiding der Soorten; welke, zyns oordeels, te veel verschillen, om vereenigd te blyven. De characters worden ontleend van alle de deelen der Vrugtmaaking; de Vrugten worden ontleed en met naauwkeurigheid beschreeven; de Afbeeldingen zyn met alle zorgvuldigheid uitgevoerd, dikwyls verscheide Soorten van het zelfde Geslacht vertoonende; zy vertoonen egter alleen de Vrugt, uitgenomen in eenige nieuwe Geslachten. De grootste hervorming grypt plaats in de Palmboomen, en eenige andere, waarvan men de Geslachten alleen op een vasten grond kan bepaalen, door de Vrugt in aanmerking te neemen.

Het Tweede Deel overtreft het Eerste, door de diepzinnigheid der uitzigten en de naauwkeurigheid der aannaderingen. —— Dan, schoon de aandagt van GAERTNER, naa zyne wederkomst in zyn Vaderland, voornaamlyk blykt gevestigd geweest te zyn op de ontleeding der Vrugten, was hy egter verre van de andere deelen der Vrugtmaaking te verwaarloozen. In verscheide Geslachten beschryft hy de Bloem, volgens zyne eigene waarneeming, en verzuimt zelden, het

Zaadbeginzel met de rype Vrugt te vergelyken. Zelfs zyn wy, ten aanziene van dat onderwerp, aan deezen beroemden Natuurkundige verscheide belangryke hervormingen verschuldigd, niet alleen ten opzigte van uitlandsche, maar ook van inlandsche Planten, die elk Europeaansch Plantkundige bekend zyn.

BERIGT, WEGENS HET DIEPST VERLAAGD MENSCHEN-RAS IN EUROPA. Volgens de laatste Berigten van L. F. CASSAS en den Abbé FORTIS.

De weg na de Valei *Slosella* is afschuwelyk, van wegen de dorheid der bergen, de diepe spleeten, en de onvrugtbaarheid van de weinige aarde, of, om beter te spreeken, van de stof, die in de holten stuift. In deezen hoek werelds leeft een Menschen-ras, het verwilderdste, of liever het verbeestste en zwakste, van geheel *Dalmatie*, en misschien van het geheele Vasteland.

Dit Menschen-ras, waarlyk zeer ontaart, heeft geen ander Instinct dan dat der vernieling. Men ziet in dien oord geen Graanen, geen nuttige Planten, geen Boomen, geen Vrugten. Deeze Menschen rooijen uit, zonder reden, en van allen vooruitzigt ontbloot, alles, wat de grond poogt voort te brengen tot hun leevensonderhoud. Tot een staal van hunne onbegryplyke kortzigtigheid strekt, dat zy, terwyl zy de boomen, de graanen en andere kruiden uitrooijen, de *distels en* doorns laaten staan en groeijen. Door deeze *dwaasheid* zyn zy in de onmogelykheid om *iets* te vinden ten onderhoud huns elendigen bestaans; zy leeven alleen van Insecten, van Visschen, Schulpvisschen, en andere, welke de Zee op strand spoelt, of die het medelyden eeniger Visschers van de nabuurige streeken aan hunne walgbaarende behoefte verschaft. Zonder werk, zonder zorgen, en als 't ware zonder denkbeelden, zitten zy den geheelen dag aan den ingang hunner jammerhartige hutten, of op de naby zynde rotzen. Hun gelaat is log, door de zon taankleurig, of liever zwart van elende; hun uitzigt is droevig verwilderd; hunne hairen zyn zwart en hangen ongekaavend; hunne

ne lichaamen zyn maager, hunne leden zwak, en hunne gestalte is slegt geëvenredigd. Zy zyn veeleer vreesagtig dan kwaadaartig, veeleer dom dan woest; de eenvoudigste denkbeelden komen in hunnen geest niet op; zy zyn even min in staat om te begrypen als om te onthouden en na te volgen, en zy hebben zelfs de bekwaamheid niet om te begrypen, dat iets ter wereld nuttig, gemaklyk of zelfs aangenaam kan weezen.

Het zou het Menschlyk geslacht verongelykt weezen, wanneer men hun beschreef als Wilden; zy hebben 'er noch de opregtheid, noch de eenvoudigheid, noch de onafhangelykheid, noch de fierheid van: de Wilden maaken den eersten schakel aan de keten van het Menschensoort; zy schynen de laatste te weezen.

De oorsprong deezer elendelingen is niet op te speuren: men geeft voor, dat zy, in vroegeren tyde, vreeslyk waren voor de *Turken*. Misschien zou men mogen vermoeden, dat zy jammerzalige overblyfzels zyn van de *Uscoques*, die, overal verfoeid, overal vervolgd door wapenen en elenden, voor altoos, onder den geessel des schriks, verlooren hebben, en het besef hunner onheilen, en van hunne elende — verlooren hebben niet alleen de waardigheid van Mensch, maar geest, verstand en rede: zo zeer heeft de zwaarte van verdrukkingen, even als de last van knaaging en natuurlyken schrik, het vermogen, om den Mensch zelfs in zyne gedaante te vernederen.

Deeze waarneemingen van den Heer CASSAS stemmen goeddeels overeen met die van den Abbé FORTIS. Deeze Geleerde, spreekende van de Natuurlyke Historie van dit gedeelte des Graafschaps van *Sebenico*, en onder andere van het groot aantal van Visschen, die, in verschillende jaarsaisoenen, zamenschoolen op de hoogte van *Slosella*, drukt 'er zich in deezer voege over uit. Ondanks de overvloed en de verscheidenheid dier Visschen, verwaarloozen de vadzige Inwoonders van *Slosella* alle middelen om 'er voordeel van te trekken; zy houden zich te vrede met van de hand in de tand, den eenen dag voor, den anderen naa, te leeven; zy eeten, zonder brood, en dikwyls zonder eenige toebereiding, alleen visch, dien zy vangen. In het voorjaar geneeren zich die hoogstluije Menschen meest geheel en al met *Zeekatten*. Zy vangen dezelve door onder het water boomtakken te leggen, waaraan die

visch zich hegt tot het leggen der eijeren. Indien ter verkryging van dit voedzel een meer zamengesteld middel noodig ware, zy zouden, geloof ik, liever vasten, dan 't zelve te werk stellen. Zy zyn even zeer vyanden van hun eigen als van anderer welzyn; derwyze, dat zy, om de invoering van groote Vischnetten, beproefd door hunnen Heer, den Abbé JERONEME DRAGANICH VAZENSIO, te wederstreeven, groote steenen in alle de ondiepten geworpen hebben; schoon die wyze van vischvangst zigtbaar ten hunnen voordeele diende.

VERSLAG VAN EENEN ENGELSCHEN ALBINOS. Door J. P. ELLIDGE, van *Hereford*, aan den Uitgeever van het *Monthly Magazine* medegedeeld.

Myn Heer!

JOHN LAMPERT, een Boer van *Kivernol* in *Hereford*, was een volkomen *Albinos;* eene verscheidenheid in de Menschensoort, zeer zeldzaam, althans in *Engeland;* schoon in *Guinea*, *Darien* en *Panama* enz. dit slag van Lieden veelvuldig voorkomt, en de Ziekte (is het anders daarvoor te houden) erflyk schynt.

Deeze Engelsche *Albinos* stierf op den 10 May deezes Jaars 1803. Hy was een weinig minder dan middelbaar van grootte; zyn hair was wit en zagt; hy hadt roode oogen. Schoon hy geenzins uitstak in vaardigheid of kloekheid van begrip, bezat hy nogthans eene ongewoone maate van vlyt en spaarzaamheid. Hy diende eenigen tyd voor Kok, en deedt verder Meidenwerk, in zeker huisgezin, en bezorgde alles, wat hem te doen stondt, tot genoegen der geenen, die hy diende. Hy was een van zes Kinderen; geen deezer hadt iets van de zeldzaamheid, welke hem aankleefde. De buitengewoone maate van aandoenlykheid zyner oogen maakte het schynzel der zonne voor hem hoogstlastig, zo dat men hem, in zyne kindschheid, buiten staat oordeelde om eenig manlyk beroep te leeren; hy deedt het huiswerk in zyns Broeders hut. By de scheemering, of by maanlicht, zag hy de voorwerpen onderscheidener, op verder afstand, en met minder moeite. Nimmer had ik ge-

gelegenheid om zyne oogen met eenige naauwkeurigheid te beschouwen; maar my dunkt, dat de Iris wit, en ik ben verzekerd, dat de oogappel donkerrood was. Iets, wat naar ontleeding geleek, te onderstaan, zou geweld aangedaan hebben aan het gevoel van de onkundige Boeren, onder welken hy leefde, wier ongeveinsde rouwe, over het verlies van deezen Persoon, het hardste hart daarin zou hebben doen deelen.

Het gemis van de *rete mucosum*, geloof ik, wordt algemeen gehouden voor de naaste of onmiddelyke oorzaak van de kleur des hairs, des vels en der oogen van de *Albinos*: naardemaal zy, egter, zeker geen onderscheide soort vormen, maar verwekt worden door *Neger* en *Europeesche* Ouderen beide, blyft 'er over te bepaalen, wat oorzaak geweest hebbe van de vernietiging dier zwartagtige *mucus*, welke het inwendige van het oog bedekt, wanneer de vrugt omtrent vyf weeken oud en in een gezonden staat is. Het is hoogstwenschlyk, dat de verder verwyderde of eerste oorzaak van dit vreemd verschynzel in de Natuure klaar en ten vollen ontdekt moge worden. Eer dit gedaan is, moge men gissen, maar zal geene voldoening schenken aan den weetgraagen onderzoeker.

De Heer BUZZI vermeldt van eene Vrouw te *Milaan*, die Moeder was van zeven Zoonen: drie deezer waren *Albinos*; en, 't geen opmerkenswaardig is, hy vermeldt, dat de Moeder, geduurende haare zwangerheid van deeze drie, een onmaatigen trek tot melk hadt. Ik heb niet kunnen te weeten komen, of de Moeder van LAMPERT eenige ongewoone verschynzels bespeurde, toen zy van hem zwanger ging.

De oogen van de *Albinos* zyn geheel ontbloot van de *Uvea*, en hebben het hoornagtig bekleedzel zeer dun, en geverfd met een bleek rood door miskleurig bloed. De oogen van LAMPERT hadden eene steeds schuddende beweeging, welke ik geloof dat geheel onvrywilig was.

Ik denk reeds genoeg gezegd te hebben wegens dit vreemd verschynzel in onzen oord, en zal voor tegenwoordig daarover niet breeder uitweiden; dan, onderneemt geen bekwaamer pen, door dit myn schryven opgewekt, deeze taak, zal ik misschien daarover nader schryven. Ik blyf, enz.

Hereford, May 20. 1803. J. P. ELLIDGE.

IETS, OVER DE CULTUUR VAN HET CHINEESCH RAAPZAAD.

Zedert eenige jaaren teelt men in Piemont, en in het Milaneesche, met veel voordeels, het Chineesch Raapzaad. Eene vierkante Roede van deeze plant heeft ongeveer zes schepels van dit zaad verschaft, uit het welk, door uitpersfing, vier-en-tachtig ponden olie verkreegen zyn. Een Landbouwer, genoemd GRANDI, heeft, uit ruim drie ponden zaad, vyfhonderd drie-en-tachtig ponden zaad, en daaruit tweehonderd ponden olie, bekomen. De Chineezen bekomen, uit het verzameld zaad, het half gewigt aan olie. De *Italiaanen*, die gewoon zyn, veel olyf-olie, in het bereiden hunner spyzen, te gebruiken, en die, ten opzichte der olie, zeer lekker van smaak zyn, keuren de olie van dit Chineesch Raapzaad zeer goed om te eeten. Deeze olie heeft daarenboven het voorrecht, om zonder eenigen rook te branden, en verspreidt eens zo veel licht als de gewoone olie. In het Milaneesche zaait men deeze plant van 't begin van Maart tot op de helft van April. Men ploegt het Aardryk in den Herfst, zonder daar eenige mest onder te mengen, en herhaalt zulks nogmaals in het Voorjaar, eer het zaad in den grond komt. Na het zaajen laat men de Rol over het land gaan, zodanig dat het zaad maar eene halve duim diep onder het aardryk komt. Vervolgens verdunt men het opgekomen zaaizel, zodanig, dat de planten op een afstand, ten minsten van twee en eene halve duim, en ten meesten van vyf duimen, van elkander komen te staan: verplantende men, ten dien einde, het uitgetrokkene ter plaatze, daar het zaad te dun mogt zyn opgeschooten. De nachtvorsten doen geen nadeel aan dit gewas, en wanneer hetzelve, door den Hagel, wordt ter nedergeslagen, komen 'er nieuwe zydtakken voor den dag, die even goed en overvloedig zaad verschaffen als de hoofdstam. Men kan het zaad van deeze plant bekomen by M. KOHLER, Koopman te Potsdam.

Deeze schatbaare plant wordt door LINNÆUS en WILDENOW genoemd *Raphanus Chinensis annuus oliferus*. Deeze beide Schryvers geven dit gewas op, als eene byzoort der gewoone Raap, die, huns erachtens,

tens, insgelyks uit China oorsprongelyk is. Deeze plant is ook reeds aangekweekt te Helmont, in Bataafsch Braband, en heeft aldaar een zevende deel olie meerder gegeeven, dan het Zomer-koolzaad. Wy behoeven niet op te merken, van hoe veel nut de verdere aankweeking van dit gewas zou zyn, 't geen steeds, met het grootste nut, in plaats van het uitgevroozen Koolzaad, zou kunnen worden gezaaid.

VERSLAG VAN DE PAARL-VISSCHERY OP HET EILAND CEYLON; ALSMEDE VAN DE GEWOONTEN DER ONDERSCHEIDENE INDIAANSCHE NATIEN, WELKE DIE VISSCHERY BYWOONEN EN VERRIGTEN.

(Overgenomen uit Mr. PERCIVAL's *Account of the Island of Ceylon*.

Geduurende het saisoen der Paarl-visschery, 't welk met February eenen aanvang neemt en omtrent het begin van April eindigt, verschaft het Eiland *Ceylon* geen tooneel, treffender voor het oog van eenen *Europeaan*, dan de Baai en de oever van *Condatchy*. Deeze woesteny en onvrugtbaare grond wordt alsdan veranderd in een plek gronds, overtreffende in nieuwigheid en verscheidenheid bykans alles, wat ooit het oog aanschouwde.

Veele duizenden Menschen, van verschillende kleuren, landen, stammen en bezigheden, woelen met de grootste drukte, komende en gaande, ondereen: het groot aantal tenten en hutten op 't strand opgeslaagen, met de Bazar of marktplaats voor elk derzelven; de menigte van boots, in den naamiddag, van de Paarlbanken terugkomende, eenige met een ryken schat belaaden; de bezorgdheid en het verlangen, op het aangezigt van de eigenaars dier vaartuigen te leezen, terwyl dezelve den oever naderen; de drift en greetigheid, waarmede zy derwaards snellen, in de hoop van een ruime winst geevende vangst; het groot aantal Juweliers, Kooplieden, van allerlei kleur en soort, zo inboorelingen als vreemden, die, op de eene of andere wyze, met de Paarlen iets te maaken hebben, eenigen de-

dezelve in soorten afzonderende, anderen het getal en de waarde opmaakende, terwyl nog anderen ze bewerken ten gebruike; — alle deeze omstandigheden strekken om den geest te vervullen met het denkbeeld van de waarde des voorwerps, 't welk aanleiding geeft tot al die werkzaamheid en woeling.

De Baai van *Condatchy* is de meest in het midden gelegene plaats, waar de boots, tot de Paarl-visschery gebruikt, te zamen komen. De banken, waar men vischt, strekken zich verscheide mylen uit langs de kust van *Manaar* zuidwaards van *Arippo*, *Condatchy* en *Pompa-ripo*. De voornaamste bank ligt tegen over *Condatchy*, en omtrent twintig mylen zeewaards in.

De eerste stap, vóór den aanvang der Visscherye, is het opneemen of onderzoeken der Oesterbanken en den staat der Oesters, waarvan een verslag aan het Gouvernement gegeeven wordt. Indien men bevonden heeft, dat de menigte genoegzaam is, en de Oesters de vereischte maate van groei bekomen hebben, worden de byzondere Oesterbanken, dat jaar ter visscherye bestemd, aan den hoogsten bieder opgeveild, en doorgaans gekogt door een Zwarten Kooper. Dit, nogthans, heeft niet altoos plaats; het Gouvernement oordeelt het zomtyds voordeeliger, de banken voor eigen rekening te laaten bevisschen, en de Paarlen vervolgens aan de Kooplieden te verhandelen. Wanneer dit laatste plaats heeft, worden 'er voor het saisoen door het Gouvernement boots gehuurd, uit onderscheidene oorden; de prys is, naar de omstandigheden, meerder of minder, doch zeer ongelyk, doorgaans van vyf- tot agthonderd *Pagodas* voor ieder vaartuig. 'Er staat geen vaste prys op, en de best mogelyke koop wordt gesslooten voor elke boot in 't byzonder.

Wanneer noch het saisoen, noch de geschiktheid der daar gekomene persoonen toelaaten, dat alle de banken in één jaar bevischt worden, worden ze verdeeld in drie of vier deelen, en 's jaarlyks één gedeelte agtereenvolgende bevischt. De onderscheide deelen zyn te eenemaal van elkander afgezonderd, en worden onderscheiden geveild, elk in 't jaar der bevisschinge. Door dit middel hebben de Oesters tyd om te volgroeijen; en, daar het gedeelte, eerst gebruikt, doorgaans de Oesters tot een volgroeiden staat gebragt heeft, op den tyd dat het laatste bevischt wordt, is de visschery

ry

ry bykans geregeld alle jaaren, en mag aangemerkt worden eene jaarlyksche inkomst op te leveren. Men stelt, dat de Oesters in zeven jaaren de hoogste volkomenheid bereiken.

Het tydperk, aan den kooper om te mogen visschen toegestaan, is zes weeken, of twee maanden ten hoogsten: doch 'er zyn verscheide tusschenvallen, welke beletten, dat de Vischdagen meer dan dertig beloopen. Indien het een zeer ongunstig saisoen is, en veele stormagtige dagen in den bedongen tyd komen, worden den kooper dikwyls eenige dagen meer toegestaan. Eene aanmerkelyke opkorting der dagen ontstaat uit het aantal en de verscheidenheid der Heilige Dagen, waargenomen door de Duikers van onderscheide Secten en Volken. Veele Duikers zyn Zwarten, bekend onder den naam van *Marawas*, die de tegenoverliggende kust van *Tutucoreen* bewoonen: dit Volk, schoon van *Malabaarsche* stamme, is *Roomsch-catholyk*, en staakt den arbeid op Zondag, om in de Kapel te *Arippo* den Godsdienst by te woonen. Maar, indien veele stormagtige dagen, of *Hindoo* en *Mahomethaansche* Feesten, (die nimmer, om welke reden ook, door Inboorelingen verzuimd worden) den geregelden loop der Vischvangst verhinderen, verlangt de kooper zomtyds, dat de *Catholyke Marawas* den verlooren tyd op Zondagen inhaalen; doch hiertoe kan hy hun niet dwingen, zonder bevel van den Opper-burgerôfficier des Gouvernements, aangesteld om het opzigt over de Visschery te hebben.

De boots, tot de Visschery gebruikt, behooren niet op *Ceylon* t'huis, maar worden aangebragt uit onderscheidene havens van het vasteland, byzonder van *Tutucoreen*, *Caracal* en *Negapatam* op de kust van *Coromandel*, en *Colang*, een klein plaatsje op de *Malabaarsche* kust, tusschen *Kaap Comorin* en *Anjango*. De Duikers van *Colang* worden voor de besten gehouden, en alleen op zyde gestreefd door de *Lubbahs*, die zich op het Eiland *Manaar* onthouden, om in die kunst opgekweekt te worden. Vóór den aanvang der Visscherye komen alle de boots te *Condatchy*; hier worden ze genommerd, en men sluit 'er het verdrag.

Geduurende den Vischtyd zeilen alle de boots te gader uit, en komen te zamen weder. Een seinschot wordt 'er te *Arippo* gedaan omstreeks tien uuren in den avond, wanneer de geheele vloot, met een landwind, onder

 zeil

zeil gaat. Dezelve bereikt de hoogte der Oesterbanken met het aanbreeken van den dag, en met zonne-opgang vangt de Visschery aan. Deeze wordt met veel vlyts voortgezet, tot de zeewind omtrent den middag opkomt, en hun waarschuwt na de baai terug te keeren. Zo ras zy binnen het gezigt komen, wordt 'er wederom een seinschot gedaan, en men heist de vlaggen op, om de verlangende eigenaars van de wederkomst te verwittigen. Wanneer de boots aan land komen, ontlaadt men terstond de vangst, en de vaartuigen moeten vóór den avond ontlaaden zyn. Welke ook de vangst der booten moge weezen, laaten de eigenaars zelden eenig teken van een schraale vangst blyken; want, schoon zy den eenen dag ongelukkig *mogen* geweest zyn, zy zien, met het volkomenst vertrouwen, een gelukkiger dag te gemoete; naardemaal de *Brahmins* en Bezweerders, op welken zy, in weerwil der ondervindinge, een blind vertrouwen stellen, al te wel de gereedheid der menschen kennen om op goed geluk te hoopen, dan dat zy hun niet zouden belooven alles wat zy verlangen.

Ieder van deeze vischbooten voert twintig man, met een *Tindel*, of Opperstuurman. Tien van het Scheepsvolk roeijen en helpen de Duikers in het boven komen; de tien overigen zyn Duikers; zy gaan vyf te gelyk in zee; wanneer de eerste vyf boven gekomen zyn, duiken de andere vyf; en, door dit beurtlings duiken, geeven zy elkander tyd om zich te herstellen tot eene andere duiking.

Om de nederdaaling der Duikeren te bespoedigen, bedient men zich van groote steenen; vyf deezer voert ieder boot ten dien einde; zy zyn van roodagtig Graniet, hier zeer algemeen, en van eene pyramidaale gedaante, rond van boven en van onderen, met een gat door het smalste einde, om 'er een touw door te steeken. Eenige Duikers bedienen zich van een steen, die de gedaante heeft eener halve maane; deezen maaken zy rondsom den buik vast, als zy zullen nederdaalen, en houden dus de voeten vry.

Deeze lieden zyn, van hunne kindschheid af, gewoon te duiken, en begeeven zich, zonder eenig gevaar te vreezen, in zee, ter diepte van vier tot tien vademen, om Oesters te zoeken. Wanneer de Duiker gereed is om zich in zee te werpen, vat hy het touw, waaraan een

een der beschreevene steenen is vastgemaakt, met de teenen van zyn rechter voet, terwyl hy een zak, van netwerk gemaakt, met die van zyn slinker vasthoudt. Het is algemeen by alle de *Indiaanen*, om, in 't werken en zich vast te houden, van hunne teenen zo wel als van hunne vingeren zich te bedienen; en zo groot is de kragt der gewoonte, dat zy het kleinste ding met de teenen van den grond even goed kunnen opraapen als een handig *Europeaan* met de vingeren. De Duiker, in deezer voege toegerust, vat met de rechter hand een ander touw, terwyl hy met de slinker zyne neusgaten sluit, springt in het water, en daalt door de zwaarte van den steen welhaast tot op den grond. Alsdan hangt hy het net om den hals, en verzamelt, met allen mogelyken spoed en de ongelooflykste behendigheid, zo veele Oesters, als hem mogelyk is in den tyd, dien hy het onder water kan houden, — gewoonlyk twee minuuten. Dan neemt hy de reeds beschreevene schikking weder aan, geeft een teken aan den man in de boot, door met zyn rechter hand aan het touw te trekken, en wordt onmiddelyk opgehaald, den steen agterlaatende, om vervolgens door het daar aan vastgemaakte touw te worden opgehaald.

De werkzaamheid, welke zy geduurende dit onder 't water gaan verrigten, is zo geweldig sterk, dat zy, weder in de boot gehaald, uit mond, neusgaten en ooren water loozen en dikwyls bloed. Doch zulks belet niet, dat zy, op hunne beurt, weder ter diepte daalen. Dikwyls duiken zy veertig of vyftig maalen op één dag; en zy bezorgen, by iedere duiking, omtrent honderd Oesters boven. Eenigen besmeeren hunne lichaamen met olie, en bestoppen neusgaten en ooren, om het indringen des waters te beletten; terwyl anderen geene voorzorge in 't geheel aanwenden. Schoon de gewoone tyd van het onder water blyven niet veel meer dan twee minuuten haalt, zyn 'er nogthans voorbeelden van Duikers, die het vyf minuuten uithielden. Het sterkste voorbeeld, 't geen men weet, is dat eens Duikers, die in den Jaare 1797 van *Anjango* kwam, en volle zes minuuten onder 't water bleef.

Dit werk eens Duikers, 't geen zo vreemd en vol gevaars aan een *Europeaan* voorkomt, wordt zeer gemeen aan een *Indiaan*, ter oorzaake van de natuurlyke leenigheid zyner leden en de hebbelykheid van de

kindsch-

kindschheid af. Zyn grootfte fchrik en meeste gevaar is het ontmoeten van een Haai, terwyl hy zich in de diepte bevindt. Dit Dier is de algemeene en fchrikbaarende bewoonder van alle de Zeeën op deeze Breedten, en baart beftendigen fchrik aan den anders zo moedigen *Indiaan*. Eenige Duikers bezitten egter de bedreevenheid om den Haai te vermyden, zelfs als zy een geruimen tyd onder water blyven. Maar de verfchriklykheid van deezen vyand zweeft hun altoos zo fterk voor oogen, en de onzekerheid van hem te ontkomen is zo groot, dat dit bygeloovig volk veiligheid zoekt in bovennatuurlyke middelen. Vóór dat zy het duiken aanvangen, wordt de Priester of Bezweerder altoos geraadpleegd; en 't geen deeze hem zegt, wordt altoos, met het volkomenst vertrouwen, geloofd. De voorbereidingen, welke hy hun beveelt, beftaan in zekere plegtigheden, overeenkomftig met die der Caste of Secte, tot welke de Duiker behoort; en op het ftipt volbrengen derzelven ftellen zy het hoogfte vertrouwen. Hun geloof in de kragtdaadige werking dier plegtigheden is zo fterk, dat het geene verzwakking ondergaat, hoe wydverfchillend van de gedaane toezeggingen de uitkomst ook moge weezen. Het Gouvernement viert daarom bot aan hunne vooroordeelen, en heeft in bezolding eenige Bezweerders, om de Duikers de vreeze te beneemen. Want hoe bedreeven deeze lieden in hun beroep zyn, zouden zy het duiken niet aanvangen, zonder dat de Bezweerder zyn werk eerst verrigt hebbe. Diens raadgeevingen worden heilig in acht genomen, en ftrekken in 't algemeen om de gezondheid des Duikers te bewaaren; doorgaans wordt hem bevolen, zich van eeten te onthouden vóór het duiken, en zich onmiddelyk naa het wederkeeren van den arbeid in versch water te baaden.

Deeze Bezweerders zyn in de *Malabaarfche* taal bekend onder den naam van *Pillal Karras*, of *Haai-binders*. Terwyl de Visfchery duurt, ftaan zy op 't ftrand, van den morgen tot het wederkeeren der vischboots in den naamiddag; al dien tyd prevelen zy gebeden, wringen het lichaam in de vreemdfte bogten, en maaken gebaaren, aan welke niémand, en zy zelfs mogelyk geene meening weeten te hegten. Al deezen tyd moeten zy zich van eeten en drinken onthouden; zulks zou hunne gebeden kragtloos doen worden. Van deeze ont-

onthouding ontflaan zy zich egter zomwylen, en verkwikken zich met *Toddy* — een drank, uit den Palmboom gehaald — tot zo lang dat zy niet ftaan kunnen tot het doen hunner verrigtingen.

Eenigen der Bezweerderen gaan met de Duikers fcheep, die zeer in hun fchik zyn door het denkbeeld dat zy hunne befchermers by zich hebben; doch, myns bedunkens, ftelt deeze ingebeelde befcherming de Duikers meer bloot aan ongelukken, dewyl zy bewoogen worden te veel te waagen, en de noodige voorzorgen niet te neemen, volkomen vertrouwende op de onfeilbaare magt hunner Befcherm-engelen. — Men hebbe zich egter niet te verbeelden, dat deeze Bezweerders geheelenal de bedroogenen door hunne eigene kunftenaryen zyn, of dat zy hunne aankleevers ter visfcherye vergezellen uit eene angftige bezorgdheid voor derzelver behoudenisfe: hun voornaamfte dryfveer is, om, indien 'er zich eene gelegenheid toe opdoet, een kostbaare Paarl te kaapen. Wanneer dit het geval is, moet de Opper-opzigter der Visfcherye met een jalours oog den vischtogt aanzien: zo groot is nogthans de verknogtheid hunner aankleeveren, dat hy het ftilzwygend moet gedoogen, of althans zyn vermoeden wegens de weezenlyke oogmerken bedekken. Hy moet zelfs geen zweem laaten blyken van twyfel aan der Bezweerderen vermogen over de Haaijen: dit mogt de Duikers befchroomd maaken om zich in de diepte te begeeven, of affchrikken van geheelenal te visfchen. De Bezweerders trekken hier groote winst: want, behalven dat zy door het Gouvernement betaald worden, krygen zy geld en gefchenken van allerlei foort van de zwarte Kooplieden, en die gelukkig in de Oestervangst flaagen.

De afgerigtheid deezer Knaapen om de geloofftelling in hunne bezweeringen te behouden, wanneer een ongelukkig geval hunne toezeggingen verydelt, verdient aangetekend te worden. Zints *Ceylon* in der *Engelfchen* bezitting kwam, verloor een der Duikeren een been: de Opperbezweerder werd terftond ontbooden, om reden te geeven van dit ongeluk. Zyn antwoord verfchaft het fterkst bewys van de kundigheid en bekwaamheid des volks, waarmede hy te doen hadt. Hy vertelde hun, met veel betoons van ernst, „ dat een „ oude Tovenaar, aan wien hy een trek fchuldig was, „ juist op dien tyd van *Colang* aan de *Malabaarfche*

„ kust

„ kust kwam, en eene tegenbezweering deedt, welk „ voor dien tyd de zyne kragtloos maakte: dat hy de „ te laat te weeten gekomen was, om het gebeurde on- „ geluk te voorkomen; doch dat hy nu zyne meerder- „ heid zou betoonen over zynen tegenstreever, door de „ Haaijen te beleezen en hunne bekken toe te binden, „ zo dat 'er, geduurende den Vischtyd, geen ongeluk „ meer zou gebeuren." —— Gelukkig voor den Bezweerder, beantwoordde de uitkomst aan zyne voorzegging, en geen onheil, door Haaijen veroorzaakt, viel 'er verder, geduurende den vischtyd in dat jaar, voor.

Het vertoon van een enkelen Haai is genoegzaam om schrik onder alle de Duikers te verwekken: want zo ras een hunner een Haai ziet, maakt hy het zyne medemakkers bekend; dit gaat over na de *andere boots*: vrees grypt allen aan, en zy keeren alsdan dikwyls na de baai weder, zonder dien dag meer te visschen. De Haaijen, die deezen schrik veroorzaaken, zyn somtyds niets anders dan een scherpe steen, op welken de Duikers nederkomen. Eene valsche opschudding, deezerwyze veroorzaakt, is allernadeeligst voor de Visschery; en alle middelen worden beproefd, om de waar- of valschheid dier gerugten te ontdekken: wordt men het laatste gewaar, dan volgt 'er straf voor de schrikverwekkers.

De Duikers worden onderscheiden betaald, naar de byzondere verbintenissen, welke zy aangegaan hebben met de eigenaaren der boots. Zy krygen of geld, of een gedeelte der gevangene Oesters, die zy, voor de voet op, voor hunne eigene rekening openen: dit laatste is de algemeenste handelwyze. De overeenkomst met de verhuurders der boots gaat omtrent op dezelfde wyze toe. Zy gaan eene verbintenis aan, om eene bepaalde som voor het gebruik der boots te ontvangen, of betaalen aan den Hoofdhuurder van de Oesterbank eene bepaalde som voor de vryheid om voor eigen rekening te visschen. Eenigen, die op de laatstgemelde wyze te werk gaan, zyn zeer gelukkig en worden ryk, terwyl anderen daardoor groot verlies lyden. —— Oester-loteryen worden hier opengezet. Deeze bestaan in het koopen eener hoeveelheid ongeopende Oesters, en de kans te staan om 'er Paarlen in te vinden, of niet. De *Europeesche* Officieren en Heeren, die zich hier, amptshalven, of uit nieuwsgierigheid,

in

in den vischtyd onthouden, zyn zeer gesteld op deeze soort van loteryen, en gaan veelvuldige koopen van deeze soort aan.

De eigenaars der boots en de kooplieden loopen groot gevaar om veele van de beste Paarlen te verliezen, terwyl de vaartuigen op de t'huisvaart van de Oesterbanken zyn: dewyl de Oesters, nog leevende, en voor eenigen tyd ongestoord gelaaten, dikwyls uit eigen beweeging zich ontsluiten: alsdan kan men gereedlyk een Paarl ontdekken; en de Oester wordt, door middel van eenige ruigte, of een zagt stukje hout, belet, zich weder te sluiten, tot dat de gelegenheid zich aanbiedt om 'er de Paarl uit te ligten. De knaapen, die aan de gevangene Oesters arbeiden, pleegen in deezer voege niet weinig diefstallen, en zwelgen de gestoolene Paarls dikwyls door, om ze te verbergen. Wanneer men hiervan vermoeden krygt, sluiten de Kooplieden de verdagt gehoudenen op, en doen hun sterke braak- en ontlasting-middelen toedienen, welke menigmaalen het gestoolene aan den dag brengen.

Zo ras de Oesters uit de Vischboots genomen zyn, worden dezelve, door de onderscheidene lieden, aan welken zy toebehooren, geplaatst in holen of putten, ter diepte van omtrent twee voeten in den grond gegraaven, of in kleine vierkante plaatzen, die gezuiverd en afgeschut zyn: elk heeft zyne eigene afdeelingen. Matten worden 'er onder gespreid, ten einde voor te komen, dat de Oesters den grond niet raaken: daar liggen ze om te sterven en te rotten. Wanneer de Oesters gerot en droog geworden zyn, kan men ze gemaklyk openen, zonder eenig gevaar van beschadiging aan de Paarl toe te brengen, 't geen ligt het geval zou hebben kunnen weezen by het versch openen, 't welk niet zonder geweld kan geschieden. De schelp geopend zynde, wordt de Oester naauwkeurig onderzogt. Men is zelfs gewoon de Oester te kooken, dewyl de Paarl, schoon doorgaans in de schelp gevonden, nu en dan in het lichaam van den Visch zelven zit.

De stank, veroorzaakt door dit laaten rotten der Oesters, is onverdraaglyk, en blyft langen tyd naa dat de Visschery gedaan is. Dezelve bederft de lugt verscheide mylen rondsom *Condatchy*, en maakt de ommestreek van dat land zeer onaangenaam, tot dat de Mousons en geweldige Weste-winden opsteeken en de

lugt

lugt zuiveren. Deeze alleronaangenaamste stank kan echter de hoop op winst niet weeren: want maanden na den vischtyd ziet men eene menigte van menschen, met alle zorgvuldigheid zoekende en het zand ziftende op de plaatzen, waar de Oesters gelegen hebben om te rotten: eenigen zyn nu en dan gelukkig genoeg om een Paarl te vinden, die de gedaane moeite ruim en ryklyk vergoedt.

De Paarls, te deezer Visscherye gevonden, zyn witter van kleur, dan die men aantreft in de Golf van *Ormus* aan de *Arabische* kust; doch worden, in andere opzigten, geoordeeld niet zo zuiver of van zo uitsteekend eenen aart te zyn: want schoon de witte Paarls meer geagt zyn in *Europa*, geeven de Inboorelingen de voorkeus aan die eenigzins geel- of goudkleurig zyn. — Te *Tutucoreen*, op de kust van *Coromandel*, byna tegen over *Condatchy*, is eene andere Paarl-visschery: dan de Paarls, daar gevonden, zyn veel minder geagt dan de twee gemelde soorten; zy hebben eene blaauwe of graauwagtige kleur.

In het toebereiden der Paarlen, byzonder in het booren, of gaaten, en rygen, zyn de Zwarten zeer bedreeven. Het werktuig, waarvan zy zich in het booren bedienen, is gemaakt van hout, gelykende naar een stompen omgekeerden kegel, omtrent zes duimen lang en vier duimen breed, staande op drie pooten, elk twaalf duimen lang. In de boven platte oppervlakte van dit werktuig zyn holen, voor de grootste Paarls geschikt; de kleinere worden 'er in geslaagen met een ligten houten hamer. De boor-werktuigen zyn spillen van onderscheidene grootte, geëvenredigd aan die der Paarlen: deeze worden rond gedreeven in een houten knop, door middel van een drilboog. De Paarls geplaatst zynde in de holen, en de punt van de spil daar op gezet, drukt de werkman op het houten hoofdstuk des werktuigs met zyn slinker hand, terwyl zyn regter den drilboog ronddryft. Geduurende deeze bewerking maakt hy, van tyd tot tyd, de Paarl nat, door den kleinen vinger van zyn regter hand in een kokusnoot, met water gevuld, te doopen; dit verrigt hy met eene behendigheid en vaardigheid, welke naauwlyks eenige verhindering aan de kunstbewerking toebrengt, en alleen door veelvuldige oefening kan verkreegen worden.

Zy hebben eene verscheidenheid van andere werktuigen,

gen, zo om Paarlen te fnyden als te booren. Om ze te zuiveren, te ronden, te polysten, en ze in dien ftaat te brengen, zo als wy dezelve zien, bedienen zy zich van een poeder, van Paarlen gemaakt. Deeze onderfcheide werkzaamheden, om de Paarlen te bereiden, houden een groot aantal Zwarten, op verfcheide gedeelten van *Ceylon*, bezig. In de *Pettah* of *Zwarte Stad* van *Columbo* ziet men, in 't byzonder, veelen alle dagen hier mede bezig.

De Paarl-visfchery, door de voorgaande Bezitters te zeer uitgeput, brengt misfchien zo veel niet op als voorheen. Dan de voordeelen, welke het Gouvernement daarvan trekt, zyn egter groot, en kunnen door een verftandig beftuur vermeerderd worden. De Paarls worden, naast de Kaneel, voor het meest winstgeevende van het geheele Eiland gehouden. De zamenvloeijing van volk derwaards, door deeze visfchery getrokken, biedt eene fchoone gelegenheid aan, om andere Waaren te verhandelen; en door eenen goeden aanleg kunnen de *Engelfchen* hier veele hunner voortbrengzelen in verfcheide deelen van *Indie* flyten.

Eer wy de Baai van *Condatchy* verlaaten, zal het geene onaangenaame noch onleerzaame fchryfftoffe opleveren, een overzigt te geeven van de onderfcheidene voorwerpen, die het fterkst de aandagt eens Vreemdelings, geduurende de Paarl-visfchery, trekken. De opmerkenswaardige tentoonfpreiding van *Indiaanfche* Zeden, welke hier in al derzelver verfcheidenheden gezien wordt, is misfchien van deeze alle het treffendfte.

Elke Caste heeft haare vertegenwoordigers; de kunftenaryen, door zommigen uitgeoefend, de plegtigheden, door anderen verrigt, en het voorkomen van allen, verfchaffen den *Europeaan* eene verfcheidenheid van ftoffe en ruime voldoening aan zyne nieuwsgierigheid. Op de eene plaats ziet hy gochelaars en landloopers van allerlei foort, die hunne trekken fpeelen met eene maate van kunde en afgerigtheid, welke den bewoonderen van koudere lugtftreeken allerverwonderlykst voorkomen; op eene andere aanfchouwt hy *Fakeers*, *Brahminen*, Priesters, *Pandarams* en Boetedoeners van allerlei aanhangen, die, of om liefddaadigheid op te wekken, of ingevolge van zekere gelofte, de pynlykfte verrigtingen volvoeren, met eene foort van volftandigheid,

heid, die naauwlyks begreepen of geloofd kan worden, zo men ze niet met eigen oogen ziet.

De pynlykste bedryven van Boetedoening, welke de *Indiaanen* verrigten of ondergaan, zyn die, welke plaats hebben, wanneer zy weder willen aangenomen worden in hunne eigene Caste, welker gemeenschap zy verbeurd hebben, door het eeten van spyzen, volgens de regels van hunne Secte verbooden, of door zulk eene verkeering te houden met andere volken, als men veronderstelt dat hun ontheiligt. In deezen toestand worden zy met afschuwen beschouwd door lieden van hunne eigene Secte, van alle verkeering met dezelve uitgesllooten, en zelfs verboden hun aan te raaken. Van zulk een staat van onreinheid kunnen zy alleen gezuiverd worden door het betaalen eener groote Geldsomme, of door het ondergaan van de zwaarste Boetedoeningen. Van die, welke ik gezien heb, zal ik slegts een en ander der voornaamste vermelden.

Deez heeft eene gelofte gedaan, om zyn arm, voor een zeker aantal jaaren, boven zyn hoofd te houden, zonder dien ooit neder te laaten; en dit doet hy met de daad zo lange, tot hy nimmer zyn arm in den natuurlyken staat kan wederbrengen. —— Een ander houdt zyn hand geslooten, tot dat de nagels zyner vingeren geheel in het vleesch groeijen en boven op de hand weder uitkomen. —— Veelen kammen nimmer hun hair, of laaten nooit den baard scheeren: in deezen staat wordt het hoofdhair, 't welk van een bruine kleur is, geheel verward, en niet ongelyk aan een raagbol; of het hangt neder in lange ongehaavende vlegten, niet ongelyk aan het hair van zeker soort van *krulhonden*. —— Eenigen zweeren, dat zy nooit *zullen nederleggen*; terwyl zy, ten zelfden tyde, een *groot* yzeren werktuig om den hals draagen.

Maar eene der zeldzaamste van deeze plegtigheden is, dat men het *hangen* en *draaijen*, om in de Caste hersteld te worden, ondergaat; en 't zelve geschiedt vaak. Een vry hooge staak of stam van een kokusnootenboom wordt vast in den grond gezet; op den top wordt een andere staak of boom kruiswyze daar op geplaatst, om op een spil te kunnen draaijen; aan het einde van het dwarshout hangen touwen en koorden, om den Boetedoener aan te hangen en op te haalen. Hy wordt te

voor-

voorschyn gebragt, vergezeld van een aantal voor hem dansfend volk: driemaal leiden de *Brahminen* en zyne Bloedverwanten hem rondsom dit gevaarte heen, onder een luidrugtig geschreeuw, met muzyk gepaard. Inmiddels offert men een Schaap, en het bloed wordt onder de rondstaande menigte verspreid; elk verlangt, dat het op hem kome. Onvrugtbaare Vrouwen in 't byzonder begeeren daardoor bedruppeld te worden, in hoope van vrugtbaarheid te zullen verkrygen; en, met inzigt om de uitwerking van dit middel te zekerder te bekomen, stellen zy alles te werk om zich zelven tot den hoogsten trap van geestvervoering op te winden, het hair uittrekkende en tierende op de ontzettendste wyze. Naa dat de Offerande gedaan is, wordt de Boeteling op zyn buik vlak op den grond nedergelegd; en twee vry groote haaken, voorheen vastgemaakt aan de touwen, welke van het dwarshout nederhangen, worden diep in het ruggevleesch onder de schouderen gedreeven; andere touwen hegt men onder de borst en dyen, om de zwaarte des lichaams te helpen onderschraagen. In dien staat wordt de Boeteling by den staak opgeheesfen en gehangen; in deezen stand wordt hy twee of drie keeren omgedraaid. Geduurende die hoogst smertlyke verrigting, zegt hy een aantal gebeden op, en strooit onder de menigte bloemen, welke hy, ten dien einde, heeft medegenomen: deeze bloemen worden aangemerkt als heiligdommen, en middelen om allen kwaad te weeren en de toekomende gelukzaligheid te verzekeren. De omringende menigte is zo greetig om die bloemen op te zamelen, als het *Engelsch* graauw, wanneer onder 't zelve geld gestrooid wordt.

De Priesters, die zich te *Condatchy* onthouden, ten einde deeze en andere plegtigheden te verrigten, zo wel als veele andere Godsdienstige Bedelaars, zyn hier zeer hinderlyk: want behalven dat zy zeer lui en bedryfloos zyn, vallen zy zeer onbeschaamd en lastig. Dan zy zyn de eenige pesten niet, die de menigte, by de Paarlvisschery verzameld, lastig vallen. Bovendien is 'er eene groote menigte Gochelaars; Slangengrypers, dansfende Jongens en Meisjes, alsmede veelen, die geene andere kostwinning hebben dan steelen en beursshyden, in welke beide vakken zy eene groote afgerigtheid bezitten. Te verschoonlyker egter is in hun dit bedryf, daar de Dievery een standhoudende eigenschap der *Indiaanen* schynt

 te

te weezen. In hunnen handel met de *Europeaanen* missen zy nimmer, wanneer eene gelegenheid zich aanbiedt, daarvan gebruik te maaken, om hun te bedriegen. Het is, nogthans, alleen door ontvreemding, dat deezen van hun te lyden hebben: want zelden waagen zy het, hun de goederen, door openbaar geweld, te ontneemen. Zo groot, in de daad, is het ontzag, 't welk de meerdere bekwaamheden der *Europeaanen* inboezemen by de Inboorelingen van *Indie*, dat men zeldzaam een voorbeeld ontmoet van een Zwarten, die een Blanken man voor man aantast, of in byzondere gevegten, of in den stryd.

Daar is geen tooneel, waarop de Inboorelingen deezer Landen eene schooner gelegenheid hebben om hunne behendigheid te werk te stellen, dan in de Baai van *Condatchy*, ten tyde der Paarl-visschery. Dit is de reden, dat de schurken en snoodaarts uit alle oorden van *Indie* derwaards toevloeijen; en geene voorzorgen zyn genoegzaam, om hunne schelmeryen en beroovingen te voorkomen. Hunne behendigheid, om de Paarls uit de Oesters te ligten, hebben zy inzonderheid tot eenen zo hoogen trap opgevoerd, dat men het voorkomen en beletten van dit snood bedryf onder de onmogelyke zaaken rangschikt.

Dan wy willen in deeze algemeene ongunstige beoordeeling der Inboorelingen van *Indie* de eigenlyke *Ceyloneezen* niet begreepen hebben: want, schoon de Paarlvisschery op hun Eiland geschiede, woonen nogthans weinigen hunner dezelve by, in vergelyking van het verbaazend aantal, 't welk uit andere oorden van *Indie* daar zamenschoolt. Ook zyn deezen niet zo zeer afgerigt op schelmsche treeken, noch bezitten die vaardigheid in handgreepen der *Indiaanen* van het Vasteland, die deeze bekwaamheden by erfenisse schynen te bezitten, en 'er zich op verhovaardigen.

Te *Condatchy* hebben zy van hunne beroovingen een stelzel gemaakt, en geene voorzorgen kunnen iemand daartegen geheel beveiligen. De eigenaars der Vischboots, en de Kooplieden, die in Oesters handelen, zyn genoodzaakt menschen te huuren, om 'er de Paarls uit op te zamelen; en, om het vervreemden te voorkomen, zyn vertrouwde persoonen aangesteld, die 'er gestadig het oog over houden.

BERIGT VAN HET BEKLIMMEN DES BERGS TSHATIR-DERDAK, IN DE CRIM. Door een Secretaris van het *Rusſisch* Gezantſchap na het Hof van SELIM DEN III, in den Jaare 1793.

(Overgenomen uit de *Travels in the Crimea*, ten Jaare 1802 in 't *Engelsch* vertaald uitgegeeven.)

Ik wilde niet, dat men my zou naageeven verzuimd te hebben het beklimmen en naauwkeurig bezigtigen van een der hoogſte Bergen in de *Crim.* Ik ging, derhalven, omtrent agt uuren in den avond op weg, ten einde ik vroegtydig mogt komen aan den voet van deezen ſteilen Berg, en de hitte van de zon vermyden, welke, op dien tyd, vry ſterk begon te worden. Myn *Rusſiſche* Gids, niet volkomen kundig van den weg, vergenoegde zich met de oevers van de Rivier de *Salgir* te volgen. Ten hoogſten onvoldaan wegens de onzekerheid van den weg, dien wy moesten inſlaan, en even verlegen hoe ik met hem zou handelen, beſloot ik te gaan na het eerſte groote Dorp niet verre van ons. Terſtond begaf ik my na den Murſa, en verzogt van hem een Gids, beter met de wegen en het land bekend, dan de ander. Hy voldeedt terſtond aan myn verzoek.

Onder dit nieuw geleide bereikte ik *Fabel*, gelegen aan den voet des Bergs, en vyftien Werſten van *Sympheropol*, 's morgens ten een uuren. De Overſte van dit Dorp, 't welk een gedeelte uitmaakt van de veelvuldige land-heerſchappyen des Generaals POPOW, ontving my met de verpligtendſte beleefdheid, ingevolge van een Voorſchryvingsbrief des Gouverneurs, dien ik hem overgaf. Eenige uuren ten diens huize vertoefd hebbende, toog ik na den Berg, ondanks alle de afmaaningen wegens het gevaar van dien weg te reizen, en de herhaalde verzekeringen, dat veelen de waarheid dier waarſchuwingen ten hunnen koste ondervonden hadden. Om myzelven te dekken tegen roovers, die men my onderrigtte dat de bosſchen en toegangen tot den Berg onveilig maakten, nam ik met dankbaarheid drie

Mannen aan, die de Murſa de goedheid hadt my ter beſcherming te leenen.

Het eerſte gezigt van deezen verbaazenden Berg is zo treffend als zeldzaam: de gedaante is volmaakt gelyk aan die van een Tent; uit welken hoofde dezelve, in het *Rusſisch*, den naam draagt van *Palatka*, en in het *Tartaarsch* dien van *Tſherdcrdak*: dezelve is de helft hooger dan alle de andere Bergen van de *Crim*, die egter zeer hoog zyn. Aan den voet vindt men eene wyde uitgeſtrektheid van houtgewas, met veel wilde Zwynen. Den Berg opklimmende, wordt de weg langs hoe ſteiler en moeilyker; egter treft men hier en daar eene vlakte aan, groot genoeg om ter ruſtplaats te dienen. Drie volle uuren waren wy bezig, eer wy den top bereikten: maar het verrukkend gezigt vergoedde ruim en ryklyk de vermoeijenis van den togt.

Ik ſmaakte het genoegen van het ſchoon Schier-eiland in al deszelfs uitgeſtrektheid beneden my te zien, met de bergen, de valeijen, de boſſchen, de ſteden en dorpen. Onuitputlyk in rykheid en verſcheidenheid van voorwerpen was deeze groote ſchildery, welke aan alle zyden myne verwondering gaande maakte en my verrukte. Noordwaards zag ik onderſcheiden de kleine Stad *Perecop*; West- en Zuidwaards de *Zwarte Zee*, die de kusten van het Schier-eiland beſpoelt; Oostwaards de Zee van *Aſoph*, die egter, ter oorzaake van den verren afſtand, niet gemaklyk te onderſcheiden viel.

Naauwlyks had ik een half uur het gezigt van dit grootsch en betooverend tooneel genooten, of de lugt betrok met donkere wolken, die welhaast ter halve hoogte van den Berg nederdaalden, een ander tooneel opleverende dan ik duslang aanſchouwde, 't geen, ſchoon min aangenaam, my nogthans, ter oorzaake van de nieuwheid, geen gering vermaak verſchafte. Een allergeweldigſte ſtorm woei beneden myne voeten, en vervulde mynen geest, ik weet niet met welk een gevoel van vreugde en ſchrik, 't geen, in den ſtaat van verrukking en bedwelming, voor my onmogelyk was te ontwikkelen.

De koude, welke my aangreep op deezen bergtop, noodzaakte my ſchielyk om op myn vertrek bedagt te zyn. De wolken, egter, verdweenen; en ik ſmaakte het

het genoegen, om de schildery, door my zo zeer bewonderd, allengskens weder te zien: terwyl, te midden van de onderscheidene voorwerpen, die allengskens zich weder aan het oog opdeeden, myne aandagt op nieuw werd uitgelokt. Ik ontdekte eene groote menigte grotten, holen en diepten in de rotzen. De sneeuw, waarmede de laatstgemelden gevuld zyn, en die 'er altoos blyft, doet de Rivier *Salgir* ontspringen, en geeft daarenboven water aan een onnoemlyk aantal kleiner stroomen, die aan alle zyden, met een ongeregelden loop, afvloeijen. Deeze groote hoeveelheid waters, veroorzaakt door de gesmoltene sneeuw, voortvloeijende uit de diepe holen, waarin dezelve gevormd wordt, ontmoet, in den loop tot den voet des Bergs, een groot aantal rotzen, die een aantal watervallen vormen, welker geluid sterk genoeg is om op een grooten afstand gehoord te kunnen worden. Het water is zeer koud en zeer helder. Men kan, ondanks eene diepte van zeventig vademen, den klank van een stuk gelds, daar in geworpen, op den bodem nederkomende, onderscheiden hooren. Ik ontdekte, op verscheide plaatzen des Bergs, verscheide sterke en onderscheidene Echoos, die het geluid verscheide keeren wederkaatsten.

De dag nu ten einde spoedende, gepaard met de noodzaaklykheid van ruste, naa een uittogt van tien uuren, begon ik te denken om weder te keeren na den Mursa, die my zo hartlyk ontvangen hadt. Ik vond reden om voldaan te zyn over het heerlyk avondeeten, voor my gereed gemaakt, en het bedde, voor my gespreid. 's Volgenden daags vroeg nam ik van hem myn afscheid, en keerde na *Sympheropol* weder.

VERSLAG VAN EEN BELANGRYK UITLANDSCH WERK: AN INQUIRY INTO THE COLONIAL POLICY OF THE EUROPEAN POWERS. OF, ONDERZOEK NAAR HET KOLONIAAL BESTUUR DER EUROPISCHE MOGENDHEDEN. DOOR HENRY BROUGHAM, JUN.

De Schryver verhandelt zyn onderwerp in vier Boeken, welke de volgende punten behelzen:

I. *De Betrekkingen tusschen het Moederland en de Kolonien.*

Dit Boek vult het geheele Iste Deel, en is dus zo uitgebreid als de drie anderen saamgenomen, vervat in het IIde Deel. De Schryver beschouwt de Kolonien als Gewesten van den ge-

gemeenen Staat. Hy toont aan, dat zy veelal nuttiger zyn aan het algemeen, dan de Europische Gewesten. Deeze Beschouwingen zyn zeer uitgebreid, om dat 'er veel dwaalingen open te leggen waren. In Engeland en Frankryk, meer dan hier te lande, hebben vernuftige Schryvers het gewigt der Kolonien in twyfel getrokken, en de *Economisten* hadden dezelven afgekeurd. Onder ons behoeft de waarheid op dit stuk zo veel toestels niet. Maar het uitsluitend stelsel, welk de Kolonien van alle betrekkingen met anderen, dan het Moederland, afzondert, geeft den Schryver aanleiding tot redeneeringen, die ook onder ons meer te pas komen. Hy toont aan, dat die afzondering in de meeste gevallen van zelf plaats grypen zal, en dat de Wetten slegts bevestigen het geen door wederzydsch belang evenwel zoude gebeurd zyn. De Kolonist is door geboorte, of gewoonte, door *Taal*, *Zeden*, Godsdienst, Maagschappen, derwyze aan *het Moederland* gehegt, en de Kapitalist in het Moederland, *hy zy* Koopman of Rentenier, heeft zo veel meer vertrouwen op zyne Landgenooten, dan op vreemde Planters in vreemde Kolonien, dat Vaart en Handel niet ligt anders gevestigd zullen worden, dan tusschen het Moederland en de Kolonien. Hy haalt hier het spreekend voorbeeld aan van de Staaten van Noord-Amerika, die thans veel meer waard zyn voor Groot-Britanje, dan toen zy deszelfs Kolonien waren, en die, met meer vryheid, ongelyk toegenomen zyn in volkrykheid, met alle de gevolgen derzelve; al het welk tot meerder voordeel aan het oude Moederland gedydt. Om hier een enkel stuk voor veelen op te noemen, zo vreesde Engeland, dat de Kolonien eigen Fabryken zouden oprigten; en, nu het vryelyk geschieden kan, werkt de natuur der zaak het tegen; elk legt zig toe op den Landbouw, of slegts op grove Fabryken, en het vertier der Britsche Manufactuuren in Noord-Amerika is grooter, niet alleen dan ooit te vooren, maar zelfs dan in eenig ander Land. De Schryver besluit, dat het *uitsluitend* stelsel, in den evengemelden zin, niet zo onnatuurlyk en schadelyk is, als sommigen hebben voorgegeven, en dat het slegts met wysheid en maatigheid dient uitgevoerd te worden.

Van de beginselen gaat hy over tot de geschiedenis der Kolonien, beginnende met Holland, voortgaande tot Spanje, Portugal, Denemarken en Zweeden, en eindigende met Frankryk en Engeland. Hier komt nu het wyze en maatige in de uitvoering van het stelsel te pas, en wy zien al aanstonds in de geschiedenis der Hollandsche Kolonien, welke de gebreken zyn, en hoe men dezelven vermyden moet. Wy zien de kleinste Bezittingen in de West door een verbeterd stelsel van Vaart en Handel op dezelven allengs Goudmynen van den Staat worden, en de groote en ryke Bezittingen in de

de Oost; door een hardnekkig aankleeven aan een slegt stelsel. op een algemeen verderf uitloopen.

Dezelfde gevolgtrekkingen vloejen voort uit de Geschiedenis van Spanje, die nog nergens zo uitvoerig en zo klaar was voorgedraagen, met opzigt tot de Kolonien. De Schryver had hier een groote vooringenomenheid tegen te gaan, namelyk, dat de Kolonien van dat Ryk deszelfs ondergang berokkend hadden. Hy toont duidelyk aan, dat de val van het Moederland slegts op het zelfde tydstip, als de Kolonisatien, begonnen zy, maar zo min een gevolg daar van kunne gezegt worden, dat de Kolonien in tegendeel den Staat altyd opgebeurd hebben. Dit is een van de fraaiste stukken in dit nuttig Werk en onze aandagt overwaardig. Het is nog niet genoeg bekend, welke groote vorderingen Spanje in de laatste vyf-en-twintig jaaren gemaakt heeft, en welk een schat van Producten 'er thans uit de Kolonien aangebragt wordt, zedert dat de vrye Handel op de Monopolien gevolgd is. Voor twee jaaren gaf de Heer DE PRADT, in zyne *Trois Ages des Colonies*, 'er staalen van op, die overdreeven scheenen, doch die nu ook door deezen grondigen Schryver bevestigd worden. Iets dergelyks heeft plaats met Portugal, ten aanzien van Brazil, offchoon wy 'er min zekere berigten van hebben.

Deenemarken en Zweeden komen weinig in aanmerking, uit hoofde van de Kolonien, die gering zyn; doch leveren ook nuttige lessen op, door de genomen maatregelen, welke ter opheldering en bevestiging van de waare beginselen strekken.

Eindelyk is de bloeiende staat der Fransche Kolonien vóór de Revolutie, en van sommigen niettegenstaande dezelve, alsmede van de Britsche Kolonien, het sterkste bewys van de weelige vrugten, die een goed stelsel altyd voord moet brengen.

Eigendom, vooral van Land, beschermd door de Wetten, een vrye Vaart en Handel, zyn de eerste grondslagen van Koloniale en daar uit vloeiende Nationaale welvaart.

Omtrent de Oost-Indische Bezittingen schynt de Schryver meestal, wat Groot-Britanje betreft, aan des Leezers nadenken over te laaten, en zig tot Neêrlands Indie te bepaalen. Maar over den staat der Amerikaansche Kolonien, en vooral der Eilanden, weidt hy voornaamlyk uit, en beschryft zeer uitvoerig den staat der Maatschappy aldaar, welke van zo veel gewigt is in de onderlinge betrekkingen der Kolonien met het Moederland. Dan ook van geen minder gewigt is deeze staat der Maatschappy voor

II. *De Betrekkingen tusschen de Kolonien onderling.*

Zy hebben eenen wederkeerigen invloed op elkanderen; en indien 'er groote veranderingen in de éene voorvielen, zouden 'er de anderen schielyk gevoel van hebben. Zodanig eene verandering zoude, by voorbeeld, zyn, de vryverklaaring der Slaaven, of de afscheuring van het Moederland. Men kan niet wel de mogelykheid onderstellen, dat de Slaverny afgeschaft zoude worden in éene Kolonie, en dat zy lang zoude behouden blyven in alle de anderen. Indien één Kolonie zig onafhanklyk maakte, zoude zy zodanig aan inwendige kragt toenemen, dat alle de verdere Kolonien veel onzekerder Bezittingen voor derzelver Regeeringen in Europa zouden worden. Behalven het belangryke van zulke navorschingen over het algemeen, zyn dezelve zeer toepasselyk geworden op den tegenwoordigen staat van St. Domingo inzonderheid. Indien de groote Mogendheden haare Kolonien in Amerika behouden, is 'er geen zo gevaarlyke aanval van de eene Kolonie op de andere te dugten, en de Balans in de West-Indien herstelt zig met de Balans in Europa. Om deeze reden is 'er ook, in twee Eeuwen, zo weinig verandering in de Bezittingen der Europische Mogendheden aldaar voorgevallen, en weinige Eilanden hebben in de laatste Eeuw andere Meesters gekreegen. Doch indien St. Domingo eene Mogendheid wierd, en daar door in kragt zeer toenam, zou de Balans in de West-Indien gemakkelyker gestoord worden, en de Balans in Europa zou 'er minder mede gemoeid zyn.

Deeze gewigtige bedenking, zeer uitvoerig door den Schryver voorgedraagen, leidt ons tot eene andere, in het volgende Boek, over

III. *De Betrekkingen tusschen de Moederlanden onderling.*

Want zo de Betrekkingen van de eene Kolonie op de andere zo groot zyn, en zo de zekerheid van allen vereischt, dat 'er geen onafhanklyk worde van haar Moederland, (om by dit eene stuk te blyven) welk een gemeen belang van alle de Mogendheden wordt 'er dan niet gebooren, om elkanderen tegen oproer en afscheuring by te staan! En hier verdient de Schryver onze bewondering en toejuiching, als hy niet alleen denkt, maar schryft, en in druk uitgeeft, dat Groot-Britanje Frankryk moet bystaan, om St. Domingo te onderwerpen. 'Er was veel moed nodig, om voor zulk eene waarheid in Engeland uit te komen, en om dezelve onder alle mogelyke gedaanten te vertoonen, ten einde alle tegenspraak, met redenen bekleed, onmogelyk te maaken.

Dezelfde leiding van gedagten brengt hem vervolgens op het

het ftigten van nieuwe Kolonien, en bepaaldelyk op Egipten. Hy onderzoekt, wat gevolgen voor de West-Indien de Teelt van de Koloniale Producten aldaar zoude hebben, het zy dat eene Mogendheid 'er zig meester van maakte, welke geen Kolonien had, of zodanig eene, welke 'er had. Dit ftuk is zeer uitgebreid en byzonder leezenswaardig. Des Schryvers gevoelen, dat de befchaaving en Kolonifatien van Egipten geen gevaar, maar veel voordeel aan Britsch Oost-Indien zouden toebrengen, is aan bedenkingen onderhevig, maar niet te min gaat hetzelve gepaard met de belangrykfte opgaven. Zyn gevoelen, dat de West-Indifche Kolonien 'er door bedorven zouden worden, is daar tegen met al de kragt van overtuiging voorgefteld. Zyn befluit is, dat Engeland deeze verovering aan Frankryk betwisten moet, zo lang als het kan, doch dat eindelyk, indien Egipten aan Frankryk moet komen, Syrie dient toe te vallen aan Engeland, tot een Schaêvergoeding voor de West-Indien. Wie den laatften Oorlog en de beginfelen van deezen nagaat, behoeft geen ongemeene Infpanning van gedagten, om in te zien, dat in meer dan een Kabinet en Krygsraad op dezelfde wyze zal geredeneerd geworden zyn.

Wy beleeven eenen tyd, waarin de wonderlykfte dingen onverwagts gebeurd zyn, en wy mogen de grootfte veranderingen waarfchynlyker dan ooit vinden. De ftaat van Europa en van de geheele Wereld is nooit zo onzeker en wankelbaar geweest, als zedert twintig jaaren. De opftand van de helft der Zwarte Bevolking in de West-Indien, de onafhanklykheid van het rykfte en op één na grootfte Eiland van die Zeeën, de reeds gelukte verovering van Egipten door de Franfchen, zyn omftandigheden, welke veel waarfchynlykheid aan des Schryvers gisfingen byzetten, en de zedert hernieuwde Oorlog voegt 'er een nieuw gewigt aan toe. Indien wy vervolgens, met hem, het verderf der West-Indifche Kolonien, met opzigt tot den tegenwoordigen overvloedigen bouw van de bekende Producten, onderftelden, en Frankryk eene Schaêvergoeding in Egipten, Engeland in Syrie, toekenden, wat bleef 'er dan voor ons over, die uit onze West-Indien eenen jaarlykfchen aanvoer van omtrent dertig Millioenen fchats mogten te gemoet zien, meer dan ooit geheel Oost-Indie aan ons geleverd heeft? Buiten eenigen kans gefteld, om evenredige Schaêvergoedingen te bedingen, buiten ftaat zelfs om die, in geval wy ze konden bekomen, aan de oevers der Middellandfche Zee, in de Levant te befchermen, mogen wy op geen andere Schaêvergoeding rekenen, dan in onze oude Kolonien, door middel van een beter Beftuur. Dan, hebben wy ook eene Kolonie, onder zulk een Klimaat als Syrie en Egipten gelegen, tot dezelfde Producten als die Landen

den bekwaam, voorzien van Inwooneren, geschikt ter beschaaving, en tot heden toe, om niet meer bestaande re[illegible] nen, geheel verzuimd? Indien wy 'er een zodanige hebben loopt alles thans zamen, om ons op te wekken, ten [illegible] gebruik van die Kolonie te maaken, 's Lands Regeering door middel van betere instellingen, 's Lands Ingezetenen door poogingen, waaraan de Regeering haare opbeurende hand niet onttrekken zal.

Des Schryvers gevoelen wordt verder versterkt door den staat der Maatschappy in de West-Indien, op welken de Slaaverny en de Slaavenhandel zulk een grooten invloed hebben. In den loop des Werks komt hy menigmaal daarover te redeneeren, doch meer opzettelyk in het laatste *Boek*, handelende over

IV. *Het eigentlyk Bestuur in de Kolonien.*

Hier over was zo veel te zeggen, om nu een goed *stelsel* van Bestuur in alle zyne deelen voor te schryven, dat het een Werk op zig zelf, zo groot als de drie voorige Boeken, had kunnen worden. De Schryver bepaalt zig by voorraad tot één voornaam punt alleen, waarvan al het andere veelal afhangt; de Slaaverny. Hy oordeelt, dat dezelve onmogelyk op den duur bestaan kan, en dat de Fransche Revolutie de uitkomst slegts verhaast heeft. In de Oudheid waren de Slaaven, en in de Middeleeuwen de Boeren, niet zo afgezonderd van hunne Heeren of Meesters, als de Negers het zyn door hunne Kleur. Ook werden 'er niet onophoudelyk Nieuwelingen aangevoerd, die de evenredigheid tusschen het getal der eenen en anderen langs hoe meer verminderen. Eindelyk is 'er in de West-Indien een verlangen om schielyk ryk te worden, het welk veroorzaakt, dat men zyne Slaaven afwerkt, en staat maakt op den aanvoer van nieuwen. Uit deeze en dergelyke omstandigheden leidt hy af, dat die staat der Maatschappy niet lang meer kan bestaan. Verre is hy egter verwyderd van het gevoelen, dat men de Slaaverny in ééns afschaffen moet, het welk hy veel meer als het grootste onheil, zo voor de Meesters als voor de Slaaven zelven, beschouwt. Hem komen de Negers thans voor, zo ruuwe en onbeschaafde menschen te zyn, dat zy de vryheid niet kunnen genieten. Maar na dat hy in het breede betoogd heeft, dat de gedurige aanvoer uit Afrika de bron van meest alle de verderflykste omstandigheden is, toont hy wyders aan, dat de heilrykste gevolgen voor den staat der Maatschappy in de Kolonien te verwagten zyn van de oogenbliklyke afschaffing van den aanvoer, of van den Slaavenhandel in Afrika. Dan zullen de Meesters, uit belang, de Slaaven menschlyk behandelen, ten

einde het getal op te houden, en door huwelyken te vermeerderen. Dan zal 'er, in den loop der tyden, het zelfde gebeuren, als in het Romeinsche Ryk met de Slaaven, en in ons Europa met de Lyfeigenen, die allengs, door de kragt van Zeden, Gewoonten en welbegreepen Eigenbelang, vrye Lieden geworden zyn. Ja de Kleur zelve, dat groot en onoverkomelyk onderscheid op dit oogenblik, en het welk blyven moet, zo lang als de aanvoer ongestoord voortgaat, — de Kleur zal zig geheel verliezen, zo als zy zig gedeeltelyk verlooren heeft in de Lieden van gemengde Kleuren. Dit zal te meer geschieden, om dat de Meesters niet meer voor een korten tyd in de Koloniën zullen woonen, met opzet om 'er ryk geworden van daan te gaan, maar, tot een langer verblyf gedrongen, en meer zorg moetende draagen voor hunne talryke Slaaven, 'er hun leeven slyten en zig met Vrouw en Kinderen omgeeven zullen. De uitvoering van deeze eenvoudige en natuurlyke denkbeelden is zeer leezenswaardig in het Werk; en onder alle de dwaaze veroordeelingen der slaaverny, die het eind der voorige Eeuw gekenmerkt hebben, en de bespottelyke opvyzelingen der slaaverny, die wy heden moeten aanhooren, verblydt de wyze middelweg, door den Schryver ingeslaagen, en met zo veel kragt van rede bevestigd, beide het hart en het verstand van den onpartydigen Leezer.

Voor ons is dit Werk hoogst belangryk, daar wy algemeen overtuigd zyn, dat onze Staat met de Koloniën behouden blyven of vergaan zal, en daar de Schryver dit gevoelen met nieuwe gronden staaft. Nergens was de zaak van het Koloniaal Bestuur nog zo in haar geheel beschouwd en voorgedraagen geworden; en offschoon het slot onvoltooid is, zyn de bouwstoffen van het ontbreekende nogthans zodanig in de drie voorige Boeken uitgestrooid, dat de nadenkende zig het *vierde*, des noods, daaruit kan samenstellen (*).

(*) Met genoegen kunnen wy het leezend Publiek onderrigten, dat eene Vertaaling van dit hoogstbelangryk Werk welras zal uitkomen by de Wed. J. DÖLL, te *Amsterdam*, onder den Titel: *De Staatkunde der Europeësche Mogendheden nopens het bestuuren van Volkplantingen onderzocht en beoordeeld door* HENRY BROUGHAM, *Jun.*

TREFFEND VOORBEELD VAN VROUWEN-MOED.

De Ridder JOHN CARR ontmoette, op zyne Reis na *Frankryk*, geduurende den korten Vrede, een Heer, die hem het volgend Voorbeeld van den Moed zyner Egtgenoote verhaalde.

Op een avond, kort voor dat de Familie van den Heer O —— *Frankryk* verliet, kwam eene party van die moordenaaren, welke door ROBESPIERRE gezonden waren van de grenzen, die *Frankryk* van *Italie* fcheiden, en hem ten dienfte geftaan hadden in de flagtingen en moorden te *Parys* aangericht, in het vreedzaam Dorp *Reine*, om den Heer O —— op te zoeken. Zyne Egtgenoote zag hun aankomen, en hadt juist tyds genoeg om haar Man te *waarfchuwen*, die door een agterdeur het Kasteel verliet, en zich *in het* huis eens Buurmans verfchool.

Mevrouw O —— ging, met eene volmaakt bedaarde houding, hun te gemoet, en ontving die gasten op de beleefdfte wyze. Zy vroegen vol drifts en met allen aandrang na den Heer O ——. Zy betuigde, dat hy uitlandig was, en tradt met hun in gefprek, bragt hun in haar eetzaal, onthaalde hun op de beste wynen, en gelastte haare Dienstboden, deeze Gasten wel op te paffen. Hoogstverfchriklyk was hun voorkomen. Hunne lederen kolders waren geheel en al met bloed befpat; zwaare piftoolen ftaken in hunne gordels; een dolk en fabel flingerden op hun zyde. Wreedheid was op hun aangezigten, met de kennelykfte trekken, te leezen: zy fpraken, op een barfchen toon, *Boeren-fransch*. Onder het drinken haalden zy op, de bloedige verrigtingen, op dien dag volvoerd; terwyl zy, van tyd tot tyd, hunne dolken uithaalden, en van de gevesten het geronnen bloed en hair wegdeeden. —— Mevrouw O —— bleef by hun zitten, onvervaard voor het moordzugtig voorkomen, 't welk zich *alleszins* vertoonde.

Naa verfcheide vlesfen *Champagne*- en *Bourgondie*-Wyn geledigd te hebben, begonnen deeze affchuwelyke knaapen in een goed humeur te komen, en fcheenen geheel betoverd door het ongemaakt, vriendlyk en gastvry voorkomen van hunne fchoone Huiswaardinne. Naa tot middernagt gedronken en gepraat te hebben, drongen zy 'er op aan, dat de Burgeresfe zich ter ruste zou begeeven, met byvoeging, dat zy, zo heusch ontvangen zynde, zich verzekerd hielden van misduiding wegens den Heer O ——, en dat hy geen *vyand* van de *goede zaak* kon weezen. Zy voegden 'er nevens, dat zy den Wyn uitneemend vonden, en, naa nog een vles twee of drie

drie ledig gedronken te hebben, zouden zy het huis verlaaten, zonder haar eenige reden van berouw te geeven, wegens de gulle toelaating en huisvesting.

Mevrouw O —— wenschte, met al het voorkomen van volmaakte gerustheid, en vertrouwen op de gedaane toezegging, goeden nagt. Naa haare Kinderen in de Kinderkamer bezogt en derzelver goede bezorging gezien te hebben, ging zy te bedde, met een gelaaden pistool in elke hand; en, geheel overmand door de wederhouding haarer gemoedsdriften voor zo lang een tyd, sliep zy vast in, tot zy door haare Dienstboden geroepen werd, twee uuren naa dat deeze Woestaarts haar huis geruimd hadden.

AAN DE

DEUGD.

Hier, in dit eenzaam oord,
Waar niets myn rust verstoort,
Waar 't koeltjen lieflyk suist
En 't beekjen kabblend ruischt,
Waar heel de Schepping juicht
En van Gods zorg getuigt, —
Hier, stille zuivre Deugd!
Hier smaak ik reine vreugd.

Uw invloed schenkt myn hart
Een rust, die 't onheil tart —
Een rust, die nooit bezwykt
En voor geen stormen wykt;
Neen — 't roosjen, dat ge ons biedt,
Verwelkt, ô schoone! niet;
Dat roosjen spreidt zyn schoon
Ver boven 't graf ten toon.

Hy, die zyn plicht betracht,
Gods wetten heilig acht,
Hy staat in rampspoed pal;
De Schutsheer van 't Heelal
Hoedt hem, schoon stormwind loeit,
Schoon blixem 't veld verschroeit;
De vriend der Deugd blyft groot
En schrikt voor graf noch dood.

Te vreden met zyn lot,
Stelt hy zyn hoop op God;
Ja — schoon hy tegenspoed
Onschuldig dulden moet,
Hy wagt zyn waar geluk
Zelfs uit den bangsten druk,
Bewust dat vaak zyn hart
Gelouterd wordt door smart.

Geen laage zinlykheid,
Die kleene zielen vleit,
Ontrooft hem 't hoogst genot
De vriendschap met zyn God;
Neen — zyn begeerte is rein;
Terwyl de heil-fontein
Der altyd ed'le Deugd
Hem drenkt met eeuw'ge vreugd.

Waar 't hulploos weesjen schreit,
Is hy tot troost bereid;
Ja — waar ooit armoê klaagt
En om zyn bystand vraagt,
Klopt zyn gevoelvol hart;
Hy leenigt zorg en smart;
Hy vindt zyn hoogst geluk
In 't weeren van elks druk.

Zoo zalig is uw lot,
ô Waare vriend van God!
Ook wen uw sterfuur slaat
En 't zinlyk' u verlaat,
Oogst uw beproefde deugd
Volmaakte hemelvreugd;
Dan voert zy u naar 't oord,
Waar niets 't geluk meer stoort.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTERREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

OVER DE ZUCHT TOT HET NIEUWE, MET BETREKKING TOT HET ONDERZOEKEN DER WAARHEID.

Het kan niet ontkend worden, dat ook verstandige, welmeenende en opregte waarheidsvrienden, omtrent eene en dezelfde zaak, van elkanderen *kunnen*, en (zo als de ondervinding leert) met de daad verschillen. Wat is hiervan de rede? —— In 't algemeen zou men kunnen antwoorden: om dat veeltyds getwist wordt over dingen, die, te ver boven het bereik van 's menschen begrip gaande, in onzen toestand voor geene beslissing vatbaar, en alzoo uit hunne eigene natuur aan verschillende uitleggingen onderhevig zyn. Daarenboven heeft elk zyn byzonder stand- of gezicht-punt, van 't welk hy uitgaat, om zyne waarneemingen te doen en voort te zetten; elk heeft zyne eigene wyze van beschouwen, zoo dat niet allen dezelfde deelen van het voorwerp in het oog vallen, althans niet even duidelyk of op denzelfden tyd. En de oorzaaken, die weder het verschil in dit opzicht bepaalen, zyn bykans zoo menigvuldig en verscheiden, als de geaardheden en omstandigheden der menschen verschillen. —— Onder de voornaamsten, dunkt my, mag, van den eenen kant, wel geteld worden de gewoonte of de verkleefdheid aan het oude, en, van den anderen, de zucht tot het nieuwe. Omtrent het laatste zal ik myne gedagten eenigzins verder ontwikkelen.

Ongemerkt dikwyls en vry algemeen oeffent de Gewoonte eene groote kragt op onze wyze van denken en besluiten. Niet gaarne laat men zich iets ontwringen, het welk ons door een langduurig bezit, schoon niet zoo zeer door zyne innerlyke waardy, dierbaar is ge-

worden, en het welk wy eindelyk beginnen te beschouwen als een oud eerwaardig eigendom, dat wy niet te zorgvuldig kunnen bewaaren. Gelyk de Oudheidkenner met eene eerbiedige opgetogenheid kan stilstaan by de afzichtelyke en weinig betekenende brokken van eene Ruïne, die van de gryste Eeuwen haare geboorte afrekent, terwyl hy het schoon Gebouw, naar den nieuwsten smaak opgetrokken, naauwelyks eenig aanzien waardig keurt; zoo blyft men ook dikwyls aan eene oude dwaaling hangen, met verachting van de nieuw ontdekte waarheid.

Maar kan het geval ook niet omgekeerd worden? En zou ons dan wel een veel kleinder hinderpaal in den weg staan, tegen welken de onderscheiding *van het waare en valsche*, of de voortgang der Verlichting, *opstuit?* — Een zeker soort van *mode* schynt in alle dingen te heerschen, — in het denken, in het spreeken, in het schryven zoo wel, als in de klederdragt. De waarheid is altoos dezelfde, is onveranderlyk, vooral wanneer over wysgeerige onderwerpen wordt gehandeld. Het geen daaromtrent waarheid was in oude tyden, is het nog heden even ontwyffelbaar en op dezelfde gronden. Maar zoodanig zyn niet de denkbeelden en begrippen van den menschelyken geest. Deezen neemen verschillende vormen aan, laaten zich op eene verschillende wyze plooijen of (om het dus uit te drukken) fatsoeneeren, naar den smaak der tyden. De naamen van *ouderwets* en *nieuw* zyn gansch niet zonder kragt en betekenis, ook ten opzichte van Wysbegeerte en andere vakken van weetenschappen. Het één wekt terstond de aandagt van *Soletus;* en hy gevoelt by voorraad eene sterke begeerte, om hetzelve, zonder veel bedenking, te volgen; maar *Neovus* wordt niet minder bekoord door het ander, en is even gereed om zyne denkwyze naar hetzelve te schikken. —— Zonder hier te beslissen, wie b. v. gelyk heeft, LEIBNITZ of KANT, geloof ik toch, indien KANT in den tyd van LEIBNITZ geleefd had, en zedert dien tyd zyne tegenwoordige stellingen in zwang gegaan hadden, en de laatstgenoemde in onze dagen met de zyne ware opgestaan, dat zulks by veelen eene geheele omkeering in hunne beoordeelingen zou te weeg gebragt hebben, aangaande de verschillende Stelzels der beide Wysgeeren. *Neovus* was dan misschien een zoo

yve-

yverig *Leibnitsiaan*, als *Solstius* een *Kantiaan*. En wat zou nu, in deeze veronderstelling, de zaak beslissen? Alleen of voornaamelyk het verschil van leeftyd, of het oude en nieuwe der gevoelens, schoon die gevoelens in den grond dezelfde bleeven. Want heeft KANT nu gelyk, hy zou even goed gelyk gehad hebben, al had hy onder het voorgaande Geslagt geleefd, en onder de oude Wysgeeren behoord. Maar of zyne tegenwoordige voorstanders hem des niet te minder als een Priester der Waarheid zouden geëerbiedigd hebben, mag, naar myn inzien, met regt in twyffel getrokken worden.

De Mensch haakt geduurig na verandering. En hoe zeer wy moeten erkennen, dat deeze zucht het meeste bespeurd wordt by zwakke geesten, die geene kragt genoeg bezitten, om voor zich zelven vaste regels uit te kiezen, naar welke zy hunne gedagten besturen en hunne besluiten vormen, is het egter ook voor anderen in veele gevallen ten uitersten moeilyk, den invloed van deeze gewoone neiging der menschelyke natuure geheel te weeren in het onderzoeken der waarheid; vooral wanneer jeugdig vuur, leevendigheid van geest, graage weetlust, en eene prikkelende, hoewel lofwaardige eerzucht, zich met dezelve vereenigen. Met de jaaren begint alles meer een vasten plooi te zetten, zoo wel in het hoofd als in het hart. En dan begint men in de daad groot gevaar te loopen, dat wy, door onze ingenomenheid met het oude verbysterd, de waarheid miskennen, om dat wy het nieuwe licht, waarin zy te voorschyn treedt, niet kunnen verdraagen. Maar in vroegeren leeftyd dreigt ons hetzelfde gevaar van een anderen kant. Het nieuwe behaagt ons dan doorgaans het meest. Het hart wenscht alrede by het eerste voorkomen na deszelfs omhelzing, voor dat het verstand tyd gehad heeft om behoorlyk te onderzoeken of het de omhelzing waardig zy. En hoe ligt zal men op die wyze, schoon niet tot oude, egter tot nieuwe dwaalingen weggesleept kunnen worden, ten zy eene geduurige behoedzaamheid ons terug houde!

Verre, ondertusschen, is het 'er af, dat deeze ingenomenheid met het nieuwe, en derzelver invloed op het onderzoeken der waarheid, alleen den strik voor jonge lieden zoude spannen. Zy blyft niet zelden den mensch by in de volgende jaaren, werkende door alle

de onderscheiden tydperken van zyn leeven heen. Gelyk andere neigingen, kan zy aangroeijen tot een heblyke drift; en dan ontaart zy in eene heerschende zucht om byzonder te schynen, om altoos tegen te spreeken, en van het algemeen gevoelen te verschillen; dan blaast zy ons dien warzieken geest in, welke alle gezonde kragten van het oordeel aansteekt, en welhaast de liefde tot waarheid geheel doet bezwyken. Schoon geen verstandig en welmeenend man (hoedanigen wy hier voornaamelyk bedoelen) zich tot zulk een verregaand uiterste zal laaten vervoeren, zyn verstand is daarom niet altoos veilig voor de fynere misleidingen en begochelingen, uit dienzelfden hoek voortkomende. — De kragt der Gewoonte zelve brengt eindelyk afkeer van zich zelve, of de zucht tot het nieuwe, tot verandering, voort, zoo wel in de geestelyke als in de zinlyke waereld. Ieder gewoonte, ieder mode of smaak, werkt veeltyds zich zelve dood. De oude gang der denkbeelden, hoe geregeld en zeker ook, begint ons eindelyk te verveelen, en te gelyken na ouden kost, dien wy gaarne met iets anders verwisselen, al is het dan ook in zich zelf niet beter en gezonder, jaa slegter. — Dit uitwerkzel der gewoonte, in den eersten opslag geheel strydig met het ander, dat wy straks hebben aangeroerd, (toeneemende en onverzettelyke gehegtheid aan het oude, naamelyk) wordt egter zoo ontwyffelbaar en algemeen door de ondervinding bevestigd, dat ik niet weet, welke van beide verschynzelen voor de natuurlykste te houden zy. — 's Menschen geest is niet minder op verandering van voedzel gesteld, dan zyn lighaam. En zou dan niet dikwyls, ter voldoening aan deezen trek, die zich als onder de hand in het geschil mengt, de waarheid als eene oude en uitgediende verschovelinge behandeld worden, en de plaats moeten inruimen voor haare nieuwmodische vyandin, die terstond door haaren vreemden opschik eene menigte aanschouwers uitlokt, en veelen tot haare bewonderaars en navolgers maakt?

De weetlust der menschen kan niet rusten. Zy kan zich niet lang vergenoegen met het bekende, gewoone en algemeene, maar spoort het vernuft geduurig aan tot nieuwe vindingen en ontdekkingen, waarin zy een byzonder behaagen schept. Dit is een trek van de edelste zielen, en de groote bron, waaruit verlichting en vor-

vordering in kennis en weetenschappen voortvloeijen. Maar dat zelfde voert ons oök dikwyls te ver. De roem van onder het getal der zelfdenkers, der uitvinders, en lieden van smaak te behooren, de naam van een genie heeft zulk eene uitlokkende, ik mag wel zeggen, betoverende kragt, dat men bezwaarlyk kan nalaaten, ieder middel, dat slegts eene schynbaare strekking heeft om ons in dien rang te plaatzen, by de hand te vatten. Men begrypt weldra, dat het nieuwe ons hiertoe veel beter den weg kan baanen, dan het oude; en al ligt zal men daarom het eerste aangrypen, en het laatste verwerpen, zonder juist zoo naauwkeurig met de overtuiging van het verstand te raadpleegen, of de verkiezing en verwerping op goede gronden steunen. En wanneer men, ook in den stryd der Wysgeeren, eens zyne party gekoozen heeft, valt het moeilyk terug te treeden, of zich te ontdoen van een zeker punt van eer, dat ons half schynt te dwingen om vol te houden, al is het dat wy in het verder beloop der zaake zwaarigheden ontmoeten, die zich, door de kragt eener gezonde redeneerkunde, niet laaten wegruimen.

Wanneer men dan dit een en ander te zaamen voegt, zal men zich niet kunnen verwonderen, dat ook dikwyls het vermogen van het nieuwe vroeger en sterker werkt dan de kragt van het oordeel; en ons op die wyze een geruimen tyd grootelyks kan belemmeren in het onderzoeken en ontdekken der waarheid: hoewel wy tevens moeten erkennen, dat van iemand, die naauwelyks ooit eenen stap wil of durft waagen buiten het oude betreeden spoor, doorgaans minder verwagting is voor de uitbreiding van het Ryk der Verlichting, dan van hem, die weinig zwaarigheid maakt om van de gewoone denkwyze te verschillen, en meer overhelt tot het onderzoeken en aanneemen van 't geen nieuw en ongehoord is.

H. H.

BESCHRYVING VAN DEN MY-ATTIC, OF BERG-RAM.

(Uit *the New-York Daily Advertiser.*)

In het Najaar van 1800 deed ik een tocht te paard door de Vlakten, gelegen tusschen de *Saskatchervan-* en *Missouri*-Rivieren, langs rotzig Gebergte, vergezeld door den Heer THOMPSON, in dienst by de Noordwest Compagnie, vyf *Canadiers* en één *Indiaanschen* Gids. Na het Noorden terugkeerende, volgden wy den loop der *Bow*-Rivier tot in het diepst van het gebergte, met oogmerk om deeze streek te onderzoeken. Op den 30sten November hielden wy 's middags stil aan den voet van de eerste Bergreeks, om onze Paarden te laaten graazen, en Breedte te neemen.

Op eenen kleinen afstand deedt zich eene kudde op, welke wy hielden voor eene soort van Herten, in dit land zeer talryk. Terwyl de Heer THOMPSON bezig was met de middaghoogte te neemen, toog ik voorwaards met den *Indiaan*, om op deeze Beesten te schieten. Nader by komende, stond ik zeer versteld, toen ik, in stede van Herten, een troep zag van omtrent twintig Dieren, my geheel onbekend. Zeer wel in myn schik met deeze ontdekking, trad ik met alle behoedzaamheid voorwaards, my uit hun oog houdende tot op den afstand van omtrent zestig roeden. Hier hield ik stil, en bekeek dezelve met al de nieuwsgierigheid van iemand, die iets vreemds ontmoet; wanneer de *Indiaan*, onverduldig over myn toeven, en vreezende ontdekt te zullen worden, een schot deedt, en een Wyfje trof. De kudde, verschrikt op het hooren van het schot, nam de vlugt, na de rotzen de wyk neemende.

Te onvrede over de onverduldigheid des *Indiaans*, vervolgde ik de vlugtende kudde met allen spoed — hy volgde my, en in den namiddag schooten wy 'er nog vier; twee deezer waren nog zeer jong. Ik had het genoegen van een groot Mannetje te treffen, wiens beweegingen de vlugt van de overigen scheenen te regelen. De meerdere grootte en de verbaazende hoorns maakten, dat ik byzonder op dit Beest aanlei. Ik heb

heb de huid bewaard, met oogmerk om dezelve aan de Koninglyke Societeit te *Londen* ten geschenke te zenden.

Geduurende den winter had ik veelmaal gelegenheid om jagt op deeze Dieren te maaken, 't geen my in staat gesteld heeft 'er eenige waarneemingen op te doen, welke de Natuurkundigen in staat kunnen stellen om het Geslacht of de Soort van dit Beest te bepaalen.

De afmeetingen van het bovengemelde Mannetje, gedaan op de plaats, waar ik 't zelve schoot; (op de Wester Lengte van 150° en 30', en de Noorder Breedte van 50°.) waren: de lengte van den neus tot den wortel van den staart 5 voeten; de lengte van den staart 4 duimen; de omtrek van het lyf 4 en een halve voet; de hoogte 3 en een halve voet; de buik voor aan 1 en een vierde voet. De hoornen, in eene rechte lyn gemeeten, zyn 3 voeten en 5 duimen lang, en van eene ronde soort, komende in eene driehoekige gedaante uit den kop, gelyk die van den Ram. Met één woord, dit Beest schynt een zamenmengzel van een Hert en een Schaap, — het lichaam en het hair van het eerste, de kop en hoorns van het laatste. Het hair is kort, ruw, grof en als verdroogd. Zyne kleuren komen overeen met die der Herten en Rheebokken, en zyne vagt is donker kastanjebruin: de billen zyn wit, en de staart, even kort als in de gemelde Dieren, is insgelyks zwart. Het hoofd is evenwel van eene andere kleur; de wangen zyn licht kastanjebruin; de snuit en het voorhoofd volkomen wit.

De *Crees* of *Kinstianeaux* geeven aan dit Dier den naam van *My-Attic*, zo veel als *Basterd-Rendier*. De Slaaven-natien noemen het *Emo-ki-ca-now*, 't welk almede eene soort van Hert aanduidt; maar de *Canadiaanen*, die my vergezelden, gaven 'er op het eerste gezigt den naam aan van *le Belier des Montagnes*, of *de Berg-Ram*.

Men ontmoet dit Beest in de rotzige Gebergten, en het onthoudt zich doorgaans in de hoogste oorden, waar iets groeit, schoon het zomtyds afdaalt tot den voet der valeijen, waaruit het, op 't verneemen van eenig onraad, tot de ontoeganglykste steilten de wyk neemt, werwaards de Jaager het zelden kan volgen. — Het voorkomen van dit Beest, aan den dikken kant naast, duidt sterkte aan, en de vaardigheid zyner bewee-

weegingen is verbaazend; het fpringt van de eene rots op de andere, met zo veel vaardigheids als een Geit, en maakt zyn weg door plaatzen, geheel ontoeganglyk voor andere Beesten in dat land, de gevleugelde uitgenomen. Ik ken geen Beest, 't welk den Jaager zo zeer aanzet als dit; in de vlugt keert het dikwyls om, en kykt na den Jaager met eene foort van ftomme nieuwsgierigheid, dikwyls doodlyk voor hetzelve. Dit moet mogelyk toegefchreeven worden aan de onkunde van menfchen; de bergen, waarin het zich onthoudt, zo vervaarlyk woest zynde, dat ze nooit bezogt worden dan door eenige zwervende partyen van oorlogvoerende *Indiaanen*.

De *Berg-ram* of het *Berg-fchaap*, fchoon niet veelvuldig, ontmoet men in vry grooten getale op eenige gedeelten van 't gebergte van de Breedte van 54° Zuidwaards op. Ik heb menigmaalen hoopen van twintig of dertig gezien, doch doorgaans niet meer dan twee of drie te gader. Menigwerf heb ik my vermaakt met het gezigt van een deezer Beesten, kykende over den kant van eene fteilte, eenige honderd roeden boven myn hoofd, zich gevolglyk zeer klein vertoonende en volftrekt niet genaakbaar. Deeze ons vreeslyke plaatzen zyn by hun geheel natuurlyk; zy loopen op fteilten van hard gevrooze fneeuw of ys met allen gemak. Hun naazettende op zulke plaatzen, was ik wel eens genoodzaakt holten te maaken om myne voeten te zetten, waar zy zonder eenige moeite voortfpoedden. Zomtyds zou men denken, dat een fpleet of uitfteekende rots hun in den loop zou ftuiten; maar, naderende, zyn zy met eenen fprong uit ons bereik.

Het Wyfje verfchilt van het Mannetje alleen daarin, dat het kleinder is, en zwarte effene hoorns heeft, gelyk de Geit; de kleur en de gefteldheid van het hair zyn in beide dezelfde, en zy onderfcheiden zich allen door den witten ftuit en donkerverwigen ftaart. In andere opzigten gelykt het Wyfje zeer op een Schaap, wat de geftalte in 't algemeen betreft, alsmede in de vreesagtigheid en zagtheid van aart.

Des winters onthouden zy zich aan den zuidelyken kant van het gebergte, om het voordeel der zonne te genieten; de laagere gedeelten en de valeien zyn op dien tyd diep met fneeuw bedekt. Het vleesch van het Wyfje en van een jong Mannetje is zeer fmaaklyk: wat my betreft, ik

ik keur het lekkerder dan dat van eenig ander Wild; en de *Indiaanen*, die geheel van dierlyk voedzel leeven, en die men Epicuristen mag agten in hunne keuze van vleesch, stemmen overeen, dat het vleesch van den *My-Attic* het smaaklykste van allen vleesch is.

DE JONGSTE POOGINGEN DER HEDENDAAGSCHE GRIEKEN OM HUN VADERLAND IN VRYHEID TE STELLEN. MET EEN BERIGT VAN DE VOORNAAMSTE PERSOONEN, DAARIN WERKZAAM, EN DERZELVER LOT. —— *Ontleend uit eenen Brief, uit Weenen geschreeven.*

Indien 'er onder de Volken van *Europa*, die hunne Vryheid verlooren hebben, maar nog de hoope der herkryging voeden, een is, 't welk, behalven de *Poolen*, eene byzondere aandagt verdient, het zyn de *Hedendaagsche Grieken*. Te vergeefs hebben hunne vyanden een brandmerk op hun character zoeken te zetten, als of zy meer dan andere overwonnen Volken verlaagd waren tot list, verraadery en het verregaandst bygeloof. In tegendeel, de zaaden van de edelste deugden huisvesten nog by dat Volk; en de weelderige uitspruitzels, welke, in spyt van den verdervenden wind der Dwangregeeringe, zich vertoonen, duiden genoegzaam aan, hoe zeer zy zouden bloeijen en heerlyke vrugten voortbrengen onder den invloed van gunstiger omstandigheden.

Het is bekend, dat de *Grieken*, op eene sterke wyze, deel namen in de *Fransche* Omwenteling. De Reize van de twee STEPHANOPOLI's in *Griekenland*, onder andere (*), levert veelvuldige bewyzen op, hoe verre zy den weg gebaand hadden, en tot welk eene hoogte hunne verwagtingen opgebeurd en leevendig gehou-

(*) Dit Werk is in Twee Deelen, ten Jaare 1800, in den Haage, by *J. C. Leeuwestyn*, vertaald uitgegeeven, onder den Tytel: *Reize van* DIMO *en* NICOLO STEPHANOPOLI *in Griekenland, in* 1797 *en* 1798, *ter gelegenheid van twee Zendingen, de eene van wegen het Fransche Bewind en de andere van wegen den Veldoverste* BUONAPARTE.

houden werden, door den staatkundigen invloed van den Opper-Generaal des *Franschen* Legers in *Italie*.

In *Duitschland* liepen ook verscheide gerugten, in de Jaaren 1797 en 1798, betreffende eene zamenspanning van verscheide *Grieken* te *Weenen*, om aldaar eene Omwenteling in hun Vaderland te beraamen en te bewerkstelligen. Eenige jaaren vóór dat tydperk gaf men te *Weenen* een Nieuwspapier uit in de hedendaagsche *Grieksche* taal; en eene menigte van Leerboeken ten dienste der *Grieken*, zo oorspronglyke als vertaalde uit het *Fransch* en *Hoogduitsch*, kwamen van de *Grieksche* drukpers in die Hoofdstad, en werden door *Moldavie* en *Wallachie* verspreid (*). Maar deeze poogingen, om allengskens opgeklaarder kundigheden onder de *Grieken* te verspreiden, werden ras gestuit, door de te groote voortvaarenheid eeniger zeer vuurige geesten.

Schoon men deeze zamenspanning, en de straffe der zodanigen, die 'er deel in namen, zo veel mogelyk, verhoolen gehouden hebbe, zyn egter de volgende byzonderheden des betreffende, en wegens het lot der Aanvoerderen, bekend geworden.

RIGA, geboortig van *Beleftinos* (voortyds *Phera*) in *Thessalie*, hadt van de natuur veele uitsteekende hoedanigheden ontvangen, en was bovenal bedeeld met eene groote maate van kloekberaadenheid en moed. Geduurende zyne jeugd hadt hy in *Frankryk* zich opgehouden, de *Fransche* taal geleerd, en werd, by zyne wederkomst in zyn Vaderland, by een der Prinsen van *Wallachie* Geheimschryver. Naderhand begaf hy zich na *Weenen*, waar hy verscheide Boeken in de hedendaagsche *Grieksche* taal overzette. Een volvuurig liefhebber zyns Vaderlands zynde, en een yverig Gemeenebestgezinde, begon hy eene heimlyke staatkundige verbintenis met verscheide zyner Landgenooten aan te gaan. Eenigen deezer waren Onderzaaten des Keizers. Zy vertaalden verscheide Boeken, die hun geschikt scheenen om het *Grieksche* Volk uit den doodslaap der Slaavernye te doen ontwaaken; als, by voorbeeld, het Eerste en Vierde Deel der *Reizen van den jongen Anacharsis*, die daadlyk gedrukt en onder den Volke verspreid werden. Het Tweede en

(*) De Hoogleeraar ALTER, te *Weenen*, heeft in de *Litterarischer Anzeiger* te *Leipzig* des verslag gegeeven.

en Derde Deel waren desgelyks gedrukt. Doch toen de Zamenverbondenen gevangen geraakten, nam men ook alle de afdrukken, in dier bezit, weg, en zy werden, op last van het *Oostenryksch* Gouvernement, verbrand. Zy hadden desgelyks een *Catechismus der Vryheid* doen drukken; doch het is onzeker of dit Boeksken den weg na *Griekenland* vondt, dan of het in het lot des Tweeden en Derden Deels der *Reizen van den jongen Anacharsis* deelde.

Hun Manifest, in tegendeel, 't welk, met gloeiende kleuren, de misdryven en wreedheden der *Turken* afmaalde, en de *Grieken* opwekte tot eenen algemeenen opstand tegen hunne Dwinglanden, werd verspreid door hunne Aanhangers, en verwekte de leevendigste aandoeningen. Het was vercierd met een Vignet, verbeeldende de *Knods van* HERCULES. Men verhaalt mede, dat de Zamenverbondenen tot drie keeren een hunner Medegenooten tot den *Franschen* Veldheer te *Milaan* gezonden hebben, om van hem bystand te verzoeken. Dan zy schynen alleen met beloften te zyn heen gezonden. Inmiddels begonnen zy Geld te verzamelen, en hadden reeds eene aanmerkelyke som byeengebragt.

THEODOSIUS, Bisschop van *Belgrado*, was medegenoot in de Zamenspanning; dan deeze zwakhartige Geestlyke werd door vrees, en ELEUTHERIUS OECOMUS, een Koopman, door haat tegen sommigen der Eedgenooten gedreeven, om den geheelen toeleg te ontdekken aan den *Dragoman* of Tolk des *Turkschen* Gezants te *Weenen*; en, in gevolge eens verzoeks van dien Gezant aan het Hof van *Oostenryk*, werden de Zamenverbondenen, in Slagtmaand des Jaars 1797, onmiddelyk in bewaaring genomen.

RIGA, hun aanvoerder, werd ondervraagd. Kloekmoedig beleedt hy de geheele zaak; doch voegde 'er nevens, dat het besluit, door hem genomen, om de Vryheid aan zyn Vaderland te hergeeven, hem voorkwam geene misdaad altoos te weezen. Hy betuigde verder, dat het *Grieksche* Volk, reeds dertig jaaren geleden, gehoopt hadt, de slaafsche ketens verbryzeld te zullen zien door *Russische* hulpe; — dat het, zyne verwagtingen van bystand uit dien oord ziende faalen, vervolgens zich by den Huize van *Oostenryk* hadt willen vervoegen; maar dat het ziende hoe de tydsomstandigheden den Keizer zouden beletten hun eenige daadlyke

ke hulpe te verschaffen, 'er geen ander middel overschoot, dan zich by de *Franschen* ten dien einde aan te melden. —— RIGA poogde, ten dien zelfden tyde, het medelyden des *Oostenrykschen* Staatsdienaarschaps gaande te maaken, door eene hartroerende beschryving van de verdrukking en elenden, waaronder zyne Landgenooten een deerlyk leeven omsleepten.

Het Hof van *Oostenryk* kon niet weigeren, de Zamenverbondenen aan de *Turken*, op den gedaanen eisch, over te leveren; inzonderheid, daar de Groote Heer zyn woord gegeeven hadt, dat niemand hunner met den dood zou gestraft worden. RIGA werd, overzulks, met nog zeven, onder een sterk geleide, na *Belgrado* gezonden, en aan den Bassa dier Stad overgeleeverd. Doch hier sloeg men weinig agt op de belofte, door den Sultan gedaan. NICOLIDES, een dezer ongelukkige slachtoffers, was een bekwaam Arts. Te *Belgrado* komende, lag de Bassa gevaarlyk ziek. NICOLIDES genas hem; dan des niet tegenstaande werd hy, nevens zyne Medegevangenen, 's nagts in den *Donau* verdronken. De deur der gevangenisse werd met oogmerk opengezet, en men liet het gerugt loopen, dat de Gevangenen hadden weeten te ontsnappen. Misschien dat, ten eenigen tyde, hun lot stoffe verschaft aan eenen Vaderlandlievenden Dichter tot een Gezang te hunner eere, en dat hunne naamen klinken in de dankliederen hunner Landgenooten, gelyk die van ARISTOGITON en HARMODIUS. Onder de verdronkenen in den *Donau* bevondt zich een Man van vernuft en geleerdheid, KANONICO geheeten, en ARGENTEES, een ryk Koopman.

De beide Broeders PARIGI, die het *Grieksch* Nieuwspapier te *Weenen* gedrukt hadden, Onderdaanen des Keizers zynde, kwamen vry met Ballingschap. Zy keerden na *Leipzig*, waar zy zich misschien nog bevinden. In den beginne poogden zy hun *Grieksch* Nieuwsblad te agtervolgen; doch zy vonden zich genoodzaakt dien arbeid te staaken, dewyl de Keizer aan 't zelve den doortocht door zyne Staaten niet wilde vergunnen. Dit Nieuwspapier hadden zy geregeld uitgegeeven van het Jaar 1790 tot 1797, den tyd der gevangenneeming hunner Vryheids-medewerkeren. 't Zelve werd verspreid in de *Oostenryksche* Staaten, in *Wallachie*, *Moldavie* en *Nieuw Natolie*; het strekte kragtdaadig tot verlichting der *Grieken*.

Ten tyde dat te *Jassi* het gerugt zich verspreidde, dat BONAPARTE ten oogmerk hadt met zyne Legerbende in *Griekenland* over te komen, veroorzaakte zulks eene groote beweegenis onder de talryke *Grieksche* Inwoonderen dier Stad. De Paasch-eijeren werden beschreeven met de woorden VRYHEID, GELYKHEID, BROEDERSCHAP. De Juffrouwen droegen geborduurde Vryheidsboomen.

De *Grieken* in de daad zyn van eenen zeer ligt ontvlambaaren aart, en hebben eene treffende gelykheid op de *Franschen*, in verscheide trekken van hun Character; doch het ontbreekt hun, over 't algemeen, aan volstandigheid en krygstugt. Ten dien dage droomden zy van niets anders, dan dat zy hun Land, door der *Franschen* hulpe, in den ouden luister zouden hersteld zien. De meesten hadden zich wapens aangeschaft, gelyk my verzekerd is door een Geneesheer, die zich op dien tyd in *Griekenland* bevondt. —— Eenigen, 't is waar, hebben verondersteld, dat der *Grieken* Bygeloovigheid hun zou belet hebben zich met de *Franschen* te verbroederen. Maar, staande myn verblyf in *Turkyen*, heb ik, by veelvuldige gelegenheden, gezien, hoe weinig die byzonderheid zelfs het Gemeene Volk van neiging tot de *Franschen* zou te rugge gehouden hebben. Het gewoone zeggen was, dat de *Franschen* niet onregtvaardig genoeg zouden weezen om hunnen Godsdienst aan te vallen. Het is, daarenboven, eene uitgemaakte zaak, dat ook aldaar de donkere wolken van Bygeloof beginnen op te klaaren: de Kooplieden en Geleerden blyven voortvaaren met Verlichting onder hunne Landgenooten te verspreiden; schoon de Geestlyken alles doen, wat in hun vermogen is, om zulks te beletten.

Een zekere MAUROGENI, een Bloedverwant van de Prinses MAUROGENI in *Wallachie*, hadt mede deel in de Zamenspanning; doch begaf zich, de reden is my onbekend, vóór de ontdekking daarvan, na *Hamburg*, en van daar na *Parys*; te welker Stede hy zich nog onlangs ophieldt: hy is een zeer ryk man. In die Stad bevinden zich thans veele *Grieken*, die 'er mogelyk in 't geheim bezig zyn met iets goeds voor hun Vaderland te bewerken. Onder deezen telt men een zekeren KODRIKA, een *Athener*; hy is Geheimschryver geweest by Prins MICHAEL SUCCO in *Moldavie*; hy vergezelde den

den *Turkschen* Afgezant na *Parys*, en werd met dien in den *Tempel* opgesloten, doch, na korten tyd weder, tens, vrygelaaten. Hy heeft FONTENELLES Werk *over de veelheid der Werelden* in hedendaagsch *Grieksch* overgezet en met Aantekeningen verrykt. Behalven dezen is 'er een POLYZO, die zich eenigen tyd te *Jena* by den Hoogleeraar REINHOLD ophieldt, voorts zyne Studien te *Halle*, *Leipzig* en *Weenen* voortzette, en in de Stad *Jassi* als Arts leefde. Men verklaagde hem als een der Zamenzweerderen; hy werd op last van Prins KALLIMACHI gevat, doch, na eenige maanden gevangen gezeten te hebben, weder op vrye voeten gesteld; dan, ten Jaare 1799, door Prins YXSITATI, den Opvolger van KALLIMACHI, gebannen. Hy begaf zich na *Joannina* in *Thessalie*, waar hy tegenwoordig Lyfarts is van den Bassa. Hy is een Man van zeer groote bekwaamheden, doch schynt van eenen onbedagtzaamen aart, en geen vast character te bezitten.

Over 't geheel mag men zeggen, dat de Zamenverbondenen in *Griekenland*, tot de bevryding huns Vaderlands van het juk der *Turksche* overheersching, veele misslagen begingen, zodanig dat het niet wel kon missen of hunne ontwerpen moesten mislukken. Misschien was het onvoorzigtig, dat zy hunne Boeken te *Weenen* en niet te *Venetien* deeden drukken; te laatstgemelde Stede zouden zy zich nader aan *Turkyen* bevonden, en de Boeken veel gereeder onder hunne Landgenooten hebben kunnen verspreiden.

BERIGTEN, WEGENS HET EILAND CEYLON. Volgens ROBERT PERCIVAL, *Esq.*

(*Vervolg van bl.* 497.)

„ Van het Eiland *Ceylon* in den buitensten omtrek, waar „ de Vastigheden, nu der *Engelschen*, voorheen der *Hollanderen*, gelegen zyn, hebben wy onzen Leezeren, op 't „ geleide van den Heer PERCIVAL, berigt gegeeven. Het binnenste des Lands, onder de Heerschappy des Konings van „ *Candia*, verdient mede gekend te worden; te meer, daar „ de *Engelschen*, in den aanvang deezes Jaars 1803, dien Koning genoodzaakt hebben, zyne Hoofdstad te verlaaten, en

„ na

„ na het Gewest *Ouvah* te vlugten, naa zyn Paleis en verscheide Tempels in brand gestoken te hebben. Eene Vermeestering, die den *Engelschen* gelegenheid geeft om zich geluk te wenschen met het bezit des Koningryks van *Candia.* — Gemelde Heer behoorde onder de Officieren, die, in den Jaare 1800, het Gezantschap na den Koning van *Candia* vergezelden, en hadt hierdoor eene byzondere gelegenheid om die zo zeldzaam door eenigen *Europeaan* betreeden Landen te beschryven, en de vroeger opgedaane kundigheden, des betreffende, aanmerkelyk te vermeerderen."

De Landen onder het bebeer des Konings van *Candia*, die het grootste gedeelte van het binnenste des Eilands *Ceylon* beslaan, zyn, aan alle kanten, geheel van die der *Europeaanen* afgezonderd door bykans ondoordringbaare bosschen en hooge bergen. De wegen, die door dezelve na de kusten loopen, zyn steil en ten uitersten moeilyk, en naauwlyks aan de Inboorelingen zelve bekend. Zo ras men tien of twintig mylen van de kust verwyderd is, doet zich een land op, grootlyks van het verlaatene verschillende, in grond, in lugtsgesteltenisse en voorkomen. De bergen overgeklommen en de bosschen doorgetrokken zynde, bevindt men zich midden in een land, maar weinig gevorderd in de eerste beginzelen der bebouwinge; en men staat verbaasd, dit aan te treffen in de nabyheid der schoon bebouwde velden rondsom *Columbo*. Digter by het middelpunt des Eilands komende, wordt het land steeds hooger, en vindt men de bosschen en de bergen, die de onderscheide deelen des lands van elkander afzonderen, steeds steiler en moeilyker.

Het is te midden van deeze woestheid, dat de gebooren Vorst nog de overblyfzels heeft van Grondgebied en Magt, hem gelaaten door opeenvolgende aanvallers. Steeds heeft men zyne heerschappy ingekort: want, behalven de geheele Zeekust, hebben de *Hollanders*, in hunne herhaalde aanvallen, het zo geschikt, dat zy allengskens meer in hunne magt kreegen zodanige streeken, welke voordeel konden aanbrengen of vastigheid schenken.

De Landschappen, den Koning nog toebehoorende, zyn *Nouvecalava* en *Hotcourly* in 't Noorden en Noordwesten; terwyl *Matuly*, bevattende de Districten *Bintana*, *Velas* en *Panoa*, nevens eenige weinige andere, de meer Oostwaards gelegene deelen beslaan. Aan het Zuidoosten ligt *Ouvah*, een Landschap van eenige betekenis, en geevende aan den Koning een zyner Tytelen. De Westlykste deelen zyn meest begreepen in de Gewesten van *Coternal* en *Hotteracorley*. Deeze Landschap-

pen

pen zyn in mindere afdeelingen, *Corles* geheeten, onderscheiden, en behooren allen den inlandschen Koning.

In het hoogste of middelste gedeelte van 's Konings Heerschappye liggen de Corles of Landen van *Oudanour* en *Tatanour*, waarin de twee voornaamste Steden zich opdoen. Deeze Landschappen steeken boven de rest uit, zyn meer bebouwd en volkryker dan eenige andere oorden, en worden onderscheiden door de algemeene benaaming van *Conde Udda*: *Conde*, of *Cande*, betekent, in de *Ceylonsche* taal, een *Berg*; en *Udda* zegt zo veel als de *grootste* of *hoogste*.

Het Landschap *Conde Udda* is nog ontoeganglyker dan de andere, en maakt, als 't ware, een Koningryk op zichzelve uit. Aan alle zyden is het omgeeven met hooge bergen, digt met houtgewas begroeid; de wegen, langs welken men 'er in komt, schynen weinig meer dan de looppaden van wilde dieren. Wagten staan 'er allerwegen, om het uitgaan en inkomen te beletten: ter verdeedigingе mogen ze geheel overtollig schynen, indien wy ons niet herinnerden, dat de *Hollanders* alle deeze hindernissen te boven kwamen, en tot in het middelpunt van deeze natuurlyke versterkingen doordrongen.

In het District *Tatanour* ligt de Stad *Candia*, het Koninglyk verblyf en de Hoofdstad van 's Vorsten heerschappye. Deeze Stad, te midden van hooge en steile bergen gelegen, met digt houtgewas begroeid, is omtrent 70 mylen ten N. O. van *Columbo* en 100 mylen Z. Z. W. van *Trinconomale*, op de Noorder Breedte van 7° 16′ en 80° 47′ Ooster Lengte. —— De enge en moeilyke wegen, derwaards loopende, worden doorsneeden met dikke doornhaagen; en haagen van dezelfde soort ontmoet men allerwegen op het gebergte in de nabuurschap van *Candia*, als schutsmuuren. Men gaat door poorten, van dezelfde soort van doornen gemaakt, en met touwen opgehaald en nedergelaaten. Wanneer de *Candiaanen* zich genoodzaakt vinden om binnen deeze schutsplaatzen te trekken, snyden zy de touwen af; en dan is het onmogelyk daar door te komen, of men moet de poorten afbranden, 't welk, daar ze veelal van groen hout gevlogten zyn, en dewyl de Inboorelingen rondsom in hinderlaagen verborgen liggen, niet gemaklyk valt. Deeze heggen maaken de voornaamste vestingen van *Candia* uit. De Rivier *Malivagonga* loopt bykans rondsom de hoogte, waarop de Stad gelegen is: deeze is breed, rotzig en snelstroomend: aan dezelve wordt naauwe wagt gehouden; en elk, die 'er over heen vaart of wederkeert, moet zich aan een streng onderzoek onderwerpen.

De Stad zelve ziet 'er elendig uit, omringd door een aarden wal van geene sterkte hoegenaamd. Dezelve is verscheide keeren door de *Europeaanen* afgebrand, en werd wel eens door den Koning verlaaten, die zich in een nog ontoegang-

ly-

ſtyker gedeelte zyns Ryks begaf. Het is by gelegenheid des Gezantſchaps van den Generaal MACDOWAL, ter Jaare 1800, dat men eenig berigt wegens den tegenwoordigen toeſtand van *Candia* verkreegen heeft. Doch wy moeten bekennen dat het meerendeels giswerk is; naardemaal die Gezant nevens zyn gevolg nooit anders dan by toortslicht toegelaaten en altoos vóór het aanbreeken des dageraads uitgeleid wierden.

Uit het geen men heeft kunnen waarneemen, beſtaat de Stad uit een enkele ſtraat, in het hangen van een berg: de huizen zyn klein en laag; maar de grondſlagen zyn in zulker voege boven de vlakte van de ſtraat verheven, dat ze den voorbyganger hoog voorkomen. De reden van deezen zonderlingen ſmaak is, om den Koning in ſtaat te ſtellen tot het houden zyner Volksvergaderingen, en zyne Olyphants- en Buffel-gevegten in de ſtraat te laaten verrigten, zonder met de huizen te doen te hebben. Wanneer de Koning langs de ſtraat gaat, mag geen der Inwoonderen voor zyn deur komen, of op de paden, met de huizen van gelyke hoogte; dewyl het eene hoogstgaande onvoegelykheid zou weezen, dat een onderdaan zich hooger zette dan de Vorst, die geagt wordt van de Zon af te ſtammen.

Aan het hoogſte einde van deeze ſtraat ſtaat het Paleis, — een elendig gebouw voor eenen Koning. Het is omringd met hooge ſteenen wallen, en beſtaat uit twee vierkanten, het een in het ander vervangen. In het binnenſte zyn de Koninglyke vertrekken, waar het hof gehouden en gehoor verleend wordt. Het buitenſte van het Paleis en het overige der Stad kon niet dan zeer gedeeltlyk waargenomen worden door hun, die den Generaal MACDOWAL by de gehoorverleeningen vergezelden, van wegen den aandrang des volks en het flikkerend toortslicht.

De Stad, aan *Candia* de naaste in ſtuk van aangelegenheid, is *Digliggy Neur*, omtrent twaalf mylen ten ooſten van de Hoofdſtad, en in de richting van ons Fort *Batacolo*. Het land rondsom *Digliggy Neur* is nog wilder, woester en ontoeganglyker, dan omſtreeks *Candia*. Om deeze reden is die Stad by wylen de verblyfplaats des Konings geweest: wanneer de Koning eens uit *Candia* verdreeven en die Hoofdſtad verbrand werd, vondt hy hier eene wykplaats, tot welke geen Leger der *Europeaanen* in ſtaat geweest is door te dringen. Eenige Dorpen liggen verſtrooid op de omliggende bergen; en waar de boſschen eenige plekken openlaaten, brengt de grond, ſchoon anders dor, eenige ryst voort.

Omtrent zeven mylen van *Candia* ontmoet men de Stad *Nilemby Neur*, welke mede by wylen den Koning tot eene wykplaats diende: hy heeft hier een Paleis en Voorraadſchuuren. De overblyfzels van verſcheide andere Steden treft men

men in verscheide deelen des Lands aan. Op den weg van *Candia* na *Trinconomale* stondt weleer de Stad *Aletty Newr*, waar de Koning Bewaarplaatzen van graanen en andere goederen hadt. Deeze Stad, als mede verscheide andere, werd door de *Portugeesen* tot den grond toe afgebrand; en 'er is thans niets van overig dan de ruïnen van eenige Tempels en Pagodas, ten blyke dat 'er weleer zodanige plaatzen bestonden.

De ruïnen van eenige Steden, die blyken grooter en beter gebouwd geweest te zyn dan de dusverre beschreevene, bewyzen, dat het Koningryk van *Candia* eenmaal in een bloeiender staat geweest hebbe, en kans gestaan van grooter beschaaving en ruimer overvloed; toen de inval der *Europeaanen* hun beroofde van de middelen, waardoor zy gemeenschap zouden hebben kunnen krygen met vreemde Volken, en dus gelegenheid om deezer kunsten en beschaaving over te neemen. — In het noordergedeelte des Koningryks ligt het *Landschap Noure Calava*, waar men nog de overblyfzels ontdekt van de eertyds beroemde en schoone Stad *Anurodgburro*. Zy doen zich voor op den noordlykften uithoek van de *Candiasche* Heerschappye, en paalen aan het Gewest *Jafnapatam*. In vroegere Eeuwen was dit de verblyfplaats der Koningen van *Ceylon*, en is langen tyd derzelver Begraafplaats geweest. Op zo groot een afstand van *Candia* en de schriklykheden van een barbaarsch Hof gelegen, wordt deeze plaats veel bezogt door Priesters en andere *Cinglesen*, die derwaards trekken om eerbiedenis toe te brengen aan hunne heiligen. Hier stonden, in vroegeren tyde, de staatlyke Tempels en Pagodas van den *Ceyloneesen* eerdienst; gelyk te zien is aan de groote pylaaren en gehouwe steenen, nog voorhanden. De *Portugeesen* maakten zich meester van die Stad; en troffen hier meer voorwerpen hunner vernielinge aan, dan zy tot nog toe in andere deelen des Eilands ontmoet hadden. Zy wierpen alles, wat tot den eerdienst betrekking hadt, om verre, en bragten de beste en hun meest dienende gedeelten over, om *Columbo* en andere Steden, welke zy op de zeekust bouwden, te versterken. Dit bedryf van heiligschennis strekte meer dan iets anders om de harten der Inboorelingen van hun te vervreemden, en de *Ceyloneesen* gewaagen 'er nog met afkeer van.

Het geheele land des Konings, de vlakten rondsom *Anurodgburro*, biedt het oog niets anders aan, dan eene gestadige afwisseling van hooge bergen en diepe valeien. De verbaazende digtheid der bosschen, die verre het grootste gedeelte des lands bedekken, brengen te wege, dat 'er zwaare dampen en ongezonde nevels heerschen. Alle avonden daalen by zonneondergang de dampen neder, en worden deeze niet opgeheeven dan naa dat de zon eene vry groote hoogte beklommen heeft. De valeien zyn, over 't algemeen, moerasfig, vol water-

terwellen, en uitsteekend geschikt om ryst te teelen en vee te voeden. Die voordeelen worden egter veel verminderd door de ongezondheid der lugtsgesteltenisse, in die streeken, naa den regentyd. Het voornaamst verschil tusschen de lugtstreek binnenslands en aan de kusten wordt veroorzaakt door de weinige beroering in den dampkring ter eerstgemelder plaatze. De diepte der valeien en de digtheid der bosschen werken zamen om den vryen omloop der lugt te stremmen: te deezer oorzaake gaat de nagt steeds vergezeld van zeer koude dampen, gevolgd door dagen, even schadelyk, van wegen de heete en vogtige dampen.

Het Land van *Candia* kan nimmer eenige verbetering verwagten van binnenlandsche vaart. 't Is waar, verscheide groote Rivieren doorsnyden 't zelve; doch deeze worden in den regentyd, door de stroomen, welke van het gebergte daarin afloopen, zo snel en wegvoerende, dat geen vaartuig het 'er op durft waagen: in het daar tegen overgesteld jaargetyde droogen ze bykans geheel uit. De *Malivagonga*, de grootste deezer Rivieren, ontspringt aan den voet van *Adams-berg* — die hooge Berg, ten zuidwesten van *Candia* gelegen, — en voorts een noordoostlyke richting neemende, loopt dezelve genoegzaam rondsom de Hoofdstad, eindelyk by *Trinconomale* in zee stortende. — De *Mulivaddy*, de Rivier, de gemelde in grootte het naastbykomende, ontspringt op geen grooten afstand van de andere, en stroomt westwaards aan. 'Er is een aantal andere Rivieren, ontstaande uit het gebergte in verscheide oorden des Eilands: schoon deeze niet bevaarbaar zyn, zou men 'er nogthans veel voordeels van kunnen trekken in het vrugtbaar maaken van den grond.

De Regen-saisoenen zyn onderscheiden in de verschillende deelen binnenslands. Het zuidwestlykst gedeelte is onderhevig aan den invloed der westlyke Mousons, terwyl het noordoostlyke slegts weinig weet van die in het tegenovergestelde gedeelte. De hooge bergreeks, welke dwars over het Land van *Candia* loopt, schynt het Eiland in twee onderscheidene Lugtstreeken af te zonderen: aan de eene zyde daarvan heeft men jaaren lang bestendige droogte gehad, terwyl het aan de andere zyde bestendig regende. De oostlykste gedeelten zyn in geenen deele zo zeer onderhevig aan den invloed der Mousons als de westlyke, en worden gevolglyk min door regenvlaagen bezogt. De saisoenen in het gebergte binnenslands volgen andere wetten, en zyn niet juist gelykvormig aan de Mousons. Daar regent het onophoudelyk, geduurende de maanden Maart en April, wanneer het drooge tyd is in de laage landen.

Het Ryksbestuur van *Candia* is een volstrekt Despotismus:

mus: nogthans is, volgens de grondwetten des lands, de Monarchie volstrekt verkieslyk, en het Volk acht zich geheel vry, om of een inbooreling of een vreemde aan 't hoofd des Ryks te plaatzen, schoon hy op geenerlei wyze vermaagschapt is aan Koninglyken bloede. De Throon is egter, doorgaans, Eeuwen lang bezeten door de oude *Candiasche* Koninglyke Familie.

De Koning van *Candia* laat zich voorstaan de grootste Vorst in de geheele Wereld te zyn: en hy is de éénige *Prins* in *Indie*, of, gelyk de *Candiaanen* zeggen, in de geheele Wereld, die eene Kroon draagt. Hy wykt voor geenen Oosterschen Vorst in aantal en buitenspoorig grootsch klinkende Tytels; verscheide deezer zyn blykbaar van *Portugeesche* en *Hollandsche* vinding, beide zeer mild zynde *om 'er hem mede te* betaalen voor een stuk zyner heerschappye, 't *welk hun* gelegen lag. Doorgaans wordt hy geheeten Keizer *van Ceylon*, Koning van *Candia* en *Jafnapatam*; Prins, nedergedaald uit de gouden Zon, wiens Koningryk en Stad van *Candia* hooger dan eenige andere is, en voor wien alle andere zich moeten nederbuigen; Prins van *Ouvah*, Hertog over de zeven Provincien van het Oosten, Marquis van *Duranuro* en de vier Corles, Heer van *Columbo* en *Galle*, Heer van de Zeehavens van *Negombo*, *Caltura* en *Matura*, aan wien de Eilanden *Manaar* en *Calpenteen* behooren; Heer van de Paarl-visschery, aan wien alle kostbaare gesteenten toebehooren — voor wien de Olyphanten zich buigen. — Deeze, nevens nog veele andere gelyksoortige, worden altoos gebezigd wanneer men hem aanspreekt.

Van de zyde zyner Onderdaanen gaan de grootsche Tytels vergezeld met eene daar aan beantwoordende eerbiedenisse. Niemand durft hem naderen zonder zich drie keeren voor den throon neder te werpen, telkens, met veel vuur, een reeks van 's Konings Tytels ophaalende. Niemand zelfs van den hoogsten rang mag hoesten of spuwen in 's *Vorsten tegenwoordigheid*. Elk zwygt voor hem; zelfs durft, *in diens tegenwoordigheid*, niemand een ander iets influisteren. De staatlykheid zyner Edellieden, in 's Vorsten tegenwoordigheid toegelaaten, beantwoordt aan de grootheid der gelegenheid. De opperste *Adigar*, of eerste Staatsdienaar, is de éénige persoon, wien het vergund wordt te staan in 's Vorsten tegenwoordigheid: zelfs hy is verpligt, eenige trappen laager te staan dan zyne Majesteit; dewyl niemand op eene gelyke hoogte zich durft begeeven met hem, die van de Zon afstamt, gelyk men veronderstelt het geval te weezen aller Koningen van *Ceylon*. De Staatszaaken worden tusschen den Koning en den *Adigar* behandeld in zagte fluisteringen, zo dat

dat niemand, daar by tegenwoordig, het konne hooren; en een boodschap van zyne Majesteit aan anderen wordt, op dezelfde fluisterende wyze, overgebragt door den *Adigar*.

Wanneer de Koning in het openbaar verschynt, is hy altoos vergezeld van 't geen in het oog van een *Candiaan* heerlyk schynt, schoon het by een *Europeaan* naauwlyks dien naam verdient. Zeldzaam maakt hy gebruik van een Paard of Olyphant; meest laat hy zich in een Draagzetel omvoeren. Een aantal zyner Lyfwagten en Persoonen van den eersten rang vergezellen hem altoos; terwyl eene menigte van vlaggen en wimpels in den optocht vooruit gedraagen worden. 's Konings optocht gaat steeds vergezeld van een aantal Muzykanten, die op onderscheide speeltuigen speelen, als trommels van onderscheidene grootte, clarinetten, fluiten, doedelzakken, yzeren en koperen driehoeken; op deeze alle speelt men, zonder eenigzins acht te slaan op 't geen eenstemmigheid mag heeten. Dan de meest in 't oog loopende vergezellers van den Koning zyn lieden, voorzien met een zonderling slag van lange zweepen, die den optocht voorgaan, de wonderlykste gebaaren maakende als volstrekt uitzinnigen, op deeze wyze den weg baanende en de aankomst des Vorsten bekend maakende. Deeze zweepen zyn gemaakt van hennip, of andere draadige gewassen; zy hebben eene lengte van agt tot twaalf voeten, doch geen handvatzel.

Het burgerlyk en krygsbestuur op *Candia* is ingericht naar de despotieke daar plaats hebbende Regeeringsvorm: aanstellingen en bevorderingen hangen geheel van 's Vorsten welgevallen af. De instelling der *Casten* wordt egter ongeschonden bewaard; en de Officieren van zekeren rang moeten altoos uit zekere classe gekoozen worden. Blanken staan met de hoogste classe gelyk. De geregelde krygsmagt, of staande Armée, welke uit omtrent twintigduizend man bestaat, dient in het binnenste des Ryks; de verdeediging der grenzen wordt toevertrouwd aan de daar omstreeks woonende ingezetenen, die een afzonderlyk krygsweezen vormen, en verpligt zyn steeds te waaken by de plaatzen, welke ingang in den lande verleenen. De Officieren hebben verscheidenerlei voorregten, naar gelange van hunnen rang.

De hoogste Officieren van Staat zyn de *Adigars*, of eerste Staatsministers. Zy zyn twee in getal, en mogen gezegd worden al de magt des Hofs onder zich te verdeelen. Zy zyn de Opperregters der Kroone; alle zaaken moeten voor hun gebragt worden, en zy spreeken het eindelyk vonnis uit. 't Is waar, men kan 'er zich van beroepen op den Koning; doch dewyl zy alleen het oor des Vorsten hebben, is het gevaarlyk zich van dat voorregt te bedienen. De *Adigars* bezitten alle die voorregten en vrydommen, welke veronderstelld

mogen worden hunne onbepaalde magt te vergezellen: om zo naby aan den Vorst te komen als mogelyk is, hebben zy ook hun byzonder teken, aan geen ander persoon verleend. Hunne byzondere onderscheiding bestaat in een zeker aantal Officieren, hun toegevoegd, die het bevel voeren over een zonderling slag van slaaven; alsmede in een zegel van harde aarde, ten teken strekkende van 's *Adigars* aanstelling; dit, nevens een bevelschrift, mist nooit, onmiddelyk gehoorzaamheid hervoort te brengen.

Naast in rang met de *Adigars* komen de *Dissaavas*. Zy zyn de Bevelhebbers der Corles of Districten, en teffens de voornaamste Krygsbevelhebbers. Hunne bezigheid bestaat in 's Konings Persoon op te passen, wanneer zulks vereischt wordt, de belastingen in te zamelen, en zorg te draagen dat de goede orde in hunne bevelhebberschappen bewaard blyve. Deeze hooge Officieren onthouden zich doorgaans *ten Hove*, en maaken hunne byzondere opwagting by den Koning. *Zy* hebben, overzulks, mindere Officieren onder zich, die geheel volgens hunne bevelen handelen, zo in het inzamelen van 's Konings inkomsten, als in het uitmergelen des volks, ten baate hunner aanstelleren. Deeze ondergeschikte Officieren staan bekend onder den naam van *Roteraus*, *Vitanies* en *Courlevidanies*; zy onthouden zich in de hun aangeweezene plaatzen. Nog een laager rang van Officiers maaken de *Conganies* en *Arätjes* uit; zy hebben veel gelykheids met onze Schouten.

Dit geheele plan van Bestuur vormt een geregeld Stelzel van Verdrukking, 't welk met de meeste zwaarte nederkomt op de laagere volksrangen. Weinigen hebben moeds genoeg om zich te beroepen wegens de onderdrukkingen der hoogere rangen; en nog kleinder is het aantal van hun, die des baat vinden. Schoon de Boerenstand eenigermaate beschermd worde, staat nogthans hun eigendom geheel ter beschikking en genade of ongenade van de Afgevaardigden des Hofs. Zints langen tyd zyn zy beroofd geweest van alles waardigs, en veelen laaten het aankomen op 't geen hun land van zelve voortbrengt, liever dan dat zy de velden met moeite bebouwen, welker voortbrengzels zy moeten deelen met hunne verdrukkers.

De voornaamste inkomsten des Konings bestaan in geschenken of opbrengingen, door het Volk aangebragt, of liever, op eene ongeregelde wyze, twee of drie maalen 's jaars, door zyne Officiers afgeperst. Zy brengen geld, edelgesteente, ivoor, laken, koorn, vrugten, honig, wasch, wapenen, en andere stukken van eigen handen werk, als speeren, pieken, pylen, enz. Vrees voor de *Europeaanen* zet den Koning aan, om dezelfde maatregels te volgen, als de vrees voor zyne schraapzugtige Of-

Officieren de Onderdaanen beweegt. Hy geeft steeds voor, zeer arm te weezen; schoon men weet, dat zyn schatkist wel voorzien is met verscheide artikelen van groote waarde.

Nogthans zyn 't de laagere Volksrangen niet alleen, die den last gevoelen ter aanvullinge van 's Konings schatkist. By zekere Feesten, die met veel luisters gevierd worden, moeten alle de *Mahondrews* en aanzienlyken des Volks voor hem verschynen, en niemand met ledige handen. Eer zy in 's Vorsten tegenwoordigheid worden toegelaaten, plaatzen zy hunne gaven aan de poort van het Paleis, en worden dan door den Monarch ontvangen naar de waarde der toebrenginge. De *Dackerie*, of Gift, is altoos in een wit kleed omwonden, en wordt gedraagen op het hoofd des brengers, zelfs al ware de gift niet grooter dan een noot. Byzonder wordt een wit kleed of doek daartoe gekoozen, dewyl dit de Koninglyke kleur is, en die nimmer mag gebruikt worden dan in gevallen den Koning betreffende.

Deeze vastgestelde tyden van Toebrenging zyn egter de éénige afpersingen niet, by de *Candiasche* Ingezetenen uitgeoefend. Op het oogenblik wanneer 's Konings Officieren verneemen dat iemand iets van uitsteekende waarde bezit, is zulks genoeg om 'er een gedeelte van te begeeren voor 's Konings schatkist. Kunstenaars moeten menigmaal, op hunne eigene kosten, voor den Koning, wapens en goud- en zilverwerk vervaardigen.

Overeenkomstig met het algemeen gebruik van Despooten, die op hunne eigene onderdaanen niet durven vertrouwen, heeft de Koning steeds tot Lyfwagten *Malabaaren*, *Malayers*, die zyne natuurlyke onderdaanen niet zyn, maar veelen overloopers van de *Hollanders*. Naardemaal deeze Krygslieden geheel afgescheiden zyn van de Inboorelingen, en enkel van zyne gunst afhangen, stelt hy op hun het meeste vertrouwen, en zy bewaaken zyn persoon.

Behalven deeze vreemde Lyfwagt, die steeds dienst doet in het Paleis, is een aantal van omtrent agtduizend zyner geregelde Krygsbenden, en een aantal Edellieden, gelegerd in de nabuurschap, gereed om op te komen by het eerste opontbod. Deeze Troepen, schoon geregelde geheeten, hebben noch wapens, noch kleederen, welke hun tot die benaaming geregtigen. Zy draagen kleederen naar welgevallen, en neemen dat wapentuig, 't welk zy zich best kunnen aanschaffen; zodat zy, byeenkomende, een wonderbaarlyk mengzel, zo ten aanziene van de kleeding als de wapenrusting, uitmaaken.

Het overige der Krygsmagt ligt, uitgenomen by byzondere gelegenheden, door het land verstrooid. Hun bezolding en middel van bestaan is een kleine gifte ryst en zout, een stuk laken tot kleeding 's jaarlyks, ontheffing van belastingen en an-

 de-

dere diensten, en een klein stukje gronds om te beteelen tot leevensonderhoud.

Wantrouwen en Jalousy, de bestendige gezellinnen van eigendunklyke magt, heerschen in het geheele Krygswezen. De Bevelhebbers en andere Krygsofficieren mogen geene gemeenschap met elkander houden, of zelfs onderling verkeeren, dan in gevalle 's lands nood vordert dat zy te gader komen: 's Konings staatkunde bestaat daarin, dat hy ze aanmoedigt om elkanders spionnen te zyn; om dus alle zamenspanning voor te komen, en alle gemeenschap met de *Europeaanen* te beletten.

Tegen die gemeenschap is in de daad genoegzaame zorg gedraagen door de onafgebrooke keten van posten en wagten langs de geheele uitgestrektheid van 's Vorsten heerschappy. Elke Grensbewoonder is een wagt. Veelen deezer hebben hunne wooningen in de hoogte, en zien een wyd veld over. Het is volstrekt onmogelyk, zo veele hinderpaalen te boven, en buiten toestemming in of uit het land te komen. Zelfs worden, in de dieper landwaards in gelegene streeken, dezelfde voorzorgen gedraagen; en niemand vermag van het eene District in het andere te komen, zonder onderzogt te zyn en zyn paspoort vertoond te hebben. Deeze voorzorgen worden streng aanbevolen, en bereiken het bedoelde einde. Dan het zou noodloos weezen, zelfs voor den jaloursten Vorst, om eenige meerdere hinderpaalen in den weg te leggen, ter weeringe van gemeenschap, dan die de Natuur zelve daargesteld heeft; bovenal wanneer men in opmerking neemt, dat de Koning niet toestaat, dat 'er eenige bosschen weggehakt of eenige wegen door zyne Staaten aangelegd worden. 's Vorsten vrees, uitgenomen wanneer hy met de *Europeaanen* in oorlog mogt weezen, is geheel ongegrond; dewyl zelfs de daar geboorene *Cinglesen* aan de kust een zo diepen indruk hebben van de ongezondheid der lugtstreeke in de binnenste gedeelten des Eilands, dat zy niet dan met schrik derwaards reizen.

De naauwe wegen, welke door de bosschen en over de bergen loopen, zyn voor de Inboorelingen genoegzaam; dewyl zy meest altoos te voet de reis afleggen. Te paard te ryden, is een Koninglyk voorregt, en waarvan de Monarch zelve zelden gebruik maakt. Men houdt binnenslands ook geene Paarden, dan die aan zyne Majesteit toebehooren; en zelfs des Konings stal is in eenen slegten staat; alle Paarden zyn Geschenken van de *Europische* Gouvernementen op de kusten. Geen Paarden worden binnenslands geteeld; en men heeft waargenomen, dat zy, derwaards overgevoerd, schielyk sterven, zo door de verandering van lugtsgesteltenisse, als door mangel aan behoorlyke oppassing.

SON-

ZONDERLINGE ONTMOETING, TWEE ENGELSCHE REIZIGERS, DOOR SOUTH WALES EN MONMOUTHSHIRE TREKKENDE, OVERGEKOMEN.

(Uit Mr. BARBER's *Tour throughout South Wales and Monmouthshire.*)

Op eenen onstuimigen dag, een dag, zwanger van onrust en verlegenheid, verlieten wy *Tenby*, en trokken den *Pembroke*-weg langs over een reeks heuvelen, van waar wy uitgestrekte gezigten hadden over bykans geheel *Pembrokeshire* en een groot gedeelte des Kanaals van *Bristol*; dan een zwaar hangende lugt verdonkerde de schildery, en dreigde een hevig onweer.

Den grooten weg verlaatende, gingen wy af na de Zeekust, om de sombere overblyfzels van het Kasteel *Manorbeer* te bezigtigen, en vonden de Ruïne, juist zo gelegen als LELAND beschryft, woest tusschen twee kleine hoogten, wier rotzige voetstukken de woede der ongestuime zee verduuren. De sterkten draagen blyk van *Normanschen* bouwtrant: het verviel aan de Kroon onder de Regeering van HENDRIK DEN I: een gift van JACOBUS DEN I schonk het aan de BOWENS van *Trelonge*: van hun daalde het af in de Familie van PICTONCASTLE; en in 't Jaar 1740 was het Kasteel de eigendom van Sir ERASMUS PHILIPS, *Bart.*

De zwaare toorens en nog hegte brokken van het Kasteel wyzen de oorspronglyke sterkte en veelbeduidenheid van 't zelve aan; doch thans is het beroofd van al den ouden luister en oorlogssterkte. Het maakt eene vertooning, zo wild en woest, dat het alle gemeenschap met Menschen schynt uit te sluiten: Gras hangt 'er allerwegen af; Distels groeijen 'er in menigte by de venstergaten; de Zeevogels vliegen door de Zaal, en Adders kruipen waar voorheen meenig een Krygsheld wandelde.

Uit de diepe overdenking, welke in onzen geest oprees by de beschouwing deezes droevigen overblyfzels van Leenmanlyke overheersching, werden wy vol schriks opgewekt door een fellen blixemstraal, gevolgd van een zwaaren donderslag, die, wedergekaatst in deeze ruïnen, allerschriklykst klonk. Het onweer werd geweldig, en scheen het oud gebouw op deszelfs fundamenten te schudden; eikenboomen vielen neder; de zee golfde geweldig; de opgeruide baaren verhieven zich, by de rotzen, waarop wy stonden, opklimmende. Een stortregen viel neder, en noodzaakte ons, eene schuilplaats te zoeken; de overblyfzels van een wenteltrap

trap booden eene afdaaling aan tot een onderaardsch gedeelte des Kasteels, en wy traden in den duisteren ingang eens kelders; alles was geschikt om der verbeelding de naarste denkbeelden in te storten. . . . .

My dagt ik hoorde een stem; myn Vriend dagt het mede: wy luisterden; doch lachten welhaast over 't geen wy meenden te hooren; het was waarschynlyk het bulderend geluid des winds, het geraas der zee; maar de vogtige lugt van dit onderaardsche gat joeg ons eene koude op 't lyf, erger dan die door de natheid des regens veroorzaakt werd. —— Wy keerden te rugge, toen eene herhaaling van het voorheen gehoord geluid ons deedt stilstaan. Wy luisterden, en hoorden onderscheiden meer dan één menschenstem: de woorden waren niet onderscheiden hoorbaar; doch de toon was barsch en dreigende. Alles was weder stil. Myn Vrienden ik zagen elkander aan; doch geen van beiden waagde het, zyne gedagten uit te brengen. Gissingen was geen gebrek aan. Was het eene bende dier barbaarsche menschen, welke wy gehoord hadden dat deeze kusten bewoonden, die, door valsche lichten op te steeken, den niets kwaads vermoedenden Zeeman op klippen en droogten lokken, dan het Wrak uitplunderen, en dikwerf het Scheepsvolk, wanneer het den eigendom wil verdeedigen, vermoorden? —— Of was het een hoop Sluikhandelaars? Want men weet dat deezen niet zelden hunne goederen verbergen in onbezogte ruïnen en woeste plaatzen. Wy helden tot het laatste gevoelen over; doch haalden 'er weinig troost uit, bedenkende, dat zy de eerstgemelden naauwlyks in woestheid weeken, en dat, indien zy ons ontdekten, alles te vreezen stondt van de zugt, welke zy mogten hebben, om het geheim van hunne bergplaats tegen ontdekking te verdeedigen.

De aanmerkingen, welke wy maakten, werden afgebroken door een voortduurend geraas, en wy hoorden duidelyk, op een barschen toon, zeggen: „ Let wel op, en wy zullen ze „ beiden hebben." —— Wy zagen elkander op nieuw aan, doch zonder moedbetoon wederkeerig in 't gelaat te ontdekken. Stilletjes dreef ik den steeker uit myn stok; myn Vriend trok zyn zwaard: zo verre waren wy tegen een aanval toegerust. Alles werd weder stil, en wy waagden het, uit de diepte te komen, om iets te zien te krygen van de lieden, met welken wy te doen hadden, wanneer een heldere blixemstraal de geheele Ruïne verlichtte, en uit eene opening naby den grondslag zagen wy twee Mannen opkomen, de een gewapend met een Snaphaan, de andere met een Spaade. My dagt ik had nimmer twee knaapen gezien, die 'er zo moordenaaragtig uitzagen. Als door een instinct gedreeven, begâven wy ons weder in onze schuilplaats, egter niet zonder vreeze

dat

dat men ons gezien hadt. Doch onze aandoeningen laten zich gemaklyker verbeelden dan beschryven, wanneer wy, slegts op den afstand van weinige voeten, een hunner hoorden zeggen: „ Waarom bragt gy uw Snaphaan niet mede? Het zou „ my niet verwonderen, indien één hunner ontsnapte." —— Hy kreeg daar op ten antwoord: „ Maak u meester van den „ eenen, en ik verbind my om den anderen de harsfens uit „ den kop te slaan."

Nu ons verbeeldende het ergste te weeten, besloeten wy te voorschyn te treeden, om, indien mogelyk, een klein Dorp te bereiken, 't welk wy op geen grooten afstand gezien hadden; of, indien wy ontdekt wierden, ons van den man met den Snaphaan meester te maaken, eer hy kon schieten. —— Wy sprongen beiden voor den dag, en hadden naauwlyks den grooten ingang bereikt, of de Snaphaan ging af; en op 't eigen oogenblik zag ik myn Vriend op de ruïnen uitgestrekt. —— Zonder stilstaan, liep ik op den moordenaar aan, hoopende my van myn stok met eenen goeden uitslag te zullen kunnen bedienen, eer de Snaphaan weder gelaaden was. Toen ik onder het portaal was, sprong 'er een groote Vos te voorschyn, en ging voor my heen. Nu riep een luide stem: „ Hebt gy in uw „ schot gemist?" Met niet minder vreugde dan verwondering zag ik myn Vriend zyn zwaard agter my zwaaijen. Wy spraken geen enkel woord, maar drongen voort, en, schielyk een hoek omgaande, liepen wy rechtstreeks op de twee Mannen aan. Vreugde en verwondering twistten by ons om den voorrang — zy weeken van ons weg, en, hunne wapens vallen laatende, vlooden zy, met een luiden schreeuw, uit ons gezigt.

Zulk een bloohartig gedrag moge onbestaanbaar schynen met het wreed gedrag, waar van wy hun verdagt hielden: maar bloohartigheid en wreedheid gaan zomtyds gepaard. Alle de uitdrukkingen, welke wy van hun gehoord hadden, lieten niet toe te veronderstellen, dat zy geen oogmerk hadden om ons kwaad te doen. Wy raapten de Spaade en Snaphaan op, als zegetekens onzer overwinning; en, onze Paarden, die wy vastgebonden hadden, weder beklimmende, reeden wy na het naaste Dorp, of liever na twee of drie hutten. Onder den weg vernam ik van myn Vriend, dat hy, op 't hooren van het Snaphaanschot zich omkeerende, gevallen was, door de glibberigheid der Ruïne.

Op onze nadering by het Dorp, kwamen mannen, vrouwen en kinderen te voorschyn. Men bemerkte ons niet, of een groote ontsteltenis rees 'er onder den zamengeschoolden hoop, in welker midden de twee Mannen, die voor ons weggevlugt waren, stonden. Dan, ons gansch bedaarde voorkomen, en de meerderheid in aantal by de Dorpelingen, baarde een bedaard gesprek, waar uit duidlyk bleek, dat 'er een dubbel misverstand

ſtand hadt plaats gegreepen. De Mannen, die wy uit alles ver onderſteld hadden moordenaars te weezen, waren twee jonge braave Boerenjongens, die de voetſtappen nageſpeurd hadden van twee bekende dieven, welke, zints eenigen tyd, deeze geheele ſtreek in onrust hielden — een paar Vosſen, die de wyk namen in de ruïnen van het Kasteel. Dit berigt gaf volkomene opheldering aan de uitdrukkingen, door ons gehoord, en wy ſchaamden ons over onze misduiding: die Mannen kwamen by ons in misverſtand niet agteraan; zy hadden ons, ter oorzaake van onze ſchielyke verſchyning, voor Geesten of Duivels gehouden. — De Snaphaan en Spaade werden nu wedergegeeven; en, in ſtede van eene bloedige of doodlyke ontmoeting, greep 'er eene wederzydſche uitwisſeling van goede wenſchen plaats, toen wy de Dorpelingen verlieten om de reis voort te zetten.

ZINRYK ANTWOORD, DOOR EIGEN VOORBEELD BEKRAGTIGD.

Een Griekſch Wysgeer, gevraagd zynde, wat onderſcheid hy maakte tuſſchen een Man van Kunde en eenen Weetniet, gaf tot antwoord: „ Zend ze beiden naar een vreemd Land, en gy „ zult het onderſcheid zien." Van de gegrondheid diens antwoords diende die zelfde Wysgeer t'eenigen dage ten bewyze. Door eenen ſtorm in een vreemd gewest vervallen, ging hy met zyne reisgezellen naar de eerſte Stad, die hy zag; en aldaar in een School gegaan zynde, voerde hy het woord tot zoo veel genoegen, dat men hem met geſchenken overlaadde; zoo dat hy zich welhaast in ſtaat bevondt, om de geenen, die nevens hem ſchipbreuk hadden geleeden, van het noodige te voorzien. Deezen, voorneemens zynde om naar hun Vaderland terug te keeren, vraagden hem, wat hy aan zyne Vrienden hadt te berigten. Het antwoord kwam hier op neder: „ Beveelt hun van mynentwege, hunne Kinderen te leeren, vroegtydig hunne Verſtanden met die Kunſten en Weetenſchappen te voorzien, die de ſtormwinden kunnen braveeren." —— In de daad, opvoeding en onderwys zyn rykdommen, die in alle Landen hunne waarde behouden, en van welke de wederſpoeden ons niet kunnen berooven.

Bladz. 680. reg. 3. ſtaat *Conſerve*, lees *Conſerva*.

